

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI DOKTORA PROGRAMI**

**DOKTORA TEZİ
ESER ÇALIŞMASI**

**ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUGATİ'T-
TÜRKİYYE
ÇEVİRİ-FİİL İNCELEMESİ**

**Hamdi Lateef Khairullah
11725301**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Zühal Ölmez**

**İSTANBUL
2015**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI DOKTORA PROGRAMI**

**DOKTORA TEZİ
ESER ÇALIŞMASI**

**ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUGATİ'T-
TÜRKİYYE
ÇEVİRİ-FİİL İNCELEMESİ**

**Hamdi Lateef Khairullah
11725301**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Zühal Ölmez**

**İSTANBUL
2015**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ
ESER ÇALIŞMASI

ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUGATİ'T-
TÜRKİYYE
ÇEVİRİ-FİİL İNCELEMESİ

Hamdi Lateef Khairullah
11725301

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih: 25.01.2016

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Zühal Ölmez

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın
Prof. Dr. Mehmet Ölmez
Doç. Dr. Ersin Teres
Yard. Doç Dr. Fikret Yıldırım

İmza

İSTANBUL
Aralık 2015

ÖZ

ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LUGATİ'T-TÜRKİYYE ÇEVİRİ-FİİL İNCELEMESİ

Hamdi Khairullah

Arahk, 2015

Çalışmamız önsöz, giriş, sözlük, dilbilgisi, notlar, kaynakça ve özetten oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Kıpçak Türkleri ve Kıpçak Türkçesi hakkında verilen bilgilerden sonra, eserin müellifi, yazıldığı yer, yazıldığı tarih ve içeriği hakkında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde Et-Tuhfetü'z-Zekiyye ile Kitâbü'l İdrâk'te bulunan fiiller açısından bir karşılaştırma yaparak, Tuhfe'de bulunup Kitâbü'l İdrâk'ta bulunmayan fiilleri tespit ettik. Daha sonra “eserin dilbilgisi üzerine notlar” başlığı altında eserin yazım özellikleri, ses olayları, ekler ve fiil çekimlerine yer verdik.

Çalışmamızın birinci bölümü olan sözlük bölümünde bulunan kelimelerin yazı çevrimini yaparak tabloya yerleştirdik, bundan önce eser üzerine yapılan çalışmalarda yanlış okunan ve anlamlandırılan kelimeleri düzelttik, anlamları bulunmayıp soru işaretiyle bırakılan kimi kelimelerin anlamını tespit ettik. Çalışmamızın ikinci bölümü olan dilbilgisi kısmında ise incelemeyi kelimelerin hem yazı çevrimini hem de Türkiye Türkçesini vererek yapmaya çalıştık.

Çalışmanın üçüncü bölümünde “Notlar” adını verdiğimiz kısımda eserde yer alan fiilleri, Eski Türkçeden başlayarak Tarihî Türk dilleri ve Kıpçakça eserlerdeki biçimleri ile bugünkü Kıpçak dillerindeki biçimlerini tespit etmek suretiyle inceledik.

Anahtar Kelimeler: Kıpçaklar Türkleri, Kıpçak Türkçesi, Et-Tuhfetü'z-Zekiyye, Kitâbü'l İdrâk, Sözlük bölümü, Notlar.

ABSTRACT

ET-TUHFETÜ’Z-ZEKİYYE Fİ’L-LUGATİ’T-TÜRKİYYE ÇEVİRİ-FİİL İNCELEMESİ

Hamdi Khairullah

December, 2015

Our study comprises of a foreword, introduction, glossary, grammar, notes, bibliography and abstract. The introduction part provides information about Qipchaq Turks and Qipchaq Turkish followed by information about the author, place and date of writing and its contents. Furthermore, a comparison is made in this section in terms of the verbs in Et-Tuhfetü’z-Zekiyye and Kitâbü’l İdrâk and verbs included in Tuhfe but excluded in Kitâbü’l İdrâk were determined. Then, we included information about writing techniques of the work, sound features, verbs and conjugation of verbs under the heading “Notes about Grammar of the Work”.

We prepared the writing cycle of the words and included them in a table in the glossary part, which is the first part of our study and corrected the words in the work, which used to be pronounced and understood wrong before and we determined the meaning of words which were unknown before and were left with a question mark. We made an attempt to prepare a writing cycle and translation of the words into Turkish used in Turkey in the second part of our study.

In the third part of the study we studied the verbs under the section “Notes” and analyzed them in Historical Turkish Languages and their forms in Qipchaq works and contemporary Qipchaq language starting from ancient Turkish.

Keywords: Qipchaq Turks, Qipchaq Turkish, Et-Tuhfetü’z-Zekiyye, Kitâbü’l İdrâk, Dictionary section, Notes.

ÖN SÖZ

Memlûk dönemi, Türkçenin yabancılara öğretiminin en fazla önem kazandığı ve Türkçenin Türk olmayan kavimlerden büyük ilgi gördüğü bir dönemdir. Memlûk Türk sultanlarının 1250-1517 yılları arasında Mısır ve Suriye’de devleti yönetmesi nedeniyle Türk diline karşı ilgi artmıştır. Bu ilgi Araplara Türkçeyi öğretmeyi amaçlayan kitapların yazılmasına neden olmuştur. *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-lugâti’t-Türkiyye* döneminin yabancılara Türkçe öğretmeyi amaçlayan en önemli eserlerden birisidir. İstanbul Velîyüddin Efendi Beyazid Kütüphanesinde 3092 numarada kayıtlı ve 26 x 17,5 cm ebadında olan bu eser, Arapça-Türkçe sözlük ve gramer olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Bu çalışmayı yaparken, eserin Orjinal tek nüshasını ve eserin üzerine yapılan çalışmaları topladık, daha sonra eserin tamamının yazıçevrisini yaptık ve bu arada eser üzerine bundan önce yapılan çalışmalarda okunmayan veya yanlış okunan kelimeleri düzelttik, soru işaretiyle bırakılan bir kısım kelimeleri doğru bir şekilde okuyup anlamlandırdık.

Et-Tuhfetü’z-Zekiyye fi’l-Lugâti’t-Türkiyye üzerine çalışmamı öneren, yöntem ve kaynaklar konusunda yardımcı olan Prof. Dr. Mehmet Ölmez’e; teze başladığım günden itibaren bana zaman ayıran, bilgisi, sabrı ve hoşgörüsüyle hep yanımda olan danışmanım Prof. Dr. Zühal Ölmez’e minnet ve şükranlarımı sunuyorum. Onların öğrencileri olduğum için kendimi şanslı hissediyorum. Ayrıca önerileriyle bana destek olan ve zaman ayıran tez izleme komitesindeki hocalarım Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın ve Prof. Dr. A. Melek Özyetgin’e teşekkür ederim. Tezdeki tabloların düzenlenmesinde zamanını ayırıp yardımcı olan Arş. Gör. Sevim Erdem Çiçek’e de çok teşekkür ederim.

İstanbul, Aralık 2015
Hamdi Khairullah

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Kıpçak Türkleri ve Kıpçakça	1
1.1.1. Kıpçak Türkleri	1
1.1.2. Altın – Ordu Devleti ve Kıpçaklar	3
1. 2. Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-lugâti’t- Türkiyye	4
1. 2. 1. Eserin Yazılış Tarihi	4
1. 2. 2. Eserin Müellifi ve Yazıldığı Yer	5
1. 2. 3. Eserin İçeriği	7
1.3. Dilbilgisi Üzerine Kısa Notlar	27
1.3.1. Yazım Özellikleri	27
1.3.1.1. Ünlülerin Yazımı	27
1.3.1.2 Ünsüzlerin Yazımı	29
1. 3. 2. Ses Değişmeleri	30
1.3.2.1. Ünlü Değişmeleri	30
1.3.2.2. Ünsüz Değişmeleri	34

1.3.2.3. Ünsüz Düşmesi	36
1.3.2.4. Ünsüz Türemesi	37
1. 3. 2. 5. Metatez (Göçüşme)	38
1. 3. 2. 6. Hece Düşmesi	38
1. 3. 2.7. Ses Gruplarında Meydana Gelen Değişiklikler	38
1. 3. 3. Ad Çekimi	41
1. 3. 3.1. Çokluk Ekleri	41
1. 3. 3.2. İyelik Ekleri	41
1. 3. 3.3. Durum Ekleri	42
1. 4. Eylem Çekimi	44
1. 4. 1. Basit Zamanlar	44
1. 4. 1.1. Haber Kipleri	44
1. 4. 2. İstek Kipleri	48
1. 4. 2. 1. Şart Kipi	48
1. 4. 2. 2. Emir Kipi	49
1. 4. 3. Birleşik Zamanlar	50
1. 4. 3. 1. Hikâye Birleşik Zaman	50
1. 4. 3. 2. Şart Birleşik Zaman	50
1. 5. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar	51
2. ET-TUHFET-ÜZ-ZEKİYYE Fİ'L-LÛGAT-İT-TÛRKİYYE – SÖZLÛK	55
2. 1. Harf Bölümü	55
3. DİLBİLGİSİ	197
3. 1. Belirtisiz نكرة ve Belirtili معرفة Bölümü	197
3. 2. Zamirler Bölümü	197
3. 2. 1. Bitişik Zamirler Bölümü	198

3. 2. 2. Bitişik Zamirin İsimlere Eklemesi Bölümü	198
3. 2. 3. Bitişik Zamirlerin Fiillere Eklenmesi Bölümü	198
3. 3. İsim ve Zamirlerde Belirtme Durumu Eki	199
3. 4. Özel İsim Bölümü	199
3. 5. İşaret İsimleri Bölümü	200
3. 6. Mevsul Bölümü	201
3. 7. Küçültme Bölümü	204
3. 8. İsm-i Fâil Bölümü	205
3. 9. İsm-i Mef'ûl ve Fâili Söylenmeyen Fiil	207
3. 10. Yer İsmi Bölümü	208
3. 11. Alet İsmi Bölümü	209
3. 12. Hey'et Bölümü (Fiilden İsim Yapma Eki)	209
3. 13. Mastar Bölümü	210
3. 14. Emir Kipi Bölümü	211
3. 15. Nehiy Bölümü (Emrin Olumsuzluğu)	213
3. 16. Olumsuzluk Bölümü	213
3. 17. ﺃ ile Yapılan Olumsuz Bölümü	214
3. 18. Geçmiş Zaman Bölümü	214
3. 19. Geniş Zaman Bölümü	215
3. 20. Gelecek Zaman Bölümü	216
3. 21. Geçişli Fiil Bölümü	216
3. 22. İsm-i Tafdil Bölümü	218
3. 23. Soru Bölümü	219
3. 24. Çoğul Bölümü	222
3. 25. Naib-i Fâil (Edilgen)	223

3. 26. Müfâ'ale (İşteş Fiil) Bölümü	223
3. 27. Mebniler	224
3. 28. Sayılar Bölümü	225
3. 29. Nispetler Bölümü	227
3. 30. Şart Edatları ve Onunla İlgili Olanlar Bölümü	228
3. 31. Söz Birleştirme Kuralları Bölümü	231
3. 32. Cümlelerin Hükümünü Değiştirenler (Nevasih)	231
3. 33. Mübteda ve Haber Bölümü	232
3. 34. Cümlelerin Hükümünü Değiştirenler (Nevasih) Bölümü	233
3. 35. Keşke Bölümü	235
3. 36. Kim Bölümü	235
3. 37. Orunladı, Sândı, Bildi Bölümü	236
3. 38. Eylem ve Özne Bölümü	237
3. 39. Fiili Tümleyen Gerekli Fazlalıklar	238
3. 39. 1. Zaman Belirteci Bölümü	239
3. 39. 2. Yer Belirteci Bölümü	240
3. 40. Hal Bölümü	241
3. 41. Nesne Bölümü	245
3. 41. 1. Nesne ile Kullanılan İsm-i Fâil	246
3. 41. 2. Mastarın Nesne ile Kullanılması Bölümü	247
3. 42. Atıf “Bağlaç” Bölümü	249
3. 43. Pekiştirme Bölümü	250
3. 44. Bedel (Ünvan) Bölümü	251
3. 45. İdgām Bölümü	251
3. 46. Muhatab Bölümü	251

3. 47. Hikāye Bölümü	252
3. 48. Atma	252
3. 49. İsimden Fiil Türetme Bölümü	253
3. 50. Ünlem Bölümü	256
3. 51. Tanlama, Şaşma Bölümü	256
3. 52. نعم ve بئس Bölümü	257
3. 53. Meded İsteme	257
3. 54. Çoğulun Çoğulu Bölümü	258
3. 55. Cezm Edatları	258
3. 56. Zamir ve Ekler Bölümü	260
4. NOTLAR	269
5. SONUÇ	724
KAYNAKÇA	728
ÖZ GEÇMİŞ	734

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:	/ ء/ Hemze ile Başlayanlar: İsimler	58
Tablo 2:	/ ء/ Hemze ile Başlayanlar: Organlar.....	61
Tablo 3:	/ ء/ Hemze ile Başlayanlar: At Renkleri.....	62
Tablo 4:	/ ء/ Hemze ile Başlayanlar: Yeryüzü ve Onunla İlgili Olanlar.....	63
Tablo 5:	/ ء/ Hemze ile Başlayanlar: Yiyecekler.....	65
Tablo 6:	/ ء/ Hemze ile Başlayanlar: Yer ve Zaman Zarfı.....	66
Tablo 7:	/ ء/ Hemze ile Başlayanlar: Yönler.....	66
Tablo 8:	/ ء/ Hemze ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri.....	66
Tablo 9:	/ ب/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	79
Tablo 10:	/ ب/ Harfi ile Başlayanlar: Fiiller.....	84
Tablo 11:	/ ت/ Harfi ile Başlayanlar.....	86
Tablo 12:	/ ت/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri.....	88
Tablo 13:	/ ث/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	93
Tablo 14:	/ ث/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri.....	94
Tablo 15:	/ ج/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler	94
Tablo 16:	/ ج/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri.....	98
Tablo 17:	/ ح / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	100

Tablo 18:	/ ح / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri.....	104
Tablo 19:	/ خ / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	106
Tablo 20:	/ خ / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri	109
Tablo 21:	/ د / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	111
Tablo 22:	/ د / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri.....	113
Tablo 23:	/ ذ / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	114
Tablo 24:	/ ذ / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri.....	115
Tablo 25:	/ ر / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	115
Tablo 26:	/ ر / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filler.....	118
Tablo 27:	/ ز / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	120
Tablo 28:	/ ز / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	122
Tablo 29:	/ س / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	123
Tablo 30:	/ س / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri.....	127
Tablo 31:	/ ش / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	129
Tablo 32:	/ ش / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri.....	133
Tablo 33:	/ ص / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	135
Tablo 34:	/ ص / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	138
Tablo 35:	/ ض / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	139
Tablo 36:	/ ض / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	140
Tablo 37:	/ ط / Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	141
Tablo 38:	/ ط / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiiller.....	142

Tablo 39:	/ ظ/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	143
Tablo 40:	/ ظ/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	144
Tablo 41:	/ ع/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	144
Tablo 42:	/ ع/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	148
Tablo 43:	/ غ/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	151
Tablo 44:	/ غ/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	153
Tablo 45:	/ ف/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	154
Tablo 46:	/ ف/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	157
Tablo 47:	/ ق/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	159
Tablo 48:	/ ق/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	163
Tablo 49:	/ ك/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	165
Tablo 50:	/ ك/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	168
Tablo 51:	/ ل/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	169
Tablo 52:	/ ل/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	171
Tablo 53:	/ م/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	172
Tablo 54:	/ م/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	184
Tablo 55:	/ ن/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	186
Tablo 56:	/ ن/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	188
Tablo 57:	/ ه/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	191
Tablo 58:	/ ه/	Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	192
Tablo 59:	/ و/	Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	193

Tablo 60:	/ğ/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	194
Tablo 61:	/ŋ/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	195
Tablo 62:	/ŋ/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	195
Tablo 63:	/ç/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler.....	196
Tablo 64:	/ç/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri.....	196

KISALTMALAR

bk.	bakınız
Baş.	Başkurt Türkçesi
BaşkTHI. I	Başkort Tiliniñ Hüzliği I → Ağışev, 1993
BaşkTHI. II	Başkort Tiliniñ Hüzliği II → Ağışev, 1993
BMF	Bulğat al-Muštāq fī Luğat at-Turk wa-l-Qıfẓāq, II-ére partie, Le Verba → Zajaczkowski, 1954
BMI	Bulğat al-Muštāq fī Luğat at-Turk wa-l-Qıfẓāq, I-ére partie, Le nom → Zajaczkowski, 1958
C.	Cilt
CC	Codex Cumanicus → Grønbech, 1942
Çağ.	Çağatay Türkçesi
Çev.	Çeviren
Çin.	Çince
DM	Ed-Dürretü'l-Müdiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye → Toparlı, 2003
DS	Derleme Sözlüğü
EDPT	An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish → Caluson, 1972
ESTY	Etimologičeskiy Slovař Tyurkskih Yazıkov → Sevortyan
Far.	Farsça
GT	Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-türkî) → Karamanlıoğlu, 1978
Harezmi	Harezmi Türkçesi

Haz.	Hazırlayan
Hks.	Hakas Türkçesi
HksTSl.	Hakasça -Türkçe Sözlük → Arıkoğlu, 2005
Hlç.	Halaçça
İH	El-İdrāk Haşiyesi, İzbudak → 1936
İM	İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâfîn → Toparlı, 1992
Karay.	Karayim Türkçesi
KB	Kutadgu Bilig
KBİkRSI.	Karaçaevo-Balkarsko-Russkiy Slovar → Tenişev, 1989
KE	Ğışaşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları) → Ata, 1997
KEF	Abbâs İbni Hamza es-Sabarânî, Kitâbü'l-Ef'âl → Eminoğlu, 2011
KH	Kitâbü'l-Hayl → Özgür, 2002
Kİ	Abû-Hayyân, Kitâb al-İdrâk li Lisân al- Atrâk → Caferoğlu 1931
KİN	Kitâb fî-İlmin'n-Nüşşâb → Delice, 2001
Kıpçak	Kıpçak Türkçesi
KK	El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye → Toparlı, 1999
KKİp.	Karakalpak Türkçesi
KKİpRSI.	Karakalpasko-Russkiy Slovar' → Baskakov, 1958
KMES	Kitâb-ı Mukaddime-ı Ebu'l-Leysi's- Semerkandî → Toparlı, 1987
KMİk.	Karaçay-Malkar Türkçesi
KMİkTSl.	Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü → Tavkul, 2000
KmkRSI.	Kumıksko-Russkiy Slovar' → Bammatov, 1969
KmkTSl.	Kumuk Türkçesi Sözlüğü → Pekacar, 2011
KrmTat.	Kırım Tatarcası

KrmTatRSl.	Krımskotatarsko-Russko-Ukrainskiy Slovar' → Garkavets, 2002
Kırg.	Kırgızca
KırgTSl.	Kırgızca – Türkçe Sözlük → Yudahin 2011
Krş.	Karşılaştır
KTAM	Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî → Toparlı, 2000
KTSl.	Karaycanın Kısa Sözcüğü, Karayca-Türkçe Sözlük → Çulha, 2006
Kum.	Kumuk Türkçesi
Kzk.	Kazak Türkçesi
KzkESl.	Kazakh-English Dictionary → Shnitnikov, 1966.
KzkTSl.	Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Kazakşa-Türkçe Sözlük → Koç, 2012
ME	Mukaddimetü'l Edeb (Hvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüshası) → Yüce, 2014
mec.	Mecazi anlam
MK	Mahmut Kaşgarî
MM	İslâm, Mu'înü'l Murîd → Toparlı, 2014
Moğ.	Moğolca
Müh.	İbn-i Mühennaâ Lûgati → Battal, 1997
NF	Nehcü'l Ferâdîs, Uştmağların açuq yolu (Cennetlerin Açık yolu) → Ata 2014
Nog.	Nogay Türkçesi
NogRSl.	Nogaysko-Russkiy Slovar' → Baskakov, 1963
Oğuz	Oğuz Türkçesi
Orh.	Orhon Türkçesi
Osm.	Osmanlı Türkçesi

TAlmSl.	Tatarisch-Deutsches Wörterbuch → Dawletschin, 1989
Tat.	Tatar Türkçesi
TatRSI.	Tatarsko-Russkiy Slovar'
TaTSI.	Tatarca-Türkçe Sözlük → Açıkgöz, 1997
TKzk.	Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü → Bayniyazov, 2009
Trkm.	Türkmençe
TrkmTSI.	Türkmençe-Türkçe Sözlük → Tekin, 1995
TTASI.	Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü
TTS	Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü
TTü.	Türkiye Türkçesi
TüTatSl.	Türkçe-Tatarca Sözlük → Ehmetyanov, 2014
TZ	Ettuhfet-üz-Zekiyye fil-Lûgat-it-Türkiyye
vb.	ve benzeri
Wcha	Wörterbuch des chaladsch → Doerfer, 1980
YTSI.	Yeni Tarama Sözlüğü → Dilçin, 1983

1. GİRİŞ

1. 1. Kıpçak Türkleri ve Kıpçakça

1. 1. 1. Kıpçak Türkleri

Kıpçaklar'ı Bizanslılar ve Latinler “Kumanos, Cumanus, Komani”, Ruslar “Polovets Kıpçaki” (Ferganskiye), Almanlar ve diğer Batılı milletler “Falben, Valani, Pallidi”, Ermeniler “Khartes”, Macarlar “Kun” adlarıyla zikretmişlerdir. Bu adların ortak anlamı “sarı, sarımsı, solgun”dur. İslâm kaynaklarında “Kıbcāk, Kıbşāk, Kıpçak”, Gürcü kaynaklarında “Kıfşak, Hifşah” şekillerinde geçen kelimenin etimolojisi hakkında kesin bir sonuca varılamamıştır. Kıpçaklar'ın adının ilk defa geçtiği Rus yıllıklarında Türkmen, Peçenek ve Uzlar'la aynı kavimden oldukları vurgulanmaktadır (Uydu Yücel, 2002, 420).

Kıpçaklar, diğer Türk boylarına göre biraz daha sarışın ve mavi gözlüdürler. Zaten Kuman, Kıpçak ve Polovets kelimeleri de aynı anlama gelir. “Kıpçak” adı Türk kaynaklarında da isim, sıfat ve etnonim olarak kullanılmış olmasına rağmen kelimenin kökeni ve etimolojisi ile ilgili bilgiler karışıktır (Arat, 1955, 714).

Müslüman yazarlar tarafından “Kıpçak”, Avrupalılarca genellikle “Kuman” adıyla tanınan bu Türk kavmi, iki Türk boyunun birleşmesinden meydana gelmiştir. Batı Köktürk topluluklarından Kimeklerin bir kolu olan Kıpçaklar, önceleri Balkaş gölünden İrtiş ırmağına kadar olan bölgede oturuyorlardı, Kumanlar ise 8. yüzyılda Köktürk İmparatorluğunun batı bölgelerinde yerleşmiş Türk boylarıdır. 910'larda Çin'in kuzeyinde Kıtayların güçlenmesi bazı Türk kavimlerini batıya doğru sürerek onların yer değiştirmelerine neden olmuştur. Asıl Kıpçak kitlesi, 11. yüzyılın başlarında Yayık nehrinin kuzeyinde İdil nehri boyunca ilerleyerek Ural dağlarını aşmış ve Kama-İdil bölgesine ulaşmış ve burada idil bulgarlarıyla karışmışlardır. Böylece aşağı İdil boyları 11. yüzyılda Kıpçaklaşmaya başlamıştır. Diğer Kıpçak grupları ise Aşağı İdil boyuna girerek Hazarları ortadan kaldırmışlar; Peçenek ve

Uzlarladan boşalan yerleri işgal ederek Kuzey Kafkasya'ya, Aşağı Don bölgesine, ordan da Dnyep (Özü) istikametine gitmişlerdir (Kurat, 1992, 72).

Kuman (Kıpçak)'ların, Moğol istilasına kadar 1.5 asırdan fazla bir müddet Karadeniz kuzeyi bozkırlarını hükümleri altında tutuşları Rus ve Balkanlar tarihinde derin izler bırakmıştır. 1055 yılında Pereyaslavl knezi ile bir anlaşma yapan başbuğ Boluş'tan sonra Kumanlar 1061'de Rusları yendiler ve 1068'de, kendilerinden kaçan bazı Uz ve Peçenek gruplarını hizmete aldığı gerekçesiyle yine Pereyaslavl'a girerek Rus knezlerinin birleşik ordusunu perişan ettiler. Çernigov knezlerine kadar sokuldular. Kiyef knezi Lehistana kaçtı. 1071'de Rostovtsev, Neyatin bölgesine, 1079'da Voin kasabasına, ertesi sene Novgorod sahasına akınlar yapan Kuman (Kıpçak)'lar, 1080'lerde hakimiyetlerini, Don-Dnyester ağırlık merkezi olmak üzere, Balkaş gölü-Talas havalesinden Tuna ağzına kadar yaymışlardı. Kafkaslarda Kuban bölgesini de içine alan bu arazi, Kuzeyde Oka-Sura nehirleri boyuna, Yani itil Bulgarları sınırına uzanıyordu. Doğu Avrupa-Batı Sibirya bozkır bölgelerinin tamamını teşkil eden Kuman-Kıpçak sahası o zamandan itibaren İslam kaynaklarında "Deşt-i Kıpçak" (Kıpçak-Bozkır) adını almıştır (Kafesoğlu, 2014, 182).

Çingiz Han'ın torunu Batu Han 1241 yılında Altın Orda Devletini kurana kadar Kıpçaklar bu geniş coğrafyada yaşamışlar, fakat siyasi bir birlik oluşturamamışlar ve merkezi bir devlet kuramamışlardır. 1241 yılında Altın Orda Devleti'nin kurulmasından sonra Kıpçaklar'ın hiçbir rolü ve kuvveti kalmadı. Bazı Kıpçaklar Moğol İmparatorluğu'nda önemli görevlerde bulundular. Başlangıçta Selçuklular'a bağlı iken bağımsız bir hüviyet kazanan Irak'taki Kıpçakoğulları hâkimiyeti bazan bağımsız, bazan da Musul Atabegliği'ne veya Eyyûbîler'e bağlı bir şekilde 7. (13.) yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür. Arap-İslâm devletlerinde uygulanan saray muhafız kıtalarında Türkler'den oluşan birliklerin kullanılması usulü Eyyûbîler'de de uygulanmış, Kıpçak ve Oğuz gençleri bu amaçla eğitilmiş, askerî güç onlardan oluşan birliklerin elinde toplanmıştır. İzzeddin Aybeg'in Mısır'da 1250'de Eyyûbîler sülâlesine son vererek yerine kendisini sultan ilân etmesiyle kurulan Memlûkler Devleti kısa bir süre sonra Kuman-Kıpçak unsurunun eline geçmiştir (Uydu Yücel, 2002, 421).

1. 1. 2. Altın-Ordu Devleti ve Kıpçaklar

13. yüzyıldaki Moğol hareketinin bir kolunu oluşturan Batu Han ve orduları, Deşti Kıpçak sahasındaki hakimeyetlerini, Kıpçaklarla yaptıkları ve kendilerinin galip çıktığı mücadelelerden sonra 1238 yılında sağlamış oldular. Bu kesin hakimiyet, Kıpçak Türklerinin geniş kitleler halinde çeşitli bölgelere göçmelerine sebep olmuş, bunun yanında büyük bir Kıpçak nüfusu da Moğol hâkimeyeti altına girmiştir (Özyetgin, 2001, 22).

Başlangıçta bir Moğol devleti olarak ortaya çıkan Altın Ordu, üzerinde kurulduğu bölgede Kıpçak-Kuman Türklerinin etkisiyle Türkleşti. Moğol dili Altın Ordu'da Moğolların egemenliğindeki başka yerlere göre daha çabuk kayboldu. Altın Ordu hanları bir süre sonra “Kıpçak hanları” diye anılmaya başlandı. Özbek Han'dan başlayarak bütün Altın Ordu hanları müslümandılar. Altın Ordu devleti Anadolu ve Memlûklar ile önemli ticari ilişkiler kurdu. 15. yüzyılın sonlarına doğru Altın Ordu devleti gerilemeye başlamış, ülke buhrana düşmüş, prensler arasında taht mücadeleleri yaşanmış, sonuçta devlet parçalanmıştır (1052). Böylece Altın Ordu devleti toprakları üzerinde daha önce kurulan Kırım, Kazan ve Nogay hanlıklarından başka Astrahan ve Sibir hanlıkları da ortaya çıkmıştır. Bu coğrafyada yaşayan büyük Kıpçak kitlelerinin bir bölümü Hristiyanlaşmış ve kaybolmuştur. Bir bölümü de Tatar, Nogay, Karaim vb. adlarla bugüne kadar gelmişlerdir (Argunşah, Yüksekaya, Tabaklar, 2010, 216).

1. 1. 3. Memlûk Devleti ve Kıpçakça

13. yüzyıl başlarından itibaren dağınıklıkları ve gittikçe daralan imkânları, hayat şartlarının zorlaşması yüzünden Kuman-Kıpçaklar, bilhassa kıtlık ve hayvan hastalıklarının zuhur ettiği yıllarda, Kıpçak bozkırında İslavlar dolayısıyla eski tarihlerinden beri devam edegelen bir geleneğe uyarak, sıhhatli, gürbüz çocuklarını para karşılığında başak ve daha müreffeh ülkelere göndermeğe başlamışlardı. Mısır'da Eyyübî devleti askerî gücünü yabancılardan sağlamak durumunda olduğundan, Deşt-i Kıpçak'tan ve Kafkaslardan getirilen Kıpçak, Oğuz, Çerkes gençlerini sevinçle kabul ediyor ve onları husuusi kışlalarda eğitiyordu (Kafesoğlu, 2014, 186). Bu Türk unsurları birlikte aynı kışlalarda yaşadıkları için dillerini ve kültürlerini korumuşlardır. Bunlar arasında, zeka ve yetenekleriyle devletin üst

mertebelerine yükselenler olmuş, böylece Kıpçak Türkçesi, Mısırda, Aristokratlar arasında rağbet görmeye başlamıştır. 1250’de Kıpçak kıtalarının komutanı Aybek, Eyyubî Sülalesine son vererek Memlûklar devletini kurdu (Akar, 2012, 217). Kıpçak kökenli hükümdarların çoğu ana dilleri dışında bir dil bilmiyorlardı. Bu yüzden de Mısır ve Suriye’deki yöneticilerin ana dili olan Türkçe büyük bir önem kazandı. Kıpçak hükümdarlar Türkçenin geliştirilmesini ve bu dille eserler yazılmasını istiyorlardı. Bir taraftan Türkçe kitaplar yazılması, diğer taraftan Arapça ve Farsça eserlerin tercüme edilip Türkçeye kazandırılması için yazarları teşvik ettiler. Bunun yanında Türkçenin diğer sahalarının bir çok edebi eseri, onların kütüphaneleri için istinsah edildi. Böylece, Horasan, Altın Ordu, Azerbaycan, Anadolu, Suriye ve Mısır arasında canlı bir kültür münasebeti olmuştur. 14. yüzyılda Emir Soyurgatmış tarafından tesis edilen Kahire Medresesinde Altın Ordu ve Türkistan’dan gelen alimler, hoca olarak faaliyet gösterdiler (Eckmann, 1986, 85).

Mısır ve Suriye’de bu dönemde Kıpçak ve Oğuzlar (Türkmenler) bir arada yaşamışlardır. böyle olunca da daha önce Orta Asya’da da birlikte yaşayan bu iki Türk topluluğunun farklılaşan dilleri birbirine karışmış, karma bir dil meydana gelmiştir. Bu sahada yazılan eserlerde böyle bir lehçe tabaklaşmasını açıkça görmek mümkündür.

János Eckmann, Memlûk Kıpçak Türkçesini; dil özelliklerine göre, Harezmi Altın-Ordu yazı diline çok yakın olan Asıl Memlûk Kıpçakçası; karışık Oğuz-Kıpçakçası ve tamamen Oğuzlaşmış Türkçe (Osmanlı Türkçesi) olmak üzere üç guruba ayırmıştır (Eckmann, 1965, 34).

1. 2. Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-lugâti’t- Türkiyye

1. 2. 1. Eserin Yazılış Tarihi

Eserin hangi tarihte yazıldığını belirten herhangi bir kayıt tespit edilememiştir. Kitabın ilk sayfasında yazılan tarihi okuyamadık, V2a’nın üst kenarında yazılan bir yazıda ise H. 829 yazılmış ancak bu rakam daha sonra başka bir kalem tarafından düzeltilerek karşısında H. 929 yazılmıştır. Eser üzerine yapılan çalışmalar sonradan yazılan bu tarih hakkında herhangi bir yorum yapmamışlar, ve kitabın bu tarihten önce yazıldığını tahmin etmişlerdir. Ayrıca Eserin son sayfasında Sultan Kayıtbay’ın oğlu Sultan Muhammed’in öldürüldüğü tarih H. 904 (02 ekim

1498) yazılmıştır. Son sayfanın kenarında bir tarih daha yazılmıştır. Al-Türk bunu H. 829 olarak okumuştur (Al-Türk, 2006, 4). Biz onu H. 926 olarak okuduk. Metnin değişik sayfalarında yazılan bu tarihlerin hepsi sonradan yazılmış ve metnin içeriğiyle bir alakası yoktur, ancak kitabın bu tarihlerden önce yazıldığını tahmin etmek mümkündür. Ayrıca Müellifin, kitabın başında Ebu Hayyān ve onun yazdığı Kitābū'l-İdrāk'ı zikretmesi, Kitabın, El-İdrak'ın yazıldığı 1312 yılından sonra ve Memlûk Kıpçaklarının son dönemlerinde yazılmış olduğu kesindir.

1. 2. 2. Eserin Müellifi ve Yazıldığı Yer

Eseri yazanın kimliği ve tam olarak nerede yazıldığı hususunda kesin bir kayıt olmamasına rağmen, Atalay yazarın Arapça صحراء **sahra** kelimesine Türkçe “kaya” karşılığını vermesi, “melek” ve “melik” kelimelerini birbirine karıştırması, Farsça olan دولا **dulāb** kelimesini Arapça gibi göstermesi ve Farsça جيهان **cihān** kelimesini Türkçe gibi göstermesi yazarın Türkçeyi iyi bilmediği gibi Arapça ve Farsçayı da iyice bilmediğini ileri sürmüştür (Atalay, 1945, XIV). Özbek bilgini Ergeş İ. Fazılov, eserde geçen bazı kelimelerden hareket ederek müellifin ya Suriyeli ya da uzun bir süre Suriye’de yaşamış biri olduğunu, ancak eserin Mısırda yazıldığını savunmaktadır (Fazılov, Ziyayeva, 1978, 10). Fazılov, müellifin aslında Suriyeli olduğunu destekleyen verdiği bazı kelimelerden اجاص **iccās** kelimesinin Mısır’da “kara erik”, Suriye’de “armut” anlamında kullanıldığı, شتاء **šitā** kelimesinin Mısır’da “kış”, Suriye’de “yağmur” anlamında kullanıldığını, خو **hoh** kelimesinin Mısır’da “şeftali”, Suriye’de ise “kara erik” anlamında kullanıldığını gerekçe olarak göstermiştir. Ancak müellif, eserinde ne اجاص kelimesini “armut”, ne شتاء kelimesini “yağmur”, ne de خو kelimesini “kara erik” anlamında kullanmamıştır. Ayrıca Fazılov, eser son sayfasında yazılan dört beyitlik bir şiir örnek olarak verir:

وكم لله من لطفٍ خفيٍّ

يَدِقَّ خَفَاهُ عَنْ فَهْمِ الذِّكِيِّ

وَكَمْ يُسِرُّ أَتَى مِنْ بَعْدِ عُسْرِ

فَفَرَّجَ كُرْبَةَ الْقَلْبِ الشَّجِيِّ

وكم أمرٍ تساء به صباحاً

وَتَأْتِيكَ الْمَسْرَّةُ بِالْعَشِيِّ

إذا ضاقت بك الأحوال يوماً

فَتَقُ بِالوَاحِدِ الْفَرْدِ الْعَلِيِّ

Tercümesi “Allah'ın öyle gizli lütuf ve ihsanları vardır ki: Onun gizliliği en zeki adamların sezemeyeceği kadar incedir. Nice kolaylıklar, güçlükten sonra gelir de mahzun gönüle ferahlık verir. Nice işler seni sabahleyin mahzun eder de akşamleyin sevindirir...Ne olursun çok bunaldığın bir gün kendisini birleyen Allah'a itimad et. (Hz. Ali). Bu beyitlerde geçen *Zeki* kelimesi Arapçada ز ze harfî ile değil ذ ze ile yazılır, ancak Mısır Arapçasında bu harf ze ز şeklinde telaffuz edilir, bu beyitleri buraya yazan, kendi telaffuzuna göre z ز ile yanlış yazmıştır. Fazılov da yanılığa düşerek bu beyitlerin müellife ait olduğunu ve *zeki* kelimesinin müellife işaret ettiğini sanarak onun isminin “Zekiye” olduğunu tahmin etmiştir (Fazılov, 1976, 336).

T. Halasi Kun, müellifin eserine dahil ettiği kelimelerden örnekler vererek ve eserde geçen yer adlarından örneğin küçük bir kasaba olmasına rağmen Safad isminin geçmesinden hareket ederek eserin Suriye’de ve Suriye Arapçasıyla yazıldığını belirtmektedir (Halasi-Kun, 1949, 430) Ayrıca Kun, müellifin (V2b12-V3a6)’da Kitabü’l-İdrāk ve onun yazarı olan Ebu Hayyan’dan bahsetmesi, ve Et-tuhfetü’z-Zekiyye ile Kitabü’l-İdrāk arasındaki benzerliklere dayanarak, müellifin gerçekten büyük alim Ebu Hayyān’ın ekolüne mensup olduğunu ve onunu öğrencisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Kun’a göre müellifin küçük bir kasaba olmasına rağmen Safad’ı, Şam, Halep ve Kahire gibi büyük şehirler yanında zikretmesi buraya güçlü bağlarla bağlı olduğunu göstermektedir. Kun, Safad şehrinde doğan ve H. 764 (1362)’de ölen Salahaddin Halil b. Aybeg as-Safadî’nin kaleminden çıkmış bir eserle Et-Tuhfe’yi karşılaştırarak iki eser arasındaki yazı biçiminin birbirine çok benzediğini ileri sürmüş, ve Aybek as-Safadî’nin de Ebu Hayyān’ın öğrencisi olduğunu söyleyerek, Et-Tuhfe’nin müellifinin de bu kişi olabileceğini belirtmiştir (Halasi-Kun, 2012, 185-195). Araştırdığımız Arapça kaynaklara dayanarak as-Safadî’nin Ebu Hayyān’ın öğrencisi olduğu doğrudur ancak kendinden bahsettiği müellifler tezkiresinde yazdığı 50 eser arasında Et-Tuhfe’nin adı geçmemektedir

([http://ar.Wikipedia.Org/wiki/صلاح الدين الصفدي](http://ar.Wikipedia.Org/wiki/صلاح_الدين_الصفدي) [14.08.2015]). Zajaczkowski, eserde geçen kelime ve yer adlarından hareket ederek, eserin Suriyede ve Suriye lehçesine yakın bir dille yazıldığı savunmaktadır. Ayrıca Zajaczkowski eserin son sayfasında adı geçen Muhammed bin Zeynuddin el-Munūfi'yi müellif olarak kabul etmektedir (Zajaczkowski, 1940, 149-162). Munifiye, Kahirenin Kuzeyine düşen Mısır'da bir şehir adıdır ve eserde zikredilen bu kişinin adından Mısırlı olduğu açıktır. Zajaczkowski'nin bir yandan eserin Suriye'de ve Suriye lehçesiyle yazıldığını söylemesi, bir yandan da adı geçen kişinin eserin yazarı olarak kabul etmesi bir çelişkidir. Omeljan Pritsak ve Özbek Türkolog Salih Mutallibov da eserin Suriye'de yazıldığı görüşünü savunmaktadır (Pritsak, 1988, 114; Mutallibov, 1968, 10).

1. 2. 3. Eserin İçeriği

Memlûk dönemi, Türkçenin yabancılara öğretiminin en fazla önem kazandığı ve Türkçenin Türk olmayan kavimlerden büyük ilgi gördüğü bir dönemdir. Memlûk Türk sultanlarının 1250-1517 yılları arasında Mısır ve Suriye'de devleti yönetmesi nedeniyle Türk diline karşı ilgi artmıştır. Bu ilgi Araplara Türkçeyi öğretmeyi amaçlayan kitapların yazılmasına neden olmuştur. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-lugâti't- Türkiyye döneminin yabancılara Türkçe öğretmeyi amaçlayan en önemli eserlerden birisidir. İstanbul Veliyüddin Efendi Beyazid Kütüphanesinde 3092 numarada kayıtlı ve 26 x 17,5 cm ebadında olan bu eser, Arapça-Türkçe sözlük ve gramer olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kitabın varak sayısı 90'dır. Ancak kitap hakkında bilgi veren kaynaklar kitabın 91 varaktan oluştuğunu söyler, Oysa eser 90. varakta tamamlanmış 91. varakta ise "Allah daha iyisini bilir ve Allahın salat ve selamı Hz Muhemmed, ehl-i beyti ve arkadaşlarının üzerine olsun" ve bunun altında "kitabın toplam sayfa sayısı 90'dır" ibaresi yazılmıştır. Bunun dışında bu sayfada yazılanlar dönemin bazı tarihi olayları, birkaç beyit şiir ve kitapla ilgili olmayan yazılar bulunmaktadır. İlk 39 varak (78 sayfa) sözlük bölümüne ayrılmıştır. Diğer sözlük kitaplarının aksine burada madde başı olarak Arapça verilmiştir. Başka benzer eserlerde bir Arapça kelime karşılığı olarak bir Türkçe kelime verilirken, burada bir Arapça kelimeye bazen iki veya daha fazla Türkçe karşılık verilmiştir. Arap harflerine göre sıralanan her bölümde önce isim sonra fiiller yer almaktadır. İkinci bölümde ise Arapça dil bilgisine göre tasnif edilen Türk dil bilgisi kolay bir şekilde anlatılmaktadır. Eserde toplam kelime sayısı 3000 kelime civarındadır, başka kaynaklarda rastlanmayan kelimeleri içermesi, eserin değerini arttırmıştır. Eserde

V79a ve 79b sayfaları arasında iki nedenden dolayı metinde sayfa eksikliği bulunduğunu düşünmekteyiz. Birincisi sayfa 79.a da yeni bölüm başlığı olarak “mastarın nesne ile kullanılması” yazılmaktadır. Sayfa 79.b de ise ikili sıfat için örnek verilmiştir. İkincisi ise kitabın başından beri müellifin adet edindiği gibi sayfanın sonunda bir sonraki sayfada bulunması gereken ilk kelimenin yazılmasıdır. Burada yazılan kelime *bi* “bey” kelimesidir. Ancak bir sonraki sayfa bu kelimeyle başlamayıp ikili sıfatla ilgili örnekle başlamaktadır.

Et-Tuhfetü’z-zekkiyye ile Kitâbü’l-İdrâk arasında sözvarlığı açısından yaptığımız karşılaştırma sonucunda, iki eserin büyük ölçüde örtüştüğünü gördük. Ancak buna rağmen Tuhfe’de bulunan bazı fiiller Kitâbü’l-İdrâk’ta bulunmamaktadır. Bu fiillerin sayısı 400 fiil civarındadır. Bu fiiller aşağıda sıralanmıştır:

1. *abdallan-* “abtallanmak” (V9b13)
2. *açı-* “bacaklarının arası sıcaktan kızarak yanmaktan acımak” (V13b8)
3. *açın-* “acı duymak” (V9b sayfa kenarında yazılmıştır)
4. *açı* “acele etmek” (V5b5)
5. *ada-* “adlandırmak” (20a6)
6. *ağart-, aġrat-* “aġartmak” (V8b3, 54b13)
7. *aġır-, awur-* “aġırlaşmak” (V11a7)
8. *aġtaran-* “aktarılmak, baş aşağı edilmek” (V7a2 sayfa kenarında yazılmıştır)
9. *ala-* “deġiştirmek” (V8b5)
10. *ant iç-* “ant içmek” (V13b10)
11. *aġra-* “aslan kükremek; anırmak; çığlık atmak” (V18b6)
12. *arlan-* “kasalmak, kibirlenmek” (V5b1)
13. *artır-* “artırmak” (V18b5)

14. *aru-* “temizlenmek” (V24a5)
15. *aşlamla-, aşşı eyle-* “kazanmak, faydalanmak” (V17b1)
16. *aıl-* “atılmak” (V38a1)
17. *aıkarı kal-* “gecikmek, geriye kalmak” (V10b2)
18. *aıla-* “atlamak, adım atmak” (V15b6)
19. *awrun-* “acı duymak” (V9b5)
20. *awulan-* “zehirlenmek” (V6b2)
21. *awundur-* “avundurmak” (21b sayfa kenarında yazılmıştır)
22. *ayıklan-* “sarhoşluktan ayılmak, baygınlıktan ayılmak” (22b sayfa kenarında yazılmıştır)
23. *ayla-* “dönmek, daire çizmek” (V15b13)
24. *aylan-* “dönmek” (V6b9, 15b13)
25. *ayrılış-* “ayrılışmak, birbirinden ayrılmak” (V10a9)
26. *ayrın-* “ayrılmak” (V6a10)
27. *azar-* “azalmak” (V84a9)
28. *azarla-* “azarlamak” (V85a13)
29. *azaı-* “azad etmek” (V6a13, 25b11)
30. *azdır-* “azdırmak” (V6a1)
31. *azdır-* “azaltmak” (V30a2)
32. *balala-* “yavrulamak” (V7a2)
33. *balşıra-* “kekremek” (V26a10)
34. *balşıray-* “kekreleşmek” (V10b7)
35. *başlat-* “başlatmak” (V54b9)

36. <i>bayılt-</i>	“bayıltmak” (V6a4)
37. <i>bayramla-</i>	“bayram etmek, kutlamak” (V26a2)
38. <i>beril-</i>	“verilmek” (V48b3)
39. <i>bıçkır-</i>	“hayvan horuldamak” (V21b4)
40. <i>bırak-</i>	“bırakmak” (V17a13, 32a10)
41. <i>bildir-</i>	“bildirmek” (V70b10)
42. <i>bilil-</i>	“bilinmek” (V48b5)
43. <i>birik-</i>	“birikmek” (V5b7)
44. <i>bit-</i>	“bitmek, tükenmek” (V30a7)
45. <i>biyi-</i>	“büyümek” (V14b11)
46. <i>borş bër-</i>	“borç vermek” (V5b11)
47. <i>boşat-</i>	“boşamak, serbest bırakmak” (V24a4)
48. <i>boya-</i>	“boyamak” (V23a2, 84a4)
49. <i>boyuk-</i>	“boyanmak” (V10b6)
50. <i>buzlan-</i>	“bozulmak” (V10a12)
51. <i>buğlat-</i>	“buğulatmak, tütsülemek” (V8a10)
52. <i>bulan-, bulğan-</i>	“bulanmak” (V26a3)
53. <i>bulaş-</i>	“bulaşmak, kirletmek” (32a6 sayfa kenarında yazılmıştır)
54. <i>bulaştır-</i>	“bulaştırmak” (32a6 sayfa kenarında yazılmıştır)
55. <i>bulutlan-</i>	“bulutlanmak” (V27a8)
56. <i>burtur-, burţar-</i>	“surat asmak” (V26a1)
57. <i>burunduĭla-</i>	“burunduruk takmak” (V14b sayfa kenarında yazılmıştır)
58. <i>buruş-</i>	“buruşmak” (V10a10, 26a1)

59. *buruş-* “fukurdamak” (V8b6)
60. *puşman y -* “pişman olmak” (V37a9)
61. *buzla-* “donmak, buz tutmak” (V12a9)
62. *b krey-, b kr l-* “kamburlaşmak” (V6b13)
63. *b ler-* “belermek, g z n  açarak dikkatlice bakmak” (V8b sayfa kenarında yazılmıştır)
64. *b rkle-* “alay etmek, ayıplamak” (V5a13)
65. *b r k-* “su serpmek, p sk rtmek” (V8a11)
66. *b r t-* “ıslanan hububatın bitmesi” (V37a4)
67. *b we  yle-* “suya dalmak” (V15a7)
68. * abala-* “kaygılanmak” (V30a4)
69. * eki -* “ ekişmek” (V39a5)
70. * elinlen-* “kaygılanmak” (10b sayfa kenarında yazılmıştır)
71. * ewr n-* “ evrilmek” (V15b13)
72. * ırwilda-, şıbwilda-,  ırwla-,  ırwşa-* “fısıldamak” (V38a11)
73. *danır-* “baka kalmak, şaşırmak” (8a sayfa kenarında yazılmıştır)
74. *dardaġanla-* “darmadaġan etmek” (V28a12)
75. * awla-* “iddia etmek” (V6b10)
76. *deġiř-, deyiş-* “deġiřtirmek, takas etmek” (V30b1)
77. *degrin-* “dolanmak, d nmek” (V6b sayfa kenarında yazılmıştır)
78. *deġřir-* “deġiřtirmek” (V85b sayfa kenarında yazılmıştır)
79. *deşil-* “deşilmek, yarılmak” (V6a1 kenarında yazılmıştır)
80. *d r t-* “yaratmak” (V14b9)

81. <i>eber-</i>	“göndermek” (V8b1, 20a4)
82. <i>elşey-</i>	“başına eliyle vurmak” (V28a3)
83. <i>emit-</i>	“eğilmek” (V35b11)
84. <i>emgekle-, imekle-</i>	“emeklemek” (V13b13)
85. <i>epsem ol-</i>	“susmak” (V20a5)
86. <i>eskir-</i>	“eskimek” (V26a8)
87. <i>esne-</i>	“esnemek” (V9a10)
88. <i>ewlendir-, öylendir-</i>	“evlendirmek” (V18a13)
89. <i>eyerlen-</i>	“eyerlenmek” (V70b11)
90. <i>haştalan-</i>	“hastalanmak” (V9b12)
91. <i>ılın-</i>	“bir tarafa doğru eğilmek” (V10a13)
92. <i>ınçkır-</i>	“hıçkırmak” (V9a10)
93. <i>ırğakla-</i>	“kanca takmak, çengellemek” (V31b2)
94. <i>ırğan-</i>	“sarsılmak, sallanmak, titremek” (V6b5)
95. <i>ışla-</i>	“ıslatmak” (V8a9)
96. <i>ışan-</i>	“güvenmek, inanmak, dayanmak” (V10b9)
97. <i>ışkın-</i>	“kurtulmak, sıvışmak, kaçmak” (V9b1)
98. <i>içdir-</i>	“içirmek” (V83a4)
99. <i>iglen-, yiyiglen-</i>	“hastalanmak” (V9b13, 6b1)
100. <i>iglen-, yiyiglen-</i>	“hastalanmak” (V9b13, 6b1)
101. <i>il-</i>	“asmak” (V26a7)
102. <i>ilet-</i>	“iletmek” (V38b5)
103. <i>ilikle-</i>	“alay etmek, ayıplamak” (V5a13)

104. *iliş-* “ilişmek, birbirine girmek” (V10b7)
105. *inçit-* “sıkıştırmak, ezmek, eziyet etmek, usandırmak” (V10b9)
106. *inin-* “sarkmak, asılmak, salınmak” (V9a8)
107. *ipren-* “tat almak, tatmin olmak” (V9b13)
108. *irik-* “içi daralmak, sıkılmak, bıkmak” (V23a13)
109. *irin-* “tembellik etmek” (V9a12)
110. *iriş-* “erişmek, yetişmek, ulaşmak” (V32a9)
111. *isin-* “ısınmak” (V16a7)
112. *ët-* “itmek” (V16a2)
113. *iy-* “eğirmek, burmak, örmek, bükmek” (V28b6)
114. *iyer-* “uymak, takip etmek” (V10a8)
115. *iyikle-* “ayıplamak” (V25b9)
116. *iyiske-* “koklamak” (V21a13)
117. *kaçır-* “balgam çıkarmak, tükürmek” (V9a12)
118. *kaçla-* “eti dilim dilim etmek, kurutmak” (V30a12)
119. *kaçşı-* “kokmak, bozulmak” (V18a13)
120. *kaçşır-* “hırıltılı solumak, boğazını temizlemek” (V9a11)
121. *kalburla-* “kalburlamak” (V27a8)
122. *kaldır-* “kaldırmak” (V17b12)
123. *kaldıra-* “hareketlenmek, deprenmek, çalkalanmak”, ses çıkarmak”
(V6b4)
124. *kana-, kanan-* “kanamak” (V5b13)
125. *karañı-,* “kararmak, karanlık olmak” (V5b12)

126. <i>karar-</i>	“kararmak” (V83b5)
127. <i>kara tanıķ bil-</i>	“sonuç çıkarmak, istinbat etmek” (V5b1)
128. <i>ķarķaķala-</i>	“karaşıklık çıkarmak” (V27a13)
129. <i>ķars-</i>	“el ķarpmak, kanat ķırpmak” (V22b9)
130. <i>ķarşıla-</i>	“karşılamak” (V39a3)
131. <i>ķarķay-</i>	“yaşılanmak, yaralanmak” (V38a5)
132. <i>ķaķa ķal-</i>	“şıa kalmak, baka kalmak” (V8a7)
133. <i>ķatıl-</i>	“katılmak, karışmak, karıştırmak” (V6b13)
134. <i>ķatıřķara bol-</i>	“karışmak, katılmak” (V10a2)
135. <i>ķayķa-</i>	“kaygılanmak, üzülmek” (V38a2)
136. <i>ķayırla-</i>	“önemsemek, dönüp bakmak, iltifat etmek” (V5b8)
137. <i>ķayķalan-</i>	“kaygılanmak, endişelenmek” (V10b2, 30a4)
138. <i>ķayırl-</i>	“eķilmek, burulmak” (V32a12)
139. <i>ķazan-</i>	“kazanmak” (V13b12)
140. <i>ķazı-, ķası-</i> (V12b2)	“kazımak, tencerenin dibine yapışan yemeķi kazımak”
141. <i>ķebinle-</i>	“kefenlemek” (V31b2)
142. <i>ķeńil-</i>	“genişlenmek” (V6b9)
143. <i>ķeńirt-</i>	“genişletmek” (V54b13)
144. <i>ķenkel-, ķenkele-</i>	“şaka yapmak” (V35b13)
145. <i>ķerin-</i>	“gerinmek” (V9a12)
146. <i>ķertin-</i>	“kertilmek, kırılmak, kesilmek” (V6a9)
147. <i>ķesil-</i>	“kesilmek” (V60a3)

148.	<i>kesin-</i>	“kesilmek”	(V6b7)
149.	<i>kétil-</i>	“gedilmek”	(V10b5)
150.	<i>keykir-</i>	“geğirmek”	(V9a9)
151.	<i>kıçıkla-</i>	“gıdıklamak”	(V18b4)
152.	<i>kına-</i>	“işkence etmek”	(V26a2)
153.	<i>kınala-</i>	“kınalamak”	(V14a1)
154.	<i>kınalan-</i>	“kınalanmak”	(V9b5)
155.	<i>kınan-</i>	“eziyet görmek, işkence çekmek”	(V9b5)
156.	<i>kırşıldat-</i>	“kemirmek, kıtırdatmak”	(V30a11)
157.	<i>kışar-</i>	“kısaltmak”	(V83b12)
158.	<i>kışkar-</i>	“kısaltmak”	(V30a3)
159.	<i>kışkart-</i>	“kısaltmak”	(V54b12)
160.	<i>kıştaş-</i>	“sıkışmak, üşüşmek, kalabalık etmek”	(V10b1)
161.	<i>kıya bak-</i>	“yan bakmak”	(V21a9)
162.	<i>kızış-</i>	“kızışmak, ısınmak”	(V13b5, 38a3)
163.	<i>kirişle-</i>	“kirişi germek”	(V6a11)
164.	<i>kirgiz-</i>	“girdirmek, sokmak”	(V55a5)
165.	<i>kiyir-</i>	“girdirmek, sokturmak”	(V55a6)
166.	<i>kolla-</i> kenarında yazılmıştır)	“yaslanmak, kollarına dayanmak”	(V9b1 sayfa
167.	<i>konan-</i>	“mesut olmak, nimet sahibi olmak”	(V10a7)
168.	<i>korulda-, horla-</i>	“horlamak”	(V21b3)
169.	<i>kotar-</i>	“kotarmak”	(V27a1)

170.	<i>kowala-</i>	“kowalamak” (V21b9)
171.	<i>kowuş-</i>	“kavuşmak” (V6b5)
172.	<i>kozğar-</i>	“sözü çevirmek; devirmek” (V29b13)
173.	<i>köker-</i>	“göğermek, yeşermek” (V83b6)
174.	<i>köp-</i>	“taşmak, feveran etmek, kabarmak” (V28b1)
175.	<i>köstekle-</i>	“kösteklemek” (V29a13)
176.	<i>kötlen-, töklen-</i>	“puşlanmak” (V9b11)
177.	<i>közet-</i>	“gözetlemek” (V17b12)
178.	<i>kurul-</i> kenarında yılmıştır)	“oturmak, uyuşmak, ikamet etmek” (15a9 sayfa
179.	<i>kutkar-</i>	“kurtarmak” (V10b6)
180.	<i>kuşlula-</i>	“kutlamak” (V8a7)
181.	<i>kuşur-, kuşuz-</i>	“kudurmak” (V20a13)
182.	<i>kuwanşla-</i>	“cimrilik etmek” (V21b11)
183.	<i>kuyum-</i>	“madeni eritip dökmek” (V23a2)
184.	<i>küçle-</i>	“güçlenmek” (V29b11)
185.	<i>küçlen-</i>	“güçlenmek” (V10b1)
186.	<i>küflen-</i>	“küflenmek” (V25b12)
187.	<i>kütle-, küt-</i>	“gütmek, hayvan otlatmak” (V17b8)
188.	<i>küy-</i>	“yanmak” (V13b8)
189.	<i>maқта-</i>	“övmek” (V13b7)
190.	<i>mayrıl-</i>	“eğilmek” (V32a12, 35b11)
191.	<i>mindir-</i>	“bindirmek” (V54b6)

192.	<i>okşa-, oħşa-</i>	“benzemek” (V44b9)
193.	<i>okut-</i>	“okutmak” (V53a2)
194.	<i>olcala-</i> (V27a6)	“ele geçirmek, ganimet etmek, kazanmak”
195.	<i>op-</i>	“yutmak, höpürdeterek içmek” (V26a9)
196.	<i>or-</i>	“biçmek, kesmek” (V13b9)
197.	<i>ornat-</i>	“yerleştirmek, bir yere koymak” (V9a9)
198.	<i>ortakla-, ortaklaş-</i>	“ortaklık etmek” (V21b5)
199.	<i>oşal bol-, oşan bol-</i>	“gafil olmak, ihmalkarlık etmek” (V27a7)
200.	<i>os-, oyus-</i>	“savurmak, havaya uçurmak, tahrip etmek” (V37a10)
201.	<i>ow-</i>	“ovmak” (V28a13, 31b1)
202.	<i>owşunla-</i>	“muska yazmak, rukye yapmak” (V17b7)
203.	<i>oyat-</i>	“uyandırmak” (V6a5)
204.	<i>ögütle-, öyütle-</i>	“öğütlemek” (V25b8, 37b2, 39a3)
205.	<i>öltürt-</i>	“öldürtmek” (V54b9)
206.	<i>öñü-</i>	“surat asmak” (V5b5)
207.	<i>örtün-</i>	“örtünmek” (V9a5)
208.	<i>ös-</i>	“uzanmak, üstün olmak” (V21b12, 24a1)
209.	<i>öşen-</i>	“avunmak” (V21b8)
210.	<i>öt-</i>	“geçmek, nüfuz etmek” (V21b10)
211.	<i>öte-</i>	“ödemek” (V5b11, 38b8)
212.	<i>ötger-</i>	“geçirmek, nüfuz ettirmek” (V55a7)
213.	<i>ötkür-</i>	“öksürmek” (V20a9)

214.	<i>purşla-</i>	“hayvana yem vermek” (V26a12)
215.	<i>şaçır-, şaşkır-, şaşa-</i>	“su boğazda durmak” (V21b7)
216.	<i>şagan-</i>	“sanmak, düşünmek” (V13b12)
217.	<i>şakın-</i>	“sakinmek, saklanmak” (V10a13, 14b10)
218.	<i>şaklan-</i>	“saklanmak” (V10a13)
219.	<i>şalınan-</i>	“salınmak, kibirlenerek yürümek” (V9b12)
220.	<i>şaban-, şabanla-</i>	“saban sürmek” (V13b6)
221.	<i>şaran-</i>	“sarık sarınmak” (V10b4)
222.	<i>şarar-, şarğar-</i>	“sararmak” (V83b5)
223.	<i>şası-</i>	“kötü kokmak” (V37a12)
224.	<i>şatış-</i> (V10b8)	“satışmak, birbiriyle alım satım yapmak”
225.	<i>şawur-, şowur-</i>	“savurmak” (V16a8)
226.	<i>şavaş-</i>	“savaşmak” (V15a3)
227.	<i>şayla-</i>	“temizlemek, ayıklamak, seçmek” (V37a6)
228.	<i>şayra-</i>	“(kuş) ötmek” (V18b6)
229.	<i>şayrılan-</i>	“zayıflamak, hastalanmak” (V9b11)
230.	<i>sepiştir-</i>	“sepiştirmek, dağıtmak” (V38b12)
231.	<i>ser-</i>	“sermek, yaymak” (V37a5)
232.	<i>sezgen-</i>	“titremek, sarsılmak” (V5b4)
233.	<i>şıyın-, şıgın-</i> 39a4)	“sığınmak, iltica etmek” (V5a12, 17b8,
234.	<i>şıknaş-</i>	“sıkışmak” (10b sayfa kenarında yazılmıştır)
235.	<i>şıktır-</i>	“sıktırmak” (V55a3)

236. *şıla-* “pürüzsüz etmek, yumuşatmak, cilalamak, okşamak”
(35b7)
237. *şıлта-* “bahane etmek” (V9b2)
238. *şırık-* “sızmak, süzülme” (V9b2)
239. *şışkır-* “ıslık çalmak” (V22b10)
240. *şışra-, şışra-* “sıçramak” (V28b6)
241. *şıt-* “kırmak, kırıp suyunu çıkarmak, kabuklu bir şeyi kırıp
içini çıkarmak” (V28a11)
242. *şıy-* “sığmak, yeri olmak, uymak, genişlemek” (V38b10)
243. *şıyın-* “teessüf etmek, üzölme, acımak” (V9b9)
244. *şıyla-* “yemek vermek” (V5a10)
245. *şıyrın-, şıyrıl-, şowrun-* “kaymak, sıyrılmak” (V6b7, 10a4)
246. *şıza-* “sıvamak, pürüzsüz etmek” (V32a11)
247. *şızal-* “incelmek, toplanıp bir araya gelmek” (V6a7)
248. *şızla-* “sızmak, arasından akmak” (V14b12)
249. *şızla-, şuzla-* “sıkılmak, bıkmak” (V23b1)
250. *silen-* “silinmek” (V10a5)
251. *silkin-* “silkinmek” (V6b4)
252. *şuqlan-* “aç gözlü olmak, bir şeyi arzulamak” (V5b3)
253. *şuqlandır-* “teşvik etmek, heveslendirmek, iştahlandırmak”
(V21b10)
254. *şuqtur-* “sokturmak” (V55a4)
255. *şorun-* “sünmek, uzanmak” (V6a9)
256. *şuwuşla-* “fısıldamak, gizlice bir şey söylemek” (V38b11)

257.	<i>şowut-</i>	“üşümek, soğumak” (V8a11)
258.	<i>şoy-</i>	“soymak, yüzmek” (V20a7)
259.	<i>şoyurğa-</i> (V15a7)	“azletmek?, hediye etmek, mükafaatlandırmak”
260.	<i>söktür-</i>	“sövdürmek” (V55a3)
261.	<i>söküt-</i>	“diz çökmek” (12a sayfa kenarında yazılmıştır)
262.	<i>söwünçle-</i>	“sevindirmek, müjdelemek” (V8b4)
263.	<i>söyken-</i>	“dayanmak, söykenmek, yaslanmak” (V5b9)
264.	<i>söyle-</i>	“söylemek, konuşmak” (V9a7, 31a12)
265.	<i>söyleş-</i>	“söyleşmek, konuşmak” (V60a4)
266.	<i>söyündür-</i>	“sevindirmek” (V78b6)
267.	<i>şu koyun-</i>	“yıkanmak” (V6a6)
268.	<i>şuwa-, şıwa-</i>	“sıvamak” (V32a11)
269.	<i>şuza-</i>	“uzatmak” (V35b1)
270.	<i>sürç-</i>	“sürçmek, sendelemek” (V26a4)
271.	<i>sürün-</i>	“sürünmek, sürüklenmek” (V26a4)
272.	<i>süs-</i>	“tos vurmak” (V37b2)
273.	<i>süye-</i>	“dayamak, desteklemek” (V26a13)
274.	<i>süyen-</i>	“dayanmak, söykenmek” (V9b1)
275.	<i>süyrel-</i>	“sürüklenmek, sürünmek” (V18b4)
276.	<i>şalğa-, şalka-</i>	“çalkalamak” (V15a1)
277.	<i>şapla-</i>	“tokat atmak” (V32a10)
278.	<i>şarlan-, şırlan-</i>	“iyileşmek, hali düzelmek” (V9b13)

279. *şarman-* “kollarını sıvamak” (V21b2)
280. *şaşlan-* “çatırdamak, şak diye ses çıkarmak” (V10b10)
281. *şayfal-* “dağılmak, parçalanmak” (V9b2)
282. *şayna-* “çiynelemek” (V35b9)
283. *şewren-, çewrün-* “çevrilmek, geri dönmek, devrilmek” (V7a2)
284. *şışla-* “çınlamak” (V24a9)
285. *şıraqlan-* “aydınlanmak” (V37a2)
286. *şışlen-* “kebap yapılmak” (V7a1)
287. *şöple-* “ayıklamak, dermek, yerden bir şey toplamak, sağından solundan koparmak” (V30a6, 32a8, 37a6)
288. *şöwür-* “çevirmek, devirmek” (V29b13)
289. *şulğa-* “sarmak, dolamak, bohçalamak” (V32a5)
290. *tağala-* “nallamak” (V37a3)
291. *talas-* “kavga etmek, dövüşmek” (V15a3)
292. *taşla-* “sabahlamak” (V8b1, 67b9, 69a8)
293. *tanıklan-* “tanıklık etmek, şahitlik etmek” (V21a12)
294. *tarat-* “öğütmek” (V24a7)
295. *taş bol-* “kaybolmak, yok olmak” (V23a12, 26a10)
296. *taşla-* “taş atmak, taşla vurmak” (V17b3)
297. *tatın-* “tatmak, tadını almak” (V7a3)
298. *taş-* “kaymak” (V18b3)
299. *tel-* “delmek” (V8b3, 11a6)
300. *telilen-* “delirmek” (V9b12)

301. *tepret-* “hareket ettirmek, kımıldamak” (V13b13)
302. *têr-* “toplamak, dermek” (V23b2, 32a9)
303. *teş-* “deşmek” (V8b3)
304. *têzle-* “ivmek, acele etmek” (V5b5)
305. *tımarla-* “tımarlamak” (V16a5)
306. *tıniş-* “kötü kokmak” (V5b12)
307. *tıniş-* “susamak” (V26a12)
308. *tırna-, tırma-* “tırmalamak” (V15a2)
309. *tırpıl-da-* “rahatsız olmak, kaygılanmak, ürmek, korktan rahatsız
olmak” (V6b4, 28b5)
310. *tıy-* “alıkoymak, geciktirmek, engellemek” (V26a11)
311. *tilen-* “dilenmek” (V21b9)
312. *tinte-* “dürtmek, gıdıklamak, gömülü ve örtülü bir şeyi eşelemek,
araştırmak, yoklamak” (V37a7)
313. *titre-* “titremek, sallanmak” (V6b3)
314. *tiz-* “dizmek, düzenlemek” (V37a1)
315. *toğran-, toran-* “doğranmak” (V10b5)
316. *toğrul-* “doğrulmak, yönelmek” (V5b6)
317. *tolğa-* “doğum sancısı çekmek, burulmak” (V24a7)
318. *tolğan-, dolğan-* “dolanmak, kıvranmak” (V26a4)
319. *ton-* “(su) durulmak, arınmak, saf ve temiz olmak”
(V17a13)
320. *tonan-* “süslenmek, donanmk” (V10a6)
321. *tobuşukla-* “korkudan hızlıca koşmak” (V8a8)

322. *toқта-* “sabit olmak, yerine çakılmak” (V5b9, 22b11, 24a2)
323. *toқun-* “çarpılmak, vurulmak; vurunmak” (V6a2, 58b11, 59a5)
324. *toқunuş-, toқuш-* “çarpışmak, vuruşmak” (V10b1)
325. *tozdur-* “tozutmak” (V8a12)
326. *tozla-* “toz yükselmek” (V27a4)
327. *tozul-* “bozulmak” (V15a10)
328. *töle-* “borç ödemek” (V27a13)
329. *töşen-* “kendi kendine yatak döşemek, döşenmek” (V58b12, 58b10, 59a1, 59a2)
330. *töydür-* “dövdürmek” (V54b6, 78b7, 79a7)
331. *tuғur-, tuwur-* “doğurmak” (V38b4)
332. *tumala-* “gömmek, örtmek, saklamak” (V14b9)
333. *tumsuk-, tunçuk-* “nefesi kesilmek” (V28b7)
334. *turuk-* “durmak, duraklamak” (V10a8)
335. *tuтuk-* “kızarmak” (V6b11)
336. *tüñül-* “ümitsizliğe kapılmak, ümidi kesmek” (V39a11)
337. *tütüz-* “tütsülemek, buğulatmak” (V8a10)
338. *tüze-* “sıralamak” (V23a2)
339. *tüzet-* “düzeltmek” (V6a4, 20a2, 25b7)
340. *uғra-* “rastlamak” (V22b8)
341. *ulғat-* “büyütmek” (V55a9)
342. *urul-* “vurulmak” (V86a13)

343. *urun-* “dövmek; sarınmak, giyinmek” (V58b11)
344. *uruş-* “vuruşmak” (V22b13, 59a13)
345. *uşan-* “usanmak” (V35b11)
346. *uşu az-* “aklı başından gitmek, bayılmak” (V27a12)
347. *uşat-* “bir şeyi kırmak, ezmek, parçalamak, ufalamak”
(V28a12)
348. *uşra-* “rastlamak, karşı karşıya gelmek” (V22b7)
349. *uñuz-* “kaybetmek, yenilmek, zarar etmek” (V15a2)
350. *uwan-* “parçalanmak, ufalanmak” (V6a8)
351. *oyat-* “uyandırmak” (V6a5)
352. *uyukla-* “uyumak” (V37a5)
353. *uyuklaş-* “uyuklamak, kendisini uyuyor gibi göstermek” (V10b6)
354. *uyukşıra-* “kendisini uyuyor gibi göstermek” (V10b6)
355. *uyut-* “sütü uyutmak” (V17a12)
356. *üleştir-, yüleştir-* “bir şeyi eşit parçalara bölmek, paylaşmak” (V28a11)
357. *üşendir-* “üşendirmek” (V10b9)
358. *üşre-* “anmak, hatırlamak” (V5b sayfa kenarında
yazılmıştır)
359. *üşi-* “üşümek” (V8a10, 20a9)
360. *üzün-* “kesilmek, kırılmak” (V6b6)
361. *yalanşla-, yalağanş bol-* “soyunmak, çıplak olmak” (V9b7)
362. *yalvar-* “yalvarmak” (V9b9)
363. *yalşı-* “muradına nail olmak, başarmak, kazanmak” (V5b10)
364. *yanaş-* “yanaşmak” (V12a11)

365. <i>yan bas-</i> , <i>yam bas-</i>	“korumak, yardım etmek” (V37a12)
366. <i>yan-</i>	“tehdit etmek” (V38a6)
367. <i>yanç-</i>	“ezmek, çiğnemek” (V16a9, 26a9)
368. <i>yanlış-</i>	“yanılmak” (V27a3)
369. <i>yaşırt-</i>	“yenilemek, yeniletmek” (V12a7)
370. <i>yapın-</i>	“örtünmek” (V9a5)
371. <i>yepse-</i> ya da <i>yapsa-</i>	“el sallamak” (V32a6)
372. <i>yak-</i>	“bulaştırmak, kına yakmak” (V32a8, 3b1)
373. <i>yakınla-</i>	“yaklaşmak” (V30a5)
374. <i>yaraqlan-</i>	“hazırlanmak, donanmak, silahlanmak” (V10a1)
375. <i>yarmaş-</i> 21b3)	“tırmanmak, tutunup asılmak” (V10a2, 21b3)
376. <i>yarsı-</i>	“yarsımak, imrenmek, istemek” (V24a7)
377. <i>yaşa-</i>	“düzeltmek” (V25b7)
378. <i>yayın-</i>	“yayılmak” (V5b3, 6b8)
379. <i>yeñ-</i>	“yenmek” (V24b1, 27a2)
380. <i>yetiş-</i> 32a9)	“ulaşmak, yetişmek, erişmek” (V6a12, 32a9)
381. <i>yetkir-</i>	“yeytişmek, ulaşmak” (V38b7)
382. <i>yık-</i>	“yıkamak, devirmek, düşürmek” (V17b1)
383. <i>yıkıl-</i>	“yıkılmak, düşmek” (V38b11)
384. <i>yıl-</i>	“sürünmek, kaymak” (V18b4)
385. <i>yırın-</i>	“yarılmak, yırtılmak” (V6a8)
386. <i>yırıtın-</i>	“yırtılmak” (V10b5)

387. *yıyın-* “yığılmak, toplanmak” (V6b8)
388. *yimril-* “yarılmak, yırtılmak” (V6a8)
389. *yoğa-* “yoklamak, kurcalamak, bir şeyin ne olduğunu bilmek için dokunmak, araştırmak” (V12a13)
390. *yoksullan-* “yoksul olmak” (V9b10)
391. *yorul-* “yorulmak” (V9b9, 26a13)
392. *yul-, yulğa-* “yolmak, koparmak” (V37a10)
393. *yumağkla-* “yumaklamak” (V31b3)
394. *yumğaqlan-* “yumaklanmak” (V10a12)
395. *yumurtla-* “yumurtlamak” (V8a13)
396. *yumşa-* “yumşamak” (V39a6, 84a10)
397. *yun-, yuwun-* “yıkanmak” (V6a6, 58b12)
398. *yuwala-* “yuvarlamak” (V16a5)
399. *yuwalan-* “yuvalanmak” (V9a8)
400. *yuwur-* “yoğurmak” (V26a9)
401. *yüzleş-* “yüzleşmek, yüz yüze gelmek” (V10b4)
402. *yüzleş-* “yüzleşmek, yüz yüze gelmek” (V10b4)
403. *zehləyle-* “cesaretlenmek” (V12b2)

1. 3. Dilbilgisi Üzerine Kısa Notlar

1. 3. 1. Yazım Özellikleri

1. 3. 1. 1. Ünlülerin Yazımı

Türkçenin sekiz ünlüsü için, Kıpçak eserlerinde Arap alfabesinde üç harf (ى, و, ا) ve çeşitli işaretler kullanılarak karşılık verilmiştir. TZ’de ünlüler bütün hecelerde genelde (ى, و, ا) ile gösterilmiştir. Bunun yanında bazı kelimelerin ünlüleri hareke ile gösterilmiştir.

1.3.1.1.1. *a* Ünlüsünün Yazımı

TZ’de *a* ünlüsü sözbaşıda üstün işareti konulmuş hemzeli çift elif ya da tek elif (اَ, آ) ile gösterilmiştir. Hemzeli çift elifle yazılan kelimeler hem uzun, hem de kısa ünlülü biçimlerle örtüşmektedir. Örneğin uzun ünlülü olan *āç-* “acıkmak” anlamındaki kelime de çift hemzeli elifle *aç-* “açmak” anlamındaki kelime de hemzeli çift elifle yazılmıştır. Bu nedenle bu yazım biçimi uzun ve kısa ünlülü sözcükleri ayırımında ölçü değildir. *āçtı* أَجَتِي “açıkmak” (V12a5) < (Tekin, 1995, 171), *şāndım* صَانَدِيم “sanmak” (V70a2), *ālā* اَلَا “ala” (V4b6), *ārslan* اَرْسَن لَان “aslan” (V4b8), *açtı* أَجَتِي “açmak” (V30a13), *aldandı* اَلْدَانْدِي “aldanmak” (V5a8) < *ālta-* (Tekin, 1995, 171), *aṭqarı* اَطْقَارِي “arka” (V14b6), *ada-* اَدَادِي “adlandırmak” (V20a6) < *āt* (Tekin, 1995, 172).

Sözbaşıda uzun *a* ünlüsü medli çift elif (اَ) ile gösterilmiştir: *āk* اَاق “ak” (V4a1) < *āk (Tekin, 1995, 171), *āl* اَل “al” (V4b5) < *āl (Tekin, 1995, 171), *āş* اَاش “gelincik” (V29a7), *āt* اَط “at” (V39a13), *āy* اَي “ay” (V21a6), *āyu* اَيُو “ay” (V15b3), *āşu* اَشُو “yararlı” (V36a12).

Söziçinde ve sözsonunda da *a* ünlüsü üstünlü elif ile gösterilmiştir: *yaladı* يَالَادِي “yalamak” (V32a7), *ṭayandı* طَيَانْدِي “dayanmak” (V5b9), *aşağa* اَشَاغَا “aşağı” (V5a6), *şaş* شَاش “saç” (V20b5). Bu örneklerden görüldüğü gibi Ana Türkçede uzun ünlülü olan ve olmayan kelimeler dağınık olarak çift ya da tek medli elifle yazılmıştır.

1.3.1.1.2. e Ünlüsünün Yazımı

Sözbaşında üstünlü çift elif ve üstünlü tek *elif* ile gösterilmiştir (أ, أ): *أَا eke* “hala” (V24b10), *أَاكْ elek* “elek” (V34a11), *أَكْرَدِي egirdi* “egirmek” (V27a13).

Söziçi ve sözsonunda *e* ünlüsü üstünlü elif ile gösterilmiştir: *كَامِشْتِي kemişti* “bırakmak, salmak” (V17b1, 32a10), *كَأَدِي keldi* “gelmek” (V12a4), *تَارَا tere* “dere” (V38a7).

Sözbaşında kapalı /è/ ünlüsü iki harekeli, hem üstün hem de esreli elif ile yazılmıştır, bazen de /e/’si kapalı okunacak kelimelerin yanına *مَمَال مَرْقُ mumāl muraḫḫaḫ* (kapalı è) ibaresi yazılmıştır: *أَيْكِنْ ékin* “ekin” (V18a1), *أَيْيَار eyer* “eyer” (V19b3), *أَيْمَدِي ém-* “emmek” (V17b6), *بَارَدِي bérdi* (مَمَال مَرْقُ) “vermek” (V5b13), *تَارَدِي térdi* (مَمَال) “derlemek” (V32a10).

Sözbaşında uzun *e / é* ünlüsü medli elif ile gösterilmiştir: *أَوَّ ew* “ev” (V8a5), *عَر er* (مَمَال مَرْقُ) “er, adam” (V16b7).

1.3.1.1.3. ı/i Ünlüsünün Yazımı

Sözbaşında *ı/i* sesi *elif-ye* ve *elif* (إِ, ا) ile gösterilmiştir: *إِشْقُون ışkun* “kıvılcım” (V21a4), *إِيلَان ilan* “yılan” (V10b12), *إِيدِي ıy-* “göndermek” (V5a7) < *ıd-* (Tekin, 1955, 175), *إِنْجِيَّتِي inçit-* “sıkıştırmak, ezmek” (V21b9), *إِغْلَنْدِي iglen-* “hastalanmak” (V9b13).

Söziçinde *ı/i* ünlüleri bazen *ye* (ي) ile yazılmış, bazen de yazılmamıştır: *قِيرْنَاق kırnaḫ* “cariye” (V3b13), *قِيلْجِر kılçır* “şaşı” (V4a7), *قَارِنْ qarın* “karın” (V7a5), *دَانِرْدِي danırdı* “şaşırmak, baka kalmak” (V8a8 sayfa kenarında), *دِكتِي dikti* “dikmek” (V36b13), *كِشْنَدِي kişnedi* “kişnemek” (V23a4).

Sözsonunda *ı/i* ünlüsü *ye* (ي) ile gösterilmiştir: *طُوقُجِي toḫuḫı* “dokucu” (V13a7), *يَارَالِي yaralı* “yaralı” (V11a4), *طُولِي tolı* “dolu” (V35a13), *يَانْکِي yeṇi* “yeni” (V11b10), *چِیْقْتِي çıktı* “çıkma” (V24a4), *سِپِردِي sipirdi* “süpürmek” (V31b1).

1.3.1.1.4. o/ö; u/ü Ünlülerinin Yazımı

Sözbaşında *o/ö, u/ü* ünlüleri *elif-waw* (أَو) ile yazılmıştır: *أَوَزْدِي ozdı* “öne geçmek, aşmak” (V20a1) < *ōz-* (Tekin, 1995, 177), *أُورُونْلَادِي orunladı* “zannetmek, tahmin etmek” (V24b1), *أُوغُولْدُوق oğulduḫ* “havyar” (V7b1), *أُوتْ کُورْدِي ötkürdi*

“öksürmek” (V20a9), أُوتِرَى ötri “ötrü” (V21b11), أُوجَا uca “böğür” (V24b7), أُوشُودَى üşüdi “üşümek” (V20a9).

Söziçi ve sözsonunda waw (و) ile gösterilmiştir: طُودَى toy- “doymak” (V21b7), بوشْ بُولْدَى boş boldı “boşalmak” (V14b12), كوكَانَاك kögenek “samur” (V19a12), كُوتُورْدَى kötürdi “götürmek” (V13b6), تُونُكْلُوك tünlök “pencere” (V21a12), قُورُطُودَى kurtuldu “kurtulmak” (V37a13).

1.3.1.2 Ünsüzlerin Yazımı

1.3.1.2.1. p Ünsüzünün Yazımı

TZ’de p ünsüzü kelime başı, içi ve sonunda genellikle b (ب) ile gösterilmiştir, ancak tek tük kelimelerde p (پ) ile yazılmıştır: پَالْتَاك peltek (V4a13), ييب yip “ip” (V13a1), طَابِيشْتِي tapış- “buluşmak” (V10b8), أُوبْدَى öp- “öpmek” (V30a8), كوپرى köpri “köprü” (V11a10), پارلا parla “tazi” (V18a3).

1.3.1.2.2. ç Ünsüzünün Yazımı

Bu ses TZ’de c (ج) ile gösterilmiştir, kimi kelimelerde ç (چ) ile yazılmıştır: أَجْتَى aç- “açmak” (V30a13), كُوجْلَانْدَى küçlendi “güçlenmek” (V30a1), كُوكْجَاك kökçek “güzel” (V30b5), چِيْجَاك çiçek (V18a9); چِقتى çıktı “çıkma” (V15a4), چُوراك çörek “ekmek” (V29a sayfa kenarında yazılmıştır), أَچِيدَى açıldı “yanıktan acıma” (V13b8), چُوقُور çukur “çukur” (V12a11), كَچْرَاك keçrek “yavaş, ağır” (V7a8), أَچْتَى açtı “acıma” (V12a5).

1.3.1.2.3. t Ünsüzünün Yazımı

TZ’de kelime başı, kelime içi ve sonunda t ünsüzü art ünlülü kelimelerde genellikle ط (ط) ile yazılmıştır: طَازَى tazı “tazi” (V30b10), طُورْدَى turdı “kalkma” (V29a11), but “but” (V27b4); kimi art ünlülü kelimelerde t harfinin kalın okunacağını göstermek için (ت) harfinin üstüne ط harfi konulmuştur: أُورْنَاتَى ط ornatı “yerleştirdi” (V9a9), بوشَاتَى ط boşatı “boşama” (V24a4), طَاتَى taıtı “tatma” (V24a5), أَصْتَى ط aştı “asma” (V26a7); bazı art ünlülü kelimelerde ise t ünsüzü sadece (ت) ile gösterilmiştir: سِيختى sıhtı “sıkma” (V26a2), يانكِلِشْتَى yanlıştı “yanılma, hata yapma” (V27a3) gibi; ön ünlülü kelimelerde ise t ünsüzü (ت) ile gösterilmiştir: تَارْلَادَى terledi “terleme” (V25b7), كَانَاتَا kenete “aniden” (V28a8) gibi.

1.3.1.2.4. Artdamaksıl *η* Ünsüzünün Yazımı

η sesi TZ'de (نك, نک, ve altında üç nokta olan ن harfi) ile gösterilmiştir¹:
صُونْکَرَا *şonra* “sonra” (V8a6), كَانْکَلْدِي *kəñil-* “yayılmak, genişlemek” (V6b9), يَانْکِرْتِي *yañirt-* “yenilemek” (V12a7), مَانْچِلَادِي *mañla-* “seslenmek, bağırarak, ezan okumak” (V5b13), يَانْچَا *yaña* “yön” (V12a1), أَپَاڭ *eñek* “çene” (V12b5).

1.3.1.2.5. *g* Ünsüzünün Yazımı

Bu ünsüz (ك, گ) ile yazılmıştır: اُوْگُوْتِي *ögüt-* “öğütmek” (V13b11), شِيمْكَان *şimgen* “çimen” (V14b1), گُور *gūr* “gor, mezar” (V29b6), اُوْچَايْک *ügeyik* “üveyik” (39a7), اَمْچَاکَلَادِي *emgekle-* “emeklemek” (V13b13), اَچَادِي *egedi* “eğeledi” (V8a11).

1.3.1.2.6. *k* Ünsüzü Yazımı

Ön ünlülü *k* ünsüzü (ك) ile gösterilmiştir: كِيرْبِي *kirpi* (V29a7), تُوْکْتِي *tökti* “dökmek” (V31a13), يُوْزْلِيْک *yüzlik* “havlu” (V34a13) gibi.

1. 3. 2. Ses Değişmeleri

1. 3. 2. 1. Ünlü Değişmeleri

1.3.2.1.1. Düzleşme

-ü- > -e-

çekertige ~ çekürge (V11b5) < MK çekürge, krş. **Harezmi** NF çekürge, **Kıpçak** KK çekirge; süwek ~ süñük “kemik” (V19a3) < Orh., MK. süñük, krş. **Harezmi** NF süñük, **Kıpçak** CC sövek, Kİ süñük ~ süwük, KK süvek; kögerçin “güverçin” (V13a10) < Uyg. kögürçgen (EDPT, 713b).

-u- > -ı-

anıkla- “hazırlamak” (V5b12) < Uyg. anukla-, MK anukla-, krş. **Harezmi** KE anukla-, **Kıpçak** CC anukla-, Kİ anukla-; yazık “günah” (V14a8) < Uyg. yazuk, MK yazuk, krş. **Harezmi** NF yazuk, **Kıpçak** CC yazuk, Kİ yazuk, KTAM yazuk; arık “cılız” (V37b12) < Uyg. aruk, MK aruk, krş. **Harezmi** NF aruk, **Kıpçak** CC arıh, Kİ aruk, GT arık ~ aruk.

¹ *η* ünsüzü Kİ'de de aynı şekilde yazılmıştır (Özyetgin, 2001, 73).

-ü- > -i-

esrik “sarhoş” (V19a1) < Uyg. *esrük*, MK *esrük*, krş. **Harezmi** NF *esrük*, **Kıpçak** Kİ *esrük*, KK *esrik*, KTAM *esrük*; *beri* “beri, -den beri” (V90b12) < Orh. *berü*, Uyg. *berü*, MK *berü*, krş. **Harezmi** NF *berü*, **Kıpçak** CC *beri*, KK *beri*; *ilgeri* “ileri” (V5a6) < Orh. *ilgerü*, Uyg. *ilgerü*, **Harezmi** ME *ilerü*, HŞ *ilgerü*, **Kıpçak** CC *ilgeri*, Kİ *ilgerü*, GT *ilgeri*, KK *ilgeri*; *bit-* “bitki bitmek” (V37a4) < Uyg. *büt-*, MK *büt-*, krş. **Harezmi** KE *bit-*, **Kıpçak** CC *bit-*, Kİ *bit-*, İM *bit-*; *biyik* “büyük” Orh. *bedük*, Uyg. *bedük*, MK *bedük*, **Harezmi** NF *bedük*, **Kıpçak** CC *beyik*, GT *beyük*. Bu değişim, Türk dillerinde de dağınık olarak bulunmaktadır. Bu değişimin düzenli olduğu tek Türk dili, Karaimcenin Halicz-Luck lehçesidir (Baskakov, 1964, 35).

-o- > -a-

TZ’de bu değişimin gerçekleştiği tek örnek vardır:

dañuz “domuz” (V14b2) < Uyg. *toñuz*, MK *toñuz*, **Harezmi** NF *toñuz*, **Kıpçak** CC *toñuz*, Kİ *toñuz*, KK *doñuz*.

-u- > -a-

ortak “ortak” (V21a10) < Uyg. *ortuq*, MK *ortuq*, **Harezmi** NF *ortaq*, **Kıpçak** CC *ortaq*, Kİ *ortaq*, KTAM *ortaq*.

1.3.2.1.2. Yuvarlaklaşma

ilerleyici benzeşme

ı > u

İlk hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle, ikinci hecedeki düz ünlünün yuvarlaklaştığı görülür:

oqu- “okumak” (V30a2) < Uyg. *oqu-*, MK *oqu-*, **Harezmi** NF *oqu-* ~ *oqu-*, **Kıpçak** CC *oqu-*, Kİ *oqu-*, KK *oqu-*, GT *oqu-*; *anqu-* “angıt kuşu” (V4b11) < Uyg. *anqu-*, MK *anqu-*, **Kıpçak** Kİ *anqu-*; *unut-* “unut” (V20a10) < Orh. *unit-*, Uyg. *Unit-*, MK *unit-* ~ *unut-*, **Harezmi** NF *unit-* ~ *unut-*, **Kıpçak** CC *unut-*, Kİ *unut-*, KK *unut-*.

e > ü

Aşağıdaki örnekte e ünlüsü ilk sesteki ü'nün etkisiyle ü olmuştur:

örümçük ~ örümçek “örümcek” (V25a13) < MK örümçek, **Harezmi** NF örümçük, **Kıpçak** CC örümçik, Kİ örmeçek.

Çift dudak ünsüzünün etkisiyle kök hecedeki e ünsüzünün yuvarlaklaştığı görülür:

sövünçle- “sevindirdi, müjdeledi” (V8b4) < Uyg. *sevinçle-*, krş. **Harezmi** KE *sevinçle-* ~ sövünçle-, **Kıpçak** CC sövünçle-; öy “ev” (V8a4) < Uyg. *ev*, MK *ew*, krş. **Harezmi** NF *ew*, KE *ew/v*, öw, öy, **Kıpçak** CC *ev*, *iv*, öv, Kİ *ev*, KK *ev*.

1.3.2.1.3. Öndamaksıllaşma

Art damak ünlüleri, /s, z, c, ç, n, t, d / gibi ünsüzlerin ya da /y/ yarı ünlüsünün etkisiyle öndamaksıllaşabilir. Aşağıdaki kelimelerde ı sesi i'ye değişmiştir:

til “dil” (V31b5) < Orh. *til*, Uyg. *til*, MK *til* < **tīl*, krş. **Harezmi** *til*, **Kıpçak** CC *til*, Kİ *til*, KK *til*; *bış-* “pişmek” (V7a4) < Uyg. *bış-*, MK *bış-* < **bīš-*, krş. **Harezmi** NF *bış-*, **Kıpçak** CC *bış-*, Kİ *bış-*, KK *bış-*; *yeñi* ~ *yañı* “yeni” (V11b9) < Uyg. *yañı*, MK *yañı* < **yāñı*, krş. **Harezmi** NF *yañı*, **Kıpçak** CC *yañı*, KTAM *yeñi*, GT *yañı* ~ *yeñi*; *it* “köpek” (V30b10) < Orh. *it*, MK *it* < **īt*, krş. **Harezmi** NF *it*, **Kıpçak** CC *it*, Kİ *it*, KK *it*.

1.3.2.1.4. Artdamaksıllaşma

i sesinin ı'ye değişmesi aşağıdaki kelimelerde görülür:

bıçak “bıçak” (V19b4) < Uyg. *bıçek*, MK *bıçek* < **bī*, krş. **Harezmi** NF *bıçak*, **Kıpçak** CC *bıçak*, Kİ *bıçak*, KK *bıçak*.

1.3.2.1.5. Daralma

a > ı

yıldıra- (Vb32a13) < Uyg. *yaltrı-*, MK *yaldrı-* ~ *yaldıra-*, krş. **Harezmi** ME *yıldıra-*, **Kıpçak** CC *yıldıra-*, KEF *yaldıra-*.

e ~ ê ~ i

Tarihi dönem metinlerinde sesbirim olarak gösteriminde farklı yaklaşımların söz konusu olduğu *kapalı ê* sesinin varlığı tartışma konusu olmuştur. Thomsen Yenisey yazıtlarında ilk hecedeki *kapalı ê*'yi gösteren bir işaretin bulunduğunu, Orhon yazıtlarında ise, bazen /i/ sesini gösteren işaretle yazıldığını, bazen de yazılmadığını ifade eder (Thomsen, 2002, 36). Gabain ise Brahmi alfabesiyle yazılmış kimi yazmalarda *kapalı ê* sesinin ayırt edildiğine dikkat çeker (Gabain/Çev. Akalın, 1988, 34).

Arap harfli metinlerde ilk hecede /y/ sesinin yazımındaki farklılıklara göre *kapalı ê* sesinin varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Eckmann, Nehcü'l-Feradis'teki üstünlü /y/ yazımıyla *kapalı ê* sesinin gösterilmek istendiğini ve 14. yüzyıldan itibaren /y/ ile yazımın gelenekselleştiğini ifade eder (Eckmann, 1960, 44). Harezmi Türkçesindeki *kapalı ê* sorunuyla ilgili ayrıntılı bir yapılmış ve konu ayrıntılı olarak ele alınmıştır (Argunşah, 2010, 47)

Çağatay, Osmanlı ve Kıpçak sahasında yazılan Arap harfli metinlerde de bu sesin gösterimiyle ilgili yazımın kesin kurallara tespit edilmesine yardım etmediği görülmektedir. Bu nedenle sadece yazımdan yola çıkarak *kapalı ê* sesini belirlemek mümkün olmadığından çalışmamızda *kapalı ê* seslerini Clauson'un etimoloji sözlüğüne ve Marcel Erdal'ın *Old Turkic Word Formation* adlı çalışmasına dayanarak belirledik.

1.3.2.1.6. Genişleme

ağaç “ağaç” (V11b10) < Orh. *ığaç*, Uyg. *ığaç*, MK *yığaç* ~ *yığāç*, krş. **Harezmi** NF *ağaç* ~ *yığaç*, **Kıpçak** CC *ağaç*, Kİ *ağaç*, KK *ağaç*; *burğa* “borazan, trompet” (V8a1) < Uyg. *borğu*, MK *borğuy*, krş. **Harezmi** NF *borğu*, **Kıpçak** CC *burğu*, Kİ

burğu, İM *burğu*; *töre* “örf, adet” (V90a4) < Orh. *törü*, Uyg. *törü*, MK *törü*, krş. **Harezmi** NF *töre*, **Kıpçak** CC *töre*, İM *töre*.

1.3.2.1.7. Ünlü Düşmesi

Söz Başında Ünlü Düşmesi

yiber- “göndermek” (V20a4) < **iyiber-* < **ıdu-* *ber*

Söz içinde vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi:

Kimi iki heceli kelimeler ünlü ile başlayan ek aldıklarında ikinci hecedeki vurgusuz dar ünlülerini düşürürler:

ayrın- “ayrılmak” < **ağır(ı)n-* (V6a10); *ayrı* < **ağır-* (V89b13); *ķayna-* (V27a4) < Uyg. *ķayın-* ~ *ķayına-*, MK *ķayna-*, krş. **Harezmi** KE *ķayna-*, **Kıpçak** CC *ķayna-*, Kİ *ķayna-*; *ķayrıl-* < *ķađır-ıl-* “burulmak, eğilmek” (V32a12) < MK *ķađrıl-*, krş. **Harezmi** ME *ķayrıl-*, **Kıpçak** İM *ķayrıl-*; *burnu* < *burun+u* (V79b10); *ķevşe-* < *ķeviş+e-* (V6b10); *wayna-* < *ōyun+a-* “oynamak”.

Son ünlü düşmesi:

bilew ~ *bilewü* “bileği” (V49a7) < MK *bilegü*; *oķu-* fiilinin çekim sırasında son sesi düştüğü tespit edilmiştir: *oķmaydur* (V74b8).

1.3.2.1.8. Ünlü Türemesi

Başta:

ileñir “gemi demiri” (V33b6) < Far. *lengerî*.

Ortada:

Daha çok /rk/ ve /rt/ ünsüz çiftlerinin bulunduğu kelimelerde bu ünsüzlerin arasına dar ünlülerin girdiği görülür:

ķoruķ- “korkmak” (V6a1, 15a2, 38a2) < Orh. *ķork-*, Uyg. *ķork-*, MK *ķork-*; krş. **Harezmi** KE *ķork-*, **Kıpçak** CC *ķork-*, *ķorķ-*, GT *ķork-*; sürüt “sürtmek” (V13b4, 35b13) < Uyg. *sürt-*, MK *sürt-*, krş. **Harezmi** KE *sürt-*, ME *sürüt-*, **Kıpçak** CC *sürt-*, Kİ *sürüt-*; *irik-* “doldurmak” (V37a12) < Uyg. *irkil-*, MK *irk-*, **Kıpçak** KEF *irk-*, Kİ *irk-*; örüt- “örtmek” (V27a12) < Uyg. *ört-*, MK *ört-*, krş. **Harezmi** KE *ört-*, **Kıpçak**

GT ört-, Kİ ört-; yırt- “yırtmak” (V15a9, 36a1) < Uyg. yırt-, MK yırt-, krş. **Harezmi** KE yırt-, Kıpçak CC yırt-, Kİ yırt-.

Sonda:

aşağa “aşağı” (V5a6) < MK aşak, krş. **Harezmi** KE aşak, **Kıpçak** Kİ aşağı; sürtü- “sürtmek” (V5b8) < Uyg. sürt-, MK sürt-, krş. **Harezmi** KE sürt-, **Kıpçak** CC sürt-, KEF sürt-.

1. 3. 2. 2 Ünsüz Değişimleri

b- > m-

Söziçi ve sonundaki *η* ve *n*’nin etkisiyle baştaki *b*- sesinin *m*-‘ye değişimini gösteren örnekler şunlardır:

men “ben” (V51a13) < Orh. *ben* ~ *men*, Uyg. *ben* ~ *men*, krş. **Harezmi** KE *men*, Kıpçak CC *men*, Kİ *men*; *mamuk* ~ *mamık* “pamuk” (V29a11) < MK *bamuk* ~ *bāmuk*, krş. **Harezmi** KE *mamuk*, **Kıpçak** CC *mamuh*, Kİ *mamuk*, KK *bamuk*; *min*- “binmek” (V17a13, 73b4) < Orh. *bin-* ~ *min-*, Uyg. *min-*, *mün-*, *menze-* “benzemek” (V44b8) < Uyg. *beñze-*, MK *meñze-*, krş. **Harezmi** KE *meñze-*, **Kıpçak** CC *benze-*, Kİ *menze-*.

-d- / -d > -y-/-y

ayak “ayak” (V16b9) < Orh. *adağ*, Uyg. *adağ*, MK *adağ*, krş. **Harezmi** KE *adağ* ~ *ayak*, **Kıpçak** CC *ayak*, Kİ *ayak*; *ayrı* “ayrı, başka” (V89b13) < Uyg. *adrı*, MK *adrı*, krş. **Harezmi** KE *ayrı*, **Kıpçak** CC *ayrı*, KEF *ayrı*; *ķayğur-* “kaygılanmak, üzölmek” (V83b7) < Uyg. *ķadğur-*, MK *ķadğur-* ~ *ķayğur-*; krş. **Harezmi** KE *ķadğur-* ~ *ķayğur-*, **Kıpçak** CC *ķayğır-*, Kİ *ķayğur-*; *ķoy-* “koymak” (V14b11) < Orh. *ķod-*, Uyg. *ķod-* ~ *ķot-*, MK *ķod-* ~ *ķot-*, krş. **Harezmi** NF *ķod-*, **Kıpçak** CC *ķoy*, Kİ *ķoy-*; *ķoy-* “doymak” (V21b7) < Orh. *tod-*, Uyg. *tod-*, MK *tod-* ~ *toy-*, krş. **Harezmi** NF *ķoy-*, **Kıpçak** GT *toy-*, İM *toy-*, KK *toy-*.

-ķ, > -h

sıh- “sıkmağ” (V26a2) < Uyg. *sıķ-*, MK *sıķ-*, krş. **Harezmi** KE *sıķ-*, **Kıpçak** CC *sıķ-* ~ *sıh-*, Kİ *sıķ-*, KK *sıķ-*; *mıh* “çivi” (V33b6) < Far. *mıķ*.

ç > ş

Söz içi ve başında görülen bu değişikliğin TZ'deki örnekleri şunlardır:

barşa ~ *barça* “hepsi, bütün” (V90a5) < Uyg. *barça*, MK *barça*, krş. **Harezmi** KE *barça*, **Kıpçak** CC *barça*, Kİ *barça*, KK *barça*; *alşak* “alçak” (V73b11) < MK *alçak*, krş. **Harezmi** ME *alçağ* ~ *alçak*, **Kıpçak** KK *alçak*, GT *alçak*; *şöple* “çöplemek” (V30a6, 32a8, 37a6) < Uyg. sadece *çöp*, MK sadece *çöp*, krş. **Harezmi** KE *çöp*, **Kıpçak** CC *çöple*-, GT *çöple*-; *sışra* “sıçramak” (V28b6) < Uyg. *saçrat*-, MK *saçra*-, krş. **Harezmi** ME *sıçra*-, **Kıpçak** İM *sıçra*-, KEF *sıçra*-.

t- > d-

Genel olarak söz başındaki t-yi koruyan bu dönem metinlerinde kimi sözcüklerde t- > d- değişimi gerçekleşmiş bazen de iki biçim birden kullanılmıştır:

dawar “davar” (V7b7) < Uyg. *tavar*, MK *tavar* ~ *tawar*, krş. **Harezmi** KE *tavar* ~ *tawar*, **Kıpçak** GT *tavar*, KEF *tawar*; *doğ* “doğmak” (V6a3, 41b9) < Orh. *tuğ*-, Uyg. *tuğ*-, MK *toğ*-, **Harezmi** KE *tuğ*-, **Kıpçak** CC *toğ*-, *to*-, *tuv*, Kİ *toğ*- ~ *doğ*-, *do*-; *til* ~ *dil* “dilmek” (V21a1) < Uyg. *til*-, MK *til*-, krş. **Harezmi** KE *til*-, **Kıpçak** KEF *til*-, Kİ *dil*-.

1. 3. 2. 3. Ünsüz Düşmesi

y- > ø-

Aşağıdaki örneklerde söz başında y ünsüzü düşmüştür:

ilan “yılan” (V10b12) < Orh. *yılan*, Uyg. *yılan*, MK *yılan*, **Harezmi** KE *yılan*, **Kıpçak** CC *yılan*, *ylan*, *ilan*, Kİ *yılan*, GT *yılan*; *ıpar* “misk” (V35a6) < Orh. *yıpar*, Uyg. *yıpar*, MK *yıpar*, **Harezmi** KE *yıpar*, **Kıpçak** CC *ıpar*, KEF *yıpar*.

-r- > -ø-

Bir çok kelimedede korunan söz içi -r- sesi, aşağıdaki örnekte düşmüştür:

kuṭul- ~ *kuṛṭul*- “kurtulmak” (V37a13) < Uyg. *kuṛṭul*-, MK *kuṭul*- ~ *kuṛṭul*-, krş. **Harezmi** KE *kuṭul*-, **Kıpçak** CC *kuṭṭul*-, *kuṭul*-, Kİ *kuṭul*-, İM *kuṭul*-.

-l- > -ø-

Bu ses düşmesi de sadece bir kaç fiilde görülür:

oður- ~ *olður-* “oturmak” (V29b12) < Uyg. *olur-*, MK *oldur/tur-*, krş. **Harezmi** KE *olður-*, **Kıpçak** CC *olður-*, Kİ *olður-*, KK *olður-*; *ketir-* ~ *keltir-* “getirmek” (V12a8) < Orh. *keltür-*, Uyg. *keltür-*, MK *keldür/tür-*, krş. **Harezmi** KE *keldür/tür-*, **Kıpçak** CC *keltür/tir-*, Kİ *ketür-* ~ *keltür-*, İM *keltür-*.

g/ğ > ø

İkinci hece başında:

eşek “eşek” (V13a4) < Uyg. *eşgek*, MK *eşgek* ~ *eyek* ~ *eşek*, krş. **Harezmi** KE *eşek* ~ *eşgek*, **Kıpçak** CC *eşek*, Kİ *eşek*; *kerek* “gerek” (V13b2) < Uyg. *kergek*, MK *kerek*, krş. **Harezmi** KE *kerek*, **Kıpçak** CC *kerek*, Kİ *kerek*; *bulğan-* ~ *bulan-* (V26a3) < Uyg. *bulğan-*, MK *bulğan-*, krş. **Harezmi** KE *bulğan-*, **Kıpçak** CC *bulğan-*, İM *bulğan-*; *ele-* “elemek” (V37b4) < Uyg. *elge-*, MK *elge-*, **Kıpçak** Kİ *ele-*, KEF *ele-*, *yalançı* ~ *yalğançı* “yalancı” (V30a9) < Uyg. *yalğan*, MK *yalğan*, krş. **Harezmi** *yalğançı*, **Kıpçak** CC *yalğan*, Kİ *yalğan*.

Aşağıdaki örneklerde sıfat-fiili ekinin başındaki g/ğ sesi korunmuştur:

alğan “alan” (V42a1, 45a4, 46b10, 47a5), *bağkan* “bakan” (V7a4), *bergen* “veren” (V32b2), *kalğan* “kalan” (V7a4), *kelgen* (V42a1, 46b10, 47b2), *turğan* “duran” (V 68a6, 68a7, 68a8, 68a9), *urğan* “vuran” (V77a1, 77a3).

1. 3. 2 . 4. Ünsüz Türemesi

h- türemesi

haywa “ayva” (V19b9) < MK *ayva*, krş. **Harezmi** KE *ayva*, **Kıpçak** Kİ *ayva*, KK *ayva*.

y- Türemesi

TZ'de y-'li sözcükler şunlardır:

yalda- “aldatmak” (V27a10) < Uyg. *alta-*, MK *alda-*, krş. **Harezmi** KE *alda-*, **Kıpçak** CC *aldat-*, Kİ *alda-*; *yıgla-* “ağlamak” (V8b1, 75b12) < Uyg. *ıgla-* ~ *yıgla-*, MK *ıgla-* ~ *yıgla-*, krş. **Harezmi** KE *yıgla-*, **Kıpçak** CC *ıgla-* ~ *ıla-*, Kİ *ıgla-*; *yırla-* “şarkı söylemek” (V27a8) < Uyg. *ırla-*, MK *yırla-*, krş. **Harezmi** ME *ırla-*, **Kıpçak** CC *ırla-*, Kİ *ırla-*, GT *yırla-*; *yırak* “uzak” (V8a6) < Orh. *ırak*, Uyg. *ırak* ~ *yırak*, MK *yırak*, krş. **Harezmi** KE *ırak* ~ *yırak*, **Kıpçak** CC *ırak* ~ *ırak*, Kİ *yırak*.

w- Türemesi

wayna- “oyynamak” (V32a7) < Uyg. *oyna-*, MK *oyna-*, **Harezmi** KE *oyna-*, **Kıpçak** CC *oyna-*, Kİ *oyna-*, DM *vayna-*.

1. 3. 2. 5. Metatez (Göçüşme)

degzin- ~ *tezgin-* “dönmek, dolanmak” (V15b13, 16a4) < Uyg. *tegzin-*, MK *tezgin-*, krş. **Harezmi** KE *tezgin-*, **Kıpçak** CC *tezgin-*, Kİ *tezgen-*; *yamğur* “yağmur” (V32b3) < Uyg. *yağmur*, MK *yagmur*, krş. **Harezmi** KE *yağmur*, **Kıpçak** CC *yamgur* ~ *amgur*, Kİ *yamğur*; *esri-* “sarhoş olmak” (V20a8) < Uyg. *esür-*, MK *esürt-*, krş. **Harezmi** KE *esir-* ~ *esür-*, **Kıpçak** CC *esir-*, Kİ *esri-*.

1. 3. 2. 6. Hece Düşmesi

uğan- < *uvut+a-n-* “utanmak” (V6a10) < MK *utan-*, krş. **Harezmi** KE *uwtan-*, **Kıpçak** GT *uftan-*, *utan-*, Kİ *utan-*.

1. 3. 2. 7. Ses Gruplarında Meydana Gelen Değişiklikler

/ağı/ > /awu/

awurla- “ağırlamak” (V5a10) < Uyg. *ağırla-*, MK *ağırla-*, krş. **Harezmi** KE *ağırla-*, **Kıpçak** CC *ağırla-*, Kİ *ağırla-*, GT *ağırla-*; *awuz* “ağız, ilk süt” (V31b13) < Uyg. *ağız*, MK *ağız*, krş. **Harezmi** KE *ağız*, **Kıpçak** CC *ağız* ~ *avuz*, Kİ *ağız*; *kawun* ~ *kowun* “kavun” (V7b12) < Uyg. *kāğun*, MK *kāğun*, krş. **Harezmi** ME *kawun*, **Kıpçak** DM *kawun*; *yawuq* “yakın” (V28b9) < Uyg. *yağuq*, MK *yağuq*, krş. **Harezmi** ME *yavuk*, **Kıpçak** KTAM *yavuk*.

/ogı/ > /owu/

kowur- “kavurmak” (V30a8) < Uyg. *kağur-*, MK *kağur-* ~ *kawur-*, krş. **Kıpçak** Kİ *kavur-*, KTAM *kavur-*; *şowut-* “soğutmak” (V8a11) < Uyg. *şoğıt-* MK *şoğıt-*, krş. **Harezmi** ME *savut-*, **Kıpçak** KK *savut-*, KTAM *savut-*; *yowun* ~ *yoğun* “yoğun, kalın” (V26b11) < Uyg. *yoğun*, MK *yogun*, krş. **Harezmi** KE *yoğun*, **Kıpçak** Kİ *yovun* ~ *yoğun*, DM *yoğun*; *söyün-* “sevinmek” (V20a11, 28b4) < Uyg. *sevin-*, MK *sewin-* ~ *sewün-*, **Harezmi** KE *sewün-* ~ *söwün-*, **Kıpçak** CC *sevün-*, *sövün-*, *sövin-*, *söyn-*, Kİ *sevin-*, KK *sevin-*.

/ag/ ses grubu

Aşağıdaki örneklerde /ag/ ses gurubunda -g > -v değişikliği olmuştur:

şaw- ~ *şağ-* “sağmak” (V13b9) < Uyg. *sağ-*, MK *sağ-*, krş. **Harezmi** KE *sağ-*, **Kıpçak** Kİ *sağ-*, İM *sağ-*; *taw* “dağ” (V11a9) < Uyg. *tag-*, MK *tag-*, krş. **Harezmi** NF *tag-*, **Kıpçak** CC *tag-* ~ *tav-*, Kİ *tag-*, KK *tag-* ~ *tav-*; *yaw-* ~ *yağ-* (V35b13) < Uyg. *yağ-*, MK *yağ-*, krş. **Harezmi** KE *yağ-*, **Kıpçak** CC *yağ-* ~ *yaw-*, Kİ *yağ-*; *awna-* ~ Trkm. *ağna-* “ağnamak, yuvarlanmak” (V9a6) < Uyg. *ağna-*, MK *ağna-*, krş. **Harezmi** *ağna-*, **Kıpçak** İM *ağna-*, Kİ *ağna-*.

Aşağıdaki örnekte /ag/ ses gurubunda -g > -y değişikliği olmuştur:

bayla- ~ Trkm. *bağla-* “bağlamak” (V17b2) < Uyg. *bağla-*, MK *bağla-*, krş. **Harezmi** KE *bağla-*, **Kıpçak** CC *bağla-*, *bavla-*, *balğa-*, Kİ *bağla-*.

/eg/ ses grubu

Aşağıdaki örneklerde /eg/ ses grubunun -g > -y değişikliği olmuştur:

tiy- “değmek” (V22b13) < Orh. *teg-*, Uyg. *teg-*, MK *teg-*, **Harezmi** KE *teg-*, **Kıpçak** CC *teg-* ~ *tey-*, Kİ *deg-*;

/ıg/ ses gurubu

sıyın- ~ *sığın-* “sığın” (V5a12, 17b8, 39a4) < Uyg. *sığın-*, MK *sığın-*, krş. **Harezmi** ME *sığın-*, **Kıpçak** CC *sığın-* ~ *sun-*, Kİ *sığın-*; *sıyır-* ~ *sıgır-* (V7b6) < MK *sıgır-*, krş. **Harezmi** KE *sıgır-*, **Kıpçak** CC *sıgır-*, Kİ *sıgır-*.

/og/ ses gurubu

TZ'de /og/ ses gurubu karışık olarak bir arada geçmektedir

bo- ~ *Trkm. boğ-* “boğmak” (V15a3) < Uyg. *boğ-*, MK *boğ-*, krş. **Harezmi** KE *boğ-*, **Kıpçak** İM *boğ-*, Kİ *boğ-* ~ *bo-*; *toran-* ~ *toğran-* “doğranmak” (V10b5) < Uyg. *toğral-*, MK *toğran-*, krş. **Harezmi** KE *toğra-*, **Kıpçak** CC KEF *toğran-*; *torı* ~ *Trkm. toğrı* “doğru” (V73b12) < Uyg. *toğuru*, MK *toğru*, krş. **Harezmi** HŞ *toğrı* (EDPT, 1972, 473a), **Kıpçak** Kİ *toğru*, KTAM *toğru*; *bu-* ~ *Trkm. boğ-* “boğmak” (V15a3) < Uyg. *boğ-*, MK *boğ-*, krş. **Harezmi** KE *boğ-*, **Kıpçak** İM *boğ-*, Kİ *boğ-* ~ *bo-*.

/ög/ ses grubu

Aşağıdaki örneklerde /ög/ ses grubunda -g- > -y- değişimi olmuştur:

töy- “dövmek” (V23a11) < MK *tög-*, krş. **Harezmi** KE *tög-*, **Kıpçak** GT *tög-*, KTAM *dög-*.

Söz başında /ög/ ses grubunun g sesi düşmüştür:

ören- ~ *Trkm. öğren-* “öğrenmek” (V9a13, 25b11) < Uyg. *öğren-*, MK *öğren-*, krş. **Harezmi** KE *öğren-*, **Kıpçak** CC *övren-* ~ *üren-*, Kİ *öğren-* ~ *ören-*, KİN *öğren-*.

/ug/ ve /ıg/ > /ø/

Aşağıdaki örneklerde çok heceli kelimelerin sonundaki /ug/ ve /ıg/ ses gurubunun g sesi düşmüştür:

ulu “ulu, büyük” (V30b3) < Orh. *uluğ*, Uyg. *uluğ*, MK *uluğ*, krş. **Harezmi** NF *uluğ*, **Kıpçak** CC *ulu*, Kİ *ulu*; *katı* “katı, sert” (V29b9, 50a1) < Uyg. *katığ*, MK *katığ*, krş. **Harezmi** KE *katığ*, **Kıpçak** CC *katı* ~ *kattı*, Kİ *katı*; *bilgili* (V24b13), *dewletli* (V22a8), *yüklü* “yükli” (V13a1), *yüzli* “yüzlü” (V76a12), *kewdeli* “gövdeli” (V32b9), *tuwarlı* “mallı” (V62b11).

/üg/ ses grubu

Aşağıdaki örneklerde /üg/ ses grubunda -g- > -y- değişikliği olmuştur:

tüyün “dügüm” (V25a3) < Uyg. *tügün*, KB *tügün*, krş. **Harezmi** KE *tügün*, **Kıpçak** KEF *tügün*; *tüymele-* “dügmelemek” (V18b1) < MK *tügmelelen-*, krş. **Harezmi** ME *tügme*, **Kıpçak** BMF *tügmele-*, Kİ *tüymele-*;

/ege/ ses grubu

Aşağıdaki örnekte /ege/ ses grubundaki -g- > -y- değişimi olmuştur:

beyen- “beğenmek” (V6b6) < krş. **Kıpçak** CC *biyen-*, Kİ *begen-*.

/egi/ ses grubu

Aşağıdaki örneklerde /egi/ ses grubundaki -g- > -y- değişimi olmuştur:

deyiş- “değişmek” (V30a13) < Uyg. *tegiş-*, MK *tegiş-*, krş. **Harezmi** ME *tegiştür-*, **Kıpçak** CC *teyiş-*; *teyirmen* “değirmen” (V23b12) < Uyg. *tegirmen*, MK *tegirmen*, krş. **Harezmi** NF *tegirmen*, **Kıpçak**. CC *tegirmen*, GT *tegirmen*. *iyir-* ~ *egir-* “eğirmek” (V27a13) < Uyg. *egir-*, MK *egir-*, krş. **Harezmi** KE *egir-*, **Kıpçak** CC *egir-*, Kİ *egir-*.

/agu/ ve /egü/ ses grubu

Kelime sonunda bulunan /agu/ ve /egü/ aşağıdaki örneklerde -g- > -v- değişimi gerçekleşmiştir:

buwawı “bukağı” (V29a13) < Uyg. *buқауу*, MK *buқауу*, **Harezmi** KE *buқауу* ~ *bukav*, **Kıpçak** KEF *buқауу*; *bilewü* “bileği” (V34a5) < MK *bilegü*, **Kıpçak** CC *bilev*, Kİ *bilewü*; *küyev* ~ Trkm. *küyegü* “güvey” (V22a5) < Uyg. *küdegü*, MK *küdegü* ~ *küdegü*, krş. **Harezmi** KE *küdegü* ~ *küyegü* ~ *küyev*, **Kıpçak** CC *küyegü* ~ *küyöv*, Kİ *küyegü* ~ *küyewüw* ~ *küyewü*.

1. 3. 3. Ad Çekimi

1. 3. 3. 1. Çokluk Ekleri

TZ’de +lar / +ler çoğul eki olarak gösterilmiştir.

kiçiler “kişiler”, *epçiler* “kadınlar”, *ağlar* “atlar” (V58b1)

Tesniye ise sayı ile yapılmıştır:

ikki kiçi “iki kişi”, *ikki epçi* “iki kadın”, *ikki ağ* “iki at” (V58b2)

çokluk birinci kişi için: *biz*, ikinci kişi için *siz*, *işiz*, *ınız* gösterilmiştir.

1. 3. 3. 2. İyelik Ekleri

Müellif iyelik eklerini bitişik zamirler bölümünde ele almış ve bu zamirleri isimlere ve fiillere eklenen diye ikiye ayırmıştır. Eserde isimlere eklenen ve bitişik zamirler diye adlandırılan iyelik ekleri şunlardır:

a. Teklik birinci kişi: {+ (X) m}

başım, *közüm* “gözüm”, *elim* “elim” (V40a9)

b. Çokluk birinci kişi: {+ (X) mXz}

başımız “başımız”, *közümüz* “gözümüz”, *elimiz* “elimiz” (V40a10)

c. Teklik ikinci kişi: {+ (X) ŋ}

başın “başın”, *közün* “gözün”, *elin* “elin” (V40a11)

ç. Çokluk ikinci kişi: {+(X) ŋXz}

başınız “başınız”, *eliniz* “eliniz”, *közünüz* “gözünüz” (V40a12)

d. Teklik üçüncü kişi: {+ (s) I}

başı “başı”, *közi* “gözü”, *eli* “eli”, (V40a13), *açası* “babası” (V45b3)

e. Çokluk üçüncü kişi: {+lArI}

kulları (V72a4), *kocaları* (V45b5)

1. 3. 3. 3. Durum Ekleri

a. Belirtme Durumu: {+nI}

Eserde yükleme durumu ekli “belirtili” ve eksiz “belirtisiz” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yükleme eki alanlar:

ötmekni yedim “ekmeği yedim”, *ağçanı aldım* “parayı aldım”, *ağnı mindim* “at bindim” (V77b7)

eksiz “belirtisiz” yükleme durumu:

ēw yundum “ev yıkadım” (V77b9), *ikki uşlı kiçi kördüm* “iki akıllı kişi gördüm” (V79b1),

b. Yönelme Durumu: {+GA}

kulğa at bērdim “köleye at verdim” (V78a3), *Çakmakğa ayıttım* “Çakmak’a söyledim” (V778a4), *bige kul sattım* “beye köle sattım” (V77a5). Bunların yanında, doğrudan doğruya yönelme hali ekleri arasında zikredilmeyen fakat geçen örneklerde, birinci ve ikinci kişi teklik ve çokluk iyelik ekli kelimelerden sonra +a / +e şekli vardır:

bir kiçi kaçına kirdim Türkten “bir Türkün huzuruna girdim” (V79b8), *arşıma* “ardıma”, *karşımıza* “karşımıza”, *altına* “altına”, *araşıza* “aranıza”, *karşına* “karşına”, *karşılarına* “karşılarına” (V74a7-8), *ortasına* “ortasına” (V74a9).

c. İlgî Durumu: {+nİn (n)}

binin kulu yakıştı kiçidir “beyin kölesi iyi adamdır”, *epçinin eri yaman kiçidir* “kadının kocası kötü adamdır” (V85b1) *ölgen bu suçının karadaşı* “ölen bu suçunun kardeşidir” (V80b13). Bunun yanında bir de eksiz ilgi durumu bulunmaktadır:

bi atası turmuşdur “beyin babası durmuştur” (V79a8), *bi közi sürmelidir* “beyin közi sürmelidir” (V79a9).

ç. Bulunma Durumu: {+DA}

kul öyde ok tutuldı “köle evde tutuldu” (V76a7), *kaçındağı küle ketti* “yanındaki köle gitti” (V77b1). *bi öydedir* “bey evdedir” (V67a2), *helepte kondı* (V69a1), *karşımızda* “karşımızda”, *arşında* “arkanda”, *altınızda* “altınızda” (V74a sayfa kenarında)

d. Ayrılma Durumu: {+DAn}

Eserde ayrılma eki olarak +dan / +den gösterilmiş ise de metinde +tan / +ten ekinin kullanıldığı tespit edilmiştir:

menden kesilmegin unutturmen seni “ayrılma benden, unutmam seni” (V60a3), *bizden sonra ketti* “bizden sonra gitti” (V73b3), *biden kaştım, aştım* “beyden kaştım” (V8a31), *aştan* “attan” (V82b1), *Türkten* (V79b8).

e. Araç Durumu:

Eserde araç eki olarak *bile* edatı, *+layın* eki kullanılmıştır:

bile (V89a10)

keldüğümleyin “geldiğim zaman” (V75b8), *Kündüzleyin* “gündüzleyin” (V73a5, 75b2), *keşeleyn* “geceleyin” (V75b2), *kettüğümleyin* “gittiğim zaman”(V75b8).

f. Eşitlik Durumu: {+çA}

Eserde ayrı ayrı yerlerde hem küçültme ve benzerlik eki hem de miktar bildiren bir edat olarak gösterilmiştir:

küçültme ve benzerlik bildiren örnekler:

aptalça “aptalca”, *телиçe* “delice” (V46a11)

miktar bildiren örnekler:

munça yıldan beri “bunca yıldan beri” (V90b12), *bir ança* “biraz” (V62b6, 89b2), *bilesinçe* (V67b3), *neçe* “ne kadar, nasıl” (V57a13)

g. Yön Gösterme Durumu: {+(G)ArI}

aṭḡarı “arka” (V73b7), *yoḡarı* “yukarı” (V28a7, 73b6), *ilgeri* “ileri” (V5a6, 73b7), *taṣṡarı*, *taṣarı* “dışarı” (V73b12, 83a8)

1. 4. Eylem Çekimi

1. 4. 1. Basit Zamanlar

1. 4. 1. 1. Haber Kipleri

1. 4. 1. 1. 1. Belirli Geçmiş Zaman

{-DX}+ kişi ekleri

Metinde asıl geçmiş zaman eki olarak *-d* verilmiştir, ancak çıkak noktasının benzerliğinden dolayı *-d* harfi *-t*’ye çevrilir. (V52b13), TZ’de belirli geçmiş zaman eklerinin birinci ve ikinci kişilerde ünlü ve ünsüz uyumuna uyulmuştur. Üçüncü kişide ise ek daima düzdür yuvarlak şekli yoktur.

Teklik birinci kişi: *keldim* “geldim”, *këttim* “gittim” (V57b8), *uruştum* “vuruştum” (V59b1), *şurdum* “durdum” (V67b3), *boldum* “oldum” (V68b12), *řãndım* “sandım” (V70a2), aştım “aştım” (V83a1), *aldım* “aldım”, yedim “yedim”, *keldim* “geldim”(V40b2), kelmedim “gelmedim” (V52a4)

Teklik ikinci kişi: *aldıñ* “aldın”, *keldiñ* “geldin”, *yediñ* “yedin” (V40b4), *urunduñ* “vuruldun” (V59a6), *uruřtuñ* “vuruştun” (V59b2), *řutılduñ* “tutulduñ”(V48b11), *kelmediñ* “gelmedin” (V52a4),

Teklik üçüncü kişi: *kaçtı* “kaçtı” (V28b6, 38a1, 53a1), *sökti* “söktü” (V20a11, 28b3), *añdı* “andı” (V5b12), *arıttı* “temizledi” (V30a7), *içti* “içti” (V21b7, 53a2, 84a13), *kelmedi* “gelmedi” (V52a5), *töşendi* “döşendi”, *yuwundi* “yıkandı” (V58b12)

Çokluk birinci kişi: *aldık* “aldık”, *yedik* “yedik”, *keldik* “geldik” (V40b3), *řutılduķ* “tutulduķ” (V48a8), *kelmedik* “gelmedik” (V52a4), *řoķunduķ* “dokunduķ” (V59a5)

Çokluk ikinci kişi: *aldıñız* “aldınız”, *keldiñiz* “geldiniz”, *yediñiz* “yediniz” (V40b5), *řutılduñuz* “tutuldunuz” (V48a11), *nege řařtıñız* “kaça sattınız” (V57b9), *kelmediñiz* “gelmediniz” (V52a5)

Çokluk üçüncü kişi: *aldılar* “aldılar”, *keldiler* “geldiler”, *këttiler* “gittiler” (V40b6), *şutıldular* “tutuldular” (V48a12), *kelmediler* “gelmediler” (V52a5), *urundılar* “vuruldular” (V59a3)

1. 4. 1. 1. 2. Belirsiz Geçmiş Zaman

a. {-mIş}+ kişi zamiri.

Teklik birinci kişi: *-mIş men: kelmış men* “gelmişim” (V53a11)

Teklik birinci kişi tek örnekte aşağıdaki şekilde verilmiştir:

kelmişem “gelmişim” (V53a13)

Teklik ikinci *-mIş señ: kelmış señ* “gelmişsin” (V53a12)

Teklik üçüncü kişi: *-mIş: kelmış* “gelmiş”, *ketmiş* “gitmiş”, *yatmış* “yatmış” (V53a7), *bi şurmuştur* “bey durmuştur” (V66a8), *bi yatmıştur* “bey yatmıştur” (V82b8)

Çokluk birinci kişi: *-mİş biz: kelmiş biz* “gelmişiz” (V53a12)

Çokluk ikinci kişi: *-mİş siz: kelmiş siz* “gelmişsiniz” (V53a12)

Çokluk üçüncü kişi: *kelmişler* “gelmişler”, *ketmişler* “gitmişler”, *yaťmışlar* “yatmışlar” (V53a8)

b. {-ptİr} +kişi zamiri

Teklik birinci kişi: *keliptir men* “gelmişim” (V53b1)

Teklik ikinci kişi: *keliptir seŋ* “gelmişsin” (V53b2)

Teklik üçüncü kişi: *keliptir* “gelmiş” (V53b3), *kelmeyiptir* “gelmemiştir”, *söylemeyiptir* “söylememiştir” (V75a7)

Çokluk birinci kişi: *keliptir biz* “gelmişiz” (V53b2)

Çokluk ikinci kişi: *keliptir siz* “gelmişsiniz” (V53b2)

Çokluk üçüncü kişi: *keliptirler* “gelmişler” (V53b3)

1. 4. 1. 1. 3. Geniş Zaman

{-(U) r} + kişi zamiri:

Teklik birinci kişi: *kelir men* “gelirim” (V54a6), *alır men* “alırım” (V44a6), *ťurar men* “kalkarım” (V63b2), *kelmez men* “kelmem” (V51b10), *kelmes men* “gelmem” (V51b13), *kelmezem* “gelmem” (V52a1)

Bir örnekte řu řekilde geťmiřtir: *alırım* “alırım” (V44a9),

Teklik ikinci kişi: *kelir seŋ* “gelirsin” (V54a7), *alır seŋ* “alırsın”(V44a7), *kelmez sen* “gelmezsın” (V51a10)

Teklik üçüncü kişi: *kelir* “gelir” (V54a8), *alır* “alır” (V44a8), *kelmez* “gelmez” (V51b11)

Çokluk birinci kişi: *kelir biz* “geliriz” (V54a6), *alır biz* “alırız” (V44a6), *kelmez biz* “gelmeyiz” (V51b10)

Tek örnekte řu řekilde geťmiřtir: *alırız* “alırız” (V44a9)

Çokluk ikinci kişi: *kelir siz* “gelirsiniz” (V54a7), *alır siz* “alırsın” (V44a7), *kelmez siz* “gelmezsiniz” (V51a11)

Çokluk üçüncü kişi: *kelirler* “gelirler” (V54a7), *alırlar* “alırlar” (V44a8), *kelmezler* “gelmezler” (V51b12).

1. 4. 1. 1. 4. Şimdiki Zaman (Hal)

a. {-A; -y} + dır + kişi zamiri

Teklik birinci kişi: *keledir men* “geliyorum” (V53b8), sonu ünlü harfle biten fiilde: *yumruklaydır men* “yumrukluyorum” (V53b8)

Teklik ikinci kişi: *keledir seņ* “geliyorsun” (V53b8), *söyleydir seņ* “söylüyorsun” (V53b11).

Teklik üçüncü kişi: *keledir* “geliyor” (V53b9), *maņlaydır* “bağırıyor” (V53b12), *külmeydür* “gülmüyor” (V74b9)

Çokluk birinci kişi: *keledir biz* “geliyoruz” (V53b8), *bowuzlaydır biz* “boğazlıyoruz” (V53b8)

Çokluk ikinci kişi: *keledir siz* “geliyorsunuz” (V53b8), *sözleydir siz* “söylüyorsunuz” (V53b11)

Çokluk üçüncü kişi: *keledirler* “geliyorlar” (V53b9), *başlaydırlar* “başlıyorlar” (V53b12).

b. {-yor; -yorur} + kişi zamiri

Teklik birinci kişi: *kèteyor men* “gidiyorum” (V75b11)

Teklik ikinci kişi: *keleyor siz* “geliyorsunuz” (V75b11)

Teklik üçüncü kişi: *yaťayor* “yatıyor”, *başlayor* “başlıyor” (V75a1)

fiile aşırılık katmak için -yorur şeklini kullanılmıştır:

keleyorur, yumruklıyorur, başlıyorur (V75a3).

1. 4. 1. 1. 5. Gelecek Zaman

{-GAy}+ kişi zamiri

Teklik birinci kişi: *kelgey men* “geleceğim” (V54a9), *çıkķay* men “çıkacağım” (V54a11), *kelmegey men* “gelmeyeceğim” (V54a12), *urungay men* “vurulacağım” (V59a11)

Teklik ikinci kişi: *kelgey seň* “geleceksin” (V54a10), *orungay seň* “zannedeceksin” (V59a10), *tapğay seň* “bulacaksın” (V60a5)

Teklik üçüncü kişi: *keltirgey* “getirecek” (V69b1), *bolğay* “olacak” (V69b9)

Çokluk birinci kişi: *bowuzlağay biz* “boğazlayacağız” (V45a12), *çıkmağay biz* “çıkmayacağız” (V54a12)

Çokluk ikinci kişi: *kelgey mi siz* “gelecek misiniz” (V56b10)

Çokluk üçüncü kişi: *kelgeyler* “gelecekler” (V54a11).

b. {-AsI}+ kişi zamiri

Teklik birinci kişi: *kelesi men* “geleceğim” (V54a13), *alası men* “alacağım” (V47a7)

Teklik ikinci kişi: *kelesi seň* “geleceksin” (V54b1), *alası seň* “alacaksın” (V47a8)

Teklik üçüncü kişi: *kelesi* “gelecek” (V54b2), *alası* “alacak” (V47a7), *turasıdur* “kalkacaktır” (V66a12)

Çokluk birinci kişi: *kelesi biz* “geleceğiz” (V54b1), *alası biz* “alacağız” (V47a7)

Çokluk ikinci kişi: *kelesi siz* “geleceksiniz” (V54b1), *alası siz* “alacaksınız” (V47a8)

Çokluk üçüncü kişi: *kelesiler* “gelecekler” (V54b2), *alasılar* “alacaklar” (V47a7).

c. {-AçAķ}+ kişi zamiri

Müellifin Türkmence notuyla verdiği gelecek zaman kipi, aşağıdaki biçimler de verilmiştir:

keleşek men “geleceğim”, *keleşek biz* “geleceğiz” (V54b2-3), *alaçaķ* “alacak” (V47a10), *turaçaķ* “kalkacak” (V66a13).

d. {-AsAr}+ kşı zamiri

Gelecek zaman için yine Türkmençe notuyla aşğıdaki biçimler de verilmiştir:

keleser men “geleceğim”, *keleser biz* “geleceğiz” (V54b3).

1. 4. 2. İstek Kipleri

1. 4. 2. 1. Şart Kipi

{-sA}+ kşı eki

Teklik birinci kşı: *ıursam* “dursam” (V64a9), *ıurmasam* “durmasam” (V64a11)

Teklik ikinci kşı: *ıursaı* “dursan” (V64a10), *ıurmasaı* “durmasan” (V64a12)

Teklik üçüncü kşı: *ıursa* “dursa” (V64a8), *ıurmasa* “durmasa” (V64a10)

Çokluk birinci kşı: *ıursaı* “dursak” (V64a9), *ıurmasaı* “durmasak” (V64a11)

Çokluk ikinci kşı: *ıursaıız* “dursanız” (V64a10), *kelmeseniz* “gelmeseniz” (V52a10)

Çokluk üçüncü kşı: *ıursalar* “dursalar” (V64a8), *kelmeseler* “gelmeseler” (V52a11).

1. 4. 2. 2. Emir Kipi

Müellif emir kipinin ikinci ve üçüncü kşiler için olduğunu söylediğı halde (V50b2), bahsin sonunda emrin birinci kşisi için fiilin tekidi olarak örnekler vermiştir (V51a10, 51b7), bu kipin ekleri şunlardır:

a. Teklik birinci kşı: {- (A) yIm}

alayım “alayım” (V51a10), *almayım* “almayayım” (V51b7) *keleyim* “geleyim” (V72b2),

b. Çokluk birinci kşı: {- (A) lım}; {- (A) lık}

alalım, *alalık* “alalım” (V51a10), *kelelik* “gelelim” (V72b3)

c. Teklik ikinci kşı: eksiz, fiil kök ya gövdesi + {-GXn}

eksiz için örnekler: *başla* “başla!” söyle “söyle!” (V50a13), *kel* “gel!”, *két* “git!”, *al* “al!”, *ıur* “dur!” ye “ye!” iç “iç!” (V51b2), *alma* “alma!”

turgun “dur!”, *yatkın* “yat!”, *kelgin* “gel!”, *turmağın* “durma!”, *yatmağın* “yatma!”, *kètmekin* “gitme!” (V50b12-13), *kelmekin* “gelme” (V66a10)

ç. Çokluk ikinci kişi: {-Xn} {-InIz}

keliñiz “geliniz!”, *kètiñiz* “gidiniz!” (V50b6), *söyeleyiñiz*, *sözleyiñiz* “söyleyiniz!” (V50b7); *almayınız* “almayın!” (V51b5); *kelin* “gelin!”, *kètin* “gidin!”, *turun* “durun!” (V50b8)

d. Teklik üçüncü kişi: -sın / -sin

kelsin “gelsin!”, *kètsin* “gitsin!”, *söylesin* “söylesin!”, *bowuzlasın* “boğazlasın!” (V50b9)

c. Çokluk üçüncü kişi: *kelsinler* “gelsinler!”, *kètsinler* “gitsinler!” (V50b10).

1. 4. 3. Birleşik Zamanlar

1. 4. 3. 1. Hikâye Birleşik Zaman

1.4.3.1.1. öğrenilen Geçmiş Zaman Hikayesi

Teklik birinci kişi: *öre tıruptırdum* “dik durmuştum” (V68a2)

Çokluk birinci kişi: *öre tıruptırduk* “dik durmuştuk” (V68a2)

Teklik üçüncü kişi: *bi olıturmuş édi* “bey oturmuş idi” (V69b4), *kün doğmuş édi* “gün doğmuş idi” (V76a9), *bi tırmuş édi* “bey kalkmış idi” (V67b11), *bi tıruptır édi* “bey kalkmış idi” (V67a12).

1.4.3.1.2. Geniş Zaman Hikâyesi

Teklik birinci kişi: *alırdım* “alırdım” (V69b6)

1.4.3.1.3. Gelecek Zaman Hikâyesi

bolğay édi “olacaktı” (V60a8)

1. 4. 3. 2. Şart Birleşik Zaman

1.4.3.2.1. Bilinen Geçmiş Zaman Şartı

tırdı sa (V63b8), *tırdı ise* “durduysa” (V63b9)

1.4.3.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Şartı

bi tırmuşsa “bey kalkmışsa” (V65a5)

1.4.3.2.3. Geniş Zaman Şartı

tüşerseñ “inersen” (V60a6), *ayıtır señ* “söylüyorsan, söylersen” (V66a1)

tırar ise (V64a1), *tırarsa* “kalkarsa” (V63b9).

1.4.3.2.4. Gelecek Zaman Şartı

tırğay ise (V64a1), *tırğaysa* “kalkacaksa” (V63b10).

1. 5. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Et-Tuhfe’yi bilim âlemine tanıtan M. Fuad Köprülü olmuştur. Köprülü “Körösi Csoma Archivum” adlı Macar dergisinin 15 Haziran 1922 tarihli birinci cildinde Şeyyad Hamza’nın bir metninde geçen kelimeleri tanıklamak üzere yazdığı bir makalede eserin Divānū lugātī Türk ve Kitābū’l-İdrāk Li Lisāni’l-Etrāk kadar önemli bir sözlük olduğunu belirtmiştir (Atalay, 1945, XI).

Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Şemsettin Sami’nin üzerine yazdığı bir kitapta, onun 1902 yılında Et-Tuhfe’yi tercüme ettiğini bildirmiştir. Dağlıoğluna göre Şemsettin Sami’nin tercümesi 212 sayfadan oluşmaktadır (Dağlıoğlu, 1934, 58).

Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde Hungaroloji dersi veren T. Halasi Kun, Beyazıt Umumî Kütüphanesi Müdürü İsmail Saip’in yardımıyla eserin fotoğrafını almış ve “Die mameluk-kiptschakischen Sprachstudien und die Handschriften in Stambul” (Memlûk-Kıpçak Dil Araştırmaları ve İstanbul’daki El Yazmaları) adlı bir yazısında kısaca Et-Tuhfetü’z-Zekiyye’den bahsedip kısa bir süre içerisinde bu eseri yayımlayacağını haberini vermiştir (Halasi-Kun, çev. Musa Salan, 2013, 151-152), daha sonra 1942 yılında bir Macar dergisinde eserin tıpkıbasımını yayımlamıştır.

Kun’dan sonra Polonyalı oryantalist Zajaczkowski, “Note complementari sulla lessicografia arabo-turca nell’epoca dello Stato mamelucco” (Memlûkler Devrindeki Arapça-Türkçe El Kitabı Çalışmaları Üzerine İlave Notlar) adlı

yazısında, Kıpçak dönemine ait kelimelerden bahsederek eserin 15.yüzyılda yazıldığını belirterek müellifin, kelimeler üzerine etimoloji denemeleri yaptığını da açıklamıştır. Zajaczkowski çalışmasının sonuna bir de sözlük ve indeks eklemiştir (Zajaczkowski, 1940, 149-162).

Yukarıda zikredilen eserle ilgili çalışmaların ardından B. Atalay, önsöz, tercüme ve indeks olmak üzere üç bölümden oluşan eserle ilgili çalışmasını 1945 yılında Türk Dil Kurumu aracılığıyla yayımlamıştır. Atalay çalışmasının önsözünde, Kıpçaklar ve Kıpçakça, eserin önemi, yazıldığı tarih, eseri yazan ve yazandaki özellik ve eksiklikler ve eserin özellikleri gibi pek çok konuya değinmiştir. Atalay, çalışmasının ikinci kısmında ise Et-Tuhfe'nin çevrisini yapmış ve son olarak kelime indeksini aktarmıştır (Atalay, 1945).

Kun, Atalay'ın bu çalışması üzerine, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisinin V. cildinde “Philologica I” adlı bir eleştiri yazısı yayımlamıştır. Kun, Atalay'ın çalışmasını bir çok yönden eleştirerek, içinde bulunan hatalı, eksik okunan veya hiç okunmayan 141 kelimeyi madde madde ele almıştır. Atalay'ın sözlük ve gramer kısmının tercümesinin lüzumsuz olduğunu, ve bu tercümeler yerine Et-Tuhfe'ye göre Avrupa gramer tasnifine dayanan bir gramer taslağını veya neşrinin dizimini daha teferruatlı bir şekilde işlenmiş çeşidini yahut da yazmada geçen bütün kelimelerin tam bir listesinin verilmesinin daha faydalı olacağını söylemiştir. Kun'un eleştirdiği bir başka husus, Atalay'ın Et-Tuhfe müellifinin Arapça, Türkçe ve Farsça'yı iyi bir şekilde bilmediği yönündeki görüşüdür. Ayrıca Kun, eser üzerinde kendisinin çalışacağını açıklamasına rağmen, Atalay'ın bunu görmezden gelerek, eseri yayımladığını belirtmektedir (Halasi-Kun, 1947, 1-37).

Atalay, Kun'un bu eleştirilerine “Ettuhfet-üz-Zekiyye Çevirmesi'nin Tenkidi Dolayisiyle” adlı makalesiyle aynı dergiden cevap vererek Kun'un ilk olarak eseri kendisinin çalışacağından haberi olmadığını ve hatalı ya da eksik okuduğunu veya anlamlandırıldığını iddia ettiği kelimelere ait 141 maddeden oluşan listesine aynı şekilde maddeler halinde karşılık vererek savunmasını yapmıştır (Atalay, 1947, 87-126). Kun, 1949 yılında, yine aynı dergide Atalay'a cevaben yayımladığı “philologica II” adlı makalesinde tartışmayı devam ettirmiş ancak konu bu tarihten sonra herhangi bir sonuca varılmadan kapanmıştır (Halasi-Kun, 1949, 415-465).

1968 yılında Özbek bilginlerinden S. Mutallibov eserin tercümesini yapıp tıpkıbasımıyla birlikte “attuhfatuz zakiyatı filugatit Turkiya” adıyla yayımlamıştır (Mutallibov, 1968). Bu çalışmanın ardından 1970 yılında A. Şükürli “ob Uzbekskom Perevode «At-Tuhfat-uz-Zakiyya Fil-Lugat-it-Turkiya” (Et-Tuhfet-uz-Zekiyye Fil-Lugat-it-Türkiyye’nin Özbekçe Çevrisi Üzerine) adlı makalesinde, eser hakkında genel bilgileri aktardıktan sonra ilgili neşir çalışmalarına değinmiş ve Mutallibov’un çevrisinde eksiklikler ve yanlış okumalar, belirsizliklerin bulunduğunu belirtmiştir (Şükürli, 1970, 100-105).

Et-Tuhfetü’z-Zekiyye üzerine çalışma yapan bir diğer Özbek bilim adamı E. İ. Fazılov’tur. Fazılov 1976 yılında yazdığı “Zamacanija o rukopisi i jazyke «at-Tuhfa» (Et-Tuhfe’nin Elyazması ve Dili Üzerine Notlar) adlı makalesinde, eser, eserin yazarı ve üzerine yapılan çalışmalar hakkında kısa bir bilgi aktardıktan sonra eserdeki dilbilgisi konuları üzerinde durmuştur (Fazılov, 1976, 334-340). Fazılov, bu makalesinden sonra 1978 yılında A. N. Kononov’un rehberliğinde, Fazılov’un öğrencisi olan M. T. Ziyayeva ile birlikte *Iziskanny dar Turkskomi yazıki* (Türk Diline Güzel Hediye) adıyla eserin kiril harflerine çevrisini yayımlamıştır. Bu çalışma; giriş, metnin tercümesi, sözlük, gramatikal indeks ve faksimileden oluşmaktadır (Fazılov, Ziyayev, 1978).

Rus Türkologlardan Aleksandr Mihayloviç Şçerbak, 1979 yılında “Iziskanny dar Turkskomi Yazıki” (Türk Diline Özel Hediye) adlı makalesinde, eseri tanıttıktan sonra Fazılov ve Ziyayev neşri başta olmak üzere eserle ilgili çalışmalar hakkında bilgi vermekte ve Rus Türkologların esere karşı gösterdikleri ilgiden bahsetmektedir (Şçerbak, 1979, 71-73).

Eserle ilgili bir diğer makale de Paşa Yavuzarslan tarafından yazılan “Türk Dilinin Sözcük Tarihi Açısından Önemli Bir Eser: Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lugati’t-Türkiyye” adlı makaledir. Yavuzarslan, bu yazısında eser üzerine yapılan çalışmalara değinmiş ve eseri Türk dilinin sözcük tarihi açısından değerlendirmiştir. Eserde Atalay tarafından okunamayan ve anlamdırılamayan “köten” kelimesinin Arapça karşılığı, Arap diyalektleri sözlüğünden tespit ederek açıklamaya çalışmıştır (Yavuzarslan, 2004, 153-162).

Eser üzerine yapılan bir çalışma da Akartürk Karahan tarafından hazırlanmıştır. “Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lugati’t-Türkiyye’de Alet İsimleri” adlı

alışmasında Karahan, Memlûk Kıpçak Tûrkesi sözlükleri içerisinde, içerdiği dil malzemesi yönüyle zengin bir s zvarlığına sahip olan “Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-lugati't- Türkiyye”deki alet isimleri ele alarak art ve eş za manlı, tarih -karşılaştırmalı yöntemle, yapı ve anlam bakımından incelemiştir. Eserde ilgi çekici dil malzemesinin bugün Türkçedeki yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulma ve türetme noktasında Tarihi söz varlığına da başvurulabileceğini göstermesi bakımından önemli olduğunu belirtmiştir (Karahana, 2006, 51-62).

2006 yılında Gülhan Türk eser üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Türk’ n, “et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-L gati't-Türkiyye  zerine Bir Dil İncelemesi” adlı çalışması, giriş, s zl k ve gramer b l nden oluşmaktadır. Türk, giriş bölümünde eser, eseri yazan, eser üzerine yapılan çalışmalar hakkında kısaca bilgiler vermiş ve imla özelliklerinden bahsetmiştir. Sözlük ve gramer bölümünde ise eseri yeniden okuyarak yazıevrisini yapmış ve Atalay’ın neşrinde bulunan hatalı ya da eksik okunan kısımlar için düzeltme  nerileri sunmuştur (Al-Türk, 2006).

Bir başka yüksek lisans tezi “Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye’de Fiil”dir. Musa Salan tarafından hazırlanan Bu alışmada, Meml k-Kıpçak sahası eserlerinden biri olan Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye adlı s zl k-gramerin söz varlığı (Fiil), modern Kıpçak lehçelerinden biri olan Kazan Tatar Türkçesi ile artzamanlı olarak karşılaştırılmıştır. Tez, temel olarak, giriş, inceleme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Tezin giriş bölümünde, Meml k sahasında yazılmış eserlerin dili ve Kazan Tatar Türkçesi hakkında bilgi verilmiş, aynı zamanda Meml k sahasında yazılmış s zl k-gramerler tanıtılmıştır. İnceleme bölümünde, Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye adlı eserden tespit edilen fiiller, Kazan Tatar Türkçesindeki biçimleriyle karşılaştırılmıştır (Salan, 2010).

2. ET-TUHFET-ÜZ-ZEKİYYE Fİ'L-LÛGAT-İT-TÛRKİYYE – SÖZLÛK

2.a

Doğru yolun kapılarını açan, kötülükten kurtaran Allah’a hamd olsun. Salat ve selam şefaet etme yetkisi kendisine mahsus olan Hz.Muhammed, yakınları ve ashabının üzerine olsun ki bu salat vesilesiyle onlara cennette ebedi hayatı nasip etsin.

Bundan sonra bilindiği üzere insan hayvanlardan ancak anlama ve konuşma yeteneğiyle ayrılmıştır. Bil ki dillerde ortaklık araçların en güzeli ve yeteneklerin en yücelerindendir. Bu dilde çok kitaplar yazılmıştır. Ben, benden öncekilerin yolunu takip ederek kardeşlerimin bu konuyla ilgili sorularına cevap vermek için böyle bir çalışma yapmaya karar verdim ve bu işin hayırlı olup olmayacağını Allaha dua ederek istihare ettim ve yardımını diledim o da bana cömertliğiyle bu işi kolaylaştırdı. Ondan sonra bu kitabı topladım onu bölümler, kısımlara ayırarak içinde uyarılara da yer verdim. Ona “Türk dilinde temiz armağan” adını verdim.

2.b.

Bu kitapta Kıpçak Türkçesine dayandım. Çünkü en çok kullanılan odur. Bu kitapta Türkmenceyi gerek duymadıkça kullanmadım. Türkmenceyi kullandığım zaman *kīle* قیل diyorum ve Allaha itimat ettim.

2. 1. Harf Bölümü

Kıpçak Türkçesinde bilinen 23 harf bulunmaktadır. Bunların 19’u asli harftir.

ا alif

ب bâ’

ت tā’

ج cīm

ر rā'
ز zāy
س sīn
ص šād
ط ṭa
ق kāf
ك kāf
ل lām
م mīm
ن nūn
ه hā'
و wāw
ي yā'

Bu harflerin dördü tekrar edilen harflerdir.

1. ف /f/ ile karışık olan ب /b/ = پ /p/
2. ش /ş/ ile karışık olan ج /c/ = چ /ç/.
3. Bağlı ك = /ge/
4. Genizden gelen ن /n/ = /ŋ/ dir ki bu harfin çıkışı ağız yarığında burun ucuna doğrudur.

AYRIM - Endelüslü şeyh, büyük âlim Şerefeddin Ebū Hayyān Muhammed bin Yusuf bin Ali bin Hayyān (Allah rahmet eylesin)

3.a.

Türkçe üzerine yazdığı bir kitapta şöyle demiştir:²

“Bundan sonra herhangi bir dilin iyi bir şekilde öğrenilmesi üç şeyin bilinmesiyle gerçekleşir. Birincisi, kelimelerin ifade ettiği anlamları bilmektir. Buna “dilbilgisi” denir. İkincisi, bu kelimelerin takımlanmadan önce teker teker hükümlerini bilmektir. Buna “çekim bilgisi” denir. Üçüncüsü, bunların takımlandığı zaman oluşturdukları hükümleri bilmektir. Buna da Arapça konuşanlarca “nahv , cümle bilgisi” denir.

² Burada yazar Ebū Hayyan’ın yazdığı *Kitabu’l İdrāk li lisâni’l Etrāk* adlı eserini kasdetmektedir.

Bil ki (Allah sana başarı versin) çekim bilgisi üç zaman arasındadır.

Bunlar “geçmiş, şimdiki ve gelecek zamandır” ayrıca bir kelimenin çekimi üç türlü şahıs zamiri için de olur:

Birinci şahıs “konuşan”; ikinci şahıs muhâtap “sözün kendisine yöneltildiği şahıs”; üçüncü şahıs; hazır bulunmayan “gâib”.

UYARI- Bil ki Türk dilinde şekil yoktur³. Bu nedenle bir takım benzeyişler ve karışıklıklar meydana gelir. Bunun önüne geçmek için isim, fiil ve edatların birbirine benzemeden ve karışmadan doğru okunabilmesi için bir kural koymuşlardır. Bu kural *üstün* harekeliden sonra elif / ا / ; *esre* harekeliden sonra yâ' / ي / ve *ötre* harekliden sonra / و / konmasıdır.

isimlerden örnek:

هوا *hewā* = *yel* (yel, rüzgar), سنه *sene* = *yıl*, طريق *tarīk* = *yol*.

3.b

Fiillerden örnek:

لَطَخَ *laṭṭiḥ* = *yak*, اَرَمَ *irmi* = *yık*, اِحْشَ *iḥṣi* = *soğ*

Edatlardan örnek:

فِي *fī* = *da*

مَعَ *ma'a* = *bile* “ ile ”

عَلَى *alā* = *üst*.

Dört tekrarlanmış harflerden üçünün altında üçer nokta bulunur. Dördüncüsü ise art damaksıl /η/dir⁴. Örnek: كَنَيرُ أَيْك *kayır = eğri*, عَئِج *eñek = çene*. Bil ki emir kipi fillerin temelidir, çünkü fillerden herhangi bir fiili - ister sesli ister sessiz harfle bitsin - emir kipini getirmeden söylemek mümkün değil.

Yüce Allah isterse onun hükmü gelecektir. Allah’a itimat ettim ve kendimi ona bıraktım ona dayandım. O bana yeter o yardımcıların en iyisidir.

³ Müellifin burada şekilden maksadı, Arapça yazımda kullanılan harekelerdir.

⁴ Satırlar arasında müellifin bundan ne demek istediğini anlayamadığımız ‘eğer sonuna üstün gelmezse’ anlamında إِذَا لَمْ يَلْهَافْتَحْ ibaresi vardır.

Tablo 1: / ء/ Hemze ile Başlayanlar: İsimler

الله	Allah	= <i>teğri</i>
اول	awwal	= ilk
آخر	āḥir	= <i>şoḡ</i>
امان ⁵	amān	= tūzenlik
انسان	insān	= kiçi
اب	eb	= aṭa
ام	um	= ana
اخ	aḥ	= kardaş
اخت	uḥt	= kız kardaş ⁶
ارمله	armala	= tūl
امه	ama	= kırınaḳ , ḳarawaş
امراه	imra 'a	= awrat , epçi
4.a		
ادم	ādam	= <i>معرب</i> ⁷
ابيض	abyaḍ	= āḳ
اسود	aswad	= ḳara
احمر	aḥmar	= kıızıl
اصفر	aşfar	= şarıl
اخضر	aḥḍar	= yaşıl
ازرق	azraḳ	= kök ⁸
ابلق	ablaḳ	= ala
اسمر	asmar	= ḳara yowuz ⁹

⁵ Bu kelimenin Arapça anlamı “emniyet, güvenlik” dir. Sayfa kenarında **انچ inanç** kelimesi bulunduğundan anlaşıldığına göre müellif bu kelimeye iki anlam vermek istemiştir. Ancak bu kelimenin “inanç” anlamına kullanılması için **ایمان imān** şeklinde yazılması gerekirdi.

⁶ Sayfa kenarında “öz kardeş” *toğan kardaş* derler anlamında **ويغير عن الاخ الشقيق طوغان قارداش** ibaresi bulunmaktadır.

⁷ Bu kelimenin aslında Arapça olmayıp Arapçalaşmış bir kelime olduğunu söylemek istemiştir.

⁸ Sayfa kenarında **اصماني aşmānī** kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 1 - devam

امرد ¹⁰	<i>amrad</i>	= yılmağay ve şakalsız ¹¹
اجرد ¹²	<i>acrad</i>	= köse
اعسر	<i>a°sar</i>	= şolağay ¹³
اکول	<i>akūl</i>	= tımağ şaw ¹⁴
اجهر	<i>achar</i>	= şaşı
اجلج ¹⁵	<i>aclaḥ</i>	= keşel
اقرع ¹⁶	<i>aḡra°</i>	= taz
اسبخ ¹⁷	<i>asbaḥ</i>	= kel
اعما	<i>a°mā</i>	= kör

⁹ Bu kelimenin altında يغر *yağız* kelimesi yazılmıştır. B. Atalay, bunu yazmamış ancak anlamını vermiştir. Al-Türk bu kelimeyi zikretmiştir.

¹⁰ Bu kelimenin Arapçada anlamı “daha sakalı çıkmamış genç” dir.

¹¹ Sayfa kenarında يلمانق *yılmanuḡ* kelimesi var. B. Atalay bu kelimeyi *yılmanuḡ* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 6. 14. dipnot). Bunun yanı sıra sayfanın sağ tarafında yılmağay için لناع “*parlak*”, sakalsız için بلا لحيه ibaresi vardır. Kun, bu kelimenin karşılığı olarak verilen *yalaḡık* kelimesine itiraz ederek vaktiyle *sakalsız* anlamında geçtiğini ancak bu kelimenin neolizm “yeni sözcük” olduğunu ve bugün uzmanlardan başka kimse tarafından bilinmediğini söylemiştir. İkinci itiraz ise “imberme” “tüysüz genç” anlamında olan bu kelimenin Atalay’ın dizininde yer almamasından kaynaklandığı kanısındadır (Halasi-Kun, 1947, 12). Kun’a göre “imberme” “tamamıyla sakalsız” anlamında değildir. Atalay ise bu kelimenin Arapça sözlüklerde “henüz sakalı çıkmamış genç” anlamında olduğunu söylemektedir (Atalay, 1947, 98). Fazılov, bu kelimeye “sakalsız olan” anlamını vermektedir (Fazılov, 1978, 93). Biz Atalay’ın verdiği anlamı Arapça sözlüklere dayanarak kabul etmekteyiz.

¹² Bu kelime asıl metinde اجرد *acrūd* şeklinde yanlış yazılmıştır. Biz onu olması gereken şekilde yazdık. Atalay ve Al- Türk, bunu düzeltmemişler.

¹³ Sayfa kenarında صولاق *şolaḡ* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁴ Sayfa kenarında ييكان *yiḡen* ve “yiyici de denir” anlamında وقيل ييحي *şeklinde bir ibare vardır*. B. Atalay birinci kelimeyi *yegen* ikinci kelimeyi ise ييديجي *yedici* şeklinde yazarak yazıçevrimini yapmamıştır (Atalay, 1945, 6, 16. dipnot). Kun, bu iki kelimeyi *yiḡegen* ve *yeyici* şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1947, 13, § 11). Atalay, Kun’un ikinci kelimeyi okuyuş biçimine itiraz ederek bu kelimenin *yeyici* şeklinde okunursa ييديجي *şeklinde bulunan kelimenin /d/ harfi ihmal edilmiş olacağını belirterek Kun’un okuyuşunu yanlış bulmaktadır* (Atalay, 1947, 98, § 11). Kun “philologica II”, deki makalesinde Atalay’a şöyle cevap vermektedir: “Atalay’ın itirazı varit değil. Çünkü el yazmasının sözkonusu olan yerinde ييديجي *sözü değil, وقيل ييحي* kaydı bulunmaktadır” (Halasi-Kun, 1949, 424, § 11). Fazılov ise bu iki kelimeyi *yiḡegen* ve *yiḡiçi* şeklinde okumuştur (Fazılov, 1978, 94). Al-Türk, bu iki kelimenin okuyuşu hakkında Kun’un görüşünü kabul etmektedir (Al-Türk, 2006, 40, 80. dipnot).

¹⁵ Bu kelime Arapçada tamamen “kel” değil “saçı sadece alınının iki tarafından dökülmüş kimseye” denir. Bu kelimenin Türkçe karşılığı olarak verilen *keşel* ve *kel* kelimelerini Kun, “kafasında tek tüy bulunmayan” anlamına geldiğini söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 15, § 13), Atalay, bu kelimenin “tamamıyla saçsız olan anlamını taşıdığı” düşüncesini savunmaktadır (Atalay, 1947, 99, § 13). Al-Türk ise Kun’un görüşünü savunmaktadır. Bunun yanı sıra sayfa kenarında كل *kel* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi okumamıştır. Atalay, bu kelimenin اجلج değil اقرع kelimesinin anlamını karşıladığını belirtmektedir (Atalay, 1947, 99, § 13).

¹⁶ Bu kelime Arapçada “bir hastalık yüzünden saçın dökülmesi, hiç saçı olmayan” anlamındadır.

¹⁷ Bu kelime Arapçada “çorak ve bitkisiz tuzlu yere denir”. Atalay da kelimeye bu anlamı vermiştir. Ancak Kun, bu kelimenin Arapçada bulunmadığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır.

Tablo 1 - devam

اعور	<i>a^cwar</i>	= şokur
احول	<i>aḥwal</i>	= kılıcı ¹⁸
اعمش	<i>a^cmaş</i>	= şapaklı ¹⁹
اخشم	<i>aḥşam</i>	= tımaw ²⁰
اطروش ²¹	<i>uṭrūş</i>	= şaṅaruw ²²
اخرس	<i>aḥras</i>	= tilsiz ²³
افقم	<i>afkam</i>	= kıyır eneg
أغتم	<i>a^clam</i>	= yırtık tutaḳlı ²⁴
أفلج	<i>aflac</i>	= mayruk , kulan ²⁵

¹⁸ Atalay, bu kelimeye “şaşı” anlamını vermiştir (Atalay,1945, 6). Kun, bu kelimenin çağdaş Türk dillerinden Teleüt ve Lebedçede “münharif: bir tarafa sapmış, düzgün olmayan” anlamında olduğunu söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 14, §15). Fazılov, bu kelimeye “şaşı olan” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 94). Bence Atalayın verdiği anlam doğrudur, Kunun verdiği anlam da mecazen aynı anlamdadır.

¹⁹ Atalay, bu kelimeyi *şapaklı* şeklinde okumuştur (Atalay,1945, 6). Kun, bu kelimenin *çabaklı* şeklinde okunmasının gerektiğini savunarak Kıpçak dillerinde Ana -Türkçenin ünlülerarası -k- ve -p- seslerinin birçok defa hatta bazen yumuşadığını ve bu özelliğin Kıpçak dillerini diğer Türk dillerinden ayıran özelliklerden olduğunu söylemiştir. Ayrıca Kun, Arap yazısıyla yazılan Kıpçak yadigarlarında / b / ile / p / yi ayırdetmenin kolay olmadığını ve bunun ancak diğer Kıpçak yadigarlarında bulunan örneklerle karşılaştırarak mümkün olduğunu söyleyerek Kumancadan Macarcaya geçen *koboz*, *Kopuz* kelimesini, Codex Cumanicus’ta ve diğer kaynaklarda bu yumuşama hakkında birçok örnek bulunduğunu söylemektedir (Halasi-Kun, 1947, 15, §16).

²⁰ Sayfa kenarında طماغ *tumaḡ* kelimesi görülmektedir. Al-Türk bu kelimeyi *tumaḡ* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 40, 85. dipnot). Halbuki kelimenin son harfi olan /ğ/ esre ile yazılmıştır.

²¹ Bu kelimenin altında صاغر kelimesi bulunmaktadır.

²² Bu kelimeyi B. Atalay *şanğrav* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 7). Al-Türk, ise bu kelimeyi *şanruw* şeklinde okumuş (Al-Türk, 2006, 40) . Halbuki kelime *şanaruw* صانكروا şeklinde /η/ üzerinde üstün harekesiyle yazılmıştır.

²³ Sayfa kenarında اخرس kelimesinin altında ككوا şeklinde bir çıkartma vardır. Bu kelimenin altında /ي/ harfi bulunmaktadır bu esre harekesi olmalıdır. Atalay, bu kelimeyi ككرا şeklinde yazarak yazıçevrimini yapmamış, *kekeme* anlamında olduğunu söylemiştir (Atalay, 1945, 7, 20. dipnot). AL-Türk, bu klimeyi *kikre* şeklinde okumuştur. Kun, bu kelimeyi *kälägü* veya *kälägäi* şeklinde okunacağını ileri sürerek Moğolcada böyle bir kelimenin var olduğunu ve oradan Kıpçakçaya girdiğini söylemiştir (Halasi-Kun, 1947,15, § 19). B. Atalay, bu kelimenin yazılış olarak *kälägä* kelimesine hiç benzemediğini söylemektedir (Atalay,1947, 100, §19). Sözkonusu kelimenin son harfine dikkat edilirse / ر / den çok / و / harfine benziyor. Buyüzden metne uyarak *kekewe* şeklinde okuduk.

²⁴ Bu kelimeyi Atalay, *yırtık tutaḳlı* şeklinde okumuştur (Atalay,1945, 7). Kun ise bu kelimeyi Codex Comanicus’u tanık göstererek *totaḳlı* şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1947, 16, § 20). Atalay ona cevaben bu kelimenin *tutaḳlı* okunacağına El- İdrāk ile İbni Mühenna çevirmelerini tanık göstermiştir (Atalay,1947,100, § 20). Fazılov *tutaḳlı* şeklinde okumuştur (Fazılov, 1978, 94). Al-Türk ise yine *tutaḳlı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 41).

²⁵ Atalay, bu kelimeye “seyrek ve eğri dişli” anlamını vermiştir (Atalay,1945, 7). Kun, Atalay’ın bu anlamdirmasını yerinde bulmuyarak *mayruk* ve *kulan* kelimelerinin bununla karşılanmayacağını iddia ediyor. Buna karşı Çağatayca’daki *mayruk* bazı Türk lehçelerindeki *mayrık* kelimelerini ve Kalmukçanın “eğri” anlamına *kulñ* kelimesini tanık göstermiştir (Halasi-Kun, 1947,16, § 21). Atalay, *Ahteri*’yi ve Lisānū’l-Arab’ı tanık tutarak افلج kelimesinin “seyrek ve eğri dişli” anlamında olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır (Atalay,1947,101, § 21,22). Fazılov, bu kelimeye “seyrek ve düzgün olmayan dişler” demiştir (Fazılov, 1978, 94). Al- Türk de Atalay’ın verdiği anlamı kabul

Tablo 1 - devam

اشل	<i>aşall</i>	= şolak
احدب	<i>aḥdab</i>	= bögri
اعرج	<i>aʿrac</i>	= akşak
أبنه	<i>ubna</i>	= buluç, irençli, kulamşa ²⁶
إحدائي	<i>iḥdāʾī</i>	= kulambāre ve olançı ²⁷
أسير	<i>asīr</i>	= tıtsak
أرت	<i>araṭ</i>	= peltek

Tablo 2: / ʿ / Hemze ile Başlayanlar: Organlar

ام الراس	<i>ummu'r-ra's</i>	= töpe ²⁸ 4.b
الاخدين	<i>al-aḥdaʿayn</i>	= yelke ²⁹ , çeke ³⁰ (boynun iki tarafında bulunan damarlar)
انف	<i>anf</i>	= burn

etmektedir (Al-Türk, 2006, 41, 90. dipnot). Biz bu kelimenin *Lisānū'l-Arab ve Kamusu'l Muḥīt* gibi sözlüklerdeki bilgilere dayanarak “dişler için kullanıldığı takdirde seyrek” anlamına geldiğini, el ve ayak gibi şeyler için kullanıldığında “seyrek ve eğri” anlamında kullanıldığını tesbit ettik.

²⁶ Atalay, bu kelimeye “puşt” anlamını vermektedir (Atalay, 1945, 229). Kun ise bu kelimeye “eş cinsellik adam” anlamını vererek Atalay’ın *kulamşa* şeklinde okuduğu kelimeyi *kulamça* şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1947, 17, § 24). Al-Türk, Kun’un verdiği anlamı kabul etmektedir (Al-Türk, 2006, 41, 91. dipnot). Arapçada ابنه *ubne* eşcinsellik hastalığına yakalınmış olana denir, Arapça غلام Farsça جة den oluşan kelimesi ise Farsçada 8-10 yaşlar arası çocuğa denir (Kanar, 2013, 1096b).

²⁷ Atalay, metindeki Arapça احدائي kelimesini yazmadan kelimenin karşılığı olarak gösterilen غلامباره kelimesini Arapça harflerle yazmış ve karşısında *kulampara* ve *olancı* kelimelerini yazıçevrimini yaparak “oğlancı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 7). Kun, bu kelimeye “genç adam” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 16, § 24). Fazılov, bu kelimeye “pezevenk, namussuz” anlamlarını vermiştir (Fazılov, 1978, 94). Al-Türk ise bu kelimeye Fazılov’un verdiği “genç adam” anlamını kabul etmektedir (Al-Türk, 2006, 41). Arapça sözlüklerde “genç adam” anlamında حدث ve onun çoğulu احداث kelimeleri vardır. Ancak metindeki kelime احدائي ‘dir. Burdaki / ي / nisbet ekidir ve bu ek ile kelimenin anlamı “genç adam” değil “oğlancı” anlamına gelir. Ayrıca metinde Türkçe karşılığı olarak gösterilen *golāmbāre* غلامباره kelimesi yine “oğlancı” anlamında olan Farsça bir kelimedir (Kanar, 2013, 1096; Devellioğlu, 2011, 337).

²⁸ Kitapta ثوبا *tüpe* kelimesinin altında بیتی *beyni* kelimesi yazılmaktadır.

²⁹ Bu kelime Atalay tarafından *yelge* şeklinde okunmuştur (Atalay, 1945, 7), Kun ise *yälkä* şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1947, 17, § 29), Fazılov ise bu kelimeyi *yelke* olarak okumuştur (Fazılov, 1978, 95), Al-Türk de *yelke* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 42).

³⁰ Atalay, bu kelimeyi *çege* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 7). Kun, uzak Türk diyelktlerini tanımlayarak bunun *çeke* şeklinde okunmasının gerektiğini söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 17, § 29). Fazılov ve Al-Türk de *çeke* şeklinde okumuşlar.

Tablo 2 - devam

اذن	<i>uḏun</i>	= kulak
ابط	<i>ibt, ibiṭ</i>	= koltuḡ
اصبع	<i>iṣba^c</i>	= barmak
انثيين	<i>unṭayayn</i>	= taṣak, koṭak ³¹
اليه	<i>ilya</i>	= kuyruk ³²
اجر	<i>acr</i>	= müzd ve müz

Tablo 3: / ء/ Hemze ile Başlayanlar: At Renkleri

الابيض والاشهب	<i>al-abyaḏ wa'l aṣḥab</i>	= boz ³³
اخضر	<i>aḥḏar</i>	= temir boz ve kır at
ادهم	<i>adham</i>	= kara
ايكر ³⁴	<i>eygir</i>	= kür ³⁵
اشقر	<i>aṣḡar</i>	= āl ³⁶ مفخم

³¹ Atalay, bu kelimeye “taṣak” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 7). Kun, bu kelimenin diğerk Türk dillerinde hem “taṣak” hem de “penis” anlamında olduğunu kaydetmiştir (Halasi-Kun, 1947, 18, § 32). Fazılov ise bu kelimeye “penis” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 95). Al-Türk, Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmektedir (Al-Türk, 2006, 43, 99. dipnot). Bu kelime Arapçada “taṣak” demektir.

³² Sayfa kenarında “her hayvanın kuyruğı” diye bir ibare vardır. Kun, الیه karşılığında “kuyruk” kelimesine itiraz ederek buna “kuyruğı yağ yapısında olan koyun” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 18, § 33). Atalay, bu kelimenin *Kamus* Tercümesinde “hayvanın kıcı ve sığırsı” ikinci anlamı da “koyun kuyruğı” anlamında olduğunu söylemektedir (Atalay, 1947, 102, § 33). Fazılov, “kuyruk” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 95). Al-Türk, Kun’un verdiği anlamı kabul etmektedir. Bu kelime Arapça sözlüklerde “kuyrukyağı” anlamındadır. Ayrıca الیه kelimesi KTAM’de “kuyruk yağı” anlamında kullanılmıştır (Toparlı, 1992, 126).

³³ Kun, burada ayrıca “beyaz” anlamında bulunacağını iddia etmektedir (Halasi-Kun, 1947, 18, § 34; 1949, 432, § 34). Atalay, metne uyarak bir değışiklik yapmamıştır. Fazılov, bu kelimeye “gri ve beyaz” anlamlarını vermiştir (Fazılov, 1978, 95). Al-Türk, bu kelimeye “beyaz” demiştir (Al-Türk, 2006, 43, 102. dipnot). Ancak Arapçada at renklerini ifade ederken bu kelime “beyaz ile siyah karışımı renkte olan atlar” için kullanılır.

³⁴ Atalay, bu kelimeyi okuyamamıştır (Atalay, 1945, 7, 23. dipnot). Al-Türk, bu kelimenin Kİ’de اكر şeklinde yazılmış ve “koyu kahverengi” anlamında olduğunu ve KTAM’de bu kelime اكر eygir şeklinde yazılarak “yanık kırmızı” anlamına geldiğini söylemiştir (Al-Türk, 2006, 43, 104. dipnot). Kİ’de bu kelime eyğir ve egir şeklinde geçmiştir. Yalnız Arapça karşılığı olarak “kara yağız” anlamında olan ادهم kelimesi verilmiştir. ادهم kelimesine KK 33a/7’de de “kara yağız” anlamı verilmiştir (Toparlı, 1999, 113). Arapça karşılığından hareket ederek biz de “kara yağız” anlamını vermekteyiz.

³⁵ Atalay, bu iki kelimeyi okuyamamıştır (Atalay, 1945, 7, 23. dipnot). Al-Türk, Kırgızcadaki “koyu al” anlamındaki köriñ kelimesini tanık göstererek bu kelimeyi kür şeklinde okumuş “atın koyu yigit, kabadayı” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 43, 105. dipnot). Bu kelime Kazakçada “kızıl kahve, kremit rengi” anlamında küreñ şeklinde geçmektedir (KzkTSl., 2012, 307a).

³⁶ Atalay, bu kelimeye “al” anlamını vermiştir. Kun, Atalay’ın bu anlamlandırmasını yeterli bulmayıp bunun “açık doru, doru” şeklinde tercüme edilmesini tercih etmektedir (Halasi-Kun, 1947, 19, § 37). Atalay, *Lisan-ül- Arab* ve *Kamus* gibi sözlüklerde kelimenin karşılığı olarak “al” olduğunu söylemektedir (Atalay, 1947, 103, § 37). Al-Türk de Atalay’ın verdiği anlamı

Tablo 3 - devam

ابلق	<i>ablak</i>	= ala
امازين ³⁷	<i>amāzīn</i>	= yowurluk
ابزيم	<i>ibzīm</i>	= toğa ³⁸

Tablo 4: / ء/ Hemze ile Başlayanlar: Yeryüzü ve Onunla İlgili Olanlar

ارض	<i>arḍ</i>	= yèr
اس	<i>ās</i>	= murt ³⁹
اسد	<i>asad</i>	= arslan
ارنب	<i>arnab</i>	= tawşan ve kıyan
اثر	<i>aṭar</i>	= iz
اوکي	<i>ügi</i>	= anaz ⁴⁰

teyid etmektedir. Arapça sözlüklerde الاشقر **alaşkar** kelimesi at için kullanıldığında “atın yelesi, alnı ve kuyruğunun da al renginde olana” denir.

³⁷ Bu kelimenin altında تكلتي *tegelti* kelimesi bulunmaktadır.

³⁸ Sayfa kenarında “halka da öyledir” anlamında olan “wel heleka keḏālik والحلقة كذلك” ibaresi vardır. Atalay, bunu wel licāmu keḏālik şeklinde okumuştur (Atalay, 1947, 103, § 40). Kun, “halka” manasına “agraffe” “bir yere takılacak dili olan halka” manasını ilave etmiştir (Halasi-Kun, 1947, 19, § 40).

³⁹ Atalay, bu kelimeye “temel” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 8). Kun ise bu kelimeyi “yurt” şeklinde okuyarak bunun kelimenin hem mefhum dairesine uygun hem de Türk dillerinde meçhul olan “mort” kelimesinden daha uygun görüldüğünü ve böyle bir izaha kelimenin Arapça karşılığının müsait olduğunu söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 19, § 41). Kun, daha sonra “philologica II”, de kelimeyi “murt” şeklinde okuyarak Arapça karşılığı olan اس kelimesini ise “myrte” “mersin ağacı ve meyvası; yeni doğmuş çocuğun başına ekilen kokulu ve nebati bir toz” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1949, 434, § 41). Atalay, Kun’un kelimeyi yurt şeklinde okumasına itiraz ederek اس kelimesinin bütün Arap lugatlarında “yurt” manasında olmadığını ve kelimenin anlam dairesine göre böyle okunmasının gerektiğini söyleyen Kun’un bu idiasının sağlam bir esasa dayanmadığını söylemektedir (Atalay, 1947, 104, § 41). Fazılov, bu kelimenin, gri siyah çiçekleri olan bir bitki olduğunu ileri sürmüştür (Fazılov, 1978, 95). Al-Türk, bu kelime hakkında yorum yapmamıştır. Biz bu kelimenin Arapçasını ās şeklinde, Türkçesini ise murt okuduk. Arapça sözlüklerde ās kelimesinin anlamı Mersin veya murt ağacı (**Myrtus**)’dır.

⁴⁰ Atalay, bu iki kelimeyi “ügi ve anaz” okuyamamış ve bunun birinin Arapça diğerinin Türkçe olacağını söylemiştir (Atalay, 1945, 8). Kun, bu iki kelimeyi tatmin edici bir surette çözemediğini söylemektedir (Halasi-Kun, 1947, 20, § 44). Fazılov ise kelimenin metinde karşılığı olarak verilen الناز kelimesini anaz şeklinde okuyup “uğursuz bir kuş” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 96). Al-Türk, اوکي kelimesinin Türkçedeki ögi “anasız olan” ve الناز kelimesinin de müellif tarafından eksik yazıldığını düşünmektedir (Al-Türk, 2006, 44, § 110). Bu kelimenin yanında bulunan kelimelerin kuş adlarından ibaret olduğuna bakılırsa sözkonusu kelimemizin de bir kuş adı olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim bu kelime EDPT’ de “baykuş” anlamında ügi şeklinde geçmektedir (EDPT., 1972, 1972, 101). Ayrıca bu kelime asıl metnin (V7b3)’de “baykuş” anlamında “ügü” şeklinde geçmektedir.

Tablo 4 - devam

انيسه	<i>anīsa</i>	= ıtlakaz ⁴¹
ابو فصاده	<i>abū faşada</i>	= abraş ⁴²
ابوزريق والعقق	<i>abū zurayk</i> <i>wa'l ʿaḳʿaḳ</i>	= şağsağan
ابو فروة ⁴³	<i>abū farwa</i>	= ankuṭ
ابوقردان	<i>abū kırdān</i>	= yap ak ⁴⁴
اوز	<i>iwazz</i>	= kaz ve tübe kaz ⁴⁵
ابره	<i>ibra</i>	= iyne ⁴⁶
اطلس	<i>aṭlaş</i>	= kaçak ⁴⁷
ازار	<i>izār</i>	= çatır

⁴¹ Atalay, bu kelimeye “bir çeşit kuş” demiştir (Atalay, 1945, 8). Kun ise bu kelimeye “flamant telli turna” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 20, § 45). Fazılov ise bu kelimeye “saksagan” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 96). Arapça bu kuşa **kerki enise** كركي انسه derler. Türkçesi “bayağı turna” dır (Al-Bustānî, 2011, 777).

⁴² Atalay, bu kelimeyi *apraş* şeklinde okuyarak ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 8). Kun ise bu kelimenin Arapça karşılığı olan **ابو فصاده** kelimesine “bir bayağı kuş ve gri renğinde olan bir kuş” anlamını vermiştir. kelimenin karşılığını ise *abras* şeklinde okuyup anlamına “bir çeşit güvercin” demiştir (Halasi-Kun, 1947, 20, § 46). Al-Türk, bu kelimeyi *abraş* şeklinde okuyarak “kırmızı ve siyah noktalı olan, rengi değişik olan” anlamını vermiştir. Biz de *abraş* şeklinde okuyarak kelimenin “siyah benekli olan” anlamında Arapça olduğunu düşünmekteyiz (Al-Bustānî, 2011, 35). Ayrıca kelimenin Arapçası olan **ابو فصاده** kelimesi “kuyruk sallayangilden bir çeşit kuş” adıdır.

⁴³ Bu kelime asil metinde **ابو فرو** şeklinde yanlış yazılmıştır. Biz tabloya doğru şeklini yazdık.

⁴⁴ Atalay, bu kelimeyi *yapak* şeklinde okuyarak soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 8). Kun ise bu kelimenin *appak* akunmasının gerektiğini ileri sürerek “bembeyaz” anlamını vermiştir. Ayrıca kelimenin başında bulunan /y/ sesine gelince, bunun ciddi bir mesele teşkil etmediğini ve Türk dillerinin birçoğunda ünlüyle başlayan kelimelerin başında sonradan bir /y/ inkişaf ettiğini söylemektedir (Halasi-Kun, 1947, 20, § 48). Fazılov, bu kelimeyi *yabak* şeklinde okumuş “kutsal aynak” (Fazılov, 1978, 96). Al-Türk ise Atalay’ın okuyuşunu kabul ederek *yapak* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 45, 113. dipnot). Eser üzerinde çalışanlar kelimenin okuyuşuyla ilgilenip anlamı üzerinde durmamışlardır. Arapçada **ابو قردان** *abu kırdān* “sığır balıkçılı” demektir.

⁴⁵ Sayfa kenarında “evcil” anlamında olan **البلدي** *elbeledî* kelimesi bulunmaktadır. Buna göre burdaki *tübe kaz* kelimesi “evcil kaz” anlamında kullanılmıştır. Çünkü Arapça **البلدي** *elbeledî* kelimesi “yabani” kelimesinin karşıtı olarak “evcil” demektir. Kun, Atalay’ın manalandırmasını kabul etmekle birlikte kelimenin Türk dillerinin veya yadigarlarının birisinde bir karşılığı bulununcaya kadar şüpheli bulmaktadır (Halasi-Kun, 1945, 21, § 49). Fazılov, bu kelimeye “kaz” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 96).

⁴⁶ Sayfa kenarında “iğne de denir” anlamında olan **واقيل ايكنا** *wa kıle igne* ibaresi bulunmaktadır.

⁴⁷ Atalay, bu kelimeye “eskimiş, eski” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 182). Kun, kelimenin Arapça lugatlarda anlamına ve kelimenin metinde bulunduğu anlam dairesine dayanarak “bir çeşit mensucat” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 21, § 51). Fazılov, bu kelimeye “eski kumaş” anlamını vermiştir. Al-Türk, Kun ve Fazılov’un verdiği anlamı kabul etmektedir (Al-Türk, 2006, 45, 116. dipnot). Arapça sözlüklerde **اطلس** *atlas* kelimesi “yıpranmış, kirli elbise” anlamının yanında “bir çeşit ince ipek kumaş” anlamında da geçmektedir (Al-Bustānî, 2011, 554). Kelimenin Türkçesine gelince, Clauson, bunun Kıpçakçada “yıpranmış ve kirli” anlamında kullanıldığını kaydetmiştir (EDPT, 1972, 1972, 610).

Tablo 4 - devam

اسطام ⁴⁸	<i>iṣṭām</i>	= ösek
اسفيداج	<i>iṣfīdāc</i>	= kirşen ve opa ⁴⁹
ابريق	<i>ibrīḳ</i>	= kumğan ⁵⁰ , 5.a. kükwür ⁵¹ de denir

Tablo 5: / ʔ/ Hemze ile Başlayanlar: Yiyecekler

ارز	<i>aruzz</i>	= tuturğan, pirinç de denir. sütle pişirildiği zaman ona <i>buṭṭa</i> adı verilir.
ادام	<i>idām</i>	= kaṭıḳ
اجاص	<i>iccāṣ</i>	= kara ʔirik ⁵²
اقط ⁵³	<i>ıḳṭ</i>	= kuruṭ, buna «bıṣlaḳ» da denir
انفحه ⁵⁴	<i>infaha</i>	= maya ve yumur ⁵⁵

⁴⁸ Bu kelime asıl metinde اسطار *iṣṭār* şeklinde yanlış yazılmıştır. Bu kelime Arapçada “ateş küreği” anlamındadır (Al-Bustanî, 2011, 410). Atalay da kelimeyi bu şekilde düzeltmiştir (Atalay, 1945, 8, 29. dipnot). Kun, bu kelimeyi tatmin edici şekilde çözememekle birlikte Atalay’ın manalandırmasını kabul etmemektedir (Halasi-Kun, 1947, 21, § 52). Al-Türk, Atalay’ın manalandırmasını kabul etmektedir (Al-Türk, 2006, 45, 117. dipnot).

⁴⁹ Atalay, bu kelimeyi önce *öbe* şeklinde okumuştur. Daha sonra düzeltmeler bölümünde Radloff’u ve Çağatay, Kırgız ve Doğu Türkistanı tanık göstererek *opa* şeklinde düzeltmiştir (Atalay, 1947, 106, § 53). Kun ise Şorca, Teleütçe ve Kazakçayı tanık göstererek *oba* şeklinde okumaktadır (Halasi-Kun, 1949, 459, § 53). Bu kelime DLT’de Tel. - obo; Şor. - oba; Çağ., Kg., D. Tür. - *opa* şeklinde geçmektedir (Atalay, 2013, 421).

⁵⁰ Sayfa kenarında “bazen kelimenin /n/si atılır ve *Ḳumğa* şeklinde söylenir” anlamında bir ibare vardır. Ayrıca sayfa kenarında *نوكي اوقيه تركماني okıya Türkmani nügi* şeklinde bir ibare yazılmaktadır. Atalay, bu kelimeyi esas metne ait olmadığını düşünerek Ermenicede “ölçek” anlamında olan “ungı” kelimesinden gelmiş olduğunu düşünmüştür. Okunuşunun ve aslının şüpheli olduğundan dolayı bu kelimeyi almadığını söylemektedir (Atalay, 1947, 107, § 55). Kun, bu kelime ile ilgili Hüsnünün *Kayseri Sözlüğü*’nde geçen *nüğü* “yarım okkalık” kelimesini göstermiştir (Halasi-Kun, 1947, 21, § 55). Bence Kun’un bu görüşü doğrudur çünkü burada yazılan ibarede gene Türkmenlerin kullandığı bir ölçekten bahsedilmektedir. Ancak Atalay ve Al-Türk sadece kırmızı kalemle yazılan *nügi* kelimesini okuyarak üstündeki kara kalemle yazılan ve kelimenin açıklaması olan *اوقيه تركماني okıya Türkmani* ibaresini okumamışlardır.

⁵¹ Atalay, bu kelimeyi *kükwür* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 8). Kun, bunun *kökevür* şeklinde olacağını söyleyerek Tarançı lehçesindeki *kökür* kelimesini tanık vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 21, § 54). Atalay, Kıpçakçaya çok uzak olan Tarançı diyeleğinden ziyade Anadolu’da “gügüm, güveç” kelimelerini göz önüne alarak /ü/ ile yazdığını söylemiştir. Al-Türk de Atalay gibi dar ünlülü yazmıştır (Al-Türk, 2006, 46, 120. dipnot).

⁵² Atalay, bu kelimeyi *kara irik* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 8). Al-Türk, *ابريك* kelimesinin ilk harfinin hem esre hem üstün ile yazıldığı için /è/ ile ʔirik şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 46, 122. dipnot). Biz de kelimeyi hem üstün hem esreli olduğu için / è / ile okuduk, bunun yanı sıra kelimenin ayrıca /r/ harfi üzerinde ötre harekesi vardır. Bu yüzden kelime *ʔrük* şeklinde de okunabilir. Atalay ve Al-Türk ötre harekesini okumamışlar.

⁵³ Atalay, buna “kurutulmuş yoğurt” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 8). Kun, Atalay’ın bu manalandırmasına itiraz ederek titiz bir şekilde veremediğini söyleyerek buna “yağsız yoğurt” anlamını vermektedir (Halasi-Kun, 1947, 22, § 57). Al-Türk de “kuru yağsız ekşi yoğurt” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 46, 123. dipnot). Arapça sözlüklerde bu “yağsız ve ekşi yoğurttan yapılan bir çeşit peynir, kurutulmuş ekşi yoğurt” anlamındadır (Al-Bustanî, 2011, 12).

Tablo 6: / ʾ / Hemze ile Başlayanlar: Yer ve Zaman Zarfı

اين	<i>aina</i>	= kayda
امس	<i>ams</i>	= tüne
اول امس	<i>awwalu ams</i>	= asra kün ⁵⁶
الان	<i>al-ān</i>	= emdi

Tablo 7: / ʾ / Hemze ile Başlayanlar: Yönler

اسفل	<i>asfal</i>	= aşağı
امام	<i>amām</i>	= ilgeri ve öte

Tablo 8: / ʾ / Hemze ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri

ارسل	<i>arsala</i>	= ıydı
ابتل	<i>ibtalla</i>	= ölüdi, öyüş ⁵⁷ bolzı da denir
انخدع	<i>inḥadaʿa</i>	= aldandı

⁵⁴ Arapçada bu kelime koyun veya keçi yavrusunun karnından çıkarılan, peynir yapmak için maya olarak kullanılan sarı renkte olan bir sıvıdır. Ayrıca bu kelime Arapçada **انفحه** *infaha* şeklindedir. Metinde üstün ile **أنفحه** *anfaḥa* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

⁵⁵ Kitapta *yumur* kelimesinin altında **المعدة** *al-miʿde* kelimesi vardır. Atalay, bu kelimeyi **المعد** şeklinde okumuş ve buna “hazırlanmış maya” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 8, 31. dipnot). Kun ise *yumur* kelimesinin altında yazılan Arapça kelimeyi **المعدة** *al-miʿda* şeklinde okumuş, kelimenin “mide” anlamında da kullanılabileceğini söyleyerek *yumur* kelimesinin asıl metnin 29. sayfasında Arapça “hayvanın göden barsağı” anlamında olan **قائصة** *qaniṣa* kelimesinin karşılığı olarak verilmesini belirtmiştir. Ayrıca Afganistan Özbeklerinin dilinde “cumür” ve Kırgızların dilinde “cumur” kelimelerinin de “mide” anlamında kullanıldığını söylemektedir (Halasi-Kun, 1947, 22-23, § 58; 1949, 440-441, § 58). Fazılov, Arapça çıkartmayı **المعدة** şeklinde okuyarak kelimenin “mide” anlamında olduğunu söylemiş çünkü yeni doğan kuzunun midesinden çıkarıldığı ve ilaç gibi kullanıldığını söylemiştir (Fazılov, 1978, 97). Al-Türk, kelimeyi **المعد** şeklinde okumuştur. (Al-Türk, 2006, 46, 124. dipnot). Bu kelime EDPT’de “hayvanın göden bağırsağı” anlamında geçmektedir (EDPT., 1972, 937). DLT’de de aynı anlamda geçmektedir (Atalay, 2013, 813). Biz bu kelimeyi **المعدة** şeklinde okuduk.

⁵⁶ Atalay, bu kelimeyi *asra* şeklinde okumuştur. Kun’un itirazına karşı bunu iki sebepten dolayı *asra* şeklinde okumasını söylemiştir. Birincisi, müellifin / ʾ / sesini iki elifle adet edinmesi, ikincisi, bu kelimenin Orhun yazıtlarında, DLT’de *asra* şeklinde CC’ ta *astru*, *ast* şeklinde geçmesidir (Atalay, 1947, 109, § 60). Kun, bu kelimenin okunuşu Türk dillerindeki karşılıklarını da dikkat nazarına alarak *esrekün* şeklinde olmalıdır diyor. Ayrıca müellifin metinde **الاس** *esenlik*, **الاسريك** *esrik* gibi kelimelerin çifte elifle yazmasına rağmen bunların Atalay tarafından doğru olarak hep ince şekilde tercüme edildiğini hatırlatmıştır (Halasi-Kun, 1947, 23, § 63; 1949, 442, § 60). Fazılov da bu kelimeyi *āsra* şeklinde okumuştur (Fazılov, 1978, 97). Al-Türk, DLT’ü esas alarak *asra* şeklinde okumuştur.

⁵⁷ Atalay bu kelimeyi *öyüş* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 8). Kun, uzak Türk dillerinden örnek vererek Lebedcede *üyüs* Şorca ve Altaycada *ülüs* şeklinde olduğundan dolayı burda da *üyüş* şeklinde okunması gerektiğini söylemiştir (Halasi-Kun, 1945, 23, § 63; 1949, 442, § 63). Atalay, Türk dillerinde /ö / ile / ü / seslerinin daima birbirinin yerini aldıklarından dolayı bu kelimeyi *öyüş* şeklinde okuduğunu belirtir (Atalay, 1947, 109, § 63). Fazılov da bu kelimeyi *öyüş* şeklinde okumuştur (Fazılov, 1978, 97). Al-Türk, Türk halk ağzından “öyüt” nemli toprak kelimesini örnek vererek o da *öyüş* şeklinde okumuştur. Bu kelimenin tarihi kaynaklarda hem dar hem geniş ünlülü örnekleri vardır

Tablo 8 - devam

اختلف	<i>iḥtalafa</i>	= ulaştı
انحدر وتدلى ⁵⁸	<i>inḥadara wa tadallā</i>	= èndi ⁵⁹
انتبه	<i>intabaha</i>	= oyandı
اكرم	<i>akrama</i>	= awurladı ⁶⁰
اولم	<i>awlama</i>	= şıyladı ⁶¹
اضاف ⁶²	<i>aḍāfa</i>	= konakladı
اهدی	<i>ahdā</i>	= armağan bërdi
اكل	<i>akala</i>	= yedi
ازور ⁶³	<i>izzawwara</i>	= qarıldı ⁶⁴

⁵⁸ Sayfa kenarında تدلى kelimesinin altında صَلَدِي şalındı yazılmıştır.

⁵⁹ Atalay, bu kelimeyi *sendi èndi* şeklinde okumuştur ve bunun انحدر kelimesinin Arapçadaki anlamını göz önünde bulundurarak “şiş indi” manasında olan *sendi* şeklinde yazdığını söylemektedir (Atalay, 1947, 109, § 65). Kun, bu kelimeyi *indi* şeklinde okuyarak metinde geçmeyen nadir bir fiilin kullanılmasına itiraz etmiştir. Aynı zamanda bu kelimenin Arapça “yüksek yerden inme” manasında olan انحدر ve تدلى kelimesinin tam karşılığını vermediğini söylemektedir (Halasi-Kun, 1947, 24, § 65). Bizce de Atalay’ın “şiş indi” anlamında kullandığı *sendi èndi* kelimesi Arapçada “yüksek yerden indi ve salındı” anlamında olan kelimeden farklıdır.

⁶⁰ Bu kelimenin altında “değer verdi” anlamında عَز kelimesi görülmektedir. Bunu Atalay da bu şekilde okumuştur (Atalay, 1947, 109-110, § 66). Ancak Kun bu kelimenin غَر olduğunu söyleyerek “ağırladı” şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1947, 24, § 66). Fazılov ve Al-Türk de aynı Kun gibi “ağırladı” şeklinde okumuşlardır (Fazılov, 1978, 97), (Al-Türk, 2006, 48, 129. dipnot).

⁶¹ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *sıladı* şeklinde okumuşlardır. Kun bu kelimenin Türk dillerinde bulunan karşılıklarına göre *sıla-* şeklinde olması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca kelimenin anlamının Atalay’ın verdiği gibi sadece “düğün ve sünnet yemeği” değil mutlak manada “yemek verme” anlamında olduğunu belirtmiştir (Halasi-Kun, 1947, 24, § 67; 1949, 443-444, § 67). Atalay, bu kelimenin asıl metinde *sıla-* şeklinde yazıldığını söyleyerek Kun’un okuduğu *sıla-* kelimesinin DLT’de “yenmek, bozmak, yarmak...vb” anlamlara geldiğini söylemektedir (Atalay, 1947, 110, § 67). Fazılov, bu kelimeyi *sıyladı* şeklinde okuyup “saygı duymak” anlamını vermiştir. (Fazılov, 1978, 97). Al-Türk, Kun’un kelimeye verdiği anlamı kabul etmiştir. Asıl metinde bu kelimenin ي harfinin üzerinde sükun işareti olduğundan ve çağdaş Kıpçak diyalektlerinin hepsinde *sıyladı* şeklinde olduğu için biz de bu şekilde okuduk, anlamına gelince Kun’un verdiği anlamı doğru bulmaktayız.

⁶² Atalay bu kelimeye “şölen verdi” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 9). Kun, Atalay’ın bu anlamlandırmasına itiraz ederek kelimenin Türkçe karşılığı olan *konakla-* kelimesinin *Al-kavaninü’l-kulliye* ve Codeks Cumanikus’ta “misafir etmek” anlamında olduğunu söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 24, § 68; 1949, 443, § 68). Fazılov, kelimeye “misafirperverlik” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 98). Al-Türk, Kun’un verdiği anlamı kabul etmektedir (Al-Türk, 1978, 48, 131. dipnot). Bizce kelime Arapçada “misafir etti ve ağırladı” anlamındadır.

⁶³ Bu kelimenin altında “buğazında durdu” anlamında بِغَزَنه طَرَدِي ibaresi vardır. Atalay, bu kelimeye “1. boğazda bir şey kaldı, boğaza durdu, boğaza tıkanı 2. Karıştı” anlamlarını vermiştir (Atalay, 1945, 185). Kun, bu kelimeye “boğaz veya solunum yolunda yemek yerken konuşmak ve herhangi bir sebepten dolayı yemek parçasının yanlış yöne gitmesi, boğaza durması, boğuluyor olmak” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 85, § 70; 1949, 443, § 70). Fazılov, kelimeyi “karıştırmak” biçiminde anlamlandırmıştır (Fazılov, 1978, 98). Al-Türk, Kun’un verdiği anlamı tercih etmektedir (Al-Türk, 2006, 48, 132. dipnot). Bize kalırsa Atalay ve Kun’un verdiği anlam aynıdır.

⁶⁴ Sayfa kenarında *ağza yeltdi* اغزا يَلْتَدِي ibaresi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi asıl metinde bir önceki kelime اكل *yedi* kelimesinin çıkartması olarak göstermiştir. Ayrıca kelimeyi *ağza yilettdi*

Tablo 8 - devam

ابطأ	<i>abṭa'a</i>	= kəcikti
التجا	<i>iltaca'a</i>	= sıyındı ⁶⁵
اغاث واعان ⁶⁶	<i>ağāṭa wa a'āna</i>	= boluşladı ⁶⁷
اعاب ⁶⁸	<i>a'āba</i>	= ilikledi ⁶⁹
5.b. انتخى ⁷⁰	<i>intaḥā</i>	= arlandı
استخرج ⁷¹	<i>istaḥraca</i>	= kara tanıķ bildi ⁷²

şeklinde okumuştur (Atalay,1945, 9). Daha sonra Kun'un *yēltedi* şeklindeki okuyuşunu kabul etmiştir (Atalay,1945, 110, § 69). Kun, bu çıkartmayı *ağza yēltedi* şeklinde doğru okumuş ve **izzawwaray**'la ilgili olduğunu doğru olarak tesbit etmiştir (Halasi-Kun, 1947, 24, § 69).

⁶⁵ Sayfa kenarında **وبالغن wa bilğayn** / ğ / ile de ibaresi olduğuna göre kelime *sıyındı* şeklinde de okunabilir.

⁶⁶ Atalay, bu kelimeyi *boluşladı* şeklinde okumuştur (Atalay,1945, 9). Aynı sayfada 35. dipnotta sayfa kenarındaki çıkartmayı *boluştı* şeklinde okumuştur. Kun, bu kelimenin *boluşladı* şeklinde okunması gerektiğini söylemiş ve Türk lehçelerinden Karaimceden örnek vermiştir. Ayrıca sayfa kenarında bulunan çıkartmanın da *boluştı* şeklinde okunması gerektiğini eklemiştir (Halasi-Kun, 1945, 85, 73. dipnot). Atalay, kelimenin *kamus-ı Türkî*'de kelimenin Türkiye Türkçesinde “yardım etti” ve “mülakat etmek” anlamında *buluş-* şeklinde geçtiğini söylemiştir. Al-Türk, kelimeyi Atalay gibi /u/ ile okuduğunu söylemesine rağmen ancak bu kelimeyi *boluşladı* çıkartmayı da *boluştı* şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006, 48, 136. dipnot). Bu kelime tarihî Türk kaynaklarında ve çağdaş Kıpçak dillerinde “yardım etmek” anlamında *boluş-* şeklinde geçmektedir. Bu yüzden biz de /o/ ile *boluşladı* çıkartmayı da *boluştı* şeklinde okuduk.

⁶⁷ Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi *boluşladı* şeklinde dar ünlülü okumuşlar. Tarihî ve çağdaş Kıpçak dillerinde geniş ünlülü olduğu için bizde *boluşladı* olarak okuduk.

⁶⁸ Bu kelimenin altında **بُرْكَلَدِي bürkledi** kelimesi yazılmıştır. Atalay, bu kelimeyi aynı şekilde okumuştur (Atalay, 1945, 9, 36. dipnot). Kun ise bu kelimeyi *yüreklendi* şeklinde okumakta ve Troki Karayimcesinden “hiddetlendi” anlamında *yüreklendi* şeklinde bir örnek vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 85, § 74). Al-Türk ise bu kelimeyi *bürükledi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 49, 137. dipnot). Halbuki metinde kelimenin / ر / harfi üzerinde ötre işareti yoktur.

⁶⁹ Atalay, bu kelimenin yanlış yazıldığını düşünmektedir. Çünkü metnin 25.b'de Arapçada aynı anlamda olan **عيب ayyebe** kelimesinin karşılığı olarak *iyikledi* kelimesi verilmiştir. Buna göre buradaki kelimenin de *iyikledi* olması gerektiğini söylemiştir (Atalay, 1945, 9, 36. dipnot). Ayrıca metnin 25.a'da ve kenarında **عروة** kelimesinin karşılığı olarak *ilik* kelimesi verilmiştir. Atalay, *ilik* kelimesinin hem Türkiye Türkçesi hem de Kıpçakçada anlamının *düğme* olduğunu söylemiştir (Atalay, 1947,111, § 74). Kun, Atalay'ın 36. dipnotta verdiği açıklamaları kabul etmeyerek kelimeyi “kınamak, ayıplamak, beğenmemek” anlamında *ilikledi* şeklinde okumaktadır (Halasi-Kun, 1947, 85, § 74; 1949, 444, § 74). Fazılov, bu kelimeyi *ilikedi* şeklinde okuyup “kötüledi” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 98). Al-Türk, Kun' a uyarak *ilikledi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 49, 138. dipnot). Biz bu kelimeyi hem Arapça anlamından dolayı, asıl metinde kelimenin yazılışı ve çağdaş Kıpçakçada “rezil etmek, lekelemek, alay etmek” gibi anlamlarında *elikle-* kelimesinin bulunduğu için biz de bu kelimeyi *ilikledi* şeklinde okuyarak Kun'un verdiği anlamı kabul etmekteyiz.

⁷⁰ Atalay bu kelimeyi “gururlandı” anlamına gelen *kasaldı* sözcüğüyle karşılamıştır (Atalay,1945, 9). Kun, *arlandı* fiilinin manasının Atalay tarafından nadir bir kelime olarak ifade ettiği iddaya itiraz etmiştir (Halasi-Kun, 1947, 25, § 75; 1949, 445, § 75). Arapçada bu kelime “kibirlendi” anlamındadır.

⁷¹ Bu kelimenin Arapça anlamı “çıkardı, istinbat etti, mana veya netice çıkardı” dır.

⁷² Bu kelimenin üstünde **طَنَدِي tanıdı** bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi *tındı* şeklinde okuyarak metinde bir sonraki *tiniş boldı* terkibine bağlamıştır (Atalay,1945, 9, 37. dipnot). Kun, bu kelimeyi *tanıdı* şeklinde okumuş ve *kara tanıķ bildi* terkibine bağlı olduğunu söylemiştir. Ayrıca Kun, terkiбин

Tablo 8 - devam

استراح	<i>istarāḥa</i>	= tınşlendi ve tınş boldı ⁷³
استرجا	<i>istarcā</i>	= umsundu
اشتہی	<i>iştahā</i>	= şuklandı ⁷⁴
اتسع ⁷⁵	<i>ittasa^ca</i>	= yayındı ve şıyındı ⁷⁶
ارتجف	<i>irtacafa</i>	= sezkendi ⁷⁷
استعجل	<i>ista^ccala</i>	= açığı ve tezledi
انكلج ⁷⁸	<i>inkalaḥa</i>	= öñüdi ⁷⁹

Arapça karşılığı olarak geçen استخرج fiilinin burada “kavradı, sonuç çıkardı, anladı, deşifre etti” anlamlarında olabileceğini söylemiş ve terkinin bu anlamda olduğunu metnin kenarında yazılan *tanıdı* kelimesinin teyid ettiğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte terkipte geçen *kara* kelimesi onu müphem kıldığını söylemektedir (Halasi-Kun, 1947, 25-26, § 76; 1949, 445, § 76). Fazılov, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Fazılov, 1978, 98). Arapça استخرج kelimesi “sonuç çıkardı, istinbat etti, deşifre etti, anladı” anlamındadır. Dolayısıyla Türkçe karşılığı için “tanıdı, bildi” anlamı uygundur.

⁷³ Atalay, bu kelimeyi *tınşlendi, tınş boldı* şeklinde okuyarak “dinlendi” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 9). Halbuki metinde ikinci kelimenin /ن / harfi üzerinde sükun işareti görülmektedir. Kun, bu kelimenin Türkçe karşılıkları göz önüne alınarak “huzur, sessizlik, rahat” anlamlarında *tınç* şeklinde okunması gerektiğini söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 26, 77; 1949, 445, § 77). Fazılov, bu kelimeye “dinlendi, rahatladı” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978: 98). Al-Türk, bu kelimeyi *tındı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 49, 141. dipnot). Bu kelime Kitâb al-İdrâk’ta “sakit ve dinç” anlamında *tınç* şeklinde geçmektedir (Caferoğlu, 1931, 104). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî’de *tın-* şeklinde geçmektedir (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 145). Biz yukarıda geçen örnekleri göz önünde bulundurarak ve metne uyarak bu kelimeyi *tınş boldı* şeklinde okuduk.

⁷⁴ Atalay, DLT’ün ve Broklman’ın endeksini esas alarak bu kelimeyi *şoklandı* şeklinde okuyarak “isteği arttı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 9). Kun, bu kelimenin “aç gözlü oldu” anlamında / u / ile *suxlandı* şeklinde okunacağını söylemiş ve tanık olarak Radloff’u ve Codeks Cumanikus’u ileri sürmüştür (Halasi-Kun, 1947, 26, § 78; 1949, 446, § 78). Fazılov, bu kelimeyi *şoklandı* şeklinde okumuştur (Fazılov, 1978, 98). Al-Türk de bu kelimeyi *şoklandı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 49, 142. dipnot). Bu kelime çağdaş Kıpçak dillerinde dar ünlülü olduğu için biz de bu kelimeyi *şuklandı* şeklinde okuduk. Anlamına gelince bu kelimenin Arapça karşılığı olan اشتہی kelimesi Arapça sözlüklerde “arzuladı, canı istedi” anlamındadır. Bu yüzden Atalay’ın verdiği anlamı doğru bulmaktayız. Kun’un “aç gözlü olmak” şeklindeki anlamlandırması kelimenin tam karşılığını vermemektedir.

⁷⁵ Bu kelimenin altında دي şeklinde bir yazı bulunmaktadır. Kun bunu *ivedi* şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1947, 27, § 81; 1949, 447, § 81). Atalay, bu kelimenin *ivdi* olduğundan emin olmadığından kendinde دي şeklindeki bir yazıyı *ivedi* şeklinde okumak cesareti olmadığını söylemektedir (Atalay, 1947, 112, § 81).

⁷⁶ Bu kelimenin üstünde /غ/ harfi bulunduğu göre bunun *sıgındı* şeklinde de okunabilceğini gösteriyor.

⁷⁷ Atalay, bu kelimeye “deprendi, sarsıldı” anlamlarını vermiştir (Atalay, 1945, 9; 1947, 112, § 80). Kun ise bu kelimeye “ürktü” anlamını vermektedir (Halasi-Kun, 1947, s. 26, §. 80; 1949, 446, § 80). Fazılov, bu kelimeye “titremek” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 98). Al-Türk, Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmektedir (Al-Türk, 2006, 50, 144. dipnot). Bu kelime CC, GT, İM ve çağdaş Kıpçakçada *sesken-* şeklinde geçerek “korkmak ve irkilmek” anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca ارتجف kelimesinin Arapça sözlüklerde anlamı “korkudan titremek, sarsılmak, deprenmek” dir. Dolayısıyla biz kelimeyi *sezkendi* şeklinde okuyarak Kun’un verdiği anlamı doğru bulmaktayız.

⁷⁸ Sayfa kenarında انكلج kelimesinin altında صرئدي *şırınşdı* yazılmaktadır. Bu kelimenin Arapça anlamı “yüzünü ekşitti, buruşturdu” demektir.

⁷⁹ Atalay, bu kelimeyi *önğüdi* şeklinde okuyarak “yüzünü buruşturdu, ekşitti” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 9). Kun, Aalay’ın verdiği anlamları kabul etmemektedir. Bu kelimenin “inat etmek, inatlaşmak” anlamında olduğunu söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 27; §. 82, 1949, 447, §. 82).

Tablo 8 - devam

انتظم	intaẓama	= tüzendi ⁸⁰
أَنَّ	anna	= inledi
استقام ⁸¹	istaqāma	= oñdı ⁸²
اتحد والتأم	ittahada wa ilta'ama	= birikti
التفت	iltafata	= kayırladı ⁸³
احتكَّ	ihtakka	= sürtüdi ⁸⁴
انحكَّ ⁸⁵	inhakka	= sürtündi

Fazılov, bu kelimeye “surat asmak, kaş çatmak” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 98). Al-Türk, Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmiştir (Al-Türk, 2006, 50, 146. dipnot). Bizce kelimenin Arapça anlamı “surat asmak, yüz ekşitmek, yüz buruşturmak”dır (Al-wasit, 2004, 795a). Dolayısıyla Atalay’ın verdiği anlamı doğru bulmaktayız.

⁸⁰ Metnin kenarında تَزَلَّى tüzüldi kelimesi bulunmaktadır.

⁸¹ Sayfa kenarında طَغَرَلَّى toğrıldı kelimesi yazılmıştır. Atalay bu kelimeyi toğrıldı şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 9, 40. dipnot). Kun, bu kelimeyi “sağalmak, iyi durumda olmak” manasında toğrul- şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1949, 27, § 84). Al-Türk, Kİ ve CC ‘a dayanarak bu kelimeyi toğrul- şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 50, 148. dipnot). Metnin kenarında bulunan bu kelimenin / r / harfi esre ile yazılmıştır. Bu yüzden biz de metne uyararak Atalay gibi toğrıldı şeklinde okuduk.

⁸² Kun, bu kelimeyi oñdı şeklinde okunması gerektiğini söylemiş, “sağalmak, düzelmek” anlamını vermiş, tanık olarak da Anadolu Türkçesi ve Uygurcada bulunan “şifa bulmak, felah bulmak, mesut olmak” gibi anlamları olan onmak kelimesini göstermiştir (Halasi-Kun, 1947, 27, § 83; 1949, 448, § 83). Atalay, bu kelimeyi DLT’ye uyararak öñđdi şeklinde okumuştur. Atalay, bu kelimenin üzerinde müellifin birçok yerde art ünlülü kelimelerin üzerinde yazdığı mufahham kelimesi bulunmadığı için ince sıralı okunacağını savunmaktadır (Atalay, 1947, 113, § 83). Fazılov, bu kelimeyi öñđdi şeklinde okumuştur (Fazılov, 1978, 98). Al-Türk, oñdı şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 50, 148. dipnot). Bu kelime Kİ’ta “sağ taraf, müstakim, doğru” anlamlarında oñ şeklinde, “hastalıktan kurtuldu, sağ ve sağlam oldu” anlamında oñuldu şeklinde geçmektedir (Caferoğlu, 1931, 62), KK’de “sağ taraf” anlamında oñ şeklinde geçmiştir (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 120), DLT’de “iyileşti, ve düzeldi” anlamında oñul- şeklinde geçmiştir (Atalay, 2013, 439). Atalay’ın okuduğu öñđdi şekline gelince Kİ’ ta ve DLT’de “büyüdü, neşvünema buldu, neticelendi” anlamlarında geçmektedir. Biz yukarıda geçen örnekleri dikkate alarak ve kelimenin Arapça anlamından hareket ederek oñdı şeklinde okuduk.

⁸³ Sayfa kenarında قَيْطَى kayıktı kelimesi vardır. Atalay, bu kelimeye “kayırladı, iltifat etti” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 189). Kun, bu kelimeye “1. mukayyet olmak, bir işi birisi için fayda verecek şekilde yapmak; 2. temayül göstermek” anlamlarını vermektedir (Halasi-Kun, 1947, 27-28, § 85-86). Al-Türk, bu kelimeye “iltifat etti, temayül gösterdi” anlamlarını vermiştir (Al-Türk, 2006: 50, 149. dipnot). Bu kelime Arapçada 1. döndü, yüzünü çevirdi, dönüp baktı. 2. dikkat etti, ardına baktı” anlamlarında kullanılır.

⁸⁴ Atalay, bu kelimeye “kaşdı, sürttü” anlamını vermiştir (Atalay, 1945: 9). Kun, Arapça احتك fiilinin dönüşlü olmakla beraber Türk dillerinde muhtemel karşılıklarının ise geçişli olduğunu söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 28, § 87; 1949, 448, § 87). Atalay, bu fiilin Arapçada bazen geçişli bazen geçişsiz olduğunu belirtir (Atalay, 1947, 113, § 87). Al-Türk, احتك sürtüdi fiilnin geçişsiz ve انحك sürtündi fiilinin ise geçişli olduğunu söylemektedir (Al-Türk, 2006, 51, 150. dipnot). Bizce احتك kelimesinin Arapça anlamı “sürtünerek kaşındı, bir nesnenin diğerine sürtünmesi” anlamında olduğuna göre bu fiil dönüşlüdür.

⁸⁵ Bu fiilin de Arapça anlamı “kaşındı” olduğuna göre yine dönüşlüdür.

Tablo 8 - devam

١٦٦	<i>ittaka 'a</i>	= söykendi
١٦٧	<i>ittaka 'a</i>	= tayandı ⁸⁸
١٦٨	<i>sawwā</i>	= tüzdi ⁹⁰
١٦٩	<i>aflaḥa</i>	= yalşıdı ⁹¹ ve ondı ⁹²
١٧٠	<i>awṣā</i>	= asmarladı
١٧١	<i>awfā</i>	= ötedi
١٧٢	<i>aslafa</i>	= borş bérđi ⁹³
١٧٣	<i>alḳā</i>	= koştı ⁹⁵

⁸⁶ Bu kelime sayfa kenarında bulunmaktadır. Bir sonraki kelimeyle aynı anlamdadır.

⁸⁷ Metinde bu kelime ١٦٦ şeklinde yazılmıştır. Biz onu düzelterk ١٦٦ şeklinde yazdık. Ayrıca anlam açısından bu kelime bir önceki kelime gibi “yaslandı, yaslanarak oturdu veya oturdu, dayandı” anlamlarında kullanılır.

⁸⁸ Metinde bu kelimenin altında استند **istenede** kelimesi yazılmıştır.

⁸⁹ Metinde bu kelime satır arasındadır.

⁹⁰ Atalay, bu kelimeyi *tüzdi* şeklinde okumuştur (Atalay,1945, 10). Kun, bu fiilin Türkçe karşılıklarından Çağatayca, Kazakça, Kumanca, Troki Karayimcesini tanık göstererek “katlanmak, dayanmak, tahammül etmek” anlamında *tözdi* şeklinde okunacağını söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 28-29, § 92; 1949, 450, § 92). Atalay, bu fiilin Kİ ve CC’ta *tüz* şeklinde geçtiğini ileri sürmüştür (Atalay,1947,114, § 92). Fazılov ve Al-Türk de bu fiili *tüzdi* şeklinde okumuşlar. Bizce Kun’un okuduğu *tözdi* kelimesi anlam olarak *tüzdi* kelimesinden farklıdır. Aynı zamanda Arapçada سوی fiili *düzelt-* anlamında olduğu için biz de bu fiili *tüz-* şeklinde okuduk.

⁹¹ Kun, bu kelimeyi Arapça افلح karşılığını dikkate alarak “başarılı olmak” anlamında *yalşıdı* şeklinde okunacağını söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 29, § 93; 1949, 450, § 93). Atalay, Kun’un verdiği anlamın kelimenin ikinci ve üçüncü derecedeki anlamı olduğunu söylemektedir. Ayrıca Atalay, kelimenin Arapça lugatlarda “fevz, necat, zafer” ve Türkçede “onmak” anlamında olduğunu ileri sürmektedir. Kelimenin okunuşuna gelince, Atalay, Kun’un *yalşıdı* şeklindeki okuyuşunu red ederek kelimenin metinde açıkça /ş/ ile *yalşıdı* şeklinde yazıldığını ve bu orjinal şekli bozmanın yanlış olduğunu söylemektedir (Atalay, 1947, 115, § 93,94). Al-Türk de bu kelimeyi *yalşıdı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 51, 156. dipnot). Biz de metne uyarak *yalşıdı* şeklinde okuduk. Bu kelime Eski Türkçede “istediğini elde etti” anlamında *yalçı-*, çağdaş Kıpçakça dillerinden Karakalpçada yine aynı anlamda *calşı-* şeklinde geçmektedir. Arapçada “muradına erdi, kazandı, kurtuldu, necat, fevz” anlamlarında kullanılır.

⁹² Kun, Atalay’ın bu kelimeye verdiği anlamın yanlış olduğunu söyleyerek kelimenin Arapça ve Kazakçada bulunan karşılığını göz önünde bulundurarak “başarılı olmak” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 29, § 94). Atalay, Kun’un verdiği anlamın kelimenin ikinci ve üçüncü derecedeki anlamı olduğunu söyleyerek kelimenin Arapça lugatlarda “fevz, necat, zafer” ve Türkçede “onmak” anlamında olduğunu ileri sürmektedir (Atalay,1947, 115, 93, § 94).

⁹³ B. Atalay, bu kelimeyi *borş bérđi* şeklinde okumuştur (Atalay,1945, 10). KUN, bu terkinin *borç berdi* şeklinde okunmasının gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda terkinin ikinci kelimesi olan باردی kelimesinin asıl metinde *berdi* şeklinde geçtiğini ileri sürerek bu şekilde okunmasının gerektiğini söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 29, § 95). Atalay, Türk lehçelerine çok yakın olan Kıpçakça’da dahi /ç / ş / nöbetleşmesinin bulunduğunu söylemektedir. Ayrıca Kun’un ikinci itiraz konusu olan باردی kelimesine gelince Türkçede kapalı /ë/ sesinin olduğunu hatırlatarak Kun’un yabancı olduğu için bunu bilmemekte mazur olduğunu söylemiştir (Atalay,1947, 115, § 95). Al-Türk de bu kelimeyi *borş bérđi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 51, 158. dipnot). Biz de Atalay’a uyarak bu kelimeyi *borş bérđi* şeklinde okuduk. İkinci kelimeye gelince müellif باردی kelimesinin üzerinde kitapta birçok yerde ممال مرقى “ince ve kapalı” ibaresini yazmıştır, nitekim s. 5.b’nin son satırında اعطى kelimesinin karşılığı olan باردی kelimesinin üzerinde aynı ibareyi yazmıştır.

Tablo 8 - devam

احضر	<i>aḥḍara</i>	= anıkladı
افتكر	<i>iftakara</i>	= anđı ⁹⁶
اذن	<i>aḍḍana</i>	= mañladı ⁹⁷
اعطى ⁹⁸	<i>aʿṭā</i>	= bërdi
انداما	<i>indamā</i>	= ғанandı
دَمِي	<i>damiya</i>	= ғанadı ⁹⁹
انفجر 6.a	<i>infacara</i>	= şııındı ¹⁰⁰

⁹⁴ Sayfa kenarında bu kelimenin yanında “eşleştirdi ve birleştirdi” anlamında olan قَرَن *karana* kelimesi bulunmaktadır.

⁹⁵ Atalay, bu kelimeye “koştı, attı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 205). Kun, Atalay’ın kelimeye verdiği anlamların yanlış olduğunu söyleyerek kelimeye “emretti, tebliğ etti” anlamını vermiştir. Al-Türk de buna “emretti” anlamını vermiştir. Bu kelime Arapçada tek başına kullanıldığında “attı” anlamındadır. “emretti ve tebliğ etti” anlamına gelmesi için الفى على الامر *alḥa ‘aleyhi’l amr* ve الفى الى القول *alḥa ileyhi’l kawl* gibi bir cümle içinde “emir ve kav” kelimeleriyle birlikte kullanılmalıdır. Ayrıca الفى kelimesi *şiiir* kelimesi ile kullanıldığında “şiiir okudu” anlamına gelir nitekim EDPT’de *koş-* kelimesi “şiiir veya türkü söyledi” anlamında da kullanıldığı kaydedilmiştir. (EDPT., 1972, 1972, 670a).

⁹⁶ Sayfa kenarında Türkmenlerin buna “üşredi” dediklerini belirten وقيل أشردي *üşredi de denir* ibaresi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimenin yukarıda geçen *onđı* kelimesinin yanında yazılmasına rağmen anlamı nedeniyle *anđı* kelimesine karşılık olarak verilebileceğini söylemiştir (Atalay, 1945, 10, 44. dipnot). Nitekim bu kelime DLT’de *üşkürdi* şeklinde “hatırladı” anlamında geçmektedir (Atalay, 2013, 718). Kun ise bu kelimeyi *eşre-* şeklinde okuyarak استمر kelimesinin karşılığı olan *toxtadı* kelimesinin eşanlamlısı olduğunu ileri sürmektedir (Halasi-Kun, 1947, 30, § 91-98). Fazılov, bu kelimeyi *uşradı* şeklinde okumuştur (Fazılov, 1978, 99). Biz bu kelimeyi Atalay gibi okuduk çünkü asıl metinde kelimenin / ʾ / harfi üzerinde ötre işareti bulunmaktadır, ayrıca art ünlülü kelimelerin üzerinde müellifin kullandığı kalınlık işareti olan ص harfinin bulunmadığı için ince sıralı *üşredi* şeklinde okuduk.

⁹⁷ Atalay, bu kelimeye “bağırdı, ezan okudu” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 216). Kun, bu kelimenin Atalay tarafından anlamının tam bir şekilde verilmediğini “bağırdı” kelimesinin yersiz olduğunu ve Kıpçak dil yadigarlarında da bu anlamda olduğunu söyleyerek kelimenin Arapça karşılığı olarak geçen اذن kelimesinin manasının “namaza çağırdı” anlamında olduğunu söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 30, § 99; 1949, 453, § 99). Atalay, *manğla ve manğra* kelimelerinin Uygur ve Çağatay diyaleklerinde “bağırmak” anlamında olduğunu, “bağırmak” kelimesinin aslının da *bangırmak* olduğunu söylemiştir. Ayrıca Atalay, bu kelimenin Anadolu’da “bangır bangır bağırdı” şeklinde kullanıldığını ve DLT’de *manğra-* kelimesinin “bağırmak” anlamında geçtiğini açıklamıştır (Atalay, 1947, 116, § 99). Fazılov ise bu kelimeye “namaza çağırdı” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 99). Al-Türk, Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmiştir (Al-Türk, 2006, 53, 162. dipnot). Bu kelime KK’de “*magla-* namaza çağırmak için ezan okudu” anlamında اذن من الاذان للصلاة şeklinde geçmektedir (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 118), İM’ta ise bu kelime “ezan” anlamında *mang* şeklinde geçmiştir (Toparlı, 1992, 564), DLT’de ise bu kelime “bağırmak” anlamında *manğra* şeklinde geçmiştir (Atalay, 2013, 407). MM ve NF’de bu kelimenin Farsça “seslenmek, bağırmak, ezan okumak” anlamında olan *bang* kelimesinden geldiği geçmektedir (Toparlı, Argunşah, 2014, 238a; Ata, 1997, 44b). Arapça karşılığı ise “seslendi, bildirdi, ezan okudu” demektir. Bu yüzden bu kelimenin hem “bağırdı” hem de “ezan okudu” anlamında olduğunu kabul etmekteyiz.

⁹⁸ Bu kelimenin altında ince ve kapalı okunacağı anlamında olan ممال ومرقى “ince ve kapalı” ibaresi yazılmaktadır.

⁹⁹ Bu iki kelime sayfanın kenarında bulunmaktadır.

¹⁰⁰ Sayfa kenarında دَشِلْدِي *deşildi* kelimesi vardır.

Tablo 8 - devam

افسد	<i>afsada</i>	= azdırdı ¹⁰¹
اختشى و خاف ¹⁰²	<i>ihtaşa wa hāfa</i>	= korktu
انصدم وانضرب و اندق ¹⁰³	<i>inşadama, inđaraba, indaḳḳa</i>	= tokundu
اطفاً	<i>aṭfa'a</i>	= sövündürdü
اوقد	<i>awḳada</i>	= yandırdı
اشرق ¹⁰⁴	<i>aşraḳa</i>	= doğdı
أبھت	<i>abhata</i>	= kaṭa kaldırdı ¹⁰⁵
اصلح و عدل و سوی	<i>aşlaḥa, ʿaddala, sawwā</i>	= tüzetti
انتبه	<i>intabaha</i>	= uyandı
انبه	<i>anbaha</i>	= uyaṭtı
احتلم	<i>ihtalama</i>	= tüş kördi ¹⁰⁶
اغتسل	<i>iğtasala</i>	= şu koyundı ¹⁰⁷

¹⁰¹ Bu kelimenin üstünde *azdırdı* anlamında *arḳaṭṭı* ve *aḳrara* “zarar verdi” anlamında iki kelime bulunmaktadır.

¹⁰² Sayfa kenarında bu kelimenin üzerinde *kaykırıldı* kelimesi yazılmıştır. Atalay, bunu okumamıştır (Atalay, 1945, 10). Kun, bu fiilin *koruk-* kelimesinin eşanlamlısı olduğunu ve fiilin Türkçe karşılığı olarak Kıpçak dil yadigarlarının birisinde “korktu, dehşetlendi, kemikleri birbirine girdi, tüyleri ürperdi” anlamında *geykirledi* şeklinde geçtiğini söylemektedir (Halasi-Kun, 1947, 30, §.101; 1949, 453, §. 101). Atalay, bu kelimenin iyi okunmadığını ve Arapça karşılıkları olan *اختشى و خاف* kelimelerinin bu kelimeye ait olmadığından almadığını açıklamıştır (Atalay, 1947, 116, § 101).

¹⁰³ Bu kelimelerin üstünde “duvar ve benzerine çarpmak” anlamında bir ibare vardır.

¹⁰⁴ Satır arasında bu kelimenin “güneş, ay ve yıldız” için kullanıldığını bildiren *الشمس والقمر والنجم* ibaresi vardır.

¹⁰⁵ Sayfa kenarında *bayılṭı* kelimesi vardır.

¹⁰⁶ Atalay, bu kelimeye “düş gördü, ihtilam oldu” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 10). Kun, Atalay’ın verdiği anlamın yanlış olduğunu söyleyerek kelimeye “rüya gördü” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 30, § 102; 1949, 453, § 102). Fazılov da bu kelimeye “rüya gördü” biçiminde manalandırır (Fazılov, 1978, 100). Al-Türk, Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmiştir (Al-Türk, 2006, 53, 169. dipnot). Bu kelime Arapçada “rüya gördü ve düşazdı” anlamında kullanılır.

¹⁰⁷ Atalay, bu kelimeyi *şu koyundı* şeklinde okuyup anlamına yıykandı demiştir (Atalay, 1945, 10). Kun, bu terkinin Kaşgarlı sözlüğünde bulunan *sukın-* “yikanmak” karşılığını da göz önünde bulundurarak tek bir kelime halinde okunacağını ileri sürmüştür (Halasi-Kun, 1947, 30, § 103; 1949, 453, § 103). Atalay, *sıḳṭı* kelimesinin Kaşgarlı sözlüğünün tıpkı basımında görüleceği üzere ilk harfi üzerinde ötre ve altında esre, ikinci harfi üzerinde ötre altında da esre olduğu için karışık ve şüpheli bir kelime sayarak buraya bağlamadığını söylemiştir (Atalay, 1947, 118, § 103). Fazılov, bu kelimeye “gusul abdesti aldı, yıkandı” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 100). Al-Türk, Atalay’ın okuyuşunu ve kelimeye verdiği anlamı kabul etmektedir. Bu kelime ET’de “yikanmak” anlamında tek kelime olarak *soḳun-* (EDPT, 1972, 814a), İbn-i Mühünna’da “su dökmek” anlamında *şuḳuy-* şeklinde geçmektedir (Battal, 1997, 64a). Dolayısıyla biz bu kelimeyi tek kelime halinde *şuḳuyundı* şeklinde okuyup Fazılov’un verdiği anlamı kabul etmekteyiz. Bunun yanı sıra metinde bu kelimeyle ilgili olan sayfa kenarında *yundı* kelimesi de yazılmıştır.

Tablo 8 - devam

اشتد ¹⁰⁸	<i>iştadda</i>	= berkdi
انحشر	<i>inḥaşara</i>	= sızaldı ¹⁰⁹
اغتاظ	<i>igtāza</i>	= yekirdi ¹¹⁰ , kaçtı ¹¹¹ da denir
غضب	<i>gaḍība</i>	= kaçıldı ¹¹²
انبج	<i>inba'aca</i>	= yemrildi ¹¹³

¹⁰⁸ Bu kelimenin altında قطدي *kaḍıdı* kelimesi vardır. Atalay, bu kelimeyi *kaḍıdı* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 10, 52. dipnot). Kun, bu kelimenin *kattı* şeklinde okunacağı ve “pekiştirmek” anlamında olacağını söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 30, § 104; 1949, 454, § 104). Atalay, Kun’a cevaben bu kelimenin asıl metinde / ط / harfi altında esre harekesi olduğu için *kaḍıdı* şeklinde okuduğunu söylemiştir. Ayrıca kelimenin anlamına gelince Atalay, *katı* kelimesinin bütün lûgatlarda شديد analımında olduğunu ve DLT’de *katmak* kelimesinin bazen “sertleşmek” bazen de “karmak, karıştırmak” anlamına geldiğini açıklamıştır (Atalay, 1947, 119, §104). Al-Türk de bu kelimeyi *kaḍıdı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 54, 171. dipnot). Bu kelimenin Arapça anlamı “katılaştı, sağlamlaştı, güçlendi, şiddetlendi, çetin oldu” dur. Okunuşuna gelince metne uyarak *kaḍıdı* şeklinde okuduk.

¹⁰⁹ KUN, *sızal-* انحشر kelimesinin anlamının karışık olduğunu ve “incelmek” anlamını ifade edip etmediğinin şüpheli olduğunu söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 31, § 105; 1949, 455, § 105). Atalay, حشر kelimesinin Kamus tercümesinde “ince ve nazik kılmak” anlamında yer aldığını belirterek dönüşlü şeklinin انحشار olduğunu söyler, DLT’deki *sız-* kelimesine bakarak *sızal-* şekline dönüşlü “incelmek” anlamı vermiştir (Atalay, 1947, 118, § 105). Fazılov, bu kelimeye “takılmış ve eklenmiş olan” (Fazılov, 1978, s. 100). Al-Türk ise “bir araya gelmek, bir yerde toplanmak” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 53-54, 172. dipnot). Bizce bu kelimenin Arapçada yukarıda verilen anlamlarından başka da “incelmek” anlamı da vardır.

¹¹⁰ Atalay, bu kelimeyi *yanğırdı* şeklinde yanlış okumuştur (Atalay, 1945, 10). Halbuki kelime asıl metinde ياكردى şeklinde yazılmıştır. Kun, bu kelimeyi *yäkirdi* şeklinde okuyarak Kıpçak dil yadigarlarında *yäkirdi* ve *yikir-* şeklinde geçtiğini açıklamıştır (Halasi-Kun, 1947, 31, §106). Ayrıca Kun, *kakı-* kelimesinin asıl metinde Türkmenlere ait olduğu yazılmadığı için Türkmence olup olmadığından şüphelendiğini söylemiştir (Halasi-Kun, 1949, 455, §106). Halbuki müellif daha kitabın başında Türkmenlerin adı geçtiğinde “derler” anlamında قیل *kıle* kelimesini kullanacağını söylemiş burada da öyle yapmıştır. Atalay, Kun’un *yäkirdi* şeklindeki okuyuşunu kabul etmiştir (Atalay, 1947, 119, §106). Fazılov, bekirdi şeklinde yanlış okuyarak “öfkelenildi, kızdı” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 100). Al-Türk, bu kelimeyi *yekirdi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 54, 174. dipnot). Bu kelime Kİ’ta s. 96’ da يکردى *yekirdi* şeklinde geçmiştir. A. Caferoğlu, bunu *yäkirdi* şeklinde okumuştur (Caferoğlu, 1945, 124).

¹¹¹ Bu kelimenin altında Arapça “öfkelenildi” anlamında غضب kelimesi yazılmış sonradan silinip sayfa kenarında tekrar yazılıp karşısına kaçıldı kelimesi yazılmıştır. Sıradaki kaçtı kelimesi 15b13 ve 37ab’de “kapiya vurdu” anlamında geçmektedir. Bu yüzden kaçtı kelimesinin “öfkelenildi” değil “kapiya vurdu” anlamına geldiğini düşünüyoruz. Atalay ve Al-Türk bu hususta herhangi bir yorum yapmamışlardır.

¹¹² Bu kelime sayfa kenarında yazılmıştır biz sıraya aldık.

¹¹³ Bu kelimeyi Atalay, *yimrildi* şeklinde okuyup “yarıldı, ayrıldı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 10). Kun, Atalay’ın verdiği anlamın Arapça anlamla birleşmediğini söyleyerek kelimenin Kıpçak Türkçesinde “toprak çökmek” Altayca’da “daralmak, ezilmek” Çuvaşça’da “kırmak” Uyurca’da “yıkılmak, çöküş” anlamında olduğunu açıklamıştır. Kun’a göre Türkçe karşılıklardan Arapça karşılığının manasına uyan tek kelime Tarama sözlüğünün 379. Sayfasında geçen “inşikak” kelimesidir (Halasi-Kun, 1947, 31, § 107). Al-Türk, bu kelimeyi dipnotta asıl metnin aynı sayfasında bulunan انصف *kertindi* kelimesiyle karıştırmıştır (Al-Türk, 2006, 54, 175. dipnot). Biz *yemrildi* şeklinde okuduk. Anlamına gelince kelimenin Arapça anlamı Atalay’ın verdiği anlama uygundur. Çağdaş Kıpçakça dillerinden Karakalpak ve Kumukça’da “yıkılmak, tahrip olmak, paramparça olmak ve aşınmak” anlamında kullanılmaktadır.

Tablo 8 - devam

انخرق	<i>inħaraqa</i>	= yırendi ¹¹⁵
انكسر	<i>inkasara</i>	= şındı
انقص ¹¹⁴	<i>inķaşafa</i>	= kertindi ¹¹⁵
انمط	<i>inmaṭṭa</i>	= şorundi ¹¹⁶
انفرق	<i>infaṛaqa</i>	= ayrındı
استحا	<i>istaḥā</i>	= uyaldı, uṭandı
اشتاك ¹¹⁷	<i>iştakka</i>	= tişikti
انشبك	<i>iñşabaka</i>	= ilindi ¹¹⁸
اوتر	<i>awtara</i>	= ķurdi ¹¹⁹

¹¹⁴ Sayfa kenarında *أونضي uwanḍi* kelimesi vardır.

¹¹⁵ Atalay, bu kelimeye “kertildi” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 11). Ayrıca bu kelimenin altında *انحر* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeye de “kesti, kazıdı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 11, 54. dipnot). Kun, Atalay’ın verdiği anlamın sadece satır arasında bulunan *انحر inħazza* kelimesini karşılamakta olduğunu ve Atalay’ın asıl kelimeyi ihmal ettiğini söyleyerek *انقص* kelimesine “rüzgar etkisiyle kırılmak, ufalanmak” manalarını vermiş ve *انحر inħazza* kelimesine ise “ağacı kes-, kazıma” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 32, § 109; 1949, 455-456, § 109). Al-Türk, Atalay’ın bu iki kelimeye verdiği anlamları kabul etmiştir (Al-Türk, 2006, 54, 177. dipnot). Bizce Atalay, *انقص* kelimesini doğru anlamlandırmış, ancak satır arasında yazılan *انحر inħazza* kelimesi Arapçada hem edilgen hem de dönüşlü olduğuna göre anlamı Atalay’ın verdiği “kesti, kazıdı” değil “kesildi, kazıldı, kertildi” anlamındadır.

¹¹⁶ Bu kelimenin altında *سندي sündi* kelimesi yazılmıştır. Atalay, *sorundu* kelimesine “sündü” anlamını vermektedir (Atalay, 1945, 11). Kun, Arapça karşılığına göre muhakkak “genişletmek ve uzatmak için germek” anlamında olan bu kelimenin Türkçe karşılıkları bulununcaya kadar müphemler arasına koyacağını söylemektedir (Halasi-Kun, 1947, 32, § 110; 1949, 456, § 110). Atalay, *ماط maṭṭa* kelimesinin Arapça sözlüklerde “çekip sündürmek” anlamında olduğuna göre bunun dönüşlüsü “çekildi, uzandı” olduğunu ve kelimenin altındaki *sündü* kelimesinin bunu göstermekte olduğunu açıklamıştır (Atalay, 1947, 119, § 110). Fazılov, bu kelimeye “genişledi” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 100). Al-Türk, Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmiştir (Al-Türk, 2006, 54, 178. dipnot). Bu kelime Arapçada “uzandı, sündü, genişledi, kanat açtı” anlamlarında kullanılır.

¹¹⁷ Atalay, bu kelimeye “şekketti, işkillendi” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 11). Kun, Atalay’ın verdiği anlamın Arapça *اشتاك* kelimesinin anlamıyla birleşmediğini söyleyerek *tişikti* kelimesini “müphemler” arasına koymuştur (Halasi-Kun, 1947, 32, § 113; 1949, 456, § 113). Fazılov, bu kelimeye “şüphelendi” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 100). Al-Türk’de bu kelimeye “şüphelendi” anlamını verir (Al-Türk, 2006, 55, 179. dipnot). *اشتاك* kelimesinin anlamı “deldi, boncuk gibi bir nesneyi delerek dizmek bir araya getirmek, kumaş ve deriyi iğne ile dikmek, bir nesnenin parçalarını birbirine yapıştırmak bir araya getirmek, diken batmak”tır.

¹¹⁸ B. ATALAY, bu kelimeye “birbirine girdi, karıştı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 11). Kun, Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmemiş ve Dozy, Suppl ‘a dayanarak kelimeye “kırılmak, gücenmek” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 32, § 114). Atalay, bu kelimenin Arapçada “bir şeyin eczasının birbirine sokulması, parmakların birbirine geçirilmesi, karıştı” anlamlarında olduğunu, Türkçede *il-* kelimesinin ise “çatmak, bir araya getirmek, geçirmek” anlamında olduğunu açıklamıştır (Atalay, 1947, 120, § 114). Fazılov, bu kelimeye “yapıştı” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 100). Al-Türk, Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmiştir (Al-Türk, 2006, 55, 180. dipnot). Bizce de Atalay’ın verdiği anlamlar kelimenin Arapça anlamlarına uygundur.

¹¹⁹ Atalay, bu kelimeyi *ķurdi* şeklinde okuyup “kirişledi” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 210). Kun, Atalay’ın okuyuşunu ve manalandırmasını kabul etmeyerek kelimeye “yaya veterini taktı” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 32, § 115). Atalay, “kirişledi” kelimesinin Kun’un verdiği anlamı da ihtiva ettiğini

Tablo 8 - devam

اخطأ وتاه	<i>aḥṭa 'a, tāha</i>	= azdı
ادرك ولحق	<i>adraka wa laḥiqa</i>	= yètişti
اعتق	<i>a'ṭaqa</i>	= azattı
افنى ¹²⁰	<i>afnā</i>	= kırdı
سكن ¹²¹	<i>sakana</i>	= oñuldı
اندمل	<i>indamala</i>	6.b. = bu kelimenin Türkçesi silinmiştir ancak Arapçasının anlamı «yara kapandı, iyileşti ve biteşti » demektir
عَلَّ وَاعْتَلَّ عَلَّ ¹²²	<i>ʿalla, iʿtalla, ʿulla</i>	= yiyiglendi ¹²³

açıklamıştır (Atalay,1947,120-121, § 116). Bunun yanı sıra sayfa kenarında *kirişledi* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi *kirişledi* şeklinde okumuştur (Atalay,1945, 11, 56. dipnot). Kun, Atalay'ın okuyuşunu doğru bulmayarak *kirişledi* şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1947, 33, §116). Al-Türk'de *kirişledi* şeklinde okumuştur. Halbuki asıl metinde kelimenin / ر / harfi üzerinde sükun işareti yoktur. Ayrıca bu kelime Kİ'da s. 81' de كِريش *kiriş*, DM'de s. 11.a/9'da كِريش *kiriş*, Kitāb-ı Mecmū-ı Tercümān-ı Türkî ve Acemî ve Mugālî'de s. 14b/4'de كِريش *kiriş* şeklinde geçmektedir. Yukarıda geçen örnekleri dikkate alarak biz de *kirişledi* şeklinde okuduk. Anlamına gelince Atalay'ın verdiği anlamı doğru bulmaktayız.

120 Bu kelimenin altında تُكَّتِي *tüketti* kelimesi bulunmaktadır. Ayrıca Türkçe karşılığı olarak verilen *kırdı* kelimesinin altında Arapçada “tükenmek, yok oldu, öldü” anlamlarında olan قَرَضَ *ķaraḍa* kelimesi yazılmıştır. Atalay, bu kelimeyi ihmal etmiştir. Kun, Atalay'ı bu kelimeyi okumadığı için eleştirip kelimenin “kırmak, kesmek” anlamında olduğunu belirtmiştir (Halasi-Kun, 1947, 33, § 118). Atalay, bu kelimenin افنى *tüketti* kelimesiyle ilgisi olmadığını düşünerek ķaraḍa kelimesini dikkate almadığını söylemiştir (Atalay, 1947, 121, § 118). Al-Türk, “kemirdi” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 55, 182.dipnot). Bizce bu kelimenin Arapçada Kun, Atalay ve Al-Türk'ün verdiği anlamların yanında bir de “tükenmek, yok olmak, ölmek” anlamları vardır.

121 Asıl metinde Arapçada “boyun eğdi, itaat etti” anlamında olan اسْتَكَنَ kelimesi yazılmıştır. “Acısı dinmek, sakin olmak, rahat etmek” anlamlarındaki kelime Arapçada سَكَنَ şeklindedir. Bu nedenle biz de *sakana* kelimesini kabul ettik. ATALAY ve AL-TÜRK, bu yanlış biçimi düzeltmemişlerdir. Ayrıca bu kelimenin altında bu anlamda kullanıldığını gösteren انصلح كذلك ibaresi vardır.

122 Bu kelime metinde اِنْعَلَّ *in'alla* şeklinde yazılmıştır. Biz tabloya bunun doğru şekillerini yazdık. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

123 Atalay, bu kelimeyi *yiglendi* şeklinde okumuştur (Atalay,1945,11). KUN göre bu kelimenin asıl nüshada يِكْلَانْدِي şeklinde yazılmasından dolayı *yiyiklendi* biçiminde okunmalıdır (Halasi-Kun, 1947, 33, § 120). Fazılov, bu kelimeyi *yiglendi* şeklinde okuyarak “hastalandı” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 101). Al-Türk, bu kelimeyi *yiyiklendi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 55, 182. dipnot). Bu kelime DLT'de *iglen-* şeklinde geçmektedir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 663). Ayrıca *Kitāb-ı Mecmū-ı Tercümān-ı Türkî ve Acemî ve Mugālî*'de يِك yazımıyla *yig* şekli yer alır (Toparlı,Çögenli,Yanık, 2000, 157). Biz bu kelimeyi, bir yandan metinde iki / ي / ile yazılmış şeklini, bir yandan yukarıda geçen kaynaklarda /g/ ile okunan şeklini göz önünde bulundurarak *yiyiglendi* okuduk.

Tablo 8 - devam

انسم	<i>insamma</i>	= awulandı
ارى	<i>arā</i>	= körsetti, körkezdi ¹²⁴
ابتدا وانشأ	<i>ibtada 'a, anşa 'a</i>	= başladı
ارتعدو تقعقع ¹²⁵	<i>irta'ada, taqa'qa'a</i>	= titredi, kaldıradı
انتفض	<i>intafaða</i>	= silkindi
انزعج ¹²⁶	<i>inza'aca</i>	= tırpıldadı
لقى	<i>laqā</i>	= kowuştu
انهز	<i>inhazza</i>	= ırğandı
احب	<i>aħabba</i>	= söydi
اعجب	<i>a'caba</i>	= beyendi ¹²⁷ , begendi de denir
انقطع	<i>inqaða'a</i>	= üzündi مرقق kesindi
انسلت وانملص	<i>insalata wa inmalşa</i>	= şowurundi ¹²⁸ , şıyrıldı ¹²⁹ ,

¹²⁴ Sayfa kenarında *körkezdi* kelimesinin ikinci /k/ harfinin ötreyle de *körküzdü* şeklinde okunabileceğini gösteren bir ibare vardır.

¹²⁵ Atalay, ارتعد kelimesine “kalkıdı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945,11). Kun, Atalay’ın verdiği anlamı reddederek kelimenin **trembler** “titremek” anlamında olduğunu söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 33, § 122). Ayrıca Kun, asıl metinde yazılan ikinci Arapça kelimeyi تقعقع kelimesine “çarpma sesi, titreme sesi” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 33, § 122). Atalay ve Al-Türk, ikinci kelimeyi okumamışlardır. Bizce birinci ارتعد kelimesinin anlamı “titredi” ikinci تقعقع kelimesinin anlamı ise hem Arapça hem de Çağdaş Kıpçak dillerinde “harektlendi, deprendi, çalkalandı, kuru bir şeyin karıştırıldığında ses çıkarması, ürpermek” dir.

¹²⁶ Atalay, bu kelimeye “kararsız oldu, kararsızlaştı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 11). Kun, Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmemiş ve kelimeye “kıpırdamak, çabalamak” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 34, § 123). Fazılov ve Al-Türk, bu kelimeye “rahatsız oldu” anlamını vermişlerdir (Fazılov, 1978,101; Al-Türk, 2006, 56, 188. dipnot). Biz de Arapça sözlüklere dayanarak انزعج kelimesine “rahatsız oldu, kaygılandı” anlamını vermekteyiz. Bunun yanı sıra bu kelimenin altında “çalkalandı, dalgalandı, ıstırap etti, çırpındı” anlamlarında olan انخفق kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi almamıştır. Kun, bu kelimeye “çalkalandı, karıştırıldı” anlamını vermiştir (Halasi-Kun, 1947, 34, § 123). Fazılov, bu kelimeye “titredi” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 101). Al-Türk ise “kararsız oldu” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 56, 188. dipnot). Bu kelime EDPT’de “çırpındı, çalkalandı” anlamında *talpın-*, *talpır-* şeklinde geçmektedir (EDPT., 1972, 1972, 493b).

¹²⁷ Atalay, bu kelimeyi aslının *bay-* olduğunu ve metindeki yazılış şekline uyduğu için *bayandı* şeklinde yazdığını söylemiştir (Atalay, 1947,122, § 126). Kun, kelimenin Türkçe karşılıklarını göz önünde bulundurarak *beyendi* şeklinde olması gerektiğini ileri sürmüştür (Halasi-Kun, 1947,34, § 126).

¹²⁸ Atalay, bu kelimeyi anlam bakımından yakın olduğu için *sogur-* kelimesini göz önünde bulundurarak *sovurundi* şeklinde okuduğunu söylüyor (Atalay,1947, 122, § 128). Kun, bu kelimeyi *svrundi* şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1947, 34, §128). Fazılov ve Al-Türk de *şowurundi* şeklinde okumuşlar.

¹²⁹ Sayfanın kenarında kelimenin /l/ harfinin yerine /n/ ile de *şıyrındı* şeklinin de var olduğunu bildiren bir ibare vardır.

Tablo 8 - devam

انكر	<i>ankara</i>	= tandı
انضم	<i>inđamma</i>	= yıyındı ¹³⁰
اتسع	<i>ittasa'a</i>	= yayındı ve kênjildi
انتفش	<i>intafaşa</i>	= kabardı
اندار	<i>indāra</i>	= aylandı ¹³¹
اجتر	<i>ictarra</i>	= küşendi ¹³²
ادعى	<i>idda'a</i>	= dıwladı ¹³³
انشرح	<i>inşaraḥa</i>	= hoş kördi
احمر ¹³⁴	<i>iḥmarra</i>	= tutuḳtı ¹³⁵
انهضم	<i>inhağama</i>	= sindi
اروح	<i>arwaḥa</i>	= tınıştı ¹³⁶

¹³⁰ Atalay, bu kelimeyi *yıyındı* şeklinde okuyup “yığıldı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945,11). Kun, sayfa kenarında yazılan ve kelimenin eşanlamlısı olan *yığın* kelimesinin Atalay tarafından okunmadığını söylemiştir (Halasi-Kun, 1947, 35, § 130). Atalay, bu kelimenin net olmadığı için *yığın* şeklinde okunmasının doğru olmadığını belirtmiştir (Atalay, 1947, 122, § 130). Bizce sayfa kenarında yazılan kelime *yığın* kelimesidir.

¹³¹ Atalay, bu kelimeyi *aylandı* şeklinde okuyarak “çerçevlendi” anlamını vermiştir (Atalay,1945, 11). Kun, Atalay’ın anlamdirmasını kabul etmeyerek kelimenin Arapça karşılığının anlamının “bir şeyin etrafında dönmek” olduğunu ileri sürmüştür (Halasi-Kun, 1947, 35, §. 131). Bizce Kun’un verdiği anlam doğrudur. Bunun yanı sıra sayfa kenarında *ذكرندي* *degrindi* kelimesi de bulunmaktadır.

¹³² Atalay, bu kelimeyi *keşendi* şeklinde okumuştur. Kun, Kumanca ve Karaçaycaya dayanarak kelimenin *küşendi* şeklinde okunacağını söylemiştir (Halasi-Kun, 1947,35, § 133). Atalay, kelimenin / ك/ harfinin metin, T. Türkçesi, Kİ, Çağatay lugati, DLT’de hep üstünle olduğu için bu şekilde okuduğunu söylemiştir (Atalay, 1947,123, § 133). Asıl metinde kelimenin / ك/ harfi ötre ile yazıldığı için metne uyararak ve çağdaş Kıpçak dillerindeki şeklini göz önünde bulundurarak *küşendi* şeklinde okuduk.

¹³³ Atalay, bu kelimeyi *savladı* şeklinde okumuştur (Atalay,1945, 12). Kun ve Al-Türk *davladı* şeklinde okumuşlar (Halasi-Kun, 1947, 35 § 134). Asıl metinde bu kelime Arap harfleri ile /ض/ ile ضاولادی şeklinde yazılmıştır. Atalay bu harfin üzerindeki noktanın sonradan konulduğunu söylüyor ve Türkçede *sav* kelimesinin “dava” anlamında olduğu için *savladı* şeklinde okuduğunu açıklamıştır. Biz, hem metindeki yazılış şekline uyararak hem de Çağdaş Kıpçak dillerinde *davla-* şeklinde kullanıldığı için kelimeyi *davladı* şeklinde okuduk.

¹³⁴ Bu kelimenin üstünde “güneş etkisiyle oluşan kızarıklık” anlamına gelen Arapça bir ibare vardır.

¹³⁵ Atalay, bu kelimeyi *tutuḳtı* şeklinde okumuştur (Atalay,1945,12). Kun, Kazancada *tutukmak* ve Kırğızcadaki *totuk* kelimelerini tanık göstererek *totuḳtı* şeklinde okunacağını ileri sürmüştür (Halasi-Kun, 1947, 36, §135). Atalay, Kun’un Kazancadan verdiği *tutukmak* kelimesinin “kızarmak” değil “paslanmak” anlamında olduğunu söylemiş ve asıl metinde kelimenin / ط/ harfinin üzerinde ötre ve yanında / و/ harfi olduğu için bu şekilde okuduğunu belirtmiştir (Atalay, 1947, 123, § 135).

¹³⁶ Atalay, bu kelimeyi *tınıştı* şeklinde okuyarak “rahat etti, dinlendi” anlamını vermiştir (Atalay, 1945,12). Kun, Atalay’ın okuyuşunu ve anlamdirmasını kabul etmeyerek kelimeye “kötü koktu” anlamını vererek *tiniç* şeklinde okumuştur (Halasi-Kun, 1947, 36, § 137). Biz metne uyararak kelimeyi *tınıştı* şeklinde okuduk. Anlamına gelince Kun’un verdiği anlamı doğru bulmaktayız. Ayrıca sayfa kenarında *بيدي* *yyidi* kelimesi vardır.

Tablo 8 - devam

اظلم	<i>aqlama</i>	= kararıdı
اختلط ¹³⁷	<i>iḥtalaṭa</i>	= kararıdı ¹³⁸ , kaçıldı
انحدب	<i>inḥadaba</i>	= bükreydi ¹³⁹
اخرب	<i>aḥraba</i>	7.a. = buzdu ¹⁴⁰
انقلا	<i>inḳalā</i>	= kowurundi ¹⁴¹
انشوى	<i>inṣawā</i>	= şişlendi ¹⁴²
انقلب	<i>inḳalaba</i>	= şewrendi ¹⁴³
افرخ	<i>afraḥa</i>	= balaladı
ذاق ¹⁴⁴	<i>dāḳa</i>	= taṭındı ¹⁴⁵
استوى ¹⁴⁶	<i>istawā</i>	= bişti

Tablo 9: /ب/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler

بصير ¹⁴⁷	<i>baṣīr</i>	= bakқан
باقي	<i>bāḳī</i>	= kalğan
بكر	<i>bikr</i>	= kız
بكاره	<i>bakāra</i>	= kızlık
باع	<i>bāc</i>	= kulaş
بطن	<i>baṭn</i>	= karın
بظر ¹⁴⁸	<i>bıṣır</i>	= tılaқ

¹³⁷ Bu kelimenin karşısında sayfa kenarında قارىلدى *karıldı* kelimesi vardır.

¹³⁸ Bu kelimenin altında “yaşlandı” anlamında olan شاخ *şāḥa* kelimesi vardır. Atalay bu kelimeyi okumamıştır (Atalay, 1945, 12)

¹³⁹ Bu kelimenin altında بۇكرلدى *bükrüldi* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁴⁰ Bu çağdaş Kıpçak dillerinde dar ünlülüdür. Bu yüzden biz de bu şekilde okuduk. Atalay ve Al-Türk geniş ünlülü olarak *bozdu* şeklinde okumuşlar.

¹⁴¹ Bu kelimedden başka sayfa kenarında *ḳawruldı* ve *ḳawrundi* kelimeleri de bulunmaktadır.

¹⁴² Bu kelimenin üstünde söglündi kelimesi yazılmıştır.

¹⁴³ Sayfa kenarında Arapçasının yanında أَفْطَارَانْدَى *aḳṭarandı* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁴⁴ Bu kelime metinde انذاق *indāḳa* şeklinde yazılmıştır. Arapçada bu şekil edilgendir. Biz onun doğru şeklini tabloya yazdık.

¹⁴⁵ Sayfa kenarında طاطاندى *taṭandı* kelimesi vardır.

¹⁴⁶ Bu kelime sayfanın kenarında bulunmaktadır.

¹⁴⁷ Bu kelimenin üstünde özne ismi “gören” anlamında الباصر *al-baṣır* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁴⁸ Bu kelime müellif tarafından بضر *bıṣır* şeklinde yazılmış sonradan sayfa kenarında düzelterek بظر *bıṣır* yazmıştır. Biz bu kelimenin doğru şeklini tabloya yazdık. Atalay, bu kelimeyi metinde olduğu gibi yazmıştır.

Tablo 9 - devam

برطيل	<i>barṭil</i>	= karın ? ¹⁴⁹
بَو	<i>baw</i>	= şalu ¹⁵⁰
بركه	<i>baraka</i>	= kuş
بعض	<i>baʿd</i>	= birer ¹⁵¹
بزاق	<i>buzāk</i>	= tükürük
بول	<i>bawl</i>	= sidik, sigek
بطى	<i>baṭī'</i>	= keçrek
بخيل ¹⁵²	<i>baḥīl</i>	= kızganş
بهلوان	<i>bahlawān</i>	= canbaz
بليد	<i>balīd</i>	= muṇ ¹⁵³
بهلول	<i>buhlūl</i>	= abdāl
بلط	<i>balaṭ</i>	= şaya
بارده ¹⁵⁴	<i>bārīda</i>	= üşe/ümek ¹⁵⁵
تبريد ¹⁵⁶	<i>tabrīd</i>	= sowutmak
برد وبارد كذلك	<i>bard wa bārid</i>	= sowuk
بدر	<i>badr</i>	= ay toln
بنات نعش	<i>banātu naʿş</i>	= yêtker, yêtiker ¹⁵⁷

¹⁴⁹ Bu kelime Arapçada “uzun ve sert bir taş, değirmen taşlarını oydukları demir alet dişengi, külünk, varyoz, külah, rüşvet ve rüşvet için verilen nesne” anlamlarında kullanılır, ancak burada kelimenin hangi anlamda kullanıldığı belli değil. Atalay ve Al-Türk de aynı yorumu yapmışlardır. Fazilov, “bileğitaşı” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 102).

¹⁵⁰ Atalay, bu kelimeye “içine ot doldurulan hayvan derisi” anlamını vermiştir. Fazilov, “korkuluk, bostan korkuluğu” anlamını vermiştir. Biz Atalay’ın verdiği anlamı kabul etmekteyiz. Ayrıca sayfa kenarında bu kelimenin yanında كُدا *kūda ya da gūde* şeklinde bir kelime bulunmaktadır.

¹⁵¹ Bu kelimenin Arapça anlamı “biraz, bazı, birkaç”tır. Yalnız müellif bu kelimeye “birer” karşılığı vermiş, ayrıca Arapça açıklama getirerek وهو الوحدة *wahwa’l wiḥda tek* anlamını vermiştir.

¹⁵² Bu kelimenin Arapça anlamı “cimri”dir.

¹⁵³ Sayfa kenarında Arapça kelimenin eşanlamlısı olarak والمغفل كذلك *wa’lmuğaffalu keḍālik* bulunmaktadır.

¹⁵⁴ Bu kelime Arapçada “soğuktur” anlamında kullanılır. Metinde yazar buna “üşemek” karşılığı vermiştir. Bunun Arapçası شعر بالبرد *şa‘ara bi’lbard* veya بَرَد *barada* olmalıdır.

¹⁵⁵ Sayfa kenarında bu kelimenin / ش / harfinin ötre ile de üşüme şeklinde okunabileceğini bildiren وبضم الشين *wa biḍammi’ş şīn* ibaresi yazılmıştır. Atalay, bu kelimeye “üşüme” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 12).

¹⁵⁶ Bu kelime asıl metinde “soğukluk” anlamında برودة şeklinde yazılmıştır. Biz bu kelimeyi Türkçesine uygun olarak yukarıdaki şekilde değiştirdik. Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi düzeltmeyip metindeki biçimiyle almışlardır.

¹⁵⁷ Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi yetiker şeklinde okumuşlar, asıl metinde kelimenin ت harfi hem sükun hem de esre ile yazılmıştır. Bu yüzden yêtker ve yêtiker şeklinde okuduk.

Tablo 9 - devam

بريه	<i>bariyya</i>	= yaban
بر ¹⁵⁸	<i>barr</i>	= <i>ḫulatüz</i> ¹⁵⁹
بخش	<i>baḥş</i>	= telik, teşik ¹⁶⁰
بحر	<i>baḥr</i>	= teniz , ʿuman teniz ¹⁶¹
بركة	<i>birka</i>	= köl
بئر	<i>bi'r</i>	= kuyu
بورى ¹⁶²	<i>būri</i>	= çıra
بنى ¹⁶³ 7.b.	<i>bunnî</i>	= şawab
بلطي	<i>bulṭî</i>	= sarṭaban ¹⁶⁴
بطارخ ¹⁶⁵	<i>baṭāriḫ</i>	= oğulduk ¹⁶⁶
باز	<i>bāz</i>	= toğan
باشق	<i>bāşik</i>	= kırğı, kurgaş
بومه	<i>būma</i>	= ügü
بط	<i>baṭṭ</i>	= ördek ¹⁶⁷

¹⁵⁸ Bu kelimenin kenarında *kır* قر kelimesi var.

¹⁵⁹ Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi *ḫulatuz* şeklinde okumuşlar. Çağdaş Kıpçak dillerinden olan Karaçay-Malkarcada *ḫulatüz* şeklinde kullanılmaktadır (KMİkTSl, 2000, 280b).

¹⁶⁰ Satırlar arasında *telik* kelimesi üstünde “yerdeki delikler” anlamında *fi'l arḍ teşik* kelimesi üstünde ise “başka şeylerdeki delikler” için söylendiği anlamında *fi gayriha* ibaresi yazılmıştır.

¹⁶¹ Bu kelimenin altında “büyük deniz” anlamında olan *albahru'l a'ḍam* ibaresi vardır.

¹⁶² Bu kelime “havyar yumurtasıyla meşhur olan kefal balığı” demektir (Al-Bustānî, 2011, 60a). Atalay, bu kelimeye “tuturak” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 13). Fazılov, “balık” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 103). Al-Türk yorum yapmamıştır (Al-Türk, 2006, 60).

¹⁶³ Bu kelime “bayağı bıyıklı balık”tır (Alwaşî, 2004, 72a). Atalay, bu kelimeye “iyilik, ihsan” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 13). Fazılov, “bir çeşit Nil balığı” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 103), Al-Türk yorum yapmamıştır (Al-Türk, 2006, 60).

¹⁶⁴ Bu kelime “çiklitgillerden Nil nehrinde ve Suriye'nin tatlı sularında yaşayan bir çeşit balık”tır (Alwaşî, 2004, 69b).

¹⁶⁵ Bu kelime “borî adlı bir balığın karnından çıkarılan balık yumurtası veya havyar” demektir (Al-Bustānî, 2011, 2011, 43).

¹⁶⁶ Bu kelime “borî adlı bir balığın karnından çıkarılan havyar” demektir. Ayrıca bu kelimenin üstünde “tohum” anlamında *waḥa'l bizr* وهو البزر ibaresi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeye metnin kenarındaki yazıya dayanarak “tohum” demiştir. Fazılov, “havyar” anlamını vermiştir” (Fazılov, 1978, 104), Al-Türk ise kelimenin anlamını vermemiştir. Bu kelime çağdaş Kıpçak dillerinde “havyar” anlamında kullanılarak *uvıldık*, *ıyıldırık* ve *uvıldırık* şekillerinde kullanılmaktadır.

¹⁶⁷ Satırlar arsında bu kelimenin üstünde *örde* şeklinde de söylenebileceğini gösteren *kāfsız* وبغير كاف *da* anlamında bir yazı vardır.

Tablo 9 – devam

بلشون	<i>balṣūn</i>	= oğaz ¹⁶⁸
بجاع	<i>bicā^c</i>	= kıtan ¹⁶⁹
بلارج	<i>balāric</i>	= kelek ¹⁷⁰
بج ¹⁷¹	<i>bacc</i>	= kara kaz, tala kaz ¹⁷²
بيض	<i>baid</i>	= yumruğa
بختي	<i>buhṭi</i>	= besrek ¹⁷³ dışisine de <i>ingen tewe</i> denir
بقره	<i>baḳara</i>	= inek, şığır
بقر الوحش	<i>baḳaru'l-waḥş</i>	= şıyın ¹⁷⁴
بهيمه	<i>bahīma</i>	= duvar ¹⁷⁵
برغالی	<i>barġālī</i>	= şawru ¹⁷⁶
بغل	<i>baġl</i>	= katır
برغوٹ	<i>barġūt</i>	= bürşe

¹⁶⁸ Atalay, bu kelimeye soru işareti bırakarak “bir çeşit kuş” demiştir (Atalay, 1945, 13). Fazılov ve Al-Türk buna “balıkçın” anlamını vermişler (Fazılov, 1978: 104; Al-Türk, 2006, 60). Arapçada **balṣūn** بلشون “balıkçın, ugarkuşu” demektir (Al-Bustānī, 2011, 52).

¹⁶⁹ Atalay, bu kelimeyi “bir çeşit kuş” şeklinde anlamlandırmıştır (Atalay, 1945, 13). Bu kelime Arapçada “pelikan” demektir. Fazılov ve Al-Türk de bu kelimeye “pelikan” anlamını vermişlerdir.

¹⁷⁰ Atalay, bu kelimeye “düz ve uzun burunlu büyük bir kuş” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 13). Fazılov “leylek” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 104). Al-Türk, bu kelimeyi anlamlandırmamıştır. Arapçada bu “beyaz leylek” demektir.

¹⁷¹ Bu kelime asıl metinde **baḥḥ** şeklinde yanlış yazılmıştır. Bunun doğru şekli “yaban ördeği” anlamında olan **bacc** şeklinde olmalıdır (Duzy, 1980, 239b). Biz tabloya doğru şeklini yazdık. Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

¹⁷² Bu kelime “bir tür yaban ördeği” demektir. Atalay buna “bir kuş adı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 184a). Fazılov, birinci kelimeye “evcil kaz” ikincisine “yabani kaz” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 104), Al-Türk bu kelimeyi anlamlandırmamıştır.

¹⁷³ Sayfa kenarında *biserek* şeklinde telaffuz edilebileceğini bildiren bir not vardır. Kelimenin anlamına gelince Atalay buna “erkek ve kızgın deve” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 152b). Al-Türk anlamlandırmamıştır. Kelimenin Arapçasının anlamı “iki hörgüçlü horasan devesi” dir (Duzy, 1980, 247a).

¹⁷⁴ Bu kelimenin kenarında *şıgın* şeklinde de söylenebileceğini bildiren وبالغين **wa bi'lġayn** kelimesi vardır.

¹⁷⁵ Bu kelimenin altında üstün harekeli bir dal / ڤ / harfi var buna göre bu kelime *dawar* şeklinde de telaffuz edilebilir.

¹⁷⁶ Sayfa kenarında صغرى *şagrı* şekli de bulunmaktadır.

Tablo 9 – devam

برغش ¹⁷⁷	<i>bargāṣ</i>	= èyez ¹⁷⁸
بق	<i>baḳ</i>	= ẓaṇḍala ¹⁷⁹
بعوض	<i>baʿūd</i>	= süwri şibin
بنات اوى	<i>banātu āwā</i>	= ẓarsaḳ, şaḳal
بلح	<i>balaḥ</i>	= yaş ẓurma
برقوق	<i>barḳūk</i>	= kügen ¹⁸⁰ , èrik, erük ¹⁸¹
بندق	<i>bunduḳ</i>	= şetlewük
بطيخ اخضر	<i>baṭṭīḥ aḥḍar</i>	= ẓarpuz
بطيخ الاصفر وغیره	<i>baṭṭīḥu 'l aşfar wa gayruhu</i>	= ẓowun ¹⁸²
بصل	<i>başal</i>	= şoğan
بزر	<i>bizr</i>	= urluḳ ¹⁸³
بقل	<i>baḳl</i>	= tere
برومه	<i>barrūma</i>	= buraw ¹⁸⁴
بابتوزه	<i>babtūza</i>	= 8.a temen
بوق ¹⁸⁵	<i>būḳ</i>	= burğa, ẓırtıḳ ¹⁸⁶
بريدي والساعي	<i>barīdī wa 's-sāʿī</i>	= elçi

¹⁷⁷ Bu kelime asıl metinde برغاش şeklinde yanlış yazılmıştır. Arapçada bu kelime “sivri sinek” anlamında برغش şeklinde yazılmaktadır. Atalay ve Al-Türk bunu düzeltmemişler.

¹⁷⁸ Bu kelimenin ilk harfi hem esre hem üstünlü yazılmıştır.

¹⁷⁹ Atalay, bu kelimeye “tahta kurusu” anlamını vererek soru işareti koymuştur. بق kelimesi Irak Arapçasında “sivrisinek”, Suriye, Mısır ve Fas Arapçasında “tahta kurusu” anlamındadır (Duzy, 1980, 389).

¹⁸⁰ Sayfa kenarında وبالميم عوض النون /n/ yerine /m/ ile de yazılan bir ibareye göre bu kelimenin kögem şeklinde de okunabileceğini anlıyoruz.

¹⁸¹ Erik kelimesinin elifi /ʾ/ üstün ve esreli, iki harekeli yazılmış, /r/ hem esre hem de ötreli yazıldığı için èrik ve erük şeklinde okunabileceği muhtemeldir.

¹⁸² Satırlar arasında bu kelimenin üstünde /q/ harfinin üstün harekesiyle ẓawun şeklinde de okunabileceğini gösteriyor.

¹⁸³ Sayfa kenarında bu kelimenin altında tüwüşük yazılmıştır.

¹⁸⁴ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 14). Sayfanın altında برم *barama* ve Türkçe karşılığı olarak “burdı” kelimeleri görülmektedir. Ayrıca metinde kelimenin altında burğı bulunmaktadır. Al-Türk bu kelimenin anlamı hakkında herhangi bir yorum yapmamıştır. Kelimenin Arapça karşılığı “matkap” tır (Duzy, 1980, 311b)

¹⁸⁵ Bu kelimenin üstünde بوري *bori* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁸⁶ Bu kelimenin üstünde “boynuzdan yapılan ve üflenerek çalınan” وهو القرن الذي ينفروا به *wahu'l ẓarnu'l laḍi yanfuru bihi* altında ise *borazan* anlamındaki صور ibareleri bulunmaktadır.

Tablo 9 – devam

بساط	<i>bisāṭ</i>	= küyüz ¹⁸⁷ , halı
بقجا	<i>bukça</i>	= şulgalık
بطانه	<i>biṭāna</i>	= asṭār
بدن ¹⁸⁸	<i>badan</i>	= boyı bos ¹⁸⁹
بلخش ¹⁹⁰	<i>balḥaṣ</i>	= la ^c l
برمین ¹⁹¹	<i>barmīn</i>	= toyra, ulu meşke
بستان	<i>bustān</i>	= bakça
بیت	<i>bayt</i>	= öy, ēw ¹⁹² de denir
باب	<i>bāb</i>	= kapu
بلد ¹⁹³	<i>balad</i>	= kent
بحین	<i>biḥīn?</i>	= ir ?
بعد	<i>ba^cda</i>	= sonra
بعید	<i>ba^cīd</i>	= yırak

Tablo 10: /ب/ Harfi ile Başlayanlar: Fiiller

باع	<i>bā^ca</i>	= sattı
بارک	<i>bāraka</i>	= kuṭluladı ¹⁹⁴
بهت	<i>buhita, bahita</i>	= kaṭa ḳaldı , baḳa ḳaldı ¹⁹⁵
برطع ¹⁹⁶	<i>barṭa^ca</i>	= ṭoburşuḳladı

¹⁸⁷ Bu kelimenin altında کیز *kiyiz* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁸⁸ Bu kelimenin altında تن *ten* kelimesi yazılmıştır.

¹⁸⁹ Bu kelimenin son harfi olan /س/ harfi kelimenin üstünde bir hareke gibi siyah kalemle yazılmıştır.

¹⁹⁰ Bu kelimenin aslı *balḥ^c’tir* بلخ *balḥ* Afganistanın kuzeyinde bir vilayet ismidir. Buradan getirildiği için bu değerli taş bu ad verilmiştir.

¹⁹¹ Bu kelime Arapça kaynaklarda برم *baram* şeklinde geçmektedir. “meşe yemişi, misvak ağacı, erimiş sürme, cimri” anlamlarında geçmektedir (Al-Bustānī, 2011, 37c). TZ s. 37.b’ de هباب kelimesi karşılığına da “ulu meşke” denilmiştir.

¹⁹² Bu kelime medli elif ile yazılmıştır. Bu yüzden /ē/ ile okuduk.

¹⁹³ Bu kelime Arapça sözlüklerde “ülke” anlamında kullanılmıştır yalnız Mısır Arapçasında “şehir” anlamında da kullanılır. Atalay da bu kelimeye “şehir” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 14). Al-Türk, Atalay’ın bu anlamlandırmasını kabul etmeyerek “ülke” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 63).

¹⁹⁴ Atalay, bu kelimeyi *kuṭladı* şeklinde yanlış okumuştur (Atalay, 1945, 14).

¹⁹⁵ Sayfa kenarında دانردی *danırdı* kelimesi vardır. Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi *danırdı* şeklinde okumuşlar. Asıl metinde kelimenin /ن/ harfi sükun, /ر/ harfi esreli yazıldığı için *danırdı* şeklinde okuduk.

Tablo 10 – devam

بزق	<i>bazaqa</i>	= tükürdi
بَلَّ	<i>balla</i>	= yibitti, ısladı ¹⁹⁷ da denir
بَخَّرَ	<i>baḥḥara</i>	= tütüzdi, buğlattı ¹⁹⁸ da denir
برد من السقع	<i>barida min 's-saq'</i>	= üşüdü, şowuttı
بَرَدَ	<i>barada</i>	= egedi ¹⁹⁹
بَغَّ	<i>baḥḥa</i>	= бүрүктү ²⁰⁰
بَعَثَ ²⁰¹	<i>baʿṭara</i>	= tozdurdu ²⁰²
بَدَّرَ ²⁰³	<i>baḍḍara</i>	= şaştı ²⁰⁴
بَدَدَ	<i>baddada</i>	= tökti
بَالَ	<i>bāla</i>	= siydi
بَالَى ²⁰⁵	<i>bālā</i>	= kayırdı
بَاَضَ	<i>bāḍa</i>	= yumurtladı
بَكَرَ	<i>bakkara</i>	8.b. = tañladı
بَكَى	<i>bakā</i>	= yığladı, yıyladı da denir
بَعَثَ	<i>baʿṭa</i>	= eberdi ²⁰⁶

¹⁹⁶ Bu kelimenin altında *تربخ كذلك tarabbaḥa da aynıdır* yazıyor. Bu kelime Arapçada “sölpüdü, gevşedi, yürümek için yavaşladı” demektir. Bu kelimenin anlamı, satırdaki *برطع* kelimesinden farklıdır çünkü *برطع* “korkudan hızlıca koştu” demektir. Atalay, bu kelimenin Türkçe karşılığını soru işaretiyle bırakmıştır. Ancak satır arasındaki *تربخ* kelimesine “sölpüdü” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 14). Bu kelime Kitabı’l İdrak, s. 62. de *طبردي بالياء الخالصه برطع في المشي* *tabır-* şeklinde geçmektedir. Ancak Atalay ve Al-Türk *topurşukladı* şeklinde okumuşlar (Atalay, 1945, 14; Al-Türk, 2006, 63, 248. dipnot). Fazılov ve M. Özyetgin *tabır-* şeklinde okumuşlar (Fazılov, 1978, 106), (Özyetgin, 2001, 652). Biz bu kelimeyi / b/ ile *toburşukladı* şeklinde okuduk.

¹⁹⁷ Metinde bu kelimenin altında aynı anlamda kullanılan *نَقَعَ naḥḥa* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁹⁸ Bu kelimenin altında *buğladı* şeklinde de okunabileceğini gösteren *دي di* yazılmıştır.

¹⁹⁹ Metinde sayfa kenarında *إكالي igeledi* kelimesi bulunmaktadır.

²⁰⁰ Atalay, bu kelimeye “dargınlığı geçti, uykuda mışıldadı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 14). Fazılov, “fişkırtmak, serpmek” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 106). Al-Türk, anlamlandırmamıştır (Al-Türk, 2006, 63). Kelimenin Arapça karşılığı olan *بَخَّ baḥḥa* kelimesinin anlamı “su fişkırtma, serpme”dir (Dozy, 1980, 246). Ayrıca EDPT’de *bürkür-* şeklinde geçen kelimemiz yine “su dökmek ve su serpmek” anlamındadır (EDPT., 1972, 363b). Çağdaş Kıpçak dillerinde de aynı anlamda kullanılmaktadır. Ayrıca sayfa kenarında *بُرَك* şeklinde ve *k* harfinden sonrası silinmiş olan bir kelime yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi okumamışlardır.

²⁰¹ Bu kelimenin Arapçada anlamı “alt üst edip dağıtmak, dağıtmak, serpmek” tir.

²⁰² Bu kelimenin altında “tozdurdu” anlamında *غَبَر gabbara* kelimesi de bulunmaktadır.

²⁰³ Bu kelime asıl metinde *بَدَر beddere* şeklinde yazılmıştır. Biz tabloya onun doğru şekli olan *beddere* *بَدَّر* şeklini yazdık. Bu kelimenin anlamı “malı çarçur etti, nesneyi saçtı ve dağıttı”dır.

²⁰⁴ Bu kelimenin altında *şaçtı* şeklinde okunabileceğini gösteren bir *ص* harfi vardır.

²⁰⁵ Bu kelime asıl metinde *بَالَ* şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

²⁰⁶ Bu kelimeyi Atalay /P/ ile *apardı* şeklinde okumuş (Atalay, 1945, 15). Fazılov, “gönderdi, yolladı” anlamında /b/ ile *abardı* okumuştur (Fazılov, 1978, 106). Al-Türk ise /p/ ile okumuştur (Al-Türk, 2006, 63). Bu kelimenin Arapçası “gönderdi” anlamındadır. Ayrıca kelimenin üstünde *وبالياء* yazılmaktadır, bu da kelimenin *yeberdi* şeklinde de okunabileceğini gösteriyor. Bu çıkartmayı

Tablo 10 – devam

بلع	<i>bala^a</i>	= yuttı
بغض	<i>bağağa</i>	= yegürdi ²⁰⁷
بصر	<i>başara</i>	= bahtı
بنى	<i>banā</i>	= yaptı ^{مفعم}
بيض	<i>bayyağa</i>	= ağrattı
بقى	<i>baqā</i>	= kaldı
بخش	<i>bağaşa</i>	= teldi, teşti
بشر	<i>başşara</i>	= söwünçledi, muştladı da denir
بخل ²⁰⁸	<i>bağhila</i>	= kızgandı
بدل ²⁰⁹	<i>baddala</i>	= aladı
بقبق	<i>bağbağa</i>	= kabardı ²¹⁰ , buruttı ²¹¹ , şokradı.
برك	<i>baraka</i>	= çökti, бүкті ²¹² , yükündi ²¹³
بعبع	<i>ba^cba^a</i>	= bozladı, kükredı
بحلق	<i>bağhlağa</i>	= közi tazardı ²¹⁴

Tablo 11: /ت/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler

ثريا ²¹⁵	<i>turayya</i>	= ülker, yediker ²¹⁶
تل	<i>tall</i>	= töpe ²¹⁷
تراب	<i>turāb</i>	= toprak

Atalay ve Al-Türk, okumamışlardır. Bu kelime Güneybatı grubu hariç bazı çağdaş Türk lehçelerinde *ibar-*, *é:ber-*, *é:ver-*, *yeber-* biçimlerinde yaşamaktadır (EDPT, 1972, 1972, 37b). Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurtçada *eber-* şeklinde kullanılmaktadır. Bu yüzden biz de *eberdi* şeklinde okuduk.

²⁰⁷ Müellif bu kelimeyi *ياگوردی yegürdi* şeklinde yazmış ise de Atalay, *yağurdi* şeklinde (Atalay, 1945, 15). Al-Türk ise *yağurdi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 64).

²⁰⁸ Bu kelimenin Arapça anlamı “cimrilik yaptı” dır.

²⁰⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin başka bir karşılığı olarak *دکشردی degşirdi* kelimesi bulunmaktadır.

²¹⁰ Satırlar arasında bu kelimenin üstünde *بقبق بقبق بقبق bağbağa'l kıdru* “tencere fokurdadı” yazılmıştır.

²¹¹ Bu kelimenin üstünde *غلان القدر مع البقية galayānu'l kıdru ma'al bağbağa* “tencerenin fukurdayarak kaynaması” anlamında bir yazı bulunmaktadır.

²¹² Sayfa kenarında “iki dizinden birisi üzerine çöken kimse demektir ve bükmek yerine kullanılır” anlamında olan *هو الذى يبرك على ركبته الواحده استعاضة من الطي* ibaresi bulunmaktadır.

²¹³ Sayfa kenarında bu kelimenin yanında, “secde ederken kıcını kaldıran kimse” anlamında *هو الذى يسجد ويرفع عجزه* ibaresi bulunmaktadır.

²¹⁴ Sayfa kenarında *بلازدی bülerdi* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi *belardi* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 15).

²¹⁵ Sayfa kenarında kelimenin altından bir çizgi çekilerek bu bölümde değil de üç noktalılar bölümünde olmasının gerektiğini söyleyen bir çıkartma bulunmaktadır.

²¹⁶ Bu kelimenin Arapça karşılığı *بنات نعش* tir.

²¹⁷ Sayfa kenarında *دبا depe* kelimesi yazılmıştır.

Tablo 11 - devam

تبڻ	<i>tibn</i>	= kewük, şaman da denir
ٽيار ²¹⁸	<i>tayyār</i>	= akın
تحت	<i>alt</i>	= alt
ترس حديد	<i>turs ḥadīd</i>	= temir kalkan
ترکاش ²¹⁹	<i>tirkāş</i>	= kurman
تليس ²²⁰	<i>tallīs , tillīs</i>	= şuwal
تخت	<i>taḥt</i>	= tapçak, beçik ²²¹
تاجر	<i>tācir</i>	= teçik, bāzırgān ²²²
تقدمه	<i>taḡdima</i>	= tartık
تيس	<i>tais</i>	= teke
تمر	<i>tamr</i>	= hurma ²²³
تم ²²⁴	<i>tam</i>	= ku ²²⁵
9.a. تين	<i>tīn</i>	= incir
نحاریس	?	= şabuva?
تکه	<i>tikka</i>	= ilersik ²²⁶
تفاح	<i>tuffāh</i>	= elma
تُفُل ²²⁷	<i>tufl</i>	= tüp ²²⁸

²¹⁸ Satırlar arasında bu kelimenin üstünde اي جاري *ey cārī* “esen, akan” anlamında şeklinde bir ibare vardır. ATALAY, bu kelimeye “dalga” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 15). Ayrıca kelimenin bir diğer karşılığı olarak sayfa kenarında طراز *ṭalaz* kelimesi gösterilmiştir. Atalay, bu kelimeyi not etmemiştir.

²¹⁹ Bu kelime Arapça değil Farsçadır, *tırkeş*’in hafifletilmişidir (Devellioğlu, 2011, 1265).

²²⁰ Bu kelime, hurma ağacı yaprağından yapılan bir çeşit çuval veya sepettir (Duzy, 1980, 58).

²²¹ Satırlar arasında bu kelimenin üstünde “çocuk beşiği” anlamında تخت المولود *taḥtu’l mawlūd* ibaresi yazılmıştır.

²²² Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi *bezirken* şeklinde okumuşlar. Biz kelimenin Farsçadaki telaffuzu, Türkçe tarihî ve çağdaş kaynaklardaki şeklini gözönünde bulundurarak *bāzırgān* şeklinde okuduk.

²²³ Sayfanın altında bu kelimenin وبالفاف *wa bi’l kāf* “kāf ile de” *kurma* şeklinde telaffuz edilebileceğini gösteren bir çıkartma vardır.

²²⁴ Bu kelimenin Türkçe karşılığı “sessiz kuğu”dur. Bu kuş “kazıllargilden göçebe bir kuştur”. Arapça buna التم الصامت denir. Atalay, bu kelimenin تم değil نم şeklinde olması gerektiğini söylüyor (Atalay, 1945, 17, 100. dipnot). Oysa kelime Arapçada تم şeklindedir. Al-Türk, *ku* kelimesinin Doğu Türkçesinde “kuğu” anlamında olduğunu ve kelimenin “yabani kuğu” anlamında gri bir kuşu ifade ettiğini ileri sürmektedir (Al-Türk, 2006, 65).

²²⁵ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 16). Fazilov, “iftiracı” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 108). Ayrıca sayfa kenarında قوغى وبالواو çıkartmaya göre kelime *kuğı ve kuğu* şeklinde de telaffuz edilebilir.

²²⁶ Atalay, bu kelimeye “uçkur” anlamını vererek soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 16). Al-Türk, buna “pantolon beli” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 66). Bizce de bu kelime Arapçada “uçkur” anlamındadır.

Tablo 11 - devam

ثخين ²²⁹	<i>taḥīn</i>	= kalın
تَرْجُمَانْ	<i>tarcumān</i>	= tılmaç ²³⁰
توأم	<i>taw'am</i>	= ikkiz
تعيس ²³¹	<i>ta'īs</i>	= yuntaşlı ²³²

Tablo 12: /ت/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

تاب	<i>tāba</i>	= tenriye kayıttı
تَغَطَّى	<i>taḡaṭṭā</i>	= yapındı, örtüldü
تَمَّ	<i>tamma</i>	= tükendi
تَرَبَّ	<i>tarraba</i>	= toprakladı
تَمَرَّغَ	<i>tamarraḡa</i>	= awnadı ²³³
تَحَدَّثَ	<i>taḥaddaṭa</i>	= sözledi
تَكَلَّمَ	<i>takallama</i>	= söyledi
تَدَحَّرَجَ وَ تَدَحَّرَدَ	<i>tadaḥraca,</i> <i>tadaḥdara</i>	= yuwalandı
تَدَلَّى	<i>tadallā</i>	= inindi
تَرَجَا وَ تَمَنَّى	<i>taraccā ,</i> <i>tamannā</i>	= umdı
تَمَكَّنَ ²³⁴	<i>tamakkana</i>	= ornaştı ^ط

²²⁷ Bu kelimenin / ت / bölümünde olması gerekir. Asıl metinde تَل şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, metinde olduğu gibi yanlış yazmışlardır. Bu kelimenin Arapçada anlamı “dibe çöken tortu, çökelti” dir.

²²⁸ Atalay, bu kelimeyi *top* şeklinde okumuş ve soru işaretiyle “dip, dibe çöken tortu” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 16). Fazılov *tüb* şeklinde okumuştur. (Fazılov, 1978, 108). Al-Türk, *tüp* şeklinde okumuş fakat anlamını vermemiştir (Al-Türk, 2006, 66).

²²⁹ Bu kelimenin / ث / harfî bölümünde olması gerekir yalnız bu harf Mısır gibi bazı Arap lehçelerinde /ت/ şeklinde telaffuz edilir. Müellif bu gibi kelimeleri yaşadığı bölgede telaffuz edildiği gibi yazmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelime hakkında aynı yorumu yapmışlardır.

²³⁰ Sayfa kenarında bulunan بالتاء والذال ibaresine göre kelimenin *tilmaç* ve *dilmaç* şeklinde de telaffuz edilir.

²³¹ Bu kelimenin Türkçe karşılığı “bahtsız, mutsuz” dur. Atalay, bu kelimeye “devenin alacalı olması” anlamını (Atalay, 1945, 16, 104. dipnot). Al-Türk ise “perişan” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 66, 277. dipnot).

²³² Sayfa kenarında bu kelimenin karşısında يَقال يُونط *yūqālu yunṭ* “Türkmencede yunṭ denir” anlamında bir ibare vardır. Atalay, bu kelimeye “alaca dondaki at” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 16, 104. dipnot).

²³³ Satırlar arasında “Türkmencede ğayn iledir” anlamında وبالغين تركماني *wa bi'l ğayn Tūrūkmānī* ibaresi olduğu için bu kelimenin Türkmencede *agnadı* şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

²³⁴ Bu kelime Arapçada “yerleştirdi” demektir.

Tablo 12 – devam

تجشأ	<i>tacaşşa'a</i>	= keykirdi
تثاوب	<i>taṭāwaba</i>	= ësnedi
تفاهق	<i>tafāhaqa</i>	= ınçkırdı
تنفس و نطق	<i>tanaffasa, naṭaqa</i>	= tındı
تنحج	<i>tanaḥnaḥa</i>	= kaçşırdı, sümüldedi de denir
تنخم	<i>tanaḥḥama</i>	= kaçkırdı ²³⁵
تمطط	<i>tamaṭṭata</i>	= kerindi
تكسل	<i>takassala</i>	= érindi
تحرّك	<i>taḥarraka</i>	= teprendi
تعلم	<i>ta'allama</i>	= örendi, öğrendi de denir
9.b. تعضد ²³⁶	<i>ta'aḍḍada</i>	= süyendi ²³⁷
تفلّت	<i>tafallata</i>	= ışkındı
تسرّب	<i>tasarraba</i>	= sıırıktı
تبغزق	<i>taba'zaqa</i>	= şayfaldı
تحجج	<i>taḥaccaca</i>	= şılıtdı, bahana èyledi de denir
تحسّر وتلهف	<i>taḥassara,</i> <i>talahhafa</i>	= eknedi ²³⁸
تبع	<i>tabi'a</i>	= uydı
تسمّى	<i>tasammā</i>	= atandı, adandı
تالم وتوجع ²³⁹	<i>ta'allama,</i> <i>tawacca'a</i>	= awrundi ²⁴⁰
تحنّا	<i>taḥannā</i>	= kınadı ²⁴¹
تعذب ²⁴²	<i>ta'azzaba</i>	= kınandı

²³⁵ Bu kelimenin altında *kağırdı* şeklinde de okunabileceğini gösteren وبالغين *gayn ile de* bir yazı bulunmaktadır.

²³⁶ Asıl metinde muellif yanlışlıkla burada تعضض yazmıştır. Biz tabloya doğru şeklini yazdık.

²³⁷ Sayfanın üst kısmında قوللادي *qolladi* kelimesi görülmektedir buna göre de kelimenin Arapçasının تعضض değil ta'aḍḍada olması gerekir. Atalay ve Al-Türk aynı yorumu yapmışlar.

²³⁸ Sayfa kenarında اوکندی *ökündi* kelimesi bulunmaktadır.

²³⁹ Bu kelime standart Arapçada elifsiz اتوجع dir yalnız halk ağzında توجع şeklinde söylenir. Asıl metinde müellif halk ağzında söylenen şekli kullanmıştır. Biz kelimenin standart şeklini tabloya yazdık. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

²⁴⁰ Sayfa kenarında اجندي *acındı* kelimesi bulunmaktadır.

²⁴¹ Bu kelimenin üstünde لاندی şeklinde bir yazı var buna göre kelimenin doğrusu kınalandı şeklinde olabilir.

Tablo 12 – devam

تَعَبَ	ta'iba	= ardı, ²⁴³ ٿالدى
توهم وجفل	tawahhama, caḡala	= ürükti
تعری	ta'arra	= yalanşladı, yalagaş boldı
تزوج	tazawwaca	= öylendi, ewlendi de denir.
²⁴⁴ تَخْلَى و عِي	taḡallā, 'iyi	= yoruldı
تأسف	ta'assafa	= şıyındı
²⁴⁵ تدخل	tadaḡḡala	= yalbardı
²⁴⁶ تعثر و افتقر	ta'attara, iftaḡara	= yokşullandı
تخنث	taḡannaṡa	= töklendi, kötlendi
²⁴⁷ ضعف	ḡa'ufa	= şayrıldı
²⁴⁸ مرض	mariḡa	= ḡaşṡalandı ²⁴⁹
تبختر	tabaḡtara	= şalınandı
تجنن	tacannana	= telilendi
تبهلل	tabahlala	= abdallandı
²⁵⁰ تمالك	tamallaka	= şarlandı ²⁵¹

²⁴² Bu kelimenin Arapçadaki anlamı “acı çekmek, işkence görmek, cefa çekmek” tir. Atalay, Türkçe karşılığı olan *kınandı* kelimesine “ayıplanmak, kınanmak” anlamını vermiştir.

²⁴³ Sayfa kenarında يُرُلْدِي *yoruldı* kelimesi bulunmaktadır.

²⁴⁴ Birinci تَخْلَى kelimesinin anlamı “vazgeçti, bıraktı” demektir. İkinci kelime ise “yoruldu” demektir.

²⁴⁵ Bu kelimenin Arapçada anlamı, “birisine veya bir aşirete sığınarak desteğini ve himayesini istemektir”. Arapçada “bir aşiretin asil fertlerinden olmayıp ve sonradan intisap eden kimseye دَخِيل *deḡil* derler. İkinci anlamı ise “müdahele etti” dır. Al-Türk, “ müdahele etti” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 98, 295. dipnot). Atalay, bu kelime hakkında yorum yapmamıştır.

²⁴⁶ تعثر kelimesinin anlamı “ayağı sürçtü, engele takıldı, sendelendi ve düşecek gibi oldu” dur. Arapçada bu kelime “ yoksul” anlamında kullanılmaz. Atalay ve Al-Türk, bu kelime hakkında yorum yapmamışlardır (Atalay, 1945,17; Al-Türk, 2006, 98).

²⁴⁷ Asıl metinde müellif تَضَاعَف *taḡa'aḡa* kelimesini “zayıfladı” anlamında kullanmıştır. Halbuki bu kelime Arapçada “bir şeyin iki katı olmak, iki misli olmak” demektir. Biz bunun yerine tabloya “zayıfladı” anlamında ḡa'ufa *ḡa'ufa* “kelimesini yazdık. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

²⁴⁸ Muellif burda تَمَارَاڭ *tamāraḡa* kelimesini “hastalandı” anlamında kullanmıştır. Halbuki bu kelime Arapçada “hasta olmayıp hasta olduğunu iddia eden veya sanan kimseye denir” (Al-Bustānî, 2011, 863). Biz bunun yerine “hastalandı” anlamında olan مَرَض *mariḡa* kelimesini kullandık. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

²⁴⁹ Sayfa kenarında اِغْلَنْدِي *iglendi* kelimesi görülmektedir.

²⁵⁰ Bu kelimenin anlamı “sahip olmak, bir şeyi elde etmek”tir. Ancak kelimenin altında yazılan مَن الضعف *men ḡa'ufa* ibareye göre müellif bu kelimeyi burada “malik olmak” değil “sağlıklı olmak ve iyileşmek” anlamında kullanmış; Arapçada bu anlamındaki تَمَالِك *tamallaka* kelimesiyle karıştırmış olmalıdır.

²⁵¹ Sayfanın altında “ilk harfinin esreli ve kalın okunmasıyla şırlandı kelimesinin anlamıysa «hali iyileşti, müreffeh oldu, halivakti yerinde» demektir” şeklinde bir ibare vardır. Atalay ve Al-Türk bunu şırlandı şeklinde okumuşlardır (Atalay, 1945, 17, 112. dipnot; Al-Türk, 2006, 69, 297.dipnot).

Tablo 12 – devam

تَعَوَّق	<i>ta'awwaḳa</i>	= tındı
تَجَهَّز 10.a.	<i>tacahhaza</i>	= yaraqlandı
تَخْبِطُ الْعَسْكَر	<i>taḥabbaḳa 'l 'askar</i>	= şerü tay kaldı ²⁵²
تَخْلَط	<i>taḥallaḳa</i>	= kaşışkara boldı
تَبْرَأ	<i>tabarra 'a</i>	= bezdi ²⁵³
تَفَرَّج	<i>tafarraca</i>	= tamaşa èyledi
تَشْقَلِب	<i>taşaqlaba</i>	= tonşıdı ²⁵⁴
تَزْحَلِق	<i>tazaḥlaḳa</i>	= sıyrındı ²⁵⁵
تَرْخ	<i>tarannaḥa</i>	= yıpındı
تَوْضَأ	<i>tawaḳa 'a</i>	= awḳaz aldı
تَمْسَح	<i>tamassaḥa</i>	= silendi ve silindi ²⁵⁶
تَصَدَّأ ²⁵⁷	<i>taşadd 'ā</i>	= paşlandı
تَزَوَّق	<i>tazawwaḳa</i>	= bezendi, könendi ve tonandı da denir
تَنْعَم	<i>tana^{cc}ama</i>	= konandı ²⁵⁸
تَمَشَّى	<i>tamaşşā</i>	= yöri bardı ²⁵⁹
تَهْرَب	<i>taharraba</i>	= kaşa bardı
تَوَقَّف	<i>tawaḳḳaḳa</i>	= tıruḳtı
تَطَّرَق	<i>taṭarraḳa</i>	= yoluḳtı
تَبِع	<i>tabi'a</i>	= èyerdi ²⁶⁰

²⁵² Bu cümledeki شَارُو *şerü* kelimesi satır üstüne sonradan siyah kalemle eklenmiştir .

²⁵³ Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi *bazdı* şeklinde yanlış okumuşlar. Oysa bu kelime Eski Türkçe ve Çağdaş Kıpçakçada *bez-* şeklinde geçmektedir (EDPT., 1972, 1972, 389b).

²⁵⁴ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır. Buradaki Arapça kelimenin anlamı “ayağı takılıp yere düştü, devrildi”dir Irak Türkmencesinde *toknaştı* kelimesi aynı anlamda kullanılmaktadır. Al-Türk, bu kelimeye Arapçasının anlamına dayanarak “devrildi” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 69, 300. dipnot).

²⁵⁵ Al-Türk, bu kelimeyi, metinde iki harekeli yazıldığını söyleyerek *sıyrındı* ve *sıyrandı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 69, 301. dipnot). Halbuki kelime metinde sadece esre ile *sıyrındı* şeklinde yazılmıştır.

²⁵⁶ Bu kelime iki ayrı harekeyle yazılmıştır. İki şekli de tabloya yazdık.

²⁵⁷ Bu kelimenin تَصَدَّأ şeklinde yazılması gerekir. Müellif metinde تَصَدَّى şeklinde yazmıştır. Biz tabloya doğru şekli olan تَصَدَّأ yı yazdık. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

²⁵⁸ Sayfanın kenarında كُونَانْدَى *könendi* kelimesi bulunmaktadır.

²⁵⁹ Al-Türk, bu kelimeyi *yüri bardı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 70)

²⁶⁰ Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi *ıyardı* şeklinde okumuşlar (Atalay, 1945,18). Bu kelime Eski Türkçede *èder-* şeklinde olduğu için biz de *èyerdi* şeklinde okuduk. Ayrıca sayfa kenarında *uydı* kelimesi yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk bunu okumamışlardır. Ayrıca Al-Türk kelimenin Arapça karşılığı olan تَبِع *taba'a* kelimesini نَبِع *naba'a* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 70).

Tablo 12 – devam

يفارق ²⁶¹	yufāriḳ	= ayrılıştı
تسلق	tasallaḳa	= yarmaştı
تقيأ	taḳayya'a	= kuştı
تغوط	taḡawwaṭa	= şıştı
تكرمش وانقبض	takarmaşa, inḳabaḍa	= buruştı
تعلق	ta'allaka	= aşındı, ilindi ²⁶²
تلف	talafa	= şürüdü ²⁶³
تخرب	taḥarraba	= bozlandı
تكردس	takardasa	= yumğaklandı
تمايل	tamāyala	= ılandı
تحرّس	taḥarrasa	= sakındı, şaklandı
تراحم	tazāḥama	10.b. = kıştaştı ²⁶⁴
تقوى	taḳawwā	= küçlendi
تصادم	taşādama	= tokunuştı ²⁶⁵
تأخر	ta'ahḥara	= atkarı kaldı
تقلق	taḳallaḳa	= kaykalandı ²⁶⁶
تدلى	tadallā	= şalandı
تفتت	tafattata	= dardağan boldı ²⁶⁷ , pāra pāra boldı
تعمّم	ta'ammama	= şarandı
تواجه	tawācaha	= yüzleşti
تنلّم	taṭallama	= kêtildi
تقطع	taḳaṭṭa'a	= torandı, «ğayn» ile de toğrandı da denir

²⁶¹ Bu kelimenin anlamı “ayrılıyor ve ayrılır”dır. Şimdiki ve geniş zaman kipinde kullanılır.

²⁶² Sayfa kenarında صَلَدَى şalındı kelimesi bulunmaktadır.

²⁶³ Sayfa kenarında “küflendi, bozuldu, koktu” anlamında olan عَفَن 'afine kelimesi görülmektedir.

²⁶⁴ Sayfanın kenarında bu kelimenin üstünde صِقْشَقْ شَقْ şıknaştı kelimesi bulunmaktadır.

²⁶⁵ Sayfanın kenarında bu kelimenin /n/ siz tokuştu şeklinde de telaffuz edilebileceğini bildiren وَبَغِير ibaresi görülmektedir.

²⁶⁶ Kenarda bu kelimenin üstünde çelinlendi kelimesi yazılmıştır.

²⁶⁷ Sayfanın üst kenarında اواندي ويقال اوشندي uwandı ve uşandı da denir ibaresi bulunmaktadır.

Tablo 12 – devam

تمزق	<i>tamazzaqa</i>	= yırtındı
268 خَصَّ	<i>ħallaṣa</i>	= kurtardı
269 تَسَنَّجَ	<i>tasannaca</i>	= boyuaktı
تناوم	<i>tanāwama</i>	= uyukşıradı ²⁷⁰
271 تَعَفَّصَ	<i>ta^caffaṣa</i>	= balşıraydı
تَشَبَّكَ	<i>taṣabbaka</i>	= ilitiştı
تَلَاقَا	<i>talāqā</i>	= tapıştı
تَبَايَعَ	<i>tabāya^ca</i>	= şatıştı
تَاهَا	<i>tāha</i>	= azdı
تَوَكَّلَ	<i>tawakkala</i>	= ışandı
272 أَثْقَلَ	<i>aṭkala</i>	= inçitti, üşendirdi de denir
تَفَرَّقَ	<i>tafarqa^ca</i>	= şatlandı

Tablo 13: /ث/ Harfî İle Başlayanlar: İsimler

تَلَجَ	<i>ṭalc</i>	= kar
تَدَّى	<i>ṭady</i>	= emçek
تَارَ	<i>ṭa^r</i>	= öç
تَنَاءَ	<i>ṭanā[’]</i>	= alkış ²⁷³
تُعْبَانُ	<i>ṭu^cbān</i>	= ilan ²⁷⁴ , acdiḥā, şağsağan ²⁷⁵ , şawulçağ ²⁷⁶
تَوْبَ	<i>ṭawb</i>	= ton

²⁶⁸ Bu kelime metinde “kurtuldu” anlamında **تَخَلَّصَ** *taħallaṣa* şeklinde yazılmıştır. Biz bu kelimenin yerine “kurtardı” anlamında **خَصَّ** *ħallaṣa* kelimesini yazdık. Ayrıca *kuṭkardı* kelimesi 14b13’te de tekrarlanmış ancak kelimenin Arapça karşılığı **ħallaṣa** şeklinde doğru yazılmıştır. Atalay ve G-Türk bunu düzeltmemişlerdir.

²⁶⁹ Bu kelimenin kökü **السَّنَج** *as-sunuc*’dur. “Kandil ve lambanın duvarda bıraktığı is” demektir.

²⁷⁰ Sayfanın kenarında **أُيُقْلَشْتُ** *uyuklaştı* kelimesi görülmektedir. Al-Türk, bu kelimeyi *uysulaştı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 71, 319. dipnot).

²⁷¹ **العَفَص** Arapçada “mazi” demektir. **تَعَفَّصَ** “mazi tadında oldu” demektir.

²⁷² Bu kelime asıl metinde **تَفَاكَلَ** *taḳākala* şeklinde yanlış yazılmıştır. Bunun doğrusu dönüşlü fiil çatısı için “üşenmek, usanmak, ağır hareket etmek” anlamında olan **تَافَلَ** *taṭākala*; geçişli çatılı fiil için “usandırdı, yordu yükünü ağırlaştırdı, sıkıştırdı” anlamında **أَثَقَلَ** *aṭkala* şeklinde olmalıdır. Atalay ve Al-Türk bunu düzeltmemişlerdir.

²⁷³ Bu kelimenin yanında / ğ / ile *algış* şeklinde de okunabileceği; sayfa kenarında ise bu kelimenin “dua için de kullanıldığı” anlamına gelen **وَالدَّعَاءُ كَذَلِكَ** ve **وَبِالْغَيْنِ** ibareleri bulunmaktadır.

²⁷⁴ Satırlar arasında bu kelimenin üzerinde “genel isim olduğu” anlamında **المَطْلَق** kelimesi bulunmaktadır.

²⁷⁵ Bu kelimenin altında **صَنْزَاغَان** *şanzağan* kelimesi bulunmaktadır.

²⁷⁶ Bu kelimenin üstünde “karın yılanı” anlamında olan **تُعْبَانُ الْبَطْنِ** *ṭu^cbānu’l baṭn* ibaresi vardır. Ayrıca sayfa kenarında *şogulcan da denir* biçiminde bir çıkartma görülmektedir.

Tablo 13 – devam

ثخين و غزير ²⁷⁷	<i>taḥīn, ġazīr</i>	= kalın
ثوم	<i>tūm</i>	= sırsak ²⁷⁸
ثقاله 11.a.	<i>taḳḳāla</i>	= awurçuk ²⁷⁹
ثقیل	<i>taḳīl</i>	= awur, ağır da denir
ثعلب	<i>taʿlab</i>	= tülki
ثور	<i>tawr</i>	= boğa, ²⁸⁰ öküz ²⁸¹
ثني الابل	<i>tanyu'l ibil</i>	= keşek ²⁸²
ثني البقر	<i>tanyu'l baḳar</i>	= kuna, duna
ثني الغنم	<i>tanyu'l ġanam</i>	= koyun
ثني المعز	<i>tanyu'l maʿz</i>	= ikşi ²⁸³
ثخين بالجراح	<i>taḥīnun bi'l cirāḥ</i>	= yaralı
ثابت	<i>tābit</i>	= toktaptır, turaptır
تارة ²⁸⁴	<i>tāratān</i>	= käh

Tablo 14: /ث/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

ثقب	<i>taḳaba</i>	= teşti, teldi
ثقل	<i>taḳula</i>	= awurdı, ağırdı da denir

Tablo 15: /ج/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler

الجنه	<i>alcanna</i>	= uçmak
جهنم	<i>cahannam</i>	= tamu ²⁸⁵
جوزاء	<i>cawzā'</i>	= arık taş
جليد	<i>calīd</i>	= buz

²⁷⁷ Arapçada غزير “çok ve bol” anlamındadır.

²⁷⁸ Bu kelimenin altında ساريساق sarımsak kelimesi var.

²⁷⁹ Sayfa kenarında “ağırca da denir” anlamında ويقال أغرجق ibaresi var.

²⁸⁰ Bu kelimenin üstünde Arapçada “erkek” anlamında الفعل kelimesi bulunmaktadır.

²⁸¹ Bu kelimenin üstünde Arapçada “kuyruğunda aklık bulunan öküz” anlamında olan اغصن kelimesi vardır.

²⁸² Bu kelime metinde keşel olarak yanlış yazılmıştır.

²⁸³ Sayfa kenarında içki ve keçi kelimeleri görülmektedir.

²⁸⁴ Bu kelimenin /ث/ bölümünde olması gerekir. Asıl metinde /ث/ ile yanlış yazılıp bu bölüme eklenmiştir. Biz bu kelimenin doğru şeklini tabloya yazdık.

²⁸⁵ Bu kelimenin /م/ harfinin üstünde ötre, altında ise esre hareketi olduğuna göre hem tamu hem de tamı şeklinde okunabilir.

Tablo 15 – devam

جبل	<i>cabal</i>	= ʔaw (Türkmenlar «ğ» ile «tag» derler)
جزيرة	<i>cazīra</i>	= ada ²⁸⁶
مقعد ²⁸⁷	<i>maḳʿad</i>	= oṭraş
جرف	<i>curf</i>	= yar
جسر وقتظه ²⁸⁸	<i>cisr wa ʔaṇṭara</i>	= köpri
جر	<i>cuḥr</i>	= in
جوة ²⁸⁹	<i>cawwa</i>	= işkeri, işeri de denir
جد ²⁹⁰	<i>cad</i>	= öbige ²⁹¹
جده ²⁹²	<i>cadda</i>	= dēdē ²⁹³ (dadı, ebe)
جلد ²⁹⁴	<i>cild</i>	= ten, teri, kön ²⁹⁵
جفن	<i>cifn</i>	= ʔabak
جبهه ²⁹⁶	<i>cabha</i>	= maṇlayı
جنب	<i>canb</i>	= yan
جته	<i>cussa</i>	= köwde
جرب	<i>carab</i>	= ʔoṭur ²⁹⁷
جدري	<i>cidri</i>	= şişek

²⁸⁶ Bu kelime جزيرة *cazīra* elimesinin anlamı olarak verilmiş ama satırda değil Arapça kelimenin altında yazılmıştır.

²⁸⁷ Bu kelime Türkçe *otraş* kelimesinin karşılığı olarak satır altında yazılmıştır. Ayrıca sayfa kenarında *اوتورغو oturğu* ve *اوتوراق oturak* kelimeleri görülmektedir.

²⁸⁸ Arapçada قنطرة “özellikle su üzerinde taştan yapılan köprü” demektir. جسر ise “genel olarak köprüye verilen bir addır (Abu Hilal al-askarî, Muʿcem Alfuruḳ fi’l luḡa, 61, § 626)

²⁸⁹ Asıl metinde bu kelime جوا şeklinde yazılmıştır. Biz tabloya doğru şeklini yazdık. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

²⁹⁰ Satır arasında bu kelimenin altında ددا *dede* kelimesi bulunmaktadır.

²⁹¹ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 20). Fazilov, *öbke* şeklinde okuyarak “cet, ecdad” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 113). Al-Türk, *öpke* şeklinde okuyarak “akciğer” anlamında olduğunu belirtmiştir (Al-Türk, 2006, 74, 339. dipnot). Biz kelimeyi “ata, dede” anlamında *öbige* şeklinde okuduk, Arapça karşılığı da bu anlamdadır nitekim altında *dede* kelimesi yazılmıştır.

²⁹² Bu kelimenin altında ابا *ebe* kelimesi görülmektedir nitekim kelimenin Mısır Arapçasında anlamı *ebe*’dir. Al-Türk, bu kelimeyi DLT’ yi tanık göstererek *aba* şeklinde okuyarak “baba” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 74, 340. dipnot).

²⁹³ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 20). Arapçasına daynarak bizce bu kelime “ebe” demektir”.

²⁹⁴ Bu kelimenin altında درى *deri* kelimesi görülmektedir.

²⁹⁵ Sayfanın kenarında “birincisi insan derisi, ikincisi insandan başkasının kılılı derisi, üçüncüsü ise yünlü deri” anlamında olan bir ibare vardır.

²⁹⁶ Bu kelimenin altında الين *alın* kelimesi bulunmaktadır.

²⁹⁷ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *ʔutur* şeklinde okumuşlar. Bu kelime çağdaş Kıpçak dillerinde geniş ünlü ile *ʔotur* şeklinde geçmektedir. Biz de o biçimde okuduk.

Tablo 15 – devam

جسم 11.b	cism	= ten, tin
جرن	curn	= keli (dibek)
جفير ²⁹⁸	cafir	= kalın (deriden yapılmış büyük sadak)
جراب	cirāb	= tağarçık ²⁹⁹
جره	carra	= çömlek, şölmek ³⁰⁰ de denir
جلجل ³⁰¹	culcul	= çağ
جوخ	cūh	= çekmen (yünden yapılmış giysi, çuha)
جله	cilla, culla	= tezek ³⁰²
جمر ³⁰³	camr	= köz
جنين	?	= بیر کيىطوان ³⁰⁴
جلم ³⁰⁵	calam	= torunţay (şahin türünden bir kuş)
جمّارة ³⁰⁶	cummāza	= Bürküt, keçkün de denir (yünden yapılmış bir çeşit elbise, kadının üst urbası)
جارح	cārih	= temir tırnak ³⁰⁷
جناح	canāh	= kanaat
جراد	carād	= çekertige ³⁰⁸ , şarañçıka da denir
جرو	cirw	= küçük, uruk, enük
جاربوع ³⁰⁹	carbū ^c	= yalman

²⁹⁸ Bu kelimenin üstünde قن kın kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, bu kelimeyi şın şeklinde okumuştur (Al- Türk, 2006, 74, 345. dipnot).

²⁹⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin tağarçuk şeklinde okunabileceğini bildiren وبالضم في الجيم ibaresi vardır.

³⁰⁰ Bu kelime sayfa kenarında yazılmıştır.

³⁰¹ Bu kelimenin altında چنرغی çanrağı kelimesi vardır.

³⁰² Sayfa kenarında bu kelimenin anlamlarından biri de “hayvan pisliği” anlamına gelen وما في معناها روٹ.

³⁰³ Satırlar arasında bu kelimenin altında قور kor kelimesi bulunmaktadır.

³⁰⁴ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmışlar. Fazılov ise “maya, cevher” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 114).

³⁰⁵ Bu kelime Arapça kaynaklarda جلم şeklinde geçtiği için tabloya bu şekilde yazdık. Asıl metinde جما şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, metinde olduğu gibi düzeltmeden yazmışlar.

³⁰⁶ Bu kelime Arapça sözlüklerde جمّارة şeklinde geçtiği için tabloya bu şekli yazdık. Asıl metinde جمز şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

³⁰⁷ Satır arasında bu kelime bitişiktir diye وهو مركب şeklinde bir ibare yazılmıştır. Ayrıca Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır. Kelimenin Arapça karşılığı olan جارح kelimesi burada “yırtıcı kuş” anlamında kullanılmıştır.

³⁰⁸ Sayfa kenarında bu kelimenin karşısında çekürge de denir anlamında وقيل جاكركا ibaresi bulunmaktadır.

³⁰⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin eş anlamlısı olan يربوع kelimesi görülmektedir.

Tablo 15 – devam

جاموس	<i>cāmūs</i>	= şu şıyır, kara şıyır ³¹⁰
جش	<i>caḥş</i>	= koduk
جمل	<i>camal</i>	= tüwe
جرّاي	<i>carrāy</i>	= yügrük, yürük
جوهر	<i>cawhar</i>	= küher
جزر	<i>cazar</i>	= keşür
جديد	<i>cadīd</i>	= yeñi, yangı da denir
جريد ³¹¹	<i>carīd</i>	= ağaş ³¹²
جوز	<i>cawz</i>	= koz
جبن	<i>cubn</i>	= çıkıt, peynir de denir
جريش	<i>carīş</i>	= burgun ³¹³ yarma
جدر ³¹⁴	<i>cadar</i>	= tamar ³¹⁵
جار	<i>cār</i>	= konş
جنس	<i>cins</i>	= kök
جورا	?	= koğaz, çoğur da denir ³¹⁶ (bir çeşit diken)
جفول	<i>cafūl</i>	= ürkegen ³¹⁷
جيغان ³¹⁸	<i>cī°ān</i>	= açık ³¹⁹
جاسر	<i>cāsir</i>	= zehley
جمعه 12.a.	<i>cumu°a</i>	= eyne
جهه	<i>ciha</i>	= yaña
جير	<i>cīr</i>	= kireş ³²⁰

³¹⁰ Satırlar arsında *sıyır* kelimesinin üstünde *sığır* şeklinde de okunabileceğini belirten وبالغین عوضا عن كلاهما مركب ibaresi vardır. Ayrıca sayfa kenarında bu iki kelimenin bitişik olduğunu açıklayan ibaresi vardır.

³¹¹ Bu kelimenin Arapçada anlamı “yapraksız hurma dalı” demektir.

³¹² Bu kelimenin altında “ahşap” anlamında olan خشب kelimesi vardır.

³¹³ Bu kelimenin *burgul* şeklinde de yazılcağını gösteren وباللام ibaresi var. Ayrıca sayfa kenarında كجا köçe kelimesi bulunmaktadır.

³¹⁴ Bu kelime Arapçada “bedende çıkan çıban, ur, iştin ellerde oluşan nasır” demektir.

³¹⁵ Sayfa kenarında طamar tamar kelimesi bulunmaktadır.

³¹⁶ Sayfa kenarında Türkmenler buna koğuz derler anlamında koğuz da denir وقيل قوغز ibaresi var. Atalay, bunu *koguz* şeklinde okumuş. Al-Türk, *koguz* şeklinde okumuştur.

³¹⁷ Bu kelimenin altında ارکک ürkek kelimesi bulunmaktadır.

³¹⁸ Bu kelimenin altında “aç” anlamında اش aş kelimesi görülmektedir.

³¹⁹ Bu kelimenin altında “kâf harfini düşürmekle de söylenir وباسقاط القاف ibaresinin olduğuna göre bu kelime açi şeklinde de söylenir.

³²⁰ Bu kelimenin üstünde كيراج kiraç bulunmaktadır.

Tablo 15 – devam

جمع	<i>cam^c</i>	= bölek ³²¹
جزء والنصيب	<i>cuz ' wa 'nnaşīb</i>	= üleş
جَبّ	<i>cub</i>	= uru
جواب	<i>cawāb</i>	= yanuþ
جماع	<i>cimā^c</i>	= karu ³²² sikkemek
جماد	<i>camād</i>	= kuru ³²³

Tablo 16: /ج/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri

جاء	<i>cā 'a</i>	= keldi ³²⁴
جَبَذَ ³²⁵ و جرّ	<i>cabaða wa carra</i>	= çekti
جَرَب	<i>carraba</i>	= şınadı
جاع	<i>cā^ca</i>	= açtı ³²⁶
جمع	<i>cama^ca</i>	= yıydı ³²⁷
جرب	<i>cariba</i>	= kopturlı boldı ³²⁸
جري	<i>cariya</i>	= yüwüirdı, yügüirdi de denir
جَدَد	<i>caddada</i>	= yanırttı ³²⁹
جاز	<i>cāza</i>	= keşti, aştı
جفل	<i>caşala</i>	= ürükti
جاب	<i>cāba</i>	= keltirdi, kêtirdi

³²¹ Sayfa kenarında “bölük de denir” anlamında ويقال بئلك ibaresi bulunmaktadır.

³²² Sayfa kenarında Karu kelimesinin yeri cimā^c جماع kelimesinden sonradır.

³²³ Bu kelimenin altında fon kelimesi var nitekim جماد kelimesi “don , buz ve cansız” anlamlarında kullanılır.

³²⁴ Bu kelimenin üstünde “geldi” anlamında اي اقبل ibaresi vardır.

³²⁵ Bu kelime asıl metinde / د / ile yazılmıştır. Oysa bu kelime / ذ / ile yazılmalıdır. Biz tabloya doğru şeklini yazdık.

³²⁶ Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi açtı şeklinde okumuşlar. Oysa asıl metinde bu kelimenin / ج / harfi sükun ile yazılmıştır.

³²⁷ Sayfa kenarında yıgdı ve derdi de denir anlamında يقال يغدي و دردي ibaresi bulunmaktadır.

³²⁸ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi kopturlı boldı şeklinde okumuşlar (Atalay,1945, 22; Al-Türk, 2006, 77, 370. dipnot).

³²⁹ Satırlar arasında bu kelimenin altında يانكلاي يانكلادي kelimesi bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, bu iki kelimeyi ince sıralı okumuşlar. Tarihi kaynakların çoğunda çağdaş kaynakların hepsinde art ünlülü olduğu için biz bu iki kelimeyi art ünlülü okuduk.

Tablo 16 – devam

جَفَّ	<i>caffa</i>	= kurudu
جمد	<i>camada</i>	= toңdı
جدد	<i>calida</i>	= buzladı
جهّز	<i>cahhaza</i>	= yaraqladı
جثا	<i>caṭā</i>	= bağdaş olṭurdu ³³⁰
جانب	<i>cānaba</i>	= yanaştı
جاء على غفلة	<i>cā'a alā ḡafla</i>	= kenete keldi
جاء كمان اي مرة اخرى	<i>cā'a kamān ay marratan uḥra</i>	= yana keldi ³³¹
جُنَّ	<i>cunna</i>	= telürdi
جَبَّ	<i>cabba</i>	= kesti ³³²
جسّ ³³³	<i>cassa</i>	= yokadı, ḡarmadı , ḡarmaladı,(12.b) şıḡaladı da denir
جَزَّ اي الشعر والصوف	<i>cazza ay aṣ-ṣa'ra wa'ssūf</i>	= kırkđı ³³⁴
جَرَد	<i>carrada</i>	= ḡazıdı ³³⁵
جسّر	<i>cassara</i>	= zehlèyledi

Allah daha iyisini bilir.

³³⁰ Sayfa kenarında سَكَّتِي sökütti ve جَوَكْدِي çökdi kelimeleri görölmektedir. AL-Türk, çökdi kelimesini okumamıştır (Al-Türk, 2006, 77, 373. dipnot).

³³¹ Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi yine keldi şeklinde okumuşlar. Kaynaklarda kelimenin isim kısmı art ünlülü geçtiği için yana keldi şeklinde okuduk (EDPT., 1972, 1972, 943a).

³³² Bu kelimenin altında “kesti demektir” anlamında اي قطع ibaresi vardır.

³³³ Bu kelimenin altında yokadı için yokladı, ḡarmadı için “bir şeyin ne olduğunu anlamak için dokundu, kurcaladı”, ḡarmaladı için ise “kaybolan bir şeyi bulmak için aradı”, ayrıca bu son kelimenin altında “aşırarak ve çalmak” anlamında olan اِخْتَلَسَ iḡtalasa kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, sayfa altında yazılan bu çıkartmanın sadece son satırını okumuştur (Al-Türk, 2006, 78, 376. dipnot).

³³⁴ kırkđı kelimesinin /d/ harfi üstünde /t/ harfi bulunduğuna göre kelimenin kırktı şeklinde de okunabileceği anlaşılır.

³³⁵ Sayfa kenarında bu kelimenin başka bir karşılığı olarak “tencerenin dibinde kalan yemeği kazıdı” anlamında قاصيدي ḡasıdı جَرَد carrada denir, ayrıca “tencerenin dibinde kalan yemeğe ise ḡaşmak جَرَد cerd denir” anlamına gelen bir ibare var.

Tablo 17: / ح / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

حَضْرِي	ḥaḍarî	= sart, taṭ
حَمَاة	ḥamāt	= küye, kayın ana
حَمُو وَهُوَ الصَّهْر	ḥamū	= küyev ³³⁶
حَاجِب	ḥācib	= kaş
حَنَك	ḥanak	= enek
حَلْقُوم	ḥalkūm	= bowaz, unaş ³³⁷
حَقْو ³³⁸	ḥaḳw	= bış (böğür)
حَلَقَةُ الدَّبَر	ḥalaḳatu'd dubur	= büzük
حَسَّ	hiss	= ön, sezek ³³⁹
حَيَاه	ḥayāt, hayā'	= ār ³⁴⁰ , yaşamak ³⁴¹ , tirilmek ³⁴²
حَبَق	ḥabaḳ	= oşrak ³⁴³
حَاقِن	ḥāḳin	= kışiptır ³⁴⁴
حِيلِي	ḥiyali	= bahanalı, şıltalı ³⁴⁵
حَلِيم	ḥalīm	= yawaş ³⁴⁶
حَرَامِي	ḥarāmī	= uwru, uğru, uğrı da denir
حَافِي	ḥāfī	= yalan ayak ³⁴⁷

³³⁶ Sayfa kenarında “Türkmencede küyegü dahi denir” anlamında ويقال كويكي ibaresi vardır.

³³⁷ Bu kelimenin üzerindeki وهو بلعوم bul'ūm bu Arapçada “yutak yemek borusu” demektir. Ayrıca sayfa kenarında Türkmenlerin bu kelimeye boğaz dedikleri anlamına gelen وقيل في الحلقوم بوغاز şeklinde bir çıkartma bulunmaktadır.

³³⁸ Bu kelimenin حقا şeklinde değil حَقْو şeklinde olmalıdır çünkü birincisi fiildir ki “böğüründe bir acı hissetti” demektir; ikincisi ise isimdir ki “böğür” anlamındadır. Metinde حقا şeklinde yazılmıştır. Biz tabloya حَقْو şeklini yazdık. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmeden yazmışlar.

³³⁹ Kenardaki çıkartmaya göre “birincisi hayvanî his” الاول حس النعم ikincisi ise insana mahsus olan “sezgi ve feraset yeteneğidir” الحس الخاطري. Al-Türk, çıkartmanın ikinci bölümünü okuyamamıştır (Al-Türk, 2006, 78, 382. dipnot).

³⁴⁰ Bu kelimenin Arapça karşılığı حياة değil حياء tır. Ayrıca sayfa kenarında bu kelimenin “hayalî olan insan demektir” anlamına gelen اي صاحب حياء ibaresi var. “arsız ise hayasız demektir” anlamında اي بلا حياء şeklinde bir ibare vardır.

³⁴¹ Bu kelimenin üstünde “yaş ve ömür” anlamında اي العمر ibaresi vardır.

³⁴² Bu kelimenin üstünde /d/ ile de “dirilmek” şeklinde okunabileceğini bildiren وبالدال kelimesi var, yine bu kelime üstünde “dünyada yaşamak” anlamında الحياة في الدنيا ibaresi görülmektedir.

³⁴³ Bu kelimenin altında aynı anlamda olan ضراط ḍarrāṭ kelimesi bulunmaktadır.

³⁴⁴ Bu kelimenin üstünde Arapçasının eş anlamlısı olan حازق yazılmıştır. Al-Türk bu kelimeyi okuyamamış (Al-Türk, 2006, 79, 387. dipnot). Atalay da bunu okumamıştır (Atalay, 1945, 23).

³⁴⁵ Bu kelimenin üzerinde “çok bahaneli kimse” anlamında صاحب حجج ibaresi vardır. Ayrıca sayfa kenarında şıltak da denir ويقال شلتق ibaresi bulunmaktadır. Al-Türk, bu kelimeyi şaltak şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 79, 388. dipnot).

³⁴⁶ Bu kelime sayfa kenarında yazılmıştır.

Tablo 17 - devam

حَيْئُهُ	ḥaynuh	= nāzāni ? ³⁴⁸
حزن	ḥazina	= kaygılamak ³⁴⁹
حَبَّة	ḥabba	= tane ³⁵⁰ , tük ³⁵¹
حفرة	ḥufra	= çukur
حدره	ḥadra	= eniş
حصا	ḥaṣā	= burşak (çakıl taşı)
حجر	ḥacar	= taş
حرّ	ḥarr	= issi
حلبى ³⁵²	ḥalba	= sütü ³⁵³ (sütlü deve, sütü sağılan deve)
حديد	ḥadīd	= temir, şuyun ³⁵⁴
حرّاث	ḥarrāṭ	= şabançı
حائل ³⁵⁵	ḥāil	= ükütüptür ³⁵⁶
13.a حامل	ḥāmil	= yüklü
حمل	ḥiml	= yük
حبل	ḥabl	= yip
حمص	ḥimmaş, ḥimmiş	= nohut ³⁵⁷
حولي الخيل	ḥawliyyu'l ḥayl	= yapaglı
حولي الابل	ḥawliyyu'l ibil	= bota
حولي البقر	ḥawliyyu'l baqar	= tana ³⁵⁸

³⁴⁷ Sayfa kenarında hem *yālın* يَلْن hem de “çıplak ayak” anlamında olan *اي رجل عريان* ibaresi bulunmaktadır.

³⁴⁸ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 24). Fazılov ise kelimeye “zaman” anlamını vermektedir (Fazılov, 1978, 118). Al-Türk, kelimenin kökünün “naz” olduğunu ve “-ani” nin bir ek olduğunu söylemiştir (Al-Türk, 2006, 79, 393. dipnot). Biz de bu kelimeyi soru işaretiyle bıraktık.

³⁴⁹ Sayfa kenarında /غ / harfinin hem esreli hem de ötreli yazıldığı *kaygırmak*, *kayğurmak* kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, ötreli şekli okumamıştır (Al-Türk, 2006, 79, 394. dipnot).

³⁵⁰ Bu kelimenin altında /د / harfi olduğuna göre *dene* دَنَا şeklinde de okunabilir demektir.

³⁵¹ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakarak *tök* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 24), Al-Türk de aynı şekilde okumuş (Al-Türk, 2006, 79). Ayrıca bu kelimenin altında *بر* bir kelimesi yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi okumamışlar.

³⁵² Bu kelime metinde *حلبا* şeklinde yazılmıştır. Arapçada bu kelime *حلبى* ve *حلباة* şekillerinde yazılır. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

³⁵³ Atalay, bu kelimenin yazıçevrimini yapmadan soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 24).

³⁵⁴ Bu kelimenin altında “çin demiri” anlamında olan *وهو الحديد الصيني* İbaresidir.

³⁵⁵ Bu kelime metinde *حائل* şeklinde yazılmıştır. Standart Arapçada *ḥāil* حائل şeklindedir.

³⁵⁶ Bu kelimenin altında *kösnüyüptür* kelimesi görülmektedir.

³⁵⁷ Sayfa kenarında bu kelimenin üstünde *leblebü de denir* anlamında *وقيل لابلابو* ibaresi bulunmaktadır.

Tablo 17 - devam

حولي المعز	<i>ḥawliyyu'l ma'z</i>	= şişek
حلقة	<i>ḥalaqa</i>	= tigrek, toka
حجر ³⁵⁹	<i>ḥicr</i>	= kısrak
حصان	<i>ḥiṣān</i>	= aygır
حمار	<i>ḥimār</i>	= eşek ³⁶⁰ , kulan ³⁶¹
حارك	<i>ḥārik</i>	= ıyık (omuz)
حافر	<i>ḥāfir</i>	= tınyak ³⁶² , başa ³⁶³
حزام	<i>ḥizām</i>	= ayıl, kolan (semer kolanı)
حداجه	<i>ḥidāca</i>	= peker (kadınların oturması için devenin üzerine yapılan örtülü hörgüç)
حرير	<i>ḥarīr</i>	= yipek
حاشيه ³⁶⁴	<i>ḥāṣiya</i>	= şüwre, şewre ³⁶⁵
حلقة الاذن	<i>ḥalaḳatu'l-uḍun</i>	= sızga ³⁶⁶
حاك	<i>ḥāyik</i>	= tokuçı, culhaçı da denir
حرام	<i>ḥarām</i>	= murdār ³⁶⁷
حاد ³⁶⁸	<i>ḥādd</i>	= yiti
حافه	<i>ḥāffa</i>	= kırır
حرف	<i>ḥarf</i>	= bir buşkaklı ³⁶⁹

³⁵⁸ Bu kelimenin altında *dana* kelimesi bulunmaktadır.

³⁵⁹ Bu kelime metinde *حجره* şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmeen yazmışlar.

³⁶⁰ Bu kelimenin üzerinde *الاهلي* “evcil” sözcüğü yazılmıştır.

³⁶¹ Bu kelimenin üzerinde *الوحشي* “yabani” sözcüğü yazılmıştır.

³⁶² Sayfa kenarında *kuyka* ve *tuynak* kelimeleri görülmektedir.

³⁶³ Sayfa kenarında “iki tırnak arası” anlamında *ما بين الضلعين* ibaresi bulunmaktadır. Al-Türk, bu ibareyi “iki tırnaklı” diye tercüme etmiştir (Al-Türk, 2006, 80, 406. dipnot).

³⁶⁴ Bu kelime Arapçada “kralın yakın yardımcıları, maiyeti, kenar, dipnot” anlamlarında kullanılır.

³⁶⁵ Atalay, bu kelimenin *şevre* şeklinde okunmasının gerektiğini ve “çevre” anlamında olduğunu belirtmiştir (Atalay, 1945, 24, 176. dipnot). Fazılov, *şevüvre* şeklinde okuyup “kenar” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 19). Al-Türk de Fazılov gibi okumuştur. Bu kelimenin hareketlerine bakılırsa hem *şüwre* *شؤورا* hem de *şewre* *شاورا* şeklinde okunabileceği anlaşılar.

³⁶⁶ Bu kelimenin /z/ harfi aslında /r/ olup yanlışlıkla /z/ yazılmış olabilir. Ayrıca sayfa kenarında *اصيرقا* *ısrıka* kelimesi bulunmaktadır.

³⁶⁷ Satırlar arasında bu kelimenin altında “necastli ve murdar” anlamında *نecis* kelimesi bulunmaktadır. Bu kelimeyi hem Atalay hem de Al-Türk okumamıştır.

³⁶⁸ Bu kelime metinde *حد* şeklinde yazılmıştır. Arapçada bu kelime *حاد* şeklinde yazılmalıdır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

³⁶⁹ Sayfa kenarında bu kelimeyle ilgili bir çıkartmada “tek harfli olan demektir” anlamında *اي نو حرف* ibaresi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi *bir buşkaklı* şeklinde okuyarak şüpheli olduğunu ve *birbuşkaklı* okunması ihtimalinin olduğunu söylemiştir (Atalay, 1945, 25).

Tablo 17 - devam

حطب	<i>ḥaṭab</i>	= oṭun
حرّاق	<i>ḥurrāḳ</i>	= ƙow
حصير	<i>ḥaṣīr</i>	= yeken
حجل	<i>ḥicl</i>	= keklik
حداه	<i>ḥida'a</i>	= tewlūgeç ³⁷⁰
حمام	<i>ḥamām</i>	= ökerçin ³⁷¹
حصرم	<i>ḥaṣram</i>	= ƙoruƙ
حزمه	<i>ḥuzma</i>	= külte (demet, bağlam)
حليب	<i>ḥalīb</i>	= süt
حامض	<i>ḥāmiḍ</i>	= iƙṣi
المر	<i>almurr</i>	= acı
حلو	<i>ḥulw</i>	= ƙatlı
حبس	<i>ḥabs</i>	= ƙaranlı öy, zindān ³⁷²
حمام	<i>ḥammām</i>	= yılı şu ³⁷³
حايط	<i>ḥāyṭ</i>	= ƙuwar ³⁷⁴
حيض	<i>ḥayḍ</i>	= ƙon ³⁷⁵
حكاية	<i>ḥikāye</i>	= yomaƙ ³⁷⁶

³⁷⁰ Sayfa kenarında buna *tüwlūgeç* ve *dewlengeç de denir* anlamında olan *وايضا تُولُو كاج ويقالون كاج* ibaresi bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, birinci kelimeyi *tewlūgeç* şeklinde okumuşlar.

³⁷¹ Sayfa kenarında *kökerçin* de denir anlamında *يقال في الحمام كوكارجين* ibaresi görülmektedir.

³⁷² Sayfa kenarında “birincisi karanlık ev, ikincisi ise farsçadır” anlamında olan *الاول بيت الظلمه والثاني اعجمي* ibaresi vardır.

³⁷³ Bu kelimenin altında *وبالالف* “elif harfi ile de *ılı su*”; ayrıca yine kelimenin anlamını ifade eden “yani ılık su” anlamında olan *اي ماء فاتر* ibaresi bulunmaktadır.

³⁷⁴ Sayfa kenarında bu kelime altında iki çıkartma vardır, birincisi “dıvar da denir” anlamında *ويقال دوار* ikincisi ise “hayvanlara da aynı ad verilir” anlamındaki *كذلك والبهيمه كذلك* ibareleridir. Bu kelimeyi ne Atalay okumuş ne de Al-Türk.

³⁷⁵ Bu kelimenin anlamı “kadınlarda adet görme durumu”dır. Bu kelimenin Türkçe karşılığı olan *ƙon* kelimesini Atalay, ? işaretiyle bırakmış (Atalay, 1945, 25), Al-Türk de bu kelimeyi anlamdırmamıştır (Al-Türk, 2006, 82).

³⁷⁶ Bu kelimenin altında “bu yıkamak mastarıdır” anlamında *وهو مصدر الغسل* bir ibare var. Al-Türk, bu ibareyi eksik tercüme ederek “bu mastardan ibarettir” demiştir (Al-Türk, 2006, 82, 417. dipnot). Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 25). Fazılov, bu kelimeye “çamaşır yıkama” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 120). Al-Türk, bu kelimeyi anlamdırarak “dokumak” demiştir. Biz kelimeyi *yumaƙ* şeklinde okuyarak “hikāye” anlamında olduğunu düşünüyoruz. Çağdaş Kıpçakda bu kelime *yomaƙ*, *comaƙ* şeklinde “masal, destan” anlamında kullanılmaktadır.

Tablo 17 - devam

حزوره 13.b	<i>hazzūra</i>	= şürşek
حاضر	<i>hādır</i>	= anık
حناء ³⁷⁷	<i>hinnā'</i>	= kına
حوض	<i>hawḍ</i>	= awlak
حصّاد	<i>haşşād</i>	= bıçak
حاجه	<i>hāca</i>	= kerek

Tablo 18: / ح / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri

حامى	<i>hāmā</i>	= yan baştı ³⁷⁸
حلّ	<i>halla</i>	= şeşti
حكّ	<i>hakka</i>	= kaşdı, sürüttü ³⁷⁹
إحمر ³⁸⁰	<i>iḥmarra</i>	= kızardı
حفر	<i>hafara</i>	= kazdı
حمى	<i>hamiya</i>	= kızıştı
حرد	<i>harida</i>	= küsti ³⁸¹
حمل	<i>hamala</i>	= kötürdi
حرث	<i>haraṭa</i>	= şabandı ³⁸²
حسنّ الخاطر	<i>hassa'l hātır</i>	= sezdi
حرس	<i>harasa</i>	= sakladı
حلق	<i>halaka</i>	= yülüdi
حمد واثنى	<i>hamida, aṭnā</i>	= maқтаdı

³⁷⁷ Bu kelime metinde حنا şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁸ Atalay, bu kelimeyi *yan bastı* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 25), Fazilov, *yan bastı* şeklinde okuyarak “savundu, korudu” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 120). Al-Türk ise *yaz bastı* okuyarak “çok sıcak” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006: 82). Bizce bu kelime Al-Türk’ün okuduğu gibi حامى *hāmi* değil çünkü bu okuyuşa göre kelime sıfat olur. Halbuki kelimemiz geçmiş zaman filleri bölümündedir. Burdan hareket ederek kelimenin Atalay gibi “korudu” anlamında حامى *hāmā*; Türkçesini ise *yan bastı* şeklinde okuduk. Ayrıca sayfa kenarında فردى *korudı* kelimesi yazılmıştır. Kelime çağdaş Kıpçak dillerinden K.Malkarcada “yardım etmek, iltimas etmek” anlamında *can bastı* şeklinde geçmektedir (KMİKTSL., 2000, 137b).

³⁷⁹ Sayfa kenarında “bedenin kaynamasından kaynaklanan durum” anlamında وهو من غليان البدن ibaresi var. Ayrıca kenarda sürüttü kelimesinin yanında “sert bir nesneye” anlamında الجماد في ibaresi bulunmaktadır. Bu kelimeyi Atalay, okumamıştır. Al-Türk ise bir sonraki kelimeye bağlamıştır (Al-Türk, 2006, 83, 421.dipnot).

³⁸⁰ Metinde bu kelime “kızarttı” anlamında حمر *hammara* şeklinde yazılmıştır.

³⁸¹ Bu kelimenin yanında Türkmencedir anlamında olan ترکمانى kelimesi bulunmaktadır.

³⁸² Sayfa kenarında صاباندی *şapanladı* kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 18 – devam

حرق	<i>huriqa</i>	= küydi ³⁸³ , açıldı ³⁸⁴
حزق	<i>hazaqa</i>	= kıştı
حلب	<i>halaba</i>	= şawdı ³⁸⁵
حنت ³⁸⁶	<i>haniṭa</i>	= yalğan ant içti
حش	<i>haşşa</i>	= ordı ³⁸⁷
خط	<i>haṭṭa</i>	= yazdı
حلف	<i>halafa</i>	= ant içti
حشى	<i>haşā</i>	= suktı ³⁸⁸ , tıktı ³⁸⁹
حال	<i>hāla</i>	= ügütti
حَنّ من الحنو	<i>ḥanna mina'l</i> <i>ḥunuw</i>	= esirkeledi ³⁹⁰
حَوّل	<i>hawwala</i>	= taşıdı
حصل	<i>haşşala</i>	= kazandı
حسب	<i>hasiba</i>	= sağandı
حدّث	<i>haddaṭa</i>	= sözledi
حرّك	<i>harraka</i>	= tepretti
حبا ³⁹¹	<i>habā</i>	= emgekledi ³⁹²

³⁸³ Bu kelimenin üstünde Arapça “ateşle yandı” anlamında olan بالنار kelimesi görülmektedir. Ayrıca sayfa kenarında küyündürdi kelimesi bulunmaktadır.

³⁸⁴ Bu kelimenin üstünde “bacaklar arasında sıcaktan oluşan kızarıktan yandı” anlamında من الحرقان ibaresi var.

³⁸⁵ Bu kelimenin üzerinde sağdı şeklinde de söylenebileceği anlamına gelen وبالغین ibaresi var.

³⁸⁶ Bu kelimenin Arapçada anlamı “yeminini bozdu, yerine getirmedi” demektir.

³⁸⁷ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi urdı şeklinde okuyarak “vurdu” anlamını vermişler. Oysa bu kelimenin Arapça karşılığı “ot biçti” anlamındadır. Bunun yanı sıra sayfa kenarında orak kelimesi bulunmaktadır, bu verilerden hareket ederek bu kelimeyi “vurmak” anlamındaki urdı şeklinde değil “biçmek” anlamında ordı şeklinde okuduk. Fazilov da bu kelimeyi ordı şeklinde okuyarak “kesti, biçti” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 121).

³⁸⁸ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi soḡ- şeklinde okumuşlar. Bu kelimenin altında “sıktı” anlamında olan عصر *aşara* kelimesi yazılmıştır nitekim kelimenin /س/ harfi hem ötreli hem esreli yazılmıştır böylece hem şıktı hem de şukṭı şeklinde okunabilir. Ayrıca sayfa kenarında şukṭı صقṭی kelimesi de yazılmıştır.

³⁸⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin yanında “tıktı ve kapattı” anlamında اي سدّ ibaresi bulunmaktadır.

³⁹⁰ Bu kelimenin altında غیرلا *gırla* ekinin yazılması kelimenin esirgirdi şeklinde de okunabileceğini gösteriyor. Bu kelimeyi Atalay ve Al-Türk esirkedi şeklinde okumuşlar (Atalay, 1945, 26, 194. dipnot; Al-Türk, 2006, 84, 431. dipnot).

³⁹¹ Bu kelime asıl metinde حبی şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

³⁹² Bu kelimenin altında imeklede de denir anlamında olan وقيل امكّدي ibaresi bulunmaktadır.

Tablo 18 – devam

حَزَز	14.a	<i>ḥazzaza</i>	= keritti
حَنَّا		<i>ḥannā</i>	= kınaladı

Tablo 19: /خ / Harfî ile Başlayanlar: İsimler

خالق	<i>ḥālīq</i>	= yaratkan ³⁹³
خسوف والكسوف	<i>ḥusūf wa 'l kusūf</i>	= tuutulmak
خيلاء	<i>ḥuyalā'</i>	= saba saba yürür
خلق وعالم ³⁹⁴	<i>ḥalk wa 'ālam</i>	= el kün
خنثى	<i>ḥunṭā</i>	= eresik ³⁹⁵
خَدَّ	<i>ḥadd</i>	= yanak
خال	<i>ḥāl</i>	= meṇ
خاصره	<i>ḥāṣira</i>	= uca, bıgım ³⁹⁶ (böğür)
خُلُق	<i>ḥuluḳ</i>	= kılgı , derd
خصله	<i>ḥuṣla</i>	= hüner ³⁹⁷
خوف	<i>ḥawf</i>	= korusmak
خَوَاف	<i>ḥawwāf</i>	= korkak
خَرَاء ³⁹⁸	<i>ḥarrā'</i>	= şışkak
خفيف	<i>ḥafīf</i>	= yeñil ³⁹⁹ , yuḳa ⁴⁰⁰
خبیث	<i>ḥabīt</i>	= tımarsık (murdar, kötü ruhlu, kurnaz)
خمل و تعيس	<i>ḥumul wa ta'īs</i>	= yunṭawlı (tembel, bedbaht, sefil)

³⁹³ Bu kelimenin altında فاطر *faṭīr* kelimesi görülmektedir. Ayrıca sayfa kenarında خالق kelimesi için دُرُتْ جِي *dürütçi* kelimesi verilmiştir.

³⁹⁴ Bu kelimenin altında دُرُك *dürük* kelimesi yazılmıştır. Atalay, buna “türük” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 27, 197. dipnot). Al-Türk, bu kelimeyi okumamıştır.

³⁹⁵ Sayfa kenarında bu kelimenin /ر / harfinin sükün ile *ersik* şeklinde de okunabileceğini belirten وبسكون الراء ibaresi bulunmaktadır.

³⁹⁶ Bu kelimenin üstünde “kâf ile de” وبالقاف *bıqın* şeklinde okunabileceğini belirten bir ifade vardır. Al-Türk, bu kelimenin /g/ ve /r / ile de *bıkır, bıgır* şeklinde okunabileceğini söylüyor ancak metinde öyle bir not yoktur (Al-Türk, 2006, 84, 436. dipnot).

³⁹⁷ Sayfa kenarında “huy ve tabiatlr için de aynı kelime kullanılır” anlamında olan والطباع كذلك ibaresi bulunmaktadır.

³⁹⁸ Bu kelime metinde خرا şeklinde yazılmıştır. Kelimenin isim olması için sonunda hemze ile / ء / ile خراء şeklinde yazılmalıdır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

³⁹⁹ Bu kelimenin üstünde *yüñül* kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, bu kelimeyi *yeñil* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 85, 439. dipnot).

⁴⁰⁰ Bu kelimenin altında “ince ve yufka” anlamında olan رقيق *raqīq* kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 19 – devam

خطيئه	<i>ḥaṭī'a</i>	= yazık
خدمه	<i>ḥidma</i>	= tapu
خير	<i>ḥayr</i>	= eği ⁴⁰¹
خلاص	<i>ḥalāṣ</i>	= umay ⁴⁰² (kurtuluş)
خاص ⁴⁰³	<i>ḥāṣ</i>	= ınak
خيّه	<i>ḥayya</i>	= taq? ⁴⁰⁴ , yılım ⁴⁰⁵ , sırtlın da denir
خبز	<i>ḥubz</i>	= ötmek, burşak ⁴⁰⁶
حسن	<i>ḥas</i>	= marol
خردل	<i>ḥardal</i>	= kış ⁴⁰⁷
خروب	<i>ḥarrūb</i>	= işke münüzi ⁴⁰⁸
خوخ	<i>ḥauḥ</i>	= şeftali
خبيص وما في معناه	<i>ḥubbayş wa ma fi ma'nāh</i>	= bulamaç
خمر	<i>ḥamr</i>	= şagır
خل	<i>ḥall</i>	= sirke
خرير الماء	<i>ḥarīru'l mā'</i>	= çırlap akar
خضرة	<i>ḥuḍra</i>	= şimen, 14.b. şimgen
خشب	<i>ḥaṣab</i>	= ağaş
خوص ⁴⁰⁹	<i>ḥūṣ</i>	= yaprak
خلد	<i>ḥuld</i>	= naman şokur ⁴¹⁰
خنزير	<i>ḥanzīr</i>	= donuz ⁴¹¹

⁴⁰¹ Sayfa kenarında “ëyi de denir” anlamında ويقال أي ibaresi bulunmaktadır.

⁴⁰² Bu kelimenin altında çocuğu ters doğuran اتن kelimesi, üstünde ise kadın anlamında المرأة kelimesi yazılmaktadır, ḥalāṣ خلاص kelimesinin anlamı “kurtuluş” olduğuna göre, “böyle durumda olan kadının kurtuluşu” kastedilmiştir. Bunun yanı sıra bu kelimenin altında اتن kelimesi vardır. Atalay ve Al-Türk, bunu okumamışlar.

⁴⁰³ Bu kelime Arapçada “özel” demektir.

⁴⁰⁴ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 27). Fazılov ise “tuzak, açık alan” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 123). Al-Türk de soru işaretiyle bırakmıştır (Al-Türk, 2006, 27).

⁴⁰⁵ . Bu kelimenin altında “üstü açık, geniş ve bitkisiz alan, çöl” anlamında kullanılan عراء ‘arā’ kelimesi görölmektedir. Bu kelimeyi ne Atalay ne de Al-Türk okumamıştır.

⁴⁰⁶ Satırlar arasında bu kelime için “Tatar ekmeğidir” anlamında وهو خبز التتار ibaresi vardır.

⁴⁰⁷ Bu kelimenin altında کيچ kelimesi yazılmıştır.

⁴⁰⁸ Bu kelimenin altında کاشي kelimesi var, sayfa kenarında ise bu kelimenin “bitişik ve koyun boynuzu” anlamında olduğunu açıklayan bir çıkartma vardır.

⁴⁰⁹ Arapçada bu kelime “hurma ağacı yaprağı” için kullanılır.

⁴¹⁰ Sayfa kenarında bu kelimenin üstünde köstebek كستبك yazılmıştır.

Tablo 19 – devam

خنافس	<i>ḥunfus</i>	= uñuz ⁴¹²
خيل	<i>ḥayl</i>	= yǐlkı
خصي	<i>ḥaşıy</i>	= taşaksız, kutaksız
خيٲ	<i>ḥayt</i>	= yip
خزام	<i>ḥuzām</i>	= burunduk
خرز	<i>ḥaraz</i>	= munşuk ⁴¹³
خرج	<i>ḥarc?</i>	= arıtmak
خوزه ⁴¹⁴	<i>ḥūda</i>	= yaşık ⁴¹⁵
خاتم	<i>ḥātam</i>	= yüzük
خف	<i>ḥuff</i>	= itik
خال	<i>ḥālī</i>	= boş
خريف	<i>ḥarīf</i>	= güz
خلف	<i>ḥalf</i>	= atkarı
خطوه	<i>ḥuṭwa</i>	= atlam ⁴¹⁶
خلوه	<i>ḥalwa</i>	= yawlak ⁴¹⁷
خرقه ⁴¹⁸	<i>ḥırka</i>	= böz ⁴¹⁹ , şüprek ⁴²⁰
خافقه ⁴²¹	<i>ḥāfiqa</i>	= şara ⁴²²
ختم	<i>ḥatm</i>	= tamga ⁴²³
خشن	<i>ḥaşin</i>	= iri ⁴²⁴

⁴¹¹ Asıl metinde *danuz* şeklinde yazılmıştır, bu bir yazım hatası olabilir.

⁴¹² Sayfa kenarında *toñuzdan kurtı* kelimesi bulunmaktadır.

⁴¹³ Bu kelimenin / ش / harfinin altında / ج / harf bulunmaktadır, bu da bu kelimenin *munçuḡ* şeklinde de okunabileceği anlamına gelmektedir. Bu kelimeyi Al-Türk, *bunşuk* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 87).

⁴¹⁴ Bu kelime metinde **خوده** şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, metinde olduğu gibi yazmışlar.

⁴¹⁵ Bu kelimenin üzerinde *aşık* kelimesi bulunmaktadır.

⁴¹⁶ Satırlar arasında **اضم** *ağım* kelimesi görülmektedir.

⁴¹⁷ Sayfa kenarında *uğ* غ kelimesi vardır.

⁴¹⁸ Bu kelimenin altında *bez* بَز kelimesi bulunmaktadır.

⁴¹⁹ Bu kelimenin üstünde “yeni kumaş” anlamında **القماش الجديد** ibaresi vardır.

⁴²⁰ Bu kelimenin üstünde “eski elbise” anlamında **hilak** الخلق kelimesi var.

⁴²¹ Bu kelime Arapçada “dalgalanmak” anlamındadır mecazen “bayrak” anlamında kullanılabilir.

⁴²² Bu kelime metinde sonu elif ile **شارا** şeklinde yazılmıştır; kelime Arapça ise **شاره** **şare** şeklinde yazılmalıdır ki Arapça anlamı “alamet, nişan”dır. Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay,1945, 28). Fazılov, kelimeye “ölçü, bahane, ön takı” anlamlarını vermiştir (Fazılov, 1978, 124). Al-Türk, her iki kelimenin de Arapça olduğunu ileri sürmektedir (Al-Türk, 2006: 87, 461. dipnot).

⁴²³ Al-Türk, bu kelimeyi *şamğadı طامغادی* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 87). Ayrıca sayfa kenarında *yuzak يوزق* kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 19 – devam

خب	<i>ḥabbaba</i>	= yeldi ⁴²⁵
خروج ⁴²⁶	<i>ḥurūc</i>	= çıkış

Tablo 20: /خ / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

خلق	<i>ḥalaqa</i>	= yarattı ⁴²⁷
خبى	<i>ḥabbā</i>	= tımaladı, yaşırdı, şakladı, kızledi, sakındı ⁴²⁸
خزم ⁴²⁹	<i>ḥazzama,</i> <i>ḥazama</i>	= burundukladı ⁴³⁰
خايل	<i>ḥāyala</i>	= biyidi ⁴³¹
خا	<i>ḥallā</i>	= koydı
خدع	<i>ḥada'a</i>	= aldadı
خلا وتفرغ	<i>ḥalā wa</i> <i>ṭafarrağa</i>	= boşandı, boş boldı
خلل	<i>ḥallala</i>	= şızladı
خيظ	<i>ḥayyaṭa</i>	= tikti
خلص	<i>ḥallaṣa</i>	= kurtardı, kurtuldu ⁴³²
خض	<i>ḥaḍḍa</i>	15.a. = yaykardı, şalgadı ⁴³³
خشخس	<i>ḥaṣṣaṣa</i>	= şaldıradı ⁴³⁴ (hışırdadı)
خرش	<i>ḥarbaṣa</i>	= tırnadı ⁴³⁵

⁴²⁴ Satır arasında bu kelimenin üzerinde *ايريك* *irig* kelimesi yazılmıştır.

⁴²⁵ Satır arasında bu kelimenin üstünde *يلمك* *yelmek* kelimesi vardır. Al-Türk, bu kelimeyi *yapmak* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 87, 464. dipnot).

⁴²⁶ Bu kelime *خروج* şeklinde yazılmalıdır. Ancak metinde *خرج* *ḥarc* şeklinde yazılmıştır. Biz tabloya doğru şeklini yazdık.

⁴²⁷ Bu kelimenin altında *دُرُتِي* *dörütti* kelimesi bulunmaktadır.

⁴²⁸ Bu kelimenin altında “sakındı” anlamında *تحرس* *taḥarrasa* kelimesi bulunmaktadır, bu kelime Atalay, Al-Türk tarafından okunmamıştır.

⁴²⁹ AL-TÜRK, bu kelimeyi “burnu deldi” anlamında *خرم* şeklinde okumuştur. Halbuki kelime metinde “burna demir halka taktı” anlamında *خزم* şeklinde yazılmıştır.

⁴³⁰ Bu kelime sayfa kenarında yazılmıştır.

⁴³¹ Al-Türk, bu kelimeyi *biydi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 88). Halbuki kelime metinde *biyidi* şeklinde yazılmıştır. Ayrıca Sayfa kenarında *الغاردى* *ulğardı* kelimesi var Al-Türk, bunu *ulkardı* şeklinde okumuştur. Ayrıca bu kelimenin altında / غ / yerine / ق / ile de okunur anlamında *وبالقاف موضع* *ibaresine göre ulğardı* şeklinde de söylenir.

⁴³² Bu kelime edilgen çatılı olarak kurtulmak anlamındadır, Arapça karşılığı ise “kurtarmak” anlamındadır. Kurtulmak anlamında kelimenin Arapçası *تخلص* *taḥallaṣa* şeklinde olmalıdır. Atalay ve Al-Türk buna yorum yapmamışlardır.

⁴³³ Bu kelimenin üstünde / غ / yerine / ق / ile de *şalgadı* şeklinde okunabilir anlamında bir ibare vardır.

⁴³⁴ Bu kelimenin ilk harfi hem üstünlü hem esreli yazıldığına göre *şaldıradı* ve *şıldıradı* şeklinde okunabilir. Al-Türk, birincisini *şalgıradı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 88, 471. dipnot).

Tablo 20 – devam

خاف	<i>ḥāfa</i>	= koruktu
خسر	<i>ḥasara</i>	= utuzdı
خاصم	<i>ḥāṣama</i>	= şawaştı, talaştı ⁴³⁶
خنق	<i>ḥanaqa</i>	= budı, boğdı da denir
خرج و طلع	<i>ḥaraca wa ṭalaʿa</i>	= çıktı
خلط	<i>ḥalaṭa</i>	= kattı, karıdı
خطف	<i>ḥaṭafa</i>	= kaptı, yağmadı ⁴³⁷
خدم	<i>ḥadama</i>	= tapu èyledi
ختم	<i>ḥatama</i>	= tamğa èyledi
خطا	<i>ḥaṭā</i>	= atladı
خبز و سووی الطعام	<i>ḥabaza,</i> <i>sawwa 't-ṭaʿām</i>	= bişirdi
خلع	<i>ḥalaʿa</i>	= soyurgadı ⁴³⁸
خاض	<i>ḥāḍa</i>	= büve èyledi
خاب	<i>ḥāba</i>	= boş kayıttı
خان و سرق و اختلس	<i>ḥāna, saraqa,</i> <i>iḥtalasa</i>	= awurladı
خرق	<i>ḥaraqa</i>	= yırdı ⁴³⁹
خدر	<i>ḥadira</i>	= uyudı ⁴⁴⁰
خنث	<i>ḥanaṭa</i>	= tökledi, kötledi
خرب	<i>ḥaruba</i>	= buzuldu ⁴⁴¹ , tozuldu. Allah daha iyisini bilir.

⁴³⁵ Bu kelimenin üstünde *tırmadı* kelimesi vardır. Al-Türk, bu kelimenin Arapça karşılığı için خرمش *ḥarmeşe* şeklinde yazılması gerektiğini söylemiştir. Oysa bu kelime Arapçada hem خربش hem de خرمش şeklinde söylenir.

⁴³⁶ Bu kelimenin üzerinde “dögüştü ve vuruştı” anlamında olan ضارب kelimesi vardır.

⁴³⁷ Bu kelimenin üzerinde لا +*la* eki bulunduğuna göre yağmaladı şeklinde de okunabileceği anlaşılır.

⁴³⁸ Bu kelimenin altında *tuyurgadı* kelimesi vardır, ayrıca kelimenin açıklaması olarak satırlar arasında “bir sultanı tahttan indirme” anlamında olan خلع السلطان ibaresi vardır.

⁴³⁹ Sayfa kenarında يرقى *yırıttı* kelimesi bulunmaktadır.

⁴⁴⁰ Sayfa kenarında yine aynı kelime için قُرُلْدِي *kuruldu* kelimesi yazılmıştır.

⁴⁴¹ Bu kelime çağdaş Kıpçak dillerinde dar ünlülüdür. Bu yüzden biz de bu şekilde okuduk. Atalay ve Al-Türk geniş ünlülü olarak *bozul-* şeklinde okumuşlar.

Tablo 21: / د / Harfî ile Başlayanlar: İsimler

ذهن ويعني ⁴⁴² الحافظه	<i>ḏihin wa ya'ni</i> <i>alhāfiḏa</i>	= üñüz
دهن الدماغ	<i>duhnu 'd dimāğ</i>	= miyini ⁴⁴³
دمع والعمر ⁴⁴⁴	<i>dam^c, 'umr</i>	= yaş
دم	<i>dam</i>	= kan
دبر	<i>dubur</i>	= köt
دخن	<i>duḥn</i>	= tarı
دقيق	<i>daḳīḳ</i>	= un
دايه ⁴⁴⁵	<i>dāya</i>	= kam
ذرا ⁴⁴⁶	<i>ḏura</i>	15.b. = süret
دهن	<i>duhn</i>	= yaw ⁴⁴⁷ , yağ da denir, yilik ⁴⁴⁸ , kırtıs ⁴⁴⁹ , örkeç yawı ⁴⁵⁰
دين	<i>dayn</i>	= borş
دنیا	<i>dunyā</i>	= cihan ⁴⁵¹
دمل	<i>dummal</i>	= şiban
دب	<i>dub</i>	= āyu
دلق	<i>dalaḳ</i>	= şuşamar ⁴⁵²

⁴⁴² Bu kelime / ذ / harfî bölümünde olmalıdır.

⁴⁴³ Sayfa kenarında بيني *beyni* kelimesi bulunmaktadır.

⁴⁴⁴ Bu kelime /ع/ harfî bölümünde olmalıdır. Ancak Türkçe karşılığı yanındaki kelimeyle aynı olunca müellif ikisini birlikte zikretmeyi tercih etmiştir. Al-Türk, bu kelimeyi okumamıştır (Al-Türk, 2006, 90).

⁴⁴⁵ Bu kelime Mısır Arapçasında “çocuk bakıcısı veya dadı demektir”, müellif kelimenin altında Arapçada “süt ana” anlamında الظنير *ḏaīr* yazmıştır, bu kelimenin doğru yazılış şekli ظنر *ḏīr* dir. Ayrıca aynı kelimenin altında silindiği için güçlük okuyabildiğim bir çıkartmaya göre de bunun “çocuk bakıcısı” anlamında kullanıldığını belirten والصواب انها المربيه ibaresi vardır, bu yazıyı hem Atalay hem de Al-Türk okumamıştır.

⁴⁴⁶ Bu kelimenin /ذ/ bölümünde bulunması gerekir. Ayrıca Atalay, bu kelimenin Türkçe karşılığına “rüzgarda kurutulmuş et” anlamını vermiştir. Oysa bu kelimenin anlamı “herhangi bir şeyin rüzgarda savrulması ve ya bir şeyin terk edilmesi anlamına gelir” “güneş ve rüzgarda kurutulmuş ete” Arapçada *ḳadīd* derler.

⁴⁴⁷ Bu kelimenin üstünde “genel” anlamında المطلق kelimesi yazılmıştır. Kelimenin anlamı esas olarak “yağ”dır

⁴⁴⁸ Bu kelimenin üstünde “kemik yağı” anlamında دهن الاعصاب ibaresi vardır.

⁴⁴⁹ Bu kelimenin üstünde “sağrı yağı” anlamında دهن الكفل ibaresi var.

⁴⁵⁰ Bu kelimenin üstünde aynı anlamda olan دهن السنم *dehn السنم* ibaresi var, ayrıca sayfa kenarında örgüç *arḳ* kelimesi vardır. Atalay, bunu okumamıştır.

⁴⁵¹ Bu kelimenin üzerinde Türkçe olmadığını belirtmek amacıyla yazılan اعجمي *a'cemi* kelimesi bulunmaktadır.

⁴⁵² Sayfa kenarında *şanşar* *صانصار* ve *şınşar* *صنصار* ve *şanşar* *صنصار* kelimeleri görülmektedir.

Tablo 21 – devam

دود	<i>dūd</i>	= kurt ⁴⁵³ , sülük ⁴⁵⁴ , sowulşan ⁴⁵⁵ , küye ⁴⁵⁶
ديك	<i>dīk</i>	= horaz
دجاج	<i>dicāc</i>	= tavuk, keklik ⁴⁵⁷
دبوس ⁴⁵⁸	<i>dabbūs</i>	= çokmar, bulaw ⁴⁵⁹ , mayı ⁴⁶⁰ şarına, çomu ⁴⁶¹ , teneke, doğmak buna kaşu da denir.
دلو	<i>dalw</i>	= koğa ⁴⁶²
درقة	<i>darqa</i>	= kalқан
ذيل ⁴⁶³	<i>ḍayl</i>	= etek
دولاب	<i>dūlāb</i>	= şıkrağ
دف	<i>daff</i>	= dümri, düdük ⁴⁶⁴ de denir
دسقاري	<i>daskāri</i>	= tekene
دخان	<i>duḥān</i>	= tütün
دبس	<i>dibs</i>	= pekmez
درهم ⁴⁶⁵	<i>dirham</i>	= awrı, ağırı, yarmağ, aqça da denir
دواء ⁴⁶⁶	<i>dawā'</i>	= oğ
دوله	<i>dawla</i>	= kezek (nöbet, gezek)
دعاء «الخير» ⁴⁶⁷	<i>du'ā'</i>	= alqış

⁴⁵³ Bu kelimenin üzerinde “genel, her kurda verilen addır” anlamında المطلق kelimesi görülmektedir.

⁴⁵⁴ Bu kelimenin üzerinde “su veya havuz kurdu” anlamında دود الحياض ibaresi var. Ayrıca bu kelimenin altında Atalay ve Al-Türk tarafında okunmayan “sülük” anlamında علق kelimesi bulunmaktadır.

⁴⁵⁵ Bu kelimenin üzerinde “av kurdu” anlamında دود الصيد ibaresi vardır.

⁴⁵⁶ Bu kelimenin üzerinde “yemekte oluşan kurd” anlamında المتولد في الماكول ibaresi vardır.

⁴⁵⁷ Bu kelimenin üzerinde müellif tarafından دجاج الحبش yazılmıştır. Ancak bu kelimenin anlamı “keklik” değil “beçtavuğu” demektir. Atalay ve Al-Türk, bunu olduğu gibi okumuşlar.

⁴⁵⁸ Bu kelime için sayfa kenarında بلگدن belgiden kelimesi vardır. Atalay, bunu okumamıştır.

⁴⁵⁹ Bu kelime metinde بولاو bulaw şeklinde yazılmıştır. Ancak bu kelime Atalay tarafından pulat şeklinde okunmuştur (Atalay, 1945, 30). Al-Türk ise bu kelimeyi bulat şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 91).

⁴⁶⁰ Bu kelimenin üzerinde okuyamadığım bir yazı vardır. Bu yazıyı, Atalay ve Al-Türk tarafından da okunmamıştır.

⁴⁶¹ Bu kelimenin üzerinde “uçlu olan şey” anlamında الشيء الذي براس ibaresi vardır.

⁴⁶² Bu kelime satır arsında yazılmıştır.

⁴⁶³ Bu kelime /ذ/ harfi bölümünde olmalıdır.

⁴⁶⁴ Bu kelimenin altında “kamyştan yapılan düdük” anlamında olan شبابه kelimesi vardır.

⁴⁶⁵ Sayfa kenarında birinci ve ikinci kelime awrı ve ağırı için “kat yaprak şeklinde olan paraya denir, üçüncüsü “basılıp kesilmiş olan paraya denir”, dördüncüsü ise “gümüş paradır” anlamında bir ibare vardır.

⁴⁶⁶ Bu kelime metinde دوا şeklinde yazılmıştır.

⁴⁶⁷ Buradaki الخير kelimesi satır arasında bulunmaktadır.

Tablo 21 – devam

دعاء الشر	<i>du‘ā’u-ş-şar</i>	= kargış
دفعه واحده	<i>duf‘a wāḥida</i>	= bir owurda ⁴⁶⁸ , bir oğurda da denir.

Tablo 22: / د / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri

دق وغمز وطقق ⁴⁶⁹	<i>daḳḳa, ġamaza, taḳṭaḳa</i>	= kaḳtı
دار ⁴⁷⁰	<i>dāra</i>	= ayladı, şewredi ⁴⁷¹
داس	<i>dāsa</i>	= baştı
دفن 16.a.	<i>daḳana</i>	= kömdi
دهن	<i>dahana</i>	= yawladı, yağladı da denir
دفع	<i>daḳa‘a</i>	= itti, ite bërdi
دمع	<i>dama‘a</i>	= yaşardı
دحدر ⁴⁷²	<i>daḳdara</i>	= èndirdi
دبغ	<i>dabaġa</i>	= èyledi, yapmak için de öyle denir
دخل	<i>daḳala</i>	= kirdi
دلى	<i>dallā</i>	= sallandırdı ⁴⁷³
داخ	<i>dāḳa</i>	= tezgindi ⁴⁷⁴
دحرج	<i>daḳraca</i>	= yuwaladı
داوى	<i>dāwā</i>	= tımarladı

⁴⁶⁸ Atalay, bu kelimeyi *awurda* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 31).

⁴⁶⁹ Bu kelimelerin Arapçadaki anlamı metinde karşılığı olarak gösterilen Türkçe kelimedenden farklıdır. Birinci **دق** *daḳḳa* kelimesi “kırdı, ufaladı, kapıyı çaldı, dövme yaptı, ısrar etti”; ikinci **غمز** kelimesi “kaş göz etti, ispiyonladı, eliyle yokladı” üçüncü **وطقق** kelimesi ise “ takırdadı, tak tak etti” anlamlarında kullanılır. Atalay bunların Türkçe karşılığına “öfkeleni” anlamını vermiştir.

⁴⁷⁰ Atalay, bu kelimeyi *dād* şeklinde okuyarak bir önceki Arapça kelimenin anlamları arasında göstermiş (Atalay, 1945, 31).

⁴⁷¹ Satır altında *aylandı, şevründi, degzindi* ve *çevründi* kelimeleri bulunmaktadır. Atalay son kelimeyi *çavrunđi* şeklinde okumuştur. Al-Türk, *degzindi* kelimesini yanlışlıkla *dirgzindi* okumuş ; ayrıca burda “kulaktan kulağa dolaşan” anlamında **الذي يدور في السماع** şeklinde bir ibare var. Aslında bu Arapça ibaredeki **السماع** kelimesi **الاسماع** şeklinde yazılmalıdır.

⁴⁷² Bu kelime Arapçada “nesneyi yuvarlayarak aşağıya doğru fırlattı veya indirdi” anlamında kullanılır.

⁴⁷³ Atalay, bu kelimeyi okumamıştır.

⁴⁷⁴ Atalay, bu kelimenin standart Arapçadaki “istilâ etti” anlamını kullanmıştır. Çağdaş Arap lehçelerinde “başı döndü” anlamında da kullanılmaktadır.

Tablo 22 – devam

دبرودولب	<i>dabbara wa dawlaba</i>	= başkardı ⁴⁷⁵
درف ونقط	<i>darafa, naḳḳaṭa</i>	= tımdı
دام وبقي وانقطع و تاخر	<i>dāma, baḳā, inḳaṭa°a, ta'ahḥara</i>	= kaldı
دفي	<i>dafia 'a</i>	= isindi
ذرا ⁴⁷⁶	<i>zarra</i>	= şowurdu ⁴⁷⁷
ذبل ⁴⁷⁸	<i>ḏabala</i>	= şowuldu
دائم ⁴⁷⁹	<i>dāim</i>	= yine kelir ⁴⁸⁰
درس	<i>darasa</i>	= yanıdı, baştı
دعا من الدعوه ⁴⁸¹	<i>da°ā mina 'd da°wā</i>	= ündedi

Tablo 23: / ذ / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

ذراع	<i>ḏirā°</i>	= arşın, kol ⁴⁸²
ذکر	<i>ḏakar</i>	= sik
ذنب	<i>ḏanb</i>	= kuyruk ⁴⁸³
الذکر من کل حیوان	<i>alḏakar min kulli haywān</i>	= irkek ⁴⁸⁴
ذئب	<i>ḏi 'b</i>	= böri
ذباب	<i>ḏubāb</i>	= şibin
ذهب	<i>ḏahab</i>	= altın

⁴⁷⁵ Sayfa kenarında بشردي *başardı* kelimesi bulunmaktadır.

⁴⁷⁶ Bu kelime / ذ / ile ذرا şeklinde ve / ذ / bölümünde yazılmalıdır. Atalay ve Al-Türk bunu düzeltmemişlerdir.

⁴⁷⁷ Bu kelimenin altında صوردی *şawardı* kelimesi bulunmaktadır.

⁴⁷⁸ Bu kelime / ذ / harfi bölümünde olmalıdır. Bunun yanı sıra bu kelimenin altında صلدی *şoldı* kelimesi bulunmaktadır Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi okumamışlardır.

⁴⁷⁹ Bu kelimenin Arapça anlamı “berdevam, devamlı, sürekli” dir. Kelimenin “yine gelir” anlamına gelmesi için دائم المجيء şeklinde olmalıdır.

⁴⁸⁰ Sayfa kenarında yenzek kelir de denir anlamında وايضا يقول يانزاك كالير ibaresi vardır.

⁴⁸¹ Sayfa kenarında bu ibarenin yanında “dua etmek değil çağırma” anlamında olan لا من الدعاء ibaresi vardır.

⁴⁸² Sayfa kenarında birincisinin “ölçü arşın”, ikincisinin ise “insan kolu, kulaç” olduğunu belirten ذراع القياس والثاني ذراع الادمي şeklinde bir ibare vardır.

⁴⁸³ Bu kelimenin yanında “her hayvanın kuyruğu” anlamında وهو في كل حيوان ibaresi vardır.

⁴⁸⁴ Bu kelimeyi Atalay / i / ile Al-Türk ise / è / ile okumuştur. Asıl metinde ilk harfi esre ile yazıldığı için irkek şeklinde okuduk.

Tablo 23 – devam

ذوق	<i>dawḳ</i>	= tatmak
ذكي	<i>daki</i>	16.b. = zirek ⁴⁸⁵
ذنب	<i>danb</i>	= şuş
ذاك	<i>dāka</i>	= ol

Tablo 24: / ذ / Harfî ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri

ذبح	<i>dabaḥa</i>	= bowuzladı, /ğ/ ile boğuzladı da denir
ذاق	<i>dāḳa</i>	= tattı
ذهب ⁴⁸⁶	<i>dahaba</i>	= ketti
ذاب ⁴⁸⁷	<i>dāba</i>	= ezdi ⁴⁸⁸ erdi ⁴⁸⁹

Tablo 25: / ر / Harfî ile Başlayanlar: İsimler

رسول	<i>rasūl</i>	= peygamber, elçi
رشيد	<i>raşīd</i>	= onaṭ
رعد	<i>raʿd</i>	= kükrek
رابيه ⁴⁹⁰ «تقدم في الهمزه»	<i>rābiya</i>	= tepecik
رمل	<i>raml</i>	= kum
رماد	<i>ramād</i>	= kül
روح	<i>rūḥ</i>	= cān
ريح البطن ⁴⁹¹	<i>rīḥu'l baṭn</i>	= şanşu

⁴⁸⁵ Bu kelimenin ilk harfi hem üstün hem esre ile yazıldığından dolayı *zerek* şeklinde de okunabilir.

⁴⁸⁶ Sayfa kenarında bu kelimenin yanında Arapçada aynı anlamda olan *راح* kelimesi vardır.

⁴⁸⁷ Bu kelimenin altında *إردى* *erdi* kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, bu kelimeyi *erdi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 94, 529. dipnot).

⁴⁸⁸ Bu kelimenin üstünde *ز* ile *أزدي* *ezdi* şeklinde söylendiğini belirten *بالزاي* kelimesi var. Al-Türk, bu çıkartmayı *ر /* olarak okumuştur. bunun yanı sıra bu kelime hem esre hem de üstün harekelidir. Ayrıca bu kelimenin altında “ezmek” anlamında olan Arapça *سحق* kelimesi var ki bu kelime “eridi” anlamındaki *ذاب* kelimesinden farklıdır. Atalay, bu farkı göstermemiş ve kelimeye “eridi” anlamını vermiştir. Al-Türk ise bu farkı belirtmiş ama *سحق* kelimesini okumamıştır.

⁴⁸⁹ Bu kelimenin üstünde *ر /* ile *أردى* *erdi* şeklinde söylendiğini belirten *بالرا* kelimesi yazılmıştır. Bunun yanı sıra bu kelime hem üstün hem de esre ile yazıldığına göre *erdi* şeklinde okunabilir. Atalay, *irdi* Al-Türk, *erdi* şeklinde okumuştur.

⁴⁹⁰ Parantez içindeki ibare bu kelimenin hemze bölümünde geçtiğini açıklıyor. Ayrıca bu kelimenin anlamı “tepecik” dir.

⁴⁹¹ Bu kelimenin altında *سانجى* *sançı* kelimesi bulunmaktadır..

Tablo 25 – devam

رجل	<i>racul</i>	= ér
راس	<i>ra's</i>	= baş
رقبه	<i>raḳaba</i>	= boyun ⁴⁹²
رنة	<i>ri'a</i>	= öpke ⁴⁹³
راس المعده	<i>ra'su'l ma'ida</i>	= kuruşak
ركبه	<i>rukba</i>	= tiz
رجل	<i>ricl</i>	= ayak
رمض	<i>ramaḍ</i>	hemze bölümünde geçmiştir = çok sıcak
رياله	<i>riyāla</i>	= silk ⁴⁹⁴ (salya)
رثه	<i>ratta</i>	= peltek
راعي	<i>rā'i</i>	= kütüçü, ügütçü ⁴⁹⁵
رايب	<i>rāyib</i>	= ikçi ⁴⁹⁶
رايق ⁴⁹⁷	<i>rāyik</i>	= tonuk ⁴⁹⁸
رفراق	<i>raḳrāḳ</i>	= şay şu ⁴⁹⁹
رطب	<i>raṭb</i>	= yaş
رائحه ⁵⁰⁰	<i>rāiḥa</i>	= yı
رقعه	<i>ruḳ'ā</i>	= yamaw
ركب ⁵⁰¹	<i>rukub</i>	= üzeñi
ركب	<i>rukab</i>	= tizlik

⁴⁹² Sayfa kenarında bu kelimenin ek aldığı zaman “boyunum” şeklinde olduğunu belirten ومع الاضافه بونوم ibaresi vardır. Ayrıca yine sayfa kenarında بون boyn kelimesi bulunmaktadır.

⁴⁹³ Sayfa kenarında öpken اوپكن kelimesi vardır.

⁴⁹⁴ Bu kelime Atalay ve Al-Türk tarafından silik şeklinde okunmuştur, oysa kelime سلك sükun ile silk şeklinde yazılmıştır. Bunun yanı sıra sayfa kenarında صليز şalyaz kelimesi bulunmaktadır.

⁴⁹⁵ Bu kelimenin /ت/ harfi hem sükun hem de ötre ile yazıldığına göre ügütçi, ügütüçi şeklinde okunabilir. Ayrıca bu kelimenin altında “öğütücü” anlamında olan طحان ṭaḥḥān kelimesi bulunmaktadır. Böylece bu kelime “çoban” راعي anlamında değil طحان “öğütücü” anlamındadır.

⁴⁹⁶ Bu kelimenin yanında “ekşi demektir” anlamında اي حامض ibaresi var.

⁴⁹⁷ Bu kelime standart Arapçada رائق rāiḳ şeklinde söylenir. Müellif bunu yanlış anlamlandırmıştır. Çünkü kelimenin Arapçada anlamı “dur, saydam, şeffaf, temiz” dir. Bunun yanı sıra bu kelimenin kenarında درى duri ve “arı olsun, dinsic” anlamında ويقال تروق ibaresi var. Atalay ve Al-Türk birinci çıkartma درى kelimesini bir sonraki kelimenin Türkçe karşılığı olarak göstermişler, ikinci çıkartmayı ise okumamışlar.

⁴⁹⁸ Bu kelimenin altında “silinmiş, görünmez, bilinçsiz” anlamında ve Türkçe karşılığı olan “donuk” مطموس maṭmūs kelimesi vardır. Bunu ne Atalay ne de Al-Türk okumamıştır.

⁴⁹⁹ Sayfa kenarında صيغا شو şıḡa şu ibaresi vardır.

⁵⁰⁰ Bu kelime metinde رايحه şeklinde yazılmıştır.

⁵⁰¹ Bu kelime çoğuldur tekili ركب rikāb dır.

Tablo 25 – devam

ريش ⁵⁰²	<i>rīṣ</i>	= yün, tük
رباب	<i>rabāb</i>	= oluk ⁵⁰³ (ıklık, bir çeşit tek telli kemançe)
رصاص 17.a	<i>ruṣāṣ</i>	= kurgaşın, kurşun
رطل	<i>raṭl</i>	= batman ⁵⁰⁴
رغوه	<i>rağwa</i>	= köpük
الريم ⁵⁰⁵	<i>ar-rīm</i>	= köpük
رف ⁵⁰⁶	<i>raff</i>	= ilgewür
روشن ⁵⁰⁷	<i>rawṣan</i>	= baca ⁵⁰⁸
ركيك ⁵⁰⁹	<i>rakīk</i>	= şawurşuk
راهب	<i>rāhib</i>	= keşiş
رهان	<i>rihān</i>	= ölç
رهن	<i>rahn</i>	= tuşnak ⁵¹⁰ , tuţu
رعه	<i>riʿda</i>	= titremek
راي	<i>ra'y</i>	= öwüt, ögüt de denir
رقيا	<i>rukya</i>	= owşun
راووق	<i>rāwūk</i>	= süzgüş
راس الغصن	<i>ra'su'l guşn</i>	= pürşük ⁵¹¹
رخم	<i>raḥam</i>	= karkas, kartaş
رمح	<i>rumḥ</i>	= sümğü ⁵¹²
رزه	<i>razza</i>	= toğa (toka, kilit halkası)
رفيع	<i>rafiʿ</i>	= ilşige

⁵⁰² Arapçada bu kelime “yün” değil sadece “tüy” anlamında kullanılır.

⁵⁰³ Sayfa kenarında *oğluk* ve *ıklık* da denir anlamında *و يقال اوغلق و اقلق* ibaresi bulunmaktadır.

⁵⁰⁴ Sayfa kenarında bu kelimenin üstünde “ölçek de aynıdır” anlamında *والكيل كذلك* ibaresi bulunmaktadır.

⁵⁰⁵ Bu kelimenin aynı “köpük” anlamında olduğunu belirten *كذلك* kelimesi var, aynı zamanda kelimenin üstünde “kaynatılan etin tencere yüzüne çıkan yağı ve köpüğü” anlamında *وهو رغو اللحم* ibaresi bulunmaktadır.

⁵⁰⁶ Bu kelimenin altında *سرکان sergen* kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁰⁷ Bu kelime Farsçadır.

⁵⁰⁸ Sayfa kenarında *tünlük تئلك* kelimesi vardır. Al-Türk, bu kelimeyi bir önceki *sergen* kelimesiyle birlikte tek çıkartma gibi göstermiştir.

⁵⁰⁹ Bu kelime metinde *ركه* şeklinde yazılmıştır.

⁵¹⁰ Satır arasında *طوطساو tuṭsaw* kelimesi vardır.

⁵¹¹ Bu kelimenin *pürşek* şeklinde de okunabileceğini belirten *وبالفتح üstünle de* söylenir anlamında bir ibare vardır.

⁵¹² Bu kelime metinde / م / ile yazılmış, ancak Atalay ve Al-Türk, / ı / ile okumuşlar.

Tablo 25 – devam

رهوال ⁵¹³	<i>rahwāl</i>	= yorga
رغيف والقرصه	<i>ragīf wa 'l kūrṣa</i>	= kulaş ⁵¹⁴
رخيص	<i>rahīṣ</i>	= uşuz
رقده	<i>raḳda</i>	= yatış

Tablo 26: /ر/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri

رجع	<i>raca'a</i>	= kayıttı, töndi
رفر	<i>rafrafa</i>	= talpıdı ⁵¹⁵
رش	<i>raşşa</i>	= septi
رقص	<i>raḳaşa</i>	= segirdi
رقد	<i>raḳada</i>	= yatıttı
رقد اللبن	<i>raḳḳada 'l laban</i>	= uyuttı ⁵¹⁶
ربى	<i>rabbā</i>	= besledi
راقب	<i>rāḳaba</i>	= közettı ⁵¹⁷
راى ⁵¹⁸	<i>ra 'ā</i>	= baḳtı
راق ⁵¹⁹	<i>rāḳa</i>	= süzdı, tondı
ركب	<i>rakiba</i>	= mindi
رمى	<i>ramā</i>	= bıraḳtı, 17.b: kemişti, şaldı, yıḳtı. ⁵²⁰
ربح	<i>rabiḥa</i>	= aşlamladı ⁵²¹
رفع	<i>rafa'a</i>	= ḳaldırdı
ربط	<i>rabaṭa</i>	= bayladı, bağladı da denir
رفس	<i>rafasa</i>	= tepti

⁵¹³ Bu kelime aslı Farsçadır bugün Arapçada رهوان *rahwān* şeklinde kullanılır.

⁵¹⁴ Sayfa kenarında ekmek anlamında شومن *şomun* kelimesi bulunmaktadır.

⁵¹⁵ Bu kelime asıl metinde طالبيدي şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu talpındı şeklinde okumuşlar. Sayfa kenarında sadece طالبا *talaba* kısmı okunabilen bir çıkartama bulunmaktadır. Atalay, bunun طالباندي *talabandi* olduğunu tahmin ederek bu şekilde okumuştur (Atalay, 1945, 33).

⁵¹⁶ Sayfa kenarında bu kelimenin geçişli olduğunu ve aslının uyودي *uyudi* olduğunu belirten هذا متعدي *hâza metedi* ibaresi vardır.

⁵¹⁷ Sayfa kenarında كزليدي *közledi* kelimesi bulunmaktadır.

⁵¹⁸ Bu kelimenin Arapçada anlamı “gördü” dür.

⁵¹⁹ Bu kelime Arapçada “temiz oldu, parladı, hoşuna gitti, beğendi” demektir.

⁵²⁰ Atalay, bu kelimeleri soru işaretiyle bırakmış, halbuki bu kelimeler Arapça kelimenin anlamlarına uymaktadır.

⁵²¹ Sayfa kenarında ائشى ऐyledi kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 26 - devam

رجم	<i>racama</i>	= taşladı
رحم	<i>raḥima</i>	= esirkedi, yarılğadı ⁵²²
تسخير	<i>tashīr</i>	= yarılğadı, yarlığadı ⁵²³
رحل	<i>raḥala</i>	= köşti
رسم وامر	<i>rasama wa amara</i>	= buyurdi
رسم اي القى	<i>rassama, alḳā</i>	= koştı ⁵²⁴
راهن	<i>rāhana</i>	= öçeçti
رهن	<i>rahana</i>	= tuşnaḳḳa koydı
رضع	<i>raḍa'a</i>	= emdi ⁵²⁵
رأى من الرياء ⁵²⁶	<i>rā'ā mina'riyā'</i>	= iki yüzli boldı
رقى ⁵²⁷	<i>raḳā</i>	= owşunladı, çıktı ⁵²⁸
رعى ⁵²⁹	<i>ra'ā</i>	= kütledi ⁵³⁰
ركن والتجا واستند	<i>rakana, iltaca'a, istanada</i>	= sıyındı ⁵³¹
ردّ لونه	<i>radda lawnuhu</i>	= şırayı kayıttı
رؤى	<i>rawwā</i>	= kandırdı

⁵²² Sayfa kenarında يارلغادي *yarlığadı* kelimesi bulunmaktadır.

⁵²³ Metinde bu iki kelime için *teshīr* anlamında da kullanıldığını belirten وهو بمعنى التسخير ايضا ibaresi bulunmaktadır.

⁵²⁴ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır. Bu kelimenin altında “ekledi ve ilave etti” anlamında اردف kelimesi vardır.

⁵²⁵ Bu kelimenin ilk harfi hem üstün hem de esrelidir.

⁵²⁶ Bu kelime asıl metinde رياء من الريا şeklinde yanlış yazılmıştır.

⁵²⁷ Bu kelime metinde رقا şeklinde yazılmıştır.

⁵²⁸ Sayfa kenarında birinci kelimenin “muska yazmak, okuyup üflemek, ikinci kelime ise yükseliş ve yukarı çıkmak” anlamında olduğunu açıklayan الصعود والرقيا والثاني ibaresi bulunmaktadır.

⁵²⁹ Bu kelime metinde رعا şeklinde yazılmıştır.

⁵³⁰ Sayfa kenarında كوتدي *kütledi* kelimesi vardır. Al-Türk, bu kelimeyi *kütledi* şeklinde okumuştur.

⁵³¹ Bu kelimenin üzerinde /ğ / ile de söylenir وبالغين şeklinde bir yazı var, buna göre bu kelime *sıyındı* şeklinde de okunur. Al-Türk وبالغين çıkartmasının / و / harfini *sıyındı* kelimesinin üzerinde ötre sanarak kelimelerin ikisini de ötreli *soyundı ve sogundı* şeklinde yanlış okumuştur.

Tablo 27: /z/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler

زميتا ⁵³²	zamita	= kıraw
زلزله	zalzala	= titremek ⁵³³
زوبعه ⁵³⁴	zawba ^a	= yek, burğan ⁵³⁵
زند	zand	= bilek, kol
زردمه ⁵³⁶	zardama	= tamaw ⁵³⁷ , tığağ da denir
زوج وهو الرجل	zawc wahwa'r racul	= ěr ⁵³⁸
زندیق	zindīk	= dinsiz ⁵³⁹
زملوط	zamlūt	= yaltay ⁵⁴⁰
زور	zawr	= tuş
زكام 18.a	zukām	= tamaw ⁵⁴¹
زاد	zād	= azık
زرع	zar ^c	= ěkin ⁵⁴²
زفت	zift	= şalama ⁵⁴³
زقلم والكالب	zaqlam wa'l kallāb	= ırğak, bızgık ⁵⁴⁴

⁵³² Bu kelime Farsça *zemistan* kelimesinden türetilmiştir. Metinde bu kelimenin ilk harfi ötreli yazılmıştır. Ayrıca üzerinde “kış, don, kırağı ve soğuk” anlamında صقعه *şaq^a* kelimesi var. Bu kelimeyi Atalay, okumamıştır.

⁵³³ Sayfa kenarında bu kelimenin “hareket mastarı” olduğunu açıklayan bir ibare vardır مصدر اي التحرك. Atalay, bu çıkartmayı okumamıştır.

⁵³⁴ Bu kelimenin Arapçada asıl anlamı “şeytan veya cinlerin lideri” dir. Eski Arap inançlarına göre kasırganın içinde bu şeytanın veya cinin olduğuna inanılırdı.

⁵³⁵ Sayfanın sağ kenarında قسرقا *kaşırka* kelimesi bulunmaktadır Al-Türk, bunu *kaşırka* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 99, 570. dipnot). Sayfanın diğer kenarında birinci kelimenin “şeytan” ikinci kelimenin ise “karmakarışık” anlamında olan الاول الشيطان والثاني الشعث ibaresi vardır.

⁵³⁶ Bu kelimenin aslı Farsçadır Arapçada “yutak” demektir.

⁵³⁷ Sayfa kenarında بقرت لق *boğurtlak* kelimesi bulunmaktadır.

⁵³⁸ Bu kelime metinde üzerinde uzatma işareti olan iki elif ile yazılmıştır. Bu yüzden uzun /e/ile okuduk. Atalay ve Al-Türk, *er* şeklinde okumuşlar.

⁵³⁹ Bu kelimenin altında bitişik olduğunu belirten مركب kelimesi bulunmaktadır..

⁵⁴⁰ Bu kelime Mısır arapçasında “dolandırıcı, aldatıcı” anlamındadır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmışlardır. Halbuki Atalay, 27b’de geçen bu kelimeye “aldatıcı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 35-52; Al-Türk, 2006, 100, 574. dipnot). Fazilov, bu kelimeye “sarp, dik, yamaç, bayır” anlamlarını vermiştir (Fazilov, 1978, 134).

⁵⁴¹ Sayfa kenarında طماغ *tımağ* kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁴² Bu kelimenin ilk harfi hem üstün hem de esre ile yazılmıştır.

⁵⁴³ Bu kelimenin altında Farsça olduğu اعجمي ibaresi vardır. Atalay, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 35). Fazilov ve Al-Türk ise bu kelimenin “katran” anlamını vermişlerdir (Fazilov, 1978, 134; Al-Türk, 2006, 100, 577. dipnot).

⁵⁴⁴ Atalay, bu iki kelimeyi dizin bölümünde ? işaretiyle bırakmış (Atalay, 1945, 151, 174). Bu kelimenin anlamı “kanca ve çengel”dir.

Tablo 27 – devam

زاويه	<i>zāwiya</i>	= bucağ
زغاري	<i>zuğari</i>	= parla
زمام والمجر	<i>zimām wa'l macar</i>	= yular
زبدیه	<i>zabdiyya</i>	= şanak
زنبور	<i>zanbūr</i>	= küwegün
زاغ ⁵⁴⁵	<i>zāğ</i>	= toğan
زند اللبس	<i>zandi'l libis</i>	= kolluk
زردیه ⁵⁴⁶	<i>zaradiyya</i>	= küpe
زر	<i>zirr</i>	= tüyme, düğme de denir.
زرموزه ⁵⁴⁷	<i>zarmūza</i>	= başmak
زلومة الخف	<i>zallūmati'l ħuff</i>	= çewirçi
زايد	<i>zāyid</i>	= artuğ ⁵⁴⁸
زوج	<i>zawc</i>	= tekin karşıtına « çëft » ⁵⁴⁹ ve « töki » de denir
زنداد	<i>zinād</i>	= otluğ
زیر	<i>zīr</i>	= küp
زجاج	<i>zücāc</i>	= şırşa ⁵⁵⁰
زهر	<i>zahr</i>	= çiçek
زبد	<i>zibd</i>	= kere yaw
زرقه	<i>zurqa</i>	= köklik
زنخ والمروح	<i>zinih wa'l murawwaḥ</i>	= kaşşıptır

⁵⁴⁵ Bu kelimenin Arapça anlamı “karga, kuzgun” demektir. Müellif bu kelimeyi *toğan* kelimesiyle karıştırmıştır. Atalay, da bu kelimeye “doğan” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 35). Al-Türk, bu kelime hakkında herhangi bir yorum yapmamıştır (Al-Türk, 2006,100).

⁵⁴⁶ Bu kelime Arapçada “kalkan, miğfer ve kalkanda bulunan demir halkaları yapmak için kullanılan kerpeten” anlamındadır.

⁵⁴⁷ Bu kelimenin aslı *سرموچه sermūçe*’dir Farsçadan Arapçaya geçmiştir. “Deriden yapılan ve ayakkabı üzerine giyilen bir çeşit hafif ayakkabı” anlamındadır..

⁵⁴⁸ Bu kelime metinde hem ötre ile *arūğ* hem üstün harekesiyle *arūğ* şeklinde yazılmıştır. Atalay, bunun sadece üstün harekelisini okumuştur (Atalay, 1945, 35).

⁵⁴⁹ Bu kelime metinde hem üstün hem de esre harekesiyle yazıldığı için / è / ile okuduk. Atalay, bu kelimeyi üstüle okumuş (Atalay, 1945, 35), Al-Türk ise esreyle *çift* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 100).

⁵⁵⁰ Bu kelimenin üzerinde *صرشا şırşa* kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 27– devam

زَمِي طَوِيل	<i>zammi ṭawīl</i>	= şıbizgi
زَمِي الْقَصِير	<i>zammi 'l qaşīr</i>	= zurnay
زَمَان	<i>zamān</i>	= şak, şağ da denir ⁵⁵¹
زَرِيعَة ⁵⁵²	<i>zarrī'a</i>	= toğun ⁵⁵³
زَرَزُور ⁵⁵⁴	<i>zarzūr</i>	= şırşık ⁵⁵⁵
زَبَل	<i>zibl</i>	= tezek

Tablo 28: /ز/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

زَوَّج	<i>zawwaca</i>	= öylendirdi, ewlendirdi de denir.
زَنَخَ	<i>zannaḥa</i>	= kaçıştı
زَوَّقَ ⁵⁵⁶	<i>zawwaqa</i>	= bezendi
زَرَعَ 18.b.	<i>zara'a</i>	= ekti
زَرَرَ	<i>zarrara</i>	= tüymeledi
زَعَقَ وَصَاح وَعُوشَ ⁵⁵⁷ وَعِيطَ	<i>za'aqa, şāḥa, ġawwaşa, 'ayyaṭa</i>	=kışkırdı
زَمَرَ	<i>zammara</i>	= şaldı [her hangi bir müzik aletiyle vurulursa böyle denir] ⁵⁵⁸
زَلَقَ	<i>zalaqa</i>	= tayıdı
سَحَبَ ⁵⁵⁹	<i>saḥaba</i>	= sürüdi
زَحَفَ وَشَحَطَ	<i>zaḥafa wa şaḥaṭa</i>	= süyrelti ⁵⁶⁰ , yıldı ⁵⁶¹

⁵⁵¹ Bu kelime sayfa kenarında bulunmaktadır.

⁵⁵² Bu kelimenin üstünde “her hangi bir tohum” anlamında *من كل حب* ibaresi bulunmaktadır.

⁵⁵³ Bu kelimenin altında *toḥum طخم* kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁵⁴ Bu kelimenin altında *şığırçık صغیرچق* kelimesi vardır.

⁵⁵⁵ Atalay, Bu kelimeyi *şırsık* şeklinde okumuştur (Atalay,1945, 35).

⁵⁵⁶ Bu kelime etkendir Türkçe karşılığı “bezendi” dönüşlüdür. Bu yüzden *تَزَوَّقَ tazawwaqa* şeklinde yazılmalıdır.

⁵⁵⁷ Bu kelimeyi metinde öyle yazıldığı için Atalay ve Al-Türk / ع / ile *عُوش* şeklinde okumuşlar (Atalay,1945, 36; Al- Türk, 2006, 102). Aslında bu kelime / غ / ile *عُوش* *ġawwaşa* şeklinde okunmalıdır, “bağırıp çağırmak, saçma sapan konuşmak” anlamındadır.

⁵⁵⁸ Bu açıklama metinde kelimenin yanında yazılmıştır.

⁵⁵⁹ Bu kelime satırlar arasında yazılmıştır. Al-Türk, bu kelimeyi bir sonraki *زَحَفَ وَشَحَطَ* kelimeleriyle birlikte okumuş halbuki bu kelime hem müellif tarafından ayrı yazılmış, (çünkü müellifin aralarında anlam bağı olan kelimelerin arasında kullandığı / و / harfi burda yoktur) hem de anlam açısından bu kelime farklıdır.

⁵⁶⁰ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *süyrelti* şeklinde okumuşlardır.

⁵⁶¹ Bu kelimenin altında “acele etti, yeldi” anlamında olan *خَب* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bunu okumamış ve Türkçe karşılığını anlamdırmayıp ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 36). Al-Türk,

Tablo 28 – devam

زغزغ	<i>zağzağa</i>	= kıçıkladı
زاد	<i>zāda</i>	= artırdı
⁵⁶² زنى	<i>zanā</i>	= murdar sikti
زقزق	<i>zaqzaqa</i>	= şayradı
زارالاسد	<i>za'ara'l asad</i>	= aṇradı ⁵⁶³

Tablo 29: / س / Harfi ile Başlayanlar

سميع	<i>samīc</i>	= eşitken
سماء	<i>samā'</i>	= kök ⁵⁶⁴
سيد	<i>sayyid</i>	= koca
سيده	<i>sayyida</i>	= ḥātūn
سلطان	<i>sulṭān</i>	= kan (bu kelime aynı zamanda vücuttaki <i>kan</i> 'a da denir)
سحاب	<i>saḥāb</i>	= bulut
سهيل	<i>suḥayl</i>	= yaşık yamalı
سباخ	<i>sibāḥ</i>	= koşur, şızlık ⁵⁶⁵
⁵⁶⁶ سالف	<i>sālīf</i>	= zulf ⁵⁶⁷
سواد	<i>sawād</i>	= karalık
سنّ	<i>sinn</i>	= tiş, /d / ile de söylenir
⁵⁶⁸ سرّ	<i>surra</i>	= kindik, kawşuk
سوّه	<i>suwwa</i>	= kuğu ⁵⁶⁹

bu Arapça kelimeyi görmüştür ancak “çektı” anlamında جَر şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 102, 588. dipnot). Fazilov, *yıldı* kelimesine “uzaklaştı” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 135).

⁵⁶² Bu kelimenin açıklaması olarak yazılan *بمعنى نكح وهو بمعنى الحرام* ibaresi bunun “haram ilişki kurmak” anlamında olduğunu açıklamaktadır.

⁵⁶³ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *eṇredi* şeklinde ince sıralı okumuşlar. Tarihî ve çağdaş Kıpçak dillerinde art ünlülü olduğu için *aṇradı* şeklinde okuduk.

⁵⁶⁴ Bu kelime Atalay tarafından *kög* şeklinde okunmuştur (Atalay, 1945, 36).

⁵⁶⁵ Sayfa kenarında *جورق* *çoraq* kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁶⁶ Bu kelime çağdaş Arapçada “zülûf” anlamındadır.

⁵⁶⁷ Bu kelimenin Aslı Farsçadır. Farsçada “zolf” şeklinde telaffuz edilir. Arapçada “yakınlık, gecenin ve gündüzün son saatleri veya bir bölüğü” anlamındaki “zulef ve zulfā” kelimesinden farklıdır. Al-Türk, bu kelimenin Arapça olduğunu söylemiştir (Al-Türk, 2006, 103, 592. dipnot).

⁵⁶⁸ Bu kelime için sayfa kenarında *كبك* *köbek* kelimesi yazılmıştır.

⁵⁶⁹ Bu kelimeyi Al-Türk, *كوغى* *kuğu* şeklinde okumuştur, ancak metinde *kuğu* *قوغو* şeklinde yazılmıştır (Al-Türk, 2006, 103, 596. dipnot).

Tablo 29 – devam

⁵⁷⁰ سلسلة الظهر	<i>silsilatü'z zahr</i>	= oruṭқа, / ğ / ile oruṭğa da denir
سمرة	<i>sumra</i>	= kara yowuzluk ⁵⁷¹
ساق	<i>sāḳ</i>	= baltır
سمين	<i>samīn</i>	= semiz 19.a
⁵⁷² ساذج والمغفل	<i>sāḍac</i> <i>wa'lmuğaffal</i>	= möñ ⁵⁷³
⁵⁷⁴ سعيد	<i>sa'īd</i>	= bay ⁵⁷⁵ مفخم
سكران	<i>sakrān</i>	= esrik
سفيه	<i>saḫīh</i>	= şaklak
سخونة	<i>suḫūna</i>	= ıssilik
سودا والجرب	<i>sawdā wa'lcarab</i>	= ıtoṭur ⁵⁷⁶
⁵⁷⁷ سنطة	<i>sanṭa</i>	= süwek ⁵⁷⁸
سحر	<i>siḥr</i>	= caḍı, bügi
سائل	<i>sāil</i>	= sinlik
سلامه	<i>salāma</i>	= esenlik
سحر	<i>saḥar</i>	= erte
سعد	<i>su'ḍ</i>	= topalak
سمسم	<i>simsim</i>	= künci ⁵⁷⁹

⁵⁷⁰ Satırlar arsında bu kelimenin altında انرفا kelimesi bulunmaktadır. Atalay, Faziolv ve Al-Türk bu kelimeyi okumamışlar (Atalay, 1945, 36; Al-Türk, 2006, 103; Fazilov, 1978, 136).

⁵⁷¹ Sayfa kenarında bu kelimenin altında kara yoguzluk şeklinde de okunabileceği anlamında وبالغين / ğ / ile de” ibaresi bulunmaktadır.

⁵⁷² Bu kelimenin ساذج şeklinde yazılması gerekir. Ancak müellif yanlış olarak ساج şeklinde yazmıştır. Atalay, bu kelimeyi metinde olduğu gibi yazmıştır (Atalay, 1945, 36). Al-Türk ise kelimenin doğru şeklini vermiştir (Al-Türk, 2006, 103, 599. dipnot).

⁵⁷³ Bu kelimeyi Al-Türk, muñ şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 103). Ancak muñ Türkçe de “kederli, şansız, endişeli” anlamlarındadır (EDPT., 1972, 769). Bu anlam Arapça “aptal, budala” anlamlarında kullanılan ساذج والمغفل kelimesinin karşılığı olamaz. Bu yüzden Atalay’ın möñ şeklinde olan okuyuşunu doğru bulmaktayız.

⁵⁷⁴ Bu kelimenin Arapçada anlamı “mutlu, bahtiyar” dir.

⁵⁷⁵ Sayfanın üst kenarında yazılan bir çıkartmada bu kelimenin “isim olduğu, fiil olarak da şöyle çekilir; geçmiş zamanda baydı, şimdiki ve geniş zamanda bayır, olumsuzda baymas, şart kipinde baysa. Şahıs zamirleriyle birleşince baydım, baydık, baydın, baydınız denir” ibaresi bulunmaktadır.

⁵⁷⁶ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi kuṭur şeklinde okumuşlar.

⁵⁷⁷ . Bu kelime Arapçada “bilek kemiği” demektir. Aynı zamanda bu kelimenin altında “kemik” anlamında عظم kelimesi vardır.

⁵⁷⁸ Sayfa kenarında “başka bir deyişle süñük de denir” anlamında bir ibare vardır. Bu kelimeyi Atalay, süğük şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 36).

Tablo 29 – devam

سنبلة	<i>sunbula</i>	= kılçık ⁵⁸⁰
سميد	<i>samīd</i>	= ırışık (has un, ve bu undan yapılan yemek)
سويق	<i>suwaiḳ</i>	= karuk ⁵⁸¹
سلاء	<i>sillā'</i>	= kowurdaḳ ⁵⁸²
سيل	<i>sayl</i>	= akmak, akın
سفینه	<i>safīna</i>	= keme ⁵⁸³ (küçüğüne uçan ⁵⁸⁴ derler)
سمك	<i>samak</i>	= balık
سقتقور	<i>saḳanḳur</i>	= şırt balığı
سلحفاة	<i>sulahfāt</i>	= kabarçaklı bağa ⁵⁸⁵
سرطان	<i>saraṭān</i>	= ilengiṣ ⁵⁸⁶ , kıskaş da denir
سناره	<i>sinnāra</i>	= karmak
سلاق	<i>sullāḳ</i>	= eger (dilin altında çıkan sivilce)
سنور	<i>sannur</i>	= maçı, çetük
سنباب	<i>sincāb</i>	= tēyin ⁵⁸⁷
سمور	<i>sammur</i>	= kiş, kögenek
سبع	<i>sab^c</i>	= (hamza bölümünde geçmiştir)
سمان	<i>sammān</i>	= badanah, buyurçuḳ da denir ⁵⁸⁸ (bayağı bildircin)
سلوى	<i>salwā</i>	= ıartaz ⁵⁸⁹

⁵⁷⁹ Bu kelime Farsçadır aslı “küncüd”dür. Kürtçede ise “künci” şeklinde söylenir, bu yüzden / c / ile okumayı tercih ettim. Atalay, ve Al-Türk, bu kelimeyi / ç / ile *künçi* şeklinde okumuşlar (Atalay,1945, 37; Al-Türk, 2006, 104). Bunun yanı sıra müellif bu kelimenin Arapça karşılığını yanlışlıkla ötreli *sumsum* şeklinde yazmıştır ki bu da Arapçada “kırmızı karınca” demektir.

⁵⁸⁰ Sayfa kenarında *بغدي باشي buğday başı* kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁸¹ Satırlar arasında *قاوط kawuṭ* kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁸² Sayfa kenarında *قافرداق kaḳırdak* kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, bu kelimeyi *kaḳırdah* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 104, 604. dipnot).

⁵⁸³ Satırlar arasında bu kelimenin altında *کامي kemi* kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁸⁴ Bu kelimenin üstünde “uçan” anlamında *طيار* kelimesi var. Atalay, bunu okumamıştır.

⁵⁸⁵ Sayfa kenarında “kurbağaya ve deniz kurbağasına bağa” denildiğini belirten bir çıkartma vardır.

⁵⁸⁶ Sayfa kenarında *ينكاش yinkeş* kelimesi vardır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *yenkeş* şeklinde okumuşlar (Atalay,1945, 37; Al-Türk, 2006, 104, 608. dipnot). Sayfanın sağ tarafında da *قصش kışaş* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bunu okumamıştır.

⁵⁸⁷ Bu kelimenin ilk harfi hem üstün hem de esre ile yazılmıştır.

⁵⁸⁸ Atalay, bu kelimenin Türkçe karşılığını vermemiştir (Atalay,1945, 37).

⁵⁸⁹ Atalay, buna “yelve kuşu” anlamını vermiştir (Atalay,1945, 37). Arapça *سلوى* “bildircin” demektir.

Tablo 29 – devam

سنونو ⁵⁹⁰	<i>sununu</i>	19.b. = karlağuş ⁵⁹¹
سحليه	<i>siḥliyya</i>	= keseltki
سوس والدود ⁵⁹²	<i>sūs wa'd dūd</i>	= kurt
سم	<i>summ</i>	= awu, ağu da denir
سنام	<i>sanām</i>	= örkeş ⁵⁹³
سخله	<i>saḥla</i>	= awlak ⁵⁹⁴
سابق وجرای	<i>sābiḳ, carrāy</i>	= yügrük
سرج	<i>sarc</i>	= eyer ⁵⁹⁵
سير	<i>sair</i>	= kayış (sırım, kayış)
سیف	<i>sayf</i>	= kılıç
سکین	<i>sikkīn</i>	= bıçak
سارقه ⁵⁹⁶	<i>sāriḳa</i>	= kapturğa (bukağı çivisi)
سلسله	<i>silsila</i>	= zincir
سبیکه	<i>sabīka</i>	= som
سندان	<i>sindān</i>	= uzan ⁵⁹⁷ (demirci örsü)
سیخ	<i>sīḥ</i>	= şiş
سکرجه ⁵⁹⁸	<i>sukurruca</i>	= ayak (küçük tabak, çanak)
سوار	<i>siwār</i>	= bilezük
سحليه	<i>siḥliyya</i>	= apsa (bu <i>tabut</i> demektir) ⁵⁹⁹
سالة	<i>sallāla</i>	= şamruk (deredeki suyun akıntısı)

⁵⁹⁰ Satırda kelimenin yanında “bunun söylenenlere göre cennet kuşu olduğu” anlamında وهو عصفور ibaresi vardır. Ancak Al-Türk, bu ibaredaki الجنه alcanna kelimesini yanlışlıkla الجبل alcabal “dağ” okumuş bu yüzden “dağ kuşu” demiştir (Al-Türk 2006, 105, 611. dipnot).

⁵⁹¹ Sayfa kenarında karlağuş قارلاغوج kelimesi görülmektedir. Al-Türk bu kelimenin Atalay, tarafından yazılmadığını söylüyor (Al-Türk, 2006, 105, 612. dipnot). Halbuki Atalay bu kelimeyi yazmıştır (Atalay, 1945, 37, 273. dipnot). Ayrıca yine sayfa kenarında الخطاف kelimesi vardır. Arapçada bu kelime yine “kırlangıç” demektir. Al-Türk buna “bir kuş adı” demiştir (Al-Türk, 2006, 105, 612. dipnot).

⁵⁹² Birinci kelime “tahıl biti, güve”, ikinci kelime “kurt, solucan” demektir.

⁵⁹³ Sayfa kenarında “örgüç de denir” anlamında اوركوج لغة فيه ibaresi vardır.

⁵⁹⁴ Sayfa kenarında اغلاق oğlak kelimesi vardır.

⁵⁹⁵ Bu kelimenin ilk harfi hem üstün hem de esre ile yazılmıştır.

⁵⁹⁶ Bu kelime metinde سولق şeklinde yazılmıştır. Bu kelimenin doğrusu سارقه çoğulu ise سوارق sewāriḳ'dir. “Bukağı halkalarını bir araya getiren demir veya çivi” demektir. Müellif bu ikinci şekilde karıştırmış olmalıdır.

⁵⁹⁷ Sayfa kenarında اورس örs kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁹⁸ Bu kelime Farsçadır.

⁵⁹⁹ Bu açıklama satırda آرابچا وهي التابوت şeklinde yazılmıştır.

Tablo 29 – devam

سخن	<i>suḥun</i>	= issi
سلك	<i>silk</i>	= sık
سلق ⁶⁰⁰	<i>silḳ</i>	= çükündür
سفرجل	<i>safarcāl</i>	= ḥaywa
سليق	<i>salīḳ</i>	= yaḥnı
سمن	<i>samn</i>	= şarı yaw
سريه	<i>suriyya</i>	= koma (cariye, odalık)
اسكفه ⁶⁰¹	<i>uskuffa</i>	= buşağa
سلم ⁶⁰²	<i>sullam</i>	= anğıç, ançık, nerdüwen, merdimen ⁶⁰³ de denir
سطوح	<i>suṭūḥ</i>	= tam (düz olan yer de bölge denir) ⁶⁰⁴
سنه	<i>sana</i>	= yıl, bıltır
ساعه ماضيه	<i>sāʿa māḍiya</i>	= bayak
سواد ⁶⁰⁵	<i>sawād</i>	= alaş bulaş (karantı)

Tablo 30: / س / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri

ساعد	<i>sāʿada</i>	= boluştı, 20.a. meded èyledi de denir
سبق	<i>sabaḳa</i>	= ozdı ⁶⁰⁶
ساق	<i>sāḳa</i>	= sürdi, şaptı
سنّ	<i>sanna</i>	= bile di
سوى ⁶⁰⁷	<i>sawwā</i>	= bişirdi, tüzetti

⁶⁰⁰ Bu kelime Arapçada “pazı” demektir.

⁶⁰¹ Bu kelime metinde سكفه şeklinde yazılmıştır. Atalay, bu kelimeye “pabuç yamalığı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 38). Bu kelime Arapçada “kapının altındaki ağaç eşik” demektir. “kunduracı, ve ayakkabı tamircisine” ise Arapçada اسكافي denir.

⁶⁰² Bu kelimenin üzerinde الخشب **al-ḥaşab** “ahşap” anlamında bir kelime olduğuna göre bu kelimedenden “ahşap merdiven” kasdelmiştir.

⁶⁰³ Bu kelime sayfa kenarında yazılmıştır.

⁶⁰⁴ Bu ibare satırda Arapça yazılmıştır. Bu kelimenin ikinci anlamda kullanılması için سطح ومسطح şeklinde olmalıdır.

⁶⁰⁵ Sayfa kenarında “uzaktan görülen ve ne olduğu bilinmeyen şeye denir” ibaresi vardır.

⁶⁰⁶ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *uzdı* şeklinde okumuşlardır. Fazilov *ozdı* şeklinde okumuştur.

⁶⁰⁷ Atalay, müellifin “yaptı ve düzelti” anlamında olan سوى kelimesini “pişirdi” anlamında olan شوى kelimesiyle karıştırdığını düşünmüştür (Atalay, 1945, 38, 279. dipnot). Al-Türk, bu düşüncede olmadığını söyleyerek bu kelimenin “pişirdi” anlamında değil “yaptı” anlamında olup ve sayfa kenarında bulunan bir çıkartmadaki birincisi “yemek hazırlamak”, ikincisi “eşyaları düzeltmek” anlamındaki çıkartmadan ve “pişirdi” kelimesinin altında طبخ “pişirdi” kelimesinin bulunduğu için de

Tablo 30 - devam

سَخَن	<i>saḥuna</i>	= isidi
سَرَح	<i>sarraḥa</i>	= ıtaradı
سَلَّ	<i>salla</i>	= şowurdu
سَيَّب	<i>sayyaba</i>	= yiberdi
سَدَّ	<i>sadda</i>	= tıktı
سَمَّرَ	<i>sammara</i>	= mıhladı
سَكَّت	<i>sakata</i>	= tekturdu ⁶⁰⁸ , tındı, epsem boldı
سَمَّى ⁶⁰⁹	<i>sammā</i>	= ātladı, ādadı
سَوَّى ⁶¹⁰	<i>sawiya</i>	= teydi
سَلَخَ وَعَرَى	<i>salaha wa ʿarrā</i>	= şoydı
سَأَلَ	<i>saʿala</i>	= şordı
سَالَ	<i>sāla</i>	= akdı
سَكَرَ	<i>sakara</i>	= esirdi
سَكَنَ الْهَوَاءَ ⁶¹¹	<i>sakana 'l hawā'</i>	= yel semdi
سَقَعَ ⁶¹²	<i>sakka'a</i>	= üşüdi
سَعَلَ	<i>sa'ala</i>	= ötkürdi ⁶¹³
سَهَى وَنَسِيَ	<i>sahā wa nasiya</i>	= unuttı
سَمِعَ	<i>sami'a</i>	= eşitti
سَمِنَ	<i>samina</i>	= semirdi, semiz boldı
سَبَّ وَشَتَمَ	<i>sabba, şatama</i>	= sökti ⁶¹⁴

bu iki kelimenin “yemek pişirdi” anlamına geldiğini söylüyor (Al-Türk, 2006, 107, 623. dipnot). Sayfa kenarındaki çıkartmaya göre yazar سَوَّى kelimesini “pişti” anlamındaki استوى kelimesiyle karıştırmış olmalıdır. Daha sonra سَوَّى kelimesinin altında doğru anlamı olan “tüzetdi” ve بشيردي kelimesinin altında aynı anlamda olan طبخ kelimesi yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, *tüzetdi* kelimesinin altındaki *taradı* kelimesine bağlamışlar.

⁶⁰⁸ Bu kelimeyi Atalay, *tekturdu* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 38). Al-Türk ise *tektürdi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 107).

⁶⁰⁹ Bu kelime metinde سَمَّى şeklinde yazılmıştır.

⁶¹⁰ Atalay, bu iki kelimeyi okuyamamış ve ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 38), Al-Türk, سَوَّى'nin “düzeldi” anlamında olduğunu söylemiş Türkçe karşılığını *tiydi* okuyarak ? işaretiyle bırakmış (Al-Türk, 2006, 107, 629. dipnot). Biz Arapça kelimeyi “değerinde olmak” *sawiya* ve Türkçesini *teydi* şeklinde okuduk.

⁶¹¹ Bu kelime metinde “aşk, sevgi” anlamında olan الهوى şeklinde yazılmıştır. Biz tabloya doğru şeklini yazdık.

⁶¹² Bu kelime standart Arapçada صقع şeklindedir. Ancak Mısır Arapçasında س ile telaffuz edilir.

⁶¹³ Atalay, bu kelimeyi *ot kürdi* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 39).

⁶¹⁴ Satırlar arasında bu iki kelimenin üstünde “bir nesneyi sökmek ve yırtmak” anlamında انفتق kelimesi bulunmaktadır. Anlaşıldığına göre “sökmek” hem “sövmek” anlamında olan سب و شتم hem

Tablo 30 – devam

سرّ وفرح	surra, fariḥa	= söyündi ⁶¹⁵
ستر و غطّی	satarā wa ḡaṭṭā	= yaptı
سعر	su'ira	= kütüzdü ⁶¹⁶

Tablo 31: / ش / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

شمس	şams	= güneş, kün
شعری ⁶¹⁷	şi'ra	= ak aygır ⁶¹⁸
شَبُور 20.b. ⁶¹⁹	şabbūr	= tuman
شعاع ⁶²⁰	şu'āc	= yarık, kuyuş , istiare olarak <i>tan şarısı</i> da denir
شقیف	şakīf	= kaş ⁶²¹
شق	şak	= yarık, yarım ⁶²²
شعبه	şu'ba	= bağana, çatal da denir
شیخ	şaiḥ	= karı , ondan daha yaşlı olana «abışka, karṭay» denir
شاب	şāb	= yigit
شدید	şadīd	= berk
شعر	şa'c	= şaş, kirpik, yün ⁶²³

de “sökmek” anlamındaki فتنق anlamında kullanılmaktadır. Atalay, bu kelimeyi okumamış, Al-Türk ise okumuştur (Al-Türk, 2006, 108, 632. dipnot).

⁶¹⁵ Sayfa kenarında *sewindi* kelimesi görülmektedir. Atalay, bu kelimeyi yazmamıştır, Fazilov ve Al-Türk, yazmıştır (Al-Türk, 2006, 108, 633. dipnot; Fazilov, 1978, 139).

⁶¹⁶ Bu kelimenin /r/ harfi yanlışlıkla /z/ ile yazılmış olabilir, biçim olarak *kutuz-* kelimesi sadece İH’nde geçmektedir, bunun dışında hem tarihî hem çağdaş Kıpçak dillerinde yer almamaktadır. Ayrıca Sayfa kenarında “köpek kudurdu” سحر الكلب *su'ira'l kalb* ibaresinin altında قطردی *kuṭurdi* kelimesi bulunmaktadır.

⁶¹⁷ Bu kelime metinde yanlış olarak شعرا şeklinde yazılmıştır. Arapçada bu kelime شعری *şi'ra* şeklinde yazılır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁶¹⁸ Al-Türk, bu kelimenin Atalay tarafından *aygar* şeklinde yazıldığını söylüyor (Al-Türk, 2006, 199, 635. dipnot). Halbuki Atalay, bu kelimeyi *aygır* şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 39).

⁶¹⁹ Bu kelime sayfa kenarında bulunmaktadır. Bu kelimenin Arapçada anlamı “borazan, fülüt” demektir.

⁶²⁰ Bu kelimenin üstünde *ışıl* ve Türkmenler tarafından da *ışık* denildiği anlamında bir ibare vardır.

⁶²¹ Atalay, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 39). Al-Türk, bu kelimeye “tepenin başı” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 108, 638. dipnot). Fazilov, “kaya” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 140). Arapça شقیف kelimesinin anlamı “tepenin başındaki büyük kaya” demektir.

⁶²² Her iki kelimenin /r/ harfi, üzerinde ötre ve altında esre işareti bulunmaktadır. Bu yüzden bu iki kelime *yaruk* ve *yarum* şeklinde de okunabilir. Bunun yanı sıra sayfa kenarında bu iki kelimenin açıklaması olarak birincinin “yerdeki yarık, kuyu, kazıntı” anlamında الحفرة في الارض ikincinin ise “bir şeyin yarısı veya parçası” anlamında والثاني هو الشطر من الشيء ibaresi bulunmaktadır.

Tablo 31 - devam

شارب	<i>şārib</i>	= bıyık
شهلاء	<i>şahlā'</i>	= konugur
شفه	<i>şaffa</i>	= doğağ, erin ⁶²⁴
شدق	<i>şadaq</i>	= awurt
شحم	<i>şahm</i>	= yaw ⁶²⁵
شبر	<i>şibr</i>	= karış
شاطروشجاع	<i>şātır, şucā^c</i>	= bahadır
شبعان	<i>şab^cān</i>	= tok
شهوہ	<i>şahwa</i>	= arzu ⁶²⁶
شایب	<i>şāyib</i>	= şal (ayıp, kusur)
شحاد	<i>şahhād</i>	= tilençi ⁶²⁷
مشهور ⁶²⁸	<i>maşhūr</i>	= şuwalı ⁶²⁹
شعیر	<i>şāir</i>	= arpa
شال	<i>şāl</i>	= ala boğa (Nil nehrinde yaşayan bir çeşit balık)
شاطيء	<i>şāṭi'</i>	= yağa
شبكة	<i>şabaka</i>	= aw ⁶³⁰
شاهین	<i>şahīn</i>	= laçın
شیبٹر	<i>şabaytar</i>	= ayak ⁶³¹

⁶²³ Sayfa kenarında birinci kelimenin “baştaki saç” ikincisi “gözün etrafındaki kıl” üçüncüsünün “keçi kılı” olduğunu belirten bir ibare vardır. Ayrıca “yün” kelimesinin altında صوف kelimesi vardır. Müellif tarafından “keçi kılı” için verilen صوف yün kelimesi yanlıştır. Çünkü Arapçada buna شعر derler. Atalay, صوف kelimesini yazmamıştır.

⁶²⁴ Sayfa kenarında birincinin “üst dudak” ikinci kelimenin de “alt dudak” olduğu anlamında bir ibare vardır.

⁶²⁵ Satırda bu kelimenin Türkmencede /w/ yerine /ğ/ ile de yağ şeklinde söylendiği anlamında bir açıklama vardır.

⁶²⁶ Bu kelime sayfa kenarında yazılmıştır.

⁶²⁷ Atalay, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 40). Asıl metinde bu kelimenin Arapçası شحات şeklinde yazılmıştır. Biz tabloya doğru şekli yazdık.

⁶²⁸ Bu kelime metinde “şuhret” anlamında olan شهرة şeklinde yanlış yazılmıştır. Türkçe karşılığına bakılırsa مشهور şeklinde yazılmalıdır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

⁶²⁹ Atalay, bu kelimeyi üstünle şawlı şeklinde okumuşur. Halbuki bu kelime ötreyle şuwalı şeklinde yazılmıştır (Atalay, 1945, 40).

⁶³⁰ Sayfa kenarında ağ kelimesi bulunmaktadır.

⁶³¹ Atalay bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 40), Fazılov “balıkçıl” anlamını vermektedir (Fazılov, 1978, 141). Al-Türk de kelimeyi ? işaretiyle bırakmıştır (Al-Türk, 2006, 110, 648. dipnot). Arapça kaynaklarda bu kelime شیبٹر ve سَمِیْطَر şeklinde geçmekte ve “balıkçıl” anlamında kullanılmaktadır (Duzy, 1980, 246).

Tablo 31 – devam

شرك	<i>şarak</i>	= tuzak
شكال	<i>şikāl</i>	= tuşar, kişen de derler ⁶³²
شالیش ⁶³³	<i>şālīş</i>	= kara wulu ⁶³⁴
شعريه	<i>şa'riyya</i>	= közenek, yaşmak ⁶³⁵ da denir 21.a
شربوش ⁶³⁶	<i>şarbūş</i>	= buktak
شد ⁶³⁷	<i>şad</i>	= kuçak (kuşak)
شملة ⁶³⁸	<i>şamla</i>	= yawlık ⁶³⁹
شقہ من الثياب	<i>şukḳatun mine'l tiyāb</i>	= böz ⁶⁴⁰
شرابه وجداده ⁶⁴¹	<i>şurrāba, cuddāda</i>	= şaşak ⁶⁴²
شرموط ⁶⁴³	<i>şarmūt</i>	= oprak, şüprek
شوك	<i>şauk</i>	= tikenek ⁶⁴⁴

⁶³² Sayfa kenarında شكال kelimesi için *tuşak, köstek de denir* ibaresi bulunmaktadır. Al-Türk, sayfa kenarındaki Arapça شكال kelimesini *şigen* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 110, 649. dipnot).

⁶³³ Bu kelime “Eyyubiler döneminde üzerinde at saçı olan ve ordunun önünde yürüyen askerin elindeki büyük bayrak” anlamında kullanılmış. كلمات تركيه الاصل دخيلة في اللغة العربية البرفسور حسيب شحاده (Şahada, pulpit.alwatanvoice.com/articles[2010/10/19]). Ayrıca, bu kelime Steingass’ın Farsça-İngilizce sözlüğünde “azemetli, kurumlu, gurulu, gösterişli, görkemli; haşmetli yürüyüş; savaş” anlamlarında geçmektedir (Steingass, 1998, 386b). Atalay, bu kelimeye “karakol” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 40). Fazilov, “bekçi” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 140). Al-Türk de bu kelime hakkında herhangi bir yorum yapmamıştır.

⁶³⁴ Sayfa kenarında قراول *karawul* kelimesi yazılmıştır.

⁶³⁵ Bu kelimenin altında Arapça “peçe” anlamında نقاب kelimesi bulunmaktadır. Bu kelimeyi hem B. Atalay hem de Al-Türk okumamıştır.

⁶³⁶ Bu kelime Mısır Arapçasında “nargilenin tütünü rüzgarın etkisiyle alevlenmesin diye közün üstüne koyulan değişik boyut ve şeklide olan metal kapak” demektir (Eymen , Zahri, معجم مصطلحات, 2014, 31). Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 40). Fazilov, bu kelimeye “sarık, tülban” anlamlarını vermiştir (Fazilov, 1978, 141). Al-Türk, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Al-Türk, 2006, 110, 651. dipnot). Ayrıca bu kelime metinde شاربوش şeklinde yazılmıştır. Tabloya doğru şeklini yazdık.

⁶³⁷ Bu kelime Al-Türk tarafından yanlış olarak شر *şer* şeklinde okunmuştur (Al-Türk, 2006, 110).

⁶³⁸ Bu kelime “yün veya kıldan yapılan bir çeşit örtü” demektir.

⁶³⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin Türkmencede /g/ ile de *yağlık* şeklinde söylendiğini belirten وبالغين ibaresi bulunmaktadır.

⁶⁴⁰ Sayfa kenarında بز *béz* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bunu yazmamıştır (Atalay, 1945, 40).

⁶⁴¹ Atalay, birinci kelimeyi شرابه *şurraya* şeklinde yanlış okumuştur. Al-Türk de aynı şekilde okumuş. Ayrıca Atalay, bu kelimeye “yamalı ve eski elbise” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 40). Fazilov, “eski ve yıpranmış elbise” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 141). Ancak bu kelimenin Arapçada anlamı “festen sarkan püsküller” dir. İkinci kelime de aynı anlamda kullanılır (Al-Bustanî, 2011, 458).

⁶⁴² Satırlar arasında bu kelimenin üzerinde şaşak kelimesi görülmektedir.

⁶⁴³ Bu kelime Aapçada hem “yıpranmış ve eski kumaş parçası” hem de “mecazen kötü kadın” anlamında kullanılır.

⁶⁴⁴ Sayfa kenarında “ikinci /k/ nin düşmesiyle de *tikene* şeklinde de söylendiği anlamında وباسقاط الكاف الثاني ibaresi vardır.

Tablo 31 – devam

شولي	<i>şaulī</i>	= şatan ⁶⁴⁵
شرار	<i>şarār</i>	= ışkun, koğan ⁶⁴⁶
شيخ	<i>şīh</i>	= yawşan
شجرة	<i>şacara</i>	= terek
شمع	<i>şam^c</i>	= mum, balawuz ⁶⁴⁷
شقفة	<i>şakfa</i>	= saşsı ⁶⁴⁸
شتاء	<i>şitā'</i>	= kış
شهر	<i>şahr</i>	= ay
شخص	<i>şahş</i>	= şın, abak ⁶⁴⁹
شمال	<i>şimāl</i>	= sol
شرى ⁶⁵⁰	<i>şarā</i>	= eşken ⁶⁵¹
شیطان	<i>şaytān</i>	= yek
شر	<i>şar</i>	= yawuz ⁶⁵²
شوم	<i>şu'm</i>	= ırkıl, kow ⁶⁵³

⁶⁴⁵ Bu kelime Atalay tarafından ? işaretiyle bırakılmıştır (Atalay, 1945, 40), Fazılov ise “dikenli olan” anlamını vermiştir, Al-Türk, “sütünü kestirilen” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 111, 657. dipnot). Bu kelimenin Arapça sözlüklerde anlamı 1. sütü azalan deve; 2. döllemesi için kuyruğunu yukarıya kaldıran devedir.

⁶⁴⁶ Sayfa kenarında قنجلج *kıgılcım* kelimesi görülmektedir. Bu kelimeyi Atalay ve Al-Türk, mustakil bir kelime olarak sıraya alıp شراره *şarāra* şeklinde yazmışlardır, ayrıca Al-Türk bu kelimeyi *kıwılcım* şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 40; Al-Türk, 2006, 111). Halbuki kelime metnin kenarında شرار şeklinde görülmektedir ben bu kelimeyi sıradaki kelimenin çıkartmasıdır diye sıraya almadım.

⁶⁴⁷ Sayfa kenarında birincisinin “yapma mum” ikincisinin “ham mum, bal mumu” anlamında الاول الشمع المعمول والثاني الشمع الخام ibaresi vardır.

⁶⁴⁸ Satırlar arasında bu kelimenin Türkmence olduğunu belirten ترکمائي kelimesi bulunmaktadır.

⁶⁴⁹ Sayfa kenarında bu iki kelimeyle ilgili, birincinin “gölgesi olan” ikincisi ise “gölgesiz olan yani duvardaki resim gibi” anlamında الاول الذي له ظل والثاني الذي بلا ظل كالشخص في الحائط bir yazı bulunmaktadır.

⁶⁵⁰ Bu kelime asıl metinde شرا şeklinde yazılmıştır.

⁶⁵¹ Satırlar arasında قردشني *kurdeşini* kelimesi görülmektedir. Bu kelime “kurdeşen, kaşıntılı kabarcıklı deri hastalığıdır”, Atalay, buna “bir çeşit hastalık” demiştir (Atalay, 1945, 40), Al-Türk, bu kelimeyi *kurdaşını* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 111, 662. dipnot). Fazılov da *kurdaşını* şeklinde okuyarak “kaşıntı, döküntü” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 142).

⁶⁵² Al-Türk, bu kelimeyi metinde bir sonraki شوم kelimesinin anlamları olan Türkçe kelimelerle karıştırmış ve üçünü birlikte شر kelimesinin anlamı olarak göstermiştir (Al-Türk, 2006, 111).

⁶⁵³ Arapça شوم kelimesinin anlamı “uğursuz” demektir. Atalay, ikinci Türkçe kelimeyi قو şeklinde yazarak ? işareti bırakarak uğursuz anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 41), Fazılov bu kelimeyi ırkıl, kow şeklinde okuyarak “talihsizlik, uğursuzluk” anlamını vermektedir (Fazılov, 1978, 142), Al-Türk de aynı şekilde anlamlandırmıştır (Al-Türk, 2006, 111, 663. dipnot).

Tablo 31 – devam

شعراء والدوح ⁶⁵⁴	<i>ša'ra' wa'ddawh</i>	= orman ⁶⁵⁵
شغل	<i>şuġl</i>	= iş
شرايح	<i>şarāyih</i>	= sölençü
شجر ⁶⁵⁶	<i>şacr</i>	= kıya
شراه وهو الثمن	<i>şirāhu wahuwa't</i> <i>taman</i>	= almış
شاهد	<i>şāhid</i>	= tanıık
شريك ⁶⁵⁷	<i>şarīk</i>	= ortak
شيء	<i>şay'</i>	= neme, nesne
شأن	<i>şa'n</i>	= ötri, için ⁶⁵⁸
شباك	<i>şubbāk</i>	= tünlük

Tablo 32: / ش / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Filleri

شهد	<i>şahida</i>	= tanııkladı
شاور	<i>şāwara</i>	= tanıştı, kenişti ⁶⁵⁹
شم	<i>şamma</i>	= iyiskedi 21.b.
شد	<i>şadda</i>	= berkdi

⁶⁵⁴ Bu kelime metinde شعر şeklinde yanlış yazılmıştır. Doğrusu Arapçada الشعراء dır “ağaçları bol olan yer” demektir (Alwasīt, 2004: 484). Al-Türk, kelimeyi 664. dipnotta düzeltmesine rağmen sırada شجر şeklinde yazmıştır. İkinci الدوح kelimesi Arapçada “dalları geniş ve yere doğru sarkan büyük ağaç” demektir. Bu iki kelime Kİ s. 10' da الدوح والشعراء والغابة والحرية şeklinde geçmektedir.

⁶⁵⁵ Atalay, bu kelimeyi arman şeklinde yazarak soru işaretiyle bırakmıştır. Dipnotta kelimenin zaman şeklinde olması gerektiğini söylemiştir (Atalay, 1945, 41, 298. dipnot). Fazilov, “büyük ağaç” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 142). Biz de Fazilov gibi bu anlamı kabul etmekteyiz.

⁶⁵⁶ Bu kelimenin Arapçada anlamı “husumet, tartışmak”dır. Al-Türk, bu kelimeyi yanlışlıkla “ağaçlar” anlamındaki شجر şacar şeklinde okumuş, halbuki kelime “husūmet” anlamındaki شجر şacr dır (Al-Türk, 2006, 112, 666. dipnot). Müellif de bu kelimeyi anlam ve şekil yakınlığından dolayı شزر kelimesiyle karıştırmıştır ki bu kelimenin anlamı “kıya bakmak” demektir. Müellif bunu da sayfanın sol tarafında yazmıştır ancak kelimenin / ر / harfi silinmiş ve شز şeklinde görülmektedir. Al-Türk ve Atalay, bu çıkartmayı okumamışlar. Bunun yanı sıra sayfa kenarında “kıya baktı” anlamında نظر شجرا nazara şacran ibaresi var ki نظر شزرا nazara şazran olacaktır (Wehr, 1976, 470b). Bunu Al-Türk de tespit etmiştir.

⁶⁵⁷ Bu kelime asıl metinde شرکه şeklinde yazılmıştır. Doğrusu شريك olmalıdır. Bu nedenle yukarıda düzelttik. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁶⁵⁸ Aynı satırda “onun için de” anlamında ومن اجله كذلك ibaresi vardır. Bunu Atalay ve Al-Türk yazmamıştır.

⁶⁵⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin altında كن كشتي kinkeşti kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 32 – devam

شال وحمل	<i>şāla, ḥamala</i>	= kötürdi
قَدَّ وشَقَّ ⁶⁶⁰	<i>ḳadda wa şaḳḳa</i>	= tildi, yardı, teknedi de denir ⁶⁶¹
شَمَّر	<i>şammara</i>	= şarmandı ⁶⁶²
شَابَط	<i>şābaṭa</i>	= yarmaştı
شَخِرْفِي النَوْم	<i>şahḥara</i> <i>fi 'nnawm</i>	= korusadı ⁶⁶³
شَخِيرَ الْبِهَائِم	<i>şahīru'l bahāim</i>	= bıçkırdı
شَحَط	<i>şahṭa</i>	= süyredi ⁶⁶⁴
شَارَكَ مِنْ ⁶⁶⁵ المشاركة	<i>şāraka mina'l</i> <i>muşāraka</i>	= ortakladı ⁶⁶⁶
شَاب	<i>şāba</i>	= ağardı
شَتَم	<i>şatama</i>	= sökti
شَنَقَ وَعَلَقَ	<i>şanaḳa, ʿallaḳa</i>	= aştı
شَوَى	<i>şawā</i>	= şişledi
شَرَب	<i>şariba</i>	= içti
شَبِعَ	<i>şabiʿa</i>	= toydı
شَرَقَ	<i>şariḳa</i>	= şaşkırdı, şaşadı ⁶⁶⁷
اِنْشَغَلَ	<i>inşağala</i>	= oşandı/öşendi ⁶⁶⁸
شَكَى	<i>şakā</i>	= şaktı
شَحَثَ	<i>şahṭa</i>	= kowaladı, kowdı, tilendi

⁶⁶⁰ Bu kelime sayfanın üst tarafında yazılmıştır.

⁶⁶¹ Sayfanın sol kenarında دَلْدِي *deldi* kelimesi bulunmaktadır.

⁶⁶² Al-Türk, bu kelimeyi *çarmandı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 112).

⁶⁶³ Sayfa kenarında Türkmenlerin buna *horladı* dedikleri anlamına وَقِيلَ خُرْدِي baresi vardır.

⁶⁶⁴ Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi *söyredi* şeklinde okumuşlardır. Ayrıca satırlar arasında سُرْدِي *sürüdü* kelimesi vardır. Atalay, bu kelimeyi yazmamıştır (Atalay, 1945, 41). Al-Türk, *sörüdü* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 112, 673).

⁶⁶⁵ Bu kelime metinde شَرِكَ مِنْ الْمَشَارِكَة şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁶⁶⁶ Sayfa kenarında اورطاق لَشْتِي *ortaklaşti* kelimesi görülmektedir.

⁶⁶⁷ Atalay, bu kelimeyi *şaşadı* şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 41). Ayrıca sayfa kenarında bu kelimelerin ikisinin de “suyun boğazda kalması anlamındadır, yenilen bir şeyin boğazda kalması anlamı yakında Allah dilerse açıklanacaktır” ibaresi vardır. Al-Türk, burda tercüme hatası yaparak “yenilen bir şeyin de boğazda kalması” için aynı kelimelerin kullanıldığını söylemiştir. Halbuki müellif bunun sonra zikri gelecektir demiş (Al-Türk, 2006, 113, 675. dipnot). Bunun yanı sıra aynı çıkartmada “Türkmenler bu anlamda صَجَرْدِي *şacırdı* kelimesini kullanırlar ibaresi” vardır.

⁶⁶⁸ Sayfanın sağ kenarında اَوْنَدُرْدِي *awundurdi* kelimesi bulunmaktadır, sol kenarında ise “oğlunu avunduruyor” anlamında اَوْنَدُرْدِي *oğluna öşene yorur* ibaresi bulunmaktadır.

Tablo 32 – devam

شوش	şawwaşa	= incitti ⁶⁶⁹
شعوط بالنار	şawwaşa bi'n nār	= ütti [نفذ nafaza da öyledir « geçti, delip geçti, nüfuz etti »] ⁶⁷⁰
شوق	şawwaқа	= şuklandırdı
شخ وبخل	şahha wa baḥila	= kuwanşladı ⁶⁷¹
شَب و طال	şabba wa tala	= uzandı, östi
شَت	şatta	= tozdi ⁶⁷²

Tablo 33: / ص / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

صحو	şahw	= ayaz
صبح	şubḥ	= ıan
صاعقه	şā'ika	= yıldırım 22.a.
صعود ⁶⁷³	şu'ūd	= nağaş, eneş ⁶⁷⁴
صحراء ⁶⁷⁵	şahrā'	= kaya, yazı yer
صدرالمكان	şadru'l makān	= tör
صغير	şagīr	= küçük, kiçkez, ⁶⁷⁶ شورا
صدغ	şudğ	= ıanlayı ⁶⁷⁷
صدرالانسان	şadru'l insān	= köküs

⁶⁶⁹ Sayfa kenarında اوşندردی öşendürdi kelimesi bulunmaktadır.

⁶⁷⁰ Müellif “nüfuz etmek için aynı kelime kullanılır” söylemiş, ancak “nüfuz etmek ve geçmek” anlamındaki kelime öt- şeklinde geniş ünlüdür.

⁶⁷¹ Sayfa kenarında قیزغندی kızgandı kelimesi görülmektedir. Al-Türk, bu kelimeyi şızgandı şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 113, 680. dipnot).

⁶⁷² Sayfa kenarında ضغدی dağıldı kelimesi vardır.

⁶⁷³ Sayfa kenarında يوقش yoquş kelimesi bulunmaktadır. Nitekim Arapça kelimenin de anlamı budur.

⁶⁷⁴ Sayfanın üst kenarında انش = الحدره elḥadra = eniş ibaresi bulunmaktadır.

⁶⁷⁵ Muellifin bu kelimeinin karşılığı olarak gösterdiği “kaya” kelimesinin Arapçası صحراء şahrā değil صخرة şahrā olaktır, müellif bu iki kelimeyi birbiriyle karıştırmış olmalıdır, “yazı yer” kelimesi ise doğrudur. B. Atalay aynı görüştedir (Atalay, 1945, 42, 305. dipnot). Al-Türk, “yazı yer” kelimesinin de “kaya” anlamında olduğunu söylüyor (Al-Türk, 2006, 104, 684. dipnot).

⁶⁷⁶ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmışlardır (Atalay, 1945, 42; Al-Türk, 2006, 114). Bu kelimenin Irak Türkmençesinde ve Anadolu Türkçesinde bulunan “küçük, ufak tefek” anlamında olan “cura, cürre” kelimesiyle ilgili olduğunu düşünüyoruz (YTS, 1983, 59).

⁶⁷⁷ Al-Türk, bu kelimeyi ıanlay şeklinde yazmıştır. Sayfa kenarında طولن tolun kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 33 – devam

صنان	<i>şunān</i>	= kulan ⁶⁷⁸
صرم	<i>şarm</i>	= köten ⁶⁷⁹
صديق	<i>şadīk</i>	= hoşdaş
صهر	<i>şıhr</i>	= küyev, küyegü de denir
صاحب کرش	<i>şāhibu kirş</i>	= kebe
صنعه	<i>şan^ca</i>	= pişe ^{مرق}
صاحب فنون	<i>şāhibu funūn</i>	= pişekār ⁶⁸⁰ , irdem iyesi
صره	<i>şurra</i>	= çıkın
صاحب	<i>şāhib</i>	= doşt ⁶⁸¹ , antlīm ⁶⁸²
صاحب سعاده	<i>şāhibu sa^cāda</i>	= dewletli
صلح	<i>şulḥ</i>	= el (barış)
صياد	<i>şayyād</i>	= awlawçı ⁶⁸³
صيد	<i>şayd</i>	= awlaq, aw
صري ⁶⁸⁴	<i>şarıy</i>	= boğalık ⁶⁸⁵
صيبان	<i>şuybān</i>	= sirke ⁶⁸⁶
صقر	<i>şakr</i>	= balaban, yağlabay
صوف ⁶⁸⁷	<i>şūf</i>	= yüwün

⁶⁷⁸ Atalay, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakıp “koltuk altı kokusu” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 42). Fazılov ise “kötü koku” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 144). Al-Türk, Atalay’ın görüşünü teyit etmektedir (Al-Türk, 2006, 114, 687. dipnot). Bu kelime Arapça sözlüklerde “hem koltuk kokusu, hem de kötü koku” anlamındadır.

⁶⁷⁹ Atalay, bu kelimeye “ham deri” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 42). Al-Türk, Atalay’ın anlamlandırmasını doğru bulmamaktadır (Al-Türk, 2006, 114, 688. dipnot). Fazılov bu kelimenin “bağırsak” anlamında olduğunu söylüyor (Fazılov, 1978, 144), Yavuzarslan ise bu kelimenin anlamını “anüs” olarak vermiştir (Yavuzarslan, 2004, 153-162). Bu kelimenin Arapçada anlamı “ham deri ve anüs” tür.

⁶⁸⁰ Bu kelimeyi Atalay ve Al-Türk *peşeker*, S. Mutallibov ise *paşakar* biçiminde okumuştur (Atalay, 1945, 229; Al-Türk, 2006, 114; Mutallibov, 1968, 77). Bu kelime Farsçada “sanatkâr; oyuncu” anlamında *pîşekâr* şeklindedir (Kantar, 2013, 441), biz hem kelimenin aslına hem de metindeki yazılış şekline uyarak *pêşekâr* şeklinde okuduk.

⁶⁸¹ Sayfa kenarında دوست *dost* kelimesi yazılmıştır.

⁶⁸² Bu kelimenin ilk harfi hem üstün hem esre ile yazıldığına göre *ıntlīm* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁶⁸³ Sayfa kenarında اوجي *awçı* kelimesi bulunmaktadır.

⁶⁸⁴ Bu kelime metinde صاري şeklinde yazılmıştır.

⁶⁸⁵ Atalay, bu kelimeye “suyu bozulmuş kuyu” anlamını vererek ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 42). Al-Türk, “toplanıp akmayan su” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 115, 694. dipnot). Bu kelimenin Arapça sözlüklerde anlamı “suyu bozulmuş kuyu, bayatladığı için tadı bozulmuş süt” demektir. Bunun yanı sıra sayfa kenarında *küdedir* kelimesi bulunmaktadır.

⁶⁸⁶ Sayfa kenarında bu kelimenin hem “bit yumurtası” hem de “turşuya konulan sirke” anlamında olduğunu belirten bir yazı vardır. Atalay, bunu okumamıştır.

Tablo 33 – devam

صدف	<i>şadaf</i>	= kaşatlık
صدأ	<i>sada'</i>	= taş, pas, ün ⁶⁸⁸
صحيح	<i>şahīh</i>	= bütün
صدق	<i>şıdk</i>	= kerti, kerşek, yön, yöp
صنف والنظير والمثل	<i>şınf, an-naẓīr almitl</i>	22.b. = tañ, kibi
صحن	<i>şahn</i>	= tepsi
صندوق	<i>şundūk</i>	= kabarçak ⁶⁸⁹ , köpürçük de denir
صفصاف ⁶⁹⁰	<i>şafşāf</i>	= şal ağaç ⁶⁹¹
صعب	<i>şac̣b</i>	= şarp, küş
صيف	<i>şayf</i>	= yay, yaz
اصفر ⁶⁹²	<i>aşfar</i>	= şarılı
صفار ⁶⁹³	<i>şufār</i>	= şarılık
صاحي	<i>şāhī</i>	= ayık ⁶⁹⁴
صَحّه	<i>şıhğa</i>	= aş bolsun ⁶⁹⁵
صليب	<i>şalīb</i>	= şaş
صنم	<i>şanam</i>	= şın ⁶⁹⁶
صوره	<i>şūra</i>	= abak ⁶⁹⁷ , şalu ⁶⁹⁸

⁶⁸⁷ Satırlar arasında bu kelimenin üstünde یُن *yün* kelimesi bulunmaktadır. Atalay bu kelimeyi okumamıştır.

⁶⁸⁸ Sayfa kenarında bu üç kelimedden ilk ikisinin “demirin paslanması”; Farsa olduğu belirtilen üçüncü kelime ise “ısyancı, azgın, gürültücü” anlamındaki الياغي olduğunu ifade eden bir ibare vardır. Atalay, üçüncü kelimeyi açıklayamamıştır (Atalay, 1945, 42, 306. dipnot), Al-Türk ise üçüncü kelimeye “ses, yankı” demiştir (Al-Türk, 2006, 115, 698. dipnot). Ayrıca sahifenin alt kenarında بصلندي kelimesi bulunmaktadır.

⁶⁸⁹ Sayfanın üst kenarında قيرجق *qabırçak* kelimesi bulunmaktadır.

⁶⁹⁰ Bu kelime Arapçada “söğüt ağacı” demektir. Atalay, buna “ağaç dalı” demiştir (Atalay, 1945, 43).

⁶⁹¹ Bu kelimenin altında “dal” anlamında olan غصن *guşn* kelimesi vardır. Atalay, bunu yazmamıştır.

⁶⁹² Asıl metinde bu kelime صفر *şıfr* şeklinde yazılmıştır.

⁶⁹³ Bu kelime metinde صفا *şıfa* şeklinde yazılmıştır.

⁶⁹⁴ Sayfa kenarında صحا *şahā* = ayıklandı kelimesi bulunmaktadır.

⁶⁹⁵ Sayfa kenarında aş bolsun ibaresinin “genelde yemek içmekten sonra ve hamamdan çıktıktan sonra söylendiğini” belirten iki satırlık bir yazı vardır.

⁶⁹⁶ Sayfa kenarında بوط *puş* kelimesi bulunmaktadır.

⁶⁹⁷ Satırlar arasında bu kelime üzerinde “yağlı boya” anlamında olan الدهان *dehan* kelimesi vardır, bundan abak kelimesinin “yağlı boyalı resim” anlamında olduğu anlaşılır.

⁶⁹⁸ Bu kelimenin üstünde “deve veya inek gibi hayvanın sütünü sağabilmek için ölen yavrusunun derisinin içine saman doldurularak yapılan sahte yavru” anlamında البو *albaw* kelimesi bulunmaktadır (Al-Bustānī, 2011, 62a).

Tablo 33 – devam

اصابة ⁶⁹⁹	işāba	= uruş ⁷⁰⁰

Tablo 34: / ص / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

صدق	şadaqa	= kerti ayıttı ⁷⁰¹ ; geri kalanlar da böyledir
صدق وامن	şaddaqa, āmana	= inandı
صادف ⁷⁰²	şādafa	= uşradı, uğradı
صاد	şāda	= awladı
صلب	şallaba	= kerdı ⁷⁰³
صبّ وبَدَد	şabba wa baddada	= tökti
صَفَقَ	şaffaqa	= kol şaptı, el şaptı ⁷⁰⁴
صَفَّرَ	şaffara	= şışkırdı ⁷⁰⁵
صار	şāra	= boldı
صبر وثبت ⁷⁰⁶	şabara wa tabata	= tözdi ⁷⁰⁷ , toktadı
صَفَعَ	şafa°a	= enşeledi
صارع	şāra°a	= küreşti
صَحَا	şahā	= ayıldı

⁶⁹⁹ Bu kelime asıl metinde “ hedefi vuran, doğru” anlamında صاب şeklinde yazılmıştır. Metinde verilen Türkçe kelimenin Arapça karşılığı اصابة şeklinde olmalıdır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁷⁰⁰ Satırlar arasında “vuruş” anlamında olan ضربه **darba** kelimesi vardır.

⁷⁰¹ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi kerti eyitti şeklinde yazmışlardır (Atalay, 1945, 43; Al-Türk, 2006,116).

⁷⁰² Bu kelime metinde صدف şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

⁷⁰³ Bu kelimenin üstünde “örneğin ip gibi bir nesneyi uzatıp veya çekip gerdi” anlamında مَدّ **madda** kelimesi vardır. Bunu ne Atalay ne de Al-Türk okumamışlardır (Atalay, 1945, 43; Al-Türk, 2006,117).

⁷⁰⁴ Sayfa kenarında yazılan bir çıkartmaya göre bunların ikisinin de birleşik olduğu ve elle vurmak anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra sayfa kenarına صَفَقَ şaffaqa için قَرْصَتي karşı ve /d/ ile de karışdı şeklinde de söylenir anlamında وقيل بالَدال kıle bid'dāl ibaresi vardır. Atalay, bu ibareyi okumamıştır.

⁷⁰⁵ Sayfa kenarında یشلیق wurdı, şıkrık wurdı da denir anlamında olan اصلخ وردی ويقال صقرق وردی ibaresi bulunmaktadır.

⁷⁰⁶ Sayfa kenarında bu kelimelerin yanında üzerine “mürekkebe bulaştığından okunamayan bir kelime vardır. قَالَانْدِي қа?ланди şeklinde görülmektedir. Bu kelimeyi hem Atalay hem de Al-Türk okumamışlardır.

⁷⁰⁷ Atalay, Fazilov ve Al-Türk, bu kelimeyi tüzdi şeklinde okumuşlardır (Atalay, 1945, 43b; Al-Türk, 2006,117; Fazilov, 1978, 146).

Tablo 34 – devam

صلح	<i>şaluḥa</i>	= yaradı
صاب	<i>şāba</i>	= uruştu, teydi
صَفَا	<i>şaffā</i>	= süzdi, 23.a. sarkıttı
صاح وعيظ ونادی	<i>şāḥa, ‘ayyaṭa, nādā</i>	= kışkırdı
صَفَّ	<i>şaffa</i>	= tüzedi
صاغ	<i>şāḡa</i>	= kuyumdı
صبغ	<i>şabaḡa</i>	= boyadı
تَصَنَّتْ ⁷⁰⁸	<i>taşannata</i>	= tınladı ⁷⁰⁹
صعد وطلع وخرج	<i>şa‘ada, ṭala‘a, ḫaraca</i>	= çıktı
صهل	<i>şahala</i>	= kişnedi
صَدَّ و ما خلا	<i>şadda, maḥallā</i>	= koymadı
صرّ و ربط	<i>şarra, rabaṭa</i>	= bayladı

Tablo 35: /ض/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler

ضوء	<i>ḍaw’</i>	= yarak ⁷¹⁰ yarkın
ضباب	<i>ḍabāb</i>	= tuman
ضرس	<i>ḍırs</i>	= azı ⁷¹¹
الزاد	<i>az-zād</i>	= azık
ضلع	<i>ḍıl^c</i>	= kıabar, ēyeg ⁷¹²

⁷⁰⁸ Bu kelime asıl metinde **صنت** şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁷⁰⁹ Atalay, bu kelimeye “çınladı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 257), Arapçada **تصنّت** “dinledi” demektir. Ayrıca sayfa kenarında bu kelimenin yanında **فولاق اوردي** *kulaḡ urdı* kelimesi bulunmaktadır.

⁷¹⁰ Sayfa kenarında bu kelimenin / ر / harfinin esre ile de okunabileceğini bildiren **وبكسر الراء** ibaresi olduğuna göre *yarıḡ* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁷¹¹ Bu kelime satır arasında Arapçasının üstünde yazılmıştır.

⁷¹² Bu kelimenin ilk harfi üzerinde med işareti vardır ayrıca / ي / harfi hem esre hem de üstün ile yazılmıştır. Diğer yandan sayfa kenarında **ایگو** *eyegü* ve **قبرغا** *qaburga* kelimeleri bulunmaktadır.

Tablo 35 – devam

ضفدع ⁷¹³	<i>ḍifda^c</i>	= bağa
ضبع	<i>ḍab^c</i>	= sırtlan
ضائن	<i>ḍāin</i>	= koyun, koy
ضيق	<i>ḍayyık</i>	= tar
ضره	<i>ḍarra</i>	= kündeş ⁷¹⁴
ضال	<i>ḍāl</i>	= awuzgun
ضيف	<i>ḍayf</i>	= konak ⁷¹⁵
ضعيف	<i>ḍaʿīf</i>	= şayrı, haşta

Tablo 36: /ض/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

ضحك	<i>ḍahika</i>	= küldi
ضرس	<i>ḍarisa</i>	= diş ⁷¹⁶ kamağı
ضرب	<i>ḍaraba</i>	= töydi, urdı, şaptı ⁷¹⁷
ضاق	<i>ḍāqa</i>	= tar boldı
ضاع	<i>ḍāʿa</i>	= yitti, taş boldı
ضعف	<i>ḍaʿufa</i>	= şayrı boldı , haşta boldı
ضجر ⁷¹⁸	<i>ḍacara</i>	= yağadı, 23.b. şuzladı ⁷¹⁹
ضرط	<i>ḍaraṭa</i>	= oşurđı
ضل	<i>ḍalla</i>	= azdı
ضم	<i>ḍamma</i>	= têrdi, yıydı

⁷¹³ Bu kelimenin altında قريفا *kurbaga* kelimesi bulunmaktadır.

⁷¹⁴ Sayfa kenarında buna *kuma* da denir anlamına ويقال فما ibaresi vardır.

⁷¹⁵ Bu kelimenin altında *konuk* şeklinde de okunabileceğini belirten “ötre ile de okunur” anlamında وبالضمه kelimesi bulunmaktadır.

⁷¹⁶ Bu kelime sayfa kenarında yazılmıştır.

⁷¹⁷ Sayfa kenarında *şaptı* için “ters vurmak veya çarpmak ve bir aletle vurmak” anlamında kullanıldığını ifade eden ضرب مقلوب وبالاله ای ibaresi vardır. Al-Türk , bunu “acımasızca vurmak” şeklinde tercüme etmiştir (Al-Türk, 2006, 119, 723. dipnot). Bunun yanı sıra sayfanın sağ tarafında bunların توكدي وودكي *tögdı* ve dögdı şeklinde de söylendiği yazılmıştır.

⁷¹⁸ Bu kelimenin altında اركتي *irikti* kelimesi bulunmaktadır.

⁷¹⁹ Bu kelime esre ile de yazıldığına göre sızladı şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

Tablo 37: / ط / Harfî ile Başlayanlar: İsimler

طلوع	<i>ṭulū^c</i>	= urlaş ⁷²⁰
طارقة ⁷²¹	<i>ṭāriqa</i>	= omraw ⁷²²
طحال	<i>ṭuḥāl</i>	= talak
طرف	<i>ṭaraf</i>	= üç ⁷²³ , kırık
طبع	<i>ṭab^c</i>	= derd
طبيب	<i>ṭabīb</i>	= içegi ⁷²⁴
طحلب ⁷²⁵	<i>ṭuḥlub</i>	= yoşkun
طويل	<i>ṭawīl</i>	= uzun
طين	<i>ṭīn</i>	= balşık
طير	<i>ṭayr</i>	= kuş
طواله	<i>ṭawwāla</i>	= yili (hayvanın ayağına bağlanan ip)
ظاهر	<i>ṭāhir</i>	= aru
طبل	<i>ṭabl</i>	= /ج / harfî bölümünde geçmiştir.
طروق ⁷²⁶	<i>ṭarūk</i>	= biye ?
طوق	<i>ṭawḳ</i>	= yağa
طبر	<i>ṭabar</i>	= şakallı balta
طاقیه	<i>ṭāḳiyya</i>	= börk
طراحه	<i>ṭarrāḥa</i>	= töşek
طاجن	<i>ṭācin</i>	= tawa, baylawuç da denir
طعم ⁷²⁷	<i>ṭa^cm</i>	= tatmak

⁷²⁰ Sayfanın üst kenarında طلوع kelimesi için “bu bedende çıkan çıban ve benzerine denir” anlamında وهذا من ضرب الطلوع في البدن مثل الدمل وشبهه ibaresi vardır.

⁷²¹ Satırda bu kelimenin açıklaması olarak “bu köprücük kemiğidir” anlamında وهو عظم الترقوه.

⁷²² Sayfa kenarında “omaca kemiği de denir” ibaresi vardır.

⁷²³ Bu kelimenin üzerinde incelik işareti olan مرقق kelimesi vardır, Atalay, Fazilov ve Al-Türk okumuştur ama yine de uç şeklinde yazmayı tercih etmişlerdir (Atalay, 1945, 45, Al-Türk, 2006, 119; Fazilov, 1978, 148).

⁷²⁴ Sayfa kenarında أطاچی otaçı kelimesi bulunmaktadır.

⁷²⁵ Sayfa kenarında yoğsun kelimesi görülmektedir.

⁷²⁶ Bu kelime Arapçada “suyu dışkısıyla kirleten deve; çiftleşme çağında olan dişi deve; gece kapı çalan misafir” anlamlarında kullanılır. Kelimenin Türkçe karşılığı olan biye kelimesini Atalay ve Al-Türk, ? işaretiyle bırakmışlar. Fazilov, “kısırak” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 148).

⁷²⁷ Bu kelime Arapçada “tatmak” değil “tat” demektir.

Tablo 37 – devam

طعم	<i>tu'm</i>	= yem
طعام	<i>ta'ām</i>	= aş
طري	<i>tariy</i>	= taze
طاق واحد	<i>tāk wāḥid</i>	= bir kaş
728 طلاق	<i>talāk</i>	= boşatmak
طريق	<i>tarīk</i>	= yol
طوب	<i>tūb</i>	= kilürpiç ⁷²⁹
طاحون	<i>tāḥūn</i>	= teyirmen, degirmen de denir
730 طيار	<i>tayyār</i>	= uçan
طرفه	<i>turfa</i>	= tansık 24.a

Tablo 38: / ط / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

731 طال ونجب كذلك	<i>tāla wa nacuba</i> <i>kazālik</i>	= uzandı, östi ⁷³²
طاق وثبت	<i>tāka wa ṭabata</i>	= tözdi ⁷³³ , tokṭadı
طلب	<i>talaba</i>	= tiledi, davet ve çağırmaq için ündedi denir
طار	<i>tāra</i>	= uçtı
طاب	<i>tāba</i>	= şaw boldı
طأطأ	<i>ta'ta'a</i>	= eñildi ⁷³⁴

⁷²⁸ Bu kelimenin Türkçe karşılığı “boşamak” olmalıdır. Atalay, bu görüşü savunmaktadır (Atalay, 1945, 45, 325. dipnot). Al-Türk, metne uyararak “boşatmak” şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 120, 732. dipnot).

⁷²⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin, üstün ile de وبالفتح ibaresinden *kelürpiç* şeklinde okunabileceği anlaşılmaktadır. Atalay, *kirpiç*, *kilürpiç* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 45, 326. dipnot). Al-Türk, bu kelimeyi *kilerpiç*, *kelürpiç* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 120, 733. dipnot).

⁷³⁰ Sayfa kenarında bu kelimenin yanında açıklaması olarak “bu kayıktır” anlamında وهو الزورق ibaresi vardır.

⁷³¹ Bu kelimenin Arapçada anlamı “soylu oldu, emsaline üstün oldu” demektir. Atalay, bu kelimenin karşılığı olarak gösterdiği *üsti* kelimesini ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 45).

⁷³² Atalay ve Al-Türk, *üsti* şeklinde okumuşlardır.

⁷³³ Atalay ve Fazilov, bu kelimeyi *tüzdi* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 45; Fazilov, 1978, 149). Bu kelimeyi “tahammül etti, dayandı” anlamında *tözdi* şeklinde okuduk. Nitekim metinde Arapça طاق وثبت kelimeleri de aynı anlamdadır.

⁷³⁴ Atalay, metindeki Arapça karşılığından hareket ederek bu kelimeyi eñdi olarak okumuştur. Oysa Arapça kelimenin anlamı “başını eğdi ve eğildi”dir.

Tablo 38 – devam

طلع	<i>ṭalaʿa</i>	= çıktı
طَلَقَ	<i>ṭallaḡa</i>	= boşattı ⁷³⁵
طهر	<i>ṭahura</i>	= aradı, aru boldı
طعم	<i>ṭaʿima</i>	= tatlı ⁷³⁶
طعن	<i>ṭaʿana</i>	= şançtı
طبخ وخبزوسوى	<i>ṭabaḡa, ḡabaza, sawwā</i>	= biçirdi ⁷³⁷
طَلَقَتْ ⁷³⁸	<i>ṭuliḡat</i>	= tolgadı
طمع	<i>ṭamiʿa</i>	= bezdi ⁷³⁹
طحن	<i>ṭaḡana</i>	= tarattı, yögütti de denir ⁷⁴⁰
طوى	<i>ṭawā</i>	= бүkti
طرطش	<i>ṭarṭaṣa</i>	= şaşradı ⁷⁴¹
طَنَ	<i>ṭanna</i>	= şınladı
طَرَزَ	<i>ṭarraza</i>	= şaşmaladı
طاوع	<i>ṭāwaʿa</i>	= uydı

Tablo 39: / ظ / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

ظل	<i>ẓill</i>	= tolatka ⁷⁴² , köleke ⁷⁴³
ظلمه ⁷⁴⁴	<i>ẓulma</i>	= karanḡı
ظهر	<i>ẓuhr</i>	= süri tüş ⁷⁴⁵

⁷³⁵ Sayfa kenarında bulunan ويقال بالشين ibaresinden bu kelimenin *bişirdi* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁷³⁶ Bu kelime Arapçada “doğum sancısı çekti” demektir.

⁷³⁷ Satırlar arasında bu kelimenin altında يرصيدي sayfa kenarında ise يارسيدي kelimeleri bulunmaktadır.

⁷³⁸ Sayfa kenarında اوكتدي öğütüdi kelimesi bulunmaktadır. Atalay Bu kelimeyi okumamıştır (Atalay, 1945,46).

⁷³⁹ Satır arasında bu kelimenin altında صجرادي şıçradı kelimesi bulunmaktadır.

⁷⁴⁰ Bu kelime müellif tarafından yanlış yazılmış olmalıdır, zira daha sonra filler bölümünde s. 24’te köletke eyledi şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, aynı yorumu yapmışlardır (Atalay, 1945, 46, 330. dipnot; Al-Türk, 2006,122, 744. dipnot). Ayrıca sayfanın sağ kenarında “birinci kelimenin, saye,yani mecazen birinin gölgesinde, sayesinde, ikinci kelime ise her şeyin gölgesi” anlamında الشيء ظل الاول ظل العز والثاني ظل demiş, Al-Türk ise birinciye “genel gölge”, ikinciye “her şeyin gölgesi ” demiş, bence Al-Türk’ün verdiği anlamların ikisi de aynıdır.

⁷⁴¹ Sayfanın sol kenarında كلكا kölke kelimesi vardır.

⁷⁴² Al-Türk, bu ظلم şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 122).

⁷⁴³ Satır arasında ايلا öyle kelimesi vardır. Atalay bunu okumamıştır.

Tablo 39 - devam

ظهر	<i>ẓahr</i>	= arka
ظريف	<i>ẓarīf</i>	= nāzik ⁷⁴⁴ , kolay
ظرف جلد	<i>ẓarfu cild</i>	= tülkü
ظاهر	<i>ẓāhir</i>	= taş
ظفر	<i>ẓufr</i>	= tırnak
ظفيره	<i>ẓafīra</i>	= bölük ⁷⁴⁵ 24.b.

Tablo 40: / ظ / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

ظَنَ	<i>ẓanna</i>	= orunladı ⁷⁴⁶
ظفر و غلب	<i>ẓafara wa ġalaba</i>	= yendi, uttı
ظلل	<i>ẓallala</i>	= köletke eyledi

Tablo 41: / ع / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

عالم	<i>‘ālam</i>	= el kün, kün kelimesi atılarak sadece <i>el</i> de denir
عالم	<i>‘ālim</i>	= papas
عافيه	<i>‘āfiya</i>	= şawluk, sağlık da denir
عيب	<i>‘ayb</i>	= ilik ⁷⁴⁷
عقل	<i>‘aql</i>	= uş
عجوز هرمة	<i>‘acūzun harima</i>	= urutka ⁷⁴⁸
عبوس	<i>‘abūs</i>	= burtur
عين السوء	<i>‘aynu ‘s sū’</i>	= şakır köz
عين	<i>‘ayn</i>	= köz ⁷⁴⁹

⁷⁴⁴ Atalay ve Fazilov, bu kelimeyi *nezik* şeklinde yazmışlardır (Atalay, 1945, 46; Fazilov, 1978,150).

⁷⁴⁵ Sayfa kenarında yazılan Arapça bir ibareden bu kelimenin “saç ve saça benzer şeyler” için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yine sayfanın altında *örük* ve *örmeç* kelimeleri bulunmaktadır.

⁷⁴⁶ Al-Türk, bu kelimeyi *urumladi* şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006,123).

⁷⁴⁷ Atalay, bu kelimenin *igik* şeklinde olması gerektiğini söylüyor (Atalay, 1945, 47, 333. dipnot), Al-Türk ise bu kelimeyi okumamıştır (Al-Türk, 2006, 123, 750. dipnot).

⁷⁴⁸ Satırlar arasında *هرمة* kelimesinin altında *قرطن* *ḡurtın* kelimesi vardır. Atalay, Fazilov ve Al-Türk bunu *ḡartın* şeklinde okumuşlardır.

⁷⁴⁹ Sayfa kenarında “su kaynağına da köz” denildiği anlamında *وعين الماء ايضا كوز* ibaresi vardır.

Tablo 41 - devam

عظم	<i>ʿaḍm</i>	= süwek
عضد	<i>ʿaḍud</i>	= kol
عجز	<i>ʿacuz</i>	= uca (kuyruk sokumu)
عقده	<i>ʿuḳda</i>	= boyun ⁷⁵⁰
عصب	<i>ʿaṣab</i>	= sinir
عرق	<i>ʿirḳ</i>	= tamar
عرقوب	<i>ʿarḳūb</i>	= aşık
عقيم والحائل ⁷⁵¹	<i>ʿaḳīm, al- ḥāil</i>	= kısr, tu
عبد	<i>ʿabd</i>	= kara
عدو	<i>ʿaduww</i>	= tuşman
عروسة	<i>ʿarūsa</i>	= kelin
عمه	<i>ʿamma</i>	= eke
عريس	<i>ʿarīs</i>	= küyev
عازب	<i>ʿāzib</i>	= kazak başlı ⁷⁵²
عاقل	<i>ʿāḳil</i>	= uşlı
عامي	<i>ʿāmmiy</i>	= sarı ^ط
عفش وعجق ⁷⁵³	<i>ʿifiş, ʿiciḳ</i>	= şirkin, şebek ^{مرفق}
عريان	<i>ʿuryān</i>	= yalanş, yalınçak ve çılpak da denir
عارف	<i>ʿārīf</i>	= bilgili 25.b
عافن	<i>ʿāfin</i>	= küflenmiş
عاده	<i>ʿāda</i>	= türe, hamaşa de denir
علامه	<i>ʿalāma</i>	= nişan
عجب	<i>ʿacab</i>	= taşlık
عقده ⁷⁵⁴	<i>ʿuḳda</i>	= bü, tütün, yilim de denir
عمر	<i>ʿumr</i>	= yaş ⁷⁵⁵

⁷⁵⁰ Satırlar arasında دكن düğün kelimesi vardır.

⁷⁵¹ Bu kelime metinde حایل şeklinde yazılmıştır.

⁷⁵² Sayfa kenarında ارکن ergen kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, bunu ezgen şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 124, 755. dipnot).

⁷⁵³ Bu kelimenin Arapçada anlamı “kalabalık, gürültü” demektir.

⁷⁵⁴ Bu kelimenin açıklaması olarak aynı satırda “ip ve ipe benzer şeylerin düğümü” ibaresi vardır.

⁷⁵⁵ Sayfa kenarında “göz yaşı için de aynı kelimenin kullanıldığı ancak ince okunduğu” anlamında والدمع ايضا ياش ولكنه مرفق ibaresi vardır.

Tablo 41 – devam

عريض	<i>‘arīd</i>	= yaşşı, en ^{مرقق}
عمامة	<i>‘amāma</i>	= tulpan, şalpan da denir
عب	<i>‘ub</i>	= koyun
عروه	<i>‘urwa</i>	= ilgik ⁷⁵⁶
عصابه	<i>‘işāba</i>	= kölgeç
عرق	<i>‘araḳ</i>	= ter ^{مرقق}
عذره	<i>‘aḍira</i>	= boş
عسل	<i>‘asal</i>	= bal ⁷⁵⁷
علف	<i>‘alaf</i>	= bus ⁷⁵⁸
عفس	<i>‘aḫṣ</i>	= mazi
عدس	<i>‘ads</i>	= bercimek
عجين	<i>‘acīn</i>	= yençi
عكر ⁷⁵⁹	<i>‘ikir</i>	= bulanak ⁷⁶⁰ , bulğak ⁷⁶¹ da denir
علق	<i>‘alaḳ</i>	= şowulşan ⁷⁶² , sülük ⁷⁶³
عقاب	<i>‘iḳāb</i>	= karawaş ⁷⁶⁴
عصفور	<i>‘uṣṫūr</i>	= şıpşık, şerşe ve şırşe de denir ⁷⁶⁵
عش	<i>‘uṣ</i>	= yuwa, uya

⁷⁵⁶ Sayfa kenarında *الك* *ilik* kelimesi vardır.

⁷⁵⁷ Sayfa kenarında “bu genel bir isimdir, ak bal ve kara bal diye birbirinden ayırdedilir” anlamında *وهو على الاطلاق ويميز بقول ابي بال وقارا بال* ibaresi yazılmıştır.

⁷⁵⁸ Atalay, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmıştır. Ayrıca bu kelime metnin 26.a fiil bölümünde *purşladı* şeklinde yazılmıştır. Bu yüzden kelimenin doğrusu *purş* şeklinde olması gerekir. Atalay ve Fazilov aynı yorumu yapmıştır (Atalay, 1945, 50, 359. dipnot; Fazilov, 1978, 150, 150. dipnot).

⁷⁵⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin yanında *tolanaḳ* kelimesi bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, bunu metne almışlar

⁷⁶⁰ Bu kelimenin altında *وبضم النون* /n/ harfinin ötre ile de *bulanuk* şeklinde okunabileceği yazılmıştır. Al-Türk, bu kelimenin Atalay tarafından okunmadığını söylüyor (Al-Türk, 2006, 125, 764. dipnot). Halbuki Atalay, *bulanuk* kelimesini okumuştur (Atalay, 1945, 48, 341. dipnot).

⁷⁶¹ Bu kelimenin altında *فتنه* *fitne* kelimesi bulunmaktadır.

⁷⁶² Bu kelimenin altında *صغولجان* *şoğulcan* kelimesi bulunmaktadır. Ayrıca üzerinde “avda kullanılan solucan” anlamında *وهو علق الصيد* ibaresi vardır. Atalay ve Al-Türk, bu ibareyi “insandaki solucan” şeklinde okumuşlar. bunun yanı sıra Al-Türk, *şowulşan* kelimesini *şowurlşan* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 125. 766. dipnot).

⁷⁶³ Sayfa kenarında bu kelimenin, *وهو علق الحياض* ibaresinden “havuz ve suda bulunanı” için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

⁷⁶⁴ Bu kelimenin altında *سنقر* *sunḳur* kelimesi vardır.

⁷⁶⁵ Satır arsında bu kelimenin /s/ ile de söylendiği anlamında *وبالسين* ibaresinin bulunduğu göre *serşe* şeklinde okunabileceği anlaşılmaktadır. Al-Türk, bu kelimeyi *şerşe* şeklinde okumuştur. Halbuki kelime *شرشا* şeklinde yazılmıştır (Al-Türk, 2006,125).

Tablo 41 – devam

عقبه	<i>‘aḳaba</i>	= yokuş
عمیق	<i>‘amīḳ</i>	= yaran, şingil ⁷⁶⁶
عنب	<i>‘inab</i>	= yüzüm
عنقود	<i>‘unḳūd</i>	= şalkım
عقرب	<i>‘aḳrab</i>	= çayan ⁷⁶⁷
عرس	<i>‘irs</i>	= sulangır ⁷⁶⁸
عت ⁷⁶⁹	<i>‘uṭ</i>	= küye
عنكبوت	<i>‘ankabūt</i>	= büy ⁷⁷⁰ , örümçük ⁷⁷¹ , bew
عجل	<i>‘icl</i>	25.b. = țana
عقورمن الكلاب	<i>‘aḳūr mina’l kilāb</i>	= kutuz
عطار وهو الركااض	<i>‘aṭṭār wahuwa’r-rakkād</i>	= çerçi ⁷⁷²
عالی ⁷⁷³	<i>‘ālī</i>	= büyük ⁷⁷⁴
عسكر	<i>‘askar</i>	= şerü
عجله	<i>‘acala</i>	= apra ⁷⁷⁵ , aştıkmak ⁷⁷⁶ , tezletmek ⁷⁷⁷

⁷⁶⁶ Sayfa kenarında bu iki kelimenin “birincisinin, dibi belli olan, çok derin olmayan, ikincisi ise dibi belli olmayan, çok derin olan” anlamında *الاول الذي يوجد قراره والثاني الذي لا يوجد قراره* ibaresi vardır. Atalay ve Al-Türk, bu ibareyi “birincisi dibinde bir parça düzlük olan, ikincinin dibinde düzlük olmayan” diye tercüme etmişler (Atalay, 1945, 48, 345. dipnot; Al-Türk, 2006, 126, 770. dipnot). *قرار و قراره* kelimesi Arapçada “çukur bir yerin veya şeyin dibi; çukur bir yerde biriken yağmur suyu; kazan dibi; tencerenin dibine yapışmasın diye yemeğe ilave edilen su” anlamlarında kullanılır. Ayrıca yine sayfa kenarında *عمیق* kelimesinin yanında *ترین* *terin* kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, bu kelimeyi *terin* şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006, 126).

⁷⁶⁷ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *çıyan* şeklinde okumuşlar. Halbuki metinde kelimenin birinci ve ikinci harfleri üstün ile yazılmıştır. Fazilov *çayan* şeklinde okumuştur (Fazilov, 1978, 153). Biz de Metne uyararak *çayan* şeklinde yazdık.

⁷⁶⁸ Atalay, bu kelimeye “gelin kadın, gelincik” anlamını vererek ? işareti bırakmıştır (Atalay, 1945, 48). Fazilov ise “kokarca” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 153). Al-Türk de “kediye benzeyen bir hayvan” demiştir (Al-Türk, 2006, 126, 772. dipnot). Ancak bu kelime Arapçada “aslanın dişisi” demektir. Atalay ve Al-Türk’ün söylediği “gelincik” Arapçada *عرس* değil *ibnu’irs* *ابن عرس* dir.

⁷⁶⁹ Bu kelime Arapçada / ت / ile değil / ث / ile *عت* şeklinde yazılmalıdır. Ancak metinde *عت* şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

⁷⁷⁰ Bu kelimenin altında Arapçada “bir çeşit örümcek” anlamında olan *رتيلة* kelimesi var ki ona *عرتيلة* de denir. Atalay bunu okumamıştır.

⁷⁷¹ Bu kelimenin altında / ج / harfinin üstün ile de okunabileceği anlamında *بفتح الجيم* olduğuna göre kelime “örümcek” şeklinde de okunabilir.

⁷⁷² Bu kelime esre ile de yazıldığına göre *çirçi* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁷⁷³ Bu kelimenin altında “uzaktan görülebilir” anlamında *ندحا* kelimesi vardır. Bunu Atalay ve Al-Türk, okumamışlardır.

⁷⁷⁴ Bu kelimenin / ب / ve / ي / harfleri esre ile de yazıldığına göre *biyik* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁷⁷⁵ Bu kelimenin altında *أربا* *araba* kelimesi görülmektedir ki bunun *عربه* şeklinde yazılması gerekirdi.

Tablo 41 – devam

عصا ⁷⁷⁸	‘aṣā	= ağaş, şılbık ⁷⁷⁹
عصر	‘aṣr	= ikkinci
عله	‘illa	= dert
عتبه ⁷⁸⁰	‘ataba	= eşik
عفريت	‘ifrīt	= dèw
عذر	‘udr	= bahana
عمدا	‘amdan	= tuyana ⁷⁸¹
علك	‘ilk	= köllük

Tablo 42: / ع / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

عاش	‘āṣa	= tirildi
عرق	‘araqa	= terledi
عذل وصف	‘addala, ṣaffa	= yaşadı, tüzetti
عانق ⁷⁸²	‘ānaqa	= kucaqladı ⁷⁸³
عَنف ونصح ⁷⁸⁴	‘annafa, naṣaḥa	= öyütledi ⁷⁸⁵

⁷⁷⁶ Bu kelimenin / ش / harfi altında esre harekesi bulunduğuna göre *aşıtkamak* şeklinde okunabilir demektir. Atalay ve Al-Türk, bunu *aştıkmak* şeklinde okumuşlardır (Bunun yanı sıra sayfanın sağ kenarında bu kelimenin yanında *اشقماق aşıkmağ* kelimesi görülmektedir.

⁷⁷⁷ Sayfanın sol kenarında bu üç kelime için “birincisinin üzerine yük yükletilen aygıt, ikinci ve üçüncüsü ise acele etmek anlamındadır” ifade eden *الاول هو الذي يحمل عليها وهي الاله والثاني والثالث من الاستعجال* ibaresi vardır.

⁷⁷⁸ Bu kelime metinde *عصاه* şeklinde yazılmıştır.

⁷⁷⁹ Sayfa kenarında “herhangi bir şeyden yapılan asadır ve ağaçtan yapılan asaya da denir, ikincisi ise çomaktır”. Atalay ve Al-Türk, bu ibarenin ikinci kısmında bulunan *النبوت nebbüt* kelimesine “taze sürgün, filiz” anlamını vermişler. Halbuki Mısır Arapçasında bu kelime “çomak” demektir (Atalay, 2006, 49, 350. dipnot; Al-Türk, 2006, 127, 780. dipnot).

⁷⁸⁰ Bu kelimenin üzerinde “üst ve üsteki” anlamında *ال فوقانيه* kelimesi vardır. Bunu Atalay ve Al-Türk okumamışlardır.

⁷⁸¹ Atalay, bu kelimeye “dileyerek” anlamını vermiştir. Halbuki bunun Arapçada anlamı “kasten, bilerek” demektir.

⁷⁸² Bu kelime metinde “boynuna vurdu” anlamında *عانق ‘anaqa* şeklinde yazılmıştır. Biz bunu “kucakladı” anlamında *عانق ‘ānaqa* şeklinde düzelttik.

⁷⁸³ Bu kelimenin üzerinde *فجتي kuçtı* ve altında Arapça yine “kucakladı” anlamında *حَضَن ḥaḍana* sayfa kenarında ise *بويون لدي boyunladı* kelimesi bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, *kuçtı* fiilini *koçtı* şeklinde okumuşlar. Bu kelime tarihî Türk yazı dilleri ve çağdaş Kıpçak dillerinde dar ünlülü olduğu için biz de *kuçtı* şeklinde okuduk.

⁷⁸⁴ Arapçada “azarladı” anlamında olan *عانف ‘annafa* kelimesi birlikte yazıldığı *نصح* kelimesinden anlam bakımından farklıdır.

⁷⁸⁵ Sayfa kenarında /y/ harfi yerine /g/ ile de *ögütledi* şeklinde söylenebileceği yazılmıştır.

Tablo 42 - devam

عَلَم	ʿallama	= nişānladı
عَيَّب	ʿayyaba	= iyikledi
عَوِي	ʿawiya	= uludı
عَضَّ	ʿaḍḍa	= tişledi, aşradı da denir ⁷⁸⁶
علم و عرف	ʿalima, ʿaraḥa	= bildi, öğrendi, tanıdı ⁷⁸⁷
عَتَّقَ	ʿataḥa	= azattı ^ط
عَقَلَ	ʿaḥala	= uşlandı
عَفَنَ	ʿaḥina	= küflendi
عَامَ	ʿāma	= yüzdi
عَذَا	ʿaddā	= keşti , aştı
عَدَّ	ʿadda	= şanadı, şaydı 26.a.
عَبَسَ	ʿabasa	= burturdu, burḥardı, buruştı ⁷⁸⁸ ve sıhtı da denir
عَذَّبَ	ʿaḍḍaba	= kınadı
عَيَّادَ	ʿayyada	= bayramladı
عَكَرَ ⁷⁸⁹	ʿakira	= bulandı, ṭolandı, bulğandı ve ṭolğandı ⁷⁹⁰ da denir
عَثَرَ	ʿaṭara	= sürçti ⁷⁹¹
انسحب ⁷⁹²	insaḥaba	= süründi
عَصَرَ	ʿaṣara	= sıkıttı
عَطَشَ	ʿaṭaṣa	= şuşadı
عَطَسَ	ʿaṭasa	= şüşkürdi, ötkürdi

⁷⁸⁶ Sayfa kenarında *ışırdı* kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, Atalay'ın bu kelimeyi *asradı* şeklinde okuduğunu söylüyor (Al-Türk, 2006, 128, 787. dionot). Halbuki Atalay bu kelimeyi okumamış metindeki Türkmençe *asradı* kelimesini yazmıştır.

⁷⁸⁷ Sayfa kenarında /n/ yerine /ṇ/ ile de söyleneceği ibaresinin bulunduğu göre *tañıdı* şeklinde de okunabilir demektir.

⁷⁸⁸ Sayfanın üst kenarında bu kelimenin üzerinde aynı anlamda olan Arapça *تكرماشا takarmaşa* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bunu yazmamıştır.

⁷⁸⁹ Müellif bu kelimenin /ك/ harfini ötre ile yazmıştır. Bunun üstün ile yazılması gerekir.

⁷⁹⁰ Satır arasında “büküldü ve buruldu” anlamına *التوى iltawā* kelimesi görülmektedir. Al-Türk okumamıştır.

⁷⁹¹ Bu kelime karşılığı olduğu Arapça kelimenin altında yazılmıştır. Ayrıca sayfa kenarında *عثر سرجتي* *sürçti* ibaresi vardır.

⁷⁹² Bu kelime, karşılığı olduğu Kıpçakça kelimenin altında yazılmıştır.

Tablo 42 - devam

عقد	<i>‘aḳada</i>	= boyun bayladı
عرك	<i>‘araka</i>	= sürüdi
عمل	<i>‘amila</i>	= èyledi, ètdi ⁷⁹³
علق	<i>‘allaḳa</i>	= aştı, ildi
علق من قدح الزناد	<i>‘aliḳa min ḳadḫi ‘z zinād</i>	= tutaştı ⁷⁹⁴
عتق	<i>‘ataḳa</i>	= èskirdi
عبّ	<i>‘abba</i>	= opdi ^{مرق}
عجن	<i>‘acana</i>	= yuwurdi ⁷⁹⁵
عفس	<i>‘afaṣa,</i>	= yanşıdı ⁷⁹⁶ , balşıradı
عدم وضاع كذلك	<i>‘adima, ḏā‘a</i>	= taş boldı, yitti
عَوَّق	<i>‘awwaḳa</i>	= tıydı
عربد	<i>‘arbada</i>	= bulukluk èyledi
عجز	<i>‘acuza</i>	= karıdı
عطش	<i>‘atıṣa</i>	= tınşdı
elf	<i>‘allafa</i>	= purşladı
عيا	<i>‘ayā</i>	= yoruldi ⁷⁹⁷
عجب	<i>‘aciba</i>	= tañladı
عضد ⁷⁹⁸	<i>‘aḏḏada</i>	= süyedi ⁷⁹⁹ 26.b
عذب سرّه	<i>‘aḏḏaba sirrahu</i>	= zahmet èyledi ⁸⁰⁰

⁷⁹³ Sayfa kenarında /t / harfı /d / ile idğam edilerek *etti* şeklinde de okunabileceği anlamında ويدغم ویدغم التاء في الدال فيقول التي ibaresi vardır.

⁷⁹⁴ Bu kelimenin altında “yapıştı. iki nesne birbirine tutuştu, sıkıca tutuşmak” anlamında تماسك tamāsaka kelimesi vardır.

⁷⁹⁵ Bu kelimenin altında / غ / harfı vardır. Bundan bu kelimenin yugurdi şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁷⁹⁶ Atalay, bu kelimeyi yenşıdı şeklinde okuyarak “kekremek” anlamını vermiştir, Arapçada ‘afaṣa kelimesinin burdaki anlamı “burdu, büktü, ezdi” dir. Aynı kelime asıl metin s 16a9’da “ezmek, çiğnemek” anlamında geçmiştir. Clouston, Tuhfede ikikez geçen bu kelimeyi yanşı- şeklinde okuyarak “ezmek, sıkıkmak, çiğnemek” anlamını vermiştir (EDPT, 1972; 944b).

⁷⁹⁷ Sayfa kenarında bu kelimenin altında اردی ardı kelimesi bulunmaktadır.

⁷⁹⁸ Bu kelime asıl metinde عضض ‘aḏḏaḏa şeklinde yazılmıştır. Biz tabloya doğru şeklini yazdık.

⁷⁹⁹ Atalay, bu kelimeyi dönüştü olarak anlamlandırmıştır.

⁸⁰⁰ Bu kelime metinde rahmet eyledi şeklinde yazılmıştır. Bu kelimenin Arapça karşılığına uygun olabilmesi için zahmet eyledi şeklinde yazılması gerekir. Müellif bunun noktasını unutmuş olmalıdır. Atalay bu kelime hakkında aynı yorumu yapmıştır. Al-Türk, bu kelime hakkında herhangi bir yorum yapmadan olduğu gibi yazmıştır (Al-Türk, 2006, 129).

Tablo 43: / غ / Harfî ile Başlayanlar: İsimler

غمام	<i>gamām</i>	= bulut
غبار	<i>gubār</i>	= toz
غلام	<i>gulām</i>	= aktaş ⁸⁰¹
غريب	<i>garīb</i>	= yat
غراب	<i>gurāb</i>	= karga, kuzgun ⁸⁰²
أغر ⁸⁰³	<i>ağarr</i>	= kaşkaldak ⁸⁰⁴
غطّاس	<i>gaṭṭās</i>	= battuk ⁸⁰⁵
غله	<i>galla</i>	= aşılk
غربال	<i>gīrbāl</i>	= kalbur
غراره والتّليس	<i>garāra wa't tallīs</i>	= şuwal
غصن	<i>guşn</i>	= buţak
غابه	<i>gāba</i>	= ormanlık
غره	<i>gurra</i>	= kaşka
غنيمه	<i>ganīma</i>	= olca ⁸⁰⁶
غاره	<i>gāra</i>	= konuş
غراء ⁸⁰⁷	<i>gīrā'</i>	= yelim, kızma
غده	<i>gudda</i>	= bez
غدا	<i>gadan</i>	= tan ⁸⁰⁸
غول	<i>gawl</i>	= obur ⁸⁰⁹

⁸⁰¹ Sayfa kenarında افطاجی *aḫtaçı* kelimesi bulunmaktadır.

⁸⁰² Satırlar arasında bu kelimenin üzerinde “ekin, tarla kargasıdır” anlamında وهو غراب الزرع ibaresi vardır.

⁸⁰³ Bu kelime asıl metinde غر şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁸⁰⁴ Sayfa kenarında صقر *şakar* kelimesi bulunmaktadır.

⁸⁰⁵ Sayfa kenarında bu kelimenin yanında بطق *baṭaḫ* kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, bu kelimeyi *batkı* şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006, 130, 805. dipnot).

⁸⁰⁶ Bu kelimeyi Atalay *ulça*, Al-Türk ise *ulaca* şeklinde okumuştur. Bu kelime İrşadü'l Müluk s. 578'de *olca* şeklinde geçmektedir. Ayrıca sayfa kenarında bu kelime الجا *olca* şeklinde yazılmıştır ve “askerlerin aldığı ganimet” anlamında olabilecek للجنده *lil acinda* kelimesi vardır. Bu çıkartmayı Atalay okumamıştır. Al-Türk, metindeki اولجا kelimesini *ulaca* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 130). Doğrusu *olca*’dır. Moğ. *olca* “ganimet” dan Türkçeye geçmiştir.

⁸⁰⁷ Bu kelime metinde غرا şeklinde yazılmıştır.

⁸⁰⁸ Satırlar arasında یرن *yarın* kelimesi bulunmaktadır.

⁸⁰⁹ Atalay, bu kelimenin DLT’ de obuz şeklinde olduğunu, Anadolu da “oyuk, çukur yer” anlamında obruk şeklinde kullanıldığını ifade etmiştir (Atalay, 1945, 51, 365. dipnot). Bu kelime Arapçada “çölün kısa gibi görünen uzun mesafesi, alçak yer, güç meşakkat, ağaçlık yer, çok topraklı” anlamlarında kullanılır.

Tablo 43 - devam

خطاء	<i>giṭā'</i>	= örtü ⁸¹⁰
غيظ	<i>gayḍ</i>	= yekirmek ⁸¹¹ , kaçımak ⁸¹² da denir
غبين	<i>gubn, gabn</i>	= aşıtma (aldamak)
غرض	<i>garaḍ</i>	= derd
غوشة ⁸¹³	<i>gawṣa</i>	= kargaşa
غفله	<i>gafla</i>	= kenete
غنج	<i>gunc</i>	= nazlamak ⁸¹⁴
غيره	<i>gīra</i>	= künilmek ⁸¹⁵
غير	<i>gair</i>	= özge, başka
غبر	<i>gibr</i>	= koy ⁸¹⁶
غبيراء ⁸¹⁷	<i>gubaira'</i>	= bağ (mısırdan yapılmış şarap)
غليظ	<i>galīḍ</i>	= yowun, yoğun da denir.
غزل	<i>gazl</i>	= erik ⁸¹⁸
غالى	<i>gali</i>	= kız

⁸¹⁰ Bu kelime sayfa kenarında bulunmaktadır.

⁸¹¹ Atalay, bu kelimeyi *yanğırmak* şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 51). Halbuki metinde bu kelime *ياكرماك* şeklinde yazılmıştır. Al-Türk, *yagırmak* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 131). Fazılov, *yekirmek* şeklinde okumuştur (Fazılov, 1978, 158). Bu kelime İM'da *yigir-* şeklinde geçmektedir (Toparlı, 1992, 158). DM' de *yegir-* şeklinde geçmektedir (Toparlı, 2003, 122). Gülistan Tercümesi 100b/9'da *yigir-* şeklinde geçmektedir (Karamanlıoğlu, 1978, 99). Kİ. *yekirdi* يكردي şeklinde geçmiştir (Caferoğlu, 1931, 96; Özyetgin, 2001, 737 *yekir-* ~ *yikir-*).

⁸¹² Bu kelimenin üçüncü harfi olan / ق / harfinin üstünde sükun harekesi olduğuna göre *kaçmak* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁸¹³ Bu kelime metinde *غوش* şeklinde yazılmıştır.

⁸¹⁴ Sayfa kenarında *نزلنمق nazlanmak* kelimesi bulunmaktadır.

⁸¹⁵ Bu kelimenin son harfi / ك / üzerinde / ı / ile de *وبالقاف* ibaresi olduğuna göre bu kelimenin *konılama* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁸¹⁶ Atalay, bu kelimeye “hınç” anlamını vererek ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 51). Fazılov ise buna “kalıntı” demiştir (Fazılov, 1978, 156). Al-Türk, ise ? işaretiyle bırakmıştır (Al-Türk, 2006, 131, 815. dipnot). Arapçada bu kelime *gubr* şeklinde okunduğunda “kalıntı” anlamında *gibr* şeklinde okunduğunda “hınç” anlamındadır.

⁸¹⁷ Bu kelime Arapçada *غبيراء* şeklindedir. Ancak metinde *غيره* şeklinde yazılmıştır. Mısırdan yapılan sarhoş edici bir çeşit şaraptır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir

⁸¹⁸ Al-Türk, bu kelimenin /r/ harfinin iki biçimde harekelendiğini söyleyerek *ergü*, dipnotta da *egrü* biçiminde okumuştur (Al-Türk, 2006, 131. 816. dipnot). Halbuki bu harf sadece sükun ile yazılmış, ayrıca /ك/ harfi üstünde ötre yoktur. Sayfanın kenarında da *أكرک egrik* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi *irik* ve *egrik* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 51, 366. dipnot).

Tablo 44: / غ / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

غاب	<i>ġāba</i>	= kçikti
غضب	<i>ġađiba</i>	= yekirdi ⁸¹⁹
غمز	<i>ġamaza</i>	= köz kaçtı 27.a
غمض	<i>ġamađa</i>	= köz yumdı
غرف	<i>ġarafa</i>	= kıardı
غلق وستر	<i>ġalađa, satara</i>	= yaptı ⁸²⁰
غرق	<i>ġarađa</i>	= battı ^ط
غطس	<i>ġaťasa</i>	= çumdı ^ص
غلب	<i>ġalaba</i>	= yeđdi, uťtı ^ط
غلط ⁸²¹	<i>ġaliťa</i>	= yanlıştı ⁸²²
غسل	<i>ġasala</i>	= yudı
غلا	<i>ġalâ</i>	= kıaynadı, kıız boldı, kııçidi ⁸²³
غبر	<i>ġabbara</i>	= toprakladı ⁸²⁴
غنم من فائدة التجارة والربح ⁸²⁵	<i>ġanima min fāidati't ticāra wa'r-ribħ</i>	=aşlamladı, ⁸²⁶ olcaladı ⁸²⁷
غار من الغيره	<i>ġāra min'l ġīra</i>	= küiledi ⁸²⁸ , şu řuġardı

⁸¹⁹ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *yağırdı* şeklinde okumuşlar. Halbuki Al-Türk, bu kelimeyi isimler bölümünde *yağırmak* şeklinde okumuştur. Bu kelimenin yazılışı için 110. dipnotumuza bakınız.

⁸²⁰ Sayfanın üst kenarında اورتي *örtti* kelimesi görölmektedir. Atalay, bu kelimeyi okumamıştır. Al-Türk, Atalay'ın bu kelimeyi *egrik* şeklinde okuduġunu söylemektedir (Al-Türk, 2006, 132, 817. dipnot). Halbuki Atalay *egrik* kelimesini غلق وستر kelimesi deġil, metnin 26. sayfasındaki غزل kelimesi ile ilgili bir çıkartmayı böyle okumuştur. Al-Türk, bunu onunla karıştırmış olmalıdır.

⁸²¹ Bu kelimenin altında ياغلضي *yaġıldı* kelimesi yazılmıştır.

⁸²² Satırlar arasında bu kelimenin üzerinde / ġ / ile de وبالغين ibaresi olduġuna göre *yanġlıřtı* şeklinde de okunabileceġi anlaşılmaktadır.

⁸²³ Sayfa kenarında bulunan üç satırlık bir yazı bu üç kelimeyi şöyle açıklamıştır: “birincisi, tencerenin kaynaması; ikincisi, fiyatların yükselmesi; üçüncüsü ise kara sevda hastalıġı gibi bir neden yüzünden bedenın kızması”dır.

⁸²⁴ Sayfa kenarında طزلادی *tozladı* kelimesi yazılmıştır.

⁸²⁵ Bu ibarenin anlamı “ticarete elde edilen kar ve kazanç” demektir.

⁸²⁶ Sayfa kenarında bu kelimenin eş anlamlısı olarak اصطلادی *aşşladı* kelimesi yazılmıştır.

⁸²⁷ Bu kelimenin açıklaması olarak satırda “askerin elde ettiġi ganimet, doyumluk” demektir. Atalay, bu kelimeyi *ulçaladı* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 52), Fazilov, *olcaladı* şeklinde okumuştur (Fazilov, 1978, 157), Al-Türk, *ulçuladı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 132). Biz bu kelimeyi *olcaladı* şeklinde okuduk. Bunun okunuşuyla ilgili 806. dipnotumuza bakınız.

⁸²⁸ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *köniledi* şeklinde okumuşlar. Tarihî Türk yazı dilleri ve çağdaş Kıpçak dillerind dar ünlölü olduġu için biz bu kelimeyi *küniledi* şeklinde okuduk.

Tablo 44 – devam

غربل	<i>garbala</i>	= kabalırladı
غيم	<i>gayyama</i>	= bulutlandı
غنى	<i>gannā</i>	= yırladı
عَصَ	<i>guşsa</i>	= karıldı
غش	<i>gaşsa</i>	= <i>hile</i> anlamında kullanılarak <i>yaldağı</i> derler
غرس و خيط ⁸²⁹	<i>garasa wa</i> <i>hayyağa</i>	= tikti
غفل	<i>gafala</i>	= oşan boldı ⁸³⁰
غشي عليه	<i>guşiya ʿalayh</i>	= uwuldu, /ğ/ ile de <i>uğuldu</i> ve bitişik olarak <i>uşı azdı</i> de denir ⁸³¹
غطى	<i>gaṭṭā</i>	= örüttü, yaptı
غرم	<i>garima</i>	= töledi
غزل	<i>gazala</i>	= eyirdi ⁸³²
غوش	<i>gawwaşsa</i>	= kargaşaladı 27.b
غنى بالاله وبالصوت	<i>gannā bi'l āla</i> <i>wa bi's şawt</i>	= “bir alet aracıyla veya sesle şarkı söyledi” demektir ki daha önce bahsi geçmiştir.

Tablo 45: / ف / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

فَعَال	<i>fa^{cc}āl</i>	= eylegen ⁸³³
فَتَّاح	<i>fattāh</i>	= açkan ⁸³⁴
فَلَكَ	<i>falak</i>	= kıyır (yuvarlak kum tepesi)
فَرَقْدَان	<i>farqadān</i>	= ikki boz at (yıldız adı « iki kardeşler»)
فِي	<i>fay</i>	= köletke ⁸³⁵

⁸²⁹ Arapçada غرس “ağaç dikmek” anlamında, خيط ise “elbise dikmek” anlamında kullanılır.

⁸³⁰ Bu kelimenin altında وبالاله / l / ile de *osal bol-* biçiminin de bulunduğu yazılmıştır.

⁸³¹ Sayfa kenarında اغندي *uğundi* kelimesi bulunmaktadır.

⁸³² Al-Türk, bu kelimeyi *eyirdi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006,133). Halbuki kelime metinde esre ile ایردي şeklinde yazılmıştır. Ayrıca sayfa kenarında bu kelime altında کردی *egirdi* kelimesi bulunmaktadır.

⁸³³ Sayfa kenarında اشلكن *işlegen* kelimesi bulunmaktadır.

⁸³⁴ Sayfa kenarında اجغن *açağan* kelimesi bulunmaktadır.

⁸³⁵ Satır arasında bu kelimenin altında كلكا *kölke* kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 45 – devam

فلاة	<i>falāt</i>	= yazı yer
فركاح	<i>firkâh</i>	= baymak (kıçı çıkık adam)
فم	<i>fam</i>	= awuz
فتر	<i>fitr</i>	= süyem
فخذ	<i>fuḥḍ</i>	= but
فرج	<i>farc</i>	= am ^{مفخم}
فصيح	<i>faṣīḥ</i>	= zerek, şeşen de denir
836 فيوش	<i>fayyūş</i>	= ökte ⁸³⁷
838 فتنة	<i>fitna</i>	= yaltay ⁸³⁹
فقير	<i>fakīr</i>	= yokşul
فهم	<i>fahim</i>	= anlı ⁸⁴⁰
فضولي	<i>fuḍūlî</i>	= kanbaz
فافاء	<i>fafa'</i>	= sakaw
841 فقيه	<i>fakīh</i>	= tanışman
842 فرجة	<i>furca</i>	= tamaşa
فلاح	<i>fallāh</i>	= taṭ (çiftçi)
فهاق	<i>fuḥāḳ</i>	= inşıkırık
فرد	<i>fard</i>	= tēk ⁸⁴³

⁸³⁶ Bu kelime metinde *فيشي feysi* şeklinde yazılmıştır. Arapçada *فيوش feyyuş, feyyeş, feysi* şeklinde yazılmalıdır. “boş yere övünen, böbürlenene, söylediğini yapmayan” anlamlarında kullanılır.

⁸³⁷ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmışlar (Atalay, 1945, 52; Al-Türk, 2006, 134). Fazılov ise buna “gururlu olan” anlamını vermiştir (Fazılov, 1978, 159). Bu kelimeye Clausun da “böbürlenene” anlamını vermiştir (EDPT, 1972, 1972, 103).

⁸³⁸ Bu kelime metinde *فتنى* şeklinde yazılmıştır. Tabloya doğru şeklini yazdık. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁸³⁹ Bu kelime asıl metin 17b’de “hilekar, mızıkçı” anlamıyla yer almaktadır. Ayrıca sayfa kenarında *طَلْغَلْغُ talğalığ* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bunu okumamıştır (Atalay, 1945, 53). Al-Türk, bu kelimeyi *talğlık* şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006, 134. 836. dipnot).

⁸⁴⁰ Sayfa kenarında bunun *ذكي “zeki”* anlamında da olduğunu belirten bir çıkartma vardır. Bu kelimenin Arapça karşılığı hem *fehîm فہم* ya da *fehîm فہم* olabilir. Ancak sayfa kenarında yazılan bir çıkartmada *انكلمق anlamak* kelimesinin Arapça karşılığı olarak verilen *فہم* kelimesi yanlışır. Bunun doğrusu *فہم fihm* olmalıdır.

⁸⁴¹ Bu kelime Arapçada “fıkıhçı, bilgin, zeki” anlamlarında kullanılır.

⁸⁴² Bu kelime *فرج* şeklinde yazılmıştır. Metinde verilen Türkçe karşılığına uygun olması için *فرجة* veya *تفرج* şeklinde yazılmalıdır.

Tablo 45 – devam

فرادى	<i>furāda</i>	= teker, birer
فناء ⁸⁴⁴	<i>fanā'</i>	= ölet, yut, kıran ⁸⁴⁵
فصيل	<i>faşīl</i>	= taylak ⁸⁴⁶ (deve yavrusu)
فرس	<i>faras</i>	= at
فارس	<i>fāris</i>	= atlı
فطرق ?	?	= kan çağa?
فوقانی ⁸⁴⁷	<i>fawkānī</i>	= şübe ⁸⁴⁸ (cübbe)
فروه کباشیه	<i>farwa kabbāşiyya</i>	= kürk
فرخ	<i>farḥ</i>	= bala ⁸⁴⁹ منخم, toğu, yawrı, mamraḥ ⁸⁵⁰
فهد	<i>fahd</i>	= pars 28.a
فول	<i>fūl</i>	= bakla
فخ	<i>faḥ</i>	= tuzak
فار	<i>fa'r</i>	= şışkan ⁸⁵¹
فضه ⁸⁵²	<i>fıdḍa</i>	= kümüş
فلس	<i>fils</i>	= pul
فارغ	<i>fāriğ</i>	= boş
فأس ⁸⁵³	<i>fa's</i>	= balta
فارة النجار	<i>fa'ratü'n naccār</i>	= sürme
فرن	<i>furn</i>	= oğ orni
فحم	<i>faḥm</i>	= kömür

⁸⁴³ Bu kelimenin /ت/ harfî hem üstün hem de esre yazıldığına göre *tek* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁸⁴⁴ Bu kelime metinde فنا şeklinde yazılmıştır.

⁸⁴⁵ Sayfa kenarında bulunan Arapça açıklamaya göre bu kelimelerin “birincisi, insanların ölümü; ikincisi, şiddetli soğuktan hayvanların ölümü; üçüncüsü ise kılıçla çok insanın öldürülmesi” demektir.

⁸⁴⁶ Sayfa kenarında yine bu anlamda كَشَك köşek kelimesi görülmektedir.

⁸⁴⁷ Metinde bu kelimenin açıklaması olarak Arapça “açık olarak üste giyilen bir şey” ibaresi vardır.

⁸⁴⁸ Atalay, bu kelimeyi şübe olarak okumuş ve ? işaretiyle birlikte “cübbe” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 53). Al-Türk, aynı anlamı kabul etmektedir (Al-Türk, 2006, 135, 844. dipnot).

⁸⁴⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin yanında ياورى yawrı kelimesi görülmektedir.

⁸⁵⁰ Sayfa kenarında bu dört kelime için dört satırlık bir çıkartmada şunlar yazılmıştır: “birincisi, genel olarak her canlının yavrusu; ikincisi, balık yavrusu; üçüncüsü, canavar yavrusu; dördüncüsü, kurt yavrusu” demektir.

⁸⁵¹ Sayfanın üst kenarında صيچان şıçan kelimesi yazılmıştır.

⁸⁵² Bu kelimenin üzerinde بغير صناعه ibaresi vardır. Bu “işlenmemiş gümüş” demektir. Al-Türk, buna “işlenmiş gümüş” demiştir (Al-Türk, 2006, 135, 849. dipnot).

⁸⁵³ Bu kelime metinde yanlışlıkla فارس gibi yazılmıştır. Doğrusu فأس dır.

Tablo 45 - devam

فَخَّار	<i>fahhār</i>	= şölmek
فاتر	<i>fātir</i>	= yılı
في اين	<i>fi ain</i>	= kani ⁸⁵⁴
855 فلفل	<i>fulful</i>	= pürşe ⁸⁵⁶
فجل	<i>fiçl</i>	= turp
857 فضلة الطعام	<i>faḍlatu 't-ṭa'ām</i>	= kaşmak ⁸⁵⁸ (tencerenin dibine yapışan yemek artığı)
فاكهه	<i>fākiha</i>	= yemiş
فطر	<i>fıtr</i>	= aşamak
فوق	<i>fawḵ</i>	= yukarı
فضيحة	<i>faḍīḥa</i>	= uyaḥlık
فجأة	<i>fac'atan</i>	= kenete
فرح	<i>faraḥ</i>	= toy

Tablo 46: / ف / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

فهم	<i>fahima</i>	= anladı
فشا	<i>faşā</i>	= eşkere boldı ⁸⁵⁹
860 فاح	<i>fāḥa</i>	= koḵudı, koksudı
فرق	<i>farraḳa</i>	= ayırdı, ayırladı
فرق	<i>farraḳa</i>	= yüleştirdi ⁸⁶¹
فقس	<i>faḳaşa</i>	= uşattı ⁸⁶²

⁸⁵⁴ Bu kelimenin üzerinde هاني *hani* kelimesi yazılmıştır.

⁸⁵⁵ Sayfa kenarında بiber *biber* kelimesi bulunmaktadır.

⁸⁵⁶ Atalay, bu kelimeyi / p / ile okumuştur (Atalay, 1945, 54). Fazılov ise / b / okumuştur (Fazılov, 1978, 160). Al-Türk de Fazılov'a uyararak / b / ile okumuştur. Ayrıca Al-Türk, sayfa kenarında *bürşe* kelimesinin bulunduğunu söylüyor. Halbuki metinde öyle bir çıkartma yoktur (Al-Türk, 2006, 136. 852. dipnot). Bunun yanı sıra aynı satırda bu kelimenin hakkında *pire* anlamına da geldiğini belirten وهو مشترك مع اسم البرغوث ibaresi vardır.

⁸⁵⁷ Metinde bu kelimenin yanında “ateşin şiddetinden dolayı tencerenin dibine yapışan yemek” anlamında bir ibare vardır.

⁸⁵⁸ Atalay bu kelimeyi *kasmek* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 54). Halbuki kelime قاصماق *kaşmak* şeklinde yazılmıştır. Diğer yandan sayfa kenarında bu kelimenin *kazmak* şeklinde de okunabileceğini gösteren “/z/ yerine /ş/ ile de” anlamında عوض الصاد وبالزاي *wa biz'zay'awaḍa's şād* ibaresi bulunmaktadır.

⁸⁵⁹ Bu kelimenin ilk harfi hem esre hem de üstünle yazılmıştır.

⁸⁶⁰ Satır arasında bu kelimenin üzerinde قوقتي *koḵtı* kelimesi görülmektedir.

⁸⁶¹ Sayfa kenarında yarısı görülmekte olan bir yazı vardır, ancak *üleştirdi* kelimesi olduğunu tahmin etmek mümkündür.

Tablo 46 – devam

فتت ⁸⁶³	<i>fattata</i>	= dardağanladı
فشخ	<i>faşaḥa</i>	= elşeydi
فرك	<i>faraka</i>	= owdı ⁸⁶⁴
فرش	<i>faraşa</i>	= töşedi 28.b
فار	<i>fāra</i>	= taştı, köpti ⁸⁶⁵
فرغ	<i>faraga</i>	= tükendi, boşandı
فلا	<i>falā</i>	= bitledi
فرقع	<i>farqa'a</i>	= şaţladı
فك ⁸⁶⁶	<i>fakka</i>	= kopardı
فتش	<i>fattaşa</i>	= izdedi ⁸⁶⁷
فتق و شتم	<i>fataka, şatama</i>	= sökti
فرك	<i>furika</i>	= bertildi ⁸⁶⁸
افنى ⁸⁶⁹	<i>afnā</i>	= kırdı
فرح	<i>fariha</i>	= söyüendi
فصل	<i>faşşala</i>	= üzdi, biçti
فرّ ونطّ	<i>fazza wa naţta</i>	= tırpıldadı, segirdi, şışradı ⁸⁷⁰

⁸⁶² Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi ön ünlülü okumuşlar. Ayrıca sayfa kenarında صَطِي *sıttı* kelimesi görülmektedir. Atalay, bu kelimeye “kırıp ufattı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 54). Bu kelimenin Arapça karşılığı olan ففش kelimesi Arapçada “yumurta, badem vb. şeylerin kabuğunu kırıp içini çıkarmak” anlamındadır.

⁸⁶³ Bu kelime Arapçada “ufattı , pareledi, darmadağın etti” demektir. Atalay, Türkçe karşılığına “darmadağın oldu” anlamını vermiştir. Ayrıca altında yine aynı anlamda olan ففت *fatta* kelimesi bulunmaktadır. Bu son kelime Atalay ve Al-Türk tarafından okunmamıştır.

⁸⁶⁴ Bu kelimenin yanında incelik işareti مرقق kelimesi yazılmıştır. Buna göre Atalay bunun övdi, üvdi şeklinde okunması gerekli görüldüğünü yazarak yine de kelimenin aslına uyarak kalın ahenkli ovdı şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 54).

⁸⁶⁵ Sayfanın üst kenarında كوپوكي جيقتي *köpüki çıktı* ve Arapçası اى طلع ريمه ibaresi görülmektedir. Al-Türk bu ibareyi köpükti çıktı şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 137, 860. dipnot).

⁸⁶⁶ Bu kelime Arapçada “açtı” demektir.

⁸⁶⁷ Atalay, bu kelimeyi izledi şeklinde yazmıştır . Halbuki kelime إزدادي şeklinde yazılmıştır (Atalay, 1945, 54).

⁸⁶⁸ Al-Türk, bu kelimenin Arapçasını faraka şeklinde okuyup etken fiil olduğunu belirtmiş, Türkçesinin birtti şeklinde yazılmasının gerektiğini söylemektedir (Al-Türk, 2006, 137, 685. dipnot). Halbuki kelime furika şeklinde de okunur ve karşılığı olarak verilen Türkçe kelime gibi edilgendir.

⁸⁶⁹ Bu kelime asıl metinde فنى şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁸⁷⁰ Sayfa kenarında bu kelimenin ilk harfinin /ش/ yerine /س/ ile şışredi şeklinde de okunabileceğini belirten ايضا عوض الشين ibaresi vardır. Al-Türk,, bunu /ص/ ile şışradı şeklinde okumuş (Al-Türk, 2006, 137, 867. dipnot).

Tablo 46 – devam

فعل	<i>fa'ala</i>	= etti
قتل	<i>fatala</i>	= iydi ⁸⁷¹
فتس	<i>faṭasa</i>	= tumsuḳtı ⁸⁷²
فسد و تاه	<i>fasada, tāha</i>	= azdı
والله اعلم	Allah daha iyisini bilir.	

Tablo 47: / ق / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

قادر	<i>qādir</i>	= küçi yeter
قريب	<i>qarīb</i>	= yakın, yawuḳ ⁸⁷³
قوس الله	<i>qawsu 'llāh</i>	= apraḳ
قطب ⁸⁷⁴	<i>quṭb</i>	= temir ḳazuḳ
قنطرة	<i>qanṭara</i>	= köpri
قصب	<i>qaṣab</i>	= ḳamış ⁸⁷⁵
قسيس	<i>qissīs</i>	= papas
قفا	<i>qafā</i>	= enşe
قلب ⁸⁷⁶	<i>qalb</i>	= yürek
قبضه وحفنه	<i>qabḍa, ḥafna</i>	= awuḳ
قدم	<i>qadam</i>	= ṭaban
قرين	<i>qarīn</i>	= daş (arkadaş, yoldaş, eş, benzer)
قلیط ⁸⁷⁷	<i>qalīt</i>	= teşen, beçek, ḳurwalı ⁸⁷⁸ (kavlıç, oturak)

⁸⁷¹ Sayfa kenarında bulunan bir çıkartmaya göre بردی *burdı* kelimesinin de bu anlamda olduğu anlaşılmaktadır.

⁸⁷² Sayfa kenarında طنچقتی *ṭunçuḳtı* kelimesi de yazılmıştır.

⁸⁷³ Al-Türk, bu kelimeyi *yowuḳ* şeklinde okumuştur. Halbuki bu kelime metinde önce ötre ile daha sonra düzeltilerek üstün ile yazılmıştır (Al-Türk, 2006, 138).

⁸⁷⁴ Bu kelimenin altında سبك *sibek* kelimesi bulunmaktadır.

⁸⁷⁵ Sayfa kenarında kamışın çeşitlerini bildiren bir yazıya göre “birincisi, قصب حلو *qaṣab ḥalu* tatlı kamış; ikincisi, قصب فارسي مار قامیش *qaṣab farsī mar qa-mış*; üçüncüsü, صاز قامیش *şaz qa-mış* diye üçe ayrılır. Atalay ve Al-Türk, bu çıkartmanın ikinci satırında bulunan قصب فارسي مار قامیش ibaresini okumamışlardır (Atalay, 1945, 55, 396. dipnot; Al-Türk, 2006, 138, 873. dipnot).

⁸⁷⁶ Satırlar arasında bu kelimenin altında Arapçada aynı anlamda kullanılan فواد *fuād* kelimesi görülmektedir.

⁸⁷⁷ Bu kelime metinde قلیط *qalīt* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁸⁷⁸ Sayfanın alt kenarında *kurwalı* kelimesinin altında قونج *ḳawuṇç* kelimesi görülmektedir. Ayrıca bu kelimenin *kawnuḳ* şeklinde de okunabileceğini belirten وبسكون الواو ibaresi vardır.

Tablo 47 - devam

قوباء ⁸⁷⁹	<i>kuwbā'</i>	= temrew ⁸⁸⁰ (temreği)
قلب الشجرة	<i>kalbu'ş şacara</i>	= özek ⁸⁸¹
فيح 29.a	<i>ḳayḥ</i>	= irin
قيء	<i>ḳay'</i>	= kuşmak
قرقره	<i>ḳarḳara</i>	= kürkûlemek ⁸⁸² , buramak ⁸⁸³ (buruntu, guruldamak)
قصير	<i>ḳaṣīr</i>	= kışka
قحبه	<i>ḳahba</i>	= oruspi
قمح	<i>ḳamḥ</i>	= buḳay, buḳday da denir ⁸⁸⁴
قرع	<i>ḳar^c</i>	= ḳabak
قشطه	<i>ḳıṣṭa</i>	= ḳaymak
قلقاس	<i>ḳulḳās</i>	= ḳozak (yer elması, mısır patetesi)
قراصيا	<i>ḳarāṣya</i>	= ḳara erik ⁸⁸⁵
قصطل	<i>ḳaṣṭal</i>	= kestene
قمحيه	<i>ḳamḥiyya</i>	= yarma, köçe
قديد	<i>ḳadīd</i>	= ḳak
قرص وهو الرغيف	<i>ḳurṣ wahuwa'r ragīf</i>	= ḳalaş ⁸⁸⁶
قرد	<i>ḳird</i>	= maymun ⁸⁸⁷
قاقم	<i>ḳāḳum</i>	= āş, şal
قنفذ	<i>ḳunfuḍ</i>	= kirpi, oklı kirpi
قنبره ⁸⁸⁸	<i>ḳunbara</i>	= turgay

⁸⁷⁹ Bu kelime metinde قوبه şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

⁸⁸⁰ Sayfa kenarında bu kelimenin altında تامرکی temreği kelimesi yazılmıştır.

⁸⁸¹ Sayfanın alt kenarında “bütün ağaçların ve hatta kalemin içine böyle denildiği” anlamında وكذلك كلها في قلب الاخشاب حتى الذي في قلب القلم ibaresi bulunmaktadır.

⁸⁸² Atalay, bu kelimenin kürkülemek şeklinde okunması gerektiğini söylemektedir (Atalay, 1945, 56, 400. dipnot).

⁸⁸³ Sayfanın üst kenarında yine قرقره kelimesinin karşılığı olarak قلدورماق kulduramak kelimesi bulunmaktadır.

⁸⁸⁴ Sayfa kenarında بوغداي و بويداي buḳday ve buyday kelimeleri bulunmaktadır.

⁸⁸⁵ Bu kelimenin ilk harfi hem esre hemde üstün ile harekelenmiş ve / r / harfi ise hem esre hem de ötre ile harekelenmişine göre erük şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır. Atalay, ötreli şekli okumamıştır (Atalay, 1945, 56).

⁸⁸⁶ Sayfanın kenarında شرك şörek, چورك çörek kelimeleri de yazılmıştır.

⁸⁸⁷ Sayfanın kenarında يابجي yapçı ve يابجين yapçın kelimeleri bulunmaktadır.

Tablo 47 - devam

قمل	ḳaml	= bit
قبيسه ⁸⁸⁹	ḳubaysa	= bayguş
قطقاط	ḳuṭḳāṭ	= kızgaş, til kuş ⁸⁹⁰
قانه	ḳānişa	= bütege (kuş kursağı)
قشر ⁸⁹¹	ḳişr	= kabuk
قماش	ḳumāş	= opрак ⁸⁹² , şüprek ⁸⁹³
قنب	ḳunnab	= kendir, ḳam
قطن	ḳuṭn	= mamuk ⁸⁹⁴
قصاصه	ḳuşşāşa	= burun ⁸⁹⁵
قراد	ḳurād	= köne, kışıltxı da denir ⁸⁹⁶
قوش	ḳūş	= kayışka, ḳurunçuḳa da denir
قيد ⁸⁹⁷	ḳayd	= buwawı, 29.b. buğawı ⁸⁹⁸ da denir
قوس	ḳaws	= yay
قميص	ḳamīş	= kömlek ⁸⁹⁹
قبقاب	ḳıḅḳāb	= ṭabaldırık

⁸⁸⁸ Bu kelime sayfa kenarında bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi قمبره şeklinde yazmışlardır (Atalay, 1945, 56; Al-Türk, 2006, 140).

⁸⁸⁹ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi yanlış okuyarak قبيه şeklinde yazmışlardır (Atalay, 1945, 56; Al-Türk, 2006, 140). Halbuki kelime metinde قبيسه yazılmıştır.

⁸⁹⁰ Bu “yağmurcu kuşu”dur. Atalay, bu kelimeye “bir çeşit kuş” demiş ve Arapça karşılığı olan قطقاط kelimesini قصقاط şeklinde yanlış okumuştur (Atalay, 1945, 56), Fazilov, “çaylak” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 163), Al-Türk de yanlış okuyarak قطاف şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006, 140).

⁸⁹¹ Bu kelimenin yanında sayfa kenarında يومور ? kelimesi bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi okumamışlardır (Atalay, 1945, 56; Al-Türk, 2006, 140).

⁸⁹² Satırda bu kelimenin yanında “yıpranmış” anlamında وهو الخلق ibaresi vardır.

⁸⁹³ Metinde bu kelime ötreli şüprek ve esreli şiprek şeklinde yazılmıştır. Atalay, esreli şekli yazmamıştır (Atalay, 1945, 56). Al-Türk, bu kelimeyi çiprek şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 140, 886. dipnot).

⁸⁹⁴ Bu kelimenin üçüncü harfi /m /'nin esre harekesi de olduğuna göre mamık şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁸⁹⁵ Atalay, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 56). Fazilov ve Al-Türk, bu kelimeye “kumaş parçası” anlamını vermişlerdir (Fazilov, 1978, 163; Al-Türk, 2006, 140, 888. dipnot). Arapçada bu kelime “kağıt, saç, kumaş ve herhangi bir nesnenin kesilmiş parçası” demektir.

⁸⁹⁶ Sayfanın kenarında کانا kene , يابسي yawısı , يابسي yapsı ve صاقورغا şakurğa kelimeleri yazılmıştır.

⁸⁹⁷ Sayfanın kenarında bu kelimenin altında کوستاک köstek ve fiil için قید kayyada karşılığı olarak köstekledi denir yazılmaktadır. Ayrıca s. 29.b'nin üst kenarında بوقاغي buğağı kelimesi yazılmıştır.

⁸⁹⁸ Al-Türk, bu kelimeyi bugadı şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 140).

⁸⁹⁹ Sayfanın kenarında bu kelimenin üstünde buna kömlek de denir anlamında كوپلاك لغة فيه ibaresi bulunmaktadır.

Tablo 47 - devam

قرن	<i>ḡarn</i>	= muyuz ⁹⁰⁰
قراپ	<i>ḡirāb</i>	= kın
قالب	<i>ḡālib</i>	= kep
قلع	<i>ḡil^c</i>	= yelken
قدح زجاج	<i>ḡadaḥ zucāc</i>	= piyale
قصدير ⁹⁰¹	<i>ḡaṣḡīr</i>	= kalay
قدر	<i>ḡidr</i>	= kazan
قصعه	<i>ḡuṣ^a</i>	= awlak (çanak, lenger)
قعر الشيء	<i>ḡa^cru 'ṣ- ṣay' ay asfaluhu</i>	= tüp ⁹⁰²
قدوم	<i>ḡadūm</i>	= kaşu (keser)
قرمه	<i>ḡarma</i>	= tenrütke (devenin burnu üzerinde yapılan işaret)
قصر	<i>ḡaṣr</i>	= saray, köşk
قبه ⁹⁰³	<i>ḡubba</i>	= köşene
قبر	<i>ḡabr</i>	= gür ⁹⁰⁴
قدر	<i>ḡadr</i>	= ça, şaklı ⁹⁰⁵
قوام	<i>ḡiwām</i>	= tura, toğrı ⁹⁰⁶ da denir
قهقرا	<i>ḡahḡara</i>	= kerterki keter (arkaya dönüş, yenilerek geri çekilmek)
قياس و الاعتبار	<i>ḡiyās wa' l i'tibār</i>	= ölç ⁹⁰⁷
قوي	<i>ḡawiy</i>	= katı, berk ⁹⁰⁸

⁹⁰⁰ Sayfanın kenarında buna “boynuz dahi denildiği” anlamında بونوز لغة فيه ibaresi vardır.

⁹⁰¹ Bu kelime metinde قزدير şeklinde yanlış yazılmıştır .

⁹⁰² Sayfa kenarında دب dip kelimesi yazılmıştır. Atalay bunu yazmamıştır (Atalay, 1945, 56).

⁹⁰³ Satırlar arasında bu kelimenin altında قرغان ḡurḡan kelimesi görülmektedir.

⁹⁰⁴ Sayfa kenarında كور kelimesinin “āmā” için de kullanıldığını belirten والاعمى كذلك ibaresi vardır.

⁹⁰⁵ Bu kelime için metinde bunun تقدير “değer biçme” anlamında olduğunu belirten بمعنى الثاني والتقدير ibaresi yazılmıştır.

⁹⁰⁶ Bu kelimenin / غ / harfi altında esre işareti de olduğuna göre toğrı şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁹⁰⁷ Sayfa kenarında Arapça كيل kelimesine karşılık olarak اولجك ölçek ve geçmiş zaman fiili olarak كال kâle kelimesi için de اولجدي ölçdi yazılmıştır.

⁹⁰⁸ Metinde bu kelimenin yanında “ikincisi şiddet anlamındadır” ifade eden والشدة بمعنى الثاني ibaresi vardır.

Tablo 47 - devam

قَشَّه	kaşşa	= şöp

Tablo 48: / ق / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

قوى	ḳawiya	= kattı, kaṭı boldı, küçledi
قام	ḳāma	= tırdı
قعد	ḳa'ada	= olṭırdı, oṭırdı
قال	ḳāla	= ayıttı, dēdi
قلب	ḳalaba	= şöwürdi, aḳṭardı, ḳozḡardı ⁹⁰⁹ 30.a
قص	ḳaşşa	= kırḳdı ⁹¹⁰
قوي	ḳawiya	= küçlendi
قاس	ḳāsa	= ölşidi
قرأ	ḳara'a	= okıdı ⁹¹¹
قلل	ḳallala	= azdırdı
قصر	ḳaşura	= kışḳardı ⁹¹²
قدّم	ḳaddama	= ṭartık bērdi ⁹¹³
قرف ⁹¹⁴	ḳarifa	= irendi, igrendi de denir
قلق	ḳalaḳa	= ḳayḳalandı ⁹¹⁵

⁹⁰⁹ Sayfa kenarında bu son kelimenin “lafı çevirmek, deḡiştirmek ” anlamında olduğunu belirten والثالث بمعنى قلب الكلام ibaresi vardır.

⁹¹⁰ Bu kelimenin üzerinde /t/ ile de وبالتاء ibaresi olduğuna göre kırḳtı şeklinde de söylenebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca sahifenin üst kenarında aynı anlamında ve özellikle “yün için” kullanılan جَرّ kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bunu okumamıştır.

⁹¹¹ Metinde bu kelimenin yanında “anladı” anlamında da kullanıldığını bildiren وفهم كذلك ibaresi vardır.

⁹¹² Atalay, bu kelimeye “kısaltmak” anlamını vermiştir. Oysa bu kelimenin Arapça karşılığı قصر ḳaşura kelimesinin /ص/ harfi şeddesiz yazılmıştır. Bu da Arapçada “kıaldı” anlamına gelir, “kısaltmak” ise Arapçada kelimenin /ص/ harfi şedde ile yazılır, nitekim menin 54b/12 قصر şeklinde yazılmıştır. Ayrıca çağdaş Kıpçak lehçelerinde de bu kelime “kısaltmak” anlamındadır.

⁹¹³ Bu kelimenin üzerinde ince ve kapalı /è/ ile okunacağını belirten ممال مرقق ibaresi bulunmaktadır.

⁹¹⁴ Bu kelimenin yanında sayfanın kenarında ييكراندي yigrendi kelimesi bulunmaktadır.

⁹¹⁵ Satır arasında bu kelimenin altında جابالادي çabaladı kelimesi yazılmıştır. Al-Türk, bunu çapladı şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 142, 911. dipnot).

Tablo 48 - devam

قَدَّ	<i>ḳadda</i>	= tildi
قرب	<i>ḳaruba</i>	= yakınladı
قَسَمَ	<i>ḳassama</i>	= ülüdi ⁹¹⁶
قَلَمَ	<i>ḳallama</i>	= budadı ⁹¹⁷
قتل	<i>ḳatala</i>	= öltürdi
قشش	<i>ḳaşḳaşa</i>	= şöpledi
قشر ونظف	<i>ḳaşşara, nazzaḳa</i>	= arıttı
قضى (اي الشغل)	<i>ḳuḍiya ay aṣ 'şuḡl</i>	= bitti (iş bitti)
قهقهه	<i>ḳahḳaha</i>	= kaş kaş küldi
قبّل	<i>ḳabbala</i>	= öpti
قلا	<i>ḳalā</i>	= ḳowurdı
قاد ⁹¹⁸	<i>ḳāda</i>	= yetti
قلع و اخرج واطلع	<i>ḳala'a, aḥraca, aṭla'a</i>	= çıkardı
قفّل (اي رجع) ⁹¹⁹	<i>ḳafala ey raca 'a</i>	= ḳayıttı
قطع	<i>ḳaṭa'a</i>	= kesti, üzdi ⁹²⁰
قرقش	<i>ḳarkāşa</i>	= kırışıldattı
قرن	<i>ḳarana</i>	= ḳoştı
قب	<i>ḳabba</i>	= ḳoptı
قدد	<i>ḳaddada</i>	= ḳaḳladı
قدح واشتكى	<i>ḳadaḥa, iştakā</i>	= şaktı
قرص	<i>ḳaraşa</i>	= çimdiledi
قذف وفتح ⁹²¹	<i>ḳadaḳa, fataḥa</i>	= açtı
قايض	<i>ḳāyaḍa</i>	= deyişti, 30.b. deyişti de denir
قرت عينك	<i>ḳarrat 'aynuk</i>	= közüñ aydın

⁹¹⁶ Atalay, bu kelimeyi üzerinde **مفخم** kalın okunmasını gerektiren ibarenin bulunmasına rağmen kelimenin aslını göz önünde bulundurarak *ülüdi* şeklinde okumuştur. Ayrıca bu kelimenin altında bulunan *بöldi* *böldi* kelimesini yazmamıştır (Atalay, 1945, 58).

⁹¹⁷ Sayfa kenarında geçmiş zaman kipinde *غصن* *ḡaṣana* için *بودادي* *budadı*, isim olan *الغصن* *al ḡuṣn* için de *بوداق* *budaḳ* kelimelerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

⁹¹⁸ Al-Türk, bu kelimeyi metinde bir sonraki *çıkardı* anlamında olan *اخرج* kelimesiyle birleştirerek *قاد* *ḳad* biçiminde okumuştur (Al-Türk, 2006,143).

⁹¹⁹ Parantez içindeki ibare sayfa kenarında yazılmıştır, “Geri döndü” demektir.

⁹²⁰ Aynı satırda bu kelime için “çekerek kesmek” anlamında *هو القطع بالجيد* ibaresi vardır.

⁹²¹ Arapçada *قذف* kelimesi “attı, fırlattı, iftira etti” anlamlarında kullanılır.

Tablo 49: / ك / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

كوكب	<i>kawkab</i>	= arık ıkak, olpan da denir ⁹²² (oban yıldızı)
كسوف	<i>kusūf</i>	/ خ / harfı blmnde gemiştir.
كبیر	<i>kabīr</i>	= ulu
كثیر	<i>kaṭīr</i>	= kp, şok, aylı ⁹²³
كرش	<i>kirş</i>	= arın, kebe ⁹²⁴
كویس	<i>kuwayyis</i>	= kkek
كریم	<i>karīm</i>	= cmert
كسلان	<i>kaslān</i>	= yalkaw, irinek de denir.
كدوم ⁹²⁵	<i>kadūm</i>	= soylak tişli (ısırgan dişli)
كعب مبارك	<i>kaʿbun mubārak</i>	= ut opuklı ⁹²⁶
كعب وحش	<i>kaʿbun wiḥiř</i>	= utşsız opuklı
كذاب	<i>kaḏḏāb</i>	= yalanı, yalanı da denir
كف	<i>kaf</i>	= el, aya
كيف	<i>kayf</i>	= şeyin
كبشه ⁹²⁷	<i>kabşa</i>	= awu
كبد	<i>kabad</i>	= bawur, baır da denir
كلوه	<i>kulwa</i>	= börek ⁹²⁸
كمیت	<i>kumayt</i>	= oru, oru da denir (koyu kırmızı)

⁹²² Arapçada كوكب sadece “yıldız” demektir. “oban yıldızı veya venüs” Arapçada كوكب الزهره dır.

⁹²³ Atalay, bu kelimeyi aylı şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 59). Al-Türk ise eyil şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 144). Bence bu kelime Farsçada “ok “ anlamında olan “haylı” kelimesidir.

⁹²⁴ Sayfa kenarındaki bu ikinci kelime için “büyük karınlı demektir” anlamında وهو عبارة عن صاحب الكرش ibaresi vardır.

⁹²⁵ Bu kelime كادوم *kādum* şeklinde yazılmıştır.Tabloya doğru şeklini yazdık. Bunun yanı sıra bu kelimeye karşılık olarak sayfanın kenarında سولك تشلي *sūwelek tişli* yazılmıştır.

⁹²⁶ Sayfanın sağ kenarında قوطلي طوبقلى *utlı opuklı* , sol kenarında ise كعب kelimesinin karşılığı olarak opuk طوبوق ibareleri bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, ikinci çıkartmayı okumamışlar.

⁹²⁷ Standart Arapçada “avuç” anlamında öyle bir kelime yoktur. Ancak bu Türkçedeki “kepe” kelimesi olabilir. Arapçada /  / harfi olmadığına göre / ř / ye dönüşerek *kepşe* olmuştur.

⁹²⁸ Sayfa kenarında برك *bgrek* kelimesi bulunmaktadır.

Tablo 49 - devam

كلب	<i>kalb</i>	= (it, tazı, eger, barak, köbelek, argımağ, <i>koṭur</i> parla, kañçık, urguğ, enük, uruğ, küçük, it balığı) ⁹²⁹
كبش	<i>kabş</i>	= koçkar
كفل	<i>kifl</i>	= sağrı 31.a
كي	<i>kay</i>	= tamğa ⁹³⁰
كوهيه	<i>kūhiyya</i>	= kara laçın (çaylak kuşu)
كركي	<i>karki</i>	= turna
كروان	<i>karawān</i>	= küwüldür ⁹³¹ (kervan çulluğu kuşu)
كشتوان	<i>kuştuwān</i>	= irkepçi ⁹³²
كنانه	<i>kināna</i>	= kēş (sadak, ok torbası)
كشاف	<i>kaşşāf</i>	= közetçi
كتاب	<i>kitāb</i>	= bitik, kebin ⁹³³
كم	<i>kum</i>	= yeñ ⁹³⁴ (elbise yeni)
كساء	<i>kisā'</i>	= kelim (giysi)
كستبان ⁹³⁵	<i>kustubān</i>	= oymak, ükşük ⁹³⁶ de denir ⁹³⁷

⁹²⁹ Sayfa kenarında bulunan uzunca bir çıkartmada yer alan kelimeler şöyle açıklanmıştır: (*it* = her türlü köpeğe verilen isim; *tazı* = *av köpeği*; *eger* = bu kelimenin Arapça karşılığı olarak سلاق *sulağ* yazılmıştır ki bunun *sulūkî* şeklinde yazılması gerekir. Bu Arapçada yine “tazı, av köpeği” demektir. Atalay ve Al-Türk, buna “kurt köpeği” demişler (Atalay, 1945, 59, 418. dipnot; Al-Türk, 2006, 145, 932. dipnot); *barak* = çoban köpeği; *köbelek* = tüyü çok olan çoban köpeği; *argımağ* = soyu iyi köpek; *koṭur* = kuduz, sayfa kenarında aynı anlamda *koṭurğan* kelimesi var; *parla* = tüyü az olan köpek; *kañçık* = dişi köpek; *urguğ*, *enük*, *uruğ*, *küçük* = bunların hepsi köpek yavrusu demektir; *it balığı* = köpek balığı, Atalay bu son kelimeyi *it bılıkı* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 59, 418. dipnot).

⁹³⁰ Bu kelimenin üzerinde “mühür, kaşe” anlamında وهو الختم ve داغ *dağ* ibaresi var, Ayrıca Arapça kelimenin üzerinde طاغ *tağ* kelimesi yazılmıştır.

⁹³¹ Atalay, buna “balıkçıl kuşu” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 59).

⁹³² Atalay bu kelimeyi ve Arapçasını ? işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 59). Fazılov ve Al-Türk, bu kelimeye “yüksük” anlamını vermişler (Fazılov, 1978, 167; Al-Türk, 2006, 145, 941. dipnot). Bu kelimenin aslı Farsça “küştiban, engüştiban”dır, “kanun aleti tezenesi ve yüksük” anlamında da kullanılır (Al-wasīt, 2004, 788; Al-Bustānī, 2011, 781).

⁹³³ Sayfa kenarında bulunan bir çıkartmada bu iki kelimenin hakkında şunlar yazılıdır: “birincisi okunan kitab, ikincisi kadına kesilen başlık parası ve kefen için de ayrılan paraya da aynı şey denir”.

⁹³⁴ Bu kelimenin altında ين *yin* kelimesi de yazılmıştır. Atalay bunu okumamıştır (Atalay, 1945, 60).

⁹³⁵ Bu kelimenin aslı Farsçada “kuştubān”dır bazı Arap lehçelerinde “kustubān” şeklinde telaffuz edilip “dikiş yüksüğü ve kanun tezenesi” anlamında kullanılır. Ayrıca satır arasında bu kelimenin altında دیکیش *yüksük* kelimesi bulunmaktadır.

⁹³⁶ Atalay, bunu *üksük* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 60).

⁹³⁷ Sayfa kenarında “birincisi, demir ve bakırdan yapılır ikincisi, deriden yapılır, kadınlar bunu dikişte kullanırlar” anlamında Arapça bir açıklama vardır.

Tablo 49 - devam

كبريت	kibrīt	= kükürt
كانون	kanūn	= oçak ⁹³⁸
كرسي ⁹³⁹	kursiy	= olçurgaş
كوز	kūz	= bardak
كراث	kurrāt	= yawa (pırasa)
كرم ⁹⁴⁰	karm	= tek ⁹⁴¹
كمثري	kumuṭri	= armuṭ
كدان	kidān	= bar (gevrek taş)
كرامه	karāma	= awurlamak
كشك	kişk, kaşk	= tarḥānah
كلام	kalām	= söz
كما	kamā	= yaṅla
كمان ⁹⁴² و ثم بمعنى ايضا	kamān, ṭumma	= yana, gene, dağı ⁹⁴³
كعك	kaʿk	= şörek, külşe de denir
كوم	kawm	= tüpe, yup ⁹⁴⁴
كل	kul	= time, her de denir ⁹⁴⁵
كافر	kāfir	= gawur ⁹⁴⁶
كحل	kuḥl	= sürme

⁹³⁸ Sayfa kenarında “Türkmenler buna *şaçak* derler” anlamında وقيل في الكانون صاجاق ibaresi vardır.

⁹³⁹ Satırlar arasında bu kelimenin altında Arapça eş anlamlısı olan مقعد *maḳʿad* kelimesi yazılmıştır. Ayrıca sayfa kenarında كروات *kirewet* kelimesi de yazılmıştır. Al-Türk, bu kelimeyi *kirwet* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 146, 948. dipnot). Halbuki metinde kelimenin / r / ve / w / harfleri üstünle yazılmıştır.

⁹⁴⁰ Bu kelime Arapçada “üzüm ağacı” demektir. Atalay bunu *kurm* şeklinde okumuştur. Halbuki kelime metinde harekesizdir.

⁹⁴¹ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi ? işaretiyle bırakmışlardır (Atalay, 1945, 60; Al-Türk, 2006, 146). Kelimenin Arapça karşılığına bakılırsa bu “asma, üzüm ağacı” demektir. Bunun yanı sıra bu kelimenin altında توك *tewek* kelimesi bulunmaktadır.

⁹⁴² Bu kelimenin aslı “ayrıca, üstelik” anlamında كما انه şeklindedir. Ancak Mısır Arapçasında كمان şeklinde telaffuz edilir.

⁹⁴³ Sayfa kenarında ارينچك *irinçek* kelimesi bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, bunu *neçek* şeklinde okumuşlar (Atalay, 1945, 60, 424. dipnot; Al-Türk, 2006, 146, 950. dipnot).

⁹⁴⁴ Satır arasında bu kelimenin altında تبا *tepe* kelimesi vardır. Atalay ve Al-Türk, bunu okumamıştır (Atalay, 1945, 60; Al-Türk, 2006, 146).

⁹⁴⁵ Sayfa kenarında دكما *degme* kelimesi bulunmaktadır.

⁹⁴⁶ Al-Türk, bu kelimeyi *ḳawur* şeklinde okumuştur. Halbuki kelime ق ile değil ك ile yazılmıştır (Al-Türk, 2006, 147).

Tablo 49 - devam

كرة	kura	= top
كرّة ومرّة	karra, marra	= bir keret, kez. allah daha iyisini bilir.

Tablo 50: / ك / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

كتب	kataba	= yazdı
كَلَّمَ	kallama	= söyledi
كَبَّ وَبَدَّدَ	kabba, baddada	= tökti
كَسَرَ	kasara	= şındırdı ⁹⁴⁷
كَالَ	kāla	= ölüştü 31.b
كَبَسَ	kabasa	= üwdi
كَنَسَ	kanasa	= sipirdi ⁹⁴⁸
كَشَفَ وَ فَتَحَ وَ عَدَى	kaşaḫa, fataḫa, ʿaddā	= açtı
كَلَبَ	kallaba	= ırğaqladı ⁹⁴⁹
كَفَنَ	kaffana	= kebinledi
كَالَ ⁹⁵⁰	kalla	= kamaştı ⁹⁵¹
كَبَّبَ	kabbaba	= yumaqladı ⁹⁵²
كَثَرَ	kaṭura	= şok boldı, köp boldı ⁹⁵³

⁹⁴⁷ Atalay, bu kelimeyi *sıdırı* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 60). Metinde her ne kadar bu kelimenin / n / harfinin noktası yazılmamışsa da / ş / harfinden sonraki sükun harekesi burda bir başka harfin olduğunun delilidir.

⁹⁴⁸ Bu kelimenin ilk harfi ötre ile de yazıldığına göre *süpürdi* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

⁹⁴⁹ Atalay, bu kelimeye “yırtıcı hayvan ısırıldı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 60). Halbuki bu kelimenin Arapçası fiil olarak “çengelledi, kanca taktı, kelepçeledi” anlamında kullanılır, isim olarak da **küllāb** şeklinde telaffuz edilir ve “kelepçe, çengel, kanca” anlamındadır (Duzy, 1980, 124a). Ayrıca *ırğag* kelimesi DLT’de “balık avlamak için kullanılan olta; sudan buzı çekip buzluğa koymakta kullanılan çengel” anlamında geçmektedir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 657). Ayrıca Tatarcada *ırğaqla-* “kanca takmak, çengellemek” anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime isim olarak yine “çengel ve kanca” anlamında asıl metin 18a2’de *ırğak* şeklinde geçmektedir. Al-Türk, bu kelime hakkında herhangi bir yorum yapmamıştır.

⁹⁵⁰ Bu kelime Arapçada “yoruldu, zayıfladı, (göz) kamaştı” demektir. Al-Türk, bu kelimenin üzerinde “omuz” anlamında Arapça **كتف** *katif* olduğunu söylüyor (Al-Türk, 2006, 148, 957. dipnot). Halbuki bu çıkartma burda değil **لوح** *lawḥ* kelimesi üzerindedir.

⁹⁵¹ Sayfa kenarında “bu gözün bakmaktan yorulması” anlamında **وهو كل العين من النظر** ibaresi vardır.

⁹⁵² Sayfa kenarında **يُمِرلدي** *yumurladı* kelimesi bulunmaktadır.

⁹⁵³ Sayfa kenarında **جَقَالدي** *çokaldı* kelimesi vardır.

Tablo 51: / ل / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

لسان	<i>lisān</i>	= til
لحية	<i>liḥya</i>	= şakal
لوح	<i>lawḥ</i>	= yağrın ⁹⁵⁴ (kürek kemiği)
لحم	<i>laḥm</i>	= et
لص	<i>liš</i>	= owurğan ⁹⁵⁵
لبق	<i>labik</i>	= şabad, uz
لنيم	<i>la'īm</i>	= tımarşık
لين	<i>layyin</i>	= yaş, boş ⁹⁵⁶
لعان	<i>la^{cc}ān</i>	= söküç ⁹⁵⁷
لعن	<i>la^cn</i>	= sökmek
لوح	<i>lawḥ</i>	= kürek, sinek, tahta ⁹⁵⁸
لبابه	<i>lubāba</i>	= şıgız (akıllı, zeyrek)
لقمه ⁹⁵⁹	<i>luḳma</i>	= tik, soğum
لفت	<i>lift</i>	= şalgam
لوز	<i>lawz</i>	= payam
لجام	<i>licām</i>	= yügen ⁹⁶⁰ (yular)
لبب	<i>labab</i>	= yömüldürük (gömüldürük)
لفافه	<i>laḳḳāfa</i>	= şulğu

⁹⁵⁴ Bu kelimenin üzerinde “omuz” anlamında الكتف kelimesi vardır.

⁹⁵⁵ Sayfa kenarında اغري *oğrı* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bunu okumamıştır.

⁹⁵⁶ Satır arasında birinci kelimenin üzerinde “yaş ve nemli” anlamında الرطب ve ikinci kelimenin üzerinde “insan” anlamında الادمي kelimeleri yazılmıştır.

⁹⁵⁷ Sayfa kenarında قرغاجي *kargacı* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi yazmamıştır (Atalay, 1945, 61).

⁹⁵⁸ Sayfa kenarında bu kelimelerin anlamlarını açıklayan iki satırlık bir çıkartmada şöyle yazılmıştır: “birincisi çiftçilikte kullanılan kürek” anlamında الاول لوح الزراعة; “ikincisi harman döveni” anlamında لوح التبن; üçüncüsü okuyabildiğim kadarıyla “okuma tahtası” anlamında لوح القراءة ibaresi vardır. Bu çıkartmayı hem Atalay, hem de Al-Türk okumamışlardır.

⁹⁵⁹ Bu kelime üzerinde تقن *tıkın* kelimesi yazılmıştır.

⁹⁶⁰ Bu kelimenin altında sayfa kenarında اويان *uyan* kelimesi yazılmıştır. Ayrıca Atalay, bu kelimeyi yüken şeklinde okumuştur. Bu kelime DM’de yügen şeklinde yazılmıştır (Toparlı, 2003, 126).

Tablo 51 - devam

لباد ⁹⁶¹	<i>libād</i>	= kiyiz
لبس	<i>libs</i>	= keymek
لباس	<i>libās</i>	= könçek, iç ton
لولو	<i>lu'lu'</i>	= inci
لحاف	<i>lihāf</i>	= yorgan
لبن ⁹⁶²	<i>laban</i>	= süt ⁹⁶³ , ayran ⁹⁶⁴ , uyğan ⁹⁶⁵ , uyup ⁹⁶⁶ , yawurt ⁹⁶⁷ , aç ⁹⁶⁸ , ekşi ⁹⁶⁹ , teze ⁹⁷⁰ , irimçik ⁹⁷¹ , awuz ⁹⁷² , 32.a. kıımız ⁹⁷³ , süzmeli ⁹⁷⁴ , tatlı ⁹⁷⁵
لغلغ	<i>lağlağ</i>	= kara kaz ⁹⁷⁶
لجاة ⁹⁷⁷	<i>lacāt</i>	= kabarşaklı bağa «kaplumbağa da aynıdır»
لعبه	<i>lu'ba</i>	= kauruşak

⁹⁶¹ Bu kelime Arapça sözlüklerde لبذ *libd* şeklindedir. Halk ağzında libād şeklinde de söylenir.

⁹⁶² sayfa kenarında yedi satırlık bir çıkartmada Arapça kelimenin karşılığı olarak verilen Türkçe kelimelerin Arapça açıklaması verilmiştir. Bu kelimeleri numaralandırarak aşağıda sıraladık.

⁹⁶³ süt = الحليب sağılmış süt.

⁹⁶⁴ ayran = الرايب ayran.

⁹⁶⁵ uyğan = المخيض çalkalanıp yağı ayrılmış yoğurt.

⁹⁶⁶ uyup = مشوب بالماء sulu yoğurt.

⁹⁶⁷ yawurt = المطلق bilinen yoğurt. Sayfa kenarında bu kelimenin altında yağurt da denir anlamında وقيل ياغورت ibaresi vardır. Atalay, bu ibareyi okumamıştır. Al-Türk, bunu yoğurt şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006, 149, 973. dipnot). Halbuki kelime asıl metinde ياغورت şeklinde yazılmıştır.

⁹⁶⁸ aç = مر acı yoğurt.

⁹⁶⁹ ekşi = الحامض ekşi yoğurt.

⁹⁷⁰ teze = çıkartmada bu kelimenin açıklaması bulunmamaktadır.

⁹⁷¹ irimçik = kaynarken kesilmiş yoğurt.

⁹⁷² awuz = yeni doğuran hayvanın ilk sütü. Atalay, bu kelimeyi önce öz şeklinde okuyup daha sonra düzeltmeler bölümünde bunu düzelterek avuz şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 61, 295).

⁹⁷³ kıımız = لبن الخيل at sütü. Bu çıkartma 31.b'de sayfa kenarında geçmektedir.

⁹⁷⁴ süzmeli = المصفى süzmeli yoğurt. Bu çıkartma 31.b'de sayfa kenarında geçmektedir.

⁹⁷⁵ tatlı = الحلو tatlı yoğurt. Bu çıkartma 31.b'de sayfa kenarında geçmektedir.

⁹⁷⁶ Atalay, bu kelimeye “bir çeşit kuş” demiş (Atalay, 1945, 61). Bu kelimenin Arapçası “sessiz kuğu” demektir. Ancak kara kaz metnin 7b4'te “yaban ördeği” anlamında kullanılmıştır.

⁹⁷⁷ Bu kelime metinde لجاه *lecāh* şeklinde yazılmıştır. Muhītu'l Muhīt, Lisānu'l Arap, Kamūsu'l Muhīt gibi sözlüklerde لجا *laca* ve لجاة *lacāt* şeklinde geçmektedir. birincisi, “sığınak, kale, kurbağa ve avını avlamak için pusu kuran bir çeşit kaplumbağa” ikincisi, kurbağa ve kaplumbağanın dişisi” anlamındadır.

Tablo 51 - devam

لون	<i>lawn</i>	= şıray
ليل	<i>layl</i>	= kège, tün
ليمون ⁹⁷⁸	<i>laymūn</i>	= معرب ⁹⁷⁹

Tablo 52: / ل / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

لهت ⁹⁸⁰	<i>lahaṭa</i>	= şoludı
لكم	<i>lakama</i>	= yumrukladı
لف	<i>laffa</i>	= şardı ⁹⁸¹ , şulğadı ⁹⁸²
لوث ⁹⁸³	<i>lawwaṭa</i>	= bulaştı ⁹⁸⁴
لقم ⁹⁸⁵	<i>laḳḳama</i>	= tikti
لولح	<i>lawlaḥa</i>	= yepsedi / yapsadı ⁹⁸⁶
لحق	<i>la^caḳa</i>	= yaladı
لعب	<i>la^caba</i>	= waynadı
لرزق	<i>lazaḳa</i>	= yapıştı
لطخ	<i>laṭṭaḥa</i>	= yaktı

⁹⁷⁸ Arapça sözlüklerde bu kelimenin ليمون *laymūn* ve /ل/ harfi düşerek *laymū* şeklinde telaffuz edilebileceği de geçmektedir.

⁹⁷⁹ Bu kelime “Arapçalaştırılmış” demektir.

⁹⁸⁰ Bu kelime metinde yanlış olarak لهت şeklinde yazılmıştır. Biz tabloda doğru şeklini yazdık. Arapçada “susuzluktan dilini çıkardı, yoruldu, nefes nefese kaldı, bitkin oldu” anlamlarında kullanılır.

⁹⁸¹ Satır arasında bu kelimenin üzerinde “sarık” anlamında اي العمامة ibaresi vardır. Atalay, bunu okumamıştır (Atalay, 1945, 62).

⁹⁸² Sayfa kenarında bu kelimenin yanında القماش *ḳumaş* kelimesi yazılmıştır.

⁹⁸³ Bu kelime metinde لوث şeklinde yazılmıştır. Doğru şeklini tabloya yazdık.

⁹⁸⁴ Bu kelime asıl metinde yulaştı şeklinde yazılmıştır. Ancak Arapça karşılığının anlamına dayanarak bulaştı şeklinde olmalıdır. Bunun yanı sıra sayfa kenarında bulaştırdı kelimesi vardır.

⁹⁸⁵ Satır arasında bu kelimenin altında دقتي *dıḳti* kelimesi bulunmaktadır.

⁹⁸⁶ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 62). Fazılöv ve Al-Türk, kelimeye “salladı” anlamını vermişler. Mutallibov, “yapmak istedi” anlamını vermiştir (Mutallibov, 1968, 198), Biz de “salladı” anlamını kabul etmekteyiz.

Tablo 52 – devam

لَقَطَ وَجَمَعَ وَقَشَشَ	<i>laḳḳaṭa,</i> <i>cama^a,ḳaṣṣaṣa</i>	= şöpledi, têrdi ⁹⁸⁷
لَحِقَ	<i>laḥiḳa</i>	= yêtişti, êrişti
لَطَشَ	<i>laṭaṣa</i>	= şapladı ⁹⁸⁸ مَفَخَمَ
لَقَحَ	<i>laḳḳaḥa</i>	= şaldı, bıraḳtı, kemişti
لَیْسَ	<i>layyasa</i>	= şızadı, şuwadı da denir ⁹⁸⁹
لَبَدَ	<i>labida</i>	= buştı
لَوِيَ ⁹⁹⁰	<i>luwiya</i>	= ḳayrıldı, mayrıldı
لَحَمَ	<i>laḥama</i>	= aşladı ⁹⁹¹
لَمَعَ	<i>lama^a</i>	= yıldıradı
لَعَنَ	<i>la^aana</i>	= ḳargadı

Tablo 53: / م / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

32.b محي	<i>muḥyī</i>	= tîrgizgen
مميت	<i>mumīt</i>	= öltürgen ⁹⁹²
معطي	<i>mu^aṭī</i>	= bêrgen
مانع	<i>māni^c</i>	= bêrmegen
ملك	<i>malak</i>	= ferişte, ḳan ⁹⁹³

⁹⁸⁷ Bu kelime ilk harfi üzerinde ممال “kapalı” kelimesi bulunduğu ve ilk harfinin hem üstün hem de esre ile yazıldığı için *têrdi* şeklinde okuduk. Atalay, *terdi* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 62). Al-Türk, *têrdi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 150, 991. dipnot). Ayrıca sayfa kenarında دَرْدِي kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi okumamıştır.

⁹⁸⁸ Atalay, bu kelimeye “taş yonttu” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 62). Al-Türk, bu kelimeye vurmak “anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 151, 933. dipnot). Arapça لَطَش kelimesi “tokat atmak, elle vurmak” demektir. Bu kelime Kitāb-ı Mecmū-ı Tercümān-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî’de şapla- şeklinde “tokat atmak” anlamında geçmektedir (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 141)

⁹⁸⁹ Sayfa kenarında صَوَادِي *şıwadi* kelimesi de yazılmıştır.

⁹⁹⁰ Sayfa kenarında طَلَدِي *ṭoladı* kelimesi bulunmaktadır. Al-Türk, bu kelimeyi *toldı* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 151, 996. dipnot).

⁹⁹¹ Bu kelimenin Arapça karşılığı “yapıştırdı ve bir nesneyi diğerine ekledi”dir. Atalay buna “yemek yedirdi” anlamını vermiştir.

⁹⁹² Atalay, bu kelimeyi *öldürgen* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 62).

Tablo 53 – devam

مطر	<i>maṭar</i>	= yamğur
⁹⁹⁴ مصطحب	<i>muṣṭaḥib</i>	= töz ⁹⁹⁵
منزله	<i>manzila</i>	= yurt ⁹⁹⁶
مرضعه	<i>murḍi'a</i>	= emzirçi ⁹⁹⁷
مملوك	<i>mamlūk</i>	= kul
معلم	<i>mu'allim</i>	= uşta
مرأه	<i>mar'a</i>	= awrat, epçi ⁹⁹⁸
مرفق	<i>mirfaḥ</i>	= çağanak, tirsek de denir. ⁹⁹⁹
مفصل	<i>miṣṣal</i>	= bowun ¹⁰⁰⁰
مصران	<i>mıṣrān</i>	= işegi, buwarşık ¹⁰⁰¹
مراره	<i>marāra</i>	= öt ¹⁰⁰²
معدہ	<i>mi'da</i>	= kuraşak
مبدان	<i>mibdān</i>	= kewdeli
مستحي	<i>mustaḥī</i>	= uyalçak

⁹⁹³ Sayfa kenarında bu iki kelime ile ilgili bir çıkartmada birincisinin *melek* ikincisinin “han, hükümdar” anlamında olduğu açıklanmıştır. Ancak Arapçada bu iki kelime şekil olarak benzese de telaffuzları farklıdır. Birincisi “melek”, hükümdar anlamında olan ikincisi ise “melik” şeklinde telaffuz edilir.

⁹⁹⁴ Arapçada bu kelimenin aslı مصطحب dır. Ancak art ünlülü bir harften sonra geldiği için telaffuzunu kolaylaştırmak için ت harfi ط harfine dönüşerek kelime مصطحب olmuştur.

⁹⁹⁵ Atalay, bu kelimeyi tüz şeklinde okuyup soru işaretiye bırakmıştır. Al-Türk, bu kelimeyi tüz şeklinde okuyup hem Arapça hem de Türkçe anlamının “düz” olduğunu söylemiştir. Arapça اصطحاب kelimesinin anlamı “refaket, yanında götürmek, yoladaşlık; korumak” demektir..

⁹⁹⁶ Satır arasında bu kelimenin altında وطن waṭan kelimesi bulunmaktadır. Arapça منزله kelimesinin anlamı “mesken, konaklama yeri”. Ayrıca sayfa kenarında “inilecek yer” anlamında olabilecek ويقال “inek de denir” ibaresi vardır.

⁹⁹⁷ Bu kelimenin aynı zamanda / ر / harfi üzerinde ötre işareti bulunduğu göre emzürçi şeklinde de okunabilir. Atalay da bu şekilde okumuştur (Atalay, 1945, 63).

⁹⁹⁸ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi kapalı / ە / ile yazmışlardır. Ancak asıl metinde kelimenin ilk harfi sadece üstün işaretiyle yazılmıştır. Metne uyarak epçi şeklinde yazıdık.

⁹⁹⁹ tirsek kelimesinin yanında د harfi bulunmaktadır.

¹⁰⁰⁰ Sayfa kenarında مفصل kelimesinin karşılığı olarak boğun kelimesi de bulunmaktadır.

¹⁰⁰¹ Sayfa kenarında /w/ yerine / ğ / ile de buğarşık şeklinde söyleneceği anlamında وبالغين عوض والواو ibaresi vardır.

¹⁰⁰² Satır arasında bu kelimenin /d / ile de öd şeklinde okunabileceği anlamında بالبدال kelimesi yazılmıştır.

Tablo 53 – devam

محبوب	<i>maḥbūb</i>	= sövülmüş ¹⁰⁰³
معشوق	<i>maʿşūk</i>	= oynaş
ضاحك ¹⁰⁰⁴	<i>ḍāḥik</i>	= küleçek
محتشم	<i>muḥtaşam</i>	= yaçanlı
ممازح ¹⁰⁰⁵	<i>mumāziḥ</i>	= kengelçi
محتاج	<i>muḥtāc</i>	= gerekli
مدولب	<i>mudawlab</i>	= başkarlı
مصارع	<i>muşāriʿ</i>	= küreççi ¹⁰⁰⁶
معبس	<i>muʿabbis</i>	= burttarmış
مغناظ	<i>muḡtāz</i>	= yekirmiş, yekiriptir ¹⁰⁰⁷ 33.a
متواضع ¹⁰⁰⁸	<i>mutawāḍiʿ</i>	= alşak
مقرع ¹⁰⁰⁹	<i>muḡarḡiʿ</i>	= yanşak ¹⁰¹⁰
ملسان ¹⁰¹¹	<i>milsān</i>	= şirin
مرتب ¹⁰¹²	<i>murattab</i>	= türeli
محکور	<i>maḥkūr</i>	= korluk

¹⁰⁰³ Atalay, bu kelimeyi *sövilmiş* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 63).

¹⁰⁰⁴ Bu kelime asıl metinde مضحك şeklinde yazılmıştır. Türkçe karşılığına göre ضاحك şeklinde yazılmalıdır. Çünkü metinde yazılan مضحك kelimesi gülünç demektir. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler. Ayrıca sayfa kenarında كولاچ کشي küleç kişi kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁰⁵ Bu kelime asıl metinde مزاح şeklinde yazılmıştır. Bunun Arapçası şakacı anlamında ممازح olmalıdır. Atalay, bu kelimeye “şaka, alay” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 63).

¹⁰⁰⁶ Al-Türk, bu kelimeyi küreççi şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006, 153, 1008. dipnot). Biz metne uyarak küreççi şeklinde okuduk.

¹⁰⁰⁷ Atalay, bu kelemeleri yanğırmış ve yanğıriptir şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 63).

¹⁰⁰⁸ Arapçada bu kelimenin anlamı “alçak gönüllü” demektir.

¹⁰⁰⁹ Bu kelimenin üzerinde بمرمل وقيل بمرغي şeklinde bir yazı vardır. Atalay, bu ibareyi okumamıştır (Atalay, 1945, 63).

¹⁰¹⁰ Bu kelimenin üzerinde Arapça “geveze” anlamında olan ثرثار kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu ibareyi okumamıştır. Al-Türk, bu çıkartmayı bir sonraki kelimeye bağlamıştır. Ayrıca kelimenin /ش/ harfi hem üstün hem esre ile yazılmış olduğuna göre yanşık şeklinde de okunabilir. Atalay, bu kelimeye “gürültücü” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 63). Bu kelime DLT’de “geveze, hezeyan şeklinde çok konuşan” anlamında yanşak şeklinde geçmektedir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 949). Irak Türkmenesinde yanşağ “geveze” demektir.

¹⁰¹¹ Bu kelime Arapçada “fasih dilli, güzel ve düzgün konuşan, söz ebesi” demektir. Ayrıca sayfa kenarında bu kelimenin yanında دل لي dilli kelimesi bulunmaktadır. Bunu ne Atalay ne de Al-Türk, yazmamıştır.

¹⁰¹² Satır arasında bu kelimenin üzerinde “alışkanlığı olan, âdet, gelenek sahibi olan” anlamında اي صاحب عادة ibaresi vardır.

Tablo 53 – devam

معثر ¹⁰¹³	<i>mu‘tar</i>	= yokşul
معرضاني	<i>mi‘riḏāni</i>	= yensig
مليح	<i>malīh</i>	= özden, hoş, yakşı, kökçek
مزوق	<i>muzawwaḳ</i>	= bezenli
مداح	<i>maddāh</i>	= maḳtawçı
مستريح	<i>mustarīh</i>	= tinş ¹⁰¹⁴
منتخي ¹⁰¹⁵	<i>muntaḥi</i>	= arlı
مسترجي	<i>mustarci</i>	= umşunlı ¹⁰¹⁶
متعجب	<i>muta‘ccib</i>	= tanlı
مشهور	<i>maşhūr</i>	= şörel ¹⁰¹⁷
مشوم	<i>maş ‘ūm</i>	= ıuışsız
مربع	<i>murabba‘</i>	= çümeli ¹⁰¹⁸
مقرقص	<i>muḳarfiş</i>	= bağıdaşlı ¹⁰¹⁹
متكي	<i>muttakī</i>	= tayanlı
محمر من الشمس	<i>muḥmar mina ‘ş-şams</i>	= tıtuḳuptur ¹⁰²⁰
مسخره	<i>maşhara</i>	= talmaw
مخايل ¹⁰²¹	<i>muḥāyil</i>	= biyüç ¹⁰²²
مشاعلي ¹⁰²³	<i>maşa‘lī</i>	= şorawçı ¹⁰²⁴
متهوم ¹⁰²⁵	<i>mathūm</i>	= sezelli

¹⁰¹³ Bu kelime Arapçada “şanssız, ayağı kayıp düşen kimse” demektir.

¹⁰¹⁴ Atalay, bu kelimeyi *tiniş* şeklinde yazmıştır.

¹⁰¹⁵ Bu kelime Arapçada “böbürlenlen, kibirlenen kimse” demektir.

¹⁰¹⁶ Atalay, bu kelimeye “umunan” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 63). Ancak bu kelimenin Arapça karşılığının anlamı “uman, bekleyen” demektir.

¹⁰¹⁷ Atalay, bu kelimeyi *şörli* şeklinde okumuştur. Ayrıca sayfa kenarında شولي kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi yazmamıştır (Atalay, 1945, 63).

¹⁰¹⁸ Sayfa kenarında دُرْدُل وَيَقَال دَرْتَل “dördül, dörtkül de denir” ibaresi bulunmaktadır.

¹⁰¹⁹ Bu kelimenin altında yine bağdaş oturmak anlamında مربع *murabba‘* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁰²⁰ Bu kelimenin altında قرليپتر *kızılıptur* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁰²¹ Bu kelime Arapçada “övänen ve böbürlenlen; hayal gören, tasavvur eden” anlamındadır.

¹⁰²² Atalay, bu kelimeyi *binüç* şeklinde okuyup “binici” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 63).

¹⁰²³ Bu kelime Arapçada “meşaleci” demektir.

¹⁰²⁴ Atalay, bu kelimeye “süzgeç, süzgi” anlamını verip soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 63). Kumukçada sorawçu “sorguya çeken, ifade alan; sorgu hakimi, sorgu yargıcı”dır.? (KmkTSl., 2011, 299b).

¹⁰²⁵ Bu kelime halk ağzında “şüpheli, zanlı” demektir.

Tablo 53 – devam

محالف	<i>muḥālīf</i>	= antlı
منام	<i>manām</i>	= tüş
موجوع	<i>mawcū^c</i>	= awruklu ¹⁰²⁶
مثلم ¹⁰²⁷	<i>muṭallam</i>	= ketik
مقلوع الاسنان	<i>maḳlū^cu'l asnān</i>	= bozun ¹⁰²⁸
مقعد	<i>muḳ^cad</i>	= becek ¹⁰²⁹
معكر	<i>mu^cakkar</i>	= bulğanak 33.b
مغيش ¹⁰³⁰ العين	<i>muḡbaşu'l ^cayn</i>	= tolanak köz
مقطوع الاذن	<i>maḳṭū^cu'l uḍun</i>	= çonak
مختل	<i>muḫtal</i>	= alpawut
مرض	<i>marad</i>	= owur ¹⁰³¹
مريوح ¹⁰³²	<i>maryūḥ</i>	= kurwalı
مخنث	<i>muḫannaṭ</i>	= tök, irsek
مخاط ¹⁰³³	<i>muḫāṭ</i>	= sümükruk
مجنون	<i>macnūn</i>	= teli
ميت	<i>mayyit</i>	= öli
موت	<i>maut</i>	= ölüm
مجرى الماء ¹⁰³⁴	<i>macra'l mā'</i>	= yırmak
مركب	<i>markab</i>	= keme

¹⁰²⁶ Sayfa kenarında bu kelimenin *ağrılı ve ağırlıklı* şeklinde de söylendiğini belirten *اغري لي وبالقف* ibaresi bulunmaktadır.

¹⁰²⁷ Bu kelime metinde / ت / ile **mutlem** *مثلم* şeklinde yazılmıştır. Bu kelime Arapçada *مثلم او مثلوم* şeklinde yazılır.

¹⁰²⁸ Sayfa kenarında “ dişi kırık olan için de aynı kelime kullanılır” anlamında *والمكسور سنه كذلك* ibaresi yazılmıştır.

¹⁰²⁹ Sayfa kenarında bu kelimenin altında *oṭruḳ* ve bunun / r / harfinin üstünle de *oṭrak* şeklinde söylenebileceğini belirten *أطرق و بفتح الراء* ibaresi bulunmaktadır.

¹⁰³⁰ Bu kelimenin kökü *غيش ḡabaş* “gecenin sonu, karanlığı, bakiyesi, boz renkli olmak” anlamında kullanılır. Metindeki kelime burda sıfat olarak kullanılmıştır. Atalay buna “göz karangısı” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 64).

¹⁰³¹ Atalay, bu kelimeyi *avur* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 64). Halbuki kelimenin ilk harfi ötre ile yazılmıştır. Ayrıca satırlar arasında bu kelimenin altında *اغري aḡrı* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁰³² Arapçada bu kelimenin anlamı “şişkin, kabarmış” anlamındadır. Atalay bu kelimeyi yanlış olarak *مريوح* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 64)

¹⁰³³ Bu kelimenin altında *سمك sümük* kelimesi yazılmıştır. Atalay, bu çıkartmayı okumamıştır.

¹⁰³⁴ Bu kelime metinde yanlış olarak *مجر الماء* şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

Tablo – 53 devam

ملاح	<i>mallāḥ</i>	= kemeçi
1035 معدية	<i>mu'adiyya</i>	= yanık
1036 مقذاف	<i>miḳdāf</i>	= işkik
مرساة	<i>mirsāt</i>	= ileñir ¹⁰³⁷
مسمار	<i>mismār</i>	= mih
1038 محار	<i>maḥār</i>	= kazaldırık
1039 مصاص	<i>muṣāṣ</i>	= yaplak
1040 مطوق	<i>muṭawwaḳ</i>	= kızılca tırnak ¹⁰⁴¹
1042 منقار	<i>minḳār</i>	= burun
1043 مخلب	<i>miḥlab</i>	= tırnak
محراث	<i>miḥrāt</i>	= sapan
مهر	<i>muhr</i>	= tay
1044 معرفة	<i>ma'rafa</i>	= yel ¹⁰⁴⁵
مسلوخ	<i>maslūḥ</i>	= sıyrık ¹⁰⁴⁶
1047 ماعز	<i>ma'iz</i>	= eşki

¹⁰³⁵ Bu kelimenin anlamı “kıydan kıyıya geçmek için ve özellikle yük taşımak için kullanılan gemi, feribot” demektir. Ayrıca sayfa kenarında bu kelimenin yanında *keçüt* kelimesi bulunmaktadır. Atalay Arapça kelimeyi yanlış anlamlandırarak “mazlum” anlamını vermiş ve kenardaki kelimeyi de aynı anlamı vererek *küçet* şeklinde okumuştur. Al-Türk de Atalay gibi okumuştur (Al-Türk, 2006, 155, 1023. dipnot).

¹⁰³⁶ Bu kelime metinde **مقذاف** *miḳdāf* şeklinde yazılmıştır. Atalay, olduğu gibi yazmıştır. Tabloya doğru şeklini yazdık. Arapçada bu kelime “kayık küreği” demektir.

¹⁰³⁷ Sayfa kenarında *lejer* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰³⁸ Bu kelime Arapçada “istiridye, midye, sedef” demektir. Atalay, buna “eksen” anlamını vermiştir. Arapçada “eksen” anlamındaki kelime **محار** değil **محور** şeklindedir.

¹⁰³⁹ Bu kelime asıl metinde **مصاصة** şeklinde yanlış yazılmıştır. Doğrusu **مصاص** tır, Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir. Arapçada bu kelime “iri cüsseli ve cesur olmayan adam”dır.

¹⁰⁴⁰ Arapçada bu kelime “halkalı, çevrilmiş, kuşatılmış” demektir. Aynı zamanda Arapçada boynundaki siyah halkadan dolayı “kumru” ya **حمام مطوق** “halkalı güvercin” denir.

¹⁰⁴¹ Atalay, bu kelimeye “gerdanlık” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 64). Al-Türk, bu kelimeyi anlamlandırmamıştır (Al-Türk, 2006, 155).

¹⁰⁴² Satırlar arasında bu kelimenin altında **طمشق** *tumşuḳ* kelimesi yazılmıştır. Atalay, bu kelimeyi *tomşuḳ* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 64). Bu kelime DM.’de **دمشوق** *dumşuḳ* şeklinde (Toparlı, 2003, 30); KTAM’de **دُمَشَقْ** *dumşuḳ* şeklinde (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 103). Çağdaş Kıpçak dillerinden Kazakçada *tumsıḳ* (TKzkSl., 2009, 298b), KaraKalpakça’da *tumsıḳ* (KKlpRSl., 1958, 654), Tatarcada *tomşıḳ* (TatRSl., 1966, 545b). Al-Türk, bu kelimeyi okumamıştır.

¹⁰⁴³ Bu kelime asıl metinde **مخلاب** şeklinde yazılmıştır. Biz tabloya doğru şeklini yazdık. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

¹⁰⁴⁴ Arapçada bu kelime “kuşların ibiğinin ve hayvanın yelesinin bulunduğu yer” demektir.

¹⁰⁴⁵ Atalay, bu kelimeyi kitabının dizin bölümünde soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 283).

¹⁰⁴⁶ Sayfa kenarında “şoyulmuş ve Türkmenlerin buna *yüzilmiş* dedikleri” anlamında **صِيلْمِشْ وَقِيلْ** *şayılmiş ve qayılmiş* ibaresi bulunmaktadır.

Tablo – 53 devam

1048 مشيمة	<i>maṣīma</i>	= etene, orana
1049 معقور	<i>ma^cqūr</i>	= bawur (yaralı)
مدود	<i>mudawwid</i>	= acur (kurtlanmış)
1050 مقود	<i>miḳwad</i>	= nokta
مجر	<i>micar</i>	= yular
1051 ميثرة	<i>maytara</i>	= tepenji
مقرة	<i>miḳra^a</i>	= çokmar, kamşı ¹⁰⁵²
مخلاة	<i>miḥlāt</i>	= tobra, torba
1053 مرمى	<i>marmā</i>	= omaç (nişangah), ¹⁰⁵⁴ بوتيه
مناضله	<i>munāḍala</i>	34.a. = çalış (ok atma yarışı)
مطاعة	<i>muṭā^aana</i>	= şançıç
منجنيق	<i>mancanīḳ</i>	= burma
مهماز	<i>mihmāz</i>	= tepkeç
1055 مخصف	<i>miḥşaf</i>	= biz
1056 مداس	<i>madās</i>	= başkış
1057 مرآة	<i>mir'āt</i>	= közgi
منشار	<i>minşār</i>	= bıçkı, bıçku
1058 مقطع	<i>miḳta^c</i>	= keski, keskü

¹⁰⁴⁷ Asıl metinde bu kelimenin çoğulu olan **معز** yazılmıştır. Biz tabloya tekil şeklini yazdık. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

¹⁰⁴⁸ Bu kelimenin altında *eten* **اتن** kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁴⁹ Sayfa kenarında yazılan yine bu kelimenin altında **باغرلى وبالواو** yağırılı ve /و/ ile de *bawurli*” ibaresi yazılmıştır.

¹⁰⁵⁰ Bu kelime Arapçada *yular* demektir. Bu kelimenin KTAM’de Türkçe karşılığı “yular, nokta da denir” şeklinde verilmiştir (Toparlı,Çögenli,Yanık, 2000, 129, 14b/13). Sayfa kenarında bunun için *yidegüç* kelimesinin de kullanıldığı yazılmıştır. Al-Türk, bu çıkartmayı bir önceki **معقور** kelimesine bağlamıştır (Al-Türk, 2006, 156, 1030. dipnot).

¹⁰⁵¹ Bu kelime asıl metinde yanlış olarak **ميتره** şeklinde yazılmıştır. Atalay, kelimeyi düzeltmeden yazmıştır. Al-Türk kelimeyi **ميتره** şeklinde yanlış yazmıştır (Al-Türk, 2006, 156). Bu kelime Arapçada “eyer yastığı” demektir.

¹⁰⁵² Bu kelimenin son harfi hem /ي/ hem de /و/ ile yazıldığı için *kaṣṣu* şeklinde de okunabilir.

¹⁰⁵³ Metinde bu kelime **مرماه** şeklinde yanlış yazılmıştır.

¹⁰⁵⁴ Türkçe olan bu kelimeyi okuyamadık. Atalay da bunu okuyamamış.

¹⁰⁵⁵ Asıl metinde bu kelime yanlış olarak **محصف** şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

¹⁰⁵⁶ Bu kelimenin altında *başmak* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁵⁷ Atalay, bu kelimeyi yazmamıştır.

¹⁰⁵⁸ Bu kelime metinde **مقطاع** şeklinde yazılmıştır. Standart Arapçasını tabloya yazdık. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

Tablo – 53 devam

مثقاب	<i>miskāb</i>	= ötürgü
منقار	<i>minḳār</i>	= üşgü (dişengi, taşçı çekici)
ميرد	<i>mibrad</i>	= ekew
مطرقة	<i>mıṭraqa</i>	= çeküş
مقل	<i>maḳl</i>	= burgu
مسن	<i>musin</i>	= bilewü ¹⁰⁵⁹
محراك	<i>miḥrāk</i>	= kösew ¹⁰⁶⁰
مغرفة	<i>miḡrafa</i>	= çömçi
ملعقة	<i>mil‘aqa</i>	= kaşuk
مشبكة	<i>mişbaka</i>	= süzme
منسف	<i>minsaf</i>	= ayman
مكنسه	<i>miknasa</i>	= sipirgi ¹⁰⁶¹
ممسحه	<i>mimsaḥa</i>	= silgü ¹⁰⁶²
منفضه	<i>minfaḍa</i>	= silikgü
مرجوحه	<i>marcūḥa</i>	= selkinçek ¹⁰⁶³
مذبّة	<i>miḍabba</i>	= şibinlik ¹⁰⁶⁴
مغل	<i>miḡzal</i>	= iḡ ¹⁰⁶⁵
ميزان	<i>mīzān</i>	= tirazu
مفتاح ¹⁰⁶⁶	<i>miḡtāḥ</i>	= kilit, açkıç ¹⁰⁶⁷
منخل	<i>minḥal</i>	= elek
منجل	<i>mincal</i>	= oraḳ
مقص	<i>miḳaş</i>	= kıptı ^ط , ḳarçı ¹⁰⁶⁸

¹⁰⁵⁹ Sayfa kenarında *bilegi* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁶⁰ Sayfa kenarında buna Türkmenlerin *kösegi* dedikleri anlamında وقيل كسكي ibaresi bulunmaktadır.

¹⁰⁶¹ Sayfa kenarında bu kelimenin *sipirge* şeklinde söylenebileceği anlamında وبفتح الكاف ibaresi bulunmaktadır.

¹⁰⁶² Satır arasında bu kelimenin üstünde *sileçek* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁰⁶³ Sayfa kenarında صالنجق *şalınçaḳ* kelimesi bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, bunu okumamışlar.

¹⁰⁶⁴ Sayfa kenarında “Türkmenler buna *şibin süreçek* der” anlamında وقيل شبين سوراجاك ibaresi bulunmaktadır.

¹⁰⁶⁵ Al-Türk, bu kelimeyi *egew* şeklinde okumuştur. Halbuki bu kelime metinde إيك şeklinde yazılmıştır (Al- Türk, 2006, 158).

¹⁰⁶⁶ Sayfa kenarında bu kelimenin karşılığı olarak انختر *anahtar* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁶⁷ Al-Türk, bu kelimeyi okumamıştır (Al-Türk, 2006, 158).

¹⁰⁶⁸ Sayfa kenarında şındı kelimesi bulunmaktadır.

Tablo – 53 devam

موس	<i>mūs</i>	= yülwüç, beki de denir ¹⁰⁶⁹
ملقاط	<i>milqāt</i>	= çimdiwüç, yolkowuş da denir.
ملوطة	<i>maluṭa</i>	= ton
منشفة	<i>minṣafa</i>	= yüzlik
مضرب	<i>maḍrab</i>	= şırdak ¹⁰⁷⁰
مطرز	<i>muṭarraz</i>	= sanşlı
مقصص ¹⁰⁷¹	<i>muḳaṣṣaṣ</i>	= oyu (oya)
مرقع	<i>muraḳḳa^c</i>	= yamawlı
معيب	<i>mu^cayyabb</i>	= ilikli ¹⁰⁷²
مخرق	<i>muḥarraḳ</i>	= yırtıklı
مجوف ¹⁰⁷³	<i>mucawwaf</i>	= üñülmüş ¹⁰⁷⁴
مفشوخ	<i>maḟṣūḥ</i>	= ölşeyiptir ¹⁰⁷⁵
مفقوش	<i>maḟkūṣ</i>	= uşatıptır
مبخوش	<i>mabḥūṣ</i>	= teşikli
مذروع ¹⁰⁷⁶	<i>maḍrū^c</i>	= ölşüyüptür
منفوذ	<i>manfuḍ</i>	= ötüptür
مفروك	<i>maḟrūk</i>	= uwuptur
معدود ¹⁰⁷⁷	<i>ma^cdūd</i>	= şaymış, şanmış
مقلوب	<i>maḳlūb</i>	= şöwrülmüş

¹⁰⁶⁹ Sayfa kenarında *kerey* ve *yülgüç* kelimeleri bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, *yülküwüç* şeklinde okumuşlar. Bu kelime DM.'da *يلكج* *yülgüç* şeklinde geçmektedir (Toparlı, 2003, 126).

¹⁰⁷⁰ Atalay, bu kelimeye “ilikli kemik” anlamını vermiştir. Bu kelimenin Arapçada anlamı “büyük çadır” demektir ki buna yine Arapçada *surādık* de derler. Bu yüzden burda verilen Türkçe kelimenin bu kelimeyle ilgisi olduğu muhtemeldir.

¹⁰⁷¹ Sayfa kenarında *kırkık* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁷² Atalay, bu kelimeyi “ayıplı” anlamında *igikli* şeklinde okumuş ve kelimenin altında yazılmış olan *betli* kelimesinin bu anlamda olduğunu belirtmiştir (Atalay, 1945, 66, 449. dipnot). Fazilov da *igikli* şeklinde okuyarak “ayıplı” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 176). Al-Türk, bu kelimeyi *iligikli* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 158).

¹⁰⁷³ Bu kelimenin altında “ağız boşluğu” anlamında olan *فوق* *fūk* kelimesi yazılmıştır. Al-Türk, bu kelimeyi *fawḳ* şeklinde okuyarak “üst” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 158, 1052. dipnot). Atalay, bu çıkartmayı okumamıştır.

¹⁰⁷⁴ Bu kelimenin altında “kovuk, oyulmuş, delinmiş” anlamında *منقور* kelimesi bulunmaktadır.

¹⁰⁷⁵ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır. Bu kelime Arapçada “adımlarını açmış” anlamındadır. Fazilov, “bitkin, yorgun” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 176). Sayfa kenarında *ölşiptir* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁷⁶ Bu kelime ve Türkçe karşılığı sayfa kenarında yazılmıştır.

¹⁰⁷⁷ Bu kelime ve karşılığı sayfa kenarında yazılmıştır.

Tablo – 53 devam

1078 ممرؤت	<i>mamrūt</i>	= yumurulmuş ¹⁰⁷⁹
1080 منظوم	<i>manzūm</i>	= tizik, tizilmiş
معكوس	<i>ma^ckūs</i>	= ters
1081 معوج	<i>mu^cwac</i>	= yimrik
مكسور	<i>maksūr</i>	= şınık
1082 ممزق	<i>mumazzaḳ</i>	= yırtık
مقور	<i>muḳawwar</i>	= oyuk ¹⁰⁸³
مشقوق 1084 ومقدود ومجروح	<i>maşḳūḳ, maḳdūd</i> <i>macrūḥ</i>	= yaralı
مكعب	<i>mukabbab</i>	= yumğaklı, yumrı
1085 محرف	<i>muḥarraf</i>	= buşkaḳlı ¹⁰⁸⁶
1087 مخبی	<i>muḥabba</i>	= yaşıralı, kızlı de denir
مدور	<i>mudawwar</i>	= tögerik ¹⁰⁸⁸
1089 مستقیم	<i>mustaḳīm</i>	= oḡ ¹⁰⁹⁰
مربع	<i>murabba^c</i>	= dörtköl
محز	<i>muḥazzaz</i>	= kertik ¹⁰⁹¹
مفرق	<i>mufarraḳ</i>	= ayırık ¹⁰⁹²

¹⁰⁷⁸ Bu kelimenin Arapça anlamı “bir şeyin düz ve yumuşak olması, cilalanmış, bir yerin bitkisiz ve çölleşmesi” demektir.

¹⁰⁷⁹ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *yumrulmuş* şeklinde okumuşlar. Fazilov, *yumurulmuş* şeklinde okumuştur (Fazilov, 1978, 177). Metinde bu kelime *yumurulmuş* şeklinde yazılmıştır.

¹⁰⁸⁰ Bu kelime ve Türkçe karşılığı sayfa kenarında bulunmaktadır.

¹⁰⁸¹ Al-Türk, bu kelimeyi *yarılmış* anlamında olan *مبوج* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006,159).

¹⁰⁸² Bu kelime ve Türkçe karşılığı sayfa kenarında yazılmıştır.

¹⁰⁸³ Sayfa kenarında *تقور oyuldi* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁸⁴ Bu kelime Arapçada “yırtılmış, kesilmiş, ve karnında sancısı olan” anlamlarında kullanılır.

¹⁰⁸⁵ Bu kelime Arapçada “tahrif olunmuş, değiştirilmiş, özgertilmiş” anlamlarında kullanılır.

¹⁰⁸⁶ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay,1945, 66), Fazilov, “keskin olan” anlamını vermiştir. Al-Türk, “keskin yüz, sivri üç” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 159, 1057. dipnot). Bu kelime asıl metnin 13.a. ح bölümünde Arapça *حرف* kelimesinin karşılığı olarak *tek buşkaḳlı* şeklinde geçmektedir ki sayfa kenarında bunun açıklaması olarak *نو حرف واحد* “tek harfli” ibaresi yazılmıştır.

¹⁰⁸⁷ Bu kelime ve karşılığı sayfanın kenarında yazılmıştır.

¹⁰⁸⁸ Satır arasında bu kelimenin altında *degirmi* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁸⁹ Bu kelimenin altında *طغری toğrı* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁹⁰ Atalay, bu kelimeyi *önğ* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 66). Al-Türk de aynı şekilde okumuştur (Al-Türk, 2006, 159). Bu kelime Kİ.’da *oḡ* şeklinde geçmektedir (Caferoğlu, 1931, 62).

¹⁰⁹¹ Bu kelimenin altında *kertikli* kelimesi yazılmıştır.

¹⁰⁹² Sayfa kenarında buna *ayruluḳ* da denir anlamında *ويقال ايرلُق* ibaresi bulunmaktadır.

Tablo – 53 devam

مرکوب	<i>markūb</i>	= minilmiş
محروق	<i>maḥrūḩ</i>	= küyülmüş ¹⁰⁹³
مخلط	<i>muḩallaṩ</i>	= �atışıptır
مدبوغ	<i>madbūĝ</i>	= �ylenmiş ¹⁰⁹⁴
مفتوق	<i>maftūḩ</i>	= s���lm��
مدقوق	<i>madḩūḩ</i>	= daĝılm�� ¹⁰⁹⁵
مخيوط	<i>maḩy��ṩ</i>	= tikilmiş 35.a
مقفول ¹⁰⁹⁶	<i>maḩful</i>	= baylanm��, baylı, baĝlı ¹⁰⁹⁷ da denir
مصطكا	<i>muṩṩak��</i>	= Őaĝız ¹⁰⁹⁸
مشمش	<i>miŐmiŐ</i>	= Şarı �rik
مخلل	<i>muḩallal</i>	= t�r�ı
مبلوس	<i>mabl��s</i>	= �y��� ^{مرق} (kederden sessiz duran, hayırsız, kaygılı)
مشوى	<i>muŐaww��</i>	= ŐiŐlik
مقلی	<i>maḩl��</i>	= �owurlu�� ¹⁰⁹⁹
مدققة	<i>mudaḩ������</i>	= �ıyma
محشي	<i>maḩŐ��</i>	= Őu��� ¹¹⁰⁰
ملح	<i>milḩ</i>	= t�z
مالح	<i>m��liḩ</i>	= t�zlı
ماء	<i>m��</i>	= Őuw
موج	<i>mawc</i>	= t�l��� ¹¹⁰¹

¹⁰⁹³ Bu kelimenin altında *k    * kelimesi bulunmaktadır.

¹⁰⁹⁴ Atalay, bu kelimeyi / / ile okumuştur. Al-T  rk ise /e/ ile okumuştur.

¹⁰⁹⁵ Bu keliemnin Arap  a karŐılıĝı “ d    lm  , d    lerek ezilmiş” anlamındadır. Asıl metinde bu kelime دؑلمش şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-T  rk, bunu dagılm   şeklinde okumuşlardır (Atalay, 1945, 66; Al-T  rk, 2006, 160). Bu kelimenin Arap  adaki anlamına uygun olarak دؑلمش şeklinde olmalıdır.

¹⁰⁹⁶ Bu kelime metinde yanlış olarak مؑفول şeklinde yanlış yazılmıştır.

¹⁰⁹⁷ Atalay, bu kelimeleri yaplanm  , baylı, beĝli şeklinde yanlış okumuştur (Atalay, 1945, 66).

¹⁰⁹⁸ Bu kelimenin  st  nde Őa ız şeklinde de okunacaĝını g  steren قاف ibaresi yazılmıştır. Atalay ve Al-T  rk bu çıkartmayı okumamıştır.

¹⁰⁹⁹ Sayfa kenarında قورؑا * awur  a* kelimesi yzılmıŐtır. Bunu hem Atalay hem de Al-T  rk, okumamışlar.

¹¹⁰⁰ Al-T  rk, bu kelimeyi Őo     şeklinde yazmıştır. Bu kelime, K   Cafero  lunun  alıŐmasında Őu     şeklinde yazılmıştır (Cafero  lu, 1931, 93).

¹¹⁰¹ Sayfa kenarında تالاز kelimesi yazılmıştır.

Tablo – 53 devam

مسك	<i>misk</i>	= ıpar
زهر	<i>zahr</i>	= çiçek
مساواة	<i>musāwāt</i>	= beraber
مرج	<i>marc</i>	= yaş otl
مرحاض	<i>mirḥād</i>	= şu öy
مدینه	<i>madīna</i>	= şar
1102 مشتى	<i>maştā</i>	= kışlaw ¹¹⁰³
1104 مصيف	<i>maşīf</i>	= yaylaw
مرعاة	<i>marʿāt</i>	= otlağ
مخيف	<i>muḥīf</i>	= korkunş
مدّة	<i>mudda</i>	= bir neşe
ماضي	<i>māḍī</i>	= bıltır
من ساعة	<i>min sāʿa</i>	= bayak
مغرب	<i>mağrib</i>	= aḥşam
موضع	<i>mawḍiʿ</i>	= kaydasa ¹¹⁰⁵
1106 مصير	<i>maşīr</i>	= kaçansa ¹¹⁰⁷
مثل	<i>misl</i>	= teñ, çılayıñ da denir
موجود	<i>mawcūd</i>	= bar
معدوم	<i>maʿdūm</i>	= yok
مالك و صاحب	<i>mālik, şāḥib</i>	= eye
1108 مثلم	<i>muṭlam</i>	= ketik
ملآن	<i>malʿān</i>	= tolı ¹¹⁰⁹

¹¹⁰² Bu kelime asıl metinde **مشتا** şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

¹¹⁰³ Sayfa kenarında Türkmenlerin buna *kışlak* dediği anlamında **وقيل قشلق** ibaresi bulunmaktadır

¹¹⁰⁴ Bu kelime asıl metinde **مصيف** şeklinde yazılmıştır. Sayfa kenarında **مصيف** şeklinde doğru yazılmış ve karşılığı olarak *yaylak* **ياي لق** kelimesi de yazılmıştır.

¹¹⁰⁵ Arapça **موضع** kelimesinin anlamı “mekan, bir şeyin yeri” dir. Atalay, bunun Türkçe karşılığına “nerede” anlamını vermiştir.

¹¹⁰⁶ Arapçada bu kelimenin anlamı “akıbet, gelecek, bir işin sonu” demektir.

¹¹⁰⁷ Al-Türk, bu kelimeyi yanlış olarak *kaçansa* şeklinde yazmıştır. Ayrıca Atalay’ın da bu şekilde yazdığını söyleyerek bu okunuşun yanlış olduğunu kendisi de söylemiştir (Al-Türk, 2006,161, 1074. dipnot). Halbuki Atalay, bu kelimeyi *kaçansa* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 67).

¹¹⁰⁸ Metinde bu kelime **متلم** / ت / ile yazılmıştır. Aslında / ث / ile **متلم** şeklinde yazılmalıdır.

¹¹⁰⁹ Atalay, bu kelimeyi *tolu* şeklinde yazmıştır.

Tablo – 53 devam

مقابل	<i>muḳābil</i>	= karşı
1110 مهل	<i>mahl</i>	= keniñçe ¹¹¹¹ , 35.b. irikiñçe
مرّة	<i>marra</i>	= keret, kez ¹¹¹² , katla da denir
مندیل	<i>mandīl</i>	= yawlık ¹¹¹³
مخدّة	<i>miḥadda</i>	= yaştık
مهر	<i>mahr</i>	= kalın
1114 مواسطة	<i>muwāsaṭa</i>	= ortak
مبيع	<i>mabīʿ</i>	= satılık
مخدع	<i>miḥdaʿ</i>	= kertek (ambar, oda)
مسانة	<i>musānāt</i>	= yıllık ¹¹¹⁵
1116 مشاهرة	<i>muṣāhara</i>	= aylık
مجامعة	<i>mucāmaʿa</i>	= aynalık ¹¹¹⁷ (haftalık)
1118 مادلا	?	= za?

Tablo 54: / م / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

مدّ	<i>madda</i>	= uzattı
مطّ	<i>maṭṭa</i>	= şozadı ¹¹¹⁹
مئس	<i>mallasa</i>	= şıladı
مص	<i>maşşa</i>	= şordı

¹¹¹⁰ Bu kelime “mühlet, ağırlık, yavaşlık” demektir.

¹¹¹¹ Fazilov bu kelimeye “ağırlık, yavaşlık” anlamını vermiştir (Fazilov, 1978, 179). Ayrıca Sayfanın alt kenarında *irikiñçe* kelimesi yazılmıştır. Al-Türk, bunu *irikiñçe* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 162).

¹¹¹² Bu kelime Atalay tarafından *kaz* şeklinde okunmuştur (Atalay, 1945, 67).

¹¹¹³ Bu kelimenin altında / غ / harfi yazıldığı için bunu *yağlık* şeklinde de söyleneceği anlaşılmaktadır.

¹¹¹⁴ Bu kelime Arapçada “aracılık işi” demektir.

¹¹¹⁵ Atalay, bunu *yillik* şeklinde okuyarak soru işaretiyle bırakmıştır. Bu kelimenin Arapçası “bir yıllığına kiralamak” demektir.

¹¹¹⁶ Bu kelime Arapçada “bir aylığına kiralamak” demektir

¹¹¹⁷ Bu kelime Farsçada “Cuma günü” demektir. Aslı *ādīne* dir.

¹¹¹⁸ Atalay, bu kelimeyi *مولا* şeklinde okuyarak soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 67). Al-Türk de aynı şekilde okuyarak “kontarat, sözleşme” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 162, 1079). Oysa Arapçada “kontarat” anlamındaki kelime *مولا* değil *مقولة* şeklinde olmalıdır. Ayrıca bu kelime metinde net bir şekilde *مادلا* şeklinde yazılmıştır. Ayrıca eğer müellif burada *مولا* yazmak istemişse bence “finanse etmek” anlamında *مول* *mawwala* yazmayı kasd etmiştir ki yanındaki kelimeler de bu anlamla alakalıdır.

¹¹¹⁹ Atalay, Fazilov ve Al-Türk, bu kelimeyi *şuzdı* şeklinde okumuşlar. Çağdaş Kıpçak dillerinde *soz-* şeklinde olduğu için biz de o şekilde okuduk. Ayrıca sayfa kenarında şimdiki zaman *يمط* için *süyer* dönüşlü için *سündی* geçmiş zaman *مط* için *südi* yazılmıştır.

Tablo 54 – devam

مرت	<i>marata</i>	= yumurdu
مات	<i>māta</i>	= öldi
ملأ	<i>mala 'a</i>	= tıldırdı
ملح	<i>mallaḥa</i>	= tuzuldu ¹¹²⁰
مشش ومرس ¹¹²¹	<i>maşşaşa, marasa</i>	= kemirdi
مضغ	<i>maḍaḡa</i>	= şaynadı
مسك	<i>masaka</i>	= tuştı
مخط	<i>maḥaṭa</i>	= sümkürdi
مشى	<i>maşā</i>	= yürüdi
مل	<i>malla</i>	= uşandı
مدح	<i>madaḥa</i>	= maḫtadı
مال	<i>māla</i>	= mayrıldı, èyildi ¹¹²² , egildi de denir
مطر	<i>maṭara</i>	= yawdı, yağdı da denir
مسح	<i>masaḥa</i>	= sildi, sürüttü ¹¹²³
مزح	<i>mazaḥa</i>	= kenkeldi ¹¹²⁴ , 36.a. kenkel èyledi
مزق	<i>mazzaḥa</i>	= yırttı
مرض	<i>maraḍa</i>	= / ض / harfi bölümünde geçmiştir.

¹¹²⁰ Sayfa kenarında طوزلدي *tuzladı* kelimesi bulunmaktadır.

¹¹²¹ Metinde bu iki kelime مشش و مرمش şeklinde yanlış yazılmıştır. Müellif bunu Arapçada “kemiği kemirdi ve iliğini çıkarmak için soğurdu” anlamında olan مشش kelimesiyle karıştırmış olmalıdır (Al-Bustānî, 2011, 871a), İkinci مرمش kelimesi ise Arapçada “göz kırptı” demektir. Müellif bu kelimeyi de Arapçada “çocuk parmağını emdi, kemirdi” anlamında olan **marasa** مرس kelimesiyle karıştırmış olmalıdır (Al-Bustānî, 2011, 863a).

¹¹²² Al-Türk, metinde bulunmayan bir de *ögüldi* kelimesi yazmıştır (Al-Türk, 2006, 163). Bunun yanı sıra sayfanın kenarında *emitti* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, Fzilov ve Al-Türk, bu kelimeyi art ünlülü *amıtti* şeklinde okumuşlar.

¹¹²³ Sayfanın alt kenarında *sürti* kelimesi de yazılmıştır. Atalay bu kelimeyi okumamıştır.

¹¹²⁴ Atalay, bu kelimeyi *keneldi* şeklinde yanlış okumuştur. Ayrıca sayfa kenarında *kenkeledi ve kenkel èyledi* kelimeleri yazılmıştır. Atalay, bu kelimeyi de kenel eyledi şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 195). Al-Türk, bu çıkartmaları bir önceki **masaḥa** مسح kelimesine bağlamıştır (Al-Türk, 2006, 163, 1085. dipnot).

Tablo 55: / ن / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

نبي	<i>nabi</i>	= / ر / harfi bölümünde geçmiştir.
نور	<i>nūr</i>	= aydınlık, şırak, yarık, yarkın ¹¹²⁵
نهار	<i>nahār</i>	= gündüz
نجم	<i>nacm</i>	= yıldız
نقطة	<i>nuḡta</i>	= tam
ندى ¹¹²⁶	<i>nadā</i>	= şık
نسیم	<i>nasīm</i>	= serwin
نبات	<i>nabāt</i>	= bitik
نهر	<i>nahr</i>	= arık, ırak, ırmağ, özen ¹¹²⁷
موضع السيل ¹¹²⁸	<i>mawḡı'u'l-sayl</i>	= kaya
نفس	<i>naḡs</i>	= öz, kens, kend
نبه	?	= süyüm ¹¹²⁹ (sere, sele)
نوم	<i>nawm</i>	= uyku
نوع	<i>naw^c</i>	= tür عادة için de böyle denir
نصبة القيام	<i>naşbatu'l-ḡiyām</i>	= öre, tik
نفس	<i>naḡas</i>	= tın, puş ¹¹³⁰
ناظر العين	<i>nāzıru'l-ayn</i>	= karak, bebek de denir
ناب الادمي	<i>nābu'l-ādamī</i>	= ét azu
ناب الخنزير الطاعن في السن	<i>nābu'l-ḡinzır at-ṭā'ınu fi's-sın</i>	= pekiş
نخاع	<i>nuḡā^c</i>	= özek

¹¹²⁵ Sayfa kenarında Arapça yazılan bir çıkartmaya göre birincinin “ay ışığı” ikinci kelimenin “kandil ışığı” üçüncü ve dördüncünün ise “ sabah ışığı” olduğu anlaşılmaktadır. Yine sayfa kenarında “buna ışık da denildiği” anlamında ويقال للنور اشق ibaresi bulunmaktadır.

¹¹²⁶ Bu kelime metinde ندا şeklinde yanlış yazılmıştır.

¹¹²⁷ Sayfa kenarında أرُق arḡ kelimesi de yazılmıştır. Al-Türk, bunu arık şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006, 164, 1090. dipnot).

¹¹²⁸ Satır arasında bu kelimenin altında akın yeri ibaresi bulunmaktadır.

¹¹²⁹ Bu kelimenin altında sügüm kelimesi yazılmıştır. Ayrıca bu kelime asıl metin 27.b ‘de süyem şeklinde geçmiş ve Arapça karşılığı olarak da “sere, ölçü birimi) anlamında فتر fitr kelimesi verilmiştir. Çağdaş Kıpçak dillerinden Karaçay-Malkarca süyem “eski ölçü birimlerinden elin en kısmı” demektir. (KMLkTSL., 2000, 359).

¹¹³⁰ Sayfa kenarında bu iki kelimededen “birincisinin soğuk nefes, ikincisinin sıcak nefes” anlamında olduğunu belirten الاول النفس البارد والثاني النفس الحار ibaresi bulunmaktadır.

Tablo 55 – devam

ناصح	<i>nāṣiḥ</i>	= öyütli
نادم	<i>nādim</i>	= puşmanlı
نَمَام من الناس	<i>nammām mina'n-nās</i>	= kınbaz
نافع	<i>nāfi^c</i>	= āşu
نمر	<i>nimr</i>	= kıplan ¹¹³¹
نمس	<i>nims</i>	= közen (sansar)
نسناس	<i>nasnās</i>	= uzun kuyruklu bir nevi maymun
نسر ¹¹³²	<i>nisr</i>	= kırtaban, çarlık 36.b
نعام ¹¹³³	<i>na^cām</i>	= tewe kuş
ناقاة	<i>nāqa</i>	= tişi tewe ¹¹³⁴
نعجة	<i>na^cca</i>	= şawluk
ناصية ¹¹³⁵	<i>nāşıya</i>	= kekel (kakül)
نمل	<i>naml</i>	= kımruşka, karınca da denir
ناموس	<i>nāmūs</i>	= sişek, üyez ¹¹³⁶
نخالة ¹¹³⁷	<i>nuḥāla</i>	= kepek
نمام	<i>nammām</i>	= yarpuz
نخلة	<i>naḥla</i>	= terek
نقل	<i>nuql</i>	= şerez
نوى	<i>nawā</i>	= çekirdek
نشاب	<i>nuşşab</i>	= ok
نطع	<i>naṭ^c, niṭ^c</i>	= teri (idam mahkumünün üzerinde idam edildiği deriden yapılmış minder)

¹¹³¹ Bu kelimenin altında *kaplan* şeklinde de okunabileceği anlamında وبالفتح ibaresi var.

¹¹³² Bu kelimenin altında قرطال *karṭal* kelimesi bulunmaktadır.

¹¹³³ Bu kelime çoğuldur. Tekili نعامه *na^cāma* dır.

¹¹³⁴ Sayfanın üst kenarında *işen* kelimesi yazılmıştır.

¹¹³⁵ Sayfa kenarında *bürçek* kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi *pürçek* şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 67, 470.dipnot). Fazilov, bürçek şeklinde okumuştur (Fazilov, 1978, 181). Bu kelime Kİ'da *bürçek* şeklinde geçmektedir (Caferoğlu, 1931, 25).

¹¹³⁶ Atalay, Fazilov ve Al-Türk, bu kelimeyi *öyez* şeklinde yazmışlar. Bu kelime Kİ'ta *üyez* şeklinde geçmektedir (Caferoğlu, 1931, 116).

¹¹³⁷ Bu kelime asıl metinde نخال şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

Tablo 55 – devam

نظيف	<i>naẓīf</i>	= aru ¹¹³⁸
نقاب	<i>niḳāb</i>	= yaşmak
نصف	<i>nişf</i>	= buçuk, yarım
نصاب	<i>nişāb</i>	= şap
ناقص	<i>nāḳiṣ</i>	= eksik
نحاس	<i>nuḥās</i>	= bakır
نعل	<i>naʿl</i>	= tağa (nal)
نبيذ ¹¹³⁹	<i>nabīd</i>	= şagır
نوم	<i>nawm</i>	= uyku
نعاس	<i>nuʿās</i>	= uykuşra ¹¹⁴⁰
ناعم	<i>nāʿim</i>	= yumçak ¹¹⁴¹
نحل	<i>naḥl</i>	= üwüz ¹¹⁴²
نهبه	<i>nuhba</i>	= talaw, yağma da denir
نصيب	<i>naşīb</i>	= ülüş
نيء	<i>naʿy</i>	= çi
نعم	<i>naʿam</i>	= arayna, ewet de denir

Tablo 56: / ن / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

نظف	<i>naẓuḫa</i>	= aru boldı
نشف	<i>naşafa</i>	= kuruğı
نفي	<i>naḫā</i>	= sürdi
نط	<i>naṭṭa</i>	= sekirdi, şışradı
نسج ¹¹⁴³	<i>nasaca</i>	= tokuçı

¹¹³⁸ Bu kelimenin / ن / harfinin altında esre işareti olduğuna göre *arı* şeklinde de okunabileceği anlaşılmaktadır.

¹¹³⁹ Bu kelime asıl metinde نبيد şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmeden yazmışlar.

¹¹⁴⁰ Sayfa kenarında “kasten uyumuş gibi yapana da öyle denir” anlamında والذي يتاوم كذلك ibaresi bulunmaktadır.

¹¹⁴¹ Atalay, bu kelimeyi yumşak şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 70).

¹¹⁴² Atalay, bu kelimeyi övüz şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 70). Fazilov ve Al-Türk de bu kelimeyi övüz şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 166; Fazilov, 1978, 182). Bu kelime burda Arapça “bal arısı” anlamında olan نحل kelimesinin karşılığı olarak gösterilmiştir. Kİ, DM gibi Kıpçakça eserlerde üyez, üvez şeklinde “sivrisinek” anlamında geçmektedir (Caferoğlu, 1931, 116; Toparlı, 2003, 23).

Tablo 56 – devam

1144 نصب الجام	<i>naşaba 'lcām</i>	= kurdı 37.a
نزل	<i>nazala</i>	= tüşti
نسل و نسر	<i>nasala, nasara</i>	= titti ¹¹⁴⁵
نظم	<i>naẓama</i>	= tizdi
ناول	<i>nāwala</i>	= uşundi ¹¹⁴⁶
1147 انار	<i>anāra</i>	= aydınladı, şıraklandı
1148 نغش	<i>nağaşa</i>	= kıımıldadı
نعل	<i>na°ala</i>	= tağaladı
نبت	<i>nabata</i>	= bitti, bürütti ¹¹⁴⁹
نفخ	<i>nafaḥa</i>	= ürdi ^{مرقق}
نشر	<i>naşara</i>	= yaydı, serdi
نام	<i>nāma</i>	= uyukladı
نفس	<i>na°asa</i>	= uyukşıradı
نقى وقشش	<i>naḳḳā, ḳaşşaşa</i>	= şöpledi, şayladı da denir
نبح	<i>naba°a</i>	= bülküirdi
نغر و نخس و 1150 نبش	<i>nağaza, naḥasa, nabaşa</i>	= tintedi ¹¹⁵¹
نبح	<i>nabaḥa</i>	= uludı

¹¹⁴³ Al-Türk, bu kelimeyi نشج şeklinde yanlış yazmıştır (Al-Türk, 2006, 167).

¹¹⁴⁴ Burada yazılan الجام kelimesi Arapçada işaret, bayrak anlamında olan لجمة kelimesinin çoğuludur. Ancak asıl metinde sadece “dikti, kurdu” anlamında olan نصب kelimesinin karşılığı verilmiştir. Ayrıca bu kelimenin altında dikti kelimesi yazılmıştır.

¹¹⁴⁵ Bu kelimenin üzerinde “pamuk ve yünü ditti” anlamında نفش kelimesi bulunmaktadır. Atalay, bu kelimeyi okumamıştır (Atalay, 1945, 70). Al-Türk, bu kelimeye “kabardı” anlamını vermiştir. Oysa “kabardı” anlamındaki kelime نفش değil انتفش şeklinde olmalıdır (Al-Türk, 2006, 167, 1106. dipnot).

¹¹⁴⁶ Bu kelimenin altında şunuştı kelimesi görülmektedir. Al-Türk, bu kelimeyi okumamıştır.

¹¹⁴⁷ Bu kelime metinde “ateş” anlamında olan نار şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

¹¹⁴⁸ Bu kelime asıl metinde نغمش şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmeden yanlış şeklini yazmışlar.

¹¹⁴⁹ Sayfa kenarında “birinci kelimenin hububat tanesinin bitmesi ve yaranın iyileşirken etin bitmesi, ikinci kelimenin hububat tanesinin ıslandığı durumda bitmesi” anlamında الاول نبات الحبوب ونبات اللحم عند الاندمال والثاني نبات الحبوب عند الليل ibaresi bulunmaktadır.

¹¹⁵⁰ Burda yazılan birinci ve ikinci kelime “dürttü, gıdıkladı, kışkırttı” anlamındadır. Ancak üçüncü نبش kelimesi ise “mezarı kazıdı, araştırdı, gizli ve örtülü bir şeyi ortaya çıkardı” anlamındadır. Atalay ve Al-Türk, bu kelime hakkında herhangi bir yorum yapmamışlar.

¹¹⁵¹ Atalay, Fazilov ve Al-Türk, tıntadı şeklinde okumuşlardır.

Tablo 56 – devam

نقر و دق و ططق وغمز ¹¹⁵²	<i>naqara, daqqa, taqtaqa, gamaza</i>	= kaqtı
نفض	<i>nafaða</i>	= silkdi
نقص	<i>naqaşa</i>	= eksildi
ندم	<i>nadima</i>	= puşman yedi ¹¹⁵³
نتف	<i>natafa</i>	= yulqadı ¹¹⁵⁴
نحت	<i>naħata</i>	= yondı
نسف ¹¹⁵⁵	<i>nasafa</i>	= oyustı ¹¹⁵⁶
نقط ¹¹⁵⁷ و درف	<i>naqqata, darafa</i>	= tamdı
نتن و اروح	<i>natana, arwaħa</i>	= şaşdı
نزق	<i>nazaqa</i>	= irikti
نصر و حامی	<i>naşara, ħāmā</i>	= yam baştı ¹¹⁵⁸
نجا	<i>nacā</i>	= kütüldı, kurtüldı 37.b.
نتش	<i>nataşa</i>	= tarttı, tartadı
نقد ¹¹⁵⁹ و فرغ	<i>nafaða, farağa</i>	= tükendi, boşandı
نقد بالمعجمة ¹¹⁶⁰	<i>nafaða bilmu‘acama</i>	= ötti
نصح	<i>naşaħa</i>	= öyütledi
نطح	<i>naṭaħa</i>	= süsti

¹¹⁵² Burada bulunan ve “kaş göz işareti etmek, eliyle zile basmak” anlamında olan غمز kelimesi metinde “bir yeri su basmak, batmak, örtmek” anlamındaki غمر şeklinde yanlış yazılmıştır. Biz onu düzelttik. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi yanlış şekliyle yazmışlar. Ayrıca sayfa kenarında اوردی urdı kelimesi yazılmıştır.

¹¹⁵³ Atalay, bu kelimeyi / b / ile buşman yedi şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 70). Halbuki Atalay s. 69’da bu kelimeyi / p / ile yazmıştır. Al-Türk de bu kelimeyi / b / ile yazmıştır (Al-Türk, 2006, 168). Bu kelime tarihî kaynaklarda /p / ile çağdaş Kıpçak dillerinden Kmlk’da /b / ile busman şeklinde kullanılmaktadır.

¹¹⁵⁴ Bu kelimenin altında yuldı يولدی kelimesi yazılmıştır.

¹¹⁵⁵ Al-Türk, bu kelimeyi منسف şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 168)

¹¹⁵⁶ Atalay, bu kelimeyi öyüştı şeklinde okumuştur. Ayrıca sayfa kenarında ostı اوستی kelimesi yazılmıştır. Atalay Fazilov ve Al-Türk, kelimeyi ön ünlülü okumuşlardır.

¹¹⁵⁷ Bu kelime asıl metinde eksildi anlamında نقص şeklinde yanlış yazılmıştır. Bunun birlikte yazıldığı Arapça kelimeye ve karşılığı olarak gösterilen Türkçe kelimeye anlam bakımından mutabık olması için نقط şeklinde yazarak düzelttik. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

¹¹⁵⁸ Bu kelime asıl metin 13.b’de “korudu” anlamında yan baştı şeklinde geçmiştir.

¹¹⁵⁹ Bu kelime asıl metinde نقد şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, yanlış şeklini yazmışlar.

¹¹⁶⁰ Burada yazılan بالمعجمة kelimesi harfin noktalı olması demektir. Müellif bunun bir önceki نقد kelimesinden ayırdelebilmesi için yazmıştır. Atalay, bu kelimeyi okumamıştır. Al-Türk, بالحجة şeklinde yanlış okumuştur.

Tablo 56 – devam

نكح	<i>nakaḥa</i>	= sikti
ناح و بكى	<i>nāḥa, bakā</i>	= zar zar yıldı, yıgladı da denir.
نطق	<i>naṭaḥa</i>	= tındı ¹¹⁶¹
نخل	<i>naḥala</i>	=eledi
نهب	<i>nahaba</i>	= tıladı, yağmadı da denir
نسى	<i>nasiya</i>	= unuttı ^ط
نظر	<i>naḍara</i>	= baḳtı
نفع	<i>naḥa'a</i>	= yaradı
نجم	<i>naccama</i>	= tülge kördi
نام على وجهه	<i>nāma ʿalā wachihi</i>	= topan yaṭtı

Tablo 57: / ه/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler

هلال	<i>hilāl</i>	= yeṇi ay
هواء	<i>hawā'</i>	= yel
هرم	<i>harim</i>	= ḳart, abışḳa
هندام	<i>hindām</i>	= bitiş
هين	<i>hayyin</i>	= yawaş, keṇez
هزبر ¹¹⁶²	<i>hizbar</i>	= ḳolan ¹¹⁶³
هدهد	<i>hudhud</i>	= übük
هدیه	<i>hadiya</i>	= armağan
عَنَاب ¹¹⁶⁴	<i>ʿunnāb</i>	= ulu meşke (hūnnap)
هاون	<i>hāwun</i>	= baḳır geli
هم و حزن "نعوذ بالله منهما" ¹¹⁶⁵	<i>hamm, ḥuzn</i>	= ḳaygı
هزِيل	<i>hazīl</i>	= arıḳ

¹¹⁶¹ Atalay, bu kelimeye “söyledi” anlamını verip soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 71). Bu kelime Kİ s. 66’da “istirahat etti” anlamında geçmektedir (Caferoğlu, 1931, 104). Kelimenin Arapça karşılığı “konuştu, söyledi” dir.

¹¹⁶² Bu kelime Arapçada “arşlan, iriyarı, güçlü” demektir.

¹¹⁶³ Bu kelime KK.’de “yaban eşeği” anlamında geçmektedir (Toparlı, Çögenli, Yanık 1999, 78).

¹¹⁶⁴ Bu kelime asıl metinde هَنَاب şeklinde yazılmıştır. Bunun Arapçası عَنَاب şeklindedir. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

¹¹⁶⁵ Parantez içindeki ibare “Bu ikisinden Allaha sığınırız” demektir.

Tablo 57 - devam

هباب	<i>habāb</i>	= puş (güneşin pencereden giren ışığında görülen toz zerrecikleri)
هكذا	<i>hākaḍa</i>	= böyledir
هكذا ¹¹⁶⁶	<i>kaḍālik</i>	= alaydır 38.a

Tablo 58: / ه/ Harfî ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

هرب	<i>haraba</i>	= kaçtı
هرول	<i>harwala</i>	= yeldi ¹¹⁶⁷
همز ¹¹⁶⁸	<i>hamaza</i>	= atıldı
هاب	<i>hāba</i>	= kuruştı
اهتم ¹¹⁶⁹ و حزن	<i>ihtamma wa ḥazina</i>	= kaygadı
هب	<i>habba</i>	= esti
هيا و جهز	<i>hayya 'a, cahhaza</i>	= yaraqladı
هاج و حمي	<i>hāca, ḥamiya</i>	= kızıştı
اهان ¹¹⁷⁰	<i>ahāna</i>	= kıydı
هان ضد الصعب	<i>hāna ḍidda 'ş-şab</i>	= kehez boldı, yuwaş boldı da denir
هرم و قرح ¹¹⁷¹	<i>harima, ḳariḥa</i>	= kartaıydı
هزل	<i>hazala</i>	= arıqladı
هدد	<i>haddada</i>	= yanıdı

¹¹⁶⁶ Bu kelime asıl metinde ها كذاك şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

¹¹⁶⁷ Atalay, bu kelimeyi yeledi şeklinde yanlış okumuştur (Atalay, 1945, 71). Al-Türk, yeldi şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 170). Bu kelime asıl metinde يالدي yeldi şeklinde yazılmıştır.

¹¹⁶⁸ Bu kelime Arapçada “vurdu, çekiştirdi, gıybet etti, iteledi, kırdı, sıkıştırdı, mahmuzladı” anlamlarında kullanılır.

¹¹⁶⁹ Bu kelime asıl metinde هم şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

¹¹⁷⁰ Bu kelime asıl metinde هان şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler. Ayrıca Atalay, bu kelimeye “ihanet etti” anlamını vermiştir.

¹¹⁷¹ Birinci kelimenin anlamı “kocaldı”, ikinci ise “vücutta yara ve ülser olmak” demektir. Atalay, ikisine de “kocaldı” anlamını vermiştir. Kart kelimesi tarihî Türk yazı dillerinde “kocalma ve yaralanma” anlamında geçmektedir (EDPT., 1972 647b).

Tablo 59: / و / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

وادي	<i>wādī</i>	= tere ¹¹⁷² , kaya ¹¹⁷³
وطاء	<i>wiṭā'</i>	= köküz ¹¹⁷⁴ (su akıntısı, alçak yer, sığ yer)
وحل	<i>waḥl</i>	= çamur, bileşik olarak da <i>yaş balçık</i> da denir
ولد	<i>walad</i>	= owul ¹¹⁷⁵ , oğul
وسط الرأس ¹¹⁷⁶	<i>waṣaṭu'r-ra's</i>	= töpe
وسطاني	<i>waṣṭānī</i>	= ortancı
وجه	<i>wach</i>	= yüz
وطاق	<i>wiṭāḳ</i>	= ortar (otağ)
ورق	<i>waraḳ</i>	= kağıt
ورق الشجر	<i>waraḳu'ş-şacar</i>	= yaprak
ورق اللينوفر	<i>waraḳu'l-līnūfar</i>	= tımgı yuk
ورد	<i>ward</i>	= gülaf ¹¹⁷⁷ , gül
وسخ	<i>wasah</i>	= kir
وطواط	<i>waṭwāṭ</i>	= yaraşa, bileşik olarak <i>yer kanaṭ</i> ve <i>teri kanaṭ</i> da denir
واسع	<i>wāsi^c</i>	= kên 38.b
والك	?	= مَرَا ?
واحد	<i>wāḥid</i>	= bir
وحده	<i>waḥdahu</i>	= yalnız
وحش	<i>wiḥiṣ</i>	= yaman, horyat, çirkin
وبر	<i>wabar</i>	= yapak

¹¹⁷² Bu kelimenin altında /d / harfi yazıldığına göre *dere* şeklinde okunabileceği anlaşılmaktadır.

¹¹⁷³ Bu kelimenin altında “kaya” anlamında Arapça *صخرة* kelimesi yazılmıştır.

¹¹⁷⁴ Bu kelimenin yanında anlamının “su akıntısı” olduğu anlamında *وهو مجرى الماء* ibaresi bulunmaktadır. Al-Türk, bunu okumamıştır. Ayrıca üstünde / ğ / ile de *koğuz* şeklinde söylenebileceği anlamında *وبالغن* ibaresi bulunmaktadır. Atalay, bu çıkartmayı bir önceki *yanıdı* kelimesine bağlamıştır. Al-Türk, bu kelimeyi *taḳuğuz* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 171, 1124. dipnot).

¹¹⁷⁵ Atalay, *ôl* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 72).

¹¹⁷⁶ Bu kelimenin altında *دبا* *depe* kelimesi yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu çıkartmayı okumamışlar.

¹¹⁷⁷ Bu kelimenin aslı *gūlāb' dir*. İM'da *gūlaf* şeklinde geçmektedir (Toparlı, 1992, 208). Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *gūlef* şeklinde okumuşlar.

Tablo 59 – devam

وتر	watar	= giriş
وليمة	walīma	= şılamağ
وحش	waḥş	= keyik

Tablo 60: / و / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

ولد	walada	= tuwurdı, tuğurdı da denir
وقد	waḳada	= yandı
ودّر	waddara	= یتّردي ¹¹⁷⁸
ودّی ¹¹⁷⁹	waddā	= iletti
وجد	wacada	= taptı
وقف	waḳafa	= tırdı, ¹¹⁸⁰ tura bardı ¹¹⁸¹
وصل ¹¹⁸²	waşala	= yetti, yetkirdi
وافق ¹¹⁸³	wāfaḳa	= uydı
ودّع	wadda'a	= uzattı, könderdi
وفّى	wafā	= ötedi
وتّى وردّ	walla wa radda	= kayıttı
وسط	wassaṭa	= biçti
ورم	warima	= şişti
وسع	wasu'a	= şıydı
وقر	waḳara	= yükletti
وثب	waṭaba	= çuladı
وشوش	waşwaşa	= şıbıldadı, şuwuşladı ¹¹⁸⁴

¹¹⁷⁸ Atalay, bu kelimeyi okuyamamış ve *yitirdi* ya da *yiptir* şeklinde okunabileceği ihtimalini ileri sürmüştür (Atalay, 1945, 72, 478. dipnot). Al-Türk, bu kelimeyi *yiptirdi* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 172). Kelimenin Arapça karşılığı olan ودر kelimesi “birini tehlikeye düşürdü, malı çarçur etti, uzaklaştırdı” anlamlarında kullanıldığı için Türkçe kelimenin *yitirdi* şeklinde olabileceği muhtemeldir.

¹¹⁷⁹ Bu kelime standart Arapçada ادى şeklindedir.

¹¹⁸⁰ Bu kelimenin üzerinde “ayakta durmak” anlamında من القيام ibaresi bulunmaktadır. Al-Türk, bu ibareyi okumamıştır.

¹¹⁸¹ Bu kelimenin üzerinde bunun eşya hakkında olduğu anlamında من الشيء ibaresi bulunmaktadır. Al-Türk, bu ibareyi okumamıştır.

¹¹⁸² Sayfa kenarında bu kelimenin yanında اُلدي *uladı* kelimesi yazılmıştır.

¹¹⁸³ Al-Türk, bu kelimeyi واقف şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 172).

¹¹⁸⁴ Sayfa kenarında şıbıldadı, çıwıldadı, çıwıladı, çıwşadı, kelimeleri yazılmış ve bunların hepsinin “fısıldamak” anlamında olduğu yazılmıştır.

Tablo 60 – devam

وقع	<i>waḡaʿa</i>	= yıkıldı
وزع	<i>wazzaʿa</i>	= sepiştirdi

Tablo 61: /ل/ Harfi ile Başlayanlar: İsimler

لج ¹¹⁸⁵	<i>lucc</i>	= akşıla
لازورد	<i>lāzuward</i>	= kök berez 39.a
لابأس	<i>lāba's</i>	= buşmas
لازم	<i>lāzim</i>	= tiyişli
لاترجع	<i>lātarcaʿ</i>	= ayruḡ ¹¹⁸⁶
لاي شيء	<i>li ayyi şay'</i>	= nege ¹¹⁸⁷

Tablo 62: /ل/ Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiileri

لاقي ¹¹⁸⁸	<i>lāḡā</i>	= karşıladı ¹¹⁸⁹
لام ¹¹⁹⁰	<i>lāma</i>	= öyütledi
لاذ و التجأ	<i>lāḡa wa iltaca'a</i>	= sıyındı
لاط	<i>lāṭa</i>	= kulanpara èyledi
لهي ¹¹⁹¹ و ابهت	<i>lahhā wa abhata</i>	= baḡa ḡaldırdı

¹¹⁸⁵ Bu kelime asıl metinde لاج şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler. Ayrıca bu kelime Arapçada “dar yer” demektir. Atalay, buna “dar nesne” anlamını vermiştir.

¹¹⁸⁶ Bu kelime DLT’de “Oğuz. başka, ayrıca” anlamında *ayruḡ* şeklinde geçmektedir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 567). KK.’de yine “başka” anlamında *ayrıḡ* şeklinde geçmektedir (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 53). KTAM’da “başka” anlamında *ayruḡ* şeklinde geçmektedir (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 75). Bu kelimenin karşılığı olarak gösterilen Arapça kelimenin anlamı emir fiili olarak okursak “geri dönme” anlamında geniş zaman olarak okursak “geri dönmez” anlamındadır. Atalay, bu kelimenin hakkında herhangi bir yorum yapmamıştır (Atalay, 1945, 73).

¹¹⁸⁷ Atalay, bu kelimeyi *neke* şeklinde okumuştur. Bu kelime asıl metinde نكا şeklinde yazıldığı için *nege* şeklinde okuduk.

¹¹⁸⁸ Bu kelime asıl metinde لافا şeklinde yanlış yazılmıştır.

¹¹⁸⁹ Satır arasında bu kelimenin üstünde “yüz yüze geldi, karşıladı” anlamında واي واجه وقابل ibaresi bulunmaktadır.

¹¹⁹⁰ Bu kelime Arapçada “kınadı ve azarladı” anlamındadır.

¹¹⁹¹ Bu kelime asıl metinde لاه şeklinde yanlış yazılmıştır. Ayrıca bu kelime Arapçada “meşgul etti, avuttu” anlamında kullanılır. Bu yüzden karşılığı olarak gösterilen Türkçe kelimeye anlam bakımından uygun değildir. Atalay, bu kelimenin hem imlasını düzeltmemiş hem de anlamı hakkında herhangi bir yorum yapmamıştır.

Tablo 62 – devam

لوى وجبذ ¹¹⁹²	<i>lawā wa cabaḍa</i>	= çekici
لان ونعم	<i>lāna wa naʿuma</i>	= yumşadı
لاشيء	<i>lāşayʿ</i>	= hiş ¹¹⁹³

Tablo 63: / ي / Harfi ile Başlayanlar: İsimler

يتيم	<i>yatīm</i>	= öksüz
يد	<i>yad</i>	= el
يمام	<i>yamām</i>	= ügeyik
يحمور ¹¹⁹⁴	<i>yaḥmūr</i>	= bulan
ياقوت	<i>yāḳūt</i>	= laʿl, barezeh ¹¹⁹⁵
يوم	<i>youn</i>	= kün
يمين الحلف	<i>yamīnuʿl-ḥilf</i>	= ant ¹¹⁹⁶
يسار	<i>yasār</i>	= şol
يمين	<i>yamīn</i>	= oñ
يمكن	<i>yumkin</i>	= bolaçaq
يكون	<i>yakūn</i>	= bolay, bolğay

Tablo 64: / ي / Harfi ile Başlayanlar: Geçmiş Zaman Fiilleri

يبس	<i>yabisa</i>	= kurudı
يئس من اليأس	<i>yaʿisa minaʿl-yaʿs</i>	= tüñüldi ¹¹⁹⁷

¹¹⁹² Asıl metinde birinci kelime لاوا şeklinde yanlış yazılmıştır. Ayrıca Arapçada لوى kelimesi “büktü, kıvrıdı, örttü” anlamlarında olduğu için karşılığı olarak gösterilen çekti kelimesine uymamaktadır. İkinci kelimeye gelince bu da جبذ şeklinde yanlış yazılmıştır. Bunun جبد şeklinde yazılması gerekir. Atalay, bu iki kelimeyi metinde olduğu gibi herhangi bir düzeltme ve yorum yapmadan yazmıştır (Atalay, 1945, 73).

¹¹⁹³ Müellif bu kelimeyi yanlışlıkla geçmiş zaman fiilleri ile birlikte yazmıştır.

¹¹⁹⁴ Bu kelime Arapçada “yaban eşiği, geyik, hemoglobin” anlamlarında kullanılır.

¹¹⁹⁵ Bu kelime Arapça değil Farsçada “kıymetli ve değerli” anlamında olan با ارز *bā erz* kelimesi olabilir. Atalay ve Al-Türk, bu kelime hakkında herhangi bir yorum yapmamışlar.

¹¹⁹⁶ Sayfa kenarında bu kelimenin yanında اندش şeklinde bir yazı bulunmaktadır. Atalay ve Al-Türk, bunu okumamışlar.

¹¹⁹⁷ Sayfa kenarında توچولدي *tüñüldi* kelimesi bulunmaktadır..

3. DİLBİLGİSİ

3. 1. Belirtisiz نكرة ve Belirtili معرفة Bölümü

Belirtisiz (نكرة), kendi cinsine yaygın olarak konulan kelimelerdir; رجل **racul** = *er* “erkek, adam”, انسان **insān** = *kiçi* “insan, kişi”, امرأة **imra’a** = *epçi* “kadın”, فرس **faras** = *āt* ve benzerleri gibi.

39.b

Belirtisiz¹¹⁹⁸ نكرة bazen iki isimden birleşik olabilir. örneğin; *aķ pars, ķara kesek, baŗ şaw* gibi.

Bazen de ikiden fazla isimden oluşabilir; *ķabarŗaklı baŗa* “kaplumbaŗa”, ve benzerleri gibi. Belirtisiz, Arapçada birleşik olmaz.

Belirtili معرفة özel خاص olarak konulan kelimelerdir. Bunlar, zamir مضمّر , tamlayan¹¹⁹⁹ مضاف, özel isim علم, işaret ismi اسم اشارة ve mavsul ismi gibi şeylerdir.

3. 2. Zamirler Bölümü

Zamirler, birinci متكلم , ikinci مخاطب , üçüncü غائب kişileri gösteren kelimelerdir. Bunların her biri ya tekil مفرد ya da çoğul جمع olabilir. Türklerde sayıyla kurulanlardan başka ikillilik “tesniye” yoktur. örneğin; *ikki kiçi* “iki kişi”, *ikki epçi* “iki kadın”, *ikki at* “iki at”.

Zamir hem bitişik متصل hem de ayrı منفصل olur. Bu da ötrelenmiş مرفوع , üstünlenmiş منصوب ya da esrelenmiş مجرور olabilir.

Ayrı yazılan zamirlerin işareti (eki), teklik birinci kişi için *men*, fiillerde çokluk birinci kişi için *biz*, isimlerde ise *miz*’dir. Teklik ikinci kişinin eki *señ*, çokluk ikinci kişinin eki ise geniş zamanda *siz*, isimlerde ve geçmiş zamanda *ñiz*’dir.

¹¹⁹⁸ Al-Türk, burada yanlıştercüme ederek bunu belirtili olarak çevirmiştir (Al-Türk, 2006, 176).

¹¹⁹⁹ Al-Türk, bunu yanlış tercüme ederek “tamlanan” demiştir (Al-Türk, 2006, 176). Atalay da “belirten” şeklinde tercüme etmiş ancak Arapça karşılığını مضاف ibaresini göstermiştir (Atalay, 1945, 75). Halbuki asıl metinde bu kelime مضاف olarak yazılmıştır.

Üçüncü kişinin işareti ise *kensi*, **40.a.** *kendi* ve *özi* kelimeleridir. Üçüncü çoğul kişinin eki ise isimlere eklenen *+lar*, *+ler* çoğul ekidir.

3. 2. 1. Bitişik Zamirler Bölümü

İsim ve fiillerde teklik birinci kişinin eki yalnız *م /m/* dir. Birinci çokluk eki ise isimlerde *+miz*, geniş zaman fiilinde *biz*, geçmiş zaman fiillerinde ise *ق /-k/* va *ك /-k/* dır. Teklik üçüncü kişinin eki, isim ve fiillerde sakın *ي /-ı/* ve */-i/* dir. Çokluk üçüncü kişinin eki ise isimlere de getirilen *ل /-lar/* dir.

3. 2. 2. Bitişik Zamirin İsimlere Eklemesi Bölümü

Teklik birinci kişide: *başım*, *közüm*, *elim* “elim” ve benzerleri gibi. Çokluk birinci kişide: *başımız*, *közümüz*, *elimiz* ve benzerleri gibi.

Teklik ikinci kişide: *başın*, *közün*, *elin* ve benzerleri gibi. Çokluk ikinci kişide: *başınız*, *közünüz*, *eliniz* ve benzerleri gibi.

Teklik üçüncü kişide: *başı*, *közi*, *eli* ve benzerleri gibi. Çokluk üçüncü kişide: *kensilerinin* (**40.b.**) *baş*, *kendilerinin baş*, ve *özlerinin baş* denir.

3. 2. 3. Bitişik Zamirlerin Fiillere Eklenmesi Bölümü

Teklik birinci kişide: *aldım*, *yedim*, *keldim*. Çokluk birinci kişide: *aldık*, *yedik*, *keldik*,

Teklik ikinci kişide: *aldın*, *keldin*, *yedin*. Çokluk ikinci kişide: *aldınız*, *yediniz*, *keldiniz*,

Teklik üçüncü kişide: *aldı*, *yedi*, *keldi*. Çokluk üçüncü kişide: *aldılar*, *keldiler*, *kéttiler*, söylersin.

İki zamiri birlikte kullanmak istersen, teklik birinci kişide: *men aldım*, Çokluk birinci kişide: *biz aldık*, teklik ikinci kişide: *sen aldın*, çokluk ikinci kişide: *siz aldınız*, teklik üçüncü kişide: *kensi aldı*, çokluk üçüncü kişide: *kensiler aldılar* söylersin.

3. 3. İsim ve Zamirlerde Belirtme Durumu Eki

علامة النصب في الضمانر المنفصلة والمتصلة والاسماء الظاهرة واسماء الاشارة

Bunun işareti zamirden sonra gelen esreli /n/ dir. **41.a.** Ayrı zamirlerde teklik birinci kişide: *meni töydi*, çokluk birinci kişide: *bizni*, teklik ikinci kişide: *seni*, çokluk ikinci kişide: *sizni*, teklik üçüncü kişide: *kensini*, çokluk üçüncü kişide: *kensilerni*, söylersin. *Kendi* ve *özi* de öyledir.

Bitişik zamirlerde teklik birinci kişide: *başımni yülüdi* “başımı tıraş etti”, çokluk birinci kişide: *başımızni*, teklik ikinci kişide: *başınni*, çokluk birinci kişide: *başınızni*, teklik üçüncü kişide: *başını*, çokluk üçüncü kişide: *başılarını* söylersin.

Belli isimlerde: *bi kulunu töydi* “bey kulunu dövdü” ve *sulţan kulunu sürdi* söylersin. İşaret isimlerinde yakın için : *munı aldı*, uzak için : *onı sattı* söylersin.

AYRIM - Üçüncü kişinin başka zamirleri de vardır. Bu da yakın için *muwar* kelimesidir ki bu Arapçada üçüncü kişiye işaret eden اعطه درهما örneğinde geçen / ه / zamirine benzer. Bunun Türkçesi *muwar bir akça ber* “buna bir akça ver” söylersin. Uzak için *añar* kullanılır ki *añar ayıttım* اي قلت له “ona söyledim” söylersin. Zamirlerden bir de *oņa* kelimesi var *oņa ayıttım* “ona söyledim” örneğinde olduğu gibi. Onları çoğul yapmak istersen *لار* +lar, +ler eki ilave ederek *muwarlar* dersin öbürleri de bu şekilde çoğul yapılır.

UYARI- Bil ki esrelenmiş zamirlerin hepsi bitişiktir. Bunun da çeşitleri vardır ki açıklamaları esrelenmişler مجرور bölümünde gelecektir. Allah daha iyisini bilir.

3. 4. Özel İsim Bölümü

Bunlar özel olarak kullanılan kelimelerdir. Bunlar hem tek kelime olabilir; الله *tenri* “tanrı”, الرسول *payğanber*, الملك *kan* “han” ve benzerleri gibi. Özel isim iki isimden de oluşabilir; *ala boğa*, *kara kesek* ve *baş taw* gibi. Bunlar bir isim bir fiilden de oluşabilir; *kün doğdı*, *ay doğdı* gibi. Özel isim yalnız bir fiilden de oluşabilir; *bükti* gibi. Bazen de “gelişi güzel” مرتجلا **mürtecilen** de olabilir; *kalawun*

gibi. Özel isim mutlak isimden yapılmış olabilir; *arslan*, *laçın*, *toğan* gibi. Arapçada elif ve lām / ال / ile belirtili yapılan özel isimler Türkçede türetilmiş kelimelerde de bulunabilir; *kétken* “giden”, “gelen”, *alğan* “alan” gibi.

Türkçede belirtili ve belirtisiz isimler aynıdır; رجل والرجل *er* “erkek”, امرأة *epçi* “kadın”, çoğul için de aynı şey geçerlidir. *erler*, *epçiler* dersin.

AYRIM- Türkçe kelimelerde dişilik yoktur. Arapçada erkeğe انت *ente*, kadına أنت *enti* zamirlerinin ikisinin de Türkçe karşılığı *sey*¹²⁰⁰ ve bunların çoğulları olan *erkekler* için انتم *kadınlar* için انتن zamirlerinin karşılığı ise *siz*’dir. Allah daha iyisini bilir.

3. 5. İşaret İsimleri Bölümü

Türkçede uzak ve yakını, tekil ve çoğulu göstermek için işaret isimleri vardır. Yakın olan tekil için *bu* ve *mu*, uzak olan tekil için *ol* ve *tik*¹²⁰¹, yakın çoğul için *bular* ve *mular*, uzak çoğul için *alar* ve *onlar*¹²⁰² dersin. Ayrıca Arapça هنا karşılığında *beri* ve هناك karşılığında *arı* kelimeleri de işaret isimlerinden sayılır.

AYRIM- انا و اولاء و ذلك و اولائك gibi işaret isimleri ile هو و هم *o* ve *onlar* işaret zamirleri arasında bir ortaklık bulunur. Ayrıca zamirlerde yakın ile uzak ayırdedilmez. Allah daha iyisini bilir.

42.b

Bulunma anlamında yakına işaret etmek için *munda*, uzak için *anda* dersin ki bu Arapçada في هنا ve في هناك anlamındadır. Arapçada işaret isimlerinde bulunan tenbih harfi denilen / ه / karşılığında Türkçede *uç* kelimesi kullanılır. Yakın için *uç bu* “işbu”, uzak için *uç ol* “işte o” dersin.

Uç edatı zamirler ile kullanılabilir; *uç men* “işte ben”, *uç biz* “işte biz” gibi. İkinci ve üçüncü kişi zamirlerinde de öyle yapılır. Buna zarf bildiren / da / edatı da

¹²⁰⁰ Tarihî Türk dillerinde ve Kıpçakça sözlük ve eserlerde *sen* olmasına rağmen Tuhfe’de *sey* biçiminde yazılmıştır.

¹²⁰¹ Atalay, bu kelimeyi *niğ* şeklinde yazarak soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 78). Bu kelime asıl metin s. 78.b’de Arapçada *orada* anlamında olan هناك kelimesinin Türkçe karşılığı olarak *anda* ile birlikte *tikte* şeklinde gösterilmiştir.

¹²⁰² Al-Türk, bu kelimeyi *özler* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006,180).

eklenir; *uçtadır* “işte budur”. Buradaki *dır* sözü kesinleştirmek ve güzelleştirmek için kullanılır.

3. 6. Mevsul Bölümü

Mevsul ilgi bakımından ya zarf ya esrelenmiş ya da cümle bağlayıcısı olur. Cümle de ya isim cümlesi ya da fiil cümlesi olur. Mevsul, zarf ve tamlayanlarda +*ğı*, +*kı*, +*ki*, +*gi* ile. Bunlardan +*ğı* ve +*kı* art ünlülü kelimelere, +*ki* ve +*gi* ise ön ünlülü kelimelere getirilir. Bunların hepsi aynı anlamdadır.

43.a

Zarf olana örnek: *katımdağı*, *katımızdağı*, *katındağı*, *katınızdağı*, *katındağı*, *alar katındağı* gibi. Bunlardan birisi bir isim ile takımlandığı zaman, Teklik birinci kişi için: *katımdağının kulu* “yanımdakinin kulu” dersin. Diğer zamirler de bu şekilde yapılır. Esrelenmişlerde *öydeki* “evdeki”, *pazardağı*, *şanağdağı* “çanaktaki”, bunlardan birini tamlamada kullanırsan; *öydekinin kulu*, *pazardağının kardaşı* dersin. Diğerlerini de bu şekilde yaparsın.

Cümleye gelince, bazen isim cümlesi, bazen de fiil cümlesi olur. İsim cümlesi olursa mevsulü kim olur; *ol kim atası kul*, *ol kim hocası baydır*. Çoğul için de *alar kim* dersin. Diğerlerini de buna göre yaparsın. Eğer cümle fiil cümlesi ise bunun mevsulü *ki* dir. Fiil cümlesi bazen geçmiş bazen de gelecek zaman kipinde olur. Geçmiş zaman da *ol ki urdu* “vuran kimse”, *ol ki ketti* “giden kimse” dersin. Bu örnekler ötrelenmişler “rafi durum” *حالة الرفع* için idi.¹²⁰³

43.b

Üstünlenmiş *حالة النصب* “nesne” durumunda *ordakini kördüm*, *aldığını urdum* dersin. Çoğulunda ise *ki keldiler* ve *ğı aldılar*¹²⁰⁴ dersin. Belli isimlerde *bi aldığı* “beyin aldığı”, *şetük yediğı* “kedinin yediğı” dersin.

¹²⁰³ Rafi durum *حالة الرفع* Türkçe gramerine göre “özne” demektir.

¹²⁰⁴ Asıl metinde bu cümle *aldı ğı lar* şeklinde yanlış yazılmıştır. Al-Türk, bu yanlış cümledeki eki mevsul değil bunun benzeri olduğunu söylemektedir.

İşaret isimlerinde *ol ki keldi* “gelen kimse”, *ol ki aldı* “alan kimse”, çoğulunda *alar ki tırdılar* “duran kimseler” dersin. Bunlar hepsi geçmiş zaman içindir.

Geniş zaman kipinde *ol ki kelir*, *ol ki kêter* dersin. Gelecek zaman kipinde *ol ki tanda kelgey* “sabah gelecek olan kimse” dersin. Olumsuzu için *ol ki tanda kelmese* ve *ol ki kelmese*¹²⁰⁵ dersin. Şart kipinde *ol ki kelse* ve *ol ki alsa* dersin. Olumsuzunda ise *ol ki kelmese* ve *ol ki almasa* dersin.

UYARI- Mevsul üç şekilde olabilir; öne geçer, sona gelir ve ortada bulunabilir. Öne geçtiğinde *ki aldı*, *ki aldım*, *ki aldın* dersin. **44.a.** Geri kalan zamirler de öyledir. Sona geldiği zaman *aldı ki*, *aldılar ki*, *aldım ki*, *aldık ki*, *aldın ki*, *aldınız ki* dersin. Ortada geldiğinde ise teklik birinci kişi için: *aldığım*, çokluk birinci kişi için: *aldığımız*, teklik ikinci kişi için: *aldığın*, çokluk ikinci kişi için: *aldığınız* dersin.

Ayrı zamirlerin geniş zaman kipinde kullanılışı; teklik ve çokluk birinci kişi için: *ki alır men*, *ki alır biz*, ikinci kişi için: *ki alır seň*, *ki alır siz* dersin. Üçüncü kişi için: *ki alır*, *ki alırlar* dersin.

Bitişik zamirlerle birinci kişi için: *ki alırım*, *ki alırsız* dersin. İlgi edatının ayrı zamirlerin sonuna geldiğinde: *alırmen ki*, *alırbiz ki*, *alırseň ki*, *alırsız ki* dersin. Bitişik zamirlerde bağlaç ortada bulunmaz.¹²⁰⁶

Tatarcada teklik ve çokluk birinci kişide: *aladırmen ki*, *aladırbiz ki*, teklik ve çokluk ikinci kişide: *aladırseň ki*, *aladırsız ki* denir.

44.b

Teklik ve çokluk üçüncü kişide: *aladır ki*, *aladırlar ki* dersin. Olumsuz durumunda: *almaydır men ki*, *almaydır biz ki*, *almaydır seň ki*, *almaydır siz ki* dersin. Bağlacı öne almak istersen : *ki aladır men*, *ki aladır biz*, *ki aladır seň*, *ki aladır siz* dersin.

¹²⁰⁵ Atalay, bu cümleyi *ol ki almas* şeklinde yanlış okumuştur. Asıl metinde bu *ol ki kelmese* şeklinde yazılmıştır (Atalay, 1945, 79).

¹²⁰⁶ Al-Türk, bunu “bitişik zamirler cümleinin ortasında bulunmaz” şeklinde yanlış tercüme etmiştir (Al-Türk, 2006, 182).

Cümlede bulunan sıfatımsı (sıfat-ı müşebbehe)¹²⁰⁷ da bağlaç “sıla edatı” üç halde bulunur. Önde bulunduğunda: *ki bige menzer*¹²⁰⁸ “beye benzeyen”, *ki arslanğa oşar* “aslana benzeyen”, *ki ayğa oşar* “aya benzeyen”. Türkçede benzetme için bazı kelimeler vardır. Bir söylenişe göre *menzer*, *oşar*, *oşar* bunlardandır. Bağlaç sona gelirse: *bigе menzer ki, arslanğa oşar ki* dersin. Bağlaç “sıla” ortada bulunduğunda: *bigе ki menzer, arslanğa ki oşar* dersin. Bunu isim tamlamasında kullanmak istersen, **45.b**

aldığına, keldigine dersin. Eğer mevsule benzeyen özne ismi “ism-i fail” yapmak istersen teklik birinci kişi için: *alğanım* “aldığım”, çokluk birinci kişi için: *alğanımız* “aldığımız”, teklik ikinci kişi için: *alğanıñ* “aldığın”, çokluk ikinci kişi için: *alğanıñız* “aldığınız”, teklik üçüncü kişi için: *alğan*, çokluk üçüncü kişi için: *alğanlar* dersin. Bunun olumsuzunda teklik birinci kişide: *almağanım*, çokluk ikinci kişide: *almağanımız*, teklik ikinci kişide: *almağanıñ*, çokluk ikinci kişide: *almağanıñız*, teklik üçüncü kişide: *almağanlar*, çokluk ikinci kişide: *almağanlar* dersin.

Sıfatımsı, ism-i failden¹²⁰⁹ önce ve sonra gelebilir. Ancak hiç bir zaman ortada bulunmaz. öne geldiğinde¹²¹⁰: *maa menzegen* “bana benzeyen”, *bizge oşağan* “bize benzeyen”, *şaa menzegen*, *sizge oşağan*, üçüncü kişide: *oña menzegen*, *alargа oşağan*, öne geldiğinde¹²¹¹: *menzegen saa*, *oşağan sizge*, **45.b.** *menzegen maa*, *oşağan bizge*, sona geldiğinde: *maa menzegen*, *bizge oşağan*¹²¹².

¹²⁰⁷ Sıfat-ı müşebbehe, sülasi “ üç harfli” olarak bir çok kalıpta gelebilen, zaman açısından subuta ve devamlılığa, sabit bir sıfata delalet eden türetilmiş bir isimdir. Yani belirli bir zamana bağlı olmadan mutlak olarak sahibinde bulunan bir sıfatı gösterir.

¹²⁰⁸ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi / b / ile *benzer* şeklinde yazmışlardır. Oysa bu kelime asıl metinde / m / ile *menzer* şeklinde yazılmıştır (Atalay, 1945, 80; Al-Türk, 2006, 183)

¹²⁰⁹ Müellifin burada zikrettiği sıfatımsı ve ismi fail aynı anlama gelmektedir. Ayrıca verilen örneklerde bir kişi zamiri bir de sıfatımsı bulunmaktadır.

¹²¹⁰ Asıl metinde sıfatımsı sona geldiği halde Arapça öne geldiğinde tabiri yazılmıştır. Nitekim s. 45.b. aynı örnekler için sona geldiğinde tabiri yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu yanlışlıkla çevirmişler.

¹²¹¹ Burada müellif “sıfatımsı öne geldiğinde” demiştir. Ancak Al-Türk, bunun sona geldiğinde şeklinde yazılması gerektiğini söylemiştir (Al-Türk, 2006, 183, 1160. dipnot). Müellifin tabiri doğrudur, çünkü benzetme kelimesi zamirden önce gelmiştir.

¹²¹² Burdaki örnekler sıfatımsının sonda gelenleri için verilmiştir. Metnin bir önceki sayfasında aynı örnekler için yanlış olarak önde geldiğinde denilmiştir.

Mevsul, isim cümlesinde de gelebilir o zaman: *ol kim atası kuldur* “babası köle olan kimse”, *ol ki kocası bidir* “kocası bey olan kimse” dersin. Çoğulunda ise: *alar ki kocaları bilerdir* dersin. Bunlarda sıla edatı *kim* ve *ki*’ dir.

Kim kelimesinin bir takım anlamları vardır. Birincisi sıla “bağlaç” edatıdır ki bunun bahsi geçmiştir. İkinci anlamı ise soru “istifham” dır; *kim keldi* “kim geldi?”, *kim ketti*, *kim tırdı* gibi. Diğer bir anlamı da şarttır; *kim kelse kelir men* “kim gelirse gelirim”, *kim tursa tırar men* “kim kalksa kalkarım”, *kim yese yermen* “kim yerse yerim” gibi. Ancak *kim* kelimesi soru anlamında olduğunda söylendiği gibi sonuna *سا* –*sa*, –*se* şart edatı getirilir. Bazen de mübtedanın¹²¹³ başına gelen *ان* harfi görevinde olur: *bildim ki bi tıruptur* “beyin durduğunu bildim”, *bildim ki* gibi.

Kim kelimesi *حتى* anlamında da kullanılır: *inandım kim uçmağğa kirgey men* “inadım, taki cennete gireyim” gibi.

46.a

كي “için” ve / *ل* / harfi de bu anlamdadır.

3. 7. Küçültme Bölümü

Bu anlam bakımından bir vasıftır. Ancak Türkler küçültme sigalarında kısalık bulunduğundan dolayı ve dillerinde ayrı bir küçültme yapısı olmadığından vasıf yerine küçültme sigalarını kullanırlar. Kıpçak dilinde küçültme ekleri şunlardır: +*ğına*, +*kına*, +*gine*, +*kine* dir; *katırğına* “katırcık”, *atkına* “atçık”, *eçekgine* “eşekçik” dersin. Bunlardan başka +*çuğ*, +*çük* de küçültme eklerindendir. *atçuğ* “atçık”, *kulçuğ* “kulcuk”, *eçekçük* “eşekçik”, *itçük* “itçik” dersin.

Ayrıca iki harfli isimlere bir de /*z* / harfi eklerler; *atçuğaz* “atcağız”, *kulçuğaz* “kulcağız”, *itçügez* “itçeğiz” gibi.

+*çağ* ve +*çek* de küçültme eklerindendir; *yakınçağ* “yakıncak”, *issiçek* “sıcacık” gibi.

¹²¹³ Asıl metinde *kim* kelimesinin üstünlenmiş mübtedanın başına getirilen *ان* harfinin görevinde olur anlamında *وتكون بمعنى ان المبتدا المفتوحة* ibaresi bulunmaktadır . Atalay ve Al-Türk, bunu tümleş olarak tercüme etmişler.

+ça ve +çe de bu eklerdendir; *apdalça* “aptalca”, *telice* “delice” gibi. +rak ve *rek* bu eklerdendir¹²¹⁴; *yakşırağ* “daha güzel”¹²¹⁵, *irterek* “daha erken”. +rak ve +rek eki *af'al taf'dil* ¹²¹⁶ *افعل التفضيل* fonksiyonunda da kullanılır.¹²¹⁷

46.b

UYARI- Zamirler hiç bir halde küçültülmez. Bunun dışında tekil, çoğul, özel isim, belirtisiz isim, işaret isimleri küçültülür: tekilde; *aşkına*, *eçekgine* dersin. Belirtisiz isimlerde de öyledir. Çoğulda; *katırlargına*, *eçeklergine* dersin. Özel isimlerde; *arlançuk*, *kılıççük*¹²¹⁸, işaret isimlerinde; *bugine* “bu kadarcık”, *alargine* “onlarcağız” dersin.

Küçültme eki almış bir kelime kişi zamirleriyle birleşince zamir küçültme ekinden sonra gelir; *aşçukum* “atçıgım”, *kulçukazım* “kulcağızım”, *eşekkinemiz* “eşekçeğizim” gibi. Diğerlerini de buna göre ölçümle.

3. 8. İsm-i Fâil Bölümü

İsm-i fâil eki kalın sesli kelimelerde -*ğan*, -*kan*, ince sesli kelimelerde ise -*ken*, -*gen*’dir; *çıkkan* “çıkan”, *kétken* “giden”, *kelgen* “gelen” dersin. Çoğulunda ise bunlara +*ler*, +*lar* çoğul eki eklenir; *alğanlar*, *kelgenler* gibi. Olumsuzunda ise *almağan*, *kelmegen*, olumsuz çoğulunda; *almağanlar*, *kelmegenler* dersin.

Bunlara zamir eklendiğinde teklik ve çokluk birinci kişide; *alğanım*, *alğanımız*. Teklik ve çokluk ikinci kişide; *alğanıñ*, *alğanıñız*. Teklik ve çokluk üçüncü kişide; *alğanı*, *alğanları* dersin. Bu örnekler olumlular içindi, olumsuzlar için ise; *almağanım*, *almağanımız*, geri kalan kişi zamirleri de bu şeklide yapılır.

Belirgin isimlerin olumlusunda; *bi alğanı* “beyin aldığı”, olumsuzunda ise *bi almağanı* “beyin almadığı” dersin. İşaret isimlerinde; *munu alğan*, *alğan bular* dersin. Türkçede ism-i failde olasılık yoktur.

¹²¹⁴ Müellifin bu iki eki de küçültme eki olarak göstermesine rağmen bu ekler küçültme değil karşılaştırma ekidir ve verilen örnekleri de bu anlamdadır.

¹²¹⁵ Atalay, bu kelimeye “az güzel” diyerek yanlış anlamlandırmıştır (Atalay, 1945, 81).

¹²¹⁶ Arapça kurallarına göre *افعل* kalıbı genellikle manaca ortak olan iki şeyden birinin diğerinden daha fazla ve daha üstün olduğunu göstermek için kullanılır.

¹²¹⁷ Al-Türk, bu ibareyi “tafdil siygası küçültme ekleriyle ortaktır” şeklinde yanlış tercüme etmiştir.

¹²¹⁸ Bu kelimenin art ünlülü olduğu için +*çuk* eki alması gerekirken müellif ince sıralı küçültme eki eklemiştir.

Gelecek zaman kipinin eki esreli /-s/ dir; *alası men* “alacağım”, *alası biz*, *alası sen*, *alsı siz*, *alası*, *alasılar* dersin. Olumsuzu ise *tüyül* kelimesiyle yapılır; *alası tüyül men* “alacak değilim” dersin. Türkmenlerde bu kip *alaçak*¹²¹⁹ şeklindedir; olumsuzu ise *degül* ile yapılır.

İsimlerden yapma ism-i failerde sahibinde bulunan sıfatın mülazimliliği¹²²⁰ ve kalıcılığını gösteren ek ise esreli /c/ +çı, +çi’dir: *ötmekçi* “ekmekçi”, *etçi*, *yawurtçı* “yoğurtçu” dersin. Kıpçak dilinde fiillerde kalıcı sıfat yapma eki ise fiile /و/ ekleyerek yine /ج/ ile yapılır: **47.b.** *kelüçi* “gelici”, *kétüçi* “gidici”, *içüci* “içici” gibi. İsm-i failin sıfatının kalıcılığında mübalağa göstermek istersen sakın /ل/ ile söylenen *kelgen* kelimesini harekeli /ل/ ile *kelegen*, *kétegen*, *içegen* şeklinde söylersin ki bu fiillerin aşırı şekilde yapılmasını ifade etmektedir. Ancak Türkmen dilinde /c/ +çı, +çi tek başına hem isim hem de fiillerde kalıcı sıfat yapar: *ötmekçi*, *keliçi* gibi.

İsm-i failin başka iki eki daha vardır; *-miş*, *-muş* ve *-p*. *-miş* eki için: *kün doğmuş*, olumsuzunda *doğmamış* dersin; *-p* eklilerde *kelip*, *kétip* dersin. İsm-i failin bu son iki eki geçmiş zamana benzer. *-miş* eki almış kelimedenden geçmiş zaman anlamında kullanılmış ise o zaman gözle görülen bir geçmiş zaman değil başkasının rivayetiyle öğrenilen bir geçmiş zaman demektir.

İsm-i failde sahibinde bulunan sıfatın kalıcı olduğunu göstermek için kelimeye bir /-k/ ya da /-k /, yahut iki /-k/ iki /-k/ getirilir. /-k/ eklendiğinde;

صاحي	şāhī	= ayık (ayık)
مستيقظ	mustaiqid	= uyanık (uyanık)
ضراط	darraṭ	= osrak (osurgan)
رائق ¹²²¹	rāiḳ	= tonuk (donuk)
غواش	gawwāş	= kışkırak ¹²²²
واقع	wāḳi° 48.a.	= yıkık (yıkık) dersin

¹²¹⁹ Bu kelimenin *alaçak* الاجاق şeklinde yazılması gerekirken *الاجاك* şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, aynı yorumu yapmışlar.

¹²²⁰ Asıl metinde sıfatın kalıcılığı anlamında olan Arapça لزوم الصفة ibaresini Atalay ve Al-Türk, “sıfatın gerekliliği” şeklinde tercüme etmişler (Atalay, 1945, 82; Al-Türk, 2006, 186).

¹²²¹ Bu kelime metinde Arapça halk ağzında olduğu gibi رايق şeklinde yazılmıştır.

¹²²² Bu kelime asıl metinde s. 18.b. geçmiş zaman fiili kipinde غواش gawwaşa şeklinde “bağırdı, saçma sapan konuştu” anlamında kullanılmıştır. Burda ise sıfat olarak kullanılmıştır. Atalay, bu kelimeye “ötürük” anlamı vermiştir (Atalay, 1945, 83).

İki /-k / lı olanlarda;

غطاس	<i>ğatṭās</i>	= batkāk (dalgıç) ¹²²³
هراب	<i>harrāb</i>	= kaçkāk (kaçak)
زلاق	<i>zallāk</i>	= taykāk (kayan)
خراء	<i>ḥarrā'</i>	= şıçkāk (sıçan)
خواف	<i>ḥawwāf</i>	= korkāk dersin

Tek /-k/ lilerde;

سكران	<i>sakrān</i>	= esrik
تالف	<i>tālīf</i>	= şürük dersin

İki /-k / lilerde;

بوال	<i>bawwāl</i>	= sigek dersin.

3. 9. İsm-i Mef'ul ve Fāili Söylenmeyen Fiil

Bunun eki, her üç kipite de fiilden sonra ve bütün kişilerde yalnız / -l / dir. Geçmiş zamanda Arapça **مست** *musiktu* kelimesi için teklik ve çokluk kişide; *tuṭuldum, tuṭulduḵ* dersin. Geniş zamanda; *tuṭulur men, tuṭulur biz* dersin. Gelecek zamanda; *tuṭulğay men, tuṭulğay biz* denir. Geçmiş zamanın teklik ve çokluk ikinci kişisinde; *tuṭulduḡ, tuṭulduḡuz* dersin. Geçmiş zaman teklik ve çokluk üçüncü kişide; *tuṭuldı, tuṭuldılar* dersin. Geri kalan zamirleri de buna göre ölçümle.

İsm-i fail yapmak istersen; *tuṭulğan, tuṭulmuş, 48.b. tuṭuluptur*. Bir fiilin birinci nesnesi ikincisinden farklı olan iki nesnesi var ise ilk nesneye art ünlülü kelimelerde /-k / ön ünlülüde ise /-k/ tahsis edatı getirilir. *Ḳulğa bir ötmek birildi* “kula bir ekmek verildi” dersin. Eğer ikinci nesne birincinin aynısı ise bu edat düşer; *bilildi ki bi keledir* “beyin geleceği bilindi”denir. İsm-i mefulden sıfat yapmak istenilirse art ünlülü kelimelere /-k / ince sıralı kelimelere /-k / eklenir.

¹²²³ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeye “batık” anlamını vermişler.

/ -k / eki alan art ünlülerde;

مفتوح	<i>maftūh</i>	= açık
مكسور	<i>maksūr</i>	= şınık (kırılmış)
مسلوخ	<i>maslūh</i>	= soyuk (soyulmuş)
مخروق	<i>maḥrūḳ</i>	= yırık ¹²²⁴ (yırtılmış, delinmiş)
مشقوق	<i>maşḳūḳ</i>	= yarık (yarılmış)
مقور	<i>muḳawwar</i>	= oyuk (oyulmuş)
مخلوط	<i>maḥlūt</i>	= karışık (karışmış) dersin.

/ -k / eki alan ön ünlülerde:

محلوق	<i>maḥlūḳ</i>	= yülük (tıraş olmuş)
محروق	<i>maḥrūḳ</i>	= köyük (yanmış)
مفروق	<i>mafrūḳ</i>	= ayırık ¹²²⁵
مبعوج	<i>mab^cūc</i>	= yimrik ¹²²⁶
محزوز	<i>maḥzūz</i>	= kertik (kertilmiş)
مثلم	<i>muṭlam</i>	= ketik (gedilmiş) dersin.

3. 10. Yer İsmi Bölümü

Bunun Eki, ism-fiilin sonunu üstün harekeli yaparak art ünlülü kelimelerde -
çak, ön ünlülerde ise -çek ekidir.

49.a

مكان الوقوف	<i>makānu 'l-wuḳūf</i>	= тұраçaқ (duracak yer)
مكان الرقود	<i>makānu 'r-ruḳūd</i>	= yataçaқ
مكان الكتابة	<i>makānu 'l-kitāba</i>	= yazaçaқ
مكان المجيء	<i>makānu 'l-macī'</i>	= keleşek
مكان الشرب	<i>makānu 'ş-şurb</i>	= içeçek

¹²²⁴ Atalay, bu kelimeyi “yırtık” şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 84).

¹²²⁵ Bu kelime metinde /k/ ile أيريك şeklinde yanlış yazılmıştır.

¹²²⁶ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakıp “yarılmış” anlamı vermiştir. Al-Türk, bu kelimeye “eğik” anlamını vermiştir. Kelimenin Arapça karşılığına göre Atalay’ın anlamlandırması doğrudur.

مكان الاكل *makānu 'l-akl* = yiyecek dersin ve buna göre ölçümle.

3. 11. Alet İsmi Bölümü

Bunun eki ötreli / -k / veya / -k / dır:

منشار	<i>minşār</i>	= bıçku (bıçkı)
مقطع	<i>miḡṭā°</i>	= keskü (keski)
ممسحه	<i>mimsaḥa</i>	= silgü (silgi)
منفضة	<i>minfaḍa</i>	= silikkü ¹²²⁷ gibi

Bu kural bütün kelimelere uygulanamaz.

مسن	<i>misann</i>	= bilew, bilewü de denir
منخل	<i>munḥul</i>	= elek
منجل	<i>mincal</i>	= oraḡ
مفتاح	<i>miḡṭāḥ</i>	= açkıç
محفار	<i>miḥfār</i>	= kazkıç gibi

Türkmenler bunların hepsinde / -k / ve / -k / kullanırlar.

3. 12. Hey'et Bölümü (Fiilden İsim Yapma Eki)

Bunun eki fiillere eklenen yalnız /-ş/ dir;

ركبة	<i>rakba</i>	= miniş
رقدة	<i>raḡda</i>	= yaşış
قعدة	<i>ḡa°da</i>	= olṭuruş
اكلة	<i>akla</i>	= yeyiş
شرية	<i>şarba</i>	= içiç

Hey'et eki (fiilden isim yapma eki) zamirlerle çekimlendiğinde harekelenir.

49.b Teklik ve çokluk birinci kişide: *minişim, yaşışımız*; teklik ve çokluk ikinci

¹²²⁷ Atalay, bu kelimeyi *silikkü* şeklinde okumuştur. Halbuki asıl metinde alet ismi yapma ekinin / -k / ve / -k / olduğu yazılmıştır.

kişide: *alışın, kêtîşîñiz*; teklik ve çokluk üçüncü kişide: *yeyîşi, içiçleri* dersin. Geri kalanları buna göre ölçümle. Allah daha iyisini bilir.

3. 13. Mastar Bölümü

Bunun değişik ekleri vardır. Bunlardan biri, art ünlülerde kelimelere eklenen *-mak*, ön ünlülerde eklenen *-mek* ekidir. Bu iki ek, eksiz mücerred emir kipinde olan fiillere eklenir:

اخذ	<i>aḥḍan</i>	= almak
قيام	<i>ḳiyām</i>	= тұрмақ
ذهاب	<i>ḍahāban</i>	= kêtmek
مجيء	<i>macī'an</i>	= kelmek dersin

+lık ve +lik de bu eklerdendir. Bunlar isimlerden isim yapan eklerdir.

سلطنة	<i>salṭana</i>	= sultanlık
هزالة ¹²²⁸	<i>huzāla</i>	= arıklık (zayıflık, güçsüzlük)
امارة ¹²²⁹	<i>imāra</i>	= bilik (beylik)
سمنه	<i>simna</i>	= semizlik gibi

Fiil mastar ekleri ile isim yapım ekleri birleşir; *almaklık, bermeklik* gibi. Fiil mastarının bir başka eki de mastarda mübalağa bildiren yalnız *-ş/* ekidir; *bir uruş urdum* “bir vuruş vurdum”, *bir yeyiş yèdim*, *bir içiç içtim* “bir içiş içtim” dersin.

50.a Mastar ikiye ayrılır. Birincisi belirsiz “müphem” mastardır ki yukarıda örnekleri verilmiştir. İkinci ise bir sıfatla veya isimle takımlanarak özelleştirilmiş mastardır. Sıfatla takımlanan mastar için: *ḳaṭı uruş urdum* “sert vuruş vurdum” dersin. İsimle takımlanan mastar için: *bi uruşunu urdum* “beyin vuruşunu vurdum” dersin.

¹²²⁸ Bu kelime asıl metinde هزولة şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

¹²²⁹ Bu kelime asıl metinde امریه şeklinde yazılmıştır. Arapçada bu kelime امارة ya da اميرية şeklinde yazılmaktadır.

İsimlerden isim yapım eki başka anlamlarda da kullanılır. Bunlardan birisi “mesafe” anlamı bildirmesidir:

مشاهدة	<i>muṣāhara</i>	= aylık
مسانة	<i>musānāt</i>	= yıllık ¹²³⁰ (yıllık)
مراجعة	<i>mucāma'a</i>	= eynelik (haftalık)
مياومة	<i>muyāwama</i>	= künlük (günlük) gibi

Bir başka kullanılışı da “bir amaç için hazırlanmış olmak” anlamıyladır .

المعد للترقيع	<i>almu'addu lit-tarḳī'</i>	= yamalık
المعد للصلاة	<i>almu'addu liṣ-ṣalāt</i>	= namazlık
المعد للتسريح	<i>almu'addu lit-tasrīḥ</i>	= taraqlık gibi

Bir başka fonksiyonu da “nicelik” bildirmektir. *neçiklik* gibi.

Bir başka kullnılışı da “miktar” bildirmektir. *neçelik* gibi.¹²³¹ Mastar zamirlerle takımlanır: *almakım, almakımız, almakıñ, almakıñız, almakı, almakları* gibi. Allah daha iyisini bilir. Bunun olumsuzunda *almamakım, almamakımız* dersin.

3. 14. Emir Kipi Bölümü

Emir kipi, ya sesli ya da sessiz harfle biter. Sessizle bitenlere örnek: *kel, kêt, tur, tuṭ, yaṭ*. Sesli harfle bitenler örnek: *başla, söyle, sözle, 50.b. bowuzla*¹²³², *ymruḳla* gibi. Emir kipi “ikinci kişi” **المخاطب almuḥātab** ve hazır bulunmayan “üçüncü kişi” **الغائب algāib** içindir. Üçüncü kişinin eki esreli **س /s/** dir ki Arapça emir kipindeki **ل /l/** yi karşılar. Emir kipinde teklik ikinci kişi için: *kel, kêt, al, yaṭ, ḳas*

¹²³⁰ Bu kelime asıl metinde **يل ليك yillik** şeklinde yazılmıştır.

¹²³¹ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeye “nitelik” anlamını vermişlerdir. Ayrıca sayfa kenarında *almaklık, yemeklik* şeklinde mastarın çoğullandığı ve *almaklıkım* şeklinde de zamirlerle de takımlanabileceği yazılmıştır.

¹²³² Sayfa kenarında bu kelimenin üstünde “Türkmenler bu kelimeye *boguzla der*” anlamında **وقيل بوغوزلا** ibaresi yazılmıştır.

“kaz”, *tuṭ*, *ṭur* gibi. Çokluk ikinci kişi için ise: *keliṇiz*, *kētiṇiz*, *sōleyiṇiz*, *sōzleyiṇiz* gibi. Bir topluluğa emirde /z/ harfi düşer: *kelin*, *kētin*, *ṭurun* gibi. Emirde teklik üçüncü kişi için: *kelsin*, *kētsin*, *sōylesin*, *bowuzlasın* dersin. Çokluk üçüncü kişide: *kelsinler*, *kētsinler* dersin. Geri kalanını da buna göre ölçümle. Emir kipinde emir ve yasaklamanın pekiştirmesi art ünlülü kelimelerde -*ḡin*, -*kın* ile, ön ünlülü kelimelerde ise -*gin*, -*kin* ile yapılır. Emir için: *ṭurḡun* “dur!”, *yaṭkın* “yat!”, *kelgin* “gel!”, dersin. Yasaklamada “olumsuz” ise *ṭurmaḡın* “durma!”, *yaṭmaḡın* “yatma!”, **51.a** *kētmekin* “gitme!” dersin. Emir kipinin olumlu ve olumsuzunda sadece ikinci kişi pekiştirilir.

FAYDA- Emir kipinin olumlusunda pekiştirme harfleri fiilin ahengine uyar. Eklendiği fiilin başı ötreli ise pekiştirme ekinin de ötreli olur. Fiilin baş tarafı üstünlü veya esreli ise pekiştirme ekinin ilk harfi esreli olur. Pekiştirme eki kalınlık ve incelik yönünden de eklendiği fiile uyar.

UYARI- Türklerin *kelsene*, *kelseṇizne* sözleri de pekiştirmedir. Bu kelimenin sonundaki -*ne* düşürülür ve sakın getirilirse ululama ve şart anlamına gelir. Emir kipinin birinci kişinin pekiştirmesinde *alayım*, *alalım* ve *alalık* denir.

Bil ki Allah seni desteklesin; fiillerin temeli emir fiilidir. Emir fiilini söylemeden herhangi bir fiili söylemek mümkün değildir. Çünkü onların dilinde irap yoktur. Onların dilinde sükûndan başka bir şey yoktur.¹²³³ *men*, *biz*, *seṇ*, *siz*, **51.b** *ol*, *bu*¹²³⁴ ve emir kipindeki: *kel*, *kēt*, *ṭur*, *al*, *ye*, *iç* fiillerinde olduğu gibi.

¹²³³ Al-Türk, burada tercüme hatası yaparak “irap ve sükûndan başka bir şey yoktur” demiştir (Al-Türk, 2006, 192).

¹²³⁴ Atalay’a göre “bu” kelimsi *u* sesi ile bittiği için bugünkü yazım ve dilbilgisine göre sakın değil harekelidir. Müellifin “bu” kelimesine sakın demesi Arapça kurallarına göredir (Atalay, 1945, 88, 506. dipnot).

3. 15. Nehiy Bölümü (Emrin Olumsuzu)

Nehyin eki emir fiiline getirilen üstünlü /-m/ dir. Bu sadece gelecek zaman kipi ile ilgilidir. Teklik ve çokluk ikinci kişi için: *alma, almayınız*.¹²³⁵ Teklik ve çokluk üçüncü kişi için buna bir /-sin/ ekleyerek: *kelmesin, kelmesinler* dersin. Teklik ve çokluk birinci kişi için: *almayım* “almayayım”, *almalım ve almalık* “almayalım” dersin. Allah daha iyisini bilir.

3. 16. Olumsuzluk Bölümü

Bunun bir takım ekleri vardır. Bunlardan birisi sakın /z/ dir ki geniş zaman kipinde nehiy ekinden sonra gelir. Teklik ve çokluk birinci kişide ayrı zamirlerle takımlandığında; *kelmez men, kelmez biz* dersin. Teklik ikinci kişi için: *kelmez seň*, çokluk ikinci kişi için: *kelmez siz*, teklik üçüncü kişi için: *kelmez*, çokluk üçüncü kişi için: *kelmezler* dersin. Bu /z/ harfi /s/ harfine dönüştürülerek *kelmes men* denir. Geri kalanları da böyledir. Bitişik zamirlerle teklik birinci kişide **52.a. kelmezem** dersin. Tatar dilinde *kelmeydir men, kelmeydir biz, kelmeydir seň, kelmeydir siz, kelmeydir, kelmeydirler* dersin. Geçmiş zamanda birinci kişi için: *kelmedim, kelmedik*, ikinci kişide *kelmediň, kelmediňiz*, üçüncü kişide: *kelmedi, kelmediler* dersin.¹²³⁶ Gelecek zaman kipinde birinci kişi için: *kelmegey men, kelmegey biz*, ikinci kişi için: *kelmegey seň, kelmegey siz, kelmegey, kelmegeyler* dersin.

Şart kipinin olumsuzunda birinci kişi için: *kelmezem*¹²³⁷, *kelmesek*, ikinci kişi için: *kelmesen, kelmeseniz*, üçüncü kişi için: *kelmese, kelmeseler* dersin.

¹²³⁵ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *almanız* şeklinde okumuşlar. Halbuki asıl metinde المانكيز şeklinde yazılmıştır.

¹²³⁶ Sayfa kenarında geniş zamanda *kelirmesem, kelirmesek, kelirmesen, kelirmeseniz, kelirmese, kelirmeseler* şeklinde bir çıkartma bulunmaktadır.

¹²³⁷ Bu kelime asıl metinde *kelmezem* şeklinde yazılmış olsa da bunun doğrusu *kelmesem* olacaktır. Nitekim bu kelime çokluk ikinci kişide / s / ile *kelmesek* şeklinde yazılmıştır.

3. 17. لا¹²³⁸ ile Yapılan Olumsuz Bölümü

Bunun eki +siz, +sız dır: *azıksız kettim* “yemeksiz gittim”, *ağçasız keldim* “parasız geldim” dersin. Arapçada olumsuzluk ifade eden لا harfinin 52.b.Türkçe karşılığı üstünlü / ن / dir: *öyde ne kiçi bar ne epçi* “evde ne erkek var ne kadın” dersin. Olumsuzluk *yok* ile de yapılır: *öyde kiçi yok* “evde erkek yok”, *ağşam yok* “param yok” dersin. *Yok* kelimesi yokluk, *bar* kelimesi varlık anlamındadır. Böylece olumsuzluğun beş eki vardır:

- 1 -maz , -mez
- 2 -may , -mey
- 3 +sız , +siz
4. ne
5. yok

Yok kelimesine *tur* eki getirerek *yoktur* derler. Bu ekin aslı +*dur*’dır; burdaki /d/ harfi, eklendiği kelimenin kalın söylenmesi için kalınlaştırılarak *yoktur* demişler ki bu ziyade ya sözü güzelleştirmek ya da duraklamak için yapılmıştır. Allah daha iyisini bilir.

3. 18. Geçmiş Zaman Bölümü

Geçmiş zamana mahsus olan ek esreli /d/ dir. Birinci kişi için: *keldim, keldik*; ikinci kişi için: *keldiñ, keldiñiz*; üçüncü kişi için: *keldi, keldiler* dersin.

AYRIM- Bu /-d/ harfi çıkak yakınlığından dolayı /-t/ harfiyle değiştirilir; *taptı, 53.a kaçtı, sökti, sıktı* dersin. Kelimenin ağır telaffuzundan korunmak için /-d/ geçmiş zaman eki, sonu /-t/ olan kelimelere eklendiği zaman /-t/ harfine dönüşür. *ketti, okuttı, içitti* dersin. Bu /-d/, kelime kalın sesli telaffuz etmek istenildiğinde /-d / harfine çevrilir; *aldı, uyaldı, uyandı* dersin. Yine kelimenin ağır telaffuzundan korunmak için bu ekin /-d/ si /-t / ile değişir; *yattı, yuttı, attı* dersin. Allah daha iyisini bilir.

¹²³⁸ Bu kelime asıl metinde لا şeklinde yanlış yazılmıştır. Bunun لا şeklinde yazılması gerekir.

Geçmiş zamanın iki ayrı eki daha vardır. Bunlar *-mİş* ve *-p* dir. Bu iki ek ism-i fail ile ortaktır; *telmiş, kêtmiş, yatmış* dersin. Çoğulunda ise *kelmişler, kêtmişler, yatmışlar* denir. Geri kalanları buna göre ölçümle.

FAYDA- Bu kip gözle görüleni değil başkasının yoluyla bildirilen bir haberi anlatmak için kullanılır. Bu eke ayrışık ve bitişik zamirler de eklenir. Ayrışık zamirler için: *kelmiş men, kelmış biz, kelmış seņ, kelmış siz* dersin. Bitişik zamirler için: *kelmişem* dersin. Geçmiş zamanın diğer eki için: *kelip* “gelmiş”, *keliptir* denir. Birinci kişi için: *keliptir men* “gelmişim”, *keliptir biz*, ikinci kişi için: *keliptir seņ* “gelmişsindir”, *keliptir siz*, üçüncü kişi için: *keliptir, keliptirler* “gelmişler” dersin. Bu iki ek ism-i fail ile ortaktır. Geçmiş zaman anlamında *انا جئت* “ben geldim”, ism-i fail anlamında ise *انا جاء* “ben geliciyim, gelenim” denir. Allah daha iyisini bilir.¹²³⁹

3. 19. Geniş Zaman Bölümü

Bu kip ya sadece geniş zaman (hal) için kullanılır; ya da hem geniş zaman hem de muhtemel gelecek zaman için kullanılır. Sadece geniş zaman (hal) için kullanılanın eki sessizle biten fiilin sonunu üstünlü yapmaktır; *keledir men* “geliyorum”, *keledir biz* “geliyoruz”, *keledir seņ* “geliyorsun”, *keledir siz* “geliyorsunuz”, *keledir* “geliyor”, *keledirler* “geliyorlar” gibi. Sonu sesli harfle biten fiilde *yumruķlaydır men, bowuzlaydır biz, söyleydir seņ, sözleydir siz, maņlaydır*¹²⁴⁰, *başlaydırlar* dersin. Sonu sesli harfle biten fiillerin olumlu ve olumsuzunda bir /-y/ ziyade edilir. **54.a.**Olumlusu yukarıda örneklerini verdiğimiz gibidir. Olumsuzu *yumruķlamaydır, bowuzlamaydır* şeklinde olur. Geri kalanlar da böyledir.

Sonu sessiz harfle biten fiillerde /-y/ harfi düşer yukarıda zikredilen *keledir* gibi. Olumsuz durumunda ise /-y/ harfi düşmez; *kelmeydir*¹²⁴¹, *kelmeydir men, kelmeydir biz, kelmeydir seņ, kelmeydir siz* gibi. Muhtemel gelecek zaman

¹²³⁹ Sayfa kenarında bulunan bir çıkartmada şunlar yazılmıştır: geçmiş zamanın başka bir eki daha vardır. Bu da *may*’dır *kelmeydir* dersin ki Arapça *ما جاء* “gelmedi” anlamındadır. Bunda olumsuzluk kavramı vardır. Atalay ve Al-Türk, bu çıkartmayı okumamışlar.

¹²⁴⁰ Atalay, bu kelimenin nasıl yazılacağını kesin olarak bilmediğini söyleyerek Radloff’u kaynak göstererek Doğu Türkçesinde “yürümek, adım atmak” anlamında “maņdamak” ve “ölçümlemek, açıklamak” anlamında olan “meņletmek” fiillerinin bulunduğunu ileri sürmüştür (Atalay, 1945, 90). Al-Türk, bu kelimeye “bağırarak” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 195, 1200. dipnot). Bu kelime asıl metin s. 5.b. de “ezan okumak” anlamında kullanılmıştır.

¹²⁴¹ Sayfa kenarında *kelmeydirler* kelimesi yazılmıştır.

fonksiyonunda olan geniş zamanda *kelir men, kelir biz, kelir seň, kelir siz, kelir, kelirler* dersin.

3. 20. Gelecek Zaman Bölümü

Bu fiilin eki art ünlülü kelimelerde *-ğay, -kay* dır. ön ünlülerde ise *-gey, -key* ve */-s/*'dir.¹²⁴² *kelgey men* “geleceğim”, *kelgey biz, kelgey seň, kelgey siz, kelgey, kelgeyler, çıkķay men, bowuzlağay biz* denir. Olumsuzunda ise *kelmegey men, çıkķmağay men* denir. Geri kalanlar da böyledir.

/s/ harfi ile kurulan gelecek zamanda: *kelesi men, 54.b kelesi biz, kelesi seň, kelesi siz, kelesi, kelesiler* dersin. Türkmenler, *keleşek men, keleşek biz* ayrıca *keleser men, keleser biz* de derler. Geri kalanları buna göre ölçümle.

3. 21. Geçişli Fiil Bölümü

Bunun bir takım ekleri vardır. Esreli */d/* ve sakın */ r /* bu eklerdendir:

رکب	<i>rakkib</i>	= mindir (bindir)
استضرب	<i>istağrib</i>	= töydür (dövdür)
انقع	<i>anķi^c</i>	= yibdir ¹²⁴³ (ıslat) gibi

/t/ de geçişlilik eklerindendir:

اقعد	<i>aķ^cid</i>	= olıurt
استقرأ	<i>istaķri'</i>	= okut
استبدأ	<i>istabdi'</i>	= başlat
موت ¹²⁴⁴	<i>mawwit</i>	= öltürt gibi

¹²⁴² Al-Türk, burda bir tercüme hatası yaparak *-ğay, -kay, -key, -gey* eklerinin art ünlülü kelimelerde, *-ke* ekinin ince sırlalı” kelimeler için kullanıldığını söylemiştir. Ayrıca metinde gelecek zamanın bir ekinin */ s /* olduğu ibaresinde bulunan *سين مهملة* ibaresini “ihmal edilmiş s” şeklinde çevirmiştir. Bu ibaredeki *مهملة* **muħmele** kelimesi “noktasız */s/* demektir (Al-Türk, 2006,196).

¹²⁴³ Atalay, bu kelimeyi *yıpdır* şeklinde okumuştur (Atalay, 1945, 91). Al-Türk, *yıpdır* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 196). Asıl metinde bu kelime *ييدر* şeklinde yazılmıştır. Irak Türkmençesinde bu kelime “ıslatmak” anlamında “ibitmek” şeklinde kullanılmaktadır.

¹²⁴⁴ Bu kelime asıl metinde “ölümü göze aldı” anlamında *استموت* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

/r/ de bu eklerdendir:¹²⁴⁵

اسق	isk̄ī	= içir
اخرج واطلع	aḥri, aṭli ^c	= çıkar
انفذ ¹²⁴⁶	anfaḍa	= öttür ¹²⁴⁷ gibi

/r/ ile /t/ harfleri birlikte geçişlilik eki olarak kullanılır:

قصر	kaşşir	= kıskart
وسع	wassi ^c	= genişlet
بيّض	bayyiḍ	= ağart gibi

55.a /d/, /r/, /t/ harfleri de birlikte geçişlilik eklerindendir;

قول	ḳawwil	= dedirt ¹²⁴⁸ (söylet)

Geçişlilik eklerinden biri de bir öncekinin tersine bir arada / t / ile / r / harfleridir;

استجبذ	istacbiḍ	= çektir
استعصر	ista ^c şir	= sıkıştır
استشتم	istaştım	= söktür ¹²⁴⁹
استحش	istaḥşī	= suktur ¹²⁵⁰ dersin.

Geçişlilik eklerinden biri de birlikte kullanılan / g / ile / z / harfleridir;

استحي	istaḥyī	= tırgız
استدخل	istadḥil	= kirgiz

/y/ harfî de geçişlilik ekidir:

استدخل	istadḥil	= kişir

/k/ ve /r/ harfleri birlikte geçişlilik ekidir:

انفذ	anfiḍ	= ötger

¹²⁴⁵ Asıl metinde راء مهملة ibaresi/ ز / harfinden ayırd edilebilmesi için noktasız / ر / demektir. Al-Türk, bunu “ihmal edilmiş / ر /” şeklinde tercüme etmiştir.

¹²⁴⁶ Bu kelime asıl metinde “uygula” anlamında olan نفذ şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

¹²⁴⁷ Buradaki geçişlilik eki yalnız / r / değil / tür / dür.

¹²⁴⁸ Buradaki geçişlilik eki -dir ve -t dir.

¹²⁴⁹ Al-Türk, bu kelimeye “koklat” şeklinde yanlış anlam vermiştir (Al-Türk, 2006, 197).

¹²⁵⁰ Atalay ve Al-Türk, soḳtur şeklinde okumuşlardır.

Tek başına /z/ harfî de geçişlilik ekidir:

استرضع *istarḍi^c* = emiz

/ğ/ harfî de geçişlilik ekidir:

كَبِّر *kabbir* = ulğat¹²⁵¹ gibi

Birlikte /k/ ile /r/ harfleri de geçişlilik eki olurlar:

ارقد *arḳid* = yatḳır

/ğ / ve /z / harflari birlikte geçişlilik ekidir.

اقم *aḳim* = turguz

Hüner ölçümlemektedir. Allah doğruyu daha iyi bilir.

3. 22. İsm-i Tafdil Bölümü

Bunun eki art ünlülü kelimelerde +*raḳ*, ön ünlülü kelimelerde ise +*rek*'tir:

اصغر منك *asḡaru minka* = senden kiçirek (senden daha küçük) **55.b.**

اكبر منه *akbaru minhu* = andan¹²⁵² uluraḳ dersin (ondan daha büyük)

kalıcı sıfat anlamında¹²⁵³:

اكتب مني *aktabu minnī* = *menden yazuçıraḳ* (benden daha iyi, çok yazıcı)

اشرب منا *aşrabu minnā* = *bizden içerçirek* dersin (bizden daha çok içen)

Takımlanmadığı zaman: ¹²⁵⁴

الاخير *al-aḥyar* = igirek (daha iyi)

الاشر *al-aşar* = yowuzraḳ¹²⁵⁵ (daha kötü)

احسن *aḥsan* = yakşıraḳ (daha güzel)

¹²⁵¹ Burdaki geçişlilik eki -at'dir. *uluğ* isminden geçişli fiil yapmıştır.

¹²⁵² Al-Türk, bu kelimeyi /o/ ile *ondan* şeklinde okumuşlar. Halbuki asıl metinde bu kelime üstünlü/ i / ile *andan* şeklinde yazılmıştır.

¹²⁵³ Atalay ve Al-Türk, burdaki لزوم الصفة ibaresini “sıfatın gerekliliği” şeklinde tercüme etmişler. Burdaki لزوم kelimesi gereklilik anlamında değil “kalıcı” anlamındadır.

¹²⁵⁴ Atalay, bu ibareyi “takımlandığı zaman” şeklinde yanlış tercüme etmiştir (Atalay, 1945, 93). Halbuki asıl metinde في غير الاضافة şeklinde yazılmıştır ki “taamlama dışında” demektir.

¹²⁵⁵ Al-Türk, bu kelimeyi *yuwuzraḳ* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006,197).

اوحش *awhaş* = yamanrek¹²⁵⁶ dersin (daha kötü)

İsm-i tafdilde küçültme de yapılır: *yakşıçarek*, *yamançarek*.¹²⁵⁷ Sıfatın son derecesini anlatmak için:

¹²⁵⁸ الازيد *al-azyad* = in artık (en fazla)

¹²⁵⁹ الانقص *al-ankaş* = in eksik dersin (en az)

Sıfatın son derecesi anlamına aşırılık katmak istersen ism-i tafdil eki ilave edersin:

لا ازيد منه *lā azyada minhu* = in artıkrak (en fazla)¹²⁶⁰

لا انقص منه *lā ankaşa minhu* = in eksikrek (en az)¹²⁶¹

Eğer tamlananın sonu sesli ile bitmiş ise o zaman bir /s/ ilave edilir; **56.a.** *in ulusirek*¹²⁶² “en büyüğü”, *in karasirek* “en karası”, *in sarısirek* “en sarısı” dersin.

Tamlananın sonu sessiz harfle bitmişse bir /i, ı / ilave edilir; *in artıkrak* “en fazlası”, *in eksikrek* “en eksigi” dersin.

AYRIM- Bir diyalekte göre tamlamada sonu sessizle biten sayılara bir /s/ ilave edilir; *birsi* ¹²⁶³ *اربعة*, *üçsi* *ثلاثة*, *dörtü* *اربعة*, *yarımsı* *نصفه* dersin. bitti.

3. 23. Soru Bölümü

Bunun eki esreli /m/ dir. Bu Arapçada soru için kullanılan هل kelimesini karşılar. İstifham hem isim hem de fiil cümlesinde olur. Fiil cümlesinde soru yapmak

¹²⁵⁶ Müellif bu kelimeye, art ünlülü olmasına rağmen ön ünlülü ek eklemiştir. Al-Türk, bu kelimeyi okumamıştır.

¹²⁵⁷ Asıl metinde bu kelimelerdeki tafdil eki /k/ ile راک şeklinde yazıldığı için ince okuduk. Atalay ve Al-Türk, burdaki eki kalın okumuşlar.

¹²⁵⁸ Bu kelime asıl metinde elif lamsız “daha fazla” anlamında ازيد şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

¹²⁵⁹ Bu kelime asıl metinde elif lamsız “daha az” anlamında انقص şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

¹²⁶⁰ Atalay, bu kelimeyi Arapça karşılığına göre “ondan daha artık değil” şeklinde yanlış tercüme etmiştir (Atalay, 1945, 93). Al-Türk, bu kelimeye “en fazla” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006,197).

¹²⁶¹ Atalay, bu kelimeyi “ondan daha eksik değil” şeklinde yanlış tercüme etmiştir (Atalay, 1945, 93). Al-Türk, “en eksik” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006,197).

¹²⁶² Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *in ulusırak* şeklinde okumuştur. Halbuki kelime metinde انك راق şeklinde yazılmıştır. Müellif bu bölümün başında tafdil ekinin art ünlülü kelimelere راق şeklinde olduğunu söylemesine rağmen bu örneklerde bu ekin ön ünlülü şeklini eklemiştir. Biz metne uyarak ön ünlülü şeklini yazdık.

¹²⁶³ Burada bulunan Arapça kelimeler “ikinci ve üçüncü” anlamındadır. Türkçe karşılıklarına bakılırsa bunlar; اربعتهم , ثلاثتهم şeklinde yazılmalıdır. *Birsi* kelimesinin Arapça karşılığı ise doğru yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunları düzeltmemişler.

istersen, bu ya birinci, ya ikinci, ya da üçüncü kişiler için olur. Eğer fiil teklik durumunda ise; *bi keldi mi?* “bey geldi mi”, çokluk durumunda ise *biler keldiler mi?* dersin.

Gelecek zaman ihtimali bildiren geniş zamanın tekili için: *bi kelir mi?*, çoğulu için: *biler kelirler mi?*

Hal (şimdiki zaman) kipinde ise *bi kele midir?* “bey geliyor mu?”, *biler kele midirler?* dersin.

Gelecek zaman kipi tekilde *bi kelgey mi?* “bey gelecek mi”, çoğulunda ise *biler kelgeyler mi?*

Geçmiş zaman teklik ikinci kişi için: *keldiñ mi?*, çokluk ikinci kişi için: *keldiñiz mi?*,

Gelecek zaman ihtimali olan geniş zaman kipinde teklik ikinci kişi için: *kelir misey?* “gelir misin”, çokluk ikinci kişi için: *kelir misiz?* dersin.

Şimdiki zaman (hal) bildiren kipte teklik ikinci kişi için: *kele midirsey?* “geliyor musun?”, çokluk ikinci kişi için: *kele midirsiz* dersin.

Gelecek zaman kipinde teklik ikinci kişi için: *kelgey misey?* “gelecek misin”, çokluk ikinci kişi için: *kelgey misiz?* dersin.

Geçmiş zaman kipinde teklik birinci kişi için: *keldim mi?*, çokluk birinci kişi için: *keldik mi?* dersin.

Gelecek zaman ihtimali olan geniş zamanda: *men kelir mi?* “ben gelir miyim”, *kelirbiz mi?* “gelir miyiz” dersin.

Şimdiki zaman (hal) bildiren kipte teklik birinci kişi için: *keleyim mi?*, *kelelim mi?*, *kelelik mi?* dersin¹²⁶⁴

Gelecek zaman kipinde: *kelgeymen mi?*, *kelgeybiz mi?* “gelecek miyiz” dersin.

Geçmiş zaman kipinin olumsuzunda teklik üçüncü kişi için: *kelmedi mi?* Çokluk üçüncü kişi için: *kelmediler mi?* dersin. Birinci kişi için: *keldim mi?*, *keldik mi?*. İkinci kişi için: *keldiñ mi?*, *keldiñiz mi?* “geldiniz mi?” dersin.

¹²⁶⁴ Burada verilen örnekler istek kipidir. Al-Türk, bu fiillerin emir-istek kipi olduğunu söylediği halde bu örnekleri günümüz Türkçesine şimdiki zaman kipine çevirmiştir. Atalay da aynı şeyi yapmıştır.

Şimdiki zaman olumsuzunu bildiren hal kipinde birinci kişi için: *kelmeyim mi?*, *kemelik mi?*¹²⁶⁵

Gelecek zaman ihtimali bildiren geniş zamanda üçüncü kişi için: *kelmez mi?*, *kelmezler mi?*. Teklik ikinci kişi için: *kelmez mise?*, çokluk ikinci kişi için: *kelmez misiz?* “gelmez misiniz?” dersin.

Soru eki sona ve ortaya gelir. Ancak hiç bir zaman önde bulunmaz. Sona gelenin örnekleri yukarıda verilmiştir. Ortada bulunduğu: *bi mi keldi?* “bey mi geldi?” dersin.¹²⁶⁶ Teklik birinci kişi için: *men mi keldim?*, çokluk birinci kişi için: *biz mi keldik?*, teklik ikinci kişi için: *sen mi keldi?*, çokluk ikinci kişi için: *siz mi keldi?* dersin. Geri kalanlar da böyledir.

Sayıyı sormak istediğin zaman: *neçe*¹²⁶⁷ *aşkadır bu?* “kaç paradır bu” **57.b.** ve *neçe atdır bular* “bunlar kaç attır” dersin. *Neçe*, Arapçada bir şeyin “sayısını, miktarını” sormak için kullanılan **كم** kelimesini karşılar. *Neçik* kelimesi de istifham için kullanılır. Bu kelime Arapçada “nasıl” anlamında olan **كيف** kelimesinin karşılığıdır: *neçik se?* “nasılsın”, *neçik siz*, *bi neçiktir* “bey nasıldır”, *atay neçiktir* dersin.¹²⁶⁸ Türkmenler *neçik* anlamında *nete* kelimesini kullanırlar.

Arapçada “neden, niçin” anlamında olan **لم** kelimesinin karşılığı olan *nelik* kelimesi de istifham edatıdır: *nelik keldi?* “neden geldin”, *nelik keldi?*

Arapçada “neye, ne için” anlamında olan **لاي شيء** kelimesinin karşılığı olan *nege* kelimesi de bir soru edatıdır: *nege keldim* “niye geldim”, *nege kettim* dersin. *Nege* kelimesi, alışverişte fiyat sormak için de kullanılır: *nege aldınız*, *nege sattınız* “kaçı sattınız” dersin.

Arapçada **من اي شيء** ibaresinin karşılığı olan *neden* kelimesi de soru edatıdır: *neden küler se?* “neden gülersin”, *neden ketti?*, çoğulunda ise: *neden sattınız*. Bu kelime Arapçada **مم** kelimesi anlamındadır.

¹²⁶⁵ Bu iki örnek istek kipindedir.

¹²⁶⁶ Al-Türk, bu ibareyi “ortada bulunması ve sona gelmesi için” şeklinde yanlış tercüme etmiştir (Al-Türk, 2006, 200).

¹²⁶⁷ Atalay, bu kelimeyi /c/ ile *nece* şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 94).

¹²⁶⁸ Al-Türk, *neçik* kelimesinin Atalay tarafından soru işaretiyle bırakılıp “ne kadar” anlamını verdiğini söylemektedir (Al-Türk, 2006, 200). Halbuki Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmamış, doğru bir şekilde anlamlandırmıştır (Atalay, 1945, 94).

58.a AYRIM- Taaccüp de soru ifade eder: *bi ne körükli kiçidir* اي ما احسن الامير “bey ne güzel bir insandır”, *ne yaman kiçidir bu* اي ما اوحش هذا “ne kötü adamdır bu”, *ne uzun kiçidir bu* “ne uzun kişidir bu” gibi.

AYRIM- Soruda *ne* edatının kullanılışı *kim* edatından daha geneldir. Çünkü *ne* edatı hem akıllı olan hem de akıllı olmayanlar için kullanılır. Akıllılar için: *ne kiçidir bu*, akıllı olmayanlar için: *ne aţdır bu* dersin. *Kim* kelimesi sadece akıllı olanlar için kullanılır: *kimdir bu* dersin, ancak *kim aţdır bu* denilmez. *Kim* kelimesi başka anlamlarda da kullanılır:

Bunlardan biri sıla (bağlaç) olarak kullanılmasıdır: *oldur kim* “odur ki” gibi. *Kim* kelimesi Arapçadaki üstünlü انَّ anlamında kullanılır: *bildim kim bi tıruptur* علمت ان الامير قائم “bildim ki bey ayağa kalkmıştır” gibi.

Kim kelimesi “ta ki” anlamındaki Arapça حتى kelimesi anlamında da kullanılır: *inandım kim uçmakka kirgeymen* ادخل الجنة اي امنت حتى “cennete girebilmek için iman ettim”¹²⁶⁹ gibi. Bazen de “için” anlamında olan Arapça كي ve ل / ل harfi anlamında kullanılır: ادخل الجنة كي ve لادخل الجنة ki ikisi de “cennete girmek için” demektir. Allah daha iyisini bilir.

3. 24. Çoğul Bölümü

Bunun zamirler dışında eki “+lar ve +ler” dir: **58.b.** *kiçiler* “kişiler”, *epçiler* “kadınlar”, *aţlar* gibi. Çoğul ekinde erkek dişi birdir. Tesniye sayı ile yapılır: *ikki kiçi*, *ikki epçi*, *ikki aţ* gibi. Diğerlerini de buna göre ölçümle.

Zamirlerin çoğulunda çokluk birinci kişi için: *biz*, çokluk ikinci kişi de: *siz*, +iñiz = +ıñız dersin.

UYARI- Arapçada من kelimesinin karşılığı olan *kim* kelimesi de +ler ile çoğullanır: *kimler* dersin. Arapça اي شي kelimesinin karşılığı olan *ne* için de *neler* dersin ki Arapça “hangi şeyler” اي الاشياء anlamındadır. Arapça شيء anlamında olan *neme* ve *nesne* kelimeleri için: *nemeler* ve *nesneler* dersin.

¹²⁶⁹ Atalay ve Al-Türk, bu cümleyi “cennete gireceğime inandım” şeklinde çevirmişler. Biz Arapça cümleden hareket ederek yukarıda tercüme ettik. Çünkü asıl metinde bu edatın burda حتى “ta ki” anlamında kullanıldığı yazılmıştır.

3. 25. Naib-i Fâil¹²⁷⁰ (Edilgen)

Bunun eki geniş zamanda harekeli, başkalarında ise sükunlu /-n/dir: Geniş zamanda: *urunur* “vurulur”, *yuwunur* “yıkanır”, *töşenir* “döşenir” dersin. Geçmiş zamanda: *urundi* انضرب “vurundu”, *tokundi* انصدم “vuruldu”, *yaştındı* ¹²⁷¹توسد “yaslandı”, *töşendi* انفرش “döşendi”, *yuwundi* انغسل “yıkandı” dersin.

59.a Gelecek zamanda: *urungay* “vurulacak”, ¹²⁷²*töşengey* “döşenecek”, *yuwungay* “yıkanecek” dersin.

Emir kipinde üçüncü kişi için: *urunsun* “vurulsun”, *töşensin* “döşensin”, *yuwunsun* “yıkansın” dersin.

Çoğul yapmak istersen çoğul eki ekleyerek: *urundılar*, *tokunurlar*¹²⁷³, *yuwangaylar*¹²⁷⁴ dersin. Teklik birinci kişi için: *urundum*, çokluk birinci kişi için: *tokunduk*, teklik ikinci kişi için: *urunduñ*, çokluk ikinci kişi için: *urunduñuz* dersin.

Geniş zamanda teklik birinci kişi için: *urunurmen*, çokluk birinci kişi için: *urunurbiz*, teklik ikinci kişi için: *urunurseñ*, çokluk ikinci kişi için: *urunursiz* dersin.

Gelecek zamanda teklik birinci kişi için: *urungaymen*, çokluk birinci kişi için: *urungaybiz*, teklik ikinci kişi için: *urungaysen*, çokluk ikinci kişi için: *urungaysiz* dersin. Allah daha iyisini bilir

3. 26. Müfa'ale (İşteş Fiil) Bölümü

Bunun eki geniş zamanda harekeli, başka kiplerde ise sükunlu /-ş/'dir. Geçmiş zamanda teklik üçüncü kişi için: *uruştı* “vuruştı”, çokluk üçüncü kişi için:

¹²⁷⁰ Arapçada “naib fail” sözde özne demektir. Halbuki buradaki örnekler edilgen fiillerdir. Bu konunun başlığı Arapça مبني للمجهول olmalıdır. Ancak sözde özne de edilgen fiiller de bulunur. Bu nedenle edilgen kastedilmiş olabilir.

¹²⁷¹ Bu kelime asıl metinde توسد şeklinde yanlış yazılmıştır. Bunun Arapçada edilgeni وسد wussida şeklinde yazılmalıdır. Ayrıca buradaki fiil Türkçe fiil edilgen değil dönüşlü olduğu için Arapçasını da ona göre توسد şeklinde düzelttik. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

¹²⁷² Atalay ve Al-Türk, bu kelimeye “vurunacak” anlamını vermişlerdir.

¹²⁷³ Al-Türk, buna “dokundular” anlamını vermiştir (Atalay, 1945,202).

¹²⁷⁴ Bu kelimenin yuwungaylar şeklinde yazılması gerekir ki önceki örneklerde hep bu şekilde yazılmıştır. Al-Türk, bu kelimeye “yıkandılar” anlamını vermiştir.

59.b *uruştular*; teklik birinci kişi için: *uruştum*, çokluk birinci kişi için: *uruştuk*; teklik ikinci kişi için: *uruştun*, çokluk üçüncü kişi için: *uruştunuz* dersin.

Geniş zamanda: *uruşur*, *uruşurlar*; teklik birinci kişi için: *uruşurmen* “vuruşurum”, çokluk birinci kişi için: *uruşurbiz*; teklik ikinci kişi için: *uruşurseñ*, çokluk ikinci kişi için: *uruşursiz* dersin.

Gelecek zamanda teklik üçüncü kişi için: *uruşğay* “vuruşacak” dersin. Geri kalanlar da öyledir.

Emir kipinde yine üçüncü kişi için: *uruşsun*, *uruşsunlar* dersin. Bu fiilden edilgen fiil yapıldığı hiç duyulmamıştır; uruşuldu söylenmez.¹²⁷⁵ Zamirlerin geri kalanları da öyledir.

3. 27. Mebniler¹²⁷⁶

Bunlar iki türlüdür; birincisi lāzim (kelimenin özündedir), ikincisi ārizdir “geçiçi mebni”. Temelden olanların biri ism-i fiildir. Bu fiil anlamına gelenlerdir ki çok azdır. Örneğin: *tektur* ve *țin* bunlar Arapçada “sus” anlamında olan *صه* ve *اسكت* kelimeleri gibidir. Bunlardan biri de olumsuzluktur: **60.a.** *bermemek uçun keldim* *اي ما لاجل الاعطاء جيت*¹²⁷⁷ “vermemek için geldim” gibi.

Emirde ikinci kişi için: *maa kel bereyim saa* *تعال اعطي لك* “bana gel vereyim sana” gibi. Yasaklama da bundandır: *menden kesilmegin*¹²⁷⁸ *unuşurmen seni* *لا تنقطع*¹²⁷⁹ *عني انساک* “ayrılma benden unuturum seni” gibi.

Soru da bundandır: *söyleşmege kelir mi señ* *هل تاتنا للتحدث* “bizimle sohbet etmeye gelir misin” gibi.

Āriz mebni olan (geçiçi): *tüşerseñ igilik tapğarseñ* *ان تنزل نصب خيرا* “inersen hayıra, menfaate nail olursun” gibi.

Dilek şekli de bunlardandır: *keşke kaçımnda bolğay edi* *ليته كان عندي* “keşke yanımda olaydı” gibi.

¹²⁷⁵ Al-Türk, burada tercüme hatası yaparak “naib-i fail ile kullanıldığı duyulmamıştır” demiş halbuki asıl metinde *بناء الفعل نائب فاعل* değil *بناء الفعل نائب فاعل* fiil yapısı anlamında bir ibare yazılmıştır.

¹²⁷⁶ Arapça kurallarına göre mebnilik, bir kelimenin cümle içerisindeki yeri ne olursa olsun son harekesi veya yapısı değişmeyen kelimeler demektir.

¹²⁷⁷ Bu cümlelerin anlamı “ vermek için gelmedim” demektir.

¹²⁷⁸ Atalay, bu kelimeyi *kesilmeñiz* şeklinde yanlış okumuştur (Atalay, 1945, 97).

¹²⁷⁹ Al-Türk, bu kelimeyi *ي/ي* ile *ينقطع* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 204)

Tahyir (seçim) de bunlardandır: *seni kıymayım akşam berkinçe* ¹²⁸⁰ لازمك حتى تعطيني دراهمي “paramı verinceye kadar seni bırakmam” gibi. Bunların hepsini cümlelerin başına ve sonuna alabilirsin.

Arapçadaki اذا ve حينئذ kelimelerinin Kıpçak Türkçesi karşılığı *alaysa*’dır: *ketermen alaysa* حينئذ اذا اذهب او حينئذ “öyleyse giderim” gibi.

Şartın cevabında: *töyermen seni alaysa* اوحينئذ اضربك “öyleyse veya o zaman seni döverim” gibi.

Āriz mebnîlerin kısımları vardır. Bunlardan biri ünlemdir: *ā kiçi* يا انسان “ey insan” gibi. Belirtili ve belirtisiz ünlemde ve başkasında birdir. Bitişik sayılar da āriz mebnilerdendir: *on bir* احد عشر gibi.

3. 28. Sayılar Bölümü

Sayılar dört basamaktır:

Birler, bu birden dokuza kadardır: *bir, ikki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, takuz* ¹²⁸¹. İkinci merteye onlardır, bu ondan doksana kadardır: *on, yegirmi* ¹²⁸², *otuz, kırk, elli, atmış, yetmiş, seksen, tokşan*. Yüzler, bu yüzden bine kadardır: *yüz, ikki yüz, üç yüz*. Yüzlerin çoğulu bine kadar az sayıyla olur. Binler, buna Türkçede *miş* derler. Binlerin de çoğulu yüzler gibidir.

61.a Sayıların sıfatı büyükten başlayarak aşağıya doğru saymaktır.

FAYDA- Araplara göre sayı, Türklerde temyizdir. Türklere göre temyiz, Araplarda sayıdır. Araplarda sayıya örnek: *احدى وعشرين واحداً* “yirmi bir tane bir” *bir* sözü Türklerde temyizdir *bir yegirmi* gibi. *Yegirmi bir* dersin bu Türklerde sayı, Araplarda temyiz olduğunun örneğidir.

AYRIM- İsim tamlamasının kuralına göre teklik üçüncü kişide kelimenin sonu sesli harfle bitmiş ise bir /s / getirilir. Sayılarda sonu sesli olsun olmasın yine bu / s/ getirilir: *birsi, ikkisi, üçsi, dörtsi, beşsi, altısı, yedisi* dersin.

¹²⁸⁰ Bu kelime asıl metinde لازمك şeklinde yanlış yazılmıştır.

¹²⁸¹ Al-Türk, bu kelimeyi takız şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 205).

¹²⁸² Al-Türk, bu kelimeyi yigirmi şeklinde yanlış okumuştur. Metinde ياكزومي şeklinde yazılmıştır (Al-Türk, 2006, 205).

Oysa alışılmış kurala göre /s/ harfi sadece sonu sesli harfle bitenlere getirilir. Sonu sessiz olanlarda ise düşer: *biri, ikkisi, üçü, dördü, beşi, altısı, yedisi* dersin. **61.b.** Üçüncüsü “âriz mebnîlerin üçüncüsü”, sayıyı ism-i fail kalıbında getirdiğin zaman: *ikkinici, üçüncü, dörtüncü, beçinci* dersin. Bitişik sayılarda: *on birinçi, on ikkinçi, on beçinçi* dersin. Sonu sesli harfle biten kelimeye /s/ harfi getirilir: *ikkinçisi, altınçısı, yedinçisi* dersin. Oğuzcada¹²⁸³ /s/ her ikisine de getirilir: *ikkinçisi, üçüncüsü, dörtincisi*¹²⁸⁴ gibi.

AYRIM- Bir sayısı *birinçi* biçiminde ifade edilmez. Çünkü +*inçi* iki sayısına gelir. Birinciden önce sayı olmadığı için *birinçi* denmez *bir* denir. Bu durum on sayısında dahi işitilmemiştir.¹²⁸⁵

Sayıdan “madul”¹²⁸⁶ sıfat yapmak istersen: *birew* “birisi”, *ikkew* “ikkisi”, *üçew* “üçü beraber”, *dörtew* “dördü beraber” dersin. Diğerlerini de buna göre ölçümle.

Birer, ikkişer, üçer, dörter, 62.a. beşer, altışar, yedişer şekilleri de madul sıfatlardandır.

Bir defa yap, iki defa yap, üç defa yap, dört defa yap demek istersen: *birle وحد*, *ikkile وثنی*, *üçle وثلث*, *dörtle وربع* dersin.

Birlenmiş *مود*, ikkilenmiş *مثنی*, üçlenmiş *مثلث*, dörtlenmiş *مربع* demek istersen: *birgül, ikkigül, üçkül, dörtkül, beşkül* dersin¹²⁸⁷. *واحدیه و ثنائیه و ثلاثیه و* *رباعیه*¹²⁸⁸ demek istersen: *birlik, ikkilik, üçlük, dörtlük* dersin. *ذو واحد* demek istersen: *birli, ikkili, üçli, dörtli* dersin. Arapça *فرادى* kelimesine Türkmencede *teker* denir. *Teker teker ber* dersin. Çünkü *tek* kelimesi Arapça *فرد* kelimesinin karşılığıdır. *Teker* kelimesi de *tek* kelimesinden türemiştir. *اعط فردا اما واحدا او ثلاثة او*

¹²⁸³ Asıl metinde Oğuzca kelimesi *اللغة الغزي* şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi “başka bir diyalekt” şeklinde tercüme etmişlerdir.

¹²⁸⁴ Buradaki örnekler sadece sesli ile bitenlerin örneğidir.

¹²⁸⁵ Müellif *birinci* kelimesinin olmaması gerektiğini ifade etmiştir ancak Türkçede *birinci* kelimesi kullanılmaktadır.

¹²⁸⁶ Al-Türk, bu kelimenin yanlış yazıldığını ve *صفة معدودة* şeklinde olması gerektiğini söylüyor (Al-Türk, 2006, 206). Oysa bu sayı sıfatlarına *صفة معدولة* derler.

¹²⁸⁷ Al-Türk, bu sayıları “ikkigen, üçgen, dörtgen, beşgen” şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006: 206).

¹²⁸⁸ Bu kelimeler asıl metinde *ثانية و ثالثة و رابعة* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeleri düzeltmemişler.

خمسة. *tek tek ber* “tek tek ver” dersin. Bir defa anlamında *طاقا واحدا* için: *bir kaç*, iki defa anlamında *طاقين* için: *ikki kaç* dersin vesaire. *احد* kelimesi için: *kimse*, *احديه* için: *kimselik* dersin¹²⁸⁹

62.b

وحيد ¹²⁹⁰	<i>waḥīd</i>	= yalnız, yalnız da denir
اول	<i>awwal</i>	= ilk
اولية	<i>awwaliya</i>	= ilklık
اولاني	<i>awwalānī</i>	= ilkinçi
اولانيه	<i>awwalāniyyuhu</i>	= ilkinçisi
الآخر	<i>al-āḥir</i>	= son
اخريه	<i>āḥiriyya</i>	= sonluk
الفرد	<i>al-fard</i>	= tek, tik
الزوج	<i>al-zauc</i>	= tiki, çift
النصف والشرط	<i>an-niṣf, aṣ-ṣaṭr</i>	= buçuk, yarım
النش والشقص ¹²⁹¹	<i>an-naṣ, aṣ-ṣiḳṣ</i>	= buçuk, yarım
البعض	<i>al-baʿd</i>	= bir ança, biraz
البرز	?	= رازا ¹²⁹²

قبل و بعد kelimeleri de āriz “geçici” mebnilerdendir. Allah dilerse zaman zarfı bölümünde açıklanacaktır. Allah daha iyisini bilir.

3. 29. Nispetler Bölümü

Nispet ya bir sanata, ya bir kimseye, bir kabile ya da bir vasfa olabilir. Vasıf için: *bu mallı مال هذا ذو*, *ol tuwarlıdur*¹²⁹³ *ذاك ذو نعم*. Bu iki kelimedeki *-lı* Arapçadaki *ذو* anlamındadır.

¹²⁸⁹ Arapçada *احدية* kelimesi “birlik ve tek olma” anlamındadır.

¹²⁹⁰ Bu kelime asıl metinde “yalnızlık” anlamında olan *وحدة* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

¹²⁹¹ Atalay ve Al-Türk, birinci *النش* kelimesini *البش* şeklinde okumuşlardır (Atalay, 1945, 99; Al-Türk, 2006, 207) Arapçada bu kelime “bir şeyin yarısı” demektir. İkinci *الشقص* kelimesini Al-Türk, *الشق* şeklinde yanlış okumuştur. *الشقص* kelimesi Arapçada “bir şeyin parçası” demektir.

¹²⁹² Burdaki Arapça kelimeyi ve metinde Farsça olduğu yazılan *راز* kelimelerini okuyamadık. Atalay ve Al-Türk de bu kelimeleri okuyamamışlar.

¹²⁹³ Atalay ve Al-Türk, *ن* harfi üstünle yazılan *نعم* kelimesini “nimet” olarak tercüme etmişler. Oysa bu kelime Arapçada “davar” demektir. *ذاك ذو نعم* ibaresi “koyun, sığır, deve gibi” hayvan sahibi olan kimse” demektir. Nimet anlamındaki kelimenin *ن* harfi esre ile yazılır (Atalay, 1945, 99; Al-Türk, 2006, 207).

Gelecek zamanda: *bi turgaysa turarmen* “bey kalkacaksa kalkarım” dersin. Şart ekinin başına bir hemze getirilirse Arapçada **كان** anlamında olur. Geçmiş zamanda: *bi turdı ise turarmen* **اي ان قام الامير اقوم انا** “bey kalktı ise ben kalkarım” dersin.^{64.a} Geniş zamanı da buna göre yaparak: *bi turar ise*, gelecek zamanda: *turgay ise* dersin.

AYRIM- Şart eki emir fiiline de getirilebilir. Ancak burdaki emir fiili, emir anlamında değil gelecek zaman anlamında kullanılır: *tursañ turgaymen* **ان قمت انت اقوم انا** “sen kalkarsan ben de kalkacağım” dersin.

Şart kipinin olumsuzunda olumsuzluk eki şart ekinden önce gelir: *bi turmasa* “bey kalkmasa” örneğinde olduğu gibi. Şart eki zamirlere de eklenir: üçüncü kişi için: *tursa, tursalar* “kalksalar” dersin. Birinci kişi için: *tursam* “kalksam”, *tursağ* “kalksak” dersin. Üçüncü kişi için: *tursañ* “kalksan”, *tursañız* “kalksanız” dersin. Bunun olumsuzunda üçüncü kişi için: *turmasa* “kalkmasa” dersin. Teklik birinci kişi için: *turmasam*, çokluk ikinci kişi için: *turmasañız*¹³⁰¹ dersin.

Tatar dilinde üçüncü kişi için: *turmaydır, turmaydırlar*; birinci kişi için: *turmaydırmen, turmaydırbiz*. İkinci kişi için: *turmaydırseñ, turmaydırsiz* denir.¹³⁰²

Şartın cevabı fiil cümlesi olursa: *bi turdısa kılı turmuşdur* **اي ان قام الامير** “bey kalktıysa kölesi de kalkmıştır” dersin. Eğer fiil olumsuz olursa: *bi turmassa*¹³⁰³ *kılı turmas* **اي ان لم يقم الامير مايقوم مملوكه** “bey kalkmazsa kölesi kalkmaz” denir. Fiillerden biri olumsuz olursa: *bi tursa kılı turmas* **اي ان قام الامير** “bey kalksa kölesi kalkmaz” dersin. Şartın cevabında: *kul kelse tuṭkun onı* **اي ان جاء المملوك امسكه** “köle gelirse yakala onu” dersin. Bu cümledeki *kun* pekiştirme edatının atılması caizdir. Ayrıca bu cümledeki zamiri öne almak da mümkündür: *kul kelse onı tuṭ* dersin. Emir kipi, şartın cevabında: *bi kelse kêtkin* “bey gelse sen git” dersin. Olumsuzunda ise: *bi kelse kêtmeğın* “bey gelse sen gitme” dersin.

¹³⁰¹ Bu kelime asıl metinde yanlışlıkla *turmasağ* şeklinde yazılmıştır.

¹³⁰² Burada Tatar dilinden verilen bu örnekler geniş zaman ve şimdiki zaman kipindedir. Burada bahsi geçen şart konusuyla alakası yoktur.

¹³⁰³ Al-Türk, bu kelimeyi *turmasa* şeklinde yanlış okumuştur. Çünkü asıl metinde /s/ harfi şeddeli yazılmıştır.

65.a Geniş zamanın şartında esas fiil, emir kipinde olduğunda: *bi tūarsa tūr* ان يقم “bey kalkarsa kalk” dersin. Olumsuzda ise: *bi tūarsa tūrma* ¹³⁰⁴ ان يقم الامير لاتقم “bey kalkarsa kalkma” dersin. Hem şart fiilinin hem de cevabının olumsuzu için: *bi tūrmassa tūrma* “bey kalkmazsa kalkma” dersin.

İsm-i faile benzeyen şart kipinde: *bi tūrmişsa kuli tūrmiştur* ان كان الامير قائما “bey kalkmışsa kölesi kalkmıştır”
مملوكه قائم

lola لولا ve *loma* لوما kelimelerinin şartları sadece olumsuz olur. *kelmesem kelmeseñ* “gelmesem gelmezsin” ¹³⁰⁵ اذ جنت ما جنت dersin.

Her ne zaman anlamındaki *kla* کلا kelimesinin Türkçe karşılığı *tèyme* kelimesidir: *tèyme kelse* كلما جنت “her ne zaman gelsem” dersin. Geri kalan zamirler de bu şekilde yapılır: *tèyme kelsek* “her ne zaman gelsek”, *tèyme kelseñ* “her ne zaman gelseniz”, *tèyme kelseñiz*, *tèyme kelse*, *tèyme kelseler* gibi. Arapçadaki *men* من soru edatının Türkçe karşılığı *kim* kelimesidir: *kim tūrsa tūrarmen* “kim kalkarsa kalkarım” dersin. Geri kalan zamirler de öyledir.

Arapçada “ne zaman” anlamındaki *meti* متى kelimesinin Türkçe karşılığı *kaçan* kelimesidir. Bu kelime hem şart hem de soru anlamında kullanılır. Şart anlamında kullanılırsa şart edatıyla birlikte kullanılır: **65.b.** *kaçan kelse kelirmen* متى ان جاء جنت “ne zaman gelse gelirim” dersin. Soru için kullanıldığında şart ekine gerek kalmaz: *kaçan keldi* “ne zaman geldi”, *kaçan kelir* “ne zaman gelir” gibi.

Arapçadaki *meti* متى yine aynı şart anlamında ancak olumsuzluk ifade eden *ma* ما anlamındadır: ¹³⁰⁶ *kaçan tūrmasa* “ne zaman kalkmazsa” ¹³⁰⁷ متى ما قام

Arapça *meħa* مهما kelimesinin Türkçe karşılığı *neki*’dir “ne olursa”. *Nekise, neki* *bolsa* مهما كان “ne olursa olsun” dersin.

¹³⁰⁴ Bu kelime müellif tarafından “kalkmaz” anlamında olan *la yem* لا يقم şeklinde yanlış yazılmıştır. Bu kelime “kalkma” anlamında *la tēm* لاتقم şeklinde yazılmalıdır. Atalay ve Al-Türk de aynı yorumu yapmışlardır.

¹³⁰⁵ Burdaki Arapça cümle yanlıştır. Çünkü *lola* ve *loma* edatları kullanıldığı şart cümlesinin şartı isim, cevabı ise fiil olur. Buradaki cümlelerin ikisi de fiildir. Bu iki edat fiil ile kullanıldığı zaman araya *an*, اذ gibi bir edat getirilmelidir. Eğer Arapça kurala göre cevabı isim, şartı fiil olan cümlede kullanmak istersek; *lola meħini ma tēi* لولا مجيني ما تجيء şekli de doğrudur. Atalay ve Al-Türk, bu cümle hakkında yorum yapmamışlar (Atalay, 1945, 101; Al-Türk, 2006, 210).

¹³⁰⁶ Atalay, buradaki cümlede bulunan *meti* متى kelimesinden *ma* harfinin silinmiş olduğunu söylemiştir (Atalay, 1945, 102, 526.dipnot). Asıl metinde bu cümlelerin başındaki *meti* kelimesinden hiç bir şey silinmemiş. Müellif burdaki *ma* متى edatının *meti* şart edatının olumsuzu olduğunu söylemiştir.

¹³⁰⁷ Bu cümlelerin Türkçe karşılığı “ne zaman kalktıysa, kalktığında” demektir. Atalay ve Al-Türk, bunun hakkında yorum yapmamışlardır.

Arapça *اي* kelimesini karşılayan *kaysı* kelimesi de şart eki alabilir: *kaysısa* “hangisi ise”, *kaysı bolsa* *اي كان*¹³⁰⁸ “hangisi olursa”.

Arapça *لما* kelimesi şimdiki zaman anlamındadır. Bu Türkçede -*gaş*, -*kaş*, -*geş* -*keş* eklerini karşılar: *bi algaş* *حال اخذ الامير* “beyin aldığı an, aldığı anda”, *çıkkaş* *حال مجيء الامير* “geldiği an” dersin. Türkmencede ise: *bi tırdıçaş* *حال قيام الامير*. Bu şimdiki zaman hükmündedir. Bu Allah dilerse bölümünde açıklanacaktır. Arapçadaki *ان* şart edatı *eger* anlamındadır. *Eger* kelimesinin aslı Farsçadır ancak Türk dilinde kullanışları çoktur; *eger kerşek aytırsañ ki* *ان كان الذي تقوله صحيح* “eğer söylediğin doğru ise”. Bu kelime şart cümlesinde de kullanılır: *eger kelse* “eğer gelse”, olumsuzunda: *eger kelmese* “eğer gelmese” gibi. Zamirlerle de birleşir: *eger men aldım* “eğer ben aldım” gibi. Geri kalan zamirler de öyledir.

3. 31. Söz Birleştirme Kuralları Bölümü

Söz, cümledeki kelimeler arasında ilişkiyi gösterir. Bunun kısımları; talep, haber ve yapımdır. Yapım için *saştım*, *keldim*, *aldım* dersin. Haber için *bi tırmuştur* *اي الامير قائم* “bey kalkmıştır”, *aşam yatıptır* “babam yatmıştır” dersin. Talep ise iki türdür; biri olumlu, öteki olumsuzdur. Olumlu için: *kelgin* *اقبل* “gel”, *kétkin* *اذهب* “git” dersin. Olumsuz için: *kelmegin* *لا تقبل* “gelme”, *kétmegin* *لا تذهب* “gitme” dersin. Buna göre ölçümle doğruyu bulursun.

3. 32. Cümlelerin Hükmünü Değiştirenler (Nevasih)¹³⁰⁹

Bunlar *édi* ve benzerleri, *keşke* ve benzerleri ve *şāndı* ve benzeridir.

66.b Fiil cümlesi, fiil ve öznenen oluşur. Bunun içine öznesi belli olmayan fiil ile nesneden oluşan cümle de girer. Fiiller ikiye ayrılır; çekimlenen *متصرف* ve çekimlenmeyen “donuk”. Çekimlenen fiil, zamanı değiştiği için telaffuzu değişen

¹³⁰⁸ Asıl metinde bu kelime “hangisi” anlamında *ايهم* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelime hakkında yorum yapmamışlar.

¹³⁰⁹ Bu adlandırma Arapça kurallarına göredir. Arapçada *نسخ* değiştirmek demektir. Arapça dil bilgisinde *نواسخ* iki türdür, isim asıllı edatlar. Bunlar isim cümlesinin başına getirilir ve hükmünü değiştirir *ان* *واخواتها* gibi. Bir de fiil asıllılar *كان* *واخواتها* gibi. Atalay, bu kelimeye “bölücükler” Al-Türk ise “benzeyenler” anlamını vermiştir.

fiillerdir: *turdu* “kalktı”, *turar* “kalkar”, *turgay* “kalkacak” gibi. Çekimlenmeyen “donuk” fiiller ise telaffuzu değişmeyen tek şekli olan fiillerdir: *edi*, *tüyül* “değil” gibi. Fiiller, geçişli ve geçişsiz olmak üzere ikiye ayrılır. Geçişli fiil, bir, iki, üç derece geçişli olmak üzere üçe ayrılır. Geçişsiz olan: *tur* “kalk!”, *kat* “git!”, *kel* “gel!” gibi. Geçişli ise Allah dilerse nesne “mefʿul” bölümünde açıklanacaktır.

3. 33. Mübteda ve Haber Bölümü¹³¹⁰

Bunun kuralı, önce özne (mübteda), sonra yüklemi (haber) söylersin: *bi tıruptur* *الامير قائم* “bey kalkmıştır”¹³¹¹ dersin. Gelecek zaman için: *bi tanda tırasıdur* “bey sabah erken kalkacaktır” dersin. Türkmenler *bi tanda tıraçaç* derlar. **67.a.** Eğer mübtedanın benzetildiği şey yüklem olursa: *bi arşlan* “bey arslan” dersin. Eğer yüklem yer belirteci olursa¹³¹²: *bi öydedir* “bey evdedir”, *bi arındadır* “bey arkandadır” dersin.

UYARI- Zarflar, Arapçada *في* edatının karşılığı olan *+de*, *+da* eki ile birlikte kullanılır. Yer belirteci için: *bi öydedir*, zaman belirteci için: *bi tanda kelir* dersin. Bazen zaman belirtecinde *+de*, *+da* bulunma ekine gerek kalmaz: *yazış bu kündür* gibi.

Yüklemi cümle yapmak istersen: *bi açası tırdı* “beyin babası kalktı” dersin. Anlamdan anlaşıldığı için yüklemi atmak caizdir: *armağan hanı* “armağan hani?” gibi.

Yüklem soru ismi ise öznenin önüne alınabilir: *bi hanı* “bey hani?” gibi. Yüklem sona alınması da caizdir: *hanı bi* “hani bey” gibi.

Mübteda da soru ismi ise aynı şekilde öne ve arkaya alınabilir: *öyde kimdir*, *kimdir öyde* “evde kimdir?, kimdir evde?” gibi.

Mübteda “özne” şart ismi “şart cümlesi” ise **67.b.** öne alınması gerekir: *kim tırsa tırgaymen* “kim kalksa ben kalkacağım” gibi. Eğer mübteda sıra ismi “bağlaç”

¹³¹⁰ Arapçada mübteda “özne” isim cümlesinin başında bulunan isim veya isim soylu kelimeye verilen addır. Haber ise onun yüklemidir.

¹³¹¹ Atalay, bu cümleyi “bey durmaktadır” şeklinde tercüme etmiştir (Atalay, 1945,103).

¹³¹² Al-Türk, “eğer mübteda yüklem veya yer zarfı olursa” şeklinde tercüme etmiştir (Al-Türk, 2006, 213).

ise sona alınması caiz değildir: *ol ki tırdı tırdum bilesinçe* “o kalkanla birlikte ben de kalktım” dersin. Allah daha iyisini bilir.

3. 34. Cümlelerin Hükümünü Değiştirenler (Nevasih) Bölümü

Bunlar, Arapçada كان edatının Türkçe karşılığı olan *édi* ve benzerleri olan *boldı* صار “oldı”, *töndi* رجع “döndü”, *kondu* ضرب الخيام “çadır kurdu” kelimeleridir. Arapçada ليس “değil” anlamında olan *tüyül* kelimesi de öyledir. Türkmenler buna *degül* derler. Arapça ما ve لات de ليس “değil” anlamındadır¹³¹³

Yaklaşma bildirmek için: *yazdı* كاد , *başladı* ابتدأ , *tanıladı* اضحى “sabahladı”, *keş boldı* امسى “akşamladı” kullanılır. Bunların hepsi zamirlerle birleşebilir. Arapça كان kelimesinin Türkçe karşılığı *édi* dir: *bi tırmış idi*, *bi tırupturédi* “bey kalkmıştır”, *bi öre tırupturédi* قائما منتصبا “bey ayakta durmuştur” dersin. **68.a** Çünkü *öre* “dik durmak” anlamındadır. Buna zamir eklemek istersen: *öre tırupturdum* “dik durmuştum”, *öre tırupturduğ* “dik durmuştuk” dersin. Geri kalan zamirler de böyledir.

Eğer yüklem soru ismi olursa: *bi kaydaédi* “bey nerede idi?” dersin. Diğer kişiler de öyledir: *kayda idin*, *kayda idiniz* “nerede idin, idiniz” gibi. Arapça كان karşılığında olan bu gibi fiillerin öne getirilmesi kesinlikle caiz değildir. *ıurğın kimdir* من القائم “duran kimdir” dersin. *Kim* kelimesini öne almak caizdir: *kimdir tıurğın* gibi. *Kimédi tıurğın* من كان القائم da dersin. *Kim* ile *édi* kelimelerini birbirinden ayırmak caiz değildir: *édi tıurğın kim* denmez.

Arapçada صار kelimesinin karşılığı olan *boldı* kelimesi için: *bi küçli boldı* صار الامير ذو قوة¹³¹⁴ “bey güçlü oldu”¹³¹⁵ dersin. *Boldı* kelimesini öne de alabilirsin: *bi boldı küçli* “bey oldu güçlü”¹³¹⁶ gibi. Ancak sonda olması daha doğrudur. *édi* kesinlikle cümlelerin başında gelmez: *édi tıruptur* denilmez.

¹³¹³ Arapçada ما ve لات edatları olumsuzluk ifade eden ليس gibidir. Atalay, bunları soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 104).

¹³¹⁴ Al-Türk, Arapça cümledeki صار kelimesini جاء şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 214).

¹³¹⁵ Al-Türk, bu cümleyi “bey güçlüydü” şeklinde yanlış çevirmiştir (Al-Türk, 2006, 214).

¹³¹⁶ Al-Türk, bu cümleyi “bey idi güçlü” şeklinde yanlış çevirmiştir (Al-Türk, 2006, 214).

68.b AYRIM- Eğer yüklem cins ismi olursa, yukarıda geçen *güçlü* örneğinde olduğu gibi hem önde hem de sonda bulunabilir. Eğer yüklem geçici “arazî” sıfat olursa ¹³¹⁷ *كالاحمر والابيض* : *aķ boldı* “beyaz oldu”, *kızıl boldı* “kırmızı oldu” dersin. Asli sıfatlarda ise *كالتويل والقصير* *kısķa boldı* “kısa oldu”, *boldı kısķa* “oldu kısa”, *uzun boldı* “uzun oldu”, *boldı uzun* “oldu uzun” dersin. Çoğul da böyledir. Geçici sıfatlardan olan *Oruç* kelimesinin *boldı* fiilinden sonraya alınması kesinlikle caiz değildir: *boldı oruç* denilmez. Bunu anla.

Üç şekilde söylenmesi caiz olan cümlelerden Arapçada *متى صرتم امراء* anlamında *ķaķan bolduñuz biler* “ne zaman bey oldunuz”, *biler ķaķan bolduñuz* “bey ne zaman oldunuz”, *ķaķan biler bolduñuz* “ne zaman bey oldunuz” denir. Bu cümlelerdeki *boldı* kelimesi Arapça *صار* kelimesini karşılar. Zamir eklenmiş *boldı* kelimesinin öne alınması caiz değildir¹³¹⁸: *boldum ķayda* denilmez, *ķayda bolduñ* “nerede kaldın” *این صرت*¹³¹⁹ denir.

69.a Arapçadaki *بات* kelimesinin Türkçe karşılığı *ķondı* kelimesidir¹³²⁰; *ķelepte ķondı* dersin. Arapça *ليس* kelimesinin Türkçe karşılığı tüyül kelimesidir. *Bu tüyüldür* *ليس هو هذا* “bu değildir” dersin.

Arapça *ما* ve *لات* edatları *ليس* “değil” anlamındadır. Arapça *قارب* ve *كاد* kelimelerinin Türkçe karşılığı *yazdı* kelimesidir; *tüşe yazdı* *قارب ينزل او كاد* “düşe yazdı” dersin.

Arapça *انشا* ve *ابتدا* kelimelerinin Türkçe karşılığı *başladı* kelimesidir. Bunların yüklemi geçmiş ve gelecek zamanda değil, şimdiki zaman kipinde olur ve kesinlikle başta bulunmaz.

Arapça *اضحى* kelimesinin Türkçe karşılığı *tañladı* kelimesidir. *bi mine tañladı* “bey at üzerinde sabahladı” *اضحى الامير راكبا*

¹³¹⁷ Asıl metinde bu kelime *sarı* anlamında *الاصفر* şeklinde yanlış yazılmıştır. Biz onu Türkçesine göre düzelttik.

¹³¹⁸ Asıl metinde müellif, “öne alınması” anlamında *تقديم* kelimesi yerine “sona alınmak” anlamında *تاخير* şeklinde yanlış yazmıştır.

¹³¹⁹ Asıl metinde *الى اين صرت* cümlesindeki *الى* kelimesi fazladır.

¹³²⁰ Sayfa kenarında “doğrusu çadır kurdu” anlamındadır, ancak onlar bu kelimeyi bir yerde geceleme, kalmak anlamında kullanırlar” biçiminde ibare vardır. Atalay, bu çıkartmayı “durulan yer” şeklinde tercüme etmiştir. Al-Türk, bu çıkartmayı “yatmak için çadır kurdu” şeklinde tercüme etmiştir.

Arapça ¹³²¹امسى kelimesinin Türkçe karşılığı *keş boldı* kelimesidir. *bi küle keş boldı* امسى الامير ضاحكا “bey gülerak akşamladı”. Bunların hepsi zamirlerle birleşebilir.

Arapça “olur ki, umulur ki” anlamında olan عسى kelimesinin Türkçe karşılığı yoktur. Bunu gelecek zaman kipi ile ifade ederler: *bi kelgey* عسى الامير يجيء “umulur ki bey gelecek”, *teñri igilik*¹³²² *keltirgey* “umulur ki allah iyilik getirecek”. **69.b**

3. 35. Keşke Bölümü

Arapça ليت kelimesinin Türkçe karşılığı *keşke* kelimesidir. Bu kelimenin aslı Farsçadır: *keşke bi munda edi* ليت الامير كان هنا “keşke bey burda olsaydı”, *keşke bi olturmuş edi* ليت الامير كان قاعدا “keşke bey oturmuş olsaydı” dersin. Bu kelimeye zamirler de eklenebilir: *keşke alırdım* ليتني اخذت¹³²³ “keşke alaydım” dersin. Diğer zamirler de öyledir. Arapçadaki لعل ve كأن kelimelerinin Türkçe karşılığı yoktur. Ancak onlar bunun yerine Arapça ليكون kelimesinin karşılığı olan *bolay* kelimesini kullanırlar. Türkmenler buna *bolğay* derler. *Bi keldi bolğay* لعل الامير جاء “belki bey gelmiştir”.¹³²⁴ *Bi bolğay* كأنه الامير “sanki beydir, beye benziyor”¹³²⁵ da denir. Allah daha iyisini bilir.

3. 36. Kim Bölümü

Bunun bir takım anlamları vardır. Bunlardan biri Arapçadaki üstünlü أن anlamında kullanılmasıdır. Bunun Türkçe karşılığı *kim* ve *dep’tir*. **70.a.** *Men seni nesne dep şaganır*¹³²⁶ *men* احسب انك شي “seni bir şey sanırım” dersin. *Sāndım bi keldi dep* علمت ان الامير جاء “sandım ki bey geldi”. *Kim* için: *bildim ki bi küledür* علمت ان الامير ضاحكا “beyin güldüğünü öğrendim” dersin. *Kim* kelimesinin anlamlarından biri

¹³²¹ Arapçada امسى kelimesi hem “akşamladı” hem de كان fiilinin benzerlerinden olarak “oldu” anlamında kullanılır.

¹³²² Metinde *igilik* biçiminde yazılmış olan bu kelime EDPT 51b’ye göre *eygilik* biçimindedir.

¹³²³ Asıl metinde Arapça cümle ليت اخذت şeklinde düşüktür. Atalay ve Al-Türk, bu cümleyi düzeltmemişler.

¹³²⁴ Atalay, bu cümleyi “bola ki bey gele idi, bolay bey gele idi” şeklinde çevirmiştir (Atalay, 1945, 106). Al-Türk ise “bey gelmiş olacak” şeklinde çevirmiştir (Al-Türk, 2006, 216).

¹³²⁵ Atalay, bu cümleyi “sanki bey” şeklinde çevirmiştir. Al-Türk, “bey olacak, sanki bey” şeklinde çevirmiştir.

¹³²⁶ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *saanır* şeklinde yazmışlardır. Ancak bu kelime asıl metinde *şaganır* صاغانیر şeklinde yazılmıştır. Biz de metne uyarak olduğu gibi yazdık (Atalay, 1945, 106; Al-Türk, 2006, 216).

de sorudur: *bu kimdir* ve *kimdir bu* gibi. Bu kelimenin bir anlamı da şarttır: *kim tursa tıurarmen* من يقم اقم “kim kalksa kalkarım” gibi. Sıla ismi anlamında da kullanılır: *ol kim keldi* ¹³²⁷ ذاك الذي جاء “o gelen kimse”. Arapça حتى anlamına da gelir: *inandım kim uçmakka kirgeymen* ادخل الجنة امنت وصدقت حتى “cennete gireyim diye iman ettim, inandım” ¹³²⁸. Arapça كي ve ل / ل “için” de aynı anlamdadır: *لادخل الجنة و كي ادخل الجنة* “cennete girmek için” demektir.

3. 37. Orunladı, Sāndı, Bildi Bölümü

Birincisi “zannetti” anlamındadır. Bunun iki nesnesi olur: *orunladım bini tıurmuştur* ظننت الامير قائما “beyin kalktığını zannettim” dersin. **70.b.** Arapça üstünlü ان ظننت ان هذا هو edatının karşılığı olan ki bağlacını eklersek: *orunladım kim bi budur* ظننت ان هذا هو “zannettim ki bey budur” dersin.

İkincisi “sandı” anlamına gelir: *şāndım bi keldi* حسبت الامير جاء “bey geldi sandım” dersin. Buna Arapça üstünlü ان karşılığı olan *kim* kelimesini eklersen: *şāndım kim bi küledür* حسبت ان الامير ضاحك “sandım ki bey gülüyor, beyin güldüğünü sandım”.

Üçüncüsü ise Arapça علم “bildi, öğrendi” anlamındadır. *Bildim علمت* dersin. Buna Arapça üstünlü ان karşılığı olan *kim* kelimesini eklersen: *bildim kim bi tıuruptur* “beyin durduğunu bildim”. Buradaki fiiller hepsi geçmiş zaman fiilleridir. Geniş zaman için: *orunlarmen, şānırmen, bilirmen* dersin. *Bildirdim* ¹³²⁹ اعلمت kelimesi iki nesne alır ¹³³⁰: *bini bildirdim atını eyerleniptir* ¹³³¹ اعلمت الامير ان فرسه مسرجا “beye atının eyerlenmiş olduğunu bildirdim” dersin. Yukarıda geçen cümlelerin hepsi isim cümlesidir.

Eğer fiil cümlesi kurmak istersen *kim* yerine *ki* bağlacını kullanırsın: *orunladım bi kelmedi*, **71.a.** ظننت الامير ما جاء “beyin gelmediğini sandım”, *şāndım bi*

¹³²⁷ Al-Türk, bu kelimeyi “oradaki geldi” anlamında جاء الذي هناك şeklinde yazmıştır. Halbuki bu cümle asıl metinde جاء الذي ذاك şeklinde yazılmıştır (Al-Türk, 2006, 216).

¹³²⁸ Atalay ve Al-Türk, bu cümleyi “cennete gireceğime inandım” şeklinde çevirmişler. Halbuki metinde bu kelimenin ta ki anlamında kullanıldığı yazılmıştır.

¹³²⁹ Bu kelime asıl metinde “bildim” anlamında علمت şeklinde yazılmıştır. Verilen öreneğe bakılırsa bu kelime “bildirdim” anlamında علمت şeklinde yazılmalıdır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

¹³³⁰ Al-Türk, bu cümleyi “bildim meful alır” şeklinde yanlış tercüme etmiştir (Al-Türk, 2006, 217).

¹³³¹ Asıl metinde “at eyerlenmiş” anlamında ان الفرس مسرجا şeklinde yanlış yazılmıştır. Bu kelimenin “atının eyerlenmiş olduğu” anlamında ان فرسه şeklinde yazılması gerekir. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

öyde علمت الامير “beyin evde olduğunu sandım”, *bildim bi yatıptır* “beyin yattığını öğrendim”.¹³³²

3. 38. Eylem ve Özne Bölümü

Bunun en fasih olanı, eğer özne tamlanan ve ism-i fail değil, açık isim olursa her zaman fiilden önce gelir. Asıl kural budur. Aksi takdirde fiil ve fail olmaktan çıkar. Mübteda “özne” ve yüklem¹³³³ olur. *Bi keldi* “bey geldi” dersin. Eğer *keldi bi* “geldi bi” dersin o zaman aslına uyarak fiil ve fail bölümüne girer. En fasih olanı birincisidir.

Eğer geçmiş zaman kipinde olan bir fiilin önüne tekil bir isim gelirse *bi keldi*, çoğulda ise *biler keldiler* dersin.

Geniş zamanda *bi kelir* “bey gelir”, *biler kelirler*¹³³⁴ “beyler gelirler” dersin.

Gelecek zamanda *bi kelgey* “bey gelecek”, *biler kelgeyler* “beyler gelecekler” dersin. Türkmenler gelecek zamanda *biler keleler* derler.

71.b Geçmiş zaman fiilini ikinci kişi için kullanmak istersen: *keldiñ* “geldin”, *keldiñiz* “geldiniz” dersin. Birinci kişi için: *keldim*, *keldik* dersin.

Geniş zaman kipinde üçüncü kişi için: *kelir* ve *kelirler* dersin. İkinci kişi için: *kelirseñ* “gelirsin”, *kelirsiz* “gelirsiniz” dersin. Birinci kişi için: *kelirmen* “gelirim”, *kelirbiz* “geliriz” dersin. Başka bir diyalekte üçüncü kişi için: *keledir*, *keledirler*; ikinci kişi için: *keledirseñ*, *keledirsiz*; birinci kişi için: *keledirmen*, *keledirbiz* denir.¹³³⁵

Gelecek zaman kipinde üçüncü kişi için: *kelgey* “gelecek”, *kelgeyler* “gelecekler”; ikinci kişi için: *kelgeyseñ* “geleceksin”, *kelgeysiz* “geleceksiniz”; birinci kişi için: *kelgeymen* “geleceğim”, *kelgeybiz* “geleceğiz” dersin.

¹³³² Müellifin fiil cümlelerinde *kim* yerine *ki* bağlacının kullanılacağını söylemesine rağmen bu dört cümlede *ki* bağlacını unutmuş olmalı ve bu cümlelerin *orunladım ki bi kelmedi*, *saandım ki bi öyde*, *bildim ki bi yatıptır* şeklinde olmaları gerekir. Atalay ve Al-Türk de aynı yorumu yapmışlar.

¹³³³ Müellif, bu tabirden cümlenin fiil cümlesi olmaktan çıkarak isim cümlesi olduğunu demek istemiştir.

¹³³⁴ Asıl metinde bu cümle *biler keldiler* şeklinde yanlış yazılmıştır. Müellif bu cümleleri geniş zamana örnek olarak vermesine rağmen bunu geçmiş zaman kipinde vermiştir. Al-Türk, bunu düzeltmemiştir. Biz bu cümleyi düzelterek geniş zaman kipinde yaptık.

¹³³⁵ Müellifin burada başka bir diyalekt tabirinden Tatarca kastedilmiştir. Nitekim metnin 44.a. sayfasında bunlara benzer örnekler Tatarca için verilmiştir.

Bir kısım lehçede ise *kelirmen* yerine *kelerim*, *kelirbiz* yerine de *keleriz*,¹³³⁶ *kelgeymen* yerine *kelemen*, *kelirbiz* yerine *kelebiz*, *keldim* yerine *kelim* ve *keldik* yerine *kelik* denir. Bunlar Tatarca değildir.

72.a Gelecek zaman eklerinden biri de esreli /-s/'dir; *kelesiseñ* “geleceksin”, *kelesisiz* “geleceksiniz”, *kêtesimen* “gideceğim”, *olasıbiz* “olacağız”. Bunun olumsuzunda *tüyül* “Türkmenler buna degül derler” kelimesi getirilir: *bi kulları mahrum kılası tüyül* “bey kulları mahrum koymayacak” dersin.

Bazen gelecek zaman geçmiş zaman ile birlikte kullanılır: *köresimiz geldi sizni* “göresimiz geldi sizi”, *köresim keldi seni* “seni göresim geldi” gibi. Bu cümleler onlarda özlem anlamında kullanılır ki “özledik seni, özledim seni” demektir.¹³³⁷

Emir kipi göstermek istersen, bu ya üçüncü veya ikinci ya da birinci kişi için olur. Üçüncü kişi için: *bi kelsin* “bey gelsin!”, *kullar kêtsinler*¹³³⁸ “kullar gitsinler” dersin. İkinci kişi için: *kel* “gel!”, *kelgiñiz* “geliniz” dersin. Teklik ikinci kişi için emri pekiştirmek istersen: *kelgin*, çoğulu için: *kelseñiz* ne dersin. Olumsuzun pekiştirmesi için: *kelmegin* “gelmeyin!” dersin.

UYARI- Emir kipi *-kıl*, *-kil*, *-ğıl*, *-gil* pekiştirme ekinin Türkçe olduğunu söyleyen sözün değeri yoktur.**72.b.** Çünkü bu Türk dilinden değil, bunlar Türkçeye bu dilden anlamayan kimseler tarafından sokulmuştur. Bunu iyi anla. Birinci kişi için: *keleyim* “geleyim”, *kelelim*, *kelelik* “gelelim” dersin. Fiili emir şekline isnat edilmesi, yasaklama ve olumsuzluktan emir bölümünde bahsedildi.

3. 39. Fiili Tümleyen Gerekli Fazlalıklar

Bunlar, mastardır ki bunun bahsi geçmiştir, zaman ve yer belirteci, durum belirteci, nesne, mefulün lehu¹³³⁹, mefulün ma'ahu¹³⁴⁰, istisna¹³⁴¹, temyizdir.¹³⁴²

¹³³⁶ Sayfa kenarında *kelwüz* kelimesi yazılmıştır.

¹³³⁷ Müellifin buradaki örneklerde gelecek zaman ekinin geçmiş zaman üzerine geldiğini söylese de görüldüğü üzere gelecek zaman eki geçmiş zamana değil, bir önceki fiile gelmiştir.

¹³³⁸ Sayfa kenarında “buradaki /s/ Arapçadaki emir /l/ si gibidir anlamında العربية السين هنا كلام الامر في العربية” şeklinde bir ibare bulunmaktadır.

¹³³⁹ Bir fiilin ne diye olduğunu, sebebini bildiren mansub mastara *المفعول له* denir. Bu meful, لِمَ (niçin?) sorusuna cevap teşkil eder: نصوم اطاعة لله.

¹³⁴⁰ Mefulün ma'ahu, beraberlik bildiren isimdir. Maiyyet vavı *واو المعية*’ından sonra gelir: *طلع النجم والقمر*

¹³⁴¹ Arapçada istisna “hariç, den başka, sadece, yalnız, ancak anlamlarına gelen edatlarla bir şeyi hariç tutma işlemidir. جاء القوم الا علي

3. 39. 1. Zaman Belirteci Bölümü

Bu belgisiz veya muhtas olur. Belgisizlere örnek:

نهار	<i>nahār</i>	= gündüz
صبح	<i>ṣabāḥ</i>	= tañ
ضحا	<i>duḥā</i>	= kuşluk
ظهر	<i>zuhr</i>	= süri tüş
عصر	<i>‘aşr</i>	= ikkindi
الغروب	<i>gurūb</i>	= aḥşam
ليل	<i>layl</i>	= kece, tün

73.a Muhtas olan zarf ise bu belirsiz zarflardan bir şey ya da bir vasıf ekleyerek yapılır. Fiil ister geçişli ister geçişsiz olsun bu zarfların üzerine getirilir. Geçişsiz için: *tünle ṭurdum* قمت ليلا “geceleyin kalktım” denir. Geçişli için: *kündüz kulumnu urdum* جاءوا نهارا “kölemi gündüz vurdu” ve *kündüz ok keldiler* جاءوا نهارا “gündüz vakti geldiler” dersin. Türkmenler gündüzleyin këttiler “gündüz gittiler” derler. Bunlar çekimlidir. Çekimli olmayanlar için: *bi bukün keliptir* الامير جاء اليوم “bey bugün gelmiştir”¹³⁴³, olumsuzunda: *bu kün bi ṭurmas* لن يقف الامير اليوم¹³⁴⁴ “bugün bey kalkmaz” dersin.

Zaman belirteci genelde tek başına kullanılmaz. Arapçada في “cer harfi” edatının karşılığı olan bulunma ekiyle kullanılır. *Tanda* “sabahta”, *kecede* “gecede” gibi. Arapça قبل “önce” ve بعد “sonra” kelimeleri de zaman zarflarındandır. *Andan burun ṭurdum* قمت قبله “ondan önce kalktım”, *alardan soñra keldim* جيت بعدهم “onlardan sonra geldim”. Birinci kişiye eklersen¹³⁴⁵: *menden burun keldi* “benden önce geldi”, *bizden soñra ketti* “bizden sonra gitti”. İkinci kişiye eklediğinde: *bi*

¹³⁴² Çeşitli manalar kastedilmeye elverişli önceki isimden asıl maksadın ne olduğunu açıklamak üzere zikredilen mansûb ve nekire isme temyiz denir. Temyizin açıkladığı bir önceki isme de mümeyyez adı verilir: اشتريت أفّة عنبا bir kilo üzüm satın aldım.

¹³⁴³ Atalay, bu cümleyi “bu gün bey gelicidir” şeklinde çevirmiştir (Atalay, 1945,109).

¹³⁴⁴ Bu cümle asıl metinde “bugün bey kalkmış değil” anlamında ليس الامير بقائم şeklinde yazılmıştır. Al-Türk, bu cümleyi düzeltmemiştir. Atalay, bu cümlemin hem Türkçesini hem de Arapçasını yazmamıştır.

¹³⁴⁵ Asıl metinde bu örnek için “üçüncü kişiye eklemek istersen” demiştir. Halbuki verilen örnekte bulunma eki birinci kişiye eklenmiştir biz de ona göre cümleyi düzelttik. Al-Türk, bu cümleyi düzeltmemiştir (Al-Türk, 2006, 220).

senden *burun mindi* “bey senden önce bindi”, *bi sizden sonra ketti* “bey sizden sonra gitti” *من قبلك ومن بعدكم* “senden önce ve sizden sonra”. Allah daha iyisini bilir.

3. 39. 2. Yer Belirteci Bölümü

Altı yönü gösteren kelimeler yer zarfıdır.

فوق	<i>fawḵ</i>	= yukarı
اسفل	<i>asfal</i>	= aşağı
امام	<i>amām</i>	= ilgeri
خلف	<i>ḥalf</i>	= atkarı
يمين	<i>yamīn</i>	= öñ
يسار	<i>yasār</i>	= şol

Aşağıdaki örnekler de yer zarfıdır:

تحت	<i>taḥt</i>	= alt
قعر	<i>ḡaʿr</i>	= tüp
وراء	<i>warāʾ</i>	= arđ
مقابل	<i>muḡābil</i>	= karşı
جنب	<i>canb</i>	= yan
بين	<i>bain</i>	= ara
وسط	<i>wasat</i>	= orta
واطىء	<i>wāṭiʾ</i>	= aşağı, alşak
منحدر	<i>munḡadar</i>	= eniş
برأ	<i>barra</i>	= taşkarı
جوا	<i>cawwā</i>	= işkeri
قوام	<i>ḡawām</i>	= torı, toğrı da denir
¹³⁴⁶ عالي	<i>ʿālī</i>	= biyik

74.a.

عريض	<i>ʿarīḡ</i>	= yaş
طويل	<i>ṭawīl</i>	= uzun
عميق	<i>ʿamīḡ</i>	= teren

¹³⁴⁶ Bu kelime Arapçada “yüksek” anlamındadır.

Bütün bunlar bitişik zamirlere eklenebilir. *Yoğarım* “yukarım”, *aşagamız* “aşağımız”, *ilgeriñ* “ilerin”, *ağkarıñız* “arkanız”, *ğarşında* “karşında”, *altlarında* “altlarında” gibi. Sesli harfle biten kelimelerin üçüncü kişi zamiri ile birleşince: *orğasında*, *arasında* dersin.

UYARI- Sonu sessizle biten kelimelerden bulunma eki düşürölerek yerine üstün işareti kullanılır; *arğıma* “ardıma”, *ğarşımıza* “karşımıza”, *altına*¹³⁴⁷ “altına”, *aranıza* “aranıza”, *ğarşına* “karşına”, *ğarşılarına* “karşılarına” dersin.¹³⁴⁸

Sesli harfle biten kelimelerde üçüncü kişi için: *orğasına* denir. Ona göre ölçümle. Bu zarflarla geçişli ve geçişsiz, çekimli ve çekimsiz fiillerle kullanılır: *arğında bi ğurmuştur* *الامير واقف وراءك* “ardında bey durmuştur” gibi. Olumsuz halinde ise *ğurmamış*, *ğurmuş tüyöl* denir¹³⁴⁹. Yer belirteci ile de isim tamlaması kurulur: *bi öyüñdedir* **74.b.** *الامير في بيتك* “bey evindedir” dersin. Allah daha iyisini bilir.

3. 40. Hal Bölümü

Bu, işi yaptığı zaman işleyenin, veya işin üzerinde gerçekleştiğı zaman nesnenin durumunu bildirir.¹³⁵⁰ Bunun işaretleri şunlardır:

- Sessiz harfle biten fiilin olumlu halde sonunun hareklendirilmesi; *keledir* “geliyor”, *küledür*¹³⁵¹ “gülüyor”, *kiyedir* “giyiyor” gibi.
- Sonu sesli harfle biten fiilin sonuna olumlu ve olumsuzunda /y/ harfinin getirilmesi; *sözleydir* “konuşuyor”, *söyleydir* “söylüyor”, *yılaydır* “ağlıyor” gibi. Bu örnekler olumlu için idi. Olumsuzda; *başlamaydır* “başlamıyor”, *oğmaydur* “okumuyor”, *bowuzlamaydur* “boğazlamıyor” gibi.¹³⁵² Bu /y/ harfi

¹³⁴⁷ Bu kelimenin teklik ikinci kişi olduğı için *altına* yazılmalıdır.

¹³⁴⁸ Al-Türk, *ğarşına* kelimesini örnek tutarak bu örneklerin sessizle bitmediğini söylemektedir (Al-Türk, 2006, 221). Halbuki bu kelimelerin hepsi sessizle bitmiş ve *ğarşına* kelimesinin kökü *ğarş*’ tır. Nitekim metnin 35a/13’te *ğarş* şeklinde geçmektedir.

¹³⁴⁹ Bu sayfanın kenarında şunlar yazılmıştır: teklik birinci kişi için *ileyimde*, çokluk birinci kişi için *ğarşıımızda*; teklik ikinci kişi için *arğında*, çokluk ikinci kişi için *altıñızda*; üçüncü kişi için *altında*, çokluk üçüncü kişi için *altlarında* dersin.

¹³⁵⁰ Atalay ve Al-Türk, bu cümleyi “işin yapıldığı zaman işleyenin veya işlenenin durumunu bildirir” şeklinde çevirmişler. Halbuki metinde cümlelerin ikinci kısmı *وهينة المفعول في حال وقوع الفعل عليه* şeklinde yazılmıştır.

¹³⁵¹ Atalay, bu kelimeyi *küledir* şeklinde okumuştur. Halbuki kelime metinde *كولادور* şeklinde yazılmıştır.

¹³⁵² Atalay, *oğmaydır* ve *bowuzlamaydır* şeklinde okumuştur.

olumsuz halinde sonu sessizle biten fiillere de getirilir; *kelmeydir* “gelmiyor”, *külmeydür* “gülmüyor”, *yatmaydır* “yatmıyor” gibi.

- c. Bu işaretlerin birisi de fiillerin sonuna /p/ harfinin eklenmesidir; *kelip* “gelmiş”, *kétip* “gitmiş”, *başlap* “başlamış”, *söylep* “söylemiş” gibi. Duraklamak ve sözü güzelleştirmek amacıyla bu fiillere bir “dir” eki eklenir; *keliptir* “gelmiştir”, *söyleptür* “söylemiştir” gibi.¹³⁵³
- d. Bir işareti de /y/ ve sakın /r/ dir: *keleyor* “geliyor”, *kéteyor* “gidiyor”, *yaṭıyor* “yatıyor” gibi¹³⁵⁴. Bunlar sonu sesli harfle de biten fiillere gelir: *başlayor* “başlıyor”, *yumruḳlayor* “yumrukluyor”, *maṇlayor*¹³⁵⁵ “bağırıyor” gibi. Eğer mübalağa yapmak istersen: *keleyorur*, *kéteyorur*, *başlayyorur*, *yumruḳlayyorur* dersin.
- e. Hal işaretlerinden birisi de *ken* dir: *keleyorken* “geliyorken”, *kéteyorken* “gidiyorken”, *başlayyorkan* “başlıyorken”, *yumruḳlayyorken* “yumruklıyorken” dersin. Bunları olumsuz yapmak istersen o zaman hepsine olumsuzluk eki eklersin: *kelmeyip*, *kétmeyip*, *başlamayıp*, *söylemeyip*, *kelmeyiptir*, *söylemeyiptir* gibi ve *kelmeyor*, *kétmeyor*, *yaṭmayor* gibi ve *başlamayyor*, *yumruḳlamayyor* gibi ve *kelmeyyorur*, *kétmeyyorur*, *başlamayyorur* gibi.
- f. -ğaṣ, -kaṣ, -keṣ, -geṣ¹³⁵⁶ ekleri halin başlangıcını bildirmek için kullanılır: *ṭurğaṣ* “kalkınca”, *baḳkaṣ* “bakınca”, *kelkeṣ* “gelince”, *söylegeṣ* “söleyince” dersin.

75.b Bu Türkçede *oḳ* edatını karşılar:¹³⁵⁷ *ẽmdi oḳ* “şimdi”, *anda oḳ* “o vakit”, *kündüz oḳ keldi* “gündüz vakti geldi”, *kece oḳ kẽttiler* “gece vakti gittiler” dersin. Bu zamirlere de eklenir: *kẽtkenim oḳ* “gittiğim zaman”, *kelgenimiz oḳ* “geldiğim zaman”, *alḡanıṅ oḳ* “aldığın zaman”, *kirgeniṅiz oḳ* “girdiğiniz zaman”, *yegeni oḳ* “yediği

¹³⁵³ Atalay, bu fiilleri zarf-fiil olarak çevirmiştir (Atalay, 1945, 111). Ayrıca metinde *söyleptür* kelimesi *söyleydür* şeklinde yazılmıştır. Atalay, bu kelimeyi düzeltmiştir. Al-Türk ise düzeltmemiştir.

¹³⁵⁴ Sayfa kenarında bunlar sonu sessiz harfle biten fiilin sonu hareketlendikten sonra eklenir anlamında *وتلحقان بالفعل الصحيح بعد تحريك آخره* şeklinde bir yazı bulunmaktadır. AL-TÜRK, bu çıkartmayı okumamıştır (Al-Türk, 2006, 222).

¹³⁵⁵ Al-Türk, metinde bu kelimedden sonra “eğer mübalağa istersen” anlamındaki *فان اردت المبالغة* cümlesinin *فان* ilk kelimesini *men* sanarak *maṇlayormen* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 222).

¹³⁵⁶ Bu ek zarf-fiil ekidir “ınca” anlamı vermektedir. Ekin aslı -gaṣ, -geṣ şeklindedir (Argunşah, Yüksekaya, Tabaklar, 2011, 293).

¹³⁵⁷ Bu edat kuvvetlendirme edatıdır. Ayrıca metnin üst kenarında “bu hal ile birlikte kullanılan bir harftir” anlamında *وهو حرف يستصحب الحال* şeklinde bir ibare bulunmaktadır.

zaman”, *işkenleri ok* “içtikleri zaman” gibi. Türkmenler bu adatın yerine *leyin* ekini kullanırlar: *kündüzleyin keldiler* “gündüzleyin geldiler”, *keşeleyin këttiler* “geceleyin gittiler” derler. Tamlamada ise *keldügümleyin*¹³⁵⁸ “geldiğimde”, *këttügümleyin* “gittiğimde” dersin. Geri kalanlar da böyledir.

Bu bölümdeki bütün şekiller zamirlerle de bitişir: *küledür men*¹³⁵⁹ “gülüyorum”, *keledir biz* “geliyoruz”, *keliptir seň* “gelmişsin”, *keleyor siz* “geliyorsunuz”, *keleyorur men* “gelıyorum”, *këteyor men* “gidiyorum”, *këteyor men ken*¹³⁶⁰ “ben gidiyorken”, *men turgaş* “ben kalkınca” gibi. Hal, fiil tekrarlanarak pekiştirilir: *küle küle keldi* “güle güle geldi”, *yılay yılay këttiler* “ağlaya ağlaya gitti” gibi.

76.a Fiiller, ister tekil olsun ister tesniye veya çoğul, tekrarlanmış hal durumunda çoğullanmaz örneğin: *küleler keldiler* “güleler geldiler” denilmez. Ancak ikinci fiil çoğul yapılır: *küle küle keldiler* “güle güle geldiler” dersin. Türetme ve intikal halin şartlarındandır. Ancak temelden sıfat olanlardan hal gelir. Yüce Allahın, *وخلق الانسان ضعيفا* “insan zayıf olarak yaratılmıştır”¹³⁶¹ sözünde olduğu gibi. Halde başka bir diyalekt vardır: *küluben keldi* “gülerek geldi” denir.

Esreleyen ve esrelenmiş “câr ve mecrûr”¹³⁶² anlamında: *kul öyde ok tutuldu* “köle evde tutuldu”

Zarf anlamında: *bi ileyinde ok uruldu* “beyin önünde vuruldu”, *bi keldi kün doğmuş edi* *جاء الامير والشمس طالعة* “bey geldiğinde güneş doğmuş idi” dersin. *bi yüzi kızarıp keldi* *جاء الامير محمراً وجهه* “bey yüzü kızarmış geldi”, *bi kızarmış yüzli keldi* *جاء الامير ذو وجه احمر* “bey kızarmış yüzle geldi” dersin.

76.b. Olumsuz isim cümlesinde geçmiş zaman için: *bi keldi kün doğmamış* *جاء الامير* ¹³⁶³ *وما النهار غارب* “bey gün doğmadan geldi” ve *atı eyerleyip mindim* *ركبت الفرس مسرجا* “atı eyerleyip bindim” olumsuzunda ise *eyerlemeyip*¹³⁶⁴ dersin.

¹³⁵⁸ Al-Türk, bu kelimeyi *keldegümleyin* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 223).

¹³⁵⁹ Atalay, bu kelimeyi *küledir* şeklinde yanlış okumuştur.

¹³⁶⁰ Atalay, bu kelimeyi *keteyor men*, *keleyor ken* şeklinde yazmıştır (Atalay, 1945, 112).

¹³⁶¹ Nisâ süresi 28. Ayet.

¹³⁶² Arapçada harf-i cere “câr”, kendisinden sonra gelen isme ise “mecrûr” denir. Mecrûr isim, harf-i cerin etkisi ile irâbı değişmiş ve mecrûr olmuş kelime anlamına gelmektedir. Müellif bu adlandırmayla verilen cümleye bakılırsa bulunma eki almış isimleri kasetmiştir.

¹³⁶³ Burdaki Arapça cümle yanlıştır. Çünkü Türkçe cümle “bey gün doğmadan geldi” anlamındadır. Arapça cümle ise “bey gün batmadan geldi” demektir. Atalay ve Al-Türk, bu cümle hakkında yorum yapmamışlar.

Hal nesne ile ilgilenirse: *ötmek yiyew keldi* جاء اكلا الخبز “ekmek yiyerek geldi” ve *aṭ minew ketti* اي ذهب راكبا الفرس “at binerek gitti” dersin. Başka bir söyleyişe göre *aṭ mineyip* ve *aṭ mineyin* “at binerek” de denir.

İster olumlu ister olumsuz olsun halin fiilden önce gelmesi gerekir: *küle keldi* جاء ضاحكا “gülerek geldi” ve *küle këtmedi* ما ذهب ضاحكا “gülerek gitmedi” dersin. Bu hâlin belirtili durumudur, belirtisiz durumunda ise *bir kiçi küle keldi* جاء انسان ضاحكا “bir kişi gülerek geldi” ve *bir bi mine ketti* ذهب احد الامراء راكبا “bir bey binerek gitti” dersin.¹³⁶⁵

77.a Hal sahibi “özne” / ال / ile başlıyor¹³⁶⁶ ve ism-i fail ile ortak ise hâlin öne geçmesi caiz değildir: *urḡan küle keldi* جاء الضارب ضاحكا¹³⁶⁷ “vuran gülerek geldi” denir. Ancak *küle urḡan keldi* “gülerek vuran geldi”¹³⁶⁸ denmez. Sıla ismi (bağlaç) *kim* ve *ki* olursa işaret zamirini kullanıp kullanmamakta muhayyersin. İşaret ile birlikte kullandığında: *ol kim urdu küle keldi, ol ki urdu...* جاء الذي ضرب ضاحكا “o vuran kimse gülerek geldi” dersin. İşaret kullanmadığında: *ki urdu küle keldi* جاء الذي ضرب ضاحكا “vuran gülerek geldi” dersin.

Halin sona alınması da caizdir: *ol ki urdu keldi küle* “o vuran kimse geldi gülerek” ve *keldi küle ol kim urdu* “geldi gülerek o vuran kimse” gibi. Bütün bu söylenenlerin sonucu olarak mevsul ile sıla cümlesini ne hal ile ne de fiil ile ayırmak caiz değildir¹³⁶⁹. Bunu anla.

Car va mecrur “isim durum eki almış” durumunda: *öydeki küle ṭurdu* الذي في öydeki küle ṭurdu “evdeki gülerek kalktı” dersin.

77.b Belirteç durumunda: *kaṭındaḡi küle ketti* ضاحكا عندك الذي “yanındaki gülerek gitti”¹³⁷⁰ dersin. Belirteç ile mevsul ve mecrur “esrelenmiş” ile mevsulü ayırmamak şartıyla hâli öne ve sona getirebilirsin.

¹³⁶⁴ Al-Türk, bu kelimeyi *yerlemeyip* şeklinde yazmıştır (Al-Türk, 2006, 224).

¹³⁶⁵ Burdaki Arapça جاء واحد انسان ضاحكا ve ذهب واحد امير راكبا cümleleri düşüktür. Biz onları düzelttik. Atalay ve Al-Türk, bu cümleler hakkında yorum yapmamışlar.

¹³⁶⁶ Burada / ال / almış kelime Arapça الضارب kelimesidir. Müellif bu tabirle Türkçe kelimenin belirtili durumda olmasını kasdetmiştir. Ayrıca bu kalıptaki kelimelere Arapçada özne ismi “ism-i fail” denir. Nitekim sayfanın kenarında bu anlamda المشترك مع اسم الفاعل ibaresi yazılmıştır.

¹³⁶⁷ Al-Türk, buradaki Arapça cümleyi جاء الضارب şeklinde eksik yazmıştır (Al-Türk, 2006, 224).

¹³⁶⁸ Al-Türk, bu cümleyi küle urḡan “gülerek vuran” şeklinde eksik yazmıştır.

¹³⁶⁹ Al-Türk, bu cümleyi “hal cümlesi veya fiil cümlesi de olsa mümkün değil” şeklinde çevirmiştir.

¹³⁷⁰ Al-Türk, Kıpçakça cümleyi katımdaki küle ketti şeklinde okumuş ve Türkçe çevirisini buna göre yanlış yapmıştır. Halbuki asıl metinde kelime ضاحكا قاطينداغي şeklinde yazılmış ve Arapça cümledeki عندك kelimesi bunun “yanındaki” anlamında olduğunu açıklamıştır (Al-Türk, 2006, 225).

AYRIM- ضحوك **ḍahūk** = külewçi “gülücü”, bunda aşırılık yapmak için: külegen “aşırı gülen” denir. ضاحك **ḍahik** = külgen “gülen” , اضحوة **uḍḥūka**¹³⁷¹ = külütçü “gülünecek şey”¹³⁷² denir. Türkmenler buna küleçek derler. Allah daha iyisini bilir.

3. 41. Nesne Bölümü

Bu, açık isim ya da zamir olur. Açık isim için: ötmekni yedim “ekmeği yedim”, aqçanı aldım “parayı aldım”, atnı mindim “at bindim” dersin.

Zamir için: onı aldım “onu aldım”, ew¹³⁷³ yundum¹³⁷⁴ “ev yıkadım”, muwar bērdim “burasını verdim” dersin. Bu açık “sarih” nesne içindir. Sarih olmayan “müawwel” nesne için: inandım kim bi tırdı قام الأمير “beyin kalktığına inandım” ve taṇadım bi tıṭmaḳında عجت من مسك الأمير “beyin tutuklanmasına hayret ettim” dersin.

Fiiller, geçişli ve geçişsiz olmak üzere ikiye ayrılır. Geçişsiz daha önce açıklanmıştır. **78.a.** Geçişliler, nesnenin hemze, şedde ve cer harfleri “esrelenmiş” almasıyla geçişli olur. Türkçede harf-i cerin karşılığı +ga, +ka, +ke, +ge dir. Kulğa at bērdim اعطيت المملوك فرسا “köleye at verdim”, çaḳmaḳa ayıttım قلت لجقمق “Çakmak’a söyledim”, bige kul sattım “beye köle sattım” dersin. Harfsiz geçişli olan için: bini çıkıp¹³⁷⁵ şaandım حسب الأمير طالعا “beyi çıkmış sandım” dersin.

Arapçada / ال/ ile geçişlenmiş bir nesne kelimesinde bu / ال/ ya telaffuz edilir ya da edilmez. Telaffuz edilene cer harfi getirilir. Telaffuz edilmeyene örnek: bini kördüm “beyi gördüm”, aqçanı aldım “parayı aldım”, atnı mindim “at bindim” Telaffuz edilen “cer harfi getirilen” için: kulğa bērdim “köleye verdim” ve bige baḳtım “beye baktım” denir. Fiil ile nesne ikisi de zamir ise: onı bērdim “onu verdim” ve bērdim onı “verdim onu” denir.

¹³⁷¹ Asıl metinde bu kelime “gülüş” anlamında ضحكة şeklinde yanlış yazılmıştır. Biz bu kelimeyi düzelttik. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

¹³⁷² Al-Türk, bu kelimeyi külüçi şeklinde yanlış okuyarak “gülücü” anlamını vermiştir. Halbuki kelime metinde كولاتجي şeklinde yazılmıştır.

¹³⁷³ Atalay, bu kelimeyi okuyamamıştır. Al-Türk, bu kelimeyi ew şeklinde okumuştur. Metinde bu kelimenin üzerinde med işareti olan iki elifle yazıldığı için /ē/ ile yazdık.

¹³⁷⁴ Atalay, bu kelimeyi yundum şeklinde (Atalay, 1945, 114), Al-Türk, yuydum şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 225).

¹³⁷⁵ Atalay, bu kelimeyi “çıktı” şeklinde çevirmiştir.

Eğer nesne soru ismi ise: **78.b kimni urdum** “kimi vurdum” dersin. Eğer şart ismi olursa: *kimni urar seḡ urar men* “kimi vurarsan vururum” dersin. Burada şart ismi olduğu için nesneyi öne almak lazım.

Eğer nesne mevsul olursa: *ol ki urduḡ pazarda kördüm* ذاك الذي ضربته رأيتَه في السوق “o vurduḡun kimseyi pazarda gördüm” dersin.

Şedde halinde : *olannı*¹³⁷⁶ *söyündürdüm*¹³⁷⁷ *افرح الصبي* “oḡlanı sevindirdim”, *oḡlannı töydürdüm* استضربت الصبي “oḡlanı dövödürdüm”, *aṭnı mindirdim* اركبت الفرس “ata bindirdim”, *etnı yêdirdim*¹³⁷⁸ اطعمت اللحم “eti yedirdim” ve *şunı içirdim* “suyu içirdim” dersin. Allah daha iyisini bilir.

3. 41. 1. Nesne ile Kullanılan İsm-i Fâil

*Tanda bi ḡulunı*¹³⁷⁹ urasıdır “sabahleyin bey kölesini vuracaktır” dersin. Bunu öne ve sona alabilirsin. Bu, gelecek zaman kipidir.

Geçmiş zaman için: *bi ḡulunı urdı* “bey kölesini vurdu” dersin.

79.a Bir nesneye geçişli olan fiilde: *bi ḡulunı töydiresidür* الامير سيستضرب مملوكه “bey kölesini dövödürecek” dersin.

İki nesneli geçişli için: *bi ḡuluna bir aṭ bêresidir* فرسا مملوكه سيعطي “bey kölesine bir at verecektir” dersin.

Geniş ve geçmiş zaman için: *bi ḡulunı*¹³⁸⁰ *urmuşdur* “bey kölesini vurmuşdur” dersin.

Aşırılık anlamında: *bi ḡulunı uruḡıdır* “bey kölesini vurucudur” dersin.

İsm-i fail açık özne ile kullanılırsa: *bi aṭası ṭurmuşdur* ابو الامير قائم “beyin babası kalkmıştır” ve *munu yüzi körkliğur*¹³⁸¹ الامير ذو وجه حسن “bunun yüzü güzeldir”

¹³⁷⁶ Al-Türk, bu kelimeyi *olanı* şeklinde yazmıştır. Halbuki metinde bu kelimenin /n/ harfi şeddeli yazılmıştır. Ayrıca Al-Türk, 1311. Dipnotunda و harfini sükunlu düşünerek kelimenin *owlan* şeklinde de okunabileceğini söylemiştir. Halbuki kelimenin و harfi üzerinde herhangi bir hareke yoktur.

¹³⁷⁷ Asıl metinde bu ibare “oḡlanı sevdim” anlamında احببت الصبي şeklinde yanlış yazılmıştır. Biz Türkçe karşılığına uygun olarak düzelttik. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler.

¹³⁷⁸ Atalay, bu cümleyi okumamıştır (Atalay, 1945, 115).

¹³⁷⁹ Al-Türk, bu kelimeyi *ḡulnı* şeklinde okumuştur. Halbuki kelime قولوني şeklinde yazılmıştır. Al-Türk, burada farklı konuya geçiş yapıldığını düşünerek eksik sayfaların bulunduğunu söylemektedir. Bize burada farklı konuya geçilmemiştir. Ayrıca zaten bir önceki konu, dipnot attığı konu ve onun devamı da aynı sayfada bulunmaktadır (Al-Türk, 2006, 227, 1313. dipnot).

¹³⁸⁰ Al-Türk, bu kelimeyi *ḡulnı* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 227).

¹³⁸¹ Bu cümlemin anlamı “bu güzel yüzlüdür” demektir. Arapça cümlemin anlamı ise “bey güzel yüzlüdür” demektir. Atalay ve Al-Türk de aynı yorumu yapmışlar.

ve *bi közi sürmelidür*¹³⁸² *الامير ذو عين مكحلة* “beyin gözü sürmelidir” ve *bi burnu uzundur*¹³⁸³ *ذو انف طويلة* “beyin burnu uzundur” dersin. Sürmeli göz sözü ile uzun burun arasında fark vardır. *Sürmeli gözlü* diyebilirsin ama *uzun sahibi* ve *kısa sahibi* diyemezsin. Bu hususta söz uzar.

3. 41. 2. Mastarın Nesne ile Kullanılması Bölümü¹³⁸⁴

79.b Sıfat tesniyesi için: *ikki uşlı kiçi kördüm* *رأيت انسانين عاقلين* “iki akıllı kişi gördüm” dersin. Çoğulunda: *üç uşlu kiçi* *ثلاثة اشخاص ذوي عقل*¹³⁸⁵ “üç akıllı insan” dersin. Sıfat tek başına olup belirtileni bulunmazsa o zaman çoğul yapılır¹³⁸⁶: *uşlılar kördüm* ve *uşlıları*¹³⁸⁷ *رأيت العقلاء* “akıllılar gördüm” ve “akıllıları” gibi. *İkki uşlı er keldi*¹³⁸⁸ *جاء رجلان عاقلان* “iki akıllı adam geldi” dersin.

Sıfatla belirtilen yönelme durumunda: *ikki uşlı kiçiğe bërdim* *اعطيت لرجلين* “iki akıllı kişiye verdim” dersin.

Eğer belirtisiz sıfat tamlananın üzerine gelirse: *bir kiçi kaçına kirdim* *تُركت* “bir Türkün huzuruna girdim” dersin.

¹³⁸² Al-Türk, bu cümleyi *bu közi sürmelidür* şeklinde okumuş ve 1317. dipnotunda kelimenin *bu* değil *bi* olması gerektiğini söylemektedir. Halbuki kelime metinde zaten *bi* şeklinde yazılmıştır (Al-Türk, 2006, 227).

¹³⁸³ Bu cümle metinde *bu burnu uzundur* şeklinde yazılmıştır. Cümlemin Arapçasına ve konu başlığına bakılırsa *bi burnu uzundur* şeklinde olması gerekir. Atalay, aynı yorumu yapmıştır (Atalay, 1945, 116, 554. dipnot). Al-Türk, cümleyi *bi burnu uzundur* şeklinde okumuş ama metinde yanlış yazıldığına işaret etmemiştir (Al-Türk, 2006, 227).

¹³⁸⁴ Burada , iki nedenden dolayı metinde sayfa eksikliği bulunduğunu düşünmekteyiz. Birincisi sayfa 79.a da yeni bölüm başlığı olarak mastarın nesne ile kullanılması yazılmaktadır. Sayfa 79.b de ise ikili sıfat için örnek verilmiştir. İkincisi ise kitabın başından beri müellifin adet edindiği gibi sayfanın sonunda bir sonraki sayfada bulunması gereken ilk kelimenin yazılmasıdır. Burada yazılan kelime *bi* “bey” kelimesidir. Ancak bir sonraki sayfa bu kelimeyle başlamayıp ikili sıfatla ilgili örnekle başlamaktadır. Atalay, aynı yorumu yapmıştır. Al-Türk ise bu hususta herhangi bir yorum yapmamıştır (Al-Türk, 2006, 228).

¹³⁸⁵ Buradaki Arapça kelime yanlış. Çünkü Arapça kurallarına göre üç sayısında sonra gelen madudun “sayılan” da çoğul olması gerekir. Ayrıca “sahibi” anlamında olan *ذو* kelimesi de burada tekildir. Bunun çoğulu *ذوي* şeklinde olmalıdır. Oysa insan kelimesi tekildir. Biz Arapça cümleyi kurallara uygun olarak düzelttik. Al-Türk, buna işaret etmiştir ancak cümleyi değiştirmemiştir. Atalay ise bu hususta herhangi bir yorum yapmamıştır.

¹³⁸⁶ Sayfa kenarında sıfat tek başına bulunursa çoğul yapılır. Ancak belirtileni bulunursa çoğul yapılmaz örneğin *uşlılar kiçi* denmez.

¹³⁸⁷ Bu kelime asıl metinde *uşları* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, aynı yorumu yapmışlardır (Atalay, 1945, 116, 556. dipnot; Al-Türk, 2006, 228, 1321. dipnot).

¹³⁸⁸ Asıl metinde bu cümle *جاء رجلان عقلاء* şeklinde yanlış yazılmıştır. Çünkü Arapçada vasfedilen şey tekillik, çoğulluk ve ikillik açısından sıfata uymalıdır. Burada ise vasfedilen *رجلان* ikil, sıfat ise çoğuldur. Atalay, buna yorum yapmamıştır. Al-Türk, bu cümleyi düzeltmiştir.

¹³⁸⁹ Bu kelime asıl metinde *ذو* şeklinde yanlış yazılmıştır. Musenna “ikil” olduğu için *ذوا* şeklinde olmalıdır.

Eğer belirteç belirtisize sıfat olursa: *bir kiçi kaçına kirdim* “bir adamın yanına girdim” dersin.

Eğer fiil cümlesi sıfat olursa: *keldi er kim söwer men onı* جاء الانسان الذي احبه “sevdiğim erkek geldi” dersin.

Eğer isim cümlesi sıfat olursa: *keldi bir er kim atası ölüptür*¹³⁹⁰ جاء الذي ابوه ميت “babası ölmüş olan birisi geldi” dersin.

80.a Bunlardan biri veya başkası bir belirtilenin sıfatı olaursa bunları öne almak olmaz; aksine hepsini Arapçada olduğu gibi sona almak gerekir. Allah dilerse belirtilenlerin vasıfları bölümünde bunların bir kısmını ele alacağız.

Sıfatlar tekrarlanırsa öne alınır: *uşlı yazuçı kiçi kördüm* رأيت انسانا كاتباً ذو عقل “akıllı bir katip gördüm” dersin. Sıfat tekrarlanmazsa: *oğuçı kiçi kördüm, kiçi oğuçı kördüm, kördüm oğuçı kiçi* dersin. Allah daha iyisini bilir.

Bil ki belirtililer, belirtisizler ve belirtililer bölümünde geçtiği gibi beş çeşittir: zamir, özel isim, tamlanan, işaret ismi ve mevsuldür. Zamir ne vasıflanır ne de onunla başkası vasfedilir. Özel isimle de başkası vasfedilmez. Tamlanan, işaret ismi ve mevsul ile bir şey vasfedilir.

Sıla (bağlaç) ismi ile vasıflanana örnek: *kördüm bini ol ki turdı* رأيت الامير الذي قام “ayakta duran beyi gördüm”, *öydeki bini kördüm* رأيت الامير الذي في البيت “evdeki beyi gördüm” **80.b.** *kaçındağı kılunu tuttum* مسكت المملوك الذي عندك “yanındaki köleyi tuttum” dersin.¹³⁹¹

Daha önce söylendiği gibi esrelenmiş “durum eki almış kelimeler” ve zarfın vasıflanana önüne geçirilmesi caizdir.

İsm-i fail ile ortak olan / ال /¹³⁹² ile belirtili kelimeye örnek: *kördüm kelgeni oğuçunu* “okuyucunun geldiğini gördüm”, *kelgeni kördüm yazuçunu* “geldiğini gördüm yazıcının”, *yazuçunu kelgeni kördüm* “yazıcının geldiğini gördüm” gibi.

İşaret ismi ile vasıflanana örnek: *bu bini kördüm* gibi. Uyarmak istersen fiilin önüne getirmelisin: *uç bu bini kördüm* “işte bu beyi gördüm” dersin. Sona alınması kesinlikle caiz değildir: *kördüm bu uç* denmez.

¹³⁹⁰ Bu cümle asıl metinde جاء الواحد الذي ابوه ميت şeklinde yazılmış.

¹³⁹¹ Son iki cümledeki ki aidiyet ekidir.

¹³⁹² / ال / ile belirtili olan kelimenin Arapça karşılığıdır.

Tamlanan ile vasıflanana örnek: *binin kulu sunğurnı kördüm* “beyin kölesi sunkuru gördüm”, *bi kulu sunğurnı* “bey kölesi sunkuru” da olur, *sunğurnı kördüm binin kulu*, *bi kulu* “bey kölesi” de olur. Ölgen şucu *munun kardaşı* السقا الذي مات اخو هذا “ölen sucu bunun kardeşidir” ve ölgen *bu suçunun kardaşı* السقا الذي مات اخو هذا 81.a. “ölen, bu suçunun kardeşidir” denir. Allah daha iyisini bilir.

3. 42. Atıf “Bağlaç” Bölümü

Türkçede Arapçadaki / و / bağlacını karşılayan bir kelime yoktur. Bağlaç yapmak istediklerinde belirtili ism-i faile eşit olan /-p/ ekini kullanırlar: *alıp ketti* “alıp gitti”, *alıp kel* “alıp gel”, *alıp keldim* “alıp geldim” dersin ki Arapçada جاء اخذا demektir. Geri kalanlar da böyledir.

Bir şeyin haberini vermek istersen: *bi tırdı kulu dağı* قام الامير ومملوكه الاخر “bey ve kölesi de kalktı” dersin. Buradaki *dağı* Arapçada الداهي “dahi”¹³⁹³ anlamındadır. Arapçada soru için kullanılan اما ve او edatlarının Türkçe karşılığı yoksa kelimesidir: *bi tırdı yoksa kulu* ام مملوكه , قام الامير او مملوكه “bey mi kalktı yoksa kölesi” dersin.

Arapçada لا olumsuzluk ifade eden edat için:¹³⁹⁴ *bi kulu tırmadı* ما قام مملوك “beyin kölesi kalkmadı” dersin.

Arapçada بل ve لكن kelimeleri istidrak edatıdır. Bunun Türkçede karşılığı yoktur. Onlar بل kelimesinin karşılığı olarak yok kelimesini kullanırlar: *bi tırmadı yok kulu* ما قام الامير بل مملوكه “bey kalkmadı ancak kölesi kalktı” dersin.¹³⁹⁵

81.b. Türkler لكن kelimesi yerine ereyne kelimesini kullanırlar. Türkmenlerde bu kelime evet anlamındadır. Bu iki kelime “yok ve ereyne” bir şey değildir.¹³⁹⁶

Arapçada اما kelimesinin Türkçe karşılığı ya dır. Bu tercih içindir: *ya munu alırsen ya munu* اما تأخذ هذا اما هذا “ya bunu alırsın ya da bunu” dersin. Türklerin

¹³⁹³ Al-Türk, bu kelimeyi “diğer” olarak çevirmiştir (Al-Türk, 2006, 230).

¹³⁹⁴ Satırlar arasında “bu olumsuzluk edatı ما anlamındadır” şeklinde bir ibare yazılmıştır.

¹³⁹⁵ Al-Türk, asıl metinde burada çıkartma olduğunu söylemektedir. Oysa metnin bu sayfasında çıkartma yoktur. Gösterdiği çıkartmada bir sonraki s. 82.a dadır (Al-Türk, 2006, 230, 1327. dipnot).

¹³⁹⁶ Müellifin “bu iki kelime bir şey değildir” ibaresiniden ne kasdettiğini anlayamadık. Al-Türk, bu ibareyi tercüme etmemiştir.

kullandıkları bu يا harfî Arapçadır¹³⁹⁷. Bunun aslı Türkçe değildir. اما edatı ise dillerine Arapçadan geçmiştir. Allah daha iyisini bilir

3. 43. Pekiştirme Bölümü

Bu, lafzî pekiştirme ve anlam pekiştirmesi olmak üzere iki türdür. Lafzî pekiştirme, bir kelimeyi olduğu gibi iki defa tekrarlamakla olur. Bu isim, fiil ve harf için de kullanılır. İsim için: *bi bi* الامير الامير “bey bey”¹³⁹⁸ dersin. Fiil için: *al al* خذ خذ dersin. Harf için: *yoğ yoğ* لا لا “yok yok” dersin. Cümle için: *bi keldi bi keldi* “bey geldi bey geldi” dersin.¹³⁹⁹

Anlam bakımından pekiştirmek ise bazen mastar bazen de özel kelimelerle yapılır. Mastara örnek: *yemek yedim* اكلت اكل , *içmek içtim* شربت شربا gibi. Bunları öne ve sona alarak yerlerini değiştirmek caizdir.

82.a Özel kelimelerle yapılan pekiştirme ise; bu özneyi pekiştirmek ve fiilin başaksı değil kendisi tarafından yapıldığını bildirmek için kullanılır: *bi tırdı özi* “bey kendi kalktı”, *bi ketti kensi* “bey kendi gitti”, *bi keldi kendi* “bey kendi geldi” gibi. Arapçada ihâta, kaplama bildiren كل kelimesinin Türkçe karşılığı ابع ابع¹⁴⁰⁰ *barşa* kelimesidir: *kişiler keldiler barşa* “adamların hepsi geldi, bütün adamlar geldiler” dersin. Bunu öne ve sona alabilirsin: *altın barçasını aldım* “altının hepsini aldım” dersin.

Belirtisiz, mutlak olarak pekiştirilir. İster pekiştirilen şey cüzlere ayrılmış olsun ister olmasın. Cüzlere ayrılmamış olana örnek: *bir kiçi tırdı özi* قام رجل نفسه “bir adam kendisi kalktı” gibi. Cüzlere ayrılmış olana örnek: *bir ötmek yedim barçasını* ve *barçasın*¹⁴⁰¹ “bir ekmeğin hepsini yedim” denir. Arapçada olduğu gibi pekiştirenin pekiştirilenden sonra gelmesi mümkün değil.

¹³⁹⁷ Müellifin Arapça olduğunu söylediği يا Türkçedeki ya’ dan farklıdır . Arapçadaki يا nida ve seslenme edatıdır. Atalay, müellifin bu görüşünü eleştirerek Türk diyalektlerini bilmediğinden kaynaklandığını ve bu kelimenin eski ve yeni Türkçede de bu anlamda kullanıldığını söylemiştir (Atalay, 1945, 118, 560. dipnot). Al-Türk, müellifin bu iddiasına karşı herhangi bir yorum yapmamıştır.

¹³⁹⁸ Al-Türk, bu ibareyi *bi bi keldi* şeklinde yazmıştır. Halbuki asıl metinde sadece *bi bi* şeklinde yazılmıştır. *Keldi* kelimesi yoktur (Al-Türk, 2006, 231).

¹³⁹⁹ Burada cümlelerin tekrarı anlamında müellif cümlelerin sonunda 2 sayısını kullanarak بی کالدي ۲ şeklinde yazmıştır. Atalay bunu doğru şekilde okumuştur. Al-Türk, galiba müellifin 2 sayısını niçin kullandığını anlamamıştır. Bu yüzden cümleyi bir sefer yazmıştır (Al-Türk, 2006, 231).

¹⁴⁰⁰ Bu üç kelimenin anlamı “tüm , hepsi, topu, tekmi, cümlesi” demektir.

¹⁴⁰¹ Al-Türk, bu kelimeyi *barçasını* şeklinde okumuştur. Halbuki bu kelime metinde بارشاسین şeklinde yazılmıştır.

3. 44. Bedel (Ünvan) Bölümü¹⁴⁰²

Bu, kısımlara ayrılır. Bunlardan biri tam bedel ¹⁴⁰³ بدل الكل من الكل : *kardeşin bi tırdı قام الامير اخوك* “kardeşin bey kalktı, bey kardeşin, kalktı” gibi. Allah daha iyisini bilir. Bedelin diğer kısımları Türkçede yoktur. Bunu iyi anla.¹⁴⁰⁴

3. 45. İdgām Bölümü¹⁴⁰⁵

Bu, ya bir ya da iki kelimedenden oluşur. İki kelimedenden oluşanı çok azdır. **82.b.** لا ر کullar , يا صي yaşı, ا ط ت اattan denir. Allah daha iyisini bilir.

3. 46. Muhātab Bölümü

Bunun en düzgün söylenişi, açık isimlerde kendisinden sorulanla başlamaktır: *bi neçiktir* “bey nasıldır” dersin. İşaret isimlerinde de öyledir: *bu neçiktir* ve *ol neçiktir* “bu nasıldır ve o nasıldır” dersin. Zamirlerde: *neçik seş* “nasılsın” ve *neçik siz* “nasılsınız” dersin. Bunun ters söylenmesinin bir zararı yoktur: *neçik bi* “nasıl bey”, *neçik bu* “nasıl bu”, *neçik ol* “nasıl o”, *seş neçik* “sen nasıl”, *siz neçik* “siz nasılsınız” gibi birinci şekil daha doğrudur. Allah daha iyisini bilir.

3. 47. Hikāye Bölümü

Kardeşin ayıttı bi yatmışır ان الامير نايم قال اخوك “kardeşin, beyin yattığını söyledi”. Sözün eş anlamlısını hikāye ederek geniş zamanda: *kardeşim aytır* “kardeşim söyler”

¹⁴⁰² “Kardeşim Ahmet”, “Doktor Mustafa” gibi ifadelerde ikinci sırada gelen özel isimler bir önceki cins ismini açıklar. Bu şekilde kendinden önceki ismi daha açık hale getirmek, anlamını pekiştirmek için gelen isimlere “bedel” denir.

¹⁴⁰³ Buna *mutābık bedel* de denir.

¹⁴⁰⁴ Sayfa kenarında bedelin çeşitleri yazılmıştır. Bunlardan biri kısmi bedel البعض من الكل : *bir ötmek yedim buçuğımı* “bir ekmek yedim yarısını” demektir. İştimal bedeli, mubdelun minh’e mutabık değildir: *bi keldi kulu* “bey geldi kölesi” ve *bi keldi yok kulu* gibi. Ancak müellif bu çıkartmanın sonunda bunların Türkçede bulunmadığını söylemektedir. Atalay, 1945, 119, 561. dipnot). Al-Türk, bu çıkartmayı metnin bir önceki sayfasındaymış gibi göstererek çıkartmada yer alan sadece Türkçe örnekleri yazmıştır (Al-Türk, 2006, 230, 1327. dipnot).

¹⁴⁰⁵ İdgām, mahreçleri aynı veya yakın olan harflerin yan yana gelmesiye dilde ortaya çıkan ağırlığın giderilmesi için uygulanan telaffuz biçimini ifade eden terimdir. Bu Arapça kurallarına göredir.

dersin. Bazı diyalektlerde geçmiş zaman için: *dedi* ve *dédi* denir. Şimdiki zaman için ise: *kardaşın deyor* “kardeşin diyor”, *deyor* ve *déyor* ve *ayıtır* denir.

Geçmiş zamanda: *bi maa keldi* “bey bana geldi” dersin. Soru için: *bu kimdir*, *kimdir bu* denir.

Nesne için: *bini kördüm* denir.

83.a Car “durum ekleri almış kelimeler” için: *biden kaştım* “beyden geçtim” ve *aştım* denir. Allah doğruyu daha çok bilir.

3. 48. Atma

Bu da pek azdır ve düzenli olmaz. Örneğin onlar “Türkler” bazı kelimelerden /d/ harfini atmışlar: Arapça *اسق* kelimesi için *içir* derler. Bunun aslı *içdir* şeklindedir.¹⁴⁰⁶

Türkler bazen /p/ harfini atarlar Arapça “eğer” anlamına gelen *ان كان* için: *eger* derler. Bunun aslı *epker*’dir.

Yine *birle* kelimesinden /r/ harfini atarak *bile* derler.

Tenbih için kullanılan hemzeyi atarlar. Örneğin *uç imdi* kelimesini *şimdi* şeklinde telaffuz ederler. *Sışkân* kelimesinden /k/ harfini atarak *sıçan* derler. Aslında *taşkarı* şeklinde olan kelimenin /k/ harfini atarak *taşarı* derler. Aslında *işkeri* şeklinde olan kelimeden /k/ harfini atarak *işeri* derler. Aslında *başkar* şeklinde olan kelimeden /k/ harfini atarak *başar* derler.

Ayrıca teklik birinci kişide olumsuzluk ekini atarak *alman* derler ki bunun aslı *almaz men*’dir.¹⁴⁰⁷

Emir kipinde çokluk ikinci kişide çoğul eki olan /z/ harfini atarak *alınız* yerine *alın* derler. **83.b.** Allah daha iyisini bilir.

¹⁴⁰⁶ Sayfa kenarında yine buna benzer bir örnekte *kaşdır* kelimesindeki /d/ harfini atıp *kaşır* derler şeklinde bir ibare yazılmıştır.

¹⁴⁰⁷ Atalay’a göre burada atılan olumsuzluk eki değildir; / z / harfi ile *men* kelimesinin “me” sidir (Atalay, 1945, 120, 565. dipnot).

3. 49. İsimden Fiil Türetme Bölümü

Bunun sınırlanması zor olup geniş bir bölümdür. Bunun çoğunu kavrayabilmek için bir kaç örnek vereceğiz. Türetme kelimenin aslının türünün değişmesidir. Çekim ise bunun tersidir. Çünkü çekim zaman ve kipin değişmesidir.

ak	= ak	ağardı	= ağardı
kara	= kara	karardı	= karardı
şarı	= sarı	şarardı, şargardı	= sarardı
kızıl	= kızıl	kızardı	= kızardı
kök ¹⁴⁰⁸	= gök	kökerdi	= göğerti
yaşıl	= yeşil	yaşardı	= yaşardı
kaygı	= kaygı	kaygırdı	= kaygılandı
oşruk	= osruk	oşurdu	= osurdu
tükürük	= tükürük	tükürdi	= tükürdü
kuşak ¹⁴⁰⁹	= kusak	kuştı	= kustu
sümkürük ¹⁴¹⁰	= sümük	sümkürdi	= sümkürdü
sidik	= sidik	sidi	= işedi
bay	= zengin	bayıdı	= zengin oldu
kesek	= kesek ¹⁴¹¹	kesti	= kesti
ölşük	= ölçek	ölüştü	= ölçtü
tarak	= tarak	taradı	= taradı
biçin ¹⁴¹²	= biçmek, hasat	biçti	= biçti
kışka	= kısa	kışardı	= kısalttı
uzun	= uzun	uzandı	= uzadı
saftı ¹⁴¹³	= satış	saftı	= sattı

¹⁴⁰⁸ Al-Türk, bu kelimeyi *kük* şeklinde okumuştur. *Kökerdi* kelimesini *kükerdi* şeklinde okuyarak “kökledi” şeklinde çevirmiştir. Bu kelime bütün kıpçakça eserlerde kök şeklinde geçmektedir (Al-Türk, 2006, 234).

¹⁴⁰⁹ Bu kelime sayfa kenarında bulunmakta ve müellif tarafından *kuşak* şeklinde yazılmıştır.

¹⁴¹⁰ Al-Türk, bu kelimeyi *sümkürük* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 234). Halbuki asıl metinde kelimenin /m/ harfi üzerinde sükun işareti var. Biz metne uygun şekilde yazdık.

¹⁴¹¹ Al-Türk, bu kelimeyi “kesik” şeklinde çevirmiştir.

¹⁴¹² Al-Türk, bu kelimeyi “biçen” şeklinde çevirmiştir.

¹⁴¹³ Al-Türk, bu kelimeyi “satan” şeklinde çevirmiştir.

ālu ¹⁴¹⁴	= alış	<i>aldı</i>	aldı
84.a			
iski	= eski	<i>iskirdi</i>	= eskidi
şasıḳ	= sası, kötü koku	<i>şasıdı</i>	= sasıdı
tilek	= dilek	<i>iledi</i>	= diledi
ketik ¹⁴¹⁵	= gedik	<i>kētildi</i>	= gedildi
ṭayak	= dayak, destek	<i>ṭayandı</i>	= dayandı, yaslandı
yamaw	= yama	<i>yamadı</i>	= yamaladı
boyaw	= boya	<i>boyadı</i>	= boyadı
yaş	= yaş	<i>yaşardı</i>	= yaşardı
ter ¹⁴¹⁶	= ter	<i>terledi</i>	= terledi
tiri	= diri	<i>tirildi</i>	= dirildi
teşek	= ?	<i>yaşadı</i>	= ? ¹⁴¹⁷
töşek	= döşek	<i>töşedi</i>	= döşedi
awruk ¹⁴¹⁸	= ağrı	<i>awurdu</i>	= ağırdı
ürüv	= üfleme	<i>üvürdi</i>	= üfledi
ig ¹⁴¹⁹	= iğ	<i>ēyirdi</i> ¹⁴²⁰	= eğirdi
ik ¹⁴²¹	= hastalık	<i>iyildi</i>	= hastalandı
āz ¹⁴²²	= az	<i>azardı</i>	= azaldı
yarak ¹⁴²³	= hazırlık	<i>yaraḳladı</i>	= hazırladı, donattı

¹⁴¹⁴ Bu kelime asıl metinde üzerinde med “uzatma” işareti olan iki elifle yazıldığı için metne uyarak /ā/ ile yazdık. Atalay ve Al-Türk, /a / ile yazmışlardır. Ayrıca Al-Türk, bu kelimeye “alınan” anlamını vermiştir.

¹⁴¹⁵ Al-Türk, bu kelimeyi okumamıştır.

¹⁴¹⁶ Al-Türk, bu kelime ile bir sonraki *tiri* kelimesini bir kelime sanarak birinci kelimeyi *terterledi* şeklinde yanlış okumuştur. İkinci *tirildi* kelimesine ise “terledi” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 235).

¹⁴¹⁷ Atalay, bu iki kelimeyi soru işareti ile bırakmıştır (Atalay, 1945, 122). Al-Türk, birinci kelimeye “yaşam” ikinciye ise “yaşadı” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 235).

¹⁴¹⁸ Al-Türk, bu kelimeyi “avcı” ve “avladı” yanlış anlamlandırmıştır (Al-Türk, 2006, 235).

¹⁴¹⁹ Atalay, bu kelimeyi iğ şeklinde, Al-Türk ise iḡ şeklinde okumuştur. Bu kelime metinde ايك *ig* şeklinde geçmektedir. Ayrıca sayfa kenarında باليدوية şeklinde bir çıkartma bulunmaktadır. Bu çıkartmaya göre biz bu kelimeyi /g / ile *ig* şeklinde okuduk. Atalay ve Al-Türk, bu çıkartmayı okumamışlar. Ayrıca bu kelime DM.’de *ig* şeklinde geçmektedir (Toparlı, 2003, 85).

¹⁴²⁰ Al-Türk, bu kelimeye “iyi oldu” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 235).

¹⁴²¹ Satırlar arasında خالصة halis kef ile ibaresi bulunduğu göre *ik* şeklinde okuduk. Bu kelime DLT’ “hastalık” anlamında *yik*, *iğ* ve *ik* şeklinde geçmektedir. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *iğ* şeklinde okumuşlardır. Al-Türk, buna “iyi oldu” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 235).

¹⁴²² Asıl metinde bu kelimenin ilk harfi üzerinde uzatma işareti bulunduğu için / ā / ile okuduk. Atalay ve Al-Türk, bunu /a / şeklinde okumuşlar (Atalay, 1945, 122; Al-Türk, 2006, 235).

¹⁴²³ Al-Türk, bu kelimeye “ışık” ve “ışıkladı” anlamını vermiştir.

öt	= öt	ötti	=geçti, nüfuz etti ¹⁴²⁴
awlaḳ ¹⁴²⁵	= av yeri	awladı	= avladı
yumuşak ¹⁴²⁶	= yumuşak	yumşadı	= yumuşadı
kemirşek ¹⁴²⁷	= kıkırdak	kemirdi	= kemirdi
şişik	= şişik	şışti	= şişti
ölüm	= ölüm	öldi	= öldü
yem	= yem	yèdi	= yedi
içim	= içim, yudum	içti	= içti
ınçıkırık ¹⁴²⁸	= hıçkırık	ınçıkırdı	= hıçkırdı

84.b

ṭalaw	= yağma	ṭaladı	= yağmaladı
aṭlam	= adım	aṭladı	= atlamak
bitik	=kitap,yazı, mektup	bitti	= bitti, son, neşvü nema

Allah daha iyisini bilir.

¹⁴²⁴ Al-Türk, bu kelimeye “acıdı” anlamını vermiştir. Bu kelime DLT’de “bir şeyi delip geçmek; bir yeri geçmek” anlamlarında geçmektedir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 792). İM.’da yine “geçmek” anlamında geçmektedir (Toparlı, 1992, 331).

¹⁴²⁵ Al-Türk, bu kelimeyi *owlak* şeklinde yanlış okuyarak “ av” anlamını vermiştir. Halbuki bu kelimenin ilk harfi olan elifin üzerinde üstün işareti bulunmaktadır. İkinci kelime *awladı* kelimesini de *owladı* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 235).

¹⁴²⁶ Al-Türk, bu iki kelimeyi *yumuşak* ve *yumşadı* şeklinde okumuştur. Halbuki asıl metinde bu iki kelimenin / m / harfinin üzerinde sükun işareti bulunmaktadır. Atalay, bunları sükunla *yumşak* ve *yumşadı* şeklinde doğru okumuştur.

¹⁴²⁷ Atalay, bu kelimeyi dizin bölümünde soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay,1945, 194). Al-Türk ise bu kelimeye “kemiren” anlamını vermiştir. Bu kelime El-idrak Haşiyesinde kemirşek şeklinde “kemik ucunda yumuşak kemik” anlamında geçmektedir (İzbudak, 1936, 29).

¹⁴²⁸ Al-Türk, bu kelimeyi *ınçıkırık* ikinci kelimeyi de *ınçıkırdı* şeklinde yanlış yazmıştır (Al-Türk, 2006, 235).

3. 50. Ünlem Bölümü

Bunun üç edatı vardır. Birincisi ünlem edatı için: *ā* edatı kullanılır: *ā kiçi* يا انسان “ey adam” dersin. İkincisi şaşırma bildirir: *ābaw* edatı kullanılır. Yazıklanmak için: *ābu* edatı kullanılır.¹⁴²⁹ Allah daha iyisini bilir.

3. 51. Tanlama, Şaşma Bölümü

Şaşma, benzerlerinden farklı olarak alışılmış olmayan ve sebepleri gizli kalmış şeye karşı olur. Bu Arapçada iki kalıpla söylenir: *ما فعله و افعاله* . Araplarda bunun şartları vardır: birincisi fiilin üç harften oluşması; gerçekten olmuş bulunması; sürekli olması; ziyade ve noksanlık kabul etmesi.

Birincide: *bi ne özden kiçidir* ما أحسن الأمير انسانا “bey ne kadar iyi bir insandır” denir. İkinci *ما فعل به* kalıbındaki fiiller ise sadece emir kipinde olur. Çünkü bu kalıbın lafzı zaten emirdir ve anlamı yüklemidir: *bi körükli boldı* بقى الأمير حسنا “bey güzel oldu”¹⁴³⁰, “güzellik sahibi oldu” gibi.

85.a Şaşma fiili daha önce söylendiği gibi bir harf¹⁴³¹ kullanılmadan ancak bir nesne alabilir. Onu harfle geçişli yapmak istersen: *bi kılunğa ne uruçıdır* “bey kölesini ne kadar dövücüdür” denir. Arapçada renkler, sayı ve şaşılık gibi şeylerden şaşma fiili yapmak caiz değildir. Ancak Türklerde caizdir: *ne aқdır bu* “ne kadar aktır bu”, *ne kıızıldır bu* “ne kadar kırmızıdır bu”, *ne қарadır bu* “ne kadar karadır bu” dersin. Arapçada anlamı pekiştirmek için *اشد و ابيض* kelimeleri kullanılır. Bu Türkçede: *ne appaқdır bu* “bu ne bembeyazdır”, *ne kıpқızıldır bu* “bu ne kıpkızıldır”, *ne kapқaradır bu* “bu ne kapkaradır” denir.

Yine *ne şokurdır bu* “bu ne şaşıcıdır”, *ne şaprasdır bu* “bu ne şaşıcıdır” dersin. Allah daha iyisini bilir.

¹⁴²⁹ Bu kelimelerin ilk harflerinin üzerinde med işareti olduğu için / ā / ile yazdık . Atalay ve Al-Türk, / a / ile yazmışlar. Al-Türk, asıl metinde bu edatların ne anlamda kullanıldığını bildiren *نداء ünlem, تعجب şaşırma, ويل yazıklanma, korku* kelimelerini tercüme etmemiştir.

¹⁴³⁰ Al-Türk, bunu “bey iyi oldu” şeklinde çevirmiştir.

¹⁴³¹ Müellif burada kullandığı harf kelimesinden “isim durum eklerini” kasetmiştir.

3. 52. بنس ve نعم Bölümü

Arapçada بنس “kötü, fena oldu” anlamlarında kullanılır. Arapçada birinci **ni'ma** نعم kelimesi övmek için ikinci **bi'sa** بنس kelimesi ise kötülemek, aşağılamak için kullanılır. Bu ikisi ancak geçmiş zaman kipinde kullanılır: *bi yakşı kişidir* “bey iyi adamdır” ve *yaman kuldur bu* “bu kötü köledir” gibi.

Övmek için kullanılan bir de *maқта* kelimesi vardır. Bu kelime çekimlidir. Geçmiş zamanda: *maқтаdı*, geniş zamanda *maқtar*, gelecek zamanda: *maқтағay* dersin. Bir diğer diyalekte geniş zaman için: *maқtaydır* derler. Öbür çekimler bellidir.

Kötülemek için *azarla* kelimesi kullanılır. Bu da çekimlenir.

85.b Tamlamada: *binin қulı yakşı kişidir* “beyin kölesi iyi adamdır”, *epçinin èri yaman kişidir* “kadının kocası kötü adamdır” dersin.

Esrelenmiş “isim durum eki almışlarda”: *öydekinin қulı yakşı kiçi* “evdekinin kölesi iyi adamdır” dersin. Belirteçte: *pazardağının қulı yaman kişidir* “pazardakinin kölesi kötü adamdır”, *қаtındaғы yakşı kişidir* “yanındaki iyi insandır” dersin. Teklik ikinci kişi için: *қаtındaғынын*¹⁴³² *қulı yaman kişidir* “senin yanındaki kötü biridir” dersin. Allah daha doğrusunu bilir.

3. 53. Meded İsteme

Bu, yalnız bu şekildedir: *ā kiçler maa buluşunuz* “ey insanlar bana yardım ediniz” ve *maa buluş eyleñiz* “bana yardım eyleyiniz” dersin. Türkmenler: *maa meded eyleñiz* derler.

¹⁴³² Al-Türk, bu kelimeyi *қаtındaғынын* şeklinde düzeltmiştir. Biz metne uyarak *қаtındaғынын* şeklinde yazdık (Al- Türk, 2006, 237).

3. 54. Çoğulun Çoğulu Bölümü¹⁴³³

الخلق والعالم	<i>al-ḥalk wa 'l- 'ālam</i>	<i>el kün el ulus</i>	= halk, el gün
السواد	<i>as-sawād</i>	<i>alas bulas</i>	=uzaktan belli olmayan karantı ¹⁴³⁴
السراب	<i>as-sarāb</i>	<i>şagım</i>	= susamış kimsenin uzaktan su sandığı şey ¹⁴³⁵
جمع الوحوش	<i>cam'u 'l-wuḥūṣ</i>	<i>keyik</i>	= yaban ve yırtıcı hayvanların hepsi
جمع الخيول	<i>cam'u 'l-ḥuyūl</i>	<i>yılkı</i>	= at sürüsü
جمع البهائم	<i>cam'u 'l-bahāim</i>	<i>tuwarlar</i>	= koyun, inek, keçi gibi evcil hayvan sürüsü
جمع الكلاب	<i>cam'u 'l-kilāb</i>	<i>urguk, kaşarlar</i>	= köpek sürüsü
الغلة	<i>al-ğalla</i>	<i>aşlık</i>	= yemeklik, azık
الفاكهة	<i>al-fākiha</i>	86.a. <i>yemiş</i>	= meyve
النقل	<i>an-naql</i>	<i>şerez</i>	= çerez
جمع الطيور	<i>cam'u 't-ṭuyūr</i>	<i>kum kuş</i>	= kuş sürüsü
الخدم والحشم	<i>al-ḥadam wa 'l- ḥaşam</i>	<i>kul kuṭan</i>	= hizmetçi, köle

Allah daha iyisini bilir.

¹⁴³³ Burada bulunan Türkçe kelimeler çoğul eki almadan anlam bakımından çoğul olan kelimelerdir.

¹⁴³⁴ Bu açıklama Arapça kelimenin yanında Arapça yazılmıştır.

¹⁴³⁵ Bu açıklama Arapça kelimenin yanında Arapça yazılmıştır.

3. 55. Cezm Edatları

Bu edatlar fiillere mahsus olup iki kısımdır. Birinci kısmı sadece bir fiili cezmler ederler. Bunlara cezmler edatları denir. İkincisi iki fiili birden cezmler eder. bunlara da şart edatları adı verilir; bunun hükmü daha önce açıklanmıştır.

Cezmler edatları dörttür ¹⁴³⁶ لا النهي ، لما ، لام الامر ، لا النهي

لم edatı geçmiş zaman fiilini olumsuz yapan bir edattır: *tırmaydır* لم يقم “kalkmadı” va *kulum ırmaydır men* لم اضرب مملوكي “kölemi dövmedim” gibi. لما edatı geçmiş zaman üzerine gelerek ona حين “diğı zaman” anlamını katar: *bi kelgeş* حين مجيء الامير “beyin geldiğı zaman” ve *kul ketkeş* حين ذهاب المملوك “kölenin gittiğı zaman” dersin. Bu edat şimdiki ve geniş zaman kipi üzerine gelerek anlam bakımından onu geçmiş zaman kılar: *bi tırmaydır* “bey kalkmadı” gibi. ¹⁴³⁷

Arapça emir ve dua / ل /’si Türkçede öznesi belli olmyan edilgen fiile gelir: *urulsun* ليضرب ¹⁴³⁸ , 86.b. *kelsin, ketsin*. Eğer fiil birinci ve üçüncü kişiler için söylenirse; teklik birinci kişi için: *tırayım* لأقم “kalkayım”, teklik üçüncü kişi için: *tırsun* ليقم “kalksın” dersin. Buradaki sin=sun eki yine emir ekidir.

Arapçada لا النهي yasaklama / لا /’nın Türkçe karşılığı “-ma, -me”dir: *tırma* “kalkma”, *kétme* “gitme”, *kelme* “gelme” dersin. Allah daha iyisini bilir.

/ř/ harfine gelince bunun bir takım hükümleri vardır ki çoğunun bahsi geçmiştir. Bir başka hükmü de “ortaklık, benzerlik, eşlik ve yakınlık” bildirmesidir

الاخ	al-aş	şardaş	= kardeş
رفيق البطن	rafıku ’l-başn	şarındaş	= kardeş
رفيق الاستاذ	rafıku ’l-ustād	şoşdaş	= öğretmenin ¹⁴³⁹ arkadaşı, dostu
رفيق الطريق	rafıku ’t-şarık	yoldaş	= yoldaş
رفيق البيت	rafıku ’l-bait	öydeş	= ev arkadaşı

¹⁴³⁶ Bu edatlar Arapça cezmler edatlarıdır.

¹⁴³⁷ Sayfa kenarında لما edatının şimdiki ve geniş zaman fiiline gelerek onu geçmiş zaman yapmasına kuran-i kerimden bir ayet örnek verilmiştir. Ancak bu kural Arapça kurallarına mahsustur.

¹⁴³⁸ Al-Türk, bu kelimenin metinde انضرب şeklinde yanlış yazıldığını sanmıştır. Ancak bu kelime ليضرب şeklinde doğru yazılmıştır (Al-Türk, 2006, 239).

¹⁴³⁹ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi “öğrencilik arkadaşı” diye tercüme etmişler. Biz Arapça استاذ kelimesinin “öğretmen, hoca” anlamında olduğı için yukarıdaki şekilde çevirdik.

رفيق اللعب	<i>rafıku' l-la^b</i>	<i>oynaş</i>	= oynaş, oyun arkadaşı
رفيق الموضع	<i>rafıku' l-mauḍi^c</i>	<i>yerdeş</i>	= yer arkadaşı
رفيق الرضاع	<i>rafıku' r-riḍā^c</i>	<i>emildeş</i>	= süt kardeş
رفيق الجنس	<i>rafıku' l-cins</i>	<i>kökdeş</i>	= aynı kökten, cinsten olan
رفيق الطول	<i>rafıku' t-ṭūl</i>	<i>boydaş</i>	= boyca eşit

Buna göre başkalarını da ölçümle.

AYRIM - Atıf “bağlaç” bölümünde yahut anlamında olan او kelimesinden daha önce bahsedilmişti. Bunun bir başka anlamı da şüphe ve belirsizlik ifade etmektir: *bi ṭurdi yoksa kulu* اي قام الامير او مملوكه “bey mi yoksa kölesi mi kalktı” gibi. Burada *yoksa* Arapçadaki او ve ام kelimesini karşılar. Eğer kalkanın kim olduğu bilinirse bu belgisizlik ifade eder. Eğer kalkanın kim olduğu bilinmezse kuşku ifade eder. Bunun bir başka anlamı da seçimde muhayerlik ve mübahlık “serbestlik” ifade etmesidir. Muhayyerlik için: *bir at bër yoksa kaçır* اعط فرسا او بغلا “bir at ver ya da bir katır” dersin. Serbestlik için: *bir kırnağ satın al yoksa bir kul* اشترى جارية او مملوكا “bir cariye satın al ya da bir köle” dersin.¹⁴⁴⁰ Arapça إِمَّا edatı da aynı anlamdadır. Allah daha iyisini bilir.

3. 56. Zamir ve Ekler Bölümü

Ayrı zamirde teklik birinci kişi için: *men*, çoklukta fiil için: *biz*; isimler için: *miz* dersin. Teklik ikinci kişi için: *sen*, çokluk ikinci kişi için: *siz*, +/-*ηiz*

Teklik üçüncü kişi için: *özi*, *kensi*, *kendi*; çoğulunda aynı kelimelere *+lar*, *+ler* çoğul eki eklenerek kullanılır.

Bitişik zamirlerin eki, teklik birinci kişinin eki yalnız /m/ dir; Çokluk birinci kişi için geçmiş zamanda /k / ve /k/ dir. Muhtemel hal kipinde: *-lık*, *-lik*, *-lım*, *-lim*’dir. Teklik ikinci kişinin eki genizden gelen /n/ dir. Çokluk ikinci kişinin eki genizden gelen /n / ile / z / dir. Teklik üçüncü kişinin eki: *on*, *aη*, *aηar*, *muwar*’dır. Çokluk üçüncü kişide bunlara çoğul eki eklenir.

¹⁴⁴⁰ Sayfa kenarında yazılan bir Arapça çıkartmada “muhayyerlik ile ibahe arasındaki fark, muhayyerlikte iki şeyi birleştirmek caiz değildir; ibahede (serbestlikte) “caizdir” ifadesi yer alır.

Bunların hepsinde nesne eki esreli / n /dir.¹⁴⁴¹

İşarete yakın için: *bu* ve *munu* kullanılır.¹⁴⁴² Uzak için *ol* kullanılır. Çoğulda: *bular*, *mular*, *allar* kullanılır. Arapça **هنا** kelimesinin Türkçe karşılığı *munda* “burada”, **هناك** *anda*¹⁴⁴³ ve *tikte* “orada”dır. İşaret isimlerine giren uyarı /ʔ/’sinin Türkçe karşılığı *uç’tur*.

Şart eki üstünlü /-s/dir.

Sıla edatı, +*ğı*, +*kı*, +*ki*, +*gi*, *kim* dir.

Küçültme eki, +*ğına*, +*kına*, +*kine*, +*gine*, +*çuk*, +*çük*¹⁴⁴⁴, +*gaz*, +*kaz*, +*kez*, +*gez*, +*çak*, +*çek*, +*ça*, +*çe*, +*rağ*¹⁴⁴⁵ dir.

İsm-i fail ekleri, -*ğan*, -*kan*, -*ken*, -*gen*, /-p/, -*miş*, /-k/, /-k/, /-g/, iki /-k/ ve iki /-k/, /-g/ dir.

İsm-i meful ekleri, ya /- k/ ya da /-k /= /-g/ dir.

88.a.

Edilgenlik eki bütün durumlarda yalnız /-l/dir.

Yer ismi eki, fiilin sonu üstün ile hareketlendikten sonra: -*çak*, -*çek* dir.

Alet ismi eki; /-k/, /-k/’ dir.

Hey’et eki, /-ş /dir.

Fiillerin mastar eki, -*mak*, -*mek* tir.

Mastarlara benzeyen isim yapma eki, -*lık*, -*lik* tir.

Emir fiilinin eki, fiilin sonunun sakın olmasıdır. İkinci kişide pekiştirme eki, -*ğın*, -*kın*, -*kin*, -*gin*’ dir. Yasaklama eki üstünlü /-m/ dir.

Olumsuzluk işareti üstünlü /m/ ve /z/’dir. Bu /z/, ya /s/ye yahut /y/ ve /p/ harfine dönüşebilir. Ya da /y / ile /r/ye, ya da /m/ ile /ş/ye dönüştürülür. Bütün bu ekler teklik birinci kişide düşer, *kelmen* “gelmem” ve *kétmen* “gitmem” gibi.

Arapçada **بلا**¹⁴⁴⁶ edatı ile yapılan olumsuzluk, Türkçede +*sız*, +*siz*, *yok*, *ne* ile yapılır.

Yalnız geniş zaman için olan kipin eki, olumluda sonu sessiz harfle biten fiili üstün ile hareketlendirmektir. Olumsuzda fiilin sonuna bir /y/ getirilir. Sesli ile biten

¹⁴⁴¹ Al-Türk, bu cümleyi yazmamıştır.

¹⁴⁴² Al-Türk, ikinci *munu* kelimesini yazmamıştır

¹⁴⁴³ Al-Türk, bu kelimeyi *anda* şeklinde yanlış okumuştur (Al-Türk, 2006, 240).

¹⁴⁴⁴ Al-Türk, bu eki yazmamıştır (Al-Türk, 2006, 240).

¹⁴⁴⁵ Bu bir küçültme eki değil, Karşılaştırma ekidir. Atalay ve Al-Türk, buna yorum yapmamışlardır.

¹⁴⁴⁶ Al-Türk, bu edatı **بلا** şeklinde yanlış yazmıştır (Al-Türk, 2006, 241).

fiillerin olumlu ve olumsuz durumunda ise bunun eki **88.b.** yalnız /-y/ dir. Artünlülü kelimelerde -ğaş ve -kaş, önünlülü kelimelerde ise -keş, -geş ve ok, ken, gen dir. Türkmenler tarafından -leyn denir.

Geniş zaman eki, yalnız /-r/ dir. Gelecek zaman eki artünlülü kelimelerde, -ğay, -kay' dir. Önünlülü kelimelerde, -key, -gey ve esreli /-s/' dir. Bunun eki Türkmencede çaķ ve çek' dir.

Geçişlilik işaretleri /d/ ile /r/, /t/ ile /r/, /r/ ile /t/, /r, t/, /k/ ile /z/ , / y/, /k/ ile /r/ ve /z/, /ğ/ dir.

Tafdil ekleri, +raķ ve +rek' tir.

Soru eki, esreli /m/¹⁴⁴⁷, neçik, nelik, nege, neden' dir.

Sözde öznenin “edilgen” eki, yalnız /n/ dir.

Ortaklaşa fiilin eki, /-ş/ dir.

Sayı alameti büyük sayıyla başlamaktır.

Nisbet¹⁴⁴⁸ eki, /ı, i/' dir.

Sıfat ve sahip olma eki, +lı, +li' dir.

89.a Zat eki /c/ dir¹⁴⁴⁹

Arapça ان، اذا، لو şart edatlarının Türkçe karşılığı üstünlü /-s/ dir.

Arapça كان kelimesinin karşılığı *édi*, ليت kelimesinin karşılığı *keşke*, حسب kelimesinin karşılığı *şaaandı*, صار kelimesinin karşılığı *boldı*, قارب kelimesinin *yazdı*, علم kelimesinin karşılığı *bildi*, ظن kelimesinin *orunladı*, üstünlü أَنْ ve sesbebiyet bildiren كي، لام ve isim cümlesindeki mevsul ve حتى kelimelerinin Türkçe karşılığı *kim* dir. *Kim* kelimesi aynı zamanda Arapçada¹⁴⁵⁰ من kelimesinin karşılığıdır.

Hazır bulunmayan üçüncü kişinin eki esreli /-s/ dir ki Arapça emir kipindeki /ل/ yi karşılar.

Arapçada cer edatlarının Türkçe karşılıkları:

من	min	+dan, +den
الى	ilā	+ga, +ka, +ke, +ge

¹⁴⁴⁷ Al-Türk, soru ekini esreli /n/ olarak yanlış yazmıştır (Al-Türk, 2006, 241).

¹⁴⁴⁸ Al-Türk, bu kelimeyi geniş zaman olarak yanlış şekilde okumuştur (Al-Türk, 2006, 242).

¹⁴⁴⁹ Burada kastedilen Türkçedeki meslek adı yapan {+CX} olabilir.

¹⁴⁵⁰ Asıl metinde bu kelime مان şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk de bunun doğru şeklini yazmışlardır.

حتى	hattā	-ğınça, -kınça, -kinçe, -gince, -dağı
في	fī	+da, +de
على ¹⁴⁵¹	ʿalā	üst
مع	maʿa	bile
رب ويكون	rubba, yakūn	bolay, bolğay da denir

Arapçada mülkiyet bildiren / ل / için *ğa, ka, ke, ge* kullanılır.

Benzetme için *oşar* kelimesi kullanılır. Türkmenler buna *okşar* derler, *menzer, teň*, yakın için *kibi* ve uzak için *kibik*, Türkmenler tarafından *sınar ve çılayın*¹⁴⁵² da denir.

89.b

أجل	acl	uçun	= için
شأن	şa'n	ötri	= ötrü
اليمين	al-yamīn	ant	= yemin
البعض	al-baʿd	bir ança, biraz	= biraz
		da denir	
عند	ʿinda	kat	= nezd, ind, yan.
izafet için		niñ	
متى	matā	kaçan	= ne zaman
متى ما	matā mā	kaçan ki	= ne zaman ki ¹⁴⁵³
مهما	mahmā	ne ki	= her ne kadar, nice
مصير	maşīr	kaçansa	= ne zamansa, sonunda
أي	ayyu	kaysı	= hangisi
أيما	ayyumā	kaysı ki, kanğı	= hangisi
		da denir	
أي من	ayyu man	ne kim	= her kim ¹⁴⁵⁴
حيث	haiṭu	ne yerde	= nerede
حيثما	haiṭumā	ne yerde ki	= her yerde, nerede olursa olsun

¹⁴⁵¹ Asıl metinde bu kelime *عن* şeklinde yanlış yazılmıştır. Al-Türk, bunu düzeltmemiştir (Al-Türk, 2006, 242).

¹⁴⁵² Bu kelime asıl metin 35.a.da *çılayın* şeklinde yazılmıştır. Ayrıca sayfa kenarında bu kelimenin altında “miktarda ortaklık” anlamında *مشاركة مع القدر* ibaresi bulunmaktadır. Al-Türk bu ibareyi yazmamıştır (Al-Türk, 2006, 242).

¹⁴⁵³ Sayfa kenarında Arapça *لما* kelimesinin de bu anlamda olduğu yazılmıştır.

¹⁴⁵⁴ Atalay, bu kelimeye “nice, ne ki” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 219). Al-Türk, “kim” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 243).

أين	ayna	qayda	= nerede
أينما	aynamā	qayda ki	= neredeki
كيف	kaifa	neçik	= nasıl
كيفما	kaifamā	neçik ki	= her nasıl olursa olsun
أي شيء	ayyu şay'	ne	= ne
أيما شيء	ayyumā şay'	ne ki, ne kim	= her hangi bir şey
كلما	kullamā	neşe ki	= her ne kadar
لما	lammā	çun ki	= çünkü
مالم	mālam	mayınça	= mayınca
اين	ain	qani	= hani
في اين ¹⁴⁵⁵	fi ain	qayda	= nerede
مما	mimmā	neden	= neden
اينما	ainamā	qayda ki	= her nerede , yer için qaydasa denir. Bir yere gitme anlamında qaydasa kêtme denir
اينما كان ¹⁴⁵⁶	aynamā kân	qaydaysa ki	= neredeyse ki
غير	ğair	özge, ayruk, ayrı, eyrik ¹⁴⁵⁷ , başqa	= özge, ayrı, başka

90.a

ام ، او	am, aw	yoksa	= yoksa
ما النافية	māan-nāfiya	ne	= ne
	“olumsuzluk yapan ما”		
عدم ، لا	‘adam, lā	yok	= yok
نعم	na‘am	ewet, ereyne ¹⁴⁵⁸	= evet

¹⁴⁵⁵ Satırlar arasında ters bir şekilde “nereye de bu anlamdadır” **الى اين بمعناها** ibaresi yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bunu yazmamışlardır.

¹⁴⁵⁶ Bu kelime asıl metinde **اما ما** şeklinde yanlış yazılmıştır. Biz Türkçe karşılığına uygun olarak düzelttik. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

¹⁴⁵⁷ Atalay, bu kelimeyi **eyrik** şeklinde okuyarak soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945,129). Al-Türk, bu kelimeyi **eyri** şeklinde okumuştur. Halbuki bu kelime asıl metinde **أيريك** şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁵⁸ Metinde bu kelimenin Türkmenler tarafından kullanıldığını bildiren **قيل** kelimesi yazılmıştır.

اما	<i>immā</i>	ya	= ya
نوع	<i>naw^c</i>	tür	= tür, çeşit
عادة	<i>‘āda</i>	türe	= töre
عمدا	<i>‘amdan</i>	tuyana ¹⁴⁵⁹	= kasten, bilerek
كما	<i>kamā</i>	yene, kene, tañla ¹⁴⁶⁰	= yine
قدر ¹⁴⁶¹	<i>ḳadr</i>	ça, çe	= miktar bildiren ek
علامة	<i>‘alāma</i>	nişan	= nişan, belirti
عذر	<i>‘uḍr</i>	bahana,(Tatarca: şalışmak denir) ¹⁴⁶²	= bahane
شيء	<i>şai’</i>	neme, nesne çoğulunda: nemeler, nesneler	= nesne, şey
مالك الشيء	<i>māliku’ş-şay’</i>	iye, (tamlamada bir /s/ eklenir)	= sahip
قيمته ¹⁴⁶³	<i>ḳıymatuhu</i>	almış	= değeri, fiyatı
الى الان	<i>ila’l ān</i>	hanaz	= henüz

اما **amma** kelimesinin Türkçe karşılığı *alaḳ’dır*. Bu haber ve başkasında pekiştirme edatı olarak kullanılır. Haber için: *közü şişiptir alaḳ* “gözü iyice şişmiştir” ve başkasında: *başın taşar men alaḳ* “başını iyice taşlarım ben”denir.

Oḳ kelimesinin bir takım anlamları vardır¹⁴⁶⁴. Bunlardan biri şimdiki zamanla kullanılmasıdır: *emdi oḳ* “işte şimdi”, *anda oḳ* “işte o zaman” gibi.

Pekiştirme için kullanılır: *barğın oḳ* “hemen git” gibi.

¹⁴⁵⁹ Atalay, bu kelimeyi *tuyana* şeklinde okuyarak “diliyerek” anlamını vermiştir (Atalay, 1945, 266). Al-Türk, bu kelimeyi *tüyana* şeklinde okuyarak ? işaretiyle bırakmıştır (Al-Türk, 2006, 244). Bu kelimenin Arapça karşılığından hareket ederek “kasten, bilerek” anlamını verdik.

¹⁴⁶⁰ Atalay, bu kelimenin *yeñile* şeklinde olması gerektiğini söylemektedir (Atalay, 1945, 129, 576. dipnot).

¹⁴⁶¹ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi *مقدار* şeklinde okumuşlar. Biz metne uyararak *قدر* şeklinde okuduk.

¹⁴⁶² Sayfa kenarında Türkmenler buna *şara* derler anlamında *وقيل شاراً* ibaresi bulunmaktadır. Al-Türk, bu çıkartmayı bir önceki *nişan* kelimesine ilhak etmiştir (Al-Türk, 2006, 244).

¹⁴⁶³ Asıl metinde bu kelime yerine *الخذ* kelimesi kullanılmıştır. Müellif Türkçe kelimeyi Arapçaya harfi olarak çevirmiştir. Biz bunun yerine Arapça doğru karşılığını yazdık. Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişler. Ayrıca Al-Türk, Türkçe kelimeyi *almış* şeklinde tercüme etmiştir (Al-Türk, 2006, 244).

¹⁴⁶⁴ Al-Türk, bu cümleyi “*imdi oḳ, anda oḳ, oḳ ve alaḳ* anlamlarında” şeklinde tercüme şeklinde yanlış tercüme etmiştir. Burdaki *alaḳ* kelimesi bir önceki cümleye aid olup bu cümleyle alakası yoktur.

¹⁴⁶⁵ الوجدة	<i>al-wicda</i>	<i>bar</i>	= var
¹⁴⁶⁶ العدم	<i>al-‘adam</i>	<i>yok</i>	= yok
الميل	<i>al-mail</i>	<i>amrağ</i>	= eğilim, arzu etmek
النفع	<i>an-naḥc</i>	90.b. <i>aşu</i>	= fayda, kazanç
¹⁴⁶⁷ لا ترجع	<i>lātarca‘</i>	<i>ayruğ</i>	= başka, gayrı
حينه	?	<i>nazanî</i>	= ? ¹⁴⁶⁸
اللزوم	<i>al-luzūm</i>	<i>tiyişli</i>	= lüzum, gereklilik
لا غير، سوى، وحده	<i>lā ġair, siwā, ançağ</i>		= ancak
	<i>wahdahu</i>		
¹⁴⁶⁹ حينئذ، اذن	<i>ḥīna ‘iḍin,</i>	<i>alaysa</i>	= o vakitte, o takdirde
	<i>iḍan</i>		
الا	<i>alā</i>	<i>basa</i> ¹⁴⁷⁰	= ayrıca, başka, sonra, daha
¹⁴⁷¹ حاجة	<i>ḥāca</i>	<i>kerek</i>	= ihtiyaç, gerek, lazım
لا شيء	<i>lā şay’</i>	<i>hiş</i>	= hiç
كل شيء	<i>kullu şay’</i>	<i>her neme</i> ¹⁴⁷² , <i>her</i>	= her şey
		<i>nesne, tēyme</i> ¹⁴⁷³	
الكل	<i>al-kull</i>	<i>barşa</i>	= hep, bütün
خصلة	<i>ḥaşla</i>	<i>hüner</i>	= marifet, hüner
تارة	<i>tāratān</i>	<i>kāh</i>	= kah
غفلة	<i>ğafła</i>	<i>kenetele, kenete</i>	= ansızın
قرة عينك	<i>ğurrat ‘aynuk</i>	<i>közüñ aydıñ</i> ¹⁴⁷⁴	= gözün aydın

¹⁴⁶⁵ Bu kelime asıl metinde الوجدة şeklinde yanlış yazılmıştır. Ayrıca bu kelimenin düzelttiğimiz الوجدة kelimesinin Türkçe karşılığı metinde yazıldığı gibi “var” değil “varlık” demektir. Atalay ve Al-Türk, bu kelimenin hakkında herhangi bir yorum yapmamışlardır.

¹⁴⁶⁶ Bu kelime Arapçada “yokluk” demektir. Metinde müellif buna “yok” anlamını vermiştir. Atalay, bu kelimeyi doğru anlamlandırarak “yokluk” anlamını vermiştir. Al-Türk, bu kelimenin anlamını düzeltmemiştir (Al-Türk, 2006, 244).

¹⁴⁶⁷ Bu kelime Arapçada “geri dönme ve geri dönmez” demektir. Müellifin buna karşılık olarak gösterdiği kelime “başka, gayrı” anlamındadır. Atalay ve Al-Türk, aynı yorumu yapmışlardır.

¹⁴⁶⁸ Bu kelime için 348. dipnotumuza bakınız.

¹⁴⁶⁹ Bu kelime metinde اذا şeklinde yanlış yazılmıştır.

¹⁴⁷⁰ Müellif bu kelimeyi / س / ile yazmıştır. Bu kelime Kİ’da / ص / ile başa şeklinde, söz söyleyen kimseyi sözüne devam ettirmek için söylenen “daha, sonra, başka” kelimelri anlamındadır (Caferoğlu, 1931, 15). Al-Türk, bu kelimeye “bundan başka gerek” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 244).

¹⁴⁷¹ Bu kelime metinde şimdiki zaman teklik üçüncü kişi kipinde يحتاج şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

¹⁴⁷² Atalay, bu kelimeyi *her ne* şeklinde yazmıştır.

¹⁴⁷³ Bu kelimenin yanında “her anlamındadır” ibaresi yazılmıştır. Al-Türk, bunu okumamıştır.

معا	ma ^{ca} an	birge	= birlikte
مهلا	mahlan	aqrın	= yavaş
لابأس	lāba 's	buşmas	= zararı yok
الندم	an-nadam	puşman yemek ¹⁴⁷⁵	= pişman olmak
رويدا	ruwaidan	kaninça, irkinça	= yavaş, aheste
خلق	ḥulḥ	kılğı, derd ¹⁴⁷⁶	= huy
خلوة	ḥalwa	yawlaḥ ¹⁴⁷⁷	= halvet, çile, tenhada biriyle buluşmak.
اختيار	iḥtiyār	ark	= irade, sebat, seçim
تقدير	takdīr	şaklı, teḡli de denir	= takdir, değer biçme
ثار	ṭa 'r	öç	= öç, intikam ¹⁴⁷⁸
كذا كذا يوم	kaḍā kaḍā yaum	bir neşe kün	=birkaç gün. Buna göre ölçümle
تقادم السنين	taḳādumu 's-sinīn	munça yıldan ¹⁴⁷⁹ beri	= bunca yıldan beri
¹⁴⁸⁰ البخل	al-buḥl	ayamaḥ	= cimrilik
توعد	tawa ^{ca} ada	yanıdı	tehdit etti
يلتذ، يطمئن، يطيب	yaltaḍḍu, yaṭma 'innu, yaṭību	iprenir	= tat almak, mutmain olmak, iyi olmak

¹⁴⁷⁴ Al-Türk, bu kelimeyi *aydın* şeklinde okumuştur (Al-Türk, 2006, 244). Halbuki asıl metinde **ايدىك** şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁷⁵ Bu kelime için 1153. dipnotumuza bakınız.

¹⁴⁷⁶ Atalay, bu kelimeyi *dert* şeklinde okumuştur. Metinde bu kelime **دارد** şeklinde yazılmıştır (Atalay, 1945, 130). Al-Türk, bu kelimeye “yaratık” anlamını vermiştir (Al-Türk, 2006, 244).

¹⁴⁷⁷ Atalay, bu kelimeyi soru işaretiyle bırakmıştır (Atalay, 1945, 281). Buradaki Arapça kelimenin anlamı “halvet, çile, tenhada biriyle buluşmak”tır.

¹⁴⁷⁸ Atalay ve Al-Türk, bu kelimeye “taraf” anlamını vermişler.

¹⁴⁷⁹ Al-Türk, bu kelimeyi yazmamıştır.

¹⁴⁸⁰ Atalay, bu kelimeyi “cimri” anlamına gelen **بخيل** şeklinde yanlış okumuştur (Atalay, 1945, 131).

91.a

Allah daha iyisini bilir. Allahın salâtı peygamber efendimiz Hz. Muhammed, ehl-i beyti ve arkadaşlarının üzerine olsun.

4. NOTLAR

abdallandı أَبْدَالَ لِأَنْدِي (V9b13) “abdallandı” (Ar. *tabahlala*)
< *abdallan-* < Ar. *abdāl*+ Tü. *la-n-*

Kelimenin bu biçimi, Tarihi metinlerde ve Çağdaş Kıpçak dillerinde yer almamaktadır.

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, MK -; **Harezmi** KE -, sadece *abdāl* “derviş, abdal” (Ata II, 1997, 1a), ME -, MM -, NF *abdāl* “derviş, abdal” (Ata, 1998, 3a); **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Krmtat -, sadece *abdāl* “aptal, sakar” (KrmTatRSl., 2002, 2a), Karay. -, sadece *abdallık* “sersemlik” (KarRPSl., 1974, 38a) Kum. -, sadece *abdāl* “Ar. aptal, beyinsiz, kalın kafalı, et kafalı, ahmak, budala; münzevi, inzivaya çekilmiş” (KmkTSl., 2011, 21b), Kzk. -. Nog. -,

açıldı أَجِيدِي (V13b8) “bacakların arası sıcaktan kızararak yanmaktan acıdı” (Ar. *hurika*)
< *açıl-* “acımak” (EDPT, 1972, 21a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *açıl-* “acımak” (EDPT, 1972, 21a); MK *açıl-* “ekşimek, acımak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 538), KB *açıl-* “acımak, ağırmak” (Arat III, 1979, 2); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *açıl-* “ekşimek” (Battal, 1997, 7a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. *açıl-* “acımak” (KMLkRSl., 2000, 68a), KKlp. *açıl-* “acımak” (KKlpRSl., 1958, 66b), KrmTat. *açıl-* “acımak, ekşimek” (KrmTatRSl., 2002, 93b), Karay. *açıl-* “acımak, acı duymak” (KTSl., 2006, 41a), Kum. *açıl-* “acımak, canı yanmak; ekşimek; kekremek” (KmkTSl., 2011, 23a), Kzk. *açıl-* “acımak” (TKzkSl., 2009, 5a), Nog. *açıl-* “acımak” (NogRSl., 1963, 55a).

acındı أَجْنَدِي (V9b sayfa kenarında yazılmıştır) “acı duymak” (Ar. *ta'allama*, *tawacca'a*)

< *açın-* < *açıl-n-* “acı duymak” (EDPT, 1972, 21a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *açıl-* “acımak” (EDPT, 1972, 21a); MK -, sadece *açıl-* “ekşimek, acımak” (Ercilsun, Akkoyunlu, 2014, 538), KB -, sadece *açıl-* “acımak, ağrımak” (Arat III, 2006, 1093b); **Harezmi** KE -, sadece *açığ* “acı, ızdırıp, elem, üzüntü” (Ata II, 1997, 3b), ME -, sadece *açığ* “acı” (Yüce, 2014, 83a), MM -, NF -, sadece *açığ* “acı, ızdırıp, elem” (Ata, 1998, 4b); **Kıpçak** CC -, sadece *açuv* “ağrı, üzüntü” (Grønbech, 1942, 28), BMF -, BMİ -, DM -, GT -, sadece *açığ* “acı, keder” (Karamanlioğlu, 1978, 196a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *açın-* “acınmak, acı duymak, hastalanmak; kederlenmek” (TatRSl., 1966, 47a), Baş. *eşin-* “acı duymak, hasta olmak, kederlenmek” (BaşRSl., 1958, 701a), Kmlk. -, sadece *açıl-* “acımak; zarar görmek” (KmlkTSl., 2000, 68a), KKlp. *aşın-* “acınmak; pişmanlık duymak, tevbe etmek” (KKlpRSl., 1963, 67a), KrmTat. *acın-* “acınmak, üzülme” (KrmTatRSl., 2002, 93b), Karay. *açıl-* “acımak, acı duymak” (KTSl., 2006, 41a), Kum. -, sadece *açıl-* “ekşimek, bozulmak; acı hissetmek” (KmkTSl., 2011, 23a), Kzk. -, sadece *aşı-* “acımak” (TKzkSl., 2009, 5a), Nog. -, sadece *aşı-* “acımak, sızlamak” (NogRSl., 1958, 55a).

açtı أَجْتَى (V12a5) “acıktı” (Ar. *cā'a*)

< *āç-* “acıkmak” (Tekin, 1995, 171, EDPT, 1972, 19a).

Tarihî: Orh. *aç-* “acıkmak”, Uyg. *aç-* “acıkmak” (EDPT, 1972, 19a); MK *āç-* “karnı acıkmak” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, 538), KB *aç-* “karnı acıkmak” (Arat III, 1979, 2); **Harezmi** KE *aç-*, *açık-* “acıkmak” (Ata II, 1997, 2b), ME -, sadece *açlık* “açlık” (Yüce, 2014, 83b), MM -, NF *aç-* “acıkmak” (Ata, 1998, 4b); **Kıpçak** CC *aç-* “acıkmak” (Grønbech, 1942, 27), BMF -, DM -, GT *aç-*, *açık-* “acıkmak” (Karamanlioğlu, 1978, 195b), İH -, İM *aç-* “acıkmak, karnı acıkmak” (Toparlı, 1992, 496), KEF *ac-* “acıkmak” (Eminoğlu, 2011, 153a), KH -, Kİ *aç-* “acıkmak” (Özyetgin, 2001, 339; Caferoğlu, 1931, 1), KİN -, KK *aç-* “acıkmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 99a), KMES -, KTAM -, sadece *aç* “aç, tok olmayan” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 85a); Müh. -, sadece *aç* “karnı aç olan” (Battal, 1997,

94a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *açık*- “acıkmak” (TatRSl., 1966, 46b), Baş. *asıık*- “acıkmak” (BaşRSl., 1958, 54a), Kmlk. -, sadece *aç bol*-; açay- “acıkmak” (KmlkTSl., 2000, 67b), KKlp. *aşıık*- “acıkmak” (KKlpRSl. 1958, 67a), KrmTat. *açık*- “acıkmak” (KrmTatRSl., 2002, 92a), Karay. *açıh*- “acıkmak, aç olmak” (KTSl., 2006, 41a), Kum. *açık*- “acıkmak, karnı acıkmak” (KmkTSl., 2011, 23b), Kzk. *aşıık*- “acıkmak” (TKzkSl., 2009, 4b), Nog. *aşıık*- “acıkmak” (NogRSl., 1963, 55b).

açtı أأجتى (V30a13) “açtı” (Ar. *fataha*)

< *aç*- “açmak” (EDPT, 1972, 18b).

Tarihî: Orh. *aç*- “açmak”, Uyg. *aç*- “açmak” (EDPT, 1972, 18b); MK *aç*- “açmak, aramak; fethetmek” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, 538), KB *aç*- “açmak, izah etmek” (Arat III, 1979, 1); **Harezmi** KE *aç*- “açmak; (oruç) açmak; izah etmek, açıklamak” (Ata II, 1997, 2b), ME *aç*- “açmak, açıklamak” (Yüce, 2014, 83a), MM *aç*- “açmak; rahatlamak, ferahlatmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 197a), NF *aç*- “açmak; belli etmek, ortaya çıkarmak; fethetmek, ele geçirmek; oruç açmak; (sofra) kurmak” (Ata, 1998, 4a); **Kıpçak** CC *aç*- “açmak” (Grønbech, 1942, 27), BMF *aç*- “açmak, belli etmek” (Zajaczkowski, 1954, 41), DM -, GT *aç*- “açmak” (Karamanlioğlu, 1978, 196a), İH -, İM *aç*- “neşretmek, yaymak; genişletmek, rahatlatmak; gizli bir şeyi ortaya çıkarmak; bir işe başlamak; bir yeri ele geçirmek, zaptetmek” (Toparlı, 1992, 496), KEF *aç*- “açmak; açığa çıkarmak; aşikar etmek; genişletmek; (damar) şişmek, ayırmak; aralamak; açıklamak; belli etmek” (Eminoğlu, 2011, 153b), KH *aç*- “açmak” (Özgür, 2003, 109a), Kİ *aç*- “açmak” (Özyetgin, 2001, 339; Caferoğlu, 1931, 1), KİN *aç*- “açmak (parmak ve el)” (Delice, 2001, 99a), KK *aç*- “açmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 99a), KMES *aç*- “açmak, ortaya çıkarmak” (Toparlı, 1987, 31), KTAM *aç*- “açmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 85a); Müh. *aç*- “kapalı olma halini kaldırmak” (Battal, 1997, 7a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *aç*- “açmak” (TatRSl., 1966, 46a), Baş. *aç*- “açmak” (BaşRSl., 1958, 54b), Kmlk. *aç*- “açmak” (KmlkTSl., 2000, 68a), KKlp. *aç*- “açmak, ifşa etmek” (KKlpRSl., 1958, 65b), KrmTat. *aç*- “açmak” (KrmTatRSl., 2002, 92a), Karay. *aç*- “açmak” (KTSl., 2006, 41a), Kum. *aç*- “açmak” (KmkTSl., 2011,

23b), Kzk. *aş-* “açmak” (TKzkSl., 2009, 9a), Nog. *aş-* “açmak” (NogRSl., 1963, 54b).

açıktı أَلَجِيتِي (V5b5) “acele etti” (Ar. *ista'cala*)

< *aşuk-* < *aş-uk-* “acele etmek” (Erdal II, 1991, 645; Röhrborn, 2010, 96).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *aşuk-* “sabırsız olmak, acele etmek” (Röhrborn, 2010: 96); MK *aşuk-* ~ *aşıq-* “özmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 561), KB -; **Harezmi** KE *aşuk-* “acele etmek, ivedilenmek” (Ata, 1998, 40a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *aşıq-* “acele etmek” (Grønbech, 1942, 44), Müh. -, Kİ -, BM -, DM -, GT *aşıq-* “acele etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 206a), İH *aşıq-* “hiddetlenmek, hızlı yürümek, acele etmek” (İzbudak, 1936, 6), İM *aşıq-* “acele etmek” (Toparlı, 1992, 503), KH *aşıq-* “acele etmek, kızmak” (Özgür, 2003, 111b), KK *aşıktır-* “acele ettirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 101), KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *aşıq-* “acele etmek” (TatRSl., 1966, 21b), Baş. *aşıq-* “acele etmek” (BaşRSl., 1958, 66a), KMLk.-, sadece *aşgış* “acele” (KMlkTSl., 2000, 92a) KKlp. -, sadece *asıgış* “acele” (KKlpRSl., 1958, 56a), KrmTat. *aşıq-* “acele etmek” (KrmTatRSl., 2002,96b), Karay. *aşıh-* “acele etmek” (KTSl., 2006, 47a), Kum. -, Kzk. *asıq-* “acele etmek” (KzkESl., 1966, 28b), Nog. *asıq-* “acele etmek” (NogRSl., 1963, 51a).

adadı أَدَادِي (V20a6) “adlandırdı” (Ar. *sammā*)

< *āt* + *a-* “adlandırmak, birini çağırmak” (Tekin, 172; EDPT, 1972, 42a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ata-* “adlandırmak, adı çağrılmak” (EDPT, 1972, 42a); MK *ata-* “ad koymak, unvan vermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 562), KB *ata-* “ad vermek, adlandırmak” (Arat III, 1979, 35); **Harezmi** KE *ata-* “adlandırmak, ad vermek” (Ata II, 1997,45a), ME *ata-* “söylemek, söz vermek” (Yüce, 2014, 94b), MM *ata-* “adlandırmak, saymak” (Toparlı, Argunşah, 201a), NF *ata-* “ad vermek, adlandırmak” (Ata, 1998, 26b); **Kıpçak** CC -, sadece *at tak-* “isim takmak, isim vermek” (Grønbech, 1942, 44), BMF -, DM -, sadece *ad* “ad, isim” (Toparlı, 2003, 69a), GT -, sadece *at* “ad, isim” (Karamanlıoğlu, 1978, 206b), İH -, İM -, *at bir-* “ad vermek” (Toparlı, 1992, 503), KEF *ata-* “ad vermek, adlandırmak” (Eminoğlu, 2011,164b), KH -, Kİ -, sadece *adandı* “ad takındı” (Caferoğlu, 1931, 1), KİN

-, sadece *adan-* “ad almak” (Delice, 2001, 99a), KK -, sadece *ad* “isim” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 99a), KMES -, sadece *ad vir-* “ad vermek” (Toparlı, 1987, 31), KTAM -; Müh. *ata-* “ad koymak” (Battal, 1997, 13a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ata-* “ad vermek, isim vermek” (TatRSl., 1966, 43b), Baş. *ata-* “isim ile çağırarak, adlandırmak” (BaşkRSl., 1958, 58a), Kmlk. *ata-* “isim vermek, isim koymak, adlandırmak” (KmlkTSl., 2000, 93b), KKlp. *ata-* “adlandırmak, adı ile çağırarak, aramak” (KKlpRSl., 1958, 59a), KrmTat. *ata-* “adlandırmak” (KrmTatRSl., 2002, 82b), Karay. *ata-* “ad koymak, adını çağırarak” (KarRPSl., 1974, 83a), Kum. *ata-* “tahsis etmek, ayırmak; hasretmek” (KmkTSl., 2011, 46a), ayrıca *at koymak* “ad koymak” (KmkTSl., 2011, 45b), Kzk. *ata-* “adıyla çağırarak, aramak, bahsetmek” (KzkESl., 1966, 29a), Nog. *ata-* “ad vermek, adıyla çağırarak, aramak” (NogRSl., 1963, 52a).

adandı أَدَانْدِي , **aṭandı** أَطَانْدِي (V9b4) “adlandı, ad takınmak” (Ar. *tasammā*)

< *ātan-* < *āt+a-n-* “adlanmak” (EDPT, 1972, 61a).

Tarihî: Orh. *a:tan-* “adalanmak, lakab almak”, Uyg. *atan-* “adlanmak, unvan almak” (EDPT, 1972, 61a); MK -, KB *atan-* “adlandırılmak, ad almak” (Arat III, 1979, 36); **Harezmi** KE *atan-* “adlandırılmak, zikredilmek” (Ata II, 1997, 45b), ME *atan-* “adlanmak” (Yüce, 2014, 94b), MM *ata-* “adlandırmak, saymak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 201a), NF *ata-* “adlandırmak, ad vermek” (Ata, 1998, 26b); **Kıpçak** CC -, BMF -, BMİ -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *adan-* “ad takınmak; adlanmak” (Özyetgin, 2001, 341; Caferoğlu, 1931, 1), KİN *adan-* “ad almak” (Delice, 2001, 99a), KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Kelime Çağdaş Kıpçak dillerine edilgen çatılıdır; Tat. *atal-* “bk. *ata-* II: adlandırmak, isim vermek; çağırarak, seslenmek; tahsis etmek, atamak” (TaRSl., 1966, 43a, 43b), Baş. *atal-* “bk. *ata-* I: adlandırmak, isim vermek; çağırarak; tahsis etmek” (BaşkRSl., 1958, 57b, 58a), Kmlk. *atal-* “adlanmak, unvan almak” (KmlkTSl., 2000, 87a), KKlp. *atal-* “adlanmak” (KKlpRSl., 1958, 58b), KrmTat. *adlan-* “adlanmak” (KrmTatRSl., 2002, 19b), Karay. *adal-* “adlanmak” (KarRPSl., 1974, 45a), Kum. *atal-* “bir şeye veya birine tahsis edilmek, ayrılmak, hasredilmek” (KmkTSl., 2011, 45b), Kzk. *atal-* “adlanmak” (TKzkSl., 2009, 11b), Nog. *atal-* “adlanmak” (NogRSl., 1963, 52b).

ağardı أَغَارِدِي (V21b5) “ağardı, ihtiyarladı” (Ar. *şāba*)

< *ākar-* < *āk + ar-* “beyazlaşmak, ağarmak” (Tekin, 1995, 171).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *aķar-* “ağarmak, beyazlaşmak” (Erdal II, 1991, 499); MK -, sadece *āk~aķ* “Oğuzcada beyaz” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 545), KB -; **Harezmi** KE *aķar-* “ağarmak, aklaşmak, beyazlaşmak” (Ata II, 1997,14b), ME *aķar-* “ağarmak” (Yüce, 2014, 85a), MM -, sadece *aķ* “ak, beyaz” (Toparlı, Argunşah, 2014, 198a), NF *aķar-* “ağarmak, aklaşmak, beyazlaşmak” (Ata, 1998, 10b); **Kıpçak** CC -, sadece *aķ* “beyaz” (Grønbech, 1942, 39), BMF -, DM -, GT -, sadece *aķ* “ak, beyaz” (Karamanlıoğlu, 1978, 198b), İH -, İM *aķar-* “saç sakal ağarmak, ihtiyarlamak; sabah yeri açılıp aydınlanmak” (Toparlı, 1992, 498), KEF -, sadece ettir. çatılı *aķart-* “ağartmak, ihtiyarlatmak” (Eminoğlu, 2011,157a), KH *ağar-* “ağarmak, beyazlaşmak” (Özgür, 2003, 109a), Kİ *ağar-* ~ *aķar-* “ihtiyar olmak, beyazlamak” (Özyetgin, 2001, 342; Caferoğlu, 1931, 1,4), KİN -, KK *ağar-*, *aķar-* “beyazlaşmak” (Toparlı, Çögenli,Yanık, 1999, 99a,b), KMES -, KTAM -; Müh. *aķar-* “ağarmak” (Battal, 1997, 9a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *agar-* “beyazlaşmak, ağarmak” (TatRSl., 1966, 22a), Baş. *agar-* “beyazlaşmak” (BaşRSl., 1958, 20b), Kmlk. *agar-* “beyazlaşmak, ağarmak” (KmlkTSl., 2000, 72a), KKlp. *agar-* “beyazlaşmak, saç ağarmak, tan ağarmak” (KKlpRSl., 1958, 18b), KrmTat. *agar-* “beyazlaşmak, saç ağarmak, tan ağarmak” (KrmTatRSl., 2002, 13a), Karay. *ahar-* “ağarmak, beyazlamak” (KTSl., 2006, 42b), Kum. *ağar-* “ağarmak, saç sakal ağarmak, benzi uçmak”(KmkTSl., 2011, 27a), Kzk. *agar-* “ağarmak, tan ağarmak” (TKzkSl., 2009, 14a), Nog. *agar-* “beyazlamak, saç ağarmak, tan ağarmak” (NogRSl., 1963, 25b).

ağrattı أَغَرَّتِي (V8b3) “ağarttı”, **agart** أَغَارَتْ “ağart” (V54b13), (Ar. *bayyaḍa*)

< *ākart-* < *āk+ar-t-* “ağartmak, beyazlatmak” (Tekin, 1995, 171).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece. *aķar-* “ağarmak, beyazlaşmak” (Erdal II, 1991, 499); MK -, KB -; **Harezmi** KE *aķart-* “ağartmak, temizlemek, aklaştırmak” (Ata II, 1997,14b), ME *aķart-* “kabuk soymak” (Yüce, 2014, 85a), MM -, NF -, sadece *aķar-* “ağarmak, aklaşmak, beyazlaşmak” (Ata, 1998, 10b); **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM *aķart-* “tan ağarmak, sabah yeri açılıp aydınlanmak” (Toparlı, 1992, 498), KEF *aķart-* “ağartmak,

ihthiyarlatmak” (Eminoğlu, 2011,157a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *agart*- “ağartmak, temizlemek” (TAlmSl., 1989, 3), Baş. *agart*- “ağartmak, beyazlatmak, temizlemek, badana yapmak” (BaşRSl., 1958, 20b), Kmlk. *agart*- “karın dağları beyazlatması; duvarı beyaza boyamak; çorbaya yoğurt katmak; kandırmak, yalan söylemek; ağartmak, beyazlatmak; palavra sıkmak, palavra atmak” (KmlkTSl., 2000, 72a), KKlp. *agart*- “ağartmak, beyazlatmak” (KKlpRSl., 1958, 18b), KrmTat. *agart*- “beyazlatmak, ağartmak, ihtiyarlamak” (KrmTatRSl., 2002, 13a), Karay. *ahart*- “ağartmak, badana yapmak” (KarRPSl., 1974, 43b), Kum. *ağart*- “ağartmak” (KmkTSl., 2011, 27a), Kzk. *agart*- “ağartmak” (TKzkSl., 2009, 14a), Nog. *agart*- “ağartmak, beyazlatmak” (NogRSl., 1963, 25a).

ağırdı *Trkm.* أَغْرَدِي (V11a7) **awurdı** أَوُورْدِي (V11a6), “ağırlaştı” (Ar. *taḫula*)

< *ağır*- “ağırlaşmak, ağır olmak; hastalanmak” (Erdal II, 1991, 474).

Tarihî: Orh. -, sadece isim *ağır* “ağır, çetin”, Uyg. -, sadece isim *ağır* “ağır, çetin” (EDPT, 1972, 88b); MK -, sadece *ağru*- “(nesne) ağırlaşmak; (hasta) ağırlaşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 544), KB *ağru*- “ağırlaşmak” (Arat III, 1979, 11); **Harezmi** KE -, sadece *ağır* “ağır, ağırlık, değer” (Ata II, 1997, 9a), ME -, sadece *ağır* “ağır” (Yüce, 2014, 84a), MM -, NF -, sadece *ağır* “ağır, ağırlık” (Ata, 1998, 7a); **Kıpçak** CC -, sadece *ağır* “ağırlık” (Grønbech, 1942, 29), BMF -, BMİ -, DM -, sadece *ağır* “ağır” (Toparlı, 2003, 69a), GT -, sadece *ağır* “ağır” (Karamanlıoğlu, 1978, 197a), İH -, İM -, sadece *ağır bol* “ağır oldu” (Toparlı, 1992, 497), KEF -, sadece *ağır* “ağır, tartıda çok çeken” (Eminoğlu, 2011,156), KH -, sadece *ağır* “ağır, yavaş” (Özgür, 2003, 109a), Kİ -, sadece *ağır* “ağır” (Caferoğlu, 1931, 2), KK -, sadece *ağır* “ağır” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 99a), KİN -, sadece *ağır* “ağır” (Delice, 2001, 99b), KMES -, KTAM -, sadece *ağır* “ağır” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 85b); Müh. -, sadece *ağır* “hafif olmayan” (Battal, 1997, 8a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *avıray*- “ağırlaşmak, zor olmak” (TatRSl., 1966, 21a), Baş. *awıray*- “ağır olmak” (BaşRSl., 1958, 62a), Kmlk. -, sadece *avur* “ağır, ağırbaşlı, itibarlı” (KmlkTSl., 2000, 96b), Krklp -, sadece *awır* “ağır” (KKlpRSl., 1958, 64b), KrmTat. -, sadece *avır, ağır* “ağır” (KrmTatRSl., 2002, 11a) Kum. -, sadece *awur* “ağır” (KmkTSl., 2011, 49a), Kzk. -, sadece *awırla*- “ağırlaşmak, yükü ağır olmak; kilo almak, semirmek;

gereksiz bulmamak, beğenmemek” (KzkTSl., 2009, 61a), Nog. -, sadece *avır* “ağır” (NogRSl., 1963, 23b).

aq̣dı أَقْدَى (20a8) “akmak” (Ar. *sāla*)

< **aq̣-* “akmak” (EDPT, 1972, 77a).

Tarihî: Orh. -, sadece *akıt-* “akıtmak, baskın ve akın yapmak, göndermek” (EDPT, 1972, 81a), Uyg. *aq̣-* “akmak” (EDPT, 1972, 77b); MK *aq̣-* “akmak; (ordu, insan topluluğu için) akar gibi gelmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 545), KB *aq̣-* “akmak” (Arat III, 1979, 13); **Harezmi** KE *aq̣-* “akmak” (Ata II, 1997, 14a), ME *aq̣-* “akmak, yağma etmek” (Yüce, 2014, 85a), MM *aq̣-* “akmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 198a), NF *aq̣-* “akmak, yağma etmek, bozguna uğratmak” (Ata, 1998, 10b); **Kıpçak** CC *aq̣-*, *aq̣-* “akmak” (Grønbech, 1942, 30), BMF -, DM -, GT *aq̣-* “akmak” (Karamanlioğlu, 1978, 198b), İH -, İM *aq̣-* “akmak, akıp gitmek” (Toparlı, 1992, 498), KEF *aq̣-* “akmak; dökülmek; boşalmak; kaymak” (Eminoğlu, 2011, 157a), KH *aq̣-* “akmak, şekerin kaynatılıp şeker haline getirilmesi” (Özgür, 2003, 109b), Kİ *aq̣-* “akmak” (Özyetgin, 2001, 347; Caferoğlu, 1931, 4), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *aq̣-* “akın etmek, sıvı şeylerin yukarıdan aşağıya doğru yürümesi” (Battal, 1997, 9a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *aq̣-* “akmak, su akmak, sızmak” (TatRSl., 1966, 23a), Baş. *aq̣-* “akış, su akmak, su sızmak” (BaşkRSl., 1958, 21b), Kmlk. *aq̣-* “akmak; dökülmek; geçmek, elemek, elimine etmek” (KmlkTSl., 2000, 75a), KKlp. *aq̣-* “akmak, dökülmek” (KKlpRSl., 1958, 32a), KrmTat. *aq̣-* “akmak, damlama, akış” (KrmTatRSl., 2002, 40a), Karay. *ah-*, *aq̣-*, *aq̣-* “akmak, su geçmek” (KTSl., 2006, 42a), Kum. *aq̣-* “akmak; yüzmek, yüzerek uzaklaşmak; boşanmak, dökülmek; sızmak” (KmkTSl., 2011, 37a), Kzk. *aq̣-* “akmak, su sızmak” (TKzkSl., 2009, 23b), Nog. *aq̣-* “akmak, sızmak, dökülmek” (NogRSl., 1963, 26a).

aqtardı أَقْطَارْدَى (V29b13) “aktardı, döndürmek, baş aşağı getirmek” (Ar. *kalaba*)

< *aqtar-/aqtar-* < *aq̣-(ı)t-ar-* “çevirmek, döndürmek” (EDPT, 1972, 82a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *aqtar-* “döndürmek, aktarmak” (EDPT, 1972, 82a); MK *agtar-* “yere vurmak, yere serilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 545), KB -; **Harezmi** KE *aqtar-* “alt üst etmek, arayıp taramak” (Ata II, 1997, 13b), ME -, MM -, NF *aqtar-* “kazmak, alt üst etmek; (üstünü başını) aramak” (Ata II,

1997,10a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *aḥtar*- “devirmek, (yere) yıkmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 198b), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *aḥtar*- “başı aşağı çevirmek, döndürmek” (Özyetgin, 2001, 349; Caferoğlu, 1931, 5), KİN -, KK *aḥtar*- “çevirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 99b), KMES -, KTAM -; Müh. -, *aḥtarıl*- “devrilmek, alt-üst olmak” (Battal, 1997, 8b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *aḥtar*- “kazmak, kaydırmak, dökmek, boşaltmak” (TAlmSl., 1989, 8), Baş. *aḥtar*- “incelemek, bir şeyi tetkik ederek aramak, araştırmak, dökmek, boşaltmak” (BaşkRSl., 1958, 30b), Kmlk. -, KKlp. *aḥtar*- “döndürmek, çevirmek, yuvarlamak”(KKlpRSl., 1958, 32b), KrmTat. *aḥtar*- “dökmek, içini boşaltmak aramak, karıştırmak” (KrmTatRSl., 2002, 41a), Karay. *aḥtar*- “döndürmek, çevirmek, incelemek, aramak, araştırmak, devirmek, yıkmak” (KarRPSl., 1974, 86a), Kum. *aḥtar*- “incelemek, aramak, araştırmak, bakmak, keşfetmek” (KmkRSl., 1969, 52b), Kzk. *aḥtar*- “devirmek, içini boşaltmak, dökmek, kazmak” (KzkESl., 1966, 35b-36a), Nog. *aḥtar*- “döndürmek, çevirmek, araştırmak, derin yaralamak” (NogRSl., 1963, 34a).

aḥtarandı أَفْطَارَانْدِي (7a2 sayfa kenarında yazılmıştır) “aktarıldı, çevrildi, baş aşağı edildi” (Ar. *inḳalaba*)

< *aḡtaran*- < *aḡtar*-/*aḥtar*-an-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece edilgen çatılı *aḥtarıl*- “döndürülmek, devrilmek” (EDPT, 1972, 82b); MK -, sadece edilgen çatılı *agtarıl*- “yere yuvrulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 545), KB -; **Harezmi** KE -, sadece *aḥtar*- “alt üst etmek, arayıp taramak” (Ata II, 1997,13b), ME -, MM -, NF -, sadece *aḥtar*- “kazmak, alt üst etmek; (üstünü başını) aramak” (Ata, 1998, 10a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece *aḥtar*- “devirmek, (yere) yıkmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 198b), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece *aḥtar*- “başı aşağı çevirmek, döndürmek” (Özyetgin, 2001, 349, Caferoğlu, 1931, 5), KİN -, KK -, sadece geç. fiil *aḥtar*- “çevirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 99b), KMES -, KTAM -; Müh. *aḥtarıl*- “devrilmek, alt-üst olmak” (Battal, 1997, 8b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *aktarın*- “kazılmak, karıştırılmak, dökülmek, boşaltılmak” (TatRSl., 1966, 30a), Baş. *aḥtarın*- “bozulmak, kazılmak, alt-üst edilmek incelenmek, bir şeyi tetkik edilerek aranmak, dökülmek, boşaltılmak” (BaşkRSl., 1958, 30b), Kmlk. -, KKlp. -,

sadece edilgen çatılı *aķtarıl-* “döndürölmek, çevrölmek, yuvarlanmak” (KKlpRSl., 1958, 32a), KrmTat. -, sadece *aķtar-* “dökmek, içini boşaltmak aramak, karıştırmak” (KrmTatRSl., 2002, 41a), Karay. -, Kum. -, sadece edilgen çatılı *aķtarıl-* “incelenmek, aranmak, araştırölmek, karıştıırölöp aranmak, bakölmek, keşfedölmek” (KmkRSl., 1969, 52b), Kzk. *aķtarın-* “kazölmek, alt-üst edölmek, dökölmek, boşalmak” (KzkESl., 1966, 36a), Nog. -, sadece edilgen çatılı *aķtarıl-* “döndürölmek, çevrölmek, araştırölmek, derin yaralanmak” (NogRSl., 1963, 34a).

aladı أَلَادَى (V8b5) “değiştirdi” (Ar. *baddala*)

< *ala-*

Tarihî: Bu kelime tarihî kaynaklarda yer almamaktadır. **Çağdaş Kıpçakda** kelimeyle ilgili olduğunu düşündüğümüz şu kelimeler tespit edilmiştir: Tat. *alıştır-* “değiştirmek, güreşmek” (TatRSl., 1966, 35a), Baş. *alıştır-*, “değiştirmek; güreşmek” (BaşkRSl., 1958, 41a), Kmlk. *alışdır-* “değiştirmek” (KmlkTSl., 2000, 80a), KKlp. *almastır-* “değiştirmek” (KKlpRSl., 1958, 39a), KrmTat.-, Karay. *alış-* “değişmek, değiştirmek” (KTSl., 2006, 44a), Kum. *alışdır-* “değiştirmek, başkalaştörmek, mübadele etmek” (KmkTSl., 2011, 31b), Kzk. *awıstır-*, *almastır-* “değiştirmek” (TKzkSl., 2009, 197b).

aldadı أَلْدَادَى (V14b11), **yalđadı** يَالْدَاذَى (V27a10) “aldattı, hile yaptı” (Ar. *ħada^aa*, *ęaşşā*)

< *ālda-* < **āl+ta-* “kurnaz ölmek, aldatmak, kandörmek” (Tekin, 1995, 171; Röhrborn, 2010, 54).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *alta-* “aldatmak” (EDPT, 1972, 133a), MK *alda-* “hile yapmak, aldatmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 547), KB -; **Harezmi** KE *alda-* “aldatmak, kandörmek” (Ata II, 1997, 20a), ME *alda-* “aldatmak, büyülemek” (Yüce, 2014, 86a), MM -, NF *alda-* “aldatmak” (Ata, 1998, 13b); **Kıpçak** CC *aldat-* “hile etmek, aldatmak” (Grønbech, 1942, 35), BMF -, DM -, GT *alda-* “aldatmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 200b), İH -, İM *alda-* “aldatmak” (Toparlı, 1992, 499), KEF *alda-*, *aldat-* “aldatmak” (Eminoğlu, 2011, 158b), KH -, Kİ *alda-* “aldatmak” (Özyetgin, 2001, 352; Caferoğlu, 1931, 3), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *altatıcı* “yankesici” (Battal, 1997, 10a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *alda-* “aldatmak, hile etmek”

(TatRSl., 1966, 32b), Baş. *alda-* “aldatmak, hile etmek, yalan söylemek” (BaşRSl., 1958, 35a), Kmlk. *alda-* “aldatmak, kandırmak” (KmlkTSl., 2000, 78b), KKlp. *alda-* “kandırmak, hile etmek” (KKlpRSl., 1958, 37b), KrmTat. *alda-* “aldatmak” (KrmTatRSl., 2002, 47a), Karay. *alda-* “aldatmak, yalan söylemek” (KTSl., 2006, 43b), Kum. *alda-* “aldatmak, yanıltmak; baştan çıkarmak, ayartmak” (KmkTSl., 2011, 30a), Kzk. *alda-* “kandırmak, aldatmak; *mec.* gönlünü almak, hoşnut etmek” (KzkTSl., 2012, 37a), Nog. *alda-* “aldatmak, hile etmek, kandırmak, yalan söylemek, baştan çıkarmak” (NogRSl., 1963, 37b).

aldandı أَلْدَانْدِي (V5a8) “aldandı” (Ar. *inḥadaʿa*)

< *āltan-* < * *āl+ta-n-* “aldanmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -; **Harezmi** KE -, ME *aldan-* “aldanmak” (Yüce, 2014, 86a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *aldan-* “aldanmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 200b), İH -, İM -, KEF *aldan-* “aldanmak” (Eminoğlu, 2011, 158b), KH -, Kİ *aldan-* “aldanmak” (Özyetgin, 2001, 352; Caferoğlu, 1931, 3), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *aldan-* “aldanmak” (TatRSl., 1966, 32a), Baş. *aldan-* “aldanmak, kandırılmak” (BaşRSl., 1958, 35a), Kmlk. *aldan-* “aldanmak, kanmak” (KBlkRSl., 1989, 50b), KKlp. *aldan-* “aldanmak, kandırılmak, alay konusu olmak” (KKlpRSl., 1958, 37b), KrmTat. *aldan-* “aldanmak, kanmak, birinin cazibesine kapılmak” (KrmTatRSl., 2002, 47a), Karay. *aldan-* “aldatılmak, kandırılmak” (KarRPSl., 1974, 64b), Kum. *aldan-* “aldanmak; baştan çıkmak, birinin cazibesine kapılmak” (KmkTSl., 2011, 30a), Kzk. *aldan-* “aldanmak, kanmak” (TKzkSl., 2009, 30b), Nog. *aldan-* “aldanmak, kandırılmak, baştan çıkarılmak” (NogRSl., 1963, 37b).

añdı أَانْدِي (V5b12) “andı” (Ar. *iftakara*)

< **āñ-* “hatırlamak” (Tekin, 1995, 171; EDPT., 1972, 168a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB *añ-* “anmak, anlamak, dikkat etmek” (Arat III, 1979, 20); **Harezmi** KE *añ-* “anmak, hatırlamak” (Ata II, 1997, 26a), ME *añ-* “anmak, hatırlamak” (Yüce, 2014, 87a), MM *añ-* “anmak, hatırlamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 199a), NF -, sadece *añdur-* “hatırlatmak, aklına getirmek” (Ata, 1998, 18b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *añ-* “anmak,

hatırlamak” (Karamanlioğlu, 1978, 203a), İH -, İM *aŋ-* “anmak, yad etmek” (Toparlı, 1992, 500), KEF *aŋ-* “anmak, hatırlamak” (Eminoğlu, 2011, 159a), KH -, Kİ *aŋ-* “zikretmek” (Özyetgin, 2001, 355; Caferoğlu, 1931, 4), KİN -, KK -, KMES *aŋ-* “anmak, zikretmek” (Toparlı, 1987, 33), KTAM *aŋ-* “anmak, hatırlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 87b); Müh. -, sadece *anıl-* “yad olunmak” (Battal, 1997, 10b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. *aŋ-* “hatırlamak” (KrmTatRSl., 2002, 64a), Karay. *aŋ-* “hatırlamak” (KarRPSl., 1974, 70b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

aŋladı أُنْكَلَادِي (V28a9) “anladı” (Ar. *fahima*)

< *āŋla-* < **āŋ+la-* “anlamak” (Tekin, 1995, 171 *āŋ-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *aŋla-* “anlamak” (EDPT, 1972, 186a); MK *aŋla-* “oğuzcada anlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 553), KB *aŋla-* “anlamak” (Arat III, 1979, 20); **Harezmi** KE *aŋla-* “anlamak; öğrenmek, sanmak” (Ata II, 1997, 28b), ME *aŋla-* “anlamak” (Yüce, 2014, 88b), MM *aŋla-* “anlamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 199b), NF *aŋla-* “anlamak” (Ata, 1998, 18b); **Kıpçak** CC *aŋla-* “anlamak” (Grønbech, 1942, 38), BMF *aŋla-* “anlamak” (Zajaczkowski, 1954, 42), DM -, GT *aŋla-* “anlamak” (Karamanlioğlu, 1978, 203a), İH -, İM *aŋla-* “anlamak” (Toparlı, 1992, 500), KEF -, sadece *aŋlat-* “bildirmek, açıklamak” (Eminoğlu, 2011, 159b), KH *aŋla-* “anlamak” (Özgür, 2003, 110b), Kİ *aŋla-* “anlamak” (Özyetgin, 2001, 356; Caferoğlu, 1931, 4), KİN *aŋla-* “anlamak” (Delice, 2001, 101a), KK *aŋla-* “anlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 100b), KMES -, KTAM -; Müh. *aŋla-* “akıl erdirmek, anlamak” (Battal, 1997, 10b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *aŋla-* “anlamak” (TatRSl., 1966, 50b), Baş. *aŋla-* “anlamak, fark etmek” (BaşkRSl., 1958, 44a), KMLk. *aŋla-* “anlamak” (KMLkTSl., 2000, 85a), KKlp. *aŋla-* “anlamak” (KKlpRSl., 1958, 44a), KrmTat. *aŋla-* “anlamak, algılamak” (KrmTatRSl., 2002, 63b), Karay. *anla-* “anlamak” (KTSl., 2006, 45a), Kum. *aŋla-* “anlamak; kavramak, idrak etmek” (KmkTSl., 2011, 35b), Kzk. -, sadece *aŋda-* “anlamak, tahmin etmek” (KzkESl., 1966, 37a), Nog. *aŋla-* “anlamak, kavramak” (NogRSl., 1963, 43b).

anıkladı أُنِيقَ لَادِي (V5b12) “hazırladı” (Ar. *aḥḍara*)

< *anıklā*- < * *ānu-ḵ+la*- “hazırlamak” (EDPT, 1972, 183a; Tekin, 171 *ānu*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *anuḵl(a)*- “hazırlamak” (Röhrborn, 2010, 62), MK *anuḵla*- “hazır bulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 552), KB *anuḵla*- “hazırlamak, hazır bulunmak” (Arat III, 1979, 21); **Harezmi** KE *anuḵla*- “hazırlamak” (Ata II, 1997, 29a), ME *anuḵlan*- “hazırlanmak” (Yüce, 2014, 91a), MM *anuḵ* “hazır, hazır durumda” (Toparlı, Argunşah, 2014, 199b), NF -, sadece *anuḵ* “hazır, hazırlıklı” (Ata, 1998, 19a); **Kıpçak** CC *anuḵla*- “hazırlamak” (Grønbech, 1942, 38), Müh. -, sadece *anık* “hazır; muhakkak, şüphesiz” (Battal, 1997, 10b), BM -, DM -, Kİ *anuḵla*- “hazırlamak” (Özyetgin, 2001, 357; Caferoğlu, 1931, 4), GT -, sadece *anuḵ* “hazır” (Karamanlioğlu, 1978, 203b), İH -, İM -, sadece *anuḵlan*- “hazırlanmak” (Toparlı, 1992, 501), KH -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *anuklan*- “hazırlık yapmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 87a), KEF -, sadece *anuḵ bol*- “hazır olmak, amade olmak” (Eminoğlu, 2011, 160a), KİN -, sadece *anuḵ* “hazır” (Delice, 101b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *anıklā*- “açıklamak, detaylaştırmak, meydana çıkmak” (TatRSI, 37a), Baş. *anıklā*- “netleştirmek, belirtenmek, açıklamak” (BaşkRSI, 1958, 43a), KMIk. -, KKlp. *anıklā*- “kesinleştirmek, aydınlatmak” (KKlpRSI, 44a), KrmTat. -, Karay. *anıklā*- “yapmak, imal etmek, hazırlamak” (KTSI, 2006, 45a), Kum. -, Kzk. *anıkta*- “belirlemek, açıklamak, tespit etmek; dikkatlice bakmak” (KzkTSI, 44b). Nog. -.

anıradı أُنْزَادِي (V18b6) “aslan kökredi; anırdı, çığlık attı” (Ar. *za'ara'l asad*)

< *anra-ıyra*- “çığlık attı, anırdı, haykırdı” (EDPT, 1972, 189b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK *ıyra*- “deve inlemek” (Atalay, 2013, 217), KB -; **Harezmi** KE *ıyra*- “ağlayıp inlemek”, inildemek” (Ata II, 1997, 256a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *anra*- “haykırmak, inlemek, anıradı arslan = aslan anıradı, aslanın haykırmasına (anramak) derler (İzbudak, 1936, 5), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece işteş çatılı *ıyıraş*- “inlemek” (TatRSI, 1966, 678b), Baş. -, sadece işteş çatılı *ıyıraş*- “inlemek” (BaşkRSI, 1958, 671b), KMIk. *ıyırda*- “mırıldanmak” (KMIkTSI, 2000, 224b), KKlp. *anra*- “yüksek sesle ağlamak, çığlık atmak” (KKlpRSI, 1958, 45b), ayrıca *ıyran*-

“inlemek” (KKlpRSl., 1958, 757b), Karay. *ıñırda-* “inildemek” (KarRPSl., 1974, 651a), Kum. *ıñıra-* “inlemek, inildemek” (KmkTSl., 2011, 166a), Kzk. *ıñırıs-* “inlemek” (TKzkSl., 2009, 408a), Nog. -, sadece *aķır-* “bağırmaq, kükremek, haykırmak” (NogRSl., 1963, 35), ayrıca *ıñran-* “inlemek” (NogRSl., 1963, 427a).

ardı أَرْدِي (V9b6) “yoruldu” (Ar. *ta'iba*)

< *ār-* < **hār-* “yorulmak” (Tekin, 1995, 172).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ar-* “yorulmak, bitkin düşmek” (EDPT, 1972, 193a), MK *ār-* ~ *ar-* “yorulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 553), KB *ar-* “yorulmak, dermansız kalmak” (Arat III, 1979, 22); **Harezmi** KE *ar-* “yorulmak; bozulmak” (Ata II, 1997, 29b), ME *ar-* “yorulmak” (Yüce, 2014, 91b), MM *ar-* “yorulmak, yorgun düşmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 199b), NF *ar-* “yorulmak” (Ata, 1998, 19a); **Kıpçak** CC *ar-* “yorulmak” (Grønbech, 1942, 39), BMF *ar-* “yorulmak” (Zajaczkowski, 1954, 42), DM -, GT *ar-* “yorulmak, yorgun ve bitkin düşmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 203b), İH *ar-* “aciz bırakmak, kuvvetten düşürmek” (İzbudak, 1936, 6), İM *arı-* “yorulmak” (Toparlı, 1992, 501), KEF *ar-* “yormak, yorulmak” (Eminoğlu, 2011, 160a), KH -, Kİ *ar-* “yorulmak” (Özyetgin, 2001, 356; Caferoğlu, 1931, 5), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ar-* “yorulmak, zahmet çekmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 87b), Müh. *ar-* “yorulmak” (Battal, 1997, 11b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ar-* “yorulmak” (TatRSl. 40b), Baş. *ar-* “yorulmak” (BaşRSl., 1958, 52b), Kmlk. *arı-* “yorulmak” (KmlkTSl., 2000, 88a), KKlp. *arı-* “yorulmak” (KKlpRSl., 1958, 53a), KrmTat. *arı-* “zayıflamak, halsiz olmak” (KrmTatRSl., 2002, 75b), Karay. *arı-* “zayıflamak, yorulmak, susamak” (KarRPSl., 1974, 77b), Kum. *arı-* “yorulmak, bitmek, halsiz düşmek” (KmkTSl., 2011, 39a), Kzk. *arı-* “yorulmak” (KzkESl., 1966, 26a), Nog. *aru-* “yorulmak” (NogRSl., 1963, 48a).

arıqladı أَرِيقُ لَادِي (V38a6) “zayıfladı” (Ar. *hazala*)

< *aruqla*- < * *hār-uk+la*- “zayıflamak; dinlenmek” (EDPT, 1972, 219b-219a; Erdal II, 1991, 431 *aroqla*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *aruqla*- “dinlenmek” (EDPT, 1972, 219b-220a); MK *aruqla*- “yorgunluktan sonra dinlenmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 558), KB -; **Harezmi** KE -, sadece *aruq* “zayıf, cılız, arık” (Ata II, 1997, 35b), ME *aruqla*- “zayıflamak” (Yüce, 2014, 93a), MM -, NF -, *aruq* “arık, cılız, zayıf, güçsüz” (Ata, 1998, 22a); **Kıpçak** CC -, *arıl* “yalın” (Grønbech, 1942, 42), BMF -, DM -, GT -, sadece *aruq* “zayıf” (Karamanlıoğlu, 1978, 205a), İH -, İM -, sadece *aruq* “zayıf, cılız” (Toparlı, 1992, 502), KEF -, sadece *aruqlat*- “zayıflatmak” (Eminoğlu, 2011, 162a), KH *aruqla*- “zayıflamak” (Özgür, 2003, 111a), Kİ *aruqla*- “zayıflamak” (Özyetgin, 2001, 360; Caferoğlu, 1931, 6), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *aruq* “zayıf” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 88b); Müh. -, sadece *arık bol*- “arıklamak, zayıflamak” (Battal, 1997, 11a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece dönüşlü çatılı *arıklan*- “zayıflamak” (TatRSl. 41b), Baş. -, sadece dönüşlü *arıklan*- “zayıflamak” (BaşRSl., 1958, 52a), Kmlk. *arıkla*- “zayıflamak, cılızlaşmak” (KmlkTSl., 2000, 88b), KKlp. *arıkla*- (KKlpRSl., 1958, 53b), KrmTat. *arıkla*- “zayıflamak” (KrmTatRSl., 2002, 75b), Karay. *arıkla*- “zayıflamak” (KarRPSl., 1974, 78a), Kum. *arıkla*- “zayıflamak, kilo kaybetmek, cılızlaşmak; verimsizleşmek, çoraklaşmak, verimi çok düşmek (toprak)” (KmkTSl., 2011, 39b), Kzk. *arıkta*- “zayıflamak” (TKzkSl., 2009, 791b), Nog. *arıklan*- “zayıflamak” (NogRSl., 1963, 49a).

arıtı أَرِيتِي (V30a7) “temizledi, kabuğunu soydu” (Ar. *kaşşara, nazzaḥa*)

< *ārit*- < *ārī-t*- “temizlemek, temiz olmak” (Tekin, 1995, 171 *ārī*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *arıt*- “arındırmak, temizlemek” (EDPT, 1972, 207b); MK *arıt*- “arıtmak, temizlemek; (kuzu vb. hayvanların) taşasını çıkarmak; çocuğu sünnet etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 555), KB *arıt*- “temizlemek, temizletmek” (Arat III, 1979, 23), **Harezmi** KE *arıt*- “temizlemek, temizletmek” (Ata II, 1997, 32b), ME *arıt*- “temizlemek, arıtmak” (Yüce, 2014, 92a), MM *arıt*- “temizlemek, arıtmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 200a), NF *arıt*- “temizlemek, günahı arındırmak” (Ata, 1998, 20b); **Kıpçak** CC *arıt*- “temizlemek, kötülüklerden arındırmak”

(Grønbech, 1942, 42), BMF *arıt-* “temizlemek” (Zajaczkowski, 1954, 43), DM -, GT -, İH -, İM *arıt-* “temizletmek” (Toparlı, 1992, 501), KEF *arıt-* “temizlemek; eleyerek, kalburlayarak temizini ayrıştırmak” (Eminoğlu, 2011, 161a), KH -, Kİ *arıt-* “temizlemek” (Özyetgin, 2001, 358; Caferoğlu, 5), KİN -, KK -, KMES *arıt-* “temizlemek, temizletmek” (Toparlı, 34), KTAM -; Müh. *arıt-* “temizlemek” (Battal, 1997, 11a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *arıt-* “temizlemek, arındırmak” (TatRSl., 1966, 41b), Baş. *arıt-* “arındırmak, temizletmek, yormak, araştırmak” (BaşRSl., 1958, 52b), Kmlk. *arıt-* “temizlemek, tüy değiştirmek, tüy dökmek” (KmlkTSl., 2000, 88b), KKlp. *arıt-* “temizlemek, yormak, silmek” (KKlpRSl., 1958, 54a), KrmTat. *arıt-* “temizlemek, tasfiye etmek, arındırmak” (KrmTatRSl., 2002, 75b), Karay. *arıt-* “temizlemek, yıkamak, arıtmak” (KTSl., 2006, 46a), Kum. *arıt-* “yormak, kuvvetini tüketmek” (KmkTSl., 2011, 39b), Kzk. *arıt-* “yormak, zayıflatmak” (KzkESl., 1966, 26b), Nog. *arıt-* “arındırmak, temizlemek, araştırmak, tetkik etmek, yormak” (NogRSl., 1963, 49a).

arlandı أَرْلَانْدِي (V5b1) “kasıldı, kibirlendi” (Ar. *intaḥā*)

Tarihî: Bu kelimeyi tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir, ancak ilgili olabileceğini düşündüğümüz aşağıdaki iki kelimeyi tespit ettik.

İH *arlanğan* “şerefini, namusunu korumak için ağır başlı, azametli hareket eden kimse” (İzbudak, 1936, 6), KMES *arıla-* “ululamak” (Toparlı, 1987, 34); **Çağdaş Kıpçak**: Bu kelime çağdaş Kıpçak dillerinde yer almamaktadır.

ardattı أَرْضَطَّى (V6a sayfa kenarında **azdırdı** kelimesinin çıkartmasıdır) “bozdurmak, azdırmak” (Ar. *afsada*)

< *artat-* < *arta-t-* “bozmak, tahrip etmek” (Erdal II, 1991, 763).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *artat-* “bozmak, tahrip etmek” (EDPT, 1972, 208b); MK *artat-* “bozmak, kirletmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 557), KB *artat-* “bozmak, harâp etmek” (Arat III, 1979, 26); **Harezmi** KE *artat-* “bozmak” (Ata II, 1997, 35a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *artat-* “bozmak, tahrip etmek; işi sağlam yapmayıp gevşek yapmak; değersiz kılmak” (Eminoğlu, 2011, 161b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -,

KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

artırdı أَرْطَرْدِي (V18b5) “artırdı” (Ar. *zāda*)

< *ārtur-* < *ārt-ur-* “artırmak” (Tekin, 1995, 172 *ārt-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *arṭur-* “artırmak” (Erdal II, 1991, 710); MK *arṭur-* “artırmak; haddi aşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 558), KB *artur-* “artırmak, arttırmak” (Arat III, 1979, 26); **Harezmi** KE *arṭur-* “artırmak” (Ata II, 1997, 35b), ME *arṭur-* “arttırmak” (Yüce, 2014, 93a), MM *arṭur-* “çoğaltmak, artırmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 200b), NF *arṭur-* “artırmak” (Ata, 1998, 22a); **Kıpçak** CC *arṭur-* “artırmak, aşırıya gitmek” (Grønbech, 1942, 41), BMF *arṭur-* “arttırmak” (Zajaczkowski, 1954, 42), DM -, GT *arṭur-* “artırmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 205a), İH -, İM *arṭur-* “artırmak, fazlalaştırmak” (Toparlı, 1992, 502), KEF *arṭur-* “artırmak, çoğaltmak” (Eminoğlu, 2011, 161b), KH -, Kİ -, sadece *art/t-* “artmak” (Özyetgin, 2001, 359; Caferoğlu, 1931, 6), KİN *arṭur-* “üzerine ilave etmek” (Delice, 2001, 101b), KK -, sadece *arṭ-* “artmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 101a), KMES *arṭur-* “artırmak, fazlalaştırmak” (Toparlı, 1987, 35), KTAM *arṭur-* “artırmak, çoğaltmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 88b); Müh. -, sadece *arṭ-* “artmak, çoğalmak” (Battal, 1997, 11b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *arttır-* “arttırmak, ilave etmek, aşırıya gitmek” (TatRSI. 40a), Baş. *arttır-* “arttırmak, ilave etmek, aşırıya gitmek” (BaşkRSI., 1958, 50a-50b), Kmlk. *artdır-* “arttırmak” (KBlkRSI., 1989, 76b), KKlp. *arttır-* “artırmak; dağıtmak; mat. çarparak artırmak, çoğaltmak, ilave etmek, yüklemek” (KKlpRSI., 1958, 52a), KrmTat. *arttır-* “artırmak, mat. çarpmak, fazlalaştırmak, ilave etmek” (KrmTatRSI., 2002, 74a), Karay. *arttır-* “artırmak, yükseltmek, doldurup taştırmak, eklemek, ilave etmek, devam etmek” (KarRPSI., 1974, 75a), Kum. *artdır-* “niceliğini, miktarını, sayısını, hacmini artırmak, büyütme, çoğaltmak, yükseltmek; biriktirmek, toplamak; kuvvetlendirmek, şiddetlendirmek; normları geçmek, aşmak, aşırıya gitmek” (KmkTSl., 2011, 41b), Kzk. *arttır-* “artırmak” (TKzkSl., 2009, 53b), Nog. *arttır-* “arttırmak, ilave etmek, yüklemek, yükseltmek, mat. çarpmak, çoğaltmak” (NogRSI., 1963, 47b).

arudî أَرُوْدِي (V24a5) “temizlendi, temiz oldu” (Ar. *ṭahura*)

< *ārī*- < **ārī*- “temiz olmak, temizlenmek” (Tekin, 1995, 171).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *arī*- “temizlenmek, arınmak” (EDPT, 1972, 198a); MK *arī*- “temizlenmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 554), KB *arī*- “temizlenmek, temiz olmak” (Arat III, 1979, 22); **Harezmi** KE *arī*- “temizlenmek, temiz olmak; şüpheden kurtuldu” (Ata II, 1997, 31a), ME -, sadece dönüşlü *arın*- “arınmak, temizlenmek” (Yüce, 2014, 92a), MM -, sadece *arın*- “arınmak, temizlenmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 200a), NF -, sadece *arıl*- “temizlenmek” (Ata, 1998, 20b); **Kıpçak** CC -, sadece *arın*- “temizlenmek, günahattan arınmak” (Grønbech, 1942, 42), BMF -, sadece *arıt*- “temizlemek” (Zajaczkowski, 1954, 43), DM -, GT -, sadece *arī bol*- “temizlenmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 204a), İM -, sadece *arın*- “temizlenmek” (Toparlı, 1992, 501), KEF -, sadece *arığ bol*- “temizlenmek, temiz olmak” (Eminoğlu, 2011, 160b), KH -, sadece *arī* “temiz, saf, güzel” (Özgür, 2003, 110b), Kİ -, sadece *arın*- “temizlenmek” (Özyetgin, 2001, 358; Caferoğlu, 1931, 5), KİN -, KK -, sadece *aru* “temiz” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 101a), KMES -, sadece *arī bol*- “temizlenmek” (Toparlı, 1987, 34), KTAM -, sadece *aru* “temiz, arı” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 88b); Müh. *arī*- “arı, temiz olmak” (Battal, 1997, 11a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece *arın*- “temizlenmek, saflanamak” (TatRSl., 1966, 41b), Baş. -, sadece *arıt*- “arındırmak, temizletmek, yormak, araştırmak” (BaşRSl., 1958, 52b), KMLk. -, sadece *arıt*- “temizlemek, tüy değiştirmek, tüy dökmek” (KMLkTSl., 2000, 88b), KKlp. -, sadece *arıl*- “temizlenmek, arınmak” (KKlpRSl., 1958, 53b), KrmTat. -, sadece *arın*- “temizlenmek, arınmak” (KrmTatRSl., 2002, 75b), Karay. -, sadece *arın*- “temizlenmek, arınmak” (KTSl., 2006, 46a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -, sadece *arıt*- “arındırmak, temizlemek, araştırmak, tetkik etmek, yormak” (NogRSl., 1963, 49a). **Çağdaş Kıpçakçada** *arī*- kelimesi “yorulmak” anlamında geçmektedir.

aştı أَصْتَى (V21b6, 26a7) “astı, idam etti” (Ar. *ṣanaḳa*, *‘allaḳa*)

< *as*- “asmak” (EDPT, 1972, 240b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *as*- “asmak” (EDPT, 1972, 240b); MK *as*- “asmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 559), KB -, sadece *asıl*- “asılmak” (Arat III, 1979, 29); **Harezmi** KE *as/ş*- “asmak” (Ata II, 1997, 36a), ME *as*- “asmak”

(Yüce, 2014, 93a), MM -, sadece *asıl-* “asılmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 200b), NF -, sadece *asıl-* “asılmak” (Ata, 1998, 23a); **Kıpçak** CC *as-* “asmak” (Grønbech, 1942, 42), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *as-* “asmak” (Toparlı, 1992, 502), KEF *as-* “asmak; üzerine takmak, kuşanmak; idam etmek” (Eminoğlu, 2011, 162a), KH *as-* “asmak” (Özgül, 2003, 111a), Kİ *as-* “baş aşağı asmak” (Özyetgin, 2001, 361; Caferoğlu, 1931, 6), KİN -, KK *as-* “asmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 101a), KMES -, KTAM *as-* “asmak, germek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 88b); Müh. *as-* “dar ağacına çekmek; bir nesneyi diğer bir nesneye takıp yahut bağlayıp aşağıya sarkıtarak bırakmak, asmak” (Battal, 1997, 12a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *as-* “asmak (çamaşır), sermek, takmak; (dial.) devirmek, yıkmak, atmak, fırlatmak” (TatRSl., 1966, 41b), Baş. *as-* “asmak, takmak, sermek, bayrak çekmek” (BaşRSl., 1958, 56b), Kmlk. *as-* “asmak” (KmlkTSl., 2000, 90b), KKlp. *as-* “asmak, kazan asmak, yemek hazırlamak” (KKlpRSl., 1958, 54a), KrmTat. *as-* “asmak, kulak asmak, kazan asmak yemek pişirmek” (KrmTatRSl., 2002, 77b-78a), Karay. *as-* “asmak, bir nesneye bir nesneyi takmak” (KarRPSl., 1974, 79a), Kum. *as-* “asmak; asıp öldürmek, idam etmek, kulak asmak, kazan asmak yemek pişirmek” (KmkTSl., 2011, 43b), Kzk. *as-* “asmak” (TKzkSl., 2009, 56b), Nog. *as-* “asmak, kazan asmak, dar ağacına asmak, kulak asmak” (NogRSl., 1963, 50b).

aşındı أَصْبَدِي (V10a11) “asıldı” (Ar. *ta'allaka*).

< *aşın-* < *as-in-* “asılmak, boynuna muska takmak” (Erdal II, 1991, 589)

Tarihî: Orh. -, Uyg. *asın-* “asılmak, kendini asmak” (EDPT, 1972, 248b); MK -, sadece edilgen çatılı *aşıl-* “asılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 559), KB *asun-* “asılmak, asılı olmak” (Arat III, 1979, 30); **Harezmi** KE -, sadece edil. çatılı *aşıl-* “asılmak” (Ata II, 1997, 37a), ME -, MM -, NF -, sadece *aşıl-* “asılmak” (Ata, 1998, 23a) **Kıpçak** CC -, sadece *aşıl-* “asılmak” (Grønbech, 1942, 43), BMF -, sadece *aşıl-* “asılmak” (Zajaczkowski, 1954, 43), DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *aşıl-* “asılmak” (Toparlı, 1992, 502), KEF -, sadece *aşıl-* “asılmak, salınmak, sarkmak” (Eminoğlu, 2011, 162b), KH -, Kİ -, sadece *aşıl-* “asılmak” (Özyetgin, 2001, 361; Caferoğlu, 1931, 7), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -, sadece *aşıl-* “yukarıda olan bir şeye takılmak, asılmak” (Battal, 1997, 12a); **Çağdaş Kıpçak**: Çağdaş Kıpçakçada

bu kelime edilgen çatılıdır; Tat. *asıl*- “asılmak” (TatRSl., 1966, 42b), Baş. *asıl*- “asılmak” (BaşRSl., 1958, 56b), Kmlk. *asıl*- “asılmak” (KBlkRSl., 1989, 82b), KKlp. *asıl*- “asılmak” (KKlpRSl., 1958, 56b), KrmTat. *asıl*- “asılmak” (KrmTatRSl., 2002, 81a), Karay. *assıl*- “asılmak” (KarRPSl., 1974, 81a), Kum. *asıl*- “asılmak”(KmkTSl., 2011, 43a), Kzk. *asıl*- “asılmak, dayanmak” (KzkTSl., 2012, 55a), Nog. *asıl*- “asılmak” (NogRSl., 1963, 51b).

aşlamladı أَصْلَمَ لِأَيِّ (V17b1) “kazandı” (Ar. *rabiha*)

< *aşığ* “kar, avantaj” (EDPT, 1972, 244b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. sadece *aşığ* “kar, kazanç, avantaj” (EDPT, 1972, 244b); MK -, *aşığ* “kar, fayda, yarar” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 559), KB -, sadece *aşığ* “fayda, kar, kazanç” (Arat III, 1979, 28); **Harezmi** -, sadece *aşığ* “fayda, yarar” (Ata II, 1997, 37a), ME -, sadece isim *aşlam* “fayda, faiz” (Yüce, 2014, 93b), MM -, sadece isim *aşlam* “yarar, kazanç” (Toparlı, Argunşah, 2014, 200b), NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *aşıh* “kar, avantaj” (Grønbech, 1942, 43), BMF *aşşı eyle*- “kazandı, faydalandı” (Zajaczkowski, 1954, 43), DM -, GT -, İH -, İM -, sadece isim *aşlam* “faiz” (Toparlı, 1992, 502), KEF -, sadece *aşığ* “yarar, fayda; kazanç; çıkar” (Eminoğlu, 2011, 162b), KH -, Kİ -, sadece *aşığ* “faide” (Caferoğlu, 1931, 6), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *aşığ* “kazanç” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 88b); Müh. -, sadece *aşı et*- “kazanmak” (Battal, 1997, 12a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *aslamçı* “seyyar satıcı” (TAlmSl., 1989, 14), Baş. -, Kmlk. -, sadece *aslam* “fazla, çok” (KmlkTSl., 2000, 91a), KKlp. -, sadece *aslam* “fazla, daha fazla” (KKlpRSl., 1958, 55a), KrmTat. -, Karay. -, sadece isim *aslam* “kar, fayda, faiz, tefecilik” (KarRPSl., 1974, 80b), Kum. -, sadece *aslamçı* “murabahacı, tefeci” (KmkTSl., 2011, 43b), Kzk. -, Nog.

asmarladı أَسْمَارَ لِأَيِّ (V5b11) “ısmarladı” (Ar. *awşā*)

< *ismarla*- < Far. *avispar*- > *ōspar* + *la* > *ismarla*- (Azmun, 2007, 36; EDPT, 1972, 241b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, Xak. XII *osparla*- “ısmarlamak”(EDPT, 1972, 241b), KB -; **Harezmi** KE -, ME *ismarla*- “bırakmak, terketmek”; *isparla*- “emanet etmek, bırakmak, havale etmek” (Yüce, 2014, 127b), NF *isparla*- “emanet etmek, ısmarlamak” (Ata, 1998, 178b); **Kıpçak** CC -, BMF *ismarla*-

“teslim etmek, emanet etmek, ısmarlamak” (Zajaczkowski, 1954, 79), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *ısbarla-*, *ısmarla-* “ısmarlamak, emanet etmek, bırakmak” (Eminoğlu, 2011, 209b), KH -, Kİ *ısmarla-* “ısmarlamak” (Özyetgin, 2001, 474; Caferoğlu, 1931, 42), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *ısmarla-* “emanet etmek, emanet bırakmak” (Battal, 1997, 36b); **Çağdaş Kıpçak**: Bu kelime çağdaş Kıpçakçada yer almamaktadır.

aşradı *Trkm* أَصْرَادِي (V25b10), **ışırdı** إِصْرَدِي (sayfa kenarında yazılmıştır) “ısırdı” (Ar. *cāḍa*)

< *ısr-* “ısırmak” (EDPT, 1972, 251b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece edil. çatılı *ısrıtıl-* “ısırılmak” (Erdal II, 1991, 695); MK *ısr-* “ısırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 657), KB *ısr-* “ısırmak” (Arat III, 1979, 183); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF *ısr-* “ısırmak” (Ata, 1998, 178a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *ısr-* “bir şeyi dişlerle oymak; kesmek” (Özgür, 2003, 24), İM -, KEF *ısr-* “ısırmak” (Eminoğlu, 2011, 209b), KH -, Kİ *ısr-* “dişlemek” (Özyetgin, 2001, 474; Caferoğlu, 1931, 42), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *ısr-* “ısırmak, dişlerini batırmak, dişlemek” (Battal, 1997, 36b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *ısr-* “hareket ettirmek, kıpırdatmak, itirmek” (KKlpRSl., 1958, 761a), Karay. *ısr-* “dalamak, sokmak” (KarRPSl., 1974, 652b), Kum. -, Kzk. *ısr-* “itmek, itelemek, sıyırmak” (KzkTSl., 2012, 772b), Nog. -.

aştı أَشْتِي (V12a7) “aştı, geçti” (Ar. *cāza*)

< *āṣ-* “aşmak” (Tekin, 1995, 172).

Tarihî: Orh. *aṣ-* “geçmek”, Uyg. *aṣ-* “geçmek” (EDPT, 1972, 255a); MK *aṣ-* “(dağ vb. yüksek yerler için) aşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 560), KB *aṣ-* “aşmak” (Arat III, 1979, 31); **Harezmi** KE *aṣ-* “aşmak, çıkmak, yükselmek, artmak” (Ata II, 1997, 39a), ME *aṣ-* “aşmak, çıkmak, geçmek” (Yüce, 2014, 93b), MM *aṣ-* “aşmak, geçmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 200b), NF *aṣ-* “aşmak, çıkmak, geçmek, ağmak, yükselmek” (Ata, 1998, 24a); **Kıpçak** CC *aṣ-* “geçmek” (Grønbech, 1942, 44), BMF -, DM -, GT *aṣ-* “aşmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 206a), İH -, İM *aṣ-* “zulmetmek eziyet etmek” (Toparlı, 1992, 503), KEF *aṣ-* “çıkmak, yükselmek, üzerine çıkmak,

üstesinden gelmek” (Eminoğlu, 2011,163a), KH *aş-* “aşmak, geçmek” (Özgür, 2003, 111a), Kİ *aş-* “aşmak” (Caferoğlu, 1931, 6), KİN *aşur-* “aşmak, geçirmek” (Delice, 2001, 102a), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *aş-* “geçmek” (Battal, 1997, 12a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *aş-* “aşmak, yükselmek; gerçekleşmek” (TatRSl., 1966, 42b), Baş. *aş-* “aşmak, yükselmek” (BaşRSl., 1958, 66b), KMLk. -, KKlp. *as-* “aşmak, geçmek” (KKlpRSl., 1958, 57b), KrmTat. *aş-* “aşmak, geçmek” (KrmTatRSl., 2002, 96a), Karay. *aş-* “aşmak, geçmek” (KTSl., 2006, 46b), Kum. -, Kzk. *as-* “aşmak” (TKzkSl., 2009, 59a), Nog. -.

aşladı أَشْلَدِي (V32a13) “onardı, yapıştırdı” (Ar. *laḥama*)

< *aşla-* < *āş+la-* “onarmak, yapıştırmak, bağlamak, birbirine eklemek” (EDPT, 1972, 262b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece işteş *aşlaş-* (Erdal II, 1991, 553), MK *aşla-* “yemek kabı vb. şeyleri tamir etmek, çöken yerlerini düzeltmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 560), KB -, sadece isim *aş* “kenet, bağ” (Arat III, 1979, 31); **Harezmi** KE -, ME *aşla-* “sarmak, bağlamak” (Yüce, 2014, 93b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *aşla-* “çanağı düzeltmek, yemek koymak” (İzbudak, 1936, 6), İM -, KEF *aşla-* “sarmak, bağlamak, eklemek, kırık kemiği kaynaştırmak” (Eminoğlu, 2011,163b), KH -, Kİ *aşla-* “kırılmış oku eklemek” (Özyetgin, 2001, 365; Caferoğlu, 1931, 7), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, *aşa-* “yemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 89a); Müh. -, sadece *aşlagçı* kap-kacak tamircisi” (Battal, 1997, 12a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *aşla-* “döllemek, aşılama, gübrelemek” (TAlmSl., 1989, 19), Baş. *aşla-* “ağaç aşılama, döllendirmek, gübrelemek” (BaşRSl., 1958, 65b), KMLk. -, KrmTat. *aşla-* “ağaç aşılama” (KrmTatRSl., 2002, 95b), KKlp. -, Karay. *aşla-* “ağaç aşılama” (KarRPSl., 1974, 92a), Kum. *aşla-* “gübrelemek, gübre vermek; polenlemek; deriyi tabaklamak, sepilemek” (KmkTSl., 2011, 45a), Kzk. -, Nog. -.

aṭṭi أَطَّى (V53a5) “attı”

< *at- “atmak” (EDPT, 1972, 36a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *aṭ-* “atmak” (EDPT, 1972, 36a); MK *at-* “atmak; (şafak için) sökmek; (şimşek için) çakmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 562), KB *at-* “atmak, bırakmak” (Arat III, 1979, 34); **Harezmi** KE *aṭ-* “atmak, bırakmak, salmak; (tan) atmak” (Ata II, 1997, 42a), ME *at-* “adım atmak; atmak; tan atmak” (Yüce, 2014, 94a-94b), MM *aṭ-* “atmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 201a), NF *at-* “atmak” (Ata, 1998, 25b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *aṭ-* “atmak, fırlatmak; bırakmak; koymak” (Eminoğlu, 2011, 163b), KH *aṭ-* “atmak, dökmek” (Özgür, 2003, 112a), Kİ *aṭ-* “atmak” (Özyetgin, 2001, 363; Caferoğlu, 1931, 7), KİN *aṭ-* “atmak” (Delice, 2001, 102b), KK *aṭ-* “yaydan ok atmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 101b), KMES -, KTAM *aṭ-* “atmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 89a); Müh. *aṭ-* “bir nesneyi elden bırakıp fırlatmak” (Battal, 1997, 13a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *at-* “atmak, fırlatmak, ateş etmek; tan atmak” (TatRSl., 1966, 44), Baş. *at-* “atmak, fırlatmak, ateş etmek; tan atmak, ok atmak” (BaşRSl., 1958, 59a-59b), Kmlk. *at-* “atmak, ateşedip vurmak; fırlatmak; terk etmek, vazgeçmek” (KmlkTSl., 2000, 93b), KKlp. *at-* “atmak, fırlatmak, ateş etmek” (KKlpRSl., 1958, 58a), KrmTat. *at-* “atmak, fırlatmak, bırakmak, tan atmak” (KrmTatRSl., 2002, 85a), Karay. *at-* “atmak, fırlatmak” (KTSl., 2006, 47a), Kum. *at-* “atmak, fırlatmak; kök atmak veya salmak; ateş etmek; boy atmak” (KmkTSl., 2011, 46b), Kzk. *at-* “atmak, fırlatmak, ateş etmek, tan atmak” (KzkESl., 1966, 29a), Nog. *at-* “atmak, fırlatmak; kök atmak; ateş etmek; boy atmak” (NogRSl., 1963, 53b).

aṭıldı أَطِيلِدِي (V38a1) “atıldı” (Ar. *hamaza*)

< *aṭıl-* < *at-ıl-* “atılmak” (EDPT, 1972, 56a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *aṭıl-* “atılmak; (çiçek, ağaç çiçekleri ve benzer şeyler için) birbirinden kopmadan açılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 563), KB -; **Harezmi** KE *aṭıl-* “atılmak” (Ata II, 1997, 46a), ME -, MM -, NF -, HŞ *aṭıl-* “atılmak” (EDPT, 1972, 56b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *aṭıl-* “atılmak” (Toparlı, 503), KEF *aṭıl-* “atılmak” (Eminoğlu, 2011, 164b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *aṭıl-* “atılmak” (TatRSl., 1966, 44b), Baş. *aṭıl-* “atılmak” (BaşRSl.,

1958, 59a), KMLk. *atıl-* “patlamak, atılmak” (KMLkTSl., 2000, 94a), KKlp. *atıl-* “atılmak” (KKlpRSl., 1958, 60b), KrmTat. *atıl-* “atılmak, saldırmak, fırlamak, acele etmek” (KrmTatRSl., 2002, 86a), Karay. *atıl-* “acele etmek, saldırmak, atılmak, ateş edilmek” (KarRPSl., 1974, 85a), Kum. *atıl-* “atılmak, fırlamak, sıçramak, kendini atmak; saldırmak, silah atılmak” (KmkTSl., 2011, 46a), Kzk. *atıl-* “kurşuna dizilmek, vurulmak; fırlamak, atılmak” (KzkTSl., 2012, 58a), Nog. *atıl-* “atılmak, fırlamak, sıçramak, acele etmek” (NogRSl., 1963, 54a).

ātladı أَطْلَدَى (V15a6) “atladı, adım attı” (Ar. *ḥaṭā*)

< *ātla-* < *ātla-* “adım atmak” (Tekin 172 *āt-* “adım atmak”).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *aṭla-* “atlamak” (Yüce, 2014, 94b), MM -, NF *aṭla-* “adım atmak” (Ata, 1998, 27a); **Kıpçak** CC *aṭla-* “atlamak” (Grønbech, 1942, 44), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *aṭla-* “adım atmak; üzerinden geçmek” (Toparlı, 1992, 503), KEF *aṭla-* “adım atmak; atlamak” (Eminoğlu, 2011, 164b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *aṭla-* “adım atmak” (Battal, 1997, 13a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *atla-* “uzun adımlarla yürümek” (TAlmSl., 1989, 16), Baş. *atla-* “adım atmak, yürümek” (BaşRSl., 1958, 58b), KMLk. *atla-* “adım atmak, yürümek; atlamak; geçmek, aşmak; hareket etmek, davranmak, yapmak” (KMLkTSl., 2000, 94b), KKlp. *atla-* “yürümek, adım atmak; yayık çalkalamak” (KKlpRSl., 1958, 59a), KrmTat. *atla-* “atlamak, çırpamak” (KrmTatRSl., 2002, 84a), Karay. *atla-* “atlamak, sıçramak” (KTSl., 2006, 47b), Kum. -, Kzk. *atta-* “adımlamak, yürümek; atlamak” (KzkTSl., 2012, 57a), Nog. *atla-* “adım atmak, yürümek” (NogRSl., 1963, 52b).

awladı أَوْلَدَى (V22b8, V84a10) “avladı” (Ar. *ṣāda*)

< *āvla-* < *āb+la-* “avlamak” (Tekin, 1995, 171 *āb*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *avla-* “avlamak” (EDPT, 1972, 10b); MK *awla-* “avlamak; (bir şey, biri üzerine yığılmak)” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 564), KB *awla-* “avlamak” (Arat III, 1979, 38); **Harezmi** KE *aw/vla-* “avlamak” (Ata II, 1997, 47b), ME *awla-* “avlamak” (Yüce, 2014, 94b), MM -, sadece isim *aw* “av” (Toparlı, Argunşah, 2014, 201b), NF *awla-* “avlamak” (Ata, 1998, 27b); **Kıpçak** CC -, BMF *avla-* “avladı” (Zajaczkowski, 1954, 43), DM

avla- “avlamak” (Toparlı, 2003, 72b), GT *avla*- “avlamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 207b), İH -, İM *awla*- “avlamak, av yapmak” (Toparlı, 1992, 504), KEF -, sadece *aw tut*- “avlamak” (Eminoğlu, 2011, 164b), KH *avla*- “avlamak, avlanmak” (Özgür, 2003, 112a), Kİ *avla*- “avlamak” (Özyetgin, 2001, 365; Caferoğlu, 1931, 7), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *avla*- “avlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 89b); Müh. *avla*- “avlamak” (Battal, 1997, 13b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *avla*- “avlamak” (TatRSl., 1966, 45a), Baş. *avla*- “avlamak” (BaşRSl., 1958, 60a), Kmlk. *avla*- “sütün üzerinden kaymağı toplamak; kaplamak, örtmek” (KmlkTSl., 2000, 95b), KKlp. *avla*- “avlamak” (KKlpRSl., 1958, 62b), KrmTat. *avla*- “avlamak” (KrmTatRSl., 2002, 8a), Karay. *avla*- “avlamak, yakalamak” (KarRPSl., 1974, 41b), Kum. *hawla*- “bir şeyi, birini avlamak; birini, bir şeyi tutmak, yakalamak; *mec.* birini, bir şeyi aramak, bulmağa çalışmak” (KmkTSl., 2011, 154b), Kzk. *awla*- “avlamak” (KzkTSl., 2012, 59a), Nog. *avla*- “avlamak” (NogRSl., 1963, 22a).

awnadı اَوْنَادِي, *Trkm. aġnadı* اَغْنَادِي (V9a6) “aġnadı, yuvarlandı, kıvrandı” (Ar. *tamarraġa*)

< *āġna*- “(hayvan) yerde yuvarlanmak, çevrilmek” (Tekin, 1995, 171).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *aġna*- “yuvarlanıyor” (EDPT, 1972, 87b); MK *aġna*- “hayvanlar debelenerek kaşınmak, aġnamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 544), KB *aġına*- “debelenmek” (Arat III, 1979, 9); **Harezmi** KE *aġna*- “yatıp debelenmek” (Ata II, 1997, 11a), ME *aġna*- “debelenmek” (Yüce, 2014, 84a), MM -, NF *aġna*- “aġnamak, debelenmek” (Ata, 1998, 8b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *aġna*- “yatıp debelenmek” (Toparlı, 1992, 498), KEF -, KH -, Kİ *aġna*- “yuvarlanmak, kıvrılmak” (Özyetgin, 2001, 345; Caferoğlu, 1931, 2), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *aġna*- “yatıp yuvarlanmak” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 85b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *awna*- “yuvarlanmak” (TAlmSl., 1989, 17), Baş. *awna*- “aġnamak, sürüklenmek” (BaşRSl., 1958, 60b), Kmlk. *avna*- “yuvarlanmak” (KmlkTSl., 2000, 96a), KKlp. *awna*- “yuvarlanmak” (KKlpRSl., 1958, 63b), KrmTat. *avna*- “yuvarlanmak” (KrmTatRSl., 2002, 8b), Karay. -, Kum. *awna*- “yuvarlanmak, aġnamak, (KmkTSl., 2011, 48b), Kzk. *awna*- “bir

tarafa düşmek, dvrilmek; (hayvan)yere yatıp yuvarlanmak, ağnamak” (KzkTSl., 2012, 59b-60a), Nog. *avna*- “yuvarlanmak” (NogRSl., 1963, 22a).

awrundi أُوْرُوْنْدِي (V9b5) “acı duydu” (Ar. *ta'allama, tawacca'a*)

< *ağrın*- < *ağrı-n*- (Erdal II, 1991, 585).

Tarihî: Orh. -, sadece *ağrı*- “acımak, sızlamak”, Uyg. -, sadece *ağrı*- “ağrımak, acımak” (EDPT, 1972, 91a); MK *ağrın*- “acı çekmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 544), KB -, sadece *ağrı*- “ağrımak” (Arat III, 1979, 11); **Harezmi** KE -, sadece *ağrı*- “ağrımak, hasta olmak, acı çekmek; darılmak” (Ata II, 1997, 11a), ME -, MM -, NF -, sadece *ağrı*- “ağrımak, sancımak” (Ata, 1998, 8b); **Kıpçak** CC -, sadece *ağrı*- “acımak, ağrımak” (Grønbech, 1942, 28), BMF -, BMİ -, DM -, GT -, sadece *ağrı*- “ağrımak, acımak” (Karamanlioğlu, 1978, 197b), İH -, İM -, sadece *ağrı*- “göz ağrımak, iltihaplanmak” (Toparlı, 1992, 498), KEF -, KH -, sadece *ağrı*- “ağrımak” (Özgür, 2003, 107a), Kİ -, sadece *ağrı*- “ağrımak” (Özyetgin, 2001, 346; Caferoğlu, 1931, 2), KİN *ağrı*- “ağrımak” (Delice, 2001, 99b), KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -, sadece *ağrı*- “incinmek, ağrıya duçar olmak” (Battal, 1997, 8a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *avır*- “ağrımak, hasta olmak” (TAlmSl., 1989, 3), Baş. -, sadece *avır*- “ağrımak, hastalanmak” (BaşRSl., 1958, 63a), Kmlk. -, sadece *avru*- “hastalanmak, ağrımak” (KmlkTSl., 2000, 96a), KKlp. -, sadece *awır*- “hastalanmak” (KKlpRSl., 1958, 64b), KrmTat. -, sadece *agır*-, *avır*- “hastalanmak, ağrımak” (KrmTatRSl., 2002, 11a), Karay. -, sadece *avru*- , *avrı*- “ağrımak, acımak, hastalanmak” (KarRPSl., 1974, 41b), Kum. -, sadece *awru*- “hastalanmak; ağrımak, acımak” (KmkTSl., 2011, 48b), Kzk. -, sadece *awır*- “hastalanmak; acı çekerek zorlanmak” (KzkTSl., 2012, 61a), Nog. -, sadece *avur*- “hasta olmak, ağrımak” (NogRSl., 1963, 24b).

awulandi أُوْلُوْلَانْدِي (V6b2) “zehirlendi” (Ar. *insamma*)

< *āğulan*- < *āğu+lan*- “zehirlenmek” (Tekin, 1995, 171 *āğu*-).

Tarihî: Orh. -, sadece isim *ağu* “zehir”, Uyg. -, sadece isim *ağu* “zehir” (EDPT, 1972, 78b), KB -, sadece isim *ağu* “ağı, zehir” (Arat III, 1979, 11), MK sadece isim *ağu* “ağı, zehir” (Atalay, 2013 13); **Harezmi** KE sadece isim *ağu* “zehir” (Ata II, 1997, 11a), ME -, MM sadece isim *ağu* “zehir, ağı”

(Toparlı, Argunşah, 2014, 198b), NF sadece isim *ağu* “zehir, ağı” (Ata, 1998, 8b); **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT sadece isim *ağu* “zehir, ağı” (Karamanlıoğlu, 1978, 198a), İH -, İM -, KEF sadece isim *ağu* “zehir” (Eminoğlu, 2011, 156b), Kİ -, sadece isim *ağu* “zehir” (Caferoğlu, 1931, 2), KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece isim *ağu* “zehir” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 85b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *ağulan-* “zehirlenmek” (TatRSl., 1966, 23a), Baş. *agıvlan-* “zehirlenmek” (BaşRSl., 1958, 22a), Kmlk. *uvlan-* “zehirlenmek” (KBlkRSl., 1989, 689a), KKlp. -, sadece isim *uv* “zehir” (KKlpRSl., 1958, 682b), KrmTat. -, Karay. sadece isim *agu* “zehir” (KarRPSl., 1974, 44a), Kzk. *uvlan-* “zehirlenmek, ağılanmak; mec. zararlı düşünceler edinmek” (KzkTSl., 2012, 680a). Nog. *uvlan-* “zehirlenmek” (NogRSl., 1963, 378).

awundurdi أَوْنْدُرْدِي (V21b sayfa kenarında yazılmıştır) “avundurdu” (Ar. *şāğala*)

< * *ābin-* < * *ābi-n-dır-* “eğlendirmek, tesselli vermek” (Tekin, 1995, 171 *ābin-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *avun-* “güzel vakit geçirmek, eğlenmek, bir şeyden zevk almak” (Erdal II, 1991, 591); MK -, sadece *awin-* “(bir şeyle, biriyle) avunmak; (bir şeye, birine) alışmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 564), KB -, sadece *awin-* “avunmak, alışmak”; ayrıca *awit-* “avutmak” (Arat III, 1979, 38); **Harezmi** KE -, sadece *avun-* “avunmak, teselli bulmak” (Ata II, 1997, 48a), ME *awundur-* “alıştırmak” (Yüce, 2014, 95a), MM -, NF -, sadece *awut-* “avutmak, eğlemek, teselli etmek” (Ata, 1998, 28a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *awındur-* “avundurmak, alıştırmak” (Eminoğlu, 2011, 164b), KH -, Kİ -, sadece *avut-* “ağlamaktan çocuğu vaz geçir”; ayrıca *avun-* “bir şeyle meşgul olarak (çocuk) ağlamaktan vaz geçmek” (Özyetgin, 2001, 366; Caferoğlu, 1931, 7), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *yuvat-* “avundurmak, teselli vermek” (TatRSl. 691b), Baş. -, sadece *yıvat-* “eğlendirmek, teselli vermek, rahatlatmak” (BaşRSl., 1958, 238a), Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, sadece *uvut-* “teselli etmek” (KarRPSl., 1974, 573a), Kum. -, Kzk. -, sadece *cubat-* “avundurmak” (TKzkSl., 2009, 63b), Nog. -.

awurladı أَوُرْلَادِي (V5a10) “ağırladı, değer verdi” (Ar. *akrama*)

< *ağırla-* < *ağır+la-* “ağırlamak” (EDPT, 1972, 94a).

Tarihî: Orh. , Uyg. *ağırla-* “ağırlamak” (EDPT, 1972, 94a), KB *ağırla-* “ağırlamak, değer vermek, ikrâm ve ihsanda bulunmak” (Arat III, 1979, 9), MK *ağırla-* “ağırlamak, ikram ve ihsan etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 542); **Harezmi** KE *ağırla-* “ağırlamak, saygı ve hürmet göstermek, değer vermek” (Ata II, 1997, 9b), ME *ağırla-* “saygı göstermek” (Yüce, 2014, 84a), MM -, NF *ağırla-* “ağırlamak, hürmet etmek, misafir etmek; ululamak, yüceltmek” (Ata, 1998, 7b); **Kıpçak** CC *ağırla-*, *avurla-* “değer vermek, onurlamak” (Grønbech, 1942, 29), BM -, Müh. *ağırla-* “hürmet etmek” (Battal, 1997, 8a), Kİ *ağırla-* “ikram ve ihtiram etti” (Özyetgin, 2001, 344; Caferoğlu, 1931, 2), DM -, GT *ağırla-* “hürmet etmek” (Karamanlioğlu, 1978, 197b), İH -, İM *ağırla-* “ikram etmek, saygı göstermek” (Toparlı, 1992, 498), KH -, KK *ağırla-* “yakınlık göstermek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 99b), KMES -, KTAM -, KEF *ağırla-* “ağırlamak, saygı göstermek; ululamak; yüceltmek; büyük tutmak” (Eminoğlu, 2011, 156a), KİN -; **Çağdaş Kıpçak:** Kelime Çağdaş Kıpçakçada “misafir ağırlamak, ve ikram etmek anlamında bulunmamaktadır. Kazakça ve Karakalpakçada *avırla-* “kilo almak, yükü ağırlaşmak; gücüne gitmek” anlamında kullanılmaktadır”

awurladı أَوُرْلَادِي (V15a8) “çalı, aşır, hırsızlık etti, ihanet etti” (Ar. *hāna, saraqa, ihtalasa*)

< *oğurla-* < *oğrı+la-* “çalmak” (EDPT, 1972, 94a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *oğurla-* “çalmak” (EDPT, 1972, 94a); MK *oğurla-*, *ogrıla* “çalmak” (Ercilasun, Argunşah, 2014, 772), KB -, sadece isim *oğrı* “hırsız” (Arat III, 1979, 334); **Harezmi** KE *oğurla-* “hırsızlık etmek, çalmak, gizlemek” (Ata II, 1997, 476a), ME -, sadece *oğrılık* “hırsızlık” (Yüce, 2014, 161a), MM -, NF *oğurla-* “çalmak, hırsızlık etmek” (Ata, 1998, 320a); **Kıpçak** CC *oğurla-* “hırsızlık etmek” (Grønbech, 1942, 173), BMF *oğurla-* “çalmak, hırsızlık etmek” (Zajaczkowski, 1954, 62), DM -, sadece isim *oğrı* “hırsız” (Toparlı, 2003, 100b), GT *oğurla-* “çalmak, hırsızlık etmek” (Karamanlioğlu, 1978, 339a), İH -, İM *oğurla-* “çalmak, hırsızlık etmek” (Toparlı, 1992, 577), KEF *oğurla-* “çalmak, gizlemek” (Eminoğlu, 2011, 252a), KH -, Kİ *oğurla-* “çalmak, sirkat etmek, hırsızlık etmek” (Özyetgin,

2001, 581; Caferoğlu, 1931, 61), KİN -, KK *oğurla-* “çalmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 119b), KMES *oğurla-* “hırsızlık etmek, çalmak” (Toparlı, 1987, 78), KTAM *oğurla-* “çalmak, hırsızlık yapmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 130a); Müh. *oğurla-* “çalmak” (Battal, 1997, 52b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *urla-* “çalmak, hırsızlık etmek” (TAlmSl., 1989, 267), Baş. *urla-* “çalmak, kaçırmak, yağma etmek” (BaşkRSl., 1958, 578b), Kmlk. *urla-* “çalmak” (KmlkTSl., 2000, 419a), KKlp. *urla-* “çalmak, hırsızlık etmek” (KKlpRSl., 1958, 678b), Karay. *urla-* “çalmak, aşırmaq” (KTSl., 2006, 114b), Kum. *urla-* “çalmak, aşırmaq, gizli gizli bakmaq” (KmkTSl., 2011, 353b), Kzk. *urla-* “çalmak, hırsızlık etmek, aşırmaq” (KzkTSl., 2012, 690b), Nog. *urla-* “çalmak, hırsızlık etmek” (NogRSl., 1963, 383a-383b).

aydınladı أَيْدَيْن لَادِي (V37a2) “aydınladı, parladı” (Ar. *anāra*)

< *aydıñla-* < **aydıñ+la-* “parlamak” (EDPT, 1972, 268b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *aydıñ* “ay ışığı” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 566), KB -; **Harezmi** KE -, sadece isim *aydın* “parlak, aydınlık” (Ata II, 1997, 61b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece *aydın* “ışık, aydınlık, parlak” (Karamanlıoğlu, 1978, 209a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *aydıñla-* “ışık oldu, parladı, ışıkladı” (Özyetgin, 2001, 367; Caferoğlu, 1931, 8), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *aydın* “aydınlık, ay ışığı” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 90a); Müh. -, sadece *aydın* “ışık, nur” (Battal, 1997, 13b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, sadece *aydıñla-* “çıkmak, (KKlpRSl., 1958, 26a), KrmTat. -, sadece *aydıñlan-*, *aydıñlaş-* “açık ve netleşmek, aydıñlanmak” (KrmTatRSl., 2002, 28b-29b), Karay. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. Trkm. -, sadece *aydıñlaş-* “belirmek, açıklık kazanmak” (TrkmTSl., 1995, 39), TTü. -, sadece *aydıñlan-* “aydınlık olmak; mec. bir sorun üzerine gereği kadar bilgi edinmek; tenevvür etmek” (TSl., 2011, 202a)

ayıklandı اَيْقَانْدِي (V22b sayfa kenarında yazılmıştır) “sarhoşluktan ayıldı, baygınlıktan ayıldı” (Ar. *şahā*)

< *ādıqlan-* < *āđ-ıq+lan-* “sarhoşluktan ayılmak, ayılmak” (EDPT, 1972, 46a, 48a; Tekin, 1995, 171 *āđ-* “aymak, ayılmak, kendine gelmek”).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece isim *adığ* “sarhoşluktan ayılmış, ayık” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 541), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *ayıġlan-* “sarhoşluktan ayılmak” (Zajaczkowski, 1954, 41), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece isim *ayuk* “aklı başında, sarhoş olmayan” (Caferoğlu, 1931, 9), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *ayık* “ayık, sarhoş olmayan” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 90b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece isim *aynık* “ayık, içkili olmayan” (TatRSl., 1966, 27b), Baş. -, sadece *aynık-* “ayık, içkili olmayan” (BaşRSl., 1958, 26b), Kmlk. *ayık-* “düzelmek, iyileşmek, tamir olmak” (KmlkTSl., 2000, 101a), KKlp. -, sadece *ayık-* “ayılmak, iyileşmek, kurtulmak, netleşmek” (KKlpRSl., 1958, 29a), KrmTat. -, Karay. -, sadece isim *aynıh* “ayık” (KTSl., 2006, 48), Kum. *ayık-* “ayıklamak, sarhoşluktan ayılmak, hisleri yerine gelmek; uyanmak; *mec.* öğrenmek, bilgi edinmek, bilgi almak” (KmkTSl., 2011, 53a), Kzk. -, sadece *ayık-* “(güneş) bulut ve sisten sıyrılarak parlamak; hastalıktan kurtulmak, iyileşmek; *mec.* (sarhoş) ayılmak, kendine gelmek” (KzkTSl., 2012, 21b), Nog. -, sadece *ayık-* “hastalıktan iyileşmek, ayılmak” (NogRSl., 1963, 31a).

ayıldı أَيْلِدَى (V22b12) “ayıldı” (Ar. *şahā*)

< *ādıl-* <* *ād-ıl-* “ayılmak, kendine gelmek” (EDPT, 1972, 56a; Tekin, 1995, 171 *ād-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *ādıl-* “ayılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 541), KB *ādıl-* “ayılmak” (Arat III, 1979, 6); **Harezmi** KE *ayıl-* “ayılmak, kendine gelmek” (Ata II, 2014, 62a), ME *ayıl-* “ayılmak” (Yüce, 2014, 95b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *ayıl-* “ayılmak, sarhoşluktan, baygınlıktan ayrılmak” (Eminoğlu, 2011, 166b), KH -, Kİ *ayıl-* “ayılmak fiilinden geçmiş zaman” (Özyetgin, 2001, 368; Caferoğlu, 1931, 8), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *ayın-* “ayılmak, alkolü bitmek” (TatRSl., 1966, 27b), Baş. -, sadece *ayın-* “ayılmak, ayık olmak” (BaşRSl., 1958, 26a), Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, sadece *ayın-* “uyanmak, ayılmak, kendine gelmek” (KrmTatRSl., 2002, 33b), Karay. *ayıl/n-* “kendine gelmek, akli başına gelmek, ayıklamak” (KarRPSl., 1974, 56a), Kum. -, *ayın-* “(hastalıktan veya herhangi bir sarsıntıdan sonra) iyileşmek, sağalmak, sağlamlaşmak, toplamak;

kendine gelmek; (kendisinin) mali veya maddi durumu düzelmek, iyileşmek”(KmkTSl., 2011, 52a), Kzk. -, Nog. -.

ayırdı أَلْيَرْدَى (V28a11) “ayırdı” (Ar. *farraḳa*)

< *aḍır*- <**haḍır*- “ayırmaq” (EDPT, 1972, 66b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *aḍır*- “ayırmaq” (EDPT, 1972, 66b); MK *aḍır*- “ayırmaq” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 541), KB *aḍır*- “ayırmaq” (Arat III, 1979, 6); **Harezmi** KE *aḍır*-, *ayır*- “ayırmaq” (Ata II, 1997, 7a, 62a), ME *ayır*- “ayırmaq” (Yüce, 2014, 95b), MM -, NF *aḍır*- “ayırmaq” (Ata, 1998, 6b); **Kıpçak** CC *ayır*- “ayırmaq” (Grønbech, 1942, 33), BMF *ayır*- “ayırmaq” (Zajaczkowski, 1954, 42), DM -, GT *ayır*- “ayırmaq” (Karamanlioğlu, 1978, 209a), İH -, İM *ayır*- “kesip ayırmaq; ayırmaq, seçmek; ayırmaq, usaklaştırmak; ayırmaq, bölmek; birbirinden ayırmaq” (Toparlı, 1992, 504), KEF *ayır*- “ayırmaq, birbirinden uzaklaştırmak” (Eminoğlu, 2011, 166b), KH -, Kİ *ayır*- “tefrik etmek” (Özyetgin, 2001, 369; Caferoğlu, 1931, 8), KİN -, KK -, KMES *ayır*- “ayırmaq” (Toparlı, 1987, 36), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ayır*- “ayırmaq, uzaklaştırmak, bölmek” (TatRSl., 1966, 25a), Baş. *ayır*- “ayırmaq, kesip ayırmaq, bölmek” (BaşRSl., 1958, 27b), KMLk. *ayır*- “ayırmaq, anlamak” (KMLkTSl., 2000, 101b), KKlp. *ayır*- “birini veya bir şeyi diğireninden ayırmaq, ayırd etmek, fark etmek, kesip koparmak” (KKlpRSl., 1958, 30a), KrmTat. *ayır*- “ayırmaq, kesip koparmak, iki dostu birbirinden ayırmaq, iyiyi kötüden ayırd etmek” (KrmTatRSl., 2002, 34b), Karay. *ayır*- “ayırmaq, uzaklaştırmak, aralamak” (KTSl., 2006, 48b), Kum. *ayır*- “ayırmaq, tecrit etmek; birini bir şeyi başkalarından ayırmaq; bölmek, taksim etmek, ayırmaq; kavga edenleri ayırmaq; tefrik etmek; sökmek koparmak” (KmkTSl., 2011, 53a), Kzk. *ayır*- “birini bir şeyi başkalarından ayırmaq; bölmek, ayırmaq; iyiyi kötüden ayırdetmek, kavga edenleri ayırmaq” (KzkESl., 1966, 18a), Nog. *ayır*- “ayırmaq, bölmek, ara açmak, iki şeyi birbirinden ayırdetmek, iki şeyi birbirinden ayırmaq” (NogRSl., 1963, 31b-32a).

ayırladı أَيْرَلَادِي (V28a11) “ayırdı, birbirinden uzaklaştırdı” (Ar. *farraḳa*)

< *adrıla-* < **adır-ı+la-* “ayırarak, ayırmak” (EDPT, 1972, 63b-64b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, NF -, MM -; **Kıpçak** CC -, BMF *ayırladı* “ayrı yaptı, ayırlaştırdı, birbirinden uzaklaştırdı” (Zajaczkowski, 1954, 42), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *ayırıla-* “ayırdı” (Caferoğlu, 1931, 8), KİN -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, M. Özyetgin, Karay’da “ayıklamak, temizlemek” anlamında olan *artla-* kelimesinin *adırtla-* fiiline gittiği söylemiştir (Özyetgin, 2001, 370), Kum. -, Kzk. *ayırıla-* “yığmak, saman vb yaba ile toplamak ve yüklemek” (KzkESl., 1966, 18a), Nog. -.

ayıttı أَيْتْتِي (V29b12, 82b8) “dedi, söyledi” (Ar. *kāla*)

< *ayıt-* < **ay-ıt-* “söylemek” (EDPT, 1972, 268b).

Tarihî: Orh. *ayıt-* “söylemek, sormak”, Uyg. *ayıt-*, *ayt-* “söylemek, sormak” (EDPT, 1972, 268b); MK *ayıt-* “sormak; Oğuzlarda söylemek, konuşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 566-567), KB *ayıt-* “sormak; söylemek, demek” (Arat III, 1979, 46); **Harezmi** KE *ayt-* “söylemek, demek” (Ata II, 1997, 63a), ME *ayt-* “demek, söylemek” (Yüce, 2014, 96a), MM *ayıt-*, *ayt-*, *ay-* “söylemek, demek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 201b), NF *ayıt-*, *ayt-* “söylemek, demek” (Ata, 1998, 36b); **Kıpçak** CC *ayt-* “söylemek, duyurmak” (Grønbech, 1942, 32), BMF *ayıt-* “söylemek” (Zajaczkowski, 1954, 41), DM *ayt-* “söylemek, demek” (Toparlı, 2003, 73a), GT *ayt-* “söylemek, demek” (Karamanlıoğlu, 1978, 209b), İH -, İM *ayıt-* “söylemek, demek” (Toparlı, 1992, 505), KEF *ayt-* “söylemek, demek” (Eminoğlu, 2011, 166b), KH *ayt-* “söylemek, demek” (Özgür, 2003, 112b), Kİ *ayıt-* “söyledi” (Özyetgin, 2001, 370; Caferoğlu, 1931, 8), KİN -, KK -, KMES *ayd-* “söylemek, demek” (Toparlı, 1987, 36), KTAM *ay(i)t-* “demek, söylemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 90b); Müh. -, *ay-* “söylemek, demek” (Battal, 1997, 14a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *eyt-* “demek, söylemek” (TatRSl., 1966, 728b), Baş. *eyt-* “söylemek, konuşmak” (BaşRSl., 1958, 697b-698a), KMLk. *ayt-* “söylemek” (KMLkTSl., 2000, 104b), KKlp. *ayt-* “demek, konuşmak” (KKlpRSl., 1958, 28a), KrmTat. *ayt-* “söylemek, konuşmak” (KrmTatRSl., 2002, 32b), Karay. *ayıt-* “konuşmak, söylemek” (KTSl., 2006, 48b), Kum. *ayt-* “söylemek, demek, birine bir şey bildirmek, anlatmak” (KmkTSl., 2011,

55a), Kzk. *ayt-* “demek, söylemek” (KzkTSl., 2012, 26b), Nog. *ayt-* “söylemek, demek, söyletmek, bildirmek, önermek, söz geçirmek” (NogRSl., 1963, 30b-31a).

ayladı أَيْلَادِي (V15b13) “döndü, çevirdi, daire çizdi” (Ar. *dāra*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece *aylan-* “dönmek, daireler çizmek” (Yüce, 2014, 95b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, sadece *aylandur-* “döndürmek” (Özgür, 2003, 112b), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Bu fiil çağdaş Kıpçakçada sadece dönüşlü çatılıdır. Tat. *eylen-* “dolaşmak, dönmek, dolanmak, gezmek,” (TatRSl., 1966, 727b), Baş. *eylen-* “dönmek, bir şeyin etrafında dönmek, arkasına dönüp bakmak, etrafına bakmak, bir halden diğer hale dönüşmek” (BaşRSl., 1958, 696a), Kmlk. *aylan-* “gezmek, dolaşmak; çevrilmek, yönelmek; bakmak, nazır olmak, açılmak; dönüşmek; halini almak, çiftleşmek” (KmlkTSl., 2000, 101b), KKlp. *aylan-* “dönmek, dönüşmek (KKlpRSl., 1958, 26a), KrmTat. *aylan-* “dönmek” (KrmTatRSl., 2002, 29b), Karay. *aylan-* “dönmek, dönüp durmak” (KTSl., 2006, 48b), Kum. *aylan-* “dönmek, dönüşmek, her tarafını gezmek, (KmkTSl., 2011, 53a,b), Kzk. *aylan-*, *aynal-* “belirli bir şeyin etrafında dönmek; bir durumdan başka bir duruma geçmek; (tekerlek) dönmek; duraklamak, gecikmek, yolundan kalmak; sevmek, okşamak, beğenmek, hoşuna gitmek, kanı kaynamak” (KzkTSl., 2012, 24a, 25a). Nog. *aylan-* “dönüp bakmak, dönmek, bir halden bir hale dönüşmek” (NogRSl., 1963, 30b).

aylandı أَيْلَانْدِي (V6b9, 15b13) “döndü” (Ar. *indāra*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, MK -; **Harezmi** KE -, ME *aylan-* “dönmek, daireler çizmek” (Yüce, 2014, 95b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ -, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *eylen-* “dolaşmak, dönmek, dolanmak, gezmek,” (TatRSl., 1966, 727b), Baş. *eylen-* “dönmek, bir şeyin etrafında dönmek, arkasına dönüp bakmak, etrafına bakmak, bir halden diğer hale dönüşmek”

(BaşRSl., 1958, 696a), Kmlk. *aylan-* “gezmek, dolaşmak; çevrilmek, yönelmek; bakmak, nazır olmak, açılmak; dönüşmek; halini almak, çiftleşmek” (KmlkTSl., 2000, 101b), KKlp. *aylan-* “dönmek, dönüşmek” (KKlpRSl., 1958, 26a), KrmTat. *aylan-* “dönmek” (KrmTatRSl., 2002, 29b), Karay. *aylan-* “dönmek, dönüp durmak” (KTSl., 2006, 48b), Kum. *aylan-* “dönmek, dönüşmek, her tarafını gezmek, (KmkTSl., 2011, 53a,b), Kzk. *aylan-*, *aynal-* “belirli bir şeyin etrafında dönme; bir durumdan başka bir duruma geçmek; (tekerlek) dönme; duraklamak, gecikmek, yolundan kalmak; sevmek, okşamak, beğenmek, hoşuna gitmek, kanı kaynamak” (KzkTSl., 2012, 24a, 25a), Nog. *aylan-* “dönüp bakmak, dönme, bir halden bir hale dönüşmek” (NogRSl., 1963, 30b).

ayrılıştı أَيْرِلِشْتِي (V10a9) “ayrılıştı, birbirinden ayrıldı, uzaklaştı” (Ar. *yufāriḳ*)

< *adrılış-* < *ad(i)r-ıl-ış-* “ayrılışmak, birbirinden uzaklaşmak”

Tarihî: Orh. -, sadece *adrıl-* “ayrılmak”, Uyg. -, sadece *adrıl-* “ayrılmak” (EDPT, 1972, 68b); MK -, sadece *adrıl-* “ayrılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 541), KB -, *adrıl-* “ayrılmak” (Arat III, 1979, 8); **Harezmi** KE -, sadece *adrıl-*, *ayrıl-* “ayrılmak” (Ata II, 1997, 7b), ME *ayrıl-* “ayrılmak” (Yüce, 2014, 95b), MM -, NF *adrıl-* “ayrılmak” (Ata, 1998, 6b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *ayrıl-* “ayrılmak” (Karamanlioğlu, 1978, 209a), İH -, İM -, *ayrıl-*, *ayrul-* “ayrılmak, bölünmek, uzaklaşmak, kesilip ayrılmak, parçalara ayrılmak” (Toparlı, 1992, 505), KEF *ayrılış-* “birbirinden ayrılmak, birbirinden uzaklaşmak” (Eminoğlu, 2011, 166b), KH -, Kİ -, KİN -, *ayrıl-* “okun yaydan çıkması” (Delice, 2001, 103a), KK -, KMES -, KTAM -, sadece *ayrıl-* “ayrılmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 90b), Müh. -, sadece *ayrıl-* “ayrılıp yalnız kalmak, ayrılmak” (Battal, 1997, 14b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ayrılış-* “ayrılmak, vedalaşmak, veda etmek; boşanmak; ayrı düşmek; türemek” (TatRSl., 1966, 25b), Baş. *ayrılış-* “ayrılmak, birbirinden uzaklaşmak, hicran etmek, vedalaşmak” (BaşRSl., 1958, 27a), Kmlk. -, sadece *ayrıl-* “ayrılmak” (KmlkTSl., 2000, 101b), KKlp. *ayrılış-* “ayrılmak fiilinden işteş fiil” (KKlpRSl., 1958, 28a), KrmTat. *ayrılış-* “birbirinden ayrılmak, ayrılışmak” (KrmTatRSl., 2002, 32a), Karay. -, sadece *ayrıl-* “ayrılmak” (KarRPSl., 1974, 54b), Kum. *ayrılış-* “birbirinden ayrılmak”

(KmkTSl., 2011, 54b), Kzk. *ayırılıs*- “ayrılışmak” (TKzkSl., 2009, 69a), Nog. *ayırılıs*- “ayrılışmak” (NogRSl., 1963, 32a).

ayrındı أَلْيَرْنَدِي (V6a10) “nesne dağıldı, ayrıldı” (Ar. *infaraqa*)

Bu kelime tarihî Türk dili ve çağdaş Kıpçakçada edilgen çatılıdır.

< *adrin*- < *adr(ı)r-(ı)n*- “ayrılmak” dönüşlü

Tarihî: Orh. *adrıl*- “ayrılmak”, Uyg. *adrıl*- “ayrılmak” (EDPT, 1972, 68b); MK *adrıl*- “ayrılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 541), KB *adrıl*- “ayrılmak” (Arat III, 1979, 8); **Harezmi** KE *adrıl*-, *ayrıl*- “ayrılmak” (Ata II, 1997, 7b, 62b), ME *ayrıl*- “ayrılmak” (Yüce, 2014, 95b), MM -, NF *adrıl*- “ayrılmak” (Ata, 1998, 6b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *ayrıl*- “ayrılmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 209a), İH -, İM *ayrıl*-, *ayrıl*- “ayrılmak, bölünmek, uzaklaşmak, kesilip ayrılmak, parçalara ayrılmak” (Toparlı, 1992, 505), KEF *ayrıl*- “ayrılmak, uzaklaşmak” (Eminoğlu, 2011, 166b), KH -, Kİ -, KİN *ayrıl*- “okun yaydan çıkması” (Delice, 2001, 103a), KK -, KMES -, KTAM -, *ayrıl*- “ayrılmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 90b), Müh. *ayrıl*- “ayrılıp yalnız kalmak, ayrılmak” (Battal, 1997, 14b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ayrıl*- “ayrılmak, infirat etmek; terk etmek, veda etmek; kopup düşmek dökülmek, kopmak, boşalmak” (TatRSl., 1966, 25a), Baş. *ayrıl*- “ayrılmak, boşanmak; kopup düşmek; ayrılıp çıkmak, terk etmek ” (BaşkRSl., 1958, 26b), Kmlk. *ayrıl*- “ayrılmak” (KmlkTSl., 2000, 101b), KKlp. *ayrıl*- “ayrılmak, uzaklaşmak, bölünmek” (KKlpRSl., 1958, 28a), KrmTat. *ayrıl*- “ayrılmak” (KrmTatRSl., 2002, 32a), Karay. *ayrıl*- “ayrılmak” (KarRPSl., 1974, 54b), Kum. *ayrıl*- “ ayrılmak, birinden, bir şeyden mahrum kalmak, mahrum olmak, ayırt edilmek, bir şeyden kopmak” (KmkTSl., 2011, 54b), Kzk. *ayrıl*- “ayrılmak, bölünmek; bir şeyi kaybetmek, yitirmek; (giysi) yırtılmak,” (KzkTSl., 2012, 26a), Nog. *ayrıl*- “ayrılmak, bir yerden veya birinden ayrılmak, uzaklaşmak” (NogRSl., 1963, 32a).

azdı أَازْدِي (V6b12, 10b8, 23b1, 28b7) “azdı, saptı, şaşırdı” (Ar. *tāha*)

< *āz*- < **hāz*- “sapmak, yoldan çıkmak, yanılmak” (Tekin, 1995, 173).

Tarihî: Orh. *az*- “yoldan sapmak, yolu şaşırmak”, Uyg. *az*- “yolu şaşırmak, sapmak” (EDPT, 1972, 279a); MK *az*- “(yol için) şaşırmak, kaybetmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 597), KB *az*- “azmak, yolu şaşırmak, yoldan

çıkmaq” (Arat III, 1979, 49); **Harezmi** KE *az-* “azmak, yoldan çıkmak, sapmak” (Ata II, 1997, 65a), ME *az-* “yoldan çıkmak, azmak” (Yüce, 2014, 96a), MM *az-* “yoldan çıkmak, sapıtmak, azmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 202b), NF *az-* “azmak, doğru yoldan çıkmak” (Ata, 1998, 39a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *az-* “azmak, sapmak, şaşırmaq” (Karamanlıoğlu, 1978, 211a), İH -, İM *az-* “azmak, yolunu sapıtmak” (Toparlı, 1992, 505), KEF *az-* “azmak, yoldan çıkmak, menzilden ayrılmak” (Eminoğlu, 2011, 167a), KH -, Kİ *az-* “yoldan çıkmak, sapmak, şaşırmaq” (Özyetgin, 2001, 371; Caferoğlu, 1931, 9), KİN -, KK -, KMES *azkunluk* “sapıklık, yolunu şaşırma” (Toparlı, 1987, 37), KTAM *az-* “azmak, azıtmak, sapıtmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 91a); Müh. *az-* “yolunu şaşırmaq, yoldan sapmak” (Battal, 1997, 14b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *az-* “azmak, ahlakı bozulmak; yaramazlık yapmak, şımarıklık yapmak; güçleşmek, karmaşık bir hal almak” (TatRSl., 1966, 27a), Baş. *az-* “azmak, yoldan çıkmak” (BaşRSl., 1958, 24b), Kmlk. *az-* “zayıflamak” (KmlkTSl., 2000, 105b), KrmTat. *az-* “zayıflamak” (KrmTatRSl., 2002, 25a), KKlp. *az-* “azalmak, zayıflamak” (KKlpRSl., 1958, 22a), Karay. *az-* “aldanmak, yanılmak” (KTSl., 2006, 49a), Kum. *az-* “zayıflamak” (KmkTSl., 2011, 56b), Kzk. *az-* “özellikliğini kaybetmek, karakterini koruyamamak, dejenere olmak; zayıflamak, kurumak; mec. yoldan çıkmak, sapıtmak” (KzkTSl., 2012, 19b-20a), Nog. *az-* “zayıflamak, azmak, yanılmak” (NogRSl., 1963, 28b).

azardı أَزَارْدِي (V84a9) “azalmak”

+Ar ekiyle yapılmış “azalmak” anlamında olan bu kelime şekil olarak sadece Karay Türkçesinde kullanılmaktadır. Bunun dışında hem tarihî Türk dili alanı hem çağdaş Kıpçakçada yer almamaktadır. Aşağıda çağdaş Kıpçak dillerinde “azalmak” anlamındaki fiillere yer verilmiştir.

Tarihî: Orh. -, sadece *az* “az”, Uyg. -, sadece *az* “az” (EDPT, 1972, 277a); MK -, sadece *āz ~ az* “az” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 567), KB -, sadece *az* “az” (Arat III, 1979, 48); **Harezmi** KE -, sadece isim *az* “az, nadir, az bulunan” (Ata II, 1997, 65a), ME -, sadece *az* “az” (Yüce, 2014, 96a), MM -, sadece *az* “az” (Toparlı, Argunşah, 2014, 202a), NF -, sadece *az* “az” (Ata, 1998, 38b); **Kıpçak** CC -, sadece *az* “az” (Grønbech, 1942, 46), BMF -, DM -, GT -, sadece *az* “az” (Karamanlıoğlu, 1978, 211a), İH -, İM -, sadece *az* “az,

çok olmayan” (Toparlı, 1992, 505), KEF -, sadece *az* “az, eksik” (Eminoğlu, 2011,166b), KH -, sadece *az* “az, eksik” (Özgür, 2003, 112b), Kİ -, sadece *azladı* “azaldı” (Caferoğlu, 1931, 9), KİN -, sadece *az* “az” (Delice, 2001, 103a), KK -, sadece *az* “az” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 102a), KMES -, KTAM -, *az* “az” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 91a); Müh. -, *az* “az” (Battal, 1997, 14b): **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece kökteş *azay*- “azalmak, küçülmek; ” (TatRSl., 1966, 26a), Baş. -, sadece kökteş *azay*- “azalmak” (BaşRSl., 1958, 22b), Kmlk. -, sadece kökteş *azay*- “azalmak” (KmlkTSl., 2000, 106a), KKlp. -, sadece kökteş *azay*- “azalmak, eksilmek” (KKlpRSl., 1958, 22b), KrmTat. -, sadece kökteş *azay*-, *azal*- “azalmak” (KrmTatRSl., 2002, 23a), Karay. *azar*- “azalmak, küçülmek” (KTSl. 49), Kum. -, sadece kökteş *azal*- “azalmak, eksilmek” (KmkTSl., 2011, 55b), Kzk. -, sadece kökteş *azay*- “azalmak, eksilmek” (KzkTSl., 2012, 20a), Nog. -, sadece kökteş *azay*- “azalmak, eksilmek” (NogRSl. 28a).

azarla أَزَالَ (V85a13) “azarlamak” (Ar. *damma*)

< *azarla*- < Far. *āzār* + Tü. *la*- “hakaret etmek” (Räsänen, 33a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *āzārla* “< Far. + Tü. azarlamak, eziyet ve işkence etmek” (Ata II, 1997,66b), ME *azarla*- “incitmek” (Yüce, 2014, 96b), MM -, NF *āzārla*- “< Far. + Tü. azarlamak, incitmek, eziyet etmek, zarar vermek” (Ata, 1998, 39b); **Kıpçak** CC -, BMF *azarla*- “hakaret etmek, azarlamak” (Zajaczkowski, 1954, 43), DM -, GT -, sadece isim *āzār* “Far. tekdir, kırılma, incitme, incinme” (Karamanlıoğlu, 1978, 211b), İH -, İM -, KEF *āzārla*- “Far. + Tü. azarlamak, dille incitmek, sözle karşı gelmek” (Eminoğlu, 2011,167a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, sadece *azarlan*- “coşmak, heyecanlanmak, coşkunluk içine girmek” (KmlkTSl., 2000, 105b), KKlp. -, sadece *azarlan*- “rencide edilmek, üzölmek” (KKlpRSl., 1958, 24b), KrmTat. *azarla*- “aşağılamak, hakaret etmek” (KrmTatRSl., 2002, 23b), Karay. *azarla*- “azarlamak, kınamak” (KarRPSl., 1974, 47b), Kum. *azarla*- “esk. birine azap çekrtmek, birine eziyet etmek, birine rahat vermemek, birinin canını sıkmak, canını acıtmak, ıstırap çekrtmek” (KmkTSl., 2011, 55b), Kzk. *azarla*- “azarlamak” (KzkESl., 1966, 15b), Nog. *azarla*- “azarlamak” (NogRSl., 1963, 27b).

azatı أَزَاتَى (V6a13, 25b11) “azat etmek” (Ar. *‘ataka, a‘taqa*)

< *azat et-* < Far. *āzād* + Tü. *et-*

şekil olarak bu kelime çağdaş Kıpçak dillerinden sadece Kırım Tatarcasında tespit edilmiştir.

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, KB -, sadece *azad* “Far. âzât, serbest” (Arat III, 1979, 49); **Harezmi** KE -, sadece *āzād kıl-* “serbest bırakmak” (Ata II, 1997, 66a), ME -, sadece *āzād kıl-* “serbest bırakmak” (Yüce, 2014, 96a), MM -, sadece *āzād* “serbest, kölelikten kurtulmuş” (Toparlı, Argunşah, 2014, 202b), NF -, sadece *āzād kıl-* “serbest bırakmak” (Ata, 1998, 39b); Kıpçak CC -, sadece *azat et-* “azad etmek” (Grønbech, 1942, 46), BMF -, sadece *azat et-* “azad etmek” (Zajaczkowski, 1954, 43), DM -, GT -, sadece *āzād kıl-* “serbest bırakmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 211b), İH -, İM -, sadece *azād it-* “azad etmek” (Toparlı, 1992, 505), KEF -, sadece *āzād kıl-* “serbest bırakmak, özgürlüğünü vermek” (Eminoğlu, 2011, 167a), KH -, Kİ -, KİN -, sadece *āzād kıl-* “köleyi hürriyetine kavuşturmak” (Delice, 2001, 103b), KK -, KMES -, sadece *azād it-* “serbest bırakmak” (Toparlı, 1987, 37), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *azat it-* “azat etmek” (TAlmSl., 1989, 5), Baş. -, sadece *azāt it-* “azat etmek” (TBBT.15), Kmlk. -, sadece *azatla-* “azat etmek” (KmlkTSl., 2000, 106a), KKlp. -, sadece *azat et-* “azat etmek” (KKlpRSl., 1958, 23b), KrmTat. *azatdı* “azat etti” (KrmTatRSl., 2002, 23b), Karay. -, *azat* “hür, erkin, azat olmuş” (KTSl., 2006, 49a), Kum. -, sadece *azat* “hür, özgür, azat” (KmkTSl., 2011, 55b), Kzk. -, sadece *azat et-* “azat etmek, serbest bırakmak” (KzkESl., 1966, 15b), Nog. -, *azat it-* “azat etmek” (NogRSl., 1963, 28a).

azdırdı أَزْدِيرْدَى (V6a1) “azdırdı” (Ar. *afsada*)

< *āzdır-* < *āz-dur-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *azdur-* “azdırmak, yoldan çıkarmak” (Ata II, 2014, 66b), ME *azdur-* “azdırmak, yoldan çıkarmak” (Yüce, 2014, 96b), MM *azdur-* “yoldan çıkarmak, azdırmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 202b), NF *azdur-* “azdırmak, yoldan çıkarmak” (Ata, 1998, 40a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *azdur-* “azdırmak, yoldan çıkarmak” (Eminoğlu, 2011, 167a), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *azdır-* “azdırmak, bozmak” (TatRSl.,

1966, 26b), Baş. -, Kmlk. -, KKlp. *azdır*- “azdırmak” (KKlpRSl., 1966, 23b), KrmTat. -, Karay. *azdır*- “azdırmak, aldatmak” (KarRPSl., 1974, 49b), Kum. *azdır*- “azmak fiilinden geçişli fiil” (KmkTSl., 2011, 56a), Kzk. *azdır*- “azdırmak, eksiltmek, azaltmak, yoldan saptırmak” (KzkESl., 1966, 15b), Nog. *azdır*- “eksiltmek, bitkin duruma getirmek” (NogRSl., 1963, 28b).

azdırdı أَزْدِرْدِي (V30a2) “azalttı” (Ar. *ḵallala*)

< *azdır*- < *az+dır*-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *azdur*- “azaltmak” (Zajaczkowski, 1954, 43), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. *azdur*- “zayıflatmak, bitkinleştirmek” (KmlkTSl., 2000, 106b), KKlp. *azdır*- “eksiltmek, kısıtlamak, bitkin duruma getirmek” (KKlpRSl., 1958, 23b), KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. *azdır*- “eksiltmek, azaltmak; yoldan saptırmak” (KzkESl., 1966, 15b), Nog. *azdır*- “eksiltmek, bitkin duruma getirmek” (NogRSl., 1963, 28b).

bağladı Trkm باغلاَدِي, **bayladı** بايلاَدِي (V17b2) “bağladı” (Ar. *rabaḡa*)

< *bağla*- < *bā-ğ+la* “bağlamak” (EDPT, 1972, 314b; Tekin, 1995, 172 *bā*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bağla*- “bağlamak, rabt etmek” (EDPT, 1972, 314b); MK *bağla*- “bağlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 570), KB *ba*- “bağlamak” (Arat III, 1979, 51); **Harezmi** KE *bağla*- “bağlamak, kapatmak, kilitlemek; ilgi kurmak” (Ata II, 1997, 69a), ME *bağla*- “bağlamak” (Yüce, 2014, 97a), MM *bağla*- “bağlamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 203a), NF *bağla*- “bağlamak, kapatmak” (Ata, 1998, 42a); **Kıpçak** CC *bağla*-, *bavla*-, *balğa*- “bağlama” (Grønbech, 1942, 47), BMF *bağla*- “bağlamak, kapatmak” (Zajaczkowski, 1954, 45), DM -, GT *bağla*- “bağlamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 213a), İH -, İM *bağla*- “düğümlemek; bağlamak, bir şeyi sağlamca bağlamak; sarık sarmak; kapıyı kapamak” (Toparlı, 1992, 506), KEF *bağla*- bağlamak; düğümlemek; kapamak; giyinmek; sarmak; engel olmak; (sulamak için) suyun önünü açmak veya kapatmak, kaşları çatmak” (Eminoğlu, 2011, 168a), KH *bağla*- “bağlamak, sarmak, bantlamak” (Özgür, 2003, 112b), Kİ *bağladı* “raptetti” (Özyetgin, 2001, 373; Caferoğlu, 1931, 14), KİN *bağla*- “bağlamak, beslemek” (Delice, 2001, 103b), KK *bağla*- “bağlamak”

(Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 102a), KMES -, KTAM *bagla*- “bağlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 91b); Müh. *bagla*- “bağla sıkıştırmak; bağlamak” (Battal, 1997, 15a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *beyle*-, *bagla*- “bağlamak, örmek; birbirine bağlamak, bulaşmak; düğümlemek; tespit etmek, saptamak; iştirak etmek; karıştırmak, bulaştırmak” (TatRSl., 1966, 51b), Baş. *beyle*- “bağlamak, örmek; yarayı sarmak; kravat bağlamak, bağcık bağlamak; düğümlemek” (BaşRSl., 1958, 132b-133a), Kmlk. *bayla*- “bağlamak” (KmlkTSl., 2000, 115a), Kklp. *bagla*- “bağlamak, örmek, düğümlemek” (KklpRSl., 1958, 78b), KrmTat. *bagla*-, *bayla*- “örmek, bağlamak” (KrmTatRSl., 2002, 106b), Karay. *bayla*- “bağlamak, düğümlemek” (KTSl., 2006, 51a), Kum. *bayla*- “bağlamak, düğümlemek; mec. birinin gözünü boyamak, aldatmak, kandırmak; bir şeyle ilişki ve bağlantı kurmak kurmak” (KmkTSl., 2011, 67a), Kzk. *bagla*- “bağlamak, örmek, yara sarmak, atı bağlamak; suyun önünü kesmek, engellemek” (KzkESl., 1966, 41a), Nog. *bavla*- “bağlamak, örmek, düğümlemek” (NogRSl., 1963, 64b).

balaladı بِالْأَلَادِي (V7a2) “yavruladı” (Ar. *afraha*)

< *balala*- < *bala+la*- “yavruladı”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, sadece isim *bala* “yavru kuş, hayvan yavrusu, çocuk”; *bala* yardımcı (EDPT, 1972, 332b), KB -; **Harezmi** KE -, sadece isim *bala* “yavru” (Ata II, 1997, 71b), ME *balala*- “yavrulamak” (Yüce, 2014, 97b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, sadece *bala* “yavru” (Karamanlıoğlu, 1978, 214a), İH -, İM -, sadece *bala* “cenin, karındaki çocuk; kuş ve hayvan yavrusu” (Toparlı, 506), KEF *balala*- “yavrulamak” (Eminoğlu, 2011, 170a), Kİ -, sadece isim *bala* “piliç”¹⁴⁸¹, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *balala*- “doğurmak, yavrulamak; ortaya çıkarmak; ürün vermek” (TatRSl., 1966, 55b), Baş. *balala*- “yavrulamak, doğum yapmak” (BaşRSl., 1958, 73a), Kmlk. -, sadece dönüşlü *balalan*- “yavru sahibi olmak” (KmlkTSl., 2000, 109a), Kklp. *balala*- “yavrulamak” (KklpRSl., 1958, 81b), KrmTat. *balala*- “yavrulamak” (KrmTatRSl., 2002, 111b), Karay. *balala*- “çocuk doğurmak, yavrulamak” (KarRPSl., 1974, 100a), Kum. -, sadece *bala* “çocuk, bebek,

¹⁴⁸¹ Bu kelimenin Arapça karşılığı olarak Kİ s. 36’da “kuş, hayvan yavrusu, bitkinin küçüğü ve ağacın dalı” anlamında *محيط المحيط* kelimesi verilmiştir (s. 682a).

yavru” (KmkTSl., 2011, 59a), Kzk. *balala*- “yavrulamak, filizlemek” (KzkESl., 1966, 42a), Nog. *balala*- “yavrulamak” (NogRSl., 1963, 68b).

balşıradı بِالْشِرَادِي (V26a10) “kekredi” (Ar. *‘afişa*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanında ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

balşıraydı بِالْشِيرَايْدِي (V10b7) “kekreleşti” (Ar. *ta‘affaşa*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanında ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

baḳtı بِاَقْتِي (V8b2) “baktı, gördü” (Ar. *başara*)

< *baḳ*- “bakmak” (EDPT, 1972, 311a).

Tarihî: Orh., Uyg. -, MK *baḳ*- “bakmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 570), KB *baḳ*- “bakmak” (Arat III, 1979, 53); **Harezmi** KE *baḳ*- “bakmak, dikkate almak; bakmak, besleyip büyötmek” (Ata II, 1997, 70a), ME *baḳ*- “bakmak” (Yüce, 2014, 97b), MM *baḳ*- “bakmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 203a), NF *baḳ*- “bakmak, görmek” (Ata, 1998, 43a); **Kıpçak** CC *baḳ*-, *baḥ*- “bakmak” (Grønbech, 1942, 49), BMF *baḳ*- “bakmak” (Zajaczkowski, 1954, 45), DM *baḳ*- “bakmak” (Toparlı, 2003, 73b), GT *baḳ*- “bakmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 213b), İH -, İM *baḳ*- “bakmak” (Toparlı, 1992, 506), KEF *baḳ*- “bakmak, göz atmak; korumak, gözetmek” (Eminoğlu, 2011, 169b), KH *baḳ*- “bakmak” (Özgür, 2003, 113a), Kİ *baḳ*- “bakmak” (Özyetgin, 2001, 374; Caferoğlu, 1931, 14), KİN *baḳ*- “bakmak, gözetlemek” (Delice, 2001, 103b), KK *baḳ*- “bakmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 102a), KMES *baḳ*- “bakmak” (Toparlı, 1987, 37), KTAM *baḳ*- “bakmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 91b), Müh. *baḳ*- “bakmak” (Battal, 1997, 15b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *baḳ*- “bakmak, dikkat etmek, ilgilenmek” (TatRSl., 1966, 51b), Baş. *baḳ*- “bakmak, izlemek” (BaşRSl., 1958, 69a), KMLk. -, KKlp. *baḳ*- “bakmak, birine bakmak, ilgilenmek, izlemek” (KklpRSl. 80a), KrmTat. *baḳ*- “bakmak” (KrmTatRSl., 2002, 108a), Karay. *baḥ*- “bakmak” (KTSI., 2006, 49b), Kum. *baḳ*- “bakmak; birini gözetmek, hizmetini yapmak, beslemek; hastaya bakmak” (KmkTSl., 2011, 60b), Kzk. *baḳ*- “gözetmek, bakmak” (TKzkSl., 2009, 80b), Nog. *baḳ*- “bakmak” (NogRSl., 1963, 64b).

barğın ok بَارَغِينُ أَوْق (V90a12) “hemen git!”

< *bar-* “varmak, gitmek” (EDPT, 1972, 354a).

Tarihî: Orh. *bar-* “varmak, gitmek”, Uyg. *bar-* “varmak, gitmek” (EDPT, 1972, 354a); MK *bar-* “gitmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 573), KB *bar-* “varmak, gitmek” (Arat III, 1979, 59); **Harezmi** KE *bar-* “barmak, gitmek, ölmek” (Ata II, 2014, 75a), ME *bar-* “gitmek” (Yüce, 2014, 98a), MM *bar-* “varmak, gitmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 203b), NF *bar-* “varmak, erişmek, gelmek; gitmek; ölmek; evlenmek” (Ata, 1998, 46a); **Kıpçak** CC *bar-* “gitmek” (Grønbech, 1942, 50), BMF -, DM *bar-* “varmak, gitmek” (Toparlı, 2003, 74a), GT *bar-* “varmak, gitmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 214b), İH -, İM *bar-* “geçip gitmek; yürüyüp gitmek, gitmek” (Toparlı, 1992, 507), KEF *bar-* “varmak, ulaşmak, gitmek, yürümek” (Eminoğlu, 2011, 170a), KH -, Kİ *bar-* ~ var- “varmak” (Özyetgin, 2001, 379; Caferoğlu, 1931, 15), KİN *bar-* “varmak” (Delice, 2001, 103b), KK *bar-* “varmak, gitmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 102b), KMES -, KTAM *bar-* “varmak, gitmek” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 2000, 92a); Müh. *bar-* “yürümek, gitmek” (Battal, 1997, 16b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bar-* “devam etmek, sürmek; kökleştirmek, sağlamlaştırmak; akmak, akıp gitmek; evlenmek, varmak” (TatRSl., 1966, 58b-59a), Baş. *bar-* “gitmek, varmak, yürümek, dolaşmak” (BaşRSl., 1958, 77b-78a), Kmlk. *bar-* “gitmek” (KmlkTSl., 2000, 110a), Kklp. *bar-* “varmak, gitmek, yürümek, hareket etmek” (KklpRSl., 1958, 84b), KrmTat. *bar-* “bir yere gitmek, varmak” (KrmTatRSl., 2002, 115b), Karay. *bar-* “varmak, gitmek, gelmek” (KTSl., 2006, 50a), Kum. *bar-* “gitmek, mec. herhangi bir yönde ilerlemek, gelişmek” (KmkTSl., 2011, 61b), Kzk. *bar-* “varmak, gitmek; mec. kocaya varmak, evlenmek” (KzkTSl., 2012, 85a), Nog. *bar-* “gitmek, yürümek, erişmek” (NogRSl., 1963, 70b-71a).

baştı بَاصْتَى (V15b13, V16a9) “bastı, ezdi, yıktı” (Ar. *dāsa, darasa*)

< *baş-* “basmak” (EDPT, 1972, 370b).

Tarihî: Orh. *bas-* “baskın yapmak”, Uyg. *bas-* “basmak, baskın yapmak” (EDPT, 1972, 370b); MK *bas-* “gece baskını yapmak; (bir ülkeyi) yenmek ve düzene sokmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 575), KB *bas-* “basmak” (Arat III, 1979, 60); **Harezmi** KE *bas-* “basmak; baskın yapmak, mağlup etmek” (Ata II, 1997, 79b), ME *bas-* “basmak” (Yüce, 2014, 98b), MM *bas-*

“basmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 203b), NF *bas-* “basmak, bastırmak; saldırmak, üzerine çullanmak, yenmek, alt etmek, döğüşe galip gelmek; masaj yapmak” (Ata, 1998, 49b); **Kıpçak** CC *bas-* “basmak, baskın yapmak” (Grønbech, 1942, 51), BMF -, DM -, GT *bas-* “basmak, baskına uğratmak, hakkindan gelmek, ezmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 215a), İH -, İM *bas-* “basmak, çiğnemek” (Toparlı, 1992, 507), KEF *bas-* “basmak; ağırlık vermek; yük gelmek; çiğnemek, ezmek; hücum etmek” (Eminoğlu, 2011,170b), KH *bas-* “basmak” (Özgür, 2003, 113a), Kİ *bas-* “galip geldi, yıkmak (güreşte); ayağını koymak” (Özyetgin, 2001, 381; Caferoğlu, 1931, 15), KİN *bas-* “basmak” (Delice, 2001, 104b), KK *bas-* “ezmek, basmak, üzerini kapamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 103a), KMES -, KTAM *bas-* “doldurmak, basmak, ezmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 92b); Müh. *bas-* “ayakla çiğnemek, basmak” (Battal, 1997, 16b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bas-* “basmak, baskın yapmak, saldırmak; ezmek, yüklemek” (TatRSl., 1966, 60a), Baş. *bas-* “basmak, baskı altında tutmak, ezmek, yoğurmak, baskın yapmak, bastırmak; ayağa kalkmak; adım atmak” (BaşRSl., 1958, 79b-80a-80b), KMLk. *bas-* “basmak, ezmek” (KMLkTSl., 2000, 111a), KKlp. *bas-* “basmak, bağrına basmak, bir şeyi gömmek, bastırmak; ezmek, kitap, gazete bastırmak, ayak basmak, damga basmak, doldurmak” (KklpRSl., 1958, 86a-b), KrmTat. *bas-* “adım atmak; ayak basmak; bağrına basmak, sarımak; hamur yoğurmak” (KrmTatRSl., 2002, 118a), Karay. *bas-* “basmak, yürümek” (KTSl., 2006, 50b), Kum. *bas-* “basmak, mühür basmak; ayak basmak; adım atmak; saldırmak; zafer kazanmak; yığılmak, dolmak, örtmek, kapatmak, hamur yoğurmak, basmak, dövmek” (KmkTSl., 2011, 62b), Kzk. *bas-* “adımlamak, basmak; bir şeyin üzerine bastırmak, ezmek; (kitap, gazete vb.) baskıdan çıkarmak; hızlandırmak, süratlandırmak; bastırmak, boyun eğdirmek” (KzkTSl., 2012, 86b), Nog. *bas-* “basmak, bağrına basmak, ayak basmak, baskı yapmak, adım atmak, sel bastırmak, dolmak, kitap basmak, damga basmak” (NogRSl., 1963, 73a-b).

başkardı بَاشْقَارْدِي (V16a6), **başardı** بَاشْرُدِي (sayfa kenarında yazılmıştır) “başardı”
(Ar. *dabbara wa dawlaba*)

< *başğar-* < *baş+ğar-* “başarmak, görevi tamamlamak, meseleyi halletmek”
(EDPT, 1972, 380a; Erdal, II, 1991, 742).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *başğar-* “başarmak” (EDPT, 1972, 380a); MK -, KB -;
Harezmi KE -, ME -, MM -, NF -, HŞ *başar-* “bir sonuca varmak” (EDPT, 1972, 380a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *başar-* “başarmak, tamamlamak” (Özyetgin, 2001, 382; Caferoğlu, 1931, 15), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *başkar-* “başarmak, becermek; yerine getirmek, icra etmek; gerçekleştirmek; değişmek, başkalaşmak” (TatRSl. 63a), Baş. *başkar-* “başarmak, görevi tamamlamak; yerine getirmek, uygulamak” (BaşRSl., 1958, 86a), Kmlk. *başhar-* “değişmek” (KmlkTSl., 2000, 113a), Kklp. *başkar-* “başarmak, yönetmek” (KklpRSl., 1958, 88a), KrmTat. *başar-* “başarmak, yönetmek, idare etmek” (KrmTatRSl., 2002, 123a), Karay. *beşer-* “yapabilmek, başarmak, muktedir olmak” (KarRPSl., 1974, 153b), Kum. *başğar-* “değişmek” (KmkTSl., 2011, 64b), Kzk. *bacar-* “yönetmek, kontrol etmek, idare etmek, hakim olmak” (KzkESl., 1966, 46b), Nog. -.

başladı بَاشْلَادِي (V6b3, 67b9, 69a6,) “başladı” (Ar. *ibtada 'a, anşa 'a*)

< *başla-* < *baş+la-* “başlamak” (EDPT, 1972, 381b-382a).

Tarihî: Orh. *başla-* “başlamak”, Uyg. *başla-* “başlamak, liderlik etmek” (EDPT, 1972, 382a); MK *başla-* “(bir şeye, işe) başlamak, yönetmek, komuta etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 577), KB *başla-* “başlamak” (Arat III, 1979, 64); **Harezmi** KE *başla-* “başlamak, komuta etmek, yol göstermek, kılavuzluk etmek” (Ata II, 1997, 82a), ME *başla-* “başlamak” (Yüce, 2014, 99a), MM *başla-* “başlamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 204a), NF *başla-* “başlamak; başa geçmek, önderlik etmek, yol göstermek, kılavuzluk etmek” (Ata, 1998, 50b); **Kıpçak** CC *başla-* “başlamak” (Grønbech, 1942, 52), BMF -, DM -, GT *başla-* “başlamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 215b), İH -, İM *başla-* “başlamak” (Toparlı, 1992, 507), KEF *başla-* “başlamak; işe girişmek; harekete geçmek; ortaya çıkmak” (Eminoğlu, 2011, 171b), KH *başla-* “başlamak” (Özgür, 2003, 113b), Kİ *başla-* “bugünkü manasında” (Özyetgin, 2001, 383; Caferoğlu, 1931, 15), KİN *başla-* “başlamak” (Delice, 2001,

104b), KMES *başla-* “başlamak” (Toparlı, 1987, 38), KK *başla-* “başlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 103a), KTAM *başla-* “bir işe başlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 92b), Müh. *başla-* “bir işe girişmek, başlamak” (Battal, 1997, 17a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *başla-* “başlamak; girişmek” (TatRSl., 1966, 63a), Baş. *başla-* “bir işe başlamak, bir şeyin başlaması” (BaşkRSl., 1958, 86b-87a), Kmlk. *başla-* “başlamak” (KmlkTSl., 2000, 113a), KKlp. *basla-* “bir şeye başlamak, söze başlamak” (KklpRSl., 1958, 89a), KrmTat. *başla-* “bir şeye başlamak, bir işe girişmek” (KrmTatRSl., 2002, 124a), Karay. *başla-* “başlamak” (KTSl., 2006, 50b), Kum. *başla-* “bir şeye başlamak, bir şeye girişmek, bir harekete başlamak” (KmkTSl., 2011, 65a), Kzk. *basta-* “bir şeye başlamak” (TKzkSl., 2009, 92a), Nog. *basla-* “başlamak, bir işe girişmek” (NogRSl., 1963, 72b).

başlat بَاشَلَات (V54b9) “başlat!” (Ar. *istabdi*)

< *başla-t-* “başlatmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *başlat-* “(bir şeye, işe) başlamak için emir vermek; başlatmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 578), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *başlat-* “başlamak fiilinden ettirgen fiil” (TatRSl. 63b), Baş. *başlat-* “başlamak fiilinden ettirgen fiil” (BaşkRSl., 1958, 86b), Kmlk. *başlat-* “başlatmak” (KBlkRSl. 125b), KKlp. *baslat-* “bir işe başlatmak, söze başlatmak” (KklpRSl., 1958, 89b), KrmTat. *başlat-* “bir şeye başlatmak, bir işe giriştirmek” (KrmTatRSl., 2002, 124b), Karay. *başlat-* “başlatmak” (KarRPSl. 1974, 105b), Kum. *başlat-* “bir şeye başlatmak, bir şeye giriştirmek, bir harekete başlatmak” (KmkTSl., 2011, 65a), Kzk. *bastat-* “bir şeye başlatmak” (TKzkSl., 2009, 92a), Nog. *baslat-* “başlamak, bir işe girişmek” (NogRSl., 1963, 72b).

batı بَاتَى (V27a2) “batı” (Ar. *ğarağa*)

< *bat-* “batmak, kaybolmak” (EDPT, 1972, 298a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bat-* “batmak, kaybolmak” (EDPT, 1972, 298a); MK *bat-* “su vb. şeylere batmak; gözden kaybolmak; güneş batmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 578), KB *bat-* “batmak, sinmek, gözden kaybolmak,

saklanmak, gizlenmek” (Arat III, 1979, 65); **Harezmi** KE *bat-* “batmak” (Ata II, 2014, 83a), ME *bat-* “batmak” (Yüce, 2014, 99a), MM *bat-* “gözden kaybolmak, batmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 204a), NF *bat-* “batmak (güneş için); (tere) batmak, bulanmak” (Ata, 1998, 51a); **Kıpçak** CC *bat-* “batmak, saklanmak” (Grønbech, 1942, 53), BMF *bat-* “batmak, suya dalmak” (Zajaczkowski, 1954, 46), DM -, GT *bat-* “batmak” (Karamanlioğlu, 1978, 216a), İH -, İM *bat-* “güneşin batması, gözden kaybolması; suya dalmak” (Toparlı, 1992, 507), KEF *bat-* “batmak, yere batmak; içine gömülmek; ufukta kaybolmak; suya dalmak”, boğulmak” (Eminoğlu, 2011, 171b), KH -, Kİ *bat/t-* “batmak” (Özyetgin, 2001, 383; Caferoğlu, 1931, 16), KİN -, KK *bat-* “batmak, suya dalmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 103a), KMES *bat-* “(güneş) batmak, gözden kaybolmak” (Toparlı, 1987, 38), KTAM *bat-* “ay, güneş, yıldız batmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 93a); Müh. *bat-* “suya dalmak” (Battal, 1997, 17a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *bat-* “(güneş ve gemi) batmak, boğulmak, suya dalmak” (TatRSl., 1966, 61a), Baş. *bat-* “boğulmak, suya dalmak, gemi batmak, bataklığa, çamura batmak, borca batmak” (BaşRSl., 1958, 82a), Kmlk. *bat-* “batmak, gömülmek” (KmlkTSl., 2000, 113b), KKlp. *bat-* “suya dalmak, (güneş ve ay) batmak, sokulmak, nüfuz etmek” (KklpRSl., 1958, 91a), KrmTat. *bat-* “suya batmak, gemi batmak, boğulmak, çamura batmak, güneş batmak, gözden kaybolmak” (KrmTatRSl., 2002, 119b), Karay. *bat-* “batmak, dalmak” (KTSl., 2006, 51a), Kum. *bat-* “mec. bir şeye batmak, girmek, gömülmek, suya girmek, dalmak; bir pislikle pislenmek, kirlenmek, çamura batmak; kaybolmak; mermi saplanmak” (KmkTSl., 2011, 66a), Kzk. *bat-* “gemi batmak; suya dalmak, üstü başı batmak, kirlenmek, diken batmak, söz batmak” (TKzkSl., 2009, 94a), Nog. *bat-* “güneş batmak; suya batmak, dalmak, gömülmek, bataklığa batmak, borca batmak, kana batmak” (NogRSl., 1963, 74a).

bayıdı باییدی (V83b10) “zengin oldu”

< *bāyu-* < **bāy* + *u-* “zengin olmak” (Tekin, 1995, 172; EDPT, 1972, 384b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bayu-* “zenginleşmek” (Erdal, II, 1991, 475); MK *bayu-* “zenginlemek, zenginleşmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 579), KB *bayu-* “zenginleşmek” (Arat III, 1979, 67); **Harezmi** KE -, sadece *bayıt-* “zengin etmek” (Ata II, 1997, 84a), ME *bayı-* “zenginleşmek” (Yüce, 2014, 99b),

MM -, sadece isim *bay* “zengin, varlıklı” (Toparlı, Argunşah, 2014, 204a), NF -, sadece isim *bay* “zengin” (Ata, 1998, 51b); **Kıpçak** CC -, BMF *bay-* “zenginleşmek” (Zajączkowski, 1954, 45), DM -, GT -, sadece *bayıt-* “zengin etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 216b), İH -, İM -, sadece *bay bol-* “zengin olmak” (Toparlı, 1992, 507), KEF -, sadece *bay bol-* “zengin olmak” (Eminoğlu, 2011, 172b), KH -, Kİ *bayı-* “zengin olmak” (Özyetgin, 2001, 585; Caferoğlu, 1931, 16), KİN -, KK -, sadece isim *bay* “zengin” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 103a), KMES -, KTAM -, sadece isim *bay* “zengin” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 93a); Müh. *bayı-* “zengin olmak” (Battal, 1997, 18a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *bayu-* “zenginleşmek” (TatRSl., 1966, 64a), Baş. *bayı-* “zenginleşmek” (BaşRSl., 1958, 71a), Kmlk. *bayın-, bayık-, bayıklan-* “zengin olmak, zenginleşmek” (KmlkTSl., 2000, 115a), KKlp. *bayı-* “zenginleşmek” (KklpRSl. 79b), KrmTat. *bayı-* “zengin olmak” (KrmTatRSl., 2002, 107a-107b), Karay. *bayı-* “zengin olmak” (KarRPSl., 1974, 99b), Kum. *bayı-* “zenginleşmek, varlıklı hale gelmek” (KmkTSl., 2011, 67a), Kzk. *bayı-* “zenginleşmek, malı mülkü çoğalmak, (içerik) zenginleşmek, derinleşmek” (KzkTSl., 2012, 78b), Nog. *bayı-* “zenginleşmek” (NogRSl., 1963, 74b).

bayılttı بَايِلْتِي (V6a4 sayfa kenarında yazılmıştır) “bayılttı” (Ar. *abhata*)

< *bayılt-* “bayıltmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, sadece *baygın* “baygın” (KrmTatRSl., 2002, 106a), Karay. -, sadece edil. çatılı *bayıl-* “bayılmak, kendinden geçmek” (KTSl., 2006, 51a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

bayramladı بَايْرَامْ لَادِي (V26a2) “bayram etti, kutladı” (Ar. *‘ayyada*)

< *bayramla-* < *baḡram+la-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece isim *baḡram/bedrem* “bayram; sevinç ve eğlence günü, (Oğuzca) *beyrem*” (Atalay, 58, 78), KB -; **Harezmi** KE -, ME *bayramla-* “bayram etmek” (Yüce, 2014, 99b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece isim *bayram* “bayram” (Karamanlıoğlu, 1978,

216b), İH -, İM -, sadece isim *bayram* “bayram” (Toparlı, 1992, 508), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece isim *bayram* “sevinç ve şenlik günü” (Battal, 1997, 18a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece isim *beyrem* “bayram, tören, kutlama” (TatRSl. 89b), Baş. -, sadece isim *bayram* “bayram, şölen, kutlama” (BaşkRSl., 1958, 70b), Kmlk. -, sadece isim *bayram* “bayram” (KmlkTSl., 2000, 115b), KKlp. *bayramla-* “kutlamak, bayram etmek” (KklpRSl., 1958, 79b), KrmTat. -, sadece *bayram* “bayram” (KrmTatRSl., 2002, 107a), Karay. -, sadece *bayram* “bayram” (KarRPSl., 1974, 100a), Kum. -, sadece isim *bayram* “bayram; tören merasim” (KmkTSl., 2011, 67b), Kzk. -, sadece *meyramda-* “kutlamak, tören yapmak, bayram etmek” (KzkTSl., 2012, 444a), Nog. *bayramla-* “bayram etmek” (NogRSl., 1963 67a).

bêrdi بَارْدِي (V5b13) “verdi” (Ar. *a‘tā*)

< *bêr-* “vermek” (EDPT, 1972, 354b).

Tarihî: Orh. *bêr-* “vermek”, Uyg. *bêr-* “vermek” (EDPT, 1972, 354b); MK *bîr- ~ bir- ~ ber-* “vermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 589), KB *bir-* “vermek” (Arat III, 1979, 87); **Harezmi** KE *bêr-* “vermek; kesinlik bildiren tasvirî fiil” (Ata II, 1997, 87b), ME *bêr-* “vermek” (Yüce, 2014, 100b), MM *bêr-* “vermek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 204b), NF *bêr-* “vermek” (Ata, 1998, 54a); **Kıpçak** CC *ber-, bir-* “vermek” (Grønbech, 1942, 55), BMF *bêr-* “vermek” (Zajaczkowski, 1954, 46), DM *ber-* “vermek” (Toparlı, 2003, 75b), GT *bir-* “vermek” (Karamanlioğlu, 1978, 224a), İH -, İM *bir-* “vermek” (Toparlı, 1992, 510), KEF *bir-* “vermek, göndermek, ödemek; kadını biriyle evlendirmek” (Eminoğlu, 2011, 175b), KH *bir-* “vermek” (Özgür, 2003, 114b), Kİ *bir-* “vermek” (Özyetgin, 2001, 393; Caferoğlu, 1931, 18), KİN *bir-* “vermek” (Delice, 2001, 106a), KK *bir-* “vermek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 104b), KMES -, KTAM *ber-* “vermek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 93b); Müh. *bir-* “vermek” (Battal, 1997, 20a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *bir-* “vermek, teslim etmek” (TatRSl., 1966, 73b), Baş. *bir-* “vermek” (BaşkRSl., 1958, 101b), Kmlk. *ber-* “vermek” (KmlkTSl., 2000, 119a), KKlp. *ber-* “vermek” (KklpRSl., 1958, 100a), KrmTat. *ber-* “vermek” (KrmTatRSl., 2002, 131b), Karay. *ber-* “vermek” (KTSl., 2006, 51b), Kum.

ber- “vermek, sunmak, takdim etmek” (KmkTSl., 2011, 70b), Kzk. *ber-* “vermek” (TKzkSl., 2009, 746a), Nog. *ber-* “vermek” (NogRSl., 1963, 78a).

bèrildi بِرِلْدِي (V48b3) “verildi”

< **beril-* < **ber-(i)l-* “verilmek” (EDPT, 1972, 365b; Berta, 1996, 2.18, 77).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *biril-* “verilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 589), KB *biril-* “verilmek” (Arat III, 1979, 92); **Harezmi** KE *bèril-* “verilmek” (Ata II, 1997, 95b), ME *bèril-* “verilmek” (Yüce, 2014, 101a), MM *bèril-* “verilmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 205b), NF *bèril-* “verilmek” (Ata, 1998, 58b); **Kıpçak** CC *beril-* “verilmek” (Grønbech, 1942, 56), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *biril-* “verilmek” (Toparlı, 1992, 510), KEF *biril-* “verilmek” (Eminoğlu, 2011, 176b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *biril-* “verilmek, kendini teslim etmek” (TatRSl., 1966, 73a), Baş. *biril-* “verilmek, teslim edilmek” (BaşRSl., 1958, 101a-101b), KMLk. *beril-* “verilmek” (KBkRSl., 1989, 135a), KKlp. *beril-* “verilmek” (KKlpRSl., 1958, 101a), KrmTat. *beril-* “verilmek” (KrmTatRSl., 2002, 131b), Karay. *beril-* “verilmek” (KarRPSl., 1974, 113a), Kum. *beril-* “verilmek, teslim edilmek” (KmkTSl., 2011, 70b), Kzk. *beril-* “baş eğmek, teslim olmak; bir şeye tam manasıyla sarılmak, kendisini vermek” (KzkTSl., 2012, 97A), Nog. *beril-* “verilmek” (NogRSl., 1963, 77b).

berkdi بَرْكْدِي (V6a6, 21b1) “berkidi, güçlendi, sağlamlaştı” (Ar. *iştadda, şadda*)

< *be(r)k+ü-* “sağlamlaşmak” (Erdal, II, 475; EDPT., 1972, 325a *bekü-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *be(r)kü-* “sağlamlaşmak” (Erdal, II, 475); MK *bekü-* “berkişmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 582), KB *beki-* “sağlamlaşmak” (Arat III, 1979, 72); **Harezmi** KE *berki-* “sağlamlaşma, kuvvetlenme” (Ata II, 1997, 96a), ME *berki-* “sağlamlaşmak” (Yüce, 2014, 101a), MM -, NF -, sadece isim *berk* “sağlam, muhkem” , *bek* “emin, sağlam, güvenilir”(Ata, 1998, 59a, 85b); **Kıpçak** CC -, *berk, bek* “katı, kuvvetli, güçlü” (Grønbech, 1942, 56), BMF -, DM -, GT -, sadece isim *berk* “sağlam, pek” (Karamanlıoğlu, 1978, 218a), İH -, İM -, sadece *berkit-* “sağlamlaştırmak” ve *birkin-* “sağlamlaşmak” (Toparlı, 1992, 508, 510), KEF -, sadece *berkin-* “sağlamlaşmak, düzelmek, (kemik) iyileşmek” (Eminoğlu, 2011, 173b), KH -

, sadece isim *berk* “sağlam, sert, güçlü” (Özgür, 2003, 113b), Kİ *berki-*, *beki-* “sağlamlaşmak; sabit olmak, yerleşmek, kökleşmek” (Özyetgin, 2001, 386; Caferoğlu, 1931, 17), KİN -, sadece *berk* “sıkı” (Delice, 2001, 105a), KK -, KMES -, KTAM -, sadece *berkit-* “sağlamlaştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 93b); Müh. -, sadece isim *berk* “sağlam, muhkem” (Battal, 1997, 18b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece *beklen-* “sağlamlaşmak” (KMLkTSl., 2000, 118a), KKlp. *beki-* “güçlenmek, pekişmek, geliştirmek” (KKlpRSl., 1958, 97b), KrmTat. *beğin-* “sabit olmak” (KrmTatRSl., 2002, 127b), Karay. -, sadece isim *bek* “kuvvetli, güçlü, sağlam” (KTSl., 2006, 51a), Kum. *begi-* “sağlamlaşmak, pekişmek, iyileşme aşamasında olmak; mec. güçlenmek, kuvvetlenmek” (KmkTSl., 2011, 68b), Kzk. *bek-* “sabit olmak, sağlamlaşmak, güçlenmek” (KzkESl., 1966, 51a), Nog. *berki-* “güçlendirmek, pekitmek, geliştirmek” (NogRSl., 1963, 78a).

bertildi بَارْتَلْدِي (V28b3) “oğuldu, ovuşturuldu” (Ar. *furika*)

< *bertil-* < *bert-il-* “incinmek, yaralanmak” (EDPT, 1972, 359a *bertin-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece dönüşlü çatılı *bertin-* “incinmek” (EDPT, 1972, 359); MK -, sadece dönüşlü çatılı *bertin-* “bertilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 583), KB -, sadece *bert-* “berelenmek, yaralanmak” (Arat III, 1979, 75); **Harezmi** KE -, sadece isim *bertük* “kırık, çıkık, yaya bere” (Ata II, 1997, 96b), ME -, sadece isim *bértük* “bere, kırık, çıkık” (Yüce, 2014, 101b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece isim *bertük* “kırık, çıkık, bere” (Eminoğlu, 2011, 173b), KH -, Kİ -, sadece dönüşlü çatılı *bertin-* “yerinden oynamak, incinmek” (Özyetgin, 2001, 389; Caferoğlu, 1931, 17), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *birtil-* “berelenmek, burkulmak, çürümek, incinmek, morarmak, yaralanmak, zedelenmek” (TatRSl., 1966, 73), Baş. -, dönüşlü *bertin* “incinmek, ayak burkulmak” (BaşRSl., 1958, 102b), KMLk. -, KKlp. *mertil-* “yaralanmak, sakatlanmak” (KKlpRSl., 1958, 457b), Kum -, Karay. -, Kzk. -, sadece *mertik-* “sakatlanmak” (KzkTSl., 2012, 448a), Nog. -. sadece *mertik* “(kemik için) çıkık” (NogRSl., 1963, 221b). Krş. TTü. *bertil-* “incinmek, burkulmak; berelenmek, yaralanmak; morarmak, çürümek” (TSl., 2011, 313b).

besledi بَسَّلَدِي (V17a12) “besledi, terbiye etti” (Ar. *rabbā*)

< *besle-* “yetiştirmek, terbiye etmek” (< Far. **bas* + *le-* “beslemek”; Räsänen, 71b).

Farsça *bas* için Steingass’ta iki ayrı veri vardır. Bunlardan “yemek tabağı hazırlama” anlamı sözcükle ilgili gibi görünse de çok kesin bir bağlantı yoktur (Steingass, 1988, 185a).

Sevortyan, Radloff’un *bes+le-* biçimindeki türetimin Gagauzca *bes* “besleme, semirtme” kelimesine dayandırılabilceğini belirtir. Ayrıca Zenker’in sözlüğündeki *bes-* “beslemek, büyütme” fiiliyle ilişkili olabileceğini düşünür (ESTY, 1978, 120); ancak *besle-* fiilinin yapı bakımından *bes+* isim kökünden gelmesi gerekir.

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece *bēsi*, *bēslegü* “aile fertleri” (Yüce, 2014, 101b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *bestle-*, *besle-* “yemek yedirmek, korumak” (Grønbech, 1942, 56), BMF -, DM *besle-* “beslenmek” (Toparlı, 2003, 218a), İH -, İM *besle-* “terbiye etmek, beslemek” (Toparlı, 1992, 508), KEF *bisle-* “beslemek, büyütme” (Eminoğlu, 2011, 177b), Kİ *bisle-* “terbiye etmek” (Özyetgin, 2001, 397; Caferoğlu, 1931, 19), KİN -, KK *besle-* “beslemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 103b), KMES *bisle-* “terbiye etmek, beslemek, büyütme” (Toparlı, 1987, 40), KTAM *besle-* “beslemek, terbiye etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 93b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk -, KKlp. -, KrmTat. *besle-* “yemek yedirmek, beslemek” (KrmTatRSl., 2002, 132b), Karay. *besle-* “beslemek, yedirmek” (KTSl. 2006, 52a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *besle-* “yiyecek ve içeceğini sağlamak; yedirmek, semirtmek; eklemek, katmak, çoğaltmak; bir şeyi korumak veya sağlamca durmasını sağlamak için çevresini veya altını desteklemek, doldurmak, pekiştirmek; yetiştirmek; *mec.* Bir duyguyu gönülde yaşatmak; maddi yardım yapmak, desteklemek” (TSl., 2011, 314b), Trkm. *besle-* “süslemek; giydirmek; hazırlamak, hazır etmek (silahlar hak.); hayal etmek, düş kurmak” (TrkmTSl., 1995, 61a) .

beyendi بَيَانْدِي (V6b6) “beğendi” (Ar. *a‘caba*)

< **begen-* “beğenmek”

Bu kelime tarihî Kıpçak kaynaklarından sadece CC ve Kİ’da tespit edilmiştir: CC. *biyen-* “sevinmek, memnuniyet duymak” (Grønbech, 1942, 57), Kİ *begen-* “beğenmek” (Özyetgin, 2001, 386; Caferoğlu, 1931, 17); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. *begen-* “beğenmek” (KrmTatRSl., 2002,126a), Karay. *begen-* “beğenmek, hoşuna gitmek”; *biyan-* “beğenmek, hoşnut etmek, sevindirmek” (KTSl. 51a, 53a), Kum. *begen-* “beğenmek; ikna olmak” (KmkTSl., 2011, 68b), Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *beğen-* “iyi veya güzel bulmak; benzerleri arasından birini seçip ayırmak; onaylamak, kabul etmek, tasvip etmek” (TSl., 2011, 294), Trkm. *begen-* “sevinmek, memnun olmak; başarıya sevinmek” (TrkmTSl., 1995, 56b).

bezdi بَزْدِي (V10a2, V24a7) “usandı, vaz geçti, inkar etti, reddetti” (Ar. *tabarra’a*)

< *bez-* “ürpermek, bir şeyden nefret etmek, usanmak” (EDPT, 1972, 389b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bez-* “titremek, ürpermek” (EDPT, 1972, 389b); MK *bez-* “(soğuk vb. şeylerden) titremek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 583), KB -; **Harezmi** HŞ *bez-* “bir şeyden yorulmak, usanmak” (EDPT, 1972, 389a), KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *bez-* “vazgeçmek” (Grønbech, 1942, 57), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KH -, Kİ *bez-* “usanmak, bıkmak” (Özyetgin, 2011, 402; Caferoğlu, 1931, 17), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *biz-* “vazgeçmek, hevesi kırılmak, bezmek” (TatRSl., 1966, 71a), Baş. *biz-* “bıkmak, sıkılmak, usanmak; soğumak” (BaşRSl., 1958, 98a), KMLk. *bez-* “bezemek, sıkılmak” (KMLkTSl., 2000, 120b), KKlp. *bez-* “inkar etmek, reddetmek” (KKlpRSl., 1958, 96b), KrmTat. *bez-* “sıkılmak, bezmek, usanmak” (KrmTatRSl., 2002, 127a) , Karay. *bez-* “bıkmak, usanmak” (KTSl., 2006, 52a), Kum. *bez-* “incimek, bunalmak” (KmkTSl., 2011, 72a, 164a), Kzk. *bez-* “inkar etmek, usanmak” (KzkESl., 1966, 50a), Nog. *bez-* “inkar etmek, bıkmak, usanmak” (NogRSl., 1963, 75b).

bezendi بَزَانْدِي (V10a6) “bezendi, süslendi” (Ar. tazawwaḳa)

< *bedzen-* < *bediz +e-n-* “bezenmek” (Erdal, II, 1991, 593).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bedizen-* “süslenmek” (Erdal, II, 1991, 593); MK *bezen-* “süslenmek, süslenmek, kadın makyaj yapmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 584), KB *bezen-* “süslenmek, bezenmek” (Arat III, 1979, 76); **Harezmi** KE *bezen-* “süslenmek” (Ata II, 1997, 98b), ME *bezen-* “süslenmek” (Yüce, 2014, 101b), MM -, NF *beze-* “bezemek, süslemek” (Ata, 1998, 60b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *bezen-* “süslenmek” (Eminoğlu, 2011, 174a), KH -, Kİ *bezen-* “bezenmek, süslenmek” (Özyetgin, 2001, 390; Caferoğlu, 1931, 17), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *bezekçi* “nakkaş, süs resmi yapan” (Battal, 1997, 18b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bizen-* “bezenmek, boyanmak; süslenmek, zarif veya şık giyinmek” (TatRSl., 1966, 71a), Baş. *bizen-* “süslenmek, boyanmak, şık giyinmek giyinmek” (BaşRSl., 1958, 98b), Kmlk. -, KKlp. *bezen-* “süslenmek” (KKlpRSl., 1958, 96b), KrmTat. *bezen-* “bezenmek” (KrmTatRSl., 2002, 127a), Karay. *bezyan-* “süslenmek” (KarRPSl., 1974, 111b), Kum. *bezen-* “süslenmek; giyinip kuşanmak” (KmkTSl., 2011, 72a), Kzk. *bezen-* “bezenmek” (TKzkSl., 2009, 108b), Nog. -, sadece *bezeklen-* “süslenmek” (NogRSl., 1963, 75b).

bıçkırdı بِجْقِرْدِي (V21b4) “hayvan horuldadı” (Ar. *şahîru'l bahāim*)

< * *bıç+kır-* (krş. Tekin, 1982)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

Bu kelime taklidi (onomatopeik) kökten türemiştir.

bıraktı بَرَاَقْتِي (V17a13, V32a10) “bıraktı” (Ar. *ramā, laḳḳaḥa*)

< *bıraḳ-* “bırakmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *bıraḳ-* “bırakmak” (Ata II, 1997, 99a), ME *bıraḳ-* “bırakmak” (Yüce, 2014, 102a), MM *bıraḳ-* “bırakmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 206a), NF *bıraḳ-* “bırakmak, koymak” (Ata, 1998, 60b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *bıraḳ-* “bırakmak, koymak” (Karamanlioğlu, 1978, 218b), İM *bıraḳ-* “bırakmak, terk etmek;

atmak” (Toparlı, 509), KEF *bıraḡ*- “bırakmak, çıkarmak” (Eminoğlu, 2011,174a), KH -, KĪ -, KĪN -, KK *bıraḡ*- “bırakmak, atmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 104a), KMES -, KTAM -; Müh. *bıraḡ*- “atmak, düşürmek, bırakmak” (Battal, 1997, 21a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *bıraḡ esk.* “bırakmak” (TüTatSl., 2014, 59a), Baş. -, sadece *bıraktır*- “attırmak” (BaşRSl., 1958, 128a), Kmlk. *birga*- “hızla yere vurmak, yere çarpmak, atmak; ağzından söz kaçırıp pot kırmak” (KmlkTSl., 2000, 121b), KKlp. -, KrmTat. *bıraḡ*- “bırakmak, atmak” (KrmTatRSl., 2002, 165a), Karay. *bıraḡ*- “atmak, yaptığı bir işi durdurmak” (KarRPSl., 1974, 145b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

biḡti بيجتی (V28b5, V38b9, V83b12) “elbise biḡti, ortasından böldü, kesti, kopardı, ayırdı” (Ar. *faṣṣala, wassaṭa*)
< **bıç/biç*- “biçmek” (EDPT, 1972, 292b).

Tarihî: Orh. *bıç*- “kesmek”, Uyg. *bıç*- “kesmek, biçmek” (EDPT, 1972, 292b); MK *bıç*- “kesmek, ot vb. şeyleri biçmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 584), KB *bıç/biç*- “kesmek, biçmek” (Arat III, 1979, 77); **Harezmi** KE -, ME *biç*- “biçmek” (Yüce, 2014, 102a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *biç*- “elbise biḡti” (Zajaczkowski, 1954, 46), DM -, GT *biç*- “biçmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 219a), İH -, İM *biç*- “biçmek” (Toparlı, 1999, 509), KEF *bıç*- “biçmek, kesmek” (Eminoğlu, 2011, 174a), KH -, KĪ *biç*- “biçmek” (Özyetgin, 2001, 391; Caferoğlu, 1931, 18), KĪN -, KK *bıç*- “biçmek, ikiye bölmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 104a), KMES -, KTAM *biç*- “kumaş, elbise biçmek; kılıçla biçmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 94a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. *bıs*- “elbise biçmek” (BaşRSl., 1958, 95b), Kmlk. *biç*- “elbise biçmek; iğdiş etmek, kısırlaştırmak” (KmlkTSl., 2000, 122a-b), KKlp. *piş*- “elbise biçmek, kesmek, kısırlaştırmak” (KKlpRSl., 1958, 533b), KrmTat. *biç*- “kesmek, elbise biçmek” (KrmTatRSl., 2002, 145b), Karay. *biç*- “kesmek, elbise biçmek” (KarRPSl., 1974, 125a), Kum. *biç*- “biçmek, kesmek, testere ile kesmek, bıçkı ile kesmek” (KmkTSl., 2011, 72b-73a), Kzk. *piş*- “elbise biçmek; bir şeyi tasarlamak, planlamak; burmak, kısırlaştırmak, enemek, iğdiş etmek” (KzkTSl., 2012, 529b), Nog. *piş*- “elbise biçmek, kesmek” (NogRSl., 1963, 269b).

biçirdi بيجيردى (V24a6), **bişirdi** بيشردى (V24a6, 15a7, 20a2, 24a6) “pişirdi” (Ar. *ḥabaza, sawwaʿt-ṭaʿām, ṭabaḥa, ḥabaza, sawwā*)

< *bısur-* < *bış-ur-* “pişirmek” (EDPT, 1972, 383b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bısur-* “pişirmek” (EDPT, 1972, 383b); MK *pısur-* “pişirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 586), KB *bısur-* “pişirmek” (Arat III, 1979, 77); **Harezmi** KE *bişür-* “pişirmek, kızdırmak” (Ata II, 1997, 115a), ME *bişür-* “pişirmek” (Yüce, 2014, 104a), MM -, NF *bişür-* “pişirmek” (Ata, 1998, 71a); **Kıpçak** CC *bişür-*, *bişir-* “pişirmek, olgunlaştırmak” (Grønbech, 1942, 60), BMF *bişür-* “pişirmek” (Zajaczkowski, 1954, 47), DM *bişir-* “pişirmek” (Toparlı, 77a), GT -, İH -, İM *bişir/ür-* “pişirmek” (Toparlı, 1992, 510), KEF -, KH *pişir-* “pişirmek” (Özgür, 2003, 137a), Kİ *bişir-* “pişirmek” (Özyetgin, 2001, 399; Caferoğlu, 1931, 19), KİN -, KK *bişir-* “pişirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 104b), KMES -, KTAM *büşür-* “pişirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 98b); Müh. *pişir-* “bir çiğ nesneyi ateşte yahut kaynar su içinde tutarak yenecek hale getirmek” (Battal, 1997, 57a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *pişir-* “yemek pişirmek, ekmek yapmak, haşlamak, hazırlamak” (TatRSl., 1966, 427a), Baş. *bişir-* “yemek pişirmek, ekmek yapmak, haşlamak, hazırlamak” (BaşRSl., 1958, 96b), Kmlk. *bişir-* “pişirmek” (KmlkTSl., 2000, 123b), KKlp. *pisir-* “pişirmek, haşlamak” (KKlpRSl., 1958, 532a), Karay. *bisir-*, *bişir-*, *pişir-* “yemek pişirmek, hazırlamak” (KarRPSl., 1974, 123a, 125b), Kum. *bişir-* “yemek pişirmek, ekmek yapmak; haşlamak, kaynar su vb.’den bir yanını yakmak; mec. herhangi bir problemi işi hazırlamak” (KmkTSl., 2011, 76b), Kzk. *pisir-* “yemek pişirmek, ekmek yapmak” (KzkESl., 1966, 160b), Nog. *pisir-* “haşlamak, pişirmek” (NogRSl., 1963, 268b).

bildi بيلدى (V25b11) “bildi” (Ar. *ʿalima, ʿarafa*)

< *bil-* “bilmek” (EDPT, 1972, 330b).

Tarihî: Orh. *bil-* “bilmek”, Uyg. *bil-* “bilmek” (EDPT, 1972, 330b); MK *bil-* “bilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 586), KB *bil-* “bilmek” (Arat III, 1979, 78); **Harezmi** KE *bil-* “bilmek, anlamak; yetrlik bildiren tasvirî fiil” (Ata II, 1997, 99b), ME *bil-* “bilmek” (Yüce, 2014, 102a), MM *bil-* “bilmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 206a), NF *bil-* “bilmek” (Ata, 1998, 61b); **Kıpçak**

CC *bil-* “bilmek” (Grønbech, 1942, 57), BMF *bil-* “bilmek” (Zajaczkowski, 1954, 46), DM *bil-* “bilmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2003, 76a), GT *bil-* “bilmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 220a), İH -, İM *bil-* “bilmek; yardımcı fiil (muktedir olmak anlamında)” (Toparlı, 1992, 509), KEF *bil-* “bilmek, tanımak, saltanat sürmek, haber almak” (Eminoğlu, 2011, 174b), KH *bil-* “bilmek” (Özgür, 2003, 114a), Kİ *bil-* “bilmek” (Özyetgin, 2001, 391; Caferoğlu, 1931, 18), KİN *bil-* “bilmek” (Delice, 2001, 105b), KK *bil-* “bilmek” (toparlı-Çögenli-Yanık, 1999, 104a), KMES *bil-* “bilmek” (Toparlı, 1987, 39), KTAM *bil-* “bilmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 94a); Müh. *bil-* “bir şey hakkında bilgi edinmek” (Battal, 1997, 20a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bıl-* “bilmek, haberi olmak; tanımak; öğrenmek” (TatRSl. 66a), Baş. *bıl-* “bilmek, tanımak, öğrenmek, haber almak” (BaşRSl., 1958, 89b-90a), Kmlk. *bil-* “bilmek” (KmlkTSl., 2000, 122b), KKlp. *bil-* “bilmek, anlamak, yardımcı fiil” (KKlpRSl., 1958, 107a), KrmTat. *bil-* “bilmek, tanımak; yardımcı fiil” (KrmTatRSl., 2002, 138a), Karay. *bil-* “bilmek, anlamak, tanımak” (KTSl., 2006, 52a), Kum. *bil-* “bilmek, haberdar olamk” (KmkTSl., 2011, 73b), Kzk. *bil-* “bilmek, tanımak, yardımcı fiil” (TKzkSl., 2009, 113b), Nog. *bil-* “bilmek, tanımak, anlamak” (NogRSl., 1963, 81a).

bildirdim بيلدِيرْدِيم (V70b10) “bildirdim”

< *bildir-* < *bil-tür* “bildirmek” (EDPT, 1972, 334b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *biltür-* “bildirmek” (EDPT, 1972, 334b); MK -, sadece kökteş *bildüz-* “bildirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 586), KB *bildür-* “bildirmek” (Arat III, 1979, 81); **Harezmi** KE *bildür-* “bildirmek, farkına vardırmaq” (Ata II, 1997, 103a), ME *bildür-* “bildirmek” (Yüce., 2014 102b), MM -, NF *bildür-* “bildirmek, belli etmek, göstermek, öğretmek, tanıtmak” (Ata, 1998, 64b); **Kıpçak** CC *bildir-* “bildirmek” (Grønbech, 1942, 58), BMF -, DM *bildir-* “bildirmek” (Toparlı, 2003, 76b), GT *bildür-* “bildirmek, belli etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 221a), İH -, İM *bildür-* “bildirmek” (Toparlı, 1992, 509), KEF *bildür-* “bildirmek, öğretmek, haber vermek, tanıtmak” (Eminoğlu, 2011, 175a), KH *bildür-* “bildirmek” (Özgür, 2003, 114a), Kİ -, KİN *bildür-* “öğretmek” (Delice, 2001, 105a), KK -, KMES *bildür-* “bildirmek” (Toparlı, 1987, 39), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bıldır-* “bildirmek, haber vermek; tanıtmak; ilan etmek, açıklamak; şahitlik

etmek, tanıklık etmek” (TatRSl., 1966, 65a), Baş. *bıldır*- “bildirmek, bilgilendirmek; açıklamak; göstermek, haber vermek” (BaşRSl., 1958, 88a-88b), Kmlk. *bildir*- “bildirmek, bilgilendirmek, haber vermek, aydınlatmak” (KBlkRSl., 1989, 142a), KKlp. *bildir*- “bildirmek, açıklamak” (KKlpRSl., 1958, 107b), KrmTat. *bildir*- “bilgilendirmek, haberdar etmek” (KrmTatRSl., 2002,138a), Karay. *bildir*- “bildirmek, haber vermek” (KTSI., 2006, 52b), Kum. *bildir*- “bildirmek, duyurmak, tebliğ etmek, beyan etmek, öğretmek” (KmkTSl., 2011, 73a), Kzk. *bildir*- “bildirmek, haberdar etmek” (TKzkSl., 2009, 111b), Nog. *bildir*- “bildirmek, açıklamak, öğretmek” (NogRSl., 1963, 80b).

biledi بِلَادِي (V20a2) “biledi” (Ar. *sanna*)

< *bile-* < **bī* (*bıçak*) < Çin. *p’i* + *le-* “bilemek” (EDPT, 1972, 291, 332b; Tekin, 1995, 183 *bī*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *bi* “bıçak” (EDPT, 1972, 291b); MK *bile-* “bilemek, keskinleştirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 587), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM *bile-* “bilemek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 207a), NF -; **Kıpçak** CC *bile-* “keskinleştirmek, bilemek” (Grønbech, 1942, 58), BMF -, DM -, sadece isim *bilegi*, *bilegü* “bileği” (Toparlı, 2003, 76b), GT *bile-* “bilemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 221b), İH -, İM -, KEF *bile-* “bilemek, keskinleştirmek” (Eminoğlu, 2011, 175a), KH -, Kİ *bile-* “bilemek” (Özyetgin, 2001, 392; Caferoğlu, 1931, 18), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *bilewüle-* “bileğilemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 94b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bilevle-* “bilemek, keskinleştirmek” (TatRSl., 1966, 66a), Baş. -, sadece *bēlevle-* “keskinleştirmek, düzeltmek, düzleştirmek” (BaşRSl., 1958, 90b), Kmlk. *bile-* “bilemek, keskinleştirmek” (KmlkTSl., 2000, 122b), KKlp. -, KrmTat. *bile-* “bilemek, keskinleştirmek” (KrmTatRSl., 2002, 137a), Karay. *bile-* “bilemek, yontmak” (KTSI., 2006, 52a), Kum. *bile-* “bilemek, bileyerek keskinleştirmek” (KmkTSl., 2011, 73a), Kzk. *bile-* “keskinleştirmek, bilemek” (KzkESl., 1966, 60a), Nog. *bile-* “bilemek, keskinleştirmek” (NogRSl., 1963, 80b).

bilildi بِلِيدِي (V48b5) “bilindi”

< *bilil*- < *bil-il*- “bilinmek” (Erdal, II, 1991, 656; EDPT., 1972, 342b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bilil*- “bilinmek” (EDPT, 1972, 342b); MK -, sadece *bilin*- “kendi ait bir şeyi bilmek; itiraf etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 588), KB -; **Harezmi** KE -, *bilin*- “bilinmek” (Ata II, 1997, 103b), ME -, MM -, sadece *bilin*- “bilinmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 207a), NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *bilin*- “bilinmek, anlaşılmak” (Grønbech, 1942, 58), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *bilin*- “bilinmek” (Toparlı, 1992, 509), KEF -, sadece *bilin*- “bilinmek” (Eminoğlu, 2011, 175a), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, sadece *bilin*- “bilinmek” (Toparlı, 1987, 40), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, *bilîn*- “bilinmek, açıklanmak; ortaya çıkmak; belli olmak; tanınmak, ün kazanmak” (TatRSl., 1966, 65b), Baş. -, *bilîn*- “bilinmek, belli olmak, tanınmak, ün kazanmak” (BaşRSl., 1958, 89a), Kmlk. -, *bilin*- “fark edilmek, bilinmek” (KBlkRSl., 1989, 143b), KKlp. -, sadece *bilin*- “bilinmek, tanınmak” (KKlpRSl., 1958, 108a), Karay. -, sadece *bilin*- “bilinmek, tanınmak, öğrenilmek” (KarRPSl., 1974, 117b-118a), Kum. -, *bilin*- “bilinmek, malum olmak, tanınmak” (KmkTSl., 2011, 73b), Kzk. -, sadece *bilin*- “bilinmek, öğrenilmek, anlaşılmak” (TKzkSl., 2009, 113a), Nog. -, sadece *bilin*- “bilinmek, anlaşılmak, öğrenilmek” (NogRSl., 1963, 81a).

birikti بِيرِكْتِي (V5b7) “birikti” (Ar. *ittahada wa ilta'ama*)

< *birik*- < *bir* + *ik*- “bir araya gelmek, birleşmek, toplanmak, bir olmak” (Erdal, II, 1991, 5. 44, 493).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *birik*- “birleşmek” (EDPT, 1972, 363a); MK -, KB *birik*- “birikmek, toplanmak, bir olmak” (Arat III, 1979, 92); **Harezmi** KE *birik*- “birikmek, toplanmak” (Ata II, 1997, 111a), ME *birik*- “birlikte yapmak” (Yüce, 2014, 103a), MM *birik*- “birikmek, toplanmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 207b), NF -; **Kıpçak** CC *birik*- “birleşmek” (Grønbech, 1942, 59), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece *birükdür*- “biriktirmek, toplamak, birleştirmek” (Özyetgin, 2001, 396; Caferoğlu, 1931, 18), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *biriktir*- “bir, tek yapmak” (Battal, 1997, 20a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *birik*- “birikmek, birleşmek, irtibat kurmak; sağlamlaşmak, kaynaşmak; sıkışmak, toplanıp

birleşmek, dayanışmak” (TatRSl., 1966, 67b), Baş. *birik-* “birleşmek, birikmek, dayanışmak; sıkışmak, yan yana gelmek; sağlamlaşmak, kuvvetlenmek” (BaşRSl., 1958, 93b), Kmlk. *birik-* “dayanışmak, birlikte hareket etmek” (KmlkTSl., 2000, 123a), KKlp. *birik-* “birleşmek” (KKlpRSl., 1958, 109b), KrmTat. *birik-* “birleşmek, bağlanmak” (KrmTatRSl., 2002, 142b), Karay. -, Kum. *birik-* “birleşmek, bir araya, toplanmak, birlikte çalışmak; iyileşmek, şifa bulmak, düzelmek, yara kapanmak” (KmkTSl., 2011, 75b-76a), Kzk. *birik-* “birleşmek” (KzkESl., 1966, 61b), Nog. *birik-* “birleşmek, birlikte çalışmak” (NogRSl., 1963, 82a).

bitti I بیتی (V30a7) “bitti, tükendi” (Ar. *kuḍiya ay aṣ’uḡl*)

< **büt-* “bitmek, tükenmek, tamamlanmak” (EDPT, 1972, 298b; Berta, 1996, 87 *bit-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *büt-* “bitmek, tamamlanmak” (EDPT, 1972, 298b); MK *büt-* “Kıpçak lehçesinde (bitki) bitmek, (yavru) doğmak, (herhangi bir şey) yaratılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 608); **Harezmi** KE *bit-* “bitmek, tamamlanmak; (bitki için) bitmek, yetişmek” (Ata II, 1997, 115b), ME -, MM *bit-* “tamam olmak, tamamlanmak; türemek, bitmek, yerden çıkmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 208a), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *bit-* “bitki bitmek, tamamlanmak, tükenmek” (Zajaczkowski, 1954, 47), DM *bit-* “bitmek, tükenmek, sona ermek” (Toparlı, 2003, 77a), GT *bit-* “bitmek (nebat için), yetişmek, çıkmak; bitmek sona ermek” (Karamanlioğlu, 1978, 225b), İH -, İM *bit-* “bitki bitmek, gelişmek” (Toparlı, 1992, 510), KEF -, sadece *bitür-* “bitirmek, yok etmek, sona erdirmek” (Eminoğlu, 2011, 178a), KH *bit-* “bitmek” (Özgür, 2003, 115a), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bit-* “sona ermek, tükenmek, süre dolmak; para harcamaraf etmek, mas; sonuç çıkarmak; bulaşmak; geri çekilmek, uzaklaşmak; iyi etmek, iyileşmesini sağlamak, özen göstermek; yok olmak soyu tükenmek” (TatRSl., 1966, 69a), Baş. *böt-* “sona ermek, tamamlanmak, tükenmek, süre dolmak; para harcamak” (BaşRSl., 1958, 114b), Kmlk. -, KKlp. *pit-* “sona ermek, tamamlandı, yara iyileşti; nebat bitmek, yetişmek” (KKlpRSl., 1958, 532b), KrmTat. *bit-* I “sona ermek, tamamlanmak, yorulmak” (KrmTatRSl., 2002, 145a), Karay. *bit-* “büyümek, bitmek, yetişmek; süre dolmak, tamamlanmak” (KarRPSl, 1974, 123), Kum. *bit-*

“bitmek, sona ermek, gücü tükenmek; geçmek geride kalmak; *mec.* vefat etmek, ölmek, can vernek” (KmkTSl., 2011, 77a), Kzk. *bit-* “bitmek, tükenmek; hazır hale gelmek; iyileşmek; yetişmek, büyümek, bitmek; ortaya çıkmak, peyda olmak” (KzkTSl., 2012, 119a), Nog. *bit-* “sona ermek, tamamlanmak, yetişmek, büyümek, yorulmak, yara iyileşmek” (NogRSl., 1963, 83a).

bitti II بیتی (V37a4) “ot veya bitki çıkmak, büyümek” (Ar. *nabata*)

< **büt-* “bitmek, tükenmek, tamamlanmak” (EDPT, 1972, 298b; Berta, 1996, 87 *bit-*: büyümek).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *büt-* “bitmek, tamamlanmak” (EDPT, 1972, 298b); MK *büt-* “Kıpçak lehçesinde (bitki) bitmek, (yavru) doğmak, (herhangi bir şey) yaratılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 608); **Harezmi** KE *bit-* “bitmek, tamamlanmak; (bitki için) bitmek, yetişmek” (Ata II, 1997, 115b), ME -, MM *bit-* “tamam olmak, tamamlanmak; türemek, bitmek, yerden çıkmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 208a), NF -; **Kıpçak** CC *bit-* “bitki bitmek, yetişmek, büyümek” (Grønbech, 1942, 61), BMF *bit-* “bitki bitmek, tamamlanmak, tükenmek” (Zajaczkowski, 1954, 47), DM -, GT *bit-* “bitmek (nebat için), yetişmek, çıkmak; bitmek sona ermek” (Karamanlıoğlu, 1978, 225b), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *bit-* “ot veya nebat çıkmak, büyümek” (Özyetgin, 2001, 400; Caferoğlu, 1931, 19), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *bit-* “bitme, yetiştirme” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 95a); Müh. *bit-* “tohum filizlenip, topraktan dışarı çıkmak, nabit olmak” (Battal, 1997, 20b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. *bit-* “yetişmek, büyümek” (KMLkTSl., 2000, 123b), KKlp. *pit-* “sona ermek, tamamlandı, yara iyileşti; yetişmek, nebat bitmek” (KKlpRSl., 1958, 532b), KrmTat. *bit-* II “büyüme, yetişme, gelişme, boy atmak” (KrmTatRSl., 2002, 145a), Karay. *bit-* “büyüme, bitmek, yetişme, bou atmak; sona ermek, tükenmek, süre dolmak” (KarRPSl., 1974, 123), Kum. *bit-* II “bitki, tüy, saç vb. çıkıp yetişme, kaplanma, bitmek” (KmkTSl., 2011, 77a), Kzk. *bit-* “bitmek, tükenmek; hazır hale gelmek; iyileşmek; yetişme, büyüme, bitmek; ortaya çıkmak, peyda olmak” (KzkTSl., 2012, 119a), Nog. *bit-* “sona ermek, tamamlanma, yetişme, büyüme, yorulma, yara iyileşme” (NogRSl., 1963, 83a).

bitledi بِيْتَلَدِي (V28b2) “bitini temizledi, bit aradı” (Ar. *falā*)

< *bitle-* < *bīt* + *le-* “bit aramak, bitini temizlemek” (EDPT, 1972, 305; Tekin, 1995, 176 *bīt*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *bit* “bit” (EDPT, 1972, 296b); MK *bitle-* “bit aramak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 591), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *bitle-* “bit aramak” (Zajaczkowski, 1954, 47), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *bitle-* “bit aramak, bit ayıklamak, temizlemek” (Eminoğlu, 2011, 178a), KH -, Kİ *bitle-* “bitini temizlemek” (Özyetgin, 2001, 401; Caferoğlu, 1931, 19), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *bitlegil* “bitlemek fiilinden emir kipi”¹⁴⁸² (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 95a); Müh. *bitle-* “birisinin başından bitlerini ayıklamak; bitlemek” (Battal, 1997, 20b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bitle-* “bitlenmek” (TatRSl., 1966, 69b), Baş. *bitle-* “bitlenmek” (BaşRSl., 1958, 96a), Kmlk. -, sadece *bitlen-* “bitlenmek” (KBlkRSl., 1989, 151a), KKlp. *biytle-* “bitlenmek” (KKlpRSl., 1958, 106b), Karay. -, sadece isim *bit* “bit, böcek” (KTSI., 2006, 53a), Kum. -, sadece *bit* “bit” (KmkTSI., 2011, 76b), Kzk. -, sadece isim *bitte-* “bitlenmek” (KzkTSI., 2012, 99a), Nog. *biytle-* “bitlenmek” (NogRSl., 1963, 80a).

biyidi بِيِيدِي (V14b11) “büyüdü” (Ar. *ḥāyala*)

< *bedü-* “büyümek, yücelmek” (EDPT, 1972, 299b).

Tarihî: Orh. -, sadece *bedük* “büyük, güçlü, yücelmek” (EDPT, 1972, 302b), Uyg. *bedü-* “büyümek” (EDPT, 1972, 299b); MK *bedü-* “büyümek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 580), KB *bedü-* “büyümek” (Arat III, 1979, 68); **Harezmi** KE sadece *biyik* “büyük” (Ata II, 1997, 117b), ME -, sadece *büyük* “büyük” (Yüce, 2014, 109b), MM -, NF -, sadece *bedük* “büyük” (Ata, 1998, 52b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece *beyük* “büyük” (Karamanlıoğlu, 1978, 218b), İH -, İM -, sadece *beyük bol-* “büyüdü” (Toparlı, 1992, 509), KEF -, sadece *büyük bol-* “büyümek, yücelmek” (Eminoğlu, 2011, 188b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, sadece *büyük* “büyük” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 106a), KMES -, KTAM -; Müh. *büyü-*

¹⁴⁸² KTAM’de bu kelimeye “bitlenmek” anlamını verilmiştir. Oysa asıl metinde bu kelime *bitlegil* şeklinde yazılmıştır.

“büyümek” (Battal, 1997, 23b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece *böyik* “büyük” (TatRSl., 1966, 92b), Baş. -, sadece *böyök* “büyük” (BaşRSl., 1958, 111a), Kmlk. -, sadece *biyik* “yüksek” (KmlkTSl., 2000, 124a), KKlp. -, sadece *biyik* “yüksek” (KKlpRSl., 1958, 104b), KrmTat. *buyû-* “büyülemek” (KrmTatRSl., 2002, 164b), Karay. -, sadece *biyik* “büyük” (KTSl., 2006, 53a), Kum. -, sadece *biyik* “yüksek, yüce” (KmkTSl., 2011, 77a), Kzk. -, sadece *biyikte-* “yükselmek, yücelmek, uzamak” (KzkESl., 1966, 54b), Nog. -, *biyik* “yüksek” (NogRSl., 1963, 80a).

bodı بُودى (V15a3), **boğdı** Trkm. بُوغْدَى “boğdu” (Ar. *hanağa*)

< *boğ-* “birini boğmak” (EDPT, 1972, 311b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *boğ-* “boğmak” (EDPT, 1972, 311b); MK *boğ-* “boğmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 592), KB *boğ-* “boğmak” (Arat III, 1979, 96); **Harezmi** KE *boğ-* “boğmak” (Ata II, 1997, 121b), ME *boğ-* “boğmak” (Yüce, 2014, 105a), MM -, NF *boğ-* “boğmak” (Ata, 1998, 73b); **Kıpçak** CC -, sadece *boğul-* “boğulmak” (Grønbech, 1942, 63), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *boğ-* “boğmak” (Toparlı, 1992, 511), KH -, KEF *boğ-* “boğmak” (Eminoğlu, 2011, 178b), Kİ *boğ-* ~ *bo-* “boğmak” (Özyetgin, 2001, 402; Caferoğlu, 1931, 20), KİN *boğ-* “çok sıkı tutmak” (Delice, 2001, 106), KK *boğ-* “boğmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 105a), KMES -, KTAM *boğ-* “boğmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 95b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *buv-* “boğmak, boğazını sıkmak; sıkıştırmak; bent çekmek” (TatRSl., 86a), Baş. *bıv-* “boğmak, sıkmak, bağlamak, bent çekmek” (BaşRSl., 1958, 131a), Kmlk. *buv-* “boğmak, sıkmak” (KmlkTSl., 2000, 131b), KKlp. *buw-* “boğmak, paket yapmak, bağlamak, düğümlemek” (KKlpRSl., 1958, 124b), KrmTat. *boğ-*, *buv-* “boğmak” (KrmTatRSl., 2002, 146b), Karay. *bog-*, *buv-*, *bu-*, “boğmak” (KarRPSl., 1974, 126a, 135b), Kum. *buw-* “boğmak, bent çekmek; *mec.* bir şeye olan hevesini kesmek, kırmak, bastırmak” (KmkTSl., 2011, 84b-85a), Kzk. *bıw-* “boğmak, sıkmak, bağlamak, bastırmak” (TKzkSl., 2009, 121a), Nog. *buv-* “boğmak, sıkmak, bağlamak, bent çekmek, düğümlemek” (NogRSl., 1963, 88a).

boğuzladı Trkm. بُوغُزْلادی , **bowuzladı** بُووزْلادی (V16b2, V50b1) “boğazladı, boğazından kesti” (Ar. *dabağa*)

< *boğuzla-* < *boğ-uz+la-* “boğazından kesmek” (EDPT, 1972, 322b).

Tarihî: Orh. -, sadece *boğuzlan-* “boğazından kesilmek” (EDPT, 1972, 322b), Uyg. *boğuzla-* “boğazından kesmek” (Erdal II, 1991, 433), MK -, KB -; **Harezmi** KE *boğuzla-* “boğazını kesmek, kesmek, öldürmek” (Ata II, 1997, 121b), ME *boğazla-* “boğazlamak” (Yüce, 2014, 105a), MM *boğuzla-* “boğazlamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 208b), NF *boğuzla-* “boğazını kesmek, (hayvan) kesmek, kurban etmek” (Ata, 1998,74a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *boğuzla-* “boğazlamak, hayvan kesmek” (Toparlı, 1992, 511), KEF *boğuzla-* “boğazlamak, boynunu keserek öldürmek” (Eminoğlu, 2011, 178b), KH -, Kİ *boğazla-* “boğazından kesmek” (Özyetgin, 2001, 403; Caferoğlu, 1931, 20), KİN -, KK *boğazla-* “boğazlamak, kesmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 105a), KMES -, KTAM *boğuzla-* “boğazlamak, boğazını kesmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 95b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bugazla-* “boğazlamak, kesmek; öldürmek, vurmak” (TatRSl., 1966, 81b), Baş. *bugazla-* “boğazlamak, keserek öldürmek” (BaşRSl., 1958, 104a), KMLp. -, KKlp. -, KrmTat. *boğazla-* “boğazlamak” (KrmTatRSl., 2002, 146b), Karay. *bogazla-* “boğmak”; ayrıca *boguzlan-* “kesilmek” (KarRPSl., 1974, 126a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

boldı بُولْدِي (V22b10, 67b5, 68a10, 68a11, 68a12, 68a13, 68b3, 68b4, 68b5, 68b6, 68b8, 68b11, 68b12, 84b12, 89a3) “oldu” (Ar. *şāra*)

< **bōl-* “olmak” (Tekin, 1995, 177).

Tarihî: Orh. *bol-* “olmak, bir şey olmak”, Uyg. *bol-* “olmak, bir şey olmak” (EDPT, 1972, 331a); MK *bol-* “olmak, mevcut olmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 593), KB *bol-* “olmak” (Arat III, 1979, 97); **Harezmi** KE *bol-* “olmak” (Ata II, 1997,122a), ME *bol-* “olmak” (Yüce, 2014, 105a), MM *bol-* “olmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 208b), NF *bol-* “olmak” (Ata, 1998,74a); **Kıpçak** CC *bol-* “olmak” (Grønbech, 1942, 63), BMF -, DM *bol-* “olmak” (Toparlı, 2003, 77b), GT *bol-* “bolmak” (Karamanlioğlu, 1978, 226a), İH -, İM *bol-* “olmak” (Toparlı, 511), KEF *bol-/ ol-* “olmak, meydana gelmek, gerçekleşmek” (Eminoğlu, 2011,178b), KH *bol-* “olmak” (Özgür, 2003, 115a), Kİ *bol- ~ ol-* “olmak” (Özyetgin, 2001, 403; Caferoğlu, 1931, 20), KİN *bol-* “olmak” (Delice, 2001, 106b), KK *bol-* “bolmak” (Toparlı,

Çögenli, Yanık, 1999, 105a), KMES *bol-* “olmak” (Toparlı, 1987, 41), KTAM *bol-* “olmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 95b); Müh. *bol-* “olmak” (Battal, 1997, 21b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *bul-* “olmak; vuku bulmak; çıkmak, hasıl olmak; durmak, katılmak, dahil olmak; ortada olmak” (TatRSl., 1966, 83b), Baş. *bul-* “olmak, hasıl olmak; durmak, dahil olmak; çıkmak” (BaşRSl., 1958, 118a), Kmlk. *bol-* “olmak” (KmlkTSl., 2000, 125a), KKlp. *bol-* “olmak” (KKlpRSl., 1958, 112b), KrmTat. *bol-/ol-* “olmak” (KrmTatRSl., 2002, 150b), Karay. *bol-* “olmak” (KTSl., 2006, 53b), Kum. *bol-* “olmak” (KmkTSl., 2011, 78a), Kzk. *bol-* “olmak, var olmak, gerçekleşmek” (KzkESl., 1966, 55b), Nog. *bol-* “olmak” (NogRSl., 1963, 84b).

boluşladı بُولُوشْلادی (V5a13), **boluştı** بُولُشتی (V5a13 sayfa kenarında yazılmıştır) “yardım etti” (Ar. *ağāta wa a‘āna*)

< *boluş-* < *bōl-uş-* “yardım etmek” (EDPT, 1972, 345a; Tekin, 1995, 177).

Tarihî: Orh. -, Uyg *boluş-* “yardım etmek” (Erdal, II, 1991, 555); MK *boluş-* “birinin tarafını tutmak ve onun için kavga etmek; anlaşma yapmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 594); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *boluş-* “yardım etmek” (Grønbech, 1942, 65), Müh. -, Kİ *boluş-* “yardım etmek” (Özyetgin, 2001, 408; Caferoğlu, 1931, 20), BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KH -, KK -, KMES -, KTAM *boluş-* “yardımlaşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 95b), KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *buluş-* “yardım etmek, olanak tanımak, hizmet etmek” (TatRSl., 1966, 84a), Baş. *buluş-* “yardım etmek” (BaşkTSl., 1958, 119b), Kmlk. *boluş-* “yardım etmek” (KBlkRSl., 1989, 159b), KKlp. *bolıc-* “olmak fiilinden işteş çatılı fiil” (KKlpRSl., 1958, 114a), KrmTat. -, Kum. *boluş-* “yardım etmek” (KmkTSl., 2011, 78b), Karay. *boluş-* “yardım etmek” (KarRPSl., 1989, 130a), Kzk. *bolıs-* “birinin tarafını tutmak, yardımlaşmak” (KzkESl., 1966, 56b). Nog. *bolıs-* “yardım etmek” (NogRSl., 1963, 84b).

boşandı بُوْشَانْدی (V14b12) “boşaldı, serbest bırakıldı” (Ar. *ḥalā wa ṭafarrağa*)

< *boşun-* < *boş+u-n-* “serbest bırakılmak, boşanmak, boşalmak” (EDPT, 1972, 383a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *boşun-* “serbest bırakılmak, günahı bağışlanmak, azat edilmek” (EDPT, 1972, 383a); MK *boşun-* “(eli ayağı) çıkmak ve iş yapamaz olmak; Argu lehçesinde (kadın) için boşanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 596), KB -, sadece *boşut-* “boş bırakmak, serbest bırakmak” (Arat III, 1979, 104); **Harezmi** KE -, ME *boşan-* “boşanmak” (Yüce, 2014, 106b), MM -, sadece *boş* “boş” (Toparlı, Argunşah, 2014, 210b), NF -, sadece *boşa-* “bırakmak, serbest bırakmak, sıkıştırmamak, boşamak” (Ata, 1998, 83a); **Kıpçak** CC -, sadece *boşan-* “serbest bırakılmak, boşanmak, ayrılmak” (Grønbech, 1942, 65), BMF -, sadece *boşa-* “boşamak” (Zajaczkowski, 1954, 48), DM -, GT-, sadece *boşal-* “boşalmak” (Karamanlioğlu, 1978, 230b), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece *boşan-* “ayrılmak; karı kocasından ayrılmak” (Özyetgin, 2001, 409; Caferoğlu, 1931, 21), KİN -, sadece *boşan-* “boşanmak” (Delice, 2001, 107a), KK -, sadece *boşat-* “boşaltmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 105b), KMES -, KTAM -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *buşan-* “serbest bırakılmak, salıverilmek; kurtulmak, huriyete kavuşmak” (TatRSl., 1966, 86b), Baş. *buşan-* “kurtulmak, serbest bırakılmak, arınmak, boşalmak” (BaşRSl., 1958, 122b), Kmlk. *boşal-* “bitmek” (KmlkTSl., 2000, 126b), KKlp. *bosan-* “boşalmak, gevşemek” (KKlpRSl., 1958, 115a), KrmTat. *boşan-* “arınmak, boşalmak, (KrmTatRSl., 2002, 153b), Karay. *bosan-*, *boşan-* “boşalmak, serbest bırakılmak, azat edilmek” (KarRPSl., 1974, 132b, 133a), Kum. -, sadece edil. çatılı *boşal-* “serbestleşmek, tenhalaşmak, boşalmak; yükü boşaltılmak, tahliye edilmek, zayıflamak, gevşemek” (KmkTSl., 2011, 79a), Kzk. *bocan-* “serbest kalmak; doğum yapmak, doğurmak” (KzkTSl., 2012, 103a), Nog. *bosan-* “boşalmak, serbestleşmek” (NogRSl., 1963, 85b)

boşattı بُوْشَاتِي (V24a4) “boşadı, serbest bıraktı” (Ar. *tallaka*)

< *boşut-* < *boş+u-t-* “serbest bırakmak” (EDPT, 1972, 378a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *boşut-* “boşaltmak, bırakmak” (EDPT, 1972, 378a), MK *boşat-* “(çuval kap vb. için) boşaltmak; (düğümü) gevşetmek; Argu lehçesinde kadını boşamak; çözmek; çözülmek, bırakılmak; ayrıca *boşut-* “(tutsağı) serbest bırakmak; (birini) bağından ve kösteğinden çözmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 595), KB *boşut-* “boş bırakmak, serbest bırakmak” (Arat III, 1979, 104); **Harezmi** KE -, ME -, sadece *boşa-*

“salıvermek, boşamak, āzād etmek” (Yüce, 2014, 106b), MM -, NF *boşat-* “boşatmak, nikahı sona erdirmek” (Ata, 1998, 83a); **Kıpçak** CC *boşat-* “bağışlamak, serbest bırakmak” (Grønbech, 1942, 65-66), BMF -, *boşa-* “boşamak” (Zajaczkowski, 1954, 48), DM -, GT -, sadece *boşa-* “boşamak” (Karamanlioğlu, 1978, 230b), İH -, İM -, KEF -, sadece *boş bol-* “boşanmak” (Eminoğlu, 2011, 181b), Kİ -, KİN -, sadece *boşan-* “boşanmak” (Delice, 2001, 107a), KK *boşat-* “boşaltmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 105b), KMES -, KTAM -; Müh. -, *boşa-* “azat etmek, boşamak (karısını boşamak) ve bırakmak” (Battal, 1997, 21b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *buşat-* “boşaltmak, boşamak, serbest bırakmak, kaldırma” (TatRSl., 1966, 46), Baş. *buşat-* “kurtarmak, serbest bırakmak, boşaltmak” (BaşRSl., 1958, 122b-123a), KMLk. -, sadece *boş et-* “serbest bırakmak, azat etmek”; *boşayt-* “gevşetmek, güçsüz düşürmek, zayıflatmak” (KMLkTSl., 2000, 126b), KKlp. *bosat-* “serbest bırakmak, gevşetmek, boşaltmak, işten çıkarmak” (KKlpRSl. 115b), KrmTat. *boşat-* “serbest bırakmak, işten çıkarmak, boşaltmak, (KrmTatRSl., 2002, 153b), Karay. *boşat-* “boşaltmak, affetmek bağışlamak” (KTSl. 54a), Kum. *boşat-* “boşaltmak; yükü indirmek, boşaltmak” (KmkTSl., 2011, 79b), Kzk. *bocat-* “serbest bırakmak, boşaltmak” (KzkTSl., 2006, 103a), Nog. *bosat-* “boşaltmak, serbest bırakmak, gevşetmek” (NogRSl., 1963, 85b).

boyadı بُوَيَادِي (V23a2, 84a4) “boyadı” (Ar. *şabağa*)

< *boya-* < *boğu-* “boyamak” (EDPT, 1972, 302a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bođu-* “boyamak” (EDPT, 1972, 300a); MK *bođu-* “boyamak; yapıştırmak” (Atalay, 2013, 98), KB *bođu-* “boyamak” (Arat III, 1979, 96); **Harezmi** KE -, ME *boya-* “boyamak” (Yüce, 2014, 106b), MM -, NF *boya-* “boyamak” (Ata, 1998, 83b); **Kıpçak** CC *boya-* “boyamak” (Grønbech, 1942, 63), BMF *boya-* “boyamak” (Zajaczkowski, 1954, 47), DM -, GT *boya-* “boyamak” (Karamanlioğlu, 1978, 230b), İH -, İM *boya-* “boyamak” (Toparlı, 1992, 511), KEF *boya-* “boyamak” (Eminoğlu, 2011, 181b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *boya-* “boyamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 96a); Müh. *boya-* “boya sürmek, boyamak” (Battal, 1997, 21b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *buya-* “boyamak, güzelleştirmek” (TatRSl., 1966, 87b), Baş. *buya-* “boyamak, renklendirmek, boya sürmek” (BaşRSl., 1958, 123b), KMLk. *boya-* “boyamak; kirletmek, pisletmek” (KMLkTSl.,

2000, 127a), KKlp. *boya-* “boyamak” (KKlpRSl., 1958, 115b), KrmTat. *boya-* “boyamak” (KrmTatRSl., 2002, 154b), Karay. *boya-* “boyamak” (KarRPSl., 1974, 126b), Kum. *boya-* “boyamak, pisletmek, *mec.* örtbas etmek, süslemek” (KmkTSl., 2011, 79b), Kzk. *boya-* “boyamak; *mec.* örtbas etmek, gizlemek, gözden kaçırmak” (KzkTSl., 2012, 103b), Nog. *boya-* “boyamak” (NogRSl., 1963, 86a).

boyuḳtı بُوَيُوتِي (V10b6) “boyandı” (Ar. *tasannaca*)

< *boḍuḳ-* < *boḍu-* ḡ- “boyandı”

Kaynaklarda *boyuḳ-* biçimi yoktur, ancak aynı anlamda farklı kelimeler mevcuttur:

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *boḍuḡ* “boya, saç boyası, kına” (EDPT, 1972, 302a); MK -, sadece *boḍuḡ* “boya; kına, renk” (Atalay, 2013, 98), KB -, sadece *boḍuḡ* “boya”; *boḍul-* “boyanmak” (Arat III, 1979, 96); **Harezmi** KE -, sadece *boyag* “boya” (Ata, 1998, 134a), ME -, sadece *boḍag* “boya” (Yüce, 2014, 104b), MM -, NF -, sadece *boyan-* “boyanmak” (Ata II, 1997, 83b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *boyan-* “boyanmak” (Toparlı, 1992, 511), KEF -, sadece *boyag* “boya” (Eminoğlu, 2011, 181b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *boyan-* “kendi kendini boyamak” (Battal, 1997, 21b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *buyan-* “boyanmak, boya sürmek” (TatRSl. 87a), Baş. -, sadece *buyan-* “boyanmak, renklenmek; bezenmek” (BaşRSl., 1958, 123b), KMLk. -, sadece *boyal-* “boyanmak, kirlenmek” (KBİkRSl., 1989, 163b), KKlp. -, sadece *boyal-* “boyanmak” (KKlpRSl., 1958, 115b), KrmTat. -, sadece *boya-* “boyamak” (KrmTatRSl., 2002, 154b), Karay. -, sadece *boyal-* “boyanmak” (KarRPSl., 1974, 127a), Kum. -, sadece *boyal-* “boyanmak” (KmkTSl., 2011, 79b), Kzk. -, sadece *boyan-* “boyanmak, makyaj yapmak” (KzkTSl., 2012, 103b), Nog. -, sadece *boyan-* “boyanmak” (NogRSl., 1963, 86a).

boyunladı بُوَيُونُ لَدَى (V25b8 sayfa kenarında) “boynuna vurdu; tasmaladı” (Ar. *anaḳa*)

< *boyunla-* < *bōyun+la-* “boyun vurmak, sorumluluğu üstlenmek” (EDPT, 1972, 387a; Tekin, 1995, 177 *boyun*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *boyunla*- “tokatlamak, boyuna vurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 597), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *boyunla*- “boyununa sille vurmak” (Zajaczkowski, 1954, 47), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *boyunla*- “boynuna sille vurmak” (Özyetgin, 2001, 409; Caferoğlu, 1931, 21), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *boyunla*- “sille vurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 96a); Müh. -; **Çağdaş kıpçak:** Tat. -, sadece *muyınçaqla*- “taslamak, tasma takmak” (TatRSl., 1966, 378b), Baş. -, Kmlk. -, KKlp. *moyunla*- “hatasını itiraf etmek, kabul etmek” (KKlpRSl., 1958, 462b), Karay. -, Kzk. *moyunda*- “itiraf etmek, kabul etmek” (KzkTSl., 2012, 452a), Nog. -.

bozladı بوزلايدى (V8b7) “kükremek, azmak” (Ar. *baʿbaʿa*)

< *bozla*- “(deve için) bağırarak” (EDPT, 1972, 392a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bozla*- “(deve için) bağırarak” (Erdal II, 1991, 433), MK *bozla* “bağırarak -deve için” (EDPT, 1972, 392a), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *bozla*- “(deve için) bağırarak” (Özyetgin, 2001, 410; Caferoğlu, 1931, 24), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *buzla*- “deve böğürmek” (Battal, 1997, 22b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. *buzla*- “çığlık, ağlamak, bağırma” (BaşRSl., 1958, 116b), Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. *bozla*- “acı acı ağlamak, hüngür hüngür ağlamak” (KmkTSl., 2011, 80b), Kzk. *bozda*- “(deve) bağırarak, bozlamak; hıçkırarak hıçkırarak ağlamak; bir ritim ile ses çıkarmak” (KzkTSl., 2012, 100b), Nog. *bozla*- “(deve için) bağırarak” (NogRSl., 1963, 83a).

burşladı بورصنلايدى (V26a12) “hayvana yem verdi” (Ar. *ʿallafa*)

< *burşla*- < *burş+la*-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

Kıpçak sahasında tanıklanamayan kelime Çağataycada mevcuttur: *bursu* 1. yazın kurutulup kışın hayvanlara verilen bir ot (Clauson, 1960, 132v21);

borsu (Çağatayca) “kuş yemi” (Radloff IV, 1664). Sevortyan kelimenin “nohut, bezelye” anlamıyla var olan biçimlerine değinir (ESTY, 1978, 275).

buştu بُوْصْتِي (V32a12) “bir yerde kalmak, ikamet etmek, durmak, hareket etmemek” (Ar. *labida*)

< *buş*- “gizlenmek, pusu kurmak, pusuya yatmak” (EDPT, 1972, 371a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *buş*- “pusuya yatmak, pusuya girmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 604), KB *buş*- “pusu kurmak, gizlenmek, saklanmak” (Arat III, 1979, 117); **Harezmi** KE *buş*- “pusmak, gizlenmek, tuzak kurmak” (Ata II, 1997, 145a), ME -, sadece kökteş *puşlanç* “saklanbaç” (Yüce, 2014, 169b), MM *buş*- “sinmek, gizlenmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 212a), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *bus*- “pusuya yatmak”¹⁴⁸³ (Caferoğlu, 1931, 24), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece isim *puşu* “pusu” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 97b); Müh. *puş*- “gizlenmek, saklanmak” (Battal, 1997, 57b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *pos*- “pusmak, sinmek, gizlenmek” (TatRSI., 1966, 434a), Baş. *boş*- “pusmak, sinmek, saklanmak” (BaşRSI., 1958, 109b), KMIk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, sadece *puşğun* “pusu” (KmkTSI., 2011, 238b), Kzk. -, Nog. -.

buzdı بُوزْدِي (V7a1) “bozdı” (Ar. *aḥraba*)

< *buz*- “tahrip etmek, yıkmak” (Räsänen, 1969, 91a).

Tarihî: Orh. *buz*- “bozmak, tahrip etmek, yıkmak”, Uyg. *buz*- “bozmak, tahrip etmek, yıkmak, yok etmek” (EDPT, 1972, 389b); MK *boz*- “yıkmak, yıkmak, harap etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 605), KB *buz*- “bozmak, yıkmak, harap etmek, viraneye çevirmek, darmadağın etmek” (Arat III, 1979, 118); **Harezmi** KE *buz*- “bozmak, harap etmek, yıkmak” (Ata II, 1997, 146b), ME *boz*- “bozmak” (Yüce, 2014, 107a), MM *buz*- “bozmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 212a), NF *buz*- “bozmak, harap etmek, yıkmak, değiştirmek” (Ata, 1998, 90b); **Kıpçak** CC *buz*- “bozmak, yıkmak, harap etmek” (Grønbech, 1942, 70), BMF *buz*- “bozmak, yıkmak, yağmalamak” (Zajackowski, 1958, 48), DM -, GT *buz*- “bozmak” (Karamanlioğlu, 1978, 233a), İH -, İM *boz*- “bozmak” (Toparlı, 1992, 511), KEF *boz*- “bozmak,

¹⁴⁸³ Caferoğlu bu kelimeyi isim olarak “pusu” şeklinde tercüme etmiştir. Oysa Kİ’in asıl metninde hem isim hem de bu isimden türetilen fiil de verilmiştir.

yıkmak, geçersiz duruma getirmek, (dügüm) açmak, bağlı bir şeyi ayırmak” (Eminoğlu, 2011, 182a), KH -, Kİ *boz-* “bir şeyi yağmalamak, nakzetmek” (Özyetgin, 2001, 419; Caferoğlu, 1931, 21), KİN -, KK *boz-* “bozmak, yıkmak, telef etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 105b), KMES -, KTAM *boz-* “altın vb. bozdurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 96b); Müh. -, sadece bozulmuş “soyulmuş, yağma edilmiş” (Battal, 1997, 21b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *boz-* “hasar vermek, yok etmek, yıkmak, yağmalamak, çirkinleştirmek, bozmak” (TAlmSl., 1989, 39), Baş. *boz-* “yağmalamak, bozmak, çirkinleştirmek, ihlal etmek, ilişkiyi bozmak, tahrip etmek, tahrif etmek” (BaşRSl., 1958, 104b-105a), Kmlk. *buz-* “bozmak” (KmlkTSl., 2000, 132a), KKlp. *buz-* “tahrip etmek, yok etmek, tahrif etmek, oyunu bozmak, yağmalamak, (KKlpRSl., 1958, 119b), KrmTat. *boz-* “yok etmek, yıkmak, harap etmek, kırmak, ilişkiyi bozmak” (KrmTatRSl., 2002, 147b), Karay. *buz-* “bozmak, sakatlamak, tahrip etmek” (KTSl., 2006, 55b), Kum. *buz-* “yıkmak; bozmak, ilga etmek, fesh etmek; *mec.* serbest bırakmak, şımartmak; münasebetini bozmak, kesmek, düğünü bozmak, dağıtmak” (KmkTSl., 2011, 85b), Kzk. *buz-* “ant bozmak, yenilgiye uğratmak, para bozdurmak, tahrip etmek, ara bozmak” (TKzkSl., 2009, 126a-b), Nog. *buz-* “yıkmak, kırmak, yok etmek, şeklini bozmak, tahrip etmek, ara bozmak, para bozmak” (NogRSl., 1963, 89a-b).

buzuldu بُوزُلْدِي (V15a10) “bozuldu” (Ar. *haruba*)

< *buzul-* < *buz-ul-* “bozulmak, yıkılmak, harap olmak” (EDPT, 1972, 391b; Erdal II, 1991, 675).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *buzul-* “yıkılmak, tahrip edilmek” (EDPT, 1972, 391b); MK *buzul-* “harap olmak, yıkılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 605), KB *buzul-* “bozulmak” (Arat III, 1979,119); **Harezmi** KE -, ME *bozul-* “bozulmak” (Yüce, 2014, 107a), MM *buzul-* “bozulmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 212a), NF *buzul-* “bozulmak” (Ata, 1998, 90b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *bozul-* “bozulmak” (Toparlı, 1992, 511), KEF *bozul-* “bozulmak, geçersiz duruma getirilmek” (Eminoğlu, 2011,182a), KH -, Kİ *bozul-* “ganimet edilmek, saldırı sonucu alınmak, ihlal edilmek” (Özyetgin, 2001, 420; Caferoğlu, 1931, 21), KİN -, KK -, KMES *bozul-* “bozulmak” (Toparlı, 41), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *bözul-* “bozulmak,

berbat olmak; çirkinleşmek, şıarmak, ahlakını bozmak; kokmak, bozulmak, çürümek; tahrip olmak, dağılmak” (TatRSl., 1966, 76b), Baş. *bōzöl-* “şıarmak, yağmalanmak; tahrip edilmek, bozulmak; çürümek, kouşmak” (BaşRSl., 1958, 104b), Kmlk. *buzul-* “bozulmak” (KmlkTSl., 2000, 132b), KKlp. *buzıl-* “bozulmak, yıkılmak, harap olmak, dağılmak” (KKlpRSl., 1958, 120a), KrmTat. *bozul-* “bozulmak, harap olmak, başarısız olmak, şıarmak” (KrmTatRSl., 2002, 148a), Karay. *buzul-* “bozulmak, sakat edilmek, tahrip edilmek” (KarRPSl., 1974, 137b), Kum. *buzul-* “bozulmak, tahrip olmak; bozulmak, aksamak; ortadan kalkmak, iptal edilmek, lağvedilmek; dağılmak, başarısızlığa uğramak, yazılar silinmek; kesilmek, parçalanmak, bölünmek; mec. şıarmak, azıtmak; keyfi sıhhati bozulmak” (KmkTSl., 2011, 85b-86a), Kzk. *buzıl-* “bozulmak, arızalanmak, yemek bozulmak” (TKzkSl., 2009, 126b), Nog. *buzul-* “rahatı bozuldu, rahatlık ortadan kalktı, harap edilmek” (NogRSl., 1963, 89b).

buzlandı بُوزلَانْدِي (V10a12) “haraboldu, bozuldu” (Ar. *taḥarraba*)

< *buzlan-* < *buz-lan-* “bozulmak”

Bu biçim tarihî Türk dili alanı ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

budadı بُودَادِي (V30a6) “ağacı dallarını budadı” (Ar. *ḡallama*, *ḡaṣana*)

< *buta-* < *būt+ı-* “budamak” (Erdal I, 1991, 44; EDPT, 1972, 300a; Tekin, 1995, 179 *būtı-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *butık* “dal” (EDPT, 1972, 301b); MK *butı-*, *butakla-*, *butıkla* “budamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 605), KB -, sadece *butıklan-* “budaklanmak, dallanmak” (Arat III, 1979, 118); **Harezmi** KE -, sadece *budaḡ/taḡ* “dal” (Ata II, 1997, 140, 146), ME *buda-* “budamak” (Yüce, 2014, 107b), MM -, sadece *butaḡ* “dal” (Toparlı, Argunşah, 2014, 212a), NF -, sadece *budaḡ/taḡ* (Ata, 1998, 87b); **Kıpçak** CC -, sadece *butaḡ* “dal” (Grønbech, 1942, 70), BMF -, DM -, sadece *budaḡ* “dal” (Toparlı, 2003, 78b), GT -, sadece *butaḡ* “dal” (Karamanlıoğlu, 1978, 232b), İH -, sadece *budaḡ* “dal” (İzbudak, 1936, 8), İM -, sadece *butaḡ* “dal, budak” (Toparlı, 1992, 512), KEF *butaḡ* “budak, dal” (Eminoğlu, 2011, 187b), Kİ *buda-* “ağacın dallarını veya lüzumsuz kısmını kesmek” (Özyetgin, 2001, 412;

Caferoğlu, 1931, 22), KİN -, KK -, sadece *butağ* “budak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 106a), KMES -, KTAM -, sadece *butağ* “budak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 98a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *bōta*- “kesmek, doğramak, parçalamak, kıymak; koparmak, kırmak; sökmek; lafı ağzına tıkmak” (TatRSl., 1966, 80a), Baş. *bōta*- “kesmek, kırmak, doğramak; koparmak; sökmek; lafı ağzına tıkmak” (BaşRSl., 1958, 110a), Kmlk. *buta*- “budamak” (KmlkTSl., 2000, 131b), KKlp. *buta*- “ağacın dallarını budamak” (KKlpRSl., 1958, 539a), Karay. *buta*- “ağaç dallarını kesmek, budamak” (KarRPSl., 1974, 142b), Kum. *buta*- “budamak, kesmek, uçlarını kesmek” (KmkTSl., 2011, 84b), Kzk. *buta*- “ağaç budamak” (KzkTSl., 2012, 112b), Nog. -, *butağlan*- “kesilmek, ağaç budanmak” (NogRSl., 1963, 91a).

buğlattı Trkm بۇغللاتى (V8a10) “buğulattı, tütsüledi” (Ar. *bahħara*)

< **būğulat*- < **būğū+la-t*- “buğulattı” (Tekin, 1995, 179 *bū* “buğu”, Trkm. *būğ*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *bū* “buhar, buğu” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 598), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -, **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ -, sadece *buğ* “tencere kaynarken ondan çıkan buhar” (Caferoğlu, 1931, 22), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece *bu* “buhar” (TatRSl. 81a), Baş. -, sadece *bıvlandır*- “buharlaştırmak” (BaşRSl., 1958, 130a), Kmlk. -, sadece *buvak* “kışın sisli havalarda bitkileri ve toprağın üzerini kaplayan ince buz tabakası” (KmlkTSl., 2000, 131b), KKlp. -, KrmTat. -, sadece *buv* “buhar” (KrmTatRSl., 2002, 155b), Karay. -, sadece *buvlama* “buharlaşıma” (KarRPSl., 1974, 135b), Kum. -, Kzk. -, sadece *bula*- “buğulamak” (KzkTSl., 2012, 106b), Nog. -, sadece *buvlandır*- “buharlaştırmak” (NogRSl., 1963 87b). Krş. Trkm. *būğlat*- “*bugla*- fiilinden et. ç. *bugla*:- buğulamak” (TrkmTSl., 1995, 85b).

bulandı Trkm بۇلاندى **bulğandı** بۇلغاندى (V26a3) “bulandı” (Ar. *akira*)

< *bulğan*- < *bulğa-n*- “bulanmak” (EDPT, 1972, 337a-b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bulğan*- “bulanmak, karışmak” (EDPT, 1972, 337b); MK *bulğan*- “(su, mide vb.) bulanmak; (ülke, kürek kemiği vb.) karışmak, (birisine) kızmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 601), KB -, sadece *bulğanuğ*

“bulanık” (Arat III, 1979, 115); **Harezmi** KE *bulğan*- “bulanmak, karışmak, bozulmak” (Ata II, 1997, 142a), ME *bulğan*- “bir şey sürünmek bulanmak” (Yüce, 2014, 108a), MM -, NF -, sadece *bulğaş*- “bulaşmak, karılmak, karışmak, bulanmak” (Ata, 1998, 88b); **Kıpçak** CC *bulğan*- “bulanmak, üzölmek” (Grønbech, 1942, 68), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *bulğan*- “bulanmak” (Toparlı, 1992, 512), KEF *bulğan*- “bulanmak, karışmak; can sıkılmak, üzölmek, öfkelenmek” (Eminoğlu, 2011, 186b), KH -, Kİ -, sadece ettir. çatılı *bulğandur*- “bulandırmak” (Özyetgin, 2001, 414; Caferoğlu, 1931, 22), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çasğdaş Kıpçak**: Tat. *bolğan*- “bulanmak; karışmak; ” (TatRSl. 77a), Baş. *bolğan*- “bulanmak; karışmak” (BaşRSl., 1958, 106a), KMLk. -, sadece *bulga*- “sallamak, karıştırmak” (KMLkTSl., 2000, 129b), KKlp. *bulgan*- “sallamak, karışmak, bulaşmak” (KKlpRSl., 1958, 129b), KrmTat. *bulan*- “bulanmak, karışmak, gönöl bulanmak” (KrmTatRSl., 2002, 158b), Karay. *bulgan*- “bulanmak, sallanmak, karışmak” (KarRPSl., 1974, 139a), Kum. *bulğan*- “çalkalanmak, çalkanmak, karıştırılmak; bulanmak; mec. mide ve gönöl bulanmak” (KmkTSl., 2011, 83a), Kzk. *bulgan*- “bulanmak” (TKzkSl., 2009, 130a), Nog. *bulgan*- “bulanmak, karışmak, mide ve gönöl bulanmak” (NogRSl., 1963, 93b).

bulaştı بولاشتی (V32a6 sayfa kenarında yazılmıştır) “bulaştı” (Ar. *lawwata*)

< *bulğaş*- < *bulğa*-ş- “bulaşmak, karılmak, karışmak” (Erdal, II, 1991, 555).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB *bulğaş*- “karışmak” (Arat III, 1979, 115); **Harezmi** KE -, ME -, *bulğaşuğ* “kapalı, karışık” (Yüce, 2014, 108a), MM -, NF *bulaş-/ğaş*- “bulaşmak, karışmak” (Ata, 1998, 88b); **Kıpçak** CC -, -, sadece ettir. çatılı *bulğastur* “bulaştırmak, karıştırmak” (Grønbech, 1942, 68), BMF *bulaş*- “bulaşmak, karışmak” (Zajaczkowski, 1954, 48), DM -, GT -, İH -, İM *bulaş-/ğaş*- “bulaşmak” (Toparlı, 1992, 512), KEF *bulğaş*- “bulaşmak, karışmak” (Eminoğlu, 2011, 187a), KH -, Kİ -, sadece *bulğa*- (Kıpçakça) ~ *bula*- “sıvı bir şeyi karıştırmak” (Özyetgin, 2001, 413; Caferoğlu, 1931, 22), KİN -, KK -, KMES *bulğaş*- “bulaşmak” (Toparlı, 41), KTAM -, sadece ettir. çatılı *bulaştur*- “karıştırmak, bulaştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 97b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece *bolğan*- “bulanmak, karışmak” (TatRSl. 77a), Baş. -, sadece *bolğan*- “bulanmak,

karışmak” (BaşRSl., 1958, 106a), Kmlk. -, sadece *bulga-* “sallamak, karıştırmak” (KmlkTSl., 2000, 129b), KKlp. -, sadece *bulgan-* “sallamak, karışmak, bulaşmak” (KklpRSl., 1958, 129b), KrmTat. *bulaş-* “bulaşmak, karışmak” (KrmTatRSl., 2002, 158b-159a), Karay. *bulaş-* “bulaşmak, karışmak” (KarRPSl., 1974, 138b), Kum. -, sadece *bulğan-* “çalkalanmak, çalkanmak, karıştırılmak; bulanmak; *mec.* mide ve gönül bulanmak” (KmkTSl., 2011, 83a), Kzk. -, sadece *bilgan-* “bulanmak, bulaşmak” (TKzkSl., 2009, 130b), Nog. -, sadece *bilgan-* “bulanmak, karışmak, mide ve gönül bulanmak” (NogRSl., 1963, 93b).

bulaştırdı بُولَاشْتُرْدِي (V32a6 sayfa kenarında yazılmıştır) “bulaştırdı” (Ar. *lawwaṭa*)
 < *bulğaştur-* < *bulğa-ş-tur-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *bulğaştur-* “örtmek” (Yüce, 2014, 108a), MM -, NF *bulaştur-/bulğaştur-* “bulaştırmak, kirletmek” (Ata, 1998, 88b); **Kıpçak** CC *bulğaştur-* “karıştırmak” (Grønbech, 1942, 68), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *bulaştur-* “bulaştırmak” (Toparlı, 1992, 512), KEF *bulğaştur-* “bulaştırmak, karıştırmak” (Eminoğlu, 2011, 187a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *bulaştur-* “bulaştırmak, karıştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 97b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. *bulaştır-* “bulaştırmak, kirletmek” (KrmTatRSl., 2002, 159a), Karay. -, sadece *bulaş-* “bulaşmak, karışmak” (KarRPSl., 1974, 138b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

bulutlandı بُولُوطْ لَانْدِي (V27a8) “bulutlandı” (Ar. *ğayyama*)

< *bulutlan-* < *bulut-lan-* “bulutlanmak” (EDPT, 1972, 335b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *bulut* “bulut” (EDPT, 1972, 335a); MK *bulutlan-* “bulutlanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 602), KB -, sadece isim *bulut* “bulut” (Arat III, 1979, 115); **Harezmi** KE -, sadece *bulut/ut* “bulut” (Ata II, 1997, 142b, 143a), ME *bulutlan-* “bulutlanmak” (Yüce, 2014, 108a), MM -, NF -, sadece *bulut/ut* “bulut” (Ata, 1998, 88b); **Kıpçak** CC -, sadece *bulut* “bulut” (Grønbech, 1942, 68), BMF -, DM -, sadece *bulut* “bulut” (Toparlı, 2003, 78b), GT -, sadece *bulut* “bulut” (Karamanlioğlu, 1978, 232a), İH -, İM -, sadece *bulut* “bulut” (Toparlı, 1992, 512), KEF *bulutlan-* “bulutlanmak” (Eminoğlu, 2011, 187a), KH -, Kİ -, sadece *bulut* “bulut”

(Caferoğlu, 1931, 23), KİN -, KK -, sadece *buluť* “bulut” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 1999, 106a), KMES -, KTAM -, sadece *buluť* “bulut” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 97b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *bölütlan-* ~ bölütla- “bulut kaplamak” (TatRSl., 1966, 77b), Baş. -, sadece *bölöt* “bulut” (BaşRSl., 1958, 106b), Kmlk. *bulutlan-* “bulutlanmak” (KmlkTSl., 2000, 129b), KKlp. *bulutlan-* “bulutlanmak” (KKlpRSl., 1958, 122b), KrmTat. *bulut* “bulut” (KrmTatRSl., 2002, 159b), Karay. *bulutlan-* “bulutlanmak” (KarRPSl., 1974, 139b), Kum. *bulutlan-* “bulutlanmak” (KmkTSl., 2011, 83a), Kzk. *bulttan-* “bulutlanmak” (KzkTSl., 2012, 110b), Nog. *bulutlan-* “bulutlanmak” (NogRSl., 1963, 90a).

burdı بُردى (V28b6 sayfa kenarında yazılmıştır) “burdu, eğirdi, ipi bükme, örmek” (Ar. *fatala*)

< *bur-* ~ *bür-* “burmak, bükme” (EDPT, 1972, 355a-b; Berta, 1996, 116 < *bür-* (-*bur-*); Erdal I, 1991, 317).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *bür-* “büzmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 607), KB *bür-* “burmak, sıkıştırmak” (EDPT, 1972, 355b); **Harezmi** KE -, HŞ *bür-* “burmak, bükme” (EDPT, 1972, 355b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *bur-* “burmak, kıvrırmak” (Grønbech, 1942, 68), BMF *bur-* “burmak, ipi bükme, örmek” (Zajaczkowski, 1954, 48), DM -, GT *bur-* “burmak” (Karamanlioğlu, 1978, 232a), İH -, İM -, KEF *bur-* “bükme, sıkıştırmak, bükerek sıkıştırmak” (Eminoğlu, 2011, 187a), KH -, Kİ *bur-* “karnı ağırmak; ipi örmek” (Özyetgin, 2001, 417; Caferoğlu, 1931, 23), KİN -, KK *bur-* “burmak, bükme, kıvrırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 106a), KMES -, KTAM *bur-* “ip bükme” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 97b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *bör-* “çevirmek, döndürmek; bağlamak, sarmak, sıkıştırmak;” (TatRSl., 1966, 78b), Baş. *bör-* “burmak, kıvrırmak, çevirmek, sıkıştırmak, eğirmek, katlamak, bükme” (BaşRSl., 1958, 108b), Kmlk. *bur-* “bükme, çevirmek” (KmlkTSl., 2000, 129b), KKlp. *bur-* “çevirmek, katlamak, döndürmek, bükme” (KKlpRSl., 1958, 122b-123a), KrmTat. *bur-* “bükme, iplik bükme, sıkıştırmak” (KrmTatRSl., 2002, 161a), Karay. *bur-* “bükme, döndürmek, çevirmek, sıkıştırmak” (KarRPSl., 1974, 140b-141a), Kum. *bur-* “çevirmek, döndürmek; bükme, burmak; çevirerek çıkarmak, bükerek sokmak” (KmkTSl., 2011, 83b), Kzk. *bur-* “burmak, çevirmek”

(KzkESl., 1966, 65a), Nog. *bur-* “çevirmek, döndürmek, bükmek” (NogRSl., 1963, 90b).

burturdi بُورْتۇردى, **burṭardı** Trkm. بُورْطَارْدَى (V26a1) “suratını astı” (Ar. ‘*abasa*)
< *bur-tur-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *buṭar-* “(yüz) ekşitmek” (Yüce, 2014, 108b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *burṭar-* “(yüz) ekşimek veya asılmak” (Eminoğlu, 2011, 187a), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

Yukarıda belirtilen veriler dışında Osmanlıcada *burtar-* (yüz purtarmak, yüz burtarmak) “1. Yüzünü buruşturmak, 2. Buruşmak” fiili mevcuttur (TTS I, 1988²: 711; Radloff, IV, 1831).

Sözcük Anadolu ağızlarında yaşamaktadır: *Burtar-* (I) 1. Surat asmak (Şebinkarahisar-Giresun; Suşehri-Sivas), 2. Alın ve yüz buruşturmak (İzmir) (DS II, 801b).

Tuhfe’de verilen Türkmençe *burtar-*, Osmanlıca ve Anadolu ağızlarındaki *burtar-*, sözcüğün Oğuzca bir sözcük olduğunu göstermektedir.

Kelime, Divanu Lugati’t-Türk’teki *burkur-* ~ *burkar-* “buruşmak, buruş buruş olmak” kelimesi ile de birleştirilebilir.

burunduḡladı بُرُنْدُوقْ لَادَى (V14b sayfa kenarında yazılmıştır) “burunduruk taktı” (Ar. *ḡazzama*)

< *burunduḡla-* < *burun+duḡ+la-* (Erdal I, 1991, 104; EDPT., 1972, 368a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *buruntuḡ* “yular” (Erdal I, 1991, 104); MK -, sadece *burunduḡ* “dizgin, burunluk” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 603), KB -, sadece *burunduḡ* “yular” (Arat III, 1979, 117); **Harezmi** KE *burunduḡla-* “burunduk takmak” (Ata II, 1997, 145a), ME -, sadece *burunduḡ* “burunsuluk” (Yüce, 2014, 108b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece *burunduḡ* “yular, gem” (Eminoğlu, 2011, 187b), KH -, Kİ -, sadece *burunduḡ*, *burunduruk* “devenin burnuna takılan şey, bir ucu topaçlı olup diğer ucuna da ip bağlarlar” (Caferoğlu, 1931, 23), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *burunduḡ* “deve yuları” (Toparlı,

Çögenli, Yanık, 2000, 97b); Müh. -, sadece burunduk “yular/deve için” (Battal, 1997, 22b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece *burunduk* “köpek veya başka hayvanların ısırılmaları için ağızlarına takılan ağızlık”; *burunduruk* “deve burunluğu” (KMLkTSl., 2000, 130b), KKlp. *murındıkla-* “deve veya öküzün burnuna takılan tasma” (KKlpRSl., 1958, 467b), Karay. -, Kum. -, Kzk. *murundukta-* “burunluk takmak, burunsak takmak; *mec.* gem vurmak, zaptetmek” (KzkTSl., 2012, 459b), Nog. -, sadece *burındık* “burunduruk” (NogRSl., 1963, 91a).

buruştı بُورُوشْتِي (V10a10, V26a1) “buruştı, kırıştı, surat astı” (Ar. *takarmaşa*, *inķabađa*)

< *buruş-* < *bur-uş-* “buruşmak, kırışmak” (Erdal II, 1991, 555; EDPT., 1972, 370 *bürüş-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *buruş* “buruşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 603), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *buruş-* “buruşmak, kırışmak” (Grønbech, 1942, 69), BMF -, DM -, GT -, İH -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *börř-* “buruşmak, kırışmak; ezilmek” (TatRSl. 93a), Baş. *börř-* “kırışmak, buruşmak; ezilmek, solmak” (BaşkRSl., 1958, 113a), KMLk. -, sadece *burşulan-* “buruşmak, kırışmak, ezilmek” (KMLkTSl., 2000, 130b), KKlp. *büric-* “mahcup olmak, yalakalık etmek; -elbise için- kırışmak, kıvrılmak” (KKlpRSl., 1958, 128a), KrmTat. *buruş-* “buruşmak, kırışmak” (KrmTatRSl., 2002, 162b), Karay. *buruş-* “kırışmak, buruşmak; yaltaklanmak” (KarRPSl., 1974, 142a), Kum. *bürüş-* “buruşmak, buruş buruş olmak; kırışmak; örselenmek; büzölmek” (KmkTSl., 2011, 87b), Kzk. *büris-* “buruşmak, büzölmek” (KzkTSl., 2012, 114b), Nog. -.

buruttı بُورُوتْتِي (V8b6) “tencerenin fokurdayarak kaynaması, kabardı” (Ar. *baķbaķa*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; KB -, MK *o:t eşişni: buruttı* “ateş kazanı kaydattı, buharlattı, fokurdattı; kokutarak yellendi” (EDPT, 1972, 359a); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -,

sadece *birgırla*- “fokurdamak, kaynamak” ?, KKlp. -, Kzk *burkır*- “kaynamak, fokurdamak, coşmak”?

buyurdı بُوَيُورْدِي (V17b5) “buyurdu, emretti” (Ar. *rasama wa amara*)

< *buyur*- “emretmek” (EDPT, 1972, 387b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *buyruk* “emir, komutan” (Räsänen, 1969, 87a); MK *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 605), KB *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Arat III, 1979, 118); **Harezmi** KE *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Ata II, 1997, 146b), ME *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Yüce, 2014, 108b), MM *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 212a), NF *buy(u)r*- “buyurmak, emretmek” (Ata, 1998, 90a); **Kıpçak** CC *buyur*- “buyurmak” (Grønbech, 1942, 67-68), BMF *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Zajaczkowski, 1954, 48), DM -, sadece *buyruk* “emir” (Toparlı, 2003, 79a), GT *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Karamanlioğlu, 1978, 233a), İH -, İM *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Toparlı, 1992, 513), KEF *buyur*- “emretmek” (Eminoğlu, 2011, 187b), KH -, Kİ *buyur*- “emretmek” (Özyetgin, 2001, 419; Caferoğlu, 1931, 24), KİN *buyur*- “emretmek” (Delice, 2001, 108a), KK *buyur*- “emretmek, buyurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 106a), KMES *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Toparlı, 1987, 42), KTAM *buyur*- “buyurmak, emretmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 98a); Müh. *buyur*- “emretmek” (Battal, 1997, 22b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *böyür*- “emretmek, emir vermek” (TatRSl., 1966, 76a), Baş. *böyör*- “sipariş etmek, buyurmak” (BaşRSl., 1958, 105b), Kmlk. *buyur*- “emretmek, komuta etmek” (KBlkRSl., 1989, 173a), KKlp. *buyur*- “sipariş etmek, emretmek” (KKlpRSl., 1958, 121b-122a), KrmTat. *buyur*- “buyurmak” (KrmTatRSl., 2002, 164b), Karay. *buyur*- “buyurmak, emretmek” (KTSl., 2006, 55b), Kum. *buyur*- “buyurmak, emretmek, emir vermek; ısmarlamak, sipariş etmek” (KmkTSl., 2011, 85b), Kzk. *buyır*- “buyurmak, emretmek” (TKzkSl., 2009, 134a), Nog. *buyır*- “emretmek, sipariş etmek” (NogRSl., 1963, 90a).

buzladı بُوَزْلَادِي (V12a9) “donmak, buzlanmak, kırağı yağmak” (Ar. *calida*)

< *buzla*- < *buz+la*- “donmak, buz tutmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *būz* ~ *buz* “buz” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 605), KB -, sadece *buz* “buz” (Arat III, 1979, 118); **Harezmi** KE -, sadece *buz* “buz” (Ata, 1998, 146b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, sadece *buz* “buz” (Toparlı, 2003, 79a), GT -, sadece *buzlan-* “buzlanmak, buz tutmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 233a), İH -, İM *buzla-* “donmak, buzlamak” (Toparlı, 1992, 513), KEF -, sadece *buz* “buz” (Eminoğlu, 2011, 187b), KH -, Kİ -, sadece *buz* “buz” (Caferoğlu, 1931, 24), KİN -, KK -, sadece *buz* “buz” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 106a), KMES -, KTAM -, sadece *buz* “buz” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 98a); Müh. -, sadece *buz* “buz” (Battal, 1997, 22b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat.-, dönüşlü çatılı *bözlan-* “buz tutmak, donmak, buzlanmak” (TatRSl.76b), Baş. -, dönüşlü çatılı *bözlan-* “buzlanmak, donmak” (BaşRSl., 1958, 104a), Kmlk. *buzla-* “donmak, buzlanmak” (KmlkTSl., 2000, 132a), KKlp. *muzla-* “donmak” (KKlpRSl., 1958, 466a), KrmTat. *buzla-* “donmak, buzlanmak” (KrmTatRSl., 2002, 157a), Karay. *buzla-* “donmak, buzlanmak” (KarRPSl., 1974, 136b), Kum. *buzla-* “donmak, buz tutmak, buz kesmek, buz kesilmek” (KmkTSl., 2011, 85b), Kzk. *muzda-* “buz tutmak, donmak, soğumak” (KzkTSl., 2012, 456a), Nog. *buzla-* “buzlaşmak, donmak” (NogRSl., 1963, 89a).

bükti بُكْتِي (V8b6) “büktü, iki dizinden biri üzerine çökmek” (Ar. *baraka*)
 < *bük-* “bükmek” (EDPT, 1972, 324a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *bük-* “yere doğru eğilip alçalmak ve sinmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 606), BK -; **Harezmi** KE *bük-* “bükmek” (Ata II, 1997, 147b), ME -, sadece *büktür-* “bükmek, kıvratmak” (Yüce, 2014, 109a), MM -, NF -, sadece *bükre-* “eğilmek, bükülmek, kamburlaşmak” (Ata, 1998, 91a); **Kıpçak** CC *bük-* “bükmek, katlamak” (Grønbech, 1942, 70), BMF *bük-* “bükmek, diz çökmek, katlamak” (Zajaczkowski, 1954, 49), DM -, GT -, İH -, sadece *bükül-* “at büküldü-doğru yürümeyip oynadı, sıçradı”; *büksül-* “bükükleşti, kanburlaştı” (İzbudak, 1936, 8), İM -, sadece *bükül-* “bükülmek” (Toparlı, 513), KEF *bük-* “bükmek” (Eminoğlu, 2011, 188a), KH -, Kİ *bük-* “bükmek” (Caferoğlu, 1931, 24), KİN *bük-* “bükmek” (Delice, 2001, 108a), KK *bük-* “bükmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 106a), KMES -, KTAM *bük-* “bükmek, eğmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 98a), Müh. *bük-* “dürmek-boru şeklinde bükme” (Battal, 1997,

22b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *bök-* “bükmek, eğmek, kıvrırmak; sarmak; eğmek, yöneltmek; meylettirmek, yatırmak” (TatRSl., 1966, 92a), Baş. *bök-* “bükmek, eğmek, kıvrırmak; meylettirmek, yatırmak; yöneltmek” (BaşRSl., 1958, 110b), Kmlk. *bük-* “eğmek, bükmek, döndürmek” (KmlkTSl., 2000, 133b), KKlp. *bük-* “katlamak, bükmek, kıvrırmak” (KKlpRSl., 1958, 126a), KrmTat. *buk-* “bükmek, eğmek” (KrmTatRSl., 2002, 158a), Karay. *bük-* “bükmek, eğmek” (KarRPSl., 1974, 154a), Kum. *bük-* “bükmek, eğmek; kıvrırmak, katlamak” (KmkTSl., 2011, 86b), Kzk. *bükte-* “bükmek, kıvrırmak” (KzkTSl., 2012, 113a), Nog. *bük-* “bükmek, eğmek, katlamak” (NogRSl., 1963, 91b).

bükreydi بُوْكَرَیْدِ (V6b13), **bükrüldi** بُکْرُلْدِ (V6b sayfa kenarında yazılmıştır)

“kamburlaştı” (Ar. *inḥadaba*)

< *bükrey-* < **bük-ür-ey-* “kamburlaşmak” (krş. *bük-* EDPT, 1972, 324a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. sadece *bügri* “eğri” (Caferoğlu, 56); MK -, sadece *bükri* “(nesne ve insan için) kambur” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 606), KB -, **Harzem** KE *bükrey-* “eğilmek, bükülmek” (Ata II, 1997, 147b), ME -, sadece *bükri* “büğrü, bükülmüş” (Yüce, 2014, 109a), MM -, NF *bükrer-* “eğilmek, bükülmek, kamburlaşmak” (Ata, 1998, 91a); **Kıpçak** CC -, Kİ -, sadece *bükrü* “kambur” (Caferoğlu, 1931, 24), DM -, KK -, KTAM -, KMES -, KİN -, KH -, KEF -, sadece *bükri/ü*, *bükür* “iki büküm, kambur” (Eminoğlu, 2011, 188), GT *bükrül-* “bükülmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 233a), İM -, İH -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat *bökrêlen-* “kamburlaşmak” (TAlmSl., 1989, 51), Baş *bökrö-* “kamburlaşmak, eğilerek tenezzül etmek, tembelleşmek” (BaşRSl., 1958, 111b), Kmlk. -, KKlp. *bükrey-* “eğilmek, tenezzül etmek, tembelleşmek” (KKlpRSl., 1958, 126b), KrmTat. -, sadece isim *bukır* “kambur” (KrmTatRSl., 2002, 158a), Karay *bükrey-* “eğilmek” (KTSl., 2006, 145b), Kum. *bükrey-* “kamburlaşmak” (KmkTSl., 2011, 86b), Kzk *bükirey-* “kamburlaşmak, beli bükülmek” (KzkTSl., 2012, 113b), Nog. *bükrey-* “tenezzül etmek, tembelleşmek” (NogRSl., 1963, 92a).

bülerdi بُلَردِ (V8b sayfa kenarında yazılmıştır) “belerdi, gözünü açarak baktı” (Ar. *baḥlaḳa*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, sadece *belertti gözünü* “gözünü belertti-hiddetle gözünü dışarı fırlattı” (İzbudak, 1936, 7), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum -, Kzk -, Nog. -.

bülkürdi بُولْكُردِي (V37a7) “su ve benzeri yerden kaynadı, çıktı” (Ar. *naba‘a*)

< *bülkü+r-* < *bülke+r-* ?

Tarihî ve çağdaş Türk dillerinde yer almayan kelimenin kökü olarak düşündüğümüz *bülkü/bülke* kelimesini Anadolu ağızlarında tespit ettik, kelimeler arasında anlamsal yakınlığın olması da bu ilişkiyi sağlamlaştırmaktadır.

Bülke (*bülkiye*, *bülküye*) 1. Şadırvanlarda su çıkan taş, fıskiye (Maraş; *bülkiye/bülküye*: Kilis), 2. Hamamın ortasında sıcak su çıkan yer (Maraş, Adana) (DS II, 1965: 820a).

Bulak kelimesini incelediği maddede Sevortyan, Anadolu ağızlarındaki *bülke* sözcüğüne de yer vererek **bül-* kökünden olabileceğini belirtir (ESTY, 1978: 258).

bürkledi بَرْكَلَدِي (V5a13. satır altında yazılmıştır) “ayıpladı, alay etti” (Ar. *a‘āba*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kzk. -, Nog. -.

bürükti بُوْرُوْكْتِي (V8a11) “su serpmek, püskürtmek” (Ar. *baḥḥa*)

< *bü(r)kür-*, *bürkir-*, *büwkir-* “fışkırtmak, püskürtmek” (Erdal II, 1991, 466; EDPT., 1972, 363b *bürkür-*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. *bükür-* “fışkırtmak, püskürtmek, serpmek” (Erdal II, 1991, 466); MK *bürkür-* “(kan için) fışkırtmak; (su için) püskürtmek; (hava için) yağmur yağdırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 607), KB *bürkir-/büwkir-* “serpmek, püskürtmek” (Arat III, 1979, 120); **Harezmi** KE -, ME -,

MM -, NF -; **Kıpçak** CC *bürkür-*, *bürküri* “sıçramak, dağılmak, püskürmek” (Grønbech, 1942, 71), BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *börk-* “serpmek” yüzüne su serpmek “yözine su börküv” (TatRSl. 93a), Baş. *börk-*, *hıv börköv* “su serpmek” (BaşRSl., 1993, 164a), Klmk. *bürk-* “saçmak, serpmek” (KmlkTSl., 2000, 133a), KKlp. *bürk-* “su serpmek” (KKlpRSl. 128a), KrmTat. -, Karay. *bürk-* “serpmek” (KTSl.173b), Kum. *bürk-* “fışkırmak, serpmek, sıçratmak; su *bürkmek* “su sıçratmak, su üfürmek” (KmkTSl., 2011, 87a), Kzk. *bürk-* “serpmek” (TKzkSl., 2009, 639a), Nog. *bürkü-* “serpmek, fışkırmak” (NogRSl., 1963, 92b).

bürütti بُورُوتِي (V37a4) “ıslanan hububat bitti” (Ar. *nabata*)

< *bürüt-* < **bürü-t-* < *bür+ü-* < *bür-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *bür* “filiz, tomurcuk” (Räsänen, 1969, 92a); MK -, *bürülen-* “tomurcuklanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 607), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *bürülen-* “tomurcuklanmak” (Grønbech, 1942, 71), BMF -, DM -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, *börülen-* “filizlenmek” (TatRSl., 1966 93a), Baş. -, sadece *börölen-* “tomurcuklanmak” (BaşRSl., 1958, 113a), Kmlk. -, sadece *bürçüklen-* “tomurcuklanmak, sürgün vermek” (KmlkTSl., 2000, 133a), KKlp. -, sadece *bürşik* “tomurcuk” (KKlpRSl., 1958, 128b), KrmTat. -, sadece *bürülen-* “tomurcuklanmak” (KrmTatRSl., 2002, 162a), Karay. -, Kum. -, sadece *bürülen-* “tomurcuklanmak” (KmkTSl., 2011, 87a), Kzk. *bürtikte-* ~ *bürşikten-* “tomurcuklanmak” (KzkTSl., 2012, 114b), Nog. -, sadece *bürülen-* “tomurcuklanmak” (NogRSl., 1963, 92).

çabaladı جابالادی (V30a4) “kaygılandı” (Ar. *kalāḡa*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *çabala-* “didinmek, kavranmak, ızdırıp çekmek” (İzbudak, 1936, 9), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. *şabalan-* “telaş etmek, baskı altında kalmak, kaygılanmak” (KKlpRSl., 1958, 716b),

Karay. *çabala*- “sinirlenmek, kızmak, heyecanlanmak” (KarRPSI, 1974, 620a), Kum. -, Kzk. -, sadece *şabalan*- “çok havlamak, çok ürümek” (KzkTSl., 2012, 718a), Nog. *şapala*- “et doğramak, küçük parçalara ayırmak” (NogRsl, 1963, 405a).

çekti جَاكْتِي (V12a4) “çekti” (Ar. *cabaḍa wa carra*)

< çek- “çekmek” (EDPT, 1972, 413b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK çek- “ip, bağ vb. şeyleri çekmek; kan almak, hacamat yapmak; yazıya noktalar koymak, noktalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 618), KB -; **Harezmi** KE çek- “çekmek” (Ata II, 1997, 158a), ME çek- “çekmek” (Yüce, 2014, 110b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT çek- “çekmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 237b), İH -, İM çek- “kuyudan su çekmek; çekmek, uzatmak; bir şeyi koparıp çekmek; bir şeyi diğer bir şeyle çekmek; bir şeyi diğer bir şeyden kolaylıkla sıyırıp çıkarmak” (Toparlı, 1992, 516), KEF -, KH çek- “çekmek” (Özgür, 2003, 117a), Kİ çek- “çekmek” (Özyetgin, 2001, 430; Caferoğlu, 1931, 28), KİN çek- “çekmek, oku ve yayı gererek çekmek” (Delice, 2001, 108a), KK çek-¹⁴⁸⁴ “çekmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 106b), KMES -, KTAM -; Müh. çek- “yolmak” (Battal, 1997, 25a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. çik- “acı çekmek, katlanmak” (TAlmSl., 1989, 294), Baş. çik-: *mihnet çigev* “acı ve azap çekmek” (BaşRSl., 1958, 469a), Kmlk. çek- “azap çekmek; tartmak” (KmlkTSl., 2000, 172a), KKlp. -, Karay. çek- “çekmek, tartmak” (KTSl., 2006, 57a), Kum. çek- “çekmek, görmek, yaşamak, başına gelmek, geçirmek; azap veya ah çekmek, ıstırap çekmek; tartmak; kazmak, oymak” (KmkTSl., 2011, 101a), Kzk. sek- “işkence çekmek, sigara çekmek, tartmak” (KzkESl., 1966, 232b), Nog. sek- “azap çekmek, tartmak” (NogRSl., 1963, 409a).

çekişti جَاكِشْتِي (V39a5) “çekişti” (Ar. *lawā wa cabaḍa*)

< çekiş- < çek-iş- “çekişmek” (EDPT, 1972, 417a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK çekiş- “nokta koymakta yardım ve yarış etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 618), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT çekiş- “çekişmek” (Karamanlıoğlu, 1978,

¹⁴⁸⁴ Bu kelime KK asıl metinde /ş/ ile *şek*- şeklinde yazılmıştır (KK 81a/5).

238a), İDH -, İM *çekiş*- “bozuşmak, birbirine düşmek” (Toparlı, 1992, 516), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *çekiş*- “çekişmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 107a), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece *çekeleş*- “çekişmek” (TatRSl. 648b), Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. *çekiş*- “çekişmek” (KarRPSl., 1974, 640b), Kum. -, sadece *çegeleş*- “dil kavgası yapmak, atışmak, çekişmek” (KmkTSl., 2011, 101a), Kzk. -, Nog. -.

çelinlendi جَلِنَلْنَدِي (V10b sayfanın üst kenarında yazılmıştır) “kaygılandı” (Ar. *taḫallaḫa*)

Tarihî Türk dili alanı ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

çewründi جَاوْرُونْدِي (V15b13) “çevrildi” (Ar. *dāra*)

< *çevrül*- “çevrilmek, döndürülmek” (EDPT, 1972, 398b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, sadece edil. çatılı *çewril*- “çevrilmek, döndürülmek” (Arat III, 1979, 128), MK. -, sadece edil. çatılı *çevrül*- “dönmek, çevrilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 620); **Harezmi** KE -, sadece geç. fiil *çewür*- “çevirmek” (Ata II, 1997, 159b), ME *çevrün*- “devretmek, dönme” (Yüce, 2014, 111a), MM -, NF -, sadece *çewrül*- “çevrilmek” (Ata, 1998, 101a); **Kıpçak** CC -, sadece geç. fiil *çövür*- “döndürmek, çevirmek” (Grønbech, 1942, 76), BM -, DM -, GT -, İH *çevrün*- “dolanmak, çevrinmek, dönme” (İzbudak, 1936, 11), İM -, sadece geç. fiil *çewür*- “çevirmek, altını üstüne getirmek; çevirmek, bir yere yönelmek” (Toparlı, 1992, 516), KEF -, sadece geç. fiil *çewür*- “çewürmek, döndürmek” (Eminoğlu, 2011, 191a), Kİ -, KİN -, KH -, KK -, sadece geç. fiil *çevir*- “çevirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 107a), KMES -, sadece geç. fiil *çevür*- “çevirmek, döndermek” (Toparlı, 1987, 43), KTAM -, Müh. -, sadece *çevir*- “çevirmek” (Battal, 1997, 25a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece *çöyür*- “çevirmek; (yüz) çevirmek” (TaTSl., 1997, 406a), Baş. -, Kmlk. -, sadece *çüyür*- “bükme, burma” (KmlkTSl., 2000, 180b), Krklp -, Karay. -, sadece *çüvür*- “çevrilmek, dönme” (KarRPSl., 1974, 633b), Kum. -, sadece *çüyür*- “sarılmak, sıvanmak, çevrilmek” (KmkTSl., 2011, 108b), Kzk. -, Nog. -.

çıktı جِئْتِي (V15a4, V17b7, V23a3, V24a.4) “çıktı” (Ar. *ḥaraca wa ṭalaʿa*)

< *çık-* < **taş+ık-* “çıkmaq” (EDPT, 1972, 562a).

Tarihî: Orh. *taşık-* “çıkmaq”, Uyg. *taşık-* “çıkmaq” (EDPT, 1972, 562a-b); MK *çık-*, *taşık-* (dışarı, yukarı) çıkmaq” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 622, 860), KB *çık-* “çıkmaq” (Arat III, 1979, 129); **Harezmi** KE *çık-* “çıkmaq; ortaya çıkmaq, belirtmek” (Ata II, 1997, 160a), ME *çık-* “(dışarı) çıkmaq, yükselmek” (Yüce, 2014, 111a), MM *çık-* “çıkmaq” (Toparlı, Argunşah, 2014, 213b), NF *çık-* “çıkmaq, ortaya çıkmaq; ayrılmak, kaçmak; erişmek; ölmek” (Ata, 1998, 102a); **Kıpçak** CC *çık-*, *çih-* “çıkmaq” (Grønbech, 1942, 79), BMF *çık-* “çıkmaq, yükselmek” (Zajaczkowski, 1954, 50), DM *şık-* “çıkmaq” (Toparlı, 2003, 109b), GT *çık-* “çıkmaq” (Karamanlıoğlu, 1978, 238b), İH -, İM *çık-* “çıkmaq” (Toparlı, 1992, 516), KEF *çık-* “çıkmaq” (Eminoğlu, 2011, 192a), KH *çık-* “çıkmaq” (Özgür, 2003, 117b), Kİ *çık-* “çıkmaq; doğmak” (Özyetgin, 2001, 432; Caferoğlu, 1931, 30), KİN *çık-* “çıkmaq; ok yaydan çıkmaq; bir şey bir şey üzerine; omuzu öne getirmek; ses çıkmaq; icat etmek, temel koymak; geliştirmek” (Delice, 108b), KK *çık-* “çıkmaq, doğmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 107a), KMES *çık-* “çıkmaq” (Toparlı, 43), KTAM *çık-* “dışarı çıkmaq” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 100a); Müh. *çık-* “içeriden dışarıya gitmek, çıkmaq; güneş, ay ve yıldız gibi şeylerin doğması” (Battal, 1997, 26); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *çık-* “çıkmaq, gitmek; yükselmek, inmek; dolmak” (TatRSl. 644a), Baş. *sık-* “çıkmaq, yükselmek, gitmek, yola koyulmak” (BaşRSl., 1958, 489a), Kmlk. *çık-* “çıkmaq” (KmlkTSl., 2000, 173b), KKlp. *şık-* “çıkmaq, yükselmek, güneş doğmak” (KKlpRSl., 1958, 747b-748a), Karay. *çih-*, *çih-* “çıkmaq, gitmek” (KTSl., 2006, 57b), Kum. *çık-* “çıkmaq, gitmek, yollanmak; tırmanmak; filizlenmek, ortaya çıkmaq, ayrılmak” (KmkTSl., 2011, 103b), Kzk. *şık-* “çıkmaq, gitmek, ayrılmak, ortaya çıkmaq” (TKzkSl., 2009, 171b), Nog. *şık-* “çıkmaq, yola çıkmaq, bir yerden ayrılmak, ortaya çıkmaq, yükselmek” (NogRSl., 1963, 420b).

çıkardı جِئَارْدِي (V30a9, V54b11) “çıkardı” (Ar. *ḥalaʿa, aḥraca, aṭlaʿa*)

< *çıkār-* < *çık-ar-* “dışarı çıkarmak, dışarı göndermek” (EDPT, 1972, 410b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *çıkar-* “çıkarmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 622), KB *çıkar-* “çıkarmak” (Arat III, 1979, 130); **Harezmi** KE *çıkar-* “çıkarmak” (Ata II, 1997, 163a), ME *çıkar-* “çıkarmak” (Yüce, 2014, 111b), MM *çıkar-* “çıkarmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 213b), NF *çıkar-* “çıkarmak; sürmek” (Ata, 1998, 104a); **Kıpçak** CC *çıgar-* “çıkarmak” (Grønbech, 1942, 78), BMF *çıkar-* “çıkarmak” (Zajaczkowski, 1954, 50), DM -, GT *çıkar-* “çıkarmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 239a), İH -, İM *çıkar-* “çıkarmak” (Toparlı, 1992, 516), KEF *çıkar-* “çıkarmak; ayırmak; kurtarmak; dışarı atmak; sürmek” (Eminoğlu, 2011, 191b), KH *çıkar-* “çıkarmak” (Özgür, 2003, 117b), Kİ *çıgar-* “çıkarmak” (Özyetgin, 2001, 431; Caferoğlu, 1931, 29), KİN *çıkar-* “çıkarmak, çekmek” (Delice, 2001, 108b), KK *çıkar-* “çıkarmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 107a), KMES -, KTAM *çıkar-* “çıkarmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 100a); Müh. *çıkar-* “çıkarmak, (giyim hakkında)” (Battal, 1997, 26a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *çıgar-* “dışarı çıkarmak, ihraç etmek, götürmek; yollamak; salmak, mezun etmek; yayımlamak” (TaRSl. 643b), Baş. *sıgar-* “dışarı çıkarmak, ihrac etmek; yollamak; yayımlamak, yoldan çıkarmak” (BaşRSl., 1958, 388a-389a), Kmlk. *çıgar-* “çıkarmak” (KmlkTSl., 2000, 173b), KKlp. *sıgar-* “çıkarmak; yoldan çıkarmak; gazete çıkarmak; sürmek; dışlamak” (KKlpRSl., 1958, 745b-746a), Karay. *çıhar-*, *çıhar-* “çıkarmak” (KTSl., 2006, 57b), Kum. *çıgar-* “çıkarmak, çıkmasını sağlamak; yayımlamak; bir şey icat etmek, ürün çıkarmak, istihsal etmek” (KmkTSl., 2011, 102a), Kzk. *sıgar-* “çıkarmak; boşaltmak, bırakmak” (KzkTSl., 2012, 756a), Nog. *şıkar-* “dışarı çıkarmak, kovmak; yoldan çıkarmak; yasa çıkarmak; yayımlamak; matematikte eksiltmek” (NogRSl., 1963, 419b-420a).

çiwıldadı جیویلدادی, **şibıldadı** شیبیلْدادی (V38b11) **çiwladı** جیولادی, **çiwşadı** جیوشادی (V38b13. satır altında yazılmıştır) “fışıldadı” (Ar. *waşwaşa*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *çuvla-* “gümbürdemek” (Grønbech, 1942, 77), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -. Krş. Osm. *civilda-* “(ufuk kuşlar ve balıkçıllar) ötüşmek, cıvcıv etmek” (Ş. Sami, 387a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. *cuvulda-* “hızla gitmek; ıslık

çalmak, vızıldamak” (KmlkTSl., 2000, 161a), KKlp. -, Karay. *çuvla-* “çtırdamak, şakırdamak” (KTSl., 2006, 58b), Kum. *cuwulla-* “civıldamak, civıldaşmak” (KmkTSl., 2011, 94), Kzk. -, Nog. -. Krş. Trkm. *cuvulda-* “ıslık çalmak, vızıldamak” (TrkmTSl., 1995, 104a), Kelime sadece Osmanlıcada “fisıldamak” anlamında yer alır: *çivıl-da-* “fisıldamak” (TTS II, 909).

çimdiledi چیمدیلیدی (V30a13) “çimdikledi” (Ar. *karaşa*)

< *çımdı-* “çimdiklemek” (Räsänen, 1969, 108b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *çımdı-* “çimdiklemek” (Grønbech, 1942, 78), BMF -, sadece *çemül-* “çimdikledi” (Zajaczkowski, 1954, 49), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *çimdi-* “çimdiklemek” (Caferoğlu, 29), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *çimdir-* “çimdiklemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 101a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *çimî-* “çimdiklemek, çimdik atmak; ısırmak” (TatRSl., 1966, 633b), Baş. *sımtı-* “çimdiklemek” (BaşRSl., 1958, 467b), Kmlk. *çimdi-* “çimdiklemek” (KmlkTSl., 2000, 176b), KKlp. *şımşı-* “çimdiklemek, kıstırmak” (KKlpRSl., 1958, 748b), Karay. *çimdir-*, *çimde-* “çimdiklemek, kıstırmak” (KarRPSl., 1974, 628b), Kum. *çümle-* “çimdiklemek” (KmkTSl., 2011, 108a), Kzk. *şımşı-* “çimdiklemek” (TKzkSl., 2009, 176b), Nog. *şımtı-* “çimdiklemek” (NogRSl., 1963, 422a).

çökti چوکتی (V8b6) , **çökdi** چوکیدى (V12a sayfa kenarında yazılmıştır) “diz çöktü, çöktü” (Ar. *baraka*, *caṭā*)

< *çök-* “çökmek” (EDPT, 1972, 414a-414b).

Tarihî: Orh. *çök-* “çökmek”, Uyg. *çök-* “çökmek” (EDPT, 1972, 414b- 414a); MK *çök-* “(insan, hayvan) çökmek; (bir şey suda) çökmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 628), KB *çök-* “çökmek” (Arat III, 1979, 133); **Harezmi** KE *çök-* “çökmek, çömelmek” (Ata II, 1997, 164b), ME *çök-* “çökmek, oturmak” (Yüce, 2014, 112b), MM *çök-* “eğilmek, diz çökmek, çökmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 214a), NF *çök-* “çökmek, çömelmek” (Ata, 1998, 105a); **Kıpçak** CC *çök-* “diz çökmek” (Grønbech, 1942, 76), BMF -, DM -, GT -, İH *çökütmek* “kış üstüne oturup dizlerini karnına bitiştirerek iki kolunu dizlerini kavuşturmak suretiyle bağlamak” (İzbudak, 1936, 13), İM *çök-* “dizlerinin üzerine çökmek” (Toparlı, 1992, 517), KEF *çök-* “batmak, inmek”

(Eminoğlu, 2011,192b), KH -, Kİ *çök-* “dizi üzerine çökmek” (Özyetgin, 2001, 438; Caferoğlu, 1931, 31), KİN *çök-* “çökmek” (Delice, 2001, 109a), KK *çök-* “çökmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 107b), KMES -, KTAM *çök-* “çökmek, oturmak” (Toparlı, 2000, Çögenli, Yanık, 101b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *çük-* “oturmak, yerleşmek; basmak, çökmek” (TatRSl., 1966, 651b)), Baş. *çük-* “(deve) çökmek; dizi üzerine çökmek, oturmak” (BaşRSl., 1958, 486b), Kmlk. *çögele-* “çökmek” (KmlkTSl., 2000, 179a), KKlp. *şök-* “çökmek, oturmak” (KKlpRSl. 1958, 740b), Karay. *çök-* “eğmek, eğilmek, çökmek” (KTSl., 2006, 58b), Kum. *çök-* “çökmek, çömelmek” (KmkTSl., 2011, 107a), Kzk. *şök-* “(deve) çömelemek, çökmek; *mec.* küçülmek, çökmek; yerine oturmak” (KzkTSl., 2012, 749a), Nog. *şök-* “diz çökmek, oturmak” (NogRSl., 1963, 416a).

çuladı جُولَادِي (V38b10) “sıçradı; ayağa kalkmak; birinin üzerine atladı, saldırdı” (Ar. *waṭaba*)

Bu kelime tarihî Türk alanında sadece Kİ’te “sıçradı” *çövlidi* şeklinde geçmektedir. M. Özyetgin bu kelimenin MK’da geçen ve “toplanmak, her taraftan akışarak gelmek” anlamında olan *çoğlan-* kelimesini çağrıştırdığı gibi, çağdaş Oğuz grubu içinde yer alan “alta almak, birinin üzerine çıkmak” anlamında olan *çullan-* fiilini hatırlattığını ileri sürmüştür (Özyetgin, 2001, 440). Çağdaş Kıpçak sahasında bu kelimeyle ilgili olduğunu düşündüğümüz Kumukçada “yukarıya kalkmak, diklirmek” anlamında olan *çüyelmek* kelimesini tespit ettik (KmkTSl., 2011, 108b).

dağıldı ضَعِلْدِي (V21b12 sayfa kenarında yazılmıştır) “dağıldı” (Ar. *ṣatta*)

< *tāğ-ıl-* “dağılmak”, Oğuzca *dağıl-* (Erdal II, 1991, 674).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -, sadece *tağıt-* “dağıtmak” (Arat III, 1979, 418); **Harezmi** KE -, ME *dağıl-* “dağılmak” (Yüce, 2014, 112a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece *tağıt-* “dağıtmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 367a), İH -, İM *tağıl-* “dağılmak; nefret etmek, kaçmak” (Toparlı, 1992, 598), KEF *tağıl/kıl-* “dağılmak” (Eminoğlu 2011, 280b, 280a), KH -, Kİ *tağal-* “dağılmak, parçalanmak” (Özyetgin, 2001, 645; Caferoğlu, 1931, 96), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *dağıl-* “dağılmak, saçılmak” (Battal, 1997, 27a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -,

KrmTat. *dağıl-* “dağılmak” (KrmTatRSl., 2002, 193b), Karay. *dağıl-* “dağılmak” (KarRPSl., 1974, 168b), Kum. *dağıl-* “harap olmak, mahvolmak, yıkılmak; tahrip olmak, dağılmak” (KmkTSl., 2011, 109b), Kzk. -, Nog. -. Krş. *dağıl-* “toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak; değer ve birimler belli etkenlerle, oranlı olarak bölünmek, parçalanarak yayılmak, ufalanmak; karışık duruma gelmek, düzeni bozulmak; *mec.* birliği, beraberliği bozulmak: bir topluluğun, kuruluşun varlığı son bulmak, fesholunmak, müfesihi olmak” (TSl., 2011, 578a), Trkm. *daga-* “dağılmak, saçılmak, yayılmak; *mec.* yırtılmak, parçalanmak” (TrkmTSl., 1995, 130b)

danırdı دانردی (V8a sayfa kenarında yazılmıştır) “baka kaldı, şaşırdı”

Tarihî metnlerde *tañ* ve bundan türemiş *tañla-* kullanılmıştır, biçimce *danır-* fiiline benzemese bile tarihî dönemlerdeki biçimleri aşağıda verdik **Tarihî:** ET: Orh. -, sadece *tañ kal-* “hayret etmek”, Uyg. -, sadece *tañ* “şaşkınlık, sürpriz” (EDPT, 510b), MK -, sadece *tañ* “şaşacak, şaşılabacak nesne, danılacak şey, acayip şey” (Atalay, 570), KB -, sadece *tañ* “şaşılabacak, acayip şey” (Arat, 1236b); **Harezmi** KE -, sadece *tañ* “acayip, tuhaf” (Ata, 594a), ME -, sadece *tañla-* “şaşmak” (Yüce, 182b), MM -, sadece *tañ* “şaşılabacak şey, hayret” (Toparlı-Argunşah, 259b), NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *tañla-* “merak etmek” (Grønbech, 234), BM -, DM -, GT -, sadece *tañ* “hayret verici, şaşılabacak, tuhaf, garip” (Karamanlıoğlu, 369a), İH -, sadece *tan* “dan-taaccüp, şaşma” (İzbudak, 45), İM -, KEF -, sadece *tañ* “şaşılabacak, hayret edici” (Eminoğlu, 281b), KH -, Kİ -, sadece *tañla-*, *dankal-* “şaşırmak, hayret etmek” (Özyetgin, 650; Caferoğlu, 32), KİN -, sadece *tañsuk* “şaşılabacak” (Delice, 126a), KK -, KMES -, KTAM -, sadece *tanla-* “şaşırmak, hayret etmek” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 142b); Müh. -, sadece *tanla-* “taaccüp etmek” (Battal, 68b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMIk. -, KKlp. -, sadece kökteş *tañırka-* “hayret etmek, şaşırmak” (KKlpRSl., 1958, 620a), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, sadece kökteş *tañırka-* “hayret etmek, şaşırmak” (KzkTSl., 2012, 608b), Nog.-. Krş. TTü. *tanır-* “şaşılarak bakmak” (TTASl. www.tdk.gov.tr[11/09/2015]).

dardağanladı دَارْدَاغَانْ لَادِي (V28a12) “darmadağın etti” (Ar. *fattata*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece *dardagan et-* “dağıtmak” (KMLkTSl., 2000, 182a), KKlp. -, KrmTat. -, sadece *darmadagin et-* “dağıtmak” (KrmTatRSl., 2002, 197b), Karay. -, sadece *darmadagin* “dağınık” (KarRPSl., 1974, 169b), Kum. -, sadece *darbadağın bol-* “büsbütün tahrip olmak, yerle bir olmak; parça parça olmak” (KmkTSl., 2011, 110b), Kzk. -, Nog. -.

ḡawladı ضَاوْلَادِي (V6b10) “iddia etti” (Ar. *iddaʿa*)

< ḡaw+la- < Ar. ḡawa+la-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *davla-* “hak iddia etmek, iddialı olmak” (TatRSl., 1966, 124b), Baş. *davla-* “iddia etmek” (BaşRSl., 1958, 162b), KMLk. *davla-* “istemek, talep etmek, dava açmak” (KMLkTSl., 2000, 182a), KKlp. *dawla-* “dava açmak, iddia etmek” (KKlpRSl., 1958, 160b), Karay. -, Kum. *dawla-* “kavga etmek, çekişmek; hak talep etmek; iddiada bulunmak (bir şey üzerinde); iddia ortaya atmak” (KmkTSl., 2011, 111a), Kzk. *dawla-* “dava açmak” (KzkESl., 1966, 73a), Nog. -.

dedi دَادِي, **dēdi** دِيدِي (V29b12, V82b10, V82b11) “dedi” (Ar. *kāla*)

< *tē-* “demek” (Tekin, 1995, 182; EDPT., 1972, 433b).

Tarihî: Orh. *te-* “demek”, Uyg. *te-* “demek” (EDPT, 1972, 433b); MK *tī- ~ ti- ~ te-* “demek, söylemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 879), KB -; **Harezmi** KE *dē-, tē-* “demek, söylemek” (Ata II, 1997, 166b, 604a), ME *tē-* “demek” (Yüce, 2014, 184a), MM *tē-* “demek, söylemek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 260b), NF *te-* “demek, söylemek” (Ata, 1998, 408a); **Kıpçak** CC *de-* “demek” (Grønbech, 1942, 81), BMF -, DM -, GT *di-* “demek, söylemek” (Karamanlioğlu, 1978, 243a), İH -, İM *de-* “söylemek, demek” (Toparlı,

1992, 518), KEF *ti-* “demek, söylemek” (Eminoğlu, 2011, 287b), KH *di-* “demek, söylemek” (Özgür, 2003, 120a), Kİ *di-* “demek, söylemek” (Özyetgin, 2001, 447; Caferoğlu, 1931, 34), KİN *di-* “dedi, söylemek” (Delice, 2001, 109a), KK *de-* “demek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 107), KMES *di-* “demek, söylemek” (Toparlı, 1987, 45), KTAM *de-* “demek, söylemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 102a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *di-* “demek, konuşmak, söz etmek” (TatRSl., 1966, 133b), Baş. *ti-* “demek, konuşmak” (BaşRSl., 1958, 524b), Kmlk. *de-* “demek, söylemek” (KmlkTSl., 2000, 182b), KKlp. *de-* “demek, konuşmak” (KKlpRSl., 1958, 167a), KrmTat. *de-* “söylemek, demek, konuşmak” (KrmTatRSl., 2002, 203a), Karay. *de-* “demek, söylemek” (KTSl., 2006, 59a), Kum. *de-* “demek, söylemek” (KmkTSl., 2011, 112a), Kzk. *de-* “demek, söylemek” (TKzkSl., 2009, 200b), Nog. *de-* “söylemek, demek” (NogRSl., 2012, 99a).

değiştî *Trkm.* دَاكِشْتِي (V30b1), **deyiştî** دَايِشْتِي (V30a13) “takas etti, değiştirdi” (Ar. *kāyaḍa*)

< *tegiş-* < *teg-(i)ş-* “birbiriyle buluşmak, değiştirmek” (Erdal II, 1991, 568; EDPT, 1972, 487b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tegiş-* “birbiriyle buluşmak” (Erdal II, 1991, 568); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece ettir. çatılı *tegiştür-* “değiştirmek” (Yüce, 2014, 184b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *teyiş-* “değişmek” (Grønbech, 1942, 239), BMF -, Sadece ettir. çatılı *degşür-* “değiştirmek” (Zajaczkowski, 1954, 51), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece ettir. çatılı *degşür-* “değiştirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 102a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. *degiş-*, *deyiş-* “değişmek, başkalaşmak” (KrmTatRSl., 2002, 200b, 206a), Karay. *degiş-* “değişmek” (KarRPSl., 1974, 183b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *degiş-* “başka bir biçim veya duruma girmek, tahavvül etmek; yerine başka şey veya kimse gelmek; karşılıklı alıp vermek, mübadele etmek; (-i) değiştirmek” (TSl., 2011, 611a), *Trkm.* *degiş-* II “değiştirmek; değişmek” (TrkmTSl., 1995, 142a).

degrindi دَكْرِنْدِي (V6b sayfanın kenarında yazılmıştır) “dolandı, döndü” (Ar. *indāra*)

< **tegrin-* < *teg-(i)r-(i)n-* “dolanmak, dönmek” (EDPT, 1972, 385b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *tegre* “etraf, çevre” (EDPT, 1972, 485b), KB -, sadece isim *tegre* “etraf, çevre” (Arat III, 1979, 433), MK -, sadece isim *tegre* “bir şeyin çevresi etrafı” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 866); **Harezmi** KE -, sadece *tegre* “etraf, çevre” (Ata II, 1997, 618a), ME -, sadece *tēgre* “çevre, yöre” (Yüce, 2014, 185a), MM -, NF-, sadece *tegre* “etraf, çevre” (Ata, 1998, 419a); **Kıpçak** CC -, sadece *tegirme* “yuvarlak” (Grønbech, 1942, 238), BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *tegre* “etraf, çevre” (Toparlı, 607), KEF -, Kİ -, sadece *teyirme* “değirmi” (Caferoğlu, 1931, 102), KİN -, KH -, sadece *degirmi* “yuvarlak” (Özgür, 2003, 119a), KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *teger-* “yuvarlanmak, tekerlenmek, dönmek” (TAlmSl., 1989, 252), Baş. *teger-* “yuvarlanmak, tekerlenmek” (BaşkRSl., 1958, 564a), Kmlk. *teger-* “dönüşmek” (KBlkRSl., 1989, 616a), KKlp. -, Karay. -, sadece *tegere* “yuvarlak” (KarRPSl., 1974, 560), Kum. -, Kzk -, Nog. -. Krş. TTü. *değrin-* “dönmek, dolaşmak” (YTSl., 1983, 74a).

degşirdi دَغْشِرْدِي (V85b. sayfa kenarında yazılmıştır) “değiştirdi” (Ar. *baddala*)

< *tegşür-* < *teg-(i)ş-(ü)r-* “değiştirmek” (Erdal II, 1991, 722).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tegşür-* “değiştirmek” (EDPT, 1972, 488a); MK -, KB -, sadece *tegşürül-* “değiştirilmek” (Arat III, 1979, 433); **Harezmi** KE -, ME -, sadece *tegiştür-* “değiştirmek” (Yüce, 2014, 184b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *teyiş-* “değişmek” (Grønbech, 1942, 239), BMF *degşür-* “değiştirmek” (Zajaczkowski, 1954, 51), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *degşür-* “değiştirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 102a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. *degiştir-*, *dengiştir-* “değiştirmek, başkalaştırmak” (KrmTatRSl., 2002, 201a, 206a), Karay. -, sadece *degiştir-* “değiştirmek” (KarRPSl., 1974, 183b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

degzindi دَغْزِنْدِي **tezgindi** تَزْكِیْنْدِي (V15b13. satırın altında yazılmıştır, 16a4) “döndü, dolandı, çevrildi” (Ar. *dāra*)

< *tegzin-* < *tegiz-(i)n-* “dönmek, çevrilmek, gezmek” (EDPT, 1972, 488b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tegzin-* “dönmek, gezmek, dolanmak, çevrilmek” (EDPT, 1972, 488b); MK *tegzin-* “dönmek; gezmek, dolaşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 874), KB *tegzin-* “dönmek, dolaşmak” (Arat III, 1979,

440); **Harezmi** KE *tezgin*- “gezinmek, dönmek, dolanmak” (Ata II, 1997,630b), ME *tezgin*- “dönmek, gezmek” (Yüce, 2014, 186b), MM -, NF *tezgin*- “gezinmek, dolaşmak” (Ata, 1998, 425a); **Kıpçak** CC *tezgin*- “dolanmak, dönmek” (Grønbech, 1942, 243), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *tezgün*- “dönmek, çevrilmek” (Toparlı, 606), KEF *tezgin*- “dolanmak, dönmek, çevrilmek, kuşatmak; gezmek, gezinmek” (Eminoğlu, 2011,287a), KH -, Kİ *tezgen*- “dönmek, dolanmak” (Özyetgin, 2001, 663; Caferoğlu, 1931, 102), KİN *tezgin*- “yuvarlanmak” (Delice, 126b), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *tezgin*- “gezinmek” (KarRPSl., 1974, 561a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

deşildi دَشِيلْدِي (V6a1 sayfa kenarında yazılmıştır) “deşildi, yarıldı” (Ar. *infacara*)

< *teşil*- < *teş-(i)l*- “delinmek” (EDPT, 1972, 564a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *teşil*- “yırılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 872), KB *teşil*- “deşilmek” (Arat III, 1979, 439); **Harezmi** KE -, sadece *teş*- “deşmek, delmek” (Ata II, 1997, 628a), ME -, MM -, NF *teşil*- “açılmak, delinmek” (Ata, 1998, 423a); **Kıpçak** CC -, sadece geç. fiil *teş*- “delmek” (Grønbech, 1942, 243), BM -, DM -, sadece isim *teşik* “deşik” (Toparlı, 2003, 114a), GT -, İH -, sadece *deş*- “yarayı yarmak, didiklemek; oyup suyunu çıkarmak ve bir şeyi didiklemek” (İzbudak, 1936, 15), İM -, KEF -, KH -, sadece *deş*- “deşmek, kesmek” (Özgür, 2003, 119b), Kİ -, KİN -, KK -, sadece *teş*- “delmek, kazmak, dürtmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125b), KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tişil*- “yırılmak, delinmek; filizlenmek” (TatRSl., 1966, 103a), Baş. *tişil*- “delinmek, yarılmak, yırılmak” (BaşRSl., 1958, 529b), KMLk. *teşil*- “çözülme; delinmek” (KMLkTSl., 2000, 394b), KKlp. *tesil*- “delinmek” (KKlpRSl., 1958, 637b), KrmTat. *teşil*- “delinmek” (KrmTatRSl., 2002, 202b), Karay. sadece *teş*-, *tes*- “kazmak, delmek” (KarRPSl., 1974, 522b), Kum. *teşil*- “delinmek,deşilmek, delik açılmak” (KmkTSl., 2011, 332a), Kzk. *tesil*- “deşilmek, oyulmak” (TKzkSl., 2009, 207a), Nog. *tesil*- “deşilmek” (NogRSl., 1963, 348a).

dikti دِگْتِي (V36b13. satır altında yazılmıştır) “ağaç ve benzeri şeyleri yere dikmek” (Ar. *naşaba'lcām*)

< *tik*- “bir şeyi başka bir şeyin içine sokmak, anıt ve bayrak dikmek, kurmak” (EDPT, 1972, 476b).

Tarihî: Orh. *tik*- “anıt dikmek”, Uyg. *tik*- “dikmek” (EDPT, 1972, 476b); MK *tik*- “(elbise vb..şeyleri) dikmek; (ağaç, tuğ vb..bir şeyi) dikmek; (yılan, akrep vb..) sokmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 879), KB *tik*- “dikmek, dürtmek, sokmak, delmek, dikey getirmek, dikiş dikmek, (ağaç) dikmek” (Arat III, 1979, 445); **Harezmi** KE *tik*- “dikmek; kurmak, bağlamak; böcek sokmak” (Ata II, 1997, 631b), ME *tik*- “yöneltmek; tayin etmek; dikişdikmek” (Yüce, 2014, 187a), MM -, sadece *tikil*- “dikilmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 262b), NF *tik*- “dikmek, kurmak; ağaç dikmek” (Ata, 1998, 425a); **Kıpçak** CC *tik*- “dikmek” (Grønbech, 1942, 243), BMF *tik*- “dikmek, lokma almak” (Zajączkowski, 1954, 75), DM -, GT *tik*- “elbise vb dikmek; arı, yılan sokmak; ağaç dikmek; dik koymak, bir şeyi bir yere dikmek; göz dikmek” (Karamanlioğlu, 1978, 375a), İH -, İM *tik*- “tayin etmek; dikiş dikmek; dikilmek, kaldırmak” (Toparlı, 1992, 607), KEF *tik*- “dikiş dikmek; yukarı kaldırmak, dikmek; sokmak, batırmak; göz ucu ile bakmak” (Eminoğlu, 2011, 288a), KH -, Kİ *tik*- ~ *dik*- “lokma almak, lokma lokma yemek; dikmek; ağaç dikmek, elbise dikmek; nasbetmek” (Özyetgin, 2001, 665; Caferoğlu, 1931, 102), KİN *tik*- “dikmek” (Delice, 2001, 127a), KK *tik*- “ağaç dikmek, dikiş dikmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125b), KMES -, KTAM *tik*- “dikmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 145b); Müh. *tik*- “kökleşmek üzere toprağa sokmak” (Battal, 1997, 72a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tik*- I “elbise, dikiş dikmek” (TatRSl., 1966, 526b), *tik*- II *tike*- “dayamak, diremek; gözlerini dikmek” (TatRSl., 1966, 526b), Baş. *tik*- “elbise, dikiş dikmek” (BaşRSl., 1958, 516a), KMLk. *tik*- “dikmek” (KMLkTSl., 2000, 396a), KKlp. *tik*- “dikiş dikmek, göz dikmek, çadır kurmak, ağaç dikmek” (KKlpRSl., 1958, 639a), KrmTat. *dik*- (t-) “dikey hale getirmek, dikiş dikmek” (KrmTatRSl., 2002, 213a), Karay. *tik*- “dikmek, dikiş dikmek” (KTSl., 2006, 108b), Kum. *tik*- (*tige*-) “dikiş dikmek; yapmak, kurmak, inşa etmek; birine bir şeye göz dikmek, dikkatli bakmak; sokmak, iğne batırmak” (KmkTSl., 2011, 334a), Kzk *tik*- “ağaç dikmek, dikiş dikmek” (TKzkSl., 2009, 212b), Nog. *tik*- “dikiş dikmek, ağaç dikmek, kurmak, bir şeye dik bakmak” (NogRSl., 1963, 349a).

dögdi دُوْغْدِي, **tögdi** تُوْغْدِي (V25a11 sayfa kenarında yazılmıştır), **töydi** تُوْیْدِي (V23a11) “dövdü” (Ar. *ḍaraba*)

< *tög- “dövmek, döğmek, vurmak, ezmek” (EDPT, 1972, 477a; Räsänen, 1969, 492a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *tögi* “dövülmüş veya ayıklanmış hububat” (EDPT, 1972, 478b); MK *tög-* “(tuz vb. şeyleri) dövmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 895), KB -; **Harezmi** KE *tög-* “döğmek, vurmak; parçalamak, ufalamak” (Ata II, 1997, 643b), ME -, sadece edil. çatılı *dögül-* “dögülmek”, MM -, NF *tög-* “döğmek, ezmek, çakmak” (Ata, 1998, 430b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *tög-* “döğmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 378a), İH -, İM -, KEF *tög-* “dövmek, parçalamak, ezmek, inceltmek” (Eminoğlu, 2011, 291b), KH *dög-* “döğmek” (Özgür, 2003, 121a), Kİ *töv-* “çalmak, vurmak, dövmek” (Özyetgin, 2001, 679; Caferoğlu, 1931, 107), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *dög-* “dövmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 103a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *töy-* “ufak etmek, dövmek, vurmak, ezmek” (TatRSl., 1966, 579a), Baş. *töy-* “döğmek, ezmek, vurmak” (BaşRSl., 1958, 538a), Kmlk. *tüy-* “dövmek” (KmlkTSl., 2000, 414b), KKlp. *tüy-* “döğmek, vurmak” (KKlpRSl., 1958, 659b), KrmTat. *dög-* “dövmek, vurmak” (KrmTatRSl., 2002, 210b), Karay. *tüy-* “döğmek, ezmek, eziyet etmek” (KarRPSl., 1974, 553a), Kum. *tüy-* “kesmek, doğramak; dövmek; somurtmak; bağlamak, düğümlemek” (KmkTSl., 2011, 347b), Kzk. *tüy-* I “bir nesneyi havana koyarak ezmek; un ufak etmek, toz haline getirmek; *mec.* vurmak, dövmek” (KzkTSl., 2012, 658b), Nog. *tüy-* “döğmek, dövmek” (NogRSl., 1963, 373b).

dörütti دُرْتُی (V14b9 *yarattu* kelimesinin altında yazılmıştır) “yarattı” (Ar. *ḥalaka*)

< *töret-* < *töre-t-* “yaratmak, oluşturmak, biçimlendirmek” (Berta, 1996, 373-374; Erdal II, 1991, 790).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *törüt-* “türetmek, oluşturmak, yapmak, icat etmek” (EDPT, 1972, 536a, 536b), MK *törüt-* “yaratmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 897), KB *törüt-* “yaratmak” (Arat III, 1979, 463); **Harezmi** KE *törit-* “türetmek” (Ata II, 1997, 644b), ME *törüt-* “türetmek” (Yüce, 2014, 190a), MM -, NF *törüt-* “yaratmak” (Ata, 1998, 432a); **Kıpçak** CC *töret-*

“yaratmak” (Grønbech, 1942, 251), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *türütken* “(tanrı adlarından) yoktan var eden” (Battal, 1997, 78a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *döret-* “oluşturmak, yeni eserler yaratmak” (KKlpRSl., 1958, 178a), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

duğdı دُوغْدِي (V6a3, 41b9) “güneş, ay ve yıldız doğdu” (Ar. *aşrağa*)

< *tuğ-* “doğmak” (Erdal II, 1991, 865 *tog-/tug-*).

Tarihî: Orh. *tuğ-* “doğmak”, Uyg. *tuğ-* “doğmak” (EDPT, 1972, 465a-b); MK *toğ-* “doğmak; (toz vb..) kalkmak, parlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 886), KB. *toğ-* “doğmak, meydana çıkmak, yükselmek” (Arat III, 1979, 456); **Harezmi** KE *tuğ-* “doğmak, meydana gelmek” (Ata II, 1997, 646b), ME *toğ-* “doğmak” (Yüce, 2014, 188b), MM *toğ-* “güneş doğmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 263b), NF *tuğ-* “doğmak; güneş doğmak, meydana gelmek, zuhur etmek” (Ata, 1998, 432a); **Kıpçak** CC *toğ-, tov-, tuv-* “doğmak, güneş doğmak” (Grønbech, 1942, 247), BMF -, sadece *doğur-* “doğurmak” (Zajaczkowski, 1954, 51), DM -, GT *toğ-* “doğmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 377a), İH -, İM *toğ-* “doğmak” (Toparlı, 1992, 608), KEF *toğ-* “doğmak, dünyaya gelmek; güneş veya yıldız ortaya çıkmak” (Eminoğlu, 2011, 290a), KH -, Kİ *toğ- ~ doğ-, do-* “doğmak” (Özyetgin, 2001, 670; Caferoğlu, 1931, 35), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *toğur-* “doğurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 147a); Müh. *toğ-* “doğmak” (Battal, 1997, 73b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tu-* “doğmak, dünyaya gelmek” (TatRSl., 1966, 559b), Baş. *tuv-* “doğmak, dünyaya gelmek” (BaşRSl., 1958, 562b), KMLk. *tuv-* “doğmak” (KMLkTSl., 2000, 410b), KKlp. *tuv-* “doğmak” (KKlpRSl., 1958, 657a), KrmTat. *dog-* “doğmak, meydana gelmek” (KrmTatRSl., 2002, 217b), Karay. *tuv-* “doğmak, dünyaya gelmek” (KTSl., 2006, 112a), Kum. *tuw-* “doğmak, dünyaya gelmek; meydana gelmek; çıkmak, doğmak, görünmek (gök cisimleri hak.)” (KmkTSl., 2011, 344b), Kzk. *tuv-* “doğmak, meydana gelmek” (TKzkSl., 2009, 221a), Nog. *tuv-* “doğmak, meydana gelmek” (NogRSl., 1963, 364b).

eberdi أَبَارَدِي, **yiberdi** (V8b1, 20a4) “gönderdi, ” (Ar. *baʿta, sayyaba*)

< *yiber-* < *iyiber-* < *ıd-u ber-* “göndermek” (EDPT, 1972, 37b).

Tarihî: Orh. *ıd-* “göndermek”, Uyg. *ıd-* “göndermek” (EDPT, 1972, 37b); KB *ıd-* “salmak, göndermek, serbest bırakmak” (Arat III, 1979, 180), MK *ıd-* ~ *ıd-* “göndermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 655); **Harezmi** KE *ıd-* “göndermek” (Ata II, 1997, 254a), ME *ıd-*; *ıy-* “göndermek” (Yüce, 2014, 127a), MM *ıd-*; *ıy-* “göndermek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 223b), NF *ıd-* “göndermek” (Ata, 1998, 177a); **Kıpçak** CC *ıy-, y-* “göndermek” (Grønbech, 1942, 272), BMF -, DM *yeber-* “göndermek” (Toparlı, 2003, 122a), GT *birip-i-/y-*; *ıya-bir-* “göndermek” (Karamanlıoğlu, 1978, 225a, 271a), İH -, İM *ıd-* “göndermek” (Toparlı, 1992, 536), KEF *ıd-*, *ıy-* “göndermek” (Eminoğlu, 2011, 209a, 209b), KH -, Kİ *ıd-* ~ *ı-* “göndermek” (Özyetgin, 2001, 470; Caferoğlu, 1931, 41), KİN -, KK *yeber-* “göndermek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 130b), KMES -, KTAM -, Müh. *id-* “göndermek” (Battal, 1997, 33a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *ciber-* “göndermek, yollamak; bırakmak, sebest bırakmak, salıvermek; ele vermek, teslim etmek, satmak, hainlik etmek; hareket ettirmek, ileri sürmek; bırakmak, koyuvermek, fırlatmak” (TatRSl., 1966, 760a), Baş. *iber-* “göndermek, yollamak; bırakmak, salıvermek; teslim etmek; ileri sürmek; fırlatmak” (BaşRSl., 1958, 177a), Kmlk. *iy-* “göndermek; bırakmak” (KmlkTSl., 2000, 231a), KKlp. *ciber-* “göndermek” (KKlpRSl., 1958, 249b), KrmTat. *yibermek* “göndermek” (KrmTatRSl., 2002, 184a), Karay. *iy-* “göndermek, yollamak” (KTSl., 2006, 71a), Kum. *yiber-* “izin vermek, bırakmak, salıvermek; göndermek, yollamak; serbest bırakmak; geçirmek” (KmkTSl., 2011, 396b), Kzk. *ciber-* “göndermek” (TKzkSl., 2009, 323a), Nog. *yiber-* “göndermek” (NogRSl., 1963, 122b).

egedi أَكَادِي (V8a11), **igeledi** إِكَالَدِي (sayfa kenarında yazılmıştır) “eğeledi” (Ar. *barada*)

< *egele-* < *ēgegle-* < *ēge-g+le-* “egelemek” (EDPT, 1972, 101b; Tekin, 1995, 180 *ēge-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, MK *ēge-* “egelemek” (EDPT, 1972, 101b); **Harezmi** KE -, ME *ēge-* “sürtmek” (Yüce, 2014, 118a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece isim *egev* “ege” (Grønbech, 1942, 84), BM -, DM -, sadece isim

ege “eye, törpü” (Toparlı, 20013, 82b), GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *egele-* “eğelemek” (Özyetgin, 2001, 454; Caferoğlu, 1931, 9), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -, sadece isim *igegü* “eğe” (Battal, 1997, 33a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *igevle-* bk. *ige-* “bilemek, yontmak” (TatRSl. 161a), Baş. *ige-* “eğelemek, bilemek” (BaşRSl., 1958, 197a), Kmlk. *ege-* “eğelemek” (KmlkTSl., 2000, 190a), KKlp. *egevle-* “eğelemek” (KKlpRSl., 1958, 185b), Karay. *egele-* “eğelemek” (KarRPSl., 1974, 654a), Kum. *egewle-* “eğelemek” (KmkTSl., 2011, 117b), Kzk. *ege-*, *egele-* “eğelemek, bilemek” (KzkTSl., 2012, 151b), Nog. *ege-*, *egevle-* “egemek, bilemek” (NogRSl., 1963, 430b).

egildi Trkm. ائگلدی, **ëyildi** إییلدی (V35b12, 84a8), **enildi** ائنگلدی (V24a4) “eğildi” (Ar. *māla, ʔaʔaʔa*)

< *egil-* < **ēg-(i)l-* “bükülmek, eğilmek” (Erdal II, 1991, 658; Tekin, *ēg-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *egil-* “eğilmek” (Erdal II, 1991, 658); MK *egil-* “eğilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 633), KB *egil-* “eğilmek” (Arat III, 1979, 143); **Harezmi:** KE *egil-* “eğilmek, bükülmek” (Ata II, 1997, 179a), ME *egil-* “eğilmek” (Yüce, 2014, 118a), MM *egil-* “eğilmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 215b), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *egil-* “eğilmek” (Eminoğlu, 2011, 196a), KH -, Kİ *egil-* “eğilmek” (Özyetgin, 2001, 455; Caferoğlu, 1931, 9), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *iyil-* “eğilmek, meyletmek” (TatRSl., 162a), Baş. *iyil-* “eğilmek, bükülmek” (BaşRSl., 1958, 677a), Kmlk. *iyil-* “eğilmek, bükülmek” (KBlkRSl, 1989, 297a), KKlp. *iyil-* “eğilmek, bükülmek” (KKlpRSl., 1958, 290a), Karay. *iyil-* “eğilmek” (KTSl., 2006, 71a), Kum. *iyel-* “eğilmek” (KmkTSl., 2011, 169a), Kzk. *iyil-* “eğilmek” (TKzkSl., 2009, 246a), Nog. *iyil-* “eğilmek” (NogRSl., 1974, 117a).

egirdi ائیردی (V27a13. satır altında yazılmıştır), **ëyirdi** إییردی (V27a13, 84a8) “eğirdi” (Ar. *ğazala*)

< *egir-* ~ *enir-* < *eg-ir-* “eğirmek, çevirmek” (Erdal II, 1991, 536).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *egir-*, *enir-* “eğirmek, burmak, döndürmek, kuşatmak, çevirmek” (Erdal II, 1991, 536); MK *egir-* “kuşatmak, çevirmek; (bir şeye) yönlendirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 634), KB -; **Harezmi** KE *egir-*

“(çıkırcık için) eğirmek, çevirmek; kuşatmak, kaplamak” (Ata II, 1997,179a), ME *egir*- “çevirmek, kuşatmak” (Yüce, 2014, 118a), MM -, NF *egir*- “kuşatmak” (Ata, 1998,115b); **Kıpçak** CC *egir/ür*- “eğirmek” (Grønbech, 1942, 84), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *igir*- “eğirmek; tiksilmek” (Toparlı, 1992, 536), KEF *egir*- “eğirmek, bükerek ip yapmak” (Eminoğlu, 2011,196a), KH -, Kİ *egir*- “eğirmek” (Özyetgin, 2001, 456; Caferoğlu, 1931, 10), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *egir*- “eğirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 104a); Müh. *egir*- “eğirmek, iğle iplik bükme” (Battal, 1997, 28a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. *iyir*- “eğirmek” (KMLkTSl., 2000, 231b), KKlp. *iyir*- “yün eğirmek, burmak, bükme” (KKlpRSl., 1958, 290a), Karay. *iir*-, *iyir*- “eğirmek” (KarRPSl., 1974, 195b, 196a), Kum. *iyir*- “ip eğirmek” (KmkTSl., 2011, 169b), Kzk. *iyir*- “eğirmek, ip eğirmek” (TKzkSl., 2009, 246a), Nog. *iyir*- “yün eğirmek, burmak, bükme” (NogRSl., 1974, 117b).

èkti أَلَكْتِي (V18b1) “èkti” (Ar. *zara‘a*)

< *ek*- “ekmek” (EDPT, 1972, 100a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *ekin* “ekin, ekilmiş arazi” (Erdal I, 1991, 304); MK *ek*- “ekmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 635), KB *ek*- “bir şey ekmek” (Arat III, 1979, 144); **Harezmi** KE *ek*- “ekmek” (Ata II, 1997, 180a), ME -, sadece *ekin* “ekin” ve *ekiş*- “birlikte ekmek” (Yüce, 2014, 118), MM *ek*- “ekmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 215b), NF *ek*- “ekmek” (Ata, 1998,116a); **Kıpçak** CC -, BMF *ek*- “ekmek” (Zajaczkowski, 1954, 44), DM -, sadece *ekin* “ekin” (Toparlı, 2003, 82b), GT *ik*- “ekmek” (Karamanlioğlu, 1978, 274b), İH -, İM *ik*- “ekin ekmek” (Toparlı, 1992, 537), KEF *ek*- “ekmek, tohum ekmek; saçmak, serpmek” (Eminoğlu, 2011, 196b), KH -, Kİ *ek*- “ekmek” (Özyetgin, 2001, 457; Caferoğlu, 1931, 10), KİN *ek*- “ekmek” (Delice, 110b), KK *ek*- “ekmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 108a), KMES -, KTAM *ek*- “ekmek, ekin ekmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 104a); Müh. *ek*- “ekin ekmek” (Battal, 1997, 28b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ik*- “ekmek; işlemek, yetiştirmek” (TatRSl. 161a), Baş. *ik*- “ekmek; yetiştirmek” (BaşRSl., 1958, 197a), KMLk. -, KKlp. *ek*- “ekmek, ekin veya ağaç ekmek” (KKlpRSl., 1958, 187b), Karay. -, Kum. -, Kzk. *ek*- “ekin ekmek” (TKzkSl., 2009, 249a), Nog. *ek*- “ekin ekmek” (NogRSl., 1963, 431a).

eknedi أَلْكَدِي (V9b3), **ökündi** أَلْكَدِي (sayfa kenarında yazılmıştır) “hasret çekti, acıdı, kaybolan nesne için teessüf etti” (Ar. *taḥassara, talahhafa*)

< *ökün-* “pişman olmak” (EDPT, 1972, 111a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ökün-* “pişman olmak” (EDPT, 1972, 111a); MK *ökün-* “pişman olmak, hayıflanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 786), KB *ökün-* “pişman olamk” (Arat III, 1979, 357); **Harezmi** KE *ökün-* “pişman olmak” (Ata II, 1997, 503a), ME *ökün-* “pişman olmak” (Yüce, 2014, 166a), MM -, sadece *ökünç* “pişmanlık” (Toparlı, Argunşah, 2014, 248a), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, BMİ -, DM -, GT -, İH -, sadece *ökünç* “hasret, iştiaak, arzu” (İzbudak, 1936, 36), İM -, KEF *ökün-* “pişman olmak” (Eminoğlu, 2011, 262a), KH -, Kİ *ökün-* “teessüf etmek, üzölmek, kederlenmek” (Özyetgin, 2001, 595; Caferoğlu, 1931, 65), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *ökün-* “öğünmek; pişman olmak” (Battal, 1997, 55a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ükün-* “pişman olmak” (TAlmSl., 1989, 352), Baş. *ükün-* “pişman olmak, üzölmek” (BaşkRSl., 1958, 586a), Kmlk. *ökün-* “pişman olmak” (KmlkTSl., 2000, 316b), KKlp. *ökin-* “pişman olmak” (KKlpRSl., 1958, 506b), Karay. *ökün-* “öfkelenmek, rencide olmak” (KarRPSl., 1974, 439a), Kum. -, Kzk. *ökin-* “pişman olmak, ndamet duymak” (KzkTSl., 2012, 504a), Nog. *ökin-* “pişman olmak, üzölmek” (NogRSl., 1963, 257a).

eksildi أَلْكَسِلْدِي (V37a9) “eksildi, azaldı” (Ar. *naḳaşa*)

< *egsöl-* < **egsöl-* “eksilmek” (EDPT, 1972, 117b).

Tarihî: Orh. -, sadece *egsöl-* “eksilmek, azalmak”, Uyg. -, sadece *egsöl-* “eksilmek, azalmak” (EDPT, 1972, 117a); MK -, sadece *eksöl-* “eksilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 636), KB -, sadece *eksöl-* “eksilmek” (Arat III, 1979, 144); **Harezmi** KE *eksöl/il-* “eksilmek” (Ata II, 1997, 183b), ME *eksil-* “eksilmek” (Yüce, 2014, 118b), MM -, sadece *eksöl-* “eksilmek, azalmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 216a), NF *eksil/öl-* “eksilmek, azalmak” (Ata, 1998, 118a); **Kıpçak** CC -, sadece *eksit-* “eksiltmek” (Grønbech, 1942, 86), BMF *eksil-* “eksilmek” (Zajaczkowski, 1954, 44), DM -, GT *iksil-* “eksilmek” (Karamanlioğlu, 1978, 275a), İH -, İM *eksil/öl-* “eksilmek, noksanlaşmak” (Toparlı, 1992, 537), KEF *eksil-* “eksilmek, azalmak” (Eminoğlu, 2011, 196b), KH *eksil-* “eksilmek” (Özgür, 2003, 122b), Kİ *eksil-* “azalmak, nuksan olmak” (Özyetgin, 2001, 457; Caferoğlu, 1931, 10), KİN -, sadece

eksük “eksik” (Delice, 2001, 110b), KK -, KMES -, KTAM -, sadece *eksük* “eksik, noksan” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 104a); Müh. *eksil-* “nakıs olmak, azalmak, eksilmek” (Battal, 1997, 28b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *eksil-* “azalmak, eksilmek” (KarRPSl., 1974, 657b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *eksil-* “azalmak, az duruma gelmek; bulunmamak, var olmamak, rastlanmamak” (TSl., 2011, 771b), Trkm. *egsil-* “eksilmek, azalmak” (TrkmTSl., 1995, 195a).

eledi أَلَدَى (V37b4) “eledi, elekten geçirdi” (Ar. *naḥala*)
< *elge-* “elemek” (EDPT, 1972, 143a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *elge-* “elemek” (EDPT, 1972, 143a); MK *elge-* “un vb.. elemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 636), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *elek* “elek” (Grønbech, 1942, 87), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *ele-* “elemek, elekten geçirmek” (Eminoğlu, 2011, 197a), KH -, Kİ *ele-* “elemek” (Özyetgin, 2001, 458; Caferoğlu, 1931, 10), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ele-* “elemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 104b); Müh. *ele-* “unu elekten geçirmek” (Battal, 1997, 29a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ile-* I “elemek, elekten geçirmek” (TatRSl., 1966, 167a), Baş. *ile-* “elemek” (BaşRSl., 1958, 203b), KMLk. *ele-* “elemek” (KMLkTSl., 2000, 191a), KKlp. *ele-* “elemek” (KKlpRSl., 1958, 189a), Karay. *öle-, ele-, ölyä-* “elemek” (KarRPSl., 1974, 439b, 660b, 440b), Kum. *ele-* “elemek, elekten geçirmek” (KmkTSl., 2011, 119b), Kzk. *ele-* “elemek” (TKzkSl., 2009, 254b), Nog. *ele-* “elemek” (NogRSl., 1963, 433b).

èletti إِيْلَتَى (V38b5) “èletti” (Ar. *waddā*)

< *èlet-* “iletmek, göndermek, götürmek” (EDPT, 1972, 132a).

Tarihî: Orh. *èlt-* “iletmek, götürmek”, Uyg. *èlt-* “götürmek, iletmek” (EDPT, 1972, 132a); MK *ilet-* “götürmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 664), KB *ilet-/ilt-* “iletmek, götürmek” (Arat III, 1979, 193); **Harezmi** KE *èlt-* “iletmek, götürmek” (Ata II, 1997, 187a), ME *èlt-* “iletmek, götürmek” (Yüce, 2014, 119a), MM -, NF *elet-, elt-* “iletmek, götürmek, göndermek” (Ata, 1998, 119a, 120b); **Kıpçak** CC *elt-* “iletmek, götürmek” (Grønbech, 1942, 87), BMF *ilet-* “iletmek, götürmek” (Zajaczkowski, 1954, 53), DM -, GT *ilt-* “iletmek, götürmek, ulaştırmak” (Karamanlioğlu, 1978, 277a), İH -, İM *ilet-* “iletmek,

götürmek” (Toparlı, 1992, 538), KEF *ilet-* “iletmek, götürmek, ulaştırmak” (Eminoğlu, 2011, 212a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ilt-* “iletmek, ulaştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 109b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ilt-* “iletmek; götürmek, kaldırmak, taşımak” (TatRSI., 1966, 166b), Baş. *ilt-* “iletmek, ulaştırmak, taşımak” (BaşkRSI., 1958, 202b), KMLk. *elt-* “götürmek” (KMLkTSI.191b), KKlp. -, Karay. *elt-* “iletmek, taşımak, getirmek” (KTSI., 2006, 61a), Kum. *elt-* “götürmek, alıp götürmek; sürmek, idare etmek (bir arac). (KmkTSI., 2011, 120a), Kzk. -, Nog.

elşeydi الشايدى (V28a13) “başına eliyle vurdu, tokat attı; geniş adımlar attı” (Ar. *faşaḥa*)

< *ölşe-* (< **öleş-e-* “açlıktan bayılacaktı, açlıktan gözleri kararmak” (EDPT, 154b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

êlitişti إلتشتى (V10b7) “ilişti, birbirine girdi; çarpışmak” (Ar. *taşabbaka*)

Bu kelime Uygurcada “çarpışmak, vuruşmak, birbirine girmek, çatışmak” anlamında *êlitişmek* şeklinde geçmektedir (EDPT, 1972, 134a). Clauson bu kelimeyi *iliş-* anlamında vermiştir (EDPT, 1972, 153b).

< *êlet-iş-* “çatışmak” (EDPT, 1972, 134a; Erdal II, 1991, 556)

Tarihî: Orh. -, Uyg. *êlitiş-* “çatışmak, vuruşmak, savaşmak” (EDPT, 1972, 134a); MK *iliş-* “birbirine ilişmek; çatışmak; asmakta yardım ve yarış etmek” (Atalay, 2013, 231), KB *iltişi-* “sulh etmek, barışmak”; *iliş-* “birbirine ilişmek, çatışmak; yapışmak, tutuşmak” (Arat III, 1979, 197, 196); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. *iliş-* “ilişmek, yapışmak” (KrmTatRSI., 2002, 259a), Karay. *iliş-* “takılmak” (KarRPSI., 1974, 199a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Bu kelime çağdaş Kıpçak dillerinin bir kısmında *ilin-* şeklinde kullanılmaktadır.

emdi أَلْمَدَى (V17b6) “emdi” (Ar. *raḍaʿa*)

< *em-* “emmek” (EDPT, 1972, 155a; Erdal I, 1991, 186).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *emüz-* “emizdirmek” (EDPT, 1972, 155a); MK *em-* “emmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 637), KB -; **Harezmi** KE *em-* “emmek” (Ata II, 1997, 188a), ME *em-* “emmek” (Yüce, 2014, 119a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *em-* “süt emmek” (Toparlı, 1992, 521), KEF *em-* “emmek” (Eminoğlu, 2011, 197a), KH -, Kİ *em-* “emmek” (Özyetgin, 2001, 459; Caferoğlu, 1931, 11), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *em-* “emmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 104b); Müh. *em-* “memeden ağızla süt çekmek; umumiyetle şu veya bu şeyi emmek” (Battal, 1997, 29b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *im-* “emmek” (TatRSl., 1966, 168b), Baş. *im-* “emmek” (BaşRSl., 1958, 204b), KMLk. *em-* “emmek” (KMLkTSl., 2000, 192a), KKlp. *em-* “emmek” (KKlpRSl., 1958, 191a), Karay. *em-*, *öm-* “süt emmek” (KarRPSl., 1974, 660b, 440b), Kum. *em-* “memeyi emmek” (KmkTSl., 2011, 120b), Kzk. *em-* “emmek” (TKzkSl., 2009, 258a), Nog. *em-* “emmek” (NogRSl., 1963, 435b).

emitti أَمِيتَى (V35b11) “eğildi” (Ar. *māla*)

< *emit-* “dengeyi kaybetmek, alt üst olmak; bir tarafa doğru eğilmek” (Röhrborn, 2010, 140; EDPT., 1972, 157a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *emit-* “dengeyi kaybetmek, alt üst olmak” (Röhrborn, 2010, 140); MK *emit-* “yönelmek, meyletmek; eğilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 638), KB *emit-* “eğilmek, meyletmek” (Arat III, 1979, 149); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *emit-* “(-e) doğru dönmek, birinin taraftarı olmak, gönlünü verip meşgul olmak” (İzbudak, 18), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

emekledi أَمْكَلَدَى (V13b13), **imekledi** اِمْكَلَدَى (satır altında yazılmıştır) “emekledi” (Ar. *ḥabā*)

< *emekle-* < *emek+le-* “emeklemek” (Erdal II, 1991, 435).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ömekle-* “sürünmek, imeklemek” (EDPT, 1972, 160b); MK -, KB -; **Harezmi** KE *emekle-* “emeklemek” (Ata II, 1997, 188b), ME -,

MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *mükele*-, “emeklemek” (TatRSl., 1966, 391b), Baş. *mükele*- “emeklemek” (BaşRSl., 1958, 394b), KMLk. -, KKlp. *embekle*, *enbekle*- “emeklemek, sürünmek” (KKlpRSl., 1958, 191a), Karay. -, Kum. -, Kzk. *enbekte*- “emeklemek” (TKzkSl., 2009, 257a), Nog. *embekle*- “emeklemek” (NogRSl., 1963, 435a). Krş. TTü. *emekle*- “dizler ve eller üzerinde yürümek; mec. bir işe yeni başlarken deneyimsizlikten ötürü acemilik geçirmek” (TSl., 2011, 793b), Trkm. *emedekle*- “emeklemek” (TrkmTSl., 1995, 200a).

endi إندى (V5a9) “indi” (Ar. *inḥadara wa tadallā*)

< *ēn*- “inmek” (Tekin, 181, 1995, EDPT, 1972, 168a).

Tarihî: Orh. *én*- “inmek”, Uyg. *én*- “inmek” (EDPT, 1972, 168a), MK *in*- “inmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 665), KB *in*- “inmek” (Arat III, 1979, 198); **Harezmi** KE *in*- “inmek” (Ata II, 1997, 269), ME *en*- “inmek” (Yüce, 2014, 119), NF *en*- “inmek, nazil olmak” (Ata, 1998, 123); **Kıpçak** CC *en*- “inmek” (Grønbech, 1942, 88), BMF *in*- “inmek” (Zajaczkowski, 1954, 53), DM -, GT *in*- “inmek” (Karamanlioğlu, 1978, 277), İM *in*- “konaklamak, eğilmek, aşağı inmek, akmak, inmek” (Toparlı, 1992, 539), KEF *in*- “inmek, yüksekten aşağıya gelmek” (Eminoğlu, 2011, 213), Kİ *in*- “inmek” (Özyetgin, 2001, 478; Caferoğlu, 1931, 39), KİN *in*- “inmek” (Delice, 2001, 115), KK -, KTAM *in*- “inmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 109), Müh. *in*- “yukarıdan aşağıya inmek” (Battal, 1997, 34); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *in*- “yetiştirmek; içeri girmek, katılmak, girmek; batmak” (TatRSl., 1966, 172), Baş. *in*- “yetiştirmek; içeri girmek, uğramak, katılmak; batmak; tırmanmak, girmek, çıkmak; kaydolmak” (BaşRSl., 1958, 206), KMLk. *en*- “inmek” (Tavkul, 2000, 192), KKlp. -, Karay. *en*- “inmek, konmak, sarkmak, girmek, uğramak; becermek, yapabilmek” (KKlpRSl., 1958, 662), Kum. *en*- “inmek” (KumTSl., 2011, 120b), Kzk. -, Nog. -.

endirdi إنديردى (V16a3) “indirdi” (Ar. *daḥdara*)

< *entür*- < *en-tür*- “birini veya bir şeyi aşağı indirmek” (Erdal II, 1991, 803).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *endür*-, *éntür*- “aşağı indirmek” (EDPT, 1972, 180b); MK -, KB *indür*- “indirmek” (Arat III, 1979, 198); **Harezmi** KE *indür*-

“indirmek” (Ata II, 1997, 270b), ME -, MM -, NF *endür-* “indirmek, nazil etmek” (Ata, 1998,123b); **Kıpçak** CC *endür-*, *endir-* “indirmek” (Grønbech, 1942, 88), BMF -, DM -, GT *indür-* “indirmek” (Karamanlioğlu, 1978, 277b), İH -, İM *indir-* “indirmek” (Toparlı, 1992, 539), KEF *indür-* “indirmek, aşağı salmak, akıtmak” (Eminoğlu, 2011, 213a), KH -, Kİ *indür-* “indirmek” (Özyetgin, 2001, 479; Caferoğlu, 1931, 39), KİN *indür-* “indirmek” (Delice, 2001, 115b), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. *indür-* “girdirmek, çalıştırmak, götürmek” (BaşkRSl., 1958, 206a), KMLk. *endir-* “indirmek” (KMLkTSl., 2000, 192b), KKlp. -, Karay. *endir-* “indirmek, alçaltmak” (KTSl., 2006, 61b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

eñseledi أَنْكَ سَالَادِي (V22b11) “ensesine vurdu, tokatladı” (Ar. *şafa‘a*)

< *eñsele-* < *eñse+le-* “enselemek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *eñsele-* “enselemek, ensesine yapışmak” (Ata II, 1997, 191a), ME -, NF -; **Kıpçak** CC *eñsele-* “ensesine vurmak, tokatlamak” (Grønbech, 1942, 89), BMF -, DM -, sadece *eñse* “ense” (Toparlı, 2003, 83a), GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *ensele-* “avucunu açarak vurmak, tokatlamak” (Özyetgin, 2001, 462; Caferoğlu, 1931, 11), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *eñse* “ense” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 105a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp.-, sadece *eñse* “ense” (KKlpRSl., 1958, 194a), Karay. *eñsele-* “öldürmek, hayvanın boğazını kesmek” (KarRPSl., 1974, 664b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -, sadece *eñse* “ense” (NogRSl., 1963, 436a).

èridi اِرْدِي (V16b3), **iridi** اِرْدِي (V16b satır altında yazılmıştır) “eridi” (Ar. *dāba*)

< *erü-* “erimek” (EDPT, 1972, 198a; Berta, 1996, 158 *iri-* < *äri-*; Erdal II, 1991, 35, 187, 748: *ärü-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *iri-*, *irü-* “erimek” (Berta, 1996, 158); MK *erü-* ~ *eri-* “erimek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 644), KB *eri-* “erimek” (Arat III, 1979, 157); **Harezmi** KE *eri-* “erimek” (Ata II, 1997, 209a), ME -, sadece *erit-* “erimek, erilmek” (Yüce, 2014, 120a), MM -, NF *eri-* “erimek” (Ata, 1998,136a); **Kıpçak** CC *iri-* “erimek” (Grønbech, 1942, 107), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *eri-* “erimek, çözülmek” (Toparlı, 1999, 521), KEF *eri-* “erimek” (Eminoğlu, 2011, 199a), KH -, Kİ *eri-* “zayıflamak; erimek”

(Özyetgin, 2001, 463; Caferoğlu, 1931, 12), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *erü-* “erimek, dağılmak; erimek, dökülmek” (TatRSl., 1966, 686a), Baş. *irī-* “erimek, çözölmek” (BaşRSl., 1958, 211b), KMLk. *eri-* “erimek” (KMLkTSl., 2000, 193a), KKlp. *eri-* “erimek” (KKlpRSl., 1958, 197a), KrmTat. -, sadece *irit-*, *yirit-* “eritmek” (KrmTatRSl., 2002, 272a), Karay. *iri-* “erimek, dökölmek” (KTSl., 2006, 70a), Kum. *iri-* “erimek; *mec.* zayıflamak; duygulanmak” (KmkTSl., 2011, 166a), Kzk. *eri-* “erimek, zayıflamak” (TKzkSl., 2009, 263b), Nog. *iri-* “erimek, sıvılaşmak” (NogRSl., 1963, 120b).

érindi إیریندی (V9a12) “tembellik etti” (Ar. *takassala*)

< *erin-* “üşenmek, tembelleşmek, yorulmak” (Erdal II, 1991, 599; Röhrborn, 2010, 177).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *erin-* “üşenmek, tembelleşmek, yorulmak” (Röhrborn, 2010, 177); MK *erin-* “tembellik etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 642), KB *erin-* “tembellik etmek, gevşek davranmak” (EDPT, 1972, 235a); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *erinçek* “tembel” (Grønbech, 1942, 92), BMF -, BMİ -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *irīn-* “tembellik etmek; üşenmek” (TatRSl., 1966, 174a), Baş. *irīn-* “tembellik etmek” (BaşRSl., 1958, 211a), KMLk. *erin-* “üşenmek” (KMLkTSl., 2000, 193b), KKlp. *erin-* “tembellik etmek” (KKlpRSl., 1958, 196b), Karay. *erin-* “tembel olmak” (KarRPSl., 1974, 666a), Kum. *erin-* “tembellik etmek, üşenmek” (KmkTSl., 2011, 122a), Kzk. *erin-* “erinmek, tembellik etmek” (TKzkSl., 2009, 263b), Nog. *erin-* “tembellik etmek” (NogRSl., 1963, 437b). Krş. TTü. *erin-* “tembellik etmek, üşenmek, gevşek davranmak” (YTSl., 1983, 96b), Trkm. *irin-* “tembellik etmek, üşenmek” (TrkmTSl., 1995, 382b).

ériřti إیریشتی (V32a9) “ériřti, ulaştı, yetişti, vardı” (Ar. *lahika*)

< *eriş-* < *er-(i)ř-* “ulaşmak, yetişmek” (Erdal II, 1991, 557).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *eriş-* “ulaşmak, yetişmek” (EDPT, 1972, 239b); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, *er-* “erişmek; olmak; imek fiili” (Ata II, 1997, 192b), ME -, MM -, sadece *er-* “ulaşmak, kavuşmak, varmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 217a), NF -, sadece *er-* “olmak, imek fiil” (Ata, 1998, 124b); **Kıpçak**

CC -, BMF -, DM -, GT *iriş-* “erişmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 279a), İH -, İM *eriş-* “erişmek, ulaşmak” (Toparlı, 1992, 521), KEF -, *er-* “ermek, olmak; i- ek eylemi” (Eminoğlu, 2011, 198b), KH -, Kİ -, KİN *iriş-* “erişmek” (Delice, 2001, 115b), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *iriş-* “varmak, yetişmek, erişmek” (TatRSl., 174a), Baş. *iriş-* “erişmek, ulaşmak, yetişmek” (BaşRSl., 1958, 211b), Kmlk. *eriş-* “yarışmak, rekabet etmek, nisbet etmek” (KmlkTSl., 2000, 193b), KKlp. *eris-* “yetişmek, maksadına ulaşmak” (KKlpRSl., 1958, 196b), KrmTat. *iriş-*, *ir-* “erişmek, ulaşmak” (KrmTatRSl., 2002, 272a, 272b), Karay. *eriş-* “kızdırmak, şaka yapmak” (KarRPSl., 1974, 666a), Kum.-, Kzk. -, Nog. -.

esti أَسْتَى (V38a3) “yel esti” (Ar. *habba*)

< *es-* “yel esmek” (EDPT, 1972, 240b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK *es-* “esmek; (rüzgar) savurmak; uzatmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 644), KB *es-* “esmek” (Arat III, 1979, 159); **Harezmi** KE *es-* “esmek” (Ata II, 1997, 210a), ME *es-* “(yel) esmek” (Yüce, 2014, 120b), MM *es-* “esmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 217b), NF *es-* “esmek” (Ata, 1998, 137a); **Kıpçak** CC -, BMF *es-* “esmek” (Zajaczkowski, 1954, 44), DM -, GT *is-* “esmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 279a), İH -, İM *es-* “rüzgar esmek” (Toparlı, 1992, 522), KEF *es-* “(yel) esmek, savurmak” (Eminoğlu, 2011, 199b), KH -, Kİ *es-* “esmek” (Özyetgin, 465; Caferoğlu, 1931, 12), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *es-* “esmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 105b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *is-* “esmek, püfleme, üfleme; dalgalanmak” (TatRSl., 1966, 179b), Baş. *iş-* “esmek, püfleme; dalgalanmak” (BaşRSl., 1958, 216a), Kmlk. -, KKlp. *es-* “rüzgar esmek” (KKlpRSl., 1958, 199b), Karay. *es-* “yel esmek” (KarRPSl., 1974, 668b), Kum. -, Kzk. *es-* “rüzgar esmek; eğirmek; kayıkta kürek çekmek” (KzkTSl., 2012, 164a), Nog. *es-* “yel esmek” (NogRSl., 1963, 442b).

esirdi أَسِيرْدَى (V20a8) “sarhoş oldu” (Ar. *sakara*)

< **esür-* “sarhoş olmak” (EDPT, 1972, 251a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *esür-* “sarhoş olmak, kendinden geçmek, içkili olmak” (EDPT, 1972, 251a); MK -, sadece *esürt-* “sarhoş etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 646), KB *esür-* “sarhoş olmak” (Arat III, 1979, 160);

Harezmi KE *esir/ür-* “sarhoş olmak, esirmek” (Ata II, 1997,211a), ME *esrü-* “sarhoş olmak” (Yüce, 2014, 121a), *esrü-* “sarhoş olmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 217b), NF *esrü-* “sarhoş olmak” (Ata, 1998,137b); **Kıpçak** CC *esir-* “sarhoş olmak” (Grønbech, 1942, 94), BMF -, DM *esür-* “sarhoş olmak” (Toparlı, 2003, 83b), GT *isrü-* “sarhoş olmak” (Karamanlioğlu, 1978, 279b), İH -, İM -, sadece isim *esrik*, *esrük* “sarhoş” (Toparlı, 1992, 522), KEF *esrü-* “sarhoş olmak” (Eminoğlu, 2011, 199b), KH -, Kİ *esri-* “sarhoş olmak” (Özyetgin, 2001, 466; Caferoğlu, 1931, 12), KİN -, KK -, sadece isim *esrik* “sarhoş” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 108a), KMES -, KTAM -, sadece isim *esrük* “sarhoş” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 106a); Müh. *esir-* “sarhoş olmak” (Battal, 1997, 30b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *isır-* “sarhoş olmak; delirmek, çıldırmak; kaybetmek, yitirmek” (TatRSl., 1966, 176b), Baş. *isır-* “sarhoş olmak; delirmek, çıldırmak; yitirmek” (BaşRSl., 1958, 216a), Kmlk. *esir-* “sarhoş olmak” (KmlkTSl., 2000, 195a), KKlp. *esir-* “sarhoş olmak, öfkelenmek” (KKlpRSl., 1958, 201b), Karay. *esir-* “susuzluğunu gidermek, sarhoş olmak” (KTSl., 2006, 62), Kum. *esir-* “sarhoş olmak” (KmkTSl., 2011, 124a), Kzk. *esir-* “kendini beğenmek, büyüklenmek, sarhoş olmak, esirmek”(KzkTSl., 2012, 166b), Nog. *esir-* “sarhoş olmak” (NogRSl., 1963, 441a).

esirkedi أسيركأدى (V17b3), **esirkeledi** أسيركألادى (V13b11) “merhamet etmek, esirgemek” (Ar. *rahima, hanna mina’l hunuw*)

< *esirke-* < **esi-rke-* “merhamet etmek, acımak, eseflenmek, esirgemek” (EDPT, 1972, 252b; Röhrborn, 2010, 197; Erdal II, 1991, 459-460).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *esirke-* “üzülmek, kederlenmek, bir şeyi cimrilik edip vermemek” (Röhrborn, 2010, 197); MK *esirge-* “bir şeyin kaybolmasına üzülmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 645), KB *esirke-* “acımak, eseflenmek” (Arat III, 1979, 160); **Harezmi** KE *esirge-* “esirgemek” (Ata II, 1997, 211a), ME *esirge-* “esirgemek” (Yüce, 2014, 121a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *esirge-* “acımak, merhamet etmek” (Grønbech, 1942, 94), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *esirge-* “merhamet etmek, bağışlamak” (Toparlı, 1992, 522), KEF -, KH -, Kİ *esirge* “merhamet et” (Özyetgin, 2001, 466; Caferoğlu, 1931, 12), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -, sadece esiz “teessüf, acıma sözü” (Battal, 1997, 30b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -,

KKlp. *esirke*- “başılamak, birine sempati duymak” (KKlpRSl., 1958, 201b), Karay. -, Kzk. *esirke*- “merhamet etmek, teessüf etmek, sempati duymak, korumak” (KzkESl., 1966, 85b), Nog. -.

eskirdi اِسْكِرْدِي (V26a8, 84a1) “eskidi” (Ar. *ataka*)

< *eskir*- < *eski+r*- “yıpranmak, eskimek” (Erdal II, 1991, 500).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *eskir*- “eskimek, çürümek” (Erdal II, 1991, 500); MK *eskir*- “eskitilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 645), KB -; **Harezmi** KE *eskir*- “eskimek” (Ata II, 1997, 211a), ME *eskir*- “eskimek; eskitmek” (Yüce, 2014, 121a), MM -, NF *eskir*- “bozulmak, çürümek” (Ata, 1998, 137b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *eskir*- “eskimek, bozulmak, çürümek” (Eminoğlu, 2011, 199b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *iskir*- “eskimek, yıpranmak” (TatRSl., 1966, 177a), Baş. *iskir*- “eskimek, modası geçmek, yıpranmak, yaşlanmak” (BaşRSl., 1958, 216a), Kmlk. *eskir*- “eskimek” (KmlkTSl., 2000, 195b), KKlp. *eskir*- “yaşlanmak, eskimek, yıpranmak, çürümek, harap olmak” (KKlpRSl., 1958, 202b), Karay. *eskir*- “eskimek, modası geçmek” (KarRPSl., 1974, 669b), Kum. -, Kzk. *eskir*- “eskimek, yıpranmak; süresi geçmek, vadesi dolmak; bozulmak, bayatlamak” (KzkTSl., 2012, 165b), Nog. *eskir*- “eskimek, yıpranmak, çürümek” (NogRSl., 1963, 441b).

ésnedi اِلْسَنَادِي (V9a10) “esnedi” (Ar. *taṭāwaba*)

< *esne*- < *es-in+e*- “esnemek” (Erdal I, 1991, 308).

Tarihî: ET: Orh. -, Uyg. *esne*- “esmek, esnemek” (EDPT, 1972, 249a); MK *esne*- “esmek; esnemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 645), KB -; **Harezmi** KE *esne*- “yel esmek” (Ata II, 1997, 211a), ME *esne*- “esnemek; tan atmak” (Yüce, 2014, 121a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *esne*- “esnemek” (Grønbech, 1942, 94), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *isne*- “esnemek” (Toparlı, 1992, 541), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *isne*- “esnemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 110b), KMES -, KTAM *esne*- “esnemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 105b), Müh. *esne*- “esnemek, gerinmek” (Battal, 1997, 31); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *isne*- “esnemek, aval aval bakmak” (TatRSl., 1966, 178a), Baş. *isne*- “esnemek” (BaşRSl., 1958, 217a), Kmlk. *esne*- “esnemek”

(KmlkTSl., 2000, 195b), KKlp. -, Karay. *esne-* “esnemek” (KarRPSl., 1974, 670a), Kum. *esne-* “esnemek” (KmkTSl., 2011, 124b), Kzk. *esine-* “esnemek” (KzkTSl., 2012, 166b), Nog. *esine-* “esnemek” (NogRSl., 1963, 441a).

êşitti إَشِيتَّى (V20a10) “ışitmek” (Ar. *sami‘a*)

< *êşid-* “bir şeyi duymak” (EDPT, 1972, 257b; Erdal I, 354).

Tarihî: Orh. *êşid-* “ışitmek”, Uyg. *êşid-* “ışitmek” (EDPT, 1972, 257b); MK *eşit-* “ışitmek, duymak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 647), KB *eşit-* “ışitmek, duymak, dinlemek” (Arat III, 1979, 160); **Kıpçak** CC *eşit-*, *ışit-* “ışitmek” (Grønbech, 1942, 94, 108), BMF *ışit-* “eşitmek” (Zajaczkowski, 1954, 53), DM -, GT *ışit-* “duymak, ışitmek, dinlemek” (Karamanlioğlu, 1978, 281a), İH -, İM *ışit-* “ışitmek, duymak” (Toparlı, 1992, 542), KEF *eşit-* “ışitmek, duymak” (Eminoğlu, 2011, 200a), KH -, Kİ *ışit-* “ışitmek” (Özyetgin, 2001, 484; Caferoğlu, 1931, 41), KİN -, KK *ışit-* “ışitmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 110b), KMES *ışit-* “ışitmek, duymak” (Toparlı, 1987, 61), KTAM *ışit-* “ışitmek, duymak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 110b); Müh. *ışit-* “kulakla duymak, ışitmek” (Battal, 1997, 34b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ışit-* “ışitmek, duymak” (TatRSl., 1966, 182a), Baş. *ışit-* “ışitmek, duymak” (BaşkRSl., 1958, 221a), Kmlk. *eşit-* “duymak, ışitmek” (KmlkTSl., 2000, 196a), KKlp. *esit-* “eşitmek, dinlemek” (KKlpRSl., 1958, 202), KrmTat. *ışit-*, *eşit-* “duymak” (KrmTatRSl., 2002, 292a), Karay. *eşit-* “duymak, ışitmek” (KTSl., 2006, 62b), Kum. *eşit-* “ışitmek, duymak” (KmkTSl., 2011, 124b), Kzk. *esit-* “ışitmek, duymak” (KzkTSl., 2012, 166b), Nog. *esit-* “ışitmek, duymak” (NogRSl., 1963, 441a).

êtdi (-ti) أَلْتَدَى (V26a7, 28b6) “etti” (Ar. *‘amila, fa‘ala*)

< *êt-* “yapmak, etmek; düzenlemek, tanzim ve tertip etmek” (EDPT, 1972, 36b; Tekin, 1995, 182: *êt-*).

Tarihî: Orh. *êt-* “yapmak, düzenlemek, etmek”, Uyg. *êt-* “etmek, eylemek, yapmak” (EDPT, 1972, 37a); MK *et-* “etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 648), KB -, **Harezmi** KE *et-* “etmek, yapmak” (Ata II, 1997, 212b), ME *êt-* “etmek, yapmak” (Yüce, 2014, 121b), MM *êt-* “etmek, yapmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 218a), NF *êt-* “etmek” (Ata, 1998, 139a); **Kıpçak** CC *et-*

“yapmak, etmek” (Grønbech, 1942, 95), BMF -, DM -, GT *it-* “etmek, yapmak” (Karamanlioğlu, 1978, 281b), İH -, İM *it-* “etmek (yardımcı fiil)” (Toparlı, 1992, 542), KEF -, KH *it-* “etmek, yapmak” (Özgür, 2003, 128a), Kİ *it-* “etmek” (Özyetgin, 2001, 485; Caferoğlu, 41), KİN *it-* “etmek” (Dlice, 116a), KK -, KMES *it-* “etmek, eylemek” (Toparlı, 1987, 61), KTAM *it-* “yapmak, etmek (yardımcı fiil)” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 110b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *it-* “etmek, yapmak; yardımcı fiil” (TatRSl., 1966, 180a), Baş. *it-* “etmek, yapmak” (BaşkRSl., 1958, 219b), Kmlk. *et-* “etmek, yapmak; kapatmak” (KmlkTSl., 2000, 196a), KKlp. *et-* “etmek, yapmak” (KKlpRSl., 1958, 203a), Karay. *et-* “etmek, eylemek” (KTSl., 2006, 62b), Kum. *et-* “yapmak, yardımcı fiil” (KmkTSl., 2011, 125a-b), Kzk. *et-* “etmek, yapmak” (KzkESl., 1966, 86a), Nog. *et-* “etmek, yapmak, yardımcı fiil” (NogRSl., 1963, 443b).

ewlendi *Trkm.* أولاندى, **öylendi** أولياندى (V9b8) “evlendi” (Ar. *tazawwaca*)

< *evlen-* < *eb+le-n-* “evlenmek” (EDPT, 1972, 11a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *ewlen-* “bir evi mesken edinmek, kendini orada oturanlardan saymak; evlenmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 651), KB -; **Harezmi** KE -, ME *ewlen-* “evlenmek” (Yüce, 2014, 122a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *evlen-* “evlenmek” (Zajaczkowski, 1954, 44), DM -, GT *evlen-*, *ivlen-* “evlenmek” (Karamanlioğlu, 1978, 250a), İH -, İM *ewlen-* “evlenmek” (Toparlı, 1992, 522), KEF *ewlen-* “evlenmek, ev kurmak” (Eminoğlu, 2011, 200b), KH -, Kİ *evlen-* “evlenmek” (Özyetgin, 2001, 467; Caferoğlu, 1931, 13), KİN -, KK -, sadece *evlendir-* “evlenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 108b), KMES *evlen-* “evlenmek” (Toparlı, 2000, 50), KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *öylen-* “evlenmek” (TatRSl., 1966, 737a), Baş. *öylen-* “evlenmek” (BaşkRSl., 1958, 424a), Kmlk. *üylen-* “evlenmek” (KmlkTSl., 2000, 424a), KKlp. *üylen-* “evlenmek” (KKlpRSl., 1958, 689b), Karay. *üvlen-*, *üylen-* “evlenmek” (KarRPSl., 1974, 588a, 589a), Kum. *üylen-* “evlenmek” (KmkTSl., 2011, 361a), Kzk. *üylen-* “evlenmek” (TKzkSl., 2009, 274a), Nog. *üylen-* “evlenmek” (NogRSl., 1963, 388b).

ewlendirdi Trkm. أُولَانْدِيرْدِي , **öylendirdi** أُولَانْدِيرْدِي (V18a13) “evlendirdi” (Ar. *zawwaca*)

< *evlendir-* < *eb+le-n-dir-* “evlendirmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *evlendür-* “evlendirmek” (Zajaczkowski, 1954, 44), DM -, GT -, İH -, İM *ewlen-* “evlenmek” (Toparlı, 1992, 522), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *evlendir-* “evlenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 108b), KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *öylendür* “evlendirmek” (TatRSl., 737b), Baş. *öylendür* “evlendirmek” (BaşRSl., 1958, 424a), Kmlk. *üylendir* “evlendirmek” (KmlkTSl., 2000, 424a), KKlp. *üylendir-* “evlendirmek” (KKlpRSl., 1958, 689b), Karay. *üylendir-* “evlendirmek” (KarRPSl., 1974, 589a), Kum. *üylendir-* “birini evlendirmek” (KmkTSl., 2011, 361a), Kzk. *üylendir-* “evlendirmek” (TKzkSl., 2009, 274a), Nog. *üylendir-* “evlendirmek” (NogRSl., 1963, 388b).

eyerdi إِيَارْدِي (V10a8) “uydu, takip etti” (Ar. *tabi'a*)

< *eder-* “takip etmek” (EDPT, 1972, 67a).

Tarihî: Orh. *eder-* “takip etmek”, Uyg. *eder-* “takip etmek” (EDPT, 1972, 67a), MK *eder-* “izini takip etmek; avlamaya çıkmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 632), KB *eder-* “takip etmek” (Arat III, 1979, 138); **Harezmi** KE *eder-* “takip etmek, izlemek, arkasından gitmek” (Ata II, 1997, 176b), ME -, MM *eder-* “izlemek, takip etmek, kovalamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 215a), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *iyer-* “izlemek, takip etmek, peşine takılmak” (TatRSl., 1966, 184a), Baş. *eyer-* “takip etmek, peşine takılmak” (BaşRSl., 1958, 678b), Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. *iyer-* “takip etmek, izlemek” (KmkTSl., 2011, 169a) Kzk. -, Nog. *iyer-* “takip etmek” (EDPT, 1972, 67a).

eyerleyip إِيَارْلَايِيْب (V76b1, 3)

< *ederle-* < *eder+le-* “eyerlemek” (EDPT, 1972, 71a; Tekin, 1995, 180 *eder-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *ederle-* “eyerlemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 632), KB *ederle-* “eyerlemek” (Arat III, 1979, 139); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -, sadece isim *eder*, *eyer* “eyer” (Ata, 1998, 113b, 143a); **Kıpçak**

CC -, sadece *eyer* “eyer” (Grønbech, 1942, 85), BMF -, DM -, sadece isim *eyer* “eyer” (Toparlı, 2003, 83b), GT -, sadece *iyer* “eyer” (Karamanlioğlu, 1978, 285a), İH -, sadece *eyer* “eyer” (İzbudak, 1936, 19), İM *iyerle-* “eyerlemek” (Toparlı, 1992, 543), KEF *eğerle-* “eyerlemek, hayvanın sırtına binmek için oturak bağlamak” (Eminoğlu, 2011, 195b), KH *eyerle-* “eyerlemek” (Özgür, 2003, 123b), Kİ *eyerle-* “eyerlemek” (Özyetgin, 2001, 467; Caferoğlu, 1931, 13), KİN -, KK *eyerle-* “eyerlemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 108b), KMES -, KTAM *eyerle-* “eyerlemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 106b); Müh. *iyerle-* “eyerlemek, eğer vurmak” (Battal, 1997, 35b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *iyerle-* “eyerlemek; zaptetmek, tutmak” (TatRSl., 1966, 183b), Baş. *eyerle-* “eyerlemek, eyer vurmak; tabi kılmak, boyun eğdirmek” (BaşRSl., 1958, 679a), Kmlk. *iyerle-* “eyerlemek” (KmlkTSl., 2000, 231b), KKlp. *erle-* “eyerlemek” (KKlpRSl., 1958, 197b), Karay. *eğerle-, erle-, yerle-* “eyerlemek” (KarRPSl., 1974, 654a, 667b, 274b), Kum. *erle-* “eyerlemek” (KmkRSl., 1969, 133a), Kzk. *ertte* “eyerlemek” (TKzkSl., 2009, 275b), Nog. *iyerle-* “eyerlemek” (NogRSl., 1963, 116b).

eyerleniptir إِيَارْ لَانِيْبْتِيرْ (V70b11) “eyerlenmiş” (Ar. *musarrac*)

< *eğerlen-* < *eğer+le-n-* “eyerlenmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -, sadece isim *eğer*, *eyer* “eyer” (Ata, 1998, 113b, 143a); **Kıpçak** CC -, sadece *eyer* “eyer” (Grønbech, 1942, 85), BMF -, DM -, sadece isim *eyer* “eyer” (Toparlı, 2003, 83b), GT -, sadece *iyer* “eyer” (Karamanlioğlu, 1978, 285a), İH -, sadece *eyer* “eyer” (İzbudak, 1936, 19), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *iyerlen-* “*iyerle-* fiilinden dönüşlü çatılı” (TatRSl., 1966, 183b) Baş. -, Kmlk. *iyerlen-* “eyerlenmek” (KBlkRSl., 1989, 295b), KKlp. *erlen-* “eyerlenmek” (KKlpRSl., 1958, 197b), Karay. -, Kum. *erlen-* “eyerlenmek” (KmkRSl., 1969, 133a), Kzk. *erttel-* “eyerlenmek” (TKzkSl., 2009, 275b), Nog. -.

eyledi إِيْلَادِي (V16a3, 26a7) “eyledi, deri sepiledi” (Ar. *amila, dabaga*)

< *edle-* < *ed + le-* “eylemek, yapmak, bahçe yetiştirmek, bir şeyi iyi yapmak” (EDPT, 1972, 57a; Erdal II, 1991, 435).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *edle*- “bir şeyi iyi yapmak; bahçe hazırlamak, oluşturmak” (EDPT, 1972, 57a); MK *edle*- “bir şeyi meta haline getirmek; kullanmak; umursamak, aldırma” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 633), KB *edle*- “hürmet etmek, değer vermek, ehemmiyet vermek, aklına getirmek, tesir etmek” (Arat III, 1979, 142); **Harezmi** KE *eyle*- “eylemek, etmek” (Ata II, 1997, 219a), ME *eyle*- “onarmak, bakmak” (Yüce, 2014, 122b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *eyle*- “eylemek, yapmak” (Zajaczkowski, 1954, 44), DM *eyle*- “eylemek, yapmak” (Toparlı, 2003, 83b), GT *eyle*- “eylemek” (Karamanlioğlu, 1978, 250b), İH -, İM *eyle*- “yardımcı fiil; deriyi terbiye etmek” (Toparlı, 1992, 523), KEF *eyle*- “eylemek, etmek, yapmak” (Eminoğlu, 2011, 201a), KH *eyle*- “eylemek, etmek” (Özgür, 2003, 123b), Kİ *éyle*- “eylemek, etmek, yapmak” (Özyetgin, 2001, 468, Caferoğlu, 1931, 13), KİN *eyle*- “işlemek, yapmak” (Delice, 2001, 111b), KK *eyle*- “eylemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 108b), KMES *eyle*- “eylemek, yapmak; yardımcı fiil” (Toparlı, 1987, 51), KTAM *eyle*- “eylemek, yapmak; yardımcı fiil” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 107a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *eyle*- “bk. *it*-; dikkat *eyle*-, dikkat etmek” (TatRSI., 1966, 728a), Baş. *eyle*- “tertip etmek; yardımcı fiil” (BaşSl. II, 1993, 741), KMIk. -, KKlp. -, Karay. *eyle*- “eylemek, yapmak” (KTSI., 2006, 63a), Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *eyle*- “etmek, yapmak” (TSI., 2011, 840b), Trkm. *eyle*- “tabaklamak, sepilemek; yoğurmak, karmak; yapmak, etmek” (TrkmTSI., 1995, 208b).

ezdi اِزْدَى (V16b3) “ezdi, eritti” (Ar. *saḥāḩa*)

< *ez*- “deriyi kaşımak, çizmek, yeri çizmek sürmek” (EDPT, 1972, 279b; Erdal I, 1991, 224).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *ez*- “ezmek; deride sıyrık yapmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 652), KB -; **Harezmi** KE *ez*- “ezmek” (Ata II, 1997, 219b), ME -, sadece *ezil*- “ıslanmak, nemlenmek” (Yüce, 2014, 122b), MM -, NF *ez*- “ezmek” (Ata, 1998, 143b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH *ez*- “ezmek” (Özgür, 2003, 123b), Kİ *ez*- “ezmek fiilinden emir fiili” (Özyetgin, 2001, 469; Caferoğlu, 13), KİN -, KK *ez*- “eritmek, ezmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 109a), KMES -, KTAM -, sadece *ezdür*- “eritmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 107a), Müh. *ez*- “döğüp toz haline komak” (Battal, 1997, 32b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *iz*- “ezmek, sıkmak,

yoğurmak, sömürmek, bastırmak, ovmak” (TatRSl., 1966, 163a), Baş. *iz-* “ezmek, yoğurmak, boyun eğdirmek” (BaşRSl., 1958, 198a), Kmlk. *ez-* “ezmek” (KmlkTSl., 2000, 196b), KKlp. *ez-* “ezmek, eziyet etmek, basmak” (KKlpRSl., 1958, 186b), KrmTat. *ez-* “ezmek” (KrmTatRSl., 2002, 228a), Karay. *ez-* “ezmek, basmak, çiğnemek” (KTSl., 2006, 63a), Kum. *ez-* “ezmek, sıkmak, toz haline getirmek; *mec* ezmek, baskı yapmak, zulmetmek; eziyet vermek” (KmkTSl., 2011, 125b), Kzk. *ez-* “ezmek, sıkmak, eritmek; *mec.* önemsiz bir şeyi tekrar tekrar söyleyerek sıkmak, başını şişirmek; sömürmek, birinin emeğinden haksız olarak faydalanmak” (KzkTSl., 2012, 153a), Nog. *ez-* “ezmek, baskı yapmak, eziyet etmek” (NogRSl., 1963, 431b).

gönendi *Trkm.* كُونَانْدِي (V10a6) “bezendi, süslendi” (Ar. *tazawwaqa*)

Bu kelime “süslenmek” anlamında kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak metnin aynı sayfasında “nimet sahibi oldu, mesut oldu, rahat bir hayat yaşadı” anlamlarında *konandı* ve sayfa kenarında ise *könendi* kelimesi bulunmaktadır. Metinde *tazawwaqa*’nın karşılığı olarak *bezendi* kelimesi verilmiş. Türkmence olduğu belirtilerek de *gönendi* ve *tonandı* kelimeleri zikredilmiştir. Türkmencede *gönen-* “zevk almak, haz almak; bir şeyin tadını çıkarmak” kelimesi mevcuttur (TrkmTS., 1995, 292a). Eski Anadolu Türkçesinde “süslenmek, giyinip kuşanmak” anlamında *donanmak/tonanmak* kelimeleri bulunur (TTS IV, 4520).

haştalandı خَاصَطْلَانْدِي (V9b12) “hastalandı” (Ar. *mariḍa*)

< *haştalan-* “Far. *hasta* + Tür. *lan-* “hastalanmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *haştalan-* “hastalanmak” (TAlmSl., 1989, 279), Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. *haştalan-* “hastalanmak” (KTSl. 66a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

ılındı اِيلِينْدِي (V10a13) “bir tarafa doğru eğildi” (Ar. *tamāyala*)

Bu kelime kaynaklarda yer almamaktadır.

ınçkırdı اِنْجَقِرْدِي (V9a10) “hıçkırdı” (Ar. *tafāhaka*)

< *ınç-*kıra*- (EDPT, 1972, 174a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *ınçıkla*- “inlemek” (EDPT, 1972, 175b), *ınçıkla*- “hıçkırarak ağlamak, inlemek, hıçkırmak” (Caferoğlu, 1931, 86); MK -, KB -, sadece *ınçıkla*- “inlemek, inildemek; sızlamak, şikayet etmek” (Arat III, 1979, 183); **Harezmi** KE -, sadece *ınçık* “ah vah etmek, ağlayıp inlemek” (Ata II, 1997, 255b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *ınçka*- “inlemek” (Grønbech, 1942, 273), BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *ınçkır*-; *ınçkur*- “hıçkırmak” (Eminoğlu, 2011, 209b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *ınçka*- (Battal, 1997, 35b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece *oçkılık* “hıçkırık” (TatRSl., 1966, 416a), Baş. -, sadece *oşkolok* “hıçkırık” (BaşRSl., 1958, 418a), Kmlk. -, sadece *ingıcha*- “inlemek” (KmlkTSl., 2000, 224a), KKlp. -, sadece *ıjırsı*- “bk. *ıjıran*- yavaş sesle inlemek; (inek) yavaş sesle böğürmek” (KKlpRSl., 1958, 757b), Karay. *ınçkır*- “inlemek, inildemek” (KarRPSl., 1974, 203b), Kum. -, sadece *ıjıran*- “inleme, inildeme” (KmkTSl., 2011, 166a), Kzk. -, sadece *ıjırsı*-“bk. *ıjıran*- inilemek, sızlanmak; kibirlenmek, böbürlenmek” (KzkTSl., 2012, 769b).

Kelime Tuhfe’deki yapı ve anlamla Osmanlıcada görülür: *ınçkır*- (ınçgırmak, ınçkurmak) “hıçkırmak” (TTS III, 1950). Çağataycada ön ünlülübiçimiyle yer alan kelime Muhakemetü’l-lugateynde tanıklanmıştır: *ınçkir*- “hıçkırmak, hıçkırma hıçkırma ağlamak, hafif hafif ahlaya ahlaya ağlamak” (Barutçu, 159, Clauson, 1960: 116r13).

ırğaqladı اِبرْغَاقْ لَادِي (V31b2) “kanca taktı, çengelledi” (Ar. *kallaba*)

< *ırğağla*- < *ırğa-g+la*- “kancalamak” (EDPT, 1972, 216a *ırğağ*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *ırğağ* “kanca” (EDPT, 1972, 216a); MK -, sadece *ırğağ* “balık avlamak için kullanılan olta; sudan buzunu çekip buzluğa koymakta kullanılan çengel” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 657), KB -; **Harezmi** KE -, sadece isim *ırğağ* “kanca” (Ata II, 1997, 256b), ME -, MM -, NF -, sadece *ırğağ* “çengel, kanca” (Ata, 1998, 178a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece isim *ırğağ* “çengel ve emsali” (Caferoğlu, 42), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ırğaqla*- “çengellemek; büküp sarmak” (TatRSl. 672b), Baş.

ırgakla- “kancalamak” (BaşkTHI. I, 1993, 698a), KMLk. -, sadece isim *ırgak* “kanca, çengel” (KMLkTSl., 2000, 224b), KKlp. -, sadece *ırgak* “çengel, kanca” (KKlpRSl., 1958, 758b), Karay. -, Kum. -, sadece *ırgak* “çengel, kanca” (KmkTSl., 2011, 166a), Kzk. -, sadece isim *ırgak* “yırtıcı kuşları eğitirken bir ucu kazığa, diğer ucu kuşun ayağına bağlanan ip; bilezikteki işleme” (KzkTSl., 2012, 770a), Nog. -, sadece *ırgak* “kanca, çengel” (NogRSl., 1963, 427a).

ırgandı إِرْغَانْدِي (V6b5) “sarsıldı, sallandı, titredi” (Ar. *inhazza*)

< *ırgan-* < *ırğa-n-* “sallanmak, sarsılmak” (EDPT, 1972, 217b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yırğan-* “sallanmak, silkinmek” (Erdal II, 1991, 584), KB -, MK *ırgan-* “sarsılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 657); **Harezmi** KE *ırgan-* “sallanmak, ırgalanmak” (Ata II, 1997, 256b), ME *ırgan-* “kımıldanmak” (Yüce, 2014, 127b), MM -, sadece *ırğa-* “sallamak, silkelemek, ırgalamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 223b), NF -; **Kıpçak** CC -, sadece edil. çatılı *yırğal-* “sarsılmak, dalgalanmak”, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ -, sadece geç. fiil *ırğa-* ~ *ıra-* “sallamak, beşik veya ona benzer bir şeyi sallamak” (Özyetgin, 2001, 472; Caferoğlu, 1931, 42), KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece edil. çatılı *ırgıl-* “ileri atılmak; sıçramak” (TatRSl., 1966, 423a) Baş. -, sadece *ırgı-* “zıplamak, sıçramak, fırlamak, atlamak; ” (BaşKRSl., 1958, 672a), KMLk. -, KKlp. *ırgan-* “hareketlenmek, sallanmak” (KKlpRSl., 1958, 758b), Karay. -, Kum. -, Kzk. *ırgal-* “sallanmak, sallana sallana gitmek, salınmak; *mec.* ağır, aheste yürümek” (KzkTSl., 2012, 770b), Nog. -, sadece *ırğa-* “bıçakla kesmek” (NogRSl., 1963, 427a). Krş. TTü. *ırgan-* “sallanmak, kıpırdanmak” (TSl., 2011, 1125b), Trkm. *ıran-* “sallanmak, sarsılmak” (TrkmTSl., 1995, 364b).

ısladı Trkm إِصْلَادِي (V8a9) “ıslattı” (Ar. *balla*)

<* *ısla-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, MK -; **Harezmi** KE -, sadece *ıslan-* “ıslanmak” (Ata II, 1997, 257a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, sadece *ıslımak* “ağzı ıslamak, su gibi şeylerle nemlendirmek” (İzbudak, 1936, 24), İM -, sadece *ıslan-* “ıslanmak” (Toparlı, 1992, 535), KEF -, KH -,

sadece *ıslat*- “ıslatmak” (Özgür, 2003, 127a), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, Kırklp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *ısla*- “ıslatmak” (TSl., 2011, 1129a).

ışandı إِيْشَانْدِي (V10b9) “güvendi, tevekkül etti” (Ar. *tawakkala*)

< *işen*- “birine güvenmek, inanmak, itimat etmek, dayanmak” (EDPT, 1972, 264a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *işen*- “güvenmek, itimat etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 670), KB *işen*- “güvenmek, inanmak” (Arat III, 1979, 206); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *işen*- “dayanmak, güvenmek” (Toparlı, 1992, 542), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ışan*- “inanmak, emin olmak” (TatRSl., 1966, 142b), Baş. *ışan*- “inanmak, güvenmek” (BaşRSl., 1958, 674b), KMLk. *ışan*- “güvenmek” (KMLkTSl., 2000, 225b), KKlp. -, KrmTat. *ışan*- “güvenmek, inanmak” (KrmTatRSl., 2002, 291a), Karay. *ışan*- “inanmak” (KTSl., 2006, 70), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *ışan*- “güvenmek” (TTASl.www.tdk.gov.tr[08/10/2015]), Trkm. *ışan*- “inanmak” (TrkmTSl., 1995, 366a).

ışkındı إِيْشْقِيْنْدِي (V9b1) “kurtuldu, sıvıştı, kaçtı” (Ar. *tafallata*)

< *ıçgın*- “bir şey kaybetmek, kaçırmak” (Erdal II, 1991, 601).

Tarihî: Orh. *ıçgın*- “kaybolmak”, Uyg. *ıçgın*- “kaybolmak” (EDPT, 1972, 23b); MK *ıçgın*- “kaçırmak; kaçmak; kendini tutamayıp osurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 655), KB *ıçgın*- “kaçırmak, kaybedilmek, yok edilmek, elden gitmek” (Arat III, 1979, 181); **Harezmi** KE -, ME *ıçgın*- “kurtulmak, bırakıp gitmek, kaçırmak” (Yüce, 2014, 127a), MM -, NF *ıçgın*-, *uçğun*-, *uçkun*- “bırakmak, terk etmek” (Ata, 1998, 177a); **Kıpçak** CC *ıçkın*- “kaçırmak” (Grønbech, 1942, 272), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *ıçkın*- “elden çıkmak, boşanıp kurtulmak” (Battal, 1997, 35a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ıçkın*- “kopmak, çıkmak, çözülmek; kaçmak, uzaklaşmak, koşarak kaçmak” (TatRSl., 1966, 675b), Baş. *ıçkın*- “kaybetmek, çözülmek, kopmak, kaçmak” (BaşRSl., 1958, 672b), KMLk. *ıçkın*- “kurtulmak, serbest kalmak”

(KMLkTSl., 2000, 223a), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. *ışkın-* “kaybetmek, kaçırmak” (NogRSl., 1963, 430b).

ıydı ایدی (V5a7) “gönderdi” (Ar. *arsala*)

< ıd- < ĩd- “göndermek” (EDPT, 1972, 37b; Tekin, 1995, 175).

Tarihî: Orh. ĩd- “göndermek”, Uyg. ıd- “göndermek” (EDPT, 1972, 37b), KB ıd- “salmak, göndermek, serbest bırakmak” (Arat III, 1979, 181), MK ıd- ~ ĩd- “göndermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 655); **Harezmi** KE ıd- “göndermek” (Ata II, 1997, 254a), ME ıd- “göndermek” (Yüce, 2014, 127a), MM ıd- “göndermek, yollamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 223b), NF ıd- “göndermek, yollamak, atmak” (Ata, 1998, 177a); **Kıpçak** CC -, BMİ -, Müh. -, Kİ ıd- ~ ı- “göndermek” (Özyetgin, 2001, 470; Caferoğlu, 1931, 41), DM *yeber-* “göndermek, yollamak” (Toparlı, 122a), KK *yeber-* “göndermek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 130b), İH -, İM -, KTAM -, KMES -, GT *ıya-bir-* “göndermek” (Karamanlıoğlu, 1978, 271a), KEF ıd- “göndermek” (Eminoğlu, 2011, 209a), KİN -, KH -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece *ciber-* “göndermek; izin vermek, bırakmak, teslim etmek” (TatRSl., 1966, 760b), Baş. -, sadece *iber-* (BaşRSl., 1958, 177a), KMLk. iy- “göndermek, bırakmak” (KMLkTSl., 2000, 231a), KKlp. -, sadece *ciber-* “göndermek, gitmesine izin vermek, serbest bırakmak” (KKlpRSl., 1958, 249b), KrmTat. -, sadece *yiber-* “göndermek” (KrmTatRSl., 2002, 294a), Karay. iy- “göndermek” (KTSl., 2006, 71a), Kzk. -, sadece *ciber-* “göndermek, yollamak; salıvermek, bırakmak” (KzkTSl., 2012, 229b), Nog. -, sadece *yiber-* “göndermek, gitmesine izin vermek, serbest bırakmak” (NogRSl., 1963, 122b).

içti اچتی (V21b7, 53a2, 84a13) **içtim** اچتیم (V49b12, 81b12) “içti” (Ar. *şariba*)

< iç- “içmek” (EDPT, 1972, 19a).

Tarihî: Orh. iç- “içmek”, Uyg. iç- “içmek” (EDPT, 1972, 19a); MK iç- “içmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 660), KB iç- “içmek” (Arat III, 1979, 185); **Harezmi** KE iç- “içmek” (Ata II, 1997, 260b), ME iç- “içmek” (Yüce, 2014, 128a), MM iç- “içmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 224a), NF iç/ş- “içmek” (Ata, 1998, 181a, 189b); **Kıpçak** CC iç- “içmek” (Grønbech, 1942, 104), BMF -, DM iç- “içmek” (Toparlı, 2003, 86a), GT iç- “içmek”

(Karamanlioğlu, 1978, 273b), İH -, İM iç- “içmek” (Toparlı, 1992, 536), KEF iç- “içmek, içine çekmek” (Eminoğlu, 2011, 210b), KH iç- “içmek” (Özgür, 2003, 127a), Kİ iç “içmek fiilinden emir kipi” (Özyetgin, 2001, 475; Caferoğlu, 37), KİN iç- “içmek” (Delice, 2001, 114b), KK iç- “içmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 109b), KMES -, KTAM iç- “içmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 108b); Müh. iç- “su ve sulu bir şeyi ağızla içeriye çekmek” (Battal, 1997, 32b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. iç- “içmek” (TatRSl., 1966, 689a), Baş. iş- “içmek” (BaşkRSl., 1958, 686b), Kmlk. iç- “içmek” (KmlkTSl., 2000, 227b), KKlp. iş- “içmek” (KKlpRSl., 1958, 301b), KrmTat. iç- “içmek” (KrmTatRSl., 2002, 286b), Karay. iç- “içmek” (KTSl., 2006, 68a), Kum. iç- “içmek” (KmkTSl., 2011, 161b), Kzk. iş- “içmek” (TKzkSl., 2009, 392b), Nog. iş- “içmek” (NogRSl., 1963, 122b).

içdir إیچ دیر (V83a4), **içir** إیچیر (V54b10, 83a3) “içir” (Ar. *is̱i*)

< içür- < iç-(ü)r- “bir şeyi içirmek” (EDPT, 1972, 30a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. içür- “içirmek” (EDPT, 1972, 30a); MK içür- “içirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 661), KB içür- “içirmek” (Arat III, 1979, 187); **Harezmi** KE -, ME içür- “içirmek” (Yüce, 2014, 128b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC içir- “içirmek” (Grønbech, 1942, 105), BMF -, DM *iştir*- “su içirmek” (Toparlı, 2003, 86b), GT içir- “içirmek” (Karamanlioğlu, 1978, 273b), İH -, İM içir- “içirmek” (Toparlı, 1992, 536), KEF içür- “içirmek, (kaygı ve gazabı) yutturmak” (Eminoğlu, 2011, 211a), KH içür- “içirmek” (Özgür, 2003, 127a), Kİ içir- “içirmek” (Özyetgin, 2001, 476; Caferoğlu, 1931, 37), KİN -, KK içir- “içirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 109b), KMES -, KTAM içir- “içirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 108b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. içir- “içirmek” (TatRSl., 1966, 688b), Baş. işir- “içirmek” (BaşkRSl., 1958, 686a), Kmlk. içir- “içirmek” (KmlkTSl., 2000, 227b), KKlp. işir- “içirmek” (KKlpRSl., 1958, 302a), KrmTat. içir- “içirmek” (KrmTatRSl., 2002, 286b), Karay. içir- “içirmek” (KarRPSl., 1974, 210a), Kum. içir- “içirmek; susuzluğunu gidermek; sıvı gıda ile beslemek” (KmkTSl., 2011, 161b), Kzk. -, sadece *işkiz*- “içirmek” (TKzkSl., 2009, 392a), Nog. işir- “içirmek” (NogRSl., 1963, 121b).

iglendi اِغْلَنْدِي (V9b13 sayfa kenarında yazılmıştır) **yiiglendi** يِيْغْلَنْدِي (V6b1)

“hastalandı” (Ar. *‘alla, i‘talla, ‘ulla, mariḍa*)

< *iglen-* < *īg+len-* “hastalanmak” (Tekin, 1995, 182 *īg*; EDPT, 1972, 107b).

Tarihî: Orh. -, sadece isim *i:g* “hastalık” (EDPT, 1972, 98b), Uyg. -, sadece *igle-* “hasta olmak” (EDPT, 1972, 107a), MK *iglen-* “doğum ağrısı tutmak; hastalanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 663) KB -, sadece *igle-* “hasta olmak, hastalanmak” (Arat III, 1979, 190); **Harezmi** KE -, sadece isim *ig* “hastalık” (Ata II, 1997, 264a), ME *iglen-* “hastalanmak” (Yüce, 2014, 129a), MM -, sadece isim *ig* “hastalık” (Toparlı, Argunşah, 2014, 224b), NF -, sadece isim *ig* “hastalık” (Ata, 1998, 182b); **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *iglen-* “hastalanmak” (Eminoğlu, 2011, 211b), Kİ -, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *yig* “dert, illet” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 157b), Müh. -, sadece isim *iklig* “hastalık” (Battal, 1997, 33b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -. krş. Trkm. *igle-* “zayıflamak, kilo vermek”; ayrıca *igli* “cılız, hastalıklı” (TrkmTSl., 1995, 372).

igrendi Trkm. اِيْغْرَنْدِي , **irendi** اِيْرَنْدِي (V30a4), **yigrendi** يِيْغْرَنْدِي (sayfa kenarında yazılmıştır) “iğrendi” (Ar. *karifa*)

< *yigren-* “iğrenmek” (EDPT, 1972, 914b-915a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; KB -, MK *yigren-* “deri diken diken olmak; (et vb.. bir şeyi) çiğ kabul edip yemekten vazgeçmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 974); **Harezmi** KE *yigren-* “iğrenmek” (Ata II, 1997, 739b), ME *yigren-* “iğrenmek” (Yüce, 2014, 209b), MM -, NF *yigren-* “iğrenmek, nefret etmek, istememek” (Ata, 1998, 487a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM *yegir-* “tiksinmek”¹⁴⁸⁵ (Toparlı, 2003, 122a), GT -, İH *yigren-* “ikrah etmek” (İzbudak, 1936, 53), İM -, KEF *yigren-* “iğrenmek, nefret etmek” (Eminoğlu, 2011, 311b) KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *yigren-* “iğrenmek” (Battal, 1997, 89b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *ciren-* “iğrenmek, tiksinmek, hor görmek” (TatRSl., 1966, 767a), Baş. *iren-* “iğrenmek, tiksinmek; aşağılamak, küçümsemek, hor görmek” (BaşRSl., 1958, 186b), KMLk. *ciyrgen-* “iğrenmek” (KMLkTSl., 2000, 155b), KKlp. *cerken-*

¹⁴⁸⁵ DM asıl metin 19b/14’de bu kelimenin Arapçası “kızmak, nefret etmek” anlamında تتغاض kelmesi verilmiştir.

“tiksinmek” (KKlpRSl., 1958, 247a), KrmTat. *igren-* “iğrenmek” (KrmTatRSl., 2002,253a), Karay. -, sadece *yerinçi* “iğrenç, tiksindirici” (KTSl., 2006, 123b), Kum. -, Kzk. *ciren-* “iğrenmek, tiksinmek, ikrah etmek” (KzkTSl., 2012, 207b), Nog. *şiyken-* “iğrenmek, tiksinmek, alınmak” (EDPT, 1972, 915a).

ildi إلدی (V26a7) “astı” (Ar. *‘allaḳa*)

< *il-* “bir şeyi el veya kanca ile yakalamak” (EDPT, 1972, 125b; Tekin, 1995, 182).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *il-* “yakalamak, takmak, bağlamak” (EDPT, 1972, 125b); MK *il-* “(diken vb. takılıp) çekmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 664), KB *il-* “ilişmek, düşmek, inmek, bağlamak, kurmak, indirmek” (Arat III, 1979, 193); **Harezmi** KE *il-* “ilişmek, iliştiirmek, bağlamak” (Ata II, 1997, 265a), ME *il-* “tutmak, bağlamak” (Yüce, 2014, 129b), MM *il-* “bağlamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 225a), NF -; **Kıpçak** CC *il-* “asmak, sarkmak, eğilmek” (Grønbech, 1942, 105), BMF -, DM -, GT *il-* “değmek, dokunmak, ilişmek, takmak, tutmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 276a), İH -, İM -, KEF -, sadece *ilin-* “yakalanmak, tutulmak, tutsak olmak” (Eminoğlu, 2011, 212b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *il-* “asmak, çamaşır sermek; kilit vurmak, kapmak; yapışmak” (TatRSl., 1966, 683b), Baş. *il-* “asmak; çamaşır sermek; kilit vurmak, kapamak; yapışmak” (BaşRSl., 1958, 682a), Kmlk. -, KKlp. *il-* “tutmak, asmak, tutturmak, kancalamak” (KKlpRSl., 1958, 293a), KrmTat. *il-* “asmak, takmak, bağlamak” (KrmTatRSl., 2002, 259b-260a), Karay. *il-* “asmak, takmak”(KarRPSl., 1974, 197b), Kum. *il-* “iliştirmek, bağlamak (çiviye vb.); takmak; tutturmak; asmak” (KmkTSl., 2011, 163a), Kzk. *il-* “asmak, takmak, yakalamak, kancalamak” (KzkESl. 247), Nog. *il-* “asmak, çiviye takmak” (NogRSl., 1963, 119a).

ilikledi إيلیکلادی (V5a13) “ayıpladı, alay etti” (Ar. *a a‘āba*)

< *elügle-* < *elüg+le-* “alay etmek, ayıplamak” (EDPT, 1972, 145a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, MK *elikle-* “alay etmek, maskara etmek, alay etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 637); **Harezmi** KE -, ME *eligle-* “alay etmek, ayıplamak” (Yüce, 2014, 119a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *elikle-* “alay

etmek” (Grønbech, 1942, 87), Müh. -, Kİ -, BM -, DM -, GT -, İH -, sadece *elik*- “utanmak, mahcup olmak” (İzbudak, 1936, 18), İM -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *elikle*- “alay etmek” (TatRSl., 730a), Baş. *elekle*- “alay etmek” (BaşkRSl., 1958, 683a), Kmlk. -, KKlp. *elikle*- “taklit etmek, özenmek” (KKlpRSl., 1958, 190), KrmTat. -, Karay. -, sadece *elik* “şaka, alay” (KarRPSl., 1974, 658b), Kum. *ılıkdır*- “rezil etmek, ayıplamak, lekelemek” (KmkTSl., 2011, 162b), Kzk *elik*-, *elikte*- “özenmek, benzemeye çalışmak, gibi olmak, gönül vermek” (KzkTSl., 2012, 156a, 156b), Nog. *elekle*- “bozmak, zarar vermek, kızdırmak” (NogRSl., 1963, 61b).

ilindi ايليندي (V6a11, 10a11) “birbirine girdi, karıştı” (Ar. *inşabaka*)

< *ilin*- < *il-in*- “yapışmak, takılmak, bağlanmak” (EDPT, 1972, 148b).

Tarihî: Orh. *ilin*- “eklenmek, bağlanmak, takılmak”, Uyg. *ilin*- “yapışmak, asılmak, ilişmek, takılmak” (EDPT, 1972, 184b), KB *ilin*- “yakalanmak, tutulmak, kapılmak, kaptırmak” (Arat III, 1979, 196), MK *ilin*- “tuzağa takılmak; esir düşmek; lanete uğramak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 664); **Harezmi** KE *ilin*- “ilişmek, ilişkili olmak, yakalanmak, yaklaşmak, maruz kalmak” (Ata II, 1997, 266a), ME *ilin*- “asılmak, bağlanmak” (Yüce, 2014, 129b), ME *il*- “bağlamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 225a), NF -; **Kıpçak** CC *ilin*- “yakalanmak” (Grønbech, 1942, 106), Müh. -, BM -, Kİ *ilin*- “ilişmek, asılmak” (Özyetgin, 2001, 478; Caferoğlu, 1931, 38), DM -, GT *ilin*- “tutulmak, yakalanmak” (Karamanlioğlu, 1978, 276b), İH -, İM -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, KEF *ilin*- “yakalanmak, tutulmak, tutsak olmak” (Eminoğlu, 2011, 212b), KİN -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *ilen*- “*il*- fiilinden edilgen çatılı” (TatRSl., 1966, 683a), Baş. *ilen*- “takılmak, asılmak” (BaşkRSl., 1958, 682a), Kmlk. *ilin*- “takılmak” (KmlkTSl., 2000, 228b), KKlp. *ilin*- “asılmak, tutunmak” (KKlpRSl., 1958, 295a), KrmTat. *ilin*- “asılmak” (KrmTatRSl., 2002, 258b), Karay. *ilin*- “takılmak” (KTSl., 2006, 69a), Kum. *ilin*- “takılmak, ilişmek, tutunmak” (KmkTSl., 2011, 162b), Kzk. *ilin*- “asılmak, takılmak” (TKzkSl., 2009, 55a, 683b), Nog. *ilin*- “ilişmek, takılmak” (NogRSl., 1963, 119a).

inandı اِنَانْدِي (V22b7, 45b13, 58a9, 70a8, 77b10) “inandı” (Ar. *şaddaqa, āmana*)
< *inan-* < **ina-n-* “inanmak, birine güvenmek” (EDPT, 1972, 188a; Erdal II, 1991, 601).

Tarihî: Orh. *inan-* “inanmak, güvenmek”, Uyg. *inan-* “inanmak, güvenmek” (EDPT, 1972, 188a); MK *inan-* “güvenmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 656), KB *inan-* “inanmak, güvenmek” (Arat III, 1979, 182); **Harezmi** KE *inan-* “inanmak” (Ata II, 1997, 270a), ME -, sadece *inancı* “güven, itimad” (Yüce, 2014, 127a), MM *inan-* “inanmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 223b), NF *inan-* “inanmak” (Ata, 1998, 177b); **Kıpçak** CC *inan-* “iman etmek, güvenmek” (Grønbech, 1942, 273), BMF -, DM -, GT *inan-* “inanmak” (Karamanlioğlu, 1978, 270b), İH -, İM *inan-* “inanmak” (Toparlı, 1992, 535), KEF *inan-* “inanmak, güvenmek, iman etmek” (Eminoğlu, 2011, 209b), KH -, Kİ *inan-* “inanmak” (Özyetgin, 2001, 479; Caferoğlu, 1931, 39), KİN -, KK -, KMES *inan-* “inanmak” (Toparlı, 1987, 57), KTAM *inan-* “inanmak, doğrulamak” (Toparlı, Çgenli, Yanık, 2000, 108a); Müh. -, sadece inanç “inanç” (Battal, 1997, 33b); **Çağdaş kıpçak:** Tat. *inan-* “inanmak, güvenmek” (TatRSl., 1966, 169a), Baş. *inan-* “inanmak, güvenmek” (BaşRSl., 1958, 205b), KMLk. -, KKlp. *inan-* “inanmak, güvenmek” (KKlpRSl., 1958, 296a), KrmTat. *inan-* “inanmak, güvenmek” (KrmTatRSl., 2002, 265a), Karay. *inan-* “emin olmak, inanmak, kanmak” (KTSl., 2006, 69b), Kum. *inan-* “inanmak, birine emanet etmek, tevdi etmek; birine güvenmek” (KmkTSl., 2011, 163b-164a), Kzk. -, sadece *nan-* “inanmak” (KzkTSl., 2012, 469a), Nog. *inan-* “inanmak, güvenmek” (NogRSl., 1963, 426b).

inçitti اِنْجِئِي (V10b9) “sıkıştırdı, ezdi, eziyet etti, usandırmak” (Ar. *atkalā*)
< *inçit-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM *incit-* “incitmek, eziyet etmek” (Toparlı, 85b), GT *inçit-* “incitmek” (Karamanlioğlu, 1978, 277b), İH -, İM *inçit-* “incitmek, eziyet etmek” (Toparlı, 539), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES *incid-* “incitmek” (Toparlı, 59), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. *incit-* “birini incitmek, azap

vermek, eziyet çektirmek; birinin canını sıkmak, birine usanç vermek; birini bıktırmak” (KmkTSl., 2011, 164a), Kzk. -, Nog. -.

igledi اِنْغَلَدِي (V5b6) “inledi” (Ar. *anna*)

< *iñle*- “inlemek” (bk. EDPT, 1972, 186b: *añıla*- < *añı*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, sadece *ıñran*- “inlemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 656), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF *iñle*- “inlemek” (Ata, 1998, 187a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *iñle*- “inlemek, eziyet çekmek” (Eminoğlu, 2011, 213b), KH -, Kİ *iñle*- “inlemek” (Özyetgin, 2001, 480; Caferoğlu, 39), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. *iñilde*-, *iñle*- “inlemek” (KrmTatRSl., 2002, 270b), Karay. *inle*- “inlemek”, *iñle*- “sızlamak” (KarRPSl., 1974, 203a, 204a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *inle*- “acı, üzüntü belirten kesik sesler çıkarmak, inildemek” (TSl., 2001, 1194b), Trkm. *iñle*- “inlemek; sızlanmak, yanıp yakılmak” (TrkmTSl., 1955, 381a).

inindi اِنْئِنْدِي (V9a8) “sarktı, asılmak, salınmak” (Ar. *tadallā*)

Bu kelime yukarıda geçen anlamda tarihî Türk dili alanları ve çağdaş Kıpçak dillerinde yer almamaktadır.

iprenir اِپْرَنْيَرُ (V9b13) “tat alıyor, tatmin oluyor, iyi oluyor, lezzetli oluyor” (Ar. *yaltad̡du*, *yaṭma’innu*, *yaṭību*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *öp*- “(çorba vb..) içmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 788), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece *öp*- “içmek, höpürdeterek içmek, yutmak” (Eminoğlu, 2011, 263a), KH -, Kİ -, Kİ -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

irikti ايركتى (V23a13) “içi daraldı, sıkıldı, bıktı, usandı” (Ar. *ḡacara*)

< *irik-* < *ir-(i)k-* “tiskirmek, sıkılmak” (EDPT, 1972, 226a *i:r-ik-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, KB *irik-* “yalnız kalmak, sıkılmak; toplamak” (Arat III, 1979, 199); **Harezmi** KE *irik-* “sıkılmak, usanmak, bıkmak” (Ata II, 1997, 271b), ME -, sadece ettirgen çatılı *eriktür-* “kederlendirmek” (Yüce, 2014, 120a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *erik-* “tiksinmek, bıkmak” (Grønbech, 1942, 92), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *irik-* “usanmak, bıkmak, sıkılmak” (Eminoğlu, 2011, 213b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *irik-* “sıkıntı, gam” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 110a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *irĭk-* “sıkılmak, bıkmak” (TAlmSl., 1989, 90), Baş. *irĭk-* “rahatsız olmak” (BaşRSl., 1958, 211a), Kmlk. *erik-* “bıkmak, sıkılmak, usanmak” (KmlkTSl., 2000, 193a), KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. *erik-* II “işsizlikten ne yapacağını bilememek canı sıkılmak” (KzkTSl., 2012, 163b), Nog. *erik-* “sıkılmak, rahatsız olmak” (NogRSl., 1963, 437b). Krş. TTü. *irk-* “birikmek; tiksinmek; esk. biriktirmek, toplamak” (TSl., 2011, 1205a), Trkm. *irik-* “nefret etmeye başlamak, tiksinmeye başlamak” (TrkmTSl. 382b).

irikti ايركتى (V37a12) “doldurdu” (Ar. *nazaḡa*)

< **irk-* “toplamak” (EDPT, 1972, 221a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *irkil-* “yığılmak, toplanmak” (Erdal II, 1991, 661); MK *irk-* “toplamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 667), KB *irik-* “toplamak; yalnız kalmak, sıkılmak” (Arat III, 1979, 199); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece *irkel-* “toplanmak” (İzbudak, 25), İM -, KEF *irk-* “biriktirmek, toplamak” (Eminoğlu, 2011, 213b), KH -, Kİ *irk-* “toplamak, yığmak” (Özyetgin, 2001, 482; Caferoğlu, 1931, 40), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. *irk-* “oyalamak, bekletmek, geciktirmek” (KKlpRSl., 1958, 298b), KrmTat. *irk-* “toplamak” (KrmTatRSl., 2002, 272b), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. *irk-* “sıkı dikmek, durdurmak” (NogRSl., 1963, 120b).

isidi اِسِيدِي (V20a3) “ısındı” (Ar. *saḥuna*)

< *isi-* < **hisi-* “ısınmak, sıcak olmak” (EDPT, 1972, 241b); Hlç. *hissi-* (Wcha., 1980, 133).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *isiş-* “ısınmak, bir nesnenin bütün parçalarının birlikte ısınması” (Erdal II, 1991, 557); MK *isi-* “ısınmak, kızmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 668), KB *isi-* “ısınmak” (Arat III, 1979, 201); **Harezmi** KE -, sadece dönüşlü çatılı *ısın-* “ısınmak; alışmak, sevmek, hoşlanmak” (Ata II, 1997, 257a), ME -, sadece *isin-* “ısınmak” (Yüce, 2014, 130b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *issin-* “ısınmak” (Grønbech, 1942, 107), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *isin-* “ısınmak” (Toparlı, 1992, 541), KEF -, sadece *isin-* “ısınmak” (Eminoğlu, 2011, 214a), KH -, sadece ettir. çatılı *ısıt-* “ısıtmak” (Özgür, 2003, 127a), Kİ *isi-* “ısınmak” (Özyetgin, 2001, 483; Caferoğlu, 1931, 40), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece dönüşlü *ısın-* “ısınmak, sıcaklanmak” (Battal, 1997, 36a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *issilen-* “sıcak olmak, ısınmak” (TatRSl., 1966, 686b), Baş. *ışi-* “ısınmak, kızmak” (BaşRSl., 1958, 688a), Kmlk. -, sadece *issi* “sıcak” ayrıca *issile-* “sıcaktan rahatsız olmak” (KmlkTSl., 2000, 230a), KKlp. *ısı-* “ısınmak” (KKlpRSl., 1958, 760b), KrmTat. -, sadece *isin-* “ısınmak” (KrmTatRSl., 2002, 273b), Karay. *isi-* “ısınmak, sıcak olmak” (KarRPSl., 1974, 207a), Kum. *isi-* “ısınmak, sıcaklığı artmak” (KmkTSl., 2011, 167a), Kzk. *ısı-* “ısınmak” (KzkESl., 1966, 243a), Nog. -, sadece *issin-* “ısınmak, sıcak olmak” (NogRSl., 1963, 121a).

isindi اِسِينْدِي (V16a7) “ısındı” (Ar. *dafia’a*)

< *isin-* < *isi-n-* “ısınmak, sıcak olmak” (EDPT, 1972, 248b) (bk. *isi-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *isin-* “ısınmak, sevmek” (EDPT, 1972, 248b); MK *ısın-*, *isin-* “ısınmak, sevmek” (Atalay, 2013, 219, 237), KB *isin-* “ısınmak, sevmek, bağlanmak” (Arat III, 1979, 201); **Harezmi** KE *ısın-* “ısınmak; alışmak, sevmek, hoşlanmak” (Ata II, 1997, 257a), ME *isin-* “ısınmak” (Yüce, 2014, 130b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *issin-* “ısınmak” (Grønbech, 1942, 107), BMF -, DM -, sadece *issi* “sıcak, sıcaklık” (Toparlı, 2003, 86a), GT -, sadece *issi* “sıcak” (Karamanlıoğlu, 1978, 279b), İH -, İM *isin-* “ısınmak” (Toparlı, 1992, 541), KEF *isin-* “ısınmak” (Eminoğlu, 2011, 214a), KH -, sadece *ısıt-* “ısıtmak” (Özgür, 2003, 127a), Kİ -, sadece *isi-*

“ısınmak” (Özyetgin, 2001, 483; Caferoğlu, 1931, 40), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *ısın-* “ısınmak, sıcaklanmak” (Battal, 1997, 36a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece kökteş *ışıl-* “sıcak olmak, ısınmak” (TatRSl., 1966, 686b), Baş. -, sadece kökteş *ış-* “ısınmak, kızmak” (BaşRSl., 1958, 688a), KMLk. -, sadece isim *issi* “sıcak” ayrıca *issile-* “sıcaktan rahatsız olmak” (KMLkTSl., 2000, 230a), KKlp. *ısın-* “ısınmak” (KKlpRSl., 1958, 760b), KrmTat. *isin-* “ısınmak” (KrmTatRSl., 2002, 273b), Karay. *isin-* “ısınmak, sıcak olmak” (KarRPSl., 1974, 207a), Kum. *isin-* “ısınmak; *mec.* birine alışmak, bağlanmak” (KmkTSl., 2011, 167a), Kzk. -, sadece *ısı-* “ısınmak” (KzkESl., 1966, 243a), Nog. *issin-* “ısınmak, sıcak olmak” (NogRSl., 1963, 121a).

itti إِيْتِي (V16a2) “itti” (Ar. *dafa'a*)

< *it-* “itmek, kıpırdatmak” (EDPT, 1972, 38).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *it-* “düşürünceye kadar itmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 670), KB -; **Harezmi** KE *it-* “düzenlemek, tertip etmek; itmek, iteklemek” (Ata II, 1997, 277a), ME *it-* “itmek” (Yüce, 2014, 132a), MM -, NF *it-* “itmek, iteklemek” (Ata, 1998, 190a); **Kıpçak** CC *it-* “itmek” (Grønbech, 1942, 108), BMF -, DM -, GT *it-* “itmek” (Karamanlioğlu, 1978, 284a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *it-* “itmek, dürtmek” (TatRSl., 1966, 688a), Baş. *it-* “itmek, uzaklaştırmak” (BaşRSl., 1958, 689a), KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. *ite-* “itmek” (KrmTatRSl., 2002, 279b), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, sadece kökteş *iter-* “itmek, itelemek; *mec.* bir şeye bulaştırmak, karıştırmak, istemek” (KzkTSl., 2012, 248b), Nog. *iyte-* “itmek, uzaklaştırmak” (NogRSl., 1963, 118b).

iydi إِيْدِي (V28b6) “eğirmek, burmak, örmek, bükmek” (Ar. *fatala*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *iytür-* “büktürmek” (Atalay, 2013, 241), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

iyikledi إِييْكَلَدِي (V25b9) “ayıpladı” (Ar. *‘ayyaba*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ayığla*- “aşağılamak, (bir kişiyi) kötülemek, hakaret etmek, iftira etmek” (Röhrborn, 2010, 115; Erdal II, 1991, 432); MK -, KB *ayığla* “kötülemek” (Arat III, 1979, 46); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. *ıyık* “ayıp” ve *ıyıkdır* “utandırmak” (KMLkTSl., 2000, 226b), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Ayrıca TZ’de “alay etmek, ayıplamak” anlamında *iyikle*- kelimesi var.

iyiskedi إِييْسْكَدِي (V21a13) “kokladı” (Ar. *şamma*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, sadece *is* “koku” (Ata II, 1997,271b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH *iske*- “koklamak” (Özgür, 2003, 128a), Kİ -, KİN -, KK *iske*- “koklamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 110a), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *iske*- “bk. *isne*- “koklamak; esnemek” (TatRSl., 1966, 177b, 178a), Baş. *iske*- “koklamak” (BaşRSl., 1958, 187a), KMLk. *iyisge*- “koklamak” (KMLkTSl., 2000, 231b), KKlp. *iyiske*- “koklamak” (KKlpRSl., 1958, 291a), KrmTat. -, sadece *is* “koku” (KrmTatRSl., 2002, 273a), Karay. *iyiske*- “koklamak” (KarRPSl 196b), Kum. *iyisle*- “koklamak” (KmkTSl., 2011, 169b), Kzk. *iyiske*- “koklamak” (TKzkSl., 2009, 493b), Nog. *iyiskile*- “koklamak” (NogRSl., 1963, 117b).

izdedi إِيْزْدَدِي (V28b3) “aradı” (Ar. *fattaşa*)

< *izde*- < **iz+de*- “aramak, takip etmek” (EDPT, 1972, 243a; Tekin, 1995, 183 *iz*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *iste*- “aramak, araştırmak” (EDPT, 1972, 243b); MK *iste*- “istemek, arkasına düşmek; aramak” (Atalay, 2013, 238), KB *izle*- “takip etmek” (Arat III, 1979, 210); **Harezmi** KE *izle*- “izlemek, takip etmek” (Ata II, 1997,277b), ME -, MM *izle*- “takip etmek, izlemek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 226b), NF *izle*- “iz sürmek” (Ata, 1998,191a); **Kıpçak** CC *izde*-

“aramak, istemek” (Grønbech, 1942, 108), BMF *iste-* “aradı” (Zajaczkowski, 1954, 53), DM -, GT *izde-* “istemek, aramak” (Karamanlioğlu, 1978, 285a), İH -, İM *izle-* “istemek, dilemek” (Toparlı, 1992, 543), KEF *iste-* “aramak, araştırmak, sormak” (Eminoğlu, 2011, 214a), KH -, Kİ *izde-* “aramak” (Özyetgin, 1931, 486; Caferoğlu, 1931, 41), KİN *izde-* “dilemek, istemek” (Delice, 2001, 116a), KK *izde-* “istemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 110b), KMES *izde-* “istemek, dilemek” (Toparlı, 1987, 62), KTAM *izde-* “araştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 110b); Müh. *izde-* “istemek” (Battal, 1997, 35b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *izle-* “aramak, keşfetmek, araştırmak, sonuçları ortaya çıkarmak, kazmak” (TatRSl., 1966, 679b), Baş. *izle-* “aramak, araştırmak, keşfetmek” (BaşkRSl., 1958, 676b), Kmlk. *izle-* “istemek, aramak” (KmlkTSl., 2000, 232b), KKlp. *izle-* “aramak, araştırmak” (KKlpRSl., 1958, 289a), KrmTat. *iste-* “istemek, dilemek”, *izle-* “takip etmek” (KrmTatRSl., 2002, 275b, 276a), Karay. *izde-* “izlemek” (KTSl., 2006, 71a), Kum. *izle-* “aramak; arayıp bulmak, yol aramak, çözüm yolu aramak” (KmkTSl., 2011, 170a), Kzk. *izde-* “aramak, araştırmak, izlemek” (KzkESl., 1966, 247a), Nog. *izle-* “aramak, arayıp bulmak” (NogRSl., 1963, 117a).

ķabardı قَابَارْدِي (V6b9, 8b5) “kabarmak” (Ar. *intaḫaṣa, baḫbaḫa*)

< *ķāpar-* < *ķāp+ar-* “kabarmak” (EDPT, 1972, 585b; Tekin, 1995, 173 *ķāpar-*)
Tarihî: Orh. -, Uyg. *ķabar-* “kabarmak, şişmek” (EDPT, 1972, 585b), KB -, MK *ķabar-* “şişmek, kabarmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 673); **Harezmi** KE *ķabar-* “kabarmak, şişmek, su toplamak” (Ata II, 1997, 280a), ME *ķabar-* “kabarmak, şişmek” (Yüce, 2014, 132a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, İH *ķabardı eli* “eli kabardı” (İzbudak, 1936, 26), İM *ķabarçuḫ* “kabarcık” (Toparlı, 1992, 543), KEF *ķabar-* “kabarmak, şişmek, sivilcelenmek” (Eminoğlu, 2011, 217a), KH -, Kİ *ķabar-* “kabarmak” (Özyetgin, 2001, 487; Caferoğlu, 1931, 67), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *ķabar-* “kabarmak, şişmek; tırmanmak; köpürmek” (TatRSl., 1966, 198a), Baş. *ķabar-* “kabarmak, şişmek” (BaşkRSl., 1958, 308), Kmlk. -, KKlp. *ķabar-* “şişmek, kabarmak” (KKlpRSl., 1958, 347a), KrmTat. *ķabar-* “şişmek, kabarmak” (KrmTatRSl., 2002, 376b), Karay. *ķabar-* “kabarma, şişme” (KarRPSl., 1974, 356a), Kum.

kabarmak “nasır bağlamak; ekmeğin üstü yanmak” (KmkTSl., 2011, 239a), Kzk. *kabar*- “kabarmak, şişmek, büyümek; rengi atmak, bozulmak; *mec.* kızmak, sinirlenmek, öfkelenmek” (KzkESl., 1966, 251a), Nog. *kabar*- “kabarmak, şişmek” (NogRSl., 1963, 131a).

kaçtı قَاجَتِي (V28b6, 38a1, 53a1) “kaçtı” (Ar. *farra*, *haraba*)

< *kaç*- “kaçmak” (EDPT, 1972, 589b).

Tarihî: Orh. *kaç*- “kaçmak”, Uyg. *kaç*- “kaçmak” (EDPT, 1972, 589b), MK *kaç*- “kaçmak, firar etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 673), KB *kaç*- “kaçmak, kaçınmak, sakınmak” (Arat III, 1979, 211); **Harezmi** KE *kaç*- “kaçmak” (Ata II, 1997, 281b), ME *kaç*- “kaçmak” (Yüce, 2014, 132b), MM -, NF *kaç/ş*- “kaçmak” (Ata, 1998, 193a); **Kıpçak** CC *kaç*- “kaçmak” (Grønbech, 1942, 188), BMF *kaç*- “kaçmak” (Zajaczkowski, 1954, 65), DM *kaş*- “kaçmak” (Toparlı, 2003, 89a), GT *kaç*- “kaçmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 286a), İH -, İM *kaç*- “kaçmak” (Toparlı, 1992, 544), KEF *kaç*- “kaçmak, kaçınmak, sakınmak” (Eminoğlu, 2011, 217a), KH -, Kİ *kaç*- “kaçmak” (Özyetgin, 2001, 487; Caferoğlu, 1931, 67), KİN *kaç*- “kaçmak” (Delice, 2001, 116b), KK *kaç*- “kaçmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 110b), KMES -, KTAM *kaç*- “kaçmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 111a), Müh. *kaç*- “gizlice savuşup gitmek, kaçmak” (Battal, 1997, 36a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kaç*- “kaçmak, sıvışmak, saklanmak, gizlenmek” (TatRSl., 1966, 234b), Baş. *kaç*- “kaçmak, sıvışmak” (BaşRSl., 1958, 329b), KMLk. *kaç*- “kaçmak” (KMLkTSl., 2000, 235a), KKlp. *kaş*- “kaçmak” (KKlpRSl., 1958, 390b), KrmTat. *kaç*- “kaçmak” (KrmTatRSl., 2002, 408b), Karay. *kaç*- “kaçmak” (KTSl., 2006, 71b), Kum. *kaç*- “kaçmak” (KmkTSl., 2011, 240b), Kzk. *kaş*- “kaçmak” (TKzkSl., 2009, 431a), Nog. *kaş*- “kaçmak” (NogRSl., 1963, 156b).

kahtı قَاقْتِي (V6a7, 15b13, 37a8) “vurmak, hafif vurmak, kapıya çalmak” (Ar. *naḳara*, *daḳḳa*, *taḳṭaḳa*, *ḡamaza*)

< *kaḳ*- “vurmak” (EDPT, 1972, 609a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *kaḳıtıṣ*- “vurmak, hafif vuruş, kapıyı çalmak” (Erdal II, 1991, 558), MK *kaḳ*- “dövmek, hafifçe vurmak, kakmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 677), KB -; **Harezmi** KE *kaḳ*- “kakmak,

iteklemek, çakmak” (Ata II, 1997,287a), ME -, MM -, NF *kaḳ-* “kakmak, iteklemek, kapatmak” (Ata, 1998,197a); **Kıpçak** CC -, BMF *kaḳ-* “vurmak” (Zajaczkowski, 1954, 65), DM -, GT *kaḳ-* “vurmak” (Karamanlioğlu, 1978, 287a), İH -, İM -, KEF -, sadece *kaḳıd-* “vurulmak, sürülmek, çalınmak” (Eminoğlu, 2011, 218a), KH -, Kİ *kaḳ-* “vurmak, kapıyı çalmak” (Özyetgin, 2001, 488; Caferoğlu, 1931, 71), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kaḳ-* “kapıyı vurmak, çalmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 111a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kaḳ-* “çivi veya bıçakla vurmak, dövmek, sarırmak, sallamak,” (TatRSl., 1966, 202b), Baş. *kaḳ-* “çivi veya bıçak vurmak; dövmek, sarırmak, bağırarak” (BaşRSl., 1958, 310b), Kmlk. *kaḳ-* “vurmak, sallamak, (kanat) çırpamak, (göz) kırpmak” (KmlkTSl., 2000, 236b), KKlp. *kaḳ-* “vurmak, kapıyı çalmak, davula vurmak, kanat çırpamak, kazık çakmak, baş sallamak, sırtına vurmak” (KKlpRSl., 1958, 359b), KrmTat. *kaḳ-* “vurmak, kapıyı çalmak, çivi çakmak” (KrmTatRSl., 2002, 388a), Karay. *kaḳ-*, *kaḥ-* “vurmak, dövmek, avuc avuca vurarak alıkışlamak” (KarRPSl., 1974, 285, 359), Kum. *kaḳ-* “tak tak veya güm güm etmek; (kalp) atmak; vurmak, dövmek, çalmak (kapıyı); çakmak, kakmak. çivilemek, mıhlamak; kanat çırpamak” (KmkTSl., 2011, 247b), Kzk. *kaḳ-* “vurmak, alkışlamak, (kalp) çırpamak, çivilemek, sallamak, sırtına hafif vurmak” (KzkESl. 263a), Nog. *kaḳ-* “vurmak, çivilemek, kanat çırpamak, göz kırpmak” (NogRSl., 1963, 133b).

kaḳıdı قَائِيْدِي (V6a sayfa kenarında yazılmıştır) “kızdı” (Ar. *gaḍıba*)

< *kaḳı* “öfkelenmek, kızmak” (EDPT, 1972, 610a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kaḳı*- “kızmak, öfkelenmek” (EDPT, 1972, 610a), KB -, MK *kaḳı*- “kızmak, öfkelenmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 677); **Harezmi** KE -, ME *kaḳı*- “korkutmak”; *kaḳıḥ-* “birbirine kızıışmak” (Yüce, 2014, 133a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kaḳı*- “hakaret etmek” (Grønbech, 1942, 193), Müh. -, BM *kaḳı*- “kızdı, acıttı” (Zajaczkowski, 1954, 66), Kİ *kaḳı*- “Trkm. kızmak, öfkelenmek” (Özyetgin, 2001, 489; Caferoğlu, 1931, 71), DM -, GT -, İH -, İM -, KH -, KK *kaḳı*- “kızmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 110b)¹⁴⁸⁶, KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. *kaḥı*- “öfkelenmek”

¹⁴⁸⁶ . Toparlı bu kelimeye “kızdırmak” anlamını vermiştir, halbuki kelimenin Arapça karşılığı “kızmak” anlamına gelen الغيض verilmiştir.

(KTSI., 2006, 71b), Kum. , Kzk. -. Nog. -. Krş. TTü. *kakı*- “bir kimsenin yaptığı işin beğenilmediğini kendisine sert sözlerle söylemek; öfkelenmek, kızmak; darılmak; paylamak” (TSI., 2011, 1271a).

kağırdı قَاقِرْدِي (V9a12) “balgam çıkartmak, tükürmek” (Ar. *tanaḥḥama*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB *kağır*- “boğazını gürültü ile temizlemek” (Arat III, 1979, 215); **Harezmi** KE *kağır*- “boğazı gürültü ile temizlemek” (Ata II, 1997, 287a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kağır*- “boğazı temizlemek” (Grønbech, 1942, 193), BMF -, DM -, GT -, İH *kağır*;- *kakır*- “hah diye genizden kanrığı çıkarıp tükürmek” (İzbudak, 1936, 26), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece *kağlık* “sümük” (Caferoğlu, 1931, 71), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *kağır*- “hafifçe öksürmek” (Battal, 1997, 36a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *kağır*- “kusmuk çıkarmak” (TAlmSl., 1989, 105), Baş. *kağır*- “tükürmek” (BaşRSl., 1958, 316a), Kmlk. -, KKlp. *kağır*- “tükürmek” (KKlpRSl., 1958, 362), KrmTat. *kağır*- “tükürmek, boğazı temizlemek” (KrmTatRSl., 2002, 388a), Karay. -, Kum. *kağır*- “balgam tükürme” (KmkTSI., 2011, 247a), Kzk. *kağır*- “balgam tükürmek” (TKzkSl., 2009, 81b), Nog. *kağır*- “balgam tükürmek” (NogRSl., 1963, 140b).

kağladı قَاقَلَدِي (V30a12) “eti dilim dilim yaptı, kuruttu” (Ar. *kaḍḍada*)

< *kağla*- < *kağ+la*- “et vb. kuruttu” (EDPT, 1972, 610b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *kağlan*- “(et vb..) kurumak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 678), KB -; **Harezmi** KE -, ME *kağla*- “(eti dilip) kurutmak” (Yüce, 2014, 133b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece *kağaç et* “kurutma et”, *kağlanmış balık* “balık kurutması” (İzbudak, 1936, 26), İM -, KEF *kağla*- “(eti dilip) kurutmak” (Eminoğlu, 2011, 218a), KH -, Kİ -, sadece *kağ* “taş üzerinde olan ve su toplanan göz gibi çukur; pastırma” (Caferoğlu, 71), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kağla*- “eti parçalamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 111b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kağla*- “hava ile kurutmak, kavurmak tutsülemek” (TAlmSl., 1989, 104), Baş. *kağla*- “havda et ve balık kurutma” (BaşRSl., 1958, 315b), Kmlk. *kağla*- “et kurutmak” (KmlkTSI., 2000, 237a), KKlp. *kağla*- “dilimlemek, kurutmak” (KKlpRSl., 1958, 360a), Karay. -, sadece *kağaç*

“kurutulmuş balık” (KarRPSl., 1974, 359a), Kum. *kaqla*- “kurutmak (*msl.* et, balık)” (KmkTSl., 2011, 247a), Kzk. *kaqta*- “et dilimlemek, tuzlayıp kurutmak” (KzkESl., 1966, 263a-b), Nog. -.

kaqşıdı قَاقْصِیدی (V18a13) “koktu, bozuldu” (Ar. *zannaḥa*)

< *kaqısı*- “kurudu, koktu, bozuldu” (EDPT, 1972, 613a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kaqısı*- “kurumak, kuruyacak gibi olmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 678), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kaqsu*- “küflenmek” (TatRSl., 1966, 214a), Baş. *kaqhı*- “küflenmek” (BaşkRSl., 1958, 316a), KMLk. *kaqısı*- “çürümek, küf kokmak” (KMLkTSl., 2000, 237a), KKlp. *kaqısı*- “kurumak” (KKlpRSl., 1958, 361a), Karay. *kaqısı*- “kokmak, bozulmak” (KarRPSl 359a-b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. *kakısı*- “acımak, kokmak, bozulmak (yiyecekler için)” (TTASl. www.tdk.gov.tr[08/10/2015]).

kaqşırđı قَاقْصِیرْدِی (V9a11) “hırıltılı soludu, boğazını temizledi” (Ar. *tanaḥnaḥa*)

Bu kelime kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak bu kelimenin (V9a12)de geçen ve aynı anlamda olan *kaqır*- kelimesiyle aynı kökten geldiğini düşünmekteyiz.

kaldı قَالْدِی (V8b3, 16a7) “kaldı” (Ar. *baḳā, dāma, inḳaṭa‘a, ta‘aḥḥara*)

< *kaāl*- “kalmak” (EDPT, 1972, 615b; Tekin, 1995, 173).

Tarihî: Orh. *kaal*- “kalmak”, Uyg. *kaal*- “kalmak” (EDPT, 1972, 615b), KB *kaal*- “kalmak” (Arat III, 1979, 215), MK *kaal*- ~ *kaāl*- “kalmak; terk edilmek, bırakılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 678); **Harezmi** KE *kaal*- “kalmak; devamlılık bildiren yardımcı fiil” (Ata II, 1997, 287b), ME *kaal*- “kalmak” (Yüce, 2014, 133b), MM *kaal*- “kalmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 277b), NF *kaal*- “kalmak, geride bulunmak, miras kalmak” (Ata, 1998, 197a); **Kıpçak** CC *kaal*- “kalmak” (Grønbech, 1942, 191), BMF *kaaldı* “kaldı” (Zajaczkowski, 1954, 65), DM -, GT *kaal*- “kalmak” (Karamanlioğlu, 1978, 287a), İH -, İM *kaal*- “kalmak, terketmek; artmak” (Toparlı, 1992, 545), KEF *kaal*- “kalmak” (Eminoğlu, 2011, 218a), KH *kaal*- “kalmak” (Özgür, 2003, 128b), Kİ *kaal*-

“kalmak” (Özyetgin, 2001, 490; Caferoğlu, 1931, 68), KİN *kal-* “kalmak, arta kalmak” (Delice, 116b), KK *kal-* “kalmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 111a), KMES *kal-* “kalmak” (Toparlı, 2001, 63), KTAM *kal-* “kalmak, durmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 111b), Müh. *kal-* “olduğu yerde durmak, geri kalmak” (Battal, 1997, 36b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *kal-* “kalmak, geride kalmak; düşmek; yardımcı fiil” (TatRSl., 1966, 217a), Baş. *kal-* “kalmak; yardımcı fiil” (BaşRSl., 1958, 318a-b), Kmlk. *kal-* “kalmak” (KmlkTSl., 2000, 237a), KKlp. *kal-* “kalmak” (KKlpRSl., 1958, 366b), KrmTat. *kal-* “kalmak” (KrmTatRSl., 2002, 390a), Kzk. *kal-* “kalmak” (TKzkSl., 2009, 441b), Nog. *kal-* “kalmak” (NogRSl., 1963, 142a).

kalburladı قَالْبُورْلَادِي (V27a8) “kalburladı” (Ar. *garbala*)

< *kalburla-* < Ar. *kalbur* + Tü. *la-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, sadece isim *kalbur* “kalbur” (KarRPSl 359b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *kalburla-* “kalburdan geçirmek” (TSl., 2011, 1274b).

kaldırdı قَالْدِيرْدِي (V17b12) “kaldırdı” (Ar. *rafa'a*)

< *kaldur-* < *kalı-tur-* “kaldırmak, taşımak” (Erdal II, 1991, 804; EDPT, 1972, 619b *kal-tur-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kaldur-* “kaldırmak” (Erdal II, 1991, 804); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *kaldur-* “kaldırmak” (Yüce, 2014, 133b), MM *kaldur-* “kaldırmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 277b), NF *kaldur-* “kaldırmak” (Ata, 1998,198a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *kaldır-* “kaldırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 111a), KMES *kaldur-* “kaldırmak” (Toparlı, 63), KTAM -; Müh. *kaldır-* “bir nesneyi yukarıdan aşağıya doğru kimildatmak” (Battal, 1997, 36a); **Çağdaş Kıpçak:** Çağdaş Kıpçakçada *kaldır-*, *kal-* kelimesinin ettirgeni olarak “yerinde bırakmak, geride bırakmak, saklamak” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

kaldiradı قَالِدِرَادِي (V6b4) “harektlendi, deprendi, çalkalandı, ses çıkardı” (Ar. *taḳaʿḳaʿa*)

< *kaltır-a-* < *kaltır-a-* “titremek, sallanmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK *kaldra-* “(elbise vb..) hışırdamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 679), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH *kaldira-* “kuru bir şey karıştırıldığında kaldır kaldır ses vermek” (İzbudak, 1936, 26), İM -, KEF -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *kaltır-a-* “titremek, sallamak, korku, endişeli titremek” (TAlmSl., 1989, 106), Baş. *kaltır-a-* “sarsmak, sallamak, titremek” (BaşkRSl., 1958, 317b), Kmlk. *kaltır-a-* “titremek” (KmlkTSl., 2000, 238a), KKlp. *kaltır-a-* “sallamak, titremek” (KKlpRSl., 1958, 365b), Karay. *kaltra-* “titremek, ürpermek” (KTSl., 2006, 72a), Kum. -, Kzk. *kaltır-a-* “titremek, donmak, üşümek; korkudan titremek; *mec.* sinirden, öfkeden titremek; cimrilik yapmak” (KzkTSl., 2012, 334b), Nog. *kaltır-a-* “sallamak, titremek” (NogRSl., 1963, 142a).

kamaştı قَامَاشْتِي (V31b3) “göz kamaştı” (Ar. *kalla*)

< *kamaş-* < *kama-ş-* “kamaşmak” (EDPT, 1972, 629a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kamaş-* “(diş; göz) kamaşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 680), KB -, sadece *kama-* “kamaşmak” (Arat III, 1979, 218), **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF *kamaş-* “kamaşmak” (Ata, 1998, 198b); **Kıpçak** CC -, sadece *kama-* “kamaşmak” (Grønbech, 1942, 191), BMF -, DM -, GT *kamaş-* “dişi kamaşmak” (Karamanlioğlu, 1978, 287b) , İH -, İM *kamaş-* “gözleri kamaşmak” (Toparlı, 1992, 545), KEF -, KH -, Kİ *kamaş-* “kamaşmak” (Özyetgin, 2001, 491; Caferoğlu, 1931, 68), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kamaş-* “diş ve göz kamaşmak,” (TatRSl., 1966, 219a), Baş. *kamaş-* “diş kamaşmak” (BaşkRSl., 1958, 319a), Kmlk. *kama-* “göz kamaşmak; körlenmek, bıçağın ağzı körleşmek; isteksizleşmek” (KmlkTSl., 2000, 239a), KKlp. *kamas-* “diş ve göz kamaşmak” (KKlpRSl., 1958, 367a), KrmTat. *kamaş-* “diş ve göz kamaşmak” (KrmTatRSl., 2002, 391b), Karay. *kamaş-* “körletmek” (KTSl., 2006, 72a), Kum. *kamaş-* “dişleri kamaşmak, gözleri kamaşmak” (KmkTSl., 2011, 244a), Kzk. *kama-* “diş kamaşmak” (TKzkSl., 2009, 443a), Nog. *kama-* “diş kamaşmak” (NogRSl., 1963, 142b).

kanadı قَانَدِي, **kanandı** قَانَانْدِي (V5b13) “kanadı” (Ar. *damiya, indamā*)

< *kana-* < *kan+a-* “kanamak” (EDPT, 1972, 634a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kana-* “kanamak” (EDPT, 1972, 634a); MK *kana-* ~ *kāna-*, *kāni-* “kanamak, kan almak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 682), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF *kana-* “kanamak” (Ata, 1998,199a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *kana-* “kanamak, kan akmak” (Toparlı, 1992, 546), KEF *kana-* “kanamak, kan akmak” (Eminoğlu, 2011,218b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kana-* “kanamak, kan kaybetmek” (TAlmSl., 1989, 108), Baş. *kana-* “kanamak, kan akmak” (BaşkRSl., 1958, 320b), Kmlk. *kana-* “kanamak” (KmlkTSl., 2000, 240b), KKlp. *kana-* “kanamak, kan akmak” (KKlpRSl., 1958, 369a), KrmTat. *kana-* “kanamak” (KrmTatRSl., 2002, 393a), Karay. *kana-* “kanamak” (KarRPSl., 1974, 361b), Kum. *kana-* “kanamak” (KmkTSl., 2011, 244b), Kzk. *kana-* “kanamak” (TKzkSl., 2009, 445a), Nog. *kana-* “kanamak, kan akmak” (NogRSl., 1963, 143b).

kandırđı قَانْدِرْدِي (V17b9) “suya kandırđı, doyurđı” (Ar. *rawwā*)

< *kantur-* < **kān-tur-* “doyurmak” (EDPT, 1972, 636a; Tekin, 1995, 173 *kān-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kantur-* “doyurmak, tatmin etmek” (EDPT, 1972, 636a); MK *kandur-* “suya kandırmak, doyurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014,), KB -; **Harezmi** KE -, ME *kandur-* “kandırmak, (suya) doyurmak” (Yüce, 2014, 134a), MM -, NF *kandur-* “kandırmak, doyurmak” (Ata, 1998,199b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *kandur-* “inandırmak” (Toparlı, 1992, 546), KEF *kandur-* “kandırmak, (suya) doyurmak” (Eminoğlu, 2011, 219a), KH -, Kİ *kandur-* “suya kandırmak, doyurmak” (Özyetgin, 2001, 494; Caferoğlu, 1931, 69), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *kan-* “suya doymak” (Battal, 1997, 37a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kandır-* “suya veya yemeğe doyurmak; tatmin etmek” (TatRSl., 1966, 222b), Baş. *kandır-* “susuzluğunu gidermek, tatmin etmek, memnun etmek” (BaşkRSl., 1958, 321a), Kmlk. *kandır-* “doyurmak, suya doyurmak” (KmlkTSl., 2000, 241a), KKlp. *kandır-* “doyurmak, susuzluğunu gidermek” (KKlpRSl., 1958, 370b), KrmTat. *kandır-* “ikna etmek, susuzluğunu gidirmek, doyurmak” (KrmTatRSl., 2002, 393b), Karay. *kandır-* “ikna etmek, inandırmak”

(KarRPSl., 1974, 361b), Kum. *ķandır*- “memnun etmek; tatmin etmek, doyurmak” (KmkTSl., 2011, 245a), Kzk. *ķandır*- “tatmin etmek, susuzluğunu gidermek, doyurmak” (KzkESl., 1966, 257b), Nog. *ķandır*- “suya doyurmak” (NogRSl., 1963, 144b).

ķaptı قَاطِي (V15a5) “ķaptı” (Ar. *ķaṭafa*)

< *ķap*- “ķapmak” (EDPT, 1972, 580a).

Tarihî: Orh. *ķap*- “ķapmak, tutmak”, Uyg. *ķap*- “ķapmak” (EDPT, 1972, 580a); MK *ķap*- “ķapmak, çalmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 683), KB *ķap*- “tutmak” (Arat III, 1979, 221); **Harezmi** KE -, ME *ķap*- “ķapmak, almak” (Yüce, 2014, 134a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *ķab*- “ķapmak” (Zajączkowski, 1954, 64), DM -, GT *ķap*- “ķapmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 288a), İH -, İM *ķap*- “ķapmak, birden almak” (Toparlı, 1992, 546), KEF *ķap*- “ķapmak, almak, alıp kaçmak, koparmak” (Eminoğlu, 2011, 219a), KH -, Kİ *ķap*- “ķapmak” (Özyetgin, 2001, 494; Caferoğlu, 69), KİN *ķap*- “ķapmak, çalmak” (Delice, 2001, 117a), KK *ķap*- “ķapmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 111a), KMES -, KTAM *ķap*- “ķapmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 112a); Müh. *ķap*- “ansızın kapıp götürmek” (Battal, 1997, 37a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ķap*- “ķapmak, ağıza almak, yemek dişlemek, ısırarak, yutmak” (TatRSl., 1966, 200), Baş. *ķab*- “ağıza almak, ısırarak, çarpmak, ķapmak” (BaşRSl., 1958, 310a), KMLk. *ķab*- “ısırarak; yemek yemek; kazanmak, yenmek, mağlup etmek” (KMLkTSl., 2000, 233a), KKlp. *ķap*- “yemek yemek, ısırarak” (KKlpRSl., 1958, 373a), KrmTat. *ķap*- “ķapmak, koparmak, kaçırmak” (KrmTatRSl., 2002, 369a), Karay. *ķap*- “kaçırmak, ķapmak, yudumlamak” (KarRPSl., 1974, 290a), Kum. *ķap*- “ısırarak, dalmak, ķapmak; azıcık yemek yemek” (KmkTSl., 2011, 370b), Kzk. *ķap*- “ağızına koymak, ķapmak, yudumlamak, çarpmak” (KzkESl., 1966, 258a), Nog. *ķap*- “ķapmak, ısırarak, yemek” (NogRSl., 1963, 131b).

ķarañıdı قَارَانْغِي دي (V6b12) “ķaranlık oldu” (Ar. *aqlama*)

< *ķarañı*-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *ķarañķu* “ķaranlık” (EDPT, 1972, 662b), KB -, sadece *ķarañķu* “ķaranlık” (Arat III, 1979, 223), MK -, sadece *ķarañķu/ķarañķu* “ķaranlık” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 685); **Harezmi** KE

-, sadece *karanğ/ku* “karanlık” (Ata II, 1997, 297b), ME -, sadece *karagü* “karanlık” (Yüce, 2014, 134b), MM -, NF -, sadece *karanğ/ku* “karanlık” (Ata, 1998, 201b); **Kıpçak** CC -, sadece *karanğ* “karanlık” (Grønbech, 1942, 193), BM -, DM -, GT -, sadece *karanğ* “karanlık” (Karamanlioğlu, 1978, 288b), İH -, İM -, sadece *karanğ* “karanlık” (Toparlı, 546), KEF -, sadece *karanğ/ku* “karanlık” (Eminoğlu, 2011, 219b), Kİ -, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -, sadece *karanı* “karanlık” (Battal, 1997, 37b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *karanğıla*- “karanlık olmak, gölge düşmek, kararmak” (TatRSl., 1966, 176b), Baş. *karanğıla*- “karanlık olmak, gölge düşmek, kararmak” (BaşRSl., 1958, 325a), Kmlk. -, sadece *karangi* “karanlık” (KmlkTSl., 2000, 244a), KKlp. *karanıla*- “karanlık olmak” (KKlpRSl., 1958, 378a), KrmTat. -, sadece *karangi* “karanlık” (KrmTatRSl., 2002, 398b), Karay. -, sadece *karanhı* “karanlık” (KTSl., 2006, 73a), Kum. -, sadece *karanı* “karanlık” (KmkTSl., 2011, 249a), Kzk. -, sadece *karanğıla*- “evin odanın içinin karanlık duruma getirmek” (KzkTSl., 2012, 348), Nog. *karanlıla*- “karanlık olmak, gölge düşmek” (NogRSl., 1963, 148b).

karardı قَارَارْدِي (V83b5) “karardı”

< *karar*- < *kara*+ *r*- “kararmak” (EDPT, 1972, 663a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *karar*- “kararmak, karanlık olmak” (EDPT, 1972, 663a); MK *karar*- “kararmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 685), KB *karar*- “kararmak”(Arat III, 1979, 224); **Harezmi** KE *karar*- “kararmak” (Ata II, 1997, 298a), ME *karar*- “kararmak, karanlık olmak” (Yüce, 2014, 134b), MM -, NF *karar*- “kararmak” (Ata, 1998, 201b); **Kıpçak** CC *karar*- “kararmak, karanlık olmak” (Grønbech, 1942, 194), BMF -, DM -, GT *karar*- “kararmak” (Karamanlioğlu, 1978, 288b), İH -, İM *karar*- “kararmak, siyahlanmak” (Toparlı, 1992, 546), KEF -, KH *karar*- “kararmak” (Özgür, 2003, 129a), Kİ -, KİN -, KK *karar*- “siyahlaşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 111a), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *karal*- “kararmak” (TatRSl., 1966, 230a), Baş. *karay*- “kararmak” (BaşRSl., 1958, 324a), Kmlk. *karal*- “kararmak, sönmek” (KmlkTSl., 2000, 244a), KKlp. *karay*- “kararmak, siyahlaşmak” (KKlpRSl., 1958, 376b), KrmTat. *karar*- “kararmak” (KrmTatRSl., 2002, 399b), Karay. *karar*- “kararmak” (KTSl., 2006, 73a), Kum. *karalan*- “kararmak, karaya boyanmak; mec. lekelenmek,

karalanmak” (KmkTSl., 2011, 248a), Kzk. *karay-* “kararmak” (TKzkSl., 2009, 455a), Nog. -.

ķargadı قَارْغَادِي (V32a13) “beddua etti” (Ar. *laʿana*)

< *ķargā-* “beddua etmek” (EDPT, 1972, 655a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece dönüş. çatılı *ķargan-* “beddua etmek” (Erdal II, 1991, 603); MK *ķargā-* “lanetlemek, birinin kötülüklerini saymak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 686), KB -, sadece *ķargış* “beddua” (Arat III, 1979, 224); **Harezmi** KE *ķargā-* “lanet etmek, beddua etmek” (Ata II, 1997, 298b), ME -, MM -, NF *ķargā-* “beddua etmek” (Ata, 1998, 201b); **Kıpçak** CC *ķargā-* ~ *ķara-* “lanet etmek” (Grønbech, 1942, 194), BMF -, GT -, İH -, İM -, KEF *ķargā-* “beddua etmek” (Eminoğlu, 2011, 220a), KH -, Kİ *ķargā-* “beddua etmek” (Özyetgin, 2001, 496; Caferoğlu, 1931, 70), KİN -, KK -, sadece isim *ķargış* “beddua” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 111b), KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *ķarkış et-* “ķargamak, ilenç etmek” (Battal, 1997, 38a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ķarga-* “lanetlemek” (TatRSl., 1966, 234a), Baş. *ķarga-* “lanetlemek” (BaşkRSl., 1958, 327a), Kmlk. *ķarga-* “beddua etmek” (KmlkTSl., 2000, 245a), KKlp. *ķarga-* “lanetlemek” (KKlpRSl., 1958, 379b), KrmTat. *ķarga-* “lanet etmek” (KrmTatRSl., 2002, 400b), Karay. *ķarga-* “lanetlemek” (KarRPSl., 1974, 293b), Kum. *ķarga-* “beddua etmek, lanet etmek, lanet okumak, ilençlemek; birinin başına bela getirmek” (KmkTSl., 2011, 250b), Kzk. *ķarga-* “lanet etmek” (KzkESl. 261a), Nog. *ķarga-* “lanet etmek, beddua etmek” (NogRSl., 1963, 149b).

ķargāşaladı قَارْغَاşَالَادِي (V27a13) “ķarışıklık çıkarmak” (Ar. *ğawwaşa*)

< *ķargāşala-* < *ķargāş-a+la-* “ķavga etmek, tartışmak, ķekişmek” (EDPT, 1972, 658a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *ķargāşa* “anlaşmazlık, tartışma” (EDPT, 1972, 658a); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *ķargāşa* “tartışma, ķavga” (Grønbech, 1942, 194), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, sadece *ķargāşalık* “ķargaşa” (KarRPSl., 1974, 364a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

Aynı anlamı taşıyan isim kökü Çağataycada kargaş (< *karga-ş) “kavga, galebe eyleyip karış katış olmak” mevcuttur. (Kaçalın, 2011, 954).

karıdı قَارِدِي (V6b13) “yaşlandı” (Ar. *şāḥa*)

< *kāri*- “yaşlanmak” (EDPT, 1972, 645b; Tekin, 1995, 173).

Tarihî: Orh. *karı*- “yaşlanmak”, Uyg. *karı*- “yaşlanmak” (EDPT, 1972, 645b); MK *karı*- “yaşlanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 686), KB *karı*- “kocamak, yaşlanmak” (Arat III, 1979, 224); **Harezmi** KE *karı*- “ihtiyarlamak, yaşlanmak” (Ata II, 1997, 299a), ME *karı*- “yaşlanmak, kocamak” (Yüce, 2014, 135a), MM *karı*- “yaşlanmak, kocamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 228a), NF *karı*- “ihtiyarlamak, yaşlanmak” (Ata, 1998, 202a); **Kıpçak** CC *karı*- “yaşlanmak” (Grønbech, 1942, 195), BMF *karı*- “yaşlanmak” (Zajęczkowski, 1954, 66), DM -, GT *karı*- “yaşlanmak, ihtiyarlamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 288b), İH -, İM -, sadece isim *karı* “yaşlı, ihtiyar” (Toparlı, 1992, 547), KEF *karı*- “ihtiyarlamak, yaşlanmak” (Eminoğlu, 2011, 220a), KH -, Kİ *karı*- “ihtiyarlamak” (Özyetgin, 2001, 497; Caferoğlu, 1931, 70), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *karı*- “kocamak” (Battal, 1997, 38a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *kartay*- “yaşlanmak, kocamak, kartlaşmak” (TatRSl., 1966, 236a), Baş. -, sadece *kartay*- “yaşlanmak” (BaşRSl., 1958, 328a), Kmlk. -, sadece *kartay*- “yaşlanmak” (KmlkRSl., 2000, 246a), KKlp. -, sadece isim *garrı* “yaşlı adam” (KKlpRSl., 1958, 152b), Karay. *karı*- “yaşlanmak” (KarRPSl., 1974, 295a), Kum. -, sadece *kartay*- “ihtiyarlamak, yaşlanmak” (KmkTSl., 2011, 252a), Kzk. -, sadece *kartay*- “yaşlanmak” (TKzkSl., 2009, 765b), Nog. -, sadece *kartay*- “yaşlanmak” (NogRSl., 1963, 151b).

karıldı قَارِيلْدِي (V5a12, 6b12) “boğaza durdı, karıştı” (Ar. *izzawwara, ihtalaṭa*)

< *karıl*- < *kār-(ı)l*- “karışmak” (EDPT, 1972, 658; Tekin, 1995, 173).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *karıl*- “bir şey ile karışmak” (EDPT, 1972, 658b), KB *karıl*- “karılmak, katışmak, karışmak” (Arat III, 1979, 224), MK *karıl*- “karışmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 686); **Harezmi** KE *karıl*- “karışmak” (Ata II, 1997, 299a), ME *karıl*- “karışmak, katılmak” (Yüce, 2014, 135a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *karıl*- “boğuk olmak, boğazında kalmak” (Grønbech, 1942, 195), Müh. -, BM -, Kİ -, sadece geç. fiil *kar-*

“karıştırmak” (Özyetgin, 2001, 495; Caferoğlu, 1931, 70), DM -, GT -, İH -, İM -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat -, Kum. -, Karay. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *karıl-* “karma işi yapılmak, karışmak; *hlk.* hayvan çiftleşmek” (TSl., 2011, 1329a).

ķarmadı قَارْمَادِي, **ķarmaladı**¹⁴⁸⁷ قَارْمَالَادِي (V12a13) “yokladı, kurcaldı, bir şeyin ne olduğunu bilmek için araştırdı, dokundu” (Ar. *cassa*)

< *ķarma-* bk. *ķarva-* (EDPT, 1972, 646a), *ķarmala* < *ķarva-la-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *ķarva-* “bir şeyin ne olduğunu bilmek için dokundu”; ayrıca *ķarmala-* “yağmalamak, talan etmek” (EDPT, 1972, 646a, 661a); MK -, sadece *ķarva/wa-* “elle arayıp yoklamak ve dokunmak”, ayrıca *ķarmala-* “yağmalamak, kapmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 690), KB -; **Harezmi** HŞ -, sadece *ķarba-* “elle dokunmak” (EDPT, 1972, 646a), KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *ķarma-* “eliyle dokunmak, okşamak” (Grønbech, 1942, 194), BMF -, DM -, GT -, İH *ķarmaladı* “eşyayı karıştırdı, araştırdı, karma karışık etti” (İzbudak, 1936, 27), İM -, KEF -, Kİ *ķarmala-* “dokunmak” (Özyetgin, 497; Caferoğlu, 1931, 71), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ķarmala-* “dokunmak, parmakla dokunmak; elle yoklamak” (TatRSl., 1966, 235b), Baş. *ķarma-* “dokunarak hissetmek, okşamak” (BaşRSl., 1958, 327b), KMLk. *ķarma-* “incelemek, tetkik etmek” (KMLkTSl., 2000, 245b), KKlp. *ķarmala-* “aramak, bir şeyin ne olduğunu öğrenmek için dokunmak, okşamak” (KKlpRSl., 1958, 380b), KrmTat. *ķarmala-* “elle muayene etmek, dokunarak hissetmek” (KrmTatRSl., 2002, 401a), Karay. *ķarmala-* “dokunmak, hissetmek” (KarRPSl., 1974, 364a), Kum. *ķarma-* “tetkik etmek, incelemek, bakmak; göz kulak olmak, nezaret etmek” (KmkTSl., 2011, 248b), Kzk. *ķarma-* “yakalamak, tutmak, kapmak, koparmak, çekmek”; *ķarmala-* “yakalamak, ele geçirmek, hissederek tanımak, dokunarak tanımak, hissetmek” (KzkESl., 1966, 260a), Nog. *ķarmala-* “hissetmek, dokunmak” (NogRSl., 1963, 151a).

¹⁴⁸⁷ Metinde bu kelimenin altında yukarıda zikredilen anlamın dışında “aşırıldı ve çaldı” anlamında Arapça إختلس kelimesi yazılmıştır.

karşı قَرَصْتُ (V22b9 sayfa kenarında yazılmıştır) “el çarpmak, kanat çırpma”
(Ar. *şaffaka*)

< *karş-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *karş karş* “alkış sesi” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 689), KB -; **Harezmi** KE -, ME *karş-* “el çırpma” (Yüce, 2014, 135a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *karş-* “el karsmak, birbirine çarpma” (İzbudak, 1936, 27), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece isim *karş* “el çırpma, alkış sesi, el çırparak tempo tutma” (KMLkTSl., 2000, 246a), KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, sadece *hars:* *hars ur-* “alkışlamak” (KmkTSl., 2011, 371b), Kzk. -, Nog. -. Eski Anadolu Türkçesi *kars-* “çibin çalmak, el çırpma” (TTS IV, 2320).

karşıladı قَارَشَ لَادِي (V39a3) “karşıladı” (Ar. *lāḳā*)

< *karşıla-* < *karşı+la-* “karşılamak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *karşa-* “karşılamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 689), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, sadece *karşu* “karşı” (Delice, 2001, 117a), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *karşıla-* “karşılamak, misafir kabul etmek” (TatRSl., 1966, 237b), Baş. *karşıla-* “karşılamak” (BaşkRSl., 1958, 328b), KMLk. -, KKlp. -, sadece isim *karşı* “karşı” (KKlpRSl., 1958, 380b) KrmTat. *karşıla-* “karşılamak” (KrmTatRSl., 2002, 402b), Karay. *karşıla-* “karşılamak, birinin karşısına çıkmak, görüşmek” (KarRPSl., 1974, 365a), Kum. *karşıla-* “birini karşılamak, istikbal etmek, karşısına çıkmak; misafir kabul etmek” (KmkTSl., 2011, 252a), Kzk. *karşıla-* “karşılamak, beklemek; ateşe tutma” (KzkTSl., 2012, 352b), Nog. -. sadece *karşı* “karşı” (NogRSl., 1963, 151a).

karıyadı قَارَطَايَ دِي (V38a5) “yaşlandı, kocaldı; yaralandı” (Ar. *harima, ḳariha*)

< *karıy-* < *kart+ay-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *kart* “yara, eski, yaşlı” (EDPT, 1972, 647b); MK -, sadece *kart* “yara” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 689), KB -; **Harezmi** KE *karta-* “yaşlanmak, ihtiyarlamak” (Ata II, 1997,301), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *kart* “eski, yaşlı” (Grønbech, 1942, 194), BMF -, DM -,

GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *kart* “yaşlı” (Toparlı-Çögenli-Yaşlı, 113b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kartay*- “yaşlanmak; eskimek” (TatRSl., 1966, 236a), Baş. *kartay*- “yaşlanmak” (BaşRSl., 1958, 328a), Kmlk. *kartay*- “yaşlanmak” (KmlkRSl., 2000, 246a), KKlp. *kartay*- “yaşlanmak” (KKlpRSl., 1958, 381a), KrmTat. *kartay*- “yaşlanmak” (KrmTatRSl., 2002, 401b), Karay. *kartay*- “yaşlanmak” (KarRPSl., 1974, 294b), Kum. *kartay*- “ihtiyarlamak, yaşlanmak” (KmkTSl., 2011, 252a), Kzk. *kartay*- “yaşlanmak” (TKzkSl., 2009, 765b), Nog. *kartay*- “yaşlanmak” (NogRSl., 1963, 151b).

kaşıdı قَاشِدَى (V13b3) “kaşımak” (Ar. *hakka*)

< *kaşı*- “kaşımak” (EDPT, 1972, 671a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kaşı*- “kaşımak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 691), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece dönüş. çatılı *kaşın*- “kaşınmak” (Yüce, 2014, 135b), MM *kaşı*- “kaşımak” (Toparlı-Çögenli, 228b), NF *kaşı*- “kaşımak” (Ata, 1998, 204a); **Kıpçak** CC *kaşa*-, *kaşı* “çizmek, ovalamak” (Grønbech, 1942, 195), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *kaşı*- “kaşımak” (Toparlı, 1992, 548), KEF *kaşı*- “kaşımak, tımar etmek” (Eminoğlu, 2011, 220b), KH *kaşı*- “kaşımak” (Özgür, 2003, 129a), Kİ *kaşı*- “kaşımak” (Özyetgin, 2001, 499; Caferoğlu, 1931, 72), KİN -, KK *kaşı*- “kaşımak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 111b), KMES -, KTAM *kaşı*- “tımar etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 113b); Müh. *kaşı*- “bedinen kaşınan yerini oğmak” (Battal, 1997, 38b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kaş*- “kaşımak” (TatRSl., 1966, 244b), Baş. *kaşı*- “kaşımak” (BaşSl. I, 1993, 662b *tırna*-), Kmlk. *kaşı*- “kaşımak” (KmlkTSl., 2000, 247a), KKlp. *kaşı*- “kaşımak” (KKlpRSl., 1958, 384b), KrmTat. *kaşı*- “kaşımak” (KrmTatRSl., 2002, 409b), Karay. *kaşı*- “kaşımak” (KarRPSl., 1974, 300a), Kum. *kaşı*- “kaşımak; *mec.* bir şeyi kendisi için istemek, dilemek, arzu etmek; *mec.* bir şeyi bilmemek” (KmkTSl., 2011, 372a), Kzk. *kaş*- “kaşımak” (TKzkSl., 2009, 462b), Nog. *kaş*- “kaşımak” (NogRSl., 1963, 154a).

katı قَاطَى (V15a4) “kattı, karıştırdı” (Ar. *halaṭa*)

< *kat*- “karıştırmak” (EDPT, 1972, 594b-595a).

Tarihî: Orh. *kat*- “karıştırmak, ilave etmek, katmak”, Uyg. *kat*- “karıştırmak, katmak, ilave etmek” (EDPT, 1972, 594B); MK *kat*- “katmak, ilave etmek, karıştırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 692), KB *kat*- “katmak, karıştırmak” (Arat III, 1979, 227); **Harezmi** KE *kat*- “katmak, ilave etmek, karıştırmak” (Ata II, 1997, 303a), ME *kat*- “katmak” (Yüce, 2014, 135b), MM *kat*- “eklemek, katmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 228b), NF *kat*- “katmak, ilave etmek, koymak; içine sokmak; bir yerde tutmak, kapatmak; takmak; koşmak” (Ata, 1998, 205b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *kat*- “ilave etmek, katmak, burada koymak, tıkmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 290a), İH -, İM *kat*- “katmak” (Toparlı, 1992, 548), KEF *kat*- “katmak, eklemek, karıştırmak” (Eminoğlu, 2011, 221a), KH *kat*- “katmak, karıştırmak, ilave etmek” (Özyetgin, 2003, 129a), Kİ *kat*- “karıştırmak, ilave etmek” (Özyetgin, 2001, 500; Caferoğlu, 1931, 73), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kat*- “karıştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 114a); Müh. *kat*- “katılaşmak, karıştırmak” (Battal, 1997, 39); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kat*- II “eklemek, koymak” (TAlmSl., 1989, 115), Baş. *kat*- “eklemek, koymak, doldurmak” (BaşkRSl., 1958, 331b), Kmlk. -, KKlp. *kat*- “ilave etmek, katmak” (KKlpRSl., 1958, 385a), KrmTat. *kat*- “eklemek, ilave etmek” (KrmTatRSl., 2002, 405b), Karay. *kat*- “karıştırmak, eklemek” (KarRPSl., 1974, 366b), Kum -, Kzk. *kat*- “sulu yemeklere süt veya yoğurt katmak” (KzkTSl., 2012, 357b), Nog. *kat*- “katmak, eklemek” (NogRSl., 1963, 155b).

katı قَاطَى (V29b10) “katılaşmak, sertleşmek” (Ar. *ḳawiya*)

< *kat*- “katılaşmak” (EDPT, 1972, 595a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kat*- “sertleşmek, sağlamlaşmak” (EDPT, 1972, 595a); MK *kat*- “katılaşmak, sertleşmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 692), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *kat*- “katılaşmak, kaskatı olmak” (Eminoğlu, 2011, 221a), KH -, Kİ *kat*- “katılaşmak, sertleşmek” (Özyetgin, 500; Caferoğlu, 1931, 73), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *kat*- “katılaşmak, karıştırmak” (Battal, 1997, 39); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kat*- I “sertleşmek, donmak, bayatlamak, kurumak, donmak” (TAlmSl., 1989, 115; TatRSl., 1966, 241a: *kat*- I), Baş. *kat*-

“sertleşmek, bayatlamak, kurumak, donmak, donup kalmak” (BaşkRSl., 1958, 331b), Kmlk. *kat-* “sertleşmek, bayatlamak; gözünü dikmek, gözünü ayırmadan bakmak; yerinde mihlanmak; ölmek” (KmlkTSl., 2000, 247b), KKlp. *kat-* “sertleşmek; donmak; yerinde donup kalmak, şaşmak” (KKlpRSl., 1958, 385a), KrmTat. *kat-* “donup kalmak, sertleşmek” (KrmTatRSl., 2002, 405b), Karay. *kat-* “katılaşmak, sertleşmek” (KarRPSl., 1974, 296b), Kum. *kat-* “sertleşmek; katılaşmak, katı hale getirmek; kurumak, suyunu kaybetmek; *mec.* donup kalmak; soğuktan donmak; çivi kesmek (ölmek)” (KmkTSl., 2011, 254a), Kzk. *kat-* “sertleşmek” (KzkESl. 261b), Nog. *kat-* “sertleşmek, katılaşmak; kararlaştırmak” (NogRSl., 1963, 155b).

katıldı قَاتِلْدِي (V6b13) “katıldı, karıştı, karıştırıldı” (Ar. *iẖtalaṭa*)

< *katıl-* < *kat-(ı)l-* “karıştırılmak” (EDPT, 1972, 601b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *katıl-* “karıştırılmak” (EDPT, 1972, 601b); MK *katıl-* “karışmak, katılmak, ilave edilmek; cinsî münasebette bulunmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 692), KB *katıl-* “katılmak, karıştırılmak” (Arat III, 1979, 228); **Harezmi** KE *katıl-* “katılmak, aynı fikirde olmak” (Ata II, 1997, 304a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *katıl-* “katılmak, karışmak, karıştırılmak” (Eminoğlu, 2011, 221b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *kat-* “karıştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 114a); Müh. -, sadece *kat-* “karıştırmak, katılaşmak” (Battal, 1997, 39a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -,Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. *katıl-* “eklenmek, karıştırılmak” (KrmTatRSl., 2002, 407a), Karay. *katıl-* “karışmak, müdahale etmek” (KarRPSl., 1974, 366b-367a), Kum -, Kzk. -, Nog. -.

kawruldu قَاوْرُوْلْدِي , **kawrundi** قَاوْرُوْنْدِي , **kowurundi** قُوْوورُوْنْدِي (V7a1) “kavruldu” (Ar. *inḱalā*)

< *kawrul-* < *kağur-(u)l-* “kavrulmak” (EDPT, 1972, 612b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *kağur-* “kavurmak” (EDPT, 1972, 612a); MK *kawrul-*, *kağrul-* “kavrulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 692, 677), KB *kawrul-* “kavrulmak” (Arat III, 1979, 229); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, sadece *kavur-* “kavurmak” (Zajaczkowski, 1954, 67), DM -, GT -, sadece *kavurmuş* “kavurulmuş” (Karamanlioğlu, 1978, 290b), İH -

, İM -, KEF -, sadece *kawur*- “kavurmak, kızartmak” (Eminoğlu, 2011, 222a), KH -, Kİ -, sadece *kavur*- “kavurmak” (Özyetgin, 2001, 503; Caferoğlu, 1931, 73), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *kavur*- “eti kavurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 114b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kuırıl*- “kavrulmak, kızartılmak” (TatRSl., 1966, 302a), Baş. *kuvırıl*- “kavrulmak, kızartılmak” (BaşRSl., 1958, 350a), Kmlk. *kuvurul*- “kavrulmak” (KmlkTSl., 2000, 285a), KKlp. *kuvırıl*- “kavrulmak, kurumak” (KKlpRSl., 1958, 418b), KrmTat. -, sadece *kavur*- “kızartmak, kavurmak” (KrmTatRSl., 2002, 380a), Karay. *kavurul*- “kavrulmak” (KarRPSl., 1974, 356b), Kum. -, *kuwur*- “kavurmak, kızartmak” (KmkTSl., 2011, 275a) ayrıca *kuwrul*- “kurumak, suyu çekilmek; örselenmek” (KmkTSl., 2011, 275a), Kzk. *kuvırıl*- “kavrulmak, yara kurumak” (KzkESl., 1966, 270b), Nog. *kuvırıl*- “kavrulmak, yara kurumak” (NogRSl., 1963, 185a).

ḳayğadı قَائِغَادِي (V38a2) “kaygılandı, üzüldü” (Ar. *ihamma wa hazina*)

Bu biçim tarihî Türk yazı dili alanı ve çağdaş Kıpçak dillerinde yer almamaktadır.

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. *ḳaygı*- “üzülmek, kaygılanmak” (KarRPSl., 1974, 357b-358a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

ḳayğırdı قَائِغِرْدِي (V83b7) “kaygılandı”

< *ḳayğır*- < *ḳadğu-r*- “kaygılanmak, üzülmek” (EDPT, 1972, 599a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ḳadğur*- “üzülmek” (EDPT, 1972, 599a), MK *ḳadğur*-, *ḳayğur*- “kaygılanmak, üzülmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 675, 695), KB *ḳadğur*- “kaygılanmak” (Arat III, 1979, 214); **Harezmi** KE *ḳadğur*-, *ḳayğur*- “kaygılanmak” (Ata II, 1997, 284b, 307b), ME *ḳadğur*- “endişelenmek” (Yüce, 2014, 133a, 136b), MM -, sadece *ḳadğu* “kaygı, düşünce” (Toparlı, Argunşah, 2014, 277a), NF *ḳadğur*- “üzülmek, tasalanmak, endişe etmek” (Ata, 1998, 195b); **Kıpçak** CC *ḳayğır*- “üzülmek” (Grønbech, 1942, 190), BM -, DM -, GT *ḳayğur*- “kaygılanmak, endişe

etmek”; *ḳayur*- “kaygılanmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 291a, 291b), İH -, İM *ḳadğur*- “üzülmek, kederlenmek” (Toparlı, 1992, 544), KEF *ḳadğur*- “kaygılanmak” (Eminoğlu, 2011, 217b), KH -, sadece *ḳayğu, ḳayķu* “kaygı” (Özgür, 2003, 129b), Kİ *ḳayğur*- “Trkm.kederlenmek, hüzünlenmek” (Özyetgin, 2001, 504; Caferoğlu, 1931, 74), KİN -, KK *ḳayğır*- “tasalanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 112a), KMES *ḳayķır*- “üzülmek” (Toparlı, 1987, 64), KTAM *ḳayğı tut*- “üzülmek, kederlenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 114b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ḳayğır*- “kahırlanmak, üzülmek, tasalanmak; hüzünlenmek; ahlar çekmek; özlemek; merak etmek, düşünmek, özen göstermek” (TatRSl., 1966, 210a), Baş. *ḳayğır*- “tasalanmak, üzülmek, endişelenmek” (BaşRSl., 1958, 312b), KMLk. *ḳayğır*- “önemsemek, merak etmek, üzülmek” (KMLkTSl., 2000, 249b), KKlp. *ḳayğır*- “kaygılanmak” (KKlpRSl., 1958, 353b), KrmTat. *ḳayğır*- “endişelenmek” (KrmTatRSl., 2002, 384a), Karay. *ḳayhır*- “önemsemek, merak etmek, üzülmek” (KTSl., 2006, 74b), Kum. *ḳayğır*- “kederlenmek, gamlanmak, üzülmek, yeise kapılmak; endişe etmek” (KmkTSl., 2011, 256a), Kzk. *ḳayğır*- “kaygılanmak” (TKzkSl., 2009, 467b), Nog. *ḳayğır*- “endişelenmek, kaygılanmak” (NogRSl., 1963, 137a).

ḳayırdı قَايِرْدِي (V8a13) “önemsemek; kaygılanmak, endişelenmek” (Ar. *bālā*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ḳadğur*- “üzülmek”; MK *ḳadğur*- “endişelenmek” (EDPT, 1972, 599a), KB *ḳadğur*- “kaygılanmak” (Arat III, 1979, 214); **Harezmi** KE *ḳadğur*-, *ḳayğur*- “kaygılanmak” (Ata II, 1997, 284b, 307b), ME *ḳadğur*- “endişelenmek” (Yüce, 2014, 133a, 136b), MM -, sadece *ḳadğu* “kaygı, düşünce” (Toparlı, Argunşah, 2014, 277a), NF *ḳadğur*- “üzülmek, tasalanmak, endişe etmek” (Ata, 1998, 195b); **Kıpçak** CC *ḳayğır*- “üzülmek” (Grønbech, 1942, 190), BM -, DM -, GT *ḳayğır*- “kaygılanmak, endişe etmek”; *ḳayur*- “kaygılanmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 291a, 291b), İH -, İM *ḳadğur*- “üzülmek, kederlenmek” (Toparlı, 1992, 544), KEF *ḳadğur*- “kaygılanmak” (Eminoğlu, 2011, 217b), KH -, sadece *ḳayğu, ḳayķu* “kaygı” (Özgür, 2003, 129b), Kİ *ḳayğur*- “Trkm. kederlenmek, hüzünlenmek” (Özyetgin, 504; Caferoğlu, 1931, 74), KİN -, KK *ḳayğır*- “tasalanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 112a), KMES *ḳayķır*- “üzülmek” (Toparlı,

64), KTAM *kağrı tut-* “üzülmek, kederlenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 114b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kağrı-* “kahırlanmak, üzülmek, tasalanmak; hüznlenmek; ahlar çekmek; özlemek; merak etmek, düşünmek, özen göstermek” (TatRSl., 1966, 210a), Baş. *kağrı-* “tasalanmak, üzülmek, endişelenmek” (BaşRSl., 1958, 312b), Kmlk. *kağrı-* “önemsemek, merak etmek, üzülmek” (KmlkTSl., 2000, 249b), KKlp. *kağrı-* “kaygılanmak” (KKlpRSl., 1958, 353b), KrmTat. *kağrı-* “endişelenmek” (KrmTatRSl., 2002, 384a), Karay. *kağrı-* “önemsemek, merak etmek, üzülmek” (KTSl., 2006, 74b), Kum. *kağrı-* “kederlenmek, gamlanmak, üzülmek, yeise kapılmak; endişe etmek” (KmkTSl., 2011, 256a), Kzk. *kağrı-* “kaygılanmak” (TKzkSl., 2009, 467b), Nog. *kağrı-* “endişelenmek, kaygılanmak” (NogRSl., 1963, 137a).

kağırladı قَايِرْلَادِي (V5b8) “önem verdi, bir tarafa dönüp baktı” (Ar. *iltafata*)

kağırladı fiili, tarihî Türk dillerinde ve çağdaş Kıpçakçada yoktur.

kağıttı قَايِيتِي (V17a10, 30a10, 38b9) “geri döndü” (Ar. *kağala ey raca ‘a, walla wa radda*)

< *kağıt-* < *kağ-(ı)t-* “dönmek” (EDPT, 1972, 597a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kağıt-* “çevirmek, geri dönmek” (EDPT, 1972, 597a); MK *kağıt-* “(yöneldiği yönden) geri dönmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014,), KB *kağıt-* “dikilmek, geri dönmek, yüz çevirmek, inat etmek” (Arat III, 1979, 214); **Harezmi** KE *kağıt-* “geri dönmek” (Ata II, 1997, 308a), ME *kağıt-* “dönmek” (Yüce, 2014, 136b), MM *kağıt-* “geri dönmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 229a), NF *kağıt-* “dönmek, geri dönmek; vaz geçmek, caymak” (Ata, 1998, 208b); **Kıpçak** CC *kağıt-* “geri dönmek” (Grønbech, 1942, 190), BMF -, DM *kağıt* “dön!” (Toparlı, 2003, 89), GT *kağıt-* “geri dönmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 291a), İH -, İM *kağıt-* “dönmek” (Toparlı, 1992, 549), KEF *kağıt-* “geri dönmek, caymak” (Eminoğlu, 2011, 222a), KH *kağıt-* “dönmek, döndürmek” (Özgür, 2003, 129b), Kİ *kağıt-* “geri dönmek, avdet etmek” (Özyetgin, 2001, 505; Caferoğlu, 1931, 74), KİN -, KK *kağıt-* “dönmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 112a), KMES -, KTAM *kağıt-* “geri dönmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 115a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *kağıt-* “geri dönmek, geri gelmek” (TatRSl., 1966, 212b-213a),

Baş. *ķayt*- “geri gelmek, geri dönmek” (BaşkRSl., 1958, 314a), Kmlk. *ķayt*- “dönmek” (KmlkTSl., 2000, 250), KKlp. *ķayıt*- “geri dönmek, geri almak” (KKlpRSl., 1958, 356a), KrmTat. *ķayıt*- “geri çevirmek” (KrmTatRSl., 2002, 386b), Karay. *ķayt*- “dönmek” (KTSl., 2006, 75a), Kum. *ķayt*- “dönmek, geri gelmek, avdet etmek; vaz geçmek” (KmkTSl., 2011, 258a), Kzk. *ķayt*- “geri dönmek, geri almak, geri vermek” (KzkESl., 1966, 253b). Nog. *ķayt*- “geri dönmek, geri almak” (NogRSl., 1963, 139a).

ķayķalandı قَائِقَالَانْدِي (V10b2, 30a4) “kaygılandı, endişelendi” (Ar. *taķallaka*)

ET’de *ķadķulan*- fiiliyle ilgili gibi görünce de etimolojik olarak *ķadķu* > *ķayķa* değişimi mümkün görünmüyor.

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *ķadķulan*- “kaygılanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 675), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, sadece *ķayķıla*- “kaygılanmak, üzölmek” (KKlpRSl., 1958, 353b), KrmTat. -, Karay. *ķayķulan*- “önemsemek, merak etmek, üzölmek” (KarRPSl., 1974, 357b), Kum. -, Kzk. *ķayķılan*- “kaygılanmak, üzölmek” (KzkESl., 1966, 254b), Nog. *ķayķılan*- “kederlenmek, üzölmek” (NogRSl., 1963, 136b).

ķaynadı قَائِنَادِي (V27a4) “kaynadı” (Ar. *ķalā*)

< *ķayın*- < *ķañ*- “kaynamak” (EDPT, 1972, 678a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ķayın*- “kaynamak” (EDPT, 1972, 678a); MK *ķayna*- “kaynamak; kaynayıp coşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 696), KB *ķayna*- “kaynamak” (Arat III, 1979, 230), **Harezmi** KE *ķayna*- “kaynamak; parlamak, ısıldamak” (Ata II, 1997, 308a), ME -, sadece *ķaynat*- “kaynatmak” (Yüce, 2014, 136b), MM -, NF *ķayna*- “kaynamak, pişmek” (Ata, 1998, 209a); **Kıpçak** CC *ķayna*- “kaynamak” (Grønbech, 1942, 190), BMF *ķayna*- “kaynamak” (Zajęczkowski, 1954, 65), DM -, GT -, sadece *ķaynat*- “kaynatmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 291a), İH -, İM *ķayna*- “kaynamak” (Toparlı, 1992, 549), KEF *ķayna*- “kaynamak” (Eminoğlu, 2011, 222a), KH *ķayna*- “kaynamak, ısınmak” (Özgür, 2003, 129b), Kİ *ķayna*- “kaynamak” (Özyetgin, 2001, 506; Caferoğlu, 1931, 74), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ķayna*- “kaynamak, haşlanmak” (TatRSl.,

1966, 211b), Baş. *kayna-* “kaynamak, haşlanmak” (BaşkRSl., 1958, 313b), Kmlk. *kayna-* “kaynamak; kızmak, hiddetlenmek; bollaşmak; keyiflenmek, neşe içinde olmak” (KmlkTSl., 2000, 250a-b), KKlp. *kayna-* “kaynamak” (KKlpRSl., 1958, 354b), KrmTat. *kayna-* “kaynamak” (KrmTatRSl., 2002, 385b), Karay. *kayna-* “kaynamak” (KTSl., 2006, 74b), Kum. *kayna-* “kaynamak; *mec.* kaynamak, coşmak” (KmkTSl., 2011, 256b), Kzk. *kayna-* “kaynamak; coşmak” (TKzkSl., 2009, 469a), Nog. *kayna-* “kaynamak, coşmak” (NogRSl., 1963, 137b).

ķayrıldı قَائِرِيْلْدِي (V32a12) “eğildi, buruldu, büküldü” (Ar. *luwiya*)

< *ķayrıl-* < *ķadır-(ı)l-* “eğilmek, bükülmek” (EDPT, 1972, 605b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *ķadırıl-* “(boyun) burulmak; (boyun) burmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 676), KB -, sadece *ķadır-* “döndürmek, karşı koymak” (Arat III, 1979, 214); **Harezmi** KE -, ME *ķayrıl-* “dönmek” (Yüce, 2014, 136b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *ķayrıl-* “dönmek” (Toparlı, 549), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ķayırıl-* “kayırmak filinden edilgen çatılı” (TaRSl., 1966, 206b), Baş. *ķayırıl-* “bükülmek, eğilmek; sarılmak” (BaşkRSl., 1958, 315a), Kmlk. -, sadece *ķayır-* “çevirmek, bükmek, kıvrırmak” (KmlkRSl. 250a), KKlp. *ķayırıl-* “dönmek”, ayrıca *ķayırılma* “bükülme, katlanma” (KKlpRSl., 1958, 355b), KrmTat. *ķayırıl-* “burulmak, burkulmak” (KrmTatRSl., 2002, 387b), Karay. *ķay(ı)rıl-* “çevrilmek, bükülmek, kıvrılmak, çıkmak; ayrılmak” (KTSl., 2006, 74b), Kum. -, Kzk. *ķayırıl-* “çevrilmek, bükülmek” (KzkESl., 1966, 254a), Nog. -. sadece *ķayır-* “çevirmek, döndürmek” (NogRSl., 1963, 140b).

ķazdı قَازْدِي (V13b5) “kazdı” (Ar. *ħafara*)

< *ķaz-* “kazmak” (EDPT, 1972, 680b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ķaz-* “kazmak” (EDPT, 1972, 680b); MK *ķaz-* “kazmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 696), KB *ķaz-* “kazmak” (Arat III, 1979, 231); **Harezmi** KE *ķaz-* “kazmak” (Ata II, 1997, 309a), ME *ķaz-* “kazmak” (Yüce, 2014, 137a), MM -, NF *ķaz-* “kazmak” (Ata, 1998, 210a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *ķaz-* “kazmak, eşmek” (Toparlı, 1992, 549), KEF *ķaz-* “kazmak, eşmek” (Eminoğlu, 2011, 222b), KH -, Kİ *ķaz-* “bugünkü

manasında” (Özyetgin, 2001, 508; Caferoğlu, 74), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kaz-* “kazmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 115a); Müh. *kaz-* “çukur kazmak” (Battal, 1997, 39b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kaz-* “kazmak, eşmek; kazı yapmak, bulup ortaya çıkarmak, bellemek, yırtmak; kurcalamak, eşelemek, karıştırmak; deşmek, delmek” (TatRSl., 1966, 208a), Baş. *kaz-* “kazmak, eşmek” (BaşRSl., 1958, 312a), Kmlk. *kaz-* “kazmak” (KmlkTSl., 2000, 250b), Karklp. *kaz-* “kazmak” (KKlpRSl., 1958, 351b), KrmTat. *kaz-* “kazmak” (KrmTatRSl., 2002, 383a), Karay. *kaz-* “kazmak” (KTSl., 2006, 75a), Kum. *kaz-* “kazmak” (KmkTSl., 2011, 259a), Kzk. *kaz-* “kazmak; tırmalamak, kazımak; *mec.* aslını kökünü çok detaylı araştırmak” (KzkTSl., 2012, 320b), Nog. *kazı-* “kazmak” (NogRSl., 1963, 136a).

kazandı قَازَانْدَى (V13b12) “kazandı” (Ar. *haşşala*)

< **kazğan-* < *kazğa-n-* “kazanmak” (EDPT, 1972, 683a).

Tarihî: Orh. *kazğan-* “elde etmek, kazanmak, çabalamak, çalışmak”, Uyg. *kazğan-* “kazanmak, toplamak, biriktirmek, zaptetmek” (EDPT, 1972, 683a); MK *kazğan-* “kazanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 696), KB *kazğan-* “kazanmak” (Arat III, 1979, 231); **Harezmi** KE *kazğan-* “kazanmak” (Ata II, 1997, 310a), ME *kazğan-* “kazanmak” (Yüce, 2014, 137a), MM -, NF *kazğan-* “kazanmak” (Ata, 1998, 210b); **Kıpçak** CC *kazğan-* “elde etmek, kazanmak” (Grønbech, 1942, 197), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *kazğan-* “kazanmak” (Eminoğlu, 2011, 222b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kazan-* “kazanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 115a); Müh. *kazan-* “edinmek, hâsıl etmek, kazanmak” (Battal, 1997, 39b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kazan-* “kazanmak, hak etmek, elde etmek, erişmek; bulmak, çıkarmak; fethetmek, işgal etmek, ele geçirmek, edinmek” (TatRSl., 1966, 207b), Baş. *kazan-* “kazanmak, zaptetmek, elde etmek, ele geçirmek” (BaşRSl., 1958, 311b), Kmlk. *kazan-* “gayret etmek, çabalamak, çalışmak” (KmlkTSl., 2000, 251a), KKlp. -, KrmTat. *kazan-* “kazanmak” (KrmTatRSl., 2002, 382b), Karay. *kazan-* “kazanmak” (KTSl., 2006, 75a), Kum. *kazan-* “bir şeyi elde etmek, ele geçirmek, kazanmak; hak etmek; müstehak olmak, layık olmak; kar elde etmek” (KmkTSl., 2011, 258b), Kzk. -, Nog. *kazan-* “kazanmak” (NogRSl., 1963, 135b).

kazıdı قازیدی (V12b2), **kaşıdı** قاصیدی (sayfa kenarında yazılmıştır) “kazıdı, tencerenin dibine yapışan yemeği kazımak” (Ar. *carrada*)

< *kazı*- (EDPT, 1972, 681a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kazı*- “kazımak, kazıyıp araştırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 696), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF *kazı*- “kazımak, kazmak” (Ata, 1998, 210b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *kazı*- “kazımak-sıyırmak, çekip ayırmak, silmek, soymak” (İzbudak, 1936, 28), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kaz. -, Nog. *kazı* - “kazmak” (NogRSl., 1963, 136a).

kebinledi کابن لادی (V31b2) “kefenledi” (Ar. *kaffana*)

< *kebinle*- “Ar. *kefen* + T. +le

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, sadece *kefen* “Ar. *kefen*” (Ata II, 1997, 314a), ME -, sadece *kefen* “Ar. *kefen*” (Yüce, 2014, 137b), MM -, sadece *kefen* “Ar. *kefen*” (Toparlı, Argunşah, 2014, 229b), NF *kefenle*- “Ar + T. kefene sarmak” (Ata, 1998, 213b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece *kefen* “Ar. *kefen*” (Karamanlıoğlu, 1978, 292a), İH -, İM -, sadece *kefen kıl*- “kefene sarmak” (Toparlı, 1992, 549), KEF -, sadece *kefen kıl*- “kefene sarmak” (Eminoğlu, 2011, 223a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kefinle*- “kefene sarmak” (TatRSl., 1966, 321a), Baş. *kefinle*- “kefene sarmak” (BaşRSl., 1958, 307b), KMLk. *kebinle*- “kefenlemek; örtmek, kaplamak” (KMLkTSl., 2000, 251b), KKlp. -, KrmTat. -, sadece *kefin* “kefen” (KrmTatRSl., 2002, 322b), Karay. -, *kefin* “kefen” (KarRPSl., 1974, 310a), Kum. -, Kzk *kebinde*- “kefenlemek” (TKzkSl., 2009, 472a), Nog. *kebinle*- “kefene sarmak” (NogRSl., 1963, 157b). Krş. *kefenle*- “ölüye kefen sarmak, tekfin etmek” (TSl., 2011, 1378b).

kəcikti کاجیکتی (V5a12, 26b12) “kecikt” (Ar. *abta’a, gāba*)

< *kəcik*- < **kēç*+(i)k- “gecikmek” (Erdal II, 1991, 495; Tekin, 1995, 182 *kēç*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kəcik*- “gecikmek” (Erdal II, 1991, 495); MK -, KB -; **Harezmi** KE *keçik*- “gecikmek” (Ata II, 1997, 312a), ME *kēç*- “gecikmek” (Yüce, 2014, 137b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *keç*- “gecikmek” (Zajaczkowski, 1954, 59), DM -, GT -, İH -, İM *kiçik*- “gecikmek, geç

kalmak” (Toparlı, 1992, 553), KEF *kiç-* “kecikmek, bir yerde eğlenip durmak” (Eminoğlu, 2011, 230b), Kİ *kiçik-* “gecikmek, geç kalmak” (Özyetgin, 2001, 537; Caferoğlu, 1931, 48), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kiçik-* “gecikmek, geç kalmak” (TatRSl., 1966, 262b), Baş. *kisik-* “gecikmek, geç kalmak” (BaşkRSl., 1958, 263b), Kmlk. *keçik-* “gecikmek” (KmlkTSl., 2000, 252a), KKlp. *keşik-* “gecikmek” (KKlpRSl., 1958, 320b), KrmTat. *keçik-* “gecikmek, geç kalmak” (KrmTatRSl., 2002, 323a), Karay. *keçik-* “gecikmek, geç kalmak” (KTSl., 2006, 75a), Kum. *geçik-* “gecikmek; geç kalmak” (KmkTSl., 2011, 132a), Kzk. *keşik-* “gecikmek” (KzkESl., 1966, 126a), Nog. *keşik-* “geckmek” (NogRSl., 1963, 164b).

keldi كَالْدِي (V12a4) “geldi” (Ar. *cā’a*)

< *kel-* “gelmek” (EDPT, 1972, 715b).

Tarihî: Orh. *kel-* “gelmek”, Uyg. *kel-* “gelmek” (EDPT, 1972, 715b); MK *kel-* “gelmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 700), KB *kel-* “gelmek” (Arat III, 1979, 235); **Harezmi** KE *kel-* “gelmek” (Ata II, 1997, 314a), ME *kel-* “gelmek” (Yüce, 2014, 138a), MM *kel-* “gelmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 229b), NF *kel-* “gelmek, meydana gelmek, zahir olmak” (Ata, 1998, 213b); **Kıpçak** CC *kel-* “gelmek” (Grønbech, 1942, 136), BMF -, DM *kel-* “gelmek” (Toparlı, 2003, 90a), GT *kel-* “gelmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 295a), İH -, İM *kel-* “gelmek” (Toparlı, 1992, 550), KEF *kel-* “gelmek, ortaya çıkmak” (Eminoğlu, 2011, 223a), Kİ *kel-* “gelmek” (Özyetgin, 2001, 510; Caferoğlu, 1931, 44), KİN -, KK *kel-* “gelmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 112b), KMES *kel-* “gelmek” (Toparlı, 1987, 64), KTAM *kel-* “gelmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 115b); Müh. *kel-* “gelmek” (Battal, 1997, 40a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kil-* “gelmek, varmak, ulaşmak, ortaya çıkmak, görünmek, doğmak, türemek, ileri gelmek, husule gelmek; yürümek, gezmek; ziyaret etmek; yaklaşmak, yanaşmak, yanına gelmek” (TatRSl., 1966, 254b-255a), Baş. *kil-* “gelmek, varmak, erişmek, ulaşmak; ortaya çıkmak, görünmek, ileri gelmek, doğmak; yürümek, gezmek; yaklaşmak, yanaşmak” (BaşkRSl., 1958, 257b-258a), Kmlk. *kel-* “gelmek” (KmlkTSl., 2000, 253a), KKlp. *kel-* “gelmek” (KKlpRSl., 1958, 308b), KrmTat. *kel-* “gelmek” (KrmTatRSl., 2002, 311b), Karay. *kel-* “gelmek” (KTSl., 2006, 75b), Kum.

gel- “gelmek” (KmkTSl., 2011, 133b), Kzk. *kel-* “gelmek” (TKzkSl., 2009, 308b), Nog. *kel-* “gelmek” (NogRSl., 1963, 159b).

keltirdi كَالْتِيرْدِي, **ketirdi** كَاتِيرْدِي (V12a8) “getirdi” (Ar. *cāba*)

< *keltir-* < *kel-tür-* “getirmek” (EDPT, 1972, 716b).

Tarihî: Orh. *keltür-* “getirmek”, Uyg. *keltür-* “getirmek” (Erdal II, 1991, 805b); MK *keldür/tür-* “getirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 701, 702), KB *keldür/tür-* “getirtmek; getirmek” (Arat III, 1979, 237); **Harezmi** KE *keltür/ketür-* “getirmek” (Ata II, 1997, 323a), ME *keldür-* “getirmek” (Yüce, 2014, 138a), MM *kétür/kéltür-* “getirmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 230b), NF *keltür-* “getirmek” (Ata, 1998, 218a); **Kıpçak** CC *keltür/tir-* “getirmek” (Grønbech, 1942, 137), BMF -, DM *keltir-* “getirmek” (Toparlı, 2000, 90b), GT *keltür-*, *kiltür-*, *ketür-* “getirmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 292a), İH -, İM *keltür-* “getirmek” (Toparlı, 1992, 550), KEF *keldür/tür-*, *ketür-* “getirmek, ortaya çıkarmak, doğurmak” (Eminoğlu, 2011, 223b), KH -, Kİ *keltür-* ~ *ketür-* “getirdi” (Özyetgin, 2001, 512; Caferoğlu, 1931, 44), KİN *keltür-* “getirmek” (Delice, 2001, 117b), KK *keltir-* “getirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 113b), KMES *ketür-* “getirmek” (Toparlı, 1987, 65), KTAM *keltür-* “getirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 116a); Müh. *keltür-* “getirmek” (Battal, 1997, 40a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kitir-* “getirmek, vermek, sağlamak, götürmek, ulaştırmak, alıp getirmek; yığmak, vermek, sunmak” (TaRSl., 1966, 261a), Baş. *kiltir-* “getirmek, vermek; götürmek, ulaştırmak, sebep olmak; alıp getirmek, takdim etmek, sunmak” (BaşRSl., 1958, 259b), Kmlk. *keltir-* “getirmek” (KmlkTSl., 2000, 253b), KKlp. *keltir-* “getirmek” (KKlpRSl., 1958, 311b), KrmTat. *ketir-* “getirmek” (KrmTatRSl., 2002, 322a), Karay. *keltir-* “getirmek” (KTSl.75), Kum. *geltir-* “getirmek” (KmkTSl., 2011, 134a), Kzk. *keltir-* “getirmek” (KzkESl., 1966, 123a), Nog. *keltir-* “getirmek, vermek, ulaştırmak” (NogRSl., 1963, 159b).

kemirdi كَامِرْدِي (V35b9) “kemirdi” (Ar. *maşşaşa, marasa*)

< *kemür-* < **kem-(ü)r-* “kemirmek” (EDPT, 1972, 723a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *kemrök* < **kemürüg* (Erdal II, 1991, 235); MK *kemür-* “kemirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 703), KB -; **Harezmi** KE -, ME *kemür-* “kemirmek” (Yüce, 2014, 138b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC

kemir- “kemirmek” (Grønbech, 1942, 137), BMF -, GT -, İH -, İM -, KEF *kemür*- “kemirmek” (Eminoğlu, 2011, 224a), KH -, Kİ *kemür*- “kemirmek” (Özyetgin, 2001, 513; Caferoğlu, 1931, 44), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kimür*- “kemirmek, çiğnemek, ısırarak, kırmak” (TatRSl., 1966, 255a), Baş. *kimür*- “kemirmek” (BaşkRSl., 1958, 260a), KMLk. *kemir*- “kemirmek; ısırap vermek, eziyet çektirmek” (KMLkTSl., 2000, 254a), KKlp. *kemir*- “kemirmek” (KKlpRSl., 1958, 312a), KrmTat. *kemir*- “kemirmek” (KrmTatRSl., 2002, 315b), Karay. *kemir*- “kemirmek” (KarRPSl., 1974, 303b), Kum. *gemir*- “kemirmek” (KmkTSl., 2011, 134a), Kzk. *kemir*- “kemirmek” (KzkTSl., 2012, 123b), Nog. *kemir*- “kemirmek” (NogRSl., 1963, 160a).

kemişti كَامِشْتِي (V17b1, 32a10) “bıraktı, saldı, attı” (Ar. *ramā, laḳḳaḥa*)

< *kemiş*- < *kem-iş*- “atmak, bırakmak” (EDPT, 1972, 724a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kemiş*- “atmak” (EDPT, 1972, 724a); MK *kem(i)ş*- “fırlatıp atmak; saldırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 702), KB *kemiş*- “saldırmak, sürmek, çıkarıp atmak, bırakmak” (Arat III, 1979, 238); **Harezmi** KE *kemiş*- “atmak; koymak; doldurmak; toplanmak; yarışmak” (Ata II, 1997, 326a), ME *kemiş*- “atmak” (Yüce, 2014, 138), MM *kemiş*- “bırakmak, sürmek, yaymak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 230a), NF *kemiş*- “atmak, dökmek, koymak, bırakmak; vermek, sermek, yaymak; meydana getirmek” (Ata, 1998, 219b); **Kıpçak** CC *kemiş*- “atmak, düşürmek” (Grønbech, 1942, 137), BMF -, DM *kemiş*- “salmak, atmak, bırakmak” (Toparlı, 2003, 90), GT -, İH -, İM *kemiş*- “atmak, bırakmak, aşağı koymak” (Toparlı, 1992, 550), KEF *kemiş*- “atmak, bırakmak, aşağı koymak, indirmek; dökmek” (Eminoğlu, 2011, 224a), KH *kemiş*- “bırakmak, salmak” (Özgür, 2003, 130a), Kİ *kemiş*- “atmak” (Özyetgin, 2001, 513; Caferoğlu, 1931, 44), KİN *kemiş*- “çıkarmak, atmak” (Delice, 2001, 117b), KK -, KMES -, KTAM *kemiş*- “mahvetmek, atmak” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 2000,); Müh. *kemiş*- “düşürmek, bırakmak, atmak” (Battal, 1997, 40a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. *kemiş*- “kaybetmek, yitirmek” (KTSl., 2006, 76a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

kəñildi كَانَكْدِي (V6b9) “genişledi” (Ar. *ittasa‘a*)

< *kəñü*- < *kəñ+ü*- “genişlemek” (EDPT, 1972, 727a, Erdal II, 1991, 475).

Tarihî: Orh. -, sadece isim *kəñ* “geniş” (EDPT, 1972, 727a), Uyg. -, sadece *kəñü*- “genişlemek” (Erdal II, 1991, 475), KB *kiñü*- “genişlemek” (Arat III, 1979, 258), MK *kiñü*- “genişlemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 720); **Harezmi** KE -, sadece *kəñlik* “genişlik; bolluk, çokluk” (Ata II, 1997, 327b), ME -, sadece *kəñlik* “geniş, verimli” (Yüce, 2014, 139b), MM -, sadece ettir. çatılı *kəñit*- “genişletmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 230a), NF -, sadece isim *kəñ* “geniş, büyük” (Ata, 1998, 220a); **Kıpçak** CC -, sadece *keñlik* “genişlik, uzunluk” (Grønbech, 1942, 138), BM -, DM -, GT -, sadece isim *kiñ* “geniş, bol” (Karamanlıoğlu, 1978, 304a), İH -, İM -, sadece *kiñlik* “genişlik” (Toparlı, 1999, 554), KEF -, sadece *kiñlik* “genişlik; bolluk; rahatlık, serbestlik” (Eminoğlu, 2011, 231b), Kİ -, sadece *ken* “geniş, vâsi” (Caferoğlu, 44), KİN -, KH -, KK -, sadece *keñ* “geniş” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 113b), KMES -, KTAM -, sadece *kiñ* “geniş” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 119b), Müh. -, sadece *kiñ* “geniş” (Battal, 1997, 41a). **Çağdaş Kıpçak** Tat. *kiñeyü*- “genişlemek, büyümek; uzaklaşmak; ortalığa yayılmak, açılmak; çoğalmak, artmak” (TatRSl., 1966, 265a), Baş. *kiñey*- “genişlemek, büyümek; uzaklaşmak, yayılmak, açılmak; çoğalmak, artmak” (BaşRSl., 1958, 261b), Kmlk. *keñ*-; *keñer*- “genişlemek, ferahlamak” (KmlkTSl., 2000, 254b), KKlp. *keñey*- “genişlemek, ferahlamak” (KKlpRSl., 1958, 313a), KrmTat. -, sadece *keñleş*- “genişlemek” (KrmTatRSl., 2002, 316b), Karay. -, sadece *ken* “geniş, enli, açık” (KTSl., 2006, 76a), Kum. -, sadece *geñleş*- “genişlemek; artmak, büyümek, çoğalmak; yayılmak; gelişmek” (KmkTSl., 2011, 134b), Kzk. *keñey*- “genişlemek, büyümek” (KzkTSl., 2012, 267a), Nog. *keñey*- “genişlemek” (NogRSl., 1963, 161a).

kəñirt كَانَكِرْتُ (V54b13) “genişlet!” (Ar. *wassi‘e*)

< *keñirt*- < *keñ+ü-r-t*- “genişletmek” (EDPT, 733b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *kīñür*-, *kēñüt*- “genişletmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 720, 721), KB *kiñür*-, *kiñüt*- “genişletmek, bollaştırmak” (Arat III, 1979, 258); **Harezmi** KE -, sadece *keñit*- “rahatlatmak, ferahlatmak” (Ata II, 1997, 327b), ME *kēñirt*- “geniş oturmak” (Yüce, 2014, 139b), MM -, sadece *kēñit*- “genişletmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 230a),

NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, *kiñ kıl-* “genişletmek” (Eminoğlu, 2011, 231a), Kİ -, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -. **Çağdaş Kıpçak** Tat *kiñeyt-* “genişletmek, artırmak, büyütme; yaymak, yaygınlaştırmak, dağıtmak; aralamak, yol açmak; bölmek, dağıtmak, vermek” (TaRSl., 1966, 264b), Baş. *kiñeyt-* “genişletmek, artırmak, büyütme; yaymak, yaygınlaştırmak; dağıtmak, vermek” (BaşRSl., 1958, 261b), KMLk. *keñert-* “genişletmek, ferahlatmak” (KMLkRSl., 2000, 324a), KKlp. *keñeyt-* “genişletmek, ferahlatmak” (KKlpRSl., 1958, 313b), KrmTat. -, sadece *keñ* “geniş” (KrmTatRSl., 2002, 316a), Karay. -, Kum. *geñleşdir-* “genişletmek; artırmak, büyütme, çoğaltmak; yaymak, açmak, geliştirmek; inkişaf ettirmek, ilerletmek” (KmkTSl., 2011, 134b), Kzk. *keñeyt-* “genişletmek” (TKzkSl., 2009, 310a), Nog. *keñeyt-* “genişlemek, büyütme, yaymak” (NogRSl., 1963, 161a).

kënişti كَانِيشتِي, **kënkeşti** كِن كَشْتِي (V21a13) “danıştı” (Ar. *şāwara*)

< *këñeş-* < *këñ+ê-ş-* “danışmak” (EDPT, 1972, 734b, Erdal II, 1991, 420).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *këñeş-* “danışmak” (EDPT, 1972, 734b); MK *keñeş-* “danışmak”, ayrıca *kiñe-* “bir işi planlamak için birine danışmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 703, 720), KB *kiñeş-* “karşılıklı danışmak” (Arat III, 1979, 258); **Harezmi** KE *këñeş-* “danışmak, akıl almak, istişare etmek” (Ata II, 1997, 327a), ME *keñeş-* “danışmak” (Yüce, 2014, 139a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *keñeş-* “danışmak” (Grønbech, 1942, 138), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *keñeş-* “danışmak, müşavere etmek” (Toparlı, 1992, 550), KEF *keñeş-* “danışmak” (Eminoğlu, 2011, 224a), KH -, Kİ *kenes-* “meşveret etmek” (Özyetgin, 2001, 514; Caferoğlu, 1931, 44), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *keneset-* “danışan adama fikir ve akıl vermek; yol göstermek” (Battal, 1997, 40b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kiñeş-* “tavsiye etmek”, ayrıca *kiñeşleş-* “danışmak, meşveret etmek” (TatRSl., 1966, 265a), Baş. -, sadece *kiñeşleş-* “danışmak, meşveret etmek” (BaşRSl., 1958, 305b), KMLk. *keñeş-* “tartışmak, istişarede bulunmak” (KMLkRSl. 254b), KKlp. *keñes-* “danışmak” (KKlpRSl., 1958, 313b), KrmTat. *keñeş-* “danışmak, akıl almak” (KrmTatRSl., 2002, 316b), Karay. -, sadece *keneslen-*, *keneslen-*, *keñşlen-* “danışmak” (KarRPSl., 1974, 304a), Kum. -, sadece isim *geñeş* “müşavere, konsey, konferans, toplantı” (KmkTSl., 2011, 134b), Kzk. *keñes-* “danışmak,

akıl almak” (TKzkSl., 2009, 191a), Nog. *keşes-* “danışmak” (NogRSl., 1963, 161a).

kenkeldi كَانْ كَالْدِي , **kenkeledi** كَانْ كَالْدِي (V35b13) “şaka yaptı” (Ar. *mazaḥa*)

< *kenkel-* ?

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece isim *keşel* “şaka, latife, alay, maskaralık” (İzbudak, 29), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece *kişkilde-* “kıkırdayarak gülmek” (KMLkTSl., 2000, 265a), KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, sadece *kelekel-* “alay etmek” (TKzkSl., 2009, 29b), Nog. -.

Tarihî ve çağdaş Kıpçakçada yaygın olarak kullanılmayan kelime, Osmanlı sahasında şu biçimiyle yer alır: *keşel* “alay,şaka, latife, eğlence”, kengele getürmek “alaya almak, istihza etmek”, *kengel et-/eyle-* “alay etmek, şaka etmek” (TTS IV, 2437-38).

kerdi كَارْدِي (V22b8) “gerdi, çekip uzatmak” (Ar. *şallaba, madda*)

< *ker-* “germek” (EDPT, 1972, 735b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *ker-* “germek; yaymak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 704), KB *ker-* “germek, kapatmak” (Arat III, 1979, 239); **Harezmi** KE *ker-* “germek, örmek, kapamak” (Ata II, 1997, 327b), ME -, sadece dönüşlü *kerin-* “gerinmek, uzanmak” (Yüce, 2014, 137b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *ker-* “germek, asmak” (Grønbech, 1942, 139), BMF *ker-* “kabarmak, şişmek” (Zajaczkowski, 1954, 59), DM -, GT -, sadece edilgen *keril-* “gerilmek” (Karamanlioğlu, 1978, 293a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *ker-* “germek” (Özyetgin, 2001, 514; Caferoğlu, 1931, 45), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ker-* “germek, asmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 116); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *kiyër-* “germek, çekmek, uzatmak; gerginleştirmek; düzleştirmek, doğrultmak; açmak, aralamak” (TatRSl., 1966, 252a), Baş. *kir-* “çekmek, uzatmak, germek; açmak” (BaşRSl., 1958, 263a), KMLk. *ker-* “germek, genişletmek, açmak” (KMLkTSl., 2000, 255a), KKlp. *ker-* “germek, çekmek, uzatmak” (KKlpRSl., 1958, 315b), KrmTat. *ker-* “çekmek, germek, uzatmak, açmak, genişletmek” (KrmTatRSl., 2002, 319a), Karay. -, Kum.

ger- “açmak; aralamak; ayırmak”; düzletmek; kabartmak; germek” (KmkTSl., 2011, 135b), Kzk. *ker-* “germek” (TKzkRSl. 313a), Nog. *ker-* “germek, uzatmak, çekmek” (NogRSl., 1963, 163a).

kerindi كَارِيْنْدِي (V9a12) “gerindi” (Ar. *tamaṭṭaṭa*)

< *kerin-* < *ker-(i)n-* “gerinmek, uzanmak” (Berta, 1996, 634) *ker-* için bk. (EDPT, 1972, 735b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. sadece edilgen *keril-* “gerilmek, şişmek, uzatılmak” (Erdal II, 1991, 663), MK sadece *keril-* “gerilmek; gerinmek, esnemek” (Atalay, 2013, 303), KB -; **Harezmi** KE -, sadece *keril-* “gerilmek” (Ata II, 1997, 329a), ME *kerin-* “gerinmek, uzanmak” (Yüce, 2014, 139b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *keril-* “gerilmek, çekilmek” (Grønbech, 1942, 139), BMF -, DM -, GT -, sadece *keril-* “gerilmek” (Karamanlioğlu, 1978, 293b), İH -, İM -, KEF *kerin-* “gerinmek, uzanmak” (Eminoğlu, 2011, 225b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Bu fiil Çağdaş Kıpçakçada edilgen çatılıdır. Tat. *kiyiril-* “gerinmek, gerilmek, çekilmek” (TatRSl., 1966, 252a), Baş. *kiyiril-* “çekilmek, gerilmek” (BaşRSl., 1958, 263a), Kmlk *keril-* “genişlemek, açılmak; (kamçıyı) vurmak için kaldırmak; gerinmek, gerilmek; ardına kadar açılmak” (KmlkTSl., 2000, 255a), KKlp. *keril-* “gerilmek, uzatılmak, çekilmek, düzelmek; gerinmek; fiyaka yapmak” (KKlpRSl., 1958, 316a), KrmTat. *keril-* “gerilmek, çekilmek” (KrmTatRSl., 2002, 319a), Karay. -, Kum. *geril-* “gerinmek; gerilerek açılmak, düzelmek” (KmkTSl., 2011, 135a), Kzk. *keril-* “gerinmek” (TKzkSl., 2009, 313a), Nog. *keril-* “gerilmek, çekilmek; gerinmek” (NogRSl., 1963, 162b).

keritti كَارْتِي (V14a1) “kertti” (Ar. *ḥazzaza*)

< *kert-* < *ker-t-* “bir şeyi kertmek” (Erdal I, 1991, 323; EDPT., 1972, 738b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kert-* “(ağaç) kertmek; (boyun) kertmek (küçük düşürmek)” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 705), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kert-* “kesmek, kertmek” (Grønbech, 1942, 140), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *kert-* “kertmek” (Özyetgin, 2001, 516; Caferoğlu, 1931, 46), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kert-* “kertmek, kesmek, kazımak; çekmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 117a);

Müh. *kirt*- “kertmek, çintmek” (Battal, 1997, 41b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kirt*- “kertmek, kesmek; kılıçla öldürmek” (TatRSl., 1966, 258b), Baş. *kirt*- “etmek, yapmak; kertmek, kesmek; kılıçla öldürmek” (BaşRSl., 1958, 263a), Kmlk. -, KKlp. *gert*- “kertmek, çentik yapmak” (NogRSl., 1963, 137a), KrmTat. *kert*- “oymak, kesmek” (KrmTatRSl., 2002, 319b), Karay. -, Kum. -, sadece *kertle*- “kertik yapmak, kertiklemek; işaretlemek” (KmkTSl., 2011, 177b), Kzk. *kert*- “kesmek, kertik yapmak, göçük yapmak” (KzkESl., 1966, 124b), Nog. *kert*- “kertmek, çentik yapmak, oymak” (NogRSl., 1963, 163a).

kertindi كَارْتِنْدِي (V6a9) “kertildi, kesildi, kırıldı” (Ar. *inşaşa*, *inhazza*)

< *kertin*- < *kert*-(i)n- “kırılmak, kesilmek” (Berta, 1996, 634, EDPT., 1972, 740a: *kertil*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, sadece edilgen çatılı *kertil*- “(ağaç) kertilmek; (boyun) kertilmek (aşağılanmak)” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014,), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kirtlen*- “kertiklenmek; işaretlenmek; çitle çevrilmek, duvarla ayrılmak” (TatRSl., 1966, 258a), Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, sadece *kertlen*- “kertiklenmek; işaretlenmek” (KmkTSl., 2011, 177b), Kzk. -, Nog. -.

kesti كَاسْتِي (V12a13, 30a10, 83b10) “kesti” (Ar. *cabba*, *kaṭa* ‘a)

< *kes*- “kesmek” (EDPT, 1972, 748b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kes*- “kesmek” (EDPT, 1972, 748b); MK *kes*- “kesmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 706); **Harezmi** KE *kes*- “kesmek” (Ata II, 1997, 329a), ME *kēs*- “kesmek, kırmak” (Yüce, 2014, 140a), MM *kes*- “kesmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 230b), NF *kes*- “kesmek, tıraş etmek; terk etmek” (Ata, 1998, 221b); **Kıpçak** CC *kes*- “kesmek” (Grønbech, 1942, 141), BMF *kes*- “kesmek” (Zajackowski, 1954, 130), DM -, GT *kes*- “kesmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 293a), İH -, İM *kes*- “kesmek” (Toparlı, 1992, 551), KEF *kes*- “kesmek, ayırmak; sona erdirmek; her şeyi bırakıp Allah’a yönelmek” (Eminoğlu, 2011, 224), KH *kes*- “kesmek” (Özgür, 2003, 130a), Kİ *kes*- “kesmek” (Özyetgin, 2001, 516; Caferoğlu, 1931, 46), KİN -,

KK *kes-* “kesmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 113b), KMES -, sadece edil. çatılı *kesil-* “kesilmek” (Toparlı, 1987, 65), KTAM *kes-* “kesmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 117a), Müh. *kes-* “keskin bir şeyle ayırmak” (Battal, 1997, 41a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kis-* “kesmek, bıçakla kesmek, makasla kesmek, doğramak, bağlantısını kesmek, kırmak, yarmak, açmak,deşmek, biçmek, ayırmak; yol kesmek, aşmak, üstünden veya ortasından geçmek” (TatRSl., 1966, 260a), Baş. *kış-* “kesmek, bıçakla veya makasla kesmek, baltayla kesmek, doğramak; üstünden ya da ortasından geçmek” (BaşRSl., 1958, 265b), Kmlk. *kes-* “kesmek” (KmlkTSl., 2000, 256a), KKlp. *kes-* “kesmek” (KKlpRSl., 1958, 316b), KrmTat. *kes-* “kesmek” (KrmTatRSl., 2002, 321b), Karay. *kes-* “kesmek” (KTSl., 2006, 76a), Kum. *ges-* “kesmek” (KmkTSl., 2011, 136a), Kzk. *kes-* “bir şeyi kesmek, doğramak, dilimlemek; üstünden ya d ortasından geçmek; hadım etmek, sünnet etmek” (KzkTSl., 2012, 271b), Nog. *kes-* “kesmek, doğramak, biçmek; kesinleştirmek” (NogRSl., 1963, 163b).

kesilmegin كَاسِلْمَاكِين (V60a3) “kesilme !” (Ar. *lātanqaṭʿ*)

< *kesil-* < *kes-(i)l-* “kesilmek” (EDPT, 1972, 750a, Berta, 1996, 630).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kesil-* “kesilmek, kopmak” (EDPT, 1972, 750a); MK *kesil-* “(nesne) kesilmek; (nefes vb..) kesilmek”, ayrıca *keslin-* “kesilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 706), KB *kesil-* “kesilmek” (Arat III, 1979, 242); **Harezmi** KE *kesil-* “kesilmek” (Ata II, 1997, 330a), ME *kesil-* “kesilmek, kopmak” (Yüce, 2014, 140a), MM *kesil-* “kesilmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 230b), NF *kesil-* “kesilmek; durmak, dinmek, ayrı düşmek, ayrılmak” (Ata, 1998, 222a); **Kıpçak** CC -, BMF *kesil-* “kesilmek” (Zajaczkowski, 1954, 59), DM -, GT *kesil-* “kesilmek” (Karamanlioğlu, 1978, 293b), İH -, İM *kesil-* “kesilmek” (Toparlı, 1992, 551), KEF *kesil-* “kesilmek; sona ermek, ayrılıp kurtulmak, uzaklaşmak” (Eminoğlu, 2011, 224b), KH -, Kİ -, KİN -, KK *kesil-* “kesilmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 114a), KMES *kesil-* “kesilmek; sona ermek, bitmek” (Toparlı, 1987, 65), KTAM -; Müh. *kesil-* “bir nesne keskin bir şeyle yarılmak” (Battal, 1997, 41a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kisil-* “kesilmek, ikiye kesilmek, bölünmek; budanmak; biçilmek” (TatRSl., 1966, 259a), Baş. *kışil-* “bk. *kes-*” (BaşRSl., 1958, 264b), Kmlk. *kesil-* “kesilmek” (KmlkRSl., 2000, 330b), KKlp. *kesil-*

“kesilmek” (KKlpRSl., 1958, 317a), KrmTat. *kesil-* “kesilmek” (KrmTatRSl., 2002, 320b), Karay. *kesil-* “kesilmek” (KTSl., 2006, 76b), Kum. *gesil-* “kesilmek, ayrılmak” (KmkTSl., 2011, 136a), Kzk. *kesil-* “kesilmek” (TKzkSl., 2009, 476b), Nog. *kesil-* “kesilmek” (NogRSl., 1963, 163a).

kesindi كاسيندى (V6b7) “kesildi” (Ar. *inḡaṭaʿa*)

Bu biçim kaynaklarda yer almamaktadır.

keşti كاشتى (V12a7) **keştim** كاشتيم (V83a1) “geçti” (Ar. *cāza, 'addā*)

< **keç-* “geçmek” (EDPT, 1972, 693b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *keç-* “geçmek” (EDPT, 1972, 693b); MK *keç-* “geçmek, ölmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 697), KB *keç-* “geçmek, ölmek” (Arat III, 1979, 232); **Harezmi** KE *keç-* “geçmek; bağışlamak; vazgeçmek; ölmek” (Ata II, 1997, 310b), ME *kêç-* “(haddi) aşmak, (zaman) geçmek; ölmek; gecikmek” (Yüce, 2014, 137a), MM *kêç-* “geçmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 229a), NF *kêç-* “geçmek; yaşamak; vazgeçmek; feda etmek; ölmek” (Ata, 1998, 211a); **Kıpçak** CC *keç-* “geçmek, aşmak, affetmek” (Grønbech, 1942, 135), BMF *keç-* “geçmek, geçikmek” (Zajaczkowski, 1954, 58), DM -, GT *kiç-* “geçmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 300a), İH -, İM *kiç-* “zaman bakımından önce olmak; gelip geçmek; öne geçmek; geçmek, ölmek” (Toparlı, 1992, 553), KEF *keç-* “geçmek; (haddi) aşmak; (güneş veya ay) batmak; ölmek” (Eminoğlu, 2011, 222b), KH *geç-* “geçmek” (Özgür, 2003, 123b), Kİ *keç-* ~ *keş-* “geçmek” (Özyetgin, 2001, 509; Caferoğlu, 1931, 43), KİN *geç-* “rast gelmek, karşılaşmak” (Delice, 2001, 112a), KK *keç-* “geçmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 112a), KMES *keç-* “(güneş) batmak, kaybolmak” (Toparlı, 1987, 64), KTAM *keç-* “geçmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 115b); Müh. *keç-* “geçmek” (Battal, 1997, 39b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kiç-* “geçmek, aşmak, dönüşmek; yüzerek geçmek, geçip gitmek, arkada bırakmak, yürümek, geçmek” (TatRSl., 1966, 263b), Baş. *kis-* “geçmek, aşmak, yüzerek geçmek, yüzerek aşmak, sığ yerden geçmek” (BaşRSl., 1958, 264a), Kmlk. *keç-* “affetmek” (KmlkTSl., 2000,

252a), KKlp. *keş-* “bir şeyin üzerinden veya içinden geçmek, sığ yerden geçmek, yüz çevirmek, inkar etmek, reddetmek” (KKlpRSl., 1958, 320b), KrmTat. *keç-* “geçmek” (KrmTatRSl., 2002, 324b), Karay. *keç-* “geçmek” (KTSI., 2006, 75a), Kum. *geç-* “affetmek; yürüyerek veya yüzerek geçmek; geçmek, öğrenmek” (KmkTSl., 2011, 132b), Kzk. *keş-* “geçmek” (TKzkSl., 2009, 307a), Nog. *keş-* “geçmek, bir taraftan diğer tarafa geçmek; hızlandırmak; affetmek” (NogRSl., 1963, 165a).

kètti گاتتی (V16b3) “gitti” (Ar. *dahaba*)

< *kēt-* “gitmek” (EDPT, 1972, 701a; Tekin, 1995, 182).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kēt-* “gitmek” (EDPT, 1972, 701a); MK *kit-* “gitmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 724), KB *kit-* “getmek” (Arat III, 1979, 265); **Harezmi** KE *kit-* “gitmek” (Ata II, 1997, 364b), ME *kit-* “gitmek” (Yüce, 2014, 146a), MM *kēt-* “gitmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 230b), NF *kēt-* “gitmek; yok omak” (Ata, 1998, 222a); **Kıpçak** CC *ket-* “gitmek” (Grønbech, 1942, 141), BMF *ket-* “gitmek” (Zajaczkowski, 1954, 60), DM *ket-* “gitmek” (Toparlı, 2003, 91b), GT *kit-* “gitmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 305b), İH -, İM *ket-* “göçmek, yüz çevirmek, ayrılmak, yok olmak, devam etmemek, gitmek, kaybolmak” (Toparlı, 1992, 551), KEF *kit-* “gitmek; yok olmak; göçmek” (Eminoğlu, 2011, 232a), KH *git-* “gitmek” (Özgür, 2003, 124b), Kİ *kit-* “gitmek” (Özyetgin, 2001, 541; Caferoğlu, 1931, 50), KİN *git-* “gitmek” (Delice, 2001, 112b), KK *ket-* “gitmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 114a), KMES *kit-* “gitmek” (Toparlı, 1987, 67), KTAM *kit-* “gitmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 120a); Müh. *kit-* “gitmek, uzaklaşmak” (Battal, 1997, 42a), **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kit-* “gitmek, çekilmek, ayrılmak uzaklaşmak, geri çekilmek; yollanmak” (TatRSl., 1966, 262a), Baş. *kit-* “gitmek, uzaklaşmak, ayrılmak, geri çekilmek” (BaşRSl., 1958, 266b), KMLk. *ket-* “gitmek” (KMLkTSl., 2000, 256b), KKlp. *ket-* “gitmek, uzaklaşmak, çekilmek, ayrılmak” (KKlpRSl., 1958, 318b), KrmTat. *kit-* “gitmek, ayrılmak, uzaklaşmak” (KrmTatRSl., 2002, 322a), Karay. *git-* “gitmek” (KTSI., 2006, 64b), Kum. *git-* “gitmek; geçmek (zaman hak.); gitmek, harcanmak, sarf edilmek” (KmkTSl., 2011, 136b), Kzk. *ket-* “gitmek” (TKzkSl., 2009, 318a), Nog. *ket-* “gitmek, bırakmak, terk etmek, uzaklaşmak, yok olmak, kaybolmak zaman geçmek” (NogRSl., 1963, 164a).

kétildi كَاتِلْدِي (V10b5) “gedildi” (Ar. *taṭallama*)

< *kétil-* < *két-* (i)l- “gedilmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kitil-* “kırılmak, koparılmak” (TatRSl., 1966, 261aa), Baş. *kitil-* “gedilmek, kırılmak, kesilmek, koparılmak” (BaşRSl., 1958, 266a), Kmlk. -, KKlp. *ketil-* “kırılmak; kesilmek; koparılmak” (KKlpRSl., 1958, 319b), KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -, Krş. TTü. *gedil-* “gedik olmak, gedik açılmak; bıçak, keser vb.nin ağızları aşınmak” (TSl., 2011, 919b).

keykirdi كَايْكَرْدِي (V9a9) “geğirdi” (Ar. *tacaşsa’a*)

< **kē-kir-* “geğirmek” (EDPT, 1972, 712b; Tekin, 1982, 510; 1995, 181).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kegir-* ~ *kigir-* “geğirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 700), KB -; **Harezmi** KE -, ME *kegir-* “geğirmek” (Yüce, 2014, 137b), MM -, NF *kegir-* “geğirmek” (Ata, 1998, 213b); **Kıpçak** CC *kekir-* “geğirmek” (Grønbech, 1942, 136), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *kegir-* “geğirmek” (Toparlı, 1992, 550), KEF *kegir-* “geğirmek” (Eminoğlu, 2011, 223a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *kekir-* “geğirmek” (Battal, 1997, 39b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *kikir-* “geğirmek” (TAlmSl., 1989, 119), Baş. *kikir-* “geğirmek” (BaşRSl., 1958, 256b), Kmlk. *kekir-* “geğirmek” (KmlkTSl., 2000, 253a), KKlp. *kekir-* “geğirmek” (KKlpRSl., 1958, 308a), KrmTat. *kekir-* “geğirmek” (KrmTatRSl., 2002, 309b), Karay. *kekir-* “geğirmek” (KarRPSl., 1974, 390b), Kzk. *kekir-* “geğirmek” (KzkESl., 1966, 122b), Nog. *kekir-* “geğirmek” (NogRSl., 1963, 158b).

kıçıkladı قِيْچِيْكَلاَدِي (V18b4) “gıdıkladı” (Ar. *zağzağa*)

< *kıçık+la-* “gıdıklamak” (EDPT, 1972, 591b: *kīçī + la-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kıçıla-* “(birini) güldürerek yerlerinden kaşımak, gıdıklamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 709), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *kıçıkla-* “gıdıklamak” (İzbudak, 1936, 29), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *kıtıkla-* “gıdıklamak” (TatRSl.,

1966, 316a), Baş. -, sadece *kıtıkla*- “gıdıklamak” (BaşkRSl., 1958, 363b), Kmlk. -, KKlp. -, sadece *kıtıkla*- “gıdıklamak” (KKlpRSl., 1958, 433b), KrmTat. -, sadece *kıtıkla*- “gıdıklamak” (KrmTatRSl., 2002, 446b), Karay. -, sadece *kıtıkla*- “gıdıklamak” (KarRPSl., 1974, 382b), Kum. -, sadece *kıtıkla*- “gıdıklamak” (KmkTSl., 2011, 263a), Kzk. -, sadece *kıtıkta*- “gıdıklamak” (KzkESl., 1966, 277a), Nog. -, sadece *kıtıkla*- “gıdıklamak” (NogRSl., 1963, 204b).

kıçkırdı قِجْقَرْدِي (V23a1), **kışkırdı** قِشْقَرْدِي (V18b2) “bağırdı, çağırdı, feryat etti” (Ar. *ṣāḥa*, ‘*ayyaṭa*, *nādā*)

< *kıçkır*- “çağırmak, bağışmak”(EDPT, 1972, 612a, Tekin, 1995, 176: *kıḳır*-). **Tarihî**: Orh. -, Uyg. -, sadece *kıḳır*- “bağırmak” (EDPT, 1972, 612a), MK -, sadece *kıḳır*- “yüksek sesle bağışmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 710), KB -; **Harezmi** KE *kıçkır*- “bağırmak” (Ata II, 1997, 332a), ME *kıḳır*- “çağırmak, bağışmak” (Yüce, 2014, 141a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kıçkır*- “çağırmak, bağışmak” (Grønbech, 1942, 205), BMF *kıḳır*- “çağırdı, emretti” (Zajaczkowski, 1954, 68), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH *kıçkır*- “seslenmek, bağışmak” (Özgür, 2003, 130a), Kİ *kıçkur*- “çağırmak, bağışmak, feryat etmek” (Özyetgin, 2001, 523; Caferoğlu, 1931, 75), KİN -, KK *kışkır*- “bağırmak, çığlık atmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 115a), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kıçkır*- “bağırmak, çağırmak, bağırıp çağırmak” (TatRSl., 1966, 316b), Baş. *kışkır*- “çığlık atmak, ağlamak, bağışmak, çağırmak” (BaşkRSl., 1958, 361a-b), Kmlk. *kıçır*- “bağırmak” (KmlkTSl., 2000, 257a), KKlp. *kışkır*- “bağırmak, çığlık atmak” (KKlpRSl., 1958, 434a), KrmTat. *kıçır*- “çığlık atmak, bağışmak, çağırmak” (KrmTatRSl., 2002, 446b-447a), Karay. *kıçhır*- “bağırmak, haykırmak” (KTSl., 2006, 77a), Kum. *kıçır*- “bağırmak, bağırıp çağırmak” (KmkTSl., 2011, 259b), Kzk. *kışkır*- “haykırmak, bağışmak” (KzkTSl., 2012, 419b), Nog. *kışkır*- “çağırmak, bağışmak, çığlık atmak” (NogRSl., 1963, 204b).

kımıldadı قِمِيلْدَادِي (V37a3) “kımıldadı” (Ar. *nağāṣa*)

< kımıl-da- < **kīmil*+da- “kımıldamak” (Tekin, 1995, 176 *kīmil*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *kımıl-da-* “kımıldamak” (Özyetgin, 2001, 526; Caferoğlu, 1931, 76), KİN -, KK -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kıymıl-da-* “kımıldamak, kıpırdamak, oynamak, hareket etmek; dalgalanmak, sallanmak” (TatRSl., 1966, 308b), Baş. *kıymıl-da-* “kımıldamak, hareket etmek” (BaşRSl., 1958, 355a), KMLk. *kımıl-da-* “kımıldamak” (KMLkTSl., 2000, 259a), KKlp. *kıymıl-da-* “kımıldamak, kıpırdamak” (KKlpRSl., 1958, 423a), Karay. *kımıl-da-* “sürünmek, emeklemek, yürümek” (KarRPSl., 1974, 386a), Kum. *kıymıllan-* “kımıldamak; *mec* heveslenmek” (KmkTSl., 2011, 264a), Kzk. *kıymıl-da-* “kımıldamak, hareket etmek” (KzkESl., 1966, 272b), Nog. *kıymıl-da-* “kımıldamak, hareket etmek, kıpırdamak” (NogRSl., 1963, 198a).

kınadı قَنَادَى (V26a2) “ışkence etti” (Ar. *‘aḍḍaba*)

< *kına-* < **kīn*+a- “cezalandırmak, ışkence etmek” (EDPT, 1972, 634a; Tekin, 1995, 176).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kına-* “cezalandırmak” (EDPT, 1972, 634a), MK *kına-* “ışkence etmek, cezalandırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 712), KB *kına-* “cezalandırmak, ışkence etmek” (Arat III, 1979, 251); **Harezmi** KE *kına-* “ışkence etmek, eziyet etmek, cezalandırmak” (Ata II, 1997, 347a), ME *kına-* “ışkence etmek, cezalandırmak, eziyet etmek” (Yüce, 2014, 143b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kıyna-*, *kına-* “ışkence etmek” (Grønbech, 1942, 205), BMF -, DM -, GT *kına-* “eziyet, cefa etmek” (Karamanlioğlu, 1978, 298b), İH -, sadece *kınılık* “ışkence, azap, ceza” (İzbudak, 1936, 30), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kına-* “cezalandırmak, cinayet işlemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 118a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kıyna-* “şiddetle dövmek, vurmak” (TatRSl., 1966, 309a), Başç. *kıyna-* “dövmek, vurmak” (BaşRSl., 1958, 355a), KMLk. *kıyna-* “zahmet çektiirmek” (KMLkTSl., 2000, 263b), KKlp. *kıyna-* “ışkence etmek” (KKlpRSl., 1958, 423a), KrmTat. *kıyna-* “azap vermek, eziyet çektiirmek, ışkence etmek” (KrmTatRSl., 2002, 437b), Karay. *kıyna-* “eziyet etmek, ışkence etmek” (KarRPSl., 1974, 384b), Kum. *kıyna-* “canını sıkmak; rahat vermemek, rahatsız etmek; ışkence etmek, eziyet etmek; azap vermek; güç veya zor

duruma sokmak, müşkil durumda bırakmak” (KmkTSl., 2011, 264b), Kzk. *kıyna*- “işkence etmek” (KzkESl., 1966, 272b), Nog. *kıyna*- “azap vermek, işkence etmek, eziyet etmek” (NogRSl., 1963, 198a).

kınaladı قِنَالَادِي (V14a1) “kınaladı, kına koydu” (Ar. *ḥannā*)

< *kınala*- < Ar. < *ḥinnā*’ < *kına*+ Tü. *la*- “kınalamak, kına yakmak”

Tarihî: ET -, MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece *kına* “Ar. < *ḥinnā*’ < *kına*” (Yüce, 2014, 143b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, BMİ -, DM -, sadece *kına* “kına” (Toparlı, 2003, 92a), GT -, İH -, İM -, sadece *kına* “kına” (Toparlı, 1992, 552), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kınala*- “kına sürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 118a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *kına* “kına” (TatRSl., 1966, 310b), Baş. -, sadece *kına* “kına” (BaşRSl., 1958, 358a), Kmlk. -, sadece *kına* “kına” (KmlkTSl., 2000, 259b), KKlp. *kınala*- “kınalamak” (KKlpRSl., 1958, 428a), KrmTat. -, sadece *kına* “kına” (KrmTatRSl., 2002, 440a), Karay. -, sadece *kına* “kına” (KarRPSl., 1974, 380a), Kum. -, sadece *kına* “Ar. *kına*” (KmkTSl., 2011, 260b), Kzk. *kınala*- “kınalamak, kına yakmak; kına yetişmek” (KzkTSl., 2012, 413b), Nog. *kınala*- “kınalamak” (NogRSl., 1963, 200b).

kınalandı قَنَالَانْدِي (V9b5) “kınalandı” (Ar. *taḥannā*)

< *kınalan*- < *kına*+*la-n*- “kınalanmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece *kına* “Ar. < *ḥinnā*’ < *kına*” (Yüce, 2014, 143b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, BMİ -, DM -, sadece *kına* “kına” (Toparlı, 92a), GT -, İH -, İM -, sadece *kına* “kına” (Toparlı, 552), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *kınala*- “kına sürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 118a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *kına* “kına” (TatRSl., 1966, 310b), Baş. -, sadece *kına* “kına” (BaşRSl., 1958, 358a), Kmlk. -, sadece *kına* “kına” (KmlkTSl., 2000, 259b), KKlp. -, sadece *kınala*- “kınalamak” (KKlpRSl., 1958, 428a), KrmTat. -, sadece *kına* “kına” (KrmTatRSl., 2002, 440a), Karay. -, sadece *kına* “kına” (KarRPSl. 380a), Kum. -, sadece *kına* “Ar. *kına*” (KmkTSl., 2011, 260b), Kzk. -, sadece *kınala*- “kınalamak, kına yakmak; kına yetişmek” (KzkTSl., 2012, 413b), Nog. *kınalan*- “kınalanmak” (NogRSl., 1963, 200b).

kınandı قِنَانْدِي (V9b5) “eziyet görmek, işkence çekmek, cefa çekmek” (Ar. *taʿazzaba*)

< *kınan-* < **kīn-a-n-* “işkence çekmek, eziyet görmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *kına-* “işkence etmek, cezalandırmak” (EDPT, 1972, 634a); MK -, sadece *kına-* “işkence etmek, cezalandırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 712), KB -, sadece *kına-* “cezalandırmak, işkence etmek” (Arat III, 1979, 251); **Harezmi** KE -, sadece *kına-* “işkence etmek, eziyet etmek, cezalandırmak” (Ata II, 1997, 347a), ME -, sadece *kına-* “cezalandırmak, işkence etmek, eziyet etmek” (Yüce, 2014, 143b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *kıyna-*, *kına-* “işkence etmek, eziyet vermek” (Grønbech, 1942, 205), BMF -, DM -, GT -, sadece *kına-* “eziyet ve cefa etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 298b), İH -, sadece *kınlık* “azap, işkence, ceza” (İzbudak, 1936, 30), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *kına-* “cezalandırmak, cinayet” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 118a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece edilgen çatılı *kıynal-* “zor durumda olmak, ıstırap çekmek; dövülmek” (TatRSI., 1966, 308b), Baş. *kıynay-*, *kıynalaş-* “zorlaşmak, güçlük çekmek, zorlanmak; dövülmek” (BaşRSI., 1958, 355b), KMIk. -, işteş çatılı *kıynalaş-* “zorlaşmak, güçleşmek; güçlük çekmek, zorlanmak, üzülmek, ağır hastalanmak” (KMIkTSI., 2000, 263b), KKlp. -, sadece edilgen çatılı *kıynal-* “azap çekmek” (KKlpRSI., 1958, 423a), KrmTat. -, sadece *kıynal-* “eziyet çekmek, acı çekmek; dövülmek” (KrmTatRSI., 2002, 437b), Karay. -, sadece edilgen çatılı *kıynal-* “acı çekmek, işkence çekmek” (KTSI., 2006, 78a), Kum. -, sadece edilgen çatılı *kıynal-* “ıstırap çekmek, azap çekmek, acı çekmek” (KmkTSI., 2011, 264a), Kzk. -, sadece *kınal-* “işkence çekmek, zor durumda olmak” (KzkESI., 1966, 272b), Nog. -, sadece edilgen *kıynal-* “işkence çekmek, zor durumda olmak” (NogRSI., 1963, 198a).

kırdı قِرْدِي (V6a13, 28b4) “kırdı, yok etti, tüketti” (Ar. *afnā*)

< *kır-* “kazmak, kırmak, imha etmek” (EDPT, 1972, 643a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece edilgen *kırıl-* “kazılmak” (Erdal II, 1991, 664); MK *kır-* “kazımak, koparmak, yolmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 713), KB -; **Harezmi** KE *kır-* “kırmak, delmek; bozguna uğratmak, katliam yapmak” (Ata II, 1997, 347a), ME *kır-* “toplu halde öldürmek, kırmak,

kazımak” (Yüce, 2014, 143b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *kır-* “kırmak” (Toparlı, 1992, 552), KEF -, KH -, Kİ *kır-* “katletmek, kırmak” (Özyetgin, 2001, 528; Caferoğlu, 1931, D32a2), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kır-* “gidermek, mahvetmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 118b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kır-* “kırmak, kazımak, kereste doğramak, odun kırmak, tıraş etmek” (TatRSl., 1966, 312a), Baş. *kır-* “kazımak, kırmak, kereste doğramak, tıraş etmek, odun kırmak” (BaşRSl., 1958, 361a), Kmlk. *kır-* “kazımak; mahvetmek” (KmlkTSl., 2000, 261a), KKlp. *kır-* “kazımak, yok etmek, tıraş etmek” (KKlpRSl., 1958, 428b), KrmTat. *kır-* “kzımak, yok etmek, kırmak, üzmek, rencide etmek” (KrmTatRSl., 2002, 442a), Karay. *kır-* “kazımak, tırmalamak” (KTSl., 2006, 77a), Kum. *kır-* “kazımak, hakketmek; kırmak, imha etmek, öldürmek; tıraş etmek, kesmek, doğramak, odun kırmak, kereste doğramak” (KmkTSl., 2011, 261b), Kzk. *kır-* “kazımak, öldürmek, mahvetmek, tıraş etmek” (KzkESl., 1966, 275a), Nog. *kır-* “kazımak, tıraş etmek, imha etmek, kırmak, ahşap doğramak” (NogRSl., 1963, 202a).

kırkıdı/tı قِرْقُ دى (V12b1), **kırkıdı** قِرْقِدى (V30a1) “kırktı, kısalttı, kesti” (Ar. *cazza ay aş-şara wa’ssūf, қаşша*)

< *kırk-* < *kır-(ı)k-* “kırmak” (EDPT, 1972, 651a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kırk-* “tıraş etmek, kırmak, hayvan tüyünü kesmek” (EDPT, 1972, 651b); MK *kırk-* “kırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 714), KB -; **Harezmi** KE *kırk-* “kırmak, kesmek, tıraş etmek” (Ata II, 1997, 348b), ME *kırk-* “kırmak, kesmek” (Yüce, 2014, 143b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kırk-* “kesmek” (Grønbech, 1942, 207), BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece *kırklık* “ortası rabtedilmemiş bir nevi makas ki, koyun kırkarlar” (İzbudak, 1936, 30), İM -, KEF *kırk-* “kırmak, hayvanların tüyünü kesmek” (Eminoğlu, 2011, 229b), KH -, Kİ *kırk-* “koyun ve keçinin tüyünü makasla kesmek” (Özyetgin, 2001, 530; Caferoğlu, 1931, 76), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kırk-* “kırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 118b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kırk-* “kırmak, kesmek” (TAlmSl., 1989, 140), Baş. *kırk-* “kırmak, kesmek” (BaşRSl., 1958, 359b), Kmlk. *kırk-* “kesmek, ağaç kesmek, saç kesmek” (KmlkTSl., 2000, 260), KKlp. *kırk-* “kırmak, kesmek” (KKlpRSl., 1958, 429a), KrmTat. *kırk-* “kırmak, kesmek”

(KrmTatRSl., 2002, 441b), Karay. *kırk/h-* “kesmek, saç kesmek” (KarRPSl., 1974, 387b), Kum. *kırk-* “kesmek, kesip ayırmak; düşmanın başını kesmek; koyunun tüyünü kesmek, azaltmak, kısmak; geçmek, yolun ortasından geçmek” (KmkTSl., 2011, 261b), Kzk. *kırık-* “kırmak, kesmek, yün kırmak” (KzkTSl., 2012, 416b). Nog. *kırk-* “kesmek, koyunun tüyünü kesmek” (NogRSl., 1963, 201).

kırşıldattı قَرِشِلْدَاتَى (V30a11) “kemirdi, kıtırdadı” (Ar. *karğaşa*)

< *kırşıldat-* < *kırş*+(i)*l*+*da-t-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; Çağdaş Kıpçak: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, *kırıldat-* “gıcırdatmak” (KMLkTSl., 2000, 257b), KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. *kırşıldat-* “dişini gıcırdatmak” (NogRSl., 1963, 202b).

Çağatayca ve Osmanlıcada aşağıdaki biçimlerde bulunur:

Çağ. *kırşıldat-* “gıcırdatmak (Kaçalın, 961); “diş gıcırdatmak” (Clauson, 1960: 294v18).

Osm. *kırcıldatmak* (*kırşıldatmak*) “kıcırdatmak” (TTS IV, 2503).

kıştı قِصْتَى (V13b8) “sıkıştırdı, kıstı” (Ar. *hazaka*)

< *kış-* “kısmak, sıkıştırmak, sıkmak” (EDPT, 1972, 665b-666a).

Tarihî: Orh. *kış-* “sıkmak, sıkıştırmak”, Uyg. *kış-* “kısmak, sıkıştırmak” (EDPT, 1972, 665b, 666a), MK *kış-* “kıstırmak; kısmak, gereken miktardan az kullanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 715), KB *kış-* “kısaltmak, sıkmak, baskı altında bulundurmak” (Arat III, 1979, 252); **Harezmi** KE *kış-* “kısmak, kıstırmak, bastırmak, almak” (Ata II, 1997, 348b), ME *kış-* “kısmak, çekmek” (Yüce, 2014, 144a), MM *kış-* “açıp kapamak, rahatsız etmek; ovmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 233a), NF *kış-* “kıstırmak, sıkmak” (Ata, 1998, 239b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kış-* “sıkıştırmak, bastırmak” (TAlmSl., 1989, 142), Baş. *kış-* “sıkmak, sıkıştırmak, bastırmak” (BaşRSl., 1958, 363a), KMLk. *kış-* “bastırmak, sıkıştırmak” (KMLkTSl., 2000, 261a), KKlp. *kış-* “basmak, sıkıştırmak, kıstırmak, sıkmak, ezmek” (KKlpRSl., 1958, 431b), KrmTat. *kış-* “kısmak, sıkıştırmak, gözlerini süzmek, omuzlarını eğmek” (KrmTatRSl., 2002, 444a), Karay. *kış-* “kısmak,

sıkıştırmak, bastırmak” (KTSl., 2006, 77b), Kum. *kıs-* “sıkmak; kıstırmak; kısmak, elini sıkmak; kısmak; tahdit etmek; ezmek, baskı yapmak” (KmkTSl., 2011, 262b), Kzk. *kıs-* “basmak, sıkmak, sıkıştırmak” (KzkESl., 1966, 276a), Nog. *kıs-* “sıkmak, kıstırmak, kısmak, ezmek, baskı yapmak” (NogRSl., 1963, 203a-204b).

kışardı قِصَارْدِي (V83b12) “kısalttı”

< *kışur-* < *kış-(u)r-* “kısaltmak” (EDPT, 1972, 669a, Erdal II, 1992, 716).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kışur-* “(nesneyi) kısaltmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 716), KB *kışur-* “kısaltmak” (Arat III, 1979, 252); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece *kışkar-* “kısaltmak” (İzbudak, 1936, 552), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *kışkart-* “kısaltmak, kesmek” (TatRSl., 1966, 314a), Baş. -, sadece *kışkart-* “kısaltmak, kasmak; kesmek” (BaşRSl., 1958, 362a), Kmlk. -, sadece *kışhart-* “kısaltmak” (KmlkTSl., 2000, 261b), KKlp. -, sadece *kışkala-*, “kısaltmak, azaltmak” (KKlpRSl., 1958, 431b, 432a), KrmTat. -, sadece *kışkart-* “kısaltmak” (KrmTatRSl., 2002, 443b), Karay. -, sadece *kışkart-* “kısaltmak” (KarRPSl., 1974, 388b), Kum. -, sadece *kışğart-* “kısaltmak, bir şeyi küçültmek, eksiltmek, azaltmak” (KmkTSl., 2011, 262a), Kzk. -, sadece *kışkart-* “kısaltmak, azaltmak” (KzkESl., 1966, 277a), Nog. -, sadece *kışkart-*, “kısaltmak, azaltmak” (NogRSl., 1963, 202b).

kışkıardı قِصْقَارْدِي (V30a3) “kısaldı” (Ar. *kaşura*)

< *kışkar-* “kısalmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *kışğa* “kısa”; MK -, sadece *kışğa* “kısa” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 715), KB -, sadece *kışğa* “kısa” (Arat III, 1979, 252); **Harezmi** KE -, sadece *kışğ/ka* “kısa” (Ata II, 1997, 349a), ME -, sadece *kışğ/ka* “kısa” (Yüce, 2014, 144a), MM -, NF -, sadece *kışka* “kısa” (Ata, 1998, 239b); **Kıpçak** CC -, sadece *kışğa*, *kışka*, *kışha* “kısa” (Grønbech, 1942, 207), BMF -, DM -, sadece *kışka* “kısa” (Toparlı, 2003, 92b), GT -, sadece *kışka* “kısa” (Karamanlıoğlu, 1978, 299a), İH -, İM -, sadece ettirgen *kışkart-* “kısaltmak” (Toparlı, 1992, 552), KEF -, sadece *kışğ/ka* “kısa” (Eminoğlu, 2011, 229b, 230a), KH -, sadece *kışka* “kısa” (Özgür, 2003,

130a), Kİ -, sadece *kışğ/ka* “kısa” (Caferoğlu, 1931, 76), KİN -, sadece *kışka* “kısa” (Delice, 2001, 118a), KK -, sadece *kışka* “kısa” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 115a), KMES -, KTAM -, sadece *kışga* “kısa” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 118b); Müh. -, sadece *kışga* “kısa” (Battal, 1997, 43a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kışkar*- “kısalmak, azalmak, eksilmek; sarsılmak, dağılmak, çok üzölmek” (TatRSl., 1966, 314a), Baş. *kışkar*- “kısalmak, eksilmek, azalmak; sarsılmak, üzölmek, dağılmak” (BaşRSl., 1958, 362a), Kmlk. *kışhar*- “kısalmak” (KmlkTSl., 2000, 261b), KKlp. *kışkar*- “kısalmak, küçölmek” (KKlpRSl., 1958, 432a), KrmTat. *kışkar*- “kısalmak, azalmak” (KrmTatRSl., 2002, 443b), Karay. *kışhar*-, *kışkar*- “kısalmak” (KarRPSl., 1974, 388a), Kum. -, sadece *kışgalan*- “kısalmak” (KmkTSl., 2011, 262a), Kzk. *kışkar*- “kısalmak, azalmak, sözleşme iptal edilmek” (KzkESl. 277a), Nog. *kışkar*-, “kısalmak, azalmak” (NogRSl., 1963, 202b).

kışkart قِصْقَارْت (V54b12) “kısalt!” (Ar. *kaşşir*)

< *kışkart*- < *kış-ga+r-t*- “kısaltmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *kışga* “kısa”; MK -, sadece *kışga* “kısa” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 715), KB -, sadece *kışga* “kısa” (Arat III, 1979, 252); **Harezmi** KE -, sadece *kışğ/ka* “kısa” (Ata II, 1997, 349a), ME -, sadece *kışğ/ka* “kısa” (Yüce, 2014, 144a), MM -, NF -, sadece *kışka* “kısa” (Ata, 1998, 239b); **Kıpçak** CC -, sadece *kışga*, *kışka*, *kışha* “kısa” (Grønbech, 1942, 207), BMF -, DM -, sadece *kışka* “kısa” (Toparlı, 2003, 92b), GT -, sadece *kışka* “kısa” (Karamanlioğlu, 1978, 299a), İH -, İM *kışkart*- “kısaltmak” (Toparlı, 1992, 552), KEF -, sadece *kışğ/ka* “kısa” (Eminoğlu, 2011, 229b, 230a), KH -, sadece *kışka* “kısa” (Özgür, 2003, 130a), Kİ -, sadece *kışğ/ka* “kısa” (Caferoğlu, 1931, 76), KİN -, sadece *kışka* “kısa” (Delice, 2001, 118a), KK -, sadece *kışka* “kısa” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1991, 115a), KMES -, KTAM -, sadece *kışga* “kısa” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 118b); Müh. -, sadece *kışga* “kısa” (Battal, 1997, 43a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kışkart*- “kısaltmak, kesmek, azaltmak” (TatRSl., 1966, 314a), Baş. *kışkart*- “kısaltmak, kasmak, kesmek” (BaşRSl., 1958, 362a), Kmlk. *kışhart*- “kısaltmak” (KmlkTSl., 2000, 261b), KKlp. -, sadece *kışkala*-, “kısaltmak, azaltmak” (KKlpRSl., 1958, 431b, 432a), KrmTat. *kışkart*- “kısaltmak” (KrmTatRSl., 2002, 443b), Karay. *kışkart*- “kısaltmak”

(KarRPSl., 1974, 388a), Kum. *kısğart*- “kısaltmak, bir şeyi küçültmek, eksiltmek, azaltmak” (KmkTSl., 2011, 262a), Kzk. *kışkart*- “kısaltmak, azaltmak” (KzkESl. 277a), Nog. *kışkart*-, “kısaltmak, azaltmak” (NogRSl., 1963, 202b).

kıştaştı قِصْطَاشْتِي (V10b1) “sıkışmak, kalabalık etmek, üşüşmek” (Ar. *tazāḥama*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kıştaş*- “titreşmek, sızlaşmak” (Atalay, 2013, 322), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak:** CC -, sadece *kışta*- “birlikte basmak” (Grønbech, 1942, 208), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *kıştalaş*- “kalabalık olmak” (Toparlı, 1992, 553), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kıştaş*- “birbirini sıkıştırmak, zorlamak; üsteleşmek” (TatRSl., 1966, 314b), Baş. *kıştaş*- “birbirini sıkıştırmak, zorlamak; üsteleşmek” (BaşRSl., 1958, 362a), KMLk. -, KKlp. *kıştas*- “birbirini zorlamak, birbirini sıkıştırmak, acele ettirmek” (KKlpRSl., 1958, 432b), KrmTat. -, sadece *kışta*- “zorlamak, mecbur etmek” (KrmTatRSl., 2002, 445a), Karay. -, *kışta*- “ezmek, sıkmak, basmak, zulüm etmek” (KarRPSl., 1974, 388b), Kum. -, *kışta*- “acele ettirmek, sıkıştırmak, üstelemek, ısrar etmek; hızlandırmak” (KmkRSl., 1969, 262b), Kzk. -, sadece geç. fiil *kışta*- “zorlamak, sıkıştırmak” (KzkTSl., 2012, 418a), Nog. -, *kışta*- “birbirini zorlamak, birbirini sıkıştırmak, acele ettirmek” (Nog. 203a).

kıydı قَيْدِي (V38a4) “aşağıladı, küçümsedi” (Ar. *ahāna*)

< *kıd*- “kesmek, cesaret etmek” (EDPT, 1972, 595a-b).

Tuhfe’deki anlam tarihî ve çağdaş Türk dillerindeki anlamlarından farklı olsa da aynı kelime olduğunu düşünerek incelememiz içerisinde yer verdik. Ayrıca Clauson da sözlüğünde bu maddede Tuhfe’deki biçimde bu anlamla yer vermiştir.

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kıd*- “saldırmak, cesaret etmek” (Räsänen, 1969, 261a); MK *kıy*- “yanlamasına kesmek; (vaat ve söze) uymamak, caymak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 716), KB *kıy*- “kıymak, dönmek, süzmek” (Arat III, 1979, 253); **Harezmi** KE -, ME *kıy*- “yapmak” (Yüce, 2014, 144b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *kıy*- “kıymak, acımayıp öldürmek”

(Karamanlioğlu, 1978, 299a), İH -, İM -, KEF -, Kİ *kıy-* “dikmek; bir şeye cesaret etmek” (Özyetgin, 2001, 533; Caferoğlu, 1931, 77), KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kıy-* “kıymak, dilimlemek, yanıri kesmek; biçmek, budamak, baltalamak, cesaret gösterip yapmak” (TatRSl., 1966, 317b), Baş. *kıy-* “cesaret etmek; kıymak, kesmek; önünü kesmek, kesip geçmek, kat etmek; ortasından geçmek” (BaşRSl., 1958, 356a), Kmlk. *kıy-* “kıymak; yapmak, karar vermek; kesmek” (KmlkTSl., 2000, 262b), KKlp. *kıy-* “kıymak, kesmek, kırpmak, saçını kesmek, kırmak, makaslamak; kurban etmek, feda etmek; cesaret etmek, göze almak” (KKlpRSl., 1958, 422b), KrmTat. *kıy-* “kesmek; nikah kıymak” (KrmTatRSl., 2002, 436a), Karay. *kıy-* “kıymak, bir şeyi feda etmek; kastetmek, el uzatmak, tecavüz etmek; karar almak” (KarRPSl., 1974, 478b), Kum. *kıy-* “kesmek, boğazlamak; bot. aşılacak, aşı yapmak; atmak, palavra savurmak; nikah kıymak” (KmkTSl., 2011, 264a), Kzk. *kıy-* “bir şeyi kesmek, ayarlamak, fiyat kesmek, kıymak” (KzkESl., 1966, 272a), Nog. *kıy-* “kesmek, budamak, biçmek; çarpık kesmek” (NogRSl., 1963, 205a).

kızardı قِزَارْدِي (V13b4) “kızardı” (Ar.ihmmarra)

< *kızır-* < **kız+ar-* “kızarmak” (EDPT, 1972, 685a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kızır-* “kızarmak, kırmızılaşmak” (Erdal II, 1991, 501), MK *kızart-* “kırmızılaşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 718), KB *kızır-* “kızarmak” (Arat III, 1979, 254); **Harezmi** KE *kızır-* “kızarmak” (Ata II, 1997, 352), ME *kızır-* “kızarmak” (Yüce, 2014, 145a), MM -, NF *kızır-* “kızarmak” (Ata, 1998, 241a); **Kıpçak** CC *kızır-* “kızarmak” (Grønbech, 1942, 208), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *kızır-* “kızarmak, kırmızı olmak” (Eminoğlu, 2011, 230b), KH *kızır-* “kızarmak” (Özgür, 2003, 130b), Kİ *kızır-* “kızarmak” (Özyetgin, 2001, 534; Caferoğlu, 77), KİN -, KK *kızır-* “kırmızılaşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 115a), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kızır-* “kızarmak, kırmızılaşmak” (TatRSl., 1966, 305a), Baş. *kızır-* “kızarmak, kırmızılaşmak” (BaşRSl., 1958, 352b), Kmlk. *kızır-* “kızarmak” (KmlkTSl., 2000, 264a), KKlp. *kızır-* “kırmızılaşmak, utançtan yanakları kızarmak” (KKlpRSl., 1958, 420a), KrmTat. *kızır-* “kızarmak, kırmızılaşmak” (KrmTatRSl., 2002, 435a), Karay. *kızır-* “kızarmak, kırmızılaşmak” (KarRPSl., 1974, 383a), Kum. *kızır-*

“kızarmak, kırmızı rengine bürünmek; kavrulmak; *mec* utanmak, çekinmek, sıkılmak” (KmkTSl., 2011, 265a), Kzk. *kızır-* “kızarmak, kırmızılaşmak” (KzkESl., 1966, 271a), Nog. *kızır-* “kırmızılaşmak, kızarmak, utandırmak” (NogRSl., 1963, 196b).

kızgandı قِيزْ غَانْدِي (V8b5, 21b11) “kıskanmak, cimrilik etmek” (Ar. *baḥila*)

< *kızgan-* < **kızga-n-* “kıskanmak, cimrilik etmek” (EDPT, 1972, 667b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kısğan-* “kıskanmak, cimrilik etmek, hasislik” (EDPT, 1972, 667b), MK *kısğan-* “(harcamayı) kısmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 715), KB -; **Harzem** KE -, ME -, sadece *kıskaçlılık* “kıskaçlılık”; *kışkınç* “cimri, pinti” (Yüce, 2014, 144a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kızgan-* “cimrilik etmek” (Grønbech, 1942, 208), BMF *kısğan-* “kıskanmak” (Zajaczkowski, 1954, 68), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *kışkan-* “kıskanmak” (Özyetgin, 2001, 531; Caferoğlu, 1931, 76), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kışkan-* “kıskanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 119a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *kızgan-* “acımak, esirgemek, kıskanmak, cimrilik etmek” (TatRSl., 1966, 305a), Baş. *kızgan-* “acımak, merhamet etmek” (BaşRSl., 1958, 352b), KMLk. *kızgan-* “cimrilik etmek” (KMLkTSl., 2000, 264a), KKlp. *kızgan-* “birisi için acımak, kıskanmak, açgözlülük etmek, cimrilik etmek” (KKlpRSl., 1958, 420b), KrmTat. *kızgançlık* “hırs, açgözlülük” (KrmTatRSl., 2002, 435b), Karay. *kızgan-* “acımak, cimrilik etmek” (KarRPSl., 1974, 378a), Kzk. *kızgan-* “kıskanmak, cimrilik etmek” (TKzkSl., 2009, 485a), Nog. *kızgan-* “acımak, cimrilik etmek” (NogRSl., 1963, 197a).

kızıştı قِيزِشْتِي (V13b5, 38a3) “kızıştı, ısındı” (Ar. *ḥamiya, hāca wa ḥamiya*)

< *kızış-* < *kız-(ı)ş-* “kızmak, ısınmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -; KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kızış-* “kızışmak, yanmak, alev almak” (TatRSl., 1966, 308a), Baş. -, KMLk. *kızış-* “kızmak, ısınmak” (KMLkTRSl. 439a), KKlp. -, KrmTat. *kızış-* “kızışmak, ısınmak” (KrmTatRSl., 2002, 436b), Karay. *kızış/-* “aşırı ısınmak, heyecanlanmak”

(KarRPSl., 1974, 584a), Kum. *kızış-* “ısınmak, kızışmak, heyecanlanmak” (KmkTSl., 2011, 265b), Kzk. -, Nog. -.

kiçidi كِيچِي (V27a4) “vücut kızdı, ateşi yükseldi” (Ar. *ğalâ*)

< *kīçi-* “kaşınmak” (Tekin, 1995, 183; EDPT, 1972, 695a: *kiçi-(gici-)*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *kiçin-* “kaşınmak” (EDPT, 1972, 698a), MK *kiçi-* “(vücut) kaşınmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 719), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *kiçi-* “kaşınmak” (Eminoğlu, 2011, 231a), KH -, Kİ *kiçi-* “kaşınmak” (Özyetgin, 2001, 536; Caferoğlu, 48), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece dönüşlü *kıçın-* “kaşınmak”; ayrıca ettirgen *kıçıt-* “kaşınmak, taranmak, ” (TatRSl., 1966, 317a), Baş. -, sadece ettirgen *kısıt-* “kaşınmak, taranmak” (BaşRSl., 1958, 361b), KMLk. -, KKlp. *kışı-* “kaşınmak, gidişmek” (KKlpRSl., 1958, 434a), KrmTat. *kıcı-* “kaşınmak” (KrmTatRSl., 2002, 447a), Karay. -, Kum. -, Kzk. *kış-* “kaşınmak” (KzkESl. 277a), Nog. *kışı-* “kaşınmak, gidişmek” (NogRSl., 1963, 204b).

kirdi كِيرْدِي (V16a4) “girdi” (Ar. *dağala*)

kirgey men كِيرْگَی مَن (V45b13, 58a10, 70a8), **kirdim** كِيرْدِم (V79b8, 79b10)

< *kir-* (g-) “girmek” (EDPT, 1972, 735b).

Tarihî: Orh. *kir-* “girmek”, Uyg. *kir-* “girmek” (EDPT, 1972, 735b); MK *kir-* “girmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 721), KB *kir-* “girmek” (Arat III, 1979, 259); **Harezmi** KE *kir-* “girmek” (Ata II, 1997, 359b), ME *kir-* “girmek” (Yüce, 2014, 145b), MM *kir-* “girmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 233b), NF *kir-* “girmek, katılmak, dahil olmak” (Ata, 1998, 249a); **Kıpçak** CC *kir-* “girmek, dahil olmak” (Grønbech, 1942, 148), BMF -, DM -, GT *kir-* “girmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 304b), İH -, İM *kir-* “girmek” (Toparlı, 1992, 554), KEF *kir-* “girmek, sığınmak, tabi olmak başlamak” (Eminoğlu, 2011, 231b), KH -, Kİ *kir-* “girmek, dahil olmak” (Özyetgin, 2001, 538; Caferoğlu, 1931, 49), KİN -, KK *kir-* “girmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 115b), KMES *kir-* “girmek” (Toparlı, 1987, 68), KTAM *kir-* “girmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 119b); Müh. *kir-* “dışarıdan içeriye sokulmak, girmek” (Battal, 1997, 41b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kır-* “girmek, sığınmak; katılmak; batmak; taşınmak, yerleşmek; tırmanmak, çıkmak; adım atmak,

girişmek; kaydolmak” (TatRSl., 1966, 248a), Baş. *kēr-* “girmek, içeri girmek; gelmek, uğramak” (BaşkRSl., 1958, 253b), Kmlk. *kir-* “girmek” (KmlkRSl., 2000, 265a), KKlp. *kir-* “girmek, dahil olmak, gelmek” (KKlpRSl., 1958, 323a), KrmTat. *kir-* “girmek, nüfuz etmek” (KrmTatRSl., 2002, 331a), Karay. *kir-* “girmek” (KTSl., 2006, 78b), Kum. *gir-* “girmek; gelmek, başlamak; girmek, kaydolmak, saplanmak, batmak” (KmkTSl., 2011, 137b), Kzk. *kir-* “girmek, dahil olmak” (TKzkSl., 2009, 318a), Nog. *kir-* “girmek, dahil olmak, katılmak, kaydolmak, girmek, başlamak” (NogRSl., 1963, 167a).

kirişledi كِرِشْلَدِي (V6a11 sayfa kenarında yazılmıştır) “kirişledi, kirişi gerdi” (Ar. *awtara*)

< **kiriş+le-* < **kiril* “kirişlemek” (Räsänen, 1969, 272a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece isim *kiriş* “yay kirişi” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 722), KB -; **Harezmi** KE -, sadece isim *kiriş* “kiriş, yayın iki ucundaki esnek bağ” (Ata II, 1997, 363a), ME -, sadece *kiriş* “kiriş” (Yüce, 2014, 145b), MM -, NF -, sadece *kiriş* “kiriş” (Ata, 1998, 251a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, sadece *kiriş* “kiriş” (Toparlı, 2003, 93b), GT -, sadece *kiriş* “kiriş” (Karamanlıoğlu, 1978, 304b), İH -, İM -, KEF -, sadece *kiriş* “kiriş, yaya takılan bağ, tel” (Eminoğlu, 2011, 231b), KH -, Kİ -, sadece *kiriş* “kiriş” (Caferoğlu, 1931, 49), KİN -, sadece *kiriş* “okçuluk terimi, yayın iki başını birbirine bağlayan çile” (Delice, 2001, 118b), KK -, KMES -, KTAM -, sadece *kiriş* “kiriş” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 120a); Müh. -, sadece *kiriş* “sazlara takılan sinir yahut bağırsak” (Battal, 1997, 41b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece isim *kiriş* “yay kirişi, dil altındaki et” (TatRSl., 1966, 247a), Baş. -, sadece *kiriş* “yay kirişi” (BaşkRSl., 1958, 253b), Kmlk. *kirişle-* “çepeçevre sarmak, kuşatmak” (KmlkTSl., 2000, 265b), KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, sadece *kiriş* “yay; sinir” (KmkTSl., 2011, 178b), Kzk. -, Nog. -.

kirgiz كِرْگِيز (V55a5) “girdir!, sok!” (Ar. *istadhil*)

< *kīrgīz-* “girdirmek” (Berta, 1996, 195; Tekin, 1995, 183).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *kirgüz-* “girdirmek, sokmak” (Ata II, 1997, 363a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -,

İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. *kirgiz-* “girdirmek, sokmak” (KMLkTSl., 2000, 265a), KKlp. *kirgiz-* “girdirmek, sokmak” (KKlpRSl., 1958, 323b), KrmTat. *kirgiz-* “girdirmek, sokmak” (KrmTatRSl., 2002, 330b), Karay. *kirgiz-* “girdirmek” (KarRPSl., 1974, 322), Kum. -, Kzk. *kirgiz-* “sokmak, içeri almak, dahil etmek” (KzkTSl., 2012, 312a), Nog. *kirgiz-* “girdirmek, sokmak, dahil etmek” (NogRSl., 1963, 166b).

kişnedi كِشْنَدِي (V23a4) “kişnedi” (Ar. *şahala*)

< *kişne-* “kişnemek” (EDPT, 1972, 754a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kişne-* “kişnemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 724), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kişine-*, *kişne-* “kişnemek” (Grønbech, 1942, 149), BMF *kişne-* “kişnemek” (Zajaczkowski, 1954, 60), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *kişne-* “kişnemek” (Eminoğlu, 2011, 231b), KH -, Kİ *kişne-* “kişnemek” (Özyetgin, 2001, 541; Caferoğlu, 1931, 50), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kişne-* “kişnemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 120a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kişne-* “kişnemek, yüksek sesle gülmek” (TatRSl., 1966, 250a), Baş. *kişne-* “kişnemek, yüksek sesle gülmek” (BaşRSl., 1958, 256a), KMLk. *kişne-* “kişnemek” (KMLkTSl., 2000, 266a), KKlp. *kisne-* “kişnemek” (KKlpRSl., 1958, 325a), KrmTat. *kişne-* “kişnemek” (KrmTat., 2002 333b), Karay. *kişne-*, *kişine-*, *kisne-*, *tisne-* “kişnemek” (KarRPSl., 1974, 326b), Kum. *kişne-* “kişnemek” (KmkTSl., 2011, 179a), Kzk. *kisine-* “kişnemek” (KzkESl., 1966, 128b), Nog. *kisine-* “kişnemek” (NogRSl., 1963, 167b).

kiyir كِيِير (V55a6) “girdir!” (Ar. *istadḥil*)

< *kigür-* “girdirmek, sokmak” (EDPT, 1972, 712b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kigür-* “sokmak, girdirmek” (EDPT, 1972, 712b); MK -, sadece edilgen çatılı *kigrül-* “sokulmak, girdirilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 720), KB *kigür-* “girdirmek, içeri sokmak” (Arat III, 1979, 256); **Harezmi** KE *kigür-*, *kivgür-*, *kiw/vür-* “girdirmek, sokmak” (Ata II, 1997, 353b, 365b), ME *kigür-* “girdirmek, sokmak” (Yüce, 2014, 145b), MM -, NF *kigür-* “sokmak; göndermek, yollamak” (Ata, 1998, 241b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *kigür-* “yollamak, göndermek, sokmak”

(Eminoğlu, 2011, 231a); KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. *kiyir-* “sokmak” (KMLkTSl., 2000, 266b), KKlp. -, sadece *kirgiz-* “girdirmek, sokmak” (KKlpRSl., 1958, 323b), KrmTat. -, sadece *kirgiz-* “girdirmek, sokmak” (KrmTat., 2002, 330b), Karay. *kiyir-* “giydirmek” (KTSl., 2006, 78b), ayrıca *kirgiz-* “girdirmek, sokmak” (KarRPSl., 1974, 322b), Kum. *giyir-* “sokmak, geçirmek; kaydetmek; batırmak, saplamak; *mec.* söyleye söyleye kafasına sokmak” (KmkTSl., 2011, 138a), Kzk. -, sadece *kirgiz-* “içeri girdirmek, sokmak” (KzkESl., 1966, 128a), Nog. -, sadece *kirgiz-* “girdirmek, sokmak” (NogRSl., 1963, 166b).

kizledi كِيزْلَدى (V14b10) “gizledi” (Ar. *ḥabbā*)

< *kiz+le-* < **kiz* “parfüm kutusu, elbise çantası” + *le-* “gizlemek” (EDPT, 1972, 760b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kizle-* “saklamak, gizlemek” (EDPT, 1972, 760b); MK *kizle-* “gizlemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 724), KB *kizle-* “gizlemek” (Arat III, 1979, 265); **Harezmi** KE *kizle-* “gizlemek” (Ata II, 1997, 366b), ME *kizle-* “gizlemek” (Yüce, 2014, 146b), MM -, NF *kizle-* “gizlemek” (Ata, 1998, 252b); **Kıpçak** CC -, sadece *kizlen-* “gizlenmek” (Grønbech, 1942, 149), BMF -, DM -, GT *kizle-* “gizlemek, saklamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 306b), İH -, İM *kizle-* “gizlemek” (Toparlı, 1992, 555), KEF *kizle-* “gizlemek” (Eminoğlu, 2011, 232a), KH -, Kİ *kizle-* “gizledi” (Özyetgin, 2001, 542; Caferoğlu, 1931, 50), KİN -, KK *kizle-* “gizlemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 116a), KMES *kizle-* “gizlemek” (Toparlı, 2000, 69), KTAM *kizle-* “gizlemek, aldatmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 120a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KrmTat. *gizle-* “gizlemek” (KrmTatRSl., 2002, 181b), Karay. *kizle-* “gizlemek, saklamak” (KarRPSl., 1974, 317a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

koḳtı قُوقُتِى , **koḳudı** قُوقُودِى , **Trkm. koḳsudı** قُوقُسُودِى (V28a10) “koktu” (Ar. *fāḥa*)

< *koḳ-* “kokmak” (EDPT, 1972, 609a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *koḳ-* “kokmak, kokusu yükselmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 725), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *koḳ-* “kokmak” (Eminoğlu,

2011,232b), KH -, Kİ *koḳ-* “kokmak” (Özyetgin, 2001, 542; Caferoğlu, 79), KİN -, KK -, KMES -, sadece isim *koḳu* “koku” (Toparlı, 1987, 69), KTAM -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Krmtat. *koḳ-* “kokmak, koku çıkarmak” (KrmTatRSl., 2002, 412a), Karay. -, Kzk. -, Nog. *koḳu-* “kokmak, koku çıkarmak, (NogRSl., 1963, 169b). Krş. *kok-* “koku çıkarmak, çürüyüp bozularak kötü bir koku çıkarmak, kokuşmak; *mec.* olacağıyla ilgili belirtiler göstermek, olacağı hissedilmek” (TSl., 2011, 1458a), Trkm. *koka-* “pis kokmak, leş gibi kokmak” (TrkmTSl., 1995, 413a).

ḳolladı قَوْلَادِي (V9b1 sayfanın üst kenarında yazılmıştır) “kollarına dayandı, yaslandı” (Ar. *taʿaḍḍada*)

< *ḳolla-* < *ḳol+la-* “kollarına dayanmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *ḳolla-* “koluna dayanmak, yaslanmak” (Zajaczkowski, 1954, 67), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Krmtat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

ḳonandı قُونَانْدِي (V10a7) “mesut oldu, nimet sahibi oldu” (Ar. *tanaʿʿama*)

< ?

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kzk. -, Nog. -.

ḳondı قُونْدِي (V67b6, 69a1) “çadır kurdu, bir yerde kaldı ikamet etti, geceledi” (Ar. *ḍarabaʿl ḥiyām, bāta*)

< **ḳon-* “bir yere konmak, kalmak, yerleşmek” (EDPT, 1972, 632a).

Tarihî: Orh. *ḳon-* “yerleşmek”, Uyg. *ḳon-* “inmek, konmak” (EDPT, 1972, 632a); MK *ḳon-* “(kuş vb..) konmak; (kabile vb..) konmak, inmek; konaklamak, yerleşmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 727), KB *ḳon-* “konmak” (Arat III, 1979, 270); **Harezmi** KE *ḳon-* “konmak, bir yerde konaklamak, geceleme” (Ata II, 1997, 370a), ME *ḳon-* “konaklamak” (Yüce, 2014, 147a), MM -, NF *ḳon-* “konmak, konaklamak, ikamet etmek,

yerleşmek, misafir olmak” (Ata, 1998, 254a); **Kıpçak** CC *kon-* “yerleşmek” (Grønbech, 1942, 199), BMF *kon-* “inmek, konmak” (Zajączkowski, 1954, 67), DM -, GT *kon-* “konmak, mola vermek için bir yere yerleşmek” (Karamanlioğlu, 1978, 307a), İH -, İM *kon-* “inmek, konaklamak” (Toparlı, 1992, 555), KEF -, KH -, Kİ *kon-* “inmek, konmak” (Özyetgin, 2001, 543; Caferoğlu, 1931, 543), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kon-* “konaklamak, yerleşmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 121a); Müh. *kon-* “inmek; göçmekin karşıtı” (Battal, 1997, 44b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kun-* “gecelemek, konaklamak; kuşların bir yere konması” (TatRSl., 1966, 298a), Baş. *kun-* “gece bir yerde konaklamak, (kuş için) bir yere inmek” (BaşRSl., 1958, 347b), Kmlk. *kon-* “konmak” (KmlkTSl., 2000, 268b), KKlp. *kon-* “iniş yapmak, konmak, bir yere yerleşmek, bir yerde geceleme” (KKlpRSl., 1958, 399b), KrmTat. *kon-* “bir yere yerleşmek, oturmak; (kuş için) inmek, konmak” (KrmTatRSl., 2002, 414a), Karay. *kon-* “konmak, durmak” (KTSl., 2006, 79b), Kum. *kon-* “konmak, inmek (yere); inişyapmak (uçak); (herhangi bir yere) basmak, çökmek, oturmak, konmak, yerleşmek, iskan etmek; geceleme, geceyi geçirmek” (KmkTSl., 2011, 267a), Kzk. *kon-* “bir yere yerleşmek, bir yerde geceyi geçirmek, durmak, (kuş) iniş yapmak” (KzkESl. 266a), Nog. *kon-* “iniş yapmak (kuş), bir yerde yerleşmek, konaklamak, oturmak, geceyi geçirmek” (NogRSl., 1963, 172b).

konakladı قُونَاكَلَدِي (V5a11) “misafir etti” (Ar. *aḍāfa*)

< *konukla-* < *kon-(u)k+la-* “misafir etmek” (Berta, 1996, 261; EDPT, 1972, 638a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *konukla-* “konuk etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 728), KB -, sadece isim *konuk* “konuk” (Arat III, 1979, 270); **Harezmi** KE *konakla-* “misafir etmek” (Ata II, 1997, 370b), ME *konukla-* “konuklamak, ağırlamak” (Yüce, 2014, 147a), MM -, NF *konukla-* “misafir etmek, ağırlamak” (Ata, 1998, 254b); **Kıpçak** CC *konakla-* “misafir etmek” (Grønbech, 1942, 199), BMF -, DM *konakla-* “misafir etmek” (Toparlı, 2003, 94a), GT *konukla-* “misafir etmek, ağırlamak” (Karamanlioğlu, 1978, 307a), İH -, sadece *konak* “konulacak, ikamet edilecek mekan, menzil, han” (İzbudak, 1936, 31), İM *konakla-* “misafir olmak” (Toparlı, 1992, 555), KEF *konukla-* “konuk etmek, ağırlamak” (Eminoğlu, 2011, 233a), Kİ *konukla-*

“misafir etmek” (Özyetgin, 2001, 544; Caferoğlu, 1931, 78), KİN -, KK *konakla*- “misafir olmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 116a), KMES -, KTAM *konakla*- “ağırlamak, misafir etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 121a); Müh. *konukla*- “misafir eylemek” (Battal, 1997, 44b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kunakla*- II “misafir olmak, bir yere ziyarete gidip zaman geçirmek; baş köşede oturmak” (TatRSl., 1966, 298a), Baş. *kunak* “misafir olmak, hürmet görmek, ağırlanmak, baş köşe oturmak” (BaşkTHl. I, 1993, 701b), Kmlk. *konakla*- “misafir olmak” (KmlkTSl., 2000, 269a), KKlp. *konakla*- “konaklamak” (KKlpRSl., 1958, 399b), KrmTat. -, sadece *konak* “misafir” (KrmTatRSl., 2002, 415a), Karay. -, sadece isim *konah* “misafir, konuk”(KTSl., 2006, 79b), Kum. -, sadece isim *konak* “konuk, misafir” (KmkTSl., 2011, 267a), Kzk. *konakta*- “konaklamak, misafir olmak” (KzkESl. 266b), Nog. -, sadece isim *konak* “misafir” (NogRSl., 1963, 172a).

köpti قُوتِي (V30a11) “köpti, kalktı, yükseldi” (Ar. *kabba*)

< **kop*- “yükselmek” (EDPT, 1972, 580a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kop*- “yükselmek, uçmak” (EDPT, 1972, 580a); MK *kop*- “(kuş vb..) kalkmak, havalanmak; (insan için) ayağa kalkmak; (rüzgar, dalga vb..) kopmak; (ay, bitki vb..) çıkmak, yükselmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 728), KB *kop*- “kopmak, kalkmak, gelmek, meydana gelmek, zuhur etmek” (Arat III, 1979, 270); **Harezmi** KE *kop*- “kalkmak, yükselmek, zuhur etmek, ortaya koymak” (Ata II, 1997, 371b), ME *kop*- “kalkmak, yükselmek” (Yüce, 2014, 147a), MM *kop*- “yükselmek, ayağa kalkmak, ortaya çıkmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 234a), NF *kop*- “kalkmak, ayağa kalmak; dışarı çıkmak; zuhur etmek, meydana gelmek, var olmak” (Ata, 1998, 254b); **Kıpçak** CC *kop*-, *hop*- “yükselmek, dirilmek” (Grønbech, 1942, 200), BMF *kop*- “toz vb. yükselmek” (Zajęczkowski, 1954, 67), DM -, GT *kop*- “ortaya çıkmak, yetişmek (büyümek)” (Karamanlıoğlu, 1978, 307a), İH -, İM *kop*- “sökme, yerinden çıkarmak; öldürdükten sonra tekrar dirilmek, ayağa kalkmak” (Toparlı, 1992, 555), KEF *kop*- “kopmak, ayrılmak; yerinden kalkmak, ayağa kalkmak, meydana gelmek” (Eminoğlu, 2011, 233a), KH -, Kİ *kop*- “çıkmak, gitmek, kalkmak, yükselmek” (Özyetgin, 2001, 545; Caferoğlu, 1931, 79), KİN *kop*- “kopmak” (Delice, 119a), KK -, KMES -, KTAM *kop*- “toz koparmak; mafsallardan yerinden çıkmak; ayağa kalkmak”

(Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 121a); Müh. *kop-* “ayağa kalkmak” (Battal, 1997, 45a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kup-* “kopmak, ayrılmak, kalkmak, yükselmek, meydana gelmek” (TatRSl., 1966, 292a), Baş. *kup-* “ayrılmak, kabuğu soyulmak, meydana çıkmak, kalkmak, yükselmek” (BaşRSl., 1958, 343b), Kmlk. *kop-* “kalkmak, yükselmek, ayrılmak, kopmak” (KmlkRSl. 406a-b), KKlp. -, KrmTat. *kop-* “kopmak, ayrılmak; yükselmek, kalkmak” (KrmTatRSl., 2002, 416a), Karay. *kop-* “klakmak, yükselmek, çabuk çıkmak, hızlıca gitmek”; *kop-* “kopmak, yerinden ayrılmak” (KarRPSl., 1974, 333a, 370b), Kum. *kop-* “olmak, başa gelmek; başına gelmek” (KmkTSl., 2011, 267b), Kzk. -, sadece *kopar-* “koparmak, yolmak, altını üstüne getirmek” (KzkESl., 1966, 266b). Nog. -.

kopardı قُوْبَارْدِي (V28b2) “kopardı” (Ar. *fakka*)

< *kopar-* < **kop-(u)r-* “kaldırmak, yükseltmek” (EDPT, 1972, 586a; Berta, 1996, 264 *kopar-* “inşa etmek; koparmak, ayırmak).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kopur-* “yükseltmek, kaldırmak” (Erdal II, 1991, 717); MK *kopur-* “kaldırmak, (yerinden) kaldırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 729), KB *kopur-* “yerinde kaldırmak” (Arat III, 1979, 271); **Harezmi** KE *kopar/ur-* “koparmak, ayırmak, yükseltmek, kaldırmak; inşa etmek, yapmak, meydana getirmek” (Ata II, 1997, 372b, 373a), ME *kopar-* “kaldırmak, tahrik etmek, koparmak” (Yüce, 2014, 147a), MM -, NF *kopar-* “inşa etmek, yapmak, meydana getirmek, mevcut kılmak; kaldırmak, çekip çıkarmak, koparmak” (Ata, 1998, 255a); **Kıpçak** CC *kobar-*, *kopar-* “yapmak, inşa etmek, kurmak” (Grønbech, 1942, 197), BMF *kopar-* “yerinden sökmek, ayırmak” (Zajaczkowski, 1954, 67), DM -, GT *kopar-* “koparmak, kaldırmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 307a), İH -, İM *kopar-* “yerinden sökmek; öldükten sonra dirilmek; meydana çıkarmak” (Toparlı, 1992, 555), KEF *kopar-* “yükseltmek, kaldırmak, (toz) havalanmak; meydana getirmek, kurmak, inşa etmek; harekete geçirmek, tahrik etmek” (Eminoğlu, 2011, 233a-b), KH -, Kİ *kopar-* “yolmak, koparmak” (Özyetgin, 2001, 546; Caferoğlu, 1931, 79), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kopar-* “koparmak, kesmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 121a); Müh. *kopar-* “bir nesneyi yerinden oynatıp, çekip almak, sökmek” (Battal, 1997, 45a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kubar-* “sökmek, koparmak, soymak; ayırmak, yırtmak, çıkarmak, yolmak, çekip çıkarmak”

(TatRSl., 1966, 292a), Baş. *koṭar*- “koparmak, çıkarmak, yırtmak, sökmek; soymak, derisini soymak” (BaşRSl., 1958, 348b), Kmlk. *ḵubar*- “koparmak” (KmlkTSl., 2000, 267a), KKlp. *ḵopar*- “bir şeyin kökünü kazmak, kökünden söküp koparmak” (KKlpRSl., 1958, 401a), KrmTat. *ḵopar*- “koparmak” (KrmTatRSl., 2002, 415b), Karay. *ḵopar*- “koparmak, kesmek, yırtmak” (KarRPSl., 1974, 370b), Kum. -, sadece ettir. çatılı *ḵopurt*- “bir şeyi kökünden sökmek, koparmak” (KmkTSl., 2011, 267b), Kzk. *ḵopar*- “yerinden oynatmak, altını üstüne getirmek, yolmak” (KzkESl., 1966, 266b), Nog. -.

ḵorudı قُرْدِي (V13b3 sayfa kenarında yazılmıştır) “korudu” (Ar. *ḥāmā*)

< *ḵoru*- < **ḵōri*- “korumak, himaye etmek, muhafaza etmek” (EDPT, 1972, 645a; Tekin, 1995, 178).

Tarihî: Orh. *ḵori*- “korumak” (EDPT, 1972, 43b), Uyg. -; MK *ḵori*- “korumak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 730), KB *ḵoru*- “korumak” (Arat III, 1979, 272); **Harezmi** KE *ḵori*- “korumak” (Ata II, 1997, 373a), ME *ḵori*- “korumak” (Yüce, 2014, 147b), MM *ḵori*- “muhafaza etmek, korumak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 234b), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *ḵoru*- “korumak, kayırmak, saklamak, himaye etmek” (İzbudak, 1936, 31), İM -, KEF -, saece fiilden isim *ḵoruğ* “korunan yer, saklanılan yer; harem” (Eminoğlu, 2011, 234a), KH -, Kİ *ḵor*- “korumak, himaye etmek” (Özyetgin, 2001, 546; Caferoğlu, 1931, 82), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. *ḵoru*- “korumak, saklamak” (KmlkTSl., 2000, 270a), KKlp. *ḵarğa*-; *ḵori*- “korumak, muhafaza etmek; savunmak” (KKlpRSl., 1958, 401b; 403b), KrmTat. *ḵoru*- “korumak, himaye etmek” (KrmTatRSl., 2002, 417b), Karay. *ḵori/u*- “korumak, muhafaza etmek, gözetmek, beklemek” (KarRPSl., 1974, 371b, 334a), Kum. *ḵoru*- “beklemek, saklamak, muhafaza etmek, korumak; yasklamak” (KmkTSl., 2011, 268a), Kzk. -, sadece *ḵarga*- “himaye etmek, korumak, savunmak, kurtarmak” (KzkETSl., 1966, 267b), Nog. *ḵori*- “korumak, muhafaza etmek, saklamak” (NogRSl., 1963, 174b).

koruḳtı فُورُوقْتِی (V6a1, 15a2, 38a2) “korktu” (Ar. *iḥtaşa wa ḥāfa, hāba*)

< *koruḳ-* < *korı-k-* “korkmak” (EDPT, 1972, 651b, Erdal II, 1991, 646).

Tarihî: Orh. *korḳ-* “korkmak”, Uyg. *korḳ-* “korkmak” (EDPT, 1972, 651b); MK *korḳ-* “korkmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 730), KB *korḳ-* “korkmak” (Arat III, 1979, 271); **Harezm** KE *korḳ-* “korkmak” (Ata II, 1997, 373a), ME *korḳ-* “korkmak, çekinmek” (Yüce, 2014, 147b), MM *korḳ-* “korkmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 234b), NF *korḳ-* “korkmak” (Ata, 1998, 255b); **Kıpçak** CC *korḳ-*, *korḥ-* “korkmak” (Grønbech, 1942, 200), BMF -, DM *korḳ-* “korkmak” (Toparlı, 2003, 94b), GT *korḳ-* “korkmak” (Karamanlioğlu, 1978, 307a), İH -, İM *korḳ-* “korkmak, çekinmek” (Toparlı, 1992, 555), KEF *korḳ-* “korkmak” (Eminoğlu, 2011, 233b), KH -, sadece *korḳak* “korkak” (Özgür, 2003, 131b), Kİ *korḳ-* “korkmak” (Özyetgin, 2001, 547; Caferoğlu, 1931, 79), KİN *korḳ-* “korkmak” (Delice, 2001, 119a), KK *korḳ-* “korkmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 116a), KMES *korḳ-* “korkmak” (Toparlı, 1987, 69), KTAM *korḳ-* “korkmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 121a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kurḳ-* “korkmak, ürkmek, cesaretini kaybetmek” (TatRSl., 1966, 299a), Baş. *kurḳ-* “korkmak, ürkmek, cesaretini kaybetmek” (BaşRSl., 1958, 349b), KMLk. *korḳ-* “korkmak” (KMLkTSl., 2000, 269b), KKlp. *korḳ-* “korkmak” (KKlpRSl., 1958, 402b), KrmTat. *korḳ-* “korkmak, ürkmek” (KrmTatRSl., 2002, 417a), Karay. *korḥ-* “korkmak, korku duymak” (KTSl., 2006, 80a), Kum. *korḳ-* “korkmak” (KmkTSl., 2011, 267b), Kzk. *korḳ-* “korkmak” (KzkESl., 1966, 267b), Nog. *korḳ-* “korkmak, çekinmek” (NogRSl., 1963, 173b).

koruldadı فُورُولْدَادِی (V21b3), **horladı** Trkm. خُورْلَدِی (sayfa kenarında yazılmıştır)

“horladı” (Ar. *ṣaḥḥara fi’nnawm*)

< *horla-* < *hor+la-* “horlamak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezm** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *horla-* “uykuda burundan ses çıkarmak” (İzbudak, 1936, 24), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. *hurulda-* “horlamak” (KMLkTSl., 2000, 222b), KKlp. *korıl-da-* “uykuda horlamak” (KKlpRSl., 1958, 403b), Karay. *hurıl-da-* “horlamak, horuldamak” (KarRPSl., 1974, 607b), Kum. *horulla-* “horuldamak, horlamak; mırıldamak”

(KmkTSL., 2011, 374b), Kzk. *korulda*- “horuldamak” (TKzkSl., 2009, 379a), Nog. *kurulda*- “horuldamak” (NogRSl., 1963, 189b). Krş. TTü. *horla*- I “uyku sırasında soluk alırken boğaz ve burundan gürültülü sesler çıkarmak, horuldamak” (TSL., 2011, 1109b), Trkm. *horla*- II “horultulu ses çıkarmak, horlamak” (TrkmTSL., 1995, 351b).

koştı قُوشْتِي (V5b12, 17b5, 30a11) “attı, şiir okudu; bıraktı, yerine koymak, birleştirmek” (Ar. *alkā*)

< *kōş*- “birleştirmek, iki şeyi yanyana getirmek” (EDPT, 1972, 670b-671a; Tekin, 1995, 178).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *koş*- “birleştirmek, iki şeyi yanyana getirmek” (EDPT, 1972, 670); KB *koş*- “yazmak, şiir düzmek” (Arat III, 1979, 272), MK *koş*- “yanına katmak; (şiir, gazel vb..) nazmetmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 731); **Harezmi** KE *koş*- “koşmak, koşul tutmak” (Ata II, 1997, 374b), ME *koş*- “yerine koymak, göstermek, saymak” (Yüce, 2014, 147b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *koşul*- “birleştirilmek” (Grønbech, 1942, 201), BMF -, DM -, GT *koş*- “koşmak, terfik etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 307b), İH -, İM *koş*- “bir şeyi bir şeye yapıştırmak, iki şeyi birleştirmek, katmak, eklemek” (Toparlı, 1992, 556), KEF -, KH -, Kİ *koş*- “birleştirmek, yanyana getirmek” (Özyetgin, 2001, 548; Caferoğlu, 1931, 79), KİN -, KK *koş*- “koşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 116b), KMES *koş*- “eklemek, katmak” (Toparlı, 1987, 69), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *kuş*- “birleştirmek, bağlamak, birbirine bağlamak, kavuşturmak; karıştırmak, benzetmek; eklemek, ilave etmek, katmak; iliştiirmek; kaynaştırmak, yapıştırmak, rabtetmek; geçirmek, kaydetmek” (TaRSl., 1966, 301b), Baş. *kuş*- “birleştirmek, bağlamak, eklemek, koymak, katmak, ilave etmek, kaynaştırmak, geçirmek, kaydetmek” (BaşRSl., 1958, 351b), Kmlk. *koş*- “katmak, eklemek, çiftleştirmek” (KmlkTSL., 2000, 271a), KKlp. *kos*- “birleştirmek, eklemek, bir araya getirmek” (KKlpRSl., 1958, 404a), KrmTat. *koş*- “eklemek, katmak, birleştirmek” (KrmTatRSl., 2002, 418b), Karay. *koş*- “eklemek, katmak; çiftleştirmek” (KTSL.80a), Kum. *koş*- “eklemek, ilave etmek, katmak; toplamak” (KmkTSL., 1969, 268b), Kzk. *kos*- “katmak, birleştirmek, eklemek; evlendirmek, birisine maddi yardımda bulunmak”

(KzkTSl., 2012, 385B), Nog. *kos-* “birleştirmek, eklemek, bir araya getirmek, toplamak” (NogRSl., 1963, 175a).

koṭardı قُوْطَارْدِي (V27a1) “kotardı” (Ar. *koṭardı*)

< *kuṭur-* < *kuḍ-ṭur-* “aktarmak, boşaltmak” (EDPT, 1972, 605a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *koṭur-* “boşaltmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 732), KB *koṭur-* “boşaltmak” (Arat III, 1979, 272); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *kaṭur-* “boşaltmak” (Zajaczkowski, 1954, 66), DM *koṭar-* “yemeği tabağa servis yapmak” (Toparlı, 2003, 94b), GT -, İH *koṭar-* “tencereden sahana yemek koymak” (İzbudak, 1936, 32), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *koṭar-* “yemeği servis yapmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 116b), KMES -, KTAM *koṭar-* “yemeği bir kaptan diğer kaba dökmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 121b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. *koṭar-* “boşaltmak” (KmlkTSl., 2000, 271a), KKlp. *koṭar-* “dökmek, boşaltmak, yemeği bir tabaktan başka bir tabağa aktarmak” (KKlpRSl., 1958, 405b), KrmTat. -, Karay. *koṭar-* “bildirmek, haberdar etmek, boşaltmak” (KTSl., 2006, 80a), Kum. *koṭar-* “boşaltmak, tahliye etmek” (KmkTSl., 2011, 268a), Kzk. *koṭar-* “boşaltmak, yemeği bir tabaktan başka bir tabağa aktarmak” (KzkESl., 1966, 268b), Nog. *koṭar-* “boşaltmak, kotarmak” (NogRSl., 1963, 175b).

kowdı قُوْوَالَدِي , **kowaladi** قُوْوَالَدِي (V21b9) “kovmak, kovalamak” (Ar. *ṣaḥaṭa*)

< *kov-* “kovmak, defetmek” (EDPT, 1972, 580b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece ettir. çatılı *kovıt-* “kovalatmak” (Erdal II, 1991, 777); MK *kow-* “kovmak, kovalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 732), KB *kow-* “kovmak, sürmek” (Arat III, 1979, 273); **Harezmi** KE *ka-* “kovmak, kovalamak, sürmek, deffetmek” (Ata II, 1997, 305a), ayrıca *kow-* “kovmak” (Ata II, 1997, 375a), ME *kov-* “ardından gitmek” (Yüce, 2014, 147b), MM -, NF *ka-* “kovmak, kovalamak, iteklemek” (Ata, 1998, 207a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *kov-* “kovmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 307b), İH -, İM *kow-* “kovmak” (Toparlı, 1991, 556), KEF *kov-* “kovmak, kovalamak, ardından gitmek” (Eminoğlu, 2011, 234a), KH -, Kİ *kov-* “izini sürmek, ısrarla takip etmek” (Özyetgin, 2001, 549; Caferoğlu, 1931, 79), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ku-*, *kovala-*

“kovmak; kovalamak, sürmek, peşinden gitemk, takip etmek” (TatRSl., 1966, 300b, 291b) Baş. *kıv-*, *kıvala-* “kovmak, dışarı atmak; kovalamak” (BaşRSl., 1958, 364a, 364b), Kmlk. *kuv-*, *kuvala-* “kovalamak, sürmek, önüne katıp sürmek” (KmlkTSl., 2000, 284b), KKlp. *kuv-* “kovalamak, sürmek” (KKlpRSl., 1958, 416b), KrmTat. *kuv-*, *kuvala-* “sürmek, deffetmek, kovalamak” (KrmTatRSl., 2002, 421b-422a), Karay. *kuv-* “sürmek, kovalamak” (KarayRPSl., 1974, 342a) ayrıca *kuv-* “kovalamak, dışarı atmak” (KarRPSl., 1974, 372b), Kum. *kuw-*, *kuwala-* “birinin, bir şeyin arkasından kovalamak, takip etmek, izlemek, peşine takılmak, peşinden koşmak, peşine düşmek; kovmak, uzaklaştırmak” (KmkTSl., 2011, 274a, 275a); Kzk. *kuv-*, *kuvala-* “kovmak, uzaklaştırmak, takip etmek, peşine düşmek” (KzkESl. 269b), Nog. *kuv-*, *kuvala-* “kovmak, peşinden sürmek, takip etmek, kovalamak” (NogRSl., 1963, 184a, 184b).

kowurdi قُوورْدِي (V30a8) “kavurdi” (Ar. *kalā*)

< *kowur-* < **kağ-(u)r-* “kavurmak” (EDPT, 1972, 612a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kağur-* “kavurmak” (EDPT, 1972, 612a); MK *kağur-*, *kawur-* “kavurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 677, 694), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *kavur-* “kavurmak” (Zajaczkowski, 1954, 67), DM -, GT -, sadece fiilden isim *kavurmuş* “kavurulmuş” (Karamanlioğlu, 1978, 290b), İH -, İM -, KEF *kawur-* “kavurmak, kızartmak” (Eminoğlu, 2011, 222a), KH -, Kİ *kavur-* “kavurmak” (Özyetgin, 2001, 503; Caferoğlu, 1931, 73), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kavur-* “kavurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 114b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kuur-* “kavurmak, kızartmak” (TAlmSl., 1989, 137), Baş. *kuvir-* “kavurmak, kızartmak” (BaşRSl., 1958, 350a), Kmlk. *kuvur-* “kavurmak” (KmlkTSl., 2000, 285a), KKlp. *kuvir-* “kızartmak” (KKlpRSl., 1958, 418a), KrmTat. *kavur-* “kızartmak, kavurmak” (KrmTatRSl., 2002, 380a), Karay. *kavur-* “kızartmak” (KarRPSl., 1974, 356b), Kum. *kuwur-* “kavurmak, kızartmak; birinin canını çıkarmak” (KmkTSl., 2011, 275a), Kzk. *kuwir-* “kavurmak, kızartmak, *mec.* güneş yakıp kavurmak; iki ayağını bir pabuca sokmak, sıkıştırmak” (KzkTSl., 2012, 392a), Nog. *kuvir-* “kızartmak, kavurmak” (NogRSl., 1963, 185a).

kowuṣṭi قُوْشْتِي (V6b5) “kavuştu” (Ar. *laḳā*)

< *ḳavıṣ-* < **ḳav-(i)ṣ-* “kavuşmak, bir araya gelmek, birleşmek” (EDPT, 1972, 588a).

Tarihî: Orh. *ḳavıṣ-* “birleşmek, kavuşmak”, Uyg. *ḳavıṣ-* “buluşmak, kavuşmak” (EDPT, 1972, 588a); MK *ḳawuṣ-* “bitişmek; cinsî münasebette bulunmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 694), KB *ḳawuṣ-* “kavuşmak” (Arat III, 1979, 229); **Harezmi** KE *ḳav/wu/ıṣ-* “kavuşmak, bir araya gelmek; cinsel ilişkide bulunmak” (Ata II, 1997, 306b), ME *ḳavuş-* “kavuşmak” (Yüce, 2014, 136b), MM -, NF *ḳawuṣ-* “kavuşmak, birleşmek” (Ata, 1998, 208a); **Kıpçak** CC *ḳovuş-* “birleşmek” (Grønbech, 1942, 201), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ḳavıṣ-* “kavuşmak, bir araya gelmek” (TatRSl., 1966, 202a-b), Baş. *ḳavıṣ-* “kavuşmak, bir araya gelmek” (BaşRSl., 1958, 332b), KMLk. -, KKlp. *ḳavıç-* “birleşmek, bağlanmak” (KKlpRSl., 1958, 389a), KrmTat. *ḳavuş-* “bağlanmak, yaklaşmak” (KrmTatRSl., 2002, 380a), Karay. *ḳavuş-* “yaklaşmak, kavuşmak, muradına ermek” (KarRPSl., 1974, 356b), Kum. -, Kzk. *ḳawıṣ-* “kavuşmak, buluşmak, yaklaşmak” (KzkESl., 1966, 262b), Nog. *ḳavıṣ-* “yaklaşmak, girmek, inmek, konmak” (NogRSl., 1963, 133a).

kozğardı قُوْزْغَارْدِي (V29b13) “sözü çevirmek; devirdi” (Ar. *ḳalaba’l-kelām*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM-, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. *kozğar-* “yükseltmek, dikey pozisyona getirmek” (KarRPSl., 1974, 368b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

kökerdi كُوْكَارْدِي (V83b6) “göğerdî”

< *köker-* < **kōk +er-* “göğermek, yeşermek, mavileşmek, grileşmek” (Erdal II, 1991, 501; Tekin, 1995, 184).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *köker-* “göğermek, mavileşmek” (Erdal II, 1991, 501); MK *köger-* “grileşmek, göğün renginde olmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 734), KB -; **Harezmi** KE *köker-* “göğermek; yeşermek, yeşillenmek” (Ata II,

1997, 379a), ME *köger*- “filizlenmek, çıkmak” (Yüce, 2014, 148b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *köger*- “küflenmek” (Karamanlioğlu, 1978, 308a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *küger*- “göğermek, küflenmek, mavileşmek, pas tutmak” (TatRSl., 1966, 332a-332b), Baş. *küger*- “küflenmek, mavileşmek, göğermek” (BaşRSl., 1958, 288a), Kmlk. *köger*- “yeşermek, morarmak; küflenmek, küf tutmak” (KmlkRSl. 273a), KKlp. *köger*- “mavileşmek, göğermek, yeşermek, filizlenmek” (KKlpRSl., 1958, 331b), KrmTat. -, Karay. *köger*- “mavileşmek” (KarRPSl., 1974, 336b), Kum. *göger*- “yeşillenmek, yeşil rengine bürünmek, (bitki) yeşermek; (soğuktan) morarmak; bozulmağa başlamak, çürümek” (KmkTSl., 2011, 139a), Kzk. *köger*- “mavi rengine bürünmek” (KzkESl., 1966, 132a), Nog. *köger*- “soğuktan morarmak, küflenmek” (NogRSl., 1963, 176b).

kömdi كُومْدِي (V16a1) “gömdü” (Ar. *dafana*)

< *köm*- “gömmek” (EDPT, 1972, 721b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *köm*- “gömmek” (EDPT, 1972, 721b); MK *köm*- “(ölü vb..ni) gömmek; (ekmeği pişirmek için) küle gömmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 736), KB *köm*- “gömmek” (Arat III, 1979, 275); **Harezmi** KE *köm*- “gömmek” (Ata II, 1997, 379b), ME *köm*- “gömmek” (Yüce, 2014, 149a), MM -, NF *köm*- “gömmek” (Ata, 1998, 259a); **Kıpçak** CC *köm*- “gömmek” (Grønbech, 1942, 151), BMF *köm*- “gömmek” (Zajaczkowski, 1954, 61), DM -, GT -, İH -, İM *köm*- “gömmek” (Toparlı, 1992, 557), KEF *köm*- “gömmek, gizlemek; ateşte pişirmek, külbastı yapmak” (Eminoğlu, 2011, 235b), KH -, Kİ *köm*- “gömmek” (Özyetgin, 2001, 554; Caferoğlu, 1931, 51), KİN -, KK *köm*- “gömmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 116b), KMES -, KTAM *köm*- “gömmek, defnetmek” (Toparlı-Çögeli-Yanık, 2000, 122b); Müh. *köm*- “gömmek” (Battal, 1997, 46a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *küm*- “gömmek, defnetmek, suya daldırmak, örtmek” (TAlmSl., 1989, 153), Baş. *küm*- “gömmek, toprağın altına koymak, doldurmak, koymak, toprak ile örtmek” (BaşRSl., 1958, 293b), Kmlk. *köm*- “gömmek” (KmlkTSl., 2000, 275b), KKlp. *köm*- “gömmek, toprağa vermek” (KKlpRSl., 1958, 334a), KrmTat. *kom*- “gömmek, toprağa vermek” (KrmTatRSl., 2002, 346b), Karay. *köm*- “gömmek” (KTSl., 2006, 81a), Kum. *göm*- “gömmek, defnetmek;

yığarak doldurmak, kapatmak, toprak vb ile örtmek” (KmkTSl., 2011, 139b), Kzk. *köm-* “gömmek” (TKzkSl., 2009, 323a), Nog. *köm-* “gömmek, defnetmek” (NogRSl., 1963, 178b).

könderdi كُونْدَارْدِي (V38b8) “gönderdi” (Ar. *wadda‘a*)

< *könder-* < **köndger-* < **kön(i)t-ger-* “düzeltmek” (EDPT, 1972, 730a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *köntür-* “doğrultmak, düzeltmek” (Erdal II, 1991, 807); MK *köndger-* “düzeltmek; söyletinceye, ikrar ettirinceye kadar uğraşmak; yolu göstermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 738), KB *köndür-* “doğrultmak, yola çıkarmak” (Arat III, 1979, 276); **Harezmi** KE *köndür-* “yöneltmek, doğru yola sevk etmek; ikrar etmek; uğurlamak, yola çıkarmak, kılavuzluk etmek” (Ata II, 1997, 380a), ME *könder/ür-* “yöneltmek, çevirmek” (Yüce, 2014, 149a), MM -, NF *köndür-* “doğru yola sevk etmek, yönlendirmek” (Ata, 1998, 259a); **Kıpçak** CC *könder-* “düzeltmek” (Grønbech, 1942, 151), BMF *könder-* “yola çıkarmak” (Zajaczkowski, 1954, 61), DM -, GT -, İH -, İM *könder/ür-* “göndermek, yollamak” (Toparlı, 1992, 557), KEF *köndür-* “göndermek, yöneltmek, doğrultmak, yüreklendirmek” (Eminoğlu, 2011, 235b), KH -, Kİ *könder-* “göndermek” (Özyetgin, 2001, 555; Caferoğlu, 1931, 555), KİN *göndür-* “yöneltmek” (Delice, 2001, 113a), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kündir-* “yollamak, göndermek; ikna etmek, razı etmek” (TatRSl., 1966, 337b), Baş. *kündir-* “ikna etmek, razı etmek, gönlünü almak” (BaşRSl., 1958, 294a-b), KMLk. -, KKlp. *köndir-* “ikna etmek, kabul ettirmek” (KKlpRSl., 1958, 335a), KrmTat. *gonder-* “göndermek, yöneltmek” (KrmTatRSl., 2002, 184a), Karay. *könder-* “göndermek” (KTSl., 2006, 81a), Kum. -, Kzk. *köndir-* “ikna etmek” (KzkESl., 1966, 133b), Nog. *köndir-* “ikna etmek, razı etmek” (NogRSl., 1963, 179a).

köpti كُوبْتِي (V28b1) “taştı, feveran etti, kabardı” (Ar. *fāra*)

< **köp-* “köpmek, feveran etmek, taşmak, kabarmak” (EDPT, 1972, 687a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece ettir. çatılı *köpür-* “(süt vb., tencere) köpürmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 739), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -, **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece *köpür-* “köpürmek” (Özyetgin, 2001, 556; Caferoğlu, 1931, 52), KİN

-, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *küp*- “hacmi artmak, köpürmek, kabarmak, şişmek” (TatRSl., 1966, 332a), Baş. *küb*- “şişmek, kabarmak” (BaşkRSl., 1958, 287b), Kmlk. *köb*- “şişmek” (KmlkTSl., 2000, 272b), KKlp. -, sadece *köpir*- “köpürmek, taşmak” (KKlpRSl., 1958, 337a), Karay. *köbir*- “köbürmek, köpüklenmek” (KarRPSl., 1974, 335a), Kum. -, sadece kökteş *göbüklen*- “köpüklenmek, at köpürmek” (KmkTSl., 2011, 138b), Kzk. -, sadece *köpir*- “köpürmek; mec. övünmek, kendini methetmek; durmaksızın konuşmak” (KzkTSl., 2012, 292b), Nog. -, sadece *köpir*- “köpürmek, taşmak” (NogRSl., 1963, 179b).

kördüm كُورْدُوم (V43b1) “gördüm” (Ar. *ra’aytu*)

< *kör*- “görmek” (EDPT, 1972, 736a).

Tarihî: Orh. *kör*- “görmek”, Uyg. *kör*- “görmek” (EDPT, 1972, 736a); MK *kör*- “bakmak, görmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 739), KB *kör*- “görmek, bakmak” (Arat III, 1979, 280); **Harezmi** KE *kör*- “görmek, bakmak” (Ata II, 1997, 383b), ME *kör*- “görmek, saymak” (Yüce, 2014, 149b), MM *kör*- “görmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 235a), NF *kör*- “görmek, bakmak; maruz kalmak; sorumlu tutmak” (Ata, 1998, 260a); **Kıpçak** CC *kör*- “görmek, bakmak” (Grønbech, 1942, 153), BMF *kör*- “görmek” (Zajaczkowski, 1954, 61), DM -, GT *kör*- “görmek” (Karamanlioğlu, 1978, 309a), İH -, İM *kör*- “görmek” (Toparlı, 1992, 558), KEF *kör*- “görmek, kabul etmek, saaymak; görünmek” (Eminoğlu, 2011, 236b), KH *gör*- “görmek” (Özgür, 2003, 124b), Kİ *kör*- “görmek” (Özyetgin, 2001, 556; Caferoğlu, 1931, 52), KİN -, KK *kör*- “görmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 116b), KMES *kör*- “görmek” (Toparlı, 1987, 70), KTAM *kör*- “görmek” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 2000, 123a); Müh. *kör*- “görmek” (Battal, 1997, 47a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *kür*- “görmek, tanık olmak; farkına varmak; saymak, hesaplamak, bilmek; ilgilenmek, yaklaşmak” (TatRSl., 1966, 342a), Baş. *kür*- “görmek, fark etmek, haberdar olmak, dikkat etmek, bakmak” (BaşkRSl., 1958, 298b-299a), Kmlk. *kör*- “görmek, denemek, tecrübe etmek” (KmlkTSl., 2000, 276a), KKlp. *kör*- “görmek, seyretmek, bakmak, denemek” (KKlpRSl., 1958, 377b), KrmTat. *kor*- “görmek” (KrmTat., 2002, 356b), Karay. *kör*- “görmek” (KTSl., 2006, 81a), Kum. *gör*- “görmek; seyretmek; saymak, hesaba katmak; mec. görüp

geçirmek” (KmkTSl., 2011, 141a), Kzk. *kör-* “görmek, denemek, dikkat etmek, anlamak” (KzkESl., 1966, 134a), Nog. *kör-* “görmek, izlemek, seyretmek, muayene etmek, sezmek, fark etmek; gözden geçirmek; görüp geçirmek, denemek” (NogRSl., 1963, 181a).

körgezdi كُورْكَزْدِي, **körgüzdi** كُورْكُزْدِي (V6b2) “gösterdi” (Ar. *arā*)

< *körgez-* < *kör-güz-* “göstermek” (EDPT, 1972, 740a: *körtgür-*; Erdal, 1991 II, 759).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, sadece *körtür-* “göstermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 741), KB -; **Harezmi** KE *körgez/üz-* “göstermek” (Ata II, 1997, 389b), ME *körküz-* “göstermek” (Yüce, 2014, 150a), MM -, sadece *körküt-* “göstermek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 235b), NF *körgüz-* “göstermek” (Ata, 1998, 262b); **Kıpçak** CC *körgüz-* “göstermek” (Grønbech, 1942, 154), BMF -, DM -, GT *körgüz-* “göstermek” (Karamanlıoğlu, 1978, 310b), İH -, İM *körgüz-* “göstermek” (Toparlı, 1992, 558), KEF *körkez/iz/üz-* “göstermek” (Eminoğlu, 2011, 236b), KH -, Kİ *körküz-* “göstermek” (Özyetgin, 2001, 558; Caferoğlu, 1931, 52), KİN -, KK *körgüz-* “göstermek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 117a), KMES -, KTAM -; Müh. *körgüz-* “göstermek” (Battal, 1997, 46b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kürgez-* “bk. kürset” (TatRSl., 1966, 339b), Baş. -, Kmlk. *körgüç/güz-* “göstermek” (KmlkRSl., 2000, 276a), KKlp. *körgiz-* “göstermek, sergilemek, tarif etmek; mecbur etmek, zorunda bırakmak” (KKlpRSl., 1958, 338a), KrmTat. *korgez-* “göstermek” (KrmTatRSl., 2002, 356b), Karay. *körgüz-* “göstermek” (KTSI., 2006, 81a), Kum. -, Kzk. -, Nog. *körgist-* “göstermek” (NogRSl., 1963, 180a).

körsetti كُورْسَاتِي (V6b2) “göstermek” (Ar. *arā*)

< *körset-* < *kör-se-t-* “göstermek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *köster-* “göstermek” (Zajaczkowski, 1954, 62), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH *köster-* “göstermek” (Özgür, 2003, 131b), Kİ *köster-* “göstermek” (Özyetgin, 2001, 561; Caferoğlu, 1931, 53), KİN -, KK -, KMES *köster-* “göstermek” (Toparlı, 1987, 70), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kürset-* “göstermek, göz önüne sermek; gösteri yapmak,

sergilemek” (TatRSl., 1966, 341a), Baş. *kürhet-* “göstermek, belirtmek, sergilemek” (BaşRSl., 1958, 299b), Kmlk. -, KKlp. *körset-* “göstermek, bir şeyi belirtmek, işaret etmek” (KKlpRSl., 1958, 339a), KrmTat. *korset-* “göstermek” (KrmTatRSl., 2002, 357b), Karay. -, Kum. *görsset-* “göstermek; işaret etmek; ibraz etmek; ifade etmek” (KmkTSl., 2011, 141b), Kzk. *körset-* “göstermek, baktırmak; bildirmek, fark ettirmek, hissettirmek; *mec.* yapmak; ihbar etmek, tehdit etmek” (KzkTSl., 2012, 294a), Nog. *körset-* “göstermek, bildirmek, işaret etmek, ibraz etmek” (NogRSl., 1963, 181a).

köstekledi كُوسْتَكْلَدِي (V29a13) “köstekledi” (Ar. *ḳayyada*)

< *köstekle-* < *köstek+le-* “kösteklemek”

Kelime tarihî Türk dili alanında sadece isim olarak Kıpçakça kaynaklardan KEF’ da tespit edilmiştir: *köstek* “köstek, hayvanların ayağını bağlayan bağ” (Eminoğlu, 2011, 237a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** kelime çağdaş Kıpçak sahasında sadece isim olarak Kırım Tatarcasında tespit edilmiştir: *köstek* “köstek, saat zinciri, boyun zinciri” (KrmTatRSl., 2002, 259b); Osm. *köstekle-* “(hayvanı) köstekle bağlamak, köstek vurmak” (Ş. Sami, 2011: 924b); Modern Türk dili alanında ise Oğuz grubunda Ttü. *köstekle-* “hayvanın ayağına köstek vurmak; *mec.* bir işi yürümez duruma getirmek” (TSl., 2011, 1505b), Trkm. *kössekle-* “kösteklemek” (TrkmTSl., 1995, 424).

köşti كُوشْتِي (V17b4) “köçtü” (Ar. *raḥala*)

< *köç-* “göçmek” (EDPT, 1972, 694a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece ettir. çatılı *köçür-* “göçürmek” (Erdal II, 1991, 717); MK *köç-* “göçmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 733), KB *köç-* “göçmek” (Arat III, 1979, 274); **Harezmi** KE *köç-* “köçmek, köç etmek” (Ata II, 1997, 377b), ME *köç-* “göçmek” (Yüce, 2014, 148b), MM *köç-* “göçmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 234b), NF *köç-* “göçmek, göç etmek, yola koyulmak, yolculuğa devam etmek; ölmek” (Ata, 1998, 258a); **Kıpçak** CC *köç-* “göç etmek, ölmek” (Grønbech, 1942, 149), BMF *köç-* “gitmek, göçmek” (Zajaczkowski, 1954, 60), DM -, GT *köç-* “göçmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 308a), İH -, İM *köç-* “göçmek, nakletmek” (Toparlı, 1992, 556), KEF *köç-* “göçmek” (Eminoğlu, 2011, 235a), KH -, Kİ *köç-*

“göç” (Özyetgin, 2001, 552; Caferoğlu, 1931, 50), KİN -, KK *köş*- “göçmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 116b), KMES -, KTAM *köç*- “göçmek” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 2000, 121b); Müh. *köç*- “göçmek, göç etmek” (Battal, 1997, 46a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *küç*- “göçmek, taşınmak, göç etmek; yerini değiştirmek, başak bir yere geçmek” (TatRSl., 1966, 345a), Baş. *küs*- “göçmek, taşınmak, kıpırdamak, göç etmek, başka bir yere geçmek” (BaşRSl., 1958, 301a), Kmlk. *köç*- “göçmek, göç etmek” (Kmlk., 2000, 272b), KKlp. *köş*- “köçmek, taşınmak; başka konuya geçmek” (KKlp. 341a), KrmTat. *koç*- “göçmek, göç etmek” (KrmTatRSl., 2002, 362a), Karay. *köç*- “göçmek, göç etmek” (KTSI., 2006, 80b), Kum. *göç*- “taşınmak, göçmek, göç etmek; yıkılmak, göçmek, çökmek; başka konuya geçmek” (KumTSI. 138b), Kzk. *köş*- “göçmek, göç etmek, kıpırdamak; ölmek” (KzkESL., 1966, 135a), Nog. *köş*- “göçmek, kıpırdamak, taşınmak, yer değiştirmek” (NogRSl., 1963, 183b).

kötlendi كُوتِلَانْدِي , **töklendi** تُوتِلَانْدِي (V15a10) “eşcinsellik etti” (Ar. *hanaṭa*)

< *kötle*- < *köt+le*- (EDPT, 1972, 703b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kötle*- “(oğlan vb..ni) düzmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 742), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *kötlendi* “arkasını kullanmak” (Özyetgin, 2001, 561; Caferoğlu, 1931, 53), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Ayrıca krş. TTü. *götlet*- “hoplamak, zıplamak; zengin iken fakir olmak”; *götlek* “homoseksüel (kimse); ırsız, başı boş gezen (kimse); haylaz, dalgacı çocuk; korkak (TTASL. www.tdk.gov.tr[10/10/2015]).

kötlendi كُوتِلَانْدِي (V9b11), **töklendi** تُوتِلَانْدِي (V9b10) “puşlaştı; kadın davranışlı oldu” (Ar. *taḥannaṭa*)

< *kötlən*- < *köt+le-n*

Bu kelime tarihî Türk dili alanında ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

kötürdi كُوْتُرْدِي (V13b6) “kaldırdı, götürdü” (Ar. *hamala*)

< *kötür*- “kaldırmak, yükseltmek” (EDPT, 1972, 706a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kötür*- “yukarı kaldırmak, yüklemek, götürmek” (EDPT, 1972, 706a); MK *kötür*- “kaldırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 742), KB *kötür*- “götürmek, kaldırmak, yükseltmek, yok etmek” (Arat III, 1979, 286); **Harezmi** KE *köter/tür*- “kaldırmak; ortadan kaldırmak, gidermek, almak, taşımak” (Ata II, 1997, 392a,b), ME *kötür*- “kaldırmak, tahammül etmek”(Yüce, 2014, 150b), MM *kötür*- “yükseltmek, kaldırmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 235b), NF *költür*-, *köter/tür*- “kaldırmak, taşımak, götürmek; ortadan kaldırmak, yol etmek” (Ata, 1998, 258b, 263b); **Kıpçak** CC *kötür/ter/tir*- “yükseltmek, kaldırmak, götürmek” (Grønbech, 1942, 156), BMF -, DM -, GT *köter/tür*- “kaldırmak, götürmek, taşımak” (Karamanlıoğlu, 1978, 310b, 311a), İH -, İM *köter/tür*- “kaldırmak, yükseltmek; nakletmek, taşımak” (Toparlı, 1992, 588), KEF *kötür*- “götürmek, taşımak, kaldırmak, dikmek; son vermek, gidermek” (Eminoğlu, 2011, 237b), KH *kötür*- “kaldırmak, yükseltmek” (Özgür, 2003, 131b), Kİ *kötür*- “götürmek” (Özyetgin, 2001, 562; Caferoğlu, 1931, 53), KİN -, KK *kötür*- “götürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 117a), KMES -, KTAM *kötür*- “götürmek, kaldırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 123a); Müh. *köter*- “yüklenmek, kaldırmak” (Battal, 1997, 47a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kütür*- “yükseltmek, kaldırmak, kalkındırmak” (TatRSl., 1966, 343a), Baş. *kütür*- “kaldırmak, yükseltmek, taşımak” (BaşRSl., 1958, 302a), Kmlk. *kötür*- “kaldırmak” (KmlkTSl., 2000, 277a), KKlp. *köter*- “yükseltmek, kaldırmak” (KKlpRSl., 1958, 339b), KrmTat. *köter*- “kaldırmak, asmak, yükseltmek” (KrmTatRSl., 2002, 361a), Karay. *kötür*- “götürmek, ses yükseltmek” (KTSl., 2006, 81b), Kum. *göter*- “kaldırmak; terfi ettirmek, vazifesini yükseltmek; yükseltmek, yüceltmek; yapmak, çıkarmak; çekmek, dayanmak, tahammül etmek, birini övmek” (KmkTSl., 2011, 142a), Kzk. *köter*- “kaldırmak, yükseltmek” (KzkESl., 1966, 135a), Nog. *köter*- “kaldırmak, yükseltmek, asmak, ayarlamak, kalkındırmak, ilerletmek” (NogRSl., 1963, 182a).

közetti كُوزَاتِي (V17b12) “gözetledi” (Ar. *rāḳaba*)

< *közet-* < *köz+et-* “korumak, gözetmek, himaye etmek” (EDPT, 1972, 758a).

Tarihî: Orh. *közeḏ-* “korumak, gözetlemek”, Uyg. *küzeḏ-* “korumak, gözetmek” (EDPT, 1972, 758a); **Harezmi** KE *közet-* “gözetmek, göz kulak olmak, gütmek” (Ata II, 1997, 395b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *közet-* “gözetmek, kollamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 311b), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *küzet-* “gözetmek, gözetlemek, gözlemlemek, nezaret etmek, izlemek; görmek; seyretmek, göz gezdirmek, bakınmak, incelemek; keşfetmek, arama yapmak” (TatRSl., 1966, 335a), Baş. *küzet-* “gözetmek, gözetlemek, bakınmak, seyretmek, keşfetmek” (BaşRSl., 1958, 291b), KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. *küzet-* “devriye gezmek, korumak, bekçilik yapmak; hastayı gözetim altında tutmak, refakat etmek” (KzkTSl., 2012, 299a), Nog. *küzet-* “bekçilik etmek, göz kulak olmak, korumak, nezaret etmek” (NogRSl., 1963, 191b). Krş. TTü. *gözet-* “korumak, bakmak, özen göstermek, himaye etmek; önem vermek, göz önünde bulundurmak, ayrı tutmak; kollamak, beklemek; bir sonuca giderken bütün ayrıntı ve etkenleri dikkate almak; kayırmak” (TSl., 2011, 985a).

közledi كُزَلْدِي (V17a12, sayfa kenarında yazılmıştır) “gözetledi” (Ar. *rāḳaba*)

< *közle-* < *köz+le-* “gözetlemek” (EDPT, 1972, 760b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *közle-* “gözlemek” (EDPT, 1972, 760b); MK *közle-* “göze vurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 744), KB -; **Harezmi** HŞ. *közle-* “izlemek, bakmak” (EDPT, 1972, 760b), KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *közle-* “gözlemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 311b), İH -, İM -, KEF -, sadece *közde-* “gözlemek, beklemek” (Eminoğlu, 2011, 238a), KH -, Kİ *közle-* “gözetlemek” (Özyetgin, 2001, 562; Caferoğlu, 1931, 53), KİN *gözle-* “nişan almak” (Delice, 2001, 113b), KK -, KMES -, KTAM *közle-* “gözlemek, bakmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 123b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *küzle-* “gözlemek, izlemek, gözetlemek, gözüne ilişmek, öngörmek, göz önünde bulundurmak” (TatRSl., 1966, 334b), Baş. *küzle-* “izlemek, bakmak, gözetlemek” (BaşRSl., 1958, 291a), KMLk. -, KKlp. *közle-* “yol izlemek, yol tutmak, nişan almak” (KKlpRSl., 1958, 332a), KrmTat. *közle-* “nişan almak” (KrmTatRSl., 2002, 341b), Karay.

kezle-, *közle-* “izlemek, gözlemlemek, müşahade etmek” (KarayRPSl. 301a, 336ab), Kum. *gözle-* “beklemek, intizar etmek, gözlemek; nişan almak, tahmin etmek; beklemek, ummak” (KmkTSl., 2011, 144a), Kzk. *közde-* “nişan almak, hedef almak; belli bir şeyi amaç edinmek; beğenmek, hoşlanmak, gözüne kestirmek” (KzkTSl., 2012, 284a), Nog. *közle-* “nişan almak, işaretlemek; amaçlamak; takip etmek, gözetlemek” (NogRSl., 1963, 177b).

kuçtı قُجْتِي (V25b8 satır arasında yazılmıştır) “kucakladı” (Ar. *ḥaḍana*, ‘*ānaḥa*)

< *kuç-* < **kūç-* “kucaklamak” (Tekin, 1995, 179; EDPT, 1972, 590a: *kuç-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kuç-* “kucaklamak” (EDPT, 1972, 590a); MK *kuç-* “kucaklamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 744), KB *kuç-* “kucaklamak” (Arat III, 1979, 288); **Harezmi** KE *kuç-* “kucaklamak, sarılmak” (Ata II, 1997, 396a), ME *kuç-* “kucaklamak” (Yüce, 2014, 151a), MM *kuç-* “kucaklamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 235b), NF *kuç-* “kucaklamak” (Ata, 1998, 265a); **Kıpçak** CC *kuç-* “kucaklamak” (Grønbech, 1942, 202), BMF *kuç-* “kucaklamak” (Zajaczkowski, 1954, 67), DM -, GT *kuç-* “kucaklamak” (Karamanlioğlu, 1978, 311b), İH -, İM *kuç-* “kucaklamak” (Toparlı, 1992, 555), KEF -, sadece *kuçuş-* “kucaklamak” (Eminoğlu, 2011, 238b), KH -, Kİ *kuç-* “kucaklamak” (Özyetgin, 2001, 564; Caferoğlu, 1931, 78), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kuç-* “kucaklamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 123b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ķōç-* “kucaklamak, sarmak” (TatRSl., 1966, 288), Baş. -, KMLk. -, KKlp. *kuş-* “kucaklamak, sarılmak” (KKlpRSl., 1958, 418b), KrmTat. -, Karay. *kuç-* “kucaklamak, sarılmak” (KarRPSl., 1974, 377a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

kuçaqladı قُوجَاقْلَدى (V25b8) “kucakladı” (Ar. *ḥaḍana*, ‘*ānaḥa*)

< *kuçaqla-* < **kūç-aḳ+la-* “kucaklamak” (EDPT, 1972, 591b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kuçaqla-* “kucaklamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 744), KB -; **Harezmi** KE *kuçaqla-* “kucaklamak” (Ata II, 1997, 396a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *kuçaqla-* “kucaklamak” (Toparlı, 1992, 558), KEF -, KH -, Kİ *kuçaqla-* “kucaklamak” (Özyetgin, 2001, 564; Caferoğlu, 1931, 80), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *kuçaqla-* “kucaklamak” (Battal, 1997, 47b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat.

ķõçaķla- “kucaklamak, sarılmak; içine almak, kapsamak; çevirmek, sarmak, kaplamak” (TatRSl., 1966, 288a), Baş. *ķõsaķla-* “kucaklamak, sarılmak” (BaşRSl., 1958, 341b), Kmlk. *ķuçaķla-* “kucaklamak” (KmlkSl., 2000, 279a), Kklp. *ķuşıaķla-* “kucaklamak, sarılmak, kollarına almak” (KklpRSl., 1958, 418b), KrmTat. *ķuķ/caķla-* “kucaklamak, sarılmak” (KrmTatRSl., 2002, 432a), Karay. *ķuķuķla-*, *ķuçaķla-* “kucaklamak, sarılmak” (KarRPSl., 1974, 351a, 377a), Kum. *ķuçaķla-* “kuçaklamak, kollarına almak; sarmak, sarılmak” (KmkTSl., 2011, 270a), Kzk. *ķuşıaķta-* “kucaklamak, sarılmak, kollarına almak” (KzkESl., 1966, 283b), Nog. *ķuşıaķla-* “kucaklamak, kollarına almak, sarılmak” (NogRSl., 1963, 191a).

ķurđı فُورْدِي (V6a10) “kirişledi” (Ar. *awtara*)

< **ķur-* “kurmak, hazırlamak” (EDPT, 1972, 643a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ķur-* “askeri toplamak; yayının veterini germek” (EDPT, 1972, 643a), KB *ķur-* “kurmak, germek” (Arat III, 1979, 292), MK *ķur-* “kurmak; askeri toplamak, otağ krup yaymak; (insanlar) toplanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 747); **Harezmi** KE *ķur-* “kurmak, yapmak, inşa etmek” (Ata II, 1997, 399b), ME *ķur-* “kurmak, uydurmak, hazırlamak” (Yüce, 2014, 152a), MM *ķur-* “kurmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 236a), NF *ķur-* “kurmak, tedarik etmek, temin etmek” (Ata, 1998, 268a); **Kıpçak** CC *ķur-* “kurmak, hazırlamak, germek” (Grønbech, 1942, 259), BM -, DM -, GT *ķur-* “kurmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 312b), İH -, İM *ķur-* “kurmak, düzenlemek” (Toparlı, 1992, 559), KEF -, sadece edilgen çatılı *ķurul-* “uyuşmak, büzüşmek, gerilmek” (Eminoğlu, 2011, 239b), Kİ *ķur-* “yay kurmak, tuzak, kapan kurmak” (Özyetgin, 2001, 567; Caferoğlu, 1931, 83), KİN *ķur-* “okçuluk terimi, yay yapmak; düzen vermek” (Delice, 2001, 119a), KH -, KK -, KMES -, KTAM *ķur-* “ok atmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 124b)¹⁴⁸⁸, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *ķör-* “kurmak, inşa etmek, yapmak, hazırlamak, yükseltmek; örmek, dikmek; düzmek, düzene koymak, düzenlemek, yerleştirmek; saptamak, tespit etmek, toplamak, toparlamak, monte etmek; yerine koymak; temelini atmak, koşmak, bağlamak” (TatRSl., 1966, 283), Baş. *ķör-* “kurmak, inşa etmek düzenlemek, toplamak; doldurmak,

¹⁴⁸⁸ Toparlı bu kelimeye “ok atmak” anlamını vermiştir, halbuki KTAM s. 39b/12’de bu kelimenin Arapça karşılığı “yayın veterini gerdi” anlamında اوتر القوس ibaresi yazılmıştır.

şarj etmek; derlemek, monte etmek; temelni atmak; dikmek” (BaşRSl., 1958, 340a), Kmlk. *kur-* “kurmak”; *kur* “derleme, toplama, düzenleme” (KmlkTSl., 2000, 281b), KKlp. *kur-* “inşa etmek, dikmek, germek, yükseltmek” (KKlpRSl., 1958, 411a), Karay. *kur-* “kurmak, hazırlamak, yapmak” (KTSl., 2006, 82a), Kum. *kur-* “kurmak, yapmak, inşa etmek, yükseltmek, faaliyet geçirmek, hazırlamak” (KmkTSl., 2011, 272a), Kzk. *kur-* “kurmak, hazırlamak, inşa etmek, yükseltmek, tuzak kurmak” (KzkESl. 281a), Nog. *kur-* “kurmak, yapmak, inşa etmek, hazırlamak” (NogRSl., 1963, 189a).

kurtuldu فُورُطُولْدِي (V37a13) “kurtuldu” (Ar. *nacā*)

< *kurtul-* < **kurṭ-(u)l-* “kurtulmak” (EDPT, 1972, 650a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kurṭul-* “kurtulmak” (EDPT, 1972, 650a); MK *kurṭul-* “kurtulmak; doğurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 749), KB -, sadece *kuṭul-* “kurtulmak” (Arat III, 1979, 295); **Harezmi** KE *kurṭul-* “kurtulmak” (Ata II, 1997, 402a), ME *kurṭul-* “kurtulmak” (Yüce, 2014, 152a), MM -, NF *kurṭul-*, “kurtulmak” (Ata, 1998, 268b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *kurṭul-* “kurtulmak” (Karamanlioğlu, 1978, 313a), İH -, İM *kurṭul-* “kurtulmak” (Toparlı, 1992, 560), KEF *kurṭul-* “kurtulmak” (Eminoğlu, 2011, 239b), KH -, Kİ *kurṭul-* “halâs olmak kurtulmak” (Özyetgin, 2001, 568; Caferoğlu, 1931, 82), KİN -, KK -, KMES *kurṭul-* “kurtulmak” (Toparlı, 1987, 71), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. *kurṭul-* “kurtulmak” (KrmTatRSl., 2002, 429b), Karay. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *kurtul-* “tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak; (-den) istenmeyen, sıkıntı veren, hoşlanılmayan bir kimseden, bir yerden, bir durumdan uzaklaşmak; (-den) bir şey bulunduğu veya bağlı olduğu yerden ayrılmak; bağını koparıp kaçmak; *mec.* doğurmak” (TSl., 2011, 1535b).

kurudi فُورُودِي (V12a9, 36b12, 39a11) “kurudu” (Ar. *caffa, naşafa, yabisa*)

< **kūrī-* “kurumak” (Tekin, 1995, 179).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kūrī-* “kurumak” (EDPT, 1972, 646a); MK *kūrī/u-* “kurumak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 748), KB *kūrī-* “kurumak” (Arat III, 1979, 292); **Harezmi** KE *kūru/i-* “kurumak” (Ata II, 1997, 402a), ME *kūrī-* “kurumak” (Yüce, 2014, 152a), MM -, NF *kūrī/kūru-* “kurumak” (Ata, 1998,

268b); **Kıpçak** CC -, sadece *kurğak* “kuraklık” (Grønbech, 1942, 204) BMF -, sadece ettirgen çatılı *kurut-*, *kurudur-* “kurutmak” (Zajaczkowski, 1954, 67), DM -, sadece isim *kuri* “kuru” (Toparlı, 2003, 96b), GT -, sadece ettirgen *kurut-* “kurutmak” (Karamanlioğlu, 1978, 313a), İH -, İM *kurur-* “kurumak” (Toparlı, 1992, 560), KEF *kuri-* “kurumak” (Eminoğlu, 2011, 239b), KH *kurur-* “kurumak” (Özgür, 2003, 132a), Kİ *kuri-* “kurumak” (Özyetgin, 2001, 568; Caferoğlu, 1931, 82), KİN -, KK -, KMES *kurur-* “kurumak” (Toparlı, 1987, 71), KTAM -, sadece isim *kurur* “kuru” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 125a); Müh. *kurur-* “kurumak, kesbetmek” (Battal, 1997, 48b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *körü-* “kurumak, seli suyu kalmamak, suyu çekilmek; sararmak, solmak; pörsümek, canlılığını kaybetmek; yosun bırakmak; soyu tükenmek, yok olmak” (TatRSl., 1966, 283a), Baş. *körö-* “kurumak, suyu çekilmek, solmak; yok olmak, tükenmek, canlılığını kaybetmek” (BaşRSl., 1958, 340a), Kmlk. *kurur-* “yok olmak, eksilmek, kurumak” (KmlkTSl., 2000, 282b), KKlp. *kuri-* “kurumak, yok olmak” (KKlpRSl., 1958, 413b), KrmTat. *kurur-* “kurumak” (KrmTatRSl., 2002, 430b), karay. *kurur-* “kurumak” (KTSl., 2006, 82b), Kum. *kurur-* “kurumak, suyu çekilmek, susuzlaşmak; solmak” (KmkTSl., 2011, 273a), Kzk. *kurğa-* “kurumak; ağzı kurumak” (KzkTSl., 2012, 403a), Nog. *kurur-* “kurumak, solmak, sarmak” (NogRSl., 1963, 189a).

kuruldi قُرُلْدِي (V15a9, sayfa kenarında yazılmıştır) “oturdu, uyustu, ikamet etti, gerildi” (Ar. *hadira*)

< *kurul-* <**kur-(u)l-* “sertleşmek, kas tutulmak, yay gerilmek, ikamet etmek” (EDPT, 1972, 659a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kurul-* “Kramp girmek; kurulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 750), KB -; **Harezmi** KE *kurul-* “kurulmak, yapılmak” (Ata II, 1997, 402b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İM -, KEF *kurul-* “uyuşmak, büzüşmek, gerilmek” (Eminoğlu, 2011, 239b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *körül-* “kurulmak, inşa edilmek, toplanmak, düzenlendi” (TatRSl., 1966, 284b), Baş. *körül* “kurulmak, inşa edilmek, toplanmak, düzenlendi” (BaşRSl., 1958, 339b), Kmlk. *kural-* “düzenlenmek, kurulmak” (KmlkTSl., 2000, 281b), KKlp. *kurıl-* “kurulmak, inşa edilmek, yerleştirilmek” (KKlpRSl., 1958, 413b), Karay. *kurul-*, *kurıl-* “kurulmak, yükselmek,

gerilmek yapılmak” (KarRPSl., 1974, 348b, 376a.), Kum. *kurul-* “kurulmak, yapılmak, inşa edilmek, yaratılmak, vücuda getirilmek, faailyet geçirilmek, hazırlanmak” (KmkTSl., 2011, 272b), Kzk. *kurıl-* “kurulmak, hazırlamak, inşa edilmek” (KzkESl., 1966, 282a), Nog. *kurıl-* “kurulmak, yapılmak, inşa edilmek, hazırlanmak” (NogRSl., 1963, 189b).

kuştı فُوصْتِي (V10a10) “kustu” (Ar. *taḳayya’a*)

< **kuş-* “kusmak” (EDPT, 1972, 666a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kuş-* “kusmak” (EDPT, 1972, 666a), MK *kuş-* “kusmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 750), KB -; **Harezmi** KE -, ME *kuş-* “kusmak” (Yüce, 2014, 152b), MM *kuş-* “kusmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 236b), NF *kuş-* “kusmak” (Ata, 1998, 269a); **Kıpçak** CC *kuş-* “kusmak” (Grønbech, 1942, 204), BMF *kuş-* “kusmak” (Zajaczkowski, 1954, 67), DM -, GT -, İH -, İM *kuş-* “kusmak” (Toparlı, 1992, 560), KEF *kuş-* “kusmak” (Eminoğlu, 2011, 239b), KH -, Kİ *kuş-* “kusmak” (Özyetgin, 2001, 569; Caferoğlu, 1931, 83), KİN -, KK *kuş-* “kusmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 117b), KMES -, KTAM *kuş-* “kusmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 125a), Müh. *kuş-* “midede olan nesneyi ağızdan boşaltmak” (Battal, 1997, 48b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ķōs-* “kusmak, çıkarmak, midesi bulanmak; koparmak, çıkarmak; kaybetmek, yitirmek” (TatRSl., 1966, 286), Baş. *ķōs-* “kusmak” (BaşRSl., 1958, 341b), Kmlk. *kuş-* “kusmak” (KmlkTSl., 2000, 283a), KKlp. *kuş-* “kusmak” (KKlpRSl., 1958, 414b), KrmTat. *kuş-* “kusmak” (KrmTatRSl., 2002, 431b), Karay. *kuş-* “kusmak” (KTSl., 2006, 82b), Kum. *kuş-* “kusmak” (KmkTSl., 2011, 273b), Kzk. *kuş-* “kusmak” (TKzkSl., 2009, 512a), Nog. *kuş-* “kusmak” (NogRSl., 1963, 190a).

kuṭṭardı فُوطُقَارْدِي (V10b6) “kurtardı” (Ar. *ḥallaṣa*)

< *kuṭgar-* < **kurt+gar-* “kurtarmak” (EDPT, 1972, 649b; Erdal II, 735-36).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kuṭgar/ḳar-* “kurtarmak” (EDPT, 1972, 649b); MK *kuṭgar-* “kurtarmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 751), KB *kuṭgar-* “kurtarmak” (Arat III, 1979, 295); **Harezmi** KE *kuṭg/ḳar-* “kurtarmak” (Ata II, 1997, 401b), ME *kuṭgar-* “kurtarmak” (Yüce, 2014, 152b), MM -, sadece *kuṭar-* “kurtarmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 236b), NF *kuṭar/gar-* “kurtarmak” (Ata, 1998, 268b); **Kıpçak** CC *kuṭgar-/kuṭhar-* “kurtarmak”

(Grønbech, 1942, 205), BMF -, DM -, GT -, sadece *ķurķar*- “kurtarmak” (Karamanlioğlu, 1978, 313a), İH -, İM -, sadece *ķurķar*- “kurtarmak” (Toparlı, 1992, 560), KEF *ķutķar* “kurtarmak” (Eminoğlu, 2011, 240a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *ķutķar*- “kurtarmak” (Battal, 1997, 48b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ķotķar*- “kurtarmak, yardım etmek; kurutmak, özgür bırakmak, tahliye etmek; bırakmak, çıkarmak” (TatRSl., 1966, 286b), Baş. *ķotķar*- “kurtarmak, serbest bırakmak, özgür bırakmak, çıkarmak; yardım etmek” (BaşkRSl., 1958, 341b), Kmlk. *ķutķar*- “kurtarmak” (KmlkTSl., 2000, 284a), KKlp. *ķutķar*- “kurtarmak, yardım etmek” (KKlpRSl., 1958, 415a), KrmTat. -, sadece *ķutar/ķurtar*- “kurtarmak” (KrmTatRSl., 2002, 431b), Karay. *ķutķar*- “kurtarmak” (KTSl., 2006, 82b), Kum. *ķutķar*- “kurtarmak” (KmkTSl., 2011, 273b), Kzk. *ķutķar*- “kurtarmak” (TKzkSl., 2009, 510a), Nog. *ķutķar*- “kurtarmak” (NogRSl., 1963, 190a).

ķutķuladı فُوطِّلَآدِي (V8a7) “kutladı” (Ar. *bāraka*)

< *ķutķula*- < *ķutķula*+la-

Tarihî: Orh. -, sadece isim *ķutķluķ* “şanslı, mutlu, mübarek”, Uyg. -, sadece *ķutķluķ* “şanslı, mutlu, mübarek” (EDPT, 1972, 601a), KB -, sadece isim *ķut* “kut, mutluluk, devlet” (Arat III, 1979, 293), MK -, sadece *ķut* “kut, uğur, devlet, baht, talih, şans” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 751); **Harezmi** -, sadece *ķutķlu/iķ* “kutlu, saadet, uğurlu” (Ata, 1998, 404a), ME -, sadece *ķutķluk* “uğur, afiyet” (Yüce, 2014, 152b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *ķutķlu* “mutlu, mübarek” (Grønbech, 1942, 204), BMİ -, sadece *ķutķlu* “kutlu” (Zajaczkowski, 1954, 42), DM -, sadece *ķutķlu* “kutlu, mübarek” (Toparlı, 2003, 97a), GT -, sadece *ķutķlu* “kutlu, kutlug, mübarek” (Karamanlioğlu, 1978, 313b), İH -, sadece *ķut* “bereket, saadet” (İzbudak, 1936, 33), İM -, KEF -, KH -, sadece *ķutķlu* “kutlu, kutsal, iyi, uğurlu” (Özgür, 2003, 132a), Kİ -, sadece *ķutķlu* “bereketli, bahtiyar, mesut” (Caferoğlu, 1931, 83), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ķutķula*- “kutlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 125b), Müh. *ķutķla*- “kutlulamak” (Battal, 1997, 48b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *ķötķla*- “kutlamak, tebrik etmek” (TatRSl., 1966, 286b), Baş. *ķötķla*- “kutlamak” (BaşkRSl., 1958, 342a), Kmlk. -, sadece *ķutķlu* “uğurlu, bereketli; alımlı, sevimli” (KmlkTSl., 2000, 284a), KKlp. *ķutķlķla*- “kutlamak”

(KKlpRSl., 1958, 415b), KrmTat. *kutla*- “kutlamak” (KrmTatRSl., 2002, 431b), Karay. *kutla*- “açmak, bildirmek; kız çocuğuna ad koymak; takdis etmek” (KTSI., 2006, 83a), Kum. *kutla*- “tebrik etmek, kutlamak” (KmkTSl., 2011, 273b), Kzk. *kuttıkta*- “kutlamak” (TKzkSl., 2009, 513a), Nog. *kutla*- “kutlamak, tebrik etmek” (NogRSl., 1963, 190a).

kuşuldi فُطُولْدِي (V14b13) “kurtuldu” (Ar. *taḥallaşa*)

< *kuşul*- (bk. EDPT, 1972, 650a: *kuşul*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *kuşul*- “kurtulmak” (EDPT, 1972, 650a); MK *kuşul*-, *kuşul*- “(bir sıkıntıdan) kurtulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 749, 752), KB *kuşul*- “kurtulmak” (Arat III, 1979, 295); **Harezmi** KE *kuşul*- “kurtulmak” (Ata II, 1997, 404a), ME -, sadece *kuşulmak* “emniyet, afiyet” (Yüce, 2014, 153a), MM -, NF *kuşul*-, *kuşul*- “kurtulmak” (Ata, 1998, 269b); **Kıpçak** CC *kuşul*-, *kuşul*- “kurtulmak” (Grønbech, 1942, 205), BMF -, DM -, GT *kuşul*- “kurtulmak” (Karamanlioğlu, 1978, 313b), İH -, İM *kuşul*- “kurtulmak” (Toparlı, 1992, 560), KEF -, sadece *kuşul*- “kurtulmak” (Eminoğlu, 2011, 239b), KH -, Kİ *kuşul*- “kurtulmak” (Özyetgin, 2001, 569; Caferoğlu, 1931, 83), KİN -, KK -, KMES -, sadece *kuşul*- “kurtulmak” (Toparlı, 1987, 71), KTAM *kuşul*- “kurtulmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 125b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kötül*- “kurtulmak, canını kurtarmak, hürriyete kavuşmak, zor bir durumdan sıyrılmak; düzelmek; çözülüp kurtulmak, boşalmak; çözülmek, çözümlenmek; (kar) yağmak, düşmek; kaçmak, kaybolmak” (TatRSl. 1966, 287), Baş. *kötöl*- “kurtulmak, hürriyete kavuşmak; zor bir durumdan sıyrılmak, çözülmek, kaçmak; yağmak, düşmek” (BaşRSl., 1958, 342a), KMIk. *kuşul*- “kurtulmak” (KMIkTSl., 2000, 284a), KKlp. *kuşul*- “kurtulmak, serbest kalmak” (KKlpRSl., 1958, 415b), KrmTat. -, sadece *kuşul*- “kurtulmak” (KrmTatRSl., 2002, 429b), Karay. *kuşul*- “kurtulmak, serbest kalmak” (KTSI., 2006, 83a), Kum. *kuşul*- “kurtulmak” (KmkTSl., 2011, 274a), Kzk. *kuşul*- “kurtulmak” (TKzkSl., 2009, 510a), Nog. *kuşul*- “kurtulmak, serbest kalmak” (NogRSl., 1963, 190b).

kuṭurdi فُطْرْدِي, **kuṭuzdı** فُطُوزْدِي (V20a13) “kudurdu” (Ar. *su‘ira*)

< *kuṭur*- “haddini aşmak, delirmek” (EDPT, 1972, 605a: *kuṭur*- 2).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kuṭur*- “delirmek, kudurmak, şuurunu kaybetmek” (EDPT, 1972, 605a); MK *kuṭur*- “haddini aşmak, kudurmak; (ekin) azmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 752), KB *kuṭur*- “kudurmak” (Arat III, 1979, 295); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kuṭur*- “azmak” (Grønbech, 1942, 205), BMF -, DM -, GT -, İH *kuṭuz*- “kudurmak gibi terbiyesizlik etmek, delirmek, çıldırmak; köpek kuduz oldu” (İzbudak, 1936, 33), İM *kuṭur*- “kudurmak” (Toparlı, 1992, 560), KEF *kuṭur/dur*- “kudurmak, azmak” (Eminoğlu, 2011, 240a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kuṭur*- “kudurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 125b); Müh. -, sadece *kuṭurmuş* “taşkın, kudurmuş” (Battal, 1997, 48b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ķōtır*- “kudurmak, kuduz olmak; azamak, haddini aşmak” (TatRSl., 1966, 287b), Baş. *ķōtör*- “öfkelenmek, çıldırmak, delirmek” (BaşRSl., 1958, 342b), Kmlk. *kuṭur*- “kudurmak” (KmlkTSl., 2000, 284a), KKlp. *kuṭır*- “kuduz olmak, öfkelenmek, delirmek” (KKlpRSl., 1958, 416a), KrmTat. *kuṭur*- “delirmek, çıldırmak” (KrmTatRSl., 2002, 431b), Karay. *kuṭur*- “kudurmak, delirmek, çıldırmak” (KTSl., 2006, 83a), Kum. *kuṭur*- “kudurmak, (köpek) kuduz olmak; *mec.* kudurmak, ortalığı kasıp kavurmak, kırıp geçirmek; azmak, cinleri başına üşüşmek” (KmkTSl., 2011, 274a), Kzk. *kuṭır*- “delirmek, kudurmak, haddini aşmak” (KzkESl. 283a), Nog. *kuṭır*- “kudurmak” (NogRSl., 1963, 190b); *kuṭuz* kelimesi fiil olarak tarihî kaynaklardan sadece İH’nde geçmiştir. Çağdaş Kıpçakçada ise bulunmamaktadır.

kuwanşladı فُوانشْ لَادِي (V21b11) “cimrilik etti” (Ar. *ṣaḥḥa wa baḥila*)

< ?

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

kuyumdı قُوِيْمْدِي (V23a2) “madeni eritip döktü” (Ar. *şāga*)

< **kuy-um-* < *kud-* “dökmek” (EDPT, 1972, 596a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; sadece *kud-* “dökmek, boşaltmak” (EDPT, 1972, 596a); MK -, *kuy-* “koymak, dökmek; boşaltmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 352), KB -, **Harezmi** KE -, ME *kuy-* “akıtmak, dökmek” (Yüce, 2014, 153a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *kuyum*, *kuyun*, *kuyun* (Grønbech, 1942, 202), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece *kuy-* “koymak, akmak, kalıba dökmek, altın işlemek” (Eminoğlu, 2011, 240a), KH -, Kİ -, sadece isim *kuyunçı* “kuyumcu” (Caferoğlu, 84), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece isim *kuyumçı* “*Trkm.* gümüşçü” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 126a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat -, Baş. -, KMLk. -, sadece *kuy-* “dökmek” (KMLkTSl., 2000, 285b), KKlp. -, sadece *kuy-* “dökmek, doldurmak, akıtmak; iğne yapmak; kalıba kurşun eritip dökmek, tuğla yapmak” (KKlpRSl., 1958, 407a), KrmTat. -, sadece *kuy-* “dökmek” (KrmTatRSl., 2002, 423a), Karay. -, sadece *kuy-* “dökmek” (KTSl., 2006, 83a), Kum. -, sadece *kuy-* “dökmek, döküm yapmak (metal); koymak, dökmek, doldurmak, boşaltmak” (KmkTSl., 2011, 275b), Kzk. -, sadece *kuy-* “dökmek, boşaltmak” (KzkESl. 1966, 278b), Nog. -, sadece *kuy-* “maden eritip dökmek, akıtmak” (NogRSl., 1963, 191a).

Kelimenin *kuy-* ile ilgisi açıktır, ancak Tuhfede verilen biçim *kuyum-* gibi bir fiilin olduğunu göstermektedir. Bu fiili Tarihi ve çağdaş Türk dillerinden hiç birinde tespit edemedik.

küçledi كُوْجْ لَآدِي (V29b11) “güçlenmek” (Ar. *ḳawiya*)

< *küçle-* < *küç+le-*

Tarihî: Orh. -, sadece isim *küç* “güç, kuvvet”, Uyg. -, sadece isim *küç* “güç, kuvvet” (EDPT, 1972, 693a); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *köçle-* “zorlamak, mecbur etmek, istila etmek, tecavüz etmek” (TatRSl., 1966, 330a), Baş. *kösle-* “güç kullanarak zulm etmek, zorlamak, istila etmek” (BaşkRSl., 1958, 283a), KMLk. *küçle-* “işgal etmek, istila etmek, kaplamak” (KMLkTSl., 2000, 286a), KKlp. *küşle-* “güç kullanarak zulm etmek; zorla tecavüz etmek” (KKlpRSl.,

1958, 346b), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. *küşle*- “güç kullanmak, şiddet uygulamak” (NogRSl., 1963, 196a).

küçlendi كُوجِلْنْدِي (V10b1) “güçlendi” (Ar. *taḳawwā*)

< *küç+le-n-* “dönüşlü”

Tarihî: Orh. -, sadece isim *küç* “güç, kuvvet”, Uyg. -, sadece isim *küç* “güç, kuvvet” (EDPT, 1972, 693a); MK *küçlen-* “kuvvetlenmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 754), KB -, sadece *küçen-* “güçlenmek” (Arat III, 1979, 297); **Harezmi** KE *küçlen-* “güçlenmek” (Ata II, 1997, 406a), ME *küçlen-* “güçlenmek” (Yüce, 2014, 153b), MM -, sadece *küç* “kuvvet, güç” (Toparlı, Argunşah, 2014, 236b), NF -, sadece *küç* “güç, kuvvet, kudret; zulüm, kaba kuvvet” (Ata, 1998, 270a); **Kıpçak** CC -, sadece *küçen-* “güçlenmek” (Grønbech, 1942, 157), BMF -, DM -, sadece *küç* “zor, güç” (Toparlı, 2003, 97b), GT -, sadece *küç* “kuvvet, güç, zor” (Karamanlıoğlu, 1978, 314a), İH -, İM *küçli bol-* “güçlü olmak” (Toparlı, 1992, 561), KEF *küç* “güç, kuvvet; zor, zulüm, eziyet, gayret” (Eminoğlu, 2011, 240b), KH -, Kİ -, sadece *küç* “kuvvet, güç” (Caferoğlu, 1931, 54), KİN -, KK -, sadece *küçli* “güçlü” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 117b), KMES -, sadece *küç* “güç” (Toparlı, 1987, 71), KTAM -, sadece *küçlü* “güçlü” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 126a), Müh. -, sadece *küçlüğ* “küçlü, kuvvetli” (Battal, 1997, 49a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *köçlen-* “bk. *köçle-*” (TatRSl., 1966, 330a), Baş. *köşlen-* “bk. *köşlöl-en-* “küçlenmek, sertleşmek, donmak, kuvvetlenmek, sağlamlaşmak” (BaşRSl., 1958, 283a), Kmlk. *küçlen-* “sağlamlaşmak, güçlenmek” (KmlkTSl., 2000, 286a), KKlp. *küşlen-* “zorlanmak” (KKlpRSl., 1958, 346b), Karay. -, sadece kökteş *küçey-* “kuvvetlenmek, güçlenmek” (KTSl., 2006, 83b), Kum. *güçlen-* “kuvvetlenmek, artmak, büyümek” (KmkTSl., 2011, 145b), Kzk. -, sadece kökteş *küşey-* “şiddetlenmek, güçlenmek, artmak” (KzkTSl., 2012, 309b), Nog. -, sadece *küşle-* “güç kullanmak, şiddet uygulamak” (NogRSl., 1963, 196a).

küflendi كُوفْلَانْدِي (V25b12), “küflenmek” (Ar. *ʿafina*)

< *küflen-* < *küf+len-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -

, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *küflen*- “küf oluşmak; *mec.* zamanı geçmek, köhneleşmek; *mec.* çalışma fırsatı bulamayarak özelliklerini veya yeteneğini yitirmek” (TSl., 2011, 1555a).

kükredi كُؤَرَادِي (V8b7) “kükredi, gürlledi” (Ar. *ba^cba^a*)

< *kükre*- < **kür-kire*- “kükremek, gürllemek” (Tekin, 1982, 509; EDPT, 1972, 713a; Erdal II, 1991, 470 *kükre*-) tekin makale 1982-02 (*kira*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *kükre*- “gürllemek, kükremek” (EDPT, 1972, 713b); MK *kökre*- “(aslan, buğra vb., insan) kükremek; (gök) gürllemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 735), KB *kökre*- “kükremek” (Arat III, 1979, 275), **Harezmi** KE *kökre*- “kükremek, şimşek çakmak, gök gürlüdemek” (Ata II, 1997, 379a), ME *kükre*- “kükremek” (Yüce, 2014, 154a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *kökre*- “kükremek” (Grønbech, 1942, 150), BMF -, DM -, sadece fiilden isim *kökürmek* “gök gürllemesi” (Toparlı, 2003, 95a), GT -, İH -, İM -, KEF *kükre*-; *küküre*- “kükremek, gürllemek” (Eminoğlu, 2011, 240b), KH -, Kİ *kökre*- “gök gürllemek; gürllemek” (Özyetgin, 2001, 553; Caferoğlu, 1931, 51), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *kökre*- “gök gürllemek; gürllemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 122a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *kükre*- “gürllemek, gürlüdemek” (TatRSl., 1966, 335), Baş. *kükre*- “gürllemek, çığlık atmak” (BaşRSl., 1958, 292a), KMLk. *küküre*- “gürllemek” (KMLkTSl., 2000, 282a), KKlp. *gürkire*- “gürllemek” (KKlpRSl., 1958, 147a), Karay. *kökre*-, *kükre*-, *kekre*- “gürllemek; heyecanlanmak, çalkalanmak, endişelenmek” (KarRPSl., 1974, 301a, 352a, 337a), Kum. *köküre*- “gürllemek, gürlüdemek, gümbürdemek” (KmkTSl., 2011, 183a), Kzk. *kürkire*- “gürllemek, kükremek” (KzkESl., 1966, 131b), Nog. -.

küldi كُؤْدِي (V23a10) “güldü” (Ar. *daḥika*)

< *kül*- “gülmek” (EDPT, 1972, 715b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kül*- “gülmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 755), KB *kül*- “gülmek” (Arat III, 1979, 299); **Harezmi** KE *kül*- “gülmek” (Ata II, 1997, 406b), ME *kül*- “gülmek” (Yüce, 2014, 154a), MM *kül*- “gülmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 236b), NF *kül*- “gülmek” (Ata, 1998, 270b); **Kıpçak** CC *kül*- “gülmek” (Grønbech, 1942, 158), BMF *kül*-

“gölmek” (Zajączkowski, 1954, 62), DM *köl-* “gölmek” (Toparlı, 2003, 97b), *köl-* “gölmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 314a), İH -, İM *köl-* “gölmek” (Toparlı, 1992, 561), KEF *köl-* “gölmek” (Eminoğlu, 2011, 240b), KH -, Kİ *köl-* “gölmek” (Özyetgin, 2001, 572; Caferoğlu, 1931, 54), KİN -, KK *köl-* “gölmek” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 1992, 117b), KMES *köl-* “gölmek” (Toparlı, 1987, 71), KTAM *köl-* “gölmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 126a); Müh. *köl-* “gölmek” (Battal, 1997, 49a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *köl-* “gölmek; alay etmek, hakaret etmek” (TatRSl., 1966, 325a), Baş. *köl-* “gölmek; alay etmek” (BaşRSl., 1958, 278a), Kmlk. *köl-* “gölmek” (Kmlk. 286b), KKlp. *köl-* “gölmek” (KKlpRSl., 1958, 343b), KrmTat. *köl-* “gölmek” (KrmTatRSl., 2002, 366b), Karay. *köl-* “gölmek” (KTSl., 2006, 83b), Kum. *köle-* “gölmek” (KmkTSl., 2011, 185a), Kzk. *köl-* “gölmek” (KzkESl., 1966, 130a), Nog. *köl-* “gölmek; alay etmek, eğlenmek” (NogRSl., 1963, 193a).

küniledi كُونِي لَادِي (V27a7) “kıskandı, haset etti” (Ar. *ğāra mine’l ġira*)

< *künile-* < *küni* + *le-* “haset etmek, kıskanmak” (Erdal II, 1991, 441; EDPT, 1972, 573).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *künile-* “kıskanmak” (EDPT, 1972, 733a); MK -, sadece isim *küni* “kuma” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 756), KB -; **Harezmi** KE *künile-* “günülemek, kıskanmak” (Ata II, 1997, 411b), ME -, MM -, NF *künile-* “günülemek, kıskanmak” (Ata, 1998, 273a); **Kıpçak** CC *künile-* “kıskanmak” (Grønbech, 1942, 159), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *künile-* “kıskanmak” (Eminoğlu, 2011, 241a), KH -, Kİ *künile-* “kıskanmak, haset etmek” (Özyetgin, 2001, 573, Caferoğlu, 55), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *künile-* “imrenmek, gıpta etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 126b); Müh. -, sadece *künücü* “kıskanç adam” (Battal, 1997, 49b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *könle-* “eşini kıskanmak” (TatRSl., 1966, 326b), Baş. *könle-* “kıskanmak, eşini kıskanmak” (BaşRSl., 1958, 280a), Kmlk. -, KKlp. *künle-* “kıskanmak, rekabet etmek” (KKlpRSl., 1958, 345a), KrmTat. *künle-* “kıskanmak” (KrmTatRSl., 2002, 370b), Karay. *künile-*, *künle-* “günülemek, kıskanmak” (KTSl., 2006, 84a), Kum. *gülle-* “günülemek, kıskanmak” (KmkTSl., 2011, 146a), Kzk. *künde-* “kıskanmak, haset etmek, çekememek, günülemek” (KzkTSl., 2012, 304b), Nog. *künle-* “kıskanmak, haset etmek” (NogRSl., 1963, 194a).

küreşti كُوراشْتِي (V22b12) “güreşti” (Ar. *şāra‘a*)

< *küreş-* < **kür+e-ş-* “güreşmek, mücadele etmek” (Erdal II, 1991, 563; EDPT, 1972, 747b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *küreş-* “dövüşmek, güreşmek” (Erdal II, 1991, 563); MK *küreş-* “güreşmek, savaşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 757), KB *küreş-* “güreşmek, boğuşmak” (Arat III, 1979, 303), **Harezmi** KE -, ME *küreş-* “güreşmek” (Yüce, 2014, 154b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *küreş-* “güreşmek” (Zajaczkowski, 1954, 62), DM -, GT *küreş-* “güreşmek” (Karamanlioğlu, 1978, 315a), İH -, İM -, KEF *küreş-* “güreşmek” (Eminoğlu, 2011, 241a), KH -, Kİ *küreş-* “güreşmek” (Özyetgin, 2001, 574; Caferoğlu, 1931, 56), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *küreş-* “güreşmek, güreş tutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 127a); Müh. -, sadece *küreşçi* “güreşçi, pehlivan” (Battal, 1997, 50); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *köreş-* “güreşmek, dövüşmek, kavga etmek; yarışmak” (TatRSl., 1966, 328b), Baş. *köreş-* “güreşmek, kavga etmek, boğuşmak” (BaşRSl., 1958, 282b), Kmlk. *küreş-* “uğraşmak, mücadele etmek” (KmlkTSl., 2000, 288a), KKlp. *küres-* “güreşmek, dövüşmek, mücadele etmek” (KKlpRSl., 1958, 146a), Karay. *küreş-*, *kuraş-* “dövüşmek” (KarRPSl., 1974, 354b, 374b), Kum. *küreş-* “diyal. bk. *yabuşmak*”; *yapış-* “yapışmak, dövüşmek; güreşmek” (KmkTSl., 2011, 185b, 377b); Kzk. *küres-* “mücadele etmek, güreşmek” (KzkESl., 1966, 131b), Nog. *küres-* “güreşmek, dövüşmek, mücadele etmek” (NogRSl., 1963, 194b).

küsti Trkm. كُوستِي (V13b5) “kızdı, küstü, darıldı, rencide oldu” (Ar. *harida*)

< **küs-* “küsmek” (EDPT, 1972, 748b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *küs-* “sitem etmek, sırt çevirmek, küsmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 757), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *küs-* “küsmek” (Eminoğlu, 2011, 241b), KH -, Kİ *küs-* “küsmek” (Özyegin, 2001, 575; Caferoğlu, 1931, 56), KİN -, KK *küs-* “küsmek, kızmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 118a), KMES -, KTAM *küs-* “küsmek, darılmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 127a); Müh. *küs-* “darılmak” (Battal, 1997, 50b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, KrmTat. *küs-* “kızmak, darılmak, kırılmak, sıkılmak” (KrmTatRSl., 2002, 372b), Karay. *küs-*

“rencide olmak, kırılmak, kızmak” (KarRPSl., 1974, 354b), Kum. *küs-* “birinden, bir şeyden tiksirmek, nefret etmek” (KmkTSl., 2011, 186a), Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *küs-* “darılmak; görevini yerine getirememek; *mec.* gelişmemek, büyüyememek; *mec.* bir madde, herhangi bir sebeple istenilen niteliğini yitirmek” (TSl., 2011, 1564a).

küşendi كُوشَانْدِي (V6b10) “geviş getirdi” (Ar. *ictarra*)

< *kevşe-* < *keviş+e-* “geviş getirmek” (EDPT, 1972, 692a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK. *kevşen-* “geviş getirmek, çiğnemek” (EDPT, 1972, 692a), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece *keviş* “geviş” (Yüce, 2014, 140b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *küşen-* “geviş getirmek” (Grønbech, 1942, 160), BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ *kevşe-* “geviş getirmek” (Özyetgin, 2001, 519; Caferoğlu, 47), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *küşe-* “geviş getirmek, çiğnemek” (TatRSl., 345), Baş. *köyşe-* “geviş getirmek, çiğnemek” (BaşRSl., 1958, 277b), Kmlk. *küvşen-* “geviş getirmek” (KmlkTSl.288a), KKlp. *güyce-* “geviş getirmek, çiğnemek; konuşmak” (KKlpRSl., 1958, 142b), KrmTat. *kevşemek* “geviş getirmek” (KrmTatRSl., 2002, 308b), Karay. -, Kum. *güyşe-* “geviş getirmek” (KmkTSl., 2011, 147b), Kzk. *küyse-* “geviş getirmek” (KzkESl. 130a), Nog. *küyze-* “geviş getirmek” (NogRSl., 1963, 192a).

kütüdi كُوتْدِي , **kütledi** كُوتْلَادِي (V17b8) “güttü, hayvan otlattı; misafir ağırlamak” (Ar. *ra‘ā*)

< *küt-* < **kūḍ-* “beklemek; hayvan otlatmak” (EDPT, 1972, 701a-701b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *küt-*, *kūḍ-* “beklemek” (EDPT, 1972, 701a-701b); MK *kūḍ-* “beklemek, gütmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 754), KB *kūḍ-* “beklemek” (Arat III, 1979, 297); **Harezmi** KE *kūḍ-*, *kūḍe-* “gütmek, beklemek, gözetlemek” (Ata, 1998, 406a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *küt-* “sığır gütmek, otlatmak” (Grønbech, 1942, 160), BMF -, DM -, GT *küt-* “gütmek” (Karamanlioğlu, 1978, 315a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *küt-* “gütmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 118a), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *kōt-* “beklemek, gözetmek; (sığır sürüsü) gütmek” (TatRSl., 1966, 329a), Baş. *kōt-* “beklemek; hayvan sürüsü gütmek”

(BaşRSl., 1958, 284a-284b), Kmlk. *küt*- “gütmek” (KmlkRSl., 2000, 288a), KKlp. *küt*- “misafir ağırlamak; (sığır) gütmek; beklemek, ummak” (KKlpRSl., 1958, 345b), KrmTat. *küt*- “beklemek, gözetlemek, korumak, örf adeti korumak, riayet etmek” (KrmTatRSl., 2002, 372b-373a), Karay. *küt*- “gütmek” (KTSI., 2006, 84a), Kum. *küt*- “yerine getirmek, gerçekleştirmek; yapmak, icra etmek, borcunu yerine getirmek, vazifesini yapmak” (KmkTSl., 2011, 186a), Kzk. *küt*- “beklemek; ağırlamak, ikramda bulunmak; bakmak, gütmek” (KzkTSl., 2012, 308b-309a), Nog. -.

küydî كُيْدِي (V13b8) “yakıldı, yandı” (Ar. *hurika*)

< *küy*- < *kün*- “yanmak, tutuşmak” (EDPT, 1972, 726b: *kün*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *küy*- “yanmak” (EDPT, 1972, 726b) ; MK *küy*- “yanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 758), KB *küy*- “yanmak” (Arat III, 1979, yanmak); **Harezmi** KE *köy*- “yanmak” (Ata II, 1997, 393a), ME *köy*- “yanmak” (Yüce, 2014, 150b), MM -, sadece *köydür*- “yakmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 235b), NF *köy*- “yanmak” (Ata, 1998, 264a); **Kıpçak** CC -, sadece *köydür*-/*küydür*- “yakmak” (Grønbech, 1942, 158), BMF -, sadece *köyin*- “yanmak” (Zajaczkowski, 1954, 61), DM -, GT *küy*-/*köy*- “yanmak” (Karamanlioğlu, 1978, 315b), İH -, İM *köy*- “yakmak” (Toparlı, 1992, 558), KEF *köy*- “yanmak, yakmak” (Eminoğlu, 2011, 237b), KH -, sadece *köndür*-/*köyündür*- “yakmak, dağlamak” (Özgür, 2003, 131b), Kİ -, sadece *küyün*- “yanmak” (Özyetgin, 2001, 576; Caferoğlu, 1931, 53), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *köyündür*- “yakmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 123a); Müh. -, sadece *küyün*- “yanmak” (Battal, 1997, 50b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *köy*- “yanmak; güneşten yanmak; üzlmek” (TatRSl., 1966, 330b), Baş. *köy*- “yanmak, üzölmek” (BaşRSl., 1958, 276b, 277a), Kmlk. *küy*- “yanmak” (KmlkTSl., 2000, 288a), KKlp. *küy*- “haşlanmak, yanmak, kaybolmak” (KKlpRSl., 1958, 342b), KrmTat. *küy*- “yanmak” (KrmTatRSl., 2002, 365b), Karay. *kiv*-, *küv*- “yanmak” (KarRPSI., 1974, 84a), Kum. *güy*- “biraz yanmak; üstü, bir yanı veya etrafı yanmak; *mec.* kederlenmek, gamlanmak” (KmkTSl., 2011, 147b), Kzk. *küy*- “yanmak, tutuşmak; içi kan ağlamak” (KzkTSl., 2012, 299b), Nog. *küy*- “yanmak, üzölmek” (NogRSl., 1963, 192a).

küyündürdi كُيْنْدُرْدِي (V13b8. sayfa kenarında yazılmıştır) “yaktı” (Ar. *ḥaraqa*)

< *küyündür-* < *küñ-dür-* “yakmak” (EDPT, 1972, 730b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *küydür-* “yakmak” (EDPT, 1972, 730b); MK *küytür-* “yakılması için emir vermek, yaktırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 758), KB -, sadece *küyür-* “yakmak, yaktırmak” (Arat III, 1979, 305); **Harezmi** KE *köydür-* “yakmak, yaktırmak” (Ata II, 1997, 393a), ME *köydür-* “yakmak” (Yüce, 2014, 150b), MM *köydür-* “yakmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 235b), NF *köydür-* “yakmak” (Ata, 1998, 264a); **Kıpçak** CC *köydür-/küydür-* “yakmak” (Grønbech, 1942, 158), BMF -, DM -, GT *küydür-/köydür-* “yakmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 315b), İH -, İM *köydür-* “yakmak, yaktırmak” (Toparlı, 1992, 558), KEF *köydür-* “yakmak” (Eminoğlu, 2011, 237b), KH -, sadece *köndür-/köyündür-* “yakmak, dağlamak” (Özgür, 2003, 131b), Kİ *küyündür-* “yakmak” (Özyetgin, 2001, 577; Caferoğlu, 1931, 53 *köyündür-*), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *köyündür-* “yakmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 123a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *köydür-* “yakmak, yandırmak, tütsülemek; keçi iğdiş etmek” (TatRSl., 1966, 323a), Baş. *köyzör-* “yakmak, dağlamak, üzme” (BaşRSl., 1958, 276a), Kmlk. *küydür-* “yakmak” (KmlkTSl., 2000, 288b), KKlp. *küyindir-* “üzme, incitmek” (KKlpRSl., 1958, 342b), KrmTat. *kuydür-* “yakmak, yandırmak” (KrmTatRSl., 2002, 365b), Karay. *küvdür-* “yakmak, kavurmak” (KTSl., 2006, 84a) ayrıca *küydür-* “yakmak” (KarRPSl., 1974, 352a), Kum. *güydür-* “güymek’ten geç. fiil” (KmkTSl., 2011, 147b), Kzk. *küydür-* “yakmak, dağlamak; haksız yere suçlamak, iftira etmek; zor durumda bırakmak, üzme, kalp kırmak” (KzkTSl., 2012, 299b-300a), ayrıca *küyindir-* “üzme” (KzkESl., 1966, 130a) Nog. *küydür-* “yakmak, kızartmak, kavurmak; incitmek, üzme” (NogRSl., 1963, 192a).

maḳṭadı مَاقْطَادِي (V13b7) “övdü ve methetti” (Ar. *ḥamida, atnā*)

< Moğ. *maḳta-* “övmek, methetmek” (Lessing I, 2003, 520a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *maḳta-* “övmek” (Grønbech, 1942, 162), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *maḳta-* “övmek, methetmek, pohpohlamak; takdir etmek, alkışlamak” (TatRSl., 1966, 359b-360b), Baş. *maḳta-* “övmek, yüceltmek,

methetmek, alkışlamak” (BaşkRSl., 1958, 376a), KMLk. *mahta*- “övmek, methetmek” (KMLkTSl., 2000, 291b), KKlp. *mahta*- “övmek, tebrik etmek” (KKlpRSl., 1958, 444a), Karay. *mahta*- “övmek, methetmek” (KTSl., 2006, 85a), Kum. *mahta*- “övmek, methetmek” (KmkTSl., 2011, 193b), Kzk. *mahta*- “övmek” (TKzkSl., 2009, 585b), Nog. *mahta*- “övmek, methetmek” (NogRSl., 1963, 212a).

maḡladı مَآغْلَادِي (V5b13) “seslendi, bildirdi, bağırdı, ezan okudu” (Ar. *aḡḡana*)

< *maḡla*- < Far. *baḡ* “bağırtı, ses, feryat, ezan” (Kantar, 2013, 276a) + Tü. *la*- “bağırmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, sadece *baḡ* “ağlayış, ağlama sesi” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 573), KB -; **Harezmi** KE *maḡla*- “bağırmak” (Ata II, 1997, 419a), ME *baḡla*- “çağırmak” (Yüce, 2014, 98a), MM -, sadece isim *maḡ* (Far. *bāḡ*)¹⁴⁸⁹ “ezan” (Toparl-Argunşah, 2014, 238a), NF *baḡ-i namāz* “Far. ezan” (Ata, 1998, 44a); **Kıpçak** CC -, Müh. *baḡla*- “Far. seslenmek, sesle çağırmak” (Battal, 1997, 16b), Kİ *baḡla*- “ezan okudu” (Özyetgin, 378; Caferoğlu, 1931, 14), BM *baḡla*- “ezan okumak” (Zajaczkowski, 45), DM -, GT *maḡla*- “bağırmak” (Karamanlioğlu, 1978, 319a), İH *bani*- “bağırmak” (İzbudak, 1936, 7), İM -, sadece isim *maḡ* “ezan” (Toparlı, 1992, 564), KH -, KK *maḡla*- “ezan okumak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 118a), KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. Osm. *baḡla*- “bağırmak, nemaza çağırmak” (EDPT, 1972, 770b), TTü. *baḡla*- “yüksek sesle bağırmak; ezan okumak; gök gürlemek” (YTSl., 1983, 36b).

mayrıldı مَآيْرِلْدِي (V32a12, 35b11) “eğildi” (Ar. *luwiya*)

< *mayrı*- < *mayır-(ı)l*- “eğilmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece *mayrı*- “eğilmek, bozulmak” (KMLkTSl., 2000, 295a), KKlp. *mayrı*- “sakatlanmak, bozulmak” (KKlpRSl., 1958, 443a), Karay. -, Kum. *mayrı*-

¹⁴⁸⁹ . Bu kelime Farsçada “ses, bağırtı, feryat, ezan” demektir (Kantar, 2013, 276a).

“kanırmak, sökülme, koparılmak, çekilip koparılmak” (KmkTSl., 2011, 197a, 197b), Kzk. *mayırıl*- “eğilmek, bükülmek” (KzkESl., 1966, 139b), Nog. *mayırıl*- “eğilmek, bükülmek” (NogRSl., 1963, 211b).

menzer مَنزَر (V44b8) “benzer”

< *beñze*- < *beñiz*+e- “benzemek” (EDPT, 1972, 352b; Erda II, 418 *meñz*+e-)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece ettir. çatılı *meñzet*- “benzetmek” (Erdal II, 1991, 418); MK *meñze*- “benzemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 764), KB *meñze*- “benzemek” (Arat III, 1979, 314); **Harezmi** KE *meñze*- “benzemek” (Ata II, 1997, 434b), ME *meñze*- “benzemek” (Yüce, 2014, 156b), MM *mēñze*- “benzemek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 239a), NF -; **Kıpçak** CC *benze*- “benzemek” (Grønbech, 1942, 55), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *meñze*- “benzemek” (Toparlı, 1992, 566), KEF *meñze*- “benzemek” (Eminoğlu, 2011, 243a), KH *meñze*- “benzemek” (Özgür, 2003, 133a), Kİ *menze*- “benzemek” (Özyetgin, 2001, 579; Caferoğlu, 1931, 58), KİN -, KK *beñze*- “benzemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 103b), KMES *benze*- “benzemek” (Toparlı, 1987, 39), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. *beñze*- “benzemek” (KrmTatRSl., 2002, 130a), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. Trkm. *meñze*- “çekmek, birbirine çekmek; benzemek” (TrkmTSl., 1955, 454b), TTü. *benze*- “iki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak; sanısını uyandırmak, gibi görünmek” (TSl., 2011, 309a).

mindî مِندِی (V17a13, 73b4) “bindi” (Ar. *rakiba*)

< *bin*- “binmek” (EDPT, 1972, 348a).

Tarihî: Orh. *bin*- ~ *min*- “binmek”, Uyg. *min*-, *mün*- “binmek” (EDPT, 1972, 348a); MK *mün*- “binmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 766), KB *min*-, *mün*- “binmek” (Arat III, 1979, 316); **Harezmi** KE *min*-, *mün*- “binmek” (Ata II, 1997, 440b, 454a), ME *mün*- “binmek” (Yüce, 2014, 158b), MM *mün*- “binmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 242b), NF -; **Kıpçak** CC *min*- “binmek” (Grønbech, 1942, 165), BMF -, DM *min*- “binmek” (Toparlı, 2003, 99a), GT *min*- “binmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 325b), İH -, İM *min*- “binmek” (Toparlı, 1992, 568), KEF *min*- “binmek” (Eminoğlu, 2011, 244a), KH *min*- “binmek” (Özgür, 2003, 133b), Kİ *bin*- ~ *min*- “binmek, suvar olmak”

(Özyetgin, 2001, 392; Caferoğlu, 1931, 59), KİN *min-* “binmek” (Delice, 2001, 120a), KK *min-* “binmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 118b), KMES -, KTAM *min-* “binmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 128b); Müh. *min-* “binmek” (Battal, 1997, 51a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *mīn-* “binmek, çıkmak, tırmanmak” (TatRSl., 1966, 367b-368a), Baş. *mīn-* “binmek, çıkmak, tırmanmak” (BaşRSl., 1958, 382b), Kmlk. *min-* “binmek” (KmlkTSl., 2000, 300a), KKlp. *min-* “binmek, çıkmak, tırmanmak, yükselmek” (KKlpRSl., 1958, 460b), Karay. *min-* “binmek, tırmanmak” (KarRPSl., 1974, 407a-b), Kum. *min-* “binmek, çıkmak, yukarı tırmanmak” (KmkTSl., 2011, 201a), Kzk. *min-* “binmek” (TKzkSl., 2009, 114b), Nog. *min-* “binmek, çıkmak, tırmanmak” (NogRSl., 1963, 224b).

mindir مِينْدِرْ (V54b6) “bindir!” (Ar. *rakkib*)

< *bintür-* < *bin-tür-* “bindirmek” (EDPT, 1972, 350a).

Tarihî: Orh. *bintür-* “bindirmek” (EDPT, 1972, 350a), Uyg. *müntür-* “bindirmek” (Erdal II, 1991, 801); MK *mündür-* “bindirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 766), KB -; **Harezmi** KE *mindür-*, *mündür-* “bindirmek” (Ata II, 1997, 441a, 454b), ME *mündür-* “bindirmek” (Yüce, 2014, 158b), MM -, NF *mindür-* “bindirmek” (Ata, 1998, 292b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *mindür-* “bindirmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 325b), İH -, İM -, KEF *mindür-* “bindirmek” (Eminoğlu, 2011, 244a), KH *mindir-* “bindirmek” (Özgür, 2003, 133b), Kİ -, KİN -, KK *mindir-* “bindirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 118b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *mīndir-* “bindirmek, yukarıya çıkarmak, yükseltmek” (TatRSl., 1966, 367b), Baş. *mīndir-* “bindirmek, yukarıya çıkarmak, yükseltmek” (BaşRSl., 1958, 382b), Kmlk. *mindir-* “bindirmek, çıkarmak” (KmlkTSl., 2000, 300a), KKlp. *mindir-*, *mingiz-* “bindirmek, yukarıya çıkarmak, tırmandırmak” (KKlpRSl., 1958, 460b-461a), Karay. *mindir-* “bindirmek, tırmandırmak, oturtmak” (KarRPSl., 1974, 407b), Kum. *mindir-* “bindirmek, çıkarmak, yukarı tırmandırmak” (KmkTSl., 2011, 200b), Kzk. *mindir-* “ata bindirmek” (KzkESl., 1966, 145a), Nog. *mindir-* “bindirmek, çıkarmak, tırmandırmak” (NogRSl., 1963, 223b).

muştıladı Trkm مُوشْتُ لَادی (V8b4) “sevindirdi, müjdeledi” (Ar. *başşara*)

< *muştula-* < Far. *mužda*+T. *la-* “müjdelemek” (Räsänen, 1969, 346a; TMEN IV, 1975, 21, § 1737 *muştuluk*: Far. *muužda* + Tü. *luk*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, MK -; **Harezmi** KE -, ME *buştula-* “müjdelemek” (Yüce, 2014, 108b), ayrıca *muştulan-* “müjdelenmek, sevinmek” (Yüce, 2014, 158a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *muştla-* “iyi haber getirmek” (Özyetgin, 2001, 580; Caferoğlu, 1931, 59), **Çağdaş Kıpçak:** Bu kelime Çağdaş Kıpçakçada yer almamaktadır. Krş. TTü. *muştula-* “müjdelemek” (YTSI. 1983, 166b).

nişānladı نیشانلادی (V25b9) “alamet koydu, nişan koydu” (Ar. *‘allama*)

< *nişanla-* < Far. *nişan*+*la-* “işaretlemek, nişan koymak, hedef belirlemek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece dönüşlü çatılı *nişānlan-* “işaretlenmek” (Yüce, 2014, 160b), MM -, sadece isim *nişān* “Far. iz, işaret, belirti, nişan” (Toparlı, Argunşah, 2014, 245a) NF -, sadece isim *nişān* “Far. nişan, belirti, işaret, iz” (Ata, 1998, 316a); **Kıpçak** CC *nişanla-* “tanımlamak” (Grønbech, 1942, 172), BMF -, DM -, GT -, sadece isim *nişān* “nişan, alâmet, iz” (Karamanlıoğlu, 1978, 337b), İH -, İM -, sadece *nişān* “nişan, iz, belirti” (Toparlı, 1992, 577), KEF *nişānla-* “Far.+T. işaretlemek, işaret koymak” (Eminoğlu, 2011, 251a), KH -, sadece isim *nişān* “Far. işaret, belirti, alâmet” (Özgür, 2003, 135a), Kİ *nişānla-* “elâmet, nişan, damğa vurmak” (Özyetgin, 2001, 581; Caferoğlu, 1931, 60), KİN -, sadece isim *nişān* “hedef” (Delice, 2001, 121a), KK -, KMES -, KTAM *nişānla-* “Far+T nişan koymak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 129b); Müh. -; Kelime Çağdaş Kıpçak alanında tespit edilmemiştir. Krş. *nişanla-* “bir çiftin evlenme işinin kararlaştığına belirti olarak parmaklarına yüzük takmak, yavuklamak; bir hedefi vurmak için silah, taş vb.ne belli bir doğrultu vermek; bir şeyin yerini belirtmek, işaretlemek, nişan koymak” (TSl., 2011, 1774a), Trkm. *nişanla-* “nişanlamak, nişan almak” (TrkmTSl., 1995, 477b).

oqşar اوشار, اوشار (V44b9) “benzer”

< *oqşa-* “benzemek” (EDPT, 1972, 97a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *oqşa-* “benzemek” (EDPT, 1972, 97a); MK *oqşa-* “benzemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 780), KB *oqşa-* “benzemek” (Arat

III, 1979, 337); **Harezmi** KE *oḥṣa-* “benzemek” (Ata II, 1997, 476a), ME *oḥṣa-* “benzemek” (Yüce, 2014, 161a), MM -, NF *oḥṣa-* “benzemek” (Ata, 1998, 320a); **Kıpçak** CC *okṣa-, oṣka-, ovṣa-* “benzemek” (Grønbech, 1942, 178), BMF -, DM -, GT *oḥṣa-* “benzemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 339a), İH -, İM *oḥṣa-* “benzemek, andırmak” (Toparlı, 1992, 577), KEF *oḥṣa-* “benzemek” (Eminoğlu, 2011, 252a), KH *oḥṣa-* “benzemek” (Özgür, 2003, 135a), Kİ -, KİN *oḥṣa-* “benzemek” (Delice, 2001, 121b), KK *okṣa-* “benzemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 119b), KMES *oḥṣa-* “benzemek” (Toparlı, 78), KTAM -; Müh. *oḥṣa-* “benzemek” (Battal, 1997, 52b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *oḥṣa-* “benzemek” (TatRSl., 1966, 415b), Baş. *oḥṣa-* “benzemek” (BaşRSl., 1958, 413a), KMLk. -, KKlp. *uḥṣa-* “benzemek” (KKlpRSl., 1958, 675a), Karay. *oḥṣa-, okṣa-, uḥṣa-* “benzemek” (KTSI., 2006, 89a); *uṣa-* “benzemek” (KTSI., 2006, 155a), Kmk. *oṣa-* “benzemek, andırmak; yaklaşma halindeki isim ile bağlaç görevinde kullanılır galiba, öyle görünüyor ki, herhalde benziyor” (KmkTSl., 2011, 217b), Kzk. *uḥṣa-* “benzemek” (KzkESl., 1966, 290b), Nog. *uḥṣa-, usa-* “benzemek” (NogRSl., 1963, 382a, 384a).

okudu أَوْفُوْدِي (V30a2) “okudu” (Ar. *ḵara’a*)

< *okı-* “çağırarak” (EDPT, 1972, 79a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *okı-* “okumak, çağırarak, davet etmek” (EDPT, 1972, 79a); MK *okı-* “okumak, çağırarak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 772), KB *okı-* “okumak; çağırarak” (Arat III, 1979, 336); **Harezmi** KE *okı-/u-* “okumak, çağırarak, zikretmek” (Ata II, 1997, 476b), ME *oku-* “okumak” (Yüce, 2014, 161b), MM *okı-/u-* “okumak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 245b), NF *okı-/u-* “okumak, öğrenim görmek” (Ata, 1998, 320b); **Kıpçak** CC *oku-* “okumak” (Grønbech, 1942, 179), BMF *oku-* “okumak” (Zajaczkowski, 1954, 63), DM -, GT *okı-/u-* “okumak” (Karamanlıoğlu, 1978, 339a), İH -, İM *okı-* “okumak” (Toparlı, 1992, 578), KEF *Okı-* “okumak, öğrenmek, dua okumak, yüksek sesle konuşmak” (Eminoğlu, 2011, 252b), KH *oku-* “okumak” (Özgür, 2003, 135a), Kİ *okı-* “okumak” (Özyetgin, 2001, 582; Caferoğlu, 1931, 62), KİN *okı-/u-* “okumak” (Delice, 2001, 122a), KK *okı/ut-* “okumak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 119b), KMES *oku-* “okumak” (Toparlı, 1987, 78), KTAM *okı-* “okumak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 130a); Müh. *oku-*

“yazılan bir nesneyi anlamak için gözden geçirmek” (Battal, 1997, 53a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *uķı*- “okumak, öğrenmek” (TatRSl., 1966, 587b), Baş. *uķı*- “okumak” (BaşRSl., 1958, 573a), Kmlk. *oķu*- “okumak, anırmak” (KmlkTSl., 2000, 308b), KKlp. *oķı*- “okumak, öğrenmek” (KKlpRSl., 1958, 491a), Karay. *ohu*-, *oķu*-, *oķu*- “okumak” (KTSl., 2006, 89b), Kum. *oķu*- “okumak; öğrenmek” (KmkTSl., 2011, 218b), Kzk. *oķı*- “okumak, ders çalışmak, öğrenmek” (KzkESl., 1966, 155b), Nog. *oķı*- “okumak, öğrenmek, ders çalışmak” (NogRSl., 1963, 244a).

oķuttı أُوقُتَّى (V53a2) “okuttu”

< *oķut*- < *oķı*-t- “okutmak, çağırtmak” (Erdal II, 1991, 780).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *oķıt*- “okutmak, ezbere söyletmek, çağırtmak” (Erdal II, 1991, 780); MK *oķıt*- “okutmak” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, 773), KB *oķıt*- “çağırtmak” (Arat III, 1979, 337); **Harezmi** KE *oķu/it*- “okutmak” (Ata II, 1997, 478a), ME *oķut*- “okutmak, öğretmek” (Yüce, 2014, 162a) MM -, NF *oķı/ut*- “okutmak” (Ata, 1998, 321a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *oķut*- “okutmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 339b), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *oķut*- “konuğa kur’an okutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 119b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *uķıt*- “okutmak, öğretmek” (TatRSl., 1966, 588a), Baş. *uķıt*- “okutmak, öğretmek” (BaşRSl., 1958, 573a), Kmlk. *oķut*- “okutmak, öğretmek” (KBlkRSl., 1989, 494b), KKlp. *oķıt*- “okutmak, öğretmek” (KKlpRSl., 1958, 491a), Karay. *oķıt*- “okutmak” (KTSl., 2006, 89b), Kum. *oķut*- “okutmak; öğretmek; ders vermek” (KmkTSl., 2011, 218b), Kzk. *oķıt*- “okutmak, öğretmek” (KzkESl., 1966, 155b), Nog. *oķıt*- “okutmak, öğretmek” (NogRSl., 1963, 244b).

olası biz أُولَاسِي بِيْز (V72a3) “olacağız”

< *ol*- “olmak, olgunlaşmak” (EDPT, 1972, 125b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *ol*- “olmak, pişmek” (Zajaczkowski, 1954, 63), DM -, GT *ol*- “olmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 342b), İH -, İM *ol*- “olmak” (Toparlı, 1992, 578), KEF *ol*- “olmak, meydana gelmek, gerçekleşmek” (Eminoğlu, 2011, 259b), KH *ol*- “olmak” (Özgür, 2003, 135b), Kİ *ol*- ~ *bol*- “olmak” (Özyetgin, 2001, 403; Caferoğlu, 1931, 62), KİN *ol*- “olmak” (Delice, 2001,

122b), KK -, KMES *ol-* “olmak” (Toparlı, 1987, 79), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

olcaladı أُولِجَالَدِي (V27a6) “kar elde etmek, ticaretten kazanmak” (Ar. *ğanima min fāidati’t ticāra*)

< *olcala-* < Moğ. *olca+la-* “ele geçirmek, elde etmek, zabt etmek, esir almak, kazanmak, kār etmek” (Lessing II, 2003, 954).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *olcala-* “ganimet almak, yağma etmek” (Yüce, 2014, 162b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece isim *olca* “ganimet” (Toparlı, 578), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *olcala-* “elde etmek, yakalamak, yağmalamak” (KKlpRSl., 1958, 492a), Karay. *olcala-* “esir almak” (KTSI., 2006, 89b), Kzk. *olcala-* “elde etmek, kazanmak; yağmalamak” (KzkESI., 1966, 152b), Kum. -, sadece isim *olca* “esk. karı, eş, hanım, zevce; ganimet (savaşta)” (KumTSI., 2011, 213a), Kzk. *olcala-* “elde etmek, kazanmak; yağmalamak” (KzkESI. 152b), Nog. *olcala-* “elde etmek, yakalamak, yağmalamak” (NogRSl., 1963, 245b). Krş. TTü. *olcala-* “harpte ganimet almak” (YTSI., 1983, 173b), Trkm. *olcala-* “yağmalamak” (TrkmTSI., 1995, 486b).

oġturdı أُولُتُورْدِي, **oġturdı** أُولُتُورْدِي (V29b12) “oturdu” (Ar. *ka’ada*)

< *olġtur-* “oturmak”; *ol(o)r-* (Erdal II, 1991, 780; EDPT, 1972, 150a: *olur-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *olur-* “oturmak” (EDPT, 1972, 150a, 150b); MK *oldur/tur-* “oturmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 775), KB *oldur* “oturmak” (Arat III, 1979, 343); **Harezmi** KE *olġtur-* “oturmak” (Ata II, 1997, 492b), ME *old/tur-* “oturmak” (Yüce, 2014, 162b), MM *olġtur/oġtur-* “oturmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 246b), NF *olġtur-* “oturmak; ikamet etmek” (Ata, 1998, 329b); **Kıpçak** CC *olġtur-* “oturmak” (Grønbech, 1942, 177), BMF *olġtur-* “oturmak” (Zajaczkowski, 1954, 63), DM -, GT *oġtur-* “oturmak” (Karamanlioğlu, 1978, 343b), İH -, İM *olġtur-* “oturmak” (Toparlı, 1992, 578), KEF *old/tur-* “oturmak” (Eminoğlu, 2011, 259b), KH -, Kİ *olġtur-* “oturmak” (Özyetgin, 2001, 583; Caferoğlu, 1931, 62), KİN *olġtur-* “oturmak” (Delice, 2001, 122b), KK *olġtur-* “oturmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 119b), KMES *otur-* “oturmak” (Toparlı, 1987, 82), KTAM

oltur- “oturmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 130b); Müh. *oltur-* “oturmak” (Battal, 1997, 53a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *utır-* “oturmak, binmek; bir yerde oturmak, kalmak, yerleşmek, konmak basmak, çökmek; kısalmak, aldanmak, hedefe isabet etmek” (TatRSl. 596a), Baş. *ultır-* “oturmak, yerleşmek, bir yerde kalmak; hapse girmek; oturmak, binmek, konmak” (BaşRSl., 1958, 574a), Kmlk. *oltur-* “oturmak” (KmlkTSl., 2000, 309a), KKlp. *otur-* “oturmak, yerleşmek, kalmak, konmak” (KKlpRSl., 1958, 504a), Karay. *oltur-* “oturmak” (KTSl., 2006, 89b), Kum. *oltur-* “oturmak” (KmkTSl., 2011, 213a), Kzk. *otur-* “oturmak” (TKzkSl., 2009, 576b), Nog. *oltur-* “oturmak, yerleşmek, kalmak, konmak” (NogRSl., 1963, 245).

olṭurṭ اُولُطُرْتُ (V54b8) “oturt!” (Ar. *aḳʿid*)

< *olṭur-t-* ; *olor-t-* “oturtmak” (Erdal II, 1991, 780).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadce *olort-* “oturtmak; tahta çıkartmak” (Erdal II, 1991, 780-781); MK -, sadece *olgut-* “oturtmak” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, 755), KB -; **Harezmi** KE *olṭurt-* “oturtmak” (Ata II, 1997, 494a), ME *olturt-* “oturtmak” (Yüce, 2014, 162b), MM -, NF *olṭurt-* “oturtmak” (Ata, 1998, 330b); **Kıpçak** CC *olṭurt-* “oturtmak” (Grønbech, 1942, 177), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *olṭurt-* “oturtmak” (Toparlı, 1992, 578), KEF *oldurt-* “oturtmak” (Eminoğlu, 2011, 259b), KH -, Kİ -, sadece *olṭurṭut-* “oturtmak” (Özyetgin, 2001, 585; Caferoğlu, 1931, 62), KİN *olṭurt-* “oturtmak” (Delice, 2001, 122b), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *utirt-* “oturtmak; bitki dikmek; hapse tıkmak” (TatRSl., 1966, 595a-596b), Baş. *ultirt-* “oturtmak, ağaç dikmek, hapse tıkmak” (BaşRSl., 1958, 574a), Kmlk. *olturt-* “oturtmak, yerleştirmek, koymak” (KmlkRSl. 495b), KKlp. *oturgız-*, *oturt-* “oturtmak, hapse koymak” (KKlpRSl., 1958, 503a), Karay. *olturguz-*, *oturt-* “oturtmak, yerleştirmek, koymak” (KarRPSl., 1974, 427b, 435a), Kum. *olturt-* “oturtmak, yerleştirmek, koymak” (KmkTSl., 2011, 213a), Kzk. -, *oturgız* “oturtmak, bindirmek; dikmek, ekmek” (KzkTSl., 2012, 498a), Nog. *olturt-* “oturtmak, yerleştirmek, dikmek” (NogRSl., 1963, 245b).

oṇdı أَوْنُوْدِي (V5b7, 5b10) “doğruldu, düzelmek” (Ar. *istaḳāma, aflaḥa*)

< *oṇ*- “iyileşmek, başarılı olmak, iflah olmak” (EDPT, 1972, 168a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *oṇul*- “iyileşmek, iyi durumda olmak, gelişmek” (Erdal II, 1991, 668-669), MK -, sadece *oṇul*- “(iş vb..) düzelmek; (hasta) iyileşmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 776), KB -, sadece *oṇul*- “iyileşmek, düzelmek” (Arat III, 1979, 345); **Harezmi** KE -, sadece *oṇul*- “iyileşmek, sağlamlaşmak” (Ata II, 1997, 494b), ME -, sadece *oṇul*- “iyileşmek, şifa bulmak” (Yüce, 2014, 162b), MM -, sadece *oṇar*- “iyileştirmek, onarmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 246b), NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *oṇal*- “iyileşmek, eski sağlığına kavuşmak” (Taoparlı, 1992, 578), KEF -, KH -, Kİ *oṇ*- “(iş) düzelmek” (Özyetgin, 2001, 585; Caferoğlu, 1931, 40), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *oṇ*- “bir rütbe ve paye sahibi olmak” (Battal, 1997, 53b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *uṇ*- “yetişmek, sahip olmak, başarı kazanmak, muvaffak olmak” (TatRSl., 1966, 599a), Baş. *uṇ*- “iyi şanslı olmak, başarı kazanmak, rahat etmek” (BaşRSl., 1958, 576b-577a), Kmlk. *oṇ*- “refaha ermek, mutlu olmak, başarı kazanmak, başarılı olmak” (KmlkTSl., 2000, 309b), KKlp. *oṇ*- “başarılı olmak, iflah olmak” (Baskakov, 494a), Karay. *on*- “başarılı olmak, gelişmek, güzelleşmek” (KarRPSl., 1974, 428b), Kum. *oṇ*- “muvaffak olmak, başarılı olmak, sonuç vermek” (KmkTSl., 2011, 214b), Kzk. *oṇ*- II “daha iyi duruma gelmek, onmak” (KzkTSl., 2012, 489a), Nog. *oṇ*- “başarılı olmak, iyi şanslı olmak, kazançlı olmak” (NogRSl., 1963, 248a). Krş. TTü. *on*- “daha iyi bir duruma girmek, salah bulmak; eksiği kalmayıp gönül ferahlığına ermek, mutlu olmak, mesut olmak; hastalıktan dertten kurtulmak, şifa bulmak, iflah olmak” (TSl., 2011, 1805b-1806a).

oṇuldı أَوْنُكُلْدِي (V6a13) “iyileşmek” (Ar. *sakana, inşalaḥa*)

< *oṇul*- < *oṇ-(u)l*- “iyileşmek, iyi duruma gelmek, hastalıktan kurtulmak” (Erdal II, 1991, 668-669, EDPT., 1972, 185b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *oṇul*- “iyileşmek” (EDPT, 1972, 185b), MK *oṇul*- “(iş vb..) düzelmek; (hasta) iyileşmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 776), KB *oṇul*- “iyileşmek, düzelmek” (Arat III, 1979, 345); **Harezmi** KE *oṇul*- “iyileşmek, sağlamlaşmak” (Ata II, 1997, 494b), ME *oṇul*- “iyileşmek, şifa bulmak” (Yüce, 2014, 162b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -,

İH -, İM *oḡal*- “iyileşmek, eski sağlığına kavuşmak” (Taoparlı, 1992, 578), KEF -, KH -, Kİ *oḡul*- “hastalıktan kurtulmak, iyileşmek” (Özyetgin, 2001, 587; Caferoğlu, 1931, 62), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *uḡal*- “hastalıktan kurtulmak, şifa bulmak, iyileşmek; düzelmek, tamir edilmek” (TatRSl., 1966, 589), Baş. *uḡal*- “kapanmak, bağlanmak; sıkışmak, sıkıştırılmak; yara kapanmak, kabuk tutmak, iyileşmek” (BaşRSl., 1958, 576b), Kmlk. -, sadece *oḡay*- “iyileşmek, daha iyi olmak” (KmlkTSl., 2000, 309b), KKlp. *oḡal*- “hastalıktan kurtulmak, iyileşmek” (KKlpRSl., 1958, 494b), Karay. *onhal*- “düzelmek, iyileşmek” (KTSl., 2006, 90a), *oḡal*- “iyileşmek, kurtulmak, daha iyi olmak” (KarRPSl., 1974, 429a, 430a), Kum. -, Kzk. *oḡal*- “(hastalık) iyileşmek, düzelmek; kilo almak; (iş) düzelmek, yoluna gitmek” (TKzkSl., 2009, 424a), Nog. -.

opdı¹⁴⁹⁰ أوبدى (V26a9) “yuttı, höpürdeterek içti” (Ar. *‘abba*)

< *op*- “yutmak, yudumlamak” (EDPT, 1972, 4b).

Tarihî: Orh. *op*- “suyu yudumlamak, yutmak” (EDPT, 1972, 4b), Uyg. -; MK *op*- “(su vb. şeyleri) içmek üzere dudağa dayamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 776), KB *op*- “yutmak” (Arat III, 1979, 345); **Harezmi** KE -, ME *op*- “(höpürdeterek) içmek” (Yüce, 2014, 163a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *op*- “içmek, höpürdeterek içmek” (Eminoğlu, 2011, 263a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ub*- “atıştırmak, zıkkımlanmak, tıkanmak, tıkiştirmek; düşmek, yuvarlanmak, çökmek” (TatRSl., 1966, 582a), Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. *op*- “yutmak, yiyip içmek” (KzkESl., 1966, 153a), Nog. -. Krş. TTü. *ob*-, *op*- “somurup yutmak” (YTSl., 1983, 171a).

ordı أوردى (V13b9) “ot biçmek, ekin biçmek” (Ar. *ḥaṣṣa*)

< *or*- “(ot vb.) biçmek, kesmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; KM *or*- “(ot vb.) biçmek, kesmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 777), KB *or*- “biçmek, kesmek” (Arat III, 1979, 345); **Harezmi** KE -, ME -, ME -, MM *or*- “biçmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 246b), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *or*- “biçmek,

¹⁴⁹⁰ Müellif bu kelimenin yanına ince okunur anlamında مرقق murakḳak kelimesi yazmıştır. Ancak kelime tarihî ve çağdaş Türk dillerinde artünlülü olduğu için biz de artünlülü okuduk.

kesmek” (Eminoğlu, 2011, 259b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ur-* “ekin biçmek, sıkmak; kaldırmak, temizlemek” (TatRSl., 1966, 593a), Baş. *ur-* “ekin biçmek” (BaşRSl., 1958, 581a), Kmlk. *or-* “biçmek” (KmlkTSl., 2000, 310a), KKlp. *or-* “biçmek; tırpanlamak” (KKlpRSl., 1958, 497a), Karay. *or-* “biçmek” (KarRPSl., 1974, 430b), Kum. *or-* “biçmek” (KmkTSl., 2011, 216a), Kzk. *or-* “ekin biçmek” (TKzkSl., 2009, 110b), Nog. *or-* “biçmek” (NogRSl., 1963, 252b).

ornaṭṭı أَوْرَنْتَیْط (V9a9) “yerleştirdi” (Ar. *tamakkana*)

< *ornat-* < *orun+a-t-* “yerleştirmek, bir şeyi bir yere koymak, ait olduğu yere yerleştirmek” (EDPT, 1972, 235b, Erdal II 781).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ornat-* “yerleştirmek, doğru yere koymak” (Erdal II, 1991, 781); MK *ornat-* “nesneyi yerine koymak, yerleştirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 778), KB -, sadece *orna-* “yerleşmek” (Arat III, 1979, 345); **Harezmi** KE -, sadece isim *orun* “yer, makam” (Ata II, 1997, 497a), ME *ornat-* “yerleştirmek” (Yüce, 2014, 163a), MM -, sadece isim *orun* “yer, mekan” (Toparlı, Argunşah, 2014, 247a), NF *ornat-* “yerleştirmek” (Ata, 1998, 331b); **Kıpçak** CC -, sadece *orna-* “oturmak, yerleşmek” (Grønbech, 1942, 179), BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece isim *orun* “yer, mekan, taht, mezar” (Eminoğlu, 2011, 260a), KH -, Kİ -, sadece isim *orun* “mahel, yer” (Caferoğlu, 1931, 63), KİN -, sadece *orna-* “yerleşmek” (Delice, 2001, 122b), KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -, sadece isim *orun* “durulan yer” (Battal, 1997, 53b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece *urnaştır-* “yerleştirmek, yerine koymak” (TatRSl., 1966, 592a), Baş. -, sadece *urinlaştır-* “konumlandırmak, yerleştirmek, yerine koymak” (BaşRSl., 1958, 580a), Kmlk. *ornat-* “yerleştirmek” (KmlkTSl., 2000, 310b), KKlp. *ornat-* “yerleştirmek” (KKlpRSl., 1958, 499a), Karay. *ornat-* “yerleştirmek, dikmek” (KarRPSl., 1974, 431b), Kum. *ornat-* “dikmek, yerleştirmek” (KmkTSl., 2011, 216a), Kzk. -, sadece *ornalastır-* “yerleştirmek” (KzkESl., 1966, 154a), Nog. -, sadece *orinlastır-* “yerleştirmek” (NogRSl., 1963, 252a).

ortakladı أَوْرَطَقْلَادِي (V21b5), **ortaklaştı** أَوْرَطَقْ لَشْتِي (V21b5 sayfa kenarında yazılmıştır) “ortaklık yaptı” (Ar. *şāraka mina’l muşāraka*)

< ortakla- < ortuk+la-; < ortuk+la-ş-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *ortuk* “ortak” (EDPT, 1972, 205a); MK -, sadece isim *ortuk* “ortak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 778), KB -, sadece *ortuk* “ortak” (Arat III, 1979, 346); **Harezmi** KE -, sadece isim *ortak* “ortak, şirk, eş benzer” (Ata II, 1997, 497a), ME *ortaklaş-* “ortaklaşmak” (Yüce, 2014, 163a), MM -, sadece isim *ortak* “ortak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 246b), NF -, sadece isim *ortak* “ortak” (Ata, 1998, 332a); **Kıpçak** CC -, sadece isim *ortak* “ortak” (Grønbech, 1942, 179), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *ortak* “ortak” (Toparlı, 1992, 578), KEF *ortaklaş-* “ortak olmak, ortaklık kurmak” (Eminoğlu, 2011, 260a), KH -, Kİ -, sadece isim *ortak* “şerik” (Caferoğlu, 63), KİN -, KK -, KMES -, sadece isim *ortak* “ortak” (Toparlı, 1987, 81), KTAM -, sadece isim *ortak* “ortak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 130b); Müh. -, sadece isim *ortak* “şerik” (Battal, 1997, 53b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *urtakla-* “bölüşmek, paylaşmak”; *urtaklaş-* “paylaşmak, ortaklaşmak, (kaygı, fikir) paylaşmak” (TatRSl., 1966, 592b), Baş. *urtakla-*, *urtaklaş-* “bölüşmek, ortaklıklaşmak, paylaşmak, (fikir, kaygı) paylaşmak” (BaşRSl., 1958, 579b), Kmlk. *ortakla-* “ortak olarak iş yapmak, ortaklaşmak”; *ortaklaş-* “ortaklaşmak” (KmlkTSl., 2000, 311a), KKlp. *ortakla-* “bölüşmek, paylaşmak”; *ortaklac-* “ortaklaşmak” (KKlpRSl., 1958, 500a), Karay. *ortaklaş-* “ortaklaşmak, paylaşmak” (KarRPSl., 1974, 432a), Kum. *ortaklaş-* “bir şeyi biriyle bölüşmek, ortak olmak; paylaşmak (derdi, sevinci); katılmak, iştirak etmek (derdi, sevinci)” (KmkTSl., 2011, 217a), Kzk. *ortaktas-* “bölüşmek, (mutluluğu, kederi) paylaşmak” (KzkESl., 1966, 154a), Nog. *ortaklas-* “bölüşmek, (mutluluğu, derdi) paylaşmak” (NogRSl., 1963, 251a). Karş. TTü. *ortaklaş-* “ortak olarak davranmak, ortak olmak, kolektifleşmek” (TSl., 2011, 1816a).

orunladı أَوْرُونْلَادِي (V24b1) “zannetti, tahmin etmek” (Ar. *ẓanna*)

< orun+la-

Kelime tarihî Türk dili alanında aşağıdaki kaynaklarda tespit edilmiştir:

Kİ *oranla-* “zannetti” (Özyetgin, 2011, 587); *örenle-* “zannetti” (Caferoğlu, 1931, 66), Osm. *oranla-* “ölçmek; keşif ve tahmin etmek, bahā biçmek, takdir

etmek; tasavvur ve tasnîm etmek” (Ş. Sami, 2012, 157a); Çağdaş Türk dili: TTü. *oranla*- “ölçmek, hesaplamak, hesap etmek; akıl yoluyla gerçeğe yakın olduğuna inanılarak hüküm vermek, tahmin etmek; karşılaştırmak, kıyaslamak; eşit tutmak” (TSl., 2011, 1809a).

osti أُوسْتِي , **oyusti** أُويُوسْتِي (V37a10) “havaya uçurdu, tahrip etti, temelinden yıkmak; kalburdan geçirmek” (Ar. *nasafa*)

< os- “kesmek, derin kazmak” (EDPT, 1972, 241a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağ.** os- “eti oymak, yarmak” (EDPT, 1972, 241a), **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. os- “kırbaçlamak, kamçıyla yaralamak; eti kesmek, bölmek, dilimlemek; üzme, kalbini kırmak” (KzkTSl., 2012, 496a), Nog. -.

Bu fiille anlamca yakın biçim Çağataycada bulunmaktadır: os- “eti kemikten soymak, temizlemek” (Clauson, 1960, 74v23).

oşurdi أُوسُورْدِي (V23b1) “osurdu” (Ar. *đaraṭa*)

< *hōṣ-ur- “yellenmek” krş. Kırg. *ōsur*-, Hlç. *hosar*- (Tekin, 1995, 177; EDPT, 1972, 251b: *osur*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *osur*- “osurmk” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 778), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece isim *oşruk* “osuruk” (Toparlı, 1992, 579), KEF *oşur*- “osurmak, yellenmek” (Eminoğlu, 2011, 260a), KH -, Kİ *oşur*- “yellenmek, osurmak” (Özyetgin, 2001, 588; Caferoğlu, 1931, 63), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *oşır*- “osurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 130b), Müh. *oşur*- “yellenmek” (Battal, 1997, 54a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *osur*- “osurmak” (KarRPSl., 1974, 434a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

owdı أَوْدَى (V28a13, 31b1) “ovdu” (Ar. *faraka*)

< ov- (EDPT, 1972, 4a-b: uv-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. ; MK ov- “ovalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 780), KB ow- “ovuşturmak, ufalamak” (Arat III, 1979, 348); **Harezmi** KE ov- “ovalamak, ovmak” (Ata II, 1997, 499b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF ow- “ovmak, ufalamak, sürterek temizlemek” (Eminoğlu, 2011, 261a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. u- “ovmak, ovalamak, keselemek; sürtmek, ezmek, rendelemek; toz haline getirmek” (TatRSl., 1966, 596b), Baş. iv- “ovmak, keselemek, rendelemek, oğuşturmak, ezmek” (BaşRSl., 1958, 674a), KMLk. uv- “oğmak” (KMLk. 420b), KKlp. -, Karay. uv- “yoğurmak” (KarRPSl., 1974, 572a), Kum. uw- “masaj yapmak, ezmek, mıcıklatmak; ovmak” (KmkTSl., 2011, 356a), Kzk. -, Nog. -.

owşunladı أَوْصُونَلَدَى (V17b7) “muska yazdı, okuyup üfledi, rukye yaptı” (Ar. *raḳā*)

< owsun- < Far. *efsūn* “büyü” (Kantar, 2013, 193a) + T. *la-* “büyülemek”

Bu kelime tarihî Türk dili kaynaklarında ve çağdaş Kıpçak dillerinde yer almamaktadır. Krş. Osm. *efsūnla-* “rukye okuyarak veya diğer suretle büyü etmek, okumak” (Ş. Sami, 2012, 113b), TTü. *afsunla-* “büyülemek” (TSl, 2011, 35a).

oyandı أَوْيَانْدَى (V5a9, 6a5, 53a4) “uyandı” (Ar. *intabaha*)

< oyan- < oyğan- < *od(u)ğ+a-n- “uyanmak” (EDPT, 1972, 62; Erdal II, 1991, 608).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *odun-* “uyanmak” (Erdal II, 1991, 608); MK *odun-* “uyanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 770), KB *odan-*, *odun-* “uyanmak” (Arat III, 1979, 332); **Harezmi** KE *od/yğan-* “uyanmak” (Ata II, 1997, 471a, 500a), ME *oyğan-* “uyanmak” (Yüce, 2014, 164b), MM *oyan-* “uyanmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 247b), NF *oyan-*, *oyğan-* “uyanmak” (Ata, 1998, 333b); **Kıpçak** CC *uyan-* “uyanmak, uyanık olmak” (Grønbech, 1942, 264a), BMF *oyan-* “uyanmak” (Zajaczkowski, 1954, 63), DM -, GT *uyan-*, *uyğan-* “uyanmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 384b), İH -, İM *uyan-* “uyanmak, pişman olmak, uykudan uyanmak” (Toparlı, 1992, 612), KEF *oyğan-* “uyanmak” (Eminoğlu, 2011, 261a), Kİ *oyan-* “uyanmak” (Özyetgin, 2001, 589), KİN -,

KK -, KMES -, KTAM *uyan-* “uyanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 150b); Müh. *uyan-* “uykudan kalkmak” (Battal, 1997, 54b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *uyan-* “uyanmak; heyecanlanmak” (TatRSl., 1966, 597b), Baş. *uyan-* “uyanmak, kendine gelmek” (BaşRSl., 1958, 583a), Kmlk. *uyan-* “uyanmak” (KmlkTSl., 2000, 421a), KKlp. *uyan-* “uyanmak” (KKlpRSl., 1958, 504b), Karay. *uyan-* “uyanmak, uyanık olmak” (KarRPSl., 1974, 424b), Kum. *uyan-* “*ger. mec.* uyanmak” (KmkTSl., 2011, 357a), Kzk. *uyan-* “uyanmak” (KzkESl. 155a), Nog. *uyan-* “uyanmak” (NogRSl., 1963, 386b).

oyatçı أُوَيَّاتِي (V6a5) “uyandırdı” (Ar. *anbaha*)

< *oygat-* < *odğat-* < *oduğ+a-t-* “uyandırmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *oyğat-* “uyandırmak” (Ata II, 1997, 500a), ME *oyğat-* “uyandırmak” (Yüce, 2014, 164b), MM -, NF *oyat-*, *oyğat-*, *oygart-* “uyandırmak” (Ata, 1998, 333b, 334a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *uyat-* “uyandırmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 384b), İH -, İM -, KEF -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *uyat-* “uyandırmak, tahrik etmek, canlandırmak” (TatRSl., 1966, 597b), Baş. *uyat-* “uyandırmak, heyecanlandırmak, canlandırmak” (BaşRSl., 1958, 583b), Kmlk. *uyat-* “uyandırmak” (KmlkTSl., 2000, 421b), KKlp. *oyat-* “uyandırmak; heyecanlandırmak” (KKlpRSl., 1958, 504b), Karay. *oyat-* “uyandırmak, tahrik etmek, teşvik etmek” (KarRPSl., 1974, 425a), Kum. *uyat-* “uyandırmak, kışkırtmak, tahrik etmek” (KmkTSl., 2011, 357a), Kzk. *oyat-* “uyandırmak, kaldırmak; *mec.* bilinçlendirmek, şuurlandırmak” (KzkTSl., 2012, 498b), Nog. *uyat-* “uyandırmak, kaldırmak” (NogRSl., 1963, 386b). *Oyan-*, *oyat-* vb. türevleri hakkında geniş bilgi için bk. “Eski Uygurca odug sak ikilemesi Üzerine” (Ölmez, 1998, 35-47).

ozdı أُوَزْدِي (V20a1) “geçti, aştı, öne geçti, önce geldi, üstün oldu” (Ar. *sabağa*)

< **ōz-* “öne geçmek, yarışta geride bırakmak; bir şeyden kaçmak, kurtulmak; birini aşmak, geçmek” (EDPT, 1972, 279b; Tekin, 1995, 177).

Tarihî: Orh. *oz-* “kaçmak, kurtulmak”, Uyg. *oz-* “bir şeyden veya birinden kaçmak, kurtulmak” (EDPT, 1972, 279b); MK *öz-* “öne geçmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 781), KB *oz-* “geçmek, ileri geçmek, ilerlemek” (Arat III, 1979, 349); **Harezmi** KE *oz-* “geçmek, gitmek, ilerlemek” (Ata II, 1997,

500b), ME oz- “geçmek, aşmak” (Yüce, 2014, 165a), MM oz- “geçmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 247b), NF oz- “seçmek, geçmek, aşmak” (Ata, 1998, 334b); **Kıpçak** CC oz- “öne geçmek, sollamak, aşmak” (Grønbech, 1942, 181), BMF oz- “aşmak, öne geçmek” (Zajaczkowski, 1954, 63), DM -, GT oz- “yetişmek, yetişip geçmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 344a), İH -, İM oz- “geçmek, ileri geçmek” (Toparlı, 1992, 579), KEF oz- “öne geçmek, ileri geçmek, üstün olmak; kurtulmak, serbest kalmak” (Eminoğlu, 2011, 261a), KH -, Kİ oz- “geçmek, üstün olmak” (Özyetgin, 2001, 591; Caferoğlu, 1931, 64), KİN -, KK -, KMES -, KTAM oz- “geçmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 131b); Müh. oz- “önce gelmek, ileri geçmek” (Battal, 1997, 54b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. uz- “yandan geçmek; (zaman, ömür) geçmek; yarışta vb. geride bırakmak; yenmek” (TatRSl., 1966, 584a), Baş. uz- “öne geçmek, sollamak; zaman geçmek” (BaşRSl., 1958, 569b), Kmlk. oz- “geçmek, yarışta öne geçmek; ileri gitmek, haddini aşmak” (KmlkTSl., 2000, 314b), KKlp. oz- “öne geçmek, sollamak” (KKlpRSl., 1958, 486b), Karay. oz- “önüne geçmek, ileri geçmek” (KTSl., 2006, 91b), Kum. oz- “önüne geçmek, ileri geçmek; geride bırakmak; geçmek, aşmak, geride bırakmak (vakit, zaman, an hak.)” (KmkTSl., 2011, 220b), Kzk. oz- “başarılı olmak, ileri geçmek öne çıkmak; (vakit) ilerlemek, geçmek” (KzkTSl., 2012, 480b), Nog. oz- “yarışta öne geçmek, ileri gitmek, geride bırakmak” (NogRSl., 1963, 240b, 241a).

öçeçti أَوْجَاجَتِي (V17b5) “yarıştı, bahse girdi” (Ar. *rāhana*)

< öçeç- < öçe-ş- “bahis tutuşmak, iddialaşmak” (EDPT, 1972, 32a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. öçeş- “bahis tutuşmak, iddialaşmak” (EDPT, 1972, 32a); MK öçeş- “yarışmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 783), KB öçeş- “yarış etmek” (Arat III, 1979, 350); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH öçeş- “bahis tutuşmak” (İzbudak, 1936, 36), İM -, KEF öçeş- “bahis tutuşmak, bahiste karşılıklı ödül koymak” (Eminoğlu, 2011, 261b), KH -, Kİ öç- “at yarışında veya ok atışında bahse girmek” (Özyetgin, 2001, 592), KİN -, KK -, KMES -, KTAM üç- “bahis tutuşmak” (KTAM, 2000, 23a/9)¹⁴⁹¹; Müh. öçeş- “bahse girişmek” (Battal,

¹⁴⁹¹ Toparlı kelimeyi uç- şeklinde okuyarak “tehlikeden uzaklaşmak” anlamını vermiştir. Oysa asıl metinde kelimeye “tehlikeye atılmak ve bahis tutuşmak” anlamları verilmiştir. Biz kelimenin anlamını asıl metinden aldığımız için metnin sayfasını gösterdik.

1997, 54a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. *öçeş*- “bahse girmek” (KBLkRSl., 1989, 315b), KKlp. -, Karay. -, Kum. *öçeş*- “araları açılmak, bozulmak; birbirine düşman olmak; yarışmak, rekabet etmek; *öçeşip etmek* iddia üzerine bir şey yapmak; birinin zıddına davranmak” (KmkTSl., 2011, 221a), Kzk. -, Nog. -; Krş. Osm. *öciş*- “biriyle bahis etmek, yâdes tutuşmak” (Ş. Sami, 2012, 154a), TTü. *öceş*- “lades tutuşmak; birbirine zıt gitmek; öç almak; karşılıklı birbirini aldatma” (TTASl. www.tdk.gov.tr[10/10/2015]).

öğütledi أُوْكُوتَلَدِي , **öyütledi** أُوْيُوتَلَدِي (V25b8, 37b2, 39a3) “öğütledi” (Ar. *‘annaḥa*, *naṣaḥa*)

< *ögüt*- < *ögüt+le*- “öğüt vermek, nasihat etmek” (EDPT, 1972, 104b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *ögüt*- “öğütlemek, öğüt vermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 785), KB -; **Harezmi** KE -, sadece isim *ögüt* “öğüt, nasihat” (Ata II, 1997, 502b), ME -, sadece *işteş* çatılı *ögütleş*- “öğütleşmek” (Yüce, 2014, 166a), MM -, sadece isim *ögüt* “öğüt” (Toparlı, Argunşah, 2014, 248), NF *ögüt*- “öğüt vermek” (Ata, 1998, 336a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece *ögüt* “öğüt” (Karamanlıoğlu, 1978, 344b), İH -, İM -, KEF -, sadece isim *ögüt* “öğüt” (Eminoğlu, 2011, 262a), Kİ -, sadece isim *ögüt* “öğüt” (Caferoğlu, 65), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ögüt*- “öğüt vermek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 131b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ügetle*- “nasihat vermek; doğrultmak; üzerine asmak; razı etmek, ikna etmek, kandırmak” (TatRSl., 1966, 744b), Baş. *ögötle*- “öğüt vermek, nasihat etmek; ikna etmek, razı etmek” (BaşRSl., 1958, 422a), KMLk. -, KKlp. *ügitle*- “kışkırtmak, öğüt vermek” (KKlpRSl., 1958, 687a), Karay. *yügüt*le-, *ögüt*le-, “öğüt vermek, i nasihat etmek” (KarRPSl., 1974, 261a, 437a), Kum. -, Kzk. *ügüt*le- “öğüt vermek, kışkırtmak” (KzkESl. 285a), Nog. *ögitle*- “öğüt vermek, kışkırtmak” (NogRSl., 1963, 255a).

öldi أُوْلَدِي (V35b8, 84a12) “öldü” (Ar. *māta*)

< *öl*- “ölmek” (EDPT, 1972, 125b).

Tarihî: Orh. *öl*- “ölmek”, Uyg. *öl*- “ölmek” (EDPT, 1972, 125b); MK *öl*- “ölmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 786), KB *öl*- “ölmek” (Arat III, 1979, 359); **Harezmi** KE *öl*- “ölmek” (Ata II, 1997, 503a), ME *öl*- “ölmek” (Yüce, 2014, 166b), MM *öl*- “ölmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 248a), NF *öl*-

“ölmek” (Ata, 1998, 336a); **Kıpçak** CC öl- “ölmek” (Grønbech, 1942, 182), BMF öl- “ölmek” (Zajaczkowski, 1954, 64), DM -, GT öl- “ölmek” (Karamanloğlu, 344b), İH -, İM öl- “ölmek” (Toparlı, 1992, 580), KEF öl- “ölmek, yaşam sona ermek” (Eminoğlu, 2011, 262a), KH öl- “ölmek” (Özgür, 2003, 136b), Kİ öl- “ölmek” (Özyetgin, 2001, 595; Caferoğlu, 1931, 65), KİN öl- “ölmek” (Delice, 2001, 123a), KK öl- “ölmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 120b), KMES öl- “ölmek” (Toparlı, 1987, 82), KTAM öl- “ölmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 132a); Müh. öl- “yaşamaz olmak” (Battal, 1997, 55b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. ül- “ölmek; düşmek, dökülmek, çökmek, zayıflamak” (TatRSl., 1966, 750a), Baş. ül- “ölmek, can vermek; sona ermek, bitmek” (BaşRSl., 1958, 586b), Kmlk. öl- “ölmek” (KmlkTSl., 2000, 316b), KKlp. öl- “ölmek, sonu gelmek; zayıflamak” (KKlpRSl., 1958, 508a), Karay. öl- “ölmek” (KTSl., 2006, 92a), Kum. öl- “ölmek” (KmkTSl., 2011, 222b), Kzk. öl- “ölmek, batmak, yok olmak” (KzkESl. 292a), Nog. öl- “ölmek” (NogRSl., 1963, 259a).

ölçdi أولجدي (V29b9. sayfa kenarında yazılmıştır), **ölşidi** أولشیدی (V30a1), **ölüşti** أولوشتی (V83b11) “ölçtü, addetmek” (Ar. *kāle, kāse*)
 < *ölç- “ölçmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE ölçe- “ölçmek” (Ata II, 1997, 504b), ME -, sadece *ölçüş-* “ölçüşmek” (Yüce, 2014, 166a), MM -, NF ölç- “ölçmek, değerlendirmek” (Ata, 1998, 336b); **Kıpçak** CC ölç- “ölçmek” (Grønbech, 1942, 182), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM ölç- “ölçmek” (Toparlı, 1992, 580), KEF ölç- “ölçmek, yeri ekip biçmek için sürmek” (Eminoğlu, 2011, 262b), KH -, Kİ *öleçe-*, *ölçe-* “ölçmek” (Özyetgin, 2001, 596; Caferoğlu, 1931, 62), KİN -, KK -, KMES -, KTAM ölç- “ölçmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 132a); Müh. ölç- “ölçekle ölçmek” (Battal, 1997, 55b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. ülçe- “ölçmek, tartmak, ölçüp biçmek” (TatRSl., 1966, 749b), Baş. ülse- “ölçmek, tartmak” (BaşRSl., 1958, 587a), Kmlk. *ölçele-* “ölçmek” (KmlkTSl., 2000, 316b), KKlp. *ölşe-* “ölçmek, tartmak” (KKlpRSl., 1958, 509a), Karay. ölçe- “ölçmek” (KarRPSl., 1974, 440a), Kum. ölçe- “ölçmek, ölçüye vurmak, tartmak” (KmkTSl., 2011, 222a), Kzk. *ölşe-* “ölçmek, tartmak, sıgdırmak için denemek” (KzkESl., 1966, 292b), Nog. *ölşe-* “ölçmek, tartmak” (NogRSl., 1963, 259a).

öلتürدي أولتوردى (V30a6) “öldürdü” (Ar. *katala*)

< öldür/öلتür- < öl-tür- “öldürmek” (EDPT, 1972, 133b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece öلür- “öldürmek” (Erdal II, 1991, 718); MK öلدür- “öldür” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 786), KB öلدür- “öldürmek” (Arat III, 1979, 360); **Harezmi** KE öلدür/tür- “öلتürmek” (Ata II, 1997, 505a, 505b), ME öلدür- “öldürmek” (Yüce, 2014, 166a), MM öلدür- “öldürmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 248a), NF öلدür/tür- “öldürmek” (Ata, 1998, 337a); **Kıpçak** CC öلدür/tür- “öldürmek” (Grønbech, 1942, 182), BMF öلدür- “öldürmek” (Zajaczkowski, 1954, 64), DM -, GT öلتür/dür- “öldürmek” (Karamanlioğlu, 1978, 345a), İH -, İM öلتür- “öldürmek” (Toparlı, 1992, 580), KEF öلدür- “öldürmek” (Eminoğlu, 2011, 262b), KH -, Kİ öلتür- “öldür” (Özyetgin, 2001, 597; Caferoğlu, 1931, 65), KİN öلدür/tür- “öldürmek” (Delice, 2001, 123a), KK öلتür- “öldürmek” (Toparlı, Çgenli, Yanık, 120b), KMES -, KTAM öلدür- “öldürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 132a); Müh. öلدür- “öldürmek” (Battal, 1997, 55b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. ültür- “öldürmek, katletmek, vurmak” (TatRSl., 1966, 753b), Baş. ültür- “öldürmek, katletmek, vurmak” (BaşRSl., 1958, 587b), Kmlk. öلتür- “öldürmek” 8KmlkTSl. 316b), KKlp. öلتir- “öldürmek” (KKlpRSl., 1958, 509a), Karay. öلتür- “öldürmek” (KTSl., 2006, 92a), Kum. öلتür- “öldürmek” (KmkTSl., 2011, 222b), Kzk. öلتir- “öldürmek” (KzkTSl., 2012, 505a), Nog. öلتir- “öldürmek, vurmak” (NogRSl., 1963, 258b).

öلتürt أولتورت (V54b9) “öldür!” (Ar. *mawwit*)

< öلتürt- < öl-tür-t- “öldürtmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece öلتürt- “öldürtmek” (Erdal II, 1991, 782); MK -, KB -; **Harezmi** KE öلتürt- “öldürtmek” (Ata II, 1997, 507b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. ültirt- “bk. ültür-: öldürtmek” (TatRSl., 1966, 753b), Başk. ültirt- “bk. ültür-: öldürtmek” (BaşRSl., 1958, 587b), Kmlk. öلتürt- “öldürtmek” (KmlkRSl. 276b), KKlp. öلتürt- “öldürtmek, vurdurmak” (KKlpRSl., 1958, 509a), Karay. -, Kum. -, Kzk. öلتirt- “öldürtmek” (TKzkSl., 2009, 582a), Nog. öلتirt- “öldürmek” (NogRSl., 1963, 258b).

ölüdi أولودي (V5a7) “ıslandı” (Ar. *ibtalla*)

< öli- < **höl+i-* “ıslanmak” (EDPT, 1972, 127b öli- “ıslanmak”; Tekin, 1995, 184 *höl* “ıslak”).

Tarihî: Orh. -, Uyg. öli- “nemlenmek, ıslanmak” (Erdal II, 1991, 480); KB öli- “ıslanmak” (Arat III, 1979, 360), MK öli- “ıslanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 786), **Harezmi** KE öl- “ıslanmak” (Ata II, 1997, 503a), ME -, MM -, sadece isim öl “ıslaklık, yaş” (Toparlı, Argunşah, 2014, 248a), NF -, **Kıpçak** CC -, BMF -, sadece öl *eyle-*, öl *ét-* “ıslatmak” (Zajaczkowski, 1954, 64), Kİ öli- “ıslanmak” (Özyetgin, 2001, 596; Caferoğlu, 1931, 114), BMF öl *oldı* “ıslandı” (Zajaczkowski, 1954, 64), DM -, GT -, İH -, İM -, KH -, KK -, KTAM -, sadece ettirgen çatılı *ülit-* “ıslatmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151b), KMES -, KEF -, sadece ettir. çatılı *ölit-* “ıslatmak” (Eminoğlu, 2011, 262b); Müh. *olu-* “ıslanmak” (Battal, 1997, 96b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *ölü-*, *öllen-* “ıslanmak” (YTSl., 1983, 180a), Trkm. *öllen-* “ıslanmak, nemlenmek” (TrkmTSl., 1995, 503b).

öñüdi أونكودي (V5b5) “surat astı” (Ar. *inkalaḥa*)

Bu kelime hem tarihî Türk yazı dillerinde hem de çağdaş Kıpçak dillerinde yer almamaktadır.

öpdi أوبدي (V30a8) “öptü” (Ar. *ḵabbala*)

<öp- “öpmek” (EDPT, 1972, 5a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MKöp- “öpmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 788), KBöp- “öpmek” (Arat III, 1979, 363); **Harezmi** KEöp- “öpmek” (Ata II, 1997, 509a), MEöp- “öpmek” (Yüce, 2014, 167a), MMöp- “öpmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 278b), NFöp- “öpmek” (Ata, 1998, 339a); **Kıpçak** CCöp- “öpmek” (Grønbech, 1942, 183), BMF -, DMöp- “öpmek” (Toparlı, 2003, 101b), GTöp- “öpmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 345b), İH -, İMöp- “öpmek” (Toparlı, 1992, 580), KEFöp- “öpmek” (Eminoğlu, 2011, 263a), KH -, Kİöp- “öpmek” (Özyetgin, 2001, 598; Caferoğlu, 1931, 65), KİN -, KKöp- “öpmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 120b), KMES -, KTAMöp- “öpmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 132b); Müh.öp- “sevme yahut

ağırlama duygusunu bildirmek üzere dudakları başkasının etine dokundurmak” (Battal, 1997, 55b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *üp-* “öpmek” (TatRSl., 1966, 744a), Baş. *üp-* “öpmek” (BaşkRSl., 1958, 583a), Kmlk. -, KKlp. *öp-* “öpmek” (KKlpRSl., 1958, 512a), Karay. *öp-* “öpmek” (KTSI., 2006, 92b), Kum. *öp-* “öpmek” (KmkTSl., 2011, 233b), Kzk. *öp-* “öpmek, sevmek” (KzkTSl., 2012, 508b), Nog. *öp-* “öpmek” (NogRSl., 1963, 261a).

örendi أَوْرَانْدِي , *Trkm öğrendi* أُوْكَرَانْدِي (V9a13, 25b11) “öğrendi, bildi” (Ar. *ta'allama*, *alima*, *arafa*)

< *ögren-* < **ögür* + *e-n-* “öğrenmek, alışmak” (Erdal II, 1991, 609); Clauson’a göre kelimenin kökü **ögre-*’dir (EDPT, 1972, 114b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ögren* “egitim, alışmak” (EDPT, 1972, 114b); MK *ögren-* “öğrenmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 785), KB *ögren-* “öğrenmek” (Arat III, 1979, 356); **Harezmi** KE *ögren-* “öğrenmek” (Ata II, 1997, 502a), ME *ögren-* “öğrenmek” (Yüce, 2014, 165b), MM *ögren-* “öğrenmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 248a), NF *ögren-* “öğrenmek; alışmak, adet haline getirmek” (Ata, 1998, 335a); **Kıpçak** CC *öören-*, *ören-*, “öğrenmek” (Grønbech, 1942, 185), BMF *ögren-* “öğrenmek” (Zajaczkowski, 1954, 63), DM *ögren-* “öğrenmek” (Toparlı, 2003, 101a), GT *ögren-* “öğrenmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 344a), İH -, İM *ögren-* “öğrenmek” (Toparlı, 1992, 580), KEF *ögren-* “öğrenmek” (Eminoğlu, 2011, 261b), *ögren-* “öğrenmek” (Özgür, 2003, 136a), Kİ *ögren-* ~ *öören-* “öğrenmek” (Özyetgin, 2001, 593; Caferoğlu, 1931, 66), KİN *ögren-* “öğrenmek” (Delice, 2001, 123a), KMES *ögren-* “öğrenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2001, 120b), KMES -, sadece ettir. çatılı *öğret-* “öğretmek” (Toparlı, 1987, 82), KTAM *ögren-* “öğrenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 131b), Müh. -; **Çağdaş kıpçak** Tat. *öyren-* “öğrenim, okumak, öğrenim yapmak; tahsil yapmak, araştırmak, incelemek; alışmak” (TatRSl., 1966, 738a), Baş. *öyren-* “öğrenmek, okumak; araştırmak, incelemek; alışmak” (BaşkRSl., 1958, 424b), Kmlk. *ören-* “öğrenmek, alışmak” (KmlkTSl., 2000, 423a), KKlp. *ören-* “öğrenmek” (KKlpRSl., 1958, 690a), Karay. *ören-*, *üören-* “öğrenmek, okumak” (KTSI., 2006, 116b), Kum. *üyren-* “öğrenmek” (KmkTSl., 2011, 361b), Kzk. *üyren-* “öğrenmek; alışmak” (KzTkSl., 2012, 699a), Nog. *üyren-* “öğrenmek, araştırmak, alışmak” (NogRSl., 1963, 389a).

örtüندی أُوْرْتُنْدِي (V9a5) “örtündü” (Ar. *tağatṭā*)

< *örtün-* < **ört-ün-* “örtünmek” (EDPT, 1972, 209b).

Tarihî: Orh. -, sadece fiilden isim *örtünmiş* “gizli, kapalı”, Uyg. -, sadece fiilden isim *örtünmiş* “gizli, kapalı” (EDPT, 1972, 209b); MK *örtün-* “kadın yüzünü açmak veya örtmek, yarı açıp yarı kapayarak örtünür gibi yapmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 791), KB *örtün-* “örtünmek” (Arat III, 1979, 364); **Harezm** KE *örtün-* “örtünmek” (Ata II, 1997, 510a), ME *örtün-* “örtünmek” (Yüce, 2014, 167b), MM -, sadece *ört-* “örtmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 248b), NF *örtün-* “örtünmek, bürünmek” (Ata, 1998, 339b); **Kıpçak** CC -, BMF -, sadece *ört-* “örtmek” (Zajaczkowski, 1954, 64), DM -, GT -, sadece *ört-* “örtmek” (Karamanlioğlu, 1978, 345b), İH -, İM -, sadece edilgen çatılı *örtül-* “örtülmek, gizlenmek” (Toparlı, 1992, 580), KEF *örtün-* “örtünmek, kendini örtmek” (Eminoğlu, 2011, 263b), KH -, sadece edilgen çatılı *örtül-* “örtülmek” (Özgür, 2003, 136b), Kİ -, sadece *ört-* “örtmek fiilinden emri hazır” (Özyetgin, 2001, 600; Caferoğlu, 66), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *örtün-* “örtünmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 132b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *örtün-* “örtünmek, gizlenmek” (KarRPSl., 1974, 443a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

örütti أُوْرُوْتْتِي (V27a12) “örttü, kapattı” (Ar. *ğatṭā*)

< **ört-* “örtmek” (EDPT, 1972, 202b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ört-* “örtmek, kapamak” (EDPT, 1972, 202b); MK *ört-* “örtmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 790), KB *ört-* “örtmek, örtülmek” (Arat III, 1979, 363); **Harezm** KE *ört-* “örtmek, gizlemek” (Ata II, 1997, 510a), ME *ört-* “örtmek, kapamak” (Yüce, 2014, 167a), MM *ört-* “örtmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 248b), NF *ört-* “örtmek, gizlemek, saklamak” (Ata, 1998, 339b); **Kıpçak** CC -, BMF *ört-* “örtmek” (Zajaczkowski, 1954, 64), DM -, GT *ört-* “örtmek” (Karamanlioğlu, 1978, 345b), İH -, İM *ört-* “örtmek, saklamak, gizlemek” (Toparlı, 1992, 580), KEF *ört-* “örtmek, kapatmak, gizlemek, belirsizleştirmek, bağlamak, sarmak” (Eminoğlu, 2011, 263b), KH *ört-* “örtmek” (Özgür, 2003, 136b), Kİ *ört-* “örtmek” (Özyetgin, 600; Caferoğlu, 1931, 66), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ört-* “örtmek” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 132b); Müh. -; **Çağdaş**

Kıpçak: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. ört- “kapamak, gizlemek” (KarRPSl., 1974, 443a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

östi أُوْسْتِي (V21b12, 24a1) “uzandı, üstün oldu” (Ar. *şabba wa t̃āla, nacuba*)

< ös- “Moğ. büyümek” (EDPT, 1972, 241a; Lessing II, 2003, 1005 ös-: “büyülemek, çoğalmak, artmak”).

Tarihî: Orh. -, Uyg. ös- “kabarmak” (Räsänen, 1969, 376a); MK -, KB -; **Harezmi** KE ös- “uzamak, büyülemek; sevinmek” (Ata II, 1997, 510b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC ös- “artmak, büyülemek” (Grønbech, 1942, 184), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK ös- “binaya veya ağaca çıkmak, tırmanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 120b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. üs- “bitmek, filizlenmek, yeşermek; artmak, gelişmek, yükselmek” (TatRSl., 1966, 753a), Baş. üs- “büyülemek, bitmek, boy atmak, gelişmek” (BaşRSl., 1958, 590b), KMLk. ös- “büyülemek, gelişmek” (KMLkTSl., 2000, 318b), KKlp. ös- “büyülemek, gelişmek” (KKlpRSl., 1958, 514a), Karay. ös- “büyülemek, gelişmek” (KTSl., 2006, 92b), Kum. ös- “büyülemek; yetişmek, bitmek; artmak, çoğalmak, gelişmek, inkişaf etmek, açılıp gelişmek, ilerlemek; saç sakal uzamak” (KmkTSl., 2011, 224a-b), Kzk. ös- “çoğalmak, uzamak, artmak, büyülemek, gelişmek” (KzkESl., 1966, 294b), Nog. ös- “büyülemek, gelişmek” (NogRSl., 1963, 262b).

ö/üşendi ~ o/uşandı ? أُوْشَانْدِي (V21b8) “avundu” (Ar. *inşagala*)

< ö/üşen- ~ o/uşan- ?

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

ötti أُوْتِي (V21b10) “geçti, nüfuz etti” (Ar. *naḡaḡa*)

< öt- “bir yeri geçmek, aşmak, bir şeye nüfuz etmek, delmek” (EDPT, 1972, 39a-39b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. öt- “geçmek, nüfuz etmek, arasından geçmek” (EDPT, 1972, 39a-39b); MK öt- “bir şeyi delip geçmek; bir yeri geçmek” (Ercilasun,

Akkoyunlu, 2014, 792), KB *öt-* “geçmek, bir şeye geçmek, delmek” (Arat III, 1979, 365); **Harezmi** KE *öt-* “geçmek, geçerli olmak” (Ata II, 1997, 510b), ME *öt-* “geçmek, sürümlü olmak” (Yüce, 2014, 167b), MM *öt-* “geçmek, aşmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 248b), NF *öt-* “geçmek” (Ata, 1998, 340a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *öt-* “geçmek, delmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 345b), İH -, İM *öt-* “affetmek, başışlamak; etki etmek, geçmek” (Toparlı, 1992, 581), KEF *öt-* “geçmek, aşmak, atmak, delmek” (Eminoğlu, 2011, 264a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *öt-* “geçmek, gitmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 133a); Müh. *öt-* “geçmek” (Battal, 1997, 56a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *üt-* “geçmek, geçip gitmek, arkada bırakmak, yol almak; hızla geçmek, arasından geçmek, sıvışmak; süre dolmak, sona yaklaşmak” (TatRSl., 1966, 754b-755a), Baş. *üt-* “geçmek, nüfuz etmek, aşmak, hızla geçmek, arkada bırakmak” (BaşRSl., 1958, 591b), Kmlk. *öt-* “geçmek, nüfuz etmek, öne geçmek” (KmlkTSl., 2000, 318b), KKlp. *öt-* “geçmek, zaman geçmek, aşmak; önüne geçmek, arkada bırakmak; nüfuz etmek” (KKlpRSl., 1958, 515a), Karay. *öt-* “geçmek, yaşamak” (KTSl., 2006, 93a), Kum. *öt-* “bir şeyi; bir şeyin üzerinden, içinden, arasından, bir ucundan öbür ucuna geçmek; aşmak, geride bırakmak; geçmek, girmek, sokulmak; sızmak” (KmkTSl., 2011, 225a), Kzk. *öt-* “geçmek, bir kurum ya da kuruluşa üye olmak, ölmek, dünyadan göçmek; zaman geçmek , ilerlemek; *mec.* çok satılmak, tutulmak” (KzkTSl., 2012, 512b), Nog. *öt-* “bir şeyin üzerinden geçmek, aşmak; sızmak; nüfuz etmek; zaman geçmek” (NogRSl., 1963, 264a).

ötedi أَوْدَى (V5b11, 38b8) “ödedi, eda etti” (Ar. *wafā*)

< **öte-* “borcunu ödemek” (EDPT, 1972, 43a; Tekin, 1995, 183).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *öte-* “borç ödemek” (EDPT, 1972, 43a); MK *öte-* “ödemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 792), KB *öte-* “ödemek” (Arat III, 1979, 365); **Harezmi** KE *öte/de-* “ödemek, yerine getirmek” (Ata II, 1997, 510b), ME *öte-* “ödemek” (Yüce, 2014, 167b), MM *öte-* “ödemek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 249a), NF *öte-* “ödemek, eda etmek, yerine getirmek” (Ata, 1998, 340a); **Kıpçak** CC -, BMF *öde-* “ödemek” (Zajączkowski, 1954, 63), DM -, GT *öde-* “ödemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 344a), İH -, İM *öte-* “ödemek” (Toparlı, 1992, 581), KEF *öde-* “ödemek, namazını kaza etmek;

borcunu vermek” (Eminoğlu, 2011, 261b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES öde- “ödemek, yerine getirmek” (Toparlı, 1987, 82), KTAM -; Müh. öte- “borç ödemek” (Battal, 1997, 56a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. üte- “yerine getirmek, ödemek; gerçekleştirmek, uygulamak; karşılamak, memnun etmek, sağlamak, tatmin etmek, gidermek” (TatRSl., 1966, 754b), Baş. üte- “yerine getirmek, eda etmek, borç ödemek” (BaşRSl., 1958, 593a-593b), Kmlk. -, KKlp. öte- “görevini eda etmek, yerine getirmek; borç ödemek” (KKlpRSl., 1958, 515a-515b), Karay. öde- “ödemek” (KarRPSl., 1974, 437b), Kum. -, Kzk. öte- “ödemek, görevini yerine getirmek” (KzkESl., 1966, 295a), Nog. öte- “ödemek, yerine getirmek” (NogRSl., 1963, 263a).

ötger أَوْتُغَرُ (V55a7) “nüfuz ettir !” (Ar. *anfiq*)

< ötger- < öt-gür- “nüfuz ettirmek, geçirmek” (EDPT, 1972, 52b; Erdal II, 1991, 751-52).

Tarihî: Orh. -, Uyg. ötgür- “geçirmek, nüfuz ettirmek” (Erdal II, 1991, 751-752); MK ötgür- “bir şeyi bir şeyden geçirmek; (mektup için) göndermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 792), KB -; **Harezmi** KE ötkür- “geçirmek, geçirtmek, delmek” (Ata II, 1997, 511a), ME ötkür- “geçirmek” (Yüce, 2014, 167b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF ötkür- “delmek, geçirmek, göndermek; yapmak, tamamlamak, yerine getirmek” (Eminoğlu, 2011, 264a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. ütger- “geçirmek, içeri sokmak; taşımak, götürmek; yolcu etmek, gezdirmek” (TatRSl., 1966, 754a), Baş. ütger- “geçirmek, taşımak, götürmek, aktarmak; göndermek, gezdirmek, yolcu etmek” (BaşRSl., 1958, 592a), Kmlk. ötger- “geçirmek” (KmlkTSl., 2000, 318b), KKlp. ötker- “geçirmek, nüfuz ettirmek; yaşamak” (KKlpRSl., 1958, 516a), Karay. ötker-, etker- “geçirmek, delmek” (KarRPSl., 1974, 444a, 671b), Kum. ötger- “bir şeyi; bir şeyin üzerinden, içinden, arasından, bir ucundan öbür ucuna geçirmek; sokmak; izin vermek, müsaade etmek, vakit geçirmek, yaşamak” (KmkTSl., 2011, 224b), Kzk. -, sadece ötkiz- “geçirmek, geri vermek; iade etmek; satmak, piyasaya sürmek, yaşamak, vakit geçirmek” (KzkTSl., 2012, 513a), Nog. ötker- “geçirmek, yaşamak, satmak” (NogRSl., 1963, 263a).

ötkürdi أُوْتُكُورْدِي (V20a9) “öksürdü” (Ar. *sa‘ala*)

Kelime Memlûk Kıpçakçası döneminde yazılan Kitâbü'l-Ef'âl'da *ötür*- II “öksürmek, göğsü içinde bir şey tıkanıp kalmak” şeklinde tespit edilmiştir. (Eminoğlu, 2011, 264a).

öttür أُوْتُورُ (V55b11) “nüfuz ettir!” (Ar. *anfiḍ*)

< *öttür*- < **öt-tür*- “bir şeyi delmek” (Erdal II, 1991, 719 ve EDPT, 1972, 68a: *ötür*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ötür*- “bir şeyi delmek” (Erdal II, 1991, 719); MK *ötür*- “delmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 793), KB -; **Harezmi** KE *ötür*- “geçirmek” (Ata II, 1997, 511b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece isim *ütürgü* “keski” (Grønbech, 1942, 271), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *ötür*- “delmek” (Özyetgin, 2001, 601; Caferoğlu, 1931, 115 *ütür*-), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *ötürgi* “keski” (TatRSl., 1966, 742b), Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, sadece *ütürgü* “keski; çelik kalem, oyma kalemi” (KmkTSl., 2011, 360b), Kzk. -, Nog. -; Karş. TTü. *ötür*- “geçirmek; terk etmek, bertaraf etmek, unutmak” (YTSl., 1983, 182a), Trkm. *ötür*- “bir şeyi geçirmek; giymek, geçirmek, takmak; vakit geçirmek; öne geçmek” (TrkmTSl., 1995, 509a).

paşlandı بِاَصْلَانْدِي (V10a5) “paslandı” (Ar. *taşadd'ā*)

< *paşlan*- < *bas+la-n*- (EDPT, 1972, 370b *pas*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece isim *pas* “pas” (Karamanlıoğlu, 1978, 347a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *paşlan*- “paslanmak” (Özyetgin, 2001, 601; Caferoğlu, 67), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -, sadece isim *pas* “demir kiri” (Battal, 1997, 57a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, sadece isim *pas* “Far. pas” (KTSl., 2006, 93b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *paşlan*- “üzerinde pas oluşmak; *mec.* işsizlikten, tembellikten, hareketsizlikten canlılığını yitirmek, uyuşup kalmak” (TSl., 2011, 1894).

şacırdı *Trkm.* صجریدی , **şaşkırdı** شاش قیریدی , **şasadı** شاشادی (V21b7) “boğazında su durdu” (Ar. *şariqa*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; Harezmi KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

şagandı صَاغَانْدِي (V13b12) “sandı, düşündü” (Ar. *hasiba*)

< *şakın-* < **sā-k-(l)n-* “düşünmek” (EDPT, 1972, 812b; Tekin, 1995, 174).

Tarihî: Orh. *şakın-* “düşünmek, sanmak”, Uyg. *şakın-* “düşünmek, plan kurmak, endişelenmek” (EDPT, 1972, 812a, 813a); MK *şakın-* I “sakınmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 800), KB *şakın-* “sakınmak; sanmak, düşünmek” (Arat III, 1979, 378); **Harezmi** KE *şak/ğın-* “düşünmek, hatırlamak, sanmak, zannetmek” (Ata II, 1997, 532a), ME *şakın-* “düşünmek, sakınmak” (Yüce, 2014, 171a, 171b), MM *şakın-* “düşünmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 252a), NF *şakın-* “düşünmek, sanmak, zannetmek” (Ata, 1998, 358b); **Kıpçak** CC *şagın-* “düşünmek” (Grønbech, 1942, 211), BMF -, DM *şakın* “sakın!” (Toparlı, 2003, 102b), GT *şakın-* “düşünmek, sanmak, zannetmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 352a), İH -, İM *şakın-* “sakınmak, çekinmek; sanmak, zannetmek” (Toparlı, 1992, 586), KEF *şakın-* “sakınmak, kaçınmak, çekinmek; hatırlamak, düşünmek, hayal etmek” (Eminoğlu, 2011, 268b), KH -, Kİ -, KİN -, KK *şagın-* “sanmak, zannetmek, düşünmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 121a), KMES -, KTAM *şakın-* “sakınmak, kaçınmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 134b), Müh. *şagın-* “sanmak, oranlamak” (Battal, 1997, 57b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *şagın-* “özlemek, hasret çekmek, canı sıkılmak” (TatRSl., 1966, 461), Baş. *şagın-* “özlemek” (BaşRSl., 1958, 614b), KMLk. *şagın-* “anmak, düşünmek, hatırlamak, bahsetmek” (KMLkTSl., 2000, 325a), KKlp. *şagın-* “düşünmek, hatırlamak, özlemek” (KKlpRSl., 1958, 554b), Karay. *şahın-* “hatırlatmak, hatırdan tutmak” (KTSl., 2006, 95b), Kum. *şagın-* “özlemek, hasretini çekmek; duymak, hissetmek, sezmek, önceden bilmek” (KmkTSl., 2011, 284a), Kzk. *şagın-* “düşünmek, özlemek, hatırlamak” (KzkESl., 1966, 171b), Nog. *şagın-* “düşünmek, özlemek” (NogRSl., 1963, 282b).

sakındı سَاكِنْدِي (V10a13, 14b10) “sakındı, endişelendi; gizlendi, saklandı” (Ar. *taharrasa*)

< *şāḳın-* < *sā-ḳ-(l)n-* “düşünmek” (EDPT, 1972, 812b; Tekin, 1995, 174: *sāḳ*). V14b10’da *ḥabba* kelimesinin karşılığı olarak “tomaladı, yaşırdı, sakladı, kızledi ve sakındı” verilmiştir. *sakındı* kelimesinin altına “sakınmak, bir şeyden çekinmek” anlamına *taharrasa* kelimesi yazılmıştır.

Tarihî: Orh. *saḳın-* “düşünmek, sanmak”, Uyg. *saḳın-* “düşünmek, plan kurmak, endişelenmek” (EDPT, 1972, 812a, 813a); MK *saḳın-* “düşünmek, zannetmek, umursamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014,), KB *saḳın-* “sakınmak; sanmak, düşünmek” (Arat III, 1979, 378); **Harezmi** KE *saḳ/ḡın-* “düşünmek, hatırlamak, sanmak, zannetmek” (Ata II, 1997, 532a), ME *saḳın-* “düşünmek, sakınmak” (Yüce, 2014, 171a, 171b), MM *saḳın-* “düşünmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 252a), NF *saḳın-* “düşünmek, sanmak, zannetmek” (Ata, 1998, 358b); **Kıpçak** CC *saḡın-* “düşünmek” (Grønbech, 1942, 211), BMF -, DM *saḳın* “sakın!” (Toparlı, 2003, 102b), GT *saḳın-* “düşünmek, sanmak, zannetmek” (Karamanlioğlu, 1978, 352a), İH -, İM *saḳın-* “sakınmak, çekinmek; sanmak, zannetmek” (Toparlı, 1992, 586), KEF *saḳın-* “sakınmak, kaçınmak, çekinmek; hatırlamak, düşünmek, hayal etmek” (Eminoğlu, 2011, 268b), KH -, Kİ -, KİN -, KK *saḡın-* “sanmak, zannetmek, düşünmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 121a), KMES -, KTAM *saḳın-* “sakınmak, kaçınmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 134b), Müh. *saḡın-* “sanmak, oranlamak” (Battal, 1997, 57b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *saḡın-* “özlemek, hasret çekmek” (TAlmSl., 1989, 204), Baş. *haḡın-* “özlemek” (BaşRSl., 1958, 614b), Kmlk. *saḡın-* “anmak, düşünmek, hatırlamak, bahsetmek” (KmlkTSL.325a), KKlp. *saḡın-* “düşünmek, hatırlamak, özlemek” (KKlpRSl., 1958, 554b), Karay. *saḡın-* “hatırlatmak, hatırdı tutmak” (KTSl., 2006, 95b), Kum. *saḡın-* “özlemek, hasretini çekmek; duymak, hissetmek, sezmek, önceden bilmek” (KmkTSl., 2011, 284a), Kzk. *saḡın-* “düşünmek, özlemek, hatırlamak” (KzkESl. 171b), Nog. *saḡın-* “düşünmek, özlemek” (NogRSl., 1963, 282b).

sakladı ساقلاڧى (V13b7), **şakladı** صاقلاڧى (V14b10) “sakladı, gizledi, korudu” (Ar. *ḥarasa, ḥabbā,*)

< *sakla-* < *sak+la-* (EDPT, 1972, 810a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *saklan-* “korunmak”(EDPT, 1972, 810a); MK -, sadece *saklan-* “saklanmak, çekinmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 800), KB *sakla-* “hesaplamak, dikkat etmek, düzenlemek, tedbir almak, korumak” (Arat III, 1979, 380); **Harezmi** KE *sakla-* “saklamak, korumak, bakmak, gizlemek; dikkate almak, düşünmek” (Ata II, 1997, 533a), ME *sakla-* “saklamak, gizlemek, muhafaza etmek” MM *sakla-* “dikkate almak, korumak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 252a), NF *sakla-* “saklamak, korumak, beklemek, gözetlemek, hakim olmak, kötülükten korumak; takip etmek” (Ata, 1998, 359a); **Kıpçak** CC *sakla-* “gözetmek” (Grønbech, 1942, 214), BMF -, DM -, GT *sakla-* “saklamak, gözetmek, kollamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 352b), İH -, İM *sakla-* “korumak, gözetmek; muhafaza etmek; haramdan çekinmek; ihtikar yapmak, saklamak; himaye etmek” (Toparlı, 1992, 586), KEF *sakla-* “saklamak, korumak, gizlemek, gözetmek, sakınmak” (Eminoğlu, 2011, 268b), KH *sakla-* “saklamak, korumak” (Özgür, 2003, 138a), Kİ *sakla-* “saklamak, gizlemek, muhafaza etmek, beklemek” (Özyetgin, 2001, 604; Caferoğlu, 1931, 87), KİN *sakla-* “muhafaza etmek” (Delice, 2001, 124a), KK *sakla-* “saklamak, korumak, sakınmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 121b), KMES *sakla-* “saklamak, korumak” (Toparlı, 1987, 85), KTAM *sakla-* “saklamak, korumak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 134b); Müh. *sakla-* “gönülde saklamak” (Battal, 1997, 58a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sakla-* “korumak, muhafaza etmek, yaşatmak, savunmak, uygulamak, yerine getirmek” (TatRSl., 1966, 463b), Baş. *hakla-* “korumak, muhafaza etmek, yaşatmak; savunmak, uygulamak” (BaşRSl., 1958, 617a), Kmlk. *sakla-* “beklemek; korumak” (KmlkTSl., 2000, 326a), KKlp. *sakla-* “saklamak, gizlemek, korumak” (KKlpRSl., 1958, 558a), Karay. *sakla-* “saklamak, korumak, muhafaza etmek” (KTSl., 2006, 96a), Kum. *sakla-* “saklamak, muhafaza etmek, korumak; tutmak; riayet etmek, gözetmek, yerine getirmek; bakmak, büyütmek” (KmkTSl., 2011, 287b), Kzk. *sakta-* “korumak, beklemek, muhafaza etmek, gözetlemek” (KzkESl., 1966, 171a), Nog. *sakla-* “korumak, gizlemek, saklamak; toplamak, biriktirmek; tasarruf etmek ayakta tutmak; beklemek; tutuşturmak, ateşe vermek” (NogRSl., 1963, 284a).

şaklandı صَافْلَانْدِي (V10a13) “sakındı” (Ar. *taḥarrasa*)

< *şaklan-* < *sakla-n-* (EDPT, 1972, 810a).

Tarihî: Orh. *şaklan-* “korunmak”, Uyg. *şaklan-* “korunmak” (EDPT, 1972, 810a); MK *şaklan-* “(birinden) çekinmek, korunmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 800), KB *şaklan-* “uyanık olmak, dikkatli olmak, tedbirli olmak, tedbirli bulunmak, ihtiyatlı olmak” (Arat III, 1979, 380); **Harezmi** KE *şaklan-* “düşünmek” (Ata II, 1997, 533b), ME *şaklan-* “korunmak” (Yüce, 2014, 171b), MM *şakla-* “dikkate almak, korumak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 252a), NF *şaklan-* “sakınmak, çekinmek, kötü bir şeyden uzak durmak, korunmak, dikkat etmek; saklanmak, gizlenmek” (Ata, 1998, 360a); **Kıpçak** CC *şaklan-* “sakınmak, dikkatli olmak” (Grønbech, 1942, 214), BMF -, DM -, GT *şaklan-* “saklanmak, gözetlemek, kollamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 352b), İH -, İM *şaklan-* “çekinmek, korunmak, muhafaza edilmek” (Toparlı, 1992, 586), KEF *şaklan-* “çekinmek, korunmak, korkmak” (Eminoğlu, 2011, 268b), KH *şaklan-* “korunmak, dikkatli olmak” (Özgür, 2003, 138a), Kİ -, KİN *şaklan-* “gizlenmek” (Delice, 2001, 124a), KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *şaklan-* “selâmete kurtulmak” (Battal, 1997, 58b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *şaklan-* “sakınmak, saklanmak; baki kalmak, muhafaza edilmek; korunmak, çekinmek” (TatRSl., 1966, 463b), Baş. *haklan-* “korunmak, saklanmak; çekinmek” (BaşRSl., 1958, 617a), KMLk -, KKlp. *şaklan-* “bir tehlikeye karşı korunmak, tetikte olmak, dikkatli olmak” (KKlpRSl., 1958, 558a), Karay. *şaklan-* “saklanmak, korunmak, muhafaza edilmek” (KarRPSl., 1974, 461b), Kum. *şaklan-* “muhafaza edilmek; korunmak, sakınmak; durmak, baki kalmak, bozulmamak” (KmkTSl., 2011, 287b), Kzk. *saqtan-* “saklanmak, sakınmak, bir tehlikeye karşı tetikte olmak, korunmak, muhafaza edilmek” (KzkESl., 1966, 171a), Nog. *şaklan-* “korunmak, sakınmak, dikkatli olmak” (NogRSl., 1963, 284b).

şaldı صَالْدِي (V17b1, 32a10) “saldı, attı, bıraktı” (Ar. *ramā*)

< *şal-* “salmak, bırakmak” (EDPT, 1972, 825b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *şal-* “salmak, bırakmak” (EDPT, 1972, 825b); MK *şal-* “su, ağaç vb. şeyleri alıp götürmek; göndermek; işaret etmek için bir şeyi sallamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 801), KB *şal-* “atmak, bırakmak” (Arat III, 1979, 380); **Harezmi** KE *şal-* “salmak, atmak, bırakmak” (Ata II,

1997, 533b), ME *şal*- “bırakmak” (Yüce, 2014, 171b), MM *şal*- “atmak, bırakmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 252a), NF *şal*- “koymak, sermek, bırakmak, terk etmek; sallamak” (Ata, 1998, 360a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *şal*- “salmak, bırakmak, göndermek” (Karamanlıoğlu, 1978, 352b), İH *şal*- “ağırlığını anlamak için uzatmak, sarkıtmak” (İzbudak, 1936, 39), İM *şal*- “bırakmak, salmak” (Toparlı, 1992, 587), KEF *şal*- “salmak, bırakmak” (Eminoğlu, 2011, 268b), KH *şal*- “salmak, sarkmak, bırakmak” (Özgür, 2003, 138a), Kİ *şal*- “koyuvermek, irsal etmek” (Özyetgin, 2001, 605; Caferoğlu, 1931, 85), KİN *şal*- “çevirmek, götürmek” (Delice, 2001, 124a), KK *şal*- “atmak, bırakmak” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 1992, 121b), KMES *şal*- “bırakmak, salmak, terketmek” (Toparlı, 1987, 86), KTAM -, sadece *şalıber*- “salıvermek, bırakmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 135a); Müh. *şal*- “eriştirmek, göndermek, salıvermek” (Battal, 1997, 58b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sal*- “salmak, koymak, yerleştirmek, dikmek, oturtmak; dodurmak, atmak, fırlatmak; ev inşa etmek, tasarlamak; sürmek, göndermek, çekmek, hareket ettirmek, yollamak; düzenlemek, düzene koymak, ayarlamak; sökmek, kaldırmak” (TatRSl., 1966, 466), Baş. *hal*- “koymak, dikmek, oturtmak, fırlatmak, atmak, bırakmak, salmak, göndermek; koymak, yerleştirmek; krokisini çizmek; döşemek; inşa etmek, kurmak, yapmak; indirmek, çıkarmak, sökmek, kaldırmak; film çekmek” (BaşRSl., 1958, 619b-620a), Kmlk. *sal*- “koymak” (Kmlk., 2000, 326b), KKlp. *sal*- “koymak, çevrelemek, kaplamak; yakalamak, kapmak, kavramak, yapışmak; faaliyete geçmek; yönelmek, yola koyulmak; bırakmak, salıvermek, atmak; yerleştirmek, göndermek, döşemek, sermek” (KKlpRSl., 1958, 559a-559b), Karay. *sal*- “koymak, yerleştirmek, atmak, fırlatmak, tayin etmek” (KTSI., 2006, 96b), Kum. *sal*- “koymak; yerleştirmek; sermek, yaymak, sermek, bırakmak; düşürmek, salıvermek” (KmkTSI., 2011, 285a), Kzk. *sal*- “göndermek, yolcu etmek; salıvermek, bırakmak, koymak, sermek, inşa etmek, yerleştirmek” (KzkESI., 1966, 165a-165b), Nog. *sal*- “koymak, yerleştirmek, sermek, göndermek, inşa etmek” (NogRSl., 1963, 286a).

şalındı صَلَانْدِي, **şalandı** صَلَالَانْدِي (V5a9, 10a11, 10b3) “sarktı, sallandı, asıldı” (Ar. *ta'allaka, tadallā*)

< *şalın-* < *sal-(i)n-* “sallanmak, sarkmak” (EDPT, 1972, 827b).

Tarihî: Uyg. *şalın-* “sarkmak, sallanmak” (EDPT, 1972, 827b); MK *şalın-* “sarkmak, salınmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 801), KB *şalın-* “salınmak, sarkmak” (Arat III, 1979, 381); **Harezmi** KE *şalın-* “salınmak, salınarak yürümek” (Ata II, 1997, 535a), ME -, MM -, NF *şalın-* “salınmak; aşağı salmak” (Ata, 1998, 360b); **Kıpçak** CC *şalın-* “salınmak” (Grønbech, 1942, 213), BMF -, DM -, GT -, İH *şalın-* “iki tarafa salınarak yürümek, güvenerek yürümek; iftiharla, azamet satarak, mağrurane yürümek; iki tarafa eğildi, sallandı, sarktı” (İzbudak, 1936, 39), İM *şalina şalina yüri-* “çalım satarak, kibirlenerek yürümek” (Toparlı, 1992, 587), KEF *şalın-* “salınmak, kibirle yürümek” (Eminoğlu, 2011, 269a), KH *şalın-* “salınmak, sarkmak, düşmek” (Özgür, 2003, 138a), Kİ *şalın-* “koyuverilmek, irsal edilmek” (Özyetgin, 2001, 606; Caferoğlu, 1931, 86), KİN -, KK *şalın-* “salınmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 121b), KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *salın-* “salınmak; konulmak, salınıp sarkmak” (TAlmSl., 1989, 207), Baş. *halın-* “sarkmak, sallanmak” (BaşkRSl., 1958, 619a-619b), Kmlk. *salın-* “sarkmak, salınıp sarkmak” (KmlkTSl., 2000, 327b), KKlp. *salın-* “koyulmak, yerleştirilmek” (KKlpRSl., 1958, 562), Karay. *salın-* “aşağı eğilmek” (KarRPSl., 1974, 463b), Kum. *salın-* “koyulmak, salıverilmek, düşürülmek” (KmkTSl., 2011, 285a), Kzk. *salın-* “inşa edilmek, yapılmak” (KzkTSl., 2012, 546a), Nog. *salın-* “koyulmak, yerleştirilmek, serilmek gönderilmek, inşa edilmek” (NogRSl., 1963, 286b).

şalınandı صَلَالِنَانْدِي (V9b12) “salındı, kibirlenerek yürüdü” (Ar. *tabahtara*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanında ve çağdaş Kıpçak dillerinde yer almamaktadır.

şanadı صَانَادِي, **şaydı** صَايْدِي (V25b13) “saydı” (Ar. *ʿadda*)

< *şāna-* < **sā-n+a-* “saymak” (EDPT, 1972, 835a; Tekin, 1995, 174: *sāna-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sana-* “saymak” (EDPT, 1972, 835a); MK *sāna-* “saymak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 802), KB -, sadece *san* “sayı,

sayma, benzeme” (Arat III, 1979, 381); **Harezmi** KE *sana-* “saymak, hesap etmek” (Ata II, 1997, 536a); *say-* “saymak” (Ata II, 1997, 541a), ME *sana-* “saymak, hesaplamak” (Yüce, 2014, 172a), MM *sana-* “saymak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 252b), NF *şana-* “denemek, sınamak; saymak” (Ata, 1998, 360b); **Kıpçak** CC *sana-* “saymak, hesaplamak” (Grønbech, 1942, 213), BMF *say-* “saymak” (Zajaczkowski, 1954, 69), DM *say-* “saymak” (Toparlı, 2003, 104a), GT -, sadece *sayıl-* “addedilmek, sayılmak” (Karamanlioğlu, 1978, 354a), İH -, İM *sana-* “saymak” (Toparlı, 1992, 587), ayrıca *say-* “saymak” (Toparlı, 1992, 589); KEF *sana-* “saymak, hesaplamak” (Eminoğlu, 2011, 269a), KH -, Kİ *sana-* “saymak” (Özyetgin, 2001, 607; Caferoğlu, 1931, 86), KİN -, KK *say-* “saymak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 121b), KMES *say-* “saymak” (Toparlı, 1987, 86), KTAM *sana-* “saymak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 135a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sana-* “saymak, hesaplamak, sanmak, zannetmek, bilmek” (TatRSl., 1966, 467b), Baş. *hana-* “saymak, hesaplamak; zannetmek, sanmak” (BaşRSl., 1958, 621a), Kmlk. *sana-* “saymak, kabul etmek, dahil etmek” (KmlkTSl., 2000, 328b), KKlp. *sana-* “saymak, hesaplamak, kabul etmek, düşünmek” (KKlpRSl., 1958, 563a), Karay. *sana-* “saymak, hesaplamak” (KTSl., 2006, 96b), Kum. *sana-* “saymak, addtmek, kabul etmek, düşünmek, zannetmek” (KmkTSl., 2011, 286a), Kzk. *sana-* “tahmin etmek, düşünmek, zannetmek; hesaplamak, değerlendirmek, hatırlamak” (KzkESl., 1966, 167a), Nog. *sana-* “saymak, hesaplamak, hesap etmek” (NogRSl., 1963, 287a).

şançtı صَانِجَتِي (V24a6) “sapladı, soktu, batırdı” (Ar. *ṭaʿana*)

< *şanç-* “saplamak, delmek” (EDPT, 1972, 835b).

Tarihî: Orh. *sanç-* “sançmak, saplamak, mızraklamak, delmek”, Uyg. *sanç-* “sançmak, saplamak, delmek, mızraklamak” (EDPT, 1972, 835b); MK *sanç-* “(bıçak vb. bir şey) batırmak, saplamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 802), KB *sanç-* “sançmak, dürtmek, vurmak” (Arat III, 1979, 381); **Harezmi** KE *sanç-* “saplamak, vurmak, kesmek” (Ata II, 1997, 536a), ME -, sadece işetş çatılı *sançış-* “savaşmak, vuruşmak” (Yüce, 2014, 172a), MM -, NF *sanç-* “saplamak, vurmak, yaralamak, kesmek” (Ata, 1998, 360b); **Kıpçak** CC *sanç-* “saplamak, delmek” (Grønbech, 1942, 213), BMF *sanç-* “saplamak, bıçakla vurmak” (Zajaczkowski, 1954, 69), DM -, GT *sanç-* “batırmak,

saplamak, geçirmek” (Karamanlioğlu, 1978, 353a), İH *sanç*- “süngü gibi şeyleri saplamak” (İzbudak, 1936, 39), İM *sanç*- “karnı yarmak, bastonla vurmak, hayvanı yürütmek için dürtmek” (Toparlı, 1992, 587), KEF *sanç*- “batırmak, vurmak, dürtmek” (Eminoğlu, 2011, 269a), KH -, Kİ *sanç*- “sançmak, saplamak” (Özyetgin, 2001, 608; Caferoğlu, 1931, 86), KİN *sanç*- “saplamak” (Delice, 2001, 124a), KK *sanç*- “saplamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 121b), KMES -, KTAM *sanç*- “vurmak, dürtmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 135a); Müh. *sanç*- “saplamak, batırmak” (Battal, 1997, 58b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *çenç*- “saplamak, batırmak, sokmak; incitmek; delmek, deşmek” (TatRSl., 1966, 649a), Baş. *sens*- “batırmak, sokmak; saplamak, iliştmek, takmak” (BaşRSl., 1958, 495a), Kmlk. *çanç*- “saplamak, batırmak” (KmlkTSl., 2000, 169a), KKlp. *şanış*- “bıçaklamak, delmek, saplamak” (KKlpRSl., 1958, 725b), Karay. *sanç*-, *senç*- “bıçaklamak, sopayla dövmek” (KarRPSl., 1974, 465a, 499a), Kum. *çanç*- “sokmak, batırmak, saplamak; *mec.* incitmek, gücendirmek, gönlünü kırmak” (KmkTSl., 2011, 97b), Kzk. *şanş*-, *şanşı*- “bıçak gibi bir şeyi saplamak, öldürmek, delmek, batırmak, sokmak, bir şeyi bir yere dikmek; birini sözle incitmek” (KzkESl., 1966, 229a), Nog. *şanşı*- “sokmak, sivri bir şeyi batırmak, saplamak” (NogRSl., 1963, 404b-405a).

şabandı صَابَانْدِي (V13b6), **sabanladı** صَابَانْلَدِي (sayfa kenarında yazılmıştır) “saban sürdü, ekti” (Ar. *haraqa*)

< *sapanla*- < *sapan+la*- “yeri sabanla sürmek” (Erdal II, 1991, 445).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *sapala*- “sabanla sürmek” (Erdal II, 1991, 445); MK *sabanla*- “yeri işlemek, sürmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 797), KB. -; **Harezmi** KE -, sadece isim *saban* “saban, çift sürmeye mahsus alet” (Ata II, 1997, 528a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *saban sür*- “sabanla sürmek” (Grønbech, 1942, 210), BMF -, DM -, GT -, İH sadece *saban* “çift aygıtı” (İzbudak, 38), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *saban* “saban” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 134a); Müh. -, sadece *saban* “bildiğimiz çift sürmek aleti” (Battal, 1997, 57a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece isim *saban* “saban” (TatRSl., 1966, 459a), Baş. -, sadece isim *haban* “saban” (BaşRSl., 1958, 614a), Kmlk. -, sadece *saban* “tarla” (KmlkTSl., 2000, 323a), KKlp. -, Karay. -, sadece *saban* “saban”

(KarRPSl., 1974, 454a), Kum. -, sadece *saban* “saban, pulluk”(KmkTSl., 2011, 283a), Kzk. -, sadece *saban* “saban, sürülmüş toprak; saman” (KzkESl., 1966, 164a), Nog. sadece *saban* “saban” (NogRSl., 1963, 280a).

şardı صَارْدِي (V32a5) “sardı” (Ar. *laffa*)

< *sar-* “sarmak” (EDPT, 1972, 844b *saru-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *sar-* fiilinden işteş çatılı *sarış-* (Erdal II, 1991, 565); MK *saru-* “(bir şeyi bir şeye) sarmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 808), KB -, sadece edilgen çatılı *sarıl-* “sarılmak” (Arat III, 1979, 383); **Harezmi** KE *sar-* “sarmak, dolamak” (Ata II, 1997, 537b), ayrıca *sarla-* “sarmak, dolamak” (Ata II, 1997, 538b), ME *sar-* “sarmak” (Yüce, 2014, 172a), MM *sar-* “sarmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 252b), NF *sar-* “sarmak, dolamak” (Ata, 1998, 361a); **Kıpçak** CC -, BMF *sar-* “bir şeyi sarmak” (Zajaczkowski, 1954, 69), DM -, GT -, İH -, İM *sar-* “sarmak, dolamak” (Toparlı, 588), KEF *sar-* “sarmak, bağlamak, örtmek” (Eminoğlu, 2011, 269a), KH -, Kİ *sar-* “sarmak, bükmek, dolamak” (Özyetgin, 2001, 611; Caferoğlu, 1931, 87), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *sar-* “sarık vb. sarmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 135a); Müh. *sar-* “bir nesneyi bezle bağlamak” (Battal, 1997, 59a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sar-* “etrafını sarmak, çevirmek, dolamak, kuşatmak, kucaklamak; bürümek; aşılacak, benimsetmek” (TatRSl., 1966, 469b), Baş. *har-* “aşılacak; ıslanmak” (BaşRSl., 1958, 623a), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

şarandı صَارَانْدِي (V10b4) “sarık sarındı, bürünmek” (Ar. *ta‘ammama*)

< *sarun-* < *sar-(u)n-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *şarın-* “(sarık) sarınmak; bir işe sarılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 805), KB -; **Harezmi** KE -, ME *şarın-* “sarınmak, bürünmek” (Yüce, 2014, 172b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *şarın-* “sarınmak” (Zajaczkowski, 1954, 69), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *şarın-* “sarınmak, bağlanmak” (Eminoğlu, 2011, 269b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *şarın-* “bir işe ciddiyetle sarılmak” (Battal, 1997, 59a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -; Krş. Trkm. *saran-* “dönüşlü. ç. *sara-* “sarmak, dolmak”

(TrkmTSl., 1995, 562a), TTü. *sarın*- “kendi üstüne sarmak” (TSl., 2011, 2037b).

şarardı صَارَارْدِي **şarğardı** صَارْغَارْدِي (V83b5) “sarardı”

< *şarğar*- < *sār*(1)ğ+*ar*- “sararmak, sarı rengine bürünmek” (Erdal II, 1991, 502; Tekin, 1995, 174 *sārığ*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sarğar*- “sararmak” (Erdal II, 1991, 502); MK *sarğar*- “sararmak, zaferanla boyanmışgibi olmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 805), KB -, sadece isim *sarığ* “sarı” (Arat III, 1979, 382); **Harezmi** KE *sarğar*- “sararmak” (Ata II, 1997, 538), ME *sarğar*- “sararmak” (Yüce, 2014, 172b), MM -, sadece *saru* “sarı” (Toparlı, Argunşah, 2014, 252b), NF *sarğar*- “sararmak” (Ata, 1998, 361b); **Kıpçak** CC -, sadece *sarı* “sarı” (Grønbech, 1942, 215), BMF -, DM -, sadece *sarı* “sarı” (Toparlı, 2003, 103a), GT -, sadece *sarı* “sarı” (Karamanlioğlu, 1978, 353b), İH -, İM -, sadece *sarı*, *sarığ* “sarı” (Toparlı, 1992, 588), KEF *sarğar*- “sararmak” (Eminoğlu, 2011, 269b), KH *sarar*- “sararmak” (Özgür, 2003, 138a), Kİ -, sadece *sarı* “sarı” (Caferoğlu, 87), KİN -, KK -, sadece *sarı* “sarı” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 121b), KMES -, sadece *saru* “sarı” (Toparlı, 1987, 86), KTAM -, sadece *saru* “sarı” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 135b); Müh. *sarığ*- “sararmak” (Battal, 1997, 59a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sargay*- “sararmak, kaygılanıp benzi sarmak, solmak” (TatRSl., 1966, 469a-469b), Baş. *hargay*- “sararmak, benzi sararmak, solmak” (BaşRSl., 1958, 622a), Kmlk. *sargay*- “sararmak” (KmlkRSl. 331b), KKlp. *sargay*- “sararmak, solmak” (KKlpRSl., 1958, 565b), Karay. *sarar*- “sararmak, solmak” (KTSl., 2006, 97a), Kum. *sarğay*- “sararmak; cılızlaşmak, zayıflamak, erimek, eriyip solmak” (KmkTSl., 2011, 288a), Kzk. *sargay*- “sararmak; *mec.* yolunu gözlemek, özlemek” (KzkTSl., 2012, 550a), Nog. *sargay*- “sararmak, benzi sararmak, solmak” (NogRSl., 1963, 288b).

sarkıttı سَارْقِیْتِي (V23a1) “süzdü, damlattı” (Ar. *şaffā*)

< *sarkıt*- < *sark*-(i)t- “damlatmak, azar azar akıtmak” (Erdal II, 1991, 783-784; EDPT, 1972, 849a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sarkıt*- “damlatmak, azar azar akıtmak” (Erdal II, 1991, 783-784); MK *sarkıt*- “damlatmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 806), KB -;

Harezmi KE -, ME -, sadece *sarķ-* “sarmak” (Yüce, 2014, 172b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece *sar/sırķ-* “su azar azar akmak, yoğurt torbasından suyu akar gibi süzölmek” (İzbudak, 39), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece *sarķ-* “sarmak, aşğı sallamak” (Özyetgin, 2001, 611; Caferoğlu, 1931, 87), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sarķıt-* “geçirmek, içeri sokmak, müsaade etmek, yol vermek; süzmek, sızdırmak” (TatRSl., 1966, 469b), Baş. *harķıt-* “akıtmak, sızdırmak, süzmek” (BaşRSl., 1958, 622b), Kmlk. *sarķıt-* “akıtmak” (KmlkTSl., 2000, 332b), KKlp. *sarķıt-* “damıtmak” (KKlpRSl., 1958, 565b), Karay. *sarķıt-* “dökmek, boşaltmak” (KTSl., 2006, 97a), Kum. *sarķdır-* “sarmaktan geç. f.; *sarķ-* “süzölmek, uçmak; ince bir şekilde akmak” (KmkTSl., 2011, 288b), Kzk. sadece *sarķı-* “(sıvılar) boşaltmak, boca etmek, tamamen dökmek, mec. bir şeyi bitirmek, tüketmek” (KzkTSl., 2012, 550a) Nog. *sarķıt-* “akıtmak” (NogRSl., 1963, 289).

şasıdı صَاصِدِي (V37a12) “kötü koktu” (Ar. *natana*, *arwaħa*)

< *sāsı-* “fena kokmak” (Tekin, 1995, 174).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sası-* “kokmak” (EDPT, 1972, 855b); MK *sası-* “kokuşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 808), KB -; **Harezmi** KE *sası-* “kokmak, bozulmak” (Ata II, 1997, 538b), ME *sası-* “kokuşmak, bozulmak” (Yüce, 2014, 172b), MM -, NF *sası-* “kötü, pis kokmak” (Ata, 1998, 361); **Kıpçak** CC *sası-* “kokuşmak, pis kokmak” (Grønbech, 1942, 215), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece isim *sası* “fena koku, müteaffin” (Caferoğlu, 88), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sası-* “pis kokmak, bozulmak, çürümek” (TatRSl., 1966, 470b), Baş. *hası-* “kokuşmak, pis kokmak” (BaşRSl., 1958, 623a), Kmlk. -, KKlp. *sası-* “bozulmak, kokuşmak, pis kokmak” (KKlpRSl., 1958, 567a), Karay. *sası-* “kokuşmak, çürümek” (KarRPSl., 1974, 468a), Kum. *sası-* “pis kokmak, sası sası kokmak” (KmkTSl., 2011, 288a), Kzk. *sası-* “bozulmak, çürümek, kokuşmak” (KzkESl., 1966, 169a), Nog. *sası-* “bozulmak, kokuşmak, kötü kokmak” (NogRSl., 1963, 289b).

saṭṭi ساطي (V8a7) “sattı” (Ar. *bāʿa*)

< *sat-* “satmak” (EDPT, 1972, 798a).

Tarihî: Uyg. *sat-* “satmak” (EDPT, 1972, 798a), KB *sat-* “satmak” (Arat III, 1979, 383), MK *sat-* “satmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 808); **Harezmi** KE *sat-* “satmak” (Ata II, 1997, 539a), ME *sat-* “satış” (Yüce, 2014, 173a), MM *sat-* “satmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 252b), NF *sat-* “satmak” (Ata, 1998, 361b); **Kıpçak** CC *sat-* “satmak” (Grønbech, 1942, 215), BMF *sat-* “satmak” (Zajaczkowski, 1954, 69), DM -, sadece *satıcı* “satıcı” (Toparlı, 2003, 104a), GT *sat-* “satmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 353b), İH -, İM *sat-* “satmak” (Toparlı, 1992, 588), KEF *sat-* “satmak” (Eminoğlu, 2011, 269b), KH -, Kİ *sat-* “satmak” (Özyetgin, 2001, 612; Caferoğlu, 1931, 88), KİN -, KK *sat-* “satmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 121b), KMES -, KTAM *sat-* “satmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 135b), Müh. *sat-* “bir nesneyi para mukabilinde vermek” (Battal, 1997, 59a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *sat-* “satmak; satıp savurmak, baştan savurmak, gerçekleştirmek; paraya çevirmek; teslim etmek; vermek” (TatRSl., 1966, 471a), Baş. *hat-* “satmak, baştan savurmak; teslim etmek, vermek” (BaşRSl., 1958, 663a), Kmlk. *sat-* “satmak” (KmlkTSl., 2000, 333b), KKlp. *sat-* “satmak, alışveriş etmek, ticaret yapmak” (KKlpRSl., 1958, 567b), Karay. *sat-* “satmak” (KTSl., 2006, 97a), Kum. *sat-* “satmak” (KmkTSl., 2011, 298a), Kzk. *sat-* “satmak” (TKzkSl., 2009, 629b), Nog. *sat-* “satmak, alışveriş yapmak; değiştirmek” (NogRSl., 1963, 290a).

şaṭıştı صاطيشتي (V10b8) “satışmak, birbiriyle alım satım etmek” (Ar. *tabāyaʿa*)

< *saṭış-* < *sat-(i)ş-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *şaṭış-* “satmada yardım etmek veya yarışmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 809), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *saṭış-* “satmak fiiliinden işteş çatılı” (TatRSl., 471b), Baş. *haṭış-* “satmak fiilinden işteş” (BaşRSl., 1958, 623b), Kmlk. -, KKlp. *satis-* “birlikte satmak, satışmak” (KKlpRSl., 1958, 567b), Karay. -, Kum. -, Kzk. *satic-/ş* “satmak, ticaret etmek” (KzkESl., 1966, 169b), Nog. *satis-* “satışmak, birlikte satmak” (NogRSl., 1963, 290b).

şawdı صَاوْدِي, **sağdı** صَاغْدِي (V13b9) “sağdı” (Ar. *halaba*)

< *şag-* “sağmak” (EDPT, 1972, 804b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sağ-* “süt sağmak” (EDPT, 1972, 804b); MK *sağ-* “(süt) sağmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 798), KB -; **Harezmi** KE *sağ-* “(süt) sağmak” (Ata II, 1997, 530b), ME *sağ-* “sağmak” (Yüce, 2014, 171a), MM -, NF *sağ-* “(süt) sağmak” (Ata, 1998, 356b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *sağ-* “sağmak” (Toparlı, 1992, 586), KEF *sağ-* “sağmak, süt sağmak” (Eminoğlu, 2011, 268a), KH -, Kİ *sağ-* “sağmak” (Özyetgin, 2001, 603; Caferoğlu, 1931, 85), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *şag-* “memeden elle süt çekmek” (Battal, 1997, 58a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sav* “süt sağmak; parasını koparmak, çekmek, çekip boşaltmak” (TatRSl., 1966, 460a-460b), Baş. *hav-* “süt sağmak, emmek, kan çekmek” (BaşRSl., 1958, 624a), Kmlk. *sav-* “sağmak; şantajla para koparmak; tehditle elinden almak” (KmlkTSl., 2000, 334a), KKlp. *sav-* “sağmak, sığır sağmak” (KKlpRSl., 1958, 567b), Karay. *sav-* “sağmak” (KarRPSl., 1974, 454b), Kum. *saw-* “sağmak; *mec.* dolmak; gözlerine kan doldu; *mec.* birinden mütemadiyen bir şey almak” (KmkTSl., 2011, 290a), Kzk. *saw-* “sağmak” (TKzkSl., 2009, 619a), Nog. *sav-* “sağmak” (NogRSl., 1963, 281a).

şawurdi صَوْرْدِي, **şowurdi** صَوُورْدِي (V16a8) “şavurdu” (Ar. *zarra*)

< *savur-* < *sav-(u)r-* “savurmak” (EDPT, 1972, 791a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *sawur-* “savurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 811), KB -; **Harezmi** KE *savur-* “savurmak, serpmek” (Ata II, 1997, 540b), ME *sawur-* “savurmak” (Yüce, 2014, 173b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *sawur-* “ekin savurmak” (Toparlı, 1992, 588), KEF *savur-* “savurmak, havaya atıp dağıtmak” (Eminoğlu, 2011, 270a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. *suvur-* “savurmak” (KmlkTSl., 2000, 357b), KKlp. *suvır-* “savurmak” (KKlpRSl., 1958, 592a), Karay. *savur-* “savurmak, çekip çıkarmak” (KarRPSl., 1974, 456a), Kum. *suwur-* “çıkarmak, çekip çıkarmak, sıyırmak (kılıç); harman savurmak” (KmkTSl., 2011, 304b), Kzk. *suwir-* “çekip çıkarmak, tahıl savurmak” (KzkESl. 179a), Nog. *suvır-* “çekip çıkarmak, savurmak” (NogRSl., 1963, 311b-312a).

şawaştı صَاوَأَشْتَى (V15a3) “sawaştı” (Ar. *ḥāṣama*)

< *şavaş* - < **sava-ş*- “tartışmak, kavga etmek” (EDPT, 1972, 793a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *savaş* - “dövüşmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 810), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *sovaş* - “kavga etmek” (Grønbech, 1942, 223), BMF -, sadece birleşik olarak *savaş et-* “sawaştı, dövüştü” (Zajaczkowski, 1954, 69), DM *savaş*- “savaşmak” (Toparlı, 2003, 104a), GT -, sadece isim *savaş* “mücadele, çatışma, savaş” (Karamanlioğlu, 1978, 353b), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *savaş*- “savaşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 135b); Müh. *savaş*- “harbetmek” (Battal, 1997, 59a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *savaş*- “savaşmak” (KarRPSl., 1974, 455a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -, Krş. Trkm. *söveş*- “savaşmak” (TrkmTSl., 1995, 586b), TTü. *savaş*- “ask. devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal; uğraşma, kavga mücadele” (TSl., 1995, 2043b).

şayladı Trkm. صَايَلَدَى (V37a6) “temizledi, ayıkladı, seçti” (Ar. *naḳḳā, ḳaṣṣaṣa*)

< *sayla*-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *sayla*- “seçmek, tercih etmek” (Ata, 1998, 541a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sayla*- “seçmek, seçim yapmak, seçip ayırmak, ayıklamak; zorla elinden almak, geri almak; intihap etmek, tercih etmek” (TatRSl., 1966, 462b), Baş. *hayla*- “seçmek, tercih etmek, ayıklamak, elinden almak” (BaşRSl., 1958, 615b), KMLk. *sayla*- “seçmek, tercih etmek, sarmak, ayıklamak, yere sermek” (KMLkTSl., 2000, 336a), KKlp. *sayla*- “seçmek, seçim yapmak, tercih etmek” (KKlpRSl., 1958, 556b), Karay. *sayla*- “çıkmak, sıyrılmak, kurtulmak; tercih etmek, üstün tutmak” (KTSl., 2006, 97b), Kum. *sayla*- “seçmek, birine oy vererek bir göreve getirmek; seçmek, benzerleri arasından hoş a gideni almak veya yararlanmak için almak” (KmkTSl., 2011, 291a), Kzk. *sayla*- “seçmek, oy vererek göreve getirmek, sıraya almak, hazırlamak” (KzkESl. 164b), Nog. *sayla*- “seçmek, tercih etmek, sıraya almak, ayırmak, ayıklamak” (NogRSl., 1963, 283a).

şayradı صَائِرَادِي (V18b6) “kuş öttü” (Ar. *zakzakā*)

< *şayra*- “kuş için ötmek” (EDPT, 1972, 859b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *şayra*- “ötmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 812), KB *şayra*- “şakımak, ötüşmek” (Arat III, 1979, 385); **Harezmi** KE *şayra*- “ötmek, şakımak” (Ata II, 1997, 541a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *şayra*- “ötmek, şakımak” (Karamanlıoğlu, 1978, 354a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sayra*- “(kuş vb.) ötmek, şarkı söylemek, cıvıldamak; güzel ve hoş söylemek” (TatRSI., 1966, 462b), Baş. *hayra*- “ötmek, şakımak; güzel söylemek” (BaşRSI., 1958, 616a), KMLk. -, KKlp. *sayra*- “ötmek, güzel söylemek” (KKlpRSI., 1958, 557a), Karay. -, Kum. -, Kzk. *sayra*- “(kuş için) ötmek; güzel ve anlamlı konuşmak” (KzkESI., 1966, 165a), Nog.-. Krş. *sayra*- “ötmek, cıvıldamak, şakımak” (YTSI., 1983, 194b), Trkm. *sayra*- “hoş ötmek” (TrkmTSI., 1995, 566a).

şayrılardı صَائِرِلَانْدِي (V9b11) “zayıfladı, hastalandı” (Ar. *ḍaʿufa*)

< *şayrılan*- < *şayrı+lan*- “zayıflamak, hastalanmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *sayru ol*- “hastalandı” (Zajaczkowski, 1954, 69), DM -, GT -, İH -, sadece *şayrı* “hasta; say- hararet, sıcaklık” (İzbudak, 1936, 40), İM -, KEF -, sadece *şayuru* “hasta” (Eminoğlu, 2011, 270a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. -, sadece isim *şayrı* “esk. hasta” (TSI., 2011 2050b).

segirdi سَاكِيرْدِي (V17a11, 28b5) “oyladı, dans etti, seğirtti” (Ar. *raḡaṣa*)

< *sēgir*- < *sēkri*- “sıçramak, koşmak, seğirmek, seğirtmek” (Tekin, 1995, 181; EDPT, 1972, 822a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sekri*- “sıçramak” (Erdal II, 1991, 480); MK *sekri*- “(su vb. şeylere) atlamak; zıplamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 813), KB -, sadece ettirgen *sekirt*- “seğirtmek, koşturmak” (Arat III, 1979, 385); **Harezmi** KE *sekir*- “seğirmek, sıçramak”; *sekri*- “sıçramak, zıplamak, atlamak” (Ata II, 1997, 542b), ME -, sadece *sekrit*- “sıçratmak” (Yüce, 2014, 174a), MM -, NF *sekir*- “koşmak, harekete geçmek, hamle kılmak” (Ata, 1998, 364a);

Kıpçak CC *sekir*- “atlamak, zıplamak” (Grønbech, 1942, 216), BMF -, DM -, GT *sekir*- “sıçramak, hoplamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 354b), İH -, İM -, KEF *sekir*-, *sikri* (hayvan) birbiri üzerine sıçrayıp binmek, erkek hayvan dişiye aşmak, çiftleşmek; sekmek, seke seke yürümek; sıçramak, atılmak”; *sigir*-, *sigri*- “seğirmek, (kalp, nabız) vurmak, çarpmak; deri altındaki kaslar hafifçe oynamak” (Eminoğlu, 2011, 270a, 272b, 273a), KH -, sadece *segirt*- “atı sürmek, koşmak, sıçratmak” (Özgür, 2003, 138b), Kİ *sekri*- “sıçramak” (Özyetgin, 2001, 615; Caferoğlu, 1931, 88), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *segirt*- “atı sürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 136a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sikır*- “sekmek, atlamak, sıçramak, zıplamak, hoplamak; oynamak, dans etmek” (TatRSl., 1966, 478a), Baş. *hikır*- “sıçramak, atlamak” (BaşRSl., 1958, 627b), Kmlk. *sekir*- “atlamak, sıçramak” (KmlkTSl., 2000, 337b), KKlp. *sekir*- “atlamak, sekmek” (KKlpRSl., 1958, 572b), Karay. *sekir*- atlamak, dans etmek, oynamak” (KTSl., 2006, 98a), Kum. -, Kzk. *sekir*- “sıçramak, atlamak” (KzkTSl., 2012, 560a), Nog. *sekir*- “delirmek, kudurmak” (NogRSl., 1963, 293a).

semirdi سَمِيرْدِي (V20a10) “şişmanladı, semirdi” (Ar. *samina*)

< *semri*- “şişmanlamak” (EDPT, 1972, 830a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *semri*- “şişmanlamak” (Erdal II, 1991, 480); MK *semri*- “(at, koyun vb..) semrimek, semizleşmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 813), KB *semri*- “semirmek, yağlanmak” (Arat III, 1979, 386); **Harezmi** KE *semri/ür*- “semirmek, yağlanmak” (Ata II, 1997, 544a), ME -, sadece ettir. *semrit/üt*- “semizleştirmek” (Yüce, 2014, 174a), MM -, NF *semrü*- “semizleşmek” (Ata, 1998, 365a); **Kıpçak** CC *semir*- “semizleşmek, yağlanmak” (Grønbech, 1942, 216), BMF -, DM -, GT *semir*- “şişmanlamak, semirmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 355a), İH -, İM -, KEF -, sadece ettiren *semirt*- “şişmanlatmak” (Eminoğlu, 2011, 270b), KH -, Kİ *semri*- “semirmek, yağlanmak, şişmanlamak” (Özyetgin, 2001, 617; Caferoğlu, 1931, 89), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *semir*- “yağ bağlamak” (Battal, 1997, 59b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *simır*- “semirmek, yağlanmak, şişmanlamak, dolgunlaşmak” (TatRSl., 2001, 479a), Baş. *himır*- “semizleşmek, şişmanlamak, yağlanmak” (BaşRSl., 1958, 627b), Kmlk. *semir*- “şişmanlamak, yağlanmak; verimli hale gelmek” (KmlkTSl., 2000, 338a),

KKlp. *semir*- “şişmanlamak, yağlanmak” (KKlpRSl., 1958, 573b), Karay. *semir*- “şişmanlamak, semirmek” (KarRPSl., 1974, 470a, 498b), Kum. *semir*- “şişmanlamak, kilo almak” (KmkTSl., 2011, 292a), Kzk. *semir*- “kilo almak, şişmanlamak, büyümek, yağlanmak” (KzkESl., 1966, 172b), Nog. *semir*- “şişmanlamak, kilo almak; iyi hale gelmek, onarılmak” (NogRSl., 1963, 294a).

septi سَاطِي (V17a11) “serpti” (Ar. *raşşa*)

< *sep*- “donatmak, techiz etmek” (EDPT, 1972, 784a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sep*- “donatmak, techiz etmek” (EDPT, 1972, 784b); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *sep*- “serpmek” (Yüce, 2014, 174a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH *sep*- “serpmek, sürmek” (Özgür, 2003, 138b), Kİ *sep*- “serpmek” (Özyetgin, 2001, 617; Caferoğlu, 1931, 89), KİN -, sadece *serpil*- “dağılmak” (Delice, 2001, 124b), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *sep*- “serpmek” (Battal, 1997, 59b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sip*- “dökmek, akıtmak, serpmek; sulamak, üzerine dökmek, püskürmek, fişkırmak; yağmur boşanmak” (TatRSl., 1966, 476a), Baş. *hip*- “serpmek, sulamak, dökmek, fişkırmak, püskürmek” (BaşRSl., 1958, 626b), KMLk. *seb*- “serpmek; ekmek” (KMLkTSl., 2000, 336b), KKlp. *sep*- “serpmek, dökmek, ekmek” (KKlpRSl., 1958, 574a), Karay. *sep*- , *söp*-, *serp*- “serpmek, dökmek; savurmak, saçmak, dağıtmak” (KarRPSl., 1974, 499a), Kum. *sep*- “serpmek, fişkırtmak, püskürtmek, dökmek, sıçratmak; saçmak, serpiştirmek, üzerine dökmek; ekmek, tohumunu atmak, tohumunu saçmak” (KmkTSl., 2011, 292b), Kzk. *sep*- “ekmek için tohum serpmek, su serpmek, saçmak” (KzkESl. 173a), Nog. *sep*- “serpmek, saçmak, dökmek, tohum ekmek” (NogRSl., 1963, 295a).

serpiştirdi سَابِشْتِيرْدِي (V38b12) “serpiştirdi, dağıttı” (Ar. *wazza‘a*)

< *serpiştir*- < *sep-iş-tir*- “dağıtmak, serpiştirmek”

Bu tarihî Türk dili alanlarında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sibiştirgele*- “bk. *sep*:- dökmek, akıtmak, serpmek; sulamak, üzerine dökmek, püskürmek, fişkırmak; yağmur boşanmak” (TatRSl., 1966, 476a), Baş. *hibiştir*- “bk. *sep*:- serpmek, sulamak, dökmek, fişkırmak” (BaşRSl., 1958, 626b), Kml. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

serdi سَارْدِي (V37a5) “serdi, yaydı” (Ar. *naşara*)

< *ser-* “sermek”

Bu kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir. Çağdaş Kıpçak alanında ise sadece Karaycada tespit edilmiştir. *ser-* “sermek, yaymak” (KarRPSl., 1974, 499a). TTü. *ser-* “kurutmak için asmak; göstermek amacıyla asmak veya yaymak; düz bir yere yaymak; açarak yaymak veya döşemek; boylu boyunca yere yatırmak, düşürmek veya hırpalamak; 6. *mec.* boşlamak, savsamak” (TSl., 2011, 2073a), Trkm. *ser-* “sermek, yaymak” (TrkmTSl., 1995, 571a).

sèzdi سَارْدِي (V13b6) “sezdi” (Ar. *ḥassa’l ḥāṭır*)

< *séz-* “sezmek” (EDPT, 1972, 860b; Erdal II, 1991, 613).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *sézin-* “şüphelenmek, endişelenmek” (EDPT, 1972, 864b); MK -, sadece *sézin-* “zanda bulunmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 816), KB -, sadece *sizin-* “şüphelenmek” (Arat III, 1979, 400); **Harezmi** KE *sez-* “sezmek, anlamak, farkına varmak” (Ata II, 1997, 554b), ME *séz-* “sezmek” (Yüce, 2014, 174b), MM -, sadece *sézig* “şüphe, zan” (Toparlı, Argunşah, 2014, 254b), NF *sez-* “sezmek, sanmak, zannetmek, tahmin etmek” (Ata, 1998, 371a); **Kıpçak** CC *sez-* “şüphelenmek” (Grønbech, 1942, 219), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *siz-* “sezmek, sanmak; itham etmek; hissetmek” (Eminoğlu, 2011, 273b), KH -, Kİ *siz-* “sezmek” (Özyetgin, 2001, 627; Caferoğlu, 1931, 90), KİN -, KK *sez-* “sezmek, bilmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 122a), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *siz-* “hissetmek, duymak, hissetmek, sezinlemek; koku almak, sezmek, duyumsamak, tahminde bulunmak, sezmek, akıl yürütmek; fark etmek, farkına varmak, aklında tutmak” (TatRSl., 1966, 477b), Baş. *hiz-* “hissetmek, duymak, hissetmek, sezmek; kousunu almak, duyumsamak; tahminde bulunmak; farkında olmak” (BaşRSl., 1958, 627a), KMIk. *sez-* “hissetmek, sezmek, anlamak” (KMIkTSl., 2000, 340a), KKlp. *sez-* “farkında olmak, hissetmek, sezinmek” (KKlpRSl., 1958, 572a), Karay. *siz-*, *süz-*, *ses-* “farkında olmak, sezmek, duymak, anlamak” (KarRPolSl., 1974, 473a), Kum. *sez-* “sezmek, duymak, hissetmek; dokunarak duymak” (KmkTSl., 2011, 293a), Kzk. *sez-* “sezmek, hissetmek” (KzkTSl., 2012, 558b), Nog. *sez-* “hissetmek, duymak, farkında olmak” (NogRSl., 1963, 292b).

sezgendi سَزْكَانْدِي (V5b4) “titredi, sarsıldı” (Ar. *irtacafa*)

< *sesken-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *sesken-* “korkmak” (Grønbech, 1942, 218), Müh. -, Kİ -, BM -, DM -, GT *sesken-* “ürkmek, korkmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 356a), İH -, İM *sesken-* “vehimlenmek, kuruntulu olmak” (Toparlı, 1992, 590), KH -, KK -, KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sirken-* “sarsılmak, irkilmek, silkinmek” (TatRSl., 1966, 480b), Baş. *hisen-* “ürkmek, korkmak, çekinmek, sarsılmak” (BaşRSl., 1958, 629a), Kmlk. *sesken-* “ürkmek, ürkmek, telaşlanmak” (KmlkTSl., 2000, 340a), KKlp. *sesken-* “korkmak” (KKlpRSl., 1958, 576a), Karay. *sesken-* “korkmak” (KarRPSl., 1974, 472a), Kum. *sesgen-* “irkilmek” (KmkTSl., 2011, 296b), Kzk. *sesken-* “korkmak, çekinmek” (KzkTSl., 2012, 563b), Nog. *sesken-* “korkmak, ürkmek” (NogRSl., 1963, 296b).

şındırdı شَينْدِرْدِي (V31a13) “kırdı” (Ar. *kasara*)

< *şındır-* < **şin-tur-* “kırdırmak” (Tekin, 1995, 176 *sī-* “kırmak”).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *şitur-* “kırdırmak” (Erdal II, 1991, 809); MK -, sadece dönüşlü *şin-* “kırılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 819), KB -, sadece dönüşlü *şin-* “kırılmak, bozulmak, incinmek” (Arat III, 1979, 396); **Harezmi** KE *şındur-* “kırdırmak, kırmak, bozmak” (Ata II, 1997, 557b), ME -, sadece dönüşlü *şin-* “kırılmak” (Yüce, 2014, 175a), MM -, sadece dönüşlü *şin-* “kırılmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 254b), NF *şındur-* “kırmak” (Ata, 1998, 372b); **Kıpçak** CC *şındur-* “kırmak” (Grønbech, 1942, 228), BMF *şındur-* “kırmak” (Zajaczkowski, 1954, 73), DM *şındır/dur-* “kırmak” (Toparlı, 2003, 357a), İH -, İM *şındur-* “kırdırmak” (Toparlı, 1992, 591), KEF *şındur-* “kırdırmak, parçalamak; bozguna uğratmak, yenmek, korkutmak” (Eminoğlu, 2011, 272a); KH -, Kİ *şındur-* “kırmak” (Özyetgin, 2001, 622; Caferoğlu, 1931, 91), KİN *şındur-* “kırmak” (Delice, 2001, 124b), KK *şındur-* “kırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 122b), KMES -, KTAM -; Müh. *şındur-* “kırmak” (Battal, 1997, 62a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *şındır-* “kırmak, kırdırmak, parçalamak, yıkmak, dağıtmak” (TatRSl., 1966, 496a), Baş. *hındır-* “kırmak, parçalamak, yıkmak, dağıtmak” (BaşRSl.,

1958, 645b), Kmlk. *sındır*- “kırmak, kesmek, dindirmek, geçirmek” (KmlkTSl., 2000, 343a), KKlp. *sındır*- “parçalamak, kırmak, kesmek” (KKlpRSl., 1958, 604a), Karay. *sındır*- “kırmak, parçalamak, yıkmak” (KTSl., 2006, 99a), Kum. *sındır*- “kırmak; kırıp koparmak; parçalamak, birini tahkir etmek, tezlil etmek, aşağılamak, küçültmek, birine hakaret etmek” (KmkTSl., 2011, 294a), Kzk. *sındır*- “kırmak, parçalamak; ortasından veya kenarından koparmak, bölmek” (KzkTSl., 2012, 589a), Nog. *sındır*- “parçalamak, dağıtmak, kırmak, kesmek” (NogRSl., 1963, 321a).

şığaladı Trkm. صَغَالَايْ (V12b1) “yokladı, bir şeyin ne olduğunu bilmek için dokundu, el sürdi” (Ar. *cassa*)

< **sıgala*-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, sadece *şığ/ka*- “sıvazlamak, okşamak, sürmek, sıvamak” (Ata II, 1997, 556a), ME -, sadece *şıka*- “sığışlamak” (Yüce, 2014, 175a), MM -, NF -, sadece *şıka*- “sıvazlamak, okşamak, masaj yapmak” (Ata, 1998, 372a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece *şığa*- “sığamak, üstünden el gezdirmek” (İzbudak, 1936, 41), İM -, KEF -, sadece *şıka*- “sıvamak, okşamak, yoklamak” (Eminoğlu, 2011, 272a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

sıgındı سِيغِنْدِي , **sıyındı** سِييْنْدِي (V5a12, 17b8, 39a4) “sığınmak, iltica etmek” (Ar. *rakana*, *iltaca*’a)

< *sıgın*- < *sığ-in*- “sığınmak” (Erdal II, 1991, 613; EDPT, 1972, 813b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sıgın*-, *sıkın*- “sığınmak, ezilmek” (EDPT, 1972, 813b); MK *sıgın*- “(birine veya bir yere) sığınmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 817), KB *sıgın*- “sığınmak” (Arat III, 1979, 396); **Harezmi** KE *sığ/kın*- “sığınmak” (Ata II, 1997, 556a), ME *sıgın*- “sığınmak” (Yüce, 2014, 174a), MM -, NF *sıgın*- “sığınmak” (Ata, 1998, 372a); **Kıpçak** CC *sıgın*-, *sın*- “sığınmak” (Grønbech, 1942, 227), BMF -, DM -, GT *sıgın*- “sığınmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 356b), İH -, İM *sıgın*- “sığınmak” (Toparlı, 591), KEF *sığın/un*- “sığınmak, güvenmek” (Eminoğlu, 2011, 271b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES *sıgın*- “sığınmak” (Toparlı, 1987, 87), KTAM *sıgın*- “sığınmak”

(Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 137a); Müh. *sıgın-* “dayanmak, iltica etmek” (Battal, 1997, 61b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sıgın-*, *sıyın-* “yardımcı olmak, başvurmak, müracaat etmek, koşarak gelmek; sığınmak, iltica etmek” (TatRSl., 1966, 493a, 493b), Baş. *hiyın-* “gizlenmek, saklanmak; sarılmak” (BaşRSl., 1958, 643b), KKlp. *sıyın-* “sığınmak, güvenmek” (KKIRSl. 601b), KMLk. *sıyın-* “sığmak” (KMLkTSl., 2000, 345a), Karay. *sıyın-*, *sıgın-* “sığınmak, tutunmak, gizlenmek” (KarRPSl., 1974, 490b, 487b), Kum. *sıyın-* “sığınmak, barınmak” (KmkTSl., 2011, 295b), Kzk. *sıyın-* “Allah’a sığınmak, ibadet etmek, kulluk etmek” (KzkTSl., 2012, 585b), Nog. -.

şığındı صِغِينْدِي, **şıyındı** صِيْیْنْدِي (V5b4) “yayılmak, genişlemek” (Ar. *ittasa‘a*)

< *sıgın-* < *sığ-in-* ?

Bu yapıda ve anlamda bir fiil tanıklanamamıştır.

sıhtı Trkm. سِيْحْتِي (V26a2), **sıktı** سِيْقْتِي (V26a4) “suratını astı, ekşitti, sıkıp suyunu çıkarmak” (Ar. *‘abasa*)

< *sık-* “sıkamak, sıkıştırmak, baskı yapmak” (EDPT, 1972, 804b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sık-* “sıkamak” (EDPT, 1972, 804b); MK *sık-* “sıkamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 818), KB -; **Harezmi** KE *sık-* “sıkamak” (Ata II, 1997, 556b), ME -, MM *sıht-* “elle ovma” (Toparlı, Argunşah, 2014, 254b), NF -; **Kıpçak** CC *sık/h-* “basmak, sıkamak” (Grønbech, 1942, 229), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *sık-* “sıkamak” (Toparlı, 1992, 591), KEF -, KH -, Kİ *sık-* “sıkamak” (Özyetgin, 2001, 619; Caferoğlu, 1931, 91), KİN -, KK *sık-* “sıkamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 122b), KMES *sık-* “sıkamak” (Toparlı, 1987, 87), KTAM -; Müh. *sık-* “elle sıkıştırıp suyunu almak” (Battal, 1997, 61b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sık-* “sıkamak, sıkıştırmak” (TatRSl., 1966, 493a), Baş. *sık-* “sıkamak, sıkıştırmak” (BaşRSl., 1958, 641a), KMLk. *sık-* “sıkamak, sıkıştırmak” (KMLkTSl., 2000, 341a), KKlp. *sık-* “sıkamak, sıkıştırmak” (KKlpRSl., 1958, 602a), Karay. *sık/h-* “sıkamak, sıkıştırmak” (KarRPSl., 1974, 491a, 495b), Kum *sık-* “sıkamak, bura bura sıkamak, sıkıp suyunu çıkarmak; mec. ağlamak, korkutmak, tehdit etmek; dövmek, dayak atmak, dayak atmak, pataklamak” (KmkTSl., 2011, 294b), Kzk. *sık-* “baskı yapmak, sıkamak, sıkıştırmak” (KzkESl., 1966, 183a), Nog.

sık- “sıkamak, sıkıştırmak, sıkıp suyunu çıkarmak, baskı yapmak” (NogRSl., 1963, 317b).

şıknaştı صِقْنَشْتِي (V10b sayfanın üst kenarında yazılmıştır) “sıkıştı” (Ar. *tazāḥama*)

Bu kelime sıkıştı yerine yanlış yazılmış olabilir.

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

sıktır سَيْقُتِيرْ (V55a3) “sıktır!” (Ar. *istaʿşir*)

< *sıktır-* < *sık-tur-* “sıktırmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *sıktur-* “bir şeyin sıkılması için emir vermek, sıktırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 819), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF *sıktur-* “sıktırmak” (Ata, 1998, 372b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. *sıkdır-* “sıktırmak, suyunu çıkartmak” (KMLkTSl., 2000, 341a), KKlp. *sıkdır-* “sıktırmak” (KKlpRSl., 1958, 602a), Karay. -, Kum *sıkdır-* “sıkamak’tan geçişli fiil” (KmkTSl., 2011, 294b), Kzk. -, Nog. -.

şıladi صِيلَادِي (V35b7) “pürüzsüz etmek, yumuşatmak, cilalamak, okşamak” (Ar. *mallasa*)

< *sıla-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *sıla-* “el sürmek, sıvazlamak” (Ata II, 1997, 556b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *sıla-* “el sürmek, okşamak, sıvazlamak” (Grønbech, 1942, 228), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *sıla-* “meshetmek, sığamak” (Toparlı, 1992, 591), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KMES -, KTAM -; Müh. *sıla-* “elini sürmek” (Battal, 1997, 62a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sıla-* “sürmek, sıvamak, bulaştırmak, kirletmek; çamurlamak, macunlamak, ovmak, sürtmek, keselemek, cilalamak, masaj yapmak” (TatRSl., 1966, 495b), Baş. *hıla-* “sıvamak, sürmek, bulaştırmak, kirletmek, çamurlamak, ovmak” (BaşkRSl., 1958, 644b), KMLk. *sıla-* “okşamak, masaj yapmak” (KMLkTSl., 2000, 341a), KKlp. *sıla-* “sürmek;

okşamak, sıvamak” (KKlpRSl., 1958, 602b), Karay. *sıla-* “düzeltmek, hazırlamak” (KTSl., 2006, 98b), Kum. *sıla-* “sıvamak (kille, çamurla)” (KmkTSl., 2011, 293b), Kzk. *sıla--* “bir yapının duvarına sıva vurmak, sıvamak; sıvazlamak, ovmak” (KzkTSl., 2012, 586b), Nog. *sıla-* “sıvamak, sürmek, ovmak” (NogRSl., 1963, 320a).

şıltağı صِلْطَادِي (V9b2) “bahane etti” (Ar. *taḥaccaca*)

< *silta-* < Moğ. *silta-* (Räsänen, 1969, 416b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, Moğ. *silta-* “sebeup olmak, sebebi olmak, vesile olmak, araç olmak; taklit etmek, taslamak, gibi görünmek, bahane bulmak, sebep göstermek” (Lessing II, 2003, 1096b); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, sadece *tiltağ* “bahane, engel, sebep” (Ata II, 1997, 631a), ME -, MM -, NF -, sadece isim *şıltağ* “bahane” (Ata, 1998, 372b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *şılta-* “bırakmak, salmak, terk etmek” (İzbudak, 1936, 41), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *silta-* “bahane bulmak, atfetmek, bağlamak, yormak, tedrik etmek; caymak, vazgeçmek” (TatRSl., 1966, 495b), Baş. *hulta-* “bahane bulmak, caymak” (BaşRSl., 1958, 644b), KMLk. -, sadece *siltavga sal-* “bahane etmek” (KMLkTSl., 2000, 342a), KKlp. *siltawla-* “bahane bulmak” (KKlpRSl., 1958, 603a), Karay. -, sadece isim *siltav* “vaka, hadise, sebep, bahane” (KTSl., 2006, 98b), Kum. -, Kzk. *siltawrat-* “mazeret sunmak, bahane etmek, sebep göstermek” (KzkTSl., 2012, 587b-588a), Nog. *siltavla-* “bahane bulmak” (NogRSl., 1963, 320b).

şındı صِينَدي (V6a8) “kırıldı” (Ar. *inkasara*)

< *şīn-* < *şī-n-* “kırılmak” (Tekin, 1995, 176 *şī-* “kırmak”; EDPT, 1972, 833b = *sin-*).

Tarihî: Orh. *sin-* “kırmak, kırılmak”, Uyg. *sin-* “kırmak, kırılmak” (Erdal II, 1991, 613), MK *sin-* “kırılmak; (ordu vb..) yenilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 819), KB *sin-* “kırılmak, bozulmak, incinmek” (Arat III, 1979, 396); **Harezmi** KE *sin-* “kırılmak, bozulmak, bozguna uğramak” (Ata II, 1997, 557a), ME *sin-* “kırılmak” (Yüce, 2014, 175a), MM *sin-* “kırılmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 255a), NF *sin-* “kırılmak” (Ata, 1998, 372b); **Kıpçak** CC *sin-* “kırılmak” (Grønbech, 1942, 228), Müh *sin-* “kırılmak” (Battal, 1997,

62a), Kİ *sin-* “kırılmak” (Özyetgin, 2001, 620; Caferoğlu, 1931, 91), BMF *şındı* “kırıldı” (Zajaczkowski, 1954, 73), DM -, GT *sin-* “kırılmak” (Karamanlioğlu, 1978, 357a), İH *sin-* “kırılmak” (İzbudak, 1936, 41), İM *şin-* “kırılmak” (Toparlı, 1992, 591), KH -, KK -, KMES -, KTAM -, KEF *sin-* “kırılmak” (Eminoğlu, 2011, 272a), KİN *sin-* “kırılmak” (Delice, 2001, 124b). **Çağdaş Kıpçak** Tat. *sin-* “kırılmak, parçalanmak, bozulmak; inkisar etmek” (TatRSl., 1966, 496a), Baş. *hın-* “kırılmak, kesilmek, yıkılmak” (BaşkRSl., 1958, 646a), Kmlk. *sin-* “kırılmak, kesilmek; yenmek, hakkından gelmek” (KmlkTSl., 2000, 342a), KKlp. *sin-* “kırılmak, kesilmek, parçalanmak” (KKlpRSl., 1958, 603b), Karay. *sin-* “kırılmak, parçalamak, yıkılmak” (KarRPSl., 1974, 492b), Kum. *sin-* “kırılmak”; kırılıp ayrılmak; kırılıp kopmak; parçalanmak” (KmkTSl., 2011, 294a), Kzk. *sin-* “kırılmak, yıkılmak, bölünmek, parçalanmak” (KzkESl., 1966, 181a), Nog. *sin-* “kırılmak, parçalanmak, kesilmek” (NogRSl., 1963, 321b).

şınadı صِنَادَى (V12a5) “şınadı, denedi” (Ar. *carraba*)

< *sīna-* < **sīn*+a- “sınamak” (Tekin, 1995, 176 *şīn-*; EDPT, 1972, 835= *sina-*). **Tarihî:** Orh. -, Uyg. *sina-* “sınamak, denemek” (EDPT, 1972, 835a); MK *sina-* “sınamak, deneme” (Ercilasun-Akoyunlu, 820), KB *sina-* “sınamak, tecrübe etmek” (Arat III, 1979, 397); **Harezmi** KE *sina-* “sınamak, denemek, tecrübe etmek” (Ata II, 1997, 557a), ME *sina-* “sınamak, denemek” (Yüce, 2014, 175a), MM *sina-* “denemek, sınamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 255a), NF *sina-* “sınamak, denemek, tecrübe etmek” (Ata, 1998, 372b); **Kıpçak** CC *sina-* “sınamak, tecrübe etmek” (Grønbech, 1942, 228), BMF -, DM -, GT *sina-* “sınamak, tecrübe etmek” (Karamanlioğlu, 1978, 357a), İH *sina-* “sınamak, denemek, tecrübe etmek, imtihan eylemek” (İzbudak, 1936, 41), İM -, KEF *sina-* “sınamak, denemek, tecrübeli hale getirmek” (Eminoğlu, 2011, 272a), KH -, Kİ *sina-* “sınamak, tecrübe etmek” (Özyetgin, 2001, 621; Caferoğlu, 1931, 91), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *sina-* “denemek” (Battal, 1997, 62a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sina-* “denemek, test etmek, sınamak, kontrol etmek, tadına bakmak; sınav yapmak” (TatRSl., 1966, 496a), Baş. *hina-* “denemek, test etmek, kontrol etmek, tadına bakmak” (BaşkRSl., 1958, 645a), Kmlk. *sina-* “denemek, tecrübe etmek; görmek, geçirmek, çekmek; dikkatle bakmak, gözetlemek” (KmlkTSl., 2000, 342a),

KKlp. *sina*- “denemek, tecrübe etmek” (KKlpRSl., 1958, 603b), Karay. *sina*- “sınamak, denemek, tecrübe etmek” (KTSl., 2006, 98b), Kum. *sina*- “sınamak, tecrübe etmek, denemek; yoklamak” (KmkTSl., 2011, 293b), Kzk. *sina*- “denemek, tecrübe etmek, sınamak; eleştirmek, tenkit etmek” (KzkTSl., 2012, 588b), Nog. *sina*- “denemek, gözetlemek, eleştirmek, test etmek, kontrol etmek” (NogRSl., 1963, 320b).

sırıktı سِرِيقْتِي (V9b2) “sızdı, süzüldü” (Ar. *tasarraba*)

< *sırık*-

Tarihî: Bu kelime tarihî kaynaklarda yer almamaktadır. **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. *sırık*- “sızmak, damlamak” (KKlpRSl., 1958, 606a), Karay. -, Kum. -, Kzk. *sırgı*- “kaymak, hızlı gitmek; patinaj yapmak” (KzkTSl., 2012, 591b), Nog. -. Krş. TTü. *sırık*- “sızmak, suyu süzülme” (TTASl.www.tdk.gov.tr[16/10/2015]), Trkm. *sırık*- “yavaşça akmak, akıp gitmek” (TrkmTSl., 1995, 578b).

sırınşdı صِرْنَشْدِي (V5b5 sayfa kenarında yazılmıştır) “surat astı, yüzünü ekşitti” (Ar. *inkalaḥa*)

< *sırınşı*-

Bu kelime tarihî Türk dili alanında ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

şışkırđı صِشْقَرْدِي (V22b10) “ıslık çaldı” (Ar. *şaffara*)

< *şışkır*- < *sıs+kır*- “ıslık çalmak” (Krş. **sīkır*-, Trkm. *sığır*- = Tekin, 1995, 176).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *sıkır*- “(adam, kuş) ıslık çalmak; tiz ses çıkarmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 819), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *sızgır*-, *sızgur*- “tıslamak, tıs diye ses çıkarmak” (Grønbech, 1942, 230), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece *sıkır*- “(kuş) ıslık çalar gibi ötmek” (Eminoğlu, 2011, 272a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *sıkır*- “ıslık çalmak” (Battal, 1997, 61b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sızgır*- “ıslık çalmak” (TatRSl., 1966, 494a), Baş. *hızgır*- “ıslık çalmak” (BaşkRSl., 1958, 642a), Kmlk. *sızgır*- “ıslık çalmak; ulumak; tıslamak” (KmlkTSl., 2000, 347a), KKlp. *sızgır*- “ıslık çalmak”

(KKlpRSl., 1958, 599b), Karay. *sızgır*- “ıslık çalmak, uğuldamak, vızıldamak, tıslamak” (KarRPSl., 1974, 488b), Kum. *sızgır*- “ıslık çalmak, ötmek, vızıldamak” (KmkTSl., 2011, 296a), Kzk. -, sadece *ıskır*- “ıslık çalmak, ıslık sesi çıkarmak” (KzkTSl., 2012, 771b), Nog. *sızgır*- “ıslık çalmak” (NogRSl., 1963, 318a).

şıştı صَيْشْتِي (V10a10) “şıştı” (Ar. *tağawwata*)

< **sıç*- “sıçmak” (EDPT, 1972, 795a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *şıç*- “sıçmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 816), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *şıç*- “sıçmak” (Zajaczkowski, 1954, 72), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *şıç*- “işemek, pislemek” (Eminoğlu, 2011, 271b), KH -, Kİ *şıç*- “sıçmak” (Özyetgin, 2001, 619; Caferoğlu, 1931, 90), KİN -, KK *şıç*- “sıçmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 122a), KMES -, KTAM *şıç*- “sıçmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 137a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, sadece isim *çıçhak* “tuvalet ihtiyacını tutamayan, ishal” (KmlkTSl., 2000, 173a), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

sışradı سِشْرَادِي **sışradı** شِشْرَادِي (V28b6) “sışradı, zıpladı” (Ar. *fazza wa naṭṭa*)

< *saçra*- < *saç(i)-ra*- “sıçramak” (EDPT, 1972, 798a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece ettirgen çatılı *saçrat*- “sıçratmak” (Erdal II, 1991, 782); MK *saçra*- “sıçramak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 798), KB -; **Harezmi** KE *saçra*- “sıçramak, yayılmak” (Ata II, 1997, 529b), ME *sıçra*- “kurtulmak, sıçramak” (Yüce, 2014, 175a), MM -, NF *saçra*- “sıçramak, fişkırmak, akmak” (Ata, 1998, 356a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *sıçra*- “sıçramak” (Toparlı, 1992, 590), KEF *sıçra*- “sıçramak, (Eminoğlu, 2011, 271b), KH *sıçra*- “sıçramak” (Özgür, 2003, 139), Kİ -, sadece ettirgen *saçrat*- “sıçratmak” (Özyetgin, 2001, 603; Caferoğlu, 1931, 84), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *çeçre*- “sıçramak, saçmak, püskürtmek, fişkırmak” (TatRSl., 1966, 650a), Baş. -, sadece ettirgen *sesret*- “sıçratmak, püskürtmek” (BaşRSl., 1958, 496b), Kmlk. *çaçıra*- “sıçramak, çatlama” (KmlkTSl., 2000, 166a), KKlp. *şaşıra*- “sıçramak” (KKlpRSl., 1958, 730b), Karay. *sıçra*- “atlamak, sıçramak” (KarRPSl., 1974, 496a), Kum. *çaçıra*- “sıçramak” (KmkTSl., 2011, 95), Kzk. *şaşıra*-, *şaşra*- “su

sıçratmak, püskürtmek; saçılmak, yayılmak, dağılmak” (KzkTSl., 2012, 736a), Nog. *şaşıra*- “sıçramak, yayılmak, püskürtmek” (NogRSl., 1963, 408a).

şıttı صِطَّى (V28a11 sayfa kenarında yazılmıştır) “yumurta, badem vb. kabuklu şeylerin kabuğunu kırmak” (Ar. *fağaşa*)

< *sıt*-

Kelime tarihî Türk dili alanlarından sadece şu kaynaklarda tespit edilmiştir: ET: Uyg. *sıt*- “kırmak, sıkıp çıkarmak” (Caferoğlu, 204), **Kıpçak** KEF *sıta*- “patlatmak, deşmek” (Eminoğlu, 2011,272b). **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sıt*- “sert bir nesneyi sıkıp içindeki sıvıyı çıkarmak; bozmak, ezmek, sıkmak, sıkıştırmak, çiğnemek, buruşturmak” (TatRSl., 1966, 497a), Baş. *hit*- “(meyve gibi) şeyleri ezip suyunu çıkarmak, sıkmak, basmak, ezmek, çiğnemek; yumurta kırmak” (BaşRSl., 1958, 647b), Kmlk. *sıt*- “ezmek, boğmak, yenmek, mağlup etmek” (KmlkTSl., 2000, 344b), KKlp. -, Karay. *sıt*- “ezmek, buruşturmak; sıkıp suyunu çıkarmak” (KarRPSl., 1974, 495b), Kum. *sıt*- “basmak, tazyik etmek, sıkmak, ezmek; *mec.* gözleri yaşarmak; ağlamaya başlamak” (KmkTSl., 2011, 295b), Kzk. *sıt*- “basmak, sıkmak; irin sıkmak” (KzkESl., 1966, 182b), Nog. -. Krş. *sıt*- “içi su ya da irin dolu yara, kabarcık patlamak; öd patlamak, korkmak; yumurta vb. kırılmak; balon patlamak; çok yağmur nedeniyle ekin bozulmak” (TTASl.www.tdk.gov.tr[16/10/2015]).

şıttındı صِطْنَدِي (V6a1) “patladı, fişkırdı” (Ar. *infacara*)

< *sıtin*- < *sıt-in*-

Kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak**: Kelime Çağdaş Kıpçakçada edilgen çatılıdır. Tat. *sıtil*- “*sıt*:- sert bir nesneyi sıkıp içindeki sıvıyı çıkarmak; bozmak, ezmek, sıkmak, sıkıştırmak, çiğnemek, buruşturmak” fiilinden edilgen” (TatRSl., 1966, 497b), Baş. *hitil*- “*hit*:- basmak, tazyik etmek, sıkmak, ezmek; *mec.* gözleri yaşarmak; ağlamaya başlamak” fiilinden edilgen çatılı” (BaşRSl., 1958, 647b), Kmlk. *sıtil*- “ezilmek, boğulmak, yenilmek, mağlup olmak” (KmlkTSl., 2000, 345a), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

şıydı صِيْدِي (V38b10) “sıǵmak, yeri olmak, uymak, genişlemek” (Ar. *wasu‘a*)

< *şıǵ-* “uymak, sıǵmak” (EDPT, 1972, 804a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sıǵ-* “uymak, sıǵmak” (EDPT, 1972, 804a); MK *sıǵ-* “sıǵmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 817), KB -; **Harezmi** KE *sıǵ-* “sıǵmak” (Ata II, 1997, 556a), ME -, MM -, NF *sıǵ-* “sıǵmak, içine girmek” (Ata, 1998, 371b); **Kıpçak** CC *sıy-* “sıǵmak, uymak” (Grønbech, 1942, 228), BMF *sıǵ-* “sıǵmak” (Zajaczkowski, 1954, 73), DM -, GT *sıǵ-* “sıǵmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 356b), İH -, İM *sıǵ-* “sıǵmak” (Toparlı, 1992, 591), KEF *sıǵ-* “sıǵmak, yeri olmak” (Eminoğlu, 2011, 271b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sıy-* “sıǵmak, uymak”, uygun düşmek (TatRSl., 1966, 497b), Baş. *sıy-* “uymak, sıǵmak, yeri olmak” (BaşRSl., 1958, 644a), Kmlk. -, sadece *sıyın-* “sıǵmak” (KmlkTSl., 2000, 345a), KKlp. *sıy-* “sıǵmak, uymak” (KKlpRSl., 1958, 600a), Karay. *sıy-* “sıǵmak” (KTSl., 2006, 99a), Kum. *sıy-* “(bir şeyin içine) sıǵmak” (KmkTSl., 2011, 295b), Kzk. *sıy-* “bir şeyin içine sıǵmak, yeri olmak, uymak” (KzkESl., 1966, 180a), Nog. *sıy-* “sıǵmak, yeri olmak” (NogRSl., 1963, 318b).

şıyındı صِيْدِي (V9b9) “teessüf etti, acıdı” (Ar. *ta’assafa*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanı ve çağdaş Kıpçak dillerinde “sığınmak ve iltica etmek” anlamında *şıǵın-* şeklinde geçmektedir. *esef etmek* anlamında ise sadece Tuhfe’de geçmektedir.

şıyladı صِيْلَادِي (V5a10) “yemek verdi” (Ar. *awlama*)

Tarihî Türk yazı dillerinde bu biçim ve anlamda yer almayan fiili, çağdaş Kıpçak dillerinde tesbit ettik.

Çağdaş Kıpçak Tat. *sıyla-* “ikram etmek, ziyafet çekmek, hürmet etmek” (TatRSl., 1966, 494b), Baş. *hıyla-* “misafir ağırlamak, ziyafet çekmek” (BaşRSl., 1958, 643a), Kmlk. *sıyla-* “ağırlamak, hürmet etmek, ikram etmek” (KmlkTSl., 2000, 346a), KKlp. *sıyla-* “saygı göstermek, onurlamak, ödül vermek” (KKlpRSl., 1958, 600a), Karay. *sıyla-* “yemek ikram etmek, saygı göstermek” (KarRPSl., 1974, 490a), Kum. *sıyla-* “hürmet etmek,

ağırlamak, saygı göstermek” (KmkTSl., 2011, 295b), Kzk. *sıyla*- “yemek ve içecek sunmak, saygı göstermek, güzel vakit geçirmek” (KzkESl., 1966, 180a), Nog. *sıyla*- “misafir ağırlamak, yemek ısmarlamak” (NogRSl., 1963, 318b).

şıyrıldı صَيِّرِلْدِي , **şıyrındı** صَيِّرِيْنْدِي , **şowurundi** صُوورُونْدِي (V6b7, 10a4), “kaydı, sıyrıldı” (Ar. *tazaḥlaḳa, insalata wa, inmalṣa*)

< *sıyrıl*- < *sıd(ı)r-ıl*- “sıyırılmak” (EDPT, 1972, 802b-803a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *şıdırıl*- “sıyırılmak, kaymak, kayıp elden kurtulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 817), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *şıyrıl*- “sıyrıldı-kılıç kından çıktı; balık elden sıyrıldı, sıvıştı kaydı, sabun gibi fırttı” (İzbudak, 42), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *sıril*- “kaymak” (EDPT, 1972, 803a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *sıdırıl*- “sıdır-fiilinden edilgen: “kamçı ile vurarak iz bırakmak; kabuğunu soymak, sıyırmak” (TatRSl., 1966, 493b), Baş. -, sadece *hızır*- “kamçı ile vurarak iz bırakmak; kabuğunu soymak, sıyırmak” (BaşRSl., 1958, 643a), KMLk. *sıdırıl*- “sıyırılmak, yüzülmek” (KMLkTSl., 2000, 341a), KKlp. *sıyırıl*- “deri yüzülmek; temizlenmek” (KKlpRSl., 1958, 602b), Karay. -, sadece *sıdır*- “almak, çıkarmak, çekmek, soymak” (KTSl., 2006, 98b), Kum. -, sadece *sıdır*- “soymak, sıyırmak, yüzmek” (KmkTSl., 2011, 293a), Kzk. -, sadece *sıdırıl*- “sıyırılmak, yüzülmek, soyulmak” (KzkESl., 1966, 179b), Nog. -, sadece *sıdırıl*- “soyulmak, sıyırılmak, kırbaşıla vurulup iz bırakılmak” (NogRSl., 1963, 317b).

şızadı صَيَزَادِي (V32a11) “sıvadı, pürüzsüz etti” (Ar. *layyasa*)

< *sıza*-

Bu kelime tarihî Türk dili alanları ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

şızaldı صَيَزَالْدِي (V6a7) “incelmek; incelip bir şeyin içine girmek; bir işe karışmak; tolanıp bir araya gelmek” (Ar. *inḥaṣāra*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanları ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

şızladı صِزْلاَدِي (V14b12) “sızdı, arasından akmak” (Ar. *hallala*)

Krş. *sız-* “erimek, sızmak” (EDPT, 1972, 861a).

Kelimenin *sızla-* biçimi tarihî ve çağdaş Türk dillerinde bulunmamaktadır, ama aynı anlamdaki *sız-* fiilini aşağıdaki biçim ve anlamlarda tesbit ettik:

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *şızğur-* “eritmek” (EDPT, 1972, 861b); MK -, sadece *şız-* “sızmak, süzülerek akmak”; (hasta vb..) zayıflayıp süzülme; (yağ vb..) erimek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 822), KB -, sadece *şız-* “sızmak, erimek” (Arat III, 1979, 398); **Harezmi** KE -, sadece *şız-* “sızmak, bitkin hale düşmek” (Ata II, 1997, 558a), ME -, sadece *şızayla-* “sızmak” (Yüce, 2014, 175b), MM -, sadece *şız-* “hafifçe akmak, sızmak; kendinden geçmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 255a), NF -, sadece *şız-* “sızmak, erimek” (Ata, 1998, 373a); **Kıpçak** CC -, sadece *şız-* “sızmak, erimek” (Grønbech, 1942, 229), BMF -, sadece *şızdur-* “eritmek” (Zajaczkowski, 1954, 73), DM -, GT -, sadece *şız-* “sızmak, akmak” (Karamanlioğlu, 1978, 357a), İH -, İM -, KEF -, sadece *şız-* “sızmak, akmak, erimek” (Eminoğlu, 2011, 272b), KH -, Kİ -, sadece *şız-* “erimek (kurşun vb. şeyler)” (Özyetgin, 2001, 623), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *şız-* “erimek” (Battal, 1997, 62b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

şızladı صِزْلاَدِي , **şızladı** صِزْلاَدِي (V23b1) “sıkıldı, bıktı” (Ar. *ḍacara*)

< *sızla-* < *sız+la-* “acı duymak” (EDPT, 1972, 863a; *sız-*’dan türeyen kelimenin kökü *sız* biçiminde Altayca ve Teleütçe yaşar).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *sızla-* “sızlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 823), KB -; **Harezmi** KE -, sadece sadece isim *sızlağ* “sızı, acı” (Ata, 1998, 558a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sızla-* “sızlamak, acı duymak, inlemek” (TatRSl., 1966, 494a), Baş. *hızla-* “sızlamak, ağrımak” (BaşRSl., 1958, 624b), KMLk. *sızla-* “sızlamak, ağrımak” (KMLkTSl., 2000, 347b), KKlp. *sızla-* “sızlamak, inlemek, hastalanmak, ağrımak” (KKlpRSl., 1958, 599b), Karay. *sızla-* “sezmek, duymak, hissetmek; ağlamak, sızlamak”(KTSl., 2006, 99b), Kum. *sızla-*

“sızlamak, yanıklamak” (KmkTSl., 2011, 296a), Kzk. *sızda*- “sızlamak, ağrımak” (KzkESl. 179b), Nog. *sızla*- “ağrımak, sızlamak” (NogRSl., 1963, 318a).

siydi سِيْدِي (V8a13) “ışedi” (Ar. *bāla*)

< *sīd*- “siymek” (Tekin, 1995, 183).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *siḡ*- “işemek” (EDPT, 1972, 799a), KB -, MK *siḡ*- “işemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 823); **Harezmi** KE *siy*- “işemek” (Ata II, 1997, 559b), ME -, sadece ettirgen *siydür* “siydirmek” (Yüce, 2014, 176b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *siy*- “işemek” (Grønbech, 1942, 219), BMF *siy*- “ışedi” (Zajaczkowski, 1954, 70), DM -, GT -, İH -, İM *siy*- “işemek, bevletmek” (Toparlı, 1992, 592), KEF -, KH *siy*- “işemek” (Özgür, 2003, 139a), Kİ *si*- “işemek” (Özyetgin, 2001, 624; Caferoğlu, 1931, 89), KİN -, KK *si*- “işemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 122b), KMES *siy*- “işemek, bevletmek” (Toparlı, 1987, 88), KTAM *si*- “işemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 137b), Müh. *si*- “işemek, su dökmek” (Battal, 1997, 60a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *si*- “işemek” (TatRSl., 1966, 481a), Baş. *hi*- “vücuttan suyu “çişi” çıkarmak, işemek, ihtiyac gidermek” (BaşTHI. II, 582), KMLk. *siy*- “işemek” (KMLkTSl., 2000, 349a), KKlp. -, Karay. *siy*- “işemek” (KarRPSl., 1974, 473a), Kum. *siy*- “işemek” (KmkTSl., 2011, 297b), Kzk. *siy*- “siymek” (TKzkSl., 2009, 419a), Nog. *siy*- “işemek” (NogRSl., 1963, 299a).

sildi سِلْدِي (V35b13) “meshetti, sildi, sürttü” (Ar. *masaḥa*)

< **sil*- “silmek, ovmak” (EDPT, 1972, 824b-825a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sil*- “ovmak, sürmek” (EDPT, 1972, 825a); MK -, KB -, sadece isim *silig* “temiz, ince; nâzik, tatlı dilli” (Arat III, 1979, 398); **Harezmi** KE -, sadece isim *silig* “temiz, pāk” (Ata II, 1997, 559a), ME *sil*- “silmek” (Yüce, 2014, 176a), MM *sil*- “sürmek, meshetmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 255a); **Kıpçak** CC -, BMF *sil*- “meshetmek, silmek” (Zajaczkowski, 1954, 70), DM -, GT -, İH -, İM *sil*- “silmek” (Toparlı, 591), KEF -, KH -, Kİ *sil*- “silmek” (Özyetgin, 2001, 625; Caferoğlu, 1931, 90), KİN -, KK *sil*- “silmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 122b), KMES *sil*- “silmek, meshetmek” (Toparlı, 1987, 87), KTAM *sil*- “silmek” (Toparlı, Çögenli,

Yanık, 2000, 138a); Müh. *sil-* “yaş bir nesnenin üzerinden el yürüterek kurutmak ve yok etmek” (Battal, 1997, 60a); Clauson’a göre çağdaş Türk dillerinin bir kısmında yaşayan *sıla-* ile aynı kelimedir. **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sıla-* “ovmak, sıvamak” (TatRSl., 1966, 495b), Baş. *hıla-* “ovmak, sıvamak” (BaşRSl., 1958, 644b), Kmlk. *sıla-* “okşamak; masaj yapmak” (KmlkTSl., 2000, 341a), KKlp. *sıla-* “okşamak, masaj yapmak” (KKlpRSl., 1958, 602b), Karay. *sil-* “silmek, toz silmek” (KarRPSl., 1974, 474a), Kum. *sıla-* “sıvamak” (KmkTSl., 2011, 293b), Kzk. *sıla-* “sıvamak” (TKzkSl., 2009, 648a), Nog. *sıla-* “sıvamak; okşamak, masaj yapmak” (NogRSl., 1963, 320a).

silendi سِيلَنْدِي (V10a5) “silindi” (Ar. *tamassaḥa*)

< *silin-* < *sil-in-* “silinmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *silin-* “silinmek” (Yüce, 2014, 176a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES *silin-* “silinmek” (Toparlı, 88), KTAM -, Müh. -; Krş. **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sılan-* “sıvanmak” (TatRSl., 1966, 495a), Baş. *hılan-* “sıvanmak, çamur sürülmek” (BaşRSl., 1958, 644b), Kmlk. *sılan-* “okşanmak; masaj yapılmak” (KmlkTSl., 2000, 341a), KKlp. *sılan-* “okşanmak, masaj yapılmak” (KKlpRSl., 1958, 602b), Karay. -, sadece *sil-* “silmek” (KarRPSl., 1974, 474a), Kum. *sılan-* “sıvanmak, sıvalanmak; bir şeye kil çamur sürülmek; bir şey çamurlanmak” (KmkTSl., 2011, 293b), Kzk. *sılan-* “temizlenmek, süslenmek” (KzkESl., 1966, 648a), Nog. -.

silkdi سِيلَكْ دِي (V37a9) “silkti” (Ar. *nafaḍa*)

< *silk-* < * *sil-k-* “silkmek” (EDPT, 1972, 826b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *silk-* “sallamak” (EDPT, 1972, 826b); MK *silk-* “silkmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 824), KB -; **Harezmi** KE *silk-* “silkmek, silkelemek, sallamak” (Ata II, 1997, 559a), ME -, sadece dönüşlü *silkin-* “silkinmek” (Yüce, 2014, 176a), MM -, sadece dönüşlü *silkün-* “silkinmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 255a), NF *silk-* “silkmek, sallamak” (Ata, 1998, 373b); **Kıpçak** CC *silk-* “sallamak, silkelemek” (Grønbech, 1942, 220), BMF *silik-* “silkmek” (Zajaczkowski, 1954, 70), DM -, GT -, İH -, İM *silk-* “silkmek” (Toparlı, 1992, 591), KEF *silk-* “silkmek, silkelemek,

sarsmak” (Eminoğlu, 2011, 273a), Kİ *sil-* “silkmek” (Özyetgin, 2001, 625), KİN -, KK *sil-* “silkmek, silkinmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 122b), KMES -, KTAM *sil-* “silkmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 138a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sil-* “silkmek, sarsmak, sallamak” (TatRSl., 1966, 474a), Baş. *hilk-* “silkmek, sallamak, sarsmak” (BaşRSl., 1958, 624a), Kmlk. *sil-* “sallamak” (KmlkTSl., 2000, 348a), KKlp. *silki-* “sallamak, silkelemek, titremek; temizlenmek, arındırmak, soymak” (KKlpRSl., 1958, 576b), Karay. *sil-* “silkmek” (KTSl., 2006, 99b), Kum. *sil-* “silkmek, silkelemek” (KmkTSl., 2011, 296b), Kzk. *sil-*, *sil-* “silkmek, sallamak” (KzkESl., 1966, 183b), Nog. *sil-* “silkmek, sallamak” (NogRSl., 1963, 297a).

silkindi سِلْكِنْدِي (V6b4) “silkinmek” (Ar. *intaḫaḍa*)

< *silkin-* < *sil-* “sallanmak” (Erdal II, 1991, 614).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *silkin-* “sallanmak” (Erdal II, 1991, 614); MK *silkin-* “bizzat (kendisi) silkmek; tüyler ürpermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 824), KB -; **Harezmi** KE *silkin-* “silkinmek” (Ata II, 1997, 559a), ME *silkin-* “silkinmek” (Yüce, 2014, 176a), MM *silkin-* “silkinmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 255a), NF -; **Kıpçak** CC *silkin-* “sallanmak” (Grønbech, 1942, 220), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *silkin-* “silkinmek” (Toparlı, 591), KEF *silkin-* “silkinmek, silkellemek” (Eminoğlu, 2011, 273a), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *silkin-* “silkinmek, sallanmak” (TatRSl. 473b), Baş. *hilkîn-* “silkinmek, sallanmak” (BaşRSl., 1958, 624a), Kmlk. *silkin-* “sallanmak, yalpalanmak; atılmak, fırlamak; ilerlemek, ileri gitmek; acele etmek, çabuk davranmak” (KmlkTSl., 2000, 348a), KKlp. *silkin-* “sallanmak” (KKlpRSl., 1958, 576b), Karay. *silkin-* “silkinmek; titremek; sallanmak” (KarRPSl., 1974, 474a), Kum. *silkin-* “silkinmek; titremek (korkudan); irkilmek” (KmkTSl., 2011, 296b), Kzk. *silkin-* “sallanmak, silkinmek” (KzkESl., 1966, 183b), Nog. *silkin-* “silkinmek, sallanmak” (NogRSl., 1963, 297a).

sindi سِنْدِي (V6b11) “sindi, hazmoldu” (Ar. *inḥaḍama*)

< *siḡ-* “bir yere sinmek; emilmek, sinmek” (EDPT, 1972, 833b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *siğ-* “yemek sinmek” (EDPT, 1972, 833b); MK *siğ-* “(yemek) sinmek; bir yere girip saklanmak; gönüle tesir etmek, işlemek; (su, yere) batmak, emilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 824), KB *siğ-* “sinmek, saklanmak, hazmedilmek” (Arat III, 1979, 399); **Harezmi** KE *siğ-* “sinmek, içe işlemek” (Ata II, 1997, 559a), ME *siğ-* “içe sinmek” (Yüce, 2014, 176a), MM -, NF *siğ-* “sinmek, içe işlemek” (Ata, 1998, 373b); **Kıpçak** CC *siğ-* “sinmek, emilmek” (Grønbech, 1942, 220), BMF -, DM -, GT *siğ-* “sinmek, işlemek, girmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 357b), İH -, İM -, KEF *sin-*, *siğ-* “sindirmek, hazmetmek, yutmak” (Eminoğlu, 2011, 273a), KH -, Kİ *siğ-* “gizlenmek için yere sinmek (yatmak)” (Özyetgin, 2001, 626), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş kıpçak:** Tat. *siğ-* “(su) içilmek, emilmek; sinmek, benimsenmek; yerleşmek, kök salmak; saklanmak, gözden yitmek” (TatRSl., 1966, 476a), Baş. *hiğ-* “sinmek, emilmek; saklanmak” (BaşRSl., 1958, 625b), Kmlk. *siğ-* “emilmek, sinmek, içilmek; kök salmak, yerleşmek; geçmek, girmek, sızmak, kökleşmek; alışmak, yer edinmek; derinleşmek, kızışmak, dalmak, kendini vermek” (KmlkTSl., 2000, 348a), KKlp. *siğ-* “(yemek) sindirilmek, emilmek, hazmolmak, asimile olmak” (KKlpRSl., 1958, 577b), Karay. *sin-* “sinmek, emmek” (KarRPSl., 1974, 474b), Kum. *siğ-* “sinmek, içilmek, emilmek, sızmak; sindirilmek, hazolmak, hazmedilmek (yemek hak.); *mec.* köklenmek, kökleşmek, kökü tutmak; kök salıp yerleşmek, kök salıp tutunmak” (KmkTSl., 2011, 297a), Kzk. *siğ-* “(yemek) sindirilmek, hazmedilmek; su toparağa çekilmek, emilmek; nüfuz etmek” (KzkESl., 1966, 184a), Nog. *siğ-* “emilmek, sinmek; asimile olmak” (NogRSl., 1963, 298a).

sipirdi سِیپِردِی, **süpirdi** سُیپِردِی (V31b1) “süpürdü” (Ar. *kanasa*)

< *sipir-* “süpürmek” (EDPT, 1972, 791b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sipir-* “süpürmek, temizlemek” (EDPT, 1972, 791b); MK *süpür-* “süpürmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 840), KB -; **Harezmi** KE *süpür-* “süpürmek” (Ata II, 1997, 578a), ME *süpür-* “temizlemek” (Yüce, 2014, 179b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *sübür-* “süpürmek” (Zajaczkowski, 1954, 72), DM -, GT *süpür-* “süpürmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 362a), İH -, İM -, KEF *süpür-* “süpürmek” (Eminoğlu, 2011, 277a), KH -, Kİ *süpür-* “süpürmek” (Özyetgin, 2001, 639; Caferoğlu, 1931, 94),

KİN -, KK *süpür*- “süpürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 123b), KMES -, KTAM *süpür*- “süpürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 140b); Müh. *süpür*- “süpürgeyle çöp ve tozu kaldırmak” (Battal, 1997, 65b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sībīr*- “süpürmek” (TatRSl., 1966, 472b), Başk. *hīpīr*- “süpürmek” (BaşkRSl., 1958, 625b), KKlp. *sıpır*- “süpürmek, temizlemek, silmek” (KKlpRSl., 1958, 605b), Kmlk. *sibir*- “süpürmek” (KmlkTSl., 2000, 347b), Karay. *sibir*- “temizlemek, boyamak, fırçalamak” (KTSl., 2006, 99b), Kum. *sibir*- “süpürmek; (göz yaşını, teri) silmek; sürmek, sıvazlamak” (KmkTSl., 2011, 296a), Kzk. *sıpır*- “süpürmek, temizlemek, hepsini alıp götürmek” (KzkESl., 1966, 181b), Nog. *sıpır*- “süpürmek, temizlemek, silmek” (NogRSl., 1963, 322a).

suḳtı سُقْتِي (V13b10) **ṣuḳṭı** صُقْطِي (sayfa kenarında yazılmıştır) “soktu, doldurdu” (Ar. *ḥaṣā*)

< *suḳ*- “sokmak” (Erdal II, 1991, 381).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *suḳ*- “sokmak, tıkmak” (EDPT, 1972, 805a); MK *suḳ*- “sokmak, girdirmek; bir şeyi zorla sokmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 835), KB *soḳ*- “sokmak, vermek” (Arat III, 1979, 400); **Harezmi** KE *soḳ*- sokmak, tıkmak, takmak” (Ata II, 1997, 562b), ME *soḳ*- “sokmak” (Yüce, 2014, 176b), MM -, NF *soḳ*- “sokmak; (yılan için) sokmak” (Ata, 1998, 376a); **Kıpçak** CC *soḳ*- “yerleştirmek, sokmak” (Grønbech, 1942, 221), BMF -, DM -, GT *soḳ*- “sokmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 357b), İH -, İM *soḳ*- “sokmak, girdirmek” (Toparlı, 1992, 592), KEF *soḳ*- “sokmak, girdirmek” (Eminoğlu, 2011, 273b), KH *soḳ*- “sokmak” (Özgür, 2003, 139b), Kİ *suḳ*- “sokmak” (Özyetgin, 2001, 636; Caferoğlu, 92 *soḳ*-), KİN -, KK *soḳ*- “sokmak, içini doldurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 123a), KMES *soḳ*- “sokmak, girdirmek” (Toparlı, 88), KTAM *soḳ*- “bir şeyi bir şeye sokmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 138b); Müh. *soḳ*- “içeriye koymak” (Battal, 1997, 62b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. *soḳ*- “vurmak; ayıplamak yermek; silahla vurmak; yaralamak” (KmlkTSl., 2000, 350a), KKlp. *suḳ*- “sokmak, iterek girdirmek, iterek doldurmak, içine koymak” (KKlpRSl., 1958, 588a), Karay. *soḳ*- “şapırdatmak, dudaklarını şapırdatmak” (KTSl., 2006, 100a), Kum. *suḳ*- “sokmak, batırmak, saplamak, geçirmek; kılıcı kınına sokmak; daldırmak, batırmak; sokmak, tıkmak” (KmkTSl., 2011,

303b), Kzk. *suk-* “sokmak, batırmak” (TKzkSl., 2009, 654b), Nog. *suk-* “sokmak, içine koymak, girdirmek” (NogRSl., 1963, 312a).

şuklandı صُوقِلَانْدِي (V5b3) “arzuladı, canı çekti” (Ar. *iştahā*)

< *suklan-* < *suk+lan-* “aç gözlü olmak, bir şeyi arzulamak” (EDPT, 1972, 810b).

Tarihî: Orh. *suklan-* “aç gözlü olmak, imrenmek”, Uyg. *suklan-* “aç gözlü olmak, arzulamak” (EDPT, 1972, 810b), KB *suklan-* “tamah etmek” (Arat III, 1979, 409), MK sadece isim *suk* “aç gözlü, doymaz” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 835); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *suḥlan-* “açgözlü olmak, imrenmek” (Grønbech, 1942, 225), BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KH -, Kİ -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece isim *şoklık* “hırs” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 138b); Müh *soḥlan-* “açgözlülük etmek” (Battal, 1997, 62b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *soḥlan-* “hayran kalmak, büyülenmek, hayran olmak” (TatRSl., 1966, 482a), Baş. *hoḥlan-* “hayran kalmak” (BaşRSl., 1958, 629b), Kmlk. *suklan-* “arzu etmek” (KmlkTSl., 2000, 355b), KKlp. -, sadece *suganaḥ* “açgözlü, obur” (KKlpRSl., 1958, 588a), Karay. *suklan-* “beğenmek, hoşuna gitmek” (KTSl., 2006, 101a), Kum. *suklan-* “birine, bir şeye hayran kalmak, bayılmak; büyülenmek” (KmkTSl., 2011, 303a), Kzk. *suktan-* “beğenmek, hayran kalmak” (KzkESl., 1966, 187a), Nog. *suklan-* “hayran kalmak, beğenmek” (NogRSl., 1963, 312b).

şuklandurdu صُوقِلَانْدُرْدِي (V21b10) “teşvik etti, iştahlandırdı” (Ar. *şawwaka*)

< *suklandır-* < *suk+lan-dur-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece isim *şoklık* “hırs” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 138b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *soḥlandır-* “hayran etmek, büyülemek, cezbetmek” (TatRSl., 1966, 482a), Baş. *hoḥlandır-* “hayran bırakmak, büyülemek” (BaşRSl., 1958, 629a), Kmlk. *suklandır-* “arzulandırmak, isteklendirmek” (KBlkRSl. 572b), KKlp. -, Karay. -, Kum. *suklandır-* “teshir etmek, kendine bağlamak, büyülemek, meftun etmek, cezbetmek, hayran etmek, hayranlık uyandırmak” (KmkTSl., 2011, 303a), Kzk. *suktandır-*

“beğendirmek, ikna etmek, cezbetmek” (KzkESl.187a), Nog. *suklandır-* “hayran bırakmak, beğendirmek, ikna etmek” (NogRSl., 1963, 312b).

suktur سُوقْتُور (V55a4) “soktur!” (Ar. *istahşī*)

< *suktur*- < *suk-tur*- “sokturmak” (EDPT, 1972, 807b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *suktur*- “bir şeyin bir şeye girmesi için emir vermek, sokturmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 835), KB -; **Harezmi** KE - , ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. *sokdur*- “sok- fiilinden ettirgen çatılı” (KBlkRSl., 1989, 564b), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

soludı صَوْلُدِي (V32a4) “soludu, nefes nefese kalmak” (Ar. *lahaṭa*)

< *solu*- “solumak, nefes almak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *solu*- “solumak, yorulmak” (Yüce, 2014, 176b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *solu*- “nefes almak” (Grønbech, 1942, 222), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *solu*- “solumak, yorgunluktan nefes nefese kalmak” (Eminoğlu, 2011, 274a), KH -, Kİ *solu*- “sık sık nefes almak” (Özyetgin, 2001, 629; Caferoğlu, 1931, 92), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *solu*- “soluk daralmak” (Battal, 1997, 63a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sula*- II “nefes almak, soluk almak, üfleme” (TatRSl. 490b), Baş. -, sadece *hulış* “nefes, soluk” (BaşkRSl., 1958, 637b), KMLk. *solu*- “nefes almak; dinlenmek” (KMLkTSl., 2000, 350b), KKlp. -, sadece isim *solıḳ* “nefes” (KKlpRSl., 1958, 581b), Karay. -, Kum. *solu*- “hızlı hızlı solumak” (KmkTSl., 2011, 298b), Kzk. *solıḳta*- “hızlı nefes almak” (KzkESl., 1966, 175b), Nog. -, sadece *solık*- “dinlenmek, soluklanmak” (NogRSl., 1963, 303a).

sordı صُورْدِي (V20a7) “sordu” (Ar. *sa’ala*)

< *sōr(a)*- “sormak” (Tekin, 1995, 178).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sor*- “soru sormak” (EDPT, 1972, 844a); MK *sor*- “aramak; Oğuzcada sormak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 828), KB *sor*- “sormak, aramak” (Arat III, 1979, 401); **Harezmi** KE *sor*-, *sora*- “sormak” (Ata II, 1997, 564b, 566a), ME *sor*- “sormak” (Yüce, 2014, 177a), MM *sor*-

“sormak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 256a), NF *sor-* “sormak” (Ata, 1998, 378a); **Kıpçak** CC *sor-* “sormak” (Grønbech, 1942, 222), BMF -, DM -, GT *sor-* “sormak” (Karamanlıoğlu, 1978, 358a), İH -, İM *sor-* “sormak, ziyaret etmek” (Toparlı, 1992, 592), KEF *sor-* “sormak, sual etmek, araştırmak, ziyaret etmek” (Eminoğlu, 2011, 274a), KH -, Kİ *sor-* “sormak” (Özyetgin, 2001, 629; Caferoğlu, 1931, 92), KİN *sor-* “sormak” (Delice, 2001, 125a), KK *sor-* “soru sormak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 123a), KMES *sor-* “sormak” (Toparlı, 1987, 88), KTAM *sor-* “sormak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139a); Müh. *sor-* “sorguya tutmak” (Battal, 1997, 63a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *söra-* “sormak, aramak, istemek, rica etmek; talep etmek, emretmek; sorgulamak, sorguya çekmek” (TatRSl, 1966, 483a), Baş. *höra-* “sormak, istemek, aramak; talep etmek; sorgulamak” (BaşRSl., 1958, 630a), Kmlk. *soru-* “sormak” (KmlkTSl., 2000, 351b), KKlp. *sora-* “sormak, istemek; hükmetmek, buyurmak” (KKlpRSl., 1958, 582b), Karay. *sor-* “sormak” (KTSl., 2006, 100b), Kum. *sora-* “sormak; izin almak, müsaade ile gitmek” (KmkTSl., 2011, 299b), Kzk. *sura-* “sual sormak, sorgulamak, istemek” (KzkESl., 1966, 186b), Nog. *sora-* “sormak, istemek” (NogRSl., 1963, 303b).

sordı سُورِدِي (V35b7) “emdi” (Ar. *maşşa*)

< *sōr-* “emmek” (Tekin, 1995, 178).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sor-* “emmek” (EDPT, 1972, 843b); MK *sor-* “emmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 828), KB *sor-* “emmek” (Arat III, 1979, 401); **Harezmi** KE *sor-* “sormak, emmek, içine çekmek” (Ata II, 1997, 566a), ME *sor-* “emmek, somurmak” (Yüce, 2014, 177a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *sor-* “emmek” (Toparlı, 1992, 592), KEF *sor-* “emmek” (Eminoğlu, 2011, 274a), KH -, Kİ *sor-* “emmek” (Özyetgin, 2001, 630; Caferoğlu, 1931, 92), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *sor-* “emmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *suur-* “emmek, sormak, su çıkarmak” (TatRSl., 1966, 492b), Baş. *hur-* “sormak, emmek, kan çekmek, su çıkarmak” (BaşRSl., 1958, 638b), Kmlk. -, KKlp. *sor-* “emmek, çekmek” (KKlpRSl., 1958, 582b), Karay. -, Kum. *sor-* “emmek, çekmek, sormak” (KumTSl. 299b), Kzk. *sor-* “emmek, dışarı

çekmek” (KzkESl., 1966, 176a), Nog. *sorı*- “emmek, emerek dışarı çekmek” (NogRSl., 1963, 304b).

şorundi صُورُونْدِي (V6a9) “sündü, uzandı” (Ar. *inmaṭṭa*)

Bu kelime tarihî Türk yazı dillerinde yer almamaktadır. Çağdaş Kıpçak dillerinden Kumukçada kelimeyle ilgili olduğunu düşündüğümüz şu kelime tespit edilmiştir:

sorulmak “emilmek; uzanmak, uzatılmak” (KmkTSl., 2011, 299b).

şowuldi صُوُولْدِي (V16a8) “soldu” (Ar. *dabala*)

< **sōl*- “solmak” (Tekin, 1995, 178).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, KB -; **Harezmi** KE *sol*- “solmak, rengi atmak” (Ata II, 1997, 563a), ME -, sadece ettirgen *soldur*- “soldurmak” (Yüce, 2014, 176b), MM -, sadece ettirgen *soldur*- “soldurmak, rengini attırmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 255b), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *sol*- “solmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 358a), İH *sol*- “çiçek buruştu, kumaşın rengi attı” (İzbudak, 1936, 43), İM -, KEF *sol*- “solmak, canlılığı kaybolmak” (Eminoğlu, 2011, 274a), KH -, Kİ *sol*- “solmak” (Özyetgin, 2001, 628), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sul*- “solmak, kurumak, sararmak, canlılığını kaybetmek, suyu kalmamak; cılız düşmek, zayıflayıp erimek; sönmek” (TatRSl., 1966, 491), Baş. *hul*- “solmak, kurumak, suyu kalmamak, zayıflamak, zayıf düşmek” (BaşRSl., 1958, 637b), KMLk. -, KKlp. *sol*- “solmak, kurumak, suyu kalmamak” (KKlpRSl., 1958, 581b), Karay. *sol*- “solmak, kurumak, sararmak; sönmek, silikleşmek” (KarRPSl., 1974, 478a), Kum. *sol*- “solmak, rengi atmak; *mec.* kurumak, büyümemek, sararmak, cılızlaşmak, eriyip solmak” (KmkTSl., 2011, 298b), Kzk. *sol*- “solmak, kurumak, zayıflamak” (KzkESl., 1966, 175a), Nog. *sol*- “solmak, rengi atmak, kurumak, sararmak” (NogRSl., 1963, 303a).

şuwuşladı Trkm. صُوُوشْلَادِي (V38b11) “fısıldadı, gizlice bir şey söyledi” (Ar. *waşwaşa*)

< *suwışla*- < **suw(i)ş+la*-

Kelime sadece MK'da tespit edilmiştir. sadece *suwşa-* “(kulağa) gizli söz söylemek; (hastaya) okuyup üflemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 838).

şowutti صُوُوتِي (V8a11) “üşüdü, soğudu” (Ar. *barida min 's-saḵ*)

< *soğıt-* < *soğı-t-* “soğutmak” (EDPT, 1972, 806b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *şoğıt-* “soğutmak” (EDPT, 1972, 807a); MK -, sadece *şoğıt-* “soğumak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 826) KB -; **Harezmi** KE -, sadece *şowı-* “soğumak” (Ata II, 1997, 566a), ME *şavut-* “soğutmak” (Yüce, 2014, 173b), MM -, NF -, sadece *şawu-* “soğumak” (Ata, 1998, 363a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *şavu-* “soğumak” (Eminoğlu, 2011, 269b, 274b), KH -, Kİ -, sadece *şovı-* “soğumak” (Özyetgin, 2001, 630; Caferoğlu, 1931, 92), KİN -, KK *şavut-* “soğutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 121b), KMES -, KTAM *şavut-* “soğutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 136a), Müh. *şovut-* “soğutmak” (Battal, 1997, 63a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece *suvındır-* “soğutmak, serinletmek” (TatRSl., 1966, 492a), Baş. *hıvıt-* “soğutmak, serinletmek” (BaşRSl., 1958, 648b), Kmlk. -, sadece *suvut-* “soğutmak” (KmlkTSl., 2000, 357b), KKlp. *suvit-* “soğutmak” (KKlpRSl., 1958, 592), Karay. *suvut-* “soğutmak” (KarRPSl., 1974, 483a), Kum. *suwut-* “soğutmak; birine, bir şeye karşı duyulan sevgi ve ilginin yok olmasına sebep olmak, soğutmak” (KmkTSl., 2011, 304b), Kzk. *suvit-* “soğutmak” (TKzkSl., 2009, 654a), Nog. *suvit-* “soğutmak” (NogRSl., 1963, 312a).

şoydı صُوَيْدِي (V20a7) “soydu, yüzdü” (Ar. *salaḥa wa 'arrā*)

< *şoy-* “soymak, deriyi yüzmek, kabuğu soymak” (EDPT, 1972, 858b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *soy-* “(deriyi) yüzmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 829), KB -; **Harezmi** KE *soy-* “(hayvan) soymak, kesmek” (Ata II, 1997, 566a), ME *soy-* “soymak” (Yüce, 2014, 177a), NF *soy-* “soymak, (deri) yüzmek” (Ata, 1998, 378b); **Kıpçak** CC -, BMF *soy-* “kabuğunu soymak, yüzmek” (Zajaczkowski, 1954, 70), DM -, GT *soy-* “soymak” (Karamanlıoğlu, 1978, 358a), İH -, İM *soy-* “soymak, hırsızlık etmek; derisini yüzmek” (Toparlı, 1992, 592), KEF *soy-* “soymak, derisini yüzmek, çıkarmak” (Eminoğlu, 2011, 274b), KH -, Kİ -, KİN -, KK *soy-* “soymak, çıkarmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 123a), KMES -, KTAM *soy-*

“soymak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139a); Müh. soy- “hayvanın derisini yüzmek” (Battal, 1997, 63a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *suy*- “kesmek, doğramak, dilimlemek; boğazlamak, bıçaklayarak öldürmek; öldürmek, katletmek; soymak, derisini soymak” (TatRSl., 1966, 492b), Baş. *huy*- “kesmek, dilimlemek, bıçaklayarak öldürmek; soymak, derisini yüzmek” (BaşRSl., 1958, 636b), Kmlk. soy- “derisini yüzmek; öldürmek; kesmek” (KmlkTSl., 2000, 352a), KKlp. soy- “öldürmek, kesmek” (KKlpRSl., 1958, 580a), Karay. soy- “deri yüzmek; kabuğunu soymak; öldürmek, hayvan kesmek” (KarRPSl., 1974, 477a), Kum. soy- “kesmek, boğazlamak” (kumTSl., 2011, 300a), Kzk. soy- “kesmek, deri yüzmek; öldürmek” (KzkESl., 1966, 175a), Nog. soy- “kesmek, öldürmek” (NogRSl., 1963, 301b).

şoyurğadı صُوْيُورْغَادِي (V15a7) “azletmek ?, hediye etmek, mükāfatlandırmak” (Ar. *hala^a*)

< *şoyurğa*- < Çin. *tsoyurka*- “bağışlamak, merhamet etmek” (EDPT, 1972, 556a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *soyurka*- “merhamet etmek” (EDPT, 1972, 556a); MK -, KB -; **Harezmi** KE *soyurğa*- “hediye etmek, mükāfatlandırmak” (Ata II, 1997, 566b), ME -, *soyurğamak* “armağan verme” (Yüce, 2014, 177a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *soyurğa*- “merhamet etmek” (Grønbech, 1942, 221), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

sökti سُوْكَتِي (V20a11, 21b5, 28b3, 53a1) “sövdü” (Ar. *sabba*, *şatama*)

< *sök*- “sövmek, küfretmek” (Tekin, 1995, 184; EDPT, 1972, 818b *sög*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sög*- “sövmek” (EDPT, 1972, 818b); MK *sök*- ~ *sök*- “sövmek, küfretmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 831), KB *sök*- III “söğmek” (Arat III, 1979, 401); **Harezmi** KE *sök*- “sövmek, küfretmek” (Ata II, 1997, 566b), ME *sök*- “söğmek, sövmek” (Yüce, 2014, 177a), MM -, NF *sök*- “sövmek, küfretmek, kötü söz söylemek” (Ata, 1998, 378b); **Kıpçak** CC *sök*- “küfretmek, hakaret etmek, iftira etmek” (Grønbech, 1942, 223), BMF *sök*- “sövmek, küfretmek” (Zajaczkowski, 1954, 71), DM *sök*- “sövmek”

(Toparlı, 2003, 107a), GT *sök-* “söğmek, küfretmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 358b), İH -, İM *sög-* “söğmek” (Toparlı, 1992, 592), KEF *sök-* “sövmek, küfretmek” (Eminoğlu, 2011, 274b), KH -, Kİ *sög-* “kötü söz söylemek, küfretmek” (Caferoğlu, 92; Özyetgin, 2001, 631 *sök-*), KİN -, KK *sök-* “sövmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 123a), KMES -, KTAM *sök-* “sövmek, küfretmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139a); Müh. *sök-* “sövmek” (Battal, 1997, 63a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *sük-* “söğmek, sövmek, küfretmek, azarlamak” (TatRSl., 1966, 503a), Baş. *hük-* “söğmek, küfretmek, azarlamak” (BaşRSl., 1958, 639a), Kmlk. *sök-* “arkasından çekiştirmek, iftira etmek; kınamak, yermek, eleştirmek” (KmlkTSl., 2000, 353a), KKlp. *sök-* “küfretmek” (KKlpRSl., 1958, 586b), Karay. *sök-* “sövmek, azarlamak” (KarRPSl., 1974, 481a), Kum. *sök-* “sövmek, küfretmek” (KmkTSl., 2011, 300b), Kzk. *sök/g-* “kınamak, sitem etmek, azarlamak” (KzkESl., 1966, 187b), Nog. *sök-* “sövmek, küfretmek” (NogRSl., 1963, 305b).

sökti سُكْتِي (V20a11, 28b3) “söktü” (Ar. *fataḩa*)

< **sök-* “sökmek, parçalamak” (EDPT, 1972, 819a).

Tarihî: Orh. *sök-* “sökmek”, Uyg. *sök-* “sökmek” (EDPT, 1972, 819a); MK *sök-* “(yama, dikiş vb. şeyleri) sökmek; (çadır vb. şeyleri) sökmek, söküp dağıtmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 831), KB *sök-* I “sökmek” (Arat III, 1979, 401); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *sök-* “sökmek” (Zajaczkowski, 1954, 71), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *sök-* “sökmek” (Özyetgin, 2001, 632; Caferoğlu, 1931, 93); KİN -, KK -, KMES -, KTAM *sök-* “sökmek, çıkarmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. *sök-* “sökmek” (KmlkTSl., 2000, 353a), KKlp. *sök-* “sökmek” (KKlpRSl., 1958, 586b), Karay. *sök-* “sökmek” (KarRPSl., 1974, 481a), Kum. *sök-* “sökmek” (KmkTSl., 2011, 300b), Kzk. *sök-* “sökmek” (TKzkSl., 2009, 658a), Nog. *sök-* “sökmek” (NogRSl., 1963, 305b).

söglündi سُكْلُنْدِي (V7a1 sayfanın üst kenarında yazılmıştır) “kebab olmak, kavruldu, kızardı” (Ar. *inṣawā*)

< *söglün-* < *sög(ü)l-ün-* “kavrulmak” (EDPT, 1972, 821a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *söglün-* “kebap yapılmak” (Erdal II, 1991, 615); MK *söglün-* ~*sögülün-* “ızgarada (et vb..) pişmek; kendisi için (başkasının yardımını almadan) ızgarada et yapmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 830), KB -; **Harezmi** KE -, ME *söglün-* “kebap olmak” (Yüce, 2014, 177a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İM -, Kİ *söglün-* “kebap olmak, kavrulmak” (Özyetgin, 2001, 631; Caferoğlu, 1931, 93), KK -, KMES -, KTAM -, sadece *söklenci* “kızarmış et” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -; Krş. TTü. *söglün-* “kebap edilmek, pişirilmek” (YTSl., 1983, 203b).

söktür سُوْكَتُور (V55a3) “sövdür!” (Ar. *istaştim*)

< *söktür-* < *sök-tür-* “sövdürmek” (EDPT, 1972, 820a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *söktür-* ~ *söktür-* “sövmesi için (birini) zorlamak, sövdürmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 831), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *süktir-* “sökmek’den geç. *fil*; sövdürmek” (TatRSl., 1966, 503b), Baş. -, KMLk. -, KKlp. *söktir-* “sök’den geç. *fil*; sövdürmek” (KKlpRSl., 1958, 586b), Karay. -, Kum. *sök-* “sökmek’den geç. *fil*” (KmkTSl., 2011, 300b), Kzk. -, Nog. -.

sökütti سُكُّتِي (V12a sayfa kenarında yazılmıştır) “diz çöktü” (Ar. *caṭā*)

Tarihî: Orh. -, Uyg. *söküt-* “diz çöktürmek”, Moğ. *sögöt-* “diz çöktürmek” (EDPT, 1972, 820a); MK *sökit-* “diz çöktürmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 831), KB -, sadece *sök-* II “çökmek, diz çökmek” (Arat III, 1979, 401); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *sögüt-* “çöğüttü, diz çöktü” (İzbudak, 1936, 43), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

söwünçledi سَوُونُجْ لَادِي (V8b4) “sevindirdi, müjdeledi” (Ar. *başşara*)

< *sevinçle-* < *sevinç+le-* (EDPT, 1972, 790a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sevinçle-* “birini memnun etmek, sevindirmek” (EDPT, 1972, 790a, 790b); MK -, KB -; **Harezmi** KE *sev/wü/inçile* “müjdelemek, sevinçli haber vermek” (Ata II, 1997, 554b), ME -, MM -, NF -, sadece isim *sewünçi* “muştuluk, müjde getirene verilen bahşiş” (Ata, 1998, 371a); **Kıpçak** CC *söwünçle-* (Grønbech, 1942, 219), BMF -, DM -, GT -, İH -, KH -, KEF -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece *söyēnçē* “müjde, iyi haber” (TatRSl., 1966, 499b), Baş. -, sadece *höyönsö* “müjde, iyi haber” (BaşkRSl., 1958, 632b), Kmlk. -, sadece *süyünç* “sevinç, neşe, hayranlık, mutluluk” (KmlkTSl., 2000, 360a), KKlp. - , sadece *süyinşi* “muştuluk, müjde getirene verilen hediye” (KKlpRSl., 1958, 594b), Karay. -, Kum. -, sadece isim *süyünçü* “müjde; sevinçli haber getirene verilen hediye” (KmkTSl., 2011, 306a), Kzk. -, *süyinşi* “muştuluk, iyi haber getirene verilen armağan” (KzkESl. 185b), Nog. -, sadece *süyinşi* “muştuluk, müjde getirene verilen hediye” (NogRSl., 1963, 314b).

söwündürdi سَوُونْدُرْدِي (V6a3) “söndürdü” (Ar. *afḡa’a*)

< **sōntür-* < * *sōn-tür-* “söndürmek” (Erdal II, 1991, 809; Tekin, 1995, 184 *sōn-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *söntür-* “söndürmek” (Erdal II, 1991, 809); MK -, KB -; **Harezmi** KE *söndür-* “söndürmek” (Ata II, 1997, 567a), ME *söndür-* “söndürmek” (Yüce, 2014, 177b), MM -, NF *söndür-* “söndürmek” (Ata, 1998, 379a); **Kıpçak** CC *söndür-* “söndürmek” (Grønbech, 1942, 223), BMF *söyündür-* “söndürmek” (Zajaczkowski, 1954, 71), DM -, GT *söndür-* “söndürmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 358b), İH -, İM *söndür-* “söndürmek” (Toparlı, 1992, 593), KEF *söndür-* “söndürmek” (Eminoğlu, 2011, 274b), KH -, Kİ *söndür-* “söndürmek” (Özyetgin, 2001, 632; Caferoğlu, 1931, 93 *söyündür-*), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *söyündür-* “söndürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139b); Müh. *söndür-* “yanmağı durdurmak” (Battal, 1997, 63a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sündür-* “söndürmek, kapatmak, üfleme, azaltmak, kısmak; sağırlandırmak, susturmak, uyutmak, yatıştırmak, dindirmek” (TatRSl., 1966, 504a), Baş. *hündür-* “söndürmek, kapatmak, üfleme, kısmak; susturmak, dindirmek, yatıştırmak, uyutmak” (BaşkRSl.,

1958, 640b), KMLk. *söñdür-* “yatıştırmak, hafifletmek, dindirmek, yumuşatmak, söndürmek” (KMLkTSl., 2000, 354a), KKlp. *söñdir-* “söndürmek, kapatmak” (KKlpRSl., 1958, 587a), Karay. *söñdir-*, *söñdür-*, *söñdür-*, *sendir-* “söndürmek, kapatmak” (KarRPSl., 1974, 481a, 471b), Kum. *söñdür-* “söndürmek; *mec.* bastırmak, boğmak, nefesini kesmek, susturmak, zaptetmek, tutmak, hakim olmak” (KmkTSl., 2011, 300b), Kzk. *söñdir-* “söndürmek” (KzkTSl., 2012, 573a), Nog. *söñdir-* “söndürmek, boğmak, kapatmak, silmek” (NogRSl., 1963, 307b).

söydi سُويدي **söwer** سُوار (V6b5, 79b11) “sevmek” (Ar. *aḥabba*)

< sew- “sevmek” (EDPT, 1972, 784b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. sev- “sevmek” (EDPT, 1972, 784b); MK sew- “sevmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 815), KB sew- “sevmek” (Arat III, 1979, 392); **Harezmi** KE sew/v-, söw- “sevmek” (Ata II, 1997, 552b, 567a), *sêw-* “sevmek” (Yüce, 2014, 174a), MM *sêw-* “sevmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 254b), NF sew/v-, söw- “sevmek” (Ata, 1998, 369a, 379b); **Kıpçak** CC sev-, söv-, söy- “sevmek” (Grønbech, 1942, 218), BMF -, DM sev- “sevmek” (Toparlı, 2003, 105a), GT sev-, siv- “sevmek” (Karamanlioğlu, 1978, 356a, 357b), İH -, İM sew- “sevmek” (Toparlı, 1992, 590), KEF sew- “sevmek” (Eminoğlu, 2011, 271a), KH -, Kİ sev- “sevmek” (Özyetgin, 2001, 618; Caferoğlu, 1931, 89), KİN -, KK sev- “sevmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 122a), KMES -, KTAM sev- “sevmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 137a); Müh. sev- “birisine gönülden bağlanmak” (Battal, 1997, 59b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *söy-* “sevmek, hoşlanmak; okşamak, şefkat göstermek” (TatRSl., 1966, 502b), Baş. *höy-* “sevmek, hoşlanmak; okşamak, şefkat göstermek; şaklamak, çırpamak, şamarlamak” (BaşkRSl., 1958, 632b), KMLk. *süy-* “sevmek, arzu etmek, istemek” (KMLkTSl., 2000, 359a), KKlp. *süy-* “sevmek, öpmek, şefkat göstermek” (KKlpRSl., 1958, 593a), Karay. *süv-* “sevmek” (KTSl., 2006, 101b), Kum. *süy-* “sevmek, hoşlanmak; istemek, arzu etmek, temenni etmek, dilemek” (KmkTSl., 2011, 306a), Kzk. *süy-* “öpmek; aşık olmak, sevmek; beğenmek, hoşlanmak” (KzkTSl., 2012, 579b), Nog. *süy-* “sevmek, hoşlanmak, arzu etmek, istemek, okşamak” (NogRSl., 1963, 316b).

söykendi سُيْكَانْدِي (V5b9) “söykenmek, yaslanmak” (Ar. *ittaka*’a)

< *söyken-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *söyken-* “sırtını dayamak” (İzbudak, 1936, 43), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN *söyken-* “dayanmak” (Delice, 2001, 125a), KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; Krş. Osm. *söygen-* “yan üzere dayanmak, yasdanmak” (Ş. Sami, 584a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece edilgen çatılı *söykel-* “dayanmak, yaslanmak, söykenmek” (TatRSl., 1966, 500b), Baş. -, sadece edilgen çatılı *höykel-* “yaslanmak, dayanmak” (BaşRSl., 1958, 631a), Kmlk. -, *süykel-* “takılmak, sataşmak” (KmlkTSl., 2000, 360a), KKlp. *süyken-* “sürtünmek, dokunmak, ovunmak” (KKlpRSl., 1958, 595a), Karay. -, Kum. *süykel-* “sürünmek, yerde sürünmek” (KmkTSl., 2011, 306a), Kzk. *süyken-* “bk. *süykel-* “dokunmak, sürünmek, değmek; çala kalem yazmak” (KzkTSl., 2012, 580a) Nog. *süyken-* “sürünmek, dokunmak, değmek, ovunmak” (NogRSl., 1963, 315a). Krş.TTü. *söyken-* “dayanmak, yaslanmak” (YTSl., 1983, 204a), Trkm. *süyken-* “ovunmak, sürtünmek” (TrkmTSl., 1995, 594b).

söyledi سُيْلَادِي (V9a7, 31a12) “söyledi, konuştu” (Ar. *takallama*)

< *söyle-* < *söz+le-* (EDPT, 1972, 863a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *söyle-* “söylemek, konuşmak” (Zajaczkowski, 1954, 71), DM -, sadece *sevle-* “söylemek, demek” (Toparlı, 2003, 105b), GT -, İH -, İM -, KEF -, KH *söyle-* “söylemek” (Özgür, 2003, 139b), Kİ -, KİN -, KK *söyle-*; *söyle* “söylemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 123a), KMES *söyle-* “söylemek, demek” (Toparlı, 1987, 89), KTAM *söyle-* “konuşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *söyle-* “söylemek, anlatmak” (TatRSl., 1966, 500b), Baş. *höyle-* “söylemek, anlatmak” (BaşRSl., 1958, 632a), Kmlk. -, sadece *söleş-* “konuşmak” (KmlkTSl., 2000, 353b), KKlp. *söyle-* “konuşmak” (KKlp. 586a), Karay. -, Kum. *söyle-* “konuşmak, söylemek” (KmkTSl., 2011, 301a), Kzk. *söyle* “konuşmak, söylemek; söylenmek” (KzkTSl., 2012, 572b), Nog. *söyle-* “konuşmak, söylemek; söylenmek” (NogRSl., 1963, 306b).

söyleş- سويلاش (V60a4) “söyleşmek, konuşmak” (Ar. *taḥādut*)

< *söyleş-* < *söyle-ş-* “karşılıklı konuşmak” (Erdal II, 1991, 566 *sözle-ş-* “sohbet etmek, biriyle bir konuyu tartışmak, konuşmak”).

Tarihî: Orh. -, sadece *sözleş-* “biryle konuşmak” Uyg. -, *sözleş-* “biriyile konuşmak” (EDPT, 1972, 864a); MK -, sadece *sözleş-* “birisiyle konuşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 833); **Harezmi** KE -, sadece *sözleş-* “konuşmak; anlamak, sözleşmek” (Ata II, 1997, 571a), ME -, sadece *sözleş-* “konuşmak” (Yüce, 2014, 178a), MM -, sadece *sözleş-* “söyleşmek, konuşmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 256a), NF -, sadece *sözleş-* “konuşmak” (Ata, 1998, 381a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece *sözleş-* “söyleşmek, konuşmak, bahs etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 359b), İH -, İM -, sadece *sözleş-* “birine söz söylemek; konuşmak; hitap etmek; görüşmek, müzakere etmek” (Toparlı, 1992, 593), KEF -, sadece *sözleş-* “konuşmak, müzakere etmek, anlamak” (Eminoğlu, 2011, 275b), KH -, Kİ -, KİN -, KK *sözleş-* “konuşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 123a), KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *sözleş-* “konuşmak” (Battal, 1997, 63b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *söyleş-* “konuşmak, bahsetmek, görüşmek, müzakere etmek; sözleşmek, anlamak, anlaşmaya varmak” (TatRSl., 1966, 500a-500b), Baş. *höyleş-* “konuşmak, bahsetmek, müzakere etmek; sözleşmek, anlamak” (BaşRSl., 1958, 632a), Kmlk. *söleş-* “konuşmak” (KmlkTSl., 2000, 353b), KKlp. *söyles-* “birbiriyle konuşmak, müzakere etmek, anlamak” (KKlpRSl., 1958, 586a), Karay. -, sadece *sözleş-*, *sezleş-*, “birbiriyle konuşmak, bahsetmek”; (KarRPSl., 1974, 481a, 497a), Kum. *söyleş-* “konuşmak, birbiriyle konuşmak, söyleşmek; anlamak, uyuşmak, uzlaşmak, anlaşmaya varmak” (KmkTSl., 2011, 301a), Kzk. *söyles-* “birbiriyle konuşmak, uzlaşmak, anlaşmaya varmak” (KzkESl., 1966, 187b), Nog. *söyles-* “birbiriyle konuşmak, müzakere etmek, bahsetmek” (NogRSl., 1963, 307a).

söyündi سُوِيُونْدِي (V20a11, 28b4), **sewindi** سَوِيُونْدِي (V20a11. sayfa kenarında yazılmıştır) “sevindi” (Ar. *surra, fariḥa*)

< *söyün-* < *sev-(i)n-* “sevinmek” (EDPT, 1972, 790b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sevin-* “sevinmek” (EDPT, 1972, 790b); MK *sewin-* ~ *sewün-* “sewinmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 815), KB *sewin-* “sevinmek” (Arat III, 1979, 393); **Harezmi** KE *sew/vün-*, *söwün-* “sevinmek”

(Ata II, 1997, 553b, 567b), ME *sēwün*- “sevinmek” (Yüce, 2014, 174b), MM -, NF *sew(ü)n*- “sevinmek, memnun olmak” (Ata, 1998, 370b); **Kıpçak** CC *sevün*-, *sövün*-, *sövin*-, *söyn*- “sevinmek” (Grønbech, 1942, 219), BMF *sevin*- “sevinmek” (Zajaczkowski, 1954, 70), DM *sevin*-, *sevün*- “sevinmek” (Toparlı, 2003, 105b), GT *sevün*- “sevinmek” (Karamanlioğlu, 1978, 356a), İH -, İM *sewün*- “sevinmek” (Toparlı, 1992, 590), KEF *sewin*-, *sewün*- “sevinmek” (Eminoğlu, 2011, 271a), KH *sevin*- “sevinmek” (Özgür, 2003, 138), Kİ *sevin*- “sevinmek” (Özyetgin, 2001, 618; Caferoğlu, 1931, 89), KİN *sevin*- “sevinmek” (Delice, 2001, 124b), KK *sevin*-, *sevün*- “sevinmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 122a), KMES -, KTAM *sevin*-, *sevün*- “sevinmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 137a); Müh. *sevin*- “şenlenmek” (Battal, 1997, 59b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *söyin*- “sevinmek, şenlenmek” (TatRSl., 1966, 499b), Baş. *höyön*- “sevinmek, şenlenmek” (BaşRSl., 1958, 632b), Kmlk. *süyün*- “sevinmek, neşelenmek, duygulanmak” (KmlkTSl., 2000, 360a), KKlp. *süyün*- “sevinmek” (KKlpRSl., 1958, 594a), Karay. *sevin*-, *süyün*- “sevinmek” (KarRPSl., 1974, 496b, 486a), Kum. *süyün*- “sevinmek, memnun olmak, hoşnut olmak” (KmkTSl., 2011, 306b), Kzk. *süyün*- “sevinmek, memnun olmak, hayran olmak” (KzkTSl., 2012, 580b), Nog. *süyün*- “sevinmek, memnun olmak, neşelenmek” (NogRSl., 1963, 314b).

söyündürdüm سُوْيُونْدُورْدُوم (V78b6) “sevindirmek” (Ar. *afrahtu*)

< *söyündür*- < *sev(i)n-tür*- “sevindirmek” (EDPT, 1972, 791a).

Tarihî:Orh. -, Uyg. *sewintür*- “sevindirmek” (EDPT, 1972, 791a); MK -, KB *sewindür*- “sevindirmek” (Arat III, 1979, 394); **Harezmi** KE *sewündür*- “sevindirmek” (Ata II, 1997, 554b), ME *sēwündür*- “sevindirmek” (Yüce, 2014, 174b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *sövündür*-, “sevindirmek” (Grønbech, 1942, 219), BMF *sewindür*- “sevindirmek” (Zajaczkowski, 1954, 70), DM -, GT -, İH -, İM *sewündür*- “sevindirmek” (Toparlı, 1992, 590), KEF *sewündür*- “sevindirmek” (Eminoğlu, 2011, 271a), KH -, Kİ -, KİN -, KK *sewindir*- “sevindirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 122a), KMES -, KTAM -; Müh. *sewindir*- “sevindirmek” (Battal, 1997, 59b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *söyündür*- “sevindirmek, mutlu etmek, yüzünü güldürmek” (TatRSl., 1966, 499a), Baş. *höyöndör*- “sevindirmek, memnun etmek, yüzünü güldürmek” (BaşRSl., 1958, 632b), Kmlk. *süyündür*- “sevindirmek,

neşelendirmek, hoşnut bırakmak” (KmlkTSl., 2000, 360a), KKlp. -, Karay. -, Kum. *süyündür*- “sevindirmek, memnun etmek, hoşnut etmek” (KmkTSl., 2011, 306b), Kzk. *süyindir*- “sevindirmek” (KzkESl., 1966, 185a), Nog. *süyindir*- “sevindirmek” (NogRSl., 1963, 314b).

sözledi سُوْزْلَدِي (V9a7, 13b13) “konuştu, söyledi” (Ar. *tahaddaṭa*, *ḥaddaṭa*)

< *sözle*- < *söz+le*- “konuşmak, söylemek” (Erdal II, 1991, 445; EDPT, 1972, 873a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sözle*- “biriyle konuşmak, söylemek” (EDPT, 1972, 863a); MK *sözle*- “söylemek, konuşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 833), KB *sözle*- “söylemek, konuşmak” (Arat III, 1979, 406); **Harezmi** KE *sözle*- “söylemek, konuşmak” (Ata II, 1997, 570a), ME *sözle*- “söylemek” (Yüce, 2014, 178a), MM *sözle*- “söylemek, konuşmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 256a), NF *sözle*- “söylemek, konuşmak, birinin ardından konuşmak” (Ata, 1998, 380b); **Kıpçak** CC *sözle*- “konuşmak, söylemek” (Grønbech, 1942, 224), BMF *sözle*- “konuşmak” (Zajaczkowski, 1954, 72), DM -, GT *sözle*- “söylemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 359a), İH -, İM *sözle*- “söylemek, konuşmak” (Toparlı, 1992, 593), KEF *sözle*- “söylemek” (Eminoğlu, 2011, 275b), KH -, Kİ *sözle*- “söylemek” (Özyetgin, 2001, 634; Caferoğlu, 93), KİN *sözle*- “söz söylemek” (Delice, 2001, 125a), KK *sözle*- “söylemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 123a), KMES -, KTAM *sözle*- “konuşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139b), Müh. *sözle*- “söylemek” (Battal, 1997, 63b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece *söyle*- “söylemek, anlatmak” (TatRSl., 1966, 500b), Baş. -, sadece *höyle*- “söylemek, anlatmak” (BaşRSl., 1958, 632a), Kmlk. -, sadece *söleş*- “konuşmak” (KmlkTSl., 2000, 353b), KKlp. -, sadece *söyle*- “konuşmak” (KKlpRSl., 1958, 586a), Karay. *sözle*- “söylemek, konuşmak, bahsetmek” (KTSl., 2006, 100), Kum. -, sadece *söyle*- “konuşmak, söylemek” (KmkTSl., 2011, 301a), Kzk. *söyle* “konuşmak, konuşma yapmak” (KzkESl., 1966, 187b), Nog. -, sadece *söyle*- “konuşmak, konuşma yapmak” (NogRSl., 1963, 306b).

şunuştı سُنُسْتِي (V37a2) “sundu, bir şey uzatıp vermek” (Ar. *nāwala*)

< *sunuş*- < **sūn*-(u)ş- “birbirine bir şey uzatmak”(EDPT, 1972, 842b; Tekin, 1995, 180 *sūn*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *sun-* “sunmak, bir şey uzatmak” (Erdal II, 1991, 615); MK *sunuṣ-* “karşılıklı bir şey uzatmak; uzatmakta yarışmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 836), KB -, sadece *sun-* “sunmak, uzatmak” (Arat III, 1979, 409); **Harezmi** KE -, sadece *sun-* “sunmak, uzatmak” (Ata II, 1997, 573a), ME *sunuṣ-* “sunuṣmak” (Yüce, 2014, 178b), MM -, NF -, sadece *sun-* “uzatmak” (Ata, 1998, 382b); **Kıpçak** CC -, sadece *sun-* “uzatmak, sunmak” (Grønbech, 1942, 225), BMF -, DM -, GT -, sadece *sun-* “vermek, sunmak, uzatmak” (Karamanlioğlu, 1978, 361a), İH -, İM -, sadece *sun-* “itaat etmek” (Toparlı, 1992, 593), KEF -, sadece *sun-* “vermek, ulaştırmak; uzatmak, sunmak, itaat etmek” (Eminoğlu, 2011, 276a), KH -, Kİ -, sadece *sun-* “elini uzatmak” (Özyetgin, 2001, 636; Caferoğlu, 1931, 93), KİN -, sadece *sun-* “sunmak” (Delice, 2001, 125a), KK -, KMES -, KTAM -, sadece *sun-* “eline uzatmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139b); Müh. -: **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *sön-* “uzatmak, çekmek, germek; vermek, sunmak” (TatRSl., 1966, 483a), Baş. -, sadece *hön-* “uzatmak, germek, çekmek” (BaşRSl., 1958, 629b), Kmlk. -, KKlp. -, Karay. *sun-* “sunmak, vermek, uzatmak” (KarRPSl., 1974, 484b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

şuşadı صُوصَادِي (V26a5) “susadı” (Ar. *‘aṭaṣa*)

< *suvsa-* < **sūb+sa-* “susamak” (EDPT, 1972, 793a; Tekin, 1995, 180 *sūb*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *suvsa-* “susamak” (Erdal II, 1991, 528); MK *sūwsa-* “susamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 838), KB *suwsa-* “susamak” (Arat III, 1979, 410); **Harezmi** KE *suwsa-*, *susa-* “susamak” (Ata II, 1997, 576b), ME -, sadece ettirgen *suwsat-* “susatmak” (Yüce, 2014, 179a), MM -, NF *suwsa-* “susamak” (Ata, 1998, 384a); **Kıpçak** CC *susa-*, *suvsa-* “susamak” (Grønbech, 1942, 226), BMF *suṣa-* “susamak” (Zajaczkowski, 1954, 72), DM -, GT *susa-* “susamak” (Karamanlioğlu, 1978, 361b), İH -, İM *susa-* “susamak” (Toparlı, 1992, 594), KEF *suw/vsa-* “susamak” (Eminoğlu, 2011, 277a), KH -, Kİ *şuṣa-* “susamak” (Özyetgin, 2001, 637; Caferoğlu, 1931, 94), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece fiilden isim *susamış* “canı su isteyen” (Battal, 1997, 64b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *susa-* “susamak, *mec.* bir şeyi istemek, özlemek” (TatRSl., 1966, 491b), Baş. *hıvha-* “susamak, *mec.* bir şeyi istemek, özlemek” (BaşRSl., 1958, 648a), Kmlk. *suvsa-* “susamak” (KmlkTSl., 2000, 357a), KKlp. *suwsa-* “susamak”

(KKlpRSl., 1958, 591a), Karay. *suvs*a- “susamak” (KTSl., 2006, 101a), Kum. *suws*a- “susamak” (KmkTSl., 2011, 304a), Kzk. *suws*a- “susamak, bir şeyi arzu etmek” (KzkESl., 1966, 178b), Nog. *suvs*a- “susamak, bir şeyi istemek” (NogRSl., 1963, 311a).

şuwadı *Trkm.* صَوَادِي (V32a11) **şıwadı** *Trkm.* صَوَادِي (sayfa kenarında yazılmıştır)
“sıvadı” (Ar. *layyasa*)

< *suva*- < *sūba*- “sıvamak” (Tekin, 1995, 180).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *suva*- “sulamak” (EDPT, 1972, 785a); MK *suwa*- “sulamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 837), KB -; **Harezmi** KE *suv/wa*- “sıvamak, sürtmek” (Ata II, 1997, 576a), ME *suwa*- “sıvamak” (Yüce, 2014, 179a), MM -, NF *suva*- “sıvamak” (Ata, 1998, 384a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *sıwa*-, *suwa*- “sıvamak, sıva ile kaplamak, kireç veya çimento ile sıvamak” (Eminoğlu, 2011, 272b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *sıba*- “bulaştırmak, sıvamak” (Battal, 1997, 60b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. *Trkm.* *suva*- “sıvamak: tamımızıñ üztünü suvadık: evimizin üstünü sıvadık” (TrkmTSl., 1995, 591a), TTü. *sıva*- “sıva ile kaplamak, sıva vurmak; harcı bir yere vurmak; *mec.* bulaştırmak; *mec.* okşamak, sıvazlamak” (TSl., 2011, 2104).

şozadı صُوزَادِي (V35b1) “uzattı” (Ar. *maṭṭa*)

< *suza*- < *suz-a*- “uzatmak, çekmek, germek”

Bu kelime tarihî Türk dili alanlarında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *suz*- “uzatmak, (vakit) geçirmek; uzatıp sunmak, vermek” (TatRSl., 1966, 489b), Baş. *huz*- “çekmek, döşemek, uzatmak, sündürmek, germek” (BaşRSl., 1958, 636a), Kmlk. *soz*- “uzatmak” (KmlkTSl., 2000, 352a), KKlp. *soz*- “uzatmak, çekerek uzatmak, germek, sündürmek” (KKlpRSl., 1958, 579b), Karay. -, Kum. *soz*- “uzatmak, çekmek, elastikiyetini gidermek; yaymak; uzatmak, geciktirmek; yavaşlatmak, vakit geçirmek” (KmkTSl., 2011, 300b), Kzk. *soz*- “sündürmek, uzatmak” (KzkESl., 1966, 175a), Nog. *soz*- “uzatmak, sündürmek” (NogRSl., 1963, 301b). Krş. TTü. *soz*- “sündürmek, çekip uzatmak” (TTASl. www.tdk.gov.tr[10/17/2015]), Trkm. *soz*- “çekip uzatmak, esnetmek, sündürmek” (TrkmTSl., 1995, 585b).

sümkürdi سُؤْمُكُورْدِي (V35b10, 83b9) “sümkürdü” (Ar. *maḥaṭa*)

< *sümkür-* < **simki-r-* “sümkürmek” (Tekin, 1982, 508).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *sümkür-* “sümkürmek” (Yüce, 2014, 179b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *sümkür-* “sümkürmek” (Zajaczkowski, 1954, 72), DM -, GT -, İH -, İM *simkür-* “sümüğü burnndan kuvvetli nefesle atmak” (Toparlı, 1992, 591), KEF -, KH -, Kİ *sümkür-* “sümkürmek” (Özyetgin, 2001, 637; Caferoğlu, 1931, 94), KİN -, KK -, KMES *sümkür-* “sümkürmek” (Toparlı, 1987, 90), KTAM *simkür-* “sümkürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 138a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *şingir-* “sümkürmek” (TatRSl., 1966, 475a), Baş. *hıngir-* “burnun içini temizlemek” (BaşkTHI. II, 1993, 583), KMLk. -, KKlp. *şingbir-* “sümkürmek” (KKlpRSl., 1958, 577b), Kum. -, Karay. -, Kzk. *şingbir-* “sümkürmek” (KzkESl. 184a), Nog. *simgir-* “sümkürmek” (NogRSl., 1963, 297b). Krş. TTü. *sümkür-* “soluğu burundan hızla vererek sümüğü dışarı atmak” (TSl., 2011, 2180a), Trkm. *sümgür-* “sümkürmek” (TrkmTSl., 1995, 592b).

sümülledi Trkm سُؤْمُولْدِي (V9a11) “hırıltılı soludu, boğazını temizledi” (Ar. *tanaḥnaḥa*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanında sadece Kİ’te tespit edilmiştir: *sümülde-* “boğazını temizlemek” (Özyetgin, 2001, 638; Caferoğlu, 1931, 94). Çağdaş Kıpçakçada ise tespit edilmemiştir.

sündi سُئِنْدِي (V6a9. satır arasında, 35b6. sayfa kenarında yazılmıştır) “uzandı, sündü” (Ar. *inmaṭṭa*)

< *sün-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *sün-* “sunmak, uzatmak” (Ata II, 1997, 577a), ME *sün-* “sünmek, uzamak” (Yüce, 2014, 179b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *sün-* “uzanmak” (Özyetgin, 2001, 638; Caferoğlu, 1931, 94), KİN *sün-* “uzanmak” (Delice, 2001, 125a), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Kelime sadece Karayca’da tespit edilmiştir: *sün-* “uzatmak, çekmek”

(KarRPSl., 1974, 484b); Krş. TTü. *sün-* “uzamak, uzanmak” (YTSI., 1983, 208a).

sürdi سُورِدِي (V20a2, 36b12, 41a9) “sürdü, sevketti, kovdu, sürgün etti” (Ar. *sāḳa*, *naḳā*)

< *sūr-* “kovmak, sürmek, götürmek” (EDPT, 1972, 844a; Tekin, 1995, 185 *sūr-*).

Tarihî: Orh. *sür-* “kovmak, sürmek”, Uyg. *sür-* “kovmak, sürmek” (EDPT, 1972, 844a); MK *sür-* “(at vb.. binek hayvanlarını) sürmek; kovmak, kovalamak; (birini, bir yerden) sürmek; önüne katıp sürmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 840-841), KB *sür-* “sürmek, kovmak, sürgün etmek, devam etmek” (Arat III, 1979, 412); **Harezmi** KE *sür-* “sürmek, sevk etmek; tarla sürmek” (Ata II, 1997, 578a), ME *sür-* “sürmek, götürmek; çift sürmek” (Yüce, 2014, 179b), MM *sür-* “ovmak, sürmek; uzaklaştırmak, sürgün etmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 257a), NF *sür-* “sürmek, çıkarmak, uzaklaştırmak; sürümek, sürüklemek”(Ata, 1998, 385a); **Kıpçak** CC *sür-* “kovmak” (Grønbech, 1942, 227), BMF -, DM -, GT *sür-* “bir şeyi sürmek, defetmek, kovmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 362a), İH -, İM *sür-* “hayvanı ardından sürmek; nakletmek, taşımak; el ile dokunmak, el sürmek” (Toparlı, 1992, 595), KEF *sür-* “sürmek, uzaklaştırmak; davarı sürüp sevk etmek, otlatmak, kovmak, sürgün etmek, yürütmek; ovmak, sürtmek; sürmek, toprağı işlemek” (Eminoğlu, 2011, 277b), KH *sür-* “at sürmek” (Özgür, 2003, 140a), Kİ *sür-* “kovmak, sürmek, tartetmek; sevk etmek, sürmek” (Özyetgin, 2001, 640; Caferoğlu, 1931, 94), KİN *sür-* “ilerlemek” (Delice, 2001, 125a), KK -, KMES -, KTAM *sür-* “sürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 140b); Müh. *sür-* “önüne koyup götürmek” (Battal, 1997, 66a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sör-* “sürmek, kazmak; sürmek, sürgün etmek; geçirmek, yaşamak” (TatRSl., 1966, 502a), Baş. *hör-* “çift sürmek; sürmek, sürgün etmek; götürmek” (BaşRSl., 1958, 634a-634b), Kmlk. *sür-* “sürmek, kovalamak, takip etmek; toprak sürmek” (KmlkTSl., 2000, 358a), KKlp. *sür-* “tarla sürmek; zaman geçirmek, ömür sürmek, yaşamak” (KKlpRSl., 1958, 597a), Karay. *sür-* “saban sürmek; sürüklemek, çekmek, kovalamak” (KarRPSl., 1974, 486b, 501b, 485a), Kum. *sür-* “sürmek, toprağı sürmek; ömür sürmek, yaşamak” (KmkTSl., 2011, 305b), Kzk. *sür-* “sürmek, ovmak; hayvan sürüsünü önüne

katmak, sürmek, sevketmek; kazmak” (KzkESl. 185b), Nog. *sür-* “sürmek, ovmak; sürmek, uzaklaştırmak; ömür sürmek; kazmak” (NogRSl., 1963, 316a).

sürçti سُرْجَتِي (V26a4) “sürçtü, sendeledi” (Ar. *aṭara*)

< *sürç-* “yanılmak, sürçmek” (EDPT, 1972, 845a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *sürç-* “sürçmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 841), KB -; **Harezmi** KE *sürç-* “sürçmek, sendelemek” (Ata II, 1997, 578a), ME *sürç-* “sürçmek, düşmek” (Yüce, 2014, 179b), MM -, NF *sürç-* “sürçmek, tökezlemek” (Ata, 1998, 385a); **Kıpçak** CC -, BMF *süçre-* “sürçmek, sendelemek” (Zajaczowski, 1954, 72), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *sürç-* “sendelemek, kaymak” (Eminoğlu, 2011, 277b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *sürç-* “ayak bir nesneye çarparak, düşer gibi olmak” (Battal, 1997, 66a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -; Krş. TTü. *sürç-* “yürürken yanlış adım atıp dengesini yitirmek; *mec.* dalgınlıkla yanlış bir iş yapmak, yanılmak” (TSl., 2011, 2183a), Trkm. -, sadece isim *sürçek* “kaygan”(TrkmTSl., 1995, 593b).

sürtüندی سُوْرْتُوْنْدِي (V5b8) “sürtündü, kaşındı” (Ar. *inḥakka*)

< *sürtün-* < *sürt-(ü)n-* “sürtünmek” (EDPT, 1972, 847a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sürtün-* “sürtünmek, kaşınmak” (Erdal II, 1991, 615); MK *sürtün-* (bir yere) sürtünmek (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 841), KB -; **Harezmi** KE -, ME *sürtün-* “sürünmek” (Yüce, 2014, 179b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *sürtün-* “sürtünmek” (Zajaczowski, 1954, 72), DM -, GT -, sadece edilgen çatılı *sürtül-* “sürtülmek, aşınmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 362a), İH -, İM *sürtün-* “dokunulmak” (Toparlı, 1992, 595), KEF *sürtün-* “sürmek, sürünmek, ovmak” (Eminoğlu, 2011, 277b), KH -, sadece edilgen *sürtül-* “sürtülmek, aşınmak” (Özgür, 2003, 140a), Kİ *sürtün-* “mendil ile silinmek, sürtünerek yürümek, emeklemek” (Caferoğlu, 94); “sürtünmek; yerde sürünmek” (Özyetgin, 2001, 641), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sörtün-* “sürçmek, tökezlemek, duraksamak; hata yapmak, yanılmak; silinmek, kurunmak, sürtünmek” (TatRSl., 1966, 501b), Baş. *hörtön-* “mendil ile silinmek, kurunmak” (BaşRSl., 1958, 634b), KMLk. -, sadece *geç. f. sürt-* “silme; sıvamak;

sürmek; vurmak” (KmlkTSl., 2000, 358b), KKlp. *sürtin*- “(mendil ile) silinmek” (KKlpRSl., 1958, 597b), Karay. -, sadece edilgen *sürtül*- “ovulmak, ovuşturulmak” (KarRPSl., 1974, 486b), Kum. *sürtün*- “boyanmak; süslenmek”; ayrıca *sürtül*- “sürüşdürülmek; sürülmek, ovulmak, oğulmak; sürünmek, keselenmek” (KumTSl. 305b), Kzk. *sürtin*- “silinmek, kendini kurutmak” (KzkESl. 186a), Nog. *sürtin*- “silinmek, kendini kurutmak” (NogRSl.316a).

sürüdi سُورُودِي (V18b3, 26a6) “sürüklemek, sürümek, çekmek; sürmek” (Ar. *saḥaba*, ‘araka)

< *sürü*- < **sūr*- “sürümek, sürüklemek, çekmek; ovmak, sürtmek” (Berta, 1996, 312: *sūr*(X)-; Tekin, 1995, 185 *sūr*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF *süre*-, *süri*-, *sürü*- “sürümek, sürüklemek” (Ata, 1998, 385a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *süre*- “sürümek, sürüklemek, çekmek” (Eminoğlu, 2011, 277b), KH -, Kİ *sürü*- “sürümek” (Özyetgin, 2001, 641; Caferoğlu, 1931, 94 *sürü*- “sürmek”), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -. Krş. Osm. *sürü*- “kaldırmaksızın yerde çekerek götürmek, sürüklemek, cer etmek; beraber götürmek, taşımak” (Ş. Sami, 579b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *söyre*- “sürümek, sürüklemek, çekmek, sürümcemede bırakmak” (TatRSl., 1966, 501a), Baş. *höyre*- “sürüklemek, sürümek, çekmek” (BaşRSl., 1958, 633a), Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kzk. -, Nog. -.

süründi سُورُوندِي (V26a4) “süründi, sürüklendi, çekildi” (Ar. *insaḥaba*)

< *sürün*- < **sūr*-(ü)n-

“kaşınmak, sürünmek, koku sürmek” anlamındaki *sürün*- fiilinden farklı olduğunu düşündüğümüz TZ’deki bu kelimeyi aynı anlamda sadece Çağdaş Kıpçak dillerinde buluyoruz:

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; Krş. Osm. *sürün*- “kendi üstüne veya kendi kendine sürmek: lavanta sürünmek; yüzüne sabun sürünmek; hamamda kese sürünmek” (Ş. Sami, 579b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. *sürün*- “peşinde olmak” (KmlkTSl., 2000, 358b), KKlp. *sürin*- “tökezlemek,

sürçmek, yanılmak” (KKlpRSl., 1958, 597a), Karay. *sürün-* “sürüklenmek, sürünmek” (KTSl., 2006, 101b), Kum. *sürün-* “sürçmek, ayağı sürçmek” (KmkTSl., 2011, 305b), Kzk. *sürin-* “sürçmek, yanılmak” (KzkESl., 1966, 186a), Nog. *sürin-* “sürçmek, ayağı sürçmek, düşmek” (NogRSl., 1963, 315b).

sürütti سُورُوتِي (V13b4, 35b13) “sürttü, kaşdı” (Ar. *hakka*)

< *sürt-* < **sür-t-* “sürtmek” (EDPT, 1972, 846b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sürt-* “sürtmek, sürmek” (EDPT, 1972, 846b); MK *sürt-* “(bir şeyi bir şeye) sürtmek, (yağ vb.. şeyleri) sürmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 841), KB -; **Harezmi** KE *sürt-* “sürtmek, sürmek” (Ata II, 1997, 578b), ME *sürüt-* “sürütmek” (Yüce, 2014, 180a), MM *sürt-* “sürtmek, sürmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 257a), NF *sürt-* “sürmek, sürtmek, sürünmek, bulaştırmak” (Ata, 1998, 385a); **Kıpçak** CC *sürt-* “sürmek, yaymak” (Grønbech, 1942, 227), BMF -, sadece dönüşlü *sürtün-* “sürtünmek” (Zajaczkowski, 1954, 72), DM *sürtül-* “sürtülmek” (Toparlı, 2003, 362a), İH -, İM *sürt-* “el ile silmek; elle dokunmak; elle bir şeyi eğmek” (Toparlı, 1992, 595), KEF *sürt-* “kaşımak; sürmek, ovmak, yaymak, bulaştırmak” (Eminoğlu, 2011, 277b), KH *sürt-* “sürtmek” (Özgür, 2003, 140a), Kİ *sürüt-* “sürtmek, silmek” (Özyetgin, 2001, 642; Caferoğlu, 1931, 95), KİN *sürt-* “sürtmek” (Delice, 125a), KK -, KMES *sürüt-* “sürtmek” (Toparlı, 91), KTAM -; Müh. *sürt-* “oğmak” (Battal, 1997, 66a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sört-* “silme, sürtmek, berelemek; kazımak; kurulamak; sürmek, sıvamak, boyamak, yaymak, kirletmek” (TatRSl., 1966, 501b), Baş. *hört-* “sürtmek, silmek; kazımak; sıvamak, boyamak, yaymak, kirletmek” (BaşRSl., 1958, 634b), KMLk. *sürt-* “sürmek, silmek, sıvamak, vurmak” (KMLkTSl., 2000, 358b), KKlp. *sürt-* “silme, ovmak” (KKlpRSl., 1958, 598b), Karay. *sürt-* “ovmak, ovuşturmak” (KTSl., 2006, 101b), Kzk. *sürt-* “silme, ovmak, yaymak, yıkamak” (KzkESl., 1966, 186a), Nog. *sürt-* “sürtmek, silmek, sürmek” (NogRSl., 1963, 316a).

süsti سُوسْتِي (V37b2) “süstü, tos vurdu, hayvan boynuz vurdu” (Ar. *naṭaḥa*)

< süs- “boynuzlamak” (EDPT, 1972, 855b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. süs- “süsmek” (EDPT, 1972, 855b; Erdal II, 539); MK süs- “süsmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 843), KB -; **Harezmi** KE süs- “süsmek” (Ata II, 1997, 578b), ME -, sadece işteş *süsüş-* “süsüşmek” (Yüce, 2014, 180a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *süsüş-* “boynuzlamak, boynuzla dürtüşmek” (Eminoğlu, 2011, 278a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -. Krş. Osm. süs- “tos vurmak, itip yere düşürmek” (Ş. Sami, 581b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *söz-* I “süsmek” (TatRSl., 1966, 499b) , Baş. *höz-* I “tos vurmak” (BaşRSl., 1958, 630b), Kmlk. -, KKlp. *süz-* “tos vurmak” (KKlpRSl., 1958, 592b), Karay. *süz-*, *siz-*, *syuz-* “boynuzla vurmak” (KarRPSl., 1974, 486a, 473a, 501a), Kum. *süz-* “tos vurmak, boynuzlamak, boynuzla vurmak” (KmkTSl., 2011, 306b), Kzk. *süz-* “tos vurmak, boynuzla vurmak” (KzkESl., 1966, 184b), Nog. *süz-* “tos vurmak” (NogRSl., 1963, 314a).

süyedi سُوَيَدِي (V26a13) “destekledi, dayadı” (Ar. *‘aḍḍada*)

< süye- “dayamak, desteklemek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. *höye-* “dayamak, yanına koymak, eklemek” (BaşRSl., 1958, 633b), Kmlk. *süye-* “dayamak, dikmek” (KmlkTSl., 2000, 359a), KKlp. *süye-* “desteklemek, dayamak” (KKlpRSl., 1958, 593b), Karay. -, Kum. *süye-* “bir şeyi yaslamak, dayamak, diremek” (KmkTSl., 2011, 305b), Kzk. *süye-* “yaslamak, dayamak; desteklemek” (KzkESl., 1966, 184b), Nog. *süye-* “dayamak, yaslamak” (NogRSl., 1963, 314b).

süyendi سُوَيَانْدِي (V9b1) “söykenmek, dayanmak” (Ar. *ta‘aḍḍada*)

< süyen- < süye-n-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *süyen-* “arkasına yaslanmak” (Grønbech, 1942, 226), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *söven-* “dayanmak, yaslanmak” (Toparlı, 1992, 593), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş**

Kıpçak Tat. -, edilgen çatılı *söy-el-* “dayanmak” (TüTatSl., 2014, 101b), Baş. -, sadece edilgen çatılı *höy-el-* “yaslanmak, desteklenmek, dinlenmek; istinat etmek, abanmak, esaslanmak” (BaşkRSl., 1958, 633a), Kmlk., sadece edilgen çatılı *süy-el-* “dikilmek, ayakta durmak” (KmlkTSl., 2000, 359b), KKlp. *süyen-* “dayanmak, yaslanmak; desteklenmek” (KKlpRSl., 1958, 593b-594a), Karay. -, Kum. -, sadece edilgen çatılı *süy-el-* “bir şeye dayanmak, istinad etmek; yaslanmak” (KmkTSl., 2011, 305b), Kzk. *süyen-* “yaslanmak, dayanmak” (TKzkSl., 2009, 764b), Nog. *süyin-* “dayanmak, yaslanmak” (NogRSl., 1963, 314b).

süyredi سُيْرَادِي (V21b4) “sürükledi, uzaklaştı” (Ar. *şahāṭa*)

< *süyre-* < **südre-* “sürüklemek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *süyre-*, *südre-* “sürümek, sürüklemek” (Ata II, 1997, 576b, 579b), ME -, MM -, NF Krş. *süre-*, *süri-sürü-* “sürümek, sürüklemek” (Ata, 1998, 385a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *süre-* “sürümek, sürüklemek, çekmek” (Eminoğlu, 2011, 277b), Kİ Krş. *sürü-* “sürümek” (Özyetgin, 2001, 641), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *söyre-* sürümek, sürüklemek, çekmek, sürümcemede bırakmak” (TatRSl., 1966, 501a), Baş. *höyre-* “sürümek, sürüklemek, çekmek” (BaşkRSl., 1958, 633a), Kmlk. *süyre-* “sürükleyerek götürmek; kız kaçırmak” (KmlkTSl., 2000, 360a), KKlp. *süyre-* “sürüklemek” (KKlpRSl., 1958, 595b), Karay. -, Kum. *süyre-* “birini, bir şeyi sürüklemek, sürümek” (KmkTSl., 2011, 306a), Kzk. *süyre-* “sürüklemek” (KzkESl., 1966, 185a), Nog. *süyre-* “sürüklemek, çekmek, sürümek” (NogRSl., 1963, 315a). Krş.Trkm. *süyre-* “sürümek, sürüklemek” (TrkmTSl., 1995, 594b).

süyreldi سُيْرَالْدِي (V18b4) “sürünmek, sürüklendi” (Ar. *zahāfa wa şahāṭa*)

< *süyrel-* < **südre-l*

Kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *söyrel-* “sürülmek, sürüklenmek; en sonda yürümek; hovadarlık etmek” (TatRSl., 1966, 500b), Baş. *höyrel-* “sürünmek, sürüklenmek” (BaşkRSl., 1958, 632b), Kmlk. *süyrel-* “sürüklenmek götürmek; kaçırılmak” (KmlkTSl., 2000, 360a), KKlp. *süyrel-* “*süyre-* fiilinden edilgen çatılı”

(KKlpRSl., 1958, 595b), Karay. -, Kum. *süyrel-* “sürüklenmek, sürünmek” (KmkTSl., 2011, 306a), Kzk. -, sadece *süyretil-* “sürüklenmek” (TKzkSl., 2009, 666a), Nog. *süyrel-* “sürünmek, sürüklenmek” (NogRSl., 1963, 315a). Krş. Trkm. *süyrel-* “sürünmek, sürüklenmek” (TrkmTSl., 1995, 594b).

süzdi سُوزْدِي (V17a13, 22b13) “süzdü” (Ar. *şaffā, rāḳa*)

< **sūz-* “süzme” (Tekin, 1995, 185).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *süz-* “süzme, arıtmak” (EDPT, 1972, 861a); MK *süz-* “süzme” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 843), KB *süz-* “süzme” (Arat III, 1979, 412); **Harezmi** KE *süs-* “süzme, ayıklamak” (Ata II, 1997, 578b), ME *süz-* “süzme (ayıklamak)” (Yüce, 2014, 180b), MM *süz-* “süzme” (Toparlı, Argunşah, 2014, 257a), NF -; **Kıpçak** CC *süz-* “süzme, arıtmak” (Grønbech, 1942, 227), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece fiilden isim *süzme* “süzülmüş” (Toparlı, 1992, 595), KEF *süz-* “süzme, temizlemek” (Eminoğlu, 2011, 278a), KH -, Kİ *süz-* “bir şeyi süzmek” (Özyetgin, 2001, 642; Caferoğlu, 1931, 95), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *süz-* “süzme, temizlemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 141a); Müh. *süz-* “süzgeçten geçirmek” (Battal, 1997, 66b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *söz-* “süzme, ayıklamak, temizlemek, yakalamak” (TatRSl., 1966, 499b), Baş. *höz-* “süzme, temizlemek, ayıklamak, yakalamak” (BaşRSl., 1958, 630b), KMLk. *süz-* “süzme” (KMLkTSl., 2000, 360a), KKlp. *süz-* “süzme, süzgeçten geçirmek; yakalamak; göz süzmek” (KKlpRSl., 1958, 592b), Karay. *süz-* “süzme, dikkatle bakmak” (KTSl., 2006, 101b), Kum. *süz-* “süzme, süzgeçten geçirmek, filtireden geçirmek; göz süzmek” (KmkTSl., 2011, 306b), Kzk. *süz-* “süzme, arıtmak” (KzkESl., 1966, 184b), Nog. *süz-* “süzme, süzgeçten geçirmek” (NogRSl., 1963, 314a).

şaktı شَاقْتِي (V21b8, 30a12) “şikayet etti, yerdî, zemmetti, (çakmak)çaktı” (Ar. *iştakā, kadaḥa*),

< **çaḳ-* “çakmak, ateşi tutuşturmak” (EDPT, 1972, 405b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *çaḳ-* “çakmak taşıyla kıvılcım çıkarmak, ateşi tutuşturmak” (EDPT, 1972, 405b); MK *çaḳ-* “çakmak çakmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 535), KB -; **Harezmi** KE -, ME *çaḳ-* “(çakmak) kıvılcım vermek” (Yüce, 2014, 110a), MM *çaḳ-* “tutuşturmak, çakmak” (Toparlı,

Argunşah, 2014, 213b), NF *çaķ-* “gammazlık etmek” (Ata, 1998, 100a); **Kıpçak** CC *çaķ-*, *çaķ-* “ıftıra etmek” (Grønbech, 1942, 73), BMF -, DM -, GT *çaķ-* “ihbar etmek, ifşa etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 237b), İH -, İM -, KEF *çaķ-* “(çakmak) kıvılcım çıkarmak; ateşi tutuşturmak” (Eminoğlu, 2011, 189b), KH -, Kİ *çaķ-* “gammazlamak, ihbar etmek; işaret etmek” (Özyetgin, 2001, 424; Caferoğlu, 27); *çaķ-* “gammazlık etmek, ihbar etmek” (Özyetgin, 2001, 424), KİN -, KK *çaķ-*¹⁴⁹² “şikayet etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 106b), KMES -, KTAM *çaķ-* “çakmak taşıyla kıvılcım çıkarmak; birini şikayet başkasına şikayet etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 99a); Müh. *çaķ-* “kovculuk etmek, dedikodu yapmak” (Battal, 1997, 24a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *çaķ-* “kav ile ateş vb. yakmak; böcek vb. sokmak, iğnesini batırmak; dişlemek, ısırarak, dağlamak” (TatRSl., 1966, 627b), Baş. *saķ-* “arı, yılan vs. sokmak; istihzalı konuşmak, alaya almak; batırmak, sançmak, iğnelemek” (BaşRSl., 1958, 458a), Kmlk. *çaķ-* “yeşermek, filizlenmek, tomurcuklanmak; kabuk bağlayıp dökülmek; büyümek, artmak, çoğalmak; kıvılcımlanmak, çakmak ateş almak; çalkalamak, karıştırmak; köyü birbirine düşürmek” (KmlkTSl., 2000, 166b), KKlp. *şaķ-* “böcek vb. sokmak; ayçiçek çekirdeği kırmak, gönül kırmak” (KKlpRSl., 1958, 400a), Karay. *çaķ-*, *çaķ-* “böcek vb. sokmak” (KarRPSl., 1974, 621b-622a), Kum. *çaķ-* “tetigi çekmek; ateş etmek; mec. jurnal etmek, jurnalcılık yapmak, ihbar etmek” (KmkTSl., 2011, 98b), Kzk. *şaķ-* “kıvılcım çıkarmak; böcek, yılan vb. sokmak; (fındık) çatlamak; (kemik) kırmak; şikayet etmek, birini incitmek, gönlünü kırmak” (KzkESl., 1966, 231a), Nog. *şaķ-* “yılan vb. sokmak; (silah ile) ateş etmek” (NogRSl., 1963, 400b).

şaldı شَالْدِي (V18a2) “düdük çaldı, herhangi bir müzik aleti çalmak” (Ar. *zammara*)

< **çal-* “birini vurmak, yere yıkmak, yere atmak” (EDPT, 1972, 417b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *çal-* “vurmak” (EDPT, 1972, 417b); MK *çal-* “yere çalmak, yere vurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 612), KB *çal-* “yere çalmak, vurmak, yenmek” (Arat III, 1979, 127); **Harezmi** KE *çal-* “atmak, (yere) çalmak; (müzik aleti) çalmak; bir şeyin etkisinde büyüünde kalmak” (Ata II, 1997, 156b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *çal-* “müzik çalmak”

¹⁴⁹² Bu kelime asıl metinde /ş/ ile شَاكْتِي *şaķtı* şeklinde yazılmıştır. KK 10b/1.

(Grønbech, 1942, 72), BMF -, DM -, GT *çal-* “(bir müsiiki aleti) çalmak” (Karamanlioğlu, 1978, 237b), İH -, İM *çal-* “herhangi bir müsiiki aletini çalmak” (Toparlı, 1992, 515), KEF -, KH -, Kİ *çal-* “def gibi müzik aletlerini çalmak” (Özyetgin, 2001, 425; Caferoğlu, 1931, 26), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *çal-* “düdük öttürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 99a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** : Tat. *çal-* “çalgın çalmak; ayak çalmak, vurmak; çelme takmak, hayvan kesmek” (TatRSl., 1966, 630a), Baş. *sal-* “kesmek, keserek boğazlamak; bir şeyin etrafını ip ile kuşatmak; çaprazvar bağlamak; altına koymak, yerleştirmek; vermek, uzatmak, çekmek, yerine koymak; savunmasız bırakmak, arada bırakmak, birine çelme takmak; *mec.* engellemek, işe engel olmak” (BaşRSl., 1958, 460b), Kmlk. *çal-* “biçmek, kekelemek, örmek, dolanmak” (KmlkTSl., 2000, 167a), KKlp. *şal-* “çelme takmak; hayvan kesmek; örmek, çat pat konuşmak” (KKlpRSl., 1958, 722a), Karay. *çal-* “vurmak, atmak, fırlatmak, salmak” (KTSl., 2006, 57a), Kum. *çal-* “biçmek; örmek, sarmak; kesmek, biçmek; düşürmek, devirmek, vurmak; çalmak, (müzik aleti)” (KmkTSl., 2011, 96b), Kzk. *şal-* “çelme takmak, vurmak; kesmek; kulağa bir şey fısıldamak” (KzkESl., 1966, 228a), Nog. *şal-* “kesmek; biçmek, tırpanlamak, vurmak” (NogRSl., 1963, 403a).

şalgadı ¹⁴⁹³ شَالْغَادِي , **şalkadı** (V15a1) “çalkaladı” (Ar. *ḥaḍḍa*)

< *çalka-* “çalkalamak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece *çalkan-* “çalkanmak” (Özyetgin, 2001, 425; Caferoğlu, 1931, 26), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. sadece *çayka-* “sallamak; durulmak, yıkamak; gargara etmek” (TatRSl., 1966, 628), Baş. -, sadece *şayka-* “ağız çalkalamak, baş sallamak, elbise durulama, bulaşık yıkamak” (BaşRSl., 1958, 458b), Kmlk. -, sadece *çayka-* “çalkalamak, sallamak” (KmlkTSl., 2000, 171a), KKlp. -, sadece *şayka-* “sallamak, ırgalamak, silkelemek” (KKlpRSl., 1958, 718b), Karay. -, sadece *çayka-* “durulmak, yıkamak, çalkalamak” (KarRPSl., 1974, 621b), Kum. -, sadece *çayka-* “sallamak; çalkalamak; sallandırmak; sarsmak” (KmkTSl., 2011, 100a), Kzk.

¹⁴⁹³ bu kelimenin üstünde /ğ/ yerine /ق/ ile de *şalkadı* şeklinde okunabilir anlamında bir ibare vardır

-, sadece *şayka*- “tereyağı çıkarmak için yayık çalkalamak, kımız karıştırmak, çalkalamak, sallamak, sarsmak” (KzkESl., 1966, 228a), Nog. -, sadece *şayka*- “sallamak, sallandırmak, çalkalamak, ırgalamak, elbise durulamak, bulaşık yıkamak” (NogRSl., 1963, 401a).

şanşmaladı شَانَشْ مَالَادِي (V24a9) “işledi, nakışladı, süsledi” (Ar. *tarraza*)

Bu kelime tarihî Türk dili ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

şaptı شَابْتِي (V20a2, 23a11) “sürdü, vurdu” (Ar. *sāka, daraba*)

< **çap*- “vurmak” (EDPT, 1972, 394a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *çap*- “suda yüzmek; (ata) hafifçe vurmak; Uygur lehçesinde birinin boynuna vurmak; saf çamurla sıvamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 615), KB *çap*- “yüzmek” (Arat III, 1979, 127); **Harezm** KE *çap*- “kesmek, parçalamak, el vurmak” (Ata II, 1997, 157a), ME *çap*- “el vurmak; at koşmak” (Yüce, 2014, 110a), MM -, NF *çap*- “koşmak” (Ata, 1998, 100b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM *şap*- “sürmek, çapmak” (Toparlı, 2003, 108b), GT -, İH -, İM *çap*- “vurmak, sürmek” (Toparlı, 510), KEF *çap*- “koşturmak, (at vs.) sürmek, akın etmek; yüzmek, yüzerek gitmek; vurmak, yün çırpma” (Eminoğlu, 2011, 190b), KH *çap*- “at koşturmak, at sürmek, atı dörtmal sürmek” (Özgür, 2003, 117a), Kİ *çap*- “bir defada vurup kesmek” (Özyetgin, 2001, 427; Caferoğlu, 1931, 26), KİN *çap*- “vurup kesmek” (Delice, 2001, 108a), KK *çap*- “hayvan sürmek” (Toparlı-Çögenli-Yanık; 106b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *çap*- “kesmek, biçmek, kırıp geçirmek, doğramak, parçalamak; atlamak, hoplamak, zıplamak, dörtmala gitmek, çok hızlı gitmek, çok hızlı sürmek; koşmak, kaçmak, kamçılarlamak, fişkırmak; uçmak, havada süzülme; çarpma şiddetle vurmak” (TatRSl., 1966, 627a), Baş. *sap*- “atı dörtmal sürmek, koşturmak; ata binmek; ot biçmek, kesmek” (BaşRSl., 1958, 457a), KMIk. *çab*- “saldırmak; koşmak” (KMIkTSl., 2000, 164b), KKlp. *şap*- “ata binmek; atı yarışta koşturmak, atı dörtmal koşturmak; dövmek; ot biçmek; saldırmak” (KKlpRSl., 1958, 726a), Karay. *çap*- “at koşturmak; alkışlamak; yontmak” (KarRPSl., 1974, 624a), Kum. *çap*- “koşmak, koşarak dışarı çıkmak; at koşturmak, at üstünde dört nala gitmek (yarışta); kesmek, kıymak, doğramak; yonmak,

yontmak” (KmkTSl., 2011, 97b-98a), Kzk. *şap*- “kesmek, biçmek; yontmak; atı dört nala sürmek; saldırmak, vurmak” (KzkESl., 1966, 229a), Nog. *şap*- “kesmek; yontmak; at koşturmak; koşarak dışarı çıkmak” (NogRSl., 1963, 400a).

şapladı شَابَلَدِي (V32a10) “tokat attı” (Ar. *laṭaṣa*)

< *şapla*- < *şap+la*-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece isim *çaplatmak* “tokat” (Gronbech, 1942, 73), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *çapla*- “elin ayası ile vurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 99b); Müh. -; Krş. Osm. *şapla*- “şap etmek, öperken dudak veya sille vururken avuc ses çıkarmak” (Ş. Sami. 592b) **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *şapalak* “tokat, sille” (TatRSl., 1966, 655b), Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, sadece isim *şapalak* “tokat” (KKlpRSl., 1958, 726a), Karay. -, sadece fiilden isim *şaplama* “tokat” (KarRPSl., 1974, 644b), Kum. -, Kzk. -, sadece isim *şapalak* “tokat” (KzkESl. 229b), Nog. -. Krş. Trkm. *şapbatla*- “tokatlamak” (TrkmTSl., 1955, 600a), TTü. *şapla*- “Şap□ diye ses çıkarmak: Tokat şapladı” (TSl., 2011, 2204a).

şarlandı شَارْلَانْدِي (V9b13), **şırlandı** شِيرْلَانْدِي (sayfanın alt kenarında yazılmıştır) “iyileşti; hali düzeldi, hali vakti yerinde oldu” (Ar. *tamallaka*)

Bu kelime yukarıdaki anlamda tarihî kaynaklarda yer almamaktadır, yalnız DLT’de “yağ” anlamında *çır* kelimesi geçmektedir (EDPT, 1972, 427b). **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *çırlı* “üstü yağlı, yüzü yağlı; mec. göze çarpan (kız)” (TatRSl., 1966, 403), Baş. -, Kmlk. *çırlı* “yağlı; müreffeh, varlıklı, hali vakti yerinde” (KmlkTSl., 2000, 175b), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. *şarlan*- “kilo almak, yağ bağlamak, semirtmek” (KzkESl., 1966, 230a), Nog. -.

şarmandı شَارْمَانْدِي (V21b2) “kollarını sıvadı” (Ar. *şammara*)

< *çermen*- < *çerme-n*- “kollarını sıvamak” (EDPT, 1972, 430 *çerme*- “bir şeyi bükme, kolu sıvamak”).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece edilgen çatılı *çermel-* “(kamçı ucu) bükülüp kıvrılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 620), KB -; **Harezmi** KE -, ME *çermen-* “çemrenmek, paçayı sıvamak” (Yüce, 2014, 111a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *çermen-* “salındırmak” (Toparlı, 1992, 516), KEF *çemren-* “kıvrırmak, (kolu, paçayı) sıvamak” (Eminoğlu, 2011, 191a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; Krş. Osm. *çemren-* “suya girmek üzere paçaları sığayıp hazırlamak; bir işe ciddi surette teşebbüse hazırlanmak, tasaddî etmek” (Ş. Sami, 405b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, sadece *sırmal-* “bükülmek, sarılmak” (BaşkRSl., 1958, 492a), KMLk. -, sadece *çırmal-* “sarılmak, dolamak” (KMLkTSl., 2000, 175b), Kum. -, sadece *çırmal-* “sarılmak, dolanmak; bükülmek, bükülüp kaldırılmak, sıvanmak” (KmkTSl., 2011, 105a), KKlp. -, sadece *şırmal-* “sarılmak, bükülmek” (KKlpRSl., 1958, 751a), Karay. -, Kzk. -, sadece *şırmal-* “sarılmak, dolanmak” (KzkESl., 1966, 237a), Nog. -, sadece *şırmal-* “sarılmak, bükülmek” (NogRSl., 1963, 423b). Krş. TTü. *çemren-*, *çermen-* “kolu, paçayı, eteği kıvrıp sıvamak” (YTSl., 1983, 64b, 65b), Trkm. *çermen-* “çerme-: sıvamak fiilinden edil. çatılı” (TrkmTSl., 1995, 118a).

şaştı شاشتى , **şaştı** صاشتى (V8a12) (Ar. *baḡḡara*)

< *saç-* “saçmak” (EDPT, 1972, 794b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *şaç-* “saçmak” (EDPT, 1972, 794b), KB *şaç-* I “saçmak, dağıtmak” (Arat III, 1979, 377), MK *şaç-* “(su vb..şeyleri) serpmek; yağmur saçmak; dağıtmak, malını fırlatmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 797),; **Harezmi** KE *şaç-* “saşmak, serpmek, atmak, birbirinden uzaklaştırmak” (Ata II, 1997, 529a), ME *şaç-* “saçmak, dağıtmak” (Yüce, 2014, 170b), MM *şaç-* “saçmak, serpmek, yaymak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 251b), NF *şaç-* “saçmak, serpmek” (Ata, 1998, 356a); **Kıpçak** CC *şaç-* “saçmak, serpmek” (Grønbech, 1942, 210), BMF *şaçtı* “saçmak, serpmek” (Zajączkowski, 1954, 68), DM -, GT -, İH -, İM *şaç-* “döküp saçmak” (Toparlı, 1992, 585), KEF *şaç-* “saçmak, dağıtmak, yaymak” (Eminoğlu, 2011, 267b), KH -, Kİ *şaç-* “saçmak” (Özyetgin, 2001, 602; Caferoğlu, 1931, 84), KİN *şaç-* “saçmak” (Delice, 2001, 124a), KK -, KMES *şaç-* “saçmak, dökmek” (Toparlı, 1987, 85), KTAM *şaç-* “saçmak, dökmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 134a), Müh. *şaç-* “su serpmek” (Battal, 1997, 57a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *çeç-*

“saçmak, serpmek, tohum ekmek, tohum dağıtmak; dökmek, içini dökmek; akıtmak, boşaltmak; atmak, fırlatmak, savurmak” (TatRSl., 1966, 650b), Baş. çeç- “saçmak, tohum ekmek, dağıtmak; dökmek, serpmek, fırlatmak” (BaşRSl., 1958, 496b), Kmlk. çaç- “dağıtmak” (KmlkTSl., 2000, 165b), KKlp. şaş- “saçmak, dağıtmak, serpmek, dökmek” (KKlpSl., 1958, 730b), Karay. çaç- “saçmak, ekmek, ekim yapmak” (KTSl., 2006, 56b), Kum. çaç- “saçmak, ekmek, yaymak” (KmkTSl., 2011, 95b), Kzk. şaş- “saçmak, savurmak, serpmek, dağıtmak” (TKzkSl., 2009, 617a), Nog. şaş- “saçmak, savurmak, dağıtmak, dökmek” (NogRSl., 1963, 408a).

şatladı شاطلادی (V28b2) “parmak şaklatmak, şak diye ses çıkarmak” (Ar. farka'a)
< çatıla- < *çatı+la- “parmak şaklatmak” (EDPT, 1972, 403a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK çatıla- “şaklamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 617), KB -, Harezmi KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece ettirg. çatılı çatlat- “parmaklarını çatlatmak, parmaklarıyla çit çit ses çıkarmak” (Toparlı, 1992, 516), KEF -, KH -, Kİ çatla- “el şaklatmak, el şaklatarak ses çıkardı” (Özyetgin, 2001, 429; Caferoğlu, 1931, 27), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. çatna- “çatlamak, patlayıp yarılmak, çitirdamak, kopmak, patlamak, kopmak” (TatRSl., 1966, 632a), Baş. satna- “çatlamak, patlamak, çitirdamak” (BaşRSl., 1958, 464b), Kmlk -, KKlp. şatna- “çatlamak, çitirdamak” (KKlpRSl., 1958, 728b), Karay. çatla- “çatlamak, patlamak” (KarRPSl., 1974, 625a), Kum. -, Kzk. şatna- “çatlamak; vurmak; sinirlenmek” (KzkESl. 230b), Nog. şatla- “çatlamak, kırılmak” (NogRSl., 1963, 406b).

şatlandı شاطلاندی (V10b10) “çatırdadı, şak diye ses çıkardı” (Ar. tafarka'a)
< şat +la-n- (dönüşlü).

Bu kelime tarihî ve çağdaş kaynaklarda yer almamaktadır. Fiil, Türkmencede şatla- “çatırtılı ses çıkarmak” biçiminde mevcuttur (TrkmTSl., 1995, 601b).

şayfaldı شَائِفَالْدِي (V9b2) “dağıldı, parçalandı” (Ar. *taba‘zaqa*)

Bu kelime tarihî ve çağdaş kaynaklarda yer almamaktadır; ancak fiil Çağatayca *saypa*- “perişan etmek, harcamak, dağılmak” (Kaçalın, 2011, 993); Senglah *sayf/pal*- “çıkıp dağılmak” (Clauson, 1960, 1003) ilişkilendirilebilir.

şaynadi شَائِنَادِي (V35b9) “çiğnedi” (Ar. *maḍağa*)

< *çeyne*-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, KB -; **Harezmi** KE *çeyne*- “çiğnemek” (Ata II, 1997, 159b), ME *çayna*- “kemirmek, çiğnemek” (Yüce, 2014, 110b), MM *çeyne*- “çiğnemek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 213b), NF *çeyne*- “çiğnemek” (Ata, 1998, 102a); **Kıpçak** CC *çayna*- “çiğnemek” (Grønbech, 1942, 72), BMF *çeyne*- “çiğnemek” (Zajaczkowski, 1954, 49), DM -, GT *çiyne*- “çiğnemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 239b), İH -, İM *çayna*- “(sakız vs.) çiynelemek” (Toparlı, 1992, 516), KEF *çeyne*-, *çiyne*- “çiğnemek, dişler arasında ezmek” (Eminoğlu, 2011, 191a, 192a), KH *çeyne*- “çiğnemek” (Özgür, 2003, 117b), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *çiyne*- “dişle ezmek, çiğnemek” (Battal, 1997, 25b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *çeyne*- “çiğnemek, geviş getirmek, kemirmek” (TatRSl., 1966, 648a), Baş. *seyne*- “çiğnemek, kemirmek” (BaşRSl., 1958, 494b), Kmlk. *çayna*- “çiğnemek” (KmlkTSl., 2000, 171b), KKlp. *şayna*- “çiğnemek, kemirmek” (KKlpRSl., 1958, 719a), Karay. *çeyna*-, *çayna*-, *çeyne*-, *tsayna*-, *tseyne*- “çiğnemek, geviş getirmek, ezmek; bir meseleyi çok tartışmak, grüşmek; birinin gıybetini yapmak” (KarRPSl., 1974, 640a), Kum. *çayna*- “çiynelemek; *mec.* birinin gıybetini yapmak, birini çekiştirmek; *mec.* bir şeyi çok fazla uzun süre, can sıkacak kadar konuşmak, görüşmek, jurnalcilik etmek, gammazlamak” (KmkTSl., 2011, 100a), Kzk. *şayna*- “çiğnemek, ezmek” (TKzkSl., 2009, 176a), Nog. *şayna*- “çiğnemek” (NogRSl., 1963, 401b).

şeşti شَائِشْتِي (V13b3, 32a9) “çözdü” (Ar. *ḥalla*)

< *şeş*- “çözmek” (EDPT, 1972, 857a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *şeş*- “çözmek” (EDPT, 1972, 857a); MK *şeş*- “(dügüm) çözmek, (at vb. hayvanları) bağından serbest bırakmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 845), KB -; **Harezmi** KE -, ME *şeş*- “çözmek” (Yüce,

2014, 181a), MM *şêş*- “çözmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 258a), NF -, sadece edilgen çatılı *şêşil*- “çözülmek” (Ata, 1998, 389a); **Kıpçak** CC *seş*- “çözmek” (Grønbech, 1942, 218), BMF -, sadece edilgen çatılı *şêşil*- “çözülmek” (Zajaczkowski, 1954, 73), DM -, GT -, İH -, İM *şış*- “su vb yükselmek; şişmek, kabarmak; çözülmek” (Toparlı, 1992, 597), KEF *şış*- “çözmek, ayırmak” (Eminoğlu, 2011, 279b), KH -, Kİ *şêş*- “çözmek” (Özyetgin, 2001, 643; Caferoğlu, 1931, 96), KİN -, KK *şêş*- “çözmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 124a), KMES -, KTAM *şêş*- “çözmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 141b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *çiş*- “çözmek, gevşetmek, açmak; sergilemek, yıkmak, alt üst etmek; (elbisenin) düğmelerini çözmek, bağlarını çözmek; çözmek, halletmek, kararlaştırmak; ambıajını çıkarmak” (TatRSl., 1966, 639), Baş. *sis*- “çözmek, gevşetmek; halletmek; kararlaştırmak; indirmek, çıkarmak” (BaşRSl., 1958, 473b), KMLk. -, KKlp. *şêş*- “çözmek, düğünü açmak, soyunmak, elbise çıkarmak; çözmek, halletmek” (KKlpRSl., 1958, 735b), Karay. *çeş*- “çözmek, açmak” (KTSl., 2006, 57b), Kum. *çeç*- “çözmek, düğümü çözmek, elbiseyi açmak, elbiseyi, giysiyi, ayakkabıyı çıkarmak; *mec.* meseleyi çözmek, halletmek” (KmkTSl., 2011, 100b), Kzk. *şêş*- “çözmek” (TKzkSl., 2009, 182b), Nog. *şêş*- “çözmek, elbisesini çıkarmak, düğümü çözmek” (NogRSl., 1963, 412a).

şewrendi شاورندي (V7a2), **çevründi** جاوروندى (V15b13) “çevrildi, geri döndü, devrildi” (Ar. *inşalaba*)

< *çevrün*- < *çevür*-(ü)n-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK. -, sadece edilgen çatılı *çevrül*- “dönmek, çevrilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 620), KB -, sadece edilgen çatılı *çewril*- “çevrilmek, döndürülmek” (Arat III, 1979, 128); **Harezmi** KE -, sadece geç. fiil *çewür*- “çevirmek” (Ata II, 1997, 159b), ME *çevrün*- “devretmek, dönmek” (Yüce, 2014, 111a), MM -, NF -, sadece *çewrül*- “çevrilmek” (Ata, 1998, 101a); **Kıpçak** CC -, sadece *çövür*- “döndürmek, çevirmek” (Grønbech, 1942, 76), BM -, DM -, GT -, İH *çevrün*- “dolandı, çevrindi, döndü” (İzbudak, 1936, 11), İM -, sadece *çewür*- “çevirmek, altını üstüne getirmek; çevirmek, bir yere yönelmek” (Toparlı, 1992, 516), KEF -, sadece *çewür*- “çevürmek, döndürmek” (Eminoğlu, 2011, 191a), Kİ -, KİN -, KH -, KK -, sadece *çevir*- “çevirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 107a), KMES -,

sadece *çevür-* “çevirmek, döndürmek” (Toparlı, 1987, 43), KTAM -, Müh. -, sadece *çevir-* “çevirmek” (Battal, 1997, 25a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece *çüyür-* “bükmek, burmak” (KMLkTSl., 2000, 180b), Krklp. -, Karay. -, sadece *çüvür-* “çevirmek, döndürmek” (KTSl., 2006, 58b), Kum. -, sadece edilgen çatılı *çüyürül-* “sarılmak, sıvanmak, çevrilmek” (KmkTSl., 2011, 108b), Kzk. -. Nog. -.

şınladı شَنَكَلَدِي (V24a9) “çınlamak” (Ar. *ṭanna*)

< *çınla-* < *çın+la-* “çınlamak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *çın et-* “(kulak; çingirak, leğen vb.) çınlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 623), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; Krş. Osm. *çınla-*, *çınle-* “çın etmek, ötmek: kulağım çınıyor” (Ş. Sami, 407a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *çınla-* “çınlamak” (TaRSl., 1966, 647b), Baş. *şınla-* “çınlamak” (BaşRSl., 1958, 491b), KMLk. -, KKlp. *şınla-* “çınlamak”, ayrıca *şınılda-* “çınlamak, kulak çınlamak” (KKlpRSl., 1958, 750a), Karay. *çınla-*, *tsınla-* “çınlamak, kulak çınlamak” (KarRPSl., 1974, 637b, 616b), Kum -, Kzk. -, sadece *şınılda-* “çınlamak, kulak çınlamak” (TKzkSl., 2009, 173a), Nog. *çınla-* “(yırlav) şarkı söylemek” (NogRSl., 1963, 423a).

şıraklandı شَرَاكَ لَانْدِي (V37a2) “aydınlandı” (Ar. *anāra*)

< *şıraklan-* < Far. *çerağ*+ T. *lan-* “aydınlanmak” (Ş. Sami, 2012, 399 *çırağ*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, sadece *şıraklığ* “<F.+T. *çerāğ*. parlak, aydınlık” (Ata II, 1997, 164a), ME -, sadece isim *çırağ* “çıra, lamba” (Yüce, 2014, 112a), MM -, NF -, sadece *çırağ* “mum” (Ata, 1998, 104b); **Kıpçak** CC -, sadece isim *şırak* “mum” (Grønbech, 1942, 79), BMF -, DM -, sadece *şırak* “ışık, kandil”(Toparlı, 2003, 109b), GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece isim *çırāğ* “Far. çıra, meşale, lamba” (Eminoğlu, 2011, 192a), KH -, Kİ -, sadece isim *şırak* “çıra” (Caferoğlu, 1931, 30), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece *çırağ yandır-* “mum yakmak” (Battal, 1997, 26b); Krş. Osm. *çırağ*: i. Far. kandil ve mum ve meşale gibi vasıta-i tenvîr” (Ş. Sami, 399b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *şırakla-* “gecede çıra ışığında balık avlamak” (TaTSl., 1997, 403), Baş. -, sadece *şırak* “çıra”

(BaşkRSl., 1958, 491b), Kmlk. -, sadece *çırak* “meşale, lamba, elektrik” (KmlkTSl., 2000, 175), KKlp. -, sadece *şırak* “lamba, mum” (KKlpRSl., 1958, 750b), Karay. -, sadece *çırak*, *çırak* “mum, meşale” (KTSl., 2006, 58a), Kum. -, sadece *çırak* “Far. mum; petrol (veya gaz) lambası” (KmkTSl., 2011, 104b), Kzk. -, sadece *şırak* “kandil, ışık, lamba” (KzkESl., 1966, 237a), Nog. -, sadece *şırak* “lamba, kandil” (NogRSl., 1963, 223a)

şışti شیشتی (V38b9, 84a12) “şışti” (Ar. *warima*)

< *şış- “şışmek” (Tekin, 1995, 176; EDPT, 1972, 857a: *şış*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *şış*- “şışmek” (EDPT, 1972, 857a); MK -, KB -; **Harezmi** KE *şış*- “şışmek” (Ata II, 1997, 584a), ME *şış*- “şışmek, kabarmak” (Yüce, 2014, 181a), MM -, NF *şış*-, *şış*- “şışmek; kibirlenmek, büyüklük taslamak” (Ata, 1998, 373b, 390a); **Kıpçak** CC *şış*- “kabarmak, şışmek” (Grønbech, 1942, 231), BMF *şış*- “şışmek” (Zajaczowski, 1954, 73), DM -, GT -, İH -, İM *şış*- “su vs. yükselmek; şışmek, kabarmak” (Toparlı, 1992, 597), KEF *şış*- “şışmek, kabarmak” (Eminoğlu, 2011, 279b), KH -, Kİ *şış*- “yara toplayarak kabarmak, şışmek” (Özyetgin, 2001, 644; Caferoğlu, 1931, 96), KİN -, KK *şış*- “şışmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 124a), KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece isim *şışik* “şışmış” (Battal, 1997, 60b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *şış*- “şışmek, kabarmak, iltihaplanmak,” (TatRSl., 1966, 659b), Baş. *şış*- “şışmek, kabarmak, iltihaplanmak” (BaşkRSl., 1958, 658b), Kmlk. -, KKlp. *is*- “şışmek, kabarmak” (KKlpRSl., 1958, 299b), Karay. *şış*-, *sis*- “şışmek, kabarmak” (KarRPSl., 1974, 646b, 476a), Kum. *şış*- “şışmek, kabarmak; *mec.* şışmanlamak, zenginleşmek, kendini beğenmek” (KmkTSl., 2011, 311b), Kzk. *is*- “şışmek” (KzkESl. 249a), Nog. *sis*- “şışmek, kabarmak” (NogRSl., 1963, 299a).

şışledi شیش لادی (V21b6) “et kızarttı” (Ar. *şawā*)

< *şışle*- < *şış+le*- “şışlemek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece isim *şış* “kendisiyle tutmaç yenilen şış” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 845); KB -, sadece isim *şış* “şış” (Arat III, 1979, 416), **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *şışle*- “ızgara etmek, pişirmek” (Zajaczowski, 1954, 73), DM -, GT *şışle*- “şışlemek, şışe geçirmek” (Karamanlioğlu, 1978, 365b), İH -, İM -, sadece

şışlen- “ateşte kebab yapılmak”(Toparlı, 1999, 597), KEF -, KH -, sadece *şış* “şış” (Özgür, 2003, 140b), Kİ *şışle-* “et kızartmak, kebab etmek” (Özyetgin, 2001, 644; Caferoğlu, 1931, 96), KİN -, KK *şışle-* “kebab yapmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 124a), KMES -, KTAM -, sadece isim *şış* “şış” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 141b); Müh. -, sadece isim “pişirilecek eti geçirdikleri ağaç yahut demir kazık” (Battal, 1997, 66a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece isim *şış* “şış” (TatRSl., 1966, 659a), Baş. -, sadece isim *şış* “ızgara et pişirmekte kullanılan şış” (BaşRSl., 1958, 658a), Kmlk. *şışle-* “ızgara yapmak” (KBlkRSl., 1989, 751b), KKlp. -, Karay. -, sadece *şışlık* “kızartmalık et” (KTSl., 2006, 103a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -, sadece isim *sis* “şış” (NogRSl., 1963, 298b).

şışlendi شِيشْ لَانْدِي (V7a1) “kebab yapılmak” (Ar. *inşawā*)

< *şışlen-* < *şış+le-n-* “şışe geçirilmek, kebab yapılmak”

Kelime tarihi Türk dili alanında sadece İM’de tespit edilmiştir: *şışlen-* “ateşte kebab yapılmak” (Toparlı, 597), çağdaş Kıpçakçada tespit edilmemiştir. Krş. TTü. *şışlen-* “şışleme işine konu olmak” (TSl., 2011, 2228b).

şokradı شَوْقَرَادِي (V8b6) “fokurmak, kabarmak” (Ar. *bağbağa*)

< *çokra-* “kaynamak” (Erdal II, 1991, 470).

Tarihî: Uyg. *çokra-* “köpürmek, kaynamak, fokurdamak, coşmak” (EDPT, 1972, 410b), KB -, MK *çokra-* “keşkek ve lapa gibi katı yiyecekler kaynamak; pınarda kaynamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 626); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece isim *çokrak* “kaynak, pınar” (Grønbech, 1942, 75), BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *çokra-* “kaynamak, bir şeyin piştiği zaman çıkardığı ses” (Özyetgin, 2001, 438; Caferoğlu, 1931, 31), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, Kmlk. *çokurk-* “yer altından kaynamak” (KmlkTSl., 2000, 177b), KKlp. -, Karay. -, sadece isim *çokrak* “kaynak, pınar” (KarRPSl., 1974, 630b), Kum. -, sadece isim *çokrak* “düzgün olmayan, pürtüklü, engebeli” (KmkTSl., 2011, 106b), Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *çokra-* “kaynamak, fokurdamak” (YTSl., 1983, 70a).

şöpledi شُوْپَلَدِي (V30a6, 32a8, 37a6) “ayıkladı, derdi, yerden bir şey topladı, sağından solundan kopardı” (Ar. *laḳḳaṭa, camaʿa, ḳaṣṣaṣa, naḳḳā*)

< *çöple-* < *çöb+le-* (EDPT, 1972, 394a: *çö:b*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *çöb* “çöp, tortu, değersiz bir şey” (EDPT, 1972, 394a); MK -, sadece isim *çöp* “bir şeyin çöpü ve usaresi; üzüm vb. şeylerin posası; şarap, yağ vb. şeylerin dibe çöken kısmı, tortu; tutmaç yemeğinin, şehriye ve eriştenin (çubuk halindeki) parçaları” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 628), KB -; **Harezmi** KE -, sadece isim *çöp* “çöp” (Ata, 1998,165a), ME -, sadece isim *çöp* “çöp” (Yüce, 2014, 112b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *çöple-* “toplamak” (Grønbech, 1942, 76), BMF -, DM -, GT *çöple-* “toplamak, derlemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 239b), İH -, sadece dönüşlü *çöplen-* “süprüntülenmek, çör çöple kirlenmek” (İzbudak, 1936, 13), İM -, sadece *çöp* “çöp” (Toparlı, 517), KEF *çöple-* “(meyve) toplamak, derlemek” (Eminoğlu, 2011,192b), KH -, Kİ -, sadece isim *çöp* “çöp” (Caferoğlu, 31), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *çüple-* “çöp bırakmak; tane tane olmak, toplamak” (TatRSl., 1966, 652b), Baş. *süple-* “toplamak, derlemek, gagalamak; çöp bırakmak” (BaşRSl., 1958, 487a), Kmlk. *çöple-* “gagalamak, toplamak; yok etmek, imha etmek” (KmlkTSl., 2000, 179a), KKlp. -, sadece *şöpşe-* “toplamak” (KKlpRSl., 1958, 741b), Karay. *çöple-* “toplamak, gagalamak” (KTSl., 2006, 58b), Kum. *çöple-* “toplamak” (KmkTSl., 2011, 107b), Kzk. -, sadece *şöp* “çim, saman” (KzkESl., 1966, 239b), Nog. *şöple-* “derlemek, toplamak” (NogRSl., 1963, 416b). Krş. Trkm. *çöple-* “toplamak, yığmak; hepsini toplamak; tek tek seçip almak; yiyip bitirmek” (TrkmTSl., 1995, 126a), TTü. *çöple-* “sütü az hayvanları sağmak; otlamak” (TTASl. www.tdk.gov.tr[18/10/2015]).

şöwürdi شُوْوَردِي (V29b13) “çevirdi” (Ar. *ḳalaba*)

< *çevür-* “bir şeyi bükmek, çevirmek” (EDPT, 1972, 398b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK. *çewür-* “(bir şeyi ekseni etrafında) döndürmek, çevirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 620), KB -, sadece *çewril-* “çevrilmek, döndürülmek” (Arat III, 1979, 128); **Harezmi** KE *çewür-* “çevirmek” (Ata II, 1997,159b), ME *çévür-* “çevirmek, değiştirmek, döndermek” (Yüce, 2014, 111a), MM -, NF *çew(ü)r-*, *çevür-* “çevirmek, döndürmek” (Ata, 1998,101a); **Kıpçak** CC *çövür-* “döndürmek, çevirmek”

(Grønbech, 1942, 76), BM -, DM -, GT -, İH -, sadece dönüşlü *çevründü* “dolandı, çevrindi, döndü” (İzbudak, 1936, 11), İM *çewür-* “çevirmek, altını üstüne getirmek; çevirmek, bir yere yönelmek” (Toparlı, 1992, 516), KEF *çewür-* “çevürmek, döndürmek” (Eminoğlu, 2011, 191a), Kİ -, KİN -, KH -, KK *çevir-* “çevirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 107a), KMES *çevür-* “çevirmek, döndermek” (Toparlı, 1987, 43), KTAM -, Müh *çevir-* “çevirmek” (Battal, 1997, 25a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. , KMLk. *çüyür-* “bükmek, burmak” (KMLkTSl., 2000, 180b), Krklp -, Karay. *çüvür-* “çevirmek, döndürmek” (KTSl., 2006, 58b), Kum. *çüyür-* “sıvamak, çemremek; büküp kaldırmak; kabartmak; bükmek, dudaklarını bükmek” (KmkTSl., 2011, 108b), Kzk. -, Nog. -.

şulğadı شُولْغَادِي (V32a5) “sardı, doladı” (Ar. *laffa*)

< *şulğa-* < *çuğ+la-* “eşyayı toparlayıp doldurmak, bohçalamak” (EDPT, 1972, 407b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *çuğla-* “bohçalamak, sarmak” (Erdal II, 1991, 435); MK *çuğla-* “(eşyayı) doldurup bohçalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 629), KB -; **Harezmi** KE *çulğa-* “sarmak, örtmek, dolamak” (Ata II, 1997, 165a), ME -, sadece dönüşlü *çulğan-* “örtünmek, bürünmek” (Yüce, 2014, 112b), MM -, NF *çulğa-* “dolamak, sarmak” (Ata, 1998, 105b); **Kıpçak** CC -, sadece dönüşlü *çulğan-* “sarılmak” (Grønbech, 1942, 77), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *çulğa-* “üzerine bir şey giyinmek” (Toparlı, 1992, 517), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *çolga-* “kuşatmak, sarmak, muhasara etmek; (ayağa) sarmak” (TatRSl., 1966, 460a), Baş. *solga-* “sarmak, kuşatmak, örtmek” (BaşkRSl., 1958, 477b), KMLk. *çulga-* “dolamak, sarmak” (KMLkTSl., 2000, 179b), KKlp. -, sadece *şulğan-* “ayağını sarmak” (KKlpRSl., 1958, 743a), Karay. *çulga-*, *çurga-*, *çorga-*, *çerge-* “sarmak, giydirmek” (KarRPSl., 1974, 631b, 633a, 633b, 641a), Kum. -, Kzk. -, sadece dönüşlü *şulğan-* “bacaklarını sarmak” (KzkRSl. 239b), Nog. *şulga-* “kuşatmak, çevrelemek” (NogRSl., 1963, 418a).

şürüdi شُورُودِي (V10a11) “çürüdü, bozuldu, telef oldu” (Ar. *talaḥa*)

< çürü- < *çūri- “çürümek” (Tekin, 1995, 185).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE çūri- “çürümek” (Ata II, 1997, 165b), ME çürü- “çürümek” (Yüce, 2014, 112b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece işteş çatılı çürüş- “kırışmak” (Grønbech, 1942, 77), BMF -, DM -, sadece isim şürük “çürük” (Toparlı, 2003, 110b), GT -, sadece isim çürük “çürük” (Karamanlioğlu, 1978, 239b), İH -, İM çūri/ü- “çürümek” (Toparlı, 1992, 517), KEF çūri/ü- “çürümek” (Eminoğlu, 2011, 192b), KH -, Kİ çūri- “çürümek” (Özyetgin, 2001, 441; Caferoğlu, 1931, 32), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. çiri- “çürümek, kokuşmak, çüyüp gitmek, bozulmak” (TatRSl., 1966, 634) 394b), Baş. siri- “çürümek” (BaşRSl., 1958, 469a), Kmlk. çiri- “çürümek” (KmlkTSl., 2000, 176b), KKlp. şiri- “çürümek, bozulmak” (KKlpRSl., 1958, 737b), Karay. çiri- “çürümek” (KarRPSl., 1974, 629a), Kum. çiri- “çürümek, bozulmak” (KmkTSl., 2011, 105b), Kzk. şiri- “çürümek” (TKzkSl., 2009, 184b), Nog. şiri- “çürümek, bozulmak” (NogRSl., 1963, 413b).

şüşkürdi شُوشْ كُورْدِي (V26a5) “hapşırdı” (Ar. *aḥasa*)

< şüşkür- < *çüčkür- “hapşırmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC çüčkür- “hapşırmak” (Grønbech, 1942, 77), BM tüşkür- “balgam tükürmek” (Zajaczkowski, 1954, 77), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ çüčkür- “aksırmak” (Özyetgin, 2001, 441; Caferoğlu, 1931, 32), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. töčkür- “hapşırmak” (TatRSl., 1966, 578a), Baş. sōškōr- “hapşırmak” (BaşRSl., 1958, 480a), Kmlk. çüčkür- “hapşırmak” (KmlkTSl., 2000, 180a), KKlp. tüşkir- “aksırmak” (KKlpRSl., 1958, 666a), Karay. çüčkür- çüşkür- “aksırmak” (KarRPSl., 1974, 634), Kum. -, Kzk. tüşkir-/kür- “hapşırmak” (KzkESl., 1966, 217a), Nog. şüşkir- “hapşırmak” (NogRSl., 1963, 418b). Krş. TTü. çüčkür- “aksırmak” (TTASl. www.tdk.gov.tr[18/10/2015]).

tağaladı طَاغَالَادِي (V37a3) “nalladı, nal taktı” (Ar. *na‘ala*)

< *tagala-* < *taga+la-*

Bu kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. *tagala-* “(at vb. hayvanın) ayağına nal takmak” (KKlpRSl., 1958, 609a), Karay. -, Kum. -, Kzk. *tagala-* “nallamak” (TKzkSl., 2009, 558b), Nog. *tagala-* “nallamak” (NogRSl., 1963, 325b).

taladı طَالَدِي (V9b6) “yoruldu” (Ar. *ta‘iba*).

< *tal-* “gücünü kaybetmek, bayılmak” (EDPT, 1972, 490b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tal-* “gücünü kaybetmek, bayılmak” (EDPT, 1972, 490b); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *tal-* “dalmak, suyun içine girmek” (Eminoğlu, 2011, 281a), KH -, Kİ *tal-* “Kıpçakçada yorulmak; Türkmencede suya dalmak” (Özyetgin, 2001, 647; Caferoğlu, 97), KİN -, KK *tal-* “yorulmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1966, 124b), KMES -, KTAM -, Müh. -; Krş. Osm. **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tal-* “dalmak, yorulmak, bıkmak” (TatRSl., 1966, 230), Baş. *tal-* “yorulmak” (BaşRSl., 1958, 503a), Kmlk. *tal-* “yorulmak” (KmlkTSl., 2000, 372a), KKlp. *tal-* “yorulmak, bayılmak, uyuşmak” (KKlpRSl., 1958, 616a), Karay. *tal-* “yormak, yorulmak” (KarRPSl., 1974, 507a); *dal-* “dalmak, suya dalmak, lafa dalmak, işe dalmak, uykuya dalmak” (KarRPSl., 1974, 169a), Kum. *tal-* “dalmak, dalgınlaşmak” (KmkTSl., 2011, 319b), Kzk. *tal-* “yorulmak, baygın olmak, halsizleşmek” (KzkESl., 1966, 190b), Nog. *tal-* “suya dalmak; dalgınlaşmak; yorulmak” (NogRSl., 1963, 330b).

taladı طَالَادِي (V37b5, 84b1) “talan etti, yağmaladı” (Ar. *nahaba*)

< *tala-* “hasar vermek, talan etmek” (EDPT, 1972, 492a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tala-* “talan etmek” (EDPT, 1972, 492a); MK -, KB *tala-* “yağma etmek” (Arat III, 1979, 419); **Harezmi** KE *tala-* “harap etmek” (Ata II, 1997, 591b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *tala-* “yağma etmek” (Toparlı, 599), KEF -, KH -, Kİ *tala-* “köpek tırmalamak, daladı, ısırarak” (Özyetgin, 2001, 647), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tala-* “dalamak, ısırarak; yağma etmek, gasp etmek” (TatRSl., 1966, 511b), Baş. *tala-* “soymak, yağma etmek,

gasp etmek” (BaşkRSl., 1958, 502a), Kmlk. *tala-* “yırtmak, parçalamak, ısırmak; harap etmek, yıkmak; yiyip bitirmek, zayıf düşürmek; haraca kesmek, soymak” (KmlkTSl., 2000, 372a), KKlp. *tala-* “soymak; köpek tırmalamak, ısırmak” (KKlpRSl., 1958, 613b), Karay. *tala-* “yağma etmek, talan etmek, soymak” (KTSl., 2006, 103b), Kum. *tala-* “yağma etmek; saldırmak; *mec.* birinin üstüne atılmak, birine çullanmak, birine saldırmak (küfürle, kınamayla, azarla, vb.), Kzk. *tala-* “zarar vermek, tahrip etmek; yağmalamak; ısırmak, tırmalamak” (KzkESl., 1966, 190b), Nog. *tala-* “hasar vermek, yağmalamak; ısırmak” (NogRSl., 1963, 329a).

talpıdı طَالِبِي , **talapıdı** طَالِبِي (V17a10) “çırpındı, kanat çırptı” (EDPT, 1972, 493b)

< *talpı-* “çırpınmak, kanat çırpmak” (EDPT, 1972, 493b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *talpı-*, *talpır-* “kuş kanat çırpmak” (Erdal II, 1991, 537); MK -, sadece dönüşlü *talpın-* “çırpınmak, kanat çırpmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 849), KB -; **Harezmi** KE -, sadece dönüşlü *talpın-* “çırpınmak; saldırmak” (Ata II, 1997, 592), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH – İM -, KEF -, KH -, Kİ *talapı-* “çırpınmak” (Özyetgin, 2001, 648; Caferoğlu, 1931, 96 *talıbı-*, *talab-*), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece dönüşlü *talpın-* “kanat çırpmak; kavuşmak, kaynaşmak; kalkışmak, davranmak; kopmak, yırtılmak; atılmak, can atmak, hızlı yürümek” (TatRSl., 1966, 512), Baş. -, sadece dönüşlü *talpın-* “(kuş) kanat çırpmak; çalışıp çabalamak; kopmak; atılmak, can atmak, hızlı yürümek” (BaşkRSl., 1958, 502b), Kmlk. *talpı-* “arzu etmek, hasret çekmek” (KmlkTSl., 2000, 373a), KKlp. -, sadece dönüşlü *talpın-* “(kuş) kanat çırpmak; çırpınmak, çabalamak, gayret etmek, ileriye atılmak” (KKlpRSl., 1958, 615b), Karay. -, Kum. -, sadece dönüşlü *talpın-* “kurtulmaya çalışmak, hamle yaparak öne geçmek” (KmkTSl., 2011, 319b), Kzk. -, sadece dönüşlü *talpın-* “(bebek) yürümeye çalışmak, çabalamak; bir amaç veya belirli bir hedef için çalışmak; kurtulmaya çalışmak” (KzkESl. 191a), Nog. -, sadece dönüşlü *talpın-* “kanat çırpmak; çırpınmak, çabalamak, gayret etmek, ileriye atılmak” (NogRSl., 1963, 330b). Krş. TTü. *d/ṭalabı-*, *ṭalabu-*, *ṭalbu-* “çarpmak, çırpınmak, oynayıp sıçramak” (YTSl., 1983, 213a).

ṭalaṣtı طَلَّاسْتَى (V15a3) “dövüştü” (Ar. *ḥāṣama*)

< *talaş-* < *tala-ş-* “kavga etmek, birbirine sataşmak” (Erdal II, 1991, 567).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *talaş-* “savaşmak” (EDPT, 1972, 502a); MK -, KB -; **Harezmi** CC *talaş-* “kavga etmek” (Grønbech, 1942, 222), BMF -, DM *talaş-* “sataşmak” (Toparlı, 2003, 111a), GT -, İH -, İM *talaş-* “dalaşmak, birbirine sataşmak” (Toparlı, 599), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *talaş-* “döğüşmek, vuruşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 124b), KMES -, KTAM *talaş-* “düşmanlık yapmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 142a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *talaş-* “dalaşmak, kavga etmek, bozuşmak; boğuşmak” (TatRSl., 1966, 511b), Baş. *talaş-* “kavga etmek, çekişmek, dalaşmak” (BaşRSl., 1958, 502a), Kmlk. *talaş-* “dalaşmak, kavga etmek, çekişmek; özenmek, gayret etmek, çabalamak” (KmlkTSl., 2000, 372b), KKlp. *talas-* II “dövüşmek; cabalamak” (KKlpRSl., 1958, 614b), Karay. *talaş-* “ağız kavgası yapmak, tartışmak, çekişmek” (KTSl., 2006, 104a), Kum. *talaş-* “yaramazlık yapmak, yaramazlık etmek; bir şey için gayretle uğraşmak, gayret etmek, emek sarf etmek; can çekişmek, gayretle uğraşmak” (KmkTSl., 2011, 318b), Kzk. *talas-* “tartışmak, çekişmek, kavga etmek, birbirine sataşmak” (KzkESl., 1966, 190b), Nog. *talas-* “çekişmek, kavga etmek” (NogRSl., 1963, 329b).

ṭamdı طَامَدَى (V16a6, 37a11) “damladı” (Ar. *darafa, naḳḳaṭa*)

< *tam-* “damlamak” (EDPT, 1972, 503a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece ettirgen *tam-* “damlatmak” (Erdal II, 1966, 758); MK *tam-* “damlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 850), KB *tam-* “damlamak” (Arat III, 1979, 420); **Harezmi** KE *tam-* “damlamak” (Ata II, 1997, 592b), ME -, MM -, NF *tam-* “damlamak” (Ata, 1998, 401b); **Kıpçak** CC *tam-* “damlamak” (Grønbech, 1942, 233), BMF -, DM -, GT *tam-* “damlamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 368b), İH -, İM *tam-* “damlamak” (Toparlı, 1992, 599), KEF *tam-* “damlamak” (Eminoğlu, 2011, 281a), KH -, Kİ *tam-* “damlamak” (Özyetgin, 2001, 649; Caferoğlu, 1931, 97), KİN *tam-* “damlamak” (Delice, 2001, 126a), KK *tam-* “damlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 124b), KMES *tam-* “damlamak” (Toparlı, 1987, 93), KTAM -; Müh. *tam-* “damlamak” (Battal, 1997, 68a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tam-* “damlamak” (TatRSl., 513b), Baş. *tam-* “damlamak” (BaşRSl., 1958, 506b), Kmlk. *tam-* “damlamak” (KmlkTSl., 2000, 373b), KKlp. *tam-* “damlamak”

(KKlpRSl., 1958, 616a), Karay. *tam-* “akmak, damlamak” (KarRPSl., 1974, 104a), Kum. *tam-* “damlamak; akmak, dökülmek” (KmkTSl., 2011, 320b), Kzk. *tam-* “damlamak, akmak” (KzkESl., 1966, 191b), Nog. *tam-* “damlamak, akmak” (NogRSl., 1963, 332b).

ṭandı طَانْدِي (V6b8) “inkar etti” (Ar. *ankara*)

< *ṭān- “reddetmek, inkâr etmek” (Tekin, 1995, 174).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tan-* “inkar etmek, vazgeçmek, sözünden dönmek” (EDPT, 1972, 513b), KB *tan-* “inkar etmek” (Arat III, 1979, 421), MK *tan-* “inkar etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 851); **Harezmi** KE *tan-* “inkar etmek” (Ata II, 1997, 594a), ME -, MM -, NF *tan-* “inkar etmek” (Ata, 1998, 402b); **Kıpçak** CC *tan-* “inkar etmek” (Grønbech, 1942, 233), BM -, DM -, GT -, İH -, İM *tan-* “inkar etmek, kabul etmemek” (Toparlı, 1992, 600), KEF *tan-* “inkar etmek, kabul etmemek, reddetmek” (Eminoğlu, 2011, 281b), Kİ -, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tan-* “inkar etmek, reddetmek” (TatRSl., 1966, 297b), Baş. *tan-* “reddetmek, inkar etmek” (BaşRSl., 1958, 505b), Kmlk. -, KKlp. *tan-* “reddetmek, inkar etmek” (KKlpRSl., 1958, 618a), Karay. *tan-* “aldatmak, yanıltmak” (KTSl., 2006, 104b), Kum. -, Kzk. *tan-* “inkar etmek, vazgeçmek, reddetmek” (KzkESl., 1966, 194a).

ṭanıdı طَانِيدِي , **ṭanıdı** طَانِيدِي (V25b11) “tanıdı” (Ar. *ʿalima*, *ʿarafa*)

< *tanu-* “önermek, tavsiye etmek; *tanı-* tanımak” (EDPT, 1972, 516a: Clauson *tanu-* ve *tanı-*; eş sesli, farklı anlamlı kelimeler olarak değerlendirir “homofon”).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *tanu-* “söz buyurmak, tavsiye etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 852), KB *tanu-* “tanımak” (Arat III, 1979, 422); **Harezmi** KE *tanı/u-* “tanımak” (Ata II, 1997, 594b), ME -, MM -, NF *tanı-* “tanımak” (Ata, 1998, 402b); **Kıpçak** CC *tanı/u-* “tanımak, bilmek” (Grønbech, 1942, 234), BMF -, DM -, GT *tanı-* “tanımak” (Karamanlıoğlu, 1978, 369a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tanı-* “tanımak, bilmek” (TatRSl., 1966, 515a), Baş. *tanı-* “tanımak, bilmek” (BaşRSl., 1958, 505b), Kmlk. *tanı-* “tanımak, bilmek; anlamak” (KmlkTSl., 2000, 376b), KKlp. *tanı-* “tanımak, bilmek,

öğrenmek” (KKlpRSl., 1958, 618b), Karay. *tanı*- “bilmek, haberi olmak, tanımak” (KTSl., 2006, 104b), Kum. *tanı*- “tanımak, bilmek; teşhis etmek, hüviyetini tespit etmek, kimliğini tanımak” (KmkTSl., 2011, 320b), Kzk. *tanı*- “tanımak, öğrenmek, bilmek” (KzkESl., 1966, 192b), Nog. *tanı*- “tanımak, bilmek, öğrenmek” (NogRSl., 1963, 333a); Krş. TTü. *tanı*- “daha önce görülen, bilinen bir kimseye veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlamak; daha önce görmüş olmak, ilişkisi bulunmak, bilmek; bir kimse veya şeyle ilgili, doğru ve tam bilgisi bulunmak; bilip ayırmak, seçmek, ayırt etmek; varlığını kabul etmek; boyun eğmek, yargısına uymak, saymak; sorumlu bilmek” (TSl., 2011, 2261b), Trkm. *tana*- “bilmek, bir şey hakkında bilgi sahibi olmak; tanımak” (TrkmTSl., 1995, 615b).

tañladı طَانَكَلَدِي (V8b1, 67b9, 69a8) “sabahladı” (Ar. *bakkara*)

< *tañla*- < *tañ+la*- “ağarmak, sabah olmak” (Erdal II, 1991, 447).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tañla*- “ağarmak, sabah olmak” (EDPT, 1972, 510b); MK -, sadece isim *tañ* “şafak vakti, sabah” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 852), KB -, sadece isim *tañ* “tan, sabah vakti” (Arat III, 1979, 422); **Harezmi** KE -, sadece isim *tañ* “tan, şafak” (Ata II, 1997, 594a), ME -, sadece isim *tañ* “tan, şafak” (Yüce, 2014, 182b), MM -, sadece isim *tañ* “sabah vakti, tan” (Toparlı, Argunşah, 2014, 259b), NF -, sadece isim *tañ* “tan, şafak” (Ata, 1998, 402b); **Kıpçak** CC *tañ* “sabah” (Grønbech, 1942, 234), BMİ -, sadece isim *tan* “sabah” (Zajaczkowski, 1958, 49), DM -, GT *tañ* “tan, sabah vakti” (Karamanlıoğlu, 1978, 369a), İH -, sadece isim *tan* “sabah vakti, ortalık ağarması” (İzbudak, 1936, 45), İM -, sadece isim *tañ* “tan, sabah vakti” (Toparlı, 1992, 600), KH -, KEF *tañ* “sabah vakti, alaca karanlık” (Eminoğlu, 2011, 281b), Kİ -, sadece isim *tañla* “sabah erken, şafak atarken” (Caferoğlu, 1931, 98a), KİN -, KK -, sadece *tañla* “yarın” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 124b), KMES -, KTAM -, sadece isim *tan* “seher vakti, tan” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 142b), Müh. -, sadece isim *tan* “fecir” (Battal, 1997, 68b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece isim *tañ* “tan vakti” (TatRSl., 1966, 525b), Baş. -, sadece isim *tañ* “tan vakti” (BaşRSl., 1958, 506a), KMIk. -, sadece isim *tañ* “şafak vakti, sabah” (KMIkTSl., 2000, 376a), KKlp. -, sadece isim *tañ* “sabah” (KarRPSl., 1974, 619a), Karay. -, sadece isim *tan* “tan vakti, sabah vakti, sabah” (KTSl., 2006, 104b), Kum. -,

sadece isim *taḡ* “şafak, seher, tan; şafak vakti” (KmkTSl., 2011, 321a), Kzk. -, sadece isim *taḡ* “sabah” (TKzkSl., 2009, 615b), Nog. -, sadece *taḡ* “sabah vakti” (NogRSl., 1963, 303b).

ṭanıqladı طَانِيقْ لَادِي (V21a12) “tanıklık etti, şahitlik etmek” (Ar. *ṣahida*)

< *tanuqla*- < *tanuq+la*- “ifade vermek, tasdik etmek” (Erdal II, 1991, 446).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tanuqla*- “ifade vermek, tasdik etmek” (Erdal II, 1991, 446); MK -, sadece isim *tanuq* ~ *tanuq* “şahit” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 852), KB -, sadece isim *tanuq* “tanık, şahit” (Arat III, 1979, 422); **Harezmi** KE -, sadece isim *tanuq* “tanık, şahit” (Ata II, 1997, 595b), ME -, sadece isim *tanuq* “tanık, şahit” (Yüce, 2014, 183a), MM -, sadece isim *tanuq* “tanık” (Toparlı, Argunşah, 2014, 259b), NF -, sadece isim *tanuq* “tanık, şahit” (Ata, 1998, 404a); **Kıpçak** CC -, sadece isim *tanuq* “tanık” (Grønbech, 1942, 234), BMF -, DM -, sadece *tanıqlıq* eyle “şahitlik etmek” (Toparlı, 2003, 111b), GT -, sadece isim *tanuqluq* “şahitlik, tanıklık” (Karamanlıoğlu, 1978, 369a), İH -, İM -, sadece *tanuqluq kıl*- “şahitlik etmek” (Toparlı, 1992, 600), KEF -, sadece isim *tanuq* “tanık, şahit, delil” (Eminoğlu, 2011, 282a), KH -, Kİ -, sadece isim *tanuq* “şahit” (Caferoğlu, 1931, 98), KİN -, sadece isim *tanuqluq* “şahitlik” (Delice, 2001, 126a), KK -, KMES -, sadece isim *tanuqluq* “şahitlik” (Toparlı, 1987, 93), KTAM -; Müh. -, sadece isim *tanıq* “şahit” (Battal, 1997, 68); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece isim *tanıq* “delil” (TatRSl., 1966, 515a), Baş. *tanıqla*- “ifade vermek” (BaşkRSl., 1958, 505a), KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, sadece *tanıḡ et*- “tanıklık etmek, şahitlik etmek” (KTSl., 2006, 104b), Kum. -, sadece *tanıq* “şahit, tanık” (KmkTSl., 2011, 320b), Kzk. -, Nog. -.

ṭanıştı طَانِيشْتِي (V21a13) “daniştı” (Ar. *ṣāwara*)

< *tanuṣ*- < *tanu-ṣ*- “danişmak” (EDPT, 1972, 526b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *tanuṣ*- “karşılıklı tavsiyede bulunmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 852), KB -; **Harezmi** KE -, ME *daniṣ*- “danişmak” (Yüce, 2014, 112b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece isim *tanıṣman* “danişman-kendisine bir şey danişılan okumuş” (İzbudak, 1936, 45), İM -, KEF -, KH -, Kİ *tanıṣ*- “Trkm. danişmak, müşavere etmek” (Özyetgin, 2001, 651; Caferoğlu, 1931, 97), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -;

Müh. -; Krş. Osm. *tanış*- “bir iş hakkındaki niyeti birine söyleyip , onun da fikir ve re’yini sormak, müşâvere, istişâre etmek” (Ş. Sami, 675a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -; Krş. TTü. *danış*- “Bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişâre etmek, müracaat etmek, meşveret etmek” (TSl., 2011, 593a).

taptı طابى (V38b6, 52b13, 60a6) “buldu” (Ar. *wacada*)

< *tap*- “bulmak” (EDPT, 1972, 435b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tap*- “bulmak” (EDPT, 1972, 435b); MK *tap*- “bulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 853), KB *tap*- “tapmak, bulmak; karışmak, hizmet etmek” (Arat III, 1979, 422); **Harezmi** KE *tap*- “bulmak, nail olmak, kabul etmek” (Ata II, 1997, 596a), ME -, MM *tap*- “bulmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 259b), NF *tap*- “bulmak” (Ata, 1998, 404a); **Kıpçak** CC *tap*- “bulmak” (Grønbech, 1942, 235), BMF *tap*- “bulmak” (Zajaczkowski, 1954, 73), DM -, Gt *tap*- “bulmak, kazanmak, elde etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 369a), İH -, İM *tap*- “bulmak” (Toparlı, 1992, 600), KEF *tap*- “bulmak; bir görüşe varmak, öyle kabul etmek, bulmak” (Eminoğlu, 2011, 282b), KH -, Kİ *tap*- “(Kıpç) bulmak; karşılaşmak, buluşmak” (Özyetgin, 2001, 652; Caferoğlu, 1931, 98), KİN *tap*- “isabet etmek” (Delice, 2001, 126a), KK *tap*- “bulmak; karşılaşmak, rastlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 124b), KMES *tap*- “tapmak” (Toparlı, 1987, 93), KTAM -; Müh. *tap*- “bulmak” (Battal, 1997, 68b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tap*- “bulmak, keşfetmek, görüşe varmak, kabul etmek, tahmin etmek” (TatRSl., 1966, 506b), Baş. *tap*- “bulmak, keşfetmek, tahmin etmek” (BaşRSl., 1958, 498a), Kmlk. *tap*- “bulmak; doğurmak” (KmlkTSl., 2000, 368b), KKlp. *tap*- “bulmak, keşfetmek, kazanmak, elde etmek” (KKlpRSl., 1958, 620b), Karay. *tap*- “bulmak, keşfetmek” (KTSl., 2006, 105a), Kum. *tap*- “bulmak, keşfetmek; doğurmak” (KmkTSl., 2011, 321b), Kzk. *tap*- “bulmak, keşfetmek; kazanmak, elde etmek; tahmin etmek; doğurmak” (KzkESl., 1966, 192b), Nog. *tap*- “bulmak, tahmin etmek, keşfetmek; kazanmak” (NogRSl., 1963, 324a).

ṭapıştı طَابِيشْتِ (V10b8) “kavuştu, buluştu” (Ar. *talākā*)

< *tapış-* < *tap-ış-* (EDPT, 1972, 446a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ṭapış-* “buluşmak, karşılaşmak, rastlaşmak” (EDPT, 1972, 446a), MK -, KB *ṭapış-* “kavuşmak” (Arat III, 1979, 423); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *tabış-* “görüşmek” (Grønbech, 1942, 231), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *ṭapış-* “buluşmak” (Özyetgin, 2001, 653; Caferoğlu, 1931, 98), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tabış-* “buluşmak, birbirini bulmak” (TatRSl., 1966, 507), Baş. *tabış-* “buluşmak, birbirini bulmak” (BaşRSl., 1958, 498b), Kmlk. *tabış-* “buluşmak, birleşmek” (KmlkTSl., 2000, 370a), KKlp. *tabış-* “birbiriyle buluşmak, tanışmak” (KKlpRSl., 1958, 608b), Karay. -, Kum. *tabış-* “rastlaşmak; karşılaşmak” (KmkTSl., 2011, 317a), Kzk. *tabış-* “buluşmak, karşılaşmak” (KzkESl., 1966, 189b), Nog. *tabıç-* “buluşmak, karşılaşmak, tanışmak” (NogRSl., 1963, 324b).

ṭaradı طَارَادِی (V20a3, 83b11) “taradı” (Ar. *sarraḥa*)

< *tara-* “taramak” (EDPT, 1972, 532a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tara-* (Erdal II, 1991, 675); MK *tara-* “(askeri) dağıtmak; (saç vb. için) taramak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 856), KB *tara-* “taramak, dağıtmak” (Arat III, 1979, 426); **Harezmi** KE *tara-* “taramak” (Ata II, 1997, 599a), ME *tara-* “taramak” (Yüce, 2014, 183a), MM -, NF *tara-* “taramak” (Ata, 1998, 404b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, sadece isim *tarak* “tarak” (Toparlı, 2003, 112a), GT -, İH -, İM *tara-* “taramak, saç taramak” (Toparlı, 1992, 601), KEF *tara-* “taramak, saç taramak” (Eminoğlu, 2011, 283a), KH -, Kİ *tara-* “(saçını) taramak” (Özyetgin, 2001, 654; Caferoğlu, 1931, 99), KİN -, KK -, sadece isim *tarakçı* “tarakçı” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 124b), KMES -, KTAM *tara-* “taramak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 142b); Müh. -, sadece isim *tarak* “saç ve sakal kıllarını ayıklamak ve düzeltmek için kullanılan alet” (Battal, 1997, 68b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tara-* “taramak, saçlarını düzeltmek, kaşımak” (TatRSl., 1966, 518a), Baş. *tara-* “taramak, saçlarını düzeltmek” (BaşRSl., 1958, 508b), Kmlk. *tara-* “taramak, dalgalandırmak; oymak, yıkmak, harap etmek” (KmlkTSl., 2000, 378a), KKlp. *tara-* “taramak; dağıtmak; oymak” (KKlpRSl., 1958, 621b), Karay. *tara-* “taramak” (KTSl., 2006, 105a), Kum.

tara- “(baş, yün, keten) taramak” (KmkTSl., 2011, 322b), Kzk. *tara-* “taramak, tırmıkla çalışmak, dağıtmak” (KzkESl., 1966, 193a), Nog. *tara-* “(saç, yün) taramak” (NogRSl., 1963, 335a).

tarattu طَارَاتِي (V24a7) “öğüttü” (Ar. *taḥana*)

< *tarat-* “öğütmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *tart-* “asılarak çekmek, tartmak; (değirmen) tahıl öğütmek; eziyete dayanmak ,tahammül etmek” (Grønbech, 1942, 236), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *tart-* “üğütmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 142b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tart-* “çekmek, çekip çıkarmak, tartmak; tahammül etmek, sigara içmek; öğütmek” (TatRSl., 1966, 519b-520a), Baş. *tart-* “çekmek, cezbetmek; tahammül etmek, sigara çekmek; tartmak; çalgı çalmak, öğütmek” (BaşRSl.,1958, 510b), Kmlk. *un tart-* “değirmende un yapmak” (KmlkTSl., 2000, 380a), KKlp. *tart-* (8) “öğütmek” (KKlpRSl., 1958, 624a), Karay. -, Kum. *tart-* “çekmek; germek; sigara içmek; öğütmek, buğday öğütmek” (KmkTSl., 2011, 324b), Kzk. *tart-* “öğütmek” (KzkTSl., 2012, 581a), Nog. *tart-* “buğday tartmak” (NogRSl., 1963, 337b).

tarıttı طَارَاتِي **tarıttı** طَارَاتِي (V37b1) “çekmek, çekip çıkarmak” (Ar. *nataşa*)

< *tart-* “çekmek, sürüklemek; tartmak” (EDPT, 1972, 534b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tart-* “çekmek, tartmak” (EDPT, 1972, 534b); MK *tart-* “(bir şeyi) çekmek; (ayakkabı vb. şeyleri) çıkarmak, çekip çıkarmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 858), KB *tart-* “tartmak, çekmek, çıkarmak, uzatmak” (Arat III, 1979, 427); **Harezmi** KE *tart-* “çekmek; sunmak, vermek; sürmek; tartmak, ölçmek, getirmek; tahammül etmek” (Ata II, 1997, 600a), ME *tart-* “çekmek, asılmak; tahammül etmek” (Yüce, 2014, 183b), MM *tart-* “çekmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 260a), NF *tart-* “çekmek, dayanmak, tahammül etmek” (Ata, 1998, 405a); **Kıpçak** CC *tart-* “çekmek, asılmak; öğütmek; tahammül etmek” (Grønbech, 1942, 236), BMF *tart-* “tartmak” (Zajaczkowski, 1954, 50), DM -, GT *tart-* “çekmek, taşımak” (Karamanlıoğlu, 1978, 370a), İH -, İM *tart-* “çekmek, tartmak” (Toparlı, 1992, 601), KEF *tart-* “çekmek, asılmak, yukarıya kaldırmak, taşımak, bıçak

veya kılıcı kınından çıkarıp saldırmak için saldırmak; uzatmak, (dilini) dışarı çıkarmak” (Eminoğlu, 2011, 283b), KH -, Kİ *tart-* “çekmek, tartmak” (Özyetgin, 2001,656; Caferoğlu, 1931, 99), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *tart-* “çekmek, tartmak, ip uzatmak, ölçmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 142b); Müh. *tart-* “uzatmak, çekmek” (Battal, 1997, 69a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tart-* “çekmek, çıkartmak, cezbetmek; büyülemek, hayran etmek, işaret vererek çağırmak; sürüklemek, teşvik etmek; tartmak, ağırlık çekmek; öğütmek” (TatRSl., 1966, 300a), Baş. *tart-* “çekmek, cezbetmek; tahammül etmek, sigara çekmek; tartmak; çalgı çalmak, öğütmek” (BaşRSl., 1958, 510b), Kmlk. *tart-* “çekmek; içmek; vurmak; biçmek; gönül vermek; tartmak” (KmlkTSl., 2000, 380a); KKlp. *tart-* “çekmek; cezbetmek, uzatmak; vurmak; tartmak; sigara içmek” (KKlpRSl., 1958, 623b-624a), Karay. *tart-* “çekmek, tartmak” (KTSl., 2006, 105a), Kum. *tart-* “çekmek, çekip çıkarmak; germek; sigara içmek; tartmak, öğütmek, buğday öğütmek” (KmkTSl., 2011, 324b), Kzk. *tart-* “sürüklemek, çekmek, dışarı çekmek; taşımak, gecikmek; sigara içmek, sunmak, tartmak, öğütmek” (KzkESl., 1966, 193a), Nog. *tart-* “çekmek, dışarı çekmek, çekip çıkarmak; cezbetmek; sigara içmek; öğütmek” (NogRSl., 1963, 337b).

taştı طاشتى (V28b1, 90a10) “taştı” (Ar. *fāra*)

< **tāṣ-* “taşmak” (Tekin, 1995, 174).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *taş-* “taşmak” (EDPT, 1972, 559b); MK *taş-* “taşmak” (Ercilasun-Akoyunlu, 2014, 860), KB -; **Harezmi** KE *taş-* “taşmak” (Ata II, 1997, 602a), ME *taş-* “taşmak” (Yüce, 2014, 183b), MM -, NF *taş-* “taşmak, dışarı taşmak” (Ata, 1998, 406a); **Kıpçak** CC -, BMF *taş-* “taşmak” (Zajaczkowski, 1954, 74), DM -, GT *taş-* “taşmak” (Karamanlioğlu, 1978, 370b), İH -, sadece *taşkın* “sel” (İzbudak, 1936, 46), İM -, KEF *taş-* “taşmak, yükselmek” (Eminoğlu, 2011, 283b), Kİ *taş-* “taşmak” (Özyetgin, 2001, 657; Caferoğlu, 1931, 100), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *taşkın su* “sel” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 143a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *taş-* “taşmak, su taşıp dökülmek, yayılmak, akmak” (TatRSl., 1966, 524b), Baş. *taş-* “taşmak, taşıp dökülmek, su taşmak, akmak” (BaşRSl., 1958, 515a), Kmlk. -, KKlp. *tası-* “su taşmak, süt kaynayıp taşmak” (KKlpRSl., 1958, 626a), Karay. *taş-* “taşmak, dökülmek, akmak” (KTSl., 2006, 105b), Kum. *taş-*

“taşmak, nehir kıyısından taşmak” (KmkTSl., 2011, 325a), Kzk. *tas-* “taşmak” (TKzkSl., 2009, 692a), Nog. *tası-* “taşmak, dökülmek, akmak, yayılmak” (NogRSl., 1963, 337a).

taşıldı طَاشِيْدِي (V13b12) “taşıldı” (Ar. *ḥawwala*)

< *taşu-* “taşımak, nakletmek” (EDPT, 1972, 561a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *taşu-* “taşımak, nakletmek” (Erdal II, 1991, 478); MK *taşu-* “taşımak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 861), KB -; **Harezmi** KE *taşu-* “taşımak” (Ata II, 1997, 602a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *taşu-* “taşımak” (Grønbech, 1942, 237), BMF -, DM -, GT -, İH *taşu-* “bir yerden bir yere götürmek, nakletmek” (İzbudak, 1936, 46), İM -, sadece *taşın-* “taşınmak, göçmek” (Toparlı, 1992, 601), KEF *taşu-* “taşımak, dışarı çıkarmak” (Eminoğlu, 2011, 283b), KH -, Kİ *taşu-* “bugünkü manasında” (Özyetgin, 2001, 657; Caferoğlu, 1931, 100), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *taşu-* “taşımak, nakletmek, ulaştırmak, götürmek, aktarmak, sürüklemek, sürüyerek götürmek; dökülmek, taşmak” (TatRSl., 1966, 524), Baş. *taşu-* “taşımak, nakletmek, ulaştırmak, götürmek, aktarmak, sürüklemek, sürüyerek götürmek; dökülmek, taşmak” (BaşRSl., 1958, 514b, 515a), KMLk. *taşu-* “taşımak” (KMLkTSl., 2000, 382b), KKlp. *tacı-* “taşımak, nakletmek” (KKlpRSl., 1958, 626a), Karay. *taşu-* “götürmek, nakletmek” (KTSl., 2006, 105b), Kum. *taşu-* “taşımak, nakletmek” (KmkTSl., 2011, 325a), Kzk. *tası-* “taşımak” (TKzkSl., 2009, 691a), Nog. *tası-* “taşımak, nakletmek” (NogRSl., 1963, 339b).

taşladı طَاشَلَدِي (V17b3) “taşladı, taşla vurdu” (Ar. *racama*)

< *tāşla-* < *tāş+la-* “taşlamak” (EDPT, 1972, 564b; Tekin, 1995, 174 *tāş*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *taşla-* “taşla vurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 861), KB -; **Harezmi** KE *taşla-* “dışarı atmak, çıkarmak, atmak; taş atmak” (Ata II, 1997, 602a), ME -, sadece işteş *taşlaş-* “taş atışmak” (Yüce, 2014, 184a), MM -, NF *taşla-* “taş atmak” (Ata, 1998, 406a); **Kıpçak** CC *taşla-* “taş atmak” (Grønbech, 1942, 237), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *taşla-* “taşlamak, taş atmak” (Toparlı, 1992, 601), KEF *taşla-* “taşlamak, taş atmak” (Eminoğlu, 2011, 283b), KH -, sadece isim *taş* “taş” (Özgür, 2003, 141a), Kİ -, KİN -, KK *taşla-* “taşlamak, taş atmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999,

125a), KMES *taşla-* “taşlamak, taş atmak” (Toparlı, 1987, 94), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *taşla-* “atmak, fırlatmak, göndermek; taş atmak” (KTSl., 2006, 105b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

ṭattu طَاتَّى (V16b2, 24a5) “ṭattu” (Ar. *dāḳa, ṭa‘ima*)

< *tāt-* “tatmak” (EDPT, 1972, 449b-450a; Tekin, 1995, 175 *tāt-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tat-* “tatmak” (EDPT, 1972, 450a); MK -, sadece *tatı-* “tadı gelmek, lezzetli olmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 861), KB *tat-* “tatmak” (Arat III, 1979, 428); **Harezmi** KE *tat-* “tatmak, tadına bakmak” (Ata II, 1997, 602b), ME *dat-* “tadına bakmak” (Yüce, 2014, 113a), MM *tat-* “tadına bakmak, tatmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 260a), NF *tat-* “tatmak, tadına bakmak, yemek” (Ata, 1998, 406b); **Kıpçak** CC *tat-* “tatmak” (Grønbech, 1942, 237), BMF -, DM -, GT *tat-* “tatmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 370b), İH -, İM *tat-* “tatmak” (Toparlı, 1992, 601), KEF *tat-* “tatmak, tadını duymak” (Eminoğlu, 2011, 284a), KH -, Kİ *tat-* “tatmak” (Özyetgin, 2001, 658; Caferoğlu, 1931, 100), KİN -, KK *tat-* “tatmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125a), KMES -, KTAM *tat-* “tatmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 143a); Müh. *tat-* “ağızla bir şeyin tadını almak” (Battal, 1997, 69b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tat-* “tatmak, tadına bakmak, lezzet almak” (TatRSl., 1966, 522a), Baş. *tatı-* “tatmak, tadına bakmak, denemek” (BaşRSl., 1958, 512b), KMLk. *tat-* “tadmak, tadına bakmak” (KMLkTSl., 2000, 383a), KKlp. *tat-* “tadına bakmak, yemek” (KKlpRSl., 1958, 626b), Karay. *tat-* “tatmak, denemek, tecrübe etmek” (KTSl., 2006, 105b), Kum. *tatı-* “bozulmak (mahsul, ürün hak.); tadı kaçmak, bozuk tad vermek; kokusu bir şeye çalmak, bir şeyi andırmak” (KmkTSl., 2011, 325b), ayrıca *tatıwna ḳaar-* “tadına bakmak” (KmkTSl., 2011, 325b), Kzk. *tat-* “denemek, tadına bakmak, lezzet almak” (KzkESl., 1966, 195a), Nog. *tat-* “tatmak, tadına bakmak; bir tadı andırmak, lezzet vermek” (NogRSl., 1963, 339b).

ṭatındı طَاتْنَدَى (V7a3) **ṭatandı** طَاتَانْدَى (sayfa kenarında yazılmıştır) “tat aldı, bir şeyin tadını aldı” (Ar. *dāḳa*)

< *tatın-* < *tat-ın-* “tatmak” (EDPT, 1972, 458a).

Tarihî Türk dili alanında sadece DLT’de tespit edilmiştir: MK *tatın*- “yemek tadar görünmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 862); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. *tatan*- “tat almak, tadına alışmak” (KarRPSl., 1974, 517b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *tadan*- “tad almak, hoşlanmak” (TTASl.www.tdk.gov.tr[18/10/2015]).

ṭaydı طَائِدَى (V18b3) “kaydı” (Ar *zalaḳa*)

< *tāy*- “kaymak” (Tekin, 1995, 175).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tāy*- “aşağıya kaymak” (EDPT, 1972, 567a); MK *tay*- “kaymak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 864), KB -; **Harezmi** KE *tay*- “engellemek, engel olmak; dayanmak” (Ata II, 1997, 603b), ME -, MM -, sadece dönüşlü çatılı *tayın*- “kaymak, sürçmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 260a), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, sadece dönüşlü çatılı *tayın*- “kaymak” (Zajaczkowski, 1954, 74), DM -, GT -, İH -, İM *tay*- “ayağı kaymak; yanılmak” (Toparlı, 1992, 602), KEF *tay*- “sürçmek, kaymak, yanılmak” (Eminoğlu, 2011, 284a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tay*- “ayağı kaymak; prensipten ayrılmak, kaymak; kaçmak” (TatRSl., 1966, 524b), Baş. *tay*- “ayağı kaymak; yoldan ayrılmak; kolu çıkmak” (BaşRSl., 1958, 500a-500b), Kmlk. *tay*- “kaymak, yerinden oynamak; vazgeçmek, geri dönmek, sözünden dönmek” (KmlkTSl., 2000, 386a), KKlp. *tay*- “ayağı sürçmek, ayağı kaymak, yoldan çıkmak” (KKlpRSl., 1958, 610a), Karay. *tay*- “sallanmak, sarsılmak, yalpalamak” (KTSl., 2006, 106b), Kum. *tay*- “tökezlemek, ayağı sürçmek, ayağı kaymak; ayrılmak, gitmek, çekip gitmek” (KmkTSl., 2011, 327), Kzk. *tay*- “kaymak” (KzkESl., 1966, 190a), Nog. *tay*- “ayağı kaymak; düşmek, gözden düşmek” (NogRSl., 1963, 340a-340b).

ṭayandı طَائِنْدَى (V5b9, 84a3) “dayandı” (Ar. *ittaka’a*)

< *tayan*- < *taya-n*- “birine veya bir şeye dayanmak, desteklenmek” (EDPT, 1972, 569b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tayan*- “dayanmak, yaslanmak; güvenmek” (EDPT, 1972, 569b); MK *tayan*- “dayanmak, yaslanmak; güvenmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 865), KB *tayan*- “dayanmak” (Arat III, 1979, 429); **Harezmi** KE *tayan*- “dayanmak, yaslanmak; sabretmek” (Ata II, 1997, 604a),

ME *taayan*- “dayanmak” (Yüce, 2014, 184a), MM *taayan*- “dayanmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 260a), NF *taayan*- “dayanmak, kendini tutmak, tahammül etmek; inat etmek, direktmek” (Ata, 1998, 407a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *taayan*- “dayanmak, güvenmek” (Toparlı, 1992, 602), KEF *taayan*- “dayanmak, yaslanmak” (Eminoğlu, 2011, 284b), KH -, Kİ *taayan*- “dayanmak” (Özyetgin, 2001, 659; Caferoğlu, 1931, 100), KİN -, sadece geç. fiil *taya*- “dayamak” (Delice, 2001, 126a), KK -, KMES -, KTAM *taayan*- “dayanmak, yaslanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 143a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *taayan*- “yaslanmak, dayanmak” (TatRSl., 1966, 525a), Baş. *taayan*- “dayanmak, yaslanmak” (BaşkRSl., 1958, 515a), Kmlk. *taayan*- “dayanmak; dinlenmek” (KmlkTSl., 2000, 387a), KKlp. *taya*- “dayanmak, yaslanmak; güvenmek” (KKlpRSl., 1958, 628a), Karay. *taayan*- “dayanmak, yaslanmak” (KTSl., 2006, 106b), Kum. *taayan*- “dayanmak, yaslanmak, istinat etmek; *mec.* birine güvenmek, bel bağlamak, itimat etmek” (KmkTSl., 2011, 326b-327a), Kzk. *taayan*- “dayanamak, yaslanmak” (KzkESl., 1966, 194b), Nog. *taayan*- “dayanamk; yaslanmak; güvenmek” (NogRSl., 1963, 340b).

teknedi *Trkm.* تَاكَندِي (V21b2) “yardı, deldi” (Ar. *ḵadda, şakḵa*)

< *tekne*-

Kelime tarihî Türk dili alanında ve çağdaş Kıpçakçada tespit edilmemiştir.

tekturdi تَاكَتُورْدِي (V20a5, 59b12) “sustu” (Ar. *sakata*)

< *tek tur*- “susmak, sakinleşmek” (EDPT, 1972, 475b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *tek tur*- “Oğuzcada susmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 867), KB -; **Harezmi** KE *tek tur*- “sessiz olmak, sakin olmak, susmak” (Ata II, 1997, 620a), ME *tek tur*- “sessiz olmak, sakin olmak” (Yüce, 2014, 185a), MM *tek tur*- “sessiz olmak, sakin olmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 261a), NF *tek tur*- “sessiz, sakin, suskun olmak” (Ata, 1998, 420a); **Kıpçak** CC *tek tur*- “susmak” (Grønbech, 1942, 239), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *tek tur*- “sakinleşmek, öfkesine hakim olmak” (Eminoğlu, 2011, 285b), KH -, Kİ -, KİN -, KK *tek tur*- “sakinleşmek, susmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125a), KMES -, KTAM *tek tur*- “susmak, sessiz olmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 143b); Müh. *tektur*-

“sükût etmek” (Battal, 1997, 71a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tik tor*- “işsiz durmak; susmak” (TatRSl., 1966, 538a), Baş. *tik tor*- “işsiz durmak; susmak” (BaşRSl., 1958, 524b), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

teldi تَلْدِي (V8b3, 11a6) “deldi” (Ar. *baḥaṣa, taḳaba*)

< *tel*- “delmek” (EDPT, 1972, 490b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tel*- “delmek” (EDPT, 1972, 490b); MK *tel*- “delmek; sürüye katmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 443); **Harezmi** KE *tel*-, *töl*- “delmek, kazmak” (Ata II, 1997, 620a, 644a), ME *del*- “delmek” (Yüce, 2014, 113b), MM -, sadece *télük* “delik” (Toparlı, Argunşah, 2014, 261b), NF -; **Kıpçak** CC -, BMİ -, sadece *delik, telik* “delik” (Zajaczkowski, 1958, 19, 51), DM -, sadece *telik* “delik” (Toparlı, 2003, 113a), GT -, İH -, İM -, sadece *télük* “delik” (Toparlı, 1992, 604), KEF *tel*- “delmek, oymak” (Eminoğlu, 2011, 285b), KH *delik, delük* “delik” (Özgür, 2003, 119a), Kİ *delük* “delik” (Caferoğlu, 1931, 33), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *del*- “delmek” (Battal, 1997, 27a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tıl*- “dilmek, yarmak” (TatRSl., 1966, 531a), Baş. *tıl*- “dilmek, yarmak” (BaşRSl., 1958, 519a), KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. -, sadece *delik* “delik” (KrmTatRSl., 2002, 202a), Karay. -, sadece *telik* “delik” (KTSI., 2006, 107a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

telilendi تَلِيلَنْدِي (V9b12) “delilendi” (Ar. *tacannana*)

< *telilen*- < *tēlü+le-n*- “delilendi, delirmek” (Tekin, 1995, 181).

Tarihî: Uyg. -, sadece isim *telve* “deli” (EDPT, 1972, 493a); MK -, sadece *telü, telwe* “deli” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 867), KB -; **Harezmi** KE -, sadece isim *telwe* “deli” (Ata II, 1997, 621a), ME -, sadece isim *telve* “deli” (Yüce, 2014, 185a), MM -, sadece isim *télbe* “deli” (Toparlı, Argunşah, 2014, 261b), NF -, sadece isim *delü* “deli” (Ata, 1998, 107a); **Kıpçak** CC -, sadece isim *teli* “deli, aptal” (Grønbech, 1942, 240), BMF -, BMİ -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece isim *delü, teli* “deli” (Toparlı, 1992, 518) KEF -, KH -, sadece *deülük* “delilik” (İzbudak, 1936, 119a), Kİ -, sadece *delür*- “delirmek, deli olmak” (Özyetgin, 2001, 444; Caferoğlu, 1931, 33), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *teli* “deli” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 144a), Müh. -, sadece *delü olmak* “delirmek” (Battal, 1997, 27a); **Çağdaş kıpçak**: Tat. *tilēlen*- “şaka yapmak, yaramazlık etmek, hoplayıp zıplamak; kudurmak,

azmak” (TatRSl., 1966, 538b), Baş. *tilēlen*- “şaka yapmak, yaramazlık etmek” (BaşkRSl., 1958, 525b), Kmlk. *telilen*- “deli gibi hoplayıp zıplamak, maskaralık yapmak” (KmlkTSl., 2000, 389b), KKlp. -, KrmTat. -, sadece *delir*- “delirmek” (KrmTatRSl., 2002, 202b), Karay. -, sadece *telir*- “delirmek” (KTSl., 2006, 107a), Kum. -, sadece isim *deli* “deli” (KmkTSl., 2011, 112a), Kzk. -, Nog. -.

telürdi تَلُورْدِي (V12a12) “delirdi” (Ar. *cunna*)

< *telür*- < *tēlü*-r- “delirmek” (Tekin, 1995, 181).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *tēlve* “deli” (EDPT, 1972, 493a); MK -, sadece isim *telü*, *telwe* “deli, çılgın” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 867); **Harezmi** KE -, sadece *telwe* “deli” (Ata II, 1997, 621a), ME -, sadece isim *delü*, *telwe* “deli” (Yüce, 2014, 113b, 185a), MM *delür*- “delirmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 214a), NF -, sadece *delü* “deli” (Ata, 1998, 107a); **Kıpçak** CC -, sadece *teli* “deli” (Grønbech, 1942, 240), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *teli/ü* “deli” (Toparlı, 1992, 604), KEF -, KH -, sadece *delülük* “delilik” (Özgür, 2003, 119a), Kİ *delür*- “delirmek” (Özyetgin, 2001, 444; Caferoğlu, 1931, 33), KİN -, KK -, KTAM -, sadece *teli* “deli” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 144a), KMES -, Müh. -, sadece *delü olmak* “delirmek” (Battal, 1997, 27a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tilür*- “delirmek, hoplayıp zıplamak, azmak,” (TatRSl., 1966, 539a), Baş. *tilür*- “delirmek, yaramazlık etmek, azmak” (BaşkRSl., 1958, 525b), Kmlk. -, sadece *telilen*- “deli gibi hoplayıp zıplamak, maskaralık yapmak” (KmlkTSl., 2000, 389b), KKlp. -, KrmTat. *delir*- “delirmek” (KrmTatRSl., 2002, 202b), Karay. *telir*- “delirmek” (KTSl.107a), Kum. -, sadece isim *deli* “deli” (KmkTSl., 2011, 112a), Kzk -, Nog. -.

tepti تَپْتِي (V17b3) “tepti, ayağıyla vurdu” (Ar. *rafasa*)

< *tēp*- “birini tekme atmak, tepmek” (EDPT, 1972, 435; Tekin, 1995, 181).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tep*- “tekmelemek” (EDPT, 1972, 435b); MK *tep*- “tekme atmak, tekmelemek, tepmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 869), KB *tep*- “tepmek, vurmak, dövmek” (Arat III, 1979, 437); **Harezmi** KE *tep*- “tepmek, ayak ile vurmak” (Ata II, 1997, 625a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *tep*- “ayak tepmek” (Toparlı, 1992, 604),

KEF *tep-* “tepmek, çifte atmak” (Eminoğlu, 2011, 286a), KH -, Kİ *tep-* ~ *dep-* “ayağıyla vurmak, tepmek” (Özyetgin, 2001, 660; Caferoğlu, 1931, 102), KİN -, KK *tep-* “tekmelemek, çifte atmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125a), KMES -, KTAM *tep-* “ayakla vurmak, tepinmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 144b); Müh. *tep-* “çifte atmak, çifte vurmak” (Battal, 1997, 71b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tip-* “tepmek, tekme atmak, çifte atmak, vuruşmak; ileri çıkmak” (TatRSl., 1966, 535), Baş. *tip-* “tekme atmak, çifte atmak, dövüşmek, ileri çıkmak” (BaşRSl., 1958, 523b), Kmlk. *teb-* “kımıldamak, hareket etmek, yer değiştirmek; vurmak, çarpmak; kızmak, öfkelenmek, şiddetlenmek, hızını artırmak; sarsılmak” (KmlkTSl., 2000, 387b), KKlp. *tep-* “tekme atmak, dövmek; kıpırdamak, hareket etmek” (KKlpRSl., 1958, 636a), Karay. *tep-* “tekme atmak, tepmek” (KarRPSl., 1974, 565a), Kum. *tep-* “tepmek, tekmelemek; *mec.* toprağı belle kabartmak, bellemek” (KmkTSl., 2011, 330b), Kzk. *tep-* “tekme atmak, çifte atmak; kapatmak” (KzkESl., 1966, 199a), Nog. *tep-* “çifte atmak, tepmek, vurmak; çırpmak” (NogRSl., 1963, 342a).

teprendi تَابَرَانْدِي (V9a13) “deprendi, kımıldandı” (Ar. *taḥarraka*)

< *tepren-* < **tepre-n-* “deprenmek, kımıldamak” (EDPT, 1972, 444b-445a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tepren-* “hareket etmek” (Erdal II, 1991, 618); MK *tepren-* “(nesne vb.) hareket etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 870), KB *tepren-* “teprendi, kımıldandak” (Arat III, 1979, 437); **Harezmi** KE *tepren-* “deprenmek, hareket etmek, kıpırdanmak” (Ata II, 1997, 625b), ME *tepren-* “deprenmek” (Yüce, 2014, 185b), MM -, NF *tepren-* “kımıldamak, hareket etmek, sallanmak” (Ata, 1998, 422a); **Kıpçak** CC -, sadece ettir. çatılı *tepret-* “hareket ettirmek” (Grønbech, 1942, 242), BMF *tebren-* “hareket etmek” (Zajaczkowski, 1954, 75), DM -, GT *tepren-* “kımıldanmak, deprenmek” (Karamanlioğlu, 1978, 372b), İH -, İM *tepren-* “hareket etmek, kımıldamak” (Toparlı, 1992, 604), KEF *tepren-* “deprenmek, kımıldamak, hareket etmek, sarsılmak, titremek” (Eminoğlu, 2011, 286a), KH *depre-* “hareket etmek, kımıldamak” (Özgür, 2003, 119b), Kİ *tepren-* “deprenmek, kımıldanmak” (Özyetgin, 2001, 661; Caferoğlu, 101), KİN *tebren-* “sarsılmak” (Delice, 2001, 127b), KK *tepreñ-* “hareket etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125a), KMES -, KTAM -, sadece *tepret-* “kımıldatmak” (Toparlı, Çögenli,

Yanık, 2000, 144b), Müh. *tebren*- “kımıldamak” (Battal, 1997, 70b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tibren*- “kımıldanmak, sallanmak, dalgalanmak, titreşmek, çırpınmak” (TütRSl., 1966, 535b), Baş. *tibren*/l- “sarsılmak, hareket etmek”, dalgalanmak” (BaşkRSl., 1958, 527b), Kmlk. *tebren*- “başlanmak; kımıldamak, sallanmak, sarsılmak” (KmlkTSl., 2000, 388a), KKlp. *terben*- “sallanmak” (KKlpRSl., 1958, 636b), Karay. *tebren*- “kımıldamak, titremek”(KarRPSl., 1974, 519b), Kum. -, sadece *teber*- “harekete getirmek, hareket ettirmek, yerini değiştirmek” (KmkTSl., 2011, 328a), Kzk. *tebiren*- “hareket etmek” (KzkESl., 1966, 197b), Nog. -, sadece *teprel*- “sallanmak, dalgalanmak” (NogRSl., 1963, 346a).

tepretti تَپَرَتَّى (V13b13) “depretti, hareket ettirdi, kımıldattı” (Ar. *ħarraka*)

< *tepret*- < **tepre*-t- “hareket ettirmek, kımıldatmak” (EDPT, 1972, 444b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tepret*- “hareket ettirmek, kımıldatmak” (EDPT, 1972, 444b); MK *tepret*- “hareket ettirmek, (nesneyi) oynatmak; (düşmana) saldırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 870), KB *tepret*- “tepretmek, kımıldatmak” (Arat III, 1979, 437); **Harezmi** KE *tepret*- “depretmek, harekete geçirmek” (Ata II, 1997, 626a), ME *tépret*- “hareket ettirmek” (Yüce, 2014, 186a), MM -, NF *tepret*- “kımıldatmak, hareket ettirmek, sallamak, yerinden oynatmak” (Ata, 1998, 422a); **Kıpçak** CC *tepret*- “hareket ettirmek” (Grønbech, 1942, 242), BMF -, sadece *tebren*- “hareket etmek” (Zajączkowski, 1954, 75), DM -, GT *tepret*- “harekete getirmek” (Karamanlioğlu, 1978, 372b), İH *tepret*- “hareket ettirmek” (İzbudak, 1936, 604), KEF *tepret*- “kımıldatmak, titretmek, hareket ettirmek” (Eminoğlu, 2011, 286b), KH -, Kİ -, KİN -, KK *tepret*- “hareket ettirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 125a), KTAM *tepret*- “kımıldatmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 144b); Müh. *tebet*- “kımıldatmak” (Battal, 1997, 70b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tibret*- “sallamak, kımıldatmak, dalgalandırmak” (TatRSl., 1966, 535b), Baş. *tirbet* “sallamak, oynatmak, kımıldatmak” (BaşkRSl., 1958, 527b), Kmlk. *tebet*- “hareket ettirmek; başlatmak” (KmlkTSL.388b), KKlp. *terbet*- “sallamak, kımıldatmak, ırgalamak” (KKlpRSl., 1958, 636b), Karay. -, Kum. *tebert*- “harekete getirmek, hareket ettirmek, yerini değiştirmek” (KmkTSl., 2011, 328a), Kzk. -, sadece *tebiren*-

“hareket etmek” (KzkESl. 197b), Nog. *tepret-* “sallamak, kımıldatmak, ırgalamak, sallandırmak” (NogRSl., 1963, 346a).

tèrđi تَرْدِي (V23b2, 32a9), **derđi** Trkm. دَرْدِي (V12a5 sayfa kenarında yazılmıştır) “derdi, topladı” (Ar. *ḍamma, laḡḡaṭa, camaʿa*)
< *tēr-* “bir araya getirmek; toplamak, dermek” (EDPT, 1972, 529a; Tekin, 1995, 182; Erdal I, 1991, 327).

Tarihî: Orh. *tēr-* “yığmak, toplamak”, Uyg. *tēr-* “yığmak, toplamak” (EDPT, 1972, 529a); MK -, sadece edilgen çatılı *teril-* “(kavim; para vb..) toplanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 871), KB -; **Harezmi** KE *tēr-* “dermek, bir araya getirmek, toplamak” (Ata II, 1997, 626b), ME *tēr-* “dermek, toplamak” (Yüce, 2014, 186a), MM *tēr-* “dermek, toplamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 261b), NF *tēr-* “dermek, toplamak, yığmak” (Ata, 1998, 422a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *ter-* “dermek, mahsül toplamak” (KKlpRSl., 1958, 636b), Karay. -, Kum. -, Kzk. *ter-* “toplamak, bir araya getirmek, dermek” (KzkESl., 1966, 199a), Nog. *ter-* “toplamak” (NogRSl., 1963, 347b). Krş. TTü. *der-* “bir araya getirmek, derlemek, toplamak, devşirmek” (TSl., 2011, 638a).

terledi تَرْلَدِي (V25b7, 84a5) “terledi” (Ar. *ʿaraḡa*)

< *terle-* < *ter+le-* “terlemek” (EDPT, 1972, 548a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *terle-* “terlemek” (Erdal II, 1991, 448); MK *terle-* “ter sızdırmak, terlemek; kaşağılamak, ter ve pislikleri gidermek, temizlemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 872), KB -; **Harezmi** KE *terle-* “terlemek” (Ata II, 1997, 627b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *terle-* “terlemek” (Grønbech, 1942, 243), BMF *derle-* “terlemek” (Zajaczkowski, 1954, 51), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *terle-* “terlemek, ter dökmek” (Eminoğlu, 2011, 286b), KH -, Kİ *terle-* “terlemek” (Özyetgin, 2001, 662), KİN -, KK -, sadece isim *ter* “ter” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125b), KMES -, KTAM -, sadece isim *ter* “ter” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 144b); Müh. -, sadece isim *ter* “sıcaktan insanın mesamatından sızan su” (Battal, 1997, 71b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tirle-* “terlemek” (TatRSl., 1966, 541a), Baş. *tirle-* “terlemek, buğulanmak” (BaşRSl., 1958, 528b), KMLk. *terle-* “terlemek; buğulanmak;

heyecanlanmak; merak etmek, endişelenmek” (KmlkTSl., 2000, 393b), KKlp. *terle-* “terlemek” (KKlpRSl., 1958, 637b), Karay. *terle-* “terlemek” (KarRPSl., 1974, 566a), Kum. *terle-* “terlemek, ter dökmek” (KmkTSl., 2011, 331b), Kzk. *terle-* “terlemek” (KzkESl., 1966, 199b), Nog. *terle-* “terlemek” (NogRSl., 1963, 347a).

têşti تَشْتِي (V8b3) “deşti” (Ar. *baḥaşa*)

< *teş-* “delmek,deşmek” (EDPT, 1972, 559b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece edilgen *teşil-* “yırılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 872), KB *teş-* “deşmek” (Arat III, 1979, 439); **Harezmi** KE *teş-* “deşmek, delmek” (Ata II, 1997, 628a), ME -, MM -, NF *teş-* “delmek” (Ata, 1998, 423a); **Kıpçak** CC *teş-* “delmek” (Grønbech, 1942, 243), BM -, DM -, sadece *teşik* “deşik” (Toparlı, 2003, 114a), GT -, İH *deş-* “yarayı yarmak, didiklemek; oyup suyunu çıkarmak ve bir şeyi didiklemek” (İzbudak, 1936, 15), İM -, KEF -, KH *deş-* “deşmek, kesmek” (Özgür, 2003, 119b), Kİ -, KİN -, KK *teş-* “delmek, kazmak, dürtmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125b), KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tiş-* “delmek,deşmek; vurmak, isabet etmek, mal olmak, kısmet olmak” (TatRSl., 1966, 542b), Baş. *tiş-* “delmek, kazmak,deşmek, delik açmak” (BaşRSl., 1958, 529b), Kmlk. *teş-* “delmek” (KmlkTSl., 2000, 394a), KKlp. *tes-* “delmek” (KKlpRSl., 1958, 637b), KrmTat. *teş-* “delmek” (KrmTatRSl., 2002, 202b), Karay. *teş-*, *tes-* “kazmak, delmek” (KarRPSl., 1974, 522b), Kum. *teş-* “delmek,deşmek, delik açmak” (KmkTSl., 2011, 332a), Kzk. *tes-* “delmek, oymak, kazmak, yarmak” (TKzkSl., 2009, 207a) Nog. *tes-* “deşmek, delmek, delik açmak;” (NogRSl., 1963, 347b).

teydi تَيْدِي (V22b13; 20a6) “değdi, isabet etti; değerinde olmak, karşılık olmak” (Ar. *şāba*; *sawīya*).

< **teg-* “erişmek; birine saldırmak, bir şeye dokunmak” (EDPT, 1972, 476a)

Tarihî: Orh. *teg-* “saldırmak; erişmek, varmak”, Uyg. *teg-* “erişmek, ulaşmak; saldırmak” (EDPT, 1972, 476a), MK *teg-* “ulaşmak, erişmek; isabet etmek, değmek, saldırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 865), KB *teg-* “değmek, dokunmak” (Arat III, 1979, 431); **Harezmi** KE *teg-* “değmek, ulaşmak, varmak; değer vermek” (Ata II, 1997, 615a), ME *tég-* “ulaşmak,

değmek; (fiyat) etmek, değmek” (Yüce, 2014, 184b), MM *tég-* “değmek, ulaşmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 261a), NF *teg-* “değmek, varmak, ulaşmak, ermek, geçmek, bulaşmak; payına hissesine düşmek” (Ata, 1998, 417a); **Kıpçak** CC *teg-*, *tey-* “dokunmak, ulaşmak; payına düşmek” (Grønbech, 1942, 238), BMF *deg-* “ulaşmak” (Zajączkowski, 1954, 51), DM *deg-* “değmek, ulaşmak” (Toparlı, 81a), GT -, İH -, İM *tig-* “dokunmak, isabet etmek, erişmek; birinin ardından kavuşmak, ulaşmak; karşılaşmak, buluşmak” (Toparlı, 1992, 606), KEF *teg-*, *tig-* “değmek, ulaşmak, varmak, isabet etmek, karşılaşmak” (Eminoğlu, 2011, 284b, 288a), KH -, Kİ *deg-* “erişmek, değmek” (Özyetgin, 2001, 442; Caferoğlu, 1931, 33), KİN *deg-* “değmek, dokunmak” (Delice, 109a), KK *tey-* “dokunmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ti-* “dokunmak, değmek; isabet etmek; yetişmek; incitmek” (TatRSl., 1966, 542), Baş. *tiy-* “dokunmak, değmek, ulaşmak isabet etmek” (BaşRSl., 1958, 517a), KMLk. *tiy-* “dokunmak, temas etmek, değmek, hastalık bulaşmak” (KMLkTSl., 2000, 400b), KKlp. *tiy-* “dokunmak, değmek; gönlüne değmek, rencide etmek; saldırmak” (KKlpRSl., 1958, 638b), Karay. *deg-* “değerinde olmak, karşılık olmak” (KarRPSl., 1974, 183a), *tiy-* “dokunmak; fiyat etmek; pay, hisse düşmek; tutuklamak” (KarRPSl., 1974, 526b), Kum. *tiy-* “bir şeye değmek, dokunmak, temas etmek; dokunmak, takılmak” (KmkTSl., 2011, 336a), Kzk. *tiy-* “eline değmek, elde etmek; payına düşmek; dokunmak; evlenmek” (KzkESl., 1966, 200b), Nog. *tiy-* “değmek, dokunmak; rencide etmek; payına düşmek; tadmak” (NogRSl., 1963, 353b).

tèzledi تَزَلَدِي (V5b5) “acele etmek, ivmek” (Ar. *ista‘cala*)

< *tèzle-* < Far. *tīz*+ T. *le-* (TSl., 2011, 2343 *tīz*: çabuk olan süratli).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE sadece *sf. tēz* “tez, hemen, derhal” (Ata II, 1997, 630b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *tez* “hızlı” (Grønbech, 1942, 243), BMF -, sadece *tez kel-* “çabuk geldi” (Zajączkowski, 1954, 75), DM -, sadece *tez* “tez” (Toparlı, 2003, 114a), GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, sadece ettirgen çatılı *tezlet-* “acele etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece ettirgen çatılı *tizlet-* “hızlandırmak” (TatRSl., 1966, 537b), Baş. *tizle-* “hızlandırmak” (BaşRSl., 1958, 524a), KMLk. *tezle-*

“hızlandırmak” (KMLkTSl., 2000, 394b), KKlp. *tezle-* “hızlandırmak” (KKlpRSl., 1958, 633a), Karay. *tezle-*, *teyzle-* “hızlandırmak” (KarRPSl., 1974, 561a, 520a), Kum. -, sadece *sf. tez* “çabuk, hızlı, süratle, hızla; erken” (KmkTSl., 2011, 332a), Kzk. -, sadece *tez-tez* “hızlı, çabuk” (KzkESl., 1966, 198a), Nog. -, sadece ettirgen çatılı *tezlet-* “hızlandırmak” (NogRSl., 1963, 343a).

tıktı تَيْقَتَى (V13b11, 20a4), **tikti** تَيْكَتَى, **dıktı** دَيْقَتَى “tıktı, kapattı, soktu” (Ar. *haşā, sadda, laḳḳama*)

< *tık-* “tıkmak” (EDPT, 1972, 465a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tık-* “itmek, sokmak, tıkmak” (EDPT, 1972, 465a); MK *tık-* “(bir şeyi bir şeyin içine) şiddetle sokmak, tıkmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 876), KB -; **Harezmi** KE *tık-* “tıkmak, tıkamak” (Ata II, 1997, 630b), ME -, sadece *tıkıl-* “sık olmak; kilitlenmek” (Yüce, 2014, 186b), MM -, NF *tık-* “tıkmak, tıkamak, bir şeyle kapamak” (Ata, 1998, 425a); **Kıpçak** CC -, BMF *tık-* “tıkmak, kapamak” (Zajaczkowski, 1954, 77), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece *tıkıl-* “tıkanmak, boğazda su veya yemek sıkışıp kalmak” (Eminoğlu, 2011, 287b), Kİ *tık-* “seddetmek, tıkmak, tıkamak” (Özyetgin, 2001, 663; Caferoğlu, 1931, 104), KİN -, KK *tık-* “tıkmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125b), KMES -, KTAM *tık-* “tıkamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 145b); Müh. -, sadece fiilden isim *tıkma* “tapa, kapak” (Battal, 1997, 73b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tık-* “tıkmak, sokmak, sokuşturmak, tıktırmak, batırmak, saplamak, iliştmek; tıkamak, kapmatk; koymak, yerleştirmek; asmak, takmak” (TatRSl., 1966, 560a), Baş. *tık-* “doldurmak, asmak, tıkamak, ağzını kapatmak, susturmak, içine koymak, yerleştirmek” (BaşRSl., 1958, 558b), KMLk. *tık-* “tıkmak, sokmak” (KMLkTSl., 2000, 395b), KKlp. *tık-* “tıkmak, doldurmak, basmak” (KKlpRSl., 1958, 667a), Karay. *tık/h-* “tıkmak, doldurmak” (KarRPSl., 1974, 559b), Kzk. *tık-* “içine itme, sokma, gizlemek, bastırmak” (KzkESl., 1966, 208a), Nog. *tık-* “tıkamak, doldurmak, asmak” (NogRSl., 1963, 373b).

tımarladı طِمَارَلَادَى (V16a5) “tımarladı, tedavi etti” (Ar. *dāwā*)

< *tımarla-* < Far. *tīmār*+ T. *la-* “tedavi etmek” (Räsänen, 1969, 480 *tīmār*: bakım, tedavi).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, **Harezmi** KE sadece isim *tīmār* “Far. birine bakma; hayvanı temizleme” (Ata II, 1997,636a), ME -, sadece isim *tīmār* “Far. bakım” (Yüce, 2014, 187b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece isim *timar* “bakım, tedavi” (Grønbech, 1942, 244), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece isim *timār* “Far. tımar, hayvan veya bitki bakımı; önem vermek, özen göstermek”; *t. kıl-* “özen göstermek” (Eminoğlu, 2011, 288b), KH *tīmārla-* “tımarlamak” (Özgür, 2003, 141b), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Kelime çağdaş Kıpçakçada tespit edilmemiştir. Krş. TTü. *tımarla-* “tımar etmek” (TSl., 2011, 2349a), Trkm. *timarla-* “onarmak, düzenlemek, çeki düzen vermek” (TrkmTSl., 1995, 629b).

tındı طَنْدَى (V9a11, 20a5, 37b4) “soludu ve konuştu” (Ar. *tanaffasa, naṭaḩa*)
 < **tīn-* “dinlenmek, nefes almak; dinmek, durmak” (Tekin, 1995, 176).

Tarihî: Orh.-, Uyg. *tin-* “konuşmak, söylemek, bir kelime nutk etmek” (EDPT, 1972, 514b); MK *tin-* “dinlenmek; (insan) nefes almak; (yağmur vb..) durmak, dinmek; mesken tutmak; Türklerde susmak; Oğuzlarda susmamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 877), KB *tin-* “dinlenmek, solumak” (Arat III, 1979, 442); **Harezmi** KE *tin-* “dinmek, durmak, rahatlamak” (Ata II, 1997, 631), ME -, sadece ettirgen çatılı *tındur-* “dinlendirmek” (Yüce, 2014, 187a), MM *tin-*, *tiḡ-* “dinmek, kesilmek, sakinleşmek, durmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 262b), NF *tiḡ-* “dinmek, durmak, kesilmek” (Ata, 1998, 427b); **Kıpçak** CC *tin-* “dinmek” (Grønbech, 1942, 262), BMF -, DM -, GT -, *tıylan-* “dinlenmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 374b), İH -, İM -, KEF -, sadece ettirgen çatılı *tındur-* “dinlendirmek” (Eminoğlu, 2011,287b), Kİ *tin-* “istirahat etmek, dinlenmek” (Özyetgin, 2001, 664; Caferoğlu, 1931, 104), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *tin-* “dinlenmek, istirahat etmek, durmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 145b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tin-* “susmak, sesini kesmek, yatışmak, dinmek, sakinleşmek, azalmak, sönmek, sona ermek, avunmak” (TatRSl., 1966, 562a), Baş. *tin-* “solumak, sessiz olmak, sakinleşmek, dinmek, yatışmak, azlmak, sesi kesilmek, sona ermek” (BaşRSl., 1958, 560b), KMIk. *tin-* “sakinleşmek, durulmak, dinmek, bitmek” (KMIkTSl., 2000, 396a), KKlp. *tin-* “dinlenmek, sakinleşmek, mola vermek, avunmak, dinmek, durmak, durulmak, koyulaşmak; sönmek, silikleşmek” (KKlpRSl.,

1958, 667b), Karay. *tın-* “solumak, sakinleşmek” (KarRPSl., 1974, 557a), Kum. *tın-* “bitmek, durmak, kesilmek, dinmek”; *tınlık* “sükūnet, sessizlik” (KmkTSl., 2011, 333a), Kzk. *tın-* “sakinleşmek, solumak, konuşmada duraklamak, bitmek; uzakta ölmek” (KzkESl., 206b), Nog. *tın-* “dinlenmek, sakinleşmek, susmak, dinmek, yatışmak, azalmak” (NogRSl., 1963, 374b).

tındı طِنْدِي (V10a1) “engellendi, geç kaldı” (Ar. *ta‘awwaḳa*)

< ? *tīn-* “dinmek, durmak, nefes almak” (Tekin, 1995, 176).

Bu kelime Tarihî kaynaklarda “solumak, susmak, söylemek, dinlenmek, istirahat etmek” anlamlarında kullanılmıştır. **Çağdaş Kıpçakçada** “dinlenmek, nefes almak, tevakkuf etmek, hastalıktan iyileşmek” anlamlarında kullanılmaktadır.

tınladı طِنْنَكْ لَادِي (V23a3) “dinlemek, kulak asmak” (Ar. *taṣannata*)

< *tıŋla-* < **tıŋ+la-* “dinlemek” (EDPT, 1972, 522a).

Tarihî: ET: Orh. *tıŋla-* “duymak, dinlemek”, Uyg. *tıŋla-* “duymak, dinlemek” (EDPT, 1972, 522a); MK *tıŋla-* “dinlemek, (söze) kulak asmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 878), KB *tıŋla-* “dinlemek” (Arat III, 1979, 442); **Harezmi** KE *tiŋle-* “dinlemek” (Ata II, 1997, 636a), ME *tiŋle-* “dinlemek” (Yüce, 2014, 187b), MM *tiŋle-* “dinlemek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 263a), NF -; **Kıpçak** CC *tıŋla-* “dinlemek” (Grønbech, 1942, 262), BMF -, DM -, GT *diŋle-* “dinlemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 244a), İH -, İM *tıŋla-* “dinlemek” (Toparlı, 606), KEF *tiŋle-* “dinlemek” (Eminoğlu, 2011, 289), KH -, Kİ *diŋle-* “dinlemek, duymak” (Özyetgin, 2001, 449), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tıŋla-* “dinlemek; birinin sözlerine kulak vermek, sözlerine uymak, itaat etmek” (TatRSl., 1966, 565a), Baş. *tıŋla-* “dinlemek; kulak vermek, itaat etmek” (BaşRSl., 1958, 560b), Kmlk. *tıŋla-* “dinlemek” (KmlkTSl., 2000, 396), KKlp. *tıŋla-* “dinlemek; itaat etmek” (KKlpRSl., 1958, 668b), KarmTat. *diŋle-* “dinlemek, duymak; itaat etmek” (KrmTatRSl., 2002, 215a), Karay. *diŋle-*, *tınl-* “dinlemek” (KTSl., 2006, 59b), Kum. *tıŋla-* “dinlemek” (KmkTSl., 2011, 333a), Kzk. *tıŋda-* “dinlemek, duymak; itaat etmek” (KzkESl., 1966, 208a), Nog. *tıŋla-* “dinlemek, duymak; itaat etmek” (NogRSl., 1963, 375a).

ṭınıştı طِنْشْتِي (V5b12) “kötü koktu” (Ar. *arwaḥa*)

< *tınçı*- “kötü kokmak, bozulup kokmak” (EDPT, 1972, 516b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tınçı*- “kötü kokmak, çürümek, bozulmak” (EDPT, 1972, 516b), MK *tınçı*-, *tança*-, *tunçı*- “(et vb..) çürümek, bozulup kokmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 851, 877, 900), KB -, **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ -, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tınçı*- “bozulmak, kokmak, çürümek; kötü kokmak” (TatRSI., 1966, 562a), Baş. *tıncı*- , “bozulmak, küflenmek, küf kokmak, kötü kokmak” (BaşkRSI., 1958, 260a), KMLk. *tınçı*- “bozulmak, çürümek, küflenmek, küf kokmak” (KMLkTSI., 2000, 396a), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -. Nog. -.

ṭınşdı طِنْشْ دِي (V26a12) “susadı” (Ar. *‘atıṣa*)

< *tınş*-

Bu kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak:** Kelime TZ’de Arapça karşılığından anlaşıldığına göre “susamak” anlamında geçmiştir. Ancak çağdaş Kıpçak dillerinde bu kelime “şakinleşmek ve rahatlamak gibi” anlamlarda kullanılmaktadır. Tat. *tınış*- “sakinleşmek, rahata erişmek, durgunlaşmak” (TatRSI., 1966, 334b), Başk. *tınış*- “sakinleşmek, rahata erişmek” (BaşkRSI., 1958, 562b), KMLk. -, sadece *tınç* “rahat, sakin, kolay” (KMLkTSI., 2000, 396a), KKlp. *tınşı*- “sakinleşmek, yatışmak” (KKlpRSI., 1958, 668a), Karay. -, sadece *tınıs* “sakin, dingin” (KTSI., 2006, 108a), Kum. *tınış*- avunmak, teskin olmak, rahat etmek, yatışmak, susmak” (KmkTSI., 2011, 333a), Kzk. -, sadece isim *tınış* “sakin, rahat, sessiz” (KzkESI. 206), Nog. *tınışla*- “sakinleşmek, yatışmak” (NogRSI., 1963, 375a).

ṭırnadı طِرْنَادِي , **ṭırmadı** طِرْمَادِي (V15a2) “tırmaladı” (Ar. *ḥarbaṣa*)

< *tırma*- < *tarım*+a- < **tār-ım*- (EDPT, 1972, 550a, 548b; Tekin, 1995, 174; Räsänen, 1969, 465a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *tarma*- “tırmalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 857), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF *tırmarla*- “tırmalamak” (Ata, 1998, 425a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tırna*-

“tırmalamak, tırnaklamak” (TatRSl., 1966, 563b), Baş. *tırna-* “tırmalamak” (BaşRSl., 1958, 561b), Kmlk. *tırna-* “tırmalamak” (KmlkTSl., 2000, 397a), KKlp. *tırna-* “tırmalamak” (KKlpRSl., 1958, 669b), Karay. *tırna-* “tırmalamak” (KarRPSl., 1974, 558b), Kum. *tırna-* “tırmalamak” (KmkTSl., 2011, 333b), Kzk. *tırna-* “tırmalamak” (TKzkSl., 2009, 711a), Nog. *tırna-* “tırmalamak” (NogRSl., 1963, 375b). Krş. *tırmala-* “tırnaklarıyla çizmek veya hırpalamak, tırnaklamak; *mec.* Rahatsız etmek” (TSl., 2011, 2352a), Trkm. *dırma-* “yeri eşmek, kazmak; *mec.* sıkılganlık ya da beceriksizlik nedeniyle yeri eşlemek”; ayrıca *dırmala-* “tırmalamak” (TrkmTSl., 1995, 156b).

tırpıldadı طَرِبِيلَ دَادِي (V6b4, 28b5) “rahatsız oldu, kaygılandı, korkudan rahatsız oldu, ürktü” (Ar. *inza‘aca, fazza wa naṭṭa*)

< *tırpilda-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ -, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tırpilda-* “sabırsızlıkla tepinmek” (TatRSl., 1966, 563b), Baş. -, Kmlk. *tırpilda-* “çırpınmak” (KmlkTSl., 2000, 397a), KKlp. -, Karay. -, Kum. *tırpilla-* “çabalamak, çırpınmak” (KmkTSl., 2011, 333b), Kzk. -, Nog. -.

tıydı طَيْدِي (26a11) “alıkoymdu, geciktirdi” (Ar. *‘awwaḳa*)

< *tıd-* “engellemek, dizginlemek” (EDPT, 1972, 450a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tıd-* “engellemek, alıkoymak” (EDPT, 1972, 450b); MK *tıd-* ~ *tıt-*, *tıy-* “engel olmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 875, 879), KB *tıd-* “geri koymak, engel olmak” (Arat III, 1979, 440); **Harezmi** KE *tıd-* “engel olmak, mani olmak” (Ata II, 1997, 630b), ME *tıy-* “alıkoymak” (Yüce, 2014, 187a), MM -, sadece edilgen çatılı *tıyıl-* “durmak, kesilmek, dinmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 262b), NF -; **Kıpçak** CC *tıy-* “engellemek, dizginlemek” (Grønbech, 1942, 261), BMF -, DM -, GT *tıy-* “durdurmak, tutmak” (Karamanlioğlu, 1978, 374b), İH -, İM *tıy-* “yasaklamak, engel olmak” (Toparlı, 1992, 606), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *tıy-* “yasak etmek, men etmek” (Battal, 1997, 73b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tıy-* “men etmek, tutmak, alıkoymak, durdurmak, yasaklamak”

(TatRSl., 1966, 565a), Baş. *ty-* “yasaklamak, alıkoymak, tutmak; yatıştırmak, sakinleştirmek” (BaşRSl., 1958, 559a), Kmlk. *ty-* “engellemek, mani olmak, men etmek; çevirmek” (KmlkTSl., 2000, 397b), KKlp. *ty-* “men etmek, izin vermemek, yasaklamak” (KKlpRSl., 1958, 666b), Karay. *ty-*, *tiy-* “kesmek, bırakmak; mahrum etmek, yoksun kılmak; serzeniş etmek, başına kakmak; oturtmak, bindirmek; teskin etmek, yatıştırmak” (KTSl., 2006, 108b), Kum. -, Kzk. *ty-* “yasaklamak, caydırmak; durdurmak, tutmak; bastırmak, yatıştırmak, sakinleştirmek, kesmek, dindirmek” (KzkESl., 1966, 206a), Nog. *ty-* “sakinleştirmek, yatıştırmak; men etmek, caydırmak, tutmak, alıkoymak, yasaklamak” (NogRSl., 1963, 377b).

tikti تَكْتِي (V14b13, 27a10) “dikiş dikti, ağaç dikti” (Ar. *ḥayyāṭa, ḡarasa wa ḥayyāṭa*)

< *tik- “dikmek” (EDPT, 1972, 476b).

Tarihî: Orh. *tik-* “dikmek”, Uyg. *tik-* “dikmek” (EDPT, 1972, 476b); MK *tik-* “(elbise vb.. şeyleri) dikmek; (ağaç, tuğ vb.. bir şeyi) dikmek; (yılan, akrep vb..) sokmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 879), KB *tik-* “dikmek, dürtmek, sokmak, delmek, dikey hale getirmek, dikiş dikmek, ağaç dikmek” (Arat III, 1979, 445); **Harezmi** KE *tik-* “dikmek; kurmak, bağlamak; (böcek) sokmak” (Ata II, 1997, 631b), ME *tik-* “dikmek; yöneltmek; tayin etmek” (Yüce, 2014, 187a), MM -, sadece *tikil-* “dikilmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 262b), NF *tik-* “dikmek, kurmak; ağaç dikmek” (Ata, 1998, 425a); **Kıpçak** CC *tik-* “ağaç dikmek; dikiş dikmek” (Grønbech, 1942, 243), BMF *tik-* “dikmek, lokma almak” (Zajaczkowski, 1954, 75), DM -, GT *tik-* “elbise vb dikmek; arı, yılan sokmak; ağaç dikmek; dik koymak, bir şeyi bir yere dikmek; göz dikmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 375a), İH -, İM *tik-* “tayin etmek; dikiş dikmek; dikilmek, kaldırmak” (Toparlı, 1992, 607), KEF *tik-* “dikiş dikmek; yukarı kaldırmak, dikmek; sokmak, batırmak; göz ucu ile bakmak” (Eminoğlu, 2011, 288a), KH -, Kİ *tik-* ~ *dik-* “lokma almak, lokma lokma almak; ağaç dikmek; elbise dikmek; nasbetmek” (Özyetgin, 2001, 665; Caferoğlu, 1931, 102), KİN *tik-* “dikmek” (Delice, 2001, 127a), KK *tik-* “ağaç dikmek, dikiş dikmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125b), KMES -, KTAM *tik-* “dikmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 145b); Müh. *tik-* “kökleşmek üzere toprağa sokmak” (Battal, 1997, 72a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tik-* “dikiş dikmek”; *tik-*

“diremek, dayamak, gözlerini dikmek” (TatRSl., 1966, 526b, 527b), Baş. *tik-* “dikiş dikmek” (BaşRSl., 1958, 516a), Kmlk. *tik-* “dikmek” (KmlkTSl., 2000, 396a), KKlp. *tik-* “dikiş dikmek, göz dikmek, çadır kurmak, ağaç dikmek” (KKlpRSl., 1958, 639a), KrmTat. *dik-* (t-) “dikey hale getirmek, dikiş dikmek” (KrmTatRSl., 2002, 213a), Karay. *tik-* “dikmek, dikiş dikmek” (KTSl.108b), Kum. *tik-* (*tige-*) “dikiş dikmek; yapmak, kurmak, inşa etmek; birine bir şeye göz dikmek, dikkatli bakmak; sokmak, iğne batırmak” (KmkTSl., 2011, 334a), Kzk *tik-* “dikiş yapmak, dikmek; (ağaç) dikmek, (çiçek) ekmek, (inşa) etmek; (bahse) girmek” (KzkTSl., 2012, 673b), Nog. *tik-* “dikiş dikmek, ağaç dikmek, kurmak; gözlerini dikmek” (NogRSl., 1963, 349a).

tildi تَيْلَدِي (V21b1, 30a5) “dilmek, yarmak” (Ar. *ḵadda wa ṣaḵḵa*)
 < **til-* “dilmek, yarmak” (EDPT, 1972, 490b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *til-* “dilimler halinde kesmek” (EDPT, 1972, 490b); MK *til-* “boylamasına kesmek, dilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 881), KB -; **Harezmi** KE *til-* “dilmek, kesmek” (Ata II, 1997, 633a), ME *dil-* “dilmek, dilimlemek” (Yüce, 2014, 114b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *til-* “dilmek, kesmek” (Eminoğlu, 2011, 288a), KH -, Kİ *dil-* “bir şeyi uzun ve dar parçalara kesmek” (Özyetgin, 2001, 448; Caferoğlu, 1931, 35), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *dil-* “dilmek, dilimlemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 102b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tıl-* “dilmek, yarmak” (TatRSl., 1966, 531a), Baş. *tıl-* “dilimlemek, kesmek” (BaşRSl., 1958, 519a), Kmlk. *til-* “şeritler halinde kesmek, dilmek” (KBlkRSl., 1989, 635a), Kum. *til-* “dilimlemek, dilim dilim kesmek; doğramak, dilmek” (KmkTSl., 2011, 335a), Kzk. *til-* “dilmek, dilimlemek” (KzkESl., 1966, 209b), Nog. *til-* “dilimlemek, dilmek” (NogRSl., 1963, 352a). Krş. TTü. *dil-* “bir bütünü ince ve yassı parçalara ayırarak kesmek; *hlk.* Yarmak” (TSl., 2011, 668a), Trkm. *dil-* “dilmek, kertmek, yırtmak” (TrkmTSl., 1995, 160a).

tiledi تَيْلَدِي (V24a2, 84a2) “dilemek” (Ar. *ṭalaba*)

< *tile-* < **til+e-* “istemek, aramak” (EDPT, 1972, 492a).

Tarihî: Orh. *tile-* “aramak”, Uyg. *tile-* “aramak, istemek” (EDPT, 1972, 492a); MK *tile-* “istemek, aramak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 881), KB

tile- “dilemek, istemek, beklemek, aramak” (Arat III, 1979, 447); **Harezmi** KE *tile-* “dilemek, istemek, arzu etmek; aramak” (Ata II, 1997, 633a), ME *tile-* “dilemek, istemek” (Yüce, 2014, 187a), MM *tile-* “dilemek, istemek, arzu etmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 263a), NF *tile-* “dilemek, istemek, arzu etmek” (Ata, 1998, 426a); **Kıpçak** CC *dile-* “dilemek, istemek” (Grønbech, 1942, 244), BMF *dile-* “istemek” (Zajaczkowski, 1954, 51), DM -, sadece dönüşlü çatılı *tilen-* “dilenmek” (Toparlı, 2003, 114b), GT *tile-* “dilemek, istemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 375b), İH -, İM *tile-* “dilemek, istemek” (Toparlı, 1992, 607), KEF *tile-* “dilemek, istemek, aramak, beklemek” (Eminoğlu, 2011, 288a), Kİ *tile-* ~ *dile-* “istemek, arzu etmek” (Özyetgin, 2001, 666; Caferoğlu, 1931, 103), KİN *tile-* “istemek” (Delice, 2001, 127a), KK *tile-* “istemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 125b), KMES -, KTAM *tile-* “dilemek, istemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 146a); Müh. *tile-* “istemek, dilemek” (Battal, 1997, 72b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tile-* “dilemek, arzu etmek, istemek” (TatRSl., 1966, 531a), Baş. *tile-* “dilemek, istemek, arzu etmek” (BaşRSl., 1958, 519b), Kmlk. *tile-* “istemek, dilemek” (KmlkTSl., 2000, 398b), KKlp. *tile-* “istemek” (KKlpRSl., 1958, 640b), Karay. -, sadece dönüşlü çatılı *dilen-* “dilenmek” (KarRPSl., 1974, 177b), Kum. *tile-* “istemek, dilemek, rica etmek” (KmkTSl., 2011, 334b), Kzk. *tile-* “istemek, dilemek, arzu etmek” (KzkESl., 1966, 209b), Nog. *tile-* “dilemek, istemek, talep etmek” (NogRSl., 1963, 351a).

tilendi تِلَندِي (V21b9) “dilendi” (Ar. *şahāta*)

< *tilen-* < **til+e-n-* “dilenmek” (EDPT, 1972, 501b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tilen-* “dilenmek, istemek” (EDPT, 1972, 501b); MK *tilen-* “istemek; isteyip aramak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 881), KB *tilen-* “dilenmek” (Arat III, 1979, 450); **Harezmi** KE -, sadece *tilenci* “dilenci” (Ata II, 1997, 635b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, DM *tilen-* “dilenmek” (Toparlı, 2003, 114b), GT *tilen-* “dilenmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 376a), İH -, İM *tilen-* “bir şey istemek” (Toparlı, 1992, 607), KEF *tilen-* “dilenmek, istemek” (Eminoğlu, 2011, 288b), Kİ -, sadece isim *tilenci* “dilenci” (Caferoğlu, 103), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *tilen-* “dilenmek, istemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 146a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tilen-* “dilemek, istemek, dilenmek” (TatRSl., 1966, 530b), Baş. *tilen-* “dilenmek,

istemek, dilenmek” (BaşkRSl., 1958, 519b), Kmlk. *tilen-* “istemek, dilenmek” (KmlkRSl., 2000, 634b), KKlp. *tilen-* “dilenmek, istemek” (KKlpRSl., 1958, 641a), Karay. *dilen-* “dilenmek” (KarRPSl., 1974, 177b), Kum. *tilen-* “dilenmek” (KmkTSl., 2011, 334b), Kzk. *tilen-* “istemek, dilenmek” (KzkESl., 1966, 209b), Nog. *tilen-* “dilenmek, istemek” (NogRSl., 1963, 351b).

tiñlendi تِنْكَلْدِي (V5b2) “dinlendi” (Ar. *istarāḥa*)

< *tīnlan-* < **tīn+la-n-* “dinlenmek, nefes almak” (Tekin, 1995, 176 *tīn*).

Tarihî Türk dili alanında şu kaynaklarda tespit edilmiştir: GT *tuñlan-* ~ *tiñlen-* “dinlenmek, huzura kavuşmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 374b), İH *dinlen-* “dinlenmek” (İzbudak, 16), İM *tiñlen-* “dinlenmek, istirahat etmek” (Toparlı, 607), KH -, sadece ettirgen çatılı *tiñlendür-* “dinlendirmek” (Özgür, 2003, 141b), Kİ *diñlen-* “Trkm. dinlenmek” (Özyetgin, 2001, 449), Müh. *tiñlen-* “dinlenmek” (Battal, 1997, 73a); Çağdaş Kıpçak dillerinden sadece Karayimcede tespit edilmiştir: Karay. *dinlan-* “dinlenmek” (KarRPSl., 1974, 178a), Karayimcenin dışında Çağdaş Kıpçak alanında “dinlenmek” için *tın-* kelimesi kullanılmaktadır.

tintedi تَنْتَدِي (V37a7) “dürttü, gıdıkladı; gömülü ve örtülü bir şeyi eşti, yokladı, araştırdı, açtı, yaydı ” (Ar. *nağaza, naḥasa, nabaşa*)

< *tinte-* < *tint-* < Moğ. *temteri, tenteri* “yavaş gitmek” (Räsänen, 1969, 472b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *tint-* “incelemek, araştırmak” (Grønbech, 1942, 244), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. *tint-* “yoklamak, araştırmak, karıştırmak, tahlil etmek, incelemek, soruşturmak, kontrol etmek” (KmlkTSl., 2000, 399b), KKlp. *tint-* “yoklamak, araştırmak, aramak” (KKlpRSl., 1958, 641b), Karay. *tint-* “yoklamak, kontrol etmek” (KTSl., 2006, 108b), Kum. -, Kzk. *tint-* “araştırmak, yoklamak, aramak” (KzkESl., 1966, 210a), Nog. *tint-* “araştırmak, yoklamak” (NogRSl., 1963, 352a).

tirildi تيرىلدى (V25b6, 84a5) “dirildi, yaşadı” (Ar. *‘āṣa*)

< *tiril-* < **tīr-il-* “dirilmek” (EDPT, 1972, 547b, Tekin, 1995, 183).

Tarihî: Orh. *tiril-* “dirilmek, hayata dönmek” (EDPT, 1972, 547b), Uyg. *tiril-* “canlanmak, hatyata geri dönmek, dirilmek” (Erdal II, 1991, 678); MK *tiril-* “dirilmek, canlanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 883), KB *tiril-* “dirilmek, yaşamak” (Arat III, 1979, 452); **Harezmi** KE *tiril-* “dirilmek” (Ata II, 1997, 637b), ME *tiril-* “yaşamak” (Yüce, 2014, 188a), MM *tiril-* “dirilmek; yaşamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 263a), NF *tiril-* “yaşamak, canlanmak, dirilmek” (Ata, 1998, 428a); **Kıpçak** CC *tiril-* “yaşamak, dirilmek, canlanmak” (Grønbech, 1942, 245), BMF -, DM -, GT *tiril-* “dirilmek; yaşamak, ömür sürmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 376b), İH -, İM *tiril-* “dirilmek, yeniden hayat bulmak” (Toparlı, 1992, 608), KEF *tiril-* “dirilmek, yaşamak” (Eminoğlu, 2011, 289a), KH -, Kİ *tiril-* “yaşamak, dirilmek” (Özyetgin, 2001, 668; Caferoğlu, 1931, 103), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *tiril-* “dirilmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 146a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tīril-* “dirilmek, sağlığa kavuşmak, kurtulmak, yeniden hayata dönmek” (TatRSI., 1966, 532a), Baş. *tīril-* “dirilmek, canlanmak, yeniden canlanmak, yaşamak, kurtulmak” (BaşRSI., 1958, 521a), KMLk. *tiril-* “dirilmek, yeniden canlanmak” (KMLkRSI., 2000, 636b), KKlp. *tiril-* “dirilmek, canlanmak” (KKlpRSI., 1958, 642b), Karay. *tiril-* “dirilmek, canlanmak” (KTSI., 2006, 109a), Kum. *tiril-* “dirilmek, canlanmak” (KmkTSI., 2011, 335b), Kzk. *tiril-* “yaşamak, dirilmek, canlanmak, hayata geri dönmek” (KzkESI., 1966, 210b), Nog. *tiril-* “dirilmek, yaşamak, canlanmak, iyileşmek” (NogRSI., 1963, 352b)

tişikti تیشیکتی (V6a10) “?” (Ar. *iştakka*)

Bu kelimenin Arapça karşılığı olan **اِشْتَك** *iştakka* kelimesinin anlamı “deldi, diken batırdı, dikti, bir nesnenin parçalarını bir araya getirdi”dir. Bundan hareketle bu kelimenin *teşik* kelimesiyle ilgili olduğunu düşünmekteyiz.

tişledi تیشلدى (V25b10) “ısırdı” (Ar. *‘aḍḍa*)

< *tīşle-* < **tīş+le-* “ısırmak” (EDPT, 1972, 564b; Tekin, 1995, 183 *tīş*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tişle-* “ısırmak” (EDPT, 1972, 564b); MK *tişle-* “dişlerle ısırmak, dişlere vurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 884), KB *tişle-* “dişlemek” (Arat III, 1979, 454); **Harezmi** KE *tişle-* “dişlemek, kemirmek” (Ata II, 1997, 638b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *tişle-* “ısırmak” (Grønbech, 1942, 246), BMF *tişle-* “ısırmak” (Zajaczkowski, 1954, 75), DM -, GT *tişle-* “dişlemek, ısırmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 377a), İH -, İM *tişle-* “dişlemek” (Toparlı, 1992, 608), KEF -, KH -, Kİ *tişle-* “dişlemek” (Özyetgin, 2001, 669; Caferoğlu, 1931, 103), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *tişle-* “ısırmak, dişlemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 146b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tışle-* “dişlemek, ısırmak, sokmak, dalamak, dişleyle tutmak” (TatRSl., 1966, 535a), Baş. *tışle-* “dişlemek, ısırmak, sokmak” (BaşRSl., 1958, 523a), KMLk. *tışle-* “tişlemek; kızartmak, kavurmak” (KMLkTSl., 2000, 400b), KKlp. *tisle-* “dişlemek, ısırmak” (KKlpRSl., 1958, 643a), Karay. *tışle-* “dişlemek, eksiltmek, tüketmek” (KarRPSl., 1974, 109a), Kum. *tışle-* “yemek, yemek yemek” (KmkTSl., 2011, 336a), Kzk. *tiste-* “ısırmak” (KzkESl., 1966, 210b), Nog. *tisle-* “ısırmak, dişleyle tutmak” (NogRSl., 1963, 353a).

titti تیتی (V37a1) “ditmek” (Ar. *nasala, nasara, nafaşa*)

< *tit-* < **tīt-* “ditmek” (Tekin, 1995, 177).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece dönüşlü çatılı *tutın-* “parçalanmak” (Erdal II, 1991, 619); MK *tut-* “(eti vb.. şeyleri) ditmek, parçalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 878), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, İH -, İM -, KEF *tit-* “ditmek; yün pamuk gibi şeyleri tellerine ayırmak” (Eminoğlu, 2011, 289b), KH -, Kİ *did-* “yün ve pamuğu atmak, ditmek” (Özyetgin, 2001, 448; Caferoğlu, 1931, 34), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *tit-* “tüylerini yolmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 146b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tīt-* “örselemek, hırpalamak, ditmek” (TatRSl., 1966, 534), Baş. *tīt-* “taramak, ditmek” (BaşRSl., 1958, 522a), KMLk. *tit-* “lif lif ayırmak, karıştırmak; parçalamak” (KMLkTSl., 2000, 400b), KKlp. *tüt-* “Taramak; ditmek, parçalamak” (KKlpRSl., 1958, 665a), Karay. -, Kum. *tüt-* “yolmak; taramak, ditmek” (KmkTSl., 2011, 347b), Kzk. *tüt-* “taramak; ditmek; çekişmek” (KzkESl. 217a), Nog. *tüt-* “ditmek, taramak”

(NogRSl., 1963, 373b). Krş. TTü. *dit-* “yün, pamuk vb.ni tellere ayırarak kabartmak; elle çok küçük parçalara ayırmak” (TSl., 2011, 681b).

titredi تَيْتَرَدِي (V6b3) “titredi” (Ar. *irta'ada, taḳaḳa'a*)

< *titre-* “titremek, sallanmak” (EDPT, 1972, 460a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *titre-* “titremek, sallanmak” (EDPT, 1972, 460a); MK -, sadece işteş çatılı *titreş-* “(insan) titremek, titreşmek; (nesne) yerinden oynamak, titreşmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 884), KB -; **Harezmi** KE *titre-* “titremek, benildemek” (Ata II, 1997, 638b), ME *titre-* “titremek” (Yüce, 2014, 188b), MM -, NF *titre-* “titremek, korkmak, dehşete düşmek” (Ata, 1998, 428b); **Kıpçak** CC *titre-* “titremek” (Grønbech, 1942, 246), BMF -, DM -, GT *titre-* “titremek” (Karamanlıoğlu, 1978, 377a), İH -, İM -, KEF *titre-* “titremek” (Eminoğlu, 2011, 289b), KH -, Kİ -, KİN *titre-* “titremek” (Delice, 2001, 127a), KK -, KMES -, KTAM -, sadece fiilden isim *titreme* “titreme” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 146b); Müh. *titre-* “titremek” (Battal, 1997, 73a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tître-* “titremek, sallanmak, silkinmek, sarsılmak” (TatRSl., 1966, 534a), Baş. *tître-* “titremek, sallanmak, silkinmek, sarsılmak” (BaşRSl., 1958, 522a-b), KMLk. *titire-* “titremek; korkmak, dehşete kapılmak” (KMLkTSl., 2000, 400b), KKlp. *titire-* “titremek” (KKlpRSl., 1958, 643a), Karay. *titre-* “titremek” (KTSl., 2006, 109a), Kum. *titre-* “titremek; mec. korkmak, ürkmek” (KmkTSl., 2011, 336b), Kzk. *titire-* “titremek, sallanmak” (KzkESl. 211a), Nog. *dirilde-* “titremek, sallanmak” (NogRSl., 1963, 100b).

tizdi تَيْزَدِي (V37a1) “dizdi, düzenledi” (Ar. *naẓama*)

< *tiz-* “eşyaları arka arkaya dizmek, sıralamak” (EDPT, 1972, 572a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tiz-* “dizmek, sıralamak” (EDPT, 1972, 572a); MK *tiz-* “dizmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 885), KB *tiz-* “dizmek” (Arat III, 1979, 454); **Harezmi** KE *tiz-* “dizmek, sıraya koymak” (Ata II, 1997, 638b), ME *diz-* “dizmek” (Yüce, 2014, 115a), MM -, NF -, sadece isim *tiziglig* “dizili, dizilmiş” (Ata, 1998, 428b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *tiz-* “dizmek, sıralamak” (Eminoğlu, 2011, 290a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *tiz-* “dizmek” (Battal, 1997, 73b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tīz-* “dizmek; kurmak, yapmak, inşa etmek” (TatRSl., 1966,

527a), Baş. *tiz-* “sıralamak, dizmek; kurmak, yapmak, inşa etmek” (BaşkRSl., 1958, 516b), Kmlk. *tiz-* “dizmek” (KmlkTSl., 2000, 401b), KKlp. -, Karay. *tiz-*, *tüz-* “dizmek, sıralamak, koymak, yerleştirmek” (KTSl., 2006, 109b), Kum. *tiz-* “dizmek, sıralamak, sıraya dizmek, sıraya koymak; kurmak, yapmak, inşa etmek (*msl. ev*)” (KmkTSl., 2011, 336b), Kzk. *tiz-* “dizmek, inşa etmek” (KzkESl., 1966, 208b), Nog. *tiz-* “dizmek, inşa etmek” (NogRSl., 1963, 350b).

toğrandı Trkm. طُوْغْرَانْدِي **torandı** طُوْغْرَانْدِي (V10b5) “doğrandı” (Ar. *taḡaṭṭa‘a*)

< *toğran-* < **toğra-n-* “doğranmak” dönüşlü (EDPT, 1972, 472b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece edilgen çatılı *toğral-* “doğranmak” (EDPT, 1972, 472b); MK *toğran-* “doğrar görünmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 887), KB -; **Harezmi** KE -, sadece geçişli fiil *toğra-* “doğramak, parçalamak” (Ata II, 1997, 639a), ME -, MM -, NF -, sadece geçişli fiil *toğra-* “doğramak” (Ata, 1998, 429a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece edilgen *toğral-* “lime lime oldu, biçildi” (İzbudak, 1936, 47), İM -, KEF *toğran-* “doğranmak, kesilmek” (Eminoğlu, 2011, 290b), KH -, Kİ -, sadece geçişli fiil *toğra-* “doğramak” (Özyetgin, 2001, 671; Caferoğlu, 1931, 104), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece isim *toğram* “parça, bir lokma ekmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 146b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece edilgen çatılı *tural-* “doğranmak, ufalanmak, parçalanmak” (TatRSl., 1966, 557b), Baş. -, sadece edilgen çatılı *tural-* “doğranmak, parçalanmak” (BaşkRSl., 1958, 554a), Kmlk. -, sadece edilgen çatılı *tuvral-* “doğranmak, kesilmek” (KmlkRSl. 657a), KKlp. -, sadece geçişli fiil *tuwra-* “doğramak, parçalamak” (KKlpRSl., 1958, 658a), KrmTat. -, sadece geçişli fiil *dogra-* “doğramak” (KrmTatRSl., 2002, 217b), Karay. -, sadece geçişli fiil *tuvra-* “ince ince kesmek, doğramak” (KarRPSl., 1974, 543b), Kum. *tuwral-* “doğranmak, kesilmek” (KmkTSl., 2011, 344b), Kzk. -, sadece geçişli fiil *tuwra-* “doğramak, kesmek” (KzkTSl., 2012, 647b), Nog. -, sadece geçişli fiil *tuvra-* “doğramak, ince ince kesmek” (NogRSl., 1963, 364a). Krş. TTü. *doğran-* “kesilmek, parça parça edilmek; *mec.* kesilir gibi ağırmak” (TSl., 2011, 690a), Trkm. -, sadece edilgen çatılı *dogral-* “doğranmak, küçük parçalar halinde kesilmek” (TrkmTSl., 1995, 166b).

toğrıldı طَوْرُلْدِي (V5b6) “doğruldu” (Ar. *istakāma*)

< *toğurul-* < *toğur-ul-* “doğrulmak, yönelmek” (EDPT, 1972, 472a *toğur-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *toğrıl-* “kalkmak, doğrulmak” (Ata II, 1997, 639a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *toğrul-* “doğrulmak” (Toparlı, 1992, 608), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece kökteş *turay-* “doğrulmak, düzelmek” (TatRSl., 1966, 557b), Baş. -, sadece kökteş *turay-* “doğru olmak, düzelmek” (BaşRSl., 1958, 553b), Kmlk. -, KKlp -, KrmTat. -, sadece ettirgen çatılı *dogrult-* “düzeltmek, düzleştirmek” (KrmTatRSl., 2002, 218), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *doğrul-* “eğik veya eğri bir şey, düz bir duruma gelmek; Oturan veya yatan bir kimse toparlanmak, dik bir duruma gelmek; (-e) Yönelmek; *mec.* Yeniden güçlenmek, kalkınmak; *hlk.* Para sağlanmak, kazanılmak” (TSl., 2011, 691b).

tolğadı طَوْلْغَادِي (V24a7) “doğum sancısı çekti; içi buruldu” (Ar. *ṭuliḡat*)

< *tolğa-* “burulmak” (EDPT, 1972, 497a).

Tarihî: Orh. -, sadece dönüş. çatılı *tolğan-* “kıvrınmak” (Erdal II, 1991, 620); MK *tolğa-* “(kolera vb. şeylerden karın) burulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 890), KB -; **Harezmi** KE -, sadece dönüşlü çatılı *tolğan-* “dolanmak” (Ata II, 1997, 641a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece dönüşlü çatılı *dolan-* “çevrinmek, daire şeklinde çevrinmek” (İzbudak, 1936, 16), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat-, sadece dönüşlü *tulgan-* “dolanmak; yatakta (uykusuz) dolanıp yatmak, sallanmak, sürtmek, yalpalamak, fırıl fırıl dönmek” (TatRSl., 1966, 555b), Baş. -, Kmlk. -, KKlp. *tolga-* “destan şarkısı söylemek, şiir okumak” (KKlpRSl., 1958, 646a), KrmTat., Karay. *tolga-* “bükmek” (KarRPSl., 1974, 536a), Kum. -, Kzk. *tolga-* “bükmek, eğmek, çevirmek; destansı şarkı söylemek” (KzkESl., 1966, 202a), Nog. *tolga-* “destan şarkısı söylemek, şiir okumak” (NogRSl., 1963, 356a).

toladı طَلَدَى (V32a12. sayfa kenarında yazılmıştır) “doladı, kıvırdı” (Ar. *lawiya*)

< *tola*- < *tolğa*- “dolamak, kıvrırmak” (EDPT, 1972, 497a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece dönüşlü çatılı *tolğan*- “kıvrınmak” (Erdal II, 1991, 620); MK *tolğa*- “(kolera vb. şeylerden karın) burulmak; küpe takınmak; (yün çilesi) dolamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 890), KB -; **Harezmi** KE -, sadece dönüşlü çatılı *tolğan*- “dolanmak” (Ata II, 1997, 641a), ME *tola*- “dolamak, sarmak” (Yüce, 2014, 189a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece dönüşlü çatılı *dolan*- “çevrinmek, daire şeklinde çevrinmek” (İzbudak, 1936, 16), İM -, KEF *tola*- “dolamak, sarmak, çevirmek” (Eminoğlu, 2011, 290b), KH -, Kİ *tola*- “dolamak” (Özyetgin, 2001, 674; Caferoğlu, 1931, 104), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat-, sadece dönüşlü *tulğan*- dolanmak; yatakta (uykusuz) dolanıp yatmak, sallanmak, sürtmek, yalpalamak, fırıl fırıl dönmek” (TatRSl., 1966, 555b), Başk. -, KMLk. -, KKlp. *tolga*- “destan şarkısı söylemek, şiir okumak” (KKlpRSl., 1958, 646a), KrmTat-, sadece dönüşlü *dolan*- “daire şeklinde dönmek; dolaşmak” (KrmTatRSl., 2002, 219b), Karay. *tolaga*- “bükmek” (KarRPSl., 1974, 536a), Kum. -, Kzk. *tolga*- “bükmek, eğmek, çevirmek; destansı şarkı söylemek” (KzkESl., 1966, 202a), Nog. *tolaga*- “destan şarkısı söylemek, şiir okumak” (NogRSl., 1963, 356a).

tolandı طُولَانْدَى , **tolğandı** Trkm. طُولْغَانْدَى (V26a3,4) “dolandı, bulandı” (Ar. *akira*)

< *tolan*- < *tolğa-n*- “dolanmak, kıvrınmak” (EDPT, 1972, 497a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tolğan*- “kıvrınmak” (Erdal II, 1991, 620); MK *tolğan*- “(ağrı yüzünden) kıvrınmak; kolera ve dizanteriye yakalanmak; yünü koluna dolamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 890), KB -; **Harezmi** KE *tolğan*- “dolanmak” (Ata II, 1997, 641a), ME *tolan*- “dolanmak, sarınmak” (Yüce, 2014, 189a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *dolan*- “çevrinmek, daire şeklinde çevrinmek” (İzbudak, 16), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat *tulğan*- “dolanmak; yatakta (uykusuz) dolanıp yatmak, sallanmak, sürtmek, yalpalamak, fırıl fırıl dönmek” (TatRSl., 1966, 555b), Başk. -, KMLk. -, KKlp. *tolğan*- “üzülmek, kederlenmek” (KKlpRSl., 1958, 646a), KrmTat. *dolan*- “daire şeklinde dönmek; dolaşmak” (KrmTatRSl., 2002, 219b), Karay. *tolhan*- “döndürmek, çevirmek” (KTSI., 2006, 109b), Kum. *dolan*- “bir şeyle

meşgul olmak, ilgilenmek; yapmak, uğraşmak” (KmkTSl., 2011, 114b), Kzk. *tolgan*- “terddütte kalmak, kararsız kalmak, üzerinde düşünmek” (KzkESl., 1966, 202a), Nog. -.

ṭoldırdı طُولُورْدِي (V35b8) “doldurdu” (Ar. *mala’a*)

< *toltur*- < *tōl-tur*- “doldurmak” (EDPT, 1972, 495a; Tekin, 1995, 178 *tōl*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *toltur*- “doldurmak” (Erdal II, 1991, 811); MK *toltur*- “doldurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 891), KB -; **Harezmi** KE *toldur/tur*- “doldurmak” (Ata II, 1997, 640b, 641a), ME *toldur*- “doldurmak” (Yüce, 2014, 189a), MM -, NF *toldur/tur*- “doldurmak” (Ata, 1998, 429b); **Kıpçak** CC *toltur*- “doldurmak” (Grønbech, 1942, 249), BMF *toldur*- “doldurmak” (Zajaczkowski, 1954, 76), DM -, GT *toldur*- “doldurmak” (Karamanlioğlu, 1978, 377b), İH -, İM *toltur*- “doldurmak” (Toparlı, 1992, 609), KEF *toldur*- “doldurmak” (Eminoğlu, 2011, 290b), KH -, Kİ *toltur*- “doldurmak” (Özyetgin, 2001, 675; Caferoğlu, 1931,105), KİN *doldur/tur*- “okçuluk terimi, oku atmak için çekmek” (Delice, 2001, 109b), KK *toltur*- “doldurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 126a), KMES -, KTAM -; Müh. *toldır*- “doldurmak” (Battal, 1997, 74a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tutır*- “doldurmak, kabartmak; uygulamak, yerine getirmek” (TatRSl., 1966, 559a), Baş. *tutır*- “doldurmak, dolgu yapmak; kabartmak” (BaşRSl., 1958, 550b), KMLk. *toltur*- “doldurmak” (KMLkTSl., 2000, 403a), KKlp. *toltur*- “doldurmak; tatmin etmek; (planı) gerçekleş, uygulamak” (KKlpRSl., 1958, 646b), Karay. *toltur*- “doldurmak, dolmasını sağlamak” (KTSl., 2006, 110a), Kum. *toltur*- “doldurmak; yerine getirmek, tamamlamak” (KmkTSl., 2011, 337b), Kzk. *toltur/ır*- “doldurmak; yerine getirmek, başarmak” (KzkESl., 1966, 201b), Nog. *toltır*- “doldurmak; yerine getirmek, tamamlamak” (NogRSl., 1963, 356b).

ṭondı طُونْدِي (V17a13) “süzdü, arındı, (su)duruldu, saf ve temiz oldu” (Ar. *rāka*)

< **ton*- “durulmak, arınmak”

Bu kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ton*- I“durulaşmak, saydamlaşmak, netleşmek, şeffaflaşmak; aklanmak” (TatRSl., 1966, 545b). Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. *toñ*- “tortusu çökmek, durulmak; çamurdan temizlenmek, arınmak (su hak.)” (KmkTSl.,

2011, 338a), Kaz. *tun-* “(sıvılar için) durulmak, dibe çökmek” (KzkESL. 205a), Nog. -.

tonandı Trkm. طُونَانْدِي (V10a6) “süslendi” (Ar. *tazawwaḳa*)

< *tonan-* < *tona-n-* “elbise giyinmek” (EDPT, 1972, 523a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tonan-* “elbise giyinmek” (Erdal II, 1991, 621); MK -, sadece isimden fiil *tonlan-* “elbise giymek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 891), KB *tonan-* “donanmak, giyinmek” (Arat III, 1979, 459); **Harezmi** KE -, sadece *tona-* “donamak, bezemek” (Ata II, 1997, 642a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, İH -, GT -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -, sadece isim *tonan* “tonlu, giyimli” (Battal, 1997, 74a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece isim *ton* “kürk” (KMLkTSl., 2000, 403b), KKlp. -, sadece *ton* “kaban, palto” (KKlpRSl., 1958, 647b), KrmTat. -, sadece ettirgen çatılı *donat-* “donatmak, gerekli eşyalarla techiz etmek” (KrmTatRSl., 2002, 221a), Karay. -, sadece isim *tonçaḥ* “palto, manto, giysi” (KTSl., 2006, 110a), Kum. -, sadece isim *ton* “manto, palto” (KmkTSl., 2011, 338a), Kzk. -, sadece isim *ton* “kürk, mont” (KzkESL., 1966, 202b), Nog. -, sadece isim *ton* “mont” (NogRSl., 1963, 356b). Krş. TTü. *donan-* “giyinip kuşanmak, süslenmek; (-le) Yayılıp kaplanmak; (-le) Işıklı duruma gelmek, ışıklarla bezenmek; gerekli nesneler bir araya getirilip süslenmek, gösterişli duruma getirilmek” (TSl., 2011, 704b).

tondı طُونْدِي (V12a9) “dondu” (Ar. *camada*)

< *ton-* “donmak” (EDPT, 1972, 515a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ton-* “donmak” (EDPT, 1972, 515a); MK *ton-* “soğuktan donup ölmek; (su vb..) donmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 892), KB *ton-* “donmak” (Arat III, 1979, 459); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, sadece isim *ton* “don, buz” (Toparlı, Argunşah, 2014, 263b), NF -; **Kıpçak** CC *ton-* “donmak” (Grønbech, 1942, 249), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *ton-* “donmak, buz haline gelmek” (Eminoğlu, 2011, 291a), KH -, Kİ *ton-* “donmak, buz olmak” (Özyetgin, 2001, 676; Caferoğlu, 1931, 105), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *ton-* “donmak” (Battal, 1997, 74b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tuḡ-* “donmak, üşümek, buz kesilmek, buz tutmak” (TatRSl.,

1966, 560), Baş. *tuŋ*- “donmak, üşümek, buz kesilmek, buz tutmak” (BaşRSl., 1958, 552a), Kmlk. -, KKlp. *toŋ*- “donmak, buz kesilmek” (KKlpRSl., 1958, 647b), KrmTat. -, sadece isim fiil *donma* “donma” (KrmTatRSl., 2002, 221a), Karay. *ton*- “donmak, soğuktan donmak, buz tutmak” (KarRPSl., 1974, 538a), Kum. *toŋ*- “tortusu çökmek; durulmak; çamurdan temizlenmek, arınmak” (KmkTSl., 2011, 338a), Kzk. *toŋ*- “donmak” (TKzkSl., 2009, 228a), Nog. *toŋ*- “donmak, üşümek” (NogRSl., 1963, 357a).

toŋşıdı تُونْكَ شِيدِي (V10a3) “devrildi, ayağı burkulup yere düştü, yuvarlandı” (Ar. *taşaklaba*)

< *toŋşı-

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece *toŋdarıl*- “devrilmek, yuvarlanmak” (Eminoğlu, 2011, 291a), KH -, KK -, Kİ -, KİN -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, sadece *toŋkay*- “devrilmek, yıkılmak” (KmlkTSl., 2000, 404a), KKlp.-, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

toprakladı طُوْرَاقْ لَادِي (V9a6) “toprakladı” (Ar. *tarraba*)

< *toprakla*- < *toprak+la*-

Bu kelime tarihî Türk dili ve çağdaş Kıpçakçada tespit edilmemiştir.

toburşukladı طُوْبُوْرَشُوْقْ لَادِي (V8a8) “korkudan hızlıca koştu” (Ar. *barṭa'a*)

Bu fiille ilgili ayrı yazım ve anlamda herhangi bir kelimeye rastlanmamıştır. Aşağıdaki veriler anlam açısından bu fiille ilgilendirilebilir:

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, Mk -, sadece *taprı*- “sıçramak, hoplamak-yalnız deve için”; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, *tabır*- “koşa koşa yürümek, ses çıkararak yürümek” (Özyetgin, 2001, 652; Caferoğlu, 1931, 98), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, sadece *tapurda*- “atlamak” (KarRPSl., 1974, 513b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

toḡtadı طُوْطَادِي (V5b9, 22b11, 24a2) “sabit oldu, çivilendi, yerine çakıldı” (Ar. *tasammara wa ṭabata*)

< *toḡta*- < Moğ. *togta*- (Lessing II, 2003, 1257a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, MK -; **Harezmi** KE *toḡta*- “sabit kalmak” (Ata II, 1997, 639b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *toḡta*- “durmak, duraklamak” (Grønbech, 1942, 248), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KH -, Kİ -, KK -, KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tuḡta*- “duraklamak, durmak; bırakmak, son vermek; susmak, dinmek, kesilmek” (TaRSl., 1966, 555a), Baş. *tuḡta*- “duraklamak, durmak, son vermek, kesmek; susmak, dinmek” (BaşkRSl., 1958, 549b), KMLk. *tohta*- “durmak, dinmek, yerleşmek” (KMLkTSl.402a), KKlp. *toḡta*- “durmak, duraklamak, susmak, dinmek” (KKlpRSl., 1958, 645a), Karay. *toḡta*- “durmak, duraklamak, kesilmek” (KTSl., 2006, 109b), Kum. *toḡta*- “durmak, beklemek, kesilmek” (KmkTSl.. 339a), Kzk. *toḡta*- “durmak, duraklamak; bir yerde kalmak, konaklamak; *mec.* bir şeyin üzerinde durmak, izah etmek; sonuca veya karara varmak ” (KzkTSl., 2012, 634a), Nog. *toḡta*- “durmak, kesilmek, duraklamak, yerinde sabitlenmek” (NogRSl., 1963, 355b).

toḡudı طُوْغُوْدِي (V36b13) “dokudu” (Ar. *nasaca*)

< *toḡı*- “vurmak, dokumak” (EDPT, 1972, 467a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *toḡı*- “vurmak, dokumak” (EDPT, 1972, 467a); MK *toḡı*- “(kapı vb. şeyleri) vurmak; Oğuzcada (birisini) dövmek; dokumak; (akarsu) boğup götürmek; (cin) çarpmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 888), KB *toḡı*- “dövmek, dokumak, vurmak, çalmak” (Arat III, 1979, 457); **Harezmi** KE *toḡı/u*- “dokumak; çarpmak, vurmak; (kanat) çırpma” (Ata II, 1997, 639a), ME *toḡu*- “dokumak” (Yüce, 2014, 188b), MM -, NF *toḡı/u*- “dokumak, (örümcek) ağ örmek” (Ata, 1998, 429a); **Kıpçak** CC *toḡu*- “dokumak, örmek” (Grønbech, 1942, 247), BMF -, DM -, GT *toḡı*- “dokumak” (Karamanlioğlu, 1978, 377b), İH -, İM *toḡu*- “dokumak” (Toparlı, 1992, 608), KEF *toḡı*- “dokumak, dikmek” (Eminoğlu, 2011, 290b), KH -, Kİ *toḡı*- “şiddetle vurmak, dövmek, örmek, dokumak” (Özyetgin, 2001, 672; Caferoğlu, 1931, 105), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *toḡu*- “bez dokumak” (Battal, 1997, 74a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *toḡı*- “dokumak, örmek; tekrarlamak; vurmak, çalmak” (TatRSl., 1966, 555a), Baş. *toḡı*- “dokumak,

örmek; yoğurmak, sarsmak” (BaşRSl., 1958, 550a), Kmlk. -, KKlp. *tokı-* “dokumak, örmek” (KKlpRSl., 1958, 645b), Karay. *doğu-*, *tohu-*, *tohi-*, *tuhu-* “dokumak, örmek” (KarRPSl., 1974, 179a, 5540b, 551b), Kum. -, Kzk. *toķu/-* “dokumak, örmek; (at eşek vb..) eyer altına teğelti koymak; yeterince anlamak, kavramak, öğrenmek” (KzkTSl., 2012, 634b), Nog. *toķı-* “dokumak, örmek” (NogRSl., 1963, 356a)

toķundi طَوْقُنْدِي (V6a2, 58b11, 59a4, 59a5) “çarptıldı, vuruldu” (Ar. *inşadama*, *inđaraba*, *indakķa*)

< *toķın-* < *toķı-n-* “çarptılmak” (EDPT, 1972, 471a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *toķın-* “göze takılmak; bir şeye çarpmak; vurulmak” (EDPT, 1972, 471a); MK *toķın-* ~ *toķun-* “isabet etmek, dokunmak; Oğuzcada (birisi) dövülmek; madeni şeyler dövülmek; (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 888-889); KB -, **Harezmi** KE *toķı/u* “dokumak, çarpmak, vurmak”; *toķın-* “dokunmak” (Ata II, 1997, 639a, 639b), ME -, sadece işteş çatılı *toķuş-* “savaşmak, döğüşmek” (Yüce, 2014, 189a), MM -, sadece işteş çatılı *toķuş-* “mücadele etmek, savaşmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 263b), NF *toķın-* “(kumaş) dokunmak”; ayrıca işteş çatılı *toķıuş-* “savaşmak” (Ata, 1998, 429a); **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH *dokun-* “isabet etmek, vurmak” (İzbudak, 1936, 16), İM -, KEF -, sadece ettirgen çatılı *toķıt-* “vurdurmak” (Eminoğlu, 2011, 290b), KH *toķun-* “çarpmak, dokunmak” (Özgür, 2003, 141b), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -. **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tuķın-* “dokunmak, değmek, çarpmak; incitmek, darılmak, hakaret etmek” (TatRSl., 1966, 555b), Baş. -, Kmlk. -, Krlkp -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *dokun-* “nesnelerin sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık vb. niteliklerini derinin altındaki sinir uçları aracılığıyla duymak, değmek, el sürmek, temas etmek; karıştırmak; almak, kullanmak, el sürmek; sağlığını bozmak; insanın içine işlemek, duygulandırmak, etkilemek, koymak, batmak; ilişkin, ilgili olmak, değinmek; onur, anlayış vb. ile uyuşmaz bir durum ortaya çıkmak” (TSl., 2011, 695b).

toķunuştı طَوْقُونُوشْتِي , **toķuştı** طَوْقُونُوشْتِي (V10b1) “çarpmak, vuruşmak” (Ar. *taşādama*)

< *toķuş-* < *toķı-ş-* “şiddetle çarpmak, vuruşmak” (EDPT, 1972, 474a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *toķış-* “(iki nesne veya iki güç) çarpışmak, vuruşmak” (Erdal II, 1991, 570); MK *toķış-* ~ *toķuş-* “savaş” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 889), KB *toķış-* “savaşmak, vuruşmak” (Arat III, 1979, 457); **Harezmi** KE *toķuş-* “savaşmak” (Ata II, 1997, 640a), ME *toķuş-* “savaşmak, dövüşmek” (Yüce, 2014, 189a), MM *toķuş-* “savaşmak, mücadele etmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 263b), NF *toķış/uş* “savaş” (Ata, 1998, 429a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *toķuş-* “savaş” (Toparlı, 608), KEF *toķuş-* “savaşmak, dövüşmek” (Eminoğlu, 2011, 290b), KH -, Kİ -, KİN *toķuş* “savaş” (Delice, 127b), KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *toķuş* “savaş, muharebe” (Battal, 1997, 74a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. *tuķış-* “bk. *tuķ-* çalkalamak, sallamak, sarsmak; yoğurmak, karmak; tekrarlamak, yinelemek;deşmek, delmek” (BaşRSI., 1958, 550a), KMIk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, sadece *toķalaş-* “dövüşmek, vuruşmak, birbirine vurmak” (KmkTSl., 2011, 338b), Kzk. -, Nog. –

toydı طويدي (V21b7) “doymak” (Ar. *şabi‘a*)

< *toy-* < **to-d-* “doymak” (EDPT, 1972, 451a).

Tarihî: Orh. *toğ-* “doymak”, Uyg. *toğ-* “doymak” (EDPT, 1972, 451a); MK *toğ-*, *toy-* “doymak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 885, 894), KB *toğ-* “doymak” (Arat III, 1979, 455); **Harezmi** KE *toy-* “doymak, kanmak” (Ata II, 1997, 648a), ME -, MM -, NF *toy-* “doymak, karnı doymak” (Ata, 1998, 430b); **Kıpçak** CC -, BMF *toy-* “doymak” (Zajaczkowski, 1954, 75), DM -, GT *toy-* “doymak, bıkmak” (Karamanlioğlu, 1978, 378a), İH -, İM *toy-* “doymak” (Toparlı, 1992, 609), KEF *toy-* “doymak” (Eminoğlu, 2011, 291b), KH -, Kİ *toy-* “doymak” (Özyetgin, 2001, 676; Caferoğlu, 1931, 106), KİN -, KK *toy-* “doymak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 126a), KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tuy-* “doymak, sinmek; usanmak” (TatRSI., 1966, 559b-560a), Baş. *tuy-* “doymak; usanmak” (BaşRSI., 1958, 548b), KMIk. *toy-* “doymak” (KMIkTSl., 2000, 405a), KKlp. *toy-* “doymak” (KKlpRSI., 1958, 644a), Karay. *toy-* “doymak” (KTSl., 2006, 110a), Kum. *toy-* “*ger-mec.* doymak, kanmak” (KmkTSl., 2011, 340a), Kzk. *toy-* “doymak, doyuncaya kadar yemek, içmek; *mec.* usanmak. bıkmak” (KzkTSl., 2012, 632b), Nog. *toy-* “doymak; bıkmak” (NogRSI., 1963, 359a).

tozdı طُوْزْدَى (V21b12) “dağıldı, toz oldu” (Ar. *şatta*)

< *toz- “toz kalkmak” (EDPT, 1972, 572b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *toz*- “toz haline gelmek, toz olmak” (EDPT, 1972, 572b); MK *toz*- “tozarmak, toz yükselmek” (Atalay, 643), KB *toz*- “toz yükselmek, tozmak” (Arat III, 1979, 461); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH *toz*- “toz kopmak, toz kalkmak, güzel koku saçmak, misk kokusu gelmek” (Özyetgin, 2001, 677; Caferoğlu, 1931, 106), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tuz*- “kalkınmak, uçuşmak, saçılmak, dağılmak, yayılmak, karışmak” (TatRSl., 1966, 553b), Baş. *tuz*- “yıpranmak, eskimek, aşınmak; uçuşmak (tüy vs), havalanmak (çiçek tozu, toz tanesi vs), dağılmak, saçılmak” (BaşRSl., 1958, 547b), Kmlk. *toz*- “yıpranmak, aşınmak; zayıflamak, cılızlaşmak” (KmlkTSl., 2000, 405a), KKlp. *toz*- “dağılp toz olmak; yıpranmak, eskimek, çürümek; zayıflamak” (KKlpRSl., 1958, 643b-644a), Karay. *toz*- “ekmek, tohum atmak; beklemek” (KTSl., 2006, 110b), Kum. *toz*- “izin vermek, bırakmak, koyuvermek, salıvermek, serbest bırakmak, dağıtmak; tasfiye etmek, yok etmek, ortadan kaldırmak, ilga etmek, lağvetmek; eskitmek, yıpratmak” (KmkTSl., 2011, 340a), Kzk. *toz*- “köhneleşmek, eskimek, yıpranmak; dağılmak, saçılmak; sefaletle düşmek” (KzkTSl., 2012, 631b), Nog. *toz*- “eskimek, yıpranmak; uçuşmak, havalanmak (tüy, toz vs.)” (NogRSl., 1963, 354a).

tozdurdi طُوْزْدُوْرْدَى (V8a12) “tozutmak” (Ar. *baʿtara*¹⁴⁹⁴, *ğabbara*)

< *tozdur*- < *toz-dur*- (EDPT, 1972, 572b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, sadece *tozit*- “tozutmak, tozu dumana katmak” (Arat III, 1979, 461), MK -, sadece *tozit*- “toz kaldırmak, tozutmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 894); **Harezmi** KE -, sadece *tozat*- “tozutmak” (Ata II, 1997, 643b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *dozat*-, *dozdur*-, *tozat*-, *dozdur*- “tozuttu” (Zajaczkowski, 1954, 52, 76), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tuzdır*- I, *tuzdır*- II “tozdurmak, dağıtmak; eskitmek, yıpratmak” (TatRSl., 1966, 553a, 553b), Baş. -, Klmk. -, KKlp. *tozdır*- “dağıtmak;

¹⁴⁹⁴ Bu kelime Arapçada “dağıtmak, serpmek” anlamındadır.

eskitmek, çürütmek, aşındırmak, yıpratmak” (KKlpRSl., 1958, 644a), Karay. *tozdur*- “dağıtmak, tohum dağıtmak, gidermek; tozutmak” (KarRPSl., 1974, 534a), Kum. -, Kzk. *tozdır*- “yıpratmak, eskitmek” (KzkETSl., 2012, 632a), Nog. *tozdur*- “eskitmek, aşındırmak, çürütmek, yıpratmak” (NogRSl., 1963, 354a).

tozladı طَزَلَايَ (V27a4) “tozuttu” (Ar. *ğabbara*)

< *tozla*- < *tōz+la*- “toz yükselmek” (Tekin, 1995, 178 *tōz*).

Bu kelime biçim olarak tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak**: -, sadece *tuzanla*- “polenlemek, püskürgeçle ilaç sıkamak” (TatRSl., 1966, 553a), Baş. -, sadece *tuzanla*- “tozlandırmak, polenlemek, ilaç püskürtmek” (BaşkRSl., 1958, 547a), Kmlk. -, KKlp. -, sadece *tozanla*- “tozlandırmak, püskürtmek” (KKlpRSl., 1958, 644a), Karay. *tozla*- “toz yükselmek” (KarRPSl., 1974, 534a), Kum. -, Kzk. -, sadece *tozanda*- “toz yükselmek” (KzkESl. 201b), Nog. -.

tozuldu طُوزُولْدِي (V15a10) “bozuldu” (Ar. *ħaruba*)

< *tozul*- < *toz-(u)l*-

Bu kelime biçim olarak tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, sadece biçim olarak *tozul*- “tozmak, uçmak, uzaklaşmak” (KTSl., 2006, 110b), Kzk. -, Nog. -.

tökti تَوَكْتِي (V8a12, 22b9, 31a13) “döktü, dağıttı” (Ar. *baddada, şabba, kabba*)

< *tök*- “bir şeyi dökmek” (EDPT, 1972, 477a).

Tarihî: Orh. *tök*- “dökmek”, Uyg. *tök*- “dökmek” (EDPT, 1972, 477a), KB *tök*- “dökmek” (Arat III, 1979, 461), MK *tök*- “dökmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 895); **Harezmi** KE *tök*- “dökmek” (Ata II, 1997, 643b), ME *tök*- “dökmek” (Yüce, 2014, 189b), MM *tök*- “dökmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 264a), NF *tök*- “dökmek, boşaltmak; dağıtmak, saçmak, vermek” (Ata, 1998, 431a); **Kıpçak** CC *tök*- “dökmek” (Grønbech, 1942, 250), BMF *tök*- “dökmek, boşaltmak” (Zajaczkowski, 1954, 76), DM -, GT *tök*- “dökmek, sermek” (Karamanlıoğlu, 1978, 378a), İH -, İM *tök*- “dökmek; su dökünmek” (Toparlı, 1992, 609), KEF *tök*- “dökmek, akıtmak” (Eminoğlu, 2011, 291b), Kİ *tök*- ~ *dök*- “dağıtmak” (Özyetgin, 2001, 678; Caferoğlu,

1931, 106), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *tök-* “dökmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 147b), Müh. *tök-* “dağıtmak, suyu dökmek” (Battal, 1997, 75a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tük-* “dökmek, boşaltmak, akıtmak, dağıtmak, serpmek; devirmek, düşürmek; harcamak, masraf etmek” (TatRSl., 1966, 580), Baş. *tük-* “dökmek, boşaltmak, akıtmak, serpmek, saçmak; devirmek, atmak, fırlatmak; harcamak, masraf etmek” (BaşRSl., 1958, 556a), Kmlk. *tök-* “dökmek” (KmlkTSl., 2000, 406a), KKlp. *tök-* “dökmek, boşaltmak, dağıtmak, serpmek, akıtmak” (KKlpRSl., 1958, 651a), KrmTat. *dök-* “dökmek” (Räsänen, 1969, 492b), Karay. *tök-* “dökmek, boşaltmak” (KTSl., 2006, 110b), Kum. *tök-* “dökmek, aktarmak, boşaltmak; akıtmak” (KmkTSl., 2011, 340b), Kzk. *tök-* “dökmek, boşaltmak; varını yoğunu saçmak, israf etmek; şarkı şiir söylemek” (KzkTSl., 2012, 643a), Nog. *tök-* “dökmek, boşaltmak; demek, söylemek, ifade etmek, içini dökmek” (NogRSl., 1963, 360a).

töledi تُولِدِي (V27a13) “para cezası ödedi, başkasının borcunu yükledi” (Ar. *garima*)

< *töle* - < *töl+e* - “borç ödemek” (Erdal II, 1991, 425; EDPT, 1972, 492b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *töle-* “borç ödemek” (EDPT, 1972, 492b); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece ettir. çatılı *dölet-* “ödetmek” (Yüce, 2014, 116a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *töle-* “ödemek” (Grønbech, 1942, 250), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *töle-* “borcunu ödemek” (Eminoğlu, 2011, 292a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tüle-* “(ücret, borç) ödemek” (TatRSl., 1966, 581a), Baş. *tüle-* “ödemek, (ücret, vergi vb.) ödemek” (BaşRSl., 1958, 557a), Kmlk. *töle-* “ödemek” (KmlkTSl., 2000, 406a), KKlp. *töle-* “ödemek, borç ödemek” (KKlpRSl., 1958, 651b), Karay. *töle-* “ödemek, vermek, tediye etmek” (KTSl., 2006, 110b), Kum. *töle-* “ödemek, tediye etmek, parasını vermek; borcunu ödemek, borcunu vermek” (KmkTSl., 2011, 341a), Kzk. *töle-* “tazminat ödemek, para cezası vermek” (KzkESl. 218a), Nog. *töle-* “borç ödemek, ücret ödemek” (NogRSl., 1963, 360b). Krş. TTü. *töle-* “ödemek” (TTASl.www.tdk.gov.tr[18/10/2015]), Trkm. *töle-* “ödemek, borcunu ödemek; tazmin etmek, zararını karşılamak, telafi etmek” (TrkmTSl., 1995, 634b).

töndi تُونْدِي (V17a10, 67b6) “döndü” (Ar. *racā'a*)

< *tōn*- “dönmek” (Tekin, 1995, 184; EDPT, 1972, 515a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *tōn*- “Oğuz lehçesinde (bir yere) dönmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 896), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *tōn*- “dönmek” (Grønbech, 1942, 251), BMF -, DM -, GT *tōn*- “dönmek, bir istikamete çevrilmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 378b), İH -, İM *tōn*- “dönmek” (Toparlı, 1992, 609), KEF *tōn*- “dönmek, vazgeçmek” (Eminoğlu, 2011, 292a), KH *dōn*- “dönmek” (Özgür, 2003, 121b), Kİ *dōn*- “dönmek, avdet etmek, ricat etmek” (Özyetgin, 2001, 450; Caferoğlu, 1931, 36), KİN -, KK -, KMES -, sadece ettir. çatılı *dōnder*- “döndermek” (Toparlı, 1987, 46), KTAM *dōn*- “dönmek, geri gelmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 103a); Müh. *dōn*- “çevrilmek” (Battal, 1997, 28a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tūn*- “dönmek, devrilmek, yıkılmak; döndürülmek, çevrilmek; reddetmek, geri çevirmek; fikrini değiştirmek, caymak” (TatRSl., 1966, 581a), Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. *dōn*- “dönmek, yön değiştirmek” (KrmTatRSl., 2002, 211a), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *dōn*- “kendi eksenini üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek; (-den, -e) geri gelmek, geri gitmek” (TSl., 2001, 714a), Trkm. *dōn*- “dönmek, çevrilmek; geri dönmek, avdet etmek; değişmek” (TrkmTSl., 1995, 172b).

“

töşedi تَوْشَادِي (V28a13, 84a6) “döşedi” (Ar. *faraşa*)

< *tōşe*- “yatak vb. sermek, döşemek” (EDPT, 1972, 561b, 565b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tōşe*- “yatak sermek” (EDPT, 1972, 561b); MK *tōşe*- “(döşek vb..) döşemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 897), KB *tōşe*- “döşemek” (Arat III, 1979, 464); **Harezmi** KE *tōşe*- “döşemek, yaymak, düzenlemek” (Ata II, 1997, 645b), ME -, sadece isim *tōšek* “döşek” (Yüce, 2014, 190a), MM -, sadece isim *tōšek* “döşek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 264a), NF -, sadece isim *tōšek* “döşek, yatak” (Ata, 1998, 432a); **Kıpçak** CC -, sadece isim *tōšek* “yatak” (Grønbech, 1942, 251-252), BMF *tōşe*- “döşemek, yaymak” (Zajaczkowski, 1954, 76), DM -, GT *tōşe*- “döşemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 378b), İH – İM *tōşe*- “döşemek, yaymak” (Toparlı, 1992, 609), KEF *tōşe*- “döşemek, sermek, eşyayı yerleştirmek” (Eminoğlu, 2011, 292a), KH -, Kİ *tōşe*- “döşemek, yaymak” (Özyetgin, 2001, 678;

Caferoğlu, 1931, 107), KİN -, KK *töşe-* “döşemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 126b), KMES *döşe-* “döşemek” (Toparlı, 1987, 47), KTAM *töşe-* “döşemek”(Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 147b); Müh. *töşe-* “döşemek” (Battal, 1997, 75b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tüşe-* “yatak döşemek, yatak hazırlamak; yaymak, açmak” (TatRSl., 1966, 581b-582a), Baş. *tüşe-* “döşemek, yaymak, açmak” (BaşRSl., 1958, 558a), Kmlk. *töşe-* “döşemek; yatırmak, yıkmak; vurmak; yemeği tıktıştırarak yemek” (KmlkTSl., 2000, 407b), KKlp. *töse-* “döşemek, kaplamak” (KKlpRSl., 1958, 652b), Karay. *töşe-* “yerleştirmek, döşemek” (KTSl., 2006, 111a), Kum. *töşe-* “döşemek, sermek, yerleştirmek, koymak, doldurmak; yığmak, istif etmek, istiflemek” (KmkTSl., 2011, 341a), Kzk. *töse-*, *tösö-* “döşemek, yaymak” (KzkESl., 1966, 218b), Nog. *töse-* “döşemek, yaymak, kaplamak” (NogRSl., 1963, 362a).

töşendi تُوشَانْدِي (V58b10, 12, 59a1, 2) “döşendi” (Ar.inwasada)

< *töşen-* < *töşe-n-* “kendine yatak döşemek” (Erdal II, 1991, 621).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *töşen-* “kendine yatak döşemek” (Erdal II, 1991, 621); MK *töşen-* “(kendi başına döşek vb.) döşemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 897), KB *töşen-* “döşenmek” (Arat III, 1979, 464); **Harezmi** KE *töşen-* “döşenmek, yayılmak, süslenmek, bezemek” (Ata II, 1997, 646a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *töşen-* “döşenmek, yayılmak” (Toparlı, 1992, 609), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *töşen-* “döşenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 126b), KMES *döşen-* “döşenmek” (Toparlı, 1987, 47), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Bu kelime Çağdaş Kıpçakçada edilgen çatılıdır. Tat. *tüşel-* “döşenmek, yayılmak” (TatRSl., 1966, 581b), Baş. *tüşel-* “döşenmek, yayılmak, açılmak” (BaşRSl., 1958, 558a), Kmlk. *tüşel-* “döşenmek, yıkılmak; yere serilmek, vurulmak, yatmak” (KmlkTSl., 2000, 407b), KKlp. *tösel-* “döse fiilinden edilg. çatılı” (KKlpRSl., 1958, 652b), Karay. *tüşel-* “yerleşmek, döşenmek” (KarRPSl., 1974, 111a), Kum. *tüşel-* “toplanmak, eşyasını toplamak; yerleşmek, sığmak; yığılmak, istiflenmek” (KmkTSl., 2011, 341a), Kzk. *tösel-* “döşenmek, yayılmak” (KzkESl. 218b), Nog. *tösel-* “döşenmek, yayılmak, kaplanmak” (NogRSl., 1963, 362b).

töydür توي دور (V54b6, 78b7, 79a7) “dövdür!” (Ar. *istaḍrib*)

< *tögdür*- < *tög-dür*- “dövdürmek, vurdurmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *tögdür*- “dövdürmek” (Ata II, 1997, 643b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM ; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *tüydir*- “döğdürmek, vurdurmak” (KKlpRSl., 1958, 659b), KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. *tüydir*- “döğdürmek, dövdürmek” (NogRSl., 1963, 368b).

tözdi تۆزدی (V22b11, 24a2) “dayandı, tahammül etti, sabretti” (Ar. *tāka wa ṭabata, ṣabara wa ṭabata*)

< **töz*- “dayanmak, katlanmak, sabretmek” (Tekin, 1995, 184; EDPT, 1972, 372b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *töz*- “(soğuşa) maruz kalmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 898), KB -; **Harezmi** KE *töz*- “dayanmak, tahammül etmek” (Ata II, 1997, 646a), ME -, MM -, NF *töz*- “dayanmak, tahammül etmek” (Ata, 1998, 432a); **Kıpçak** CC *töz*- “katlanmak” (Grønbech, 1942, 252), BMF -, DM -, GT *töz*- “sabır ve tahammül etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 378b), İH -, İM -, KEF -, KH *töz*- “dayanmak, sabretmek, katlanmak” (Özgür, 2003, 142a), Kİ *töz*- ~ *döz*- “sabretmek, tahammül etmek” (Özyetgin, 2001, 680; Caferoğlu, 1931, 36, 107), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *döz*- “sabretmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 103b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tüz*- “dayanmak, sabretmek” (TatRSl., 1966, 580b), Baş. *tüz*- “katlanmak, tahammül etmek” (BaşRSl., 1958, 556b), KMLk. *töz*- “dayanmak, sabretmek, tahammül etmek” (KMLkTSl., 2000, 407b), KKlp. -, sadece fiilden isim *tözim* “dayanıklılık, sabır” (KKlpRSl., 1958, 651a), Karay. *töz*- “beklemek, sabretmek” (KTSl., 2006, 111a), Kum. -, Kzk. *töz*- “dayanmak, acıya katlanmak” (KzkESl. 217b), Nog. *töz*- “dayanmak, sabretmek, katlanmak” (NogRSl., 1963, 360a). Krş. TTü. *döz*- “Sabretmek, tahammül etmek, dayanmak” (TTASl.www.tdk.gov.tr[18/10/2015]), Trkm. *döz*- “kıymak, acımamak, aman vermemek; dayanmak, tahammül etmek” (TrkmTSl. , 1995, 175a).

tuğurdi طُوغُورْدِي **tuwurdı** طُوْوُورْدِي (V38b4) “doğurdu” (Ar. *walada*)

< *tuğur-* < *tuğ-(u)r-* “doğurmak” (EDPT, 1972, 472a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tuğur-* “doğurmak” (EDPT, 1972, 472b); MK *toğur-* “doğurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 888), KB *toğur-* “doğurmak” (Arat III, 1979, 457); **Harezmi** KE *tuğur-* “doğurmak” (Ata II, 1997, 647a), ME *toğur-* “doğurmak” (Yüce, 2014, 188b), MM -, NF *tuğur-* “doğurmak; doğmak; doğurtmak” (Ata, 1998, 432b); **Kıpçak** CC *toğur-*, *tuvur-* “doğurmak” (Grønbech, 1942, 247-248), BMF *dogur-* “doğurmak” (Zajaczkowski, 1954, 51), DM -, GT *toğur-* “doğurmak” (Karamanlioğlu, 1978, 377a), İH -, İM *toğur-* “doğurmak” (Toparlı, 1992, 608), KEF *toğur-* “doğurmak, dünyaya getirmek” (Eminoğlu, 2011, 290b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES *dogur-* “doğurmak” (Toparlı, 1987, 46), KTAM *toğur-* “doğurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 147a); Müh. -: **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tudur-* “doğurmak, ortaya çıkarmak, ürün vermek; üretmek” (TatRSl., 1966, 552b), Baş. -, sadece *tıv-* “doğmak, dünyaya gelmek” (BaşRSl., 1958, 562b), KMLk. *tuvdur-* “üretmek, oluşturmak, doğurmak” (KMLkRSl. 656b), KKlp. *tuvdur-* “doğurmak, oluşturmak, üretmek” (KKlpRSl., 1958, 657b), KrmTat. *dogur-* “doğurmak, dünyaya getirmek, üretmek” (KrmTatRSl., 2002, 218b), Karay. *dogır/ur-* “doğurmak, ortaya çıkarmak” (KarRPSl., 1974, 179a), ayrıca *tuvdur-* “doğurmak” (KarRPSl., 1974, 542b), Kum. *tuwdur-* “doğurmak, dünyaya getirmek, meydana getirmek” (KmkTSl., 2011, 344b), Kzk. *tuvdur-* “doğurmak” (KzkESl. 205a), Nog. *tuvdur-* “doğurmak” (NogRSl., 1963, 364a).

tumaladı طُوْمَالَادِي (V14b9) “sakladı, gizledi” (Ar. *ḥabbā*)

< *tumala-* < *tum-a+la-* “saklamak, gömmek, örtmek” (Räsänen, 1969, 498b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** -; **Kıpçak** sadece CC *tumala-* “gizlemek, bastırmak” (Grønbech, 1942, 253); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. *tomala-* “gölgelemek, karartmak, kapatmak, örtmek” (BaşRSl., 1958, 531a), KMLk. *tumala-* “vurmak; devirmek; gömmek; doldurmak” (KMLkTSl., 2000, 409a), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. Irak Türkmencesinde “gömmek, örtmek, saklamak” anlamında *tumlağ* kelimesi, “(suya) dalmak, batmak” gibi anlamlarında *tum-* kelimesi bulunmaktadır.

tumsuḳtu طُمْسُوقْتِي **ṭunḩuḳtu** طُنْحُوقْتِي (V28b7) “nefesi kesildi, öldü” (Ar. *faṭasa*)

< *tunḩuḩ-* “nefesi kesilmek” (EDPT, 1972, 517a = *tonḩuḩ-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *tunḩıḩ/ḩuḩ-* “tıkanmak üzere olmak, nefes alamaz hâle gelmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 900), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *toncuḩ-* “dona kalmak, nefes alamamak, katılmak, nefesi kesilmek” (İzbudak, 47), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; Krş. Osm. *duncuḩ-* “boğulmak, nefesi kesilmek” (EDPT, 1972, 517a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tonḩıḩ-* “su yutmak, soluğu kesilmek, tıkanmak; havasızlıktan boğulmak; gebermek” (TatRSl., 1966, 545b), Baş. *tonsuḩ-* “havasızlıktan boğulmak, tıkanmak; bayılmak” (BaşRSl., 1958, 532a), KMIk. *tunḩuḩ-* “tıkanmak; boğulmak, bunalmak; kurumak; sararmak” (KMIkTSl., 2000, 409), KKlp. *tunḩıḩ-* “boğulmak” (KKlpRSl., 1958, 654b), Karay. -, Kum. *tunḩuḩ-* “bunalmak, nefesi kesilmek, boğulmak (havasızlıktan)” (KmkTSl., 2011, 342a), Kzk. *tunḩuḩ-* “boğulmak” (KzkESl., 1966, 205a), Nog. -. Krş. TTü. *d/tuncuḩ-* “havasızlıktan bunalmak” (YTSl., 1983, 224b).

turdi طُورْدِي (V29b11) “durdu” (Ar. *ḩāma*)

< *tur-* “durmak” (EDPT, 1972, 529b).

Tarihî: Orh. *tur-* “durmak, kalmak, kalkmak”, Uyg. *tur-* “durmak, kalmak, kalkmak” (EDPT, 1972, 529b-530a); MK *tur-* “kalkmak, ayağa kalkmak; durmak, (bir yerde) kalkmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 900a-901b), KB *tur-* “durmak, kalkmak, yükselmek, ayakta durmak” (Arat III, 1979, 466); **Harezmi** KE *tur-* “durmak, bulunmak, beklemek; kalkmak, olmak” (Ata II, 1997, 647b), ME *tur-* “(ayakta) durmak; kalkmak” (Yüce, 2014, 190a), MM *tur-* “ayağa kalkmak; durmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 264), NF *tur-* “durmak, bulunmak, kalmak; var olmak; yaşamak; kalkmak, ayağa kalkmak” (Ata, 1998, 432b); **Kıpçak** CC *tur-* “ayakta durmak, kalkmak, kalmak, ayağa kalkmak” (Grønbech, 1942, 254), BMF *tur-* “durmak” (Zajaczkowski, 1954, 76), DM -, GT *tur-* “kalmak” (Karamanlioğlu, 1978, 378b), İH -, İM *tur-* “durgun olmak, sakin, ayağa kalkmak; yerine geçmek, ikamet etmek” (Toparlı, 1992, 609), KEF *tur-* “durmak, konaklamak, ayağa kalkmak, sakinleşmek, durgun olmak” (Eminoğlu, 2011, 292b), KH *tur-* “durmak” (Özgür, 2003, 142a), Kİ *tur-* “durmak” (Özyetgin, 2001, 680; Caferoğlu,

1931,107), KİN *tur-* “durmak” (Delice, 2001, 128a), KK *tur-* “ayağa kalkmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 126b), KMES -, KTAM *tur-* “durmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 148a), Müh. *tur-* “bulunduğu yerde kalkmak, hareketten vaz geçmek, ayağa kalkmak” (Battal, 1997, 76b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tor-* “durmak; ayağa kalkmak, kalkmak, kalmak” (TatRSl., 1966, 547a), Baş. *tor-* “durmak, ayakat durmak, ayağa kalkmak, kalmak” (BaşRSl., 1958, 533b), Kmlk. *tur-* “durmak, kalkmak” (KmlkTSl., 2000, 409b), Krklp *tur-* “ayağa kalkmak, durmak” (KKlpRSl., 1958, 654b), KrmTat. *dur-* “durmak” (KrmTatRSl., 2002, 224b), Karay. *tur-* “durmak, kalkmak” (KTSl., 2006, 111b), Kum. *tur-* “durmak, kımıldamadan durmak, ayakta olmak” (KmkTSl., 2011, 342b), Kzk. *tur-* “durmak, kalkmak, kalmak, ikamet etmek” (KzkESl., 1966, 212a), Nog. *tur-* “durmak, ayağa kalkmak, ikamet etmek, kalmak” (NogRSl., 1963, 366a).

turguz طُورْغُوز (V55a11) “durdur!, kaldır!” (Ar. *aķim*)

< *turguz-* < *tur-guz-* “durdurmak, kaldırmak, ayakta durdurmak, yükseltmek” (EDPT, 1972, 541a *turgur-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *turgur-* “kaldırmak, canlandırmak, bir şey dikmek, kurmak” (Erdal II, 1991, 754); MK -, sadece *turgur-* “ayağa kaldırmak; (duvar vb..) yapmak, bir şey dikmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 901), KB -, sadece *turgur-* “durdurmak, esirgememek” (Arat III, 1979, 469); **Harezmi** KE *turguz-* “durdurmak, kaldırmak, yükseltmek” (Ata II, 1997, 653b), ME -, MM -, NF *turguz-* “durdurmak” (Ata, 1998, 438a); **Kıpçak** CC -, BMF -, sadece *turgur-* “durdurmak, kaldırmak” (Zajaczkowski, 1954, 76), DM -, GT *turguz-* “durdurmak” (Karamanlioğlu, 1978, 379b), İH -, sadece *durgur-* “durdurmak, hareketten alıkoymak” (İzbudak, 17), İM *turguz-* “durdurmak, ikamet ettirmek” (Toparlı, 1992, 609), KEF -, KH -, Kİ *turguz-* “durdurmak” (Özyetgin, 2001, 681; Caferoğlu, 1931, 107), KİN *durguz-* “kaldırmak” (Deilce, 2001, 109b), KK *turguz-* “kaldırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127a), KMES *durguz-* “durdurmak, yerine getirmek” (Toparlı, 1987, 47), KTAM -; Müh. *turguz-* “ayağa kaldırmak” (Battal, 1997, 76b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *törgüz-* “ayağa kaldırmak; restore etmek; (ev) yapmak” (TatRSl., 1966, 546a), Baş. *törgöz-* “yükseltmek, kaldırmak, bir şeyi dikmek konuma getirmek; canlandırmak” (BaşRSl., 1958, 532b), Kmlk.

turguz- “kaldırmak” (KMLkTSl., 2000, 409b), KKlp. *turguz-* “uyandırmak; canlandırmak; kaldırmak; dikmek” (KKlpRSl., 1958, 655b), Karay. *turguz-*, *turgız-* “yükseltmek, bir şeyi dikmek; kurmak, kaldırmak, durdurmak” (KarRPSl., 1974, 547b, 548a), Kum. *turğuz-* “(birini) ayağa kaldırmak (msl. yerinden); kaldırmak, uyandırmak; yükseltmek, dikmek, örmek, (tetiği) kurmak” (KmkTSl., 2011, 342b), Kzk. *turgız-* “uyandırmak; yükseltmek, kaldırmak; göstermek, ortaya koymak” (KzkESl., 1966, 212b), Nog. -, sadece ettir. çatılı *turgız-* “yükseltmek, dikmek; ayağa kaldırmak” (NogRSl., 1963, 365b).

ṭuruḳtı طُورُوقْتِي (V10a8) “durdu, durakladı” (Ar. *tawaḳḳafa*)

< *turuḳ-* < *tur-uḳ-* “kan damarda durmak, kabarmak” (Erdal II, 1991, 648; EDPT, 1972, 540b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *ṭuruḳ-* “(kan vb..) durmak; (yarada cerahat) birikmek, toplanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 902), KB -; **Harezmi** KE *ṭuruḳ-* “durmak, yerleşmek” (Ata II, 1997, 653b), ME *ṭuruḳ-* “durmak” (Ata II, 1997, 190b), MM -, NF *ṭuruḳ-* “durmak, bulunmak, beklemek” (Ata, 1998, 438a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *ṭuruḳ-* “duraklamak, kalmak” (Karamanlioğlu, 1978, 380a), İH *duruk-* “giderken duruvermek; ayrıca bir meselenin bir yerinde şüphelenip zihnen tevakkuf etmek” (İzbudak, 1936, 17), İM *ṭuruḳ-* “duraksamak, tereddüt etmek” (Toparlı, 1992, 609), KEF *ṭuruḳ-* “durmak, duraklamak” (Eminoğlu, 2011, 292b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, Krklp. -, KrmTat. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. *duruk-* “tereddüt etmek, karar verememek, duralamak; düşünceye dalmak; mahzunlaşmak, durgunlaşmak; uslanmak; konuşurken susuvermek” (TTASl. www.tdk.gov.tr[18/10/2015]).

ṭutti طُوتِي (V35b10, 80b1) “tutti” (Ar. *masaka*)

< *tut-* “tutmak” (EDPT, 1972, 451a).

Tarihî: Orh. *tut-* “tutmak”, Uyg. *tut-* “tutmak” (EDPT, 1972, 451a); MK *tut-* “tutmak, almak; yakalamak; alıkoymak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 904), KB *tut-* “tutmak” (Arat III, 1979, 471); **Harezmi** KE *tut-* “tutmak, yakalamak; kabullenmek; değer etmek” (Ata II, 1997, 654b), ME *tut-* “tutmak” (Yüce,

2014, 190b), MM *tut-* “tutmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 264b), NF *tut-* “tutmak, yakalamak; edinmek; (oruç) tutmak; bekletmek; farz etmek, saymak, sahip olmak, kullanmak; yöneltmek; kaplamak; gerekleri yerine getirmek” (Ata, 1998, 438b); **Kıpçak** CC *tut-* “tutmak, dokunmak, almak, yakalamak” (Grønbech, 1942, 258), BMF *tut-* “tutmak, zabt etmek, yakalamak” (Zajaczkowski, 1954, 76), DM -, GT *tut-* “tutmak, elde etmek, yakalamak, saklamak” (Karamanlioğlu, 1978, 380a), İH -, İM *tut-* “yerine getirmek; bir şeyi salıvermemek üzere tutmak; dokunmak, el ile tutmak; yakalamak, ele geçirmek” (Toparlı, 1992, 610), KEF *d-/tut-* “tutmak, hâkim olmak, alıkoymak, yerine getirmek, menetmek” (Eminoğlu, 2011, 195a, 293a), KH *tut-* “tutmak” (Özgür, 2003, 142a), Kİ *tut-* “tutmak” (Özyetgin, 2001, 683; Caferoğlu, 1931, 108), KİN *tut-* “tutmak” (Delice, 2001, 128a), KK *tut-* “tutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127a), KMES -, KTAM *tut-* “tutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 148b); Müh. *tut-* “bir şeyi elde bulundurmak” (Battal, 1997, 77a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tõt-* “tutmak, yakalamak, tutuklamak, korumak” (TatRSl., 1966, 548b), Baş. *tõt-* “tutmak, elde tutmak, yakalamak, alıkoymak, zabt etmek, tutuklamak” (BaşRSl., 1958, 535b), Kmlk. *tut-* “tutmak, yakalamak” (KmlkTSl., 2000, 410a), KKlp. *tut-* “yakalamak, tutmak; değer etmek” (KKlpRSl., 1958, 656b), Karay. *tut-* “tutmak” (KTSl., 2006, 111b), Kum. *tut-* “tutmak, yakalamak, aalamak, tutklamak, muhafaza etmek” (KmkTSl., 2011, 343b), Kzk. *tut-* “tutmak, alıkoymak, yakalamak, dokunmak” (KzkESl., 1966, 212b), Nog. *tut-* “tutmak, yakalamak, avlamak, (buz) tutmak, (sır) tutmak; (oruç) tutmak” (NogRSl., 1963, 367a).

tutaştı طُوطَاشْتَى (V26a8) “kav tutuştu, birbirini tuttu” (Ar. *‘alika min kadhi’z zinād, tamāsaka*)

< *tutuş-* < *tut-uş-* “tutuşmak, birbirini sıkıca tutmak” (Erdal II, 1991, 571).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tutuş-* “birbiriyle tutuşmak, birbirini tutmak, saymak” (EDPT, 1972, 462a); MK *tutuş-* “(birbirini) karşılıklı tutmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 906), KB *tutuş-* “tutuşmak” (Arat III, 1979, 476); **Harezmi** KE *tutuş-* “tutuşmak” (Ata II, 1997, 657a), ME *tutuş-* “el tutuşmak; alevlenmek; kabullenmek” (Yüce, 2014, 191b), MM *tutuş-* “yanmak, alevlenmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 265a), NF *tutuş-* “kavgaya, dögüşe

girişmek, başlamak; el tutuşmak” (Ata, 1998, 440a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *tutuş-* “karşılıklı tutmak, dolaşmak” (Karamanlioğlu, 1978, 381a), İH -, İM -, KEF *tutuş-* “karşılıklı tutmak” (Eminoğlu, 2011, 294b), KH -, Kİ *tutuş-* “tutuşmak, kavgaya tutuşmak” (Özyetgin, 2001,685; Caferoğlu, 1931, 108), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *tutaş-* “karşılıklı mülazemet etmek” (Battal, 1997, 77a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tōtaş-* “tutuşmak, çatılmak, düğümlenmek; brikmek;” (TatRSl., 1966, 548a), Baş. -, KKlp. *tutis-* “birlikte yakalamak, tutuşmak, kapışmak” (KKlpRSl., 1958, 657a), Kmlk. *tutuş-* “güreşmek” (KmlkTSl., 2000, 410b), Karay. *tutus-*, *tutuş-* “birbirine yapışmak, tutuşmak, el ele tutuşmak; kavgaya tutuşmak” (KarRPSl., 1974, 550b, 551a), Kum. *tutaş-* “birleşmek, kavuşmak; katılmak”; ayrıca *tutuş-* “kapışmak, çarpışmak, tutuşmak, dövüşmek, vuruşmak” (KmkTSl., 343b, 344a), Kzk. *tutac-* “tutuşmak, yapışmak, katılmak” (KzkESl., 1966, 213a), Nog. *tutis-* “tutuşmak, birlikte yakalamak” (NogRSl., 1963, 367a).

tutuldu طُوْطُوْدِي (V6b11) “kızardı” (Ar. *iḥmarra*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanları ve çağdaş Kıpçak dillerinde “kızarmak” değil “paslanmak” anlamında geçmektedir. Yazar burada kelimeyi belki “pas renginde olan” manasında kullanmıştır.

< *tatık-* <**tat+ık-* “paslanmak” (EDPT, 1972, 454a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *kılıç tatıktı* “kılıç pas tuttu” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 862), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; Kıpçak CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ -, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tutık-* “paslanmak, kararmak” (TatRSl., 1966, 559a), Baş. *tutık-* “paslanmak” (BaşRSl., 1958, 555a), Kmlk. -, sadece isim *tot* “pas”; *tot bol-* “paslanmak” (KmlkTSl., 2000, 404b), KKlp. -, Karay. *tutuḥ-* “paslanmak” (KarRPSl., 1974, 551a) Kum. *totlan-* “paslanmak” (KmkTSl., 2011, 339b), Kzk. *tot bas-* “paslanmak” (TKzkSl., 2009, 593a), Nog. -.

tutuldu طُوْطُوْدِي (V48a12, 76a7....) “tutuldu” (Ar. *musika*)

< *tutul-* < *tut-ul-* “tutulmak” (EDPT, 1972, 456b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tutul-* “tutulmak, yakalanmak” (Erdal II, 1991, 680); MK *tutul-* “tutulmak, yakalanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 905), KB *tutul-*

“tutulmak” (Arat III, 1979, 475); **Harezmi** KE *tutul-* “tutulmak, nefes almamak” (Ata II, 1997, 656b), ME *tutul-* “tutulmak” (Yüce, 2014, 191a), MM *tutul-* “tutulmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 265a), NF *tutul-* “tutulmak; asılmak, tutturulmak” (Ata, 1998, 440a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *tutul-* “tutulmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 381a), İH -, İM *tutul-* “yakalanmak, ele geçirilmek” (Toparlı, 1992, 610), KEF *tutul-* “tutulmak, tıkanmak; donuklaşmak, kararmak; yerine getirmemek, yeminini bozmak” (Eminoğlu, 2011, 294a), KH -, Kİ *tutul-* “tutulmak” (Özyetgin, 2001, 685; Caferoğlu, 1931, 108), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tötl-* “tutulmak; kullanılmak, (ay) tutulmak” (TatRSl., 1966, 323a), Baş. *tutul-* “tutmak’tan edilgen çatılı; (ay ve güneş) tutulmak” (BaşRSl., 1958, 535a), KmlkTSl. *tutul-* “tutmak’tan edilgen çatılı” (KmlkTSl., 2000, 655a), KKlp. *tutul-* “tutmak’tan edilgen çatılı; yakalanmak, tutuklanmak” (KKlpRSl., 1958, 657a), Karay. *tutul-* “tutuklanmak, yakalanmak” (KarRPSl., 1974, 550b), Kum. *tutul-* “tutmak’tan edilgen çatılı” (KmkTSl., 2011, 344a), Kzk. *tutul-* “tutulmak, yakalanmak; ay ve güneş tutulmak” (KzkESl., 1966, 213a), Nog. *tutul-* “tutmak’tan edilgen çatılı; yakalanmak, tutuklanmak” (NogRSl., 1963, 367a).

ﺗﯘﺯﯗﻟﺪﯨ , **ﺗﯘﺯﻻﺩﯨ** ﺗﯘﺯﻻﺩﯨ (V35b8) “tuzladı” (Ar. *mallaḥa*)

< *tuzla-* < **tūz+la-* “tuzlamak” (EDPT, 1972, 576a; Tekin, 1995, 180 *tūz*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *tuzla-* “tuzlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 907), KB -, sadece isim *tuz* “tuz” (Arat III, 1979, 476); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, sadece *tuz* “tuz” (Toparlı, Argunşah, 2014, 265a), NF -, sadece isim *tuzluḡ* “ekmek katığı” (Ata, 1998, 440a); **Kıpçak** CC -, BMF *duzla-* “tuzlamak” (Zajaczkowski, 1954, 52), DM -, GT -, sadece isim *tuz* “tuz” (Karamanlıoğlu, 1978, 381a), İH -, İM -, sadece isim *tuz* “tuz” (Toparlı, 1992, 610), KEF -, sadece isim *tuz* “tuz” (Eminoğlu, 2011, 294b), KH -, sadece isim *tuz* “tuz” (Özgür, 2003, 142a), Kİ *tuzla-* “tuzlamak” (Özyetgin, 2001, 687; Caferoğlu, 1931, 109), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece isim *tuz* “tuz” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 148b); Müh. -, sadece isim *tuz* “tuz” (Battal, 1997, 77a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *tözla-* “tuzlamak” (TatRSl., 1966, 544), Baş. *tözla-* “tuzlamak” (BaşRSl., 1958, 530a), Kmlk. *tuzla-* “tuzlamak” (KmlkTSl., 2000, 411a), KKlp. *duzla-* “tuzlamak” (KKlpRSl., 1958, 178b),

Karay. *tuzla*- “tuzlamak” (KarRPSl., 1974, 545a), Kum. *tuzla*- “tuzlamak” (KmkTSl., 2011, 345a), Kzk. *tuzda*- “tuzlamak” (KzkESl., 1966, 211a), Nog. *tuzla*- “tuzlamak” (NogRSl., 1963, 364b).

tükendi تُوْگَندِي (V8a5) “tükendi, tamamlanmak” (Ar. *tamma*)

< *tüken*- < *tüke-n*- “tükenmek” (EDPT, 1972, 484b).

Tarihî: Orh. -, sadece *tüke*- “tükenmek”, Uyg. *tüke*- “bitmek, tükenmek” (Erdal II, 1991, 790); MK -, sadece *tüke*- “tamamlanmak, kalmamak; yetmek, kafi gelmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 908), KB -, sadece *tüke*- “tükenmek, bitmek” (Arat III, 1979, 477); **Harezmi** KE *tüken*- “tükenmek, bitmek, son bulmak” (Ata II, 1997, 657b), ME *tüken*- “tükenmek” (Yüce, 2014, 192a), MM *tüken*- “bitmek, tükenmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 265a), NF *tüken*- “bitmek, tükenmek” (Ata, 1998, 440b); **Kıpçak** CC *tügen*- “tükenmek, bitmek” (Grønbech, 1942, 259), BMF *tüken*- “tükenmek” (Zajaczkowski, 1954, 77), DM *tüken*- “tükenmek” (Toparlı, 2003, 116b), GT *tüken*- “tükenmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 381a), İH -, İM *tüken*- “tükenmek, bitmek” (Toparlı, 1992, 610), KEF *tüken*- “tükenmek, bitmek, tamamlanmak” (Eminoğlu, 2011, 294b), KH -, Kİ *tüken*- ~ *düken*- “tükenmek” (Özyetgin, 2001, 687; Caferoğlu, 1931, 109), KİN -, KK *tüken*- “boşalmak, bitmek, tükenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127a), KMES -, KTAM -, Müh. *tüken*- “bitmek, kalmamak” (Battal, 1997, 77b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *töken*- “tükenmek, sona ermek, bitmek, tamamlanmak” (TatRSl., 1966, 572a), Baş. *töken*- “kafi gelmek; tamamlanmak, bitmek” (BaşkTHI. II, 384b), KMLk. *tügen*- “halsiz düşmek; eskimek; tükenmek, bitmek”; *tügel*- “tükenmek, bitmek” (KMLkTSl., 2000, 412a), KKlp. -, Karay. *tügen*- “tükenmek, bitmek, gözden düşmek, eskimek, yıpranmak” (KTSl., 2006, 112b), Kum. *tügen*- “tükenmek, bitmek, sona ermek, kesilmek, durmak, dinmek” (KmkTSl., 2011, 345a), Kzk. -, sadece *tüges*- “tamamlamak, bitirmek; (yemek) tükenmek” (KzkTSl., 2012, 658a), Nog. -.

tükürdi تُوْگُورْدِي (V8a9) “tükürdü” (Ar. *bazaqa*)

< *tükür*- < *tüwkir*- “tükürmek” (Tekin, 1982, 505).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, MK -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *tükür*-, *tüpkür*- “tükürmek” (Grønbech, 1942, 259), BMF *tükür*-

“tükürmek” (Zajaczkowski, 1954, 77), DM -, GT -, İH -, İM *tüfkür-*; *tüwkür-* “tükürmek” (Toparlı, 1992, 610, 611), KEF *tüwkir/kür* “tükürmek” (Eminoğlu, 2011, 295b), KH -, Kİ *tükür-* “bugünkü manasında” (Özyetgin, 2001, 688; Caferoğlu, 1931, 109), KİN -, KK *tükür-* “tükürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127a), KMES *tükrük* “tükürük” (Toparlı, 1987, 95), KTAM *tükür-* “tükürmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 149a), Müh. *tükür-* “ağızdan tükürüğü veya balgamı atmak” (Battal, 1997, 77b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tökür-* “tükürmek” (TatRSl., 1966, 574a), Baş. *tökör-* “tükürmek” (BaşRSl., 1958, 538a), Kmlk. *tükür-* “tükürmek; büyü yapmak” (KmlkTSl., 412), KKlp. *tükür-* “tükürmek” (KKlpRSl., 1958, 661a), Karay. *tükür-* “tükür” (KarRPSl., 1974, 553b), Kum. *tükür-* “tükürmek” (KmkTSl., 2011, 345b), Kzk. *tükür-* “tükürmek” (KzkTSl., 2012, 661a), Nog. *tükür-* “tükürmek” (NogRSl., 1963, 369b).

tüğüldi تُؤْكَلْدِي , تُؤْكَلْدِي (V39a11) “ümitsizliğe kapıldı, ümidini kesti” (Ar. *ya'isa mina'l-ya's*)

< *tüjül-* < **tüj-ül-* “hayal kırıklığına uğramak, ümidi kırılmak” (EDPT, 1972, 521a).

Tarihî: Orh -, Uyg. -; MK *tüjül-* “ümit kesmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 909), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. *töjöl-* “hayal kırıklığına uğramak, umutlarını kaybetmek” (BaşRSl., 1958, 539b), Kmlk. *tüjül-* “umudu kesmek” (KmlkTSl., 2000, 413a), KKlp. *tüjül-* “umudu kesmek, hayal kırıklığına uğramak” (KKlpRSl., 1958, 662a), Karay. -, Kum. -, Kzk. *tüjil-* “umudunu kesmek, inancını kaybetmek” (KzkTSl., 2012, 662a), Nog. *tüjil-* “umudunu kaybetmek, hayal kırıklığına uğramak” (NogRSl., 1963, 370b).

tüşti تُؤْشْتِي (V37a1) “indi, düştü” (Ar. *nazala*)

< *tüş-* “düşmek, inmek” (EDPT, 1972, 560a).

Tarihî: Orh. *tüş-* “düşmek, inmek”, Uyg. *tüş-* “düşmek, inmek” (EDPT, 1972, 560a); MK *tüş-* “inmek, düşmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 912), KB *tüş-* “düşmek, inmek” (Arat III, 1979, 481); **Harezmi** KE *tüş-* “düşmek; bir binek hayvanından inmek, konaklamak” (Ata II, 1997, 661a), ME *tüş-*

“düşmek” (Yüce, 2014, 192b), MM *tüş*- “düşmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 265b), NF *tüş*- “düşmek, yıkılmak; (binek hayvanından) inmek; hakkına düşmek; isabet etmek; maruz kalmak; dışarı çıkmak; yenilmek, mağlup olmak” (Ata, 1998, 442); **Kıpçak** CC *tüş*- “dümek” (Grønbech, 1942, 260), BMF *düş*- “düşmek, inmek” (Zajaczkowski, 1954, 52), DM -, GT *tüş*- “düşmek, uğramak, rastlamak, ele geçmek, (bir şeyden) ayrılmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 381b), İH -, İM *tüş*- “yüz çevirmek; durmak; meydana gelmek, sakıt olmak, inmek konaklamak” (Toparlı, 1992, 611), KEF *d/tüş*- “düşmek; batmak, inmek; içe doğmak, hatırlamak; olumsuz bir duruma girmek; girmek, dadanmak; erken doğmak” (Eminoğlu, 2011, 195a, 295a), KH *düş*- “düşmek” (Özgür, 2003, 122a), Kİ *tüş*- ~ *düş*- “düşmek” (Özyetgin, 2001, 689; Caferoğlu, 1931, 37, 110), KİN *düş*- “sıklıkla görülmek, ortaya çıkmak” (Delice, 2001, 110a), KK *tüş*- “düşmek, inmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127a), KMES *düş*- “düşmek, sakıt olmak; inmek; arka üstü düşmek” (Toparlı, 1987, 48), KTAM *tüş*- “inmek, düşmek” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 2000, 149a); Müh. *düş*- “yukarıdan aşağıya inmek; düşmek” (Battal, 1997, 28b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *töş*- “düşmek; inmek; fiyat düşmek; otorite düşmek; hatıra düşmek” (TatRSl., 1966, 579a), Baş. *töş*- “düşmek, inmek; fiyat düşmek, azalmak; otorite düşmek; hatıra düşmek, hatırlamak” (BaşRSl., 1958, 644a), Kmlk. *tüş*- “inmek, düşmek; gerekmek, gerektirmek” (KmlkTSl., 2000, 414a), KKlp. *tüs*- “inmek, düşmek” (KKlpRSl., 1958, 664a), Karay. *düş*-, *tüş*- “düşmek, yıkılmak” (KTSl., 2006, 60b), Kum. *tüş*- “düşmek; inmek, birleşik fiiller meydana getirir; bir şey ele geçmek; *mec.* esir olmak; gerekmek” (KmkTSl., 2011, 346b), Kzk. *tüş*- “düşmek, inmek; durmak; hatırlamak, fiyat düşmek; takip etmek” (KzkESl., 1966, 216a), Nog. *tüs*- “düşmek, inmek; izine düşmek: takip etmek; gözü düşmek: beğenmek” (NogRSl., 1963, 373a).

tütüzdi تُوْزْدِي (V8a10) “tütsülemek, buğulatmak” (Ar. *bahhara*)

< *tütüz*- < *tüte-z*- “tütsülemek” (EDPT, 1972, 463a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *tütüz*- “tütsülemek” (EDPT, 1972, 461a); KB -, sadece isim *tütsüg* “tütsü” (Arat III, 1979, 483), MK -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF *tütüz*- “koku vermek için bir şeyi yakıp tütsülemek” (Ata, 1998, 443b); **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -,

KMES -, KTAM -, Müh. -, sadece kökteş *tütsükle*- “iyi kokuyan nesneyi kullanmak” (Battal, 1997, 78b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *tötesle*- “tütsülemek” (TatRSl., 1966, 577b), Baş. *töteçle*- “tütsülemek” (BaşkRS., 542b), Kmlk. -, sadece *tütün urdur*- “tütsülemek, tütmek” (KmlkTSl., 2000, 414b), KKlp. -, Karay. -, sadece isim *tütsü* “tütsü, duman” (KarRPSl., 1974, 555a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *d/tütüz*- , *d/tütüzdür*- “koku vermek için bir şey yakıp tüttürmek, tütsülemek” (YTSl., 1983, 88).

tüymeledi تُؤَيْمَالَدِي (V18b1) “dügmeledi” (Ar. *zarrara*)

< *tügmele*- < *tüg-me+le*- “dügmelemek” (EDPT, 1972, 483a *tügmelen*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece dönüşlü *tügmelen*- “(kendi dügmelerini) iliklemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 908), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece isim *tügme* “dügme” (Yüce, 2014, 191b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece isim *tüvme* “dügme” (Grønbech, 1942, 261), BMF *tügmele*- “dügmelemek” (Zajaczkowski, 1954, 77), DM -, sadece isim *tügme* “dügme” (Toparlı, 2003, 116b), GT -, İH -, İM *tügmele*- “dügmelemek” (Toparlı, 1992, 610), KEF – sadece *tügme ur*- “dügmelemek” (Eminoğlu, 2011, 294b), KH -, Kİ *düvmele*- “dügmelemek” (Özyetgin, 2001, 690; Caferoğlu, 1931, 110), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece isim *tügme* “dügme” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 149a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *töymele*- “dügmelemek, iliklemek; bağlamak” (TatRSl., 1966, 573b), Baş. -, sadece isim *töyme* “dügme” (BaşkRSl., 1958, 537b), Kmlk. *tüymele*- “dügmelemek” (KmlkRSl. 670b), KKlp. *tüymele*- “dügmelemek, ; broş takmak” (KKlpRSl., 1958, 660b), KrmTat. *dögmele*- “dügmelemek” (KrmTatRSl., 2002, 210b), Karay. -, Kum. -, sadece *tüyme* “dügme” (KmkTSl., 2011, 347b), Kzk. *tüymele*- “dügmelemek” (KzkTSl., 2012, 659a), Nog. *tüymele*- “dügmelemek” (NogRSl., 1963, 369a).

tüzdi تُؤَزِدِي (V5b10) “düzelitti, eşit ve müsavi duruma getirdi” (Ar. *sawwā*)

< *tüz*- “düzeltmek, sıraya koymak” (EDPT, 1972, 572b).

Tarihî: Orh. -, sadece *tüzül*- “düzeltmek, bir seviyede olmak” (EDPT, 1972, 575b), Uyg. *tüz*- “düzeltmek, işi düzene koymak” (EDPT, 1972, 572b); MK *tüz*- “(ülke için) düzenlemek; (yer vb.. şeyler) düzeltmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 914), KB *tüz*- “düzmek, düzeltmek” (Arat III, 1979, 484);

Harezmi KE *tüz-* “düzmek, tertip etmek, dizmek” (Ata II, 1997, 663a), ME *tüz-* “dizmek” (Yüce, 2014, 193a), MM *tüz-* “düzmek, düzenlemek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 265b), NF *tüz-* “dizmek, sıraya koymak” (Ata, 1998, 443b); **Kıpçak** CC -, sadece ettirg. çatılı *tüzet-* “düzeltmek” (Grønbech, 1942, 261), BMF -, sadece ettirg. çatılı *tüzet-* “eğri bir şeyi düzeltmek” (Zajaczkowski, 1954, 52), DM -, sadece isim *tüzgün* “dizgin” (Toparlı, 2003, 117a), GT *tüz-* “düzmek, yapmak, meydana getirmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 382b), İH -, İM *tüz-* “söylemek, demek” (Toparlı, 1992, 611), KEF *tüz-* “dizmek, düzenlemek” (Eminoğlu, 2011, 295b), KH -, sadece edilg. çatılı *düzül-* “dizilmek, büyümek” (Özgür, 2003, 122a), Kİ -, sadece edilg. çatılı. *tüzel-* ~ *düzel-* “düzelmek” (Özyetgin, 2001, 691; Caferoğlu, 1931, 110), KİN -, KK -, ettirg. çatılı *tüzet-* “düzeltmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127b), KMES -, KTAM -, sadece ettirg. çatılı *tüzet-* “sıralamak, saf tutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 149b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *töz-* “inşa etmek, kurmak, yapmak; düzenlemek, hazırlamak; yerleştirmek, içine almak” (TatRSl., 1966, 573b), Baş. *töz-* “kurmak, inşa etmek, dikmek; düzenlemek, hazırlamak” (BaşRSl., 1958, 536b), Kmlk. -, isim *tüz* “düz, doğru, düzgün, gerçek” (KmlkTSl., 2000, 415b), KKlp. -, sadece kökteş *tüze-* “düzeltmek, onarmak, islah etmek” (KKlpRSl., 1958, 659b), Karay. *tüz-*, *tiz-* “düzenlemek, dizmek, sıraya koymak, yerleştirmek” (KarRPSl., 1974, 552b, 526a), Kum. -, sadece isim *tüz* “keskin, isabetli; doğru, düz, düzgün, kurala uygyn” (KmkTSl., 2011, 348a), Kzk. -, sadece kökteş *tüz-* “dizmek, kurmak, oluşmak”; ayrıca *tüze-* “eğik durumdaki bir şeyi düzeltmek; tamir etmek, onarmak” (KzkTSl., 2012, 658a), Nog. *tüz-* “düzenlemek, düzeltmek” (NogRSl., 1963, 368b).

tüzedi تُوزَدِي (V23a2) “sıraladı” (Ar. *saffa*)

< *tüze-* < *tüz+e-* “sıralamak”

Bu kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *töze-* “nişan almak, amaçlamak, göz dikmek, yönlendirmek, yöneltmek” (TatRSl., 1966, 573a), Baş. *töz-* “nişan almak, doğrultmak, yöneltmek” (BaşRSl., 1958, 537a), Kmlk. -, KKlp. *tüze-* “düzeltmek, onarmak” (KKlpRSl., 1958, 659b), Karay. -, sadece *tüzü-* “yazmak, telif etmek; yapmak, kurmak, donatmak; kurmak, inşa etmek; araştırmak, muayene

etmek; kökleştirmek, sağlama bağlamak; yerleştirmek, koymak” (KTSI., 2006, 113b), Kum. -, Kzk. *tüze-* “eğik durumdaki bir şeyi düzeltmek; tamir etmek, onarmak” (KzkTSl., 2012, 658a), Nog. -.

tüzeldi تُزِلْدِي , **tüzendi** تُوزَانْدِي (V5b6) “düzeldi, muntazam oldu, toplanıp sıraya girdi” (Ar. *intazama*)

< *tüzel-* < *tüz-ül-* “düzelmek” (EDPT, 1972, 575b).

Tarihî: Orh. *tüzül-* “aynı düzeyde olmak, düzelmek”, Uyg. *tüzül-* “düzelmek, aynı düzeyde olmak” (EDPT, 1972, 575b); MK *tüzül-* “(iş vb. için) yoluna girmek, düzelmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 914), KB *tüzül-* “düzelmek” (Arat III, 1979, 484); **Harezmi** KE *tüzel-* “iyileşmek, düzelmek” (Ata II, 1997, 663a), ME *tüzel-* “düzelmek” (Yüce, 2014, 193a), MM -, sadece ettirg. çatılı *tüzet-* “düzeltmek, tanzim etmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 265b), NF -, sadece ettirg. çatılı *tüzet-* “düzelmek” (Ata, 1998, 443b); **Kıpçak** CC -, sadece ettirg. çatılı *tüzet-* “düzeltmek, onarmak” (Grønbech, 1942, 261), BMF -, sadece *düzet-* “eğri bir şeyi düzeltmek” (Zajaczkowski, 1954, 52), DM -, GT *tüzel-* “düzelmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 382b), İH -, İM -, sadece ettirg. çatılı *tüzet-* “düzeltmek” (Toparlı, 1992, 611), KEF *tüzül-* “dizilmek, sıralanmak” (Eminoğlu, 2011, 296a), Kİ *tüzel-* ~ *düzel-* “düzelmek” (Özyetgin, 2001, 691; Caferoğlu, 1931, 110, 37), KİN -, KK -, sadece ettirg. çatılı *tüzet-* “düzeltmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127b), KMES -, KTAM -, sadece *tüzet-* “düzeltmek, dizmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 149b)¹⁴⁹⁵; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tözel-* “düzelmek, tamir edilmek; iyileşmek, şifa bulmak” (TatRSl., 1966, 572b), Baş. *tözel-* “düzelmek; hastalıktan kurtulmak, iyileşmek” (BaşRSl., 1958, 536b), Kmlk. *tüzel-* “ısrarla devam etmek; düzelmek, yoluna girmek; alışmak, bağlanmak, intibak etmek” (KmlkTSl., 2000, 415b), KKlp. *tüzel-* “düzelmek, iyileşmek” (KKlpRSl., 1958, 659b), Karay. *tüzel-* “düzelmek, iyileşmek, hastalıktan kurtulmak” (KarRPSl., 1974, 553a), Kum. *tüzel-* “düzelmek, yola gelmek; iyileşmek, daha iyi olmak; yoluna girmek, düzelmek” (KmkTSl., 2011, 348a), Kzk. *tüzel-* “düzelmek; onarılmak; iyileşmek; mızacını düzeltmek” (KzkTSl., 2012, 658a), Nog. *tüzel-* “düzelmek, iyileşmek” (NogRSl., 1963, 365a). Krş.

¹⁴⁹⁵ Toparlı bu kelimeye “sıralanmak, saf tutmak” anlamını vermiştir. Oysa asıl metin 43/b2 emir kipinde *صَفْ düzeltgil* yazılmaktadır.

TTü. *düzel-* “düz duruma gelmek, düzleşmek; kötü, bozulmuş bir durumdayken düzenli duruma gelmek; soğuk ve yağış azalmak; hasta iyileşmek” (TSl., 2011, 745b), Trkm. *düzel-* “bayındır olmak, mamur olmak; düzelmek, yoluna girmek; çözümlenmek; *mec.* düzelmek, yola gelmek” (TrkmTSl., 1995, 187a).

tüzetti تُوزَّاتِي (V6a4, 20a2, 25b7) “düzeltilti” (Ar. *aşlaḥa*, *‘addala*, *sawwā*, *saffa*)

< *tüzet-* < *tüz+e-t-* “düzeltmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, KB *tüzet-* “tanzim etmek, düzeltmek” (Arat III, 1979, 484); **Harezmi** KE *tüzet-* “düzeltmek, onarmak” (Ata II, 1997, 663a), ME *tüzet-* “düzeltmek” (Yüce, 2014, 193a), MM *tüzet-* “düzeltmek, tanzim etmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 265b), NF *tüzet-* “düzeltmek” (Ata, 1998, 443b); **Kıpçak** CC *tüzet-* “düzeltmek” (Grønbech, 1942, 261), BMF *tüzet-* “eğri bir şeyi düzeltmek” (Zajaczkowski, 1954, 52), DM -, GT -, İH -, İM *tüzet-* “düzeltmek” (Toparlı, 1992, 611), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *tüzet-* “düzeltmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127b), KMES -, KTAM *tüzet-* “sıralamak, saf tutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 149b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *tözet-* “dığrultmak, düzgünleştirmek, düzeltmek, iyileştirmek” (TatRSl., 1966, 573a), Baş. *tözet-* “düzltemek, kurtarmak, onarmak, tamir etmek” (BaşRSl., 1958, 537a), Kmlk. *tüzet-* “düzeltmek, alıştırmak, tayin etmek, kestirmek” (KmlkTSl., 2000, 415b), KKlp. *tüzet-* “düzeltmek, kurtarmak, iyileştirmek” (KKlpRSl., 1958, 659b), Karay. *tüzet-* “düzeltmek, onarmak, doğrultmak” (KarRPSl., 1974, 553a), Kum. -, sadece kökteş *düzelt-* “düzeltmek; iyileştirmek; islah etmek; bayındır etmek” (KmkTSl., 2011, 348a), Kzk. *tüzet-* “düzeltmek” (KzkTSl., 2012, 658a), Nog. *tüzet-* “düzeltemek, doğrultmak, onarmak” (NogRSl., 1963, 368a).

uçtı أُوْجَتِي (V24a3) “uçtu” (Ar. *tāra*)

< *uç-* “uçmak; ölmek; büyük bir hızla gitmek” (EDPT, 1972, 19b).

Tarihî: Orh. *uç-* “ölmek”, Uyg. *uç-* “uçmak; ölmek” (EDPT, 1972, 19b); MK *uç-* “uçmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 915), KB *uç-* “uçmak” (Arat III, 1979, 486); **Harezmi** KE *uç-* “uçmak” (Ata II, 1997, 664a), ME *uç-* “uçmak” (Yüce, 2014, 193a), MM *uç-* “uçmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 266a), NF *uç-* “uçmak” (Ata, 1998, 444a); **Kıpçak** CC *uç-* “uçmak” (Grønbech, 1942,

263), BMF *uç-* “uçmak” (Zajączkowski, 1954, 77), DM -, GT *uç-* “uçmak” (Karamanlioğlu, 1978, 382b), İH -, İM *uç-* “uçmak” (Toparlı, 611), KEF *uç-* “uçmak” (Eminoğlu, 2011, 296a), KH -, Kİ *uç-* “uçmak” (Özyetgin, 2001, 692; Caferoğlu, 1931, 111), KİN -, KK *uş-* “uçmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127)¹⁴⁹⁶, KMES -, KTAM *uç-* “uçmak; bir şeyi hemen vermek; tehlikeden uzaklaşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 149b); Müh. *uç-* “kuşun havada uçuşması” (Battal, 1997, 79a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *õç-* “uçmak; buharlaşmak; çabuk uzaklaşmak; kaybolmak” (TatRSl., 1966, 417a), Baş. *õç-* “uçmak; buharlaşmak; hızlıca uzaklaşmak, kaybolmak, acele koşmak” (BaşRSl., 1958, 419), Kmlk. *uç-* “uçmak; kaymak; saldırmak, çatmak; gizlice yaklaşmak; dans etmek” (KmlkTSl., 2000, 416a), KKlp. *uş-* “uçmak, kaymak” (KKlpRSl., 1958, 684b), Karay. *uç-* “uçmak, kaymak” (KTSl., 2006, 113b), Kum. *uç-* “uçmak; *mec.* çabuk, süratle gelmek” (KmkTSl., 2011, 351b), Kzk. *uş-* “uçmak, hızla gitmek, uçmak” (KzkTSl., 2012, 692b), Nog. *uş-* “uçmak; kaybolmak; acele gelmek, acele gitmek” (NogRSl., 1963, 385b).

uğradı أُغْرِدِي (V22b8) “rastladı” (Ar. *şādafa*)

< *uğra-* < *uğur+a-* “uğramak, karşılamak” (EDPT, 1972, 91b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *uğra-* “planlamak, niyetlenmek, arzulamak” (EDPT, 1972, 263b); MK *uğra-* “uğramak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 917), KB -; **Harezmi** KE *oğra-* “uğramak, bir işi yapmaya niyetlenmek” (Ata II, 1997, 473a), ME *uğra-* “niyetlenmek, tasarlamak” (Yüce, 2014, 193b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *oğra-* “uğramak” (Karamanlioğlu, 1978, 338b), İH -, İM -, KEF *uğra-* “niyetlenmek, niyet etmek; saldırmak” (Eminoğlu, 2011, 296a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. *uğra-* “uğramak, ziyaret etmek” (KTSl., 2006, 114a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -; Krş. TTü. *uğra-* “Yola devam etmek üzere, bir yerde kısa bir süre kalmak; bir yerin yanından, yakınından, içinden geçmek; fırlayarak çıkmak, hızla çıkmak: kötü duruma konu olmak; yaklaşmak; *hlk.* cin, peri çarpmak” (TSl., 2011, 2410b); Trkm.

¹⁴⁹⁶ KK aslı metin s. 84a/8, 10a/7, 29b/10’ *uş-* şeklinde yazılmıştır, ancak Toparlı *uç-* şeklinde okumuştur.

ugra- “yola çıkmak, yola düşmek, gitmek; bir tarafa yönelmek, yollanmak” (TrkmTSl., 1995, 643b).

uğuldu *Trkm.* أُوْغُولْدِي , **uğundi** اُغُنْدِي , **uwuldu** اُوْوُولْدِي (V27a11) “bayıldı” (Ar. *ğuşıya ‘alayh*)

< *uvul-* Krş. < *uvun-* (EDPT, 1972, 12b).

Tuhfe’de üç ayrı biçimde yer alan “bayılmak” anlamındaki kelime EDPT 12b’de *uvun-* madde başıyla ve MK’daki *uwun-* “bizzat ufalamak” anlamıyla yer alır. Clauson Osmanlı sahasındaki *oğun-* “bayılmak” fiilinin *uvun-*‘tan farklı anlamda olduğunu belirtir. Tuhfe’deki *ugul-*, *ugun-* Anadolu sahasındaki biçimin Kıpçak sahasında yaşadığını gösterir.

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *uwun-* “bizzat ufalamak; bir sıkıntıdan dolayı (el) ovuşturmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 926), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; Kıpçak CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *uğun-* “bayılmak” (Özyetgin, 2001, 693; Caferoğlu, 1931, 61 *oğun-*), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -; Krş. TTü. *uğun-* (*uğın-*, *uvun-*) “bayılacak hale gelmek; bayılmak, akli başından gitmek” (YTSl., 1983, 230a), Trkm. *uvun-* ~ *uvlun-* “zarar görmek, sıkıntı çekmek, acı çekmek; bir işi yapmaya mecbur olmak” (TrkmTSl., 1995, 651b)

uladı اُلْدِي (V38b7) “uladı” (Ar. *waşala*)

< **ūla-* “ulamak, bağlamak” (Tekin, 1995, 179).

Tarihî: Orh. -, sadece *ula-* “kırık bir şeyi onarmak”, Uyg. *ula-* “bağlamak, ulamak, onarmak” (EDPT, 1972, 127a); MK *ula-* “bağlamak; (akrabalık vb. için) bağ kurmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 920), KB *ula-* “bağlamak, eklemek, toplamak” (Arat III, 1979, 492); **Harezmi** KE *ula-* “ilave etmek, eklemek, ulaşmak, buluşmak” (Ata II, 1997, 666b), ME -, sadece dönüşlü *ulan-* “ulanmak, eklenmek” (Yüce, 2014, 193b), MM *ula-* “eklemek, ulamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 266a), NF -; **Kıpçak** CC *ula-* “bağlamak” (Grønbech, 1942, 264), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *ula-* “ulaştırmak; temel atmak, inşa etmek, zemin hazırlamak” (Eminoğlu, 2011, 296b), KH -, Kİ *ula-* “bitiştirmek, eklemek” (Özyetgin, 2001, 695; Caferoğlu, 1931, 111), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ula-* “ulaştırmak” (Toparlı,

Çögenli, Yanık, 2000, 150a); Müh. *ula-* “erdirmek” (Battal, 1997, 79a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *ula-* “eklemek, katmak, ilave etmek” (TSl., 2011, 2413), Trkm. *ula-* “ulamak, bağlamak; bir düşünceyi diğerine bağlamak, düşünceleri birbirine bağlamak” (TrkmTSl., 1995, 645b).

ulaḳtı أُولَاقْتِي (V5a9) “anlaşmazlık etti” (Ar. *iḥtalafa*)

Tarihî Türk diliyle ilgili kaynaklarından Kİ’te “fikir ayrılığı” anlamında *alaḳ-* fiili vardır. TZ’de *ulaḳ-* fiili ile anlam bakımından alakalı olduğunu düşünmekteyiz.

ulḡardı أُلْغَارْدِي , **ulḡardı** أُلْغَارْدِي (V14b sayfa kenarında yazılmıştır) “büyüdü, yüceldi” (Ar. *ḥāyala*)

< *ulḡar-* < *uluḡ+ar-* “büyümek” (EDPT, 1972, 138b).

Tarihî: Orh. -, sadece ettir. çatılı *ulaḡat-* “büyümek”, Uyg. -, sadece *ulḡad-* “büyümek” (EDPT, 1972, 138b); MK -, sadece *ulḡad/t-* “büyümek, ulu olmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 920), KB -, sadece *uluḡad-* “yükselmek” (Arat III, 1979, 494); **Harezmi** KE *ulḡar-* “büyümek, ihtiyarlamak” (Ata II, 1997, 667a), ME *ulḡar-* “büyümek” (Yüce, 2014, 194a), MM -, sadece isim *uluḡ/k* “yüce, büyük, ulu” (Toparlı, Argunşah, 2014, 266a), NF -, sadece kökteş *ulḡay-* “büyümek” (Ata, 1998, 446a); **Kıpçak** CC -, sadece *ulḡay-* “büyümek” (Grønbech, 1942, 265), BMF -, DM -, GT -, sadece isim *uluḡ* “büyük, ulu” (Karamanlıoğlu, 1978, 383a), İH -, İM -, sadece isim *uluḡ, ulu* “ulu, yüce” (Toparlı, 1992, 611), KEF *ulḡar-, ulḡay-* “büyümek, gelişmek” (Eminoğlu, 2011, 296b), KH -, sadece isim *ulu* “ulu, büyük” (Özgür, 2003, 142b), Kİ -, sadece *ulu-* “yükselmek, büyümek” (Özyetgin, 2001, 696; Caferoğlu, 1931, 112), KİN -, sadece *ulu* “büyük, geniş” (Delice, 2001, 128b), KK -, sadece *ulu* “büyük” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127b), KMES -, sadece *ulu* “ulu, yüce” (Toparlı, 1987, 96), KTAM -, sadece *ulaldur-* “büyültmek, yüceltmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 150a); Müh. -, sadece isim *uluḡ* “bir kavmin büyüğü, büyük” (Battal, 1997, 80a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece kökteş *olıḡay-* “büyümek, ihtiyarlamak, kocamak” (TatRSl., 1966, 233b), Baş. *ologay-* “yaşlanmak,

büyümeK” (BaşRSl., 1958, 414a), Kmlk. *ullay*- “büyümeK, ihtiyarlamak” (KmlkTSl., 2000, 417b), KKlp. *ulgay*- “büyümeK, artmak” (KKlpRSl., 1958, 675b), Karay. -, sadece *ulhay*- “büyümeK, artmak” (KTSl., 2006, 114a), Kum. -, sadece *ullu bol*- “büyümeK” (KmkTSl., 2011, 352b), Kzk. -, sadece *ulgay*- “büyümeK, artmak” (KzkESl., 1966, 289b), Nog. -.

ulġat أُلْغَات (V55a9) “büyüt!, ululat!” (Ar. *kabbir*)

< *ulġat*- < *ulga*-t- < *uluġ*+at- “büyütmek”

Tarihî: Orh. *ulġat*- “büyümeK”, Uyg. *ulġad*- “büyümeK” (EDPT, 1972, 138b); MK *ulġad*/t- “büyümeK, ulu olmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 920), KB -, sadece *uluġad*- “yükselmek” (Arat III, 1979, 494); **Harezmi** KE -, ME -, sadece *ulġart*- “büyütmek” (Yüce, 2014, 194a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çaġdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. *ölöġayt*- “yaşlandırmak, büyütmek” (BaşRSl., 1958, 414a), Kmlk. -, KKlp. *ulgayt*- “büyütmek, arttırmak” (KKlpRSl., 1958, 675b), Karay. *ulgayt*- “büyütmek, arttırmak” (KarRPSl., 1974, 577a), Kum. -, Kzk. *ulgayt*- “büyütmek” (KzkESl., 1966, 289b), Nog. -.

uludı أُولُودِي (V25b9, 37a8) “uludu, havladı” (Ar. *‘awiya*)

<**ūli*- “ulumak, havlamak” (Tekin, 1995, 179).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ulı*- “ulumak, sızlamak” (EDPT, 1972, 127a), MK *ulı*- “ulumak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 920), KB *ulı*- “ulumak, inlemek” (Arat III, 1979, 493); **Harezmi** KE *ulı*- “ulumak, ağlamak” (Ata II, 1997, 667b), ME *ulu*- “ulumak” (Yüce, 2014, 194a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *ulu*- “ulumak, ağlamak, feryat etmek” (Grønbech, 1942, 265), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *ulı*- “ulumak” (Eminoġlu, 2011, 296b), KH -, Kİ *ulı*- “havlamak” (Özyetgin, 2001, 695; Caferoġlu, 1931, 112), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *ulu*- “köpek korkuducu bir sesle havlamak” (Battal, 1997, 80a); **Çaġdaş Kıpçak:** Tat. *ula*- “ulumak, feryat etmek, kükremek” (TatRSl., 1966, 588b), Baş. *ölö*- “(hayvan, rüzgar) ulumak, feryat etmek; inlemek” (BaşRSl., 1958, 414a), Kmlk. *ulu*- “ulumak” (KmlkTSl., 2000, 418a), KKlp. *ulı*- “ulumak” (KKlpRSl., 1958, 676b), Karay. *ulu*- “ulumak” (KarRPSl., 1974, 577b), Kum. *ulu*- “ulumak, pavkırmak” (KmkTSl., 2011,

352b), Kzk. *ulu-* “ulumak” (TKzkSl., 2009, 730b), Nog. *uli-* “ulumak, feryat etmek” (NogRSl., 1963, 382b).

umdu أُوْمْدِي (V9a9) “umdu” (Ar. *taraccā*, *tamannā*)

< *um-* “ummak, temenni etmek” (EDPT, 1972, 155b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece dönüşlü *umun-* “bir şey arzu etmek; ummak, beklemek; hayal etmek” (Erdal II, 1991, 623); MK *um-* “ummak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 921), KB *um-* “ummak, ümit etmek” (Arat III, 1979, 494); **Harezmi** KE -, sadece dönüşlü *uman-* “ummak” (Ata II, 1997, 669a), ME -, sadece ettir. çatılı *umandır-* “ümitlendirmek” (Yüce, 2014, 194b), MM -, NF -, sadece dönüşlü *umun-* “ummak, ümit etmek” (Ata, 1998, 447a); **Kıpçak** CC -, sadece isim *umunç* “umut” (Grønbech, 1942, 265), BM -, DM -, GT -, İH -, İM *um-* “ummak, arzu etmek” (Toparlı, 1992, 611), KEF -, KH -, Kİ *um-* “ummak” (Özyetgin, 2001, 697; Caferoğlu, 1931, 112), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *umsun-* “ummak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 150a), Müh. *um-* “ümit etmek” (Battal, 1997, 80a); **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş -, KMLk. -, sadece *umutlan-* “umutlanmak, ümit etmek” (KMLkTSl., 2000, 682), KKlp. -, Karay. *um-* “ummak, beklemek, beklentide olmak” (KTSl., 2006, 114a), Kum. -, sadece *umutlan-* “umutlanmak” (KmkRSl. 332b), Kzk. -, Nog. -.

umsundi أُوْمْصُونْدِي (V5b3) “diledi, istedi, umdu, bekledi” (Ar. *istarcā*)

< *umsun-* < * *um-sin-* “dilemek, arzu etmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *umsun-* “umut etmek” (Ata II, 1997, 669a), ME *umsun* “ümitlenmek” (Yüce, 2014, 194b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM *umsun-* “ummak, arzu etmek” (Toparlı, 1992, 611), KEF -, KH -, Kİ *umsun-* “kadınların gebe iken bir şeyi arzu etmeleri (erkekler için de), aşermek” (Özyetgin, 2001, 698; Caferoğlu, 1931, 112), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *umsun-* “ummak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 150a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *umsun-* “ümitlenmek” (KarRPSl., 1974, 578b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *umsun-* “ummak, canı çekmek” (YTSl., 1983, 231a).

unuttu أُنُوْتُ (V20a10, 37b5, 60a3) “unuttu” (Ar. *sahā wa nasiya*)

< *unit-* “unutmak” (EDPT, 1972, 179b).

Tarihî: Orh. *unit-* “unutmak”, Uyg. *unit-* “unutmak” (EDPT, 1972, 179b); MK *unit-* ~ *unut-* “unutmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 922), KB *unit-* “unutmak” (Arat III, 1979, 495); **Harezmi** KE *unit-* “unutmak” (Ata II, 1997, 670a), ME *unut-* “unutmak” (Yüce, 2014, 194b), MM *unut-* “unutmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 266a), NF *unit-*, *unut-* “unutmak; inkar etmek” (Ata, 1998, 447b); **Kıpçak** CC *unut-* “unutmak” (Grønbech, 1942, 266), BMF *unut-* “unutmak” (Zajaczkowski, 1954, 78), DM *unut-* “unutmak” (Toparlı, 2003, 117b), GT *unut-* “unutmak” (Karamanlioğlu, 1978, 383b), İH -, İM *unut-* “unutmak” (Toparlı, 1992, 612), KEF *unit-* “unutmak” (Eminoğlu, 2011, 297a), KH -, Kİ *unut-* “unutmak” (Özyetgin, 2001, 698; Caferoğlu, 1931, 112), KİN -, KK *unut-* “unutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127b), KMES *unut-* “unutmak” (Toparlı, 1987, 96), KTAM *unut-* “unutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 150b); Müh. *unut-* “hatırdan çıkmak” (Battal, 1997, 80a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *önit-* “unutmak, hatırdan çıkarmak” (TatRSl., 1966, 411b), Baş. *önöt-* “unutmak, hatırdan çıkarmak” (BaşRSl., 1958, 415a), Kmlk. *unut-* “unutmak, aklından çıkarmak, vazgeçmek” (KBlkRSl., 1989, 683b), KKlp. *umit-* “unutmak” (KKlpRSl., 1958, 677a), Karay. *unut-* “unutmak, hatırdan çıkarmak, ihmal etmek” (KTSl., 2006, 144b), Kum. *unut-* “unutmak” (KmkTSl., 2011, 353a), Kzk. *umit-* “unutmak” (KzkESl., 1966, 289b), Nog. *umit-* “unutmak” (NogRSl., 1963, 382b).

urdu أُورْدِي (V23a11, 37a8, 43a12, 77a5, 77a6, 77a7, 77a9, 77a10, 78b13) “vurdu” (Ar. *ḍaraba*)

< *ūr-* < **hūr-* “vurmak” (Tekin, 1995, 179).

Tarihî: Orh. *ur-* “vurmak, koymak, bırakmak”, Uyg. *ur-* “vurmak” (EDPT, 1972, 194b-194a); MK *ur-* ~ *ūr-* “vurmak, dövmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 922), KB *ur-* “vurmak, dövmek” (Arat III, 1979, 496); **Harezmi** KE *ur-* “vurmak; saldırmak; inşa etmek, yapmak; takmak; yakmak” (Ata II, 1997, 670b), ME *ur-* “vurmak, dövmek; koymak, takmak” (Yüce, 2014, 195a), MM *ur-* “vurmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 266a), NF *ur-* “vurmak, dövmek, öldürmek; saplamak, yaralamak; yapmak, uygulamak, kurmak; takmak;

sokmak; çevirmek” (Ata, 1998, 447b); **Kıpçak** CC *ur-* “vurmak, dövmek, koymak, inşa etmek, kurmak, yüklemek” (Grønbech, 1942, 266), BMF *vur-* “vurmak” (Zajaczkowski, 1954, 79), DM *vur-* “laf vurmak, atmak” (Toparlı, 2003, 118b), GT *ur-* “vurmak” (Karamanlioğlu, 1978, 383b), İH -, İM *ur-* “vurmak” (Toparlı, 1992, 612), KEF *ur-* “vurmak, basmak; takmak, koymak; atmak; düzenlemek; giydirmek; sürmek; yüklemek” (Eminoğlu, 2011, 297a), KH *ur-* “(metinde) vurmak, sallamak, uygulamak, kesmek, benzemek, basmak” (Özgür, 2003, 142b), Kİ *ur-* “vurmak” (Özyetgin, 2001, 699; Caferoğlu, 1931, 112), KİN *ur-* “vurmak, çarpmak, yaralamak” (Delice, 2001, 128b), KK *ur-* “vurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127b), KMES *ur-*, *vur-* “vurmak” (Toparlı, 1987, 96, 99), KTAM *ur-* “vurmak”¹⁴⁹⁷ (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 150b); Müh. *ur-* “vurmak” (Battal, 1997, 80b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ör-* “vurmak, dövmek, çarpmak” (TatRSl., 1966, 413b), Baş. *ör-* “vurmak, dövmek” (BaşRSl., 1958, 417a), Kmlk. *ur-* “vurmak; çakmak; kaplamak; esmek; tokaçlamak; tepmek; sokmak; tıka-basa yemek” (KmlkTSl., 2000, 418b), KKlp. *ur-* “vurmak, dövmek” (KKlpRSl., 1958, 678a), Karay. *ur-* “vurmak” (KTSl., 2006, 114b), Kum. *ur-* “vurmak; dövmek; çarpmak, atmak” (KmkTSl., 2011, 354a), Kzk. *ur-* “vurmak, dövmek, dayak atmak” (KzkESl., 1966, 289b), Nog. *ur-* “vurmak, dövmek” (NogRSl., 1963, 383a).

urulsun أُرْلُسُون (V86a13) “vurulsun” (Ar. *liyudrab*)

< *urul-* < **hūr-ul-* “vurulmak” (EDPT, 1972, 229 *urul-*; Tekin, 1995, 178 *hūr-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *urul-* “dövülmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 924), KB *urul-* “vurulmak, kurulmak” (Arat III, 1979, 497); **Harezmi** KE *urul-* “vurulmak; takılmak, koyulmak” (Ata II, 1997, 673a), ME -, MM *urul-* “vurulmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 266b), NF *urul-* “kurulmak; inşa edilmek; takılmak; yakılmak” (Ata, 1998, 448b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *urul-* “vurulmak, döğülmek” (Toparlı, 1992, 612), KEF *urul-* “vurulmak; yapılmak; kazılmak; renkleri birbirine katmak” (Eminoğlu, 2011, 298a), KH -, Kİ -, KİN *urul-* “vurulmak, çarpılmak” (Delice, 2001, 128b),

¹⁴⁹⁷ Asıl metin 57a/8, 9 ‘da *wurdi* وُرْدِي şeklinde yazılmıştır.

KK *urul-* “vurulmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127b), KMES -, KTAM -; Müh. *urul-* “vurulmak” (Battal, 1997, 80b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *öril-* “ör- *filinden edil. f.*” (TatRSl., 414a), Baş. *öröl-* “vurulmak, dövülmek” (BaşRSl., 1958, 417b), KMLk. -, KKlp. *urıl-* “vurulmak, dövülmek” (KKlpRSl., 1958, 679a), Karay. *urul-* “vurulmak, dövülmek, (kapı) çalınmak” (KarRPSl., 1974, 581a), Kum. *urul-* “urmak’tan *edl. f.*” (KmkTSl., 2011, 354b), Kzk. *urıl-* “vurulmak” (TKzkSl., 2009, 186), Nog. -.

urundi أُرُونْدِي (V58b11) “vurundu” (Ar. *inḍraba*)

< *urun-* < **hūr-un-* “vurunmak, üzerine bir şey giyinmek” (Erdal II, 1991, 624; Tekin, 1995, 178).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *urun-* “dövünmek, döver görünmek; (sarık) sarınmak, (yaşamak) örtünmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 924), KB *urun-* “vurunmak; takınmak, örtünmek, giyinmek” (Arat III, 1979, 497); **Harezmi** KE *urun-* “takınmak” (Ata II, 1997, 673a), ME *urun-* “giymek, takmak” (Yüce, 2014, 195a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *urun-* “çırpınmak, çarpışmak” (Grønbech, 1942, 266), BMF *urun-* “vurunmak” (Zajaczkowski, 1954, 78), DM -, GT *urun-* “örtünmek, sarınmak” (Karamanlioğlu, 1978, 384a), İH -, İM *urun-* “çarpışmak, tokuşmak” (Toparlı, 1992, 612), KEF *urun-* “vurulmak; takınmak, giyinmek” (Eminoğlu, 2011, 298a), KH -, Kİ -, KİN -, KK *urun-* “dövülmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 127b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *örin-* “dokunmak, değmek, teğet geçmek” (TatRSl., 1966, 414a), Baş. *örön-* “dokunmak, birine zarar vermek” (BaşRSl., 1958, 417b), KMLk. *urun-* “çalışmak” (KMLkTSl., 419b), KKlp. *urin-* “vurunmak; bir hedefe ulaşmak için çalışmak” (KKlpRSl., 1958, 679b), Karay. *urun-* “çıldırmaq, azmaq” (KTSl., 2006, 114b), Kum. *urun-* “biriyle bir şeyle çarpışmak; birine bir şeye çarpmak; yeltenmek, kalkışmak; kımıl kımıl kımıldamak; bir işe, şeye başlamak” (KmkTSl., 2011, 354b-355a), Kzk. *urin-* “çarpışmak; bir şeye vurmak, ” (KzkESl., 1966, 290a), Nog. -.

uruştı أُرُوشتى (V22b13, 59a13) “vuruştı” (Ar. *şāba*)

< *uruş-* < **hūr-uş-* “birbiriyle kavga etmek, savaşmak” (Erdal II, 1991, 572; Tekin, 1972, 178).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *uruş-* “birbiriyle kavga etmek” (Erdal II, 1991, 572); MK *uruş-* ~ *urış-* “vuruşmak, savaşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 924), KB *uruş-* “vuruşmak, savaşmak” (Arat III, 1979, 498); **Harezmi** KE *uruş-* “vuruşmak, savaşmak” (Ata II, 1997, 673a), ME *uruş-* “savaşmak, döğüşmek; takışmak” (Yüce, 2014, 195), MM -, NF *uruş-* “savaşmak; döğüşmek, kavga etmek” (Ata, 1998, 448b); **Kıpçak** CC *uruş-* “birbiriyle kavga etmek” (Grønbech, 1942, 266), BMF -, DM -, GT *uruş-* “vuruşmak, savaşmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 384a), İH -, İM *uruş-* “döğüşmek, savaşmak” (Toparlı, 1992, 612), KEF *uruş-* “vuruşmak, savaşmak, dövüşmek” (Eminoğlu, 2011, 298a), KH -, Kİ -, KİN -, KK *uruş-* “vuruşmak, dövüşmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 128a), KMES -, KTAM -; Müh. *uruş-* “vuruşmak” (Battal, 1997, 80b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *örış-* “çıkışmak, birbirini kınamak, ayıplamak, küfretmek, azarlamak” (TatRSI., 1966, 414a), Baş. *öröş-* “birbirini azarlamak, cezalandırmak eleştirmek, kınamak, mücadele etmek” (BaşRSI., 1958, 417b), KMIk. *uruş-* “savaşmak; azarlamak” (KMIkTSI., 419b), KKlp. *urıs-* “birbiriyle kavga etmek, döğüşmek, savaşmak” (KKlpRSI., 1958, 679b), Karay. *uruş-* “vuruşmak, savaşmak, mücadele etmek” (KTSI., 2006, 114b), Kum. *uruş-* “biriyle bir şeyle çarpışmak; birine bir şeye çarpmak; yeltenmek, kalkışmak; kımıl kımıl kımıldamak; Kum. *urun-* “savaş, harbetmek; vuruşmak, çarpışmak; azarlamak, takdir etmek, paylamak; küfür etmek, sövmek, sövüp saymak; sövüşmek, birbirine küfretmek” (KmkTSI., 2011, 355a), Kzk. *urıs-* “savaşmak, muharebe etmek; azarlamak, paylamak, sövmek” (KzkTSI., 2012, 691a), Nog. -.

uşandı أُوصَانْدِي (V35b11) “uşandı” (Ar. *malla*)

< *osan-* < **osa-n-* “ihmkar olmak, ilgisiz olmak” (EDPT, 1972, 248b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB *usan-* “gafil olmak” (Arat III, 1979, 498); **Harezmi** KE *osan-* “usanmak, bıkmak” (Ata II, 1997, 497b), ME -, sadece isim *osaŋ* “gafil, dalgın” (Yüce, 2014, 163b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -,

KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *usan*- “usanmak, bıkmak” (KTSI., 2006, 115a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *usan*- “tekrarlanması, uzun sürmesi dolayısıyla bir şeyden hoşlanmaz veya sıkılır duruma gelmek, bıkmak, bezmek” (TSI., 2011, 2420b).

uşılandı أُوصِلْتُ (V25b12) “uslandı, akıllandı” (Ar. *‘aḳala*)

< *uslan*- < **us+la-n*- “uslanmak, akıllanmak” (EDPT, 1972, *usla*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *usla*- “anlamak; hayrı şerden ayırt etmek (Oğuzca)” (Atalay, 2013, 700), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, sadece isim *us* “akıl” (Yüce, 2014, 195b), MM -, sadece isim *us* “akıl” (Toparlı, Argunşah, 2014, 266b), NF -; **Kıpçak** CC -, BMİ -, sadece isim *us* “akıl” (Zajaczkowski, 1958, 54), DM -, GT -, İH -, İM -, sadece isim *us* “akıl” (Toparlı, 1992, 612), KEF -, sadece isim *us* “akıl” (Eminoğlu, 2011, 298a), KH -, Kİ *uslan*- “akıllanmak” (Özyetgin, 2001, 700; Caferoğlu, 1931, 113), KİN -, KK -, KMES -, sadece isim *uss* “akıl” (Toparlı, 1987, 96), KTAM -, sadece isim *us* “akıl” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 150b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, *uslan*- “desteklenmek, ayakta tutulmak” (KKlpRSI., 1958, 681a) Karay. *uslan*- “akıllanmak, uslu durmak, uslanmak” (KarRPSI., 1974, 582b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *uslan*- “yadırganan, ayıplanan davranışlardan vazgeçmek, davranışlarına düzen vermek; herhangi bir olaydan ders almak, akılı başına gelmek” (TSI., 2011, 2421a).

uşundi أُوصِنْتُ (V37a2) “sundi, uzatıp verdi” (Ar. *nāwala*)

< *usun*- < **sūn*- (Tekin, 1995, 180).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *sun*- “uzatmak” (EDPT, 1972, 834a); MK *sun*- “(bir şeyi) vermek, uzatmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 836), KB *sun*- “sunmak, uzatmak” (Arat III, 1979, 409); **Harezmi** KE *sun*- “sunmak, uzatmak” (Ata II, 1997, 573a), ME *sun*- “sunmak, uzatmak” (Yüce, 2014, 178b), MM -, NF *sun*- “uzatmak” (Ata, 1998, 382b); **Kıpçak** CC *sun*- “uzatmak, germek” (Grønbech, 1942, 225), BMF -, DM -, GT *sun*- “vermek, sunmak, uzatmak” (Karamanlioğlu, 1978, 361a), İH -, İM *sun*- “itaat etmek” (Toparlı, 1992, 593), KEF *sun*- “vermek, ulaştırmak; uzatmak, sunmak, itaat etmek”; ayrıca *su*- “sunmak, uzatmak, itaat etmek” (Eminoğlu, 2011, 276a), KH -, Kİ *sun*- “elini uzatmak” (Özyetgin, 2001, 636; Caferoğlu, 1931, 93),

KİN *sun-* “sunmak” (Delice, 2001, 125a), KK -, KMES -, KTAM *sun-* “elini uzatmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 139b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *sön-* “sunmak, uzatmak” (TatRSl 483a), Baş. *sön-* “sunmak, uzatmak” (BaşRSl., 1958, 629b), Kmlk. *sun-* “zannetmek, sanmak” (KmlkTSl., 2000, 355b), KKlp. -, Karay. *sun-* “zannetmek, sanmak” (KTSl., 2006, 101a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *sun-* “bir büyüğe veya nezaket gereğince bir kimseye bir şeyi vermek arz etmek, yollamak, göndermek, takdim etmek; tanıtmak, bilgi vermek amacıyla çeşitli yöntemler kullanarak bir konuyu dinleyenlere aktarmak” (TSl., 2011, 2172a).

uşandı Trkm. اُشْنَدِي (V10b sayfanın üst kenarında yazılmıştır) “parçalandı, ufalandı” (Ar. *tafattata*)

< *uvşan-* “parçalanmak, ufalanmak” (Erdal II, 1991, 624).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *uvşan-* “parçalanmak, ufalanmak” (Erdal II, 1991, 624); MK -, sadece ettir. çatılı *uşat-*, *uwşat-* “ufalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 925, 926), KB -, sadece ettirgen çatılı *uşat-* “ufaltmak, kırmak, kırılmak” (Arat II, 1979, 499); **Harezmi** KE *uşan-* “ufalanmak, parçalanmak” (Ata II, 1997, 673b), ME *uşan-* “parçalanmak” (Yüce, 2014, 196a), MM -, NF *uşan-* “kırılmak” (Ata, 1998, 449b); **Kıpçak** CC -, sadece edil. çatılı *uşal-* “ufalanmak” (Grøbech, 1942, 267), BMF -, DM -, GT -, sadece ettir. çatılı *uşat-* “parçalamak, parçalatmak, kırmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 384b), İH -, İM -, KEF -, sadece geçişli fiil *uşa-* “ufalamak, parçalamak” (Eminoğlu, 2011, 298a), KH -, Kİ *uv-* “bölmek, parçalamak, ufalamak, ezmek” (Özyetgin, 2001, 702; Caferoğlu, 113), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *uşan-* “parçalanmak” (Battal, 1997, 80b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, sadece kökteş *uval-* “kırılmak”; *uvaklan-* “ufalanmak” (KmlkTSl., 2000, 421b), KKlp. -, Karay. -, sadece kökteş *uval-* “ufalmak, parçalanmak” (KarRPSl., 1974, 573a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

uşattı اُوشَاتِي (V28a12) “bir şeyi kırdı, ezdi, parçaladı” (Ar. *fağaşa*)

< *uvşat-* < *uvşat-t-* “bir şeyi kırmak, ezmek, parçalamak, ufalamak” (Erdal II, 1991, 791).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *uşat-* “kırmak, parçalamak, ufalamak” (Erdal II, 1991, 791); MK *uşat-*, *uwşat-* “ufalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 925, 927),

KB *uſat*- “ufalamak, kırmak, kırılmak” (Arat III, 1979, 499); **Harezmi** KE *uſat*- “parçalamak, kırmak, ufaltmak” (Ata II, 1997, 674a), ME *uſat*- “parçalara ayırmak” (Yüce, 2014, 196a), MM -, NF *uſat*- “parçalamak, kırmak” (Ata, 1998, 449b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *uſat*- “parçalamak, parçalatmak, kırmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 384b), İH -, İM -, KEF *uſat*- “ufalamak, parçalamak” (Eminoğlu, 2011, 298b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -, sadece dönüş. çatılı *uſan*- “parçalanmak” (Battal, 1997, 80b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece kökteş *uvat*- “kırmak” (KMLkTSl., 2000, 421a), KKlp. *usat*- “para bozdurmak”, *usaqla*- “ufalamak, ezmek” (KKlpRSl., 1958, 680a-b), karay. -, sadece *uvalt*- “ufalamak, kırmak” (KTSl., 2006, 115b), Kum. -, sadece *uvat*- “ufalamak, kırmak, parçalamak” (KmkTSl., 2011, 356a), Kzk. -, Nog. -, sadece *uvat*- “ufalamak, parçalamak” (NogRSl., 1963, 378a).

uſradı أُوْشِرَادِي (V22b7) “rastladı” (Ar. *ſādaſa*)

< *uſra*- < Moğ. *uſara*- “rastlamak, karşı karşıya gelmek” (Lessing II, 2003, 1325b).

Kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir. **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *öçra*- “rastlamak, rastlaşmak, rast gelmek” (TatRSl., 1966, 416b), Baş. *öçra*- “rastlamak, rastlaşmak, buluşmak, karşılaşmak” (BaşRSl., 1958, 419b), KMLk. -, KKlp. *uſıra*- “rastlamak, karşılaşmak” (KKlpRSl., 1958, 686a), Kaaray. *uçra*-, *utsra*- “karşılaşmak” (KarRPSl., 1974, 585b, 586b), Kum. -, Kzk. *uſıra*- “rastlamak, karşılaşmak” (KzkESl., 1966, 290b), Nog. -. Çağ. *uçra*- “uğramak, tuş gelmek, görünmek, buluşmak” (Kaçalın, 2011, 1030).

uttı أُوتِي (V24b2, 27a3) “yendi” (Ar. *zafara wa ğalaba*)

< *ut*- “kazanmak” (EDPT, 1972, 38b)

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ut*- “yenmek, kazanmak” (EDPT, 1972, 38b); MK *ut*- “yenmek, galip gelmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 925), KB *ut*- “yenmek” (Arat III, 1979, 499); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *ut*- “yenmek, galip gelmek, kazanmak” (Zajaczkowski, 1954, 78), DM -, GT *ut*- “(oyunda) kazanmak, yutmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 384b), İH -, İM -, KEF *ut*- “utmak, oyunda yenmek” (Eminoğlu, 2011, 298b), KH -, Kİ *ut*- “kazanmak (oyunda)” (Özyetgin, 2001, 701; Caferoğlu, 1931, 113),

KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ut-* “yenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 150b); Müh. *ut-* “kumarda kazanmak” (Battal, 1997, 81a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *öt-* “ütmek; oyunda kazanmak; ezberlemek” (TatRSl., 1966, 415), Baş. *öt-* “oyunda kazanmak; yakalamak” (BaşRSl., 1958, 420b), Kmlk. *ut-* “yenmek, mağlup etmek” (KmlkTSl., 2000, 420b), KKlp. *ut-* “kazanmak” (KKlpRSl., 1958, 682a), Karay. *ut-* “kazanmak” (KarRPSl., 1974, 583b), Kum. *ut-* “birini yenmek, mağlup etmek; üstün gelmek, galip gelmek; yenmek, mağlup etmek” (KmkTSl., 2011, 355b), Kzk. *ut-* “kazanmak” (KzkESl. 290a), Nog. *ut-* “kazanmak, yenmek” (NogRSl., 1963, 384b). Krş. TTü. *ut-*, *üt-*, *yut-* “yenmek, oyunda kazanmak; yararlanmak” (YTSl., 1983, 233a), Trkm. *ut-* “oyunda, savaşta, tartışmada vb. üstün çıkmak, galip gelmek; ikramiye çıkmak” (TrkmTSl., 1995, 650b).

utandı أُوتَانْدِي (V6a10) “utundi” (Ar. *istahā*)

< *uvtan-* < *uvut+a-n-* “utanmak” (EDPT, 1972, 7b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *utan-* “Oğuz lehçesinde utanır görünmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 925), KB -, sadece isim *uwut* “hayâ” (Arat III, 1979, 500); **Harezmi** KE *uwtan-* “utanmak” (Ata II, 1997, 674b), ME *uwtan-* “utanmak” (Yüce, 2014, 196a), MM -, NF *uwtan-* “utanmak” (Ata, 1998, 450a); **Kıpçak** CC -, BMF *utan-* “utanmak” (Zajaczkowski, 1954, 78), DM -, GT *uftan-*, *utan-* “utanmak” (Karamanlioğlu, 1978, 382b, 384b), İH -, İM -, KEF *uwta-* *uwtan-* “utanmak” (Eminoğlu, 2011, 298b), KH -, Kİ *utan-* “Trkm. utanmak” (Özyetgin, 2001, 701; Caferoğlu, 1931, 113), KİN -, KK *utan-* “utanmak, çekinmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 128a), KMES -, KTAM -; Müh. *utan-* “sıkılmak” (Battal, 1997, 81a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. *utan-* “utanmak, mahcup olmak” (KarRPSl., 1974, 583b), Kum. *utan-* “utanmak, sıkılmak, hicap duymak” (KmkTSl., 2011, 355b), Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *utan-* “onursuz sayılacak, veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahcup olmak; (-den) sıkılmak, çekilmek” (TSl., 2011, 2423b).

uṭuzdı أُوْطُوْزْدِي (V15a2) “yenilmek, zarar etmek” (Ar. *ḥasara*)

< *utuz-* < *ut-uz-* “kaybetmek” (EDPT, 1972, 74b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *utuz-* “kaybetmek” (EDPT, 1972, 74b); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *öttür-* “(oyunda) kaybetmek, yenilmek”, ayrıca *ötil-* “(oyunda) kaybetmek, ziyana uğramak” (TatRSl., 1966, 414b, 415a), Baş. -, sadece *öttör-* “kaybetmek; yanlış hesaplamak” (BaşRSl., 1958, 421a), Kmlk. -, sadece *utdur-* “kaybetmek, mağlup olmak” (KmlkTSl., 2000, 420b), KKlp. -, sadece *utıl-* “kaybetmek” (KKlpRSl., 1958, 682b), Karay. -, Kum. -, sadece *utdur-*, *utıl-* “kaybetmek, yenilmek, yenilgiye uğramak” (KmkTSl., 2011, 355b), Kzk. -, sadece *utıl-* “oyunda kaybetmek” (KzkESl., 1966, 290a), Nog. -, sadece *utıl-* “kaybetmek” (NogRSl., 1963, 384b). Krş. TTü. *utuz-* “yutulmak, oyunda kaybetmek” (YTSl., 2006, 233a), Trkm. -, sadece *utıl-* “*ut-*’tan edilgen. çatılı” (TrkmTSl., 1995, 651).

uwandı أُوْاَنْدِي (V6a8, 10b sayfanın üst kenarında yazılmıştır) “parçalandı, ufalandı” (Ar. *tafattata*)

< *uvun-* < *uv-(u)n-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *uwun-* “bizzat ufalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 926), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *geç. f. uv-* “parçalamak” (Grønbech, 1942, 268), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, sadece ettir. çatılı *uwat-* “ufalamak, parçalamak” (Eminoğlu, 2011, 298b), KH -, Kİ -, sadece *geçişli. fiil. uv-* “bir şeyi ezdi, parçaladı” (Özyetgin, 2001, 702; Caferoğlu, 113), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, sadece *uvaklan-* “ufalanmak, parçalanmak”, *uval-* “kırılmak” (KmlkTSl., 2000, 421b), KKlp. -, Karay. -, sadece *uval-* “ufalmak, parçalanmak” (KarRPSl., 1974, 573a), Kum. -, sadece *uwul-* “parçalanmak; ufalanmak” (KmkTSl., 2011, 356b), Kzk. -, Nog. -, sadece *uvat-* “ufalatmak” (NogRSl., 1963, 378a).

uydı أُوَيْدِي (V9b4, 24a9,) “birine uydu, tâbi oldu” (Ar. *tabi‘a, tâwa‘a, wâfaka*)

< *uğ-* “uymak, takip etmek, izlemek” (EDPT, 1972, 38a).

Tarihî: Orh. *uğ-* “uymak, birinin peşinden gitmek”, Uyg. *uğ-* “uymak, birinin peşinden gitmek” (EDPT, 1972, 38a); MK *uy-* “uymak, birine bağlı olmak” (Atalay, 2013, 704), KB *uğ-* “uymak, takip etmek” (Arat III, 1979, 488); **Harezmi** KE *uy-* “uymak, uyuşmak, aynı fikirde olmak” (Ata II, 1997, 675a), ME *uy-* “takip” (Yüce, 2014, 196b), MM *uy-* “uymak, tâbi olmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 266b), NF *uy-* “uymak, uyuşmak, tabi olmak” (Ata, 1998, 450a); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *uy-* “uymak, tâbi olmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 384b), İH -, İM *uy-* “uymak, tabi olmak” (Toparlı, 1992, 612), KEF *uy-* “uymak, tabi olmak, izinden gitmek” (Eminoğlu, 2011, 298b), KH -, Kİ *uy-* “uymak” (Özyetgin, 2001, 702; Caferoğlu, 1931, 113), KİN *uy-* “izlemek, takip etmek” (Delice, 2001, 129a), KK -, KMES *uy-* “uymak” (Toparlı, 1987, 96), KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKLp. -, Karay. *uy-* “uymak” (KarRPSl., 1974, 575a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *uy-* “ölçüleri birbirini tutmak; renk, biçim vb. yönünden birbirini tutmak, uygun düşmek; zevke, anlayışa uygun düşmek; bir inanca bir anlayışa, bir duruma, veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak, riayet etmek; bağlı kalmak, tabi olmak” (TSl., 2011, 2430a), Trkm. *uy-* “uymak, boyun eğmek, tabi olmak, inanmak” (TrkmTSl., 1995, 651b).

uyaldı أُوْيَالْدِي (V6a10) “utandı” (Ar. *istahā*)

< *uyal-* < **uya-l-* “utanmak” (EDPT, 1972, 272b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *uyad-* “utanmak, mahcup olmak” (Erdal II, 1991, 643); MK *uyal-* “utanmak, çekinmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 927), KB *uyađ-* “utanmak” (Arat III, 1979, 500); **Harezmi** KE *uyal-* “utanmak” (Ata II, 1997, 675a), ME -, MM -, NF *uyal-* “utanmak, çekinmek” (Ata, 1998, 450b); **Kıpçak** CC *uyal-* “utanmak” (Grønbech, 1942, 264), Müh. -, Kİ *uyal-* “utanmak” (Özyetgin, 2001, 703; Caferoğlu, 1931, 113), BM -, DM -, GT *uyal-* “utanmak, çekinmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 384b), İH -, İM

uyal- “uykudan uyanmak”¹⁴⁹⁸, KH -, KK *uyal-* “utanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1992, 128a), KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *öyal-* “utanmak, çekinmek” (TatRSl., 1966, 418a), Baş. *öyal-* “utanmak, çekinmek” (BaşRSl., 1958, 421b), Kmlk. *uyal-* “utanmak” (KmlkTSl., 2000, 421a), KKlp. *uyal-* “utanmak, çekinmek” (KKlpRSl., 1958, 686a), Karay. *uyal-* “utanmak” (KTSl., 2006, 115b), Kum. *uyal-* “utanmak, çekinmek, sıkılmak” (KmkTSl., 2011, 356b), Kzk. *uyal-* “utanmak, çekinmek, sıkılmak” (KzkTSl., 2012, 694b), Nog. *uyal-* “utanmak, çekinmek” (NogRSl., 1963, 386a).

uyudı أُوِيْدِي (V15a9) “uyuştu” (Ar. *hadira*)

<**ūdī-* “uyumak, pıhtılaşmak, katılaşmak” (EDPT, 1972, 42b; Tekin, 1995, 179).

Tarihî: Orh. *udī-* “uyumak”, Uyg. *udī-* “uyumak” (EDPT, 1972, 42b); MK *udī-* “uyumak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 916), KB *udī-* “uyumak” (Arat III, 1979, 488); **Harezmi** KE *udī-*, *uyu-* “uyumak” (Ata II, 1997, 666a, 675b), ME *uyu-* “uyumak” (Yüce, 2014, 196b), MM *uyu-* “uyumak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 267a), NF *uyı-*, *uyu-* “uyumak” (Ata, 1998, 450b); **Kıpçak** CC *uyu-* “uyumak” (Grønbech, 1942, 264), BMF -, sadece kökteş *uyukla-* “uyuklamak” (Zajaczowski, 1954, 77), DM -, GT *uyu-* “uyumak” (Karamanlioğlu, 385a), İH -, sadece kökteş *uyuş-* “uyuşmak” (İzbudak, 1936, 49) İM *uyu-* “uyumak” (Toparlı, 1992, 612), KEF *uyu-* “uyumak; katılaşmak, mayalanmak” (Eminoğlu, 2011, 299a), KH -, Kİ *uyı-* ~ *uyu-*, *ūdī-* ~ *ūdū-* “uyumak” (Özyetgin, 2001, 704; Caferoğlu, 1931, 111-113), KİN -, KK -, sadece kökteş *uyukla-* “uyuklamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 128a), KMES -, sadece kökteş *uyukla-* “uyuklamak” (Toparlı, 1987, 96), KTAM *uyı-* “uyumak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151a); Müh. *uyu-* “yuğurmak, mayi bir nesnenin koyulaşması mesela katık uyumak, sütün koyulaşıp yoğurt olması; uykuya dalmak” (Battal, 1997, 81a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *öyü-* “uyuşmak; süt kesilmek, mayalanmak; kestirmek; katılaşmak, pıhtılaşmak” (TatRSl., 1966, 417b), Baş. *öyö-* “ekşimek, örn. süt ekşimek; uyuklamak,

¹⁴⁹⁸ Toparlı bu kelimeyi yanlış anlamlandırmıştır. İM’un asıl metninde *konak uyalmasun üçün yise mubah olur* cümlesindeki *uyal-* kelimesi “utanmak” anlamındadır “misafir utanmasın diye yese mubahtır” (Toparlı, 439/449b).

pinekleme” (BaşRSl., 1958, 412b), Kmlk. *uyu-* “uyuşmak; mayalanmak, pıhtılaşmak” (KmlkTSl., 2000, 421b), KKlp. *uyı-* “kan pıhtılaşmak; süt mayalanmak, katılaşmak; (bacak) uyuşmak (KKlpRSl., 1958, 674b), Karay. *uyu-* “katılaşmak; uyuşmak” (KarRPSl., 1974, 575b), Kum. *uyu-* “kesilmek, pıhtılaşmak; uyuşmak, keçeleşmek” (KmkTSl., 2011, 357a), Kzk. -, ettir. *uyıt-* “mayalamak” (KzkTSl., 1966, 686b), Nog. *uyı-* “uyuşmak, mayalanmak, ekşimek; katılaşmak, pıhtılaşmak” (NogRSl., 1963, 386a).

uyukladı أُيُوقِلَادِي (V37a5) “uyudu” (Ar. *nāma*)

< *udıkla-* < *udık+la-* “uyuklamak, uykusu gelmek” (EDPT, 1972, 49b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *udıkla-* “uyuklamak” (EDPT, 1972, 49b); MK *udıkla-* “uykusu gelmek, uyumak, uyuklamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 916), KB -; **Harezmi** KE *uyukla-* “uyuklamak” (Ata II, 1997, 675b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *uyukla-* “uyuklamak” (Zajaczkowski, 1954, 77), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *uyukla-* “uyuklamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 128a), KMES *uyukla-* “uyuklamak, uyumak” (Toparlı, 1987, 96), KTAM *uyukla-* “uyuklamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yökla-* “uyumak, kestirmek, pinekleme” (TatRSl., 1966, 186b), Baş. *yökla-* “uyumak, kestirmek, uyku çekmek, uyuklamak, şekerleme yapmak” (BaşRSl., 1958, 223a), Kmlk. -, KKlp. *uykıla-* “uyumak, kestirmek, uyuklamak” (KKlpRSl., 1958, 673b), Karay. *yukla-* “uyuklamak” (KTSl., 2006, 182a), Kum. *yuhla-* “uyumak” (KmkTSl., 2011, 401b), Kzk. *uykta-* “uyumak, uykuya dalmak” (KzkTSl., 2012, 686a), Nog. *uykila-* “uyumak, uyuklamak” (NogRSl., 1963, 381a).

uyuklaştı أُيُوقِلَاشْتِي (V10b6 sayfanın kenarında yazılmıştır) “uyuklamak, kendisini uyuyor gibi göstermek” (Ar. *tanāwama*)

< **udıklaş-* < **udık+la-ş-* “uyuklamak”

Kelime tarihi Türk dili alanında ve çağdaş Kıpçakçada tespit edilmemiştir.

uyukşıradı أُيُوقُشِرَادِي (V10b6) “uyuklamak, kendisini uyur göstermek” (Ar. *tanāwama*)

< *udıkşıra-*

Bu kelime Tarihi kaynaklardan sadece TZ ve CC’de geçmektedir.

Kıpçak CC *uyuhısıra*- “uykusu gelmek” (Grønbech, 1942, 264), **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yökımsıra*- “uyuklamak, kısa süreli uyumak, şekerleme yapmak” (TatRSl., 1966, 187a), Baş. *yökömhöra*- “uyuklamak, kısa süreli uymak, şekerleme yapmak” (BaşkRSl., 1958, 223b), Kmlk. -, KKlp. *uykısıra*- “uyuklamak, uykusu gelmek” (KKlpRSl., 1958, 674a), Karay. -, Kum. *yuhusıra*- “uyuklamak, ımızganmak” (KmkTSl., 2011, 401b), Kzk. *uykusıra*- “sayıklamak” (KzkTSl., 2012, 685ba), Nog. *uykısıra*- “uyuklamak”, uykusu gelmek (NogRSl., 1963, 381b).

uyutti أُوَيْتِي (V17a12) “sütü uyuttu” (Ar. *raḡḡada’l laban*)

< *uğit*- < *uğı-t*- “uyutmak; sütü uyutmak, mayalamak; ateş söndürmek” (EDPT, 1972, 45a; Erdal II, 790).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *uđit*- “uyutmak” (EDPT, 1972, 45a); MK *uđit*- “uyutmak; (ateş için) söndürmek; (yoğurdu) mayalanmaya bırakmak, (peyniri) olmaya bırakmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 916), KB *uđit*- “uyutmak” (Arat III, 1979, 488); **Harezmi** KE *uyut*- “uyutmak” (Ata II, 1997, 676a), ME *uyut*- “uyutmak” (Yüce, 2014, 196b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *uyut*- “uyutmak” (Grønbech, 1942, 264), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *uyut*- “uyutmak” (Eminoğlu, 2011, 299a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *uyıt*- “uyutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151a); Müh. *uyut*- “uykuya daldırmak” (Battal, 1997, 81b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *öyıt*- “(süt) ekşitmek, mayalamak, yoğurt yapmak; uyuşturmak, süt kestirtmek” (TatRSl 408a-408b), Baş. *öyöt*- “süt veya içki mayalamak, yoğurt yapmak; uyutmak” (BaşkRSl., 1958, 412a-412b), Kmlk. *uyut*- “yoğurt yapmak, mayalamak” (KmlkTSl., 2000, 421b), KKlp. *uyıt*- “süt mayalamak; ekşitmek” (KKlpRSl., 1958, 674b), Karay. *uyut*- “süt mayalamak, yoğurt yapmak” (KarRPSl., 1974, 575b), Kum. *uyut*- “mayalamak; uyuşmak, keçeleşmek; döndürmek, fırlatmak” (KmkTSl., 2011, 357b), Kzk. *uyıt*- “süt ekşiletmek, mayalamak” (KzkESl. 289a), Nog. *uyıtkı*- “yoğurt veya peynir yapmak” (NogRSl., 1963, 381a).

uzandı أُوزَانْدِي (V21b11, 24a1, 83b13) “uzadı” (Ar. *ṣabba wa ṭāla*)

< *uzan-* < *uza-n-* “uzanmak” (EDPT, 1972, 289a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece ettir. çatılı *uzat-* “uzatmak, oyalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 928), KB -, sadece kök fiil *uza-* “uzamak” (Arat III, 1979, 501); **Harezmi** KE sadece kök fiil *uza-* “uzamak” (Ata II, 1997, 676a), ME -, sadece *uza-* “uzamak” (Yüce, 2014, 196b), MM -, NF -, sadece *uza-* “yönelmek, meyletmek” (Ata, 1998, 451a); **Kıpçak** CC -, sadece ettir. çatılı *uzat-* “yolcu etmek, uğurlamak” (Grønbech, 1942, 268), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *uzan-* “uzun sürmek, uzamak” (Toparlı, 1992, 612), KEF -, sadece *uza-* “uzamak” (Eminoğlu, 2011, 299a), KH -, Kİ *uzan-* “uzanmak” (Özyetgin, 2001, 705; Caferoğlu, 1931, 114), KİN *uzan-* “uzanmak” (Delice, 2001, 129a), KK -, KMES -, KTAM *uzun-* “uzamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151a); Müh. *uzan-* “uzun olmak” (Battal, 1997, 81b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece kökteş *özay-* “bk. *özınay-*: uzamak, uzatılmak; devam etmek, sürmek; çoğalmak, artmak” (TatRSl., 1966, 408b), Baş. -, sadece *özay-* “uzanmak, uzun sürmek, çoğalmak, artmak” (BaşRSl., 1958, 411a), Kmlk. -, sadece kökteş *uzal-* “uzanmak” (KmlkTSl., 2000, 422a), KKlp. -, sadece *uzay-* “uzamak, uzanmak; sürümcede bırakmak” (KKlpRSl., 1958, 672a), Karay. *uzan-* “uzanmak, uzun sürmek, devam etmek” (KarRPSl., 1974, 574a), Kum. *uzan-* “genişlemek, açılmak” (KmkTSl., 2011, 357b), Kzk. -, sadece kök fiil *uza-* “uzamak; uzaklaşmak, ayrılmak” (KzkESl., 1966, 289a), Nog. -, sadece *uzay-* “uzamak, uzanmak, (vakit) uzun sürmek” (NogRSl., 1963, 380b).

uzattı أُوزَاتْتِي (V35b6, 38b8) “uzattı, yolladı, gönderdi” (Ar. *madda, wadda*)

< *uzat-* < *uza-t-* “uzatmak” (EDPT, 1972, 282a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *uzat-* “birini uğurlamak” (Erdal II, 1991, 791); MK *uzat-* “uzatmak, oyalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 928), KB *uzat-* “uzatmak” (Arat III, 1979, 501); **Harezmi** KE *uzat-* “uzatmak, uğurlamak, yolcu etmek” (Ata II, 1997, 676a), ME -, MM -, NF *uzat-* “uzatmak, sunmak; ağırlamak, uğurlamak, yolcu etmek” (Ata, 1998, 451b); **Kıpçak** CC *uzat-* “uğurlamak, yolcu etmek” (Grønbech, 1942, 268), BMF *uzat-* “uzat” (Zajaczkowski, 1954, 78), DM -, GT *uzat-* “uzatmak” (Karamanlioğlu, 1978, 385a), İH -, İM *uzat-* “uzatmak” (Toparlı, 1992, 612), KEF -, Kİ *uzat-*

“uzatmak” (Özyetgin, 2001,706; Caferoğlu, 1931, 114), KİN *uzad-* “uzatmak” (Delice, 2001, 129a), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *őzat-* “geçirmek, uğurlamak; ipi uzun hale getirmek, iplerden arış çözgü yapmak” (TatRSl., 1966, 232a), Baş. *őzat-* “uğurlamak, göndermek, geçirmek; ipi uzun hale getirmek, iplerden arış çözgü yapmak” (BaşRSl., 1958, 411b), Kmlk. *uzat-* “uzatmak” (KmlkTSl., 2000, 422a), KKlp. *uzat-* “uzatmak; geciktirmek, süreyi uzatmak, uğurlamak, kızını gelin göndermek” (KKlpRSl., 1958, 672b), Karay. *uzat-* “uzatmak, sürdürmek” (KTSl., 2006, 116a), Kum. *uzat-* “uzatmak; vermek; geçirmek, uğurlamak, devam ettirmek; uzatma, geciktirmek” (KmkTSl., 2011, 358a), Kzk. *uzat-* “geciktirmek, ertelemek” (KzkESl., 1966, 289a), Nog. *uzat-* “uzatmak; geciktirmek; damadın köyüne gelin göndermek” (NogRSl., 1963, 380b).

üğütti أُوْكُوْتِي, *Trkm. yüğütti* يُوْكُوْتِي (V13b11, 24a8), “öğütti” (Ar. *ḥāla, taḥana*) < *üğüt-* < **ügi-t-* “öğütmek” (EDPT, 1972, 103b: < *ögi-t-*; Tekin 1995, 184 < **ūkit-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. Uygurcada “öğütmek” anlamında *ögi-* var (EDPT, 1972, 101b); MK *ögit-* “öğüttürmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 784), KB *ögit-* “öğütmek” (Arat III, 1979, 355); **Harezmi** KE *ögit-* “öğütmek” (Ata II, 1997, 501b), ME -, sadece *üğü-* “üğünmek, erimek” (Yüce, 2014, 197a), MM -, NF *ög-*, *ögü/i-* “öğütmek” (Ata, 1998, 335); **Kıpçak** CC -, BMF *üküt-* “öğütmek” (Zajaczkowski, 1954, 78), DM -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *ögüt-* “öğütmek” (Özyetgin, 2001, 594; Caferoğlu, 1931, 114 *üğüt-*), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *üğüt-* “un üğütmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, sadece *ügit-* II “öğütmek, ufalamak” (KzkTSl., 2012, 696a), Nog. -. TTü. *ögüt-* “bir araçla tane durumundaki nesneleri bir araçla ezerek un durumuna getirmek; ezmek, çiğnemek” (TSl., 2011, 1841b), *Trkm. üvet-* “üve- fiilinden ettir. çatılı, üve-: ufalamak, un haline getirmek, çekmek, öğütmek” (TrkmTSl., 1995, 658a).

üleştırdi أُولَشْتِرْدِي **yüleştırdi** يُوْلَشْتِرْدِي (V28a11) “üleştırdi, (hisse) dağıttı” (Ar. *farraḳa*)

< *üleştir*- < *ül-e-ş-tir*- “bir şeyi eşit parçalara bölmek, paylaştırmak” (EDPT, 1972, 154a *üleş*-; Tekin, 1995, 184 *üleş*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece işteş çatılı *üleş*- “paylaşmak” (EDPT, 1972, 154a); MK -, sadece işteş çatılı *üleş*- “karşılıklı olarak hisse almak; paylaşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 932), KB -, sadece kök fiil *üle*- “paylaştırmak” (Arat III, 1979, 504); **Harezmi** KE *üleştür*- “üleştırmek” (Ata II, 1997, 680b), ME -, sadece işteş *üleş*- “üleşmek, bölüşmek” (Yüce, 2014, 197a), MM -, sadece isim *ülüş* “hisse, pay” (Toparlı, Argunşah, 2014, 267b), NF -, sadece işteş *üleş*- “üleşmek, paylaşmak,; paylaştırmak” (Ata, 1998, 454b); **Kıpçak** CC -, sadece işteş *üleş*- “aralarında paylaşmak” (Grønbech, 1942, 269), BMF -, sadece işteş *üleş*- “bir şeyi bölümlere taksim etmek” (Zajaczkowski, 1954, 79), DM -, GT *üleştir*- “dağıtmak, paylaştırmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 385b), İH -, İM -, sadece *üleş*- “paylaşmak, bölüşmek” (Toparlı, 1992, 613), KEF -, sadece *üleş*- “üleşmek, paylaşmak, bölüşmek” (Eminoğlu, 2011, 299b), KH -, Kİ -, sadece kök fiil *üle*- “bölmek, taksim etmek” (Özyetgin, 2001, 707; Caferoğlu, 1931, 114), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *üleştür*- “taksim etmek, dağıtmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *öleştir*- “üleştırmek, pay verdirmek” (TatRSl., 1966, 467a), Baş. -, sadece *öleş*- “paylaşmak, bölüşmek” (BaşRSl., 1958, 427a), Kmlk. *üleşdir*- “paylaştırmak” (KmlkTSl., 2000, 422b), KKlp. *üleştir*- “bölüştürmek, paylaştırmak” (KKlpRSl., 1958, 691b), Karay. *üleştir*- “paylaştırmak” (KTSl.116a), Kum. *üleşdir*- “paylaştırmak, bölüştürmek, üleştırmek” (KmkTSl., 2011, 359a), Kzk. *üleştir*- “pay vermek, tahsis etmek; dağıtmak” (KzkESl., 1966, 286b), Nog. -, sadece *üleş*- “paylaşmak” (NogRSl., 1963, 389b).

ülüdi أُولُودِي (V30a5) “pay dağıttı, böldü, taksim etti” (Ar. *ḳassama*)

< *üle*- “bir şeyi bölmek, taksim etmek” (EDPT, 1972, 127b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *üle*- “dağıtmak, bölmek” (EDPT, 1972, 127b); MK *üle*- “paylaştırmak, dağıtmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 932), KB *üle*- “paylaştırmak” (Arat III, 1979, 504); **Harezmi** KE -, sadece işteş çatılı *üleş*- “üleşmek, paylaşmak” (Ata II, 1997, 680b), ME -, sadece işteş *üleş*-

“üleşmek, bölüşmek” (Yüce, 2014, 197a), MM -, sadece isim *ülüş* “hisse, pay” (Toparlı, Argunşah, 2014, 267b), NF -, sadece işteş *üleş-* “üleşmek, paylaşmak; paylaştırmak” (Ata, 1998, 454b); **Kıpçak** CC -, sadece işteş *üleş-* “aralarında paylaşmak” (Grønbech, 1942, 269), BMF -, sadece işteş *üleş-* “bir şeyi bölümlere taksim etmek” (Zajaczkowski, 1954, 79), DM -, GT sadece- kök fiil *ül-* “hisse almak” (Karamanlıoğlu, 1978, 385b), İH -, İM -, sadece *üleş-* “paylaşmak, bölüşmek” (Toparlı, 613), KEF -, sadece *üleş-* “üleşmek, paylaşmak, bölüşmek” (Eminoğlu, 2011, 299b), KH -, Kİ *üle-* “bölmek, taksim etmek” (Özyetgin, 2001, 707; Caferoğlu, 1931, 114), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece *üleştir-* “taksim etmek, dağıtmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece işteş *öleş-* “paylaşmak, bölüşmek” (TatRSl., 1966, 467a), Baş. -, sadece *öleş-* “paylaşmak, pay vermek” (BaşRSl., 1958, 427a), Kmlk. -, sadece işteş *üleş-* “paylaşmak, bölmek” (KmlkTSl., 2000, 422b), KKlp. -, sadece *üleş-* “bölüşmek, paylaşmak” (KKlpRSl., 1958, 691b), Karay. -, sadece *ülüş-* “paylaşmak” (KTSl.116a), Kum. -, *üleş-* “paylaşmak, bölüşmek, üleşmek” (KmkTSl., 2011, 359a), Kzk. -, sadece *üles-* “kendi aralarında paylaşmak” (KzkESl. 286b), Nog. -, sadece *üles-* “paylaşmak” (NogRSl., 1963, 389b).

ündedi أُونْدَادِي (V16a10, 24a3) “çağırdı, seslendi” (Ar. *da‘ā mina’d da‘wā*)

< *ünde-* < **ün+te-* “çağırmak” (Erdal II, 1991, 457; Tekin, 1995, 185 *ün*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ünde-* “çağırmak” (EDPT, 1972, 180a); MK *ünde-* “seslenerek çağırmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 932), KB *ünde-* “seslenmek” (Arat III, 1979, 506); **Harezmi** KE *ünde-* “çağırmak, seslenmek” (Ata II, 1997, 683b), ME *ünde-* “çağırmak, davet etmek” (Yüce, 2014, 197b), MM -, NF *ünde-* “çağırmak, seslenmek, davet etmek” (Ata, 1998, 455b); **Kıpçak** CC *ünde-* “çağırmak, davet etmek” (Grønbech, 1942, 270), BMF -, DM -, GT *inde-*, *ünde-* “çağırmak, çağirtmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 277b, 386a), İH -, İM *ünde-* “çağırmak, davet etmek” (Toparlı, 612), KEF *inde-*, *ünde-* “çağırmak, davet etmek, birini bir adla adlandırmak” (Eminoğlu, 2011, 213a, 300a), KH -, Kİ *ünde-* “çağırmak, seslenmek, davet etmek” (Özyetgin, 2001, 708; Caferoğlu, 1931, 115), KİN -, KK *ünde-* “çağırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 128b), KMES -, KTAM *ünde-* “seslenmek, bağırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151b); Müh. *ünde-* “seslenmek, çağırmak”

(Battal, 1997, 82b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *önde*- “bağırıp çağırarak davet etmek; çağırmak, ikna etmek, kışkırtmak” (TatRSl., 1966, 740a), Baş. *önde*- “ikna etmek, kışkırtmak; çağırmak” (BaşRSl., 1958, 427b), Kmlk. -, KKlp. *ünde*- “konuşmak” (KKlpRSl., 1958, 693a), Karay. *ünde*-, *inde*-, *inda*- “çağırmak, davet etmek; aramak” (KarRPSl., 1974, 202a, 202b, 204a, 590a), Kum. -, Kzk. *ünde/ö*- “seslenmek, çağırmak; ses vermek, yanıt vermek” (KzkESl. 287a), Nog. *ünde*- “seslenmek, çağırmak; konuşmak” (NogRSl., 1963, 390a).

ürdi أوردى (V37a4) “üfledi” (Ar. *nafaḥa*)

< **hūr*- “üflemek, üfürmek” (Tekin, 1995, 185; EDPT, 1972, 195b *ür*-).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ür*- “üflemek” (EDPT, 1972, 195b); MK *ür*- “(ateş vb. şeyleri) üflemek; havlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 933), KB *ür*- “üflemek” (Arat III, 1979, 506); **Harezmi** KE *ür*- “üflemek; ürmek, havlamak” (Ata II, 1997, 684b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *ür*- “üflemek” (Zajaczkowski, 1954, 79), DM -, GT -, İH -, İM *ür*- “üflemek” (Toparlı, 1992, 613), KEF -, KH *ür*- “üflemek” (Özgür, 2003, 143), Kİ *ür*- “üflemek” (Özyetgin, 2001, 709; Caferoğlu, 1931, 115), KİN -, KK *ür*- “üflemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 128b), KMES -, KTAM *ür*- “üfürmek, şişirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151b); Müh. *ür*- “üflemek; köpek ürmek, havlamak” (Battal, 1997, 82b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *ör*- II “üfürmek, üflemek” (TatRSl., 1966, 741a), Baş. *ör*- “üfürmek, üflemek” (BaşRSl., 1958, 428b), Kmlk. *ür*- “üflemek, üfürmek, esmek” (KmlkTSl., 2000, 423a), KKlp. *ür*- “üflemek” (KKlpRSl., 1958, 694b), Karay. *ür*-, *ir*-, *yir*- “üflemek, üfürmek; havlamak” (KarRPSl., 1974, 205a, 245a, 590a), Kzk. *ür*- “üflemek, soluk vermek; ürmek, havlamak; *mec.* küfretmek, sövmek” (KzkTSl., 2012, 703b), Nog. *ür*- “üfürmek; havlamak” (NogRSl., 1963, 391a).

ürükti أوروكتى (V9b6, 12a8) “ürktü” (Ar. *tawahhama wa cafala*)

< *ürk*- “ürkmek” (EDPT, 1972, 221a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ürk*- “korkmak, ürkmek” (EDPT, 1972, 221a); MK *ürk*- “(kurttan, düşmandan vb. şeylerden) ürkmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 934), KB -; **Harezmi** KE *ürk*- “ürkmek” (Ata II, 1997, 684b), ME *ürk*-

“ürkmek” (Yüce, 2014, 197b), MM -, NF *ürk-* “ürkmek, korkmak” (Ata, 1998, 456b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *ürk-* “ürkmek” (Karamanlioğlu, 1978, 386a), İH -, İM *ürk-* “ürkmek” (Toparlı, 1992, 613), KEF *ürk-* “karışmak, düzensiz olmak, dağılmak” (Eminoğlu, 2011, 300a), KH -, Kİ *ürük-* “ürkmek, korkmak” (Özyetgin, 2001, 710; Caferoğlu, 1931, 115), KİN -, KK *ürk-* “ürkmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 128b), KMES -, KTAM *ürküt-* “ürkütme, korkutma” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 151b); Müh. *ürk-* “ansızın birdenbire bir şeyden korkarak sıçramak” (Battal, 1997, 82b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *örk-* “ürkmek, korkmak” (TatRSl., 1966, 740b), Baş. *örk-* “ürkmek, korkmak” (BaşRSl., 1958, 428a), Kmlk. *ürk-* “ürkmek” (KmlkTSl., 2000, 423a), KKlp. *ürk-* “ürkmek, korkmak” (KKlpRSl., 1958, 694b), Karay. *ürk-* “ürkmek, korkudan titremek, sıçramak” (KarRPSl., 1974, 590b), Kum. *ürk-* “ürkmek” (KmkTSl., 2011, 359b), Kzk. *ürk-* “ürkmek, korkmak” (KzkTSl., 2012, 704), Nog. *ürk-* “ürkmek, korkmak” (NogRSl., 1963, 391a).

üşendirdi *Trkm* اوشاندیردی (V10b9) “ağırlık çöktürdü, ezdi, üşendirdi” (Ar. *atkalā*)
< *üşen-dir-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, sadece dönüşlü çatılı *üşen-* “üşenmek, bezmek” (Özgür, 2003, 143a), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *öşendir-* “yormak, koşturarak ezmek, canını çıkarmak, üzme, halsiz düşürmek” (TatRSl., 1966, 744a), Baş. *öşendir* “bk. *öşen-*: yorulmak, halsiz düşmek” (BaşRSl., 1958, 430b), Kmlk. *öşünle-* “yüklenmek, dayanmak, sıkıştırmak, ezmek, sıkmak” (KmlkTSl., 2000, 318b), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *üşendir/ür-* “tâciz etmek, tedirgin etmek, rahatsız etmek” (YTSl., 1983, 236b).

üşredi اوشردی (V5b. sayfa kenarında yazılmıştır) “andı, hatırladı” (Ar. *iftakara*)
< *üşre-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece *üşgür-* “hatırlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 936), KB -, sadece *üşgür-* “hatırlamak” (Arat III, 1979, 507); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -,

İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -;
Çağdaş Kıpçak: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -,
Nog. -.

üşüdi أُوشُودِي (V8a10, 20a9) “üşüdü” (Ar. *barida min’s-sak^c, saḳa^a*)

< *üşi*- “çok üşümek, soğuktan titremek” (EDPT, 1972, 256b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *üşi*- ~ *üşü*- “çok üşümek, soğuk almak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 935), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *üşi*- “üşümek” (Grønbech, 1942, 271), BMF *üşü*- “üşümek” (Zajaczkowski, 1954, 79), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *üşi*- “üşümek, soğuktan etkilenmek” (Eminoğlu, 2011, 300b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *üşi*- “üşümek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 152a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *üşü*- “donmak, buz kesilmek, buz gibi olmak, üşümek” (TatRSl., 1966, 744b), Baş. *üşü*- “üşümek, donmak, buz kesilmek” (BaşRSl., 1958, 430b), KMLk. *üşü*- “üşümek” (KMLkTSl.423b), KKlp. -, Karay. *üşu*- “üşümek, donmak, buz tutmak” (KTSL.115a), Kzk. -, Nog. -.

ütü أُوتِي (V21b10) “alazladı, uçlarını yaktı” (Ar. *şawāṭa bi’n nār*)

< *üt*- “alazladı, uçlarını hafifçe yaktı” (EDPT, 1972, 40a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece *ütüg* “ütü” (Erdal I, 214); MK *üt*- “kıl ütölemek, yakmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 936), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *üt*- “alazlamak, yakmak” (Grønbech, 1942, 271), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *ütül*- “ütölmek” (Toparlı, 1992, 613), KEF -, KH -, Kİ *üt*- “kesilmiş koyunun tüylerini izale etti” (Özyetgin, 2001, 711; Caferoğlu, 115), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *üt*- “koyunun yününi yakmak” (Battal, 1997, 82b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *üt*- “yakmak, kenarını yakmak; yağma etmek; aldatmak, kandırmak” (TatRSl., 1966, 743a), *üt*- “yakmak, kenarını yakmak” (BaşRSl., 1958, 430a), KMLk. -, KKlp. -, sadece *ütikle*- “ütölemek” (KKlpRSl., 1958, 696b), Karay. -, sadece *ütüle*- “ütölemek” (KarRPSl., 1974, 592a), Kum. -, Kzk. -, sadece isim *ütik* “ütü” (KzkESl., 1966, 288b), Nog. -. Karş. TTü. *üt*- “taze buğday ve nohudu kabuğuyla alevli ateşe atarak kebab etmek; kıllarını yakmak için alevden geçirmek” (YTSl., 1983, 237a).

üvürdi أُوُورْدِي ? (V84a7). Bu kelimeyi “üflemek” anlamında çevirdik bizden önce Tuhfe üzerinde çalışanlar da öyle yapmış ancak bu anlamda olduğundan şüphe ediyorum. Metinde isimden fiil türetmek bölümünde olan bu kelime أُوُورْدِي = üürüv = üvürdi şeklinde yazılmıştır; “üflemek” anlamında Tuhfe’de ür- (V37a4) kelimesi var bundan farklıdır.

üzdi أُوزْدِي (V28b4, 30a10) “kesti, kopardı, ayırdı” (Ar. *қағаа, faşşala*)

< üz- “kesmek” (EDPT, 1972, 279b).

Tarihî: Orh. üz- “kesmek, koparmak”, uyg. üz- “kesmek, koparmak” (EDPT, 1972, 279b); MK üz- “koparmak, kesmek, kesip atmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 937), KB üz- “kesmek” (Arat III, 1979, 508); **Harezmi** KE üz- “koparmak” (Ata II, 1997, 685b), ME -, MM üz- “kesmek, koparmak” (Yüce, 2014, 268a), NF üz- “koparmak, kesmek” (Ata, 1998, 456b); **Kıpçak** CC üz- “kırmak, parçalamak” (Grønbech, 1942, 271), BMF -, DM -, GT üz- “koparmak, kesmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 386b), İH -, İM -, sadece edilg. çatılı *üzül*- “kesilmek” (Toparlı, 1992, 613), KEF üz- “koparmak, parçalamak, kesmek” (Eminoğlu, 2011, 300b), KH -, Kİ üz- “kesmek, koparmak, ayırmak” (Özyetgin, 2001, 712; Caferoğlu, 1931, 116), KİN -, sadece edilg. çatılı *üzül*- “kırılmak” (Delice, 129b), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. öz- “ayırarak, koparmak; ip vb. liflerini koparmak, parçalamak; ilişkiyi kesmek” (TatRSI., 1966, 737a), Baş. öz- “kesmek, mola vermek, ara vermek, durdurmak; kırmak, koparmak; kaybetmek, bağlantıyı kesmek” (BaşRSI., 1958, 423a-423b), KMIk. üz- “koparmak” (KMIkTSI., 2000, 424b), KKlp. üz- “koparmak, kırmak, kesmek, bırakmak, el çekmek” (KKlpRSI., 1958, 687b), Karay. üz- “koparmak, kırmak, kırıp koparmak” (KTSI., 2006, 117a), Kum. üz- “koparmak; kesmek; kesmek, durdurmak, bırakmak, son vermek; kaybetmek, yitirmek (umut)” (KmkTSI., 2011, 362a), Kzk. üz- “kesmek, ara vermek, durdurmak; parçalara ayırmak, koparmak” (KzkESI., 1966, 285a), Nog. üz- “koparmak, kırmak, kesmek, bırakmak” (NogRSI., 1963, 387a).

üzündi أُوْزُوْنْدِي (V6b6) “kesildi” (Ar. *inḡaṭaʿa*)

< *üzün-* < *üz-ün-* “kesilmek, kırılmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece edilg. çatılı *üzül-* “kopmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 937), KB -, sadece edilg. çatılı *üzül-* “kesilmek, kırılmak, parçalanmak” (Arat III, 1979, 508); **Harezmi** KE -, sadece edilg. çatılı *üzi/ül-* “kesilmek” (Ata II, 1997, 686b), ME -, MM -, sadece edilg. çatılı *üzül-* “ayrılmak, kopmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 268b), NF -, sadece edilg. çatılı *üzül-* “kopmak” (Ata, 1998, 457b); **Kıpçak** -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece edilg. çatılı *üzül-* “kesilmek” (Toparlı, 613), KEF -, Kİ -, KİN -, sadece edilg. çatılı *üzül-* “kırılmak” (Delice, 129b), KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Kelime Çağdaş Kıpçakçada edilgen çatılıdır. Tat. *özil-* “ayrılmak, kopmak, bozulmak, sona ermek, durmak” (TatRSl., 1966, 736b), Baş. *özöl-* “kırılmak, kopmak, durmak” (BaşRSl., 1958, 423a), Kmlk. *üzül-* “kopmak, ağır hal almak” (KmlkTSl., 2000, 425a), KKlp. *üzil-* “durdurulmak; kesilmek, yırtılmak, kopmak” (KKlpRSl., 1958, 688a), Karay. *üzil-* “koparılmak, kırılmak, kesilmek, sökülme; eziyet ve ıstırap çekmek” (KarRPSl., 1974, 588b), Kum. *üzül-* “koparılmak; kesilmek, son verilmek; kaybolmak, yitmek, yitirilmek” (KmkTSl., 2011, 362a), Kzk. *üzil-* , *üzül-* “koparılmak, kesilmek, kırılmak; kaybolmak” (KzkESl. 285a), Nog. *üzil-* “kopmak, kırılmak, kesilmek” (NogRSl., 1963, 387a).

waynadi وَايْنَادِي (V32a7) “oynadı” (Ar. *laʿaba*)

< *ōyna-* < *ōyun+a-* “oyynamak” (Tekin, 1995, 177).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *oyna-* “oyynamak” (Erdal II, 1991, 422); MK *oyna-* “oyynamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 781), KB *oyna-* “oyynamak” (Arat III, 1979, 348); **Harezmi** KE *oyna-* “oyynamak” (Ata II, 1997, 500a), ME *oyna-* “oyynamak” (Yüce, 2014, 164b), MM *oyna-* “oyynamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 247b), NF *oyna-* “oyynamak; cilveleşmek” (Ata, 1998, 334a); **Kıpçak** CC *oyna-* “oyynamak” (Grønbech, 1942, 174), BMF -, DM *vayna-* “oyynamak” (Toparlı, 2003, 118), GT *oyna-* “oyynamak, şakalaşmak, hareket etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 344a), İH -, İM *oyna-* “oyynamak” (Toparlı, 1992, 579), KEF *oyna-* “oyynamak, hareket etmek, cilveleşmek, eğlenmek” (Eminoğlu, 2011, 261a), KH -, Kİ *oyna-* “oyynamak” (Özyetgin, 2001, 591; Caferoğlu, 1931, 64), KİN *oyna-* “okun atıldıktan sonra titremesi” (Delice,

2001, 123a), KK -, KMES -, KTAM *oyna-* “oyynamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 131b); Müh. *oyna-* “eğlenmek için türlü hareketler vb. lerini yapmak; eğlenmek” (Battal, 1997, 54b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *uyyna-* “oyynamak, eğlenmek, hareket etmek, falaş yanıp dönmek” (TatRSl., 1966, 585), Baş. *uyyna-* “oyynamak, eğlenmek” (BaşRSl., 1958, 571a), Kmlk. *oyna-* “oyynamak” (KmlkTSl., 2000, 313b), KKlp. *oyna-* “oyynamak, eğlenmek, şakalaşmak, müzik çalmak” (KKlpRSl., 1958, 488b-489a), Karay. *oyna-* “oyynamak, eğlenmek, şakalaşmak” (KarRPSl., 1974, 425a), Kum. *oyna-* “oyynamak; eğlenmek; temsil etmek, sahnede oynamak, birinin rolünü oynamak” (KmkTSl., 2011, 219a), Kzk. *oyna-* “oyynamak, eğlenmek, şakalaşmak” (KzkESl., 1966, 152a), Nog. *oyna-* “oyynamak, eğlenmek, şakalaşmak” (NogRSl., 1963, 242a).

yağadı يَأْأَدِي (V23a13) “sıkıldı, bıktı” (Ar. *ḍacara*)

< Moğ. *yada-* “zayıflamak, güç kaybetmek; çekmek” (Lessing I, 2003, 675a).

Bu kelime tarihî Kıpçak dili eserlerinden sadece CC’ta tespit edilmiştir: CC *yada-* “yorgun düşmek” (Grønbech, 1942, 109); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *yadav* “çok zayıf” (TatRSl., 1966, 440b), Baş. -, Kmlk. -, sadece isim *cadav* “dayanaksız, canitez, sabırsız” (KmlkTSl., 2000, 134b), KKlp. -, sadece isim *cadav* “yorgun, bitkin” (KKlpRSl., 1958, 208b), Karay. *yada-* “yorulmak, usanmak” (KTSl., 2006, 118a), Kum. -, Kzk. -, sadece isim *cadav* “zayıf, yorgun, soluk” (KzkESl., 1966, 87b), Nog. -.

Fiil Çağataycada tespit edilmiştir: *yada-* (< Mo.) zayıf olmak, mütegayyir olmak (Kaçalın, 2011, 1035). Ayrıca *yada-* hakkında Doerfer ayrıntılı bilgi verir (TMEN I, 550, §403).

yağdı Trkm. يَأْأَدِي, **yawdı** يَأْأَدِي (V35b13) “yağmur yağdı” (Ar. *maṭara*)

< *yağ-* “yağmak” (EDPT, 1972, 896a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yağ-* “yağmak” (EDPT, 1972, 896a); MK *yağ-* “yağmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 940), KB *yağ-* “yağmak” (Arat III, 1979, 513); **Harezmi** KE *yağ-* “yağmak” (Ata II, 1997, 694b), ME *yağ-* “(yağmur) yağmak” (Yüce, 2014, 200a), MM -, NF *yağ-* “(yağmur) yağmak” (Ata, 1998,

465b); **Kıpçak** CC *yağ-*, *yav-* “(yağmur, kar) yağmak” (Grønbech, 1942, 110), BMF -, DM -, GT *yağ-* “yağmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 390a), İH -, İM *yağ-* “yağmur yağmak” (Toparlı, 1992, 616), KEF *yağ-* “yağmak, akmak” (Eminoğlu, 2011, 303a), KH -, Kİ *yağ-* “(yağmur) yağmak” (Özyetgin, 2001, 713; Caferoğlu, 1931, 117), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *yağ-* “yağmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 152b); Müh. *yağ-* “akmak” (Battal, 1997, 83b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yav-* “(kar ve yağmur vb..) yağmak, yukarıdan dökülmek” (TatRSl., 1966, 699b), Baş. *yav-* “(kar ve yağmur) yağmak, yukarıdan dökülmek” (BaşRSl., 1958, 728b), Kmlk. *cav-* “yağmak” (KmlkTSl., 2000, 144b), KKlp. *cav-* “yağmak” (KKlpRSl., 1958, 237b), Karay. *yav-* “yağmak” (KTSl., 2006, 122a), Kum. *yaw-* yağmak (atmosfer yağı); yukarıdan, üstten bol bol, çok miktarda dökülmek, yağmak” (KmkTSl., 2011, 389a), Kzk. *yav-* “yağmur yağmak” (KzkESl., 1966, 96b), Nog. *yav-* “(yağmur ve kar) yağmak, gökten dökülmek” (NogRSl., 1963, 453b).

yağladı *Trkm.* يَإْغَلَدِي, **yawladı** يَإْوَلَدِي (V16a1) “yağladı” (Ar. *dahana*)

< *yağla-* < **yāğ+la-* “yağlamak” (EDPT, 1972, 902b; Tekin, 1995, 175 *yāğ*).
Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yağla-* ~ *yāğla-* “yağlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 941), KB -; **Harezmi** KE -, ME *yağla-* “yağlamak” (Yüce, 2014, 200b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *yağla-* “yağlamak, yağ sürmek” (Toparlı, 1992, 616), KEF *yağla-* “yağlamak, yağa bulamak” (Eminoğlu, 2011, 303a), KH *yağla-* “yağlamak” (Özgür, 2003, 144), Kİ *yağla-* “yağlamak” (Özyetgin, 2001, 714; Caferoğlu, 1931, 117), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *yağla-* “yağ sürmek” (Battal, 1997, 83b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, sadece isim *cav* “yağ” (KmlkTSl., 2000, 144a), KKlp. -, Karay. *yavla-* “yağlamak” (KarRPSl., 1974, 215a), Kum. *yawla-* “bir şeyi yağlamak, yağ sürmek; *mec.* birinin müsamahasını sağlamak, gözüne girmek” (KmkTSl., 2011, 389a), Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *yağla-* “yağ sürmek; tek. sürtünen iki yüzey arasına, kaymayı kolaylaştırmak için yağlı bir madde sürmek; *argo.* dalkavukça övmek, yağ çekmek” (TSl., 2011, 2501a), *Trkm.* *yağla-* “yağlamak” (TrkmTSl. 669b).

yağmadı *Trkm.* يَأْغْمَادِي , **yağmaladı** *Trkm.* يَأْغْمَالَادِي (V15a5, 37b5) “talan etti, yağmaladı” (Ar. *ḥaṭafa, nahaba*)

< *yağmala-* < *yağma+la-*

Bu kelime tarihî Türk dili alanında Memlûk dönemine ait şu kaynaklarda tespit edilmiştir: Kİ *yağmala-* “yağma etmek” (Özyetgin, 2001, 714; Caferoğlu, 1931, 117), KTAM *yağmala-* “yağmalamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 153a); **Çağdaş Kıpçak** sahasında ise sadece Karaycanın Kırım diyalektinde tespit edilmiştir: Karay. sadece isim *yağma* “sadaka; ücretsiz, karşılığı verilmeden alınan şey” (KarRPSl., 1974, 215b): Krş. TTü. *yağmala-* “yağma etmek” (TSl., 2011, 2502b).

yaladı يَالَادِي (V32a7) “yaladı” (Ar. *laʿaka*)

< **yālğa-* “yalamak” (Tekin, 1995, 175).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yalğa-* “yalamak” (EDPT, 1972, 926b); MK *yalğa-*, *yalwa-* “yalamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 945, 946), KB *yalğa-* “yalamak” (Arat III, 1979, 517); **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *yala-* “yalamak” (Grønbech, 1942, 110), BMF *yala-* “yalamak” (Zajaczkowski, 1954, 54), DM -, GT -, İH -, İM *yala-* “yalamak” (Toparlı, 1992, 617), KEF *yalğa-* “yalamak” (Eminoğlu, 2011, 304b), KH -, Kİ *yala-* “yalamak” (Özyetgin, 2001, 716; Caferoğlu, 1931, 117), KİN -, KK *yala-* “yalamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 129a), KMES -, KTAM *yala-* “yalamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 153a); Müh. *yala-* “dille silmek” (Battal, 1997, 84b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yala-* “yalamak” (TatRSl., 1966, 705a), Baş. *yala-* “yalamak” (BaşRSl., 1958, 718b), Kmlk. *cala-* “yalamak; rüşvet almak” (KmlkTSl., 2000, 135b), KKlp. *cala-* “yalamak” (KKlpRSl., 1958, 217a), Karay. *yala-* “yalamak, el etek öpmek” (KarRPSl., 1974, 220a), Kum. *yala-* “yalamak” (KmkTSl., 2011, 378b), Kzk. *cala-* “yalamak” (KzkESl. 89b), Nog. *yala-* “yalamak” (NogRSl., 1963, 459a).

yalanşladı يَالَانْشْ لَادِي , *Trkm.* **yalaganş boldı** يَالَانْشْ بُولْدِي (V9b7) “soyundu, çıplak oldu” (Ar. *taʿarra*)

Tarihî: Orh. - Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *yalan ol-* “çıplak olmak” (Zajaczkowski, 1954, 54), DM -, GT -,

İH -, İM -, KEF -, sadece *yalıŋla*- “soyunmak, soyundurmak” (Eminoğlu, 2011, 304b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yalangaçlan*- “çıplak olmak, çıplaklaşmak, soyunmak, sıyrılmak” (TatRSl., 1966, 705a), Baş. *yalangaslan*- “çıplak olmak, soyunmak, sıyrılmak” (BaşkRSl., 1958, 718b), Kmlk. *calanla*- “soyunmak, açılmak” (KmlkTSl.135b), KKlp. *calangaşlan* “soyunmak” (KKlpRSl., 1958, 217b), Karay. -, sadece isim *yalanaç* “çıplak” (KarRPSl., 1974, 220b), Kum. *yalanğaç* “çıplak” (KmkTSl., 2011, 378b), Kzk. -, sadece geç. fiil. *calaŋaşt*- “soydurmak” (TKzkSl., 2009, 173b), Nog. *yalanaşlan*- “soyunmak, çıplak olmak” (NogRSl., 1963, 459b).

yalbardı يَالْ بَارْدِي (V9b9) “yalvardı” (Ar. *tadaḥḥala*)

< *yalvar*- “yalvarmak, dua etmek” (EDPT, 1972, 920b).

Tarihî: Orh. *yalvar*- “yalvarmak, dua etmek”, Uyg. *yalvar*- “dilemek, yalvarmak, dua etmek” (EDPT, 1972, 920b); MK *yalwar*- “yalvarmak, (birine) sığınıp ondan bir şey istemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 946), KB *yalwar*- “yalvarmak” (Arat III, 1979, 518); **Harezmi** KE *yalvar/bar*- “yalvarmak” (Ata II, 1997, 700), ME *yalpar*- “yalvarmak” (Yüce, 2014, 202a), MM *yalwar*- “yalvarmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 269b), NF *yalbar*- “yalvarmak” (Ata, 1998, 466b); **Kıpçak** CC *yalbar*- “yalvarmak, dua etmek” (Grønbech, 1942, 111), BMF *yalbar*- “yalvarmak” (Zajaczkowski, 1954, 54), DM -, GT -, İH -, İM *yalbar*- “yalvarmak” (Toparlı, 1992, 617), KEF *yalbar*- “yalvarmak” (Eminoğlu, 2011, 304a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. *yalbar*- “yalvarmak, istemek” (Battal, 1997, 84b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yalvar*- “yalvarmak, istemek, rica etmek” (TatRSl., 1966, 705b), Baş. *yalbar*- “yalvarmak, yalvararak birinden bir şey istemek” (BaşkRSl., 1958, 718b), Kmlk. *calbar*- “yalvarmak” (KmlkTSl., 2000, 135b), KKlp. *calbar*- “yalvarmak” (KKlpRSl., 1958, 218a), Karay. *yalbar*- “yalvarmak” (KTSl., 2006, 118b), Kum. *yalbar*- “yalvarmak” (KmkTSl., 2011, 379a), Kzk. *calbar*- “yalvarmak” (TKzkSl., 2009, 757a), Nog. *yalbar*- “yalvarmak” (NogRSl., 1963, 459b).

yalşıdı يَالْشِيدِي (V5b10) “muradına nail oldu, başardı, kazandı, kurtuldu” (Ar. *aflaḥa*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *calşı-* “istenileni elde etmek, kazanmak” (KKlpRSl., 1958, 221b), Karay. *yalçı-* “başarılı olmak, mutlu olmak” (KarRPSl., 1974, 118b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

yamadı يَامَادِي (V84a3) “yamaladı”

< *yama-* “bir şeye yama vurmak” (EDPT, 1972, 934b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yama-* “yamamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 947), KB -; **Harezmi** KE -, ME *yama-* “yamamak” (Yüce, 2014, 202a), MM -, NF -, sadece isim *yamağ* “yama” (Ata, 1998, 467b); **Kıpçak** CC *yama-* “yamamak” (Grønbech, 1942, 112), BMF *yamala-* “yamalamak” (Zajaczkowski, 1954, 54), DM -, sadece isim *yama* “yama” (Toparlı, 2003, 120a), GT -, İH -, İM -, KEF *yama-* “yamamak, deliği onarmak” (Eminoğlu, 2011, 305a), KH -, Kİ -, sadece isim *yama* “yama” (Caferoğlu, 1931, 118), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *yama-* “yama komak” (Battal, 1997, 84b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yama-* “yamamak, onarmak, tamir etmek” (TatRSl., 1966, 709b), Baş. *yama-* “yamamak, delik onarmak, tamir etmek” (BaşRSl., 1958, 721a), KMLk. *cama-* “yamamak” (KMLkTSl., 2000, 136b), KKlp. *cama-* “yama vurmak, tamir etmek” (KKlpRSl., 1958, 222b), Karay. *yama-* “düzeltmek, yama koymak, dikmek, tamir etmek” (KarRPSl., 1974, 224a), Kum. *yama-* “yamamak, yamalamak” (KmkTSl., 2011, 380a), Kzk. *cama-* “onarmak, yamamak” (KzkESl., 1966, 91b), Nog. *yama-* “yamamak, onarmak” (NogRSl., 1963, 462a).

yandı يَانْدِي (V38b5) “yandı” (Ar. *waḳada*)

< *yan-* “yanmak” (EDPT, 1972, 942a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yan-* 3 “yanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 948), KB -; **Harezmi** KE *yan-* 2 “yanmak” (Ata II, 1997, 701b), ME *yan-* 1 “yanmak” (Yüce, 2014, 202b), MM -, NF *yan-* “yanmak” (Ata, 1998, 468b); **Kıpçak** CC -, BMF *yan-* “yanmak” (Zajaczkowski, 1954, 55), DM -, GT *yan-* “yanmak” (Karamanlioğlu, 1978, 391b), İH -, İM -, KEF *yan-* 1 “yanmak” (Eminoğlu, 2011, 305a), KH -, sadece ettirg. çatılı *yandur-* “yakmak”

(Özgür, 2003, 145a), Kİ *yan-* “yanmak” (Özyetgin, 2001, 718; Caferoğlu, 1931, 118); KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece ettirg. çatılı *yandur-* “yakmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 154a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yan-* “yanmak, ısıldamak; üzülme” (TatRSl., 1966, 711a), Baş. *yan-* “yanmak, parıldamak, ısıldamak; çok üzülme” (BaşRSl., 1958, 723a), Kmlk. *can-* “yanmak” (KmlkTSl., 2000, 137b), KKlp. *yan-* “yanmak, ışık yanmak; çok üzülme” (KKlpRSl., 1958, 225b), Karay. *yan-* “yanmak, alev almak; heyecanlanmak; acımak, merhamet etmek, üzülme” (KarRPSl., 1974, 225a), Kum. *yan-* “yanmak; *mec.* çok susamak; yanmak, parlamak, parıldamak, ısıldamak; acı çekmek, ıstırap çekmek, çok üzülme, heyecanlanmak” (KmkTSl., 2011, 382a), Kzk. *yan-* “yanmak; ateş tutuşmak; ışık yanmak” (KzkESl., 1966, 92a), Nog. *yan-* “yanmak, tutuşmak; ışık yanmak; üzülme” (NogRSl., 1963, 464b-465a).

yanaştı يَانَاشْتِي (V12a11) “yanaşmak” (Ar. *cānaba*)

< *yan+a-ş-* “yanaşmak, yaklaşmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB *yanaş-* “yanaşmak” (Arat III, 1979, 520); **Harezmi** KE *yanaş-* “yanaşmak, yaklaşmak” (Ata II, 1997, 704b), ME *yanaş-* “yanaşmak” (Yüce, 2014, 202b), MM *yanaş-* “yanaşmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270a), NF *yanaş-* “yanaşmak, yaklaşmak” (Ata, 1998, 469b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *yanaş-* “yanaşmak” (Toparlı, 1992, 618), KEF -, sadece kökteş *yana-* “yanaştırmak, bitiştirmek” (Eminoğlu, 2011, 305a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, sadece isim *canaşa* “yan yana” (KmlkTSl.138a), KKlp. *canas-* “yakınlaşmak, yakın olmak” (KKlpRSl., 1958, 225b), Karay. *yanaş-* “yanaşmak, yaklaşmak” (KTSl.119b), Kum. *yanaş-* “yanaşmak, yaklaşmak, yakınlaşmak” (KmkTSl., 2011, 381a), Kzk. *canas-* “yanaşmak, yaklaşmak, bitişik olmak” (KzkESl., 1966, 92a), Nog. *yanas-* “yanaşmak, yaklaşmak” (NogRSl., 1963, 463).

yan baştı يَانِ بِاصْتَى (V13b3), **yam baştı** يَامِ بِاصْتَى (V37a12) “korudu, yardım etti”
(Ar. *ḥāmā, naşara, ḥāmā*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanında tespit edilmemiştir; çağdaş Kıpçak dillerinde ise sadece Karaçay-malkarca’da tespit edilmiştir: KMLk. *can bas-* “kayırmak, iltimas etmek” (KMLkTSl., 2000, 137b),

yandırdı يَانْدِيرْدَى (V6a3) “yaktı” (Ar. *awḳada*)

< *yantur-* < *yan-tur-* “yakmak” (EDPT, 1972, 947).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME *yandur-* “yakmak” (Yüce, 2014, 202b), MM -, NF *yandur-* “yakmak” (Ata, 1998, 469b); **Kıpçak** CC *yandur-* “yakmak” (Grønbech, 1942, 113), BMF *yandur-* “yakmak” (Zajaczkowski, 1954, 55), DM -, GT -, İH -, İM *yandur-* “yakmak” (Toparlı, 1992, 618), KEF *yandur-* 1. “yakmak, tutuşturmak” (Eminoğlu, 2011, 305a), KH *yandur-* “yakmak” (Özgür, 2003, 145a), Kİ *yandur-* “yakmak, tutuşturmak” (Özyetgin, 2001, 719; Caferoğlu, 1931, 119); KİN -, KK -, KMES -, KTAM *yandur-* “yakmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 154a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yandır-* “yakmak, tutuşturmak; birine acı çektirmek” (TatRSl., 1966, 710b), Baş. *yandır-* “yakmak, tutuşturmak; birine acı çektirmek” (BaşRSl., 1958, 722b), KMLk. *candır-* “yakmak” (KMLkTSl., 2000, 138b), KKlp. *yandır-* “yakmak, tutuşturmak” (KKlpRSl., 1958, 226b), Karay. *yandır-* “yakmak, tutuşturmak” (KarRPSl., 1974, 226b), Kum. *yandır-* “yakmak; birinin ıstırap çekmesine sebep olmak, acı çektirmek” (KmkTSl., 2011, 381b), Kzk. *yandır-* “yakmak; tutuşturmak, alevlendirmek” (KzkESl. 92b), Nog. *yandır-* “yakmak, tutuşturmak; acı çektirmek, üzme” (NogRSl., 1963, 464a).

yanıdı يَانِيدَى (V38a6) “tehdit etti” (Ar. *haddada*)

< *yan-* “birini tehdit etmek” (EDPT, 1972, 942a)

Tarihî: Orh. *yan-* “tehdit etmek”, Uyg. *yan-* “tehdit etmek” (EDPT, 1972, 942a); MK *yan-* “tehdit etmek” (Ercilasun-Akoyunlu, 948), KB *yan-* “dönmek, geri dönme, geri tepme; tehdit etmek” (Arat III, 1979, 519); **Harezmi** KE -, ME *yan-* “korkutmak” (Yüce, 2014, 202b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *yanı-* “tehdit etmek” (Grønbech, 1942, 113), BMF -, DM -, GT -,

İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *yan-* “tehdit etmek” (Battal, 1997, 85a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yana-* “korkutmak, tehdit etmek; bilemek” (TatRSl., 1966, 711a), Baş. *yana-* “tehdit etmek, korkutmak” (BaşRSl., 1958, 722a), Kmlk. *canı-* “tehdit etmek, bilemek” (KmlkTSl., 2000, 139a), KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

yanşıdı يَانْشِيدِي (V16a9, 26a9) “yençdi, çiğnedi, ezdi” (Ar. *darasa*)

< *yanç-* “ezmek, çiğnemek” (EDPT, 1972, 944b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yanç-* “ezmek, kırmak, basmak” (EDPT, 1972, 944b); MK *yençi-* “ezmek, çiğnemek; bir şeyi parçalayıp birbirine katmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 966), KB *yenç-* “koparmak, ısırarak, yere vurup ayağıyla ezmek” (Arat III, 1979, 535); **Harezmi** KE *yenç-* “ezmek, dövmek, kesmek, saplamak” (Ata II, 1997, 724b), ME *yanç-*, *yenç-* “ezmek, döğmek” (Yüce, 2014, 202b, 207a), MM -, NF -, sadece edilg. çatılı *yançıl-* “yarılmak” (Ata, 1998, 469b); **Kıpçak** CC *yanç-* “ezmek, basmak” (Grønbech, 1942, 113), BMF -, DM -, GT *yenç-* “ezmek” (Karamanlioğlu, 1978, 394b), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; Krş. Osm. *yenc-* “ezmek, basmak; hurd u hâş etmek; *mec.* gadr etmek” (Ş. Sami, 1200b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yanç-* “basarak sokmak, basarak çukurlaştırmak, ezmek, kırıştırmak, buruşturmak, çiğnemek” (TatRSl., 1966, 711b), Baş. -, Kmlk. -, KKlp. *cenş-* “sıkmak” (KKlpRSl., 1958, 245), Karay. *yanç-* “vurmak, dövmek, darbe indirmek, bastırmak; çiğnemek, eskitmek; yenmek” (KarRPSl., 1974, 227a), Kum. *yanç-* “yassılatmak, ezmek; yenmek, mağup etmek; *mec.* ezmek, baskı yapmak, örselemek, hırpalamak, yıpratmak, canını çıkarmak, ıstırap çektirmek” (KmkTSl., 2011, 381b), Kzk. *canşı-* “sıkmak, ezmek” (KzkESl., 1966, 92b), Nog. *yanşı-* “sıkmak, ezmek, kırıştırmak, baskı yapmak, sıkıştırmak” (NogRSl., 1963, 465a).

yanıladi يَانْكَلْدِي (V12a7 satır altında yazılmıştır) “yeniledi” (Ar. *caddada*)

< *yanıla-* < **yanı+la-* “yenilemek” (EDPT, 1972, 952b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece zarf fiil *yanılayu* “taze” (EDPT, 1972, 952b); MK *yanıla-* “yenilemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 949), KB -, sadece isim *yanı* “yeni” (Arat III, 1979, 521); **Harezmi** KE -, sadece isim *yanı* “yeni” (Ata II, 1997, 705a), ME *yanıla-* “yenilemek” (Yüce, 2014, 203a),

MM -, NF -, sadece isim *yañı* “yeni” (Ata, 1998, 469b); **Kıpçak** CC -, sadece isim *yañı* “yeni” (Grønbech, 1942, 113), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *yañıla-* “yenilemek” (Toparlı, 1992, 618), KEF *yeñile-* “yenilemek” (Eminoğlu, 2011, 309), KH -, Kİ *yañala-* “yenilemek” (Özyetgin, 2001, 720; Caferoğlu, 1931, 124 *yeñile-*), KİN -, KK -, sadece isim *yeñi* “yeni” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 131a), KMES -, sadece isim *yeñi* “yeni” (Toparlı, 1987, 102), KTAM -; Müh. *yeñile-* “yenilemek” (Battal, 1997, 89a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece kökteş *yañart-* “yenilemek; onarmak, yeniden kurmak; değiştirmek” (TatRSl., 1966, 723a), Baş. -, sadece kökteş *yañırt-* “yenilemek; değiştirmek” (BaşRSl., 1958, 724a), Kmlk. -, sadece kökteş *cañırt-* “yenilemek” (KmlkTSl., 2000, 138b), KKlp. *cañala-* “yenilemek, güncellemek; değiştirmek, değiş tokuş yapmak” (KKlpRSl., 1958, 227a), Karay. -, sadece kökteş *yanhır-/yanhırt-* “onarmak, yenilemek, tamir etmek” (KTSl., 2006, 119b), Kum. -, sadece kökteş *yañırt-* “tazeleştirmek, restorasyon; yeniden başlama, tekrar başlama” (KmkTSl., 2011, 382b), Kzk. *cañala-* “yenilemek” ayrıca *cañart-* “yenilemek” (KzkESl., 1966, 98a), Nog. -, sadece kökteş *yañır-* “yenilemek, değiştirmek” (NogRSl., 1963, 465b).

yanlıştı يَانَكِشْتِي , **yağıldı** يَاغُلْضِي (V27a3) “yanıldı, hata yaptı” (Ar. *ğaliṭa*)

< *yañıl-* < *yañıl-* “hata yapmak, yanılmak” (EDPT, 1972, 951a).

Tarihî: Orh. *yañıl-* “yaramazlık etmek, hata yapmak”, Uyg. *yañıl-* “yaramazlık etmek, hata yapmak” (EDPT, 1972, 951a); MK -, sadece isim *yañıluğ* “hata, yanlış” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 949), KB *yañıl-* “yanılmak” (Arat III, 1979, 521); **Harezmi** KE *yañıl-*, *yañla-* “yanılmak” (Ata II, 1997, 705a-b), ME *yañıl-* “yanılmak” (Yüce, 2014, 202b), MM -, NF *yañıl-* “yanılmak, hata yapmak” (Ata, 1998, 469b), **Kıpçak** CC *yañıl-* “yanılmak, yanlış yapmak” (Grønbech, 1942, 113), BMF *yañıl-* “hata yaptı” (Zajączkowski, 1954, 55), DM -, GT *yañıl-* “yanılmak, hata yapmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 392a), İH -, İM -, KEF *yañıl-* “yanılmak” (Eminoğlu, 2011, 305b), KH -, Kİ *yañal-* “yanılmak” (Özyetgin, 2001, 718; Caferoğlu, 1931, 119), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *yañıl-* “yanılmak, hata yapmak” (Battal, 1997, 85a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yalğış-* “yanlış yapmak, yanılmak; karışmak, dolaşmak; gaf yapmak, isabet ettirmemek” (TatRSl., 1966, 706b), Baş. *yañılış-* “hata etmek, yanılmak; gaf yapmak, isabet

ettirmemek,” (BaşkRSl., 1958, 724a), Kmlk. *cañıl*- “yanılmak, hataya düşmek” (KmlkTSl., 2000, 138b), KKlp. *cañıl*- “yanılmak, hata etmek” (KKlpRSl., 1958, 227b), Karay. *yañıl*-, *yanıl*- “yanılmak, şaşırarak, yolunu kaybetmek” (KarRPSl., 1974, 226a, 229a), Kum. *yañıl*- “yanılmak, hataya düşmek, yanlış yola sapmak” (KmkTSl., 2011, 382b), Kzk. *cañıl*- “hata etmek, yanılmak, yolunu şaşırarak” (KzkESl., 1966, 98a), Nog. *yañıl*- “hata yapmak, yanılmak” (NogRSl., 1963, 465b).

yañırttı يَانِیْرْتِی (V12a7) “yeniledi” (Ar. *caddada*)

< *yañırt*- <**yañı*+*r*-*t*- “yeniletmek, yenilemek” (EDPT, 1972, 952 *yañırtı*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *yañırtı* “yeni” (EDPT, 1972, 952b); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yañart*- yenilemek; onarmak, yeniden kurmak; değiştirmek” (TatRSl., 1966, 724a), Baş. -, sadece kökteş *yañırt*- “yenilemek; değiştirmek” (BaşkRSl., 1958, 724a), Kmlk. -, sadece kökteş *cañırt*- “yenilemek” (KmlkTSl., 2000, 138b), KKlp. *cañala*- “yenilemek, güncellemek; değiştirmek, değiş tokuş yapmak” (KKlpRSl., 1958, 227a), Karay. -, sadece kökteş *yanhır*-/ *yanhırt*- “onarmak, yenilemek, tamir etmek” (KTSl., 2006, 119b), Kum. -, sadece kökteş *yañırt*- “tazeleştirmek, restorasyon; yeniden başlama, tekrar başlama” (KmkTSl., 2011, 382b), Kzk. *cañala*- “yenilemek” ayrıca *cañart*- “yenilemek” (KzkESl., 1966, 98a), Nog. -, sadece kökteş *yañır*- “yenilemek, değiştirmek” (NogRSl., 1963, 465b).

yapı يَابِی (V8b2, 20a12, 27a2, 27a12) “yaptı, örttü, kapattı” (Ar. *banā, satara wa gattā, galaka*)

< *yap*- “yapmak, örtmek” (EDPT, 1972, 870b-871a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yap*- “yapmak, yaratmak, kapatmak, yapıştırmak” (EDPT, 1972, 871a), MK *yap*- “(kapıyı) çarpmak, örtmek, kapatmak; (duvar) yapmak; (ekmeği) tandıra yapıştırmak, pişirmek; (ağ için) üstüne atmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 950), KB *yap*- “örtmek, kapamak” (Arat III, 1979, 523); **Harezmi** KE *yap*- “örtmek, kapamak, gizlemek” (Ata II, 1997, 705b), ME *yap*- “kapamak, örtmek” (Yüce, 2014, 203a), MM -, NF *yap*- “yapmak” (Ata, 1998, 470a); **Kıpçak** CC *yap*- “kapamak, örtmek”

(Grønbech, 1942, 113), BMF *yab-* “yapmak, kapamak, örtmek” (Zajączkowski, 1954, 53), DM -, GT *yap-* “yapmak, kapamak, örtmek” (Karamanlioğlu, 1978, 392a), İH -, İM *yap-* “örtmek, kapamak” (Toparlı, 1992, 618), KEF *yap-* “yapmak, inşa etmek; oluşturmak” (Eminoğlu, 2011, 305b), KH -, Kİ *yap-* “bir şeyi örtmek, kapatmak; yapmak” (Özyetgin, 2001, 720; Caferoğlu, 1931, 119), KİN -, KK *yap-* “yapmak, örtmek, sarmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 129a), KMES *yap-* “örtmek” (Toparlı, 1987, 101), KTAM *yap-* “kapıyı kapamak, bina yapmak, ekmek yapmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 154a); Müh. *yap-* “örtmek” (Battal, 1997, 85b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *yap-* “kapamak, kapatmak, üstünü örtmek; bitirmek, sonuçlandırmak” (TatRSl., 1966, 698a), Baş. *yap-* “kapamak, kapatmak, üstünü örtmek, bitirmek, sonuçlandırmak” (BaşRSl., 1958, 713a), Kmlk. *cab-* “örtmek, kapatmak” (KmlkTSl., 2000, 133a), KKlp. *cap-* “örtmek, kapamak, kaplamak, kapatmak, tıkmak, tasfiye etmek, ortadan kaldırmak, içine almak, yerleştirmek, hapsedmek” (KKlpRSl., 1958, 206b), Karay. *yap-* “kapamak, kapatmak; örtmek” (KTSl., 2006, 120a), Kum. *yap-* “örtmek; kaplamak, kapamak, kapatmak; *mec.* saklamak, gizlemek” (KmkTSl., 2011, 383b), Kzk. *cap-* “kapatmak, örtmek; bitirmek, tamamlamak; bir işletmenin faaliyetlerini durdurmak” (KzkTSl., 2012, 186b), Nog. *yap-* “kapatmak, örtmek, kapalamak, ortadan kaldırmak; içeri sokmak, sokmak, tıkmak” (NogRSl., 1963, 452a).

yapındı يَابْنْدِي (V9a5) “örtündü” (Ar. *tağattā*)

< *yapın-* < *yap-ın-* “avuçlarını birbirine yapıştırmak” (Erdal II, 1991, 626)

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yapın-* “avuçlarını birbirine yapıştırmak” (EDPT, 1972, 878b); MK *yapın-* “(kalkan vb. bir şeyle) örtünmek; kendi kendine (kapıyı) çarpmaya başlamak, örtmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 950), KB -, sadece edilg. çatılı *yapıl-* “örtünmek, kapanmak, gizlenmek” (Arat III, 1979, 523); **Harezmi** KE -, ME *yapun-* “örtünmek” (Yüce, 2014, 203a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *yapın-* “yapışmak, ulaşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 154a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *yapın-* “kapanmak, örtünmek, bağlanmak; saklanmak” (TatRSl., 1966, 699a), Baş. *yapın-* “kapanmak, örtünmek; saklanmak” (BaşRSl., 1958, 713a), Kmlk. -, sadece edilg. çatılı

cabil- “örtölmek, kapanmak” (KMLkTSl., 2000, 134a), KKlp. *cabin-* “cap-filinden dönuşlü” (KKlpRSl., 1958, 206b), Karay. -, sadece *yabul-* “örtönmek, giymek, (başımı) örtmek” (KTSl., 2006, 118a), Kum. -, Kzk. -, sadece edilg. çatılı *cabil-* “kapanmak, örtölmek” (KzkESl., 1966, 87a), Nog. *yabin-* “kapanmak, örtönmek, saklanmak” (NogRSl., 1963, 452a).

yapıştı يَابِشْتِي (V32a7) “yapıştı” (Ar. *lazağa*)

< *yapış-* < *yap-(i)ş-* “yapışmak” (EDPT, 1972, 880b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yapış-* “bağlanmak, yapışmak” (EDPT, 1972, 881a); MK *yapış-*, *yapuş-* “yapışmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 951, 952), KB *yapuş-* “yapışmak” (Arat III, 1979, 523); **Harezmi** KE *yapuş-* “yapışmak, sırtışmak, sarılmak” (Ata II, 1997, 706a), ME -, sadece dönuşlü çatılı *yapşun-* “yapışmak” (Yüce, 2014, 203a), MM -, NF -, sadece dönuşlü çatılı *yapşun-* “yapışmak, sıkıca tutunmak, sarılmak, kucaklamak” (Ata, 1998, 470a); **Kıpçak** CC -, BMF *yabış-* “yapışmak” (Zajaczkowski, 1954, 54), DM -, GT *yapuş-* “bir şeye yapışmak, kavramak” (Karamanlioğlu, 1978, 392a), İH -, İM *yapuş-* “yapışmak” (Toparlı, 618), KEF -, sadece dönuşlü *yapşun-* “yapışmak, bulaşmak, ısrar etmek” (Eminoğlu, 2011, 305b), KH -, Kİ *yapış-* “yapışmak” (Özyetgin, 2001, 721; Caferoğlu, 1931, 119), KİN *yapış-* “yapışmak” (Delice, 2001, 131a), KK -, sadece ettirg. çatılı *yapıştur-* “yapıştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 129a), KMES -, KTAM -, sadece ettirg. çatılı *yapıştur-* “yapıştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1987, 154a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *yabış-* “yapışp kalmak; tutunmak, sarılmak; birbirine yapışmak; birine sataşmak; bir işe hevesle girişmek” (TatRSl., 1966, 699a), Baş. *yabış-* “yapmak’tan işteş çatılı” (BaşRSl., 1958, 713b), KMLk. *cabış-* “yapışmak” (KMLkTSl., 2000, 134a), KKlp. *capış-* “yapışmak, birbirine yapışmak; sarılmak” (KKlpRSl., 1958, 206a), Karay. *yapuş-* “yapışmak” (KTSl., 2006, 118a), Kum. *yapuş-* “yapışmak; dövüşmek, çarpışmak; mücadele etmek; savaşmak; güreşmek; *mec.* birine musallat olmak, sataşmak, birine usanç vermek; bir işe hevesle girişmek” (KmkTSl., 2011, 377b), Kzk. *cabış-* “yapışmak, sarılmak, yakalamak; kavramak” (KzkESl., 1966, 87b), Nog. *yapış-* “yapışmak, sarılmak, tutunmak, birbirine yapışmak; birine sataşmak; bir işe hevesle girişmek” (NogRSl., 1963, 453a).

yabsadı ya da **yepsedi** يَابْسَدِي (V32a6) “el salladı” (Ar. *lawlaḥa*)

Bu kelime, tarihî Türk dili alanında ve çağdaş Kıpçak dillerinde tespit edilmemiştir.

yaḳtı يَاقْتِي (V32a8, 3b1) “bulaştırmak, kına yakmak” (Ar. *laṭṭaḥa*)

< *yaḳ-* “ovmak, ovarak bir şey sürmek” (EDPT, 1972, 897b *yaḳ* 1)

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yaḳ-* “ovarak bir şey sürmek” (EDPT, 1972, 897b); MK *yaḳ-* “yakı ile kapatmak, yakı yakmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 943), KB *yaḳ-* “yaklaşmak” (Arat III, 1979, 515); **Harezmi** KE *yaḳ-* “yaklaşmak; sürmek” (Ata II, 1997, 696b), ME 3. *yaḳ-* “(kına) yakmak” (Yüce, 2014, 200b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece dönüş. çatılı *yaḳın-* “kına yakınmak” (Toparlı, 617), KEF *yaḳ-* II “kına veya yakı koymak, sürmek, işlemek” (Eminoğlu, 2011, 303b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yaḳ-* II “sürmek, sıvamak, boyamak, yaymak; kaydını yapmak, eklemek” (TatRSL., 1966, 700a), Baş. *yaḳ-* II “yağlamak, sürmek” (BaşRSL., 1958, 713b), KMLk. *caḳ-* II “sürmek, bulaştırmak” (KMLkTSL., 2000, 135a), KKlp. *caḳ-* III “yağlamak, sürmek” (KKlpRSL., 1958, 215a), Karay. *yaḳ-*, *yax-* II “sürmek, sürtmek, yağlamak” (KarRPSL., 1974, 219b), Kum. *yaḳ-* “bk. sürtmek: ovmak, oğmak, sürüştürmek, sürmek (*msl.boya, cila*)” (KmkTSL., 2011, 384a), Kzk. *caḳ-* II “sürmek, sıvamak; karalamak, iftira etmek” (KzkTSL., 2012, 176a), Nog. *yaḳ-* 2 “sürmek, sıvamak; boyamak, kirletmek” (NogRSL., 1963, 454b).

yaḳınladı يَاقِنُ لَادِي (V30a5) “yaklaştı” (Ar. *ḳaruba*)

< *yaḳınla-* < *yaḳ-ın+la-* “yaklaşmak” (EDPT, 1972, 904a *yaḳın*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *yaḳın* “yakın” (EDPT, 1972, 904a); MK -, sadece isim *yaḳın* “yakın” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 943), KB -, sadece isim *yaḳın* “yakın” (Arat III, 1979, 515); **Harezmi** KE -, sadece *yaḳın* “yakın” (Ata II, 1997, 696b), ME -, sadece *yaḳın bol-* (Yüce, 2014, 201a), MM -, sadece *yaḳın bol-* (Toparlı, Argunşah, 2014, 269b), NF -, *yaḳın bol-* (Ata, 1998, 466b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, sadece isim *yaḳın* “yakın” (Toparlı, 119b), GT -, sadece isim *yaḳın* “yakın” (Karamanlıoğlu, 1978, 390b), İH -, İM -, sadece *yaḳın bol-* (Toparlı, 1992, 617), KEF -, sadece *yaḳınlaş-*

“yakınlaşmak, yaklaşmak” (Eminoğlu, 2011,304a), KH -, Kİ -, sadece isim *yakın* “yakın” (Caferoğlu, 1931, 119), KİN -, sadece isim *yakın* “yakın, muvafık” (Delice, 2001, 131a), KK -, sadece *yaklaş-* “yaklaşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 129a), KMES -, sadece *yakın ol-* (Toparlı, 1987, 100), KTAM -, sadece isim *yakın* “yakın” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 153a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece *yakınlaş-* “yaklaşmak, yakınlaşmak; dost olmak, arkadaş olmak, birbirine yaklaşmak” (TatRSl., 1966, 704a), Baş. -, sadece *yakınlaş-* “yaklaşmak, yakınlaşmak; arkadaş olmak, dost olmak” (BaşRSl. 718a), Kmlk. -, KKlp. *cakınla-* “yakın olmak, yaklaşmak, arkadaş olmak” (KKlpRSl., 1958, 216b), Karay. -, sadece *yaklaş-* “yaklaşmak, yakınına gelmek” (KTSI., 2006, 118b), Kum. -, Kzk. *caķında-* “yakın olmak, yaklaşmak” (KzkTSI., 2012, 177a), Nog. -, sadece isim *yakın* “yakın” (NogRSl., 1963)

yardı يَارْدِي (V21b2) “yardı” (Ar. *ḵadda wa ṣaḵḵa*)

< **yār-* “yarmak” (Tekin, 1995, 175).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yar-* “yarmak, ayırmak” (EDPT, 1972, 954b); MK *yar-* “yarmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 952), KB *yar-* “yarmak” (Arat III, 1979, 523); **Harezmi** KE *yar-* “yarmak, yırtmak, ikiye bölmek, ayırmak” (Ata II, 1997,706b), ME *yar-* “yarmak” (Yüce, 2014, 203b), MM *yar-* “yarmak, kesip koparmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270a), NF *yar-* “yarmak, kesmek, açmak” (Ata, 1998, 470b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *yar-* “yarmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 392a), İH -, İM *yar-* “yarmak, parçalamak” (Toparlı, 1992, 618), KEF *yar-* “yarmak, ayırmak, bölmek, oymak, kesmek, (yeri) kazmak” (Eminoğlu, 2011,306a), KH *yar-* “yarmak, ayırmak” (Özgür, 2003, 145b), Kİ *yar-* “azıcık yarmak” (Özyetgin, 2001,722, Caferoğlu, 1931, 120), KİN -, sadece edilg. çatılı *yarıl-* “yara ile açılmak” (Delice, 2001, 131b), KK -, KMES -, KTAM *yar-* “yarmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 154a); Müh. *yar-* “ortadan kesmek, öne geçmek” (Battal, 1997, 86b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yar-* “yarmak, bölmek, kesmek; teşrih etmek; (bitki ağaç vb.) yeşermeğe başlamak” (TatRSl., 1966, 715b), Baş. *yar-* “yarmak, bölmek, kırmak, kesmek; teşrih etmek” (BaşRSl., 1958, 727a), Kmlk. *car-* “yarmak, ameliyat etmek” (KmlkTSI., 2000, 140a), KKlp. *car-* “yarmak, bölmek, parçalamak; bir şeyin arasını yararak geçmek”

(KKlpRSl., 1958, 229a), Karay. *yar-* “yarmak, kesmek, doğramak, kırmak” (KarRPSl., 1974, 230b), Kum. *yar-* “kesmek, kırmak, doğramak, operasyon öncesi karnı açmak; bir şeyin arasını yarararak geçmek” (KmkTSl., 2011, 386b), Kzk. *car-* “yarmak, bölmek” (KzkTSl., 2012, 188a), Nog. *yar-* “yarmak, kesmek, kırmak, doğramak; teşrih etmek” (NogRSl., 1963, 469a-b).

yaradı يَارَادَى (V22b12, 37b6) “yaradı, yararlı oldu” (Ar. *şaluha, nafa’a*)

< *yara-* “yaramak” (EDPT, 1972, 956a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yara-* “yaramak, yararlı olmak, elverişli ve uygun olmak” (EDPT, 1972, 956a); MK *yara-* “uymak ve yaramak; caiz (mümkün) olmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 952), KB *yara-* “yaramak, uygun gelmek” (Arat III, 1979, 523); **Harezmi** KE *yara-* “yaramak, uygun ve gerekli; faydalı olmak” (Ata II, 1997, 706b), ME -, sadece işteş *yaraş-* “uymak, alışmak” (Yüce, 2014, 203b), MM *yara-* “yaramak, kesip koparmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270a), NF *yara-* “yaramak; uygun düşmek, yakışmak” (Ata, 1998, 470b); **Kıpçak** CC *yara-* “uygun olmak” (Grønbech, 1942, 114), BMF *yara-* “yaramak, uygun olmak” (Zajaczkowski, 1954, 55), DM -, GT *yara-* “yaramak” (Karamanlıoğlu, 1978, 392b), İH -, İM *yara-* “yaramak, uygun gelmek” (Toparlı, 1992, 618), KEF *yara-* “yaramak, ayırmak” (Eminoğlu, 2011, 306a), KH *yara-* “yaramak” (Özgür, 2003, 145b), Kİ *yara-* “bir işe yaramak” (Özyetgin, 2001, 722; Caferoğlu, 1931, 120), KİN *yara-* “uygun gelmek” (Delice, 2001, 131a), KK *yara-* “yaramak, faydası dokunmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 129b), KMES *yara-* “yaramak, yararlı olmak” (Toparlı, 101), KTAM *yara-* “elverişli olmak” (Battal, 1997, 86a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yara-* “uygun olmak, elverişli olmak, yakışmak, yararlı olmak” (TatRSl., 1966, 713a), Baş. *yara-* “yaramak, elverişli olmak, yakışmak, uygun olmak” (BaşRSl., 1958, 725b), KMIk. *cara-* “yaramak, faydalı olmak” (KMIkTSl., 2000, 140b), KKlp. *cara-* “işe yaramak, uygun olmak, yakışmak, elverişli olmak, hoşuna gitmek” (KKlpRSl., 1958, 229b), Karay. *yara-* “uymak, uygun düşmek, uygun olmak; yaranmak, memnun etmek; beğenmek, hoşuna gitmek, hoşlanmak” (KarRPSl., 1974, 230b), Kum. *yara-* “uymak, uygun gelmek, yaramak, işe yaramak, yaraşmak, yakışmak, uymak; birisine yaranmak, birisini memnun etmek” (KmkTSl., 2011, 384b), Kzk. *cara-* “uygun olmak, uygun gelmek, yaraşmak; işe yaramak, formunda

olmak” (KzkESL., 1966, 93b), Nog. *yara-* “birisine yaramak, yararlı olmak; işe yaramak, uygun gelmek” (NogRSL., 1963, 466b).

yaraqladı يَارَاقْلَادِي (V12a10) “hazırladı, donattı, silahlandırdı” (Ar. *cahhaza*)

< *yaraqla-* < **yara-ğ+la-* “techiz etmek, donatmak, hazırlamak” (EDPT, 1972, 962a *yarağ*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *yarağ* “yakışan, gereken; silah” (EDPT, 1972, 962a); MK -, sadece isim *yarağ* “fırsat ve imkan” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 952), KB -, sadece *yarağ* “imkan, fırsat, fayda” (Arat III, 1979, 524); **Harezmi** KE *yarağla-* “hazırlamak” (Ata II, 1997, 707b), ME -, sadece *yarağ* “silah, techizat; takat, güç” (Yüce, 2014, 203b), MM -, sadece isim *yarağ* “hazırlık” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270a), NF -, sadece isim *yarağ* “techizat, hazırlık; takat, güç” (Ata, 1998, 470b); **Kıpçak** CC -, sadece isim *yarağ* “ücretsiz” (Grønbech, 1942, 115), BMF -, DM -, GT -, sadece isim *yarağ* “hazırlık” (Karamanlıoğlu, 1978, 392b), İH -, İM *yarağla-* “hazırlamak” (Toparlı, 1992, 618), KEF -, sadece *yaraqlıq kıl-* “hazırlık yapmak” (Eminoğlu, 2011, 306a), KH -, Kİ *yaraqla-* “silahlandırmak, hazırlamak, donatmak” (Özyetgin, 2001, 723; Caferoğlu, 1931, 120), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, sadece dönüşlü *yaraqlan-* “hazırlanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 154b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, sadece *yaraqlı* “uygun, layık” (BaşKRSL., 1958, 724b), KMLk. *carağ* “ince , yumuşak” (KMLkTSL., 2000, 140b), KKlp. -, sadece dönüşlü *caraqlan-* “silahlanmak” (KKlpRSL., 1958, 229b), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, sadece dönüşlü *caraqtan-* “silahlanmak” (TKzkSL., 2009, 650a), Nog. *yarağ* “silah” (NogRSL., 1963, 467a).

yaraqlandı يَارَاقْلَانْدِي (V10a1) “hazırlandı, donandı, silahlandı” (Ar. *tacahhaza*)

< *yaraqlan-* < **yara-ğ+la-n-* “hazırlanmak, donanmak, silahlanmak” (EDPT, 1972, 965a *yarağ*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *yaraqlan-* “hazırlanmak” (Ata II, 1997, 707b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, BMİ -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM *yaraqlan-* “hazırlanmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 154b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *caraqlan-* “silahlanmak” (KKlpRSL.,

1958, 229b), Karay. -, Kum. -, Kzk. *caraktan*- “silahlanmak” (TKzkSl., 2009, 650a), Nog. -. Krş. TTü. *yaraqlan*- “hazırlanmak, silahlanmak” (YTSI., 1983, 247b), Trkm. *yaraqlan*- “silahlanmak; teçhiz olmak, donanmak” (TrkmTSl., 1995, 678b).

yarattu يَارَاتُّ (V14b9) “yarattı” (Ar. *halaka*)

< *yarat*- < *yara-t*- “yaratmak, uydurmak” (EDPT, 1972, 959b-960a).

Tarihî: Orh. *yarat*- “organize etmek; inşa etmek, yapmak, yaratmak”, Uyg. *yarat*- “inşa etmek, düzenlemek, donatmak, yapmak” (EDPT, 1972, 959b, 960a); MK *yarat*- “yaratmak; Oğuzlarda (elbise, ayakkabı vb. şeyler) yapmak (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 953), KB *yarat*- “yaratmak, vücuda getirmek” (Arat III, 1979, 525); **Harezmi** KE *yarat*- “yaratmak” (Ata II, 1997, 708a), ME *yarat*- “yaratmak” (Yüce, 2014, 203b), MM *yarat*- “yaratmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270a), NF *yarat*- “yaratmak, var etmek, meydana getirmek” (Ata, 1998, 471b); **Kıpçak** CC *yarat*- “oluşturmak, yaratmak” (Grønbech, 1942, 115), BMF -, DM -, GT *yarat*- “yaratmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 392b), İH -, İM *yarat*- “yaratmak” (Toparlı, 1992, 618), KEF *yarat*- “yaratmak, (tanrı) var etmek” (Eminoğlu, 2011, 306a), KH *yarat*- “yaratmak” (Özgür, 2003, 145b), Kİ *yarat*- “yaratmak” (Özyetgin, 2001, 725; Caferoğlu, 1931, 120), KİN -, KK *yarat*- “yaratmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 129b), KMES *yarat*- “yaratmak” (Toparlı, 1987, 101), KTAM *yarat*- “yaratmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 154b); Müh. *yarat*- “yoktan var etmek” (Battal, 1997, 86a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yarat*- “sevmek, beğenmek; yaratmak, var etmek, uygunlaştırmak” (TatRSl., 1966, 713a), Baş. *yarat*- “hoşlanmak, sevmek, beğenmek; yaratmak” (BaşRSl., 1958, 725a), KMlk. *carat*- “beğenmek, hoşlanmak; yaratmak” (KMlkTSl., 2000, 140b), KKlp. *carat*- “takdir etmek, tasvip etmek; yaralı saymak, uygun görmek; atı yarışa hazırlamak; yaratmak, oluşturmak; harcamak, sarf etmek” (KKlpRSl., 1958, 230b, 231a), Karay. *yarat*- “yaratmak, vücuda getirmek; takdir etmek, tasvip etmek” (KTSl., 2006, 120a, 120b), Kum. *yarat*- “uydurmak, adapte etmek; gerekli ölçüye getirmek; yaratmak, vücuda getirmek; kullanmak, istimal etmek, değerlendirmek, faydalanmak” (KmkTSl., 2011, 385a), Kzk. *carat*- “beğenmek, uygun görmek, sevmek, kullanmak, yaratmak, atı yarışa

hazırlamak” (KzkESl., 1966, 94a), Nog. *yarat-* “uydurmak, yaratmak, inşa etmek, hazırlamak, değerlendirmek” (NogRSl., 1963, 467b).

yarılğadı يَارِلْغَادِي , **yarlığadı** يَارْلِيْغَادِي (V17b4) “merhamet etti, esirgedi” (Ar. *rahima*) < *yarlığa-* < **yarlığ+ka-* “emretmek, affetmek, lutfetmek, esirgemek” (EDPT, 1972, 968a).

Tarihî: Orh. *yarlıka-* “buyurmak, esirgemek, lutfetmek”, Uyg. *yarlıka-* “buyurmak, affetmek, esirgemek” (EDPT, 1972, 968a); MK -, KB *yarlıka-* “buyurmak, emretmek; affetmek, bağışlamak” (Arat III, 1979, 526); **Harezmi** KE *yarlıka-* “buyurmak, emretmek; affetmek, bağışlamak” (Ata II, 1997, 712b), ME *yarlıka-* “esirgemek, rahmet etmek” (Yüce, 2014, 204a), MM -, NF *yarlıka-* “affetmek, bağışlamak; buyurmak, emretmek” (Ata, 1998, 472); **Kıpçak** CC *yarlığa-*, *yarılğa-* “merhamet etmek, affetmek, bağışlamak” (Grønbech, 1942, 116), BMF -, DM -, GT *yarlığa-* “bağışlamak, affetmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 393a), İH -, İM *yarlıka-* “günahlarını bağışlamak” (Toparlı, 1992, 619), KEF -, sadece edilg. çatılı *yarlığan-* “bağışlanmak, affedilmek” (Eminoğlu, 2011, 306b), KH -, Kİ *yarlığa-* “af ve merhamet etmek” (Özyetgin, 2001, 726; Caferoğlu, 1931, 121), KİN -, KK -, KMES -, sadece *yarlığ* “yardım” (Toparlı, 1987, 102), KTAM *yarlığa-* “bağışlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 154b); Müh. *yarlığa-* “merhamet etmek” (Battal, 1997, 86b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yarlıka-* “affetmek, merhamet etmek” (TatRSl., 1966, 714a), Baş. *yarlıka-* “affetmek, bağışlamak, merhamet etmek” (BaşRSl., 1958, 726a), KMLk. -, KKlp. -, sadece isim *carlık* “buyruk, emir” (KKlpRSl., 1958, 232a), Karay. -, sadece isim *yarlıhaş/s* “affetme, bağışlama” (KTSI., 2006, 121a), Kum. -, Kzk. -, sadece isim *carlık* “kararname ferman, emir” (KzkTSl., 2012, 190a), Nog. *yarlıka-* “günahlarını bağışlamak, affetmek” (NogRSl., 1963, 469a).

yarmaştı يَارْمَاشْتِي (V10a2, 21b3) “tırmandı, tutunup asıldı” (Ar. *tasallağa, şābağa*) < **yarmaş-* < **yarma-ş-* < *yarma-* “tırmanmak” (EDPT, 1972, 969b *yarma-*, *yarman-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece dönüş. çatılı *yarman-* “yükselmek, tırmanmak” (EDPT, 1972, 969b); MK -, sadece dönüş. çatılı *yarman-* “tırmanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 955), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -;

Kıpçak CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *carmas*- “tırmanmak; sarılmak, tutunmak; birine mysallat olmak” (KKlpRSl., 1958, 232a), Karay. -, Kum. -, Kzk. *carmas*- “yapışmak, bırakmamak, takılmak; sataşmak ” (KzkTSl., 2012, 190a), Nog. -.

yarsıdı يَارْسِيدِي , **yarşıdı** يَرْصِيدِي (V24a7) “yarsımak, imrenmek, istemek” (Ar. *tami'a*)

< *yarsı*- “tiksinmek, reddetmek, bıkmak” (EDPT, 1972, 971b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yarsı*- “tiksinmek, iğrenmek” (EDPT, 1972, 971a); MK *yarsı*- “(bir şeyi) pis bulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 955), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece isim *yarsov* “iğrenç” (Grønbech, 1942, 116), BMF -, DM -, GT -, İH *yarsı*- “tama^c etmek, çok arzu etmek” (İzbudak, 51), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *yarsı*- “iğrenmek, tiksinmek” (Battal, 1997, 86b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yarsı*- “çok heyecanlanmak, kızmak, kudurmak, öfkelenmek; harcanmak” (TatRSl., 1966, 715a), Baş. *yarhı*- “heyacanlanmak; kızmak, kızarmak, öfkelenmek” (BaşRSl., 1958, 726b), KMLk. *carsı*- “endişe etmek, düşünmek, sıkıntı eymek, üzölmek” (KMLkTSl., 2000, 142a), KKlp. -, Karay. -, sadece *yarsıt*- “kızdırmak, çileden çıkarmak” (KarRPSl., 1974, 234a), Kum. -, Kzk. -, Nog. *yarsı*- “kızmak, öfkelenmek” (NogRSl., 1963, 469a). Krş. *yarsı*- “beğenmek, hoşlanmak, imrenmek, istemek” (TTASl. www.tdk.gov.tr[20/10/2015]).

yaşadı يَاصَادِي (V25b7) “düzeltilmek” (Ar. *addala, şaffa*)

< Moğ. *yasa*- “elle yapmak, eliyle kontrol etmek” (Lessing I, 2003, 686b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yasa*- “buyurmak, belirlemek, kararlaştırmak” (Räsänen, 1969, 191a); **Harezmi** KE *yasa*- “yapmak” (Ata II, 1997, 714a), ME *yasa*- “hazırlamak” (Yüce, 2014, 204b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *yasa*- “sevk etmek, tertip ve tanzim etmek, hazırlamak” (Karamanlioğlu, 1978, 393a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yasa*- “yapmak, düzenlemek, tertip etmek” (TatRSl., 1966, 717a), Baş. *yaha*- “yapmak, oluşturmak, düzenlemek, tertip etmek” (BaşRSl., 1958, 729a), KMLk. *casa*- “süslemek, yapmak,

düzenlemek” (KmlkTSl., 2000, 142b), KKlp. *casa-* I “yapmak, inşa etmek, yaratmak, düzenlemek” (KKlpRSl., 1958, 234b), Karay. *yasa-* “inşa etmek, yapmak; üretmek” (KarRPSl., 1974, 237b), Kum. *yasa-* “bir şeyi elle yapmak” (KmkTSl., 2011, 387), Kzk. *casa-* “üretmek, yapmak, inşa etmek, şarj etmek, doldurmak (*msl.silah*)” (KzkESl., 1966, 95b), Nog. *yasa-* “inşa etmek, yapmak; üretmek, düzenlemek” (NogRSl., 1963, 470b).

yaştındı يَاصْطَنْدَى (V58b11) “yaslandı, dayandı” (Ar. *tawassada*)

< *yastın-* < *yasta-n-* “dayanmak, desteklenmek” (Erdal II, 1991, 628; EDPT, 1972, 974b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yastan-* “yaslanmak, (yastığa) dayanmak” (Erdal II, 1991, 628); MK -, sadece geç. fiil *yasta-* “(birinin arkasına) yastık koymak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 957), KB *yastan-* “yaslanmak” (Arat III, 1979, 529); **Harezmi** KE *yastan-* “yaslanmak, dayanmak” (Ata II, 1997, 714a), ME *yastan-* “dayanamak” (Yüce, 2014, 204b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *yastan-* “yaslanmak, dayanmak” (Eminoğlu, 2011, 307a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. *yasta-*, *yastan-* “yaslanmak, dayanmak” (KzkESl., 1966i, 96a), Nog. *yastan-* “yaslanmak, dayanmak” (NogRSl., 1963, 471b).

yaşadı يَاشَادَى (V84a6) “yaşadı”

< *yaşa-* < **yāṣ+a-* “yaşamak” (EDPT, 1972, 976b; Tekin, 1995, 175 *yāṣ*).

Tarihî: Orh. (Küli Çor) *yaşa-* “yaşamak”, Uyg. *yaşa-* “yaşamak” (EDPT, 1972, 976b); MK *yaşa-* “yaşamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 957), KB *yaşa-* “yaşamak” (Arat III, 1979, 529); **Harezmi** KE *yaşa-* “yaşamak” (Ata II, 1997, 715a), ME -, sadece fiilden isim *yaşamak* “hayat” (Yüce, 2014, 205a), MM -, NF *yaşa-* “yaşamak” (Ata, 1998, 474b); **Kıpçak** CC -, sadece ettirg. çatılı *yaşat-* “yaşatmak” (Grønbech, 1942, 117), BMF -, DM -, GT *yaşa-* “yaşamak, ...yaşında olmak” (Karamanlioğlu, 1978, 393a), İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ *yaşa-* “yaşamak” (Özyetgin, 2001, 728; Caferoğlu, 1931, 121), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yeşe-* “yaşamak, hayat sürmek, ömür sürmek” (TatRSl., 1966, 722a), Baş. *yeşe-* “yaşamak, var olmak, hayat sürmek, sağlıklı yaşamak” (BaşRSl., 1958, 244a), Kmlk. *caşa-*

“yaşamak” (KMLkTSl., 2000, 143a), KKlp. *caşa*- II “yaşamak” (KKlpRSl., 1958, 234b), Karay. *yaşa*- “yaşamak, var olmak, hayatta olmak” (KarRPSl., 1974, 242a), Kum. *yaşa*- “yaşamak; geçimi iyi olmak” (KmkTSl., 2011, 387b), Kzk. *caşa*- I “yaşamak, ömür sürmek” (KzkTSl., 2012, 191b), Nog. *yaşa*- “yaşamak, hayat sürmek; iyi ve sağlıklı geçinmek” (NogRSl., 1963, 474a).

yaşardı يَاشَرْدِي (V16a2, 83b7, 84a4) “(göz) yaşardı; yeşerdi” (Ar. *dama‘a*)

< *yaşar*- < **yāṣ*+*ar*- “yeşermek; nemlenmek, göz yaşarmak” (EDPT, 1972, 979b; Tekin, 1995, 175 *yāṣ*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yaşar*- “(bitki ve yer) yeşermek” (EDPT, 1972, 979b); MK “(bitki vb..) yeşermek, yeşillenmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 957), KB *yaşar*- “yeşermek” (Arat III, 1979, 530); **Harezmi** KE *yaşar*- “yeşermek, yeşillenmek” (Ata II, 1997, 715a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *yaşar*- “yeşermek” (Karamanlıoğlu, 1978, 393a), İH -, İM -, KEF *yaşar*- “yaşarmak, sulanmak; yeşermek” (Eminoğlu, 2011, 307a), KH -, Kİ *yaşar*- “yaşar (göz); yeşillenmek” (Özyetgin, 2001, 728; Caferoğlu, 1931, 122), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yeşer*- “gençleşmek; yeşillenmek, yeşermek” (TatRSl., 1966, 722a), Baş. *yeşer*- “gençleşmek; yeşillenmek, yeşermek” (BaşRSl., 1958, 244b), KMLk. -, KKlp. *casar*- “gençleşmek” (KKlpRS. 235a), Karay. *yaşar*- “gençleşmek, genç olmak; ıslanmak” (KTSl., 2006, 121b), Kum. *yaşğar*- “yeşermek, yeşillenmek; gençleşmek, gencelmek” (KmkTSl., 2011, 387b), Kzk. *casar*- “gençleşmek, genç görünmek; güzelleşmek, canlanmak, renklenmek” (KzkTSl., 2012, 192b), Nog. *yasar*- “gençleşmek; yeşillenmek” (NogRSl., 1963, 471a).

yaşırdı يَاشِرْدِي (V14b10) “gizledi, sakladı” (Ar *ḥabbā*)

< *yaşur*- < *yaṣ*-*ur*- “gizlemek” (Erdal II, 1991, 724; EDPT, 1972, 979b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yaşur*- “gizlemek, örtmek” (Erdal II, 1991, 724); MK *yaşur*- “gizlemek, örtmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 958), KB *yaşur*- “gizlemek” (Arat III, 1979, 530); **Harezmi** KE *yaşur*- “gizlemek” (Ata II, 1997, 716a), ME *yaşur*- “gizlemek, (Yüce, 2014, 205b), MM -, NF *yaşur*- “gizlemek” (Ata, 1998, 474b); **Kıpçak** CC *yaşır*- “gizlemek, saklamak”

(Grønbech, 1942, 118), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece zarf fiil *yaşuru* “gizli, gizli olarak” (Toparlı, 1992, 619), KEF -, KH -, Kİ *yaşur-* “saklamak, gizlemek” (Özyetgin, 2001, 729; Caferoğlu, 1931, 122), KİN *yaşur-* “saklamak, gizlemek” (Delice, 2001, 131b), KK *yaşır-* “gizlemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 129b), KMES *yaşur-* “gizlemek, saklamak” (Toparlı, 1987, 102), KTAM -, sadece *yaşın-* “gizlenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 155a); Müh. *yaşır-* “gizlemek” (Battal, 1997, 87a); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yeşir-* “gizlemek, saklamak, örtmek” (TatRSl., 1966, 721a), Baş. *yeşir-* “gizlemek, saklamak, örtmek” (BaşRSl., 1958, 244a), Kmlk. *caşır-* “saklamak, gizlemek” (KmlkTSl., 2000, 143b), KKlp. *casır-* “gizlemek, saklamak” (KKlpRSl., 1958, 236a), Karay. *yaşır-* “saklamak, gizlemek” (KTSl., 2006, 121b), Kum. *yaşır-* “saklamak, gizlemek” (KmkTSl., 2011, 388a), Kzk. *casır-* “gizlemek, saklamak; gizli tutmak, sır vermemek” (KzkTSl., 2012, 193b), Nog. *yasır-* “gizlemek, saklamak, kapamak, örtmek” (NogRSl., 1963, 472a).

yattı يَاطَى (V17a11, 53a5) “yattı” (Ar. *raḳada*)

< *yat-* “yatmak, uyumak” (EDPT, 1972, 884a).

Tarihî: Orh. *yat-* “yatmak”, Uyg. *yat-* “yatmak” (EDPT, 1972, 884a); MK *yat-* “yatmak; (bir şeyin) altında uzun süre kalmak; (biriyle) yatmak, cima etmek; (muhafız) geceyi geçirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 959), KB *yat-* “yatmak” (Arat III, 1979, 531); **Harezmi** KE *yat-* “yatmak; dağılmak” (Ata II, 1997, 716a), ME *yat-* “yatmak” (Yüce, 2014, 205b), MM *yat-* “yatmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270b), NF *yat-* “yatmak, kalmak; defnedilmek, gömülmek” (Ata, 1998, 474b); **Kıpçak** CC *yat-* “yatmak” (Grønbech, 1942, 118), BMF *yat-* “yatmak, bir yerde kalmak, uyumak” (Zajaczkowski, 1954, 55), DM -, GT *yat-* “yatmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 393a), İH -, sadece ettirg. *yatur-* “uyutmak” (İzbudak, 1936, 51), İM *yat-* “yatmak” (Toparlı, 1992, 619), KEF *yat-* “yatmak” (Eminoğlu, 2011, 307b), KH -, Kİ *yat-* “yatmak, uyumak” (Özyetgin, 2001, 730; Caferoğlu, 1931, 122), KİN -, KK *yat-* “yatmak, uyumak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 129b), KMES -, KTAM *yat-* “yatmak, uyumak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 155b); Müh. *yat-* “uyumak” (Battal, 1997, 87b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yat-* “yatmak, uzanmak, bir yerde kalmak” (TatRSl., 1966, 718b), Baş. *yat-*

“yatmak, bir yerde kalmak, uzanmak” (BaşkRSl., 1958, 728a), Kmlk. *cat-* “yatmak” (KmlkTSl., 2000, 144a), KKlp. *cat-* “yatmak, uyumak; bir yerde kalmak” (KKlpRSl., 1958, 236b), Karay. *yat-* “yatmak, uzanmak” (KTSl., 2006, 121b), Kum. *yat-* “yatmak; *mec.* durmak; faaliyet, hareket durmak, çalışması, işlemesi durmak” (KmkTSl., 2011, 389a), Kzk. *cat-* “yatmak, uzanmak; bulunmak, durmak, ilgilenmek, ait olmak” (KzkTSl., 2012, 193b-194a), Nog. *yat-* “yatmak, uzanmak, uyumak” (NogRSl., 1963, 472b).

yatḳır يَاطَقِرْ (V55a10) “yatır!” (Ar. *arḳid*)

< *yatḳır*- < *yat-ḡur*- “yatırmak” (Erdal II, 1991, 754; EDPT, 1972, 888b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yatḡur*- “yatırmak” (EDPT, 1972, 888b); MK *yatḡur* - “yatırmak ve uyutmak” (Ercialsun-Akkoyunlu, 959), KB *yatḡur* - “yatırmak” (Arat III, 1979, 532); **Harezmi** KE *yatḡ/ḳur*- “yatırmak” (Ata II, 1997, 717a), ME -, sadece kökteş *yatur*- “yatırmak, uyutmak” (Yüce, 2014, 205b), MM -, sadece kökteş *yatur*- “yatırmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270b), NF *yatḡ/ḳur*-; ayrıca kökteş *yatur*- “yatırmak” (Ata, 1998, 474b); **Kıpçak** CC -, BMF -, sadece kökteş *yatur*- “yatırmak” (Zajaczkowski, 1954, 55), DM -, GT -, İH -, sadece kökteş *yatur*- “uyutmak” (İzbudak, 1936, 51), İM *yatḡ/ḳur*- “yatırmak” (Toparlı, 1992, 619), KEF *yatḡur/ḳur*- “yatırmak, uyutmak” (Eminoğlu, 2011, 307b), KH -, Kİ *yatḳur*- “yatırmak, uyutmak” (Özyetgin, 2001, 731; Caferoğlu, 1931, 122), KİN -, KK *yatḳır*- “yatırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 130a), KMES -, KTAM -; Müh. *yatḡır*- “uyutmak, yatırmak” (Battal, 1997, 87a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yatḳır*- ayrıca kökteş *yatḳız* “yatırmak; saklamak, bekletmek (TatRSl., 1966, 718a), Kmlk. -, sadece kökteş *catdır*- “yatırmak” (KmlkTSl., 2000, 144a), KKlp. *catḳar*- “yatırmak, uyutmak”; ayrıca *yatḳız*- (KKlpRSl., 1958, 236b, 237a), Karay. -, sadece kökteş *yakız*- “yatırmak, uyutmak” (KarRPSl., 1974, 240a), Kum. -, sadece kökteş *yatdır*- “birini veya bir şeyi yatık duruma getirmek, yatırmak; koymak, yerleştirmek” (KmkTSl., 2011, 388b), Kzk. -, sadece kökteş *catḳız*- “yatırmak, dahil etmek; saymak” (KzkTSl., 2012, 194a), Nog. *yatḳar*-, *yatḳıst*- “yatırmak, yatmaya zorlamak, yatağa koymak, hastaneye yatırmak; uzatmak; yatak düzenlemek, hazırlamak; güreşte sırtını yere getirmek” (NogRSl., 1963, 472b).

yaydı يَإْيْدِي (V37a4) “yaydı, serdi” (Ar. *naşara*)

< *yağ-* “yaymak, sermek” (EDPT, 1972, 883b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yağ-* “yaymak” (EDPT, 1972, 883b); MK *yağ-* ~ *yat-* “yaymak, sermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 939), KB *yağ-* “yaymak” (Arat III, 1979, 512); **Harezmi** KE -, sadece edilg. çatılı *yağıl-*, *yayıl-* “yayılmak” (Ata II, 1997, 694b, 719a), ME *yay-* “yaymak” (Yüce, 2014, 206a), MM *yay-* “yaymak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270b), NF *yay-* “yaymak, dağıtmak, açmak” (Ata, 1998, 476b); **Kıpçak** CC *yay-* “yaymak, açmak” (Grønbech, 1942, 110), BMF -, DM -, GT -, sadece edilg. çatılı *yayıl-* “yayılmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 393b), İH -, sadece edilgen çatılı *yayıl-* “yayılmak, dağılmak” (İzbudak, 1936, 52), İM *yay-* “yaymak” (Toparlı, 1992, 619), KEF *yay-* “yaymak, dağıtmak, serbest bırakmak, sermek, döşemek, taramak” (Eminoğlu, 2011, 308a), KH -, Kİ *yay-* “yaymak” (Özyetgin, 2001, 732; Caferoğlu, 1931, 123), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *yay-* “yaymak, sermek” (Battal, 1997, 88a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *cey-* “yaymak, sermek, döşemek, dağıtmak, genişletmek” (TatRSl., 1966, 776b-777a), Baş. *yey-* “yaymak, sermek, döşemek, dağıtmak, genişletmek” (BaşRSl., 1958, 240b), Kmlk. *cay-* “yaymak, sermek” (KmlkTSl., 2000, 145a), KKlp. *cay-* “yaymak, dağıtmak, sermek; çamaşır asmak, (hayvan) otlatmak” (KKlpRSl., 1958, 211b), Karay. *yay-* “yaymak; yerleştirmek, koymak” (KarRPSl., 1974, 218), Kum. *yay-* “sermek, yaymak, döşemek; asmak, dağıtmak, şuraya buraya atamak, yaymak; açmak, çözmek, dağıtmak, dökmek, yaymak, (msl. saçları); (bayrağ veya hamur, kolları) açmak” (KmkTSl., 2011, 390b), Kzk. *cay-* “açmak, yaymak, sermek; asmak; otlatmak” (KzkESl., 1966, 88b), Nog. *yay-* “yaymak, sermek, açmak; asmak; otlatmak” (NogRSl., 1963, 47a-b).

yayındı يَإْيْنْدِي (V5b3, 6b8) “yayıldı” (Ar. *ittasa'a*)

< *yağın-* < *yağ-ın-* “yayılmak, açılmak” (EDPT, 1972, 892a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yağın-* “açılmak” (EDPT, 1972, 892a), KB -, sadece edilg. çatılı *yağıl-* “yayılmak” (Arat III, 1979, 512), MK *yağın-* “bizzat yaymak” ayrıca *yağıl-* “(askerler, yabancılar vb. için) dağılmak, yayılmak; yayılmak, serilmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 939); **Harezmi** KE -, sadece edilg. çatılı *yayıl-* “yayılmak, dağılmak” (Ata II, 1997, 719a), ME -, sadece edilg. çatılı *yayıl-* “yayılmak” (Yüce, 2014, 206a), MM -, NF -, sadece edilg.

çatılı *yayıl-* “yayılmak” (Ata, 1998, 476b); **Kıpçak** CC -, sadece edilg. çatılı, *yayıl-* “yayılmak” (Grønbech, 1942, 110), BM -, DM -, GT -, sadece edilg. çatılı *yayıl-* “yayılmak” (Karamanlioğlu, 1978, 393b), İH -, sadece edilg. çatılı *yayıl-* “yayılmak, dağılmak” (İzbudak, 1936, 52), İM -, sadece edilg. çatılı *yayıl-* “yayılma” (Toparlı, 1992, 620), KEF -, sadece edilg. çatılı *yayıl-* “yayılmak, dağıtılmak” (Eminoğlu, 2011, 308b), Kİ -, KİN -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *ceyel-* “gevşemek, kollarını bacaklarını açmak, serilip serpilmek; uzanmak; dökülmek, boşalmak, yayılmak; salıverilmek, bırakılmak, çözülmek” (TatRSl., 1966, 774b), Baş. *yeyel-* “yayılmak, uzanmak, genişlemek, açılmak, dökülmek” (BaşRSl., 1958, 240a), Kmlk. *cayıl-* “yayılmak, serilmek” (KmlkTSl., 2000, 146a), KKlp. *cayıl-* “açılmak, uzanmak, yayılmak, dağılmak” (KKlpRSl., 1958, 214a), Karay. *yayıl-* “yayılmak” (KTSl., 2006, 185a), Kum. *yayıl-* “serilmek, yayılmak, döşenmek, çamaşır asılmak, dağıtılmak” (KmkTSl., 2011, 390a), Kzk. *cayıl-* “yayılmak, serilmek; otlanmak; tanınmak, bilinmek” (KzkTSl., 2012, 175b).

yaykadi يايقادى (V15a1) “çalkaladı” (Ar. *haḍḍa*)

< *yayka-* < *yayka-* “çalkalamak” (Erdal II, 1991, 628; EDPT, 1972, 981a-b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece dönüşlü *yaykan-* “çalkalanmak” (EDPT, 1972, 981b); MK -, sadece edilgen *yaykal-* “(su vb..) çalkalanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 962), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM *yayga-* “ağız ve burun yıkamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270b), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *yayka-* “ağız çalkalamak, her şeyi çalkalayarak yıkamak” (EDPT, 1972, 52), İM -, KEF -, KH -, Kİ *yayka-* “yıkamak” (Özyetgin, 2001, 734; Caferoğlu, 1931, 123), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KKlp. -, KrmTat. -, Karay. -, sadece *yaykan-* “yikanmak” (KarRPSl., 1974, 218b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. Trkm. *yayka-* “iki tarafa hareket ettirmek, sallamak” (TrkmTSl. 684b).

yazdı يَزَدَى (V13b10, 31a12, 67b8, 69a4, 89a3) “yazı yazmak” (Ar. *ḥaṭṭa, kataba*)
< yaz- III “yazmak” (EDPT, 1972, 984a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. yaz- “yazmak” (EDPT, 1972, 984a); MK yaz- “Oğuzcada yazmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 963), KB -; **Harezmi** KE yaz- “yazmak” (Ata II, 1997, 719a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC yaz- “yazmak” (Grønbech, 1942, 119), BMF yaz- “yazmak” (Zajaczkowski, 1954, 56), DM yaz- “yazmak” (Toparlı, 2003, 121b), GT yaz- “yazmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 393b), İH -, İM yaz- “yazı yazmak” (Toparlı, 1992, 620), KEF yaz- “yazmak” (Eminoğlu, 2011, 308b), KH yaz- “yazmak” (Özgür, 2003, 146a), Kİ yaz- “(yazı) yazmak” (Özyetgin, 2001, 734; Caferoğlu, 1931, 123), KİN yaz- “yazmak” (Delice, 2001, 132a), KK yaz- “yazmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 130a), KMES -, KTAM yaz- “Trkm. yazmak, çizmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 156a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. yaz- “yazmak, kaydetmek” (TatRSl., 1966, 701b), Baş. yaz- “yazmak, kaydetmek” (BaşRSl., 1958, 714b), KMLk. caz- “yazmak” (KMLkTSl., 2000, 146b), KKlp. caz- “yazmak” (KKlpRSl., 1958, 208b), Karay. yaz- “yazmak” (KTSl., 2006, 122b), Kum. yaz- “yazmak; not etmek, not almak” (KmkTSl., 2011, 391a), Kzk. caz- “yazmak” (TKzkSl., 2009, 770b), Nog. yaz- “yazmak” (NogRSl., 1963, 456a).

yèdi يَادَى (V5a11, 40b6, 84a12) “yedi” (Ar. *akala*)

< *yē- “yemek” (Tekin, 1995, 182).

Tarihî: Orh. ye- “yemek”, Uyg. ye- “yemek” (EDPT, 1972, 869b); MK yī- “(bir şey) yemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 973), KB yi- “yemek” (Arat III, 1979, 541); **Harezmi** KE yē- “yemek” (Ata II, 1997, 720b), ME yē- “yemek” (Yüce, 2014, 206b), MM yē- “yemek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 270b), NF ye- “yemek” (Ata, 1998, 477b); **Kıpçak** CC ye- “yemek” (Grønbech, 1942, 120), BMF ye- “yemek” (Zajaczkowski, 1954, 56), DM ye- “yemek” (Toparlı, 2003, 121b), GT yi- “yemek” (Karamanlıoğlu, 1978, 395b), İH -, İM yi- “yemek” (Toparlı, 1992, 621), KEF yi- “yemek” (Eminoğlu, 2011, 311b), KH yi- “yemek” (Özgür, 2003, 146a), Kİ ye- ~ yi- “yemek” (Özyetgin, 2001, 736; Caferoğlu, 1931, 124), KİN -, KK ye-, yi- “yemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 130b, 131b), KMES yi- “yemek” (Toparlı, 1987, 103), KTAM ye- “yemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000,

156a); Müh. yi- “yemek” (Battal, 1997, 89b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. cey- “yemek” (KMLkTSl., 2000, 150a), KKlp. ce- “yemek” (KKlpRSl., 1958, 240b), Karay. ye- “yemek” (KarRPSl., 1974, 268b), Kum. -, Kzk. ce- “yemek; çürümek, bozulmak, pas tutmak; kandırmak, aldatmak; bir şeyi dert edinmek” (KzkTSl., 2012, 198a), Nog. ye- “yemek, törpülemek, harcamak, kullanmak” (NogRSl., 1963, 104a).

yédirdim يَادِيرْدِيم (V78b9) “yedirdim” (Ar. *aṭʿamtū*)

< *yētür*- I < **yē-tür*- “yedirmek” (EDPT, 1972, 892b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. yetür- “yedirmek” (Erdal II, 1991, 814); MK -, KB -; **Harezmi** KE *yédür*- “yedirmek” (Ata II, 1997, 722b), ME *yédür*- “yedirmek” (Yüce, 2014, 206b), MM -, NF *yédür*- “yedirmek” (Ata, 1998, 478a); **Kıpçak** CC -, BMF *yedür*- “yedirmek” (Zajaczkowski, 1954, 56), DM -, GT *yidür*- “yedirmek” (Karamanlioğlu, 1978, 396a), İH -, İM *yidür*- “yedirmek” (Toparlı, 1992, 621), KEF *yidür*- “yedirmek” (Eminoğlu, 2011, 311b), KH *yidür*- “yedirmek” (Özgür, 2003, 146a), Kİ *yedir*- “yedirmek” (Özyetgin, 2001, 736), KİN -, KK *yedir*- “yedirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 131a), KMES -, KTAM *yedür*- “yedirmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 156a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *yedir*- “yedirmek, yemesini sağlamak” (KarRPSl., 1974, 269a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

yekirdi يَكِيرْدِي (V6a7) “kızdı” (Ar. *iğtāza*); **yekürdi** يَكُورْدِي (V8b2) “nefret etti” (Ar. *bağāda*)

< **yekir*- “kızmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM *yegir*- “kızmak, öfkelenmek” (Toparlı, 2003, 122a)¹⁴⁹⁹, GT *yigir*-, *yikir*- “hiddetlenmek, gazaba gelmek, azarlamak” (Karamanlioğlu, 1978, 396b), İH -, İM *yigir*- “öfkelenmek” (Toparlı, 1992, 621), KEF -, KH *yigir*- “aşağılamak, kızmak” (Özgür, 2003, 146a), Kİ *yekir*- ~ *yikir*- “kızmak” (Özyetgin, 2001, 737; Caferoğlu, 1931, 124), KİN -, KK

¹⁴⁹⁹ Toparlı bu kelimeye “tiksinmek” anlamını vermiştir, halbuki asıl metin 19b/14, 20b/4, 22b/12’de sözkonusu kelimenin Arapça karşılığı olarak “kızmak” anlamında تنغاض verilmiştir.

yigir- “kızmak, öfkelenmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 131b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *cikir*- “öfke ile bağırarak, haykırmak” (TatRSl., 1966, 762a), Baş. *yikir*- “birine kızmak, bağırarak, haykırmak; azarlamak” (BaşRSl., 1958, 178b), KMLk. *cekir*- “sövmek, küstahlık yapmak, kötü davranmak” (KMLkTSl., 2000, 147b), KKlp. *cekir*- “azarlamak, küfretmek, sövmek” (KKlpRSl., 1958, 242a), Kray. -, Kum. *yekir*- “birini azarlamak, paylamak, sövmek; birine saldırmak” (KmkTSl., 2011, 391a), Kzk. *cekir*- “azarlamak, paylamak, tekdir etmek” (KzkTSl., 2012, 199b), Nog. *yekir*- “kızmak, azarlamak” (NogRSl., 1963, 104).

yeldi يَالْدِي (V38a1) “yeldi, hızlı koştu” (Ar. *harwala*)

< *yel*- I “hızlı yürümek” (EDPT, 1972, 918a).

Tarihî: Orh. *yel*- “hızlı yürümek, koşmak” , Uyg. *yel*- “hızlı yürümek, koşmak” (EDPT, 1972, 918a); MK *yil*- “koşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 975), KB *yil*- “koşmak” (Arat III, 1979, 544); **Harezmi** KE *yel*- “koşmak” (Ata II, 1997, 724a), ME -, MM *yel*- “koşmak, hareket etmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 271a), NF *yel*- “koşmak” (Ata, 1998, 478b); **Kıpçak** CC -, BMF *yele*- “koklamak, esmek” (Zajaczkowski, 1954, 56), DM -, GT *yil*- “koşmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 397a), İH -, İM *yil*- “yelmek, koşmak” (Toparlı, 1992, 621), KEF *yil*- “at eşkin yürümek, hızlı gitmek” (Eminoğlu, 2011, 311b), Kİ *yil*- “hareket etmek, kıpırdamak, esmek” (Özyetgin, 2001, 741; Caferoğlu, 1931, 125), KİN *yil*- “rüzgardan sarsılmak” (Delice, 2001, 132a), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *cil*- “çok hızlı gitmek, acele etmek” (TatRSl., 1966, 764b), Baş. *yel*- “acele etmek, çok hızlı gitmek” (BaşRSl., 1958, 180b), KMLk. -, KKlp. *cel*- “(at) tırıs gitmek” (KKlpRSl., 1958, 242b), Karay. -, Kum. -, Kzk. *cel*- “hızlı yürümek” (KzkESl., 1966, 99b), Nog. *yel*- “yelmek, hızlı koşmak” (NogRSl., 1963, 105b-106a).

yèmrildi يَمْرِلْدِي (V6a8) “yarıldı, yırtıldı” (Ar. *inba'aca*)

< *yèmril*- < *yemir-il*- “kökünden sökülme, ezilme” (EDPT, 1972, 937b; Erdal II, 1991, 685-686).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yèmril*- “tahrip edilmiş (EDPT, 1972, 937b), MK -, sadece geç. fiil *yemür*- “(ağaç vb.. şeyleri) kesmek” (Ercilasun, Akkoyunlu,

2014, 966), KB -; **Harezmi** KE *yamrul-* “yıkılmak, devrilmek” (Ata II, 1997, 700b), ME -, sadece geç. fiil *yēmür-* “yıkılmak” (Yüce, 2014, 207a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, Müh. -, Kİ -, BM -, DM -, İH *yimril-* “toprak çökmek, obrulmak” (İzbudak, 1936, 53), İM -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, Kmlk -, Krklp *jemiril-* “ezilmek, kırılmak, imha edilmek, paramparça olmak” (KKlpRSl., 1958, 244b), Karay. -, Kum. *yemiril-* “yıkılmak, tahrip olmak, aşınmak” (KmkTSl., 2011, 392a), Kzk. -, Nog. -. Krş. Trkm. *yemril-* “ezilmek, ezilmiş olmak; kırılmak; yıkılmak, tahrip olmak, enkaz haline gelmek” (TrkmTSl., 1995, 690a).

yeñdi يَئَنَدِي (V24b1, 27a2) “yendi, galip geldi” (Ar. *zafara wa galaba*)

< *yeñ-* “yenmek” (EDPT, 1972, 942b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yeñ-* “Oğuz ve Kıpçak lehçesinde yenmek, galip gelmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 966), KB -; **Harezmi** KE *yeñ-* “yenmek, kazanmak” (Ata II, 1997, 724), ME *yeñ-* “yenmek, galip gelmek” (Yüce, 2014, 207a), MM -, NF *yeñ-* “yenmek, galip gelmek” (Ata, 1998, 479a); **Kıpçak** CC *yeñ-*, *yen-* “yenmek” (Grønbech, 1942, 122), BMF *yen-* “yenmek, galip gelmek, üstesinden gelmek” (Zajaczkowski, 1954, 56), DM *yeñ-* “yenmek” (Toparlı, 2003, 123a), GT *yeñ-* “yenmek, galip gelmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 394b), İH -, İM *yen-* “yenmek, galip gelmek” (Toparlı, 1992, 620), KEF *yeñ-* “yenmek, galip gelmek” (Eminoğlu, 2011, 309a), KH *yin-* “yenmek, bitirmek” (Özgür, 2003, 146b), Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *ciñ-* “yenmek, zafer kazanmak, birini mağlup etmek” (TatRSl., 1966, ., 1966, 770b), Baş. *yeñ-* “yenmek, kazanmak, üstesinden gelmek” (BaşRSl., 1958, 184b), Kmlk. *ceñ-* “yenmek, galip gelmek” (KmlkTSl., 2000, 148a), KKlp. *ceñ-* “yenmek, zafer kazanmak, mağlup etmek” (KKlpRSl., 1958, 245a), Karay. *yen-*, *yeng-*, *yeñ-* “zafer kazanmak, galip gelmek, başarı kazanmak” (KarRPSl., 1974, 271b, 272b, 273a), Kmk. *yeñ-* “yenmek, mağlup etmek; üstesinden gelmek, hakından gelmek; yatıştırmak, dindirmek, teskin etmek” (KmkTSl., 2011, 392b), Kzk. *ceñ-* “zafer kazanmak, yenmek, mağlup etmek, üstesinden gelmek” (KzkESl., 1966, 102b), Nog. *yeñ-* “yenmek, galip olmak” (NogRSl., 1963, 106b).

yètti يَاتِي (V30a9, 38b7) “sevketmek, erişmek, ulaşmak” (Ar. *kāda, waşala*)

< *yèt-* “yetişmek, erişmek” (EDPT, 1972, 884b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yet-* “yetişmek, erişmek” (EDPT, 1972, 884b), MK *yet-* ~ *yit-* “yetişmek, erişmek, ulaşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 967), KB *yet-* “yetişmek, erişmek, kâfi gelmek” (Arat III, 1979, 535), ayrıca *yit-* “yetmek, yedeğinde götürmek” (Arat III, 1979, 1279c); **Harezmi** KE *yet-* “yetmek, yeterli olmak, yetişmek, ulaşmak” (Ata II, 1997, 727b), ME *yèt-* “ulaşmak, yetişmek” (Yüce, 2014, 207b), MM *yèt-* “ulaşmak, kavuşmak, varmak; kafi gelmek, yeterli olmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 271b), NF *yet-* “yetişmek, ulaşmak, erişmek, gelmek; yetmek, yeterli olmak” (Ata, 1998, 480b); **Kıpçak** CC *yet-* “ulaşmak, erişmek, hedefine varmak” (Grønbech, 1942, 123), BMF *yet-* “ulaşmak, varmak” (Zajaczkowski, 1954, 57), DM -, GT *yit-* “erişmek, ulaşmak, yetmek, yetişmek” (Karamanlioğlu, 1978, 397b), İH -, İM *yit-* “yetmek, kafi gelmek; ulaşmak, baliğ olmak” (Toparlı, 1992, 622), KEF *yet-* “yetecek kadar olmak, yeterli olmak; yetişmek, ulaşmak; yedeklemek, yedekte götürmek” (Eminoğlu, 2011, 309b), KH -, Kİ *yet-* “yetmek, yeterli olmak; yetişmek, ulaşmak” (Özyetgin, 2001, 737; Caferoğlu, 1931, 125), KİN *yit-* “yetişmek, ulaşmak; kuvvet denk gelmek, kafi gelmek” (Delice, 2001, 132b), KK *yetiş-* “yetişmek, ulaşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 131a), KMES *yitiş-* “isabet etmek, ulaşmak” (Toparlı, 1987, 103), KTAM *yet-* “kavuşmak, ulaşmak; yedeklemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 156b); Müh. *yit-* “ulaşmak ve bulmak” (Battal, 1997, 90b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *cit-* “yakalamak, kapmak, yetmek, yetişmek, varmak, erişmek, temin etmek, yetrli olmak, yaklaşmak” (TatRSl., 1966, 769), Baş. *yet-* “yeterli olmak, kafi gelmek; gelmek, ulaşmak, erişmek, temin etmek, yaklaşmak” (BaşRSl., 1958, 188a), Kmlk. *cet-* “ulaşmak, yetişmek” (KmlkTSl., 2000, 149b), KKlp. *cet-* “yetişmek, ulaşmak; yeterli olmak, zamanı gelmek” (KKlpRSl., 1958, 247b), Karay. *yet-* “varmak, yetişmek, ulaşmak; kafi gelmek, yeterli olmak” (KarRPSl., 1974, 276a), Kum. *yet-* “yetişmek, ulaşmak, ermek, vasıl olmak; değmek, uzanıp dokunabilmek; yetmek, kafi gelmek; belli bir ana kadar yaşamak, belli bir güne ulaşmak” (KmkTSl., 2011, 394a), Kzk. *cet-* “yetişmek, erişmek, ulaşmak; yeterli olmak, kafi gelmek” (KzkESl., 1966, 101b), Nog. *yet-* “yetişmek, erişmek, zamanı gelip çatmak; belli bir yaşa gelmek; ulaşmak” (NogRSl., 1963, 108b).

yêtişti يَاتَيْشْتِي (V6a12, 32a9) “ulaştı, arkasından yetiştı, erişti” (Ar. *adraka wa lahika*)

< *yêtiş-* <**yêt-iş-* “ulaşmak, yetiştirmek” (EDPT, 1972, 894a; Berta, 1996, 542; EDPT, 1972, 894a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yetiş-* “yetiştirmek, ulaşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 967), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT *yitiş-* “eriştirmek, yetiştirmek” (Karamanlioğlu, 1978, 398a), İH -, İM *yetiş-* “yetiştirmek, ulaşmak” (Toparlı, 620), KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *yetiş-* “yetiştirmek, ulaşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 131a), KMES *yitiş-* “isabet etmek, ulaşmak” (Toparlı, 103), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *citiş-* “ulaşmak, yetiştirmek; erey zengin olmak” (TatRSl., 1966, 768a), Baş. *yetiş-* “yetiştirmek, olgunlaşmak; yetiştirmek, ulaşmak; zengin olmak” (BaşRSl., 1958, 188a), Kmlk. *cetiş-* “yetiştirmek” (KmlkTSl., 2000, 150a), KKlp. *cetis-* “birlikte ulaşmak; birlikte kazanmak, birlikte bolluk içinde olmak” (KKlpRSl., 1958, 248b), Karay. *yetiş-*, *yetis-* “yetiştirmek, ulaşmak, olgunlaşmak” (KarRPSl., 1974, 276a), Kum. *yetiş-* “bk. yetmek; yetiştirmek, erişmek, ulaşmak” (KmkTSl., 2011, 394a), Kzk. *cetis-* “(meyve) olgunlaşmak; erişmek, ulaşmak” (KzkESl., 1966, 102a), Nog. *yetis-* “muradına erişmek; ulaşmak; ayak uydurmak; (yemek) olgunlaşmak;” (NogRSl., 1963, 107a-108b).

yêtkirdi يَاتَيْكِرْدِي (V38b7) “yetiştı, ulaştı” (Ar. *waşala*)

< *yêtkir-* < *yêt-kür-* “ulaştırmak, yetiştirmek” (Erdal II, 1991, 755; EDPT, 1972, 893a: *yêtkür-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yetkür-* “ulaştırmak, yetiştirmek” (Erdal II, 1991, 755); MK -, KB -, sadece kökteş *yetür-* “yetirmek, yetiştirmek” (Arat III, 1979, 536); **Harezmi** KE *yetkür-* “yetiştir, ulaştırmak” (Ata II, 1997, 730a), ME *yêtgür-* “ulaştırmak” (Yüce, 2014, 207b), MM -, sadece kökteş *yêtür-* “yetiştirmek, ulaştırmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 271b), NF *yetgür-* “yetiştirmek” ayrıca kökteş *yetür-* “ulaştırmak; yetiştirmek, yeterli kılmak” (Ata, 1998, 481a, 481b); **Kıpçak** CC *yetkir-* “ulaştırmak, yol göstermek” (Grønbech, 1942, 123), BMF -, DM -, GT -, sadece kökteş *yitür-* “yetiştirmek, eriştirmek” (Karamanlioğlu, 1978, 398a), İH -, İM -, KEF *yetgür-* “yetiştirmek, ulaştırmak” (Eminoğlu, 2011, 309b), KH -, Kİ -, KİN

yitgür-, *yetür-* “ulaştırmak, değdirmek” (Delice, 2001, 132b), KK -, KMES -, sadece kökteş *yitiştür-* “isabet ettirmek, değdirmek” (Toparlı, 1987, 103), KTAM -, sadece kökteş *yetür-* “yetştirmek, ulaştırmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 157a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *citkür-* “yetirmek, ulaştırmak, götürmek; çekmek, uzatmak; çekip götürmek; serbest bırakmak; uzatmak” (TatRSl., 1966, 768b), Baş. *yetkür-* “yetirmek, ulaştırmak, götürmek, eriştirmek; uzatmak” (BaşRSl., 1958, 188b), Kmlk. -, sadece kökteş *cetgiz-* “ulaştırmak, getirmek, yetişmek” (KmlkTSl., 2000, 149b), KKlp. *ceker-* “yetiştirmek, ulaştırmak, teslim etmek” (KKlpRSl., 1958, 248a), Karay. *yetkir-* “yetiştirmek, ulaştırmak, teslim etmek; gerçekleştirmek” (KarRPSl., 1974, 277b), Kum. *yetgir-* “bk. *yetişdirmek*: tevdi etmek, teslim etmek, vermek; ulaştırmak, tedarik etmek; her ne icap ederse yapmak, icabına bakmak, yerine getirmek, gerçekleştirmek; yetmesini sağlamak” (KmkTSl., 2011, 393b, 394a), Kzk. -, sadece kökteş *cetkiz-* “teslim etmek üzere getirmek, ulaştırmak; yeterli olmasını sağlamak” (KzkESl., 1966, 102a), Nog. *yetker-* “teslim etmek, götürmek; ulaştırmak” (NogRSl., 1963, 108a).

yığdı *Trkm.* **yığdı** يَغْدِي , **yıyıldı** يَيَّيْدِي (V12a5) “topladı, yığdı” (Ar. *cama'a*)

< *yığ-* “yığmak, toplamak” (EDPT, 1972, 897a).

Tarihî: Orh. *yığ-* “yığmak, toplamak”, Uyg. *yığ-* “yığmak, toplamak” (EDPT, 1972, 897a); MK *yığ-* “yığmak, toplamak; biriktirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 969), KB *yığ-* I “yığmak, toplamak” (Arat III, 1979, 537); **Harezmi** KE *yığ-* “yığmak, toplamak” (Ata II, 1997, 731a), ME *yığ-* “yığmak, toplamak” (Yüce, 2014, 208a), MM *yığ-* “toplamak, bir araya getirmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 271b), NF *yığ-* “yığmak, toplamak, bir araya getirmek” (Ata, 1998, 482b); **Kıpçak** CC *yı-* “toplamak, biriktirmek” (Grønbech, 1942, 132), BMF -, DM -, GT *yığ-* “yığmak, biriktirmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 394b), İH -, İM -, KEF *yığ-* “yığmak, toplamak, biriktirmek” (Eminoğlu, 2011, 310a), KH -, Kİ *yığ-* “toplamak” (Özyetgin, 2001, 739; Caferoğlu, 1931, 126), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *cıy-* “yığmak; düzenlemek; temizlemek; gizlemek; defnetmek, biriktirmek” (TatRSl., 1966, 772b), Baş. *yıy-* “yığmak, toplamak, biriktirmek, konsantre etmek; temizlemek” (BaşRSl., 1958, 234a), Kmlk. *cıy-* “toplamak” (KmlkTSl., 2000, 152b), KKlp. *cıy-* “yığmak, toplamak,

biriktirmek” (KKlpRSl., 1958, 271), KrmTat. *yığ-*, *cıy-* “toplamak” (KrmTatRSl., 2002, 296a), Karay. *cıy-* “toplamak, kaldırmak” (KarRPSl., 1974, 174a), Kum. *cıy-* “toplamak; mahsulü kaldırmak, biriktirmek, seferber etmek, teksif etmek; *mec.* düşünceyi, zihni zorlamak” (KmkTSl., 2011, 92b), Kzk. *cıy-* “toplamak, biriktirmek, depolamak” (KzkESl., 1966, 106a), Nog. *yıy-* “yığmak, toplamak, biriktirmek” (NogRSl., 1963, 130b).

yıgladı يِغْلَادِي , **yıyladı** Trkm يِلَادِي (V8b1, 75b12) “ağladı” (Ar. *bakā*)

< **īg+la-* “ağlamak” (Tekin, 1995, 175).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ıgla-*, *yıgla-* “ağlamak” (EDPT, 1972, 85b), MK *ıgla-*, *yıgla-* “ağlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 655, 970), KB *yıgla-* “ağlamak” (Arat III, 1979, 538); **Harezmi** KE *yıgla-* “ağlamak” (Ata II, 1997, 733b), ME *ıgla-* “ağlatmak”; *yıgla-* “ağlamak” (Yüce, 2014, 127a, 208b), MM *ıgla-* “ağlamak”; *yıgla-* “ağlamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 223a, 272a), NF *yıgla-* “ağlamak” (Ata, 1998, 483b); **Kıpçak** CC *ıgla-*, *ıla-* “ağlamak” (Grønbech, 1942, 272), BMF -, DM *yıgla-* “ağlamak” (Toparlı, 2003, 124b), GT *yıgla-* “ağlamak, sızlamak” (Karamanlıoğlu, 1978, 395a), İH -, İM *yıgla-* “ağlamak” (Toparlı, 1992, 620), KEF *yıgla-* “ağlamak” (Eminoğlu, 2011, 310b), KH -, Kİ *ıgla-* “Trkm. ağlamak” (Özyetgin, 2001, 471; Caferoğlu, 1931, 41), KİN -, KK *ağla-*, *yıgla-* “ağlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 99b, 131a), KMES -, KTAM *ıgla-* “ağlamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 108a); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *yıla-* “ağlamak, hıçkırmak, bağırarak” (TatRSl., 1966, 146a), Baş. *ıla-* “ağlamak, sızlamak” (BaşkRSl., 1958, 201b), Kmlk. *cıla-* “ağlamak” (KmlkTSl. 150b), KKlp. *cıla-* “ağlamak” (KKlpRSl., 1958, 274a), KrmTat. *agla-* “ağlamak” (KrmTatRSl., 2002, 14a), Karay. *ağla-* “ağlamak” (KTSl. 42a), Kum. *yıla-* “ağlamak” (KmkTSl., 2011, 395a), Kzk. *cıla-* “ağlamak” (TKzkSl., 2009, 16a), Nog. *yıla-* “ağlamak” (NogRSl., 1963, 128a).

yıktı يِقْتِي (V17b1) “yıktı, düşürdü, devirdi” (Ar. *ramā*)

< *yık-* “yıkmak, devirmek” (EDPT, 1972, 897b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yık-* “yıkmak, devirmek” (EDPT, 1972, 897b); MK *yık-* “yıkmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 970a), KB *yık-* “yıkmak” (Arat III, 1979, 538); **Harezmi** KE *yık-* “yıkmak, devirmek” (Ata II, 1997, 735a), ME

yık- “yıkamak” (Yüce, 2014, 209a), MM -, NF *yık-* “yıkamak, devirmek” (Ata, 1998, 484b); **Kıpçak** CC *yık-* “yıkamak, devirmek, yere atmak” (Grønbech, 1942, 132), BMF *yık-* “yıkamak, tahrip etmek” (Zajaczkowski, 1954, 58), DM -, GT *yık-* “yıkamak” (Karamanlioğlu, 1978, 395a), İH -, İM *yık-* “yıkamak” (Toparlı, 1992, 620), KEF *yık-* “yıkamak” (Eminoğlu, 2011, 310b), KH -, Kİ -, KİN -, KK *yık-* “kırmak, gönül kırmak; hasmını yıkmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 131a), KTAM *yık-* “yıkamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 157a), KMES *yık-* “yıkamak” (Toparlı, 1987, 102); Müh. -, sadece edilg. çatılı *yıkıl-* “harap olmak ve düşmek” (Battal, 1997, 90b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, sadece edilg. çatılı *yık-* “yıkamak, devirmek, düşürmek; yenmek; alaşağı etmek, aşağı atmak” (TatRSl., 1966, 144a) 93a), Baş. *yık-* “düşürmek, yıkmak, devirmek; yenmek, mağlup etmek” (BaşRSl., 1958, 233a), Kmlk. *cık-* “düşürmek, devirmek” (KmlkTSl., 2000, 150b), KKlp. *cık-* “yıkamak, düşürmek, devirmek; düşmanı mağlup etmek” (KKlpRSl., 1958, 273b), Karay. *yık-* “yıkamak, düşürmek” (KarRPSl., 1974, 263b), Kum. *yık-* “devirmek, yıkmak; yenmek, mağlup etmek; tahrip etmek; *mec.* birini harap etmek, perişan etmek, mahvetmek” (KmkTSl., 2011, 395b), Kzk. *cık-* “yıkamak” (TKzkSl., 2009, 778a), Nog. *yık-* “düşürmek, devirmek, yıkmak” (NogRSl., 1963, 126b).

yıkıldı يَقِيلُ (V38b11) “yıkılmak, düşmek” (Ar. *waḳa‘a*)

< *yıkıl-* < *yık-ıl-* “yıkılmak” (EDPT, 1972, 902a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yıkıl-* “yıkılmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 971), KB *yıkıl-* “yıkılmak” (Arat III, 1979, 539); **Harezmi** KE *yıkıl-* “yıkılmak, düşmek, devirilmek” (Ata II, 1997, 735a), ME *yıkıl-* “yıkılmak” (Yüce, 2014, 209a), MM -, NF *yıkıl-* “yıkılmak, yere düşmek” (Ata, 1998, 485a); **Kıpçak** CC *yıkıl-* “yıkılmak, düşmek” (Grønbech, 1942, 133), BMF -, DM -, GT *yıkıl-* “yıkılmak” (Karamanlioğlu, 1978, 395a), İH -, İM *yıkıl-* “yıkılmak, bozulmak” (Toparlı, 1992, 620), KEF *yıkıl-* “yıkılmak” (Eminoğlu, 2011, 310b), KH -, Kİ -, KİN -, KK *yıkıl-* “yıkılmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 131a), KMES -, KTAM -; Müh. *yıkıl-* “harap olmak ve düşmek” (Battal, 1997, 90b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yıgil-* “yıkılmak, düşmek, devrilmek; yenilmek” (TatRSl., 1966, 145a, Baş. *yıgil-* “düşmek, yıkılmak, devrilmek; yenilmek” (BaşRSl., 1958, 232b), Kmlk. *cıgil-* “düşmek,

devrilmek” (KMLkTSl., 2000, 150a), KKlp. *cıgıl*- “yıkılmak, düşmek, devrilmek; vurulmak, öldürülmek; yenilmek” (KKlpRSl., 1958, 271a), Karay. *yıkıl*-, *yıgil*- “yıkılmak, düşmek” (KarRPSl., 1974, 263b), Kum. *yıgil*- “yıkılmak; bir yerden düşmek, devrilmek; birine yenilmek” (KmkTSl., 2011, 394b), Kzk. *cıgıl*- “yıkılmak” (TKzkSl., 2009, 778a), Nog. *yık*- “düşmek, devrilmek, yıkılmak; vurulmak, yenilmek” (NogRSl., 1963, 126b).

yıldı يِلْدَى (V18b4) “süründü, kaydı” (Ar. *zaḥafa wa ṣaḥaṭa*)

< **yıl*- “sürünmek, kaymak” (Räsänen, 1969, 200a; Aydemir, 2014, 43).

Kelime aşağıdaki kaynaklarda tespit edilmiştir:

İH *yıl*- “büzülmek, çarpılmak, eğrilmek, süzülmek” (İzbudak, 1936, 52), **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, sadece isim *yılma* “kaygan, kaypak” (KTSl., 2006, 124b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. Haks. *çıl*- “hareket etmek, ilerlemek, yürümek; sürünmek, yuvarlanmak; kaymak” (HksTSl., 2005, 92b), Kırg. *cıl*- “hareket etmek, kımıldamak; emeklemek; yere doğru pek fazla eğilerek yürümek” (KırgTSl., 2011, 208a); ayrıca krş. TTü. *yıl*- “dış etkilerle bozulmak, eğrilmek” (TTASl. www.tdk.gov.tr[21/10/2015]) .

yıldıradı يِلْذِرَادَى (V32a13) “parladı” (Ar. *lama'a*)

< *yaltrı*-, *yuldı*- “parlamak, ışıldamak” (Erdal II, 1991, 481).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yaltra*-, *yaltrı*- “parlamak, ışıldamak” (EDPT, 1972, 923b); MK *yaldı*- ~ *yadıra*- “(güneş) biraz parlamak, (şimşek, ateş vb.) az ışık vermek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 945), KB *yıldra*- “parlamak” (Arat III, 1979, 539); **Harezmi** KE -, ME *yıldıra*- “parlamak” (Yüce, 2014, 209a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *yıldıra*- “parıldamak” (Grønbech, 1942, 133), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *yaldır*-, *yaldıra*-, *yaldırı*-, *yıldıra*- “parlamak, parıldamak” (Eminoğlu, 2011, 304a, 304b, 310b), KH -, Kİ *yuldura*- “Trkm. yıldırım çakmak” (Özyetgin, 2001, 751; Caferoğlu, 1931, 126), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yaltıra*- “yaldızlanmak, parlamak, ışıldamak, (flaş) yanıp sönmek” (TatRSl., 1966, 708a), Baş. *yaltıra*- “parlamak, ışıldamak” (BaşRSl., 1958, 720a), KMLk. -, KKlp. *caltıra*- “parlamak, ışıldamak, yanıp sönmek” (KKlpRSl., 1958, 221b), Karay. *yaltıra*-, *yaltra*-, *yiltıra*-, *yıltra*-, *iltra*- “parıldamak, ışıldamak”

(KarRPSl., 1974, 223a), Kum. -, Kzk. *caltıra*- “parıldamak, ışıldamak” (KzkESl.,1966, 90b), Nog. *yiltıra*- “parlamak, ışıldamak” (NogRSl., 1963, 128b).

yırdı يِرْدِي (V15a9) “yırttı” (Ar. *ḥaraqa*)

< *yér*- “yavaşça bölmek, azıcık yırtmak” (EDPT, 1972, 955a; Erdal II, 1991, 256).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece edilg. çatılı *yeril*- “parçalara bölünmek, yarılmak” (Erdal II, 1991, 686); MK *yer*- “(dal vb.. şeyleri) demir kullanmadan, nazikçe yarmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 967), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, Müh -, BM -, Kİ *yir*- “yirmek, az az yarmak” (Özyetgin, 2001, 742; Caferoğlu, 1931, 125), DM -, GT -, İH -, İM *yır*- “yırtmak, yırmak” (Toparlı, 1992, 621), KH -, KK -, KMES -, KTAM -, KEF -, sadece isim *yirük* “yirik, yarı, gedik” (Eminoğlu, 2011, 312b), KİN -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *yır*- “yırtmak, yarmak, parçalamak; kazmak, eşmek; yol açmak” (TatRSl., 1966, 148a), Baş. *yır*- “yarmak, yol açmak, delmek, oymak, kazmak, yarmak” (BaşRSl., 1958, 237b), Kmlk. *cır*- “ikiye yarmak, açmak” (KmlkTSl., 2000, 151b), KKlp. *cır*- “kazmak, çukur açmak (yerde)” (KKlpRS. 277b), Karay. *yır*- “yarmak, yıkmak” (KarRPSl., 1974, 267a), Kum. *yır*- “delmek,deşmek; yıkmak, yarmak” (KmkTSl., 2011, 396a), Kzk *yır*- “kazmak, çizmek” (KzkESl.,1966, 108a), Nog. *yırıl*- “yarılmak, kazılmak” (NogRSl., 1963, 130b).

yırındı يِرِينْدِي (V6a8) “yarıldı, yırtıldı” (Ar. *inḥaraqa*)

< *yérin*- < *yér-in*- “yırtılmak, yarılmak” (EDPT, 1972, 970b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece edilg. çatılı *yeril*- “parçalara bölünmek, yarılmak” (Erdal II, 1991, 686); MK *yerin*- “kendisi için ağaç dalı yardı” (EDPT, 1972, 970b), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, Müh -, BM -, Kİ -, DM -, GT -, İH -, İM -, KH -, KK -, KMES -, KTAM -, KEF -, KİN -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *yırıl*- “bk. *yır*-” (TatRSl., 1966,148b), Baş. *yırıl*- “açılmak, gedilmek (baraj)” (BaşRSl., 1958, 237b), Kmlk. *cırıl*- “ikiye yarılmak, yırtılmak ” (KBkRSl., 1989, 269b), KKlp. *cırıl*- “yırtılmak, parçalanmak” (KKlpRSl., 1958, 278b), Karay. -, Kum. *yırıl*- “delinmek,deşilmek; yıkılmak, yarılmak” (KmkRSl., 1969, 160b), Kzk *yır*- “kazılmak,

çizilmek; ağaç kırılmak” (KzkESL.,1966, 108b), Nog. *yırıl-* “yarılmak, kazılmak” (NogRSl., 1963, 130b). Krş. *yiril-* “yırılmak, azıcık yırtılmak” (YTSl., 1983, 259b), Trkm. *yiril-* “yırılmak” (TrkmTSl., 1995, 701b).

yırıttı ييرىتى (V15a9, 36a1) “yırttı” (Ar. *ḥaraḳa, mazzaka*)

< *yirt-* “yırtmak, parçalamak” (EDPT, 1972, 958b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yirt-* “yırtmak” (EDPT, 1972, 279a); MK *yirt-* “yırtmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 973), KB *yirt-* “yırtmak” (Arat III, 1979, 541); **Harezmi** KE *yirt-* “yırtmak” (Ata II, 1997, 738a), ME *yirt-* “yırtmak” (Yüce, 2014, 209b), MM -, NF *yirt-* “yırtmak” (Ata, 1998, 486a); **Kıpçak** CC *yirt-* “yırtmak” (Grønbech, 1942, 133), BMF *yirt-* “yırtmak” (Zajaczkowski, 1954, 58), DM -, GT *yirt-* “yırtmak, paralamak” (Karamanlioğlu, 1978, 395b), İH -, İM *yirt-* “yırtmak, parçalamak” (Toparlı, 1992, 621), KEF *yirt-* “yırtmak, parçalamak” (Eminoğlu, 2011, 311b), KH -, Kİ *yirt-* “yırtmak” (Özyetgin, 2001, 740; Caferoğlu, 1931, 126), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *yirt-* “yırtmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 157a); Müh. *yirt-* “kağıt ve bez gibi nesneleri çekip paralamak, yarmak” (Battal, 1997, 91); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yirt-* “yırtmak, parçalamak” (TatRSl., 1966, 148a), Baş. *yirt-* “yırtmak, parçalamak” (BaşRSl., 1958, 237a), KMLk. *cirt-* “yırtmak, yolmak” (KMLkTSl., 2000, 152b), KKlp. *cirtıl-* “yırtmak, parçalamak” (KKlpRSl., 1958, 278a), KrmTat. *yirt-* “yırtmak, parçalamak” (KrmTatRSl., 2002, 301a), Karay. *yirt-* “yırtmak, koparmak, çekmek, çıkarmak” (KTSl., 2006, 124a), Kum. *yirt-* “yırtmak, parçalamak” (KmkTSl., 2011, 396b), Kzk. *cirt-* “yırtmak, parçalamak, koparmak” (KzkESL.,1966, 108a), Nog. *yirt-* “yırtmak, parçalamak” (NogRSl., 1963, 129b).

yırladı ييرلادى (V27a8) “şarkı söyledi” (Ar. *ḡannā*)

< *irla-* < **ir+la-* “şarkı söylemek” (EDPT, 1972, 230; Tekin, 1995, 175 *ir*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *irla-* “şarkı söylemek” (EDPT, 1972, 230a); MK *yırla-* “şarkı söylemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 973), KB *yırla-* “terennüm etmek; zikretmek” (Arat III, 1979, 541); **Harezmi** KE -, sadece ettir. çatılı *ırlat-* “şarkı söyletmek” (Ata II, 1997, 256b), ME *irla-* “şarkı söylemek” (Yüce, 2014, 127b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC *ırla-* “şarkı söylemek” (Grønbech, 1942, 274), BMF *yırla-* “şarkı söylemek” (Zajaczkowski, 1954,

58), DM -, GT *yırla-* “şarkı söylemek, terennüm etmek, teganni etmek” (Karamanlıoğlu, 1978, 395b), İH -, İM *yırla-* “şarkı söylemek” (Toparlı, 1992, 621), KEF *ırla-* “şarkı söylemek” (Eminoğlu, 2011, 209b), KH -, Kİ *ırla-* “şarkı söylemek” (Özyetgin, 2001, 473; Caferoğlu, 1931, 42), KİN -, KK -, KMES -, KTAM *ırla-* “şarkı söylemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 108a); Müh. *ırla-* “ır- (şarkı) söylemek” (Battal, 1997, 36a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *cırla-* “şarkı söylemek” (TatRSl., 1966, 773), Baş. *yırla-* “şarkı söylemek” (BaşRSl., 1958, 236b), Kmlk. *cırla-* “şarkı söylemek” (KmlkTSl., 2000, 152a), KKlp. *cırla-* “şarkı söylemek, şiir söylemek” (KKlpRSl., 1958, 277b), Karay. *ırla-*, *yırla-* “şarkı söylemek” (KarRPSl., 1974, 205b, 267b), KrmTat. *yırla-* “şarkı söylemek” (KrmTatRSl., 2002, 300b), Kum. *yırla-* “şarkı söylemek” (KmkTSl., 2011, 396a), Kzk. *cırla-* “şarkı söylemek, doğaçlamak” (KzkESl., 1966, 108a), Nog. *yırla-* “şarkı söylemek, şiir söylemek” (NogRSl., 1963, 129a).

yırıtındı يِرْطِينْدِي (V10b5) “yırıldı” (Ar. *tamazzağa*)

< *yırtın-* < *yırt-in-* “kendi elbisesini yırttı” dönüşlü (EDPT, 1972, 961a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yırtın-* “yırtar görünmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 973), KB -; **Harezmi** KE -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “yırılmak” (Ata II, 1997, 738a), ME -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “yırılmak” (Yüce, 2014, 209b), MM -, NF -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “yırılmak” (Ata, 1998, 486b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “yırılmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 395b), İH -, İM -, KEF -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “yırılmak, parçalanmak” (Eminoğlu, 2011, 311b), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “yırılmak” (Toparlı, 1987, 103), KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “kopmak, yırılmak, kesilmek, parçalanmak, dağılmak” (TatRSl., 1966, 148a), Baş. -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “yırılmak, kopmak, dağılmak, parçalanmak, dağılmak” (BaşRSl., 1958, 237a), Kmlk. -, sadece edil. çatılı *cırtıl-* “yırılmak” (KBlkRSl., 1989, 269a), KKlp. -, sadece edil. çatılı *cırtıl-* “yırılmak, kopmak, dağılmak, parçalanmak” (KKlpRSl., 1958, 278a), KrmTat. -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “yırılmak, kopmak, parçalanmak, dağılmak” (KrmTatRSl., 2002, 301a), Karay. -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-* “yırılmak, dağılmak, kopmak, parçalanmak” (KarRPSl., 1974, 268a), Kum. -, sadece edil. çatılı *yırıtıl-*

“yırılmak” (KmkTSl., 2011, 396b), Kzk. -, sadece edil. çatılı *cırtıl-*
“yırılmak” (TKzkSl., 2009, 779b), Nog. -, sadece edil. çatılı *yırtıl-*
“yırılmak, kopmak, parçalanmak, dağılmak” (NogRSl., 1963, 129b).

yıyındı يِيْنْدِي (V6b8) “yığıldı, toplandı” (Ar. *inḍamma*)

< *yıgın-* < *yığ-in-* “toplanmak” (EDPT, 1972, 904b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yığın-* “toplanmak” (EDPT, 1972, 904b); MK *yığın-*
“kendisi için toplamak, biriktirmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 970), KB -
, sadece edil. çatılı *yıgıl-* “yığılmak, toplanmak” (Arat III, 1979, 538);
Harezmi KE -, sadece edil. çatılı *yıgıl-* “yığılmak, toplanmak” (Ata II, 1997,
733a), ME -, sadece edil. çatılı *yıgıl-* “toplanmak, birikmek” (Yüce, 2014,
208b), MM -, NF -, sadece edil. çatılı *yıgıl-* “toplanmak, yığılmak” (Ata,
1998, 483a); **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, sadece edil. çatılı *yıgıl-*
“birikmek, yığılmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 394b), İH -, İM -, KEF -, sadece
edil. çatılı *yıgıl-* “toplanmak” (Eminoğlu, 2011, 310b), Kİ -, sadece geç. fiil
yığ- “toplamak” (Özyetgi, 738; Caferoğlu, 1931, 126), KİN -, KH -, KK -,
sadece *yıyıştır-* “toplamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 131b), KMES -,
sadece *yıgılış-* “toplanmak, bir araya gelmek” (Toparlı, 1987, 102), KTAM -,
Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, sadece edil. çatılı *cıyıl-* “toplanmak,
derlenmek, dizilmek, birikmek, dolmak; bir yana koyulmak” (TatRSl., 1966,
771a), Baş. -, sadece edil. çatılı *yıyıl-* “toplanmak, birikmek, bir araya
gelmek; yığılmak, yoğunlaştırılmak” (BaşkRSl., 1958, 233a), KMLk. -, sadece
edil. çatılı *cıyıl-* “toplanmak” (KMLkTSl., 2000, 153a), KKlp. *cıynal-* “bk.
cıyna- kendisi için biriktirmek; toplanmak, bir araya gelmek” (KKlpRSl.,
1958, 272b), Karay. -, sadece *yıgıştır-* “toplamak” (KarRPSl., 1974, 263b),
Kum. *cıyıl-* “toplanmak; kaldırılmak; biriktirmek; zihnini toplamak”
(KmkTSl., 2011, 92a), Kzk. -, sadece *ciynal-* “toplanmak, hazırlanmak”
(KzkTSl., 2012, 207b), Nog. *yıyıl-* “toplanmak, bir araya gelmek, birikmek”
(NogRSl., 1963, 127b).

yitti يِيْتِي (V23a12, 26a10) “kayboldu, yok oldu” (Ar. *ḍāʿa*, *ʿadima*)

< *yit-* “kaybolmak” (EDPT, 1972, 885a).

Tarihî: Orh. *yit-* “kaybolmak”, Uyg. *yit-* “kaybolmak” (EDPT, 1972, 885a);
MK *yit-* “yitmek, kaybolmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 978), KB *yit-* I

“yitmek, kaybolmak” (Arat III, 1979, 548); **Harezmi** KE *yit-* “yetmek, kaybolmak” (Ata II, 1997, 740a), ME -, sadece ettir. çatılı *yitir-* “yitirmek” (Yüce, 2014, 210a), MM *yit-* “kaybolmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 272a), NF -; **Kıpçak** CC -, sadece ettir. çatılı *yitir-* “mahvetmek” (Grønbech, 1942, 124), BMF *it-* “mahvolmak, helak olmak, yok olmak” (Zajaczkowski, 1954, 53), DM -, GT -, İH -, İM *yit-* “kaybolmak” (Toparlı, 1992, 622), KEF *yit-* “kaybolmak” (Eminoğlu, 2011, 312b), KH -, Kİ *yit-* “helâk olmak; mahvolmak; kaybolmak” (Özyetgin, 2001,742; Caferoğlu, 1931,126), KİN -, KK *yit-* “kaybolmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 131b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *cit-* “kaybolmak, yok olmak” (KKlpRSl., 1958, 252a), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *yit-* “kaybolmak, zayi olmak” (YTSI., 1983, 259b), Trkm. *yit-* “yitmek, kaybolmak; zayi olmak, kaybolmak” (TrkmTSl., 1995, 701b).

yibitti يَبِيتِي (V8a9, 54b7) “ıslattı” (Ar. *balla*)

< *yibi-t-* (?)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, KB -, MK -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BM -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *cibit-* “ıslatmak, nemlendirmek” (TatRSl., 1966, 758b), Baş. *yibit-* “ıslatmak, durulamak” (BaşRSl., 1958, 176a), Klmk. *cibit-* “ıslatmak” (KMLkTSl., 2000, 154a), KKlp. *cibit-* “ıslatmak, nemlendirmek” (KKlpRSl., 1958, 250a), Karay. *ibit-* “ıslatmak, nemlendirmek; terlemek” (KTSl., 2006, 68a), Kum. *yibit-* “ıslatmak” (KmkTSl., 2011, 396b), Kzk. *cibit-* “ıslatmak, nemlendirmek” (KzkESl.,1966, 109a), Nog. *yibit-* “ısalatmak, nemlendirmek” (NogRSl., 1963, 123a).

yokadı يُوْقَادِي (V12a13) “yokladı, kurcalamak, bir şeyin ne olduğunu bilmek için araştırdı, dokundu” (Ar. *cassa*)

< **yok+a-* ?

Tarihî: ET -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, sadece *cokla-*

“yoklamak, ziyaret etmek” (KMLkTSl., 1966, 156a), KKlp. -, Karay. -, Kzk. -, Nog. -.

Yukarıda ele aldığımız kaynaklarda tespit edemediğimiz fiil, Osmanlıca ve Çağataycada kullanılmaktadır:

yoka- “(Tarañçi, Osmanlıca, Çağatayca) 1. Ortadan kaybolmak, görünmez olmak; 2. Sonuna gelmek, 3. Dokunmak, el sürmek” (Radloff III, 400).

yoka- (*yohamak, yokmak*) “1. El sürmek, dokunmak, yoklamak, 2. Yok etmek” (TTS VI, 4645)

yokşullandı يُوقُصُولُ لَانْدِي (V9b10) “yoksul oldu” (Ar. *ta^cattara wa iftaḳara*)

< *yokşullan-* < *yok+sul-lan-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *yokşuz* “lüzumsuz, boşuna, etkisiz, yoksul” (EDPT, 1972, 907b); MK -, KB -; **Harezmi** KE -, sadece isim *yokşuz* “yoksul” (Ata II, 1997, 742), ME -, sadece isim *yokşuz* “yoksul, fakir” (Yüce, 2014, 210b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece isim *yokşul, yoḥsul* “yoksul” (Grønbech, 1942, 126), BMF -, BMİ -, DM -, sadece isim *yokşız* “yoksul, fakir” (Toparlı, 2003, 125b), GT -, sadece isim *yokşul* “yoksul, fakir” (Karamanlıoğlu, 1978, 398b), İH -, İM -, sadece isim *yokşul* “yoksul” (Toparlı, 1992, 622), KEF -, KH -, Kİ *yokşul* “yoksul” (Caferoğlu, 1931, 127), KİN -, KK -, sadece isim *yokşul* “yoksul” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132a), KMES -, KTAM -, sadece isim *yokşul* “yoksul” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1987, 159b), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece isim *yokşıl* “yoksul, fakir” (TatRSl., 1966, 693b), Baş. -, sadece isim *yokşıl* “yoksul, fakir” (BaşRSl., 1958, 707a), KMLk. -, KKlp. -, Karay. -, sadece isim *yokşıl* “yoksul” (KarRPSl., 1974, 247a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -.

yoluḳtı يُولُوقْتِي (V10a8) “yünle pamuğu karıştırarak fala baktı, karşılaştı, rastladı” (Ar. *taṭarraḳa*)

< *yoluḳ-* < **yöl+uḳ-* “karşılaşmak, rastlamak” (Räsänen, 206a; Tekin, 1995, 178 *yöl*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yoluḳ-* “karşılaşmak, rastlamak” (Räsänen, 1969, 206a); MK -, KB -; **Harezmi** KE *yoluḳ-* “rastlamak, karşısına çıkmak” (Ata II, 1997, 745a), ME *yolğaş-* “rastlamak” (Yüce, 2014, 211a), MM -, NF *yoluḳ-*

“karşısına, önüne çıkmak” (Ata, 1998, 489b); **Kıpçak** CC *yoluḳ/h-* “karşılaşmak” (Grønbech, 1942, 126), BMF *yoluḳ-* “karşılaşmak, rastlamak” (Zajaczkowski, 1954, 57), DM -, GT *yoluḳ-* “tesadüf etmek, rastlamak” (Karamanlioğlu, 1978, 399a), İH -, İM *yoluḳ-* “saç yolmak; buluşmak, kavuşmak” (Toparlı, 1992, 622), KEF -, KH -, Kİ *yoluḳ-* “rastlamak” (Özyetgin, 2001, 745; Caferoğlu, 1931, 127), KİN -, KK *yoluḳ-* “kıl vb yolmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132a), KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yoliḳ-* “karşılamak, rastlamak, rast gelmek, karşısına çıkmak, karşılaşmak” (TatRSl., 1966, 695a), Baş. *yoliḳ-* “karşılaşmak, rastlaşmak, karşısına çıkmak” (BaşRSl., 1958, 709b), Kmlk. *coluḳ-* “rastlamak” (KmlkTSl., 2000, 156b), KKlp. *colıḳ-* “karşılaşmak; isabet, hedefe vurmak” (KKlpRSl., 1958, 255b), KrmTat. *yoliḳ-* “karşılaşmak, rastlamak, rast gelmek; önüne çıkmak” (KrmTatRSl., 2002, 237a), Karay. *yoliḳ-* “karşılaşmak, rastlamak, önüne çıkmak” (KarRPSl., 1974, 248a), Kum. *yoluḳ-* “görüşmek; karşılaşmak, rastlamak” (KmkTSl., 2011, 398a), Kzk. *colıḳ-* “yüz yüze görüşmek, buluşmak, uğramak” (KzkESl., 1966, 104a), Nog. *yoliḳ-* “karşılaşmak, rastlamak, yüz yüze görüşmek” (NogRSl., 1963, 125a).

yondi يُونْدِي (V37a10) “yonttu” (Ar. *naḥata*)

< *yōn-* < **yō-n-* “yontmak” (Tekin, 1995, 179).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yon-* “yontmak, kesmek” (EDPT, 1972, 942a); MK *yon-* “kesmek, yontmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 981), KB -; **Harezmi** KE *yon-* “yonmak, yontmak” (Ata II, 1997, 745a), ME -, MM *yon-* “yontmak, kesmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 272b), NF -; **Kıpçak** CC *yon-* “oymak, yontmak” (Grønbech, 1942, 126), BMF -, DM -, GT *yon-* “yontmak, heykel yapmak” (Karamanlioğlu, 1978, 399a), İH -, İM -, KEF *yon-* “yontmak” (Eminoğlu, 2011, 313b), KH -, Kİ *yon-* “yontmak” (Özyetgin, 2001, 746; Caferoğlu, 1931, 127), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yōn-* “yontmak, kesmek, rendelemek; soymak” (TatRSl., 1966, 695b), Baş. *yōn-* “yontmak, kesmek; soymak” (BaşRSl., 1958, 710b), Kmlk. *con-* “yontmak; soymak, temizlemek” (KmlkTSl., 2000, 157a), KKlp. *con-* “yontmak, kesmek, soymak” (KKlpRSl., 1958, 255b), Karay. *yon-* “yontmak, oymak, kesmek; (çim) biçmek” (KarRPSl., 1974, 249b), KrmTat. *yon-* “yontmak, oymak” (KrmTatRSl., 2002, 237b), Kum. *yon-* “yonmak,

yontmak” (KmkTSl., 2011, 398a), Kzk. *con-* “rendelemek, yontmak” (KzkTSl., 2012, 211b), Nog. *yon-* “yonmak, yontmak” (NogRSl., 1963, 125b).

yoruldu يُورُولْدِي (V9b9, 26a13) “yoruldu” (Ar. *taḥallā*, ‘iyi)

< *yorul-* < *yor-ul-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH *yorul-* “yorulmak, armak, yürüyemez, çalışamaz olmak” (İzbudak, 1936, 54), İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMIk. -, KKlp. -, KrmTat. *yorul-* “yorulmak” (KrmTatRSl., 2002, 238b), Karay. *yorul-* “yorulmak” (KTSl., 2006, 125b), Kum. *yorul-* “yorulmak, kuvvetten kesilmek” (KmkTSl., 2011, 399a), Kzk. -, Nog. -. Krş. *yorul-* “yorgun duruma gelmek” (TSl., 2011, 2608a), Trkm. *yorul-* “yorulmak” (TrkmTSl., 1995, 707a).

yudı يُودِي (V27a3) “yıkamak” (Ar. *ğasala*)

< **yū-* “yıkamak” (Tekin, 1995, 180; EDPT., 1972, 870a *yu-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yu-* “yıkamak” (EDPT, 1972, 870a); MK *yū-* “yumak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 984), KB *yu-* “yıkamak” (Arat III, 1979, 556); **Harezmi** KE *yu-*, *yuv-* “yıkamak” (Ata II, 1997, 747b, 749b), ME *yu-* “yıkamak, yumak” (Yüce, 2014, 212a), MM *yu-* “yıkamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 273a), NF *yu-*, *yuv-*, *yuw-* “yıkamak” (Ata, 1998, 490b, 491b); **Kıpçak** CC *yu-* “yıkamak” (Grønbech, 1942, 128), BMF -, DM -, GT *yu-* “yıkamak” (Karamanlioğlu, 1978, 399a), İH -, İM *yu-*, *yuw-* “yumak, yıkamak” (Toparlı, 1992, 622, 623), KEF *yu-* “yıkamak” (Eminoğlu, 2011, 314b), KH *yu-* “yumak, yıkamak” (Özgür, 2003, 147a), Kİ *yu-* ~ *yuv-* “yıkamak” (Özyetgin, 2001, 750; Caferoğlu, 1931, 128), KİN -, KK *yu-* “yıkamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132a), KMES *yu-* “yıkamak” (Toparlı, 1987, 104), KTAM *yuy-* “yıkamak, temizlemek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 160b); Müh. *yu-* “yıkamak” (Battal, 1997, 92b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yu-* “yıkamak; silmek, berelemek; yıkayıp çıkarmak; aşındırmak” (TatRSl., 1966, 697b), Baş. *yı-* “yıkamak; yalamak” (BaşkRSl., 1958, 238b), KMIk. *cuv-* “yıkamak” (KMIkTSl., 2000, 160b), KKlp. *cuv-*

“yıkamak, yıkayıp çıkarmak, el yüz yıkamak; silmek, berelemek” (KKlpRSl., 1958, 263b), Karay. *yuv-* “yıkamak” (KTSl., 2006, 126a), Kum. *cuw-* “yıkamak” (KmkTSl., 2011, 93b), Kzk. *cuv-* “yıkamak; mutlu bir olayı kutlamak” (KzkTSl., 2012, 2015), Nog. *yuv-* “yıkamak, temizlemek; silmek” (NogRSl., 1963, 445b).

yulqadı يُولْقَادِي, **yuldi** يُولْدِي (V37a10) “yoldu” (Ar. *natafa*)

< *yul-(u)k+a-*

< *yul-* “çekip koparmak” (EDPT, 1972, 918b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yul-* “çalınan bir şeyi geri almak” (EDPT, 1972, 918b); MK *yul-* “yolmak; (bağı) çözmek; kadın, mihirinden vazgeçmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 986); **Harezmi** KE *yol-* “yolmak, koparmak” (Ata II, 1997, 744b), ME *yol-* “yolmak, koparmak” (Yüce, 2014, 210b), MM -, NF *yol-* “yolmak” (Ata, 1998, 489b); **Kıpçak** CC *yulq-* “yolmak” (Grønbech, 1942, 128), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF *yol-* “yolmak, koparmak” (Eminoğlu, 2011, 313b), KH -, Kİ -, KİN *yol-* “yolmak” (Delice, 2001, 132b), KK -, KMES -, KTAM -; Müh. *yol-* “fidye vermek; kıl filan gibi şeyleri yerinden çekip koparmak” (Battal, 1997, 92); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yolqı-* “yolmak, çekip koparmak; kurtarmak” ayrıca *yol-* “tırış etmek” (TatRSl., 1966, 187b, 188a), Baş. *yolq-* “yolmak, çekip koparmak, sökmek”, ayrıca *yol-* “yolmak; kurtarmak” (BaşRSl., 1958, 224a-b), Kmlk. *culq-* “yolmak” (KmlkTSl., 2000, 159b), KKlp. *cul-* “yolmak, çekip koparmak” (KKlpRSl., 1958, 260), Karay. *yulq-, yulh-, yulhu-, yunk-* “yolmak, çekmek, koparmak” (KarRPSl., 1974, 256b, 259b), Kum. *yulq-* “yolmak; koparmak; sökmek, sökerek çıkarmak; yolarak toplamak; tırmalamak, tırnaklamak” (KmkTSl., 2011, 399b), Kzk. *cul-* “çekmek, yolmak, sökmek, koparmak; (kadın) başka bir kimsenin saçını yolmak” (KzkTSl., 2012, 217a), Nog. *culq-* “çekip koparmak, yolmak, sökmek” (NogRSl., 1963, 448a).

yumakladı يُومَاقْلَادِي (V31b3) “yumaklamak” (Ar. *kabbaba*)

< *yumgaqla-* < *yumgaq+la-* “yumaklamak, bir şeyi küçük topar haline getirmek” (EDPT, 1972, 936a; Erdal II, 453).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yumgaqla-* “yumaklamak” (EDPT, 1972, 936a); MK -, sadece *yumgaqlan-* “(nesne) top haline gelmek ve yuvarlanmak” (Ercilasun,

Akkoyunlu, 2014, 988), KB -; **Harezmi** KE -, sadece isim *yumgaḳ* “yuvarlak, yumak” (Ata II, 1997, 748b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, sadece isim *yumaḳ* “yuvarlak olarak sarılmış iplik” (Caferoğlu, 128), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yomgaḳla-* “sarmak, dolamak; genelleştirmek, toplamak, toplamını çıkarmak, bilançosunu çıkarmak, özetlemek, hesaplamak, sonuçlandırmak” (TatRSl., 1966, 188b), Baş. *yomgaḳla-* “(iplik) sarmak, yumaklamak, sarmak, dolamak, özetlemek, sonuçlandırmak” (BaşRSl., 1958, 225a), Kmlk. -, KKlp. -, sadece isim *cumaḳ* “yün veya pamuk yumağı” (KKlpRSl., 1958, 261b), Karay. -, sadece isim *yumgaḳ* “yuvarlak, yumak” (KarRPSl., 1974, 257b), Kum. -, sadece isim *yummaḳ* “yumak” (KmkTSl., 2011, 400a), Kzk. *cumaḳ* “yumak”(TKzkSl., 2009, 784a), Nog. -.

yumgaḳlandı يُومَغَاقْلَانْدِي (V10a12) “yumaklanmak” (Ar. *takardasa*)

< *yumgaḳlan-* < *yumgaḳ+lan-* “yumaklanmak”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yumgaḳlan-* “(nesne) top haline gelmek ve yuvarlanmak”(Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 988), KB -; **Harezmi** KE -, ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yomgaḳlan-* “sarılmak, dolanmak; genelleşmek, toplanmak, özetlenmek, sonuçlanmak” (TatRSl., 1966, 188b), Baş. *yomgaḳlan-* “*yomaḳla-* fiilinden edilgen” (BaşRSl., 1958, 225a), Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, Kum. -, Kzk. -.

yumruḳladı يُومُرُقْلَادِي (V32a5, 50b1) “yumrukladı” (Ar. *lakama*)

< *yumruḳla-* < *yıdruḳ+la-* “yumruklamak” (EDPT, 1972, 892b, *yıdruḳ*, 893b *yıdruḳlan-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *yıdruḳ* “yumruk” (EDPT, 1972, 892b); MK -, sadece *yıdruḳlan-* “avucun tamamını yummak, yumruk yapmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 985), KB -; **Harezmi** KE *yumruḳla-* “yumruklamak, dövmek” (Ata II, 1997, 748b), ME -, sadece işteş çatılı *yumruḳlaş-* “yumruklaşmak” (Yüce, 2014, 212a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF *yumruḳla-* “yumruklamak” (Zajaczkowski, 1954, 57), DM -, GT -, sadece isim *yumruḳ* “yumruk” (Karamanlioğlu, 1978, 399b), İH -, İM -, KEF

yumruqla- “yumruqla vurmak” (Eminoğlu, 2011,314b), KH -, Kİ *yumruqla-* “(Trkm) yumruk ile vurmak”, ayrıca *yuruqla-* “yumruklamak” (Özyetgin, 2001, 753; Caferoğlu, 1931,128, 129), KİN -, KK *yumruqla-* “yumruklamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132a), KMES -, KTAM *yumruqla-* “yumruklamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 159b); Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, sadece *yödrıqla-* “yumruklamak, yumruqla vurmak” (TatRSl., 1966, 186a), Baş. -, *yöžrıqla-* “yumruqla vurmak, yumruklamak” (BaşRSl., 1958, 222b), KMLk. -, sadece isim *cumduruk* “yumruk” (KMLkTSl., 2000, 159b), KKlp. *cumırıqla-* “yumruklamak” (KKlpRSl., 1958, 262b), Karay. *yumırıqla-*, *yumruqla-*, *yumuruqla-* “yumruklamak” (KarRPSl., 1974, 258b, 259b), Kum. -, sadece isim *yumuruq* “yumruk” (KmkTSl., 2011, 400a), Kzk. -, sadece isim *cumurıq* “yumruk” (KzkESl.,1966, 111b), Nog. *yomırıqla-* “yumruklamak” (NogRSl., 1963, 449b).

yumurtladı يُومُرْتُوَلَدِي (V8a13) “yumurtladı” (Ar. *bāda*)

< *yumurtla-* < *yumurtqa+la-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece isim *yumurığa* “yumurta” (EDPT, 1972, 938a), KB -, MK -, sadece *yumurığa* “tavuk ve diğer kuşların yumurtası” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 988); **Harezmi** KE -, sadece *yumurıqa* “yumurta” (Ata II, 1997,748b), ME -, sadece *yumurta*, *yumurığa* “yumurta” (Yüce, 2014, 212b), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, sadece *yumurıqa* “yumurta” (Grønbech, 1942, 129), BMİ -, sadece *yumurda* “yumurta” (Zajaczkowski, 1954, 27), DM -, GT -, sadece *yumurıqa* “yumurta” (Karamanlioğlu, 1978, 399b), İH -, İM *yumurıqa* “yumurta” (Toparlı, 1992, 623), KEF *yumurıqa* “yumurta” (Eminoğlu, 2011, 314b), KH *yumurığa* “yumurta” (Özgür, 2003, 147b), Kİ *yamurığa* “yumurta” (Caferoğlu, 118), KİN -, KK *yamurda* “yumurta” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 129a), KMES -, KTAM *yumurda* *Trkm* “yumurta” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 159b), Müh. *yumurta* “yumurta” (Battal, 1997, 92b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *yomırka* “yumurta” (TatRSl., 1966, 190a), Baş. *yomortqa* “yumurta” (BaşRSl., 1958, 225b), KMLk. *cumurtha* “yumurta” (KMLkTSl., 2000, 159b), KKlp. *cumurtqala-* “yumurtlamak” (KKlpSl. 262b), KrmTat. *yumırta* “yumurta” (KrmTatRSl., 2002, 300b), Karay. *yumırtha* “yumurta” (KTSl.126a), Kum. *yumirtqa* “yumurta”

(KmkTSl., 2011, 395b), Kzk. *cumirtkala*- “yumurtlamak” (KzkTSl., 2012, 219a), Nog. *yomurtkala*- “ymurtlamak” (NogRSl., 1963, 449b).

yumşadı يُومَشَادِي (V39a6, 84a10) “yumuşadı” (Ar. *lāna wa naʿuma*)

< *yumşa*- < **yum(u)ş-a*- “yumuşamak” (EDPT, 1972, 939a)

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yumşa*- “yumuşamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 988), KB *yumşa*- “yumuşamak” (Arat III, 1979, 558); **Harezmi** KE *yumşa*- “yumuşamak” (Ata II, 1997, 748b), ME -, sadece ettir. çatılı *yumşat*- “yumşatmak” (Yüce, 2014, 212b), MM -, NF -, sadece isim *yumşak* “yumuşak; hafif, mülayim, ılımlı” (Ata, 1998, 491); **Kıpçak** CC -, sadece isim *yumşak*, *yumşak* “yumuşak” (Grønbech, 1942, 133), BMF -, DM -, sadece isim *yumşak* “yumuşak” (Toparlı, 2003, 125b), GT -, sadece isim *yumuşak* “yumuşak” (Karamanlioğlu, 1978, 399b), İH -, İM -, sadece isim *yumşak* “yumuşak” (Toparlı, 1992, 623), KEF -, sadece isim *yumşak* “yumuşak, hafif, gevşek, zayıf, latif, uysal” (Eminoğlu, 2011, 314b), Kİ -, sadece isim *yumşak* “yumuşak” (Caferoğlu, 129), KİN -, sadece ettir. çatılı *yumşat*- “yumşatmak” (Delice, 2001, 132b), KK -, KMES sadece isim *yumşak* “yumuşak” (Toparlı, 1987, 104), KTAM -, sadece dönüşlü çatılı *yumuşan*- “yumuşamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 159b); Müh. -, sadece *yumuşak ol*- “yumuşamak” (Battal, 1997, 92b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yomşa*- “bk. *yomşar*:- yumşamak, yumşak olmak; gevşemek, boşalmak” (TatRSl., 1966, 189b), Başk. -, sadece *yomşar*- “yumuşamak, gevrekleşmek; gevşemek, boşalmak” (BaşkRSl., 1958, 226b), Kmlk. *cumuşa*- “yumuşamak” (KBllkRSl., 1989, 259a), KKlp. *cumsa*- “yumuşamak; görevlendirmek, emanet etmek; yollamak, göndermek; harcamak, sarf etmek” (KKlpRSl., 1958, 261b), KrmTat. *yımşa*-, *yımşar*- “yumuşamak, yumşak bir hal almak; öfkesi dinmek” (KrmTatRSl., 2002, 300a), Karay. *yımşa*-, *yımşa*- “yumuşamak” (KarRPSl., 1974, 244b, 266b), Kum. *yımışa*- “yumuşamak; mec. nazikleşmek, nezaketli olmak” (KmkTSl., 2011, 395b), Kzk. *cumsa*- “göndermek, görevlendirmek” (KzkTSl., 2012, 218b), ayrıca *cumsar*- “yumuşamak; sakinleşmek” (KzkESl., 1966, 111a), Nog. *yumsa*- , *yumsar*- “yumuşamak, yatışmak; gevşemek, boşalmak; *yumsar*- “yumuşamak” (NogRSl., 1963, 448b).

yumurdı يُومُورْدِي (V35b7) “nesneyi düz yaptı, dümdüz etmek” (Ar. *marata*)

< *yumur-*

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, KB -; **Harezmi** KE *yumur-* “bozmak, yerle bir etmek” (Ata II, 1997, 748b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ krş. *yumur-* “koşmak” (Caferoğlu, 1931, 129), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. krş. *yumur-* “engellemek, rahatsız etmek; karıştırmak, benzetmek, sanmak” (KarRPSl., 1974, 258a), Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *yumur-* “derleyip toplamak; ezip büzmek, iki kat etmek; bozmak, harap etmek” (YTSI., 1983, 264b), Trkm. *yumur-* “yıkamak, tahrip etmek, dağıtmak, harap etmek” (TrkmTSl., 1995, 710b).

yundi يُونْدِي (V6a6. sayfa kenarında yazılmıştır), **yuwundi** يُوُونْدِي (V58b12) “yıkandı” (Ar. *iğtasala*)

< *yun-* < **yū-n-* “yıkamak” dönüşlü (EDPT, 1972, 870a; Erdal II, 1991, 631; Tekin, 1995, 180).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yun-* “yıkamak, temizlenmek” (Erdal II, 1991, 631); MK *yun-* “yıkamak; Oğuzcada abdest almak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 989), KB *yun-* “yunmak, yıkamak” (Arat III, 1979, 558); **Harezmi** KE -, ME *yun-* “yıkamak” (Yüce, 2014, 212b), MM *yun-* “yıkamak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 273a), NF *yun-* “yıkamak; abdest almak” (Ata, 1998, 491a); **Kıpçak** CC *yuvun-* “yıkamak” (Grønbech, 1942, 130), BMF *yun-* “yıkamak” (Zajaczkowski, 1954, 57), DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK *yun-* “yıkamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132a), KMES *yun-* “yıkamak” (Toparlı, 1987, 104), KTAM *yun-* “yıkamak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 160a); Müh. *yuvun-* “yıkamak” (Battal, 1997, 92b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yuvın-* “yıkamak, el yüz yıkamak” (TatRSl., 1966, 698b), Baş. *yıvin-* “yıkamak, el yüz yıkamak,” (BaşRSl., 1958, 238b), KMLk. *cuvun-* “yıkamak” (KMLkTSl., 2000, 161a), KKlp. *cuvın-* “yıkamak, el yüz yıkamak” (KKlpRSl., 1958, 265b), Karay. *yuvun-* “yıkamak; denize girmek; sakinleşmek, avunmak” (KarRPSl., 1974, 253a), Kum. *cuwun-* “yıkamak, abdest almak” (KmkTSl., 2011, 94b), Kzk. *cuvın-* “yıkamak, yunmak, banyo yapmak” (KzkTSl., 2012, 216a), Nog. *yuvın-* “yıkamak, deniz girmek, banyo yapmak” (NogRSl., 1963, 445b).

yuttı يُوطِي (V8b2, 53a5) “yuttu” (Ar. *bala‘a*)

< *yūt- “yutmak” (Tekin, 1995, 180; EDPT, 1972, 885b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yut-* “Oğuz ve Kıpçak lehçesinde yutmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 990); KB *yut-* “yutmak” (Arat III, 1979, 559), **Harezmi** KE *yut-* “yutmak” (Ata II, 1997, 749a), ME *yut-* “yutmak” (Yüce, 2014, 212b), MM *yut-* “yutmak” (Toparlı, Argunşah, 2014, 273b), NF -; **Kıpçak** CC *yuvut-* “yutmak” (Grønbech, 1942, 127), BMF *yut-* “yutmak” (Zajaczkowski, 1954, 57), DM -, GT *yut-* “yutmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 400a), İH -, İM *yut-* “yutmak” (Toparlı, 1992, 623), KEF *yut-* “yutmak, emmek” (Eminoğlu, 2011, 315a), KH -, Kİ *yut-* “yutmak” (Özyetgin, 2001, 745; Caferoğlu, 1931, 129), KİN -, KK *yut-* “yutmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132a), KMES -, KTAM *yut-* “yutmak” (Toparlı-Çögenli-Yanık, 2000, 160b); Müh. *yut-* “boğazdan karına indirmek” (Battal, 1997, 92b); **Çağdaş Kıpçak** Tat. *yot-* “yutmak, bir yudum almak; emmek, soğurmak; mahvetmek, yok etmek” (TatRSl., 1966, 191b), Baş. *yot-* “yutmak, bir yudum almak; emmek, soğurmak” (BaşRSl., 1958, 228a), Kmlk. *cut-* “yutmak” (KmlkTSl., 2000, 160a), KKlp. *cut-* “yutmak” (KKlpRSl., 1958, 263b), Karay. *yut-* “yutmak” (KarRPSl., 1974, 260b), Kzk. *cut-* “yutmak, hazmetmek, sindirmek; ortadan kaldırmak, yok etmek” (KzkTSl., 2012, 220b), Kum. *yut-* “yutmak” (KmkTSl., 2011, 400b), Nog. *yut-* “yutmak; emmek” (NogRSl., 1963, 451b).

yuwaladı يُوْوَالَدِي (V16a5) “yuvarladı” (Ar. *daḥraca*)

< *yuv-ala-* “yuvarlamak” (EDPT, 1972, 871b: *yuv-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK -, sadece kök fiil *yuv-* “yuvarlamak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 990); KB -; **Harezmi** KE -, ME *yuwala-* “yuvarlamak” (Yüce, 2014, 212b), MM -, NF -, sadece *yuvalandur-* “yuvarlamak” (Ata, 1998, 491b); **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, sadece kök fiil *yuv-* “yuvarlamak” (İzbudak, 1936, 55), İM -, KEF *yuwala-* “yuvarlamak” (Eminoğlu, 2011, 315a), KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. -, KKlp. -, Karay. -, sadece *yuvarla-* “yuvarlamak” (KarRPSl., 1974, 251b), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *yuwala-* “yuvarlamak” (YTSl., 1983, 265a).

yuwalandı يُوْوَلاَئِدِي (V9a8) “yuvarlandı” (Ar. *tadaḥraca, tadaḥdara*)

< *yuvalan-* < *yuv-ala-n-* “yuvarlanmak” (EDPT, 1972, 871b: *yuv-*).

Tarihî: Orh. -, sadece *yuvul-* “yuvarlanmak” (Erdal II, 1991, 689), Uyg. -; MK -, sadece *yuwul-* “birisi tarafından veya kendi kendine yuvarlanmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 991); KB *yuwulun-* “yuvarlanmak” (Arat III, 1979, 559); **Harezmi** KE -, ME *yuvalan-* “yuvarlanmak” (Yüce, 2014, 213a), MM -, NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, KEF -, KH -, Kİ -, KİN -, KK -, KMES -, KTAM -, Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, Karay. *yuvalan-* II “yuvarlanmak”, ayrıca *yuvarlan-* “yuvarlanmak” (KarRPSl., 1974, 251b-252a), Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *yuvalan-*, *yuvlan-*, *yuvlun-*, *yuvnul-* “yuvarlanmak” (YTSI., 1983, 265a).

yuwurdı يُوْوُورْدِي (V26a9) “yoğurdu” (Ar. *‘acana*)

< *yugur-* “yoğurmak” (EDPT, 1972, 906a).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *yugur-* “yoğurmak, karıştırmak” (EDPT, 1972, 906a); MK -, sadece edil. çatılı *yugrul-* “yoğrulmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 985), KB -; **Harezmi** KE *yogur-* “yoğurmak, karıştırmak” (Ata II, 1997, 740b), ME -, MM -, NF *yogur-* “yoğurmak” (Ata, 1998, 488a); **Kıpçak** CC -, BMF *yogur-* “yoğurmak” (Zajaczkowski, 1954, 57), DM -, GT -, İH -, İM *yugrul-* “yoğrulmak” (Toparlı, 1992, 622), KEF *yogur-* “yoğurmak, hamur durumuna getirmek” (Eminoğlu, 2011, 313a), KH -, sadece edil. çatılı *yugrul-* “yoğrulmak” (Özgür, 2003., 147a), Kİ -, KİN -, KK *yogur-* “yoğurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 131a), KMES -, KTAM *yogur-* “hamur yoğurmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 158b); Müh. *yogur-* “koyulaştırmak, hamur yapmak” (Battal, 1997, 91b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. -, KrmTat. *yogur-* “yoğurmak” (KrmTatRSl., 2002, 234a), Karay. -, Kum. -, Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *yogur-* “katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek; *mec.* bir kişiye istenilen nitelikleri kazandırmak, yeteneklerini geliştirmek” (TSI., 2011, 2599a), Trkm. *yugur-* “yoğurmak: hamur yoğurmak” (TrkmTSI. 1995, 709b).

yükletti يُؤكِّلَتِي (V38b10) “yükletmek, ağırlaştırmak” (Ar. *waḳara*)

< *yüklet-* < **yü-k+le-t-* “yükletmek” (EDPT, 1972, 912b, 885b **yü-*).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; MK *yüklet-* “yükletmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 992), KB -; **Harezmi** KE *yüklet-* “yükletmek” (Ata II, 1997, 750b), ME -, sadece *yükle-* “yüklemek” (Yüce, 2014, 213a), MM -, sadece isim *yük* “yük” (Toparlı, Argunşah, 2014, 273b), NF -, sadece *yükle-* “yüklemek” (Ata, 1998, 492a); **Kıpçak** CC -, sadece *yükle-* “yüklemek” (Grønbech, 1942, 131), BMF -, DM -, GT -, sadece isim *yük* “yük” (Karamanlıoğlu, 1978, 400a), İH -, İM -, sadece *yükle-* “yüklemek” (Toparlı, 1992, 623), KEF *yükle-* “yüklemek, yük etmek” (Eminoğlu, 2011, 315b), KH -, Kİ -, sadece *yükle-* “kefil olmak” (Özyetgin, 2001, 756; Caferoğlu, 1931, 130), KİN -, KK *yüklet-* “yükletmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132b), KMES -, KTAM *yüklet-* “yükletmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 160b); Müh. -, sadece *yükle-* “yüklemek” (Battal, 1997, 93a); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yöklet-* “bk. *yöklet-*: zorunlu kılmak, mecbur tutmak, mecbur etmek; koymak, yüklemek, görevlendirmek” (TatRSl., 1966, 194b), Baş. *yöklet-* “bk. *yöklet-*: “zorunlu kılmak, mecbur etmek; yüklemek, görevlendirmek” (BaşRSl., 1958, 230a), Kmlk. *cüklet-* “*cüklemek*’ten geç. f. *cüklet-*: yüklemek” (KmlkRSl. 271b), KKlp. *yüklet-* “yüklemek, tahmil etmek; zorlamak, zorunda bırakmak; görevlendirmek” (KKlpRSl., 1958, 268b), Karay. -, sadece *yükle-* “yüklemek; görevlendirmek” (KarRPSl., 1974, 262a), Kum. *yüklet-* “yüklemek’ten geç. f.; *yüklet-*: yüklemek, tahmil etmek, yük vurmak; *mec.* birini bir iş yapmakla görevlendirmek” (KmkTSl., 2011, 402a), Kzk. -, sadece *cükte-* “yüklemek, görev vermek, görevlendirmek” (KzkETSl., 2012, 222a), Nog. *yüklet-* “*yüklet-*’ten geç. f.; *yüklet-*: yüklemek, görevlendirmek” (NogRSl., 1963, 447b).

yükündi يُؤكُونِدِي (V8b7) “eğildi, diz çöktü” (Ar. *baraka*)

< *yükün-* < **yü-k-(ü)n-* “eğilmek, diz çökmek, saygı göstermek” (Erdal II, 1991, 631).

Tarihî: Orh. *yükün-* “eğilmek, diz çökmek”, Uyg. *yükün-* “boyun eğip itaat etmek, diz çökmek” (EDPT, 1972, 913b), Mk *yükün-* “secde etmek; saygı göstermek üzere baş eğmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 993), KB *yükün-* “secde etmek” (Arat III, 1979, 561); **Harezmi** KE *yükün-* “diz çökmek,

saygıyla eğilmek, secde etmek” (Ata, 1998, 750b), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *yügün*- “saygıyla eğilmek, diz çökmek” (Grønbech, 1942, 130), BM -, DM -, GT -, İH -, sadece kök fiil *yük*- “namaz kılmak, büyükler huzurunda baş eğmek, tevazu göstermek” (İzbudak, 1936, 55), İM -, KEF -, KH -, Kİ *yükün*- “diz çökerek hizmet etmek, eğilerek hizmet etmek” (Özyetgin, 2001, 757; Caferoğlu, 1931,130), KİN -, KK -, KMES -, KTAM isim *yükünçi* “namaz kıldıran, halife” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 161a), Müh. -; **Çağdaş Kıpçak** Tat. *yöğün*- “eğilmek; saygı ile eğilmek” (TatRSl., 1966, 192a), Baş. *yöğön*- “diz üstü yere çökmek, eğilmek” (BaşkRSl., 1958, 226b), Kmlk. *cügün*- “istemek, dilemek, rica etmek, adak adamak, söz vermek; yalvarmak, aman dilemek, baş eğmek, önünde eğilmek” (KmlkTSl., 2000, 161b), KKlp. *cügin*- “eğilmek, rukû etmek, diz çökmek” (KKlpRSl., 1958, 266b), Karay. *yügün*- “selam vermek, selamlamak” (KTSl., 2006, 126b), Kum. *yügün*- “diz çökmek, diz üstü yere çökmek, (KmkTSl., 2011, 401b), Kzk. *cügin*-“diz çökmek, çömelmek; *mec.* müracaat etmek, başvurmak” (KzkTSl., 2012, 221a), Nog. -.

yülüdi يُؤلُودِي (V13b7) “tırış etti” (Ar. *halaka*)

< *yüli*- “tırış etmek” (EDPT, 1972, 919b; Berta, 1996, 491).

Tarihî: Orh. -, Uyg -, sadece ettir. çatılı *yülit*- “tırış ettirmek” (EDPT, 1972, 923a); MK *yüli*- “yülümek, tırış etmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 993), KB -; **Harezmi** KE -, sadece ettir. çatılı *yülit*- “tırış etmek” (Ata II, 1997,751a), ME *yülü*- “tırış etmek” (Yüce, 2014, 213b), MM -, NF *yüli/ü*- “tırış etmek, kesmek” (Ata, 1998, 492b); **Kıpçak** CC *yülü*- “tırış etmek” (Grønbech, 1942, 131), BMF -, DM -, GT -, İH -, İM *yüli*- “saç tırış etmek” (Toparlı, 1992, 623), KEF *yüli*- “tırış etmek” (Eminoğlu, 2011,315b), KH -, Kİ *yüli*- “tırış etmek” (Özyetgin, 2001, 758; Caferoğlu, 1931, 128 *yulı*-), KİN -, KK -, sadece ettir. çatılı *yülüt*- “tırış etmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 132b), KMES -, KTAM -; Müh. -; **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, Kmlk. *cülü*- “tırış etmek” (KmlkTSl.162a), KKlp. -, Karay. *ili*-, *yulu*-, *ül*-, *ülyu*- “tırış etmek”(KarRPSl., 1974, 198a), Kum. *yülü*- “tırış etmek” (KmkTSl., 2011, 402a), Kzk. -, Nog. -. Krş. TTü. *yülü*- “tırış etmek, saç ve sakalı kazımak” (YTSl., 1983, 266b).

yürüdi يورۇدى (V38b10) “yürüdü” (Ar. *maşā*)

< *yörü-* < *yōri-* “yürümek” (EDPT, 1972, 957a).

Tarihî: Orh. *yori-* “yürümek”, Uyg. *yori-* “yürümek” (EDPT, 1972, 957a); MK *yor-*, *yori-* ~ *yoru-* “yürümek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 981), KB *yor-*, *yori-* “yürümek, varmak” (Arat III, 1979, 552, 553); **Harezmi** KE *yöri/ü-* “yürümek, hareket etmek; geçerli olmak; yaşamak” (Ata II, 1997, 746b), ME *yöri/ü-* “yürümek, gitmek” (Yüce, 2014, 211b), MM *yöri/ü-* “yürümek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 272b), NF *yöri/ü-* “yürümek, gezinmek, yoluna devam etmek; hareket etmek, davranmak, yaşamını devam ettirmek” (Ata, 1998, 489b); **Kıpçak** CC *yür-*, *yürü-* “yürümek, gezinmek, gitmek” (Grønbech, 1942, 131), BMF -, DM -, GT *yüri/ü-* “yürümek” (Karamanlıoğlu, 1978, 400a), İH -, İM *yüri/ü-* “yürümek” (Toparlı, 1992, 623, 624), KEF *yüri-* “yürümek” (Eminoğlu, 2011, 314a), KH *yörü-* “yürümek” (Özgür, 2003, 147a), Kİ *yürü-* “yürümek” (Özyetgin, 2001, 759; Caferoğlu, 1931, 131), KİN *yüri/ü-* “yürümek” (Delice, 2001, 133), KK *yürü-* “yürümek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132b), KMES *yürü-* “yürümek” (Toparlı, 1987, 105), KTAM *yüri-* “yürümek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 161a), Müh. *yürü-* “ayakları ileriye atarak hareket etmek” (Battal, 1997, 93b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. *yörï-* “yürümek, gitmek, hareket etmek, kımıldamak” (TatRSl., 1966, 196b, Baş. *yörö-* “yürümek, gitmek, gezmek, dolaşmak” (BaşRSl., 1958, 231a), Kmlk. *cürü-* “yürümek” (KmlkTSl.163b), KKlp. *cüri-* “yürümek, kımıldamak” (KKlpRSl., 1958, 270b), Karay. *yürü-* “yürümek” (KTSl., 2006, 127a), Kum. *yürü-* “yürümek” (KmkTSl., 2011, 403a), Kzk. *cür-* “yürümek, gitmek; hareket etmek, çalışmak; bir tarafa yönelmek; yola çıkmak; (satranç, iskambil vb. oyunlarda) ilk hamleyi yapmak” (KzkTSl., 2012, 222a), Nog. *yür-* “yürümek, gitmek, hareket etmek, hamle yapmak” (NogRSl., 1963, 451a).

yüwürdi يۈۈوردى , **yügürdi** Trkm. يۈگۈردى (V12a6) “koştı, akmak, meydana gelmek” (Ar. *carā*)

< **yügür-* “koşmak” (EDPT, 1972, 914b).

Tarihî: Orh. *yügür-* “hızlı koşmak, akmak”, Uyg. *yügür-* “koşmak, akmak” (EDPT, 1972, 914b); MK *yügür-* “koşmak” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014,

992), KB *yügür*- “koşmak, seyirtmek, yürümek” (Arat III, 1979, 560); **Harezmi** KE *yügür*- “koşmak, koşuşturmak, hızlı yürümek” (Ata II, 1997, 749b), ME *yügür*- “koşmak” (Yüce, 2014, 213a), MM -, NF *yügür*- “koşmak” (Ata, 1998, 492a); **Kıpçak** CC *yügür*- “koşmak” (Grønbech, 1942, 130), BMF *yügürt*- “koşturmak” (Zajaczkowski, 1954, 58), DM -, GT *yügür*- “koşmak” (Karamanlıoğlu, 1978, 400a), İH *yüğü*- “zıplıya zıplıya koştu” (İzbudak, 1936, 55), İM *yügür*- “çalışmak, çabalamak” (Toparlı, 1992, 623), KEF *yügür*- “koşmak” (Eminoğlu, 2011, 315a), KH -, sadece isim *yügrük* “çabuk, çevik, hızlı koşan” (Özgül, 2003, 147b), Kİ *yügür*- “akmak, cereyan etmek, meydana gelmek; koşmak” (Özyetgin, 2001, 756; Caferoğlu, 1931, 130), KİN -, KK *yügür*- “koşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132a), KMES -, KTAM *yügür*- “acele etmek, koşmak” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 160b). **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yöğür*- “koşmak, kaçmak, atlamak, hoplamak, çok hızlı gitmek; olmak, başa gelmek” (TatRSl., 1966, 192a), Baş. *yöğür* “koşmak, kaçmak; yükselmek” (BaşRSl., 1958, 704), Kmlk. -, KKlp. *cügir*-, *cüwir*- “koşmak” (KKlpRSl., 1958, 266a, 266b), Karay. -, Kum. *yügür*- “hızlı yürümek, koşmak” (KmkTSl., 2011, 401b), Kzk. *cügir*- “koşmak, koşarak dışarı çıkmak; göz atmak, kısa süre bakmak” (KzkTSl., 2012, 221a), Nog. *yuvır*- “koşmak, hızlı koşmak, kaçmak” (NogRSl., 1963, 445b).

yüzdi يُوْزْدِي (V25b12) “yüzdü” (Ar. *‘āma*)

< *yüz*- “yüzmek” (EDPT, 1972, 984a).

Tarihî: Orh. *yüz*- “yüzmek”, Uyg. *yüz*- “yüzmek” (EDPT, 1972, 984a); MK *yüz*- “(suda) yüzmek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 994); KB -; **Harezmi** KE *yüz*- “yüzmek” (Ata II, 1997, 753a), ME -, MM -, NF -; **Kıpçak** CC *yüz*- “yüzmek” (Grønbech, 1942, 132), BMF -, DM *yüz*- “yüzmek” (Toparlı, 2003, 126b), GT -, İH -, İM *yüz*- “yüzmek” (Toparlı, 1992, 624), KEF -, KH -, Kİ *yüz*- “yüzmek” (Özyetgin, 2001, 760; Caferoğlu, 1931, 131), KİN -, KK *yüz*- “suda yüzmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 1999, 132b), KMES -, KTAM *yüz*- “suda yüzmek” (Toparlı, Çögenli, Yanık, 2000, 161b); Müh. *yüz*- “suda ve kolları kimildatarak hareket etmek” (Battal, 1997, 93b); **Çağdaş Kıpçak**: Tat. *yöz*- “yüzmek” (TatRSl., 1966, 194a), Baş. *yöz*- “yüzmek” (BaşRSl., 1958, 229a), Kmlk. *cüz*- “yüzmek” (KmlkTSl., 2000, 164a), KKlp. *cüz*- “yüzmek”

(KKlpRSl., 1958, 267a), Karay. *yüz-*, *üz-* “yüzmek” (KarRPSl., 1974, 261b, 588b), Kum. *yüz-* “yüzmek” (KmkTSl., 2011, 403b), Kzk. *cüz-* “yüzmek” (KzkTSl., 2012, 221b), Nog. *yüz-* “yüzmek” (NogRSl., 1963, 446).

yüzleşti يُوزُلاشتى (V10b4) “yüzleşti, yüz yüze geldi” (Ar. *tawācaha*)

< *yüzleş-* < *yüz+le-ş-* “yüzleşmek”

Tarihî: Orh. -, Uyg. -, sadece dönüşlü *yüzlen-* “bir tarafa doğru yönelmek; yüz yüze gelmek”; MK -, sadece dönüşlü *yüzlen-* “yüzü (birine) dönmek; itibar sahibi olmak; itibar görmeyi istemek” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014, 994), KB -; **Harezmi** KE -, sadece dönüşlü *yüzlen-* “saygı sahibi olmak” (Ata II, 1997, 753a), ME -, MM -, sadece *yüzle-* “yönelmek, yüzünü dönmek” (Toparlı, Argunşah, 2014, 274a), NF -; **Kıpçak** CC -, BMF -, DM -, GT -, İH -, İM -, sadece *yüzlen-* “yönelmek” (Toparlı, 624), Kİ -, sadece *yüzle-* “yüzüne vurmak, sitem etmek” (Özyetgin, 2001, 761; Caferoğlu, 1931, 131), KİN -, KK -, KMES -, KTAM -; Müh. -; sadece *yüzlen-* “mürailik etmek” (Battal, 1997, 1997, 93b); **Çağdaş Kıpçak:** Tat. -, Baş. -, KMLk. -, KKlp. *cüzles-* “yüzleşmek, yüz yüze gelmek” (KKlpRSl., 1958, 267b), Karay. -, Kum. -, Kzk. *cüzdes-* “yüzleşmek, yüz yüze görüşmek” (KzkTSl., 2012, 221b), Nog. TTü. *yüzleş-* “bir olayı ileri sürenle, inkâr eden kimseler yüz yüze gelerek sözlerini tekrarlamak; yüz yüze gelmek; *mec.* farkına varmak, iyice anlamak” (TSl., 2011, 2635a), Trkm. *yüzleş-* “yüzleşmek, yüz yüze gelmek” (TrkmTSl., 1995, 715a).

zehlêyledi زَهْلَئى لَادى (V12b2) “cesaretlendirdi” (Ar. *cassara*)

Bu kelime tarihî Türk dili alanları ve çağdaş Kıpçak dillerinde yer almamaktadır.

5. SONUÇ

Çalışmamızda esas metinde müellifin Arapça yanlış yazdığı ve anlamlandırdığı bazı kelimeleri düzelttik. Ayrıca eser üzerine bundan önce yapılan çalışmalarda Arapçadan Türkçeye yapılmış tercüme hatalarını, yanlış okunan, yanlış anlamlandırılan kelimeleri düzeltmeye çalıştık, anlamları bulunmayan kimi kelimelerin anlamlarını tespit ettik.

Çalışmamızın “Notlar” bölümünde ise eserde geçen fiilleri ele alarak tarihî Türk dilleri ve çağdaş Kıpçak dillerindeki şekilleriyle karşılaştırarak bu fiilleri şekil ve anlam açısından tespit etmeye çalıştık.

Eserin yazarının hataları ve eser üzerine bizden yapılan çalışmalarda yanlış okuma veya anlamlandırmalar hakkında yaptığımız düzeltilerden şu örnekleri verebiliriz:

1. “köse” anlamında olan Arapça **اكراد** **acrad** kelimesi asıl metinde **اكرود** **acrūd** şeklinde yanlış yazılmıştır (V4a9). Biz onu olması gereken şekilde yazdık. Atalay ve Al- Türk, bunu düzeltmemişler.
2. **اچلج** **aclaḥ** kelimesi metinde “kel” anlamında kullanılmıştır (V4a5). Oysa Arapçada bu kelime saçı sadece alınının iki tarafından dökülmüş kimseye denir.
3. “ankut kuşu” kuşu anlamındaki **ابو فروه** **abu farwa** kelmesi metinde yanlış olarak **ابو فرو** **abu farw** şeklinde yazılmıştır (V4a10).
4. “baykuş” anlamında kullanılan **ügi** kelimesi müellif tarafından Arapça olarak gösterilmiştir (V4a9). Halbuki ne bu kelime ne de karşılığı olarak verilen **anaz** kelimesi Arapça değildir. Anlamına gelince eser üzerine yapılan çalışmalarda Atalay soru işaretiyle bırakmış, Al-Türk, “anasız olan kimse”, Fazilov ise “uğursuz kuş” anlamını vermiştir.
5. “sığır balıkçılı” anlamında olan **ابو قردان** **abu kırdân** = yap ak kelimesini (V4b12), Atalay, Al-Türk ve Fazilov anlamdırmamışlardır. Kun ise “bembeyaz” anlamını vermiştir.

6. “kuyruksallayangillerden bir çeşit kuş” anlamında olan ابوفصادة **abu faşâda** = *abraş* kelimesini (V4b10), Atalay soru işaretiyle bırakırken, kun “bir bayağı kuş” demiştir. Al-Türk “kırmızı siyah noktalı olan” anlamını vermiştir.
7. “iyileşti, acısı dindi, sakinleşti” anlamında olan Arapça سكن **sakana** kelimesi, metinde yanlış olarak استكن **istakana** şeklinde yazılmıştır (V6a13). Atalay ve Al-Türk bunu düzeltmemişlerdir
8. “tatmak” anlamında olan Arapça ذاق **dāqa** kelimesi metinde انداق **indāqa** şeklinde yanlış yazılmıştır (V7a2). Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişlerdir.
9. “soğutmak” anlamında olan Arapça تبريد **tabrīd** kelimesi metinde “soğukluk” anlamında olan برودة **brūda** şeklinde yanlış yazılmıştır (V7a10). Atalay ve Al-Türk, bunu düzeltmemişlerdir.
10. “havyar yumurtasıyla meşhur olan kefal balığı” anlamında olan çıra kelimesine (V7a13) Atalay “tuturak”, Fazilov “balık” anlamını vermişler. Al-Türk ise anlam vermemiştir.
11. “bayağı bıyıklı balık” anlamında olan Arapça بني **bunnî** = şawab kelimesi (V7b1). Atalay, “iyilik, ihsan” anlamını vermiştir, Fazilov, “bir çeşit Nil balığı” anlamını vermiştir, Al- Türk yorum yapmamıştır.
12. “havyar” anlamında olan Arapça بطارخ **baṭârīḥ** = *oğulduḥ* kelimesine (V7b1) Atalay “tohum”, Fazilov “havyar” Al- Türk ise anlam vermemiştir.
13. “yaban ördeği” anlamında olan Arapça بج **bacc** = *kara kaz, tala kaz* kelimesine (V7b4) Atalay “bir kuş adı”, Fazilov “evcil kaz” anlamını vermiştir, Al-Türk ise anlamlandırmıştır. Ayrıca Arapça بج **bacc** şeklinde olan kelime metinde yanlışlıkla باح **baḥ** şeklinde yazılmıştır.
14. “önemsedi, kayırdı, önem verdi” anlamındaki Arapça بالى kelimesi metinde بالا şeklinde yanlış yazılmıştır (V8a13). Atalay ve Al-Türk bu düzeltmemişlerdir.
15. “gönderdi, yolladı” anlamında olan اباردي **eberdi** (V8b1) kelimesini Atalay “gönderdi” anlamında /P/ ile *apardı* şeklinde okumuş . Fazilov, “gönderdi, yolladı” anlamında /b/ ile *abardı* okumuştur, Al- Türk ise / p/ ile okumuştur anlam vermemiştir. Bu kelimenin Arapçası “gönderdi” anlamındadır. Ayrıca

kelimenin üstünde وبالياء yazılmaktadır, bu da kelimenin *yeberdi* şeklinde de okunabileceğini gösteriyor . Bu çıkartmayı Atalay ve Al- Türk, okumamışlardır. Bu kelime Güneybatı grubu hariç bazı çağdaş Türk lehçelerinde *ibar-*, *é:ber-*, *é:ver-*, *yeber-* biçimlerinde yaşamaktadır (EDPT, 1972, 1972, 37b). Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurtçada *eber-* şeklinde kullanılmaktadır. Bu yüzden biz de *eberdi* şeklinde okuduk.

16. “sadak” anlamında olan Farsça tirkeş kelimesi (V8b11), metinde Arapça olarak gösterilmiştir.

17. “zayıfladı, güçsüz oldu” anlamında olan Arapça ضعف *da’ufa* kelimesi “bir şeyin iki katı olmak, iki misli olmak” anlamında olan تضاعف *taḍa’afa* şeklinde yazılmıştır. Atalay ve Al- Türk, bunu düzeltmemişler.

18. “kurtardı” anlamında olan خلاص *hallaşa* kelimesi (V10b6), metinde “kurtuldu” anlamında تخلص *taḥallaşa* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al- Türk bunu düzeltmemişlerdir.

19. “cet, dede” anlamında olan öpige kelimesini (V11a11), Atalay *öpke* şeklinde okuyarak “ciğer” anlamını vermiştir, Al- Türk, *öpke* şeklinde okuyarak “akciğer” anlamını vermiştir, Fazilov *öbke* şeklinde okumuş “ecdad, cet” anlamını vermiştir”

20. “böğür” anlamında olan Arapça حقو *haḳw* kelimesi (V12b6) metinde حقا *haḳa* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

21. “keskin” anlamında olan Arapça حد *hād* kelimesi (V13a7), metinde حد *hed* şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk, bu kelimeyi düzeltmemişler.

22. “masal” anlamında olan حكاية *hikāye* = yomak kelimesini (V13a13), Atalay soru işaretiyle bırakmış, Fazilov “çamaşır yıkamak” anlamını vermiş, Al- Türk ise “dokumak” anlamını vermiştir.

23. “biçti” anlamında olan حش *haşsa* = *ordı* kelimesini (V13b10), Atalay ve Al- Türk “vurdu” anlamında *urdu* şeklinde yanlış okumuşlar, Fazilov, *ordı* şeklinde okuyarak “biçti, kesti” anlamını vermiştir.

24. “çıkış” anlamında olan Arapça **خروج** **hurûc** kelimesi (V14b8), metinde **خرج** **harc** şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

25. “aydınlık” anlamında kullanılan **روشن** **rawşan** kelimesi (V17a2) Farsçadır, metinde Arapça olarak gösterilmiştir.

26. “dolandırıcı, aldatıcı” anlamında olan **زملوط** **zamlût** = *yalıy* kelimesini (V17b13), Atalay ve Al-Türk soru işaretiyle bırakmışlar, Fazilov, “yamaç, sırp, dik, bayır” gibi anlamlar vermiştir.

27. “bukağı çivisi” anlamında olan Arapça **سارقة** **sariqa** kelimesi (V19b4), metinde **سولق** **sawlaq** şeklinde yanlış yazılmıştır. Atalay ve Al-Türk bu kelimeyi düzeltmemişlerdir.

28. “Eyyubiler döneminde üzerinde at saçı olan ve ordunun önünde yürüyen askerin elindeki büyük bayrak” anlamında kullanılan **شالیش** = *karawulu* kelimesine (V20b13) Atalay, “karakol”, Fazilov, “bekçi” anlamını vermiştir. Al-Türk ise kelimeyi anlamlandırmamıştır.

Eserde geçen fiillerin incelendiği kısımda 803 fiil ele alınmıştır. Fiillerin bir kısmı Kıpçakçada çok yaygın bulunan kelimeler olsa da bir kısmı da bu döneme ait nadir fiillerdir: *burtur-/burtar-* “surat asmak, yüz buruşturmak”, *burut-* “tencere fokurdayarak kaynamak”, *bülkür-* “su ve benzeri yerden kaynamak, kabarmak”, *keşkel-* “şaka yapmak”, *kars-* “el çırpma”, *bursla-* “hayvana yem vermek” gibi.

Dönemin önemli eserlerinden Kitabü'l-İdrak de sözlük ve dil bilgisi açısından bize dönem hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Filler bakımından iki eseri karşılaştırdığımızda Tuhfe’de 403 farklı fiilin yer aldığını tespit ettik.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Halil, R. Ahmetyanov. 1997. **Tatarça-Törekçe suzlek, Tatarca-Türkçe Sözlük**, İstanbul.
- Ağışev, İ.M., İ.G. Bişev, G.D. Zeynullina, Z. K. İsmöhmetov, T. H. Kusimova, Z. G. Uraksin, U. M. Yarullina. 1993. **Başkört Tiliñ Hüzliğı** I-II, Moskva.
- Ahmerov, K. Z., T. G. Baişev, G. R. Karimova ve A. A. Yuldaşev. 1958. **Başkirsko-russkiy slovar'**. Moskva.
- Akar, Ali. 2012. **Türk Dili Tarihi**, 5. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Al-Bustânî, Butrus. 1977. **Kamûs Muhîtü'l Muhît**, Beyrut.
- Al-Hasan bin Abdullah Abu Hilal al-Askarî. H. 1353. **Mu'cem Alfuruğ Fi'l- Luğa. معجم الفروق في اللغة** Kahire: Mektebetü'l-İkiddîs
- Al-Türk, Gülhan. 2006. **Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lûgati't-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi**. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arat, Reşit, Rahmeti. 1955. Kıpçak. **İslam Ansiklopedisi**, c. VI. İstanbul: 714.
- , 1979. **Kutadgu Bilig III İndeks**, (Haz. Kemal Eraslan, Osman F. sertkaya, Nuri Yüc), Yusuf Has Hacib, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Yayınları.
- Argunşah, Mustafa, G. Sağol Yüksekaya, Ö. Tabaklar. 2010. **Tarihî Türk Lehçeleri, Karahanlıca Harezme Kıpçakça Dersleri**, İstanbul: Kesit Yayınları.
- , 2010. Harezme Dönemi Metinlerinde e/i Sorunu, **Dil Araştırmaları**. S: 6 Bahar. s. 47-60.
- Arıkoğlu, Ekrem. 2005. **Örnekle Hakaşa-Türkçe Sözlük**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ata, Aysu. (Haz.) 1997. **Nâsırü'd-dîn Bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî, Kışaşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları)**, II, Dizin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , 1998. **Nehcü'l-Ferâdis, Uştmağların Açuq Yolu (Cennetlerin açık yolu)**, Dizin-Sözlük: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Atalay, Besim. (Haz.) 1945. **Ettuhfet-üz-Zekiyye fil-Lugat-it-Türkiyye**, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , 1947. "Ettuhfet-üz-Zekiyye" Çevirmesi'nin Tenkidi Dolayisiyle, **A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. VI, S: 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 87-126.
- , 2103. **Divanü Lûgat-it-Türk, Kâşgarlı Mahmut (Dizin)**, 6.bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydemir, Hakan. 2014. "Yılan" Sözcüğünün Etimolojisi Üzerine Bir Not, **Eski Türkçeden Çağdaş Uygurcaya, Mirsultan Osman'ın Doğumunun 85. Yılına Armağan**, Konya: Kömen Yayınları. s. 43-51.
- Azmun, Yusuf. 2007. Türkçe-Farsça Semantik İlişkilerine Genel Bir Bakış, **Türk Dilleri Araştırmaları**, c. 17, İstanbul: 23-82.
- Bammatov, Z. Z. 1969. **Kumıksko-russkiy slovar'**, Moskva.
- Barutçu Özönder, F. Sema. 1996. **‘ALĪ ŞĪR NEVĀYĪ Muḥākemetü'l-luğateyn İki Dilin Muhakemesi**. Ankara.
- Baskakov, N. A. 1958. **Karakalpaksko-russkiy slovar'**, Moskva.
- , 1963. **Nogaysko-russkiy slovar'**, Moskva.
- , 1964. Türk Dillerinde Ön vokallerin Düzleşmesi ve Karayimcenin Halicz-Luck Lehçesinde ö > e, ü > i Değişmeleri, **TDAY-Belleten**, 1963, Ankara: s. 33-37.
- , A. Zajaczkowski, S. M. Szapszał. 1989. **Karaimsko-russko-pol'skiy Slovar'**, Moskva.
- Battal, Aptullah. (Haz.) 1997. **İbn-i Mühennâ Lûgati, (İstanbul nüshasının Türkçe bölümünün endksidir)**, 3.bs. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Bayniyazov, A., J. Bayniyazova. 2009. **Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Berta, Árpád. 1996. **Deverbale Wortbildung im Mittelkiptschakischen-Türkischen**, Wiesbaden.
- Caferoğlu, Ahmet. (Haz.) 1931. **Abû Hayyân, Kitâb al- İdrâk li-lisân al-Atrâk**, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- , 2011. **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, Sir Gerard, 1960: **Sanglax. A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdî Xân, Facsimile Text**, London.

- , 1972. **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford.
- Çulha, Tülay. 2006. **Karaycanın Kısa Sözcüğü, Karayca-Türkçe Kısa Sözlük**, Dil ve Edebiyat Dizisi: 6, İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- Dağlıoğlu, Hikmet Turhan. 1934. **Şemsettin Sami, Hayatı ve Eserleri**, İstanbul.
- Dawletschin, Tamurbek. I. Dawletschin, S.Tezcan.1989. **Tatarisch-Deutsches Wörterbuch**, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Delice, H. İbrahim. 2001. **Kitâb fî-İlmin'n-Nüşşâb**, Sivas.
- Devellioğlu, Ferit. 2011. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 28. bs. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, Cem. 1983. **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doerfer, Gerhard. 1963. **Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen**, IV, Wiesbaden.
- , 1975. **Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen**, IV, Wiesbaden.
- , S.Tezcan. 1980. **Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Charrab)**, BOH XXVI, Budapest.
- Duzy, Reinhart. 1980. **Tekmilet Al-meaacim Al-Arabiyye** تكملة المعاجم العربية. çev. Muhammed Selim Al-Nuaymi, Bağdat: Daru'r-Reşid li'n-neşr.
- Eckmann, János. 1960. Küçük Çağatay Grameri, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c: X, s. 41-65.
- , 1965. Memlûk Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten** 1964. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 35-41.
- , 1986. Memlûk-Kıpçak Edebiyatı, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, 1982-1983. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 85-99.
- Ehmetyanov, Rifkat, R. Möhemmetdinov, F. Nurieva, F. Ganiev. 2014. **Türkçe-Tatarca Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eminoğlu, Emin. 2011. **Abbās ibni Hamza es- Sabarānî, Kitābü'l- Ef'āl (Kıpçakça Satır Arası Sözlük)**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. Bican, Z. Akkoyunlu. (Haz.) 2014. **Kâşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, Marcel. 1991. **Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon**, I-II, Wiesbaden.

- Fazilov, E. İ. 1976. Zamecanija o rukopisi i jazyke “at-Tuhfa”, **Turcologica** 50, Taşkent, s. 334-340.
- , M. T. Ziyayev. 1978. **Izskanniy dar Tyurkskomi Yaziki (Grammatičeskiy taraktat, XIV v. na arabskom yazıke)**, Taşkent: Izdatel'stvo “Fan” Uzbekskoy SSR.
- Gabain, A. von. 1988. **Eski Türkçenin Grameri**, çev. Mehmet Akalın. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Garkavets, A. N., S. M. Useinov. 2002. **Krımşkotatarsko-russko-ukrainskiy slovar’**, Conat.
- Goçiyayeva, S. A. ve H. İ. Suyunçev. 1989. **Karaçayevobalkarsko-russkiy slovar’**, Moskva.
- Grønbech, K. 1942. **Komanisches Wörterbuch, Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus**, Kopenhagen: E. Munksgaard.
- İzbudak, Velet. 1936. **El-İdrâk Haşiyesi**, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaçalin, Mustafa. 2011. **Niyâzî. Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar. El-Luğâtu'n- Nevâ'iyye ve'l-İstişhâdâtu'l-Çağatâ'iyye**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim. 2014. **Türk Milli Kültürü**, 36. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kanar, Mehmet. 2012. **Arapça -Türkçe Sözlük**, İstanbul: Say Yayınları.
- , 2013. **Farsça -Türkçe Sözlük**, 3. bs. İstanbul: Say Yayınları.
- Karahan, Akartürk. 2006. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Alet İsimleri, **Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2006 11-13 Eylül 2006 Bildiriler**, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, s. 51-62.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi. (Haz.) 1978. **Seyfi Sarâyî, Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-türkî)**, İstanbul: Millet Eğitim Basımevi.
- Koç, Kenan, A. Bayniyazov, V. Başkapan. 2012. **Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Kazakşa-Türikşe Sözdik**, Almatı.
- Halasi-Kun, T. 1947. Philologica I, A.Ü. **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. V, s. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi: 1-37.
- , 1949. Philologica II, A.Ü. **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. VII, s. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi: 415-465.
- , 2012, Kıpçak Türkçesi Phlolojisi X: Et-Tuhfe ve Onun Müellifi. çev. Musa Salan, **Dil Araştırmaları**, s. 11: 185-195.

- , 2013. Memlûk-Kıpçak Dil Araştırmaları ve İstanbul'daki El Yazmaları. çev. Hayriye Gül, Musa Salan, **Dil Araştırmaları**, s. 13: 151-156
- Kurat, A. Nimet. 1992. **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara: Murat Kitabevi.
- Lessing, Ferdinand D. 2003. **Moğolca-Türkçe Sözlük**, çev. Günay Karağaç. I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlar.
- Mualla, U. Yücel. 2002. Kıpçaklar, **İslam Ansiklopedisi**, c. 25, İstanbul: 420-421.
- Mutallibov, Salih. 1968. **Attuhfatuz zakiyatı filugatit Turkiya**, Taşkent.
- Mustafa, İbrahim, A. H. El-Zeyyat, H. Ab-dulkadir, M. A. Al-Naccar. 1998. **Al-M'ucem Al-Wasît** 3. bs. I-II. Kahire: Arap Dil Kurumu Yayınları.
- Ölmez, Mehmet. 1998. Eski Uygurca odug sak İkilemesi Üzerine, **Türk Dilleri Araştırmaları** c. 8, İstanbul: 35-47.
- Özgür, Can. 2002. **Kitâbü'l- Hayl (Memlûk Kıpçakçası ile Yazılmış İlk Türk At ve Atçılık Eserinin Yazması)**, İstanbul.
- Öztopçu Kurtuluş. 2007. Kısa Memlûk Türkçesi Grameri, **Türk Dilleri Araştırmaları. Festschrift András J. E. Bodrogligeti Armağanı**, İstanbul: s.249-282.
- Özyetgin, A. Melek. 2001. **Ebû Hayyân, Kitâbu'l- İdrâk li Lisân'l- Etrâk, Fiil: Tarihî- Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, Ankara: KÖKSAV Yayınları.
- Pritsak, Omeljan. 1988. **Kıpçakça, Tarihî Türk Şiveleri**. çev. Mehmet Akalın, Seri: IV, s. A.21, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 111-122.
- Pekacar, Çetin. 2011. **Kumuk Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Radloff, W. 1960. **Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I-IV**, 1960 (Tıpkıbasım), Mouton.
- Räsänen, Martti. 1969. **Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen**, Helsinki.
- Röhrborn, von Klaus. 2010. **Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial Der Vorislamischen Türkischen Texte Aus Zentralasien**, I. Verben, Band 1: ab-üzüglä-, Franz Steiner Verlag Stuttgart.
- Salahaddin As-Safadî. [14/8/2015]. <http://ar.wikipedia.org/wiki>.
- Salan, Musa. 2010. **Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lûgati't-Türkiyye'de Fiil**. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sami, Şemsettin. 2011. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Kâmûs-ı Türkî**, (Haz. Reşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İstanbul: İdal Kültür ve Yayıncılık.
- Sevortyan, E.V. 1974. **Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov, (Obşetyuretskiye i metyurkskiye osnovı na glasniye)** I, Moskova; II (b) 1978.
- Shnitnikov, Boris N. 1966. **Kazakh-English Dictionary**, London .The Hague . Paris.
- Steingass, Francis Joseph. 1998. **Persian-English Dictionary**, New Reprint, Beirut: Librairie du Liban Publishers.
- Şahada, Hasib. [19/10/2010]. **كلمات تركيه الاصل دخيلة في اللغة العربية** (Arapçada Kullanılan Türkçe Kelimeler). <http://pulpit.alwatanvoice.com/articles>.
- Şçerbak, Aleksandr Mihayloviç. 1979. İziskannıy dar Turkskomi Yazıkı, **Sovetskaya Tyurkologiya**, N. 3: 71-73.
- Şükürlü, A. 1970. Ob Uzbekskom Perevode “At-Tyhfat-uz-Zakiyye Fil-Lugat-it-Turkiyye”, **Sovetskaya Tyurkologiya**, N. 1:100-105.
- Tavkul, Ufuk. 2000. **Karaçay-Malkarca-Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Tatarsko-russkiy slovar'**. 1966. Moskova
- Tekin, Talat. 1982. On The Structure Of Altaic Echoic Verbs In {-KIrA}, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung. Tomus XXXVI (1-3), 503-513.
- Tekin, Tekin. 1995. **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi-13, Ankara.
- Tekin, Talat, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker. 1995. **Türkmençe-Türkçe Sözlük**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Ankara.
- Thomsen, V. 2002. Orhon Yazıtları Araştırmaları, çev. Vedat Köken. Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları 815.
- Toparlı, Recep. (Haz.) 1987. **Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's- Semerkandî, (Transkripsiyonlu Metin-İndeks-Orjinal Metin)**, Erzurum.
- , (Haz.) 1992. **İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , N. H. Yanık, M. S. Çögenli. (Haz.) 1999. **El-kavânînü'l-Küllîyye li-Zabtî'l- Lügati't- Türkiyye**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , M. S. Çögenli, N. H. Yanık. (Haz.) 2000. **Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- , (Haz.) 2003. **Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , M. Argunşah. (Haz.) 2014. **İslâm, Mu'înü'l-Mürîd, İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım**, 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Yayınları. 1965. **Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II**. Ankara.
- , 1965. **XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü. C-D**. Ankara.
- , 1967. **XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü. E-İ**. Ankara.
- , 1969. **XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, K-N**. Ankara.
- , 1982². **XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü. A-B**, Ankara.
- , 2011. **Türkçe Sözlük**. 11. bs. Ankara.
- Wehr, Hans. 1976. **A Dictionary of Modern Written Arabic**, Third Edition, New York.
- Yavuzarslan, Paşa. 2004. Türk Dilinin Sözcük Tarihi Açısından Önemli Bir Eser, Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fil-Lügati't-Türkiyye, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, c. 1., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 153-162.
- Yudahin, K., K. 2011. **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüce, Nuri. (Haz.) 2014. **Mukaddimetü'l-Edeb, Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks**, 3. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zahri, Eymen. 2014. **معجم مصطلحات المقاهي الشعبية (Halk Kahvelerinde Kullanılan Terimler)**
- Zajaczkowski, Ananias. 1954. **Vocabulaire Arabe-Kiptchak de l'époque de l'Etat Mamelouk, Bulğat al-Muštāq fī Luğat at-Turk wa-l-Qıfzāq**, II-ère partie, Le Verba, Warszawa.
- , 1958. **Vocabulaire Arabe-Kiptchak de l'époque de l'Etat Mamelouk, Bulğat al-Muštāq fī luğat at-Turk wa-l- Qıfzāq**, I-ère partie, Le nom, Warszawa.
- , 1940. Note complementari sulla lessicografia arabo-turca nell'epoca dello Stato Mamelucco (Memlûkler Devrindeki Arapça-Türkçe El Kitabı Çalışmaları Üzerine İlave Notlar), **Annali**, Nuova Serie I, Roma: 149-162.

TTASl. www.tdk.gov.tr.

ÖZ GEÇMİŞ

ADI : Hamdi
Soyadı : Khairullah
Doğum Yeri : Irak-Kerkük-Beşir Köyü
Doğum Tarihi : 29.12.1971
mail : hamdybasherly@yahoo.com

Eğitim Durumu

Lisans: Bağdat Üniversitesi, Diller Fakültesi, Türkçe Bölümü 1992-1993.

Yüksek Lisans: Bağdat Üniversitesi, Diller Fakültesi, Türkçe Bölümü 1997-1998.

Doktora: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Program, 2012-devam ediyor.